

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
“TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI VE UYGULAMALARI MERKEZİ”

WOMEN AND POLITICS IN A GLOBAL WORLD

KÜRESELLEŞEN DÜNYADA KADIN VE SİYASET

Derleyen: Zeynep Banu DALAMAN

İstanbul / 2015

İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
“TÜRKİYE ARAŞTIRMALARI VE UYGULAMALARI MERKEZİ”

Derleyen: Zeynep Banu DALAMAN
Derleme Yardımcıları: S. Selin DEMİREL
Miraç ŞAHİN

Yayın Komisyonu Başkanı
Prof. Dr. A.Metin GER

Yayın Komisyonu Üyeleri
Prof. Dr. Hasan SAYGIN
Prof. Dr. İbrahim Hakkı AYDIN
Prof. Dr. Ali ZAIMOĞLU
Prof. Dr. Celal Nazım İREM
Prof. Dr. Bülent TEKİNSOY

Kapak Tasarım
Nabi SARIBAŞ

Basım Yeri ve Yılı
İstanbul / 2015

E-ISBN
9786054303533

Erişim için
<http://acikarsiv.aydin.edu.tr/xmlui/handle/11547/166>

Copyright © İstanbul Aydın Üniversitesi
Bu kitabın tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin önceden izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Bu kitabın tüm hakları **İstanbul Aydın Üniversitesi**'ne aittir.

SUNUŞ / INTRODUCTION

“Küreselleşen Dünyada Kadın ve Siyaset Uluslararası Kongresi”nin ilki 16 – 17 Nisan 2015 tarihlerinde İstanbul Aydın Üniversitesi Kadın Araştırmaları Koordinatörlüğü ve EURAS işbirliği ile İstanbul Aydın Üniversitesi Florya Halit Aydın Yerleşkesi’nde gerçekleştirildi.

İki gün süren kongrenin açılış töreni ve açılış oturumunun ardından “Kadın ve Siyasal Yaşam, Kadın ve Ekonomi - İstihdam, Kadın ve Sağlık - Kürtaj Politikaları, Kadın ve Savaş, Kadın ve Hukuk, Kadın ve Şiddet, Kadın ve Eğitim” başlıklarındaki beş oturumda, eş zamanlı paneller yapıldı.

Bu kongre ile disiplinler arası ve uluslararası karşılaştırmalı çalışmaları yüklenmenin yanı sıra dünyanın ve Türkiye’nin farklı yerlerinden gelen araştırmacılar ve akademisyenlerce “kadınlar” üzerinden “Politika, hukuk, sağlık, istihdam, ekonomi, savaş, eğitim, insan hakları” gibi konular üzerine farklı bakış açılarının sunulması ve bu konuların tartışmaya açılmasını sağlamak amaçlanmıştır.

Bu uluslararası kongre süresince, çağlar boyunca kadının yeri ve aile içinde ki önemi, hukuk, bilim, sanat, siyaset, kültür ve sosyo - ekonomik açıdan değerlendirilip, Türkiye ve dünyada disiplinler arası çalışmaları kapsayan bir içerikle ele alınmıştır.

Akademisyenleri ve araştırmacıları bir araya getiren bu uluslararası kongrede asıl beklenti konuyla ilgili bilimsel bilgi üretiminin devamını sağlamanın yanı sıra yeni bakış açılarını da paylaşmak ve gelecek çalışmalara kazandırmak olmuştur.

26 Aralık 2014 tarihine kadar gönderilen bildiri özetleri, “Kongre Bilimsel Danışma Kurulu” tarafından değerlendirilip, 06 Ocak 2015 tarihinde kabul edilenler ilan edilmiştir. 03 Nisan 2015 tarihinde kongre programımız ilan edilmiştir.

Kongrenin ardından, 15 Mayıs 2015 tarihine kadar katılımcılar tarafından gönderilen bildirilerin tam metinleri düzenlenerek kitap çalışması tamamlanmıştır.

Kongremiz birçok kişi ve kuruluşun katkısı ile organize edilmiştir. Kongremizin gerçekleşmesinde emeği geçen yurt dışı ve yurt içinden gelen tüm akademisyenlere, kongreyi organize eden üniversitemizin Kadın Araştırmaları Koordinatörlüğü başta olmak üzere tüm akademik ve idari personeline teşekkürlerimizi sunarım.

Kongremizden yola çıkarak hazırladığımız bu kitabın bilim dünyasına ve akademik camiaya fayda sağlamasını temenni ederim.

Dr. Mustafa AYDIN

**İstanbul Aydın Üniversitesi Mütevvelî Heyet Başkanı / President of the Board of the Trustees of
Istanbul Aydın University**

TABLE OF CONTENT

BİLDİRİLER / PROCEEDINGS

(Konuya ve Alfabetik Sıraya Göre / By subject and in Alphabetical Order)

SUNUŞ / INTRODUCTION	3
AÇILIŞ KONUŞMALAR / OPENING REMARKS	
Çiğdem ERDOĞAN ATABEK , Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakan Yardımcısı / Deputy Minister of Turkish Ministry of Family and Social Policies.....	12
Feyzullah KIYIKLIK , Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Milletvekili / Member of Parliament of Istanbul, Turkey.....	16
Temel KARADENİZ , Küçükçekmece Belediye Başkanı / Kucukcekmece Mayor.....	19
Dr. Mustafa AYDIN , İstanbul Aydın Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı / President of the Board of the Trustees of Istanbul Aydın University.....	22
Prof. Dr. Yadiğâr İZMİRLİ , İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörü / Rector of Istanbul Aydın University.....	25
AÇILIŞ KONFERANSI / OPENING CONFERENCE.....27	
“Küreselleşen Dünyada Kadın Hakları / Women’s Rights in a Globalizing World”	
Zeynep Banu DALAMAN (Moderator) , İstanbul Aydın Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi Koordinatörü / Istanbul Aydın University Coordinator of Women Studies	
Prof. Dr. Hilal ELVER , Birleşmiş Milletler Gıda Hakkı Özel Raportörü / UN Special Rapporteur on the Right to Food	
Ayla KERİMOĞLU , Hazar Eğitim, Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı, President of Hazar Education, Culture and Solidarity Association	
A - KADIN VE SİYASAL YAŞAM / WOMEN & POLITICAL LIFE	
1. Yrd. Doç. Dr. Aslı ARSLAN , Fırat Üniversitesi, İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Bölümü, Turkey: “Batı Siyasal Düşüncesinin Çekingen Kitleleri: Kadınlar”.....	41

2. **Yrd. Doç. Dr. Cemile ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ, Trakya Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Turkey: “Edirne’de Kadın Hareketi, Örgütlenmesi Ve Toplumsal Zemini”** 62
3. **Christine SCHEIDEGGER, Ph.D., Bern, Switzerland: “Institutional Inspirations: Women’s Policy Agencies In Turkey And Its Neighbours”** 73
4. **David MOKAM, University Of Ngaoundere, Associate Professor, Department Of History, Cameroon: “Favouring Women Presence In Cameroonian Parliament From 1960 To 2014: Between Legislation And Realities”** 96
5. **Yrd. Doç. Dr. Gökçen ÇATLI ÖZEN, İstanbul Aydın Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Turkey: “Cem Evlerinde Alevi Kadini Kimliği”** 112
6. **İbrahimova Gülzar İSAXAN, Siyasi Bilimler Doktoru, Amea, İnsan Hakları Enstitüsü, Şube Müdürü, Azerbaijan: “Azerbaycan Kadini Siyasal Hayatda”** 127
7. **Judy Tzu - Chun Wu, Professor Of Asian American Studies And History At The University Of California, Irvine, USA: “The U.S. Congressional Women’s Tour Of China: Women’s Internationalism And Cold War Diplomacy”** 147
8. **Yrd. Doç. Dr. Maide GÖK, Bingöl Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Turkey: “Kadın Hareketlerinin Kurumsallaşması Ve Bu Kurumsallaşmanın Kadının Siyasal Yaşama Katılımına Etkileri”** 148
9. **Doç. Dr. Murat AKTAŞ, Muş Alparslan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı, Turkey: “Türkiye’de Siyasette Kadın Temsiliyeti”** 169
10. **Nicole DETRAZ, University Of Memphis, Interim Director - International Studies Program, Assistant Professor - Department of Political Science, USA: “Women’s Environmental Insecurity: Assessing Environmental Change And Gender”** 189
11. **Öğr. Gör. Nuray MERCAN, Dumlupınar Üniversitesi, Yrd. Doç. Dr. Fatma KARADAĞ BAŞAR, Dumlupınar Üniversitesi SYO, Hemşirelik Bölümü, Öğretim Üyesi ve Yrd. Doç Dr. Nezire Derya ERGUN ÖZLER, Dumlupınar Üniversitesi, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölüm Başkanı: “Üniversite Öğrencilerinin Demokrasi Ve Hoş Görü Düşüncelerinin Toplumsal Cinsiyet Üzerine Etkisi”** 209
12. **Rachel PIERCE, Gothenburg University, Lecturer, Ph.D, Sweeden: “The Personal is Political: Work, Politics and Feminism On Capitol Hill, 1960 – 1980”** 224
13. **Sarwat VIQAR, Ph.D. Candidate, Montreal, Canada and Nausheen. H. ANWAR, Concordia University, Anthropology/History, Pakistan: “Gender, Politics and Power In Urban Pakistan”** 238

14. **Uzm. Semra AYDIN AVŞAR, Küçükçekmece Kaymakamlığı, Kent Konseyi Kadın Meclisi Başkanı, Yrd. Doç. Dr. Özlem MERT, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Hemşirelik Bölümü ve Doç. Dr. Candan ÖZTÜRK, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Turkey: “Mecliste Temsil Edilen İki Partinin 2011 Seçim Beyannamelerinden Kadın Sağlık Politikalarına Bakış”** 239
15. **Senem ERTAN, Lecturer, Ph.D, Social Sciences University of Ankara, Political Science, Turkey: “Geographical Diffusion Theory And Effective Gender Quota Adoption”** 260
16. **Susanne KRANZ, Zayed University, Assistant Professor Of History, Department Of Humanities And Social Sciences, Dubai, UAE: “East German Women and Movement Politics Before and After Communism”** 278
17. **Şahide AĞAOĞLU, EKAME-DER Kurucu Üyesi, Yürütme Kurulu Üyesi ve Yrd. Doç. Dr Cemile ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ, Trakya Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, Turkey: “Edirne’de Bir Kadın Örgütlülüğünün Hikâyesi: Ekame-Der (Edirne Kadın Merkezi Danışma Derneği)”** 292
18. **Yrd. Doç. Dr. Yasemin YÜCE TAR, 19 Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Turkey: “Samsun İli Kadın Muhtarları ve Kadın Muhtar Adayları: Siyaset Dışına Düşmemek için Son Yer mi?”** 300
19. **Öğr. Gör. Zeynep Banu DALAMAN, İstanbul Aydın Üniversitesi, Kadın Araştırmaları Koordinatörlüğü, İibf Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Turkey: “Arap Bahari Perspektifinden Kadınların Siyasi Hayatlarında Şeffaf Tavan Etkisi”** 317
- B - KADIN VE EKONOMİ/İSTİHDAM / WOMEN AND ECONOMY/EMPLOYMENT**
1. **Yrd. Doç. Dr. Aysel GÜNDOĞDU, Haliç Üniversitesi, Bankacılık ve Sigortacılık Programı, Turkey: “Türkiye’de Ataerkil Ekonomi Yönetimi”** 329
2. **Burcu ALAÇAM, Research Asistant, Istanbul University, Florence Nightingale Nursing Faculty and Serap ALTUNTAŞ, Associate Professor, Ataturk University, Faculty of Health Sciences, Turkey: “Kadın Akademisyen Hemşirelerin Kariyer Engelleri”** 341
3. **Yrd. Doç. Dr. Defne ERZENE BÜRGİN, Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı, Kadın Araştırmaları Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi, İzmir Üniversitesi, Turkey: “Türkiye’de Kadınların İstihdamdaki Payları Neden Düşüyor? Ab Ülkeleri İle Karşılaştırma”** 355
4. **Demet ONUR, Trakya Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü Doktora Öğrencisi, Turkey: “Kentlerde Görünmeyen Bir Olgu: Kadın Yoksulluğu”** 379

5. Yrd. Doç. Dr. FATMA ÖZLEM TEZCEK, Ordu Üniversitesi, Ünye İİBF, İktisat Bölümü ve Özlem POLAT, Ordu Üniversitesi, Yüksek Lisans Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turkey: “Küreselleşme Kiskacındaki Ataerkil - Kapitalist Toplumlarda Ev Eksenli Çalışan Kadınlar: İzmir Örneği”.....394
6. Yrd. Doç. Dr. Gonca YILDIRIM, İstanbul Aydın Üniversitesi, ABMYO Halkla İlişkiler Ve Tanıtım Programı Öğretim Görevlisi, Turkey: “Kadın Kimliğinin Halkla İlişkiler Mesleğinde Konumlandırılması”.....418
7. Yrd. Doç. Dr. Gökçe BAYINDIR GOULARAS, Yeditepe Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler (Fransızca) ve Nihan KOCAMAN, Yeditepe Üniversitesi, Proje Asistanı, Turkey: “Göç Ve Kadın: İç Göçün Kadının Sosyo – Ekonomik Statüsüne Etkisi”.....445
8. Yrd. Doç. Dr. İlke BEZEN AYDOĞDU, Fırat Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı, Yrd. Doç. Dr. Aslı ARSLAN, Fırat Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı ve Yrd. Doç. Dr. Ahsen SAÇLI, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi, Kentleşme ve Çevre Sorunları, Turkey: “Kadın ve Çevre İlişkisinde Birleşmiş Milletler’in Rolü ve Uygulamalarının Tarihsel Süreci”.....458
9. Dr. Neşe SAĞLAM, İstanbul Aydın Üniversitesi, ABMYO, Yerel Yönetimler Programı Öğretim Görevlisi, Turkey: “Kadınların Kısmi Süreli Çalışmasının Çalışma Yaşamı Bakımından Sonuçları”.....485
10. Yrd. Doç. Dr. Nevriye ALTUNTUĞ, Süleyman Demirel Üniversitesi, İMYO, Pazarlama ve Halkla İlişkiler: “Kadın Erkek Eşitsizliğinin Yapısallaşmasına ve Bu Yapının Pazarlama Aracılığıyla Bir Tüketim Alanına Dönüştürülmesine Antropolojik Bir Yaklaşım”.....504
11. Öğr. Gör. Rabia SERT, Niğde Üniversitesi, Niğde Zübeyde Hanim SYO, Hemşirelik Bölümü ve Öğr. Gör. Yasemin URGANCI, Niğde Üniversitesi, Turkey: “Kadın ve Yoksulluk”.....519
12. Öğr. Gör. Yavuz Kağan YASIM, Ordu Üniversitesi, Fatsa Meslek Yüksekokulu ve Prof. Dr. Adem UĞUR, Sakarya Üniversitesi, İİBF, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Turkey: “Bankacı Kadınların Demografik Özelliklerinin İş - Aile Çatışmasına Etkisi: Ordu İli Örneği”.....532

C - KADIN VE SAĞLIK/KÜRTAJ POLİTİKALARI / WOMEN AND HEALTH / ABORTION POLITICS

1. **Arş. Gör. Dr. Ayşegül DURMAZ, Dumlupınar Üniversitesi, SYO, Ebelik Bölümü ve Arş. Gör. Dr. Çiğdem GÜN, Marmara Üniversitesi, SBF, Hemşirelik Bölümü, Turkey: “Kadınlarda Genital Hijyen Aışkanlıklarının Değerlendirilmesi”** 562
2. **Arş. Gör. Dr. Çiğdem GÜN, Marmara Üniversitesi, SBF, Hemşirelik Bölümü ve Arş. Gör. Dr. Ayşegül DURMAZ, Dumlupınar Üniversitesi, SYO, Ebelik Bölümü, Turkey: “İnfertil Bireylerde Cinsel Danışmanlık Gereksinimi: Kadın Odaklı Mi Olmalı?”** 578
3. **Yrd. Doç. Dr. Çağla YİĞİTBAŞ, Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, Turkey: “65 Yaş Üstü Kadınlarda Aleksitimi”** 594
4. **Dr. Çiğdem GÜN, Marmara University, Health of Science Faculty, Department of Nursing ve Doç. Dr. Nurdan DEMİRCİ, Marmara University, Health of Science Faculty, Department of Nursing ve Yrd. Doç. Dr. Mustafa OTRAR, Marmara University, Atatürk Faculty of Education, Turkey: “Dismenore Etkilenmişlik Ölçeği'nin Geliştirilmesi”** 609
5. **Yrd. Doç. Dr. Gökhan ABA, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Kurumlari Yöneticiliği Bölümü Öğretim Üyesi, Turkey: “Kadın Sağliği Göstergelerinde Uluslararası Eşitsizlikler”** 638
6. **Yrd. Doç. Dr. Gökhan ABA, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Kurumlari Yöneticiliği Bölümü Öğretim Üyesi, Yrd. Doç. Dr. Nevzat BİLGİN, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Kurumlari Yöneticiliği Bölümü Öğretim Üyesi, Tülin KÖSE, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Kurumlari Yöneticiliği Bölümü Lisans Öğrencisi ve Zeynep TAŞKIRAN, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Kurumlari Yöneticiliği Bölümü Lisans Öğrencisi, Turkey: “Kadın İzleyici Kitlesinin Televizyonda Yayınlanan Sağlık Temelli Programlar Hakkındaki Düşüncelerine Yönelik Bir Araştırma”** 657
7. **Hacer ATAMAN, Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağliği Ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Kalite Yönetim Direktörü ve Nuran KÖMÜRCÜ, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Öğretim Üyesi, Turkey: “Adölesan Dönem Riskli Davranışlari Ve Politikalar”** 673
8. **Dr. Yıldı Arzu ABA, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Böl. Öğretim Üyesi ve Prof. Dr. Nuran KÖMÜRCÜ, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Böl. Öğretim Üyesi, Turkey: “Adölesanlarda Cinsel Davranış, Üreme Sağliği Sorunlari Ve Koruyucu Politikalar”** 686

9. Edagül TÜRKER, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Araştırma Görevlisi, Turkey: “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminden Günümüze Kürtaj Politikalarına Bakış: Değişen Politikalar Ve Söylemler” 703

10. Yrd. Doç. Dr. Yıldı Arzu ABA, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimler Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Yrd. Doç. Dr. Gökhan ABA İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimler Fakültesi, Sağlık Kurumları Yönetici Bölümü ve Dr. Şirin ÖZKAN, Kocaeli Kamu Hastaneler Birliği Genel Sekreterliği, Proje Koordinasyon Birimi, Turkey “Kürtaj Politikalarının Kadın Sağlığına Yansımaları” 713

D - KADIN VE SAVAŞ / WOMEN AND WAR

1. Assist. Prof. Dr. Can ZEYREK, Gediz University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Turkey: “From “Ethnic Cleansing” To “Cultural Cleansing” – Sexual Violence in Civil Wars and The Ethnicization of Society and Politics” 716

2. Kifayat Jabi Gizi AGHAYEVA, Azerbaijan University of Languages, Associated Professor, Regional Studies Department, Baku, Azerbaijan: “Wartime Sexual Violence: Crime Against Humanity” 724

E - KADIN VE HUKUK / WOMEN AND LAW

1. Abbasova Sevinj ZAKİR, Naxçıvan Devlet Universiteti, Tarih Üzre Felsefe Doktoru, Azarbaijan: “Formation of The Institutional Framework of The State Policy Regarding Women in the Republic of Azerbaijan in the Context of Building the Rule of Law (1998 - 2003)” 739

2. Abbasova Sevinj ZAKİR, Naxçıvan Devlet Universiteti, Tarih Üzre Felsefe Doktoru, Azarbaijan: “Gender Aspects of the Legal Codes of the Republic of Azerbaijan” 755

3. Doç. Dr. Ebru CEYLAN, İstanbul Aydın Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı: “Türk Hukukundaki Aile İçi Şiddet Ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesiyle İlgili Yeni Düzenlemeler” 771

4. Doç. Dr. Güliz ONAT, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölüm Başkanı Arş. Gör. Dr. Dilek COŞKUNER POTUR, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Turkey: “Ülkemizde Çocuksuz Kadınların Tedavi Konusundaki Haklarının Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması” 796

5. Doç. Dr. Nurdan DEMİRCİ, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Dr. Dilek COŞKUNER POTUR, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi,

Hemşirelik Bölümü, Dr. Çiğdem GÜN, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Dr. Yeliz DOĞAN MERİH, Zeynep Kamil Kadın ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi, Doç. Dr. Güliz ONAT, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölüm Başkanı, Turkey: “Doğum Yapan Kadınlara Mahremiyet ve Bilgilendirme Hakları Veriliyor mu?”.....810

F - KADIN VE ŞİDDET / WOMEN AND VIOLENCE

1. Arş. Gör. Dr. Ayşegül DURMAZ, Dumlupınar Üniversitesi, SYO, Ebelik Bölümü, Arş. Gör. Dr. Çiğdem GÜN, Marmara Üniversitesi, SBF, Hemşirelik Bölümü, Turkey: “İnfertil Çiftlerde Şiddet: Cinsiyetler Arası Bakış”.....824
2. Dr. Çiğdem GÜN, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Dr. Dilek COŞKUNER POTUR, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Doç. Dr. Nurdan DEMİRCİ, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Turkey: “Kadına Yönelik Şiddetin Farklı Bir Boyutu Çocuk Gelinler: Kadın Sağlığına Etkileri Ve Önlenmesi”.....845
3. Öğr. Gör. Figen DIĞIN, Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Ebelik Bölümü, Öğr. Gör. Zülfiye BIKMAZ, Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Bölümü, Selahattin SEVİM, Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Lisans Öğrencisi, Seyit DAĞ, Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Lisans Öğrencisi ve Yakup BOZAT, Kırklareli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Yüksek Lisans Öğrencisi, Turkey: “Kadına Yönelik Şiddetin Toplum Tarafından Algılanması”.....864
4. Yrd. Doç. Dr. P. Gamze ERTEN BUCAKTEPE, Dicle Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (DÜKSAM), Prof. Dr. Nuriye METE, Dicle Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (DÜKSAM), Turkey: “Dicle Üniversitesi Öğrencilerinin Namus Adına Kadına Uygulanan Şiddete İlişkin Tutumlarının Değerlendirilmesi”.....880
5. Öğr. Gör. Handan ÖZCAN, Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Doç. Dr. Nevin HOTUN ŞAHİN, İstanbul Üniversitesi, Florence Nigthingale Hemşirelik Yüksekokulu, Burak Çağrı AĞÇAY, Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik 4. Sınıf Öğrenci, Dila HANBAY, Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik 4. Sınıf Öğrenci, Zeynep TAŞ, Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik 4. Sınıf Öğrenci, Turkey: “Üniversite Öğrencilerinin Şiddet Eğilimleri ve Toplumsal Cinsiyete Bakış Açıları”.....899
6. Öğr. Gör. Handan ÖZCAN, Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Doç. Dr. Nevin HOTUN ŞAHİN, İstanbul Üniversitesi, Florence Nigthingale

Hemşirelik Yüksekokulu, Yasin ERDOĞAN, Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik 4. Sınıf Öğrenci, Büşra GÜVEN, Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik 4. Sınıf Öğrenci ve Tuğba GÖKÇE, Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik 4. Sınıf Öğrenci, Turkey: “Üniversite Öğrencilerinin Çocukluk Çağında Aile İçi Şiddete Maruziyetleri Ve Bakış Açıları”	915
7. Arş. Gör. İnci ÇOBAN İNCE, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Arş. Gör. Dr. Aslı YÖNTEN, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Turkey: “Türkiye’de Yaşam Hakkı Ekseninde Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın Cinayetleri”	932
8. Öğr. Gör. Nuray MERCAN, Dumlupınar Üniversitesi ve Yrd. Doç. Dr. Fatma KARADAĞ BAŞAR, Dumlupınar Üniversitesi, Turkey: “Üniversite Öğrencilerinin Aile İçi Şiddete ve Kadına Bakışlarının Araştırılması ve Sosyal Desteğin Aile İçi Şiddeti Önlemekteki Rolü”	952
G - KADIN VE EĞİTİM / WOMEN AND EDUCATION	
1. Yrd. Doç. Dr. Fatma KARADAĞ BAŞAR, Dumlupınar Üniversitesi ve Doç. Dr. Nurdan DEMİRCİ, Marmara University, Health of Science Faculty, Department Nursing, Turkey: “Attitudes of Nursing Students Towards Gender Roles in Turkey”	972
2. Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK, Sakarya Üniversitesi Çeviribilim Bölümü ve Ebru AK, Ph.D, Sakarya University Translation Studies, Turkey: “Çeviride Cinsiyet veya Çeviride Kadına Bakış”	992
Ek 1/ Appendix 1: KONGRE ORGANİZASYON KOMİTESİ PARTNERLERİ / CONGRESS ORGANIZATION COMMITTEE AND PARTNERS.....	
1006	
Ek 2 / Apendix 2: KONGRE PROGRAMI / CONGRESS AGENDA.....	
1010	
Ek 3 /Apendix 3: KONGREDEN FOTOĞRAFLAR / CONGRESS PHOTOS.....	
1026	

AÇILIŞ KONUŞMALARI / OPENING REMARKS

Çiğdem ERDOĞAN ATABEK

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakan Yardımcısı / Deputy Minister of Turkish Ministry of Family and Social Policies

Sözlerimin başında belirtmek isterim ki kadın, siyaset konusudur. Kadın politikaları üzerinden yönetimlerin karakteristik özelliklerini okumak mümkündür. Kadın politikalarıyla toplumlar, ülkeler değiştirilmektedir, değiştirilmek istenmektedir. Kadın ve siyaseti konuşuyor olsak da kadın politikaları bütünlük arz etmektedir. Konular arasında koparılmaz bağlantılar vardır. Onun için kadın ve siyaset dendiğinde; kadın ve eğitim, kadın ve ekonomi, kadın ve şiddet bütün konuları bütüncül bir perspektifle ele alma mecburiyetimiz var. Yani şu mümkün değildir; biz kadının siyasetteki yerini muhkem hale getirelim eğitim olsa da olur olmasa da olur ya da başka bir söylemle ifade etmek gerekirse, kadının ekonomik özgürlüğünü destekleyelim, siyasette yer alması ikincil öneme sahiptir. Zaman zaman bazı konular görünür hale gelse de bazı alanlarda daha hassas farkındalık oluşsa bile kadınlar için önemsiz bir konu ikincil diyebileceğimiz hiçbir mevzu yoktur. Türkiye 2002 yılından bu yana bütüncül bakış açısıyla; kadını, aileyi, toplumu, ekonomik düzeni, sosyal yapıyı birlikte ele alarak gerekli düzenlemeleri yapmaya çalışmıştır. Kadınlar için siyaset her şeyden önce istikbal meselesidir. Kadınlar dün istiklal mücadelesinden kaçmadılar, bugün de istikbal mücadelesinden kaçmayacaklardır.

Dünya parlamentolarında 44 bin 987 milletvekili görev yapmaktadır. Bu milletvekillerinin yüzde 22,1'ni kadın milletvekilleri oluşturmaktadır. Parlamentolar arası birliğinin Şubat 2015 verilerine göre, İskandinav ülkelerinde kadın milletvekillerinin oranı, dünya ortalamasının neredeyse iki katından fazla olup, yüzde 41,5'tir. Amerika, Avrupa ve Asya'daki ülkelerin ortalaması ise yüzde 23 civarındadır. Bölgesel olarak parlamentolarda kadın temsilciliğinin en düşük olduğu yer, Arap ülkeleridir. Arap ülkelerinde kadınların temsil edilme oranı yüzde 16,1'dir. 2002 genel seçimlerinde kadınların parlamentoda temsil oranı yüzde 4,4 iken 2007'de bu oran yüzde 9,1'e yükselmiştir. 2011'de ise TBMM'de kadın milletvekili sayısı 79'a yükselmiş, kadın milletvekili oranı ise yüzde 14,4 ile cumhuriyet tarihinde en yüksek orana ulaşmıştır. Ancak ümitvar olmamız için önemli bir sebep şudur ki; milletvekili listelerine bakıldığında önümüzdeki genel seçimlerle ilgili, bu oranın çok üstünde kadın 7 Haziran seçimlerinde parlamentoya girecektir. Ben özellikle biraz size sayısal verilerden bahsetmek istiyorum, belki zaman zaman bilgi kaynağı olarak da kullanırız. 2014 yerel seçim sonuçlarına göre kadın belediye başkanı oranı yüzde 2,9. 30 büyükşehir belediye başkanın 3'ü, 1381 belediye başkanından 40'ı kadardır. Büyükşehirler düzeyinde Aydın, Diyarbakır, Gaziantep, Hakkari Belediye Başkanlığına kadın adaylar seçilmiştir. Kadının siyasetteki temsil oranı hiçbirimiz tatmin etmiyor tabii ki. Bu konuyu ele alırken bile sadece bu verilere bakmak açıklayıcı olmayacaktır. Nedenlerine inmek istediğimizde, kadınların eğitimi, toplum içindeki yeri, meslek ve kariyerinin önemli olduğu görmek mümkündür. Yani kadınlar eğitimsiz olursa, siyasette daha fazla yer almalarını boşa beklemiş oluruz ya da kadınların toplumdaki algısı birçok şeyi başardıkları gibi siyasette de en az erkekler kadar başarılı olabilirler yönünde olmalıdır. Kadınların karar mercilerinde daha fazla yer almaları yönündeki beklentimizin gerçekleşmesi için birçok şey lazımdır. Sayın Rektörümüzün de konuşmalarında ifade ettiği gibi sadece kadın olduğu için değil, liyakat ve ehliyetiyle gerçekten donanımıyla orada bulunması bizim için çok önemli.

Eğitim, en olmazsa olmazlardan bir tanesi. Biz bunun bilincinde olarak bu konuyu çok önemsiyoruz. Yine size bir veriden bahsetmek istiyorum, yükselen bir üniversitedeyiz, eğitim kalitesi öğrenci sayısı çok yükselen bir üniversitedeyiz, tam da burada bundan bahsetmek gerekir; 2002 – 2003 öğretim yılında kız çocuklarının ilköğretimde okullaşma oranı yüzde 84,34. 2013 – 2014 rakamlarına baktığımızda yine kız çocuklarının okullaşma oranı yüzde 99,61'e ulaşmış. Bu önemli bir veri gerçekten. Diğer bir oran ise yükseköğretim ile alakalı, 2013 – 2014 yılı itibariyle yükseköğretimdeki kız öğrenci sayısı yüzde 40,93. Kız öğrencilerin yükseköğretimde okullaşma oranı. Kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe doğal olarak toplumda iş ve meslek hayatında ve siyasette muhkem hale geliyor. Nitekim kadınların eğitimi yükseldikçe istihdamı yükselmeye başlayacak. TÜİK verilerine göre ülkemizde 2004 yılında yüzde 20,8 olan kadın istihdam oranı 5,9 puanlık bir artış ile, 2014 yılı itibariyle, yüzde 26,7'ye yükseldi. 2014 yıl sonu verilerine göre kadınların iş gücüne katılma oranına baktığımızda yüzde 30,3. Rakamlardaki bu iyileşmeler kadın

istihdamı konusunda ülke olarak doğru yolda olduğumuzu göstermekle birlikte önümüzde uzun soluklu bir yolculuk olduğu gerçeğini yansıtmaktadır.

Kadın eli değmedik her emek boşadır, her çaba noksandır. Türkiye huzurlu, yaşanabilir bir ülke olacaksa kadın erkek demeden, bu istikbal mücadelesinde yerini almalıdır. Bunları söylemek, talepleri ortaya koymak velhasıl kadınların güçlenmesi, erkeklerin aleyhine olarak yorumlanmamalıdır. Güçlü kadın, güçlü aile; güçlü aile güçlü toplum demektir. Kadını güçlü olmayan hiçbir toplum yarınlarından emin olamaz. Yarısı sağlam yarısı çürük elmanın metaforunu herhalde bundan sonra kullanacağız diye tahmin ediyorum, belediye başkanımız bize yeni bir örneklem kazandırdığı için de teşekkür ediyorum.

Hükümetimiz kadınların toplum, siyaset ve iş hayatındaki ağırlığının artırılmasına dönük klasik söylemlerin ötesine geçmiş, ailenin ve dinamik nüfus yapısının korunması ve kadın istihdamının artırılması politikalarını sürdürebileceği yeni bir konsept belirlemiştir. Burada çok küçük bir anekdot aktarmak istiyorum size; ABD'den yine bizim bakanlığımıza benzer bakanlıktaki bir üst düzey temsilci gelmişti ve bana şunu söyledi Türkiye ile alakalı, sizin Türkiye'de iki önemli zenginliğiniz var, hala ayaktaysanız bu iki önemli kaynağınız sebebiyle ayaktasınız ve bunlara sahip çıkmanız gerekir, dedi. Ben misafirimize sordum, bu iki önemli kaynağımız nedir, yurtdışından nasıl görünüyor, diye. Bir tanesi hala ayakta kalan aile yapımız, ikincisi de dinamik nüfus yoğunluğumuz, yani gençlerimiz. Bu iki önemli değeriniz azalmadığı sürece siz trendi yükselen ülkeler arasında ekonomik noktada kalkınan ülkeler arasında yer almaya devam edeceksiniz, böyle bir bilgi paylamıştı benimle.

Bakanlığımıza bağlı özel kreş dediğimiz bakım evlerinin vergi muafiyetinden yararlandırılmasından, doğum sonrası aylıksız izin sürelerinin kademe ilerlemesi ve derece yükselmesinde dikkate alınmasından, doğum izinin bitiminden çocukların ilköğretim çağına kadar kadınların haftalık çalışma sürelerinin yarıya indirilmesinden, doğum yapan annelere doğum yardımı yapılmasına kadar birçok yenilik getirdik. Kadınları kariyerle kadınlık ve analık arasından sıkışmışlıktan kurtarmamız gerekiyor. Aksi halde belirlenen hedefler afaki kalmaya mahkûm olur. Bununla birlikte kadınlar bu sıkışmışlık nedeniyle mutsuz ve huzursuz olurlar.

Değerli misafirler, kadına yönelik şiddet, bir değer çok önemli başlığımız, kadına yönelik şiddet oluşturulan farkındalığa kararlı mücadeleye rağmen, maalesef toplumumuzun gerçeği olmaya devam etmektedir. Kadına yönelik şiddet her şeyden önce toplumsal şiddetin artmasına neden olmakta, kadınların ve çocukların haklarını ihlal etmekte, bu hakların önünde engel oluşturmaktadır. Bu yönüyle her ne suretle olursa olsun mutlaka kaldırılması gereken bir insan hakları ihlalidir. Kadına yönelik şiddetle mücadelenin başarıya ulaşması ancak çok disiplinli bir yaklaşım ve çok yönlü bir anlayışla önleme çalışmaları, koruyucu hizmetler ve caydırıcı düzenlemeler ile kapsamlı politikalar çerçevesinde mümkün olabilecektir. Uzun soluklu bir mücadele bizi bekliyor. Bu kapsamda; kolluk adalet, sağlık sosyal hizmetler gibi birçok

sektörün kamu kurumları sivil toplum medya ve özel sektör gibi birçok tarafın bütüncül yaklaşım içerisinde kararlı mücadelesine ihtiyaç vardır. Bilindiği üzere temel mevzuatımız olan 6284 sayılı Ailenin Korunmasına ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine dair kanun 20 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe girdi. Söz konusu kanun 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da imzaya açılan ve Türkiye tarafından 24 Kasım 2011'de onaylanarak 8 Mart 2012 tarihinde yürürlüğe giren Kadın Yönelik Şiddet ve Aile İçi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadeleye ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi yani diğer bir adıyla İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen bu sözleşmeye uyumlu bir şekilde hazırlandı bizim 6284 sayılı kanunumuz. Kanun ve sözleşme hükümleri çerçevesinde kadına yönelik şiddetle mücadele etmeye devam ediyoruz. Bu bağlamda Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından Türkiye'de yine şiddet ile alakalı birkaç veri vereceğim; Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması 2014 yılında yenilendir, araştırma sonuçlarına göre kadınlar daha çok yakınlarındaki erkeklerin şiddetine maruz kalmakta. Her 10 kadından 4'ü, eşi ya da nişanlısı sözlüsü erkek arkadaşı tarafından hayatının herhangi bir döneminde fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmakta, şiddet her yaştan her eğitim grubundan her bölge ve refah düzeyinden kadınlar için tehdit oluşturmakta. 2008 araştırmasında, yani biz devamlı mukayese ile yaptığımız işleri ölçmeye çalışıyoruz o yüzden mukayese ile verileri sizlere vermeye çalışıyorum. 2008 araştırmasında ülke genelinde yaşamının herhangi bir döneminde eşi veya eski eşi tarafından fiziksel şiddete maruz bırakılan kadınların oranı yüzde 39 iken 2014 araştırmasında bu oran yüzde 36'ya düştüğünüz gördük. Bir küçük azalma olduğu görülüyor. 2008 araştırmasında yaşamının herhangi bir döneminde fiziksel veya cinsel şiddetin birlikte yaşanma oranı yüzde 41,9 iken 2014 araştırmasında bu oran yüzde 38'e düşmüş durumda. 2008 araştırmasında şiddet sonucu kurum kuruluşlara başvuru oranı yüzde 8 iken, burada da bir bilinç artışı görüyoruz, 2014'te bu oran yüzde 11'e yükselmiş durumda. Daha tabii çok yapacak işimiz var, bunu defalarca da anlatmamız gerekiyor. Kadına yönelik şiddet sadece Türkiye'nin ya da az gelişmiş ülkelerin sorunu değil. Bu çok önemli bir bilgi gerçekten çünkü genelde bakıldığında Türkiye'de ya da az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi bir algı var. 2014 yılında gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına göre, 28 AB üyesi ülkede her 3 kadından 1'i 15 yaşından itibaren fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalmakta, kadınlara yönelik istismar vakalarının çok azı da kayıtlara geçmekte. Her 5 kadından 2'si, AB değerlerini veriyorum, yüzde 43, şimdiki veya eski eşinden psikolojik şiddet görmekte, kadınların yüzde 42'si hamileyken de şiddet görmeye devam etmekte.

Bu mücadele yılmınlığa, karamsarlığa yer yok tabii ki. Kadınlara bu mücadelelerinde yol aydınlığı, gönül ferahlığı, güç, azim, metanet ve irade diliyorum.

Feyzullah KIYIKLIK

Türkiye Cumhuriyeti İstanbul Milletvekili / Member of Parliament of Istanbul, Turkey

Ben İstanbul Aydın Üniversitesi'ne teşekkür ediyorum. Böyle bir konuyu sizlerin bilgisine sığındığı için. Aslında bilgiye çok ihtiyacımız var. Bunların birileri hazırlayıp bize getirip bizim onları duyduktan sonra da o konuda çalışma yapmamız lazım. Maalesef dünya ülkelerini gezinceye kadar ben ülkemizin çok büyük ve çok daha ileri bir ülke olduğunu eskiden düşünürdüm, dünyayı gördükten sonra çok sıkıntıya düştüm ve inanın yurtdışına gidip geldikten sonra bir hafta rahatsız oldum, niye? Niye bütün bu dünyada bu kadar gelişme var da bizde bu kadar gerilik var, diye. İdareci olduktan sonra, belediye başkanlığı yaptım, milletvekiliyim anladım ki biz çok az okuyor, çok az düşünüyoruz. Bakın, İstanbul'a bakıyorum ben, bundan 20 yıl önce burada hakikaten çok büyük sıkıntılar vardı ama bilen insanlar, okuyanlar insanlar geldikten sonra bu sıkıntılar kalktı ve şu anda İstanbul dünyanın beğendiği şehirlerden birisi olmaya başladı. Onun için bilgiye çok ihtiyacımız var, görgüye çok ihtiyacımız var, insan olarak donanımlı olmaya çok ihtiyacımız var. Ben aslında dünyada kadın ve erkek diye ayırmadan öte bir insan olarak siyasetteki yerimizi çok iyi öğrenmemiz lazım. Biz insanız, kadın erkek hepimiz insanız ve insan olarak siyasette yerimiz çok önemli. Siyaset eskiden belki çoğunun yan baktığı bir şeydi, acaba nedir, ne yapıyor bunlar diye ama siyaset idare etme sanatı. Toplumu şekillendiren yer orası. Orada insanlar mutlaka olmalı ve insanların yarısı olan kadınlar da olmalı çünkü kadın ve erkek ayrımı değil, bir yarım vardır. Yarı kadın, yarı erkek. Sizin gibi genç olduğum dönemlerde yarısı diye bir tiyatroya gitmiştim. Tiyatronun ismi

“Yarısı” ve orada bir efsaneden bahsediliyordu; insan bir bütün olarak yaratılmış sonra da yarısı ayrılmış ona kadın denmiş, diğerine de erkek denmiş bu yarımalar hep birbirini arar diye o zaman çok da etkilenmiştim. Hakikaten kadın ve erkek bir bütünün yarıları. Bunları ayırarak incelemeye hiç gerek yok eğer siyaset insan idare etme sanatıysa, kadın da erkek de o yarıda mutlaka yerini almalı ve benim düşüncem öyle. Çok genç yaşta siyaset ile ilgilenmeye başladık ve enteresan bir şey gördük; o zaman Refah Parti’sinde il yönetimindeyim, bütün partilerde hep erkekler var ve ilk defa biz kadın kollarını kurmuştuk ve Türkiye’de ilkti bu parti olarak. gençlik kollarını kurmuştuk çünkü gençlere hiç kimse böyle bir yönetim düşünmüyordu ve bu çalışmalar bugüne geldi, şu anda cumhurbaşkanı olan o zaman da il başkanı olan Sayın Recep Tayyip Erdoğan Bey de gerçekten kadınların bu yarıyı doldurmaları konusunda ciddi bir çalışma gösteriliyordu, şu anda da gösteriyor ve şu anda Türkiye’de kadınlarla ilgili çıkan kanunlarda ki yüzde 90’ında onun imzası vardır, kadınlara bir hak verilmiş değil ben bu yanlışlığın da mutlaka düzeltilmesi gerektiğini düşünüyorum. Kadınlara hak verdi, siz kimsiniz kime vereceksiniz. Sadece hakkı teslim etmek. Ak Parti bu konuda çok güzel çalışmalar yaptı. Herkesin hakkını kendi sınırlarını çizerek teslim etti. Kadınların da bulunması gereken şeylerin mutlaka en öne kadar bulunması için kanunlar çıkarttı. Eskiden yoktu veya vardı uygulatmıyorlardı. Ben çok iyi hatırlıyorum, 1999 yılında bir hanımefendi milletvekili oldu ve yemin edecek, çok da sosyal düşünceli olduğunu iddia eden bir insan şu kadına haddini bildirin dedi ve yemin ettirmedi, biz bunu yaşadık. Bu milattan önce III.yılda filan olmadı, 1999’da oldu. Yemin etmede, giyiminin kuşamının had ile ne ilgisi var anlayamadım. Benim kızım sizin yaşlarınızdayken tipi beğenilmedi ve üniversiteden atıldı, bunu ajitasyon için söylemiyorum. Bir olayla karşı karşıya geldim, kızım dört beş ayda Almanca öğrendi, Almanya’da okullar parasız olduğu için orada aynı bölümünü daha da güzel bir yerine yerleşti ben orada bölüm başkanına ve fakülte dekanına kızımın okuldan niye atıldığını anlatamadım. Adam diyor ki, ne oldu bir şey mi yaptı, adam mı öldürdü, hırsızlık mı yaptı yoksa imtihanında kopya mı çekti? Hayır. Onun için insanların anlayışlarını geliştirmek lazım. İşte bu tip toplantılar ola ki bize insanlığımızı yeniden hatırlatır yarımızın kadın yarımızın da erkek olduğunu bu yarılar bir araya gelmezse hiçbir işin olamayacağını bize öğretir inşallah. Bütün isteğim bu çünkü yarımızın farkında olmanız ve onu tamamlamanız lazım. Çok güzel bir şey söyledi demin belediye başkanımız, yarısı hastalanırsa çürümüşse diğer yanı hiçbir işe yaramaz, hakikatten de yaramaz. Onun için kadının siyasi hayatta mutlaka olması lazım, her hayatta olması yarının tamamlaması için. Ancak burada kadının, kadın olarak, erkeğin de erkek olarak mutlaka düşünmesi lazım. Ailenin bir bütün olarak ele alınması gerekir hatta açtığımız zaman da sıkıntılar doğar. Şu kadar kadın idarecisi olmak hakikaten bir üstünlük değil olmamak da bir aşağılık değil ama gereken yerde gereken istihdamın olması gereken yerde gereken idarecilerin olması mutlaka güzel bir şey. Ben böyle görüyorum asıl olan da zaten o iki yarıyı bir araya getirip insanları mutlu etmek. Eğer vereceğimiz düşündüğümüz şeyler mutsuzluğa sebep oluyorsa, o iki yarıyı biz bir araya getirmiyor ayırıyoruz demektir. Mutlaka insanların mutlu olması, huzurlu olması her

şey bunun için. Din de aslında bunun için inmiş, kuralları da insanlar bunun için koymuş ama önce koyanlar bunu iyi uygulamalıdır, uygulamaları gerekir diye düşünüyorum. Ben sizleri, İstanbul Aydın Üniversitesi öğrencilerini, Genel Müdür, Bakan, Başbakan, Cumhurbaşkanı olarak görmek istiyorum, en önemlisi Türkiye hatta Dünya'nın üreten insanları olarak görmek istiyorum. Üreten insanlar olarak görmek istiyorum. İyi patron, iyi ustabaşı, iyi tüccar ve iyi birer insan olarak görmek istiyorum, hepinize başarılar diliyorum.

Temel KARADENİZ

Küçükçekmece Belediye Başkanı / Kucukcekmece Mayor

Sayın Mustafa Bey ifade etti, bayan kelimesi artık kullanılmamalıymış, kadın denmesi isteniyormuş, gerçi bu kelimelerle ilgili oluşan hassasiyetleri ben anlamakta biraz zorlanıyorum. Son zamanlarda özellikle, mesela özürlü kelimesi kullanılıyordu sonra bundan vazgeçildi engelli denilmeye başlandı ama biz sakat kelimesinden niye vazgeçtiğimizi doğrusu çok anlayamadım. Hani kaba mı bulduk veya sakat demek hakaret demek oluyor engelli demek hakaret olmuyor muydu, her neyse kelimelere çok belki de takılmamak gerekiyor. Bu arada küreselleşen dünya, benim bildiğim zaten dünya küreydi ama hala küreselleşmeye çalışıyormuş demek ki. Tabii ki deyimler kelimeler önemli.

Dünyanın yarısı kadın, popülasyona baktığımızda dünyamızın yarısının kadın olduğunu görüyoruz. Bir elma düşünün yarısının çürük, ezik olduğu bir elma tercih edilebilen elma olur mu? Aynı şekilde biz yarısının kadın olduğunu bildiğimiz bir dünyada, kadını ezmeye çalışırsak, kadını yok etmeye çalışırsak, kadını kişiliğinin gelişimine izin vermezsek aslında o çürük, ezik bir elmada olduğu gibi tercih edilmeyecek bir dünyayı kurmaktan başka bir işe yaramayız. Maalesef bütün dünyada kadınlar bugüne kadar eşlerinin, ağabeylerinin ve babalarının izin verdiği ölçüde bir şeyler yapabildiler. Bu da aslında öncelikle bu meselede erkeklerin düşüncelerinde ciddi iyileştirmeler yapılması gerekliliğini ortaya koyuyor. Kürsülerde konuşmak tabii ki kolay. Kürsülere gelen bütün erkekler beklenen konuşmaları yapabilirler ancak erkeklerimiz acaba şahsi hayatlarında eşlerine, kızlarına, annelerine, ablalarına acaba

nasıl davranıyorlar ve onların kişisel gelişimi için nasıl bir katkıda bulunuyorlar? Maalesef bu noktada kadınlar meselesine daha çok erkeklerin kafa yorması gerekiyor, maalesef çünkü biz özlediğimiz beklediğimiz kadını toplum olarak oluşturamadık maalesef.

Kadınlarla alakalı geçmiş yıllarda hayretle karşıladığım bir hadise vardı. Bunu sakın farklı yönlerle anlaşılmasın lütfen. Özellikle kadınlarımızın başörtü meselesiyle eğitim hakları ellerinden alındığında nasıl oluyor da bütün dünyadaki kadınlar, Türkiye'deki kadınlar ayağa kalkmıyor diye hep hayret etmişimdir. Çünkü hangi düşünceden olursa olsun bizim daha aydın, daha eğitilmiş daha kültürlü insanlara ihtiyacımız var. Bu noktada maalesef Türkiye'de her konuda olduğu gibi, sözüm meclisten dışarı, biliyorsunuz bir deyim var, çok özür dileyerek ifade ediyorum, komşu komşunun eşeğini türkü çağırarak ararmış derler. Birbirimizin meselelerine, eğer biz türkü çağırarak yaklaşırsak bir gıdım yol alamayız. Bu noktada hakikaten kadın meselesi bütün dünyanın Türkiye'nin kafa yorması gereken bir şey çünkü dünyanın yarısı kadın. İki tane kızım var, beş tane ablam var yani kadınların neler hissettiklerini, neler yaşadıklarını, beklentilerini, duygularını yaklaşımlarını çok iyi bildiğimi düşünüyorum daha doğrusu bildiğimi zannediyorum. Çünkü her gün yeni şeyler öğreniyorum. Şu anda eşim kemoterapi görüyor meme kanserinden dolayı, saçları döküldü, ben bugün evde kızlarıma çıktım, kızım bu tarakları ne yapıyorsunuz ortada bir tane tarak bulamıyorum dediğimde, kızlarım bana dedi ki; "baba annemin saçları döküldüğü için biz tarakları saklıyoruz ki üzülmesin." İşte kadınlar bu kadar hassas ve hadiselerle çok farklı noktalardan bakabiliyorlar. İşte bu hassas, bu zaman zaman belki romantik diye burun kıvırdığımız meselelere bizim ihtiyacımız var. Kadınca bakışa ihtiyacımız var. Son olarak özellikle, evet, din konusunda yanlış anlaşılmalardan kaynaklanan yaklaşımlarla bana göre kadınlarımız ezildi ancak bu yanlış anlaşılmanın suçu kimdeydi acaba? Buna da kafa yormamız gerekiyor. Ben salona sorduğumda, Kuran'ı Kerim'de 6666 ayetin olduğu ifade edilir, şu anda salonumuza Kur'an'dan altı tane cümle, yani ayet söyleyebilecek kim var dediğimizde, altı tane ayet istediğimiz, Arapçasını sormuyoruz, altı tane cümleyi kim kurabilir dediğimizde, sorduğumuzda ciddi anlamda salonun mahcup olabileceğini düşünüyorum, bu da tabii bir imtihan manasında bunu sormuyorum ama şunu merak ediyorum; 6666 tane ayeti, cümlesi olan Kur'an'da biz altı tane bile cümle hafızamızda yoksa benliğimizde yoksa zihnimizde yoksa binde birini bilmediğimiz bir meselede ahkâm kesmek, fikir yürütmek, bir şeyler söylemek ne kadar kolay ama bizim bu meseleleri daha iyi anlayabilmemiz için, evet şu mesele yanlış anlaşılıştı doğrusu da budur diyebilecek kadar kendi dinimizle alakalı bilgeye de sahip olmak gerekir düşünüyorum.

İstanbul Aydın Üniversitemizi ben tebrik ediyorum, birbirinden değerli programlarla bir farkındalık yaratılıyor. Kadın ve siyaset de bu konulardan bir tanesi. Çok verimli geçeceğini düşünüyorum. Kadın, evet, ezilen, bir şekilde kişilik gelişimine izin verilmeyen bir varlık, inşallah bu çalışmalarla istenilen noktaya gelecektir. Ancak özellikle siyaset, gerçekten erkekleri de ezebilen bir meseledir, kadını için eş olmak, iş kadını olmak, siyasetçi olmak ve anne olmak, bunlardan birisi daima fazla gelecektir bu erkek

için de geçerli. O yüzden özellikle siyaset alanında gerek erkek olsun gerek kadın olsun, çok netameli bir alandır. Özellikle ben belediye başkanı olarak babalık konusunda bazı zaaf larım olduğunu bazı eksiklerim olduğunu fark ediyorum. İnşallah kadınlarımız da siyaset yaparken ve başka görevler yaparken mutlaka çok başarılı olacaktır ama hem erkeklerin hem kadınlarımızın siyaset yaparken babalık ve annelik görevlerinin de ihmal edilmemesi gerektiğini düşünüyorum, hepinize saygılar sunuyorum.

Dr. Mustafa AYDIN

**İstanbul Aydın Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanı / President of the Board of the Trustees of
Istanbul Aydın University**

Tam ben kürsüye çıkarken oradan bir çığlık duydum, tabii tam nedenini anlayamadım bu arada da, sizlerden şöyle baktığım zaman salonun yüzde 99,9'u hanımefendilerden oluşuyor.

Bugün gerçekten sürekli gündeme getirilen ancak bir türlü istenildiği gibi uygulamaya konulamayan, o gerçeklerin kitaplardan çıkarılarak acaba nasıl gerçek hayata uyarlanabilirliğinin tartışılacağı bir platform burada oluşacak. Sizler de yarın bizleri yönetecek ve bizler bu dünyadan göçtükten sonra bu ülkenin hem tam bağımsızlığını hem ekonomik, sosyal, kültürel ve teknolojik olarak dünyayla rekabet edebilecek her alanda bir ülke olmasını sağlayacak geleceğimiz ve geleceğimizi sizden sonrakilere taşıyacak olan insanlar olarak bugün bu platformu can kulağıyla dinlemenizi özellikle sizlerden rica ediyorum ve bunu sadece kendi adınıza değil, buradan çıktuktan sonra sınıftaki arkadaşlarınız için, mahalledeki komşularınız için, evdeki aile mensuplarınız ve akrabalarınız için bunu dinleyerek bir bilgi elçisi olarak buradan aldığınızı taşımanızı sizlerden özellikle rica ediyorum, istirham ediyorum. Onun için bu platformu o mantık, düşünce içerisinde değerlendirmenizi ve hassasiyet göstermenizi ve çığlık atmamanızı özellikle rica ediyorum sizden.

Bir diğerkonu, burada tabii çok değerli konuşmacılarımız var ben zamanınız almayacağım ama bir konunun altını özellikle çizeceğim; bu coğrafyada yaşayan insanlar, bizler ve bu coğrafyayı biraz daha genişlettiğimiz zaman birinci kuşak diye ifade etmiş olduğumuz Ortadoğu coğrafyasında ki biz onunda bir yerinde bir parçasıyız, gelenek ve görenekler, insanların şahsi düşünceleri, şahsi egoları, şahsi beklentilerini birçok kez dine ml etmişlerdir. Dinin esasında olmamakla beraber, o moral değerleri gelenek ve görenekleri, o kendi şahsi beklentilerini sanki dinin bir parçasıymış gibi ona ekleyerek değişik platformda bunu topluma sunmuşlar ve bu yanlış algıları maalesef gerçek anlamda dinimizi incelemeyen, öğrenmeyen sadece aktarımlarla öğrenen bir millet olarak da bu anlayışı dine ml etmişizdir. Bunun da en önemli konularından bir tanesi de kadın konusudur.

Elcennetu tahte akdmil ummuht yani « Cennet annelerin ayakları altındadır » mantığını ön plana çıkaran bir Peygamber ve *fe l tekul lehum uffin ve l tenher hum* yani « annene babana “of” bile demeyeceksin » ayeti kelimesiyle süslenmiş bir dinin mensuplarıyız biz. Bütün kutsal dinler, bütün semavi dinler bu ve buna benzer bir anlayışı her zaman ön plana çıkarmıştır. Tarihin geçmişine baktığımız zaman bu hikaye değildir, o örf ve manevi anlayış bize o kadar yer etmiştir ki Hz. Peygamber eşinden böyle fikir alıyordu, Hz. Ayşe katiplik yapmıştı en büyük hadis raviydi, efendim şu eşi savaşa katılmıştı düşünceleri sanki böyle hikaye gibi dinleriz aslında değildir sevgili arkadaşlar. İslamiyet ve bütün semavi dinler kadına en st düzeyde değer vermiş, toplumun her kademesinde, her alanında yer almasını emretmiştir, vaaz etmiştir ve ona o fırsatı tanımıştır ama az önce ifade ettiğim gibi, belki erkek egemen toplumların, belki beklentilerin ön plana çıkarak bunları bu dinlere ml etmesi ama ille de İslamiyet’e ml ederek bunları bir İslamiyet’in temel prensibiymiş gibi topluma sunarak maalesef istenilen hanımefendilerin, kadınlarımızın, az önce Sayın Mısır İş Konseyimiz Zuhul Hanım beni uyardı; hanımefendiler veya bayan deyince, dedi hayır bayanlar demeyeceksiniz biz baymadık, biz kadınızd dedi nk hukukta ismimiz böyledir. Onun için kadınlarımız her alanında, hayatın her alanında var olmaları, kendilerini hissettirmeleri ve onları onu hissederecek imkanı tanımaları hepimizin görevidir, en tabii ve en doğal haklarıdır.

Bunu neden söyledim?

Lütfen sizler yarın bu ülkeyi veya bugün şu anda üniversitede 2.500 uluslararası öğrencimiz var. 74 ayrı ülkeden 2.500 uluslararası ğrenci var ve büyük bir çoğunluğu da hanımefendi yani kadın öğrencilerimizden oluşuyor. Tabii bu niversitenin de bir özelliği var, niversitemizdeki öğrencilerimizin yüzde elliden fazlası da kadınlarımızdan oluşuyor, bu da niversitemizin en büyük özelliği. Dolayısıyla burada yarın sizler hem bu ülkeyi hem yarın gideceğiniz kendi topraklarınızda kadınların sahip olması gereken sosyal, ekonomik, siyasi, kültürel pozisyonlarda muhakkak ki yer edinmeniz ve onun için mücadele vermeniz ve onun için direnmenizin ısrarla gerekli olduğunu vurgulamak için ben bu rneği sizlere vermek istedim. Hiç kimse din adına sizleri ikinci sınıf vatandaş yapamaz. Hiç kimse sizi, dini

kullanarak, Allah'ı kullanarak Peygamberleri kullanarak sizi ikinci sınıfa itemez ve itmesine asla müsaade etmeyiniz. Onun için öncelikle dinimizi öğrenmeniz gerektiğini, onun için öncelikle kendi teknolojik bilimsel ve kültürel gelişmemizi sağlamamız gerektiğini asla ve asla unutmayın ve en önemlisi de sizden sonra gelecek olan nesilleri yine sizler yetiştireceksiniz. Olmayan bir şeyi asla veremezsiniz. Sizden sonra gelecek olan nesillere eğer siz bir anne olarak gerekli mirası bırakmak istiyorsanız, ahlaki mirası bırakmak istiyorsanız, bilgi mirasını bırakmak istiyorsanız ve az önce ifade ettiğim gibi kadının toplumdaki hak etmiş olduğu yerin anlayış mirasını bırakmak istiyorsanız, önce o bilgiye, o birikime kendinizin sahip olması lazım. Onun için Allah nasip eyleyin, bugün bu kubbenin altında çok değerli hocalarımızla bu eğitimi görüyorsunuz. Sonuna kadar bu eğitim yolculuğunuzda ilerlemenizi ve arkadan gelen nesilleri yetiştirmek için gerekli bilgi donanımına sahip olmanızı özellikle diliyorum ve temenni ediyorum.

Prof. Dr. Yadigâr İZMİRLİ

İstanbul Aydın Üniversitesi Rektörü / Rector of Istanbul Aydın University

İstanbul Aydın Üniversitesi kuruluşundan bugüne eğitim ve öğretim alanında ortaya koyduğu vizyonun yanında toplumumuzun ve dünya kamuoyunu hassasiyet gösterdiği tüm konularda, bilimsel araştırmalar yapmayı, projeler geliştirmeyi ve sonuçları yine kamuoyu ile paylaşmayı misyon edinmiştir. Bugün başlayıp 60'ın üzerinde akademik çalışmanın paylaşılacağı ve iki gün devam edecek Kadın ve Siyaset konulu kongreyi de bu anlayışla düzenlemiş bulunmaktayız. Kongrede, eğitim düzeylerinden, geleneksel yaşam biçimleri ve değer yargılarından, kamularda mevcut ayırıcı hükümlerden kaynaklanan engeller nedeniyle yüzyıllar boyunca içinde yer aldıkları siyasi sistemlerle yeterince bağ kuramadan yaşayan dünya kadınlarının, kamu hizmetinde çalışma, yönetime katılma, siyasi karar mekanizmaları içerisinde yer alma, siyasi hakların kullanılmasının nihai hedefi olarak görülen parlamento üyeliğine seçilmelerine kadar pek çok konu tarihten günümüze geniş bir perspektiften değerlendirilecek ve bu konuda tartışmalar gündeme getirilecektir.

Ben burada çok kısa bir iki tespiti dile getirmek istiyorum. Değerli konuklar, sevgili öğrenciler; dünya geneline baktığımızda kadınların yüzde 47,9'u iş hayatına katılmış durumda. Bu oran Avrupa ülkelerinde yüzde 63,9'a çıkıyor. Türkiye'de ise kadın nüfusun yüzde 27,1'i iş hayatının içerisinde. Bir diğer açıdan baktığımızda Türkiye'de 2014 verilerine göre kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen personelin yüzde 37'si kadın. Uzmanlık gerektiren bir takım mesleklerde kadın oranları oldukça yüksek. Mimarlar

yüzde 42, avukatlar yüzde 39, öğretim elemanlarının yüzde 41'i kadın. Adli yargıda görev yapan adli yargı hakimlerinin yüzde 39'u kadın. İdari yargıda bu oran düşüyor. Kamu hizmetinde kadınların ilk başladığı alan olan öğretmenlikte ise yüzde 55,3 kadın istihdamı var ancak bütün hemen hemen batı ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde kadınların kamu bürokrasisi içerisinde üst düzey karar mekanizmaları içerisinde yer alma oranı son derece düşük. Mesela 181 üniversitenin sadece binde 7'sinde kadın rektör var. Genel ortalama alındığında öğretmeni oranı yüzde 55,3 olmasına rağmen 81 il milli eğitim müdürünün ikisi, 859 ilçe müdürünün sadece beşi kadın. Şu anda üç kaymakam bir kadın vali, bir kadın müsteşar ve üç kadın müsteşar yardımcısı görev alıyor.

Bu rakamları neden veriyorum?

Bugün gündeme taşıdığımız bu konuda biz bir farkındalık yaratmak istiyoruz. Bu nedenle bu çarpıcı rakamları, biraz kısaltarak sizlerle paylaşmayı arzu ettim. Durum tespiti yaptım ve sözümün başında da arz ettiğim gibi yapılacak tartışmalara bir giriş yapmış oldum. Bu arada da kişisel bir düşüncemi sizlerle paylaşmak isterim, bir idari göreve veya siyasette bir makama sadece orada da bir kadın bulunsun mülâhazasıyla kadın yönetici atanması her şeyden önce kadınları yaralar. Yapılması gereken ehliyet ve liyakat esasları dairesinde ve toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde kadınlara fırsat vermektir. Ehil ve layık olanı sadece kadın olduğu için saf dışı bırakmamaktır. Bu düşüncelerle gerçekleştirdiğimiz kongrenin amacına ulaşması ve başarılı geçmesi temennisiyle saygılarımı sunuyorum.

AÇILIŞ KONFERANSI / OPENING CONFERENCE

“KÜRESELLEŞEN DÜNYADA KADIN HAKLARI / WOMEN’S RIGHTS IN A GLOBALIZING WORLD”

**Zeynep Banu DALAMAN (Moderator), İstanbul Aydın Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi
Koordinatörü / Istanbul Aydın University Coordinator of Women Studies**

**Prof. Dr. Hilal ELVER, Birleşmiş Milletler Gıda Hakkı Özel Raportörü / UN Special Rapporteur on the Right
to Food**

**Ayla KERİMOĞLU, Hazar Eğitim, Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı, President of Hazar Education,
Culture and Solidarity Association**

Zeynep Banu DALAMAN (İstanbul Aydın Üniversitesi Kadın Araştırmaları Koordinatörü)

Bu kongrenin ilk oturumunda küreselleşene dünyada kadın haklarını tartışacağız. Kadın haklarını tartışırken çok değerli iki konuğumuz olacak; Prof. Dr. Hilal Elver ve Sayın Ayla Kerimoğlu. Ben öncelikle onları size biraz tanıtmak istiyorum çünkü ikisi de kadın haklarıyla ilgili çok önemli pozisyonları dolduruyorlar.

Prof. Dr. Hilal Elver şuan BM Gıda Hakkı Özel Raportörü olarak çalışıyor ama aynı zamanda Kaliforniya Üniversitesi Küresel ve Uluslararası Çalışmalar Merkezinde çalışmalarını sürdürüyor. Ben hocama çok teşekkür ediyorum, ABD kalkıp geldi bu konferans için. Hilal Elver Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden 1974 yılında mezun oldu, aynı fakülteden 1985’te doktora derecesini aldı. Çevre bakanlığının ilk hukuk danışmanı olan Elver, başbakanlık kadın araştırmaları genel müdürlüğü görevinde

bulundu. Elver, 1996 yılından bu yana farklı Amerikan üniversitelerinde uluslararası çevre ve insan hakları hukuku alalarından akademik faaliyetler yürütüyor. 2014 yılında BM İnsan Hakları Konseyi, Prof. Dr. Hilal Elver'i oy birliği ile BM Gıda Hakkı Özel Raportörlüğüne atadı. Prof. Dr. Elver, 2003 – 2009 yıllarında kadına şiddet özel raportörlüğü görevi yürüten Prof. Dr. Yakın Ertürk'ten sonra BM'de Özel Raportörlük görevini üstlenen ikinci Türk oldu, hoş geldiniz hocam.

İkinci konuğumuz Ayla Kerimoğlu, Hazar Eğitim Kültür ve Eğitim Dayanışma Derneği kurucu başkanı. Ayla Kerimoğlu Kasım 1993 tarihinde bir grup arkadaşıyla, bir grup kadınla birlikte Hazar Eğitim Kültür ve Eğitim Dayanışma Derneğini kurdu. Sorumlu insan olmanın, toplumsal faydanın hayata anlam katmanın ve hayattan anlam almanın ancak sevgi ve bilgiyle harmanlanmış, ümitle devşirilmiş bir eğitimden ve sosyal hayattan geçtiğine bir grupla birlikte kurdu Hazar Derneğini ve çok önemli bir kadın sivil toplum girişimini bir araya getirdi. 3 Ocak 2006'ya kadar Hazar Grubu olarak faaliyet gösteren Hazar Eğitim Kültür ve Eğitim Dayanışma Derneği meselesi, kendine ve topluma katkı sunmak olan kadınlara eğitim sunmayı misyon edindi. Bu amaçla geleneğin ihyası ile geleceğin inşasını buluşturan dinamik bir yapıyı, toplumsal hayatı dışında eylemliliği kolektif emeği ve varlığı anlamlı kılacak bilgiyi öğrenmeyi hedefledi.: “Anne Tut Elimden” madde bağımlılığıyla mücadele projesi ve yeni biten “Women for Women”, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde yürütülen “Aile içi Şiddet ile mücadele” projesi Hazar Derneğinin ve Ayla Kerimoğlu'nun çok önemli iki projesi.

Biz küreselleşen dünyada kadın haklarını tartışacağız bu oturumda. Dünya küreselleşti ve küçük bir köy haline geldi fakat dünya kürelleşirken kadın haklarının geçirdiği bir evrim var mı? Dönüşümler oldu mu ve dünyanın her noktasında aynı nokta da mı? Kadın haklarının dönüşüm tarihine baktığımızda, Antik Yunan'da sadece imtiyazlı erkeklerin oy kullandığı, kadının adının bile geçmediği dönemden bugüne geldiğimizde aslında çok da bir şeylerin değişmediğini görüyoruz. Modern yaklaşımlar, post modern yaklaşımlar, feminist yaklaşımlar aslında kadınların haklarını, kadın haklarını belli noktalara geldiğini ancak birçok şeyin değişmediğini görüyoruz. Eğer ki biz küreselleşen dünyada kadın hakları diye bir kongre düzenliyorsak ve kadın hakları diye bir başlık açıyorsak demekki daha tartışmamız gereken çok şey var demektir. Bir gün eğer erkek hakları diye bir Konferans yapılırsa ya da siyasi partiler bir gün erkek kolları diye bir alt birim açarsa aslında biz bu ataerkil tartışmalardan kurtulacağız diye düşünüyorum..

Prof. Dr. Hilal ELVER (BM Gıda Hakkı Özel Raportörü):

Biraz genel dünya ölçeğinde kadın hakları ile ilgili çok kısa bir açıklama yaptıktan sonra BM Genelinde benim görevimle de ilgili olan bir alana biraz değinmek istiyorum. Burada “gıda hakları, tarım ve kadın”I konuşabilmek çok önemli çünkü Türkiye’de çok fazla gündeme bir konu değil, kırsal alandaki kadın hakları konusuna ben biraz daha ağırlık vermeye başladım. Çünkü gıda haklarıyla kadın hakları ve tarım

alanındaki kadının yeri yavaş yavaş çok önemli oluyor dünyada. Türkiye’de bunun biraz daha ilerlemesi açısından bu konuşmayı bir imkân olarak görüyorum.

Kadın hakları konusunda özellikle 20.yüzyıldan itibaren çok önemli gelişmeler oldu. BM’nin kurulmasıyla ilgili 1946’lardan sonra ve de evrensel insan hakları beyannamesinin çıkması o da 1948’lerde, kadın hakları evrensel olarak görüşülmeye başlandı ise de o yıllarda bütün dokümanlara bakarsanız, hukuk fakültesi öğrencileri belki bunları bilirler, hep erkeklerden bahsediliyor, insan bile denmiyor “man” diye bahsediliyor bütün deklarasyonlarda ve bu çok ilginçtir ne kadar kısa bir zamanda ne kadar büyük bir yol aldığımızı gösterir aslında çünkü 1948’lerde 1950’lerde ve 1960’larda bile hala BM’de kadın sözünü görmüyoruz. 1979’da hepimizin daha önce belki bildiğimiz gibi yine hukuk fakültesi öğrencilerinin bildiği gibi kadınlarının haklarıyla ilgili özel bir sözleşmemiz var: “CEDAW” (The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women) Bunun Türkçe karşılığını “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi” olarak söylüyoruz. Bu çok önemli bir sözleşme çünkü ilk defa kadın ayrımcılığına karşı yapılmış bir insan hakkı sözleşmesi. Biz Türkiye olarak bunu ilk etapta itibaren imzaladık fakat uzun yıllar çok önemli çekincelerimiz vardı. 15 – 20 maddede çekincelerimiz vardı, nedeni ise Türk kültürüne ve Türk yasalarına uygun olmamasıydı. Yavaş yavaş bu çekincelerden kurtulduk özellikle 2001 yıllarında yapılan reformlarla Avrupa Topluluğuna giriş sırasında yapılan reformlarla büyük ölçüde bu yasal hakları daha güncel hale getirildi. Genel olarak dünya ölçeğinde Türkiye’nin durumuna bakarsak, Türkiye son derece iyi bir durumda hatta özellikle İslam ülkeleri bağlamında Türkiye bir numarada gözüküyor, kadın hakları açısından. Çünkü Türkiye hemen hemen yüzde 98’i Müslüman olan bir ülke olarak, aile hukukunu bile şeriatı ayırmış tek İslam ülkesi. Bu son derece önemli bir konu, çünkü bu durumda bizim tamamen Avrupa standartlarına uygun bir hukuk sistemimiz var. Tabii Avrupa standartlarına uygun hukuk sistemi demek, Avrupa standartlarına uymadığımız ya da uyduğumuz anlamına gelmiyor. Sizin de bildiğiniz gibi hukuk kuralları kitaplarda olduğu gibi güncel uygulamalarda aynı şekilde gözüküyor. O nedenle bizim Avrupa ülkelerine nazaran, özellikle Kuzey Avrupa ülkelerine nazaran daha önceki konuşmacıların belirttiği gibi çok önemli bir yerimiz olduğu söylenememekle birlikte birçok ülke açısından bakarsak, özellikle seçme ve seçilme hakları açısından bakarsak Türkiye’de Avrupa’daki birçok ülkeden daha ilerde. Mesela biz medeni kanunumuzu İsviçre’den almışız ama İsviçre’deki kadın hakları, seçim ve seçilme hakları çok daha geride biz bunu daha önceden elde etmişiz. Yani Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından itibaren kadına ve insan haklarına verilen önem son derece önemli. Bu her ülkede gözükmeyen bir durum. Bu nedenle başladığımız yer çok kuvvetli, yapımız çok kuvvetli bunun üzerine inşa etmemiz gerekiyor ama bu inşa ettiğimiz yıllar içinde bir takım sorunlarla karşılaşmadık mı? Tabii ki karşılaştık. Çok önemli politik ve kültürel sorunlarla karşılaştık. Sizin de bildiğiniz gibi birçok konuşmanın da söylediği gibi Türkiye’de önemli bir kadın hakkı sorunu vardı bu sorunda Türkiye’deki yüzde 60 civarındaki başörtüsü kullanan kadınlarının eğitim haklarının ellerinden

alınmasıydı. Bu son derece utanç verici bir durumdu ve bu durumu büyük ölçüde hallettik diyebiliriz ama hukuki açıdan baktığımız taktirde bunun tamamen anayasal olarak halledildiğini söylememiz mümkün değil. İnşallah bu böyle devam edecektir ama bazı yasal önlemlerin alınması gerekiyor, bunun daha devamlı ve kalıcı bir yürürlük olmasını istiyoruz çünkü şu sırada yasal önlemler daha çok idari önlemler bağlamında bizi rahatlatmış durumda. Fakat kadın hakları dediğimiz zaman başörtüsü ile birlikte bir takım başka sorunlarımızın da olduğunu görüyoruz. Bu sorunların en önemlisi tabii ki yine diğer konuşmacılarımızın üzerinde durduğu gibi patriarkal aile sistemi ya da erkek egemen aile sisteminin Türkiye’de köklü bir şekilde yerleşik bir şekilde bulunması. Bu patriarkal aile sistemi Türkiye’de kadını ailenin bir ferdi görmekte ve bir ölçüde kadının haklarını aile fertleri içinde bir anne olarak ya da bir eş olarak tanımlamayı daha uygun bulmakta halbuki onun yerine kadını özgür bir insan olarak, aileden bağımsız olarak korumanın kollamanın daha çok önemli olduğunu düşünüyorum ve bu alana geldiğimiz bu noktaya geldiğimiz zaten sizin de dediğiniz gibi kadın haklarını konuşmamıza gerek kalmayacak çünkü kadının bir birey olarak korunması, aile içindeki korunmasından son derece farklı. Aile içinde kadını koruyoruz ama birey olarak kadını korumamız için mantalitemizin değiştirilmiş olması lazım. Bu da son derece önemli, hepimizin yapması gereken bir şey. Bütün kadınların, bütün erkeklerin, politikacıların, akademisyenlerin bunları her an dile getirmeleri gerekir bu nedenle kadın hakları enstitülerinin üniversitelerde çok önemli yerleri var ve bunu devamlı ve de sivil toplum örgütlerinin sevgili Ayla Kerimoğlu ile ben 20 senedir çalışıyorum ve 20 yıldır onların yaptıkları son derece ilginç, son derece önemli gayet güzel projelere imza atıyorlar ve aslında bu özel bir durum çünkü Türkiye’de 20 yıl önce sizin konumuz şimdiki konumunuzdan çok farklıydı. Siz o dönemde o zor dönemleri geçirdiğiniz için sizi tebrik ediyorum. Aslında çok kişi kalmadı bu dönemi geçen ancak kuvvetli hanımlarımız bu dönemi yaşayıp atlattılar hatta öğrencilerimiz birçoğu üniversitelerden atıldı tekrar geri geldi ama şimdi de şöyle artık geriye bakmadan ileriye bakmamız gerekiyor o zaman Türkiye’nin bir bütün olduğunu kabul etmemiz lazım. Hiçbir şekilde ayrımcılık yapmamamız gerekiyor. Kadın erkek ayrımcılığı dışında, Türkiye’de ya da dünyada birçok ayrımcılık var. Etnik nedenler, dinsel nedenlerle daha başka nedenlerle bir takım ayrımcılıklar yaşıyoruz ve dünyada bunların ortadan kaldırılması imkansız ama biz Türkiye olarak bunları geride bırakmamız lazım. Daha önce neler olup bittiğini düşünmeksizin ileriye doğru hep birlikte diğerlerini ötekileştirmeden eğer bir yola devam edersek o zaman bence bunu halletmiş oluyoruz.

Biraz da dünya ölçeğinde kadınların durumuna bakmak istiyorum çünkü 2015 yılı önemli bir yıl. Bunun birkaç sebebi var; birinci sebebi, bilmem siz biliyor musunuz 1995 yılında BM önemli bir toplantı yaptı. Kadın hakları toplantısı, Pekin’de yapıldı. 1995’ten 2015’e 20 yıllık bir süre geçti. Bu 20 yıllık süre içinde acaba kadının yeri 1995’ten 2015’e kadar nereye gitti konusunda birçok araştırma, birçok toplantı yapılıyor, birçok konuşmalar yapılıyor, birçok raporlar veriliyor ve bu raporlara dönük konuşmalara baktığımız zaman BM’de bu çok önemli, bir arpa boyu yol gitmediğimiz ortaya çıktı. Yani Türkiye’de

dünya ölçeğinden ya da dünyadaki gelişmelerden çok farklı değil çünkü sizin de gördüğünüz gibi küreselleşmeden bahsediyoruz. Küreselleşme dediğimiz zaman Türkiye'nin durumunu diğer ülkelerle birlikte görmemiz lazım. Eğer diğer ülkelerle birlikte görürsek çok kötü durumda olmadığımızı ama iyi durumda da olmadığımızı görüyoruz çünkü fazla bir ilerleme kayıt etmemişiz. Mesela size örnek; kadınların politikada ya da liderlikte ne kadar geri kalmış olduğunu göstermek açısından dünyada 194 tane BM üyesi ülke var, bu 194 ülkeden sadece 19 ülkenin devlet başkanı kadın. Eğer BM Genel Sekreterine bakacaksak 1946 yılından beri BM Genel Sekreterliği seçiliyor, hiçbiri kadını değil, şimdiye kadın hiç önemli bir şekilde BM Genel Sekreterliğine girmediği gibi BM'nin önemli kuruluşlarının da başına yeni yeni bir iki tane, mesela UNDP(Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)'nin başında şu anda bir hanım var, UNICEF'in başında bir hanım var. Hatta büyükelçilere bakarsak ya da BM Genel Kurulunun başkanları vardır her yıl ayrı bir ülkeden seçilir, bunlar bir yıl için seçilirler. Bu döneme baktığımız zaman 1946'dan beri sadece üç tane kadın diplomatların genel kurulun başkanı seçildiğini görüyoruz. Demek ki Türkiye'de olan şeyler, dünyada olan durumdan çok farklı değil.

Kısaca bu genel rakamları verdikten sonra biraz da gıda hakkı üzerine size kısaca bir şey ya da benim görevimle ilgili çok kısaca şeyler söylemek istiyorum. Tabii ki Türkiye uluslararası alanda çok önemli görevlere henüz gelemedi daha doğrusu hem BM alanında hem diğer uluslararası kuruluşlarda çok fazla Türk'ün kadın olsun, erkek olsun çok yüksek görevlere getirildiğini göremedik. Bunun sebebi herhalde dış ilişkilerin çok fazla önem vermemiş olmamızdan gerekiyor çünkü birikimli insanlarımız zaten var, Türkiye'de bu alana bu görevlere gelecek birikimli insan yok dememiz söz konusu değil. Bu konuda gayet iyi durumda. Demek ki biz bazı alanlara fazla önem vermiyoruz. Mesela önemli uluslararası hukuk toplantılarında birçok Latin Amerika ülkelerinin, küçük bir ada ülkesi olan Malta'nın ya da Yunistan'ın birçok kişiyle temsil edildiğini görüyoruz, hiçbir Türk'ü göremiyorsunuz orada. Tabii Türklerin olmamasını sebebi dış politikada Türkiye'nin sesinin çok iyi duyurulmamış olmasına sebep oluyor. Bundan sonra herhangi bir politik sorunda Türkiye'de nerede dendiği zaman, hatta bir konuşma bir toplantı sırasında Türkiye aleyhinde bir şey söyleniyorsa ona cevap verecek bir Türk'ü bile bulamıyoruz. O nedenle özellikle sizlere yani genç arkadaşlara uluslararası ilişkiler ya da hukuk alanında çalışan arkadaşların dış hukuka, uluslararası hukuka çok daha önem vermelerini tavsiye ediyorum. Çünkü gerçekten böyle bir boşluk var ve bu boşluğu doldurmamız lazım.

Kadın erkek eşitliği konusunda herhangi bir sorun yaşandığını düşünmüyorum bu alanda ama her zaman için tabii ki en yüksek görevlere gelme konusunda kadınların biraz daha dezavantajlı olduğunu düşünüyorum. Gerçi ben Türkiye'de bulunduğum sırada hiçbir dezavantajla karşılaşmadım. Akademik hayatımda hiç kimse bana ya da devletle çalışırken bir kadın olarak daha aşağı bir görev vermedi. Bu benim kişisel olarak yaşadığım bir şey ama belki mesela ABD'li arkadaşlarımla konuştuğum zaman onlar şaşırıyorlar çünkü ABD'de de çok önemli yerlere kadınların gelmesi söz konusu değil. Son derece zor. Bu

açıdan baktığımızda Türkiye'nin o kadar da kötü olmadığını biraz daha olumlu bakmamız gerektiğini düşünüyorum. Mesela, benim gıda hakkı özel raportörü seçildiğim pozisyon, bundan önce iki tane özel raportör vardı her ikisi de erkekti. Şimdi benim gıda hakkı özel raportörlüğüne seçilmeme baktığım zaman buna kadın bakış açılı bir politika getirmemin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Zaten bunu ilk raporunuzda sunuyorsunuz, hangi öncelikler ne gibi önceliğiniz olacak gıda hakkı konusunda önümüzdeki altı yıl diye. Bu 6 yıllık bir süre. Ben orada kadınların özellikle tarım alanında ve de kırsal alanda yaşayan kadınlarımızın ve bütün dünyada bu böyle, ciddi bir şekilde haklarının korunması gerektiğini ve de özellikle çocuk beslenmesi konusunda da çok önemli adımlar atılması gerektiğini bir de iklim değişikliği konusu üzerine odaklandım. Şu anda şunu söylemek istiyorum; dünya ölçeğinde yüzde 60'tan fazla tarım çalışanı kadın. Özellikle uluslararası raporlara baktığımızda, yüzde 60'tan fazla kadın çalışanın yüzde 70, 80 civarının bizim gıdamızı bize getirdiğini biliyoruz.. Fakat mülkiyet hakkına baktığımızda dünyada sadece yüzde iki ölçeğinde tarım alanında kadınların mülkiyet hakkı olduğunu görüyoruz bu son derece önemli bir şey. Yüzde 60'ına sahip olduğumuz bir iş gücünde sadece yüzde iki mülkiyet hakkımız var. Bunun ciddi bir şekilde ele alınması gerekiyor dünya ölçeğinde. Türkiye ölçeğinde de tabii ki bunların sorunları var. Bildiğiniz gibi tarım alanları genelde miras usulü sonucunda çocuklara verildiği zaman, erkeklere daha öncelik tanınması gerektiği konusunda bir düşüncemiz var. Bunun ben yanlış olduğunu düşünüyorum çünkü tarım alanındaki kadınlarımızın da eşit bir şekilde kabul edilmesi ve onlara da eğitim ve kredi ya da devlet imkânlarının verilmesini düşünüyorum. Aslında 2012 yılından itibaren Tarım Bakanlığı'nın bu konuda çok güzel araştırmaları ve çalışmaları var. Türkiye burada aslında ilk adımı atmış ülkelerden biri.

Özet olarak şunu söylemek istiyorum; dünyada daha yapılacak çok şey var, Türkiye'de de yapılacak çok şey var ama dünya ülkelerine baktığımızda biz çok kötü durumda değiliz.

Ayla KERİMOĞLU (HAZAR Derneği Başkanı):

Bugün ülkelerin temel sorunlarının üniversitelerden konuşulmasının gençleri bu sorunlara dahil etmenin onlara farkındalık kazandırmak ve konu üzerine dikkat çekmenin ne kadar önemli olduğunu artık hepimiz biliyoruz. O yüzden üniversiteniz yapmış olduğu bu tür çalışmaları takdir ile izliyoruz gerçekten gençlere gelecekte çok ihtiyaç hissedeceğiz ama ülkenin sorunlarına duyarlı gençlere ihtiyacımız var. O yüzden salonda bulunan arkadaşlarımızı da burada oldukları için teşekkür ediyorum, geldikleri için tebrik ediyorum.

Bugün buradaki konuşmacıları başından beri hep başörtüsü yasaklarına değindiler, ben de hemen şunu söylemek istiyorum, ben başörtüsü dolayısıyla üniversiteye girememiş biri olarak yıllar sonra bir üniversitede konuşmacı olmaktan ötürü son derece onur duydum. O yüzden hem Mustafa Bey'e hem Yadigâr Hanım'a hem Zeynep Hanım'a çok teşekkür ediyorum. Hayatımın en önemli anlarından birinin

yaşıyorum. Bundan yirmiiki yıl önce derneğimizi kurduk, yani AK Parti'den eksiyiz, Türkiye'deki pek çok kuruluştan önce kurulmuş bir derneğiz. Ülkenin en kesif en sıkıntılı zamanlarında derneğimizi kurduk, o günden bugüne pek çok çalışmaya imza attım. 500 kişilik salonlarda protokol önünde konuşmalar yaptım, yurtdışında yurtiçinde pek çok aktivist olarak bulundum ama bugün burada duyduğum heyecanı hiç duymadım.

Arkadaşlar bugün konuya uygun olarak sivil toplum örgütlerinin kadınların toplumsal ve politik özneye nasıl dönüştüğüne dair sivil toplumun içinden biri olarak dilim döndüğünce gördüklerimi, yaşadıklarımı, hissettiklerimi ve öğrendiklerimi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Sivil toplumların kadının gelişimine etkisi ve kadınların sivil toplumlar vasıtasıyla toplumsal hayata katkısını önce biraz teorik sonra da Hazar Derneği üzerinden sizlerle paylaşmaya çalışacağım. Teorik derken sadece kısa bir hatırlatma yaparak başlayacağım. Yoksa çok teorik tartışmalara girmeyi düşünmüyorum.

Biliyorsunuz 19.yüzyıl ile birlikte batıda gelişmeye başlayan sivil toplum anlayışı, her şeyi kuşatan, kural koyan, denetleyen ve bireye yaşam hakkı tanımayan, modern devlet anlayışına karşın bireye alan açmak, bireyin özgürlüklerini savunmak, bireyi devlete karşı korumak; sadece seçim zamanları değil diğer zamanlarda da alınan kararlarda söz sahibi olmak amacına matuftu. Bu amaçla oluşturulan sivil toplum örgütleri, toplumsal tepkinin dinamiğini hazırlayan, kâr amacı gütmeksizin toplum yararına çalışan gönüllü kuruluşlar olarak demokrasinin vazgeçilmez unsurları olmuşlardır. STK ve demokrasi arasındaki sıkı işbirliği nedeniyle, ülkelerin demokrasisini belirleyen en önemli parametrelerden biri, o ülkelerin STK'larının sayısı ve işlevselliği ile ölçülür olmuştur. Bu mantıkla biz tarihimize baktığımızda, sivil örgütlenmeler bizim tarihimizde nasıl diye baktığımızda biraz daha farklı bir tabloyla karşılaşırız. Çünkü Selçuklu ve Osmanlı döneminde var olan sivil örgütlenmeler vakıf mantığı içerisinde hayır temelli olarak kurgulanmışlardır ve bu vakıflar devletin ulaşamadığı alanlara hizmet götürmek üzere devletin karşısında değil, bizzat yanında yer almışlardır. Vakfın tarihini Hz. Ömer'e kadar geri götüren kaynaklar vardır. Hz. Ömer ölmeden önce kendisinin arazisini kendinden sonra da hayır işlerinde kullanmak üzere vasiyet etmesi bizim tarihimizde bir miladı işaret eder. O tarihten itibaren vakıf kültürünün başladığı söylenir. Osmanlı döneminde hayır temelli vakıfların bolluğunu hepimiz kendi tarihimizden biliyoruz. Üstelik bu vakıflar genelde hanım sultanların yani kadınların hizmete soktuğu vakıflardır. 1667 ve 1882 yılları arasında sadece İstanbul'da 1533 adet kadınlara ait vakıf olduğu tespit edilmiştir. 1533 adet. Tanzimat'ın ilanından sonra kadın lehine gelişen eğitim, hukuk ve ekonomik düzenlemeler kadın hareketine zemin hazırlamış; 2.meşrutiyetle birlikte kamusal alanda dikkate değer bir kadın hareketliliği yaşanmaya başlamıştır. Serpil Çakır, biliyorsunuz bu konularda ciddi araştırmaları olan bir akademisyen, 1909 ve 1923 yılları arasında taşradaki kolları hariç İstanbul'da yaklaşık 40 tane kadın derneğinin

varlığından söz eder. Bu dönem aynı zamanda yardım derneklerinin yanı sıra toplumda var olan sorun alanlarına da yönelik çalışan dernekler de ortaya çıkmıştır. Bu derneklerden bir tanesini özellikle hatırlatmak isterim, Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti. Bu dernek, cemiyet o zaman biliyorsunuz, savaşlar sonrası eksilen nüfusu telafi etmek için gençleri evlenmeye teşvik ediyor. Açtığı iş alanlarında 7 bin kadını istihdam etmiş, çok büyük bir rakam bir dernek için. Aynı zamanda erkek nüfusun azalmış olduğundan ötürü kadınların askerlik hizmetini üstlenmesi konusunda öncülük etmiş. Yine 1918 ve 1923 yılları arasında yaşanan Kurtuluş Savaşı esnasında işgal kuvvetlerine karşı İstanbul'da 50 tane dernek açılmış. Bu açılan 50 derneğin 10 tanesi kadınların tarafından kurulmuş. İşgal devletleriyle mücadele etmek üzere kadınlarımız 10 tane dernek kurmuş. Bu örnekler baktığımızda ne zaman ihtiyaç varsa kadınlar orada bir şekilde yer almışlar bunu görüyoruz.

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde sivil hareketlenme biraz akamete uğradığını görüyoruz. Yeni bir anlayışla kurulan cumhuriyetimizin ilk kadroları henüz tam olgunlaşmamış devletin karşısında muhalefet oluşturabilecek hiçbir örgütlü topluma izin vermiyor. Osmanlı'nın son zamanlarında ortaya çıkan çok sayıdaki örgütsel yapılar, cumhuriyet döneminde tasfiye ediliyor. Bir şekilde kurulan dernekler var bunlar da sıkı denetime tabii tutuluyor. Hangi dernekler kuruldu diye baktığımızda da daha çok spor dernekler, yardım dernekleri ve cami yaptırmaya dernekleri karşımıza çıkıyor. Cumhuriyetin kurucu elitleri bir taraftan tehdit olabilecek örgütlenmeleri kapatırken diğer taraftan çağdaş muasır seviyesine ulaşmak için kadınların değiştirici ve dönüştürücü gücünden de faydalanmak istiyor. Böylece bu ideolojiye sahip çıkan kadınları, kurucu ideolojinin araçları haline getiriyor, buna uygun faaliyet gösteren dernekler ve örgütlenmeler de destekleniyorlar. Türkiye'de sivil örgütlenmelere devletin bu güvensiz yaklaşımı 1980'li yıllara kadar devam ediyor ve bu dönem içerisinde kayda değer bir sivil hareketlenme görmüyoruz. 1980'li yıllarda merhum Özal'ın kutsal devlet anlayışını tartışmaya açması ve liberal devlet anlayışını gündeme getirmesi sivil toplum hareketi için yeni bir dönemin başlangıcı oluyor. Bundan sonra ortaya çıkan üç önemli kadın hareketi var. Bunlar aynı zamanda kamusal alanın dönüşmesi, insan hakları ve demokrasinin gelişimine önemli katkılarda bulunuyorlar.

1980'li yıllarda sol örgüt içerisinde ayrılarak kadın erkek eşitsizliğini iktidar ilişkilerini tartışmaya açan kadınlar, feminist hareketi; 1990'lı yıllarda başörtülü kadınlar, kılık kıyafet özgürlüğü ve eğitim hakkı bağlamında dindar kadın hareketini; 2000'li yıllarda ise eşit vatandaşlık hakkı ve kimlik mücadelesi veren kadınlar Kürt kadın hareketini başlatıyorlar. Bu kadın hareketleri bir taraftan sorunların çözümü için kamuoyu oluşturmaya, diğer taraftan da karar alıcıları etkileyerek politikaları değiştirmeye çalıştılar. Yapılan çalışmalarla devletin vatandaşlara eşit muamelesi, cinsiyet eşitliği, iktidar ilişkileri, devletin vatandaşa ne kadar müdahale edebileceği gibi konular üzerinden aslında var olan devlet anlayışı sorgulanıyor, demokrasi ve insan hakları konuları tartışmaya açılıyordu. Farklı alandaki farklı sorgulamalarıyla kamusal alanda tartışma yaratan bu kadın hareketleri yaptıkları çalışmalarla tabuların

yıkılmasına, sivil toplumun çoğalmasına, katılımcı demokrasinin gelişmesine, toplumsal uzlaşa ve barışa katkıda bulunmuşlardır. Kadınların, sivil toplum hareketlerine katılmaları pek çok açıdan etkili ancak üç boyut dikkate değer. Birincisi, kadınlara kazandırdığı katma değer ile ilgilidir. Sivil toplum örgütleri kadınların gelişimiyle alakalı son derece önemli işlev görmüşlerdir. Verdikleri eğitimler ve yaptıkları çalışmalarla kadınların bilinçlenmesine, güçlenmesine, kendilik bilincinin gelişmesine, özgüven ve özsaygılarının artmasına vesile olmuşlardır. Özgüven, özsaygı ve bağımsız kimlik inşası kadınları kendi yaşamlarında da güçlendirmekte aynı zamanda kadınların toplumsal saygınlığının da artmasına katkı sağlamıştır.

İkinci boyut, STK'ların toplumsal barışa yaptığı katkıdır. Farklı toplumsal gruplara mensup STK'lar, gerçekleştirdiği çalışmalarla toplumda örtük olarak var olan sorunların deşifre edilmesine imkan sağlamışlar, bu çalışmalar esnasında toplumsal hareketlilik ve öteki olarak kabul edilen kesimler arasında temas ve geçişgenlik artmıştır. Kesimlerin birbirilerini daha doğrudan tanıma imkanı olmuştur. Yıllardır birbirinin ötekisi olarak kabul ettikleri kesimler arasında örülen duvarlar flulaşmış zaman zaman ortak çalışmalarla bir araya gelmiş böylece toplumsal barışa katkı sağlanmıştır.

Üçüncü boyut ise, STK'ların mensubu olan kadınları toplumsal ve politik özneye doğru dönüştürme kabiliyetidir. STK'lar kadınların sadece hizmet aldıkları bir alan olarak değil, aynı zamanda topluma hizmet götördükleri ve bu nedenle de farklı bir kimlik ve temsil gücüne kavuştukları bir alan olarak da karşımıza çıkıyor. STK'lar kişileri başkalarının sorunlarına duyarlı olmak ve farkındalık kazandırmak için bir zemin oluşturmaktadır. Mensupları kolektif bir biçimde toplumsal sorunlar üzerinde düşünme, kamuoyu oluşturma ve karar alıcıları harekete geçirme ya da alternatif çözümler üretme gibi aktif rol almaya teşvik etmektedir. Bu vesileyle ülkelerini ya da dünyanın herhangi bir yerinde haksızlık, zulüm, yoksulluk, afet, savaş, göç gibi konular STK'lar vasıtasıyla kadınların çalışma alanı haline gelebilmektedir.

Sıradan bir yaşam süren kadınlar, sıradan kelimesini toplumsal bir iddiası olmayan anlamında kullanıyorum, bu süreçte toplumsal sorunlara duyarlı, siyasi bilinçleri yükselmiş, çözüm odaklı düşünen ve alınan kararlarda pay sahibi olan ya da olmak isteyen toplumsal ve politik öznelere dönüşebilmektedirler. Gözaltındayken kaybolan oğlunu aramak için eylemlere katılan ve Berfo Ana ile simgeleşen "Cumartesi Anneleri" ilçelerinde siyanürle altın aranmasına itiraz ederek yaşam alanlarını müdafaa eden Bergamalı Kadınlar, yakın zamanda basında oldukça yer alan çocuklarının dağa kaçırılmasına itiraz eden anneler, işte böyle birer toplumsal ve politik özneye dönüşmüş oldular. Bu örnekler bunlarla sınırlı değil. Başörtüsü veren kadınlardan kadın hakları mücadelesi veren kadınlar kadar buraya eminim bu salonda pek çok kişinin aklına pek çok örgütlenme modeli ve başarı hikayeleri gelecektir, onları da lütfen sizler bu listenin altına ekleyiniz.

Sivil toplumun kadınları nasıl toplumsal bir özneye dönüştürdüğünü şimdi Hazar Derneği özelinde sizlerle paylaşmak istiyorum. Biz 1993 yılında daha henüz Türkiye’de STK bilinçlenmesi yokken, Türkiye’de sayılı STK varken ve üstelik bu STK’ların bir kısmı devlet güdümlü iken bizler eğitim mecralarını kaybetmiş “sıradan” üniversite öğrencileri ya da bu imkâna hiç ulaşamamış “sıradan” ev hanımlarının oluşturduğu bir grup olarak Hazar Grubu’nu kurduk ve çalışmalarımıza başladık. İki prensip bizim için önemliydi, 23 yıldan beri bu iki prensibimizi muhafaza ediyoruz. Bir tanesi yapılan çalışmalarda kendi derneğimiz bünyesi içerisinde hiç kimse ötekileştirilmeyecek ve hiç kimse dışlanmayacaktı. Bunu bugüne kadar başarı ile gerçekleştirdiğimizi açık yüreklilikle söyleyebilirim. İkinci en önemli ve temel sıkıntımız; ön yargılara ve ezberlere teslim olmayacaktık. Kendi bilgilerimizi mesafe alacaktık. Her konuyu enine boyuna ve olabildiğince objektif olarak ele almaya çalışacaktık. Konunun uzmanı her kim olursa olsun onun düşüncesi, dünyaya yaklaşımı her ne olursa olsun bizim misafirimiz olacaktı ve biz bunu bugüne kadar bunu da başardık. Amacımız ulusal, uluslararası ve yerel düzeyde hakkaniyet ve adaletin hüküm sürdüğü, dengeli bir sosyal yapının kurulması adına kadınları eğitim ile güçlendirmek toplumsal hayatta aktif rol almalarına ve karar alma mekanizmalarına katılmalarına katkı sunmaktır.

Peki, bunun için ne yaptık?

Birincisi, biraz evvel de bahsettiğim gibi STK’ların en önemli görevlerinden bir tanesi, müntesiplerini bilinçlendirme çabası biz de buna eğitim çalışmaları dedik. Hazar Derneği’nin en önemli en temel çalışmaları, ekseni aldığı şey eğitim. Hatta Mehmet Aydın Hocamız daha önce bakanlık yapan hocamız bizim misafirimiz olmuştu ve demişti ki; sizin gibi eğitim çalışmaları yapan dernek eğer ABD’de olsaydı devlet onlara diploma verirdi. Yani tescilli bir derneğiz eğitimi açısından. Eğitim konularını tarafsız olarak ele alır ve bilgi temelinde tartışmaya açar Hazar Derneği. Yaptığı akademik eğitim çalışmalarıyla kişileri kendi ezberleriyle yüzleştirir doğru ve çoklu bilgiye ulaşmasına sağlar. Arkadaşlar, özellikle gençlere söylüyorum, en önemli ve en zor iş kişinin kendi bilgisine mesafe alabilmesi, kendi bilgisini kendi düşüncesini kendi donanımını kendi ezberlerini sorgulayabilmesi. Bu çok ağır. Bazen çok canımız yandı, bazen çok şaşırдық. O kadar doğru zannettiğimiz şeyler o kadar yanlış çıktı ki hem din adına hem dünya adına biz kendimizi “yeni baştan yarattık” neredeyse. Çünkü en önemli şey, nerede duracağınız, nasıl duracağınızı, dine dünyaya insana nasıl bakacağınıza karar vermek, en temel şey. Biz bunu gerçekleştirmek için çok uzun yıllar çalışma yaptık. Bizler Müslümandık ama İslam’ı ezbere biliyorduk, İslam’ı bilmiyorduk açıkçası. Bizler Türk’tük geçmiş tarihimizi bilmiyorduk. Bizler batıyı bilmiyorduk. Öyle bir dünyada yaşıyoruz ki, küreselleşen dünyada dünyanın herhangi bir yerinde olan olayın sizi etkilememesine imkan yok. Biz doğu ve batı diye ayırmışız ama doğu da ayrı bir batı, batı da ayrı bir doğu yok o kadar etkileşim var ki. İslam kültürünün içerisinde Bizans kültüründen Rum kültüründen Arap kültüründen Türk kültüründen o kadar çok şey var ki din nedir sorusu temel bir soru olarak hepimizin karşısında duruyor. Biz 7 yıl ilahiyat çalışmaları yaptık, 4 yıl batı bilimleri ile alakalı batı nasıl oluştu, Hristiyanlığın batıya etkileri

nedir, doğu batı nasıl etkileşti, hangi parametrelerle biz bugüne geldik, sosyoloji nedir, Türkiye’de İslam dünyasında sosyoloji neden gelişmedi, biz hangi kanaldan sosyolojiyi ülkemize transfer ettik ve o transfer ettiğimiz sosyoloji bizim toplumumuzu nasıl etkiledi? O kadar çok soru var ki işin içerisine girdiğinizde sadece ne kadar çok şey bilmediğinizi öğreniyorsunuz. Biz 23 yıldan beri eğitim çalışmaları yapıyoruz, 23 yıldan beri geldiğimiz nokta bir arpa boyu yol değil. O yüzden eğitim, eğitim, eğitim çok önemli.

Peki bu eğitimi yaptık, ne yapacağız?

İçkiye benzetiyorum. Derler ya şişede durduğu gibi durmaz içtiğiniz zaman. Eğitim de öğrendiğiniz zaman o bilgi sizde kalmaz. Bir şekilde dışarı vurmak ister kendini. Bunun için illa konferans salonlarına ihtiyacınız yoktur, bunun için illa sınıflarda ders vermeniz gerekmez. Otobüste oturduğunuzda yanınızdaki insanla paylaşımınız, herhangi bir yerde yolda beklerken bir ev sohbetine gittiğinizde o kadar çok yanlış bilgi dolaşüyor ki etrafta bir bilen olarak sizin ortaya çıkabilmeniz, sizin farklı bir perspektiften var olabilmeniz için hem kendi kültürünüzü hem batı kültürünü aynı oranda bilmeye ihtiyacınız var. Hemen şu örneği verip, eğitim kısmını geçmek istiyorum; Gazali’yi Gazali yapan nedir biliyor musunuz? İslam kültürünü olan vukufiyetinin yanında batı felsefesine olan vukufiyetidir. Çünkü o ikisini mukayese edebilecek bilgiye donanımına sahip bir adamdı. Söyledikleri o yüzden anlamlıydı, kıymetliydi. Biz sadece kendi içimize kapanırsak, sadece İslam’ı öğrenirsek, sadece Türkiye’yi bilirsek aslında pek çok şeyin cahili olmuş oluruz ve kendimizi de çok iyi bilmiyor oluruz.

Biz bu bilgi birikimi ile sadece bilgi öğrenelim de bizde kalsın istemiyoruz biraz evvel yine açılıştaki konuşmalarımızdan bir tanesi dedi ki; her şeyin zekatını vermek, bilgimizin malımızın imkânlarımızın her neyimiz varsa hepsinin zekatını vermekle sorumluyuz. Biz de bu açıdan neler yapabiliriz diye baktık ve ortaya çıkan yolumuzun üstüneyken ortaya çıkan sorunlarla alakalı da bir takım çözüm önerileri getirmeye çalıştık. Birkaç tanesini sizlerle paylaşmak istiyorum.

En önemli sorunlardan biri, geleneksel algılardan meydana gelen dinin yanlış algılanması dolayısıyla kadın üzerinde oluşturulan baskılar. 2003 yılında yaptığımız bir çalışma, Buluşan Kadınlar ile birlikte yaptık. Buluşan Kadınlar; Türkiye’den pek çok kadının, pek çok STK’nın katıldığı bir platformdur. 2003 yılında diyanet personelinin kadın algısından doyan sorunları ve diyanetin kadın personelinin çalışma sorunlarını masaya yatırmıştık. Diyanette çalışan kadınlar kendi sorunlarını dile getirmiştir ve diyanetin geleneksek algıdan doğan, üst yöneticilerde olmasa bile altta o kadar yanlış algılar var ki hoca arkadaşımız diyor ki, gidiyorum diyanet işlerine merkeze bir sorumu dile getireceğim, yenge niye geldin diyorlar diyor. Yani dilden, düşünceye kadar orada değişmesi gereken pek şey vardı. Biz yaptığımız çalışmayı bir raporla dönemin diyanet işleri başkanına iletmıştik. Aynı zamanda 2007 yılında aynı eğitimi alan ama aynı eğitimi almış olmasına rağmen sadece kadın olduğu için görev verilmeyen alanlar varıldı. Müftülük eğitimi veriliyor ülkemizde, kadın ve erkeğe ama müftü yardımcısı bile olamıyordunuz. Biz onunla alakalı

yaptığımız çalışmayı hem dönemin diyanet işleri başkanına hem diyanetten sorumlu bakana hem başbakana hem cumhurbaşkanımıza ilettik 6 ay kadar sonra belki bizim mücadelelerimizin de katkısı oldu diyanet işleri kadın müftü yardımcıları atanmış oldu. Diyanet işleri başkanlığının 2009 yılında başka bir çalışma yaptık. Diyanet işleri başkanlığı yönetim kadrolarında da kadınların yer almasının önünü kesen görünmeyen duvarların kaldırılmasını talep ettik. Şu anda diyanet işleri başkanlığının merkezde çalışan üst düzey yöneticiler var ama bizim o gün müracaatlarımızda bir diyanet işleri başkan yardımcısının kadın olması teklifi de vardı bunu henüz gerçekleştiremedik. Belki bu da bir başka çalışmanın konusu olur. Yine 2007 yılında burada çok dile getirildi, başörtüsü yasaklarıyla alakalı yaptığımız bir çalışma vardı. O tarihe kadar başörtülüler hep dışarıdan tanımlandı. Kimileri bölücü dedi, kimileri ülkeyi yıkan olarak adlandırdı pek çok olumsuz sıfatımız vardı ama hiç olumlu bir sıfat hatırlamıyorum. Dışarıdan yapılan tanımlamalar bize uymuyordu, doğru değildi. Öyle olunca biz kendi çalışmamızı kendimiz yapalım diye düşünerek Türkiye'nin örtülü gerçeği ismini verdiğimiz bir alan araştırması yaptık. 1112 kişiyle yaptığımız bu çalışmayı uluslararası bir panelle sonuçlarını duyurdu. Buradaki amacımız kadınların toplumsal, ekonomik ve siyasal anlamda pek çok alandan dışlandığı hatta eş olmalarının bile neredeyse mümkün olmadığı noktasında başörtülü kadınların hayatlarını cehenneme çeviren bir yasak olduğunu anlatabilmektir. O tarihte yaptığımız toplantıda Sayın Hilal Elver, ABD'den yine bugün olduğu gibi bizim konuşmacılarımızdan biriydi, hukuki açıdan bu yasakları yorumlamıştı kendisi. Türkiye'den pek çok yerden akademisyen o anket sonuçlarını değerlendirdi. Bizim bu çalışmamız başörtüsü yasakları alakalı yapılmış tek alan araştırması olarak da halen varlığını koruyor.

2004 yılında biraz evvel Banu Hanım bahsetti, "Women for Women" projesi kadına yönelik şiddetle alakalı bir çalışmaydı. Bu çalışma yeni olduğu ve basında çok yer aldığı için burada bahsetmek istemiyorum ama şunu söylemekten memnuniyet duyacağım bu çalışmanın sonuçları bizim kadına yönelik şiddetle alakalı politika önerilerimiz bakanlık tarafından bundan sonraki eylem planında değerlendirilmek üzere alındı bu da bizim açımızdan son derece memnuniyet verici.

Ulusal ve uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin tartışıldığı toplantıları takip ettik. Uluslararası kadın toplantılarına katıldık. Moskova'dan Hindistan'a Belçika'dan Balkanlar'a Orta Avrupa'dan Arap ülkelerine kadar pek çok ülkedeki kadın sorunlarına kadın çalışanlarını takip ettik onlarla oturup toplantılar yaptık. Bundaki amacımız dünyadaki kadın sorununa, Türkiye'deki kadın sorununa biraz daha yakından bakmak bizim ne durumda olduğumuzu biraz daha mukayeseli görmek. Biraz evvel Hilal Hanım bahsetti, Arap ülkelerine göre daha iyiyiz bazı ülkelere göre daha geriyiz. Peki bu ne anlama geliyor? Kültürel özelliklerin bu kadın sorunlarında yeri nedir gibi yerel ve kültürel özelliklerin hatta mesela Moskova'da beş gün kaldım, oradaki toplantılara katıldığımızı iki Türk idik orada. Oradaki kadınlar çok fazla çalışmaktan şikayet ediyorlardı. Hayatın bütün yükünü onlar omuzlamışlardı ve erkekler çok fazla içki içtiği için çalışmıyorlar kadınların aldığı paraları küçümsedikleri için kendileri daha büyük paralara talipler ama iş

bulamıyorlar ve ayrılacakları zaman kadın onları boşayamıyor tazminat istiyorlar. Hayatın bütün yükü kadınların omuzlarında. Onlar bana şunu söylediler; biz Türk kadınlarına çok özeniyoruz, neden dedim, çünkü siz çalışmak zorundasınız değılsiniz, size eşleriniz bakıyor. Aynı şekilde dönüp Türkiye'ye baktığımızda biz burada çalışma mücadelesi veriyoruz. Demek ki her ülkenin farklı bir sorunu olabiliyor ya da çizgiler aşıldığında haklar sorunlara dönüşebiliyor. Bu açıdan ufkumuzu geliştiren bir çalışma oldu bizim bu farklı ülkelerdeki çalışmaları izlememiş olmamız.

İç savaşlar, işgaller ya da doğal nedenlerle ortaya çıkan kadın sorunlarıyla ilgilendik. Mesela ABD'nin Irak işgali sürecinde evini, eşini, evladını kaybeden kadınlarla; İsrail'in Gazze'yi işgalinde Filistinli kadınlarla; Esad zulmünden kaçan Suriyeli kadınlarla; IŞİD zulmünden kaçan Ezidi ve Süryani kadınlarla, bu da çok ilginç geçen yıl yaptığımız bir çalışma, Ezidi ve Süryani kadınlara yardım götürmek istedi, en önce karşımıza onlar Müslüman değil ki onlara niye yardım ediyoruz ki bir anlayış çıktı. İnanın hiç beklemediğim bir soruydu, neredeyse kahroldum, dedim ki onlar Müslüman değil ben Müslümanım benim sorumluluğum onlar bize sığınmışlar. Allah bile öldüğünde çocuklarına sormayacak nesin sen, diye ama o kadar zihinlerimiz bağlı o kadar köşeli ki maalesef ufkumuzu genişletmeye son derece ihtiyacımız var. İnsanı insan olarak değerlendirmek ve ideolojilerden uzak olarak olaylara bakmak bizi insanlığımızdan uzaklaştırmayacaktır. Herhangi bir din ya da herhangi bir ideoloji insanı iyilik yapmaktan mahrum ediyorsa, arkadaşlar, orada bir problem vardır. Ya sizin algınızda ya da o yaklaşım dinde bir problem vardır. Bosna'da tecavüze uğrayan Boşnak kadınlara; Afrika'da fissür hastalığı nedeniyle toplumdan dışlanan kadınlara; Somali'de açlık nedeniyle çocuklarını emziremeyen kadınlara; ülkemizde yaşanan deprem ve doğal afet sonrası ihtiyacı olan kadınlara da maddi manevi destek verdik, vermeye devam edeceğiz. Biz bu çalışmaları yaparken diğer STK'ları da işe dahil ederek ortak çalışmalar yapmayı önemsiyoruz. Aynı zamanda bu yardım toplama faaliyetlerini son derece sorunlu olduğunu bildiğimiz için tamamen resmi bir kurum parayı topluyor biz sadece organizasyonu yapıyoruz, konuşmacıları ayarlıyoruz davetlileri ayarlıyoruz ama parayı direkt o toplantı sırasında, diyelim ki, Kızılay alıyor. Dolayısıyla biz herhangi bir şekilde parayla irtibat kurmuyoruz.

Hazar Derneği toplumsal sorunlara duyarlı çalışmalar da yürütüyor. Ortak Geleceğin İnşasında Buluşan Kadınlar adıyla 2013 yılında Diyarbakır'da bir toplantı yaptık. Biliyorsunuz Türkiye'nin 30 yıla damgasını vuran sorunlarından bir tanesi de Güneydoğu sorunuydu ve artık çözüm sürecine geldiğimiz şu günlerde bu süreci desteklemek gerektiğini, kardeş kanının akması gerektiğini, her insanın çok kıymetli olduğunu, toplumdan dışlanan pek çok kesimin bir araya gelerek yaralarımızı birlikte sarmamız gerektiğine inanarak bir toplantı yaptık. Bu toplantıda Türkiye'nin ne kadar rengi varsa hepsini gerek bireysel gerek STK'lar bazında davet ettik. Aynı zamanda bütün siyaset partileri davet ettik, MHP hariç hepsi geldiler. MHP biliyorsunuz o konuya kapıları tamamen kapıları kapatmış konuda. Tamamen objektif bir çalışma olmasına dikkat ettik. İlk günün gecesi Ermeni Zaman Tahuki muhteşem bir araya söyleyerek ölümlerin arkasından ağıt

yaktı. Biz hatim duaları yaptık böylelikle geçmişimizi yad ettik. Ertesi gün hep beraber kol kola girip halaylar çekerek geleceğimizi kutladık. Birlikte yeni bir sayfa açmak istediğimiz için.

Bir tarihi anekdot var onunla bitirmek istiyorum; Kanuni Sultan Süleyman aynı zamanda süt kardeşi de olan Yahya Efendi'ye bir mektupla soru soruyor, diyor ki, hocam ülkem şu kadar zengin, muazzam bir durumdayız ne olur da bu devlet batar? Bu yazıyı alınca Yahya Efendi hemen bir kalemle yanına “Bana ne?” yazıyor. Kanuni Sultan bunu görünce, acaba ne oldu kızdı mı, bu ne biçim bir cevap diyip ziyaret etmek istiyor. Yahya Efendi diyor ki, sultanım ben size cevap verdim, bu muazzam devleti “bana ne”cilik anlayışı yıkacaktır. Bizler “bana ne” dememek için, toplumu sadece devletin sadece milletvekillerinin yönetimine, devlet yönetmek çok önemli bir şeydir sadece vekillere hükümetlere bırakılmaz diyorum, her birimizin sahip çıkmamız için, sorunlara el atabilmek için “bana ne” demeden çalışmamız lazım. Özellikle genç arkadaşlarımdan son derece rica ediyorum. Bakın Avrupa’da nüfus şu kadar ama her bir kişiye düşen STK sayısı 5 – 10, Türkiye’de ise bu sayı çok çok düşük. O yüzden STK’lara muhakkak sizlerin destek vermesi bir biçimde bilinçlenmeye oradaki çalışmalara, sizlerin taze kan olarak katkı sağlaması gerekiyor. Beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

A - KADIN VE SİYASAL YAŞAM / WOMEN AND POLITICAL LIFE

BATI SİYASAL DÜŞÜNCESİNİN ÇEKİNGEN KİTLELERİ: KADINLAR *WITHDRAWN MASS OF WESTERN POLITICAL THOUGHTS: WOMEN*

Yrd. Doç. Dr. Aslı ARSLAN,

Fırat Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

a.arslan2378@gmail.com

ÖZET

Antikçağda ırksal ve etnik azınlıklar ve daha alt sosyal sınıfların yanında kadınların ihmal edilmeleri ve etkili bir biçimde siyasal süreçten dışlanmaları görülmüştür. Bu dışlanma hala siyasetten uzak duran kadın imajını günümüze kadar getirmiştir. Çoğunlukla, siyaset felsefesi ve siyasal monarşide ailenin temel alındığı düşünülürse, ailenin başının erkek, dolayısıyla hükümetlerin başının da erkek olması düşünülmüş ve böyle uygulanagelmıştır. Siyaset temelde bir erkek faaliyeti olarak görülmüştür. Kadın çoğu zaman eve kapatılmış, çocuklarıyla, eşyle ve ev işleriyle uğraşısı onun tek görevi addedilmiş, siyasette kendisine yer bulamamıştır. Ortaçağ batı dünyasının düşüncelerine damgasına vuran Augustinus'un, kadın tarafından baştan çıkarılan erkeğin cennetten düşüşünü cinsel arzuya bağlayışı, insanlığın ceza alarak ölümlü hale gelişinin ve hatta siyasal kurumların ortaya çıkışının sebebini bile kadınlara bağlayışı ortaçağ düşüncesinde kadını geri planda çekingen bırakacaktır. Çekingen kitle olarak kadınlar, modern dönemin siyaset filozofu Machiavelli'nin ifadelerinden çıkmaktadır. Kadınların “yumuşaklık, acıma, affedicilik; erkeklerin ise “güç, zor kullanma ve şiddet” tutumlarını gerektirdiğini dolayısıyla kadınların siyaset ve hükümetin kamusal alanından dışlandığını ifade eden Machiavelli, aslında bir taraftan kadınların isteyerek kölelik yaptıklarını ve siyasetten uzak durduklarını aslında biyolojinin herkes için kader olmadığını ifade edecektir.

Çağlar boyunca kadın konusundaki bu algı, günümüze kadar siyaset dünyasının cinsiyetini değiştirememiştir. Her ne kadar algı ya da uygulama bu şekilde olsa da çağlar boyunca hatta antik çağda

bile kadın hareketlerine rastlayabilmekteyiz. Fakat bu hareketler, kısmi başkaldırıktan öteye geçememiş, erkek egemenliğinde siyaset yüzyıllarca devam etmiştir.

Kadın-erkek eşitliğinin söz konusu edilmeye başlandığı dönemlerde kanun önünde eşitlik sağlanılmaya çalışılmışsa da, bugün dahi siyasette kadının olması gerektiği yerde olmadığı görmekteyiz.

Bu çalışma, antikçağlardan günümüze batı siyasal düşüncesindeki kadın algısının tarihsel süreci ve günümüze olan yansımaları çerçevesinde literatür taramasına dayandırılacaktır. Batı siyasal düşüncesindeki kadının doğu toplumlarına etkisi, bugün hala hem batı hem doğu toplumlarında kadınların büyük kısmının siyasetten uzak yaşamları irdelenecek ve önerilerle tamamlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Batı Siyasal Düşüncesi, Kadın, Siyaset, Kadın Algısı.

ABSTRACT

In Ancient period, it has been observed to neglected the women and the women was excluded from political process effectively, as well as racial and ethnic minorities, and in lower social classes. This exclusion still has brought a woman's image far from politics to the present day. Most often, considering that the family has taken basically, in political philosophy and political monarchy, leader of the family is “men” and therefore the leader of the governments are “men” had been thought and such had been carried out.

Politics is essentially was regarded as a male activity. Most of the time, women had been closed to house, her husband and her children with him, and, house work occupation have assumed as woman's only work, so, she found no place to herself in politics. In Mediavel thoughts, women have been pushed into the background unsociably because of Augustinus who had marked to medieval western thoughts, he attributed that the man was seduced by woman, so he was dropped from Heaven for his sexual desire, human being have got mortal for getting punishment and even the cause of coming up the political institutions attributed to women.

Women that as withdrawn mass, were understood from Machiavelli's expressions who was a political philosopher in modern era. Machiavelli expressed that required behaviours of women “softness, mercy, forgiveness”, and the men's “power, use force, violence” and therefore women excluded from the politics and the government's public area in fact women in slavery by requesting that they were doing and were in fact far from politics and that biology is not destiny for everyone.

Throughout the Ages this perception about the women, have not to changed the sex of the World of politics to the present day. However the case was like this, we can run into women's movements even in Ancient period. But these movements are further away from the partial rebellion, the politics has continued under

male sovereignty for centuries. Even today, we have observed that the women are not in situation as it should be, even if the gender equality have been provided before the law.

This study will be based on literature review within framework of the historical process of women's perception in western political thoughts from Ancient period to the present day, and reflections of nowadays.

Keywords : Western Political Thoughts, Woman, Politics, Woman Perception.

GİRİŞ

Bir toplumda kadına gösterilen saygı, verilen değer, hak ve sorumluluklar o toplumun çağdaşlık ve gelişmişlik düzeyini belirler. Bir toplumda, kadınlar hayatın bütün alanlarına girebilmiş iseler, ya da hangi alanları işgal ediyorlarsa, sahip oldukları konumları ona göre belirlenir. Dünya nüfusunun hemen yarısını oluşturan bir cinsiyet olarak kadınlar ve buldukları toplumlar için bu durum temel bir göstergedir. Kadının sosyal, ekonomik ve siyasal boyutlarıyla hayatı sahiplenmesi toplumunu da çağdaş düzeye getirecektir.

Yüzyıllar boyu insan, birey, yurttaş denilince akla hep erkeğin geldiği bir dünyada kadın nesne durumunda kalmıştır. “Karşıdan iki kişi geliyor sandım; oysa sadece bir erkek ile karısıymış” “Nerede şeytan başarısız olursa, oraya kadını yollarlar” “Kadının şekli melek, kalbi yılan, beyni eşek gibidir” gibi Batı literatürüne geçmiş atasözlerinde bile görmezden gelinen ve aşağılanan kadının, bu haliyle sadece sosyal yaşamda değil, ekonomik ve siyasal alanda da farklı olduğu düşünülemez.

Hâlbuki toplumların gelişmişlik düzeyinin önemli bir göstergesi, özellikle demokratik olmasının temel koşullarından biri, herhangi bir cinsiyet farkı gözetmeksizin eşit hak ve katılım koşullarına sahip olup olmaması olarak kabul edilmektedir. Bu koşulların yapılanması ise, bir yandan kamu alanında mevcut taleplere, diğer yandan da siyasal karar organlarında hâkim olan anlayışa dayanmaktadır. Her ne kadar Antik Yunan’da demokrasiden bahsediliyorsa da bu sadece egemen erkek cinsiyete ait bir demokrasi olmuş, kadınlar, siyasal alanda yok sayılmışlardır. Tarihi süreç, aslında Batı ya da Doğu toplumları fark etmeksizin 20. yüzyıla kadar kadın haklarından bahsedilmediği ve hatta siyasi düşünce içerisinde kadınların çekişen kaldıklarını dünyaya göstermektedir.

Batı siyasal düşüncesi, siyasal felsefe içerisinde kendisini bulmuş ve büyük filozofların görüşleri antikçağdan başlayarak Roma, ortaçağ, modern dönem ve post- modern dönem olarak günümüze kadar oluşan birikmiş ve uygulanan siyaset felsefesini oluşturmuştur. Batı düşüncesinde filozof ve felsefenin büyük yeri varken, onların çeşitli etnik azınlıkları, daha alt sosyal sınıfları ve özellikle kadınları ihmal etmeleri ve hatta siyasal süreçte saf dışı bırakmaları kendi dönemlerinde doğal kabullenmeden dolayı dikkat çekmemiş fakat sonraki yıllarda eleştiri konusu olmuştur.

Batı siyasal düşüncesi içerisinde birey-kolektivite ve erkek-kadın ikiliğinin siyasal önemi büyüktür. Erkeklerin ve kadınların rolleri ve ailede beraberlikleri, siyasal teoriye pek çok katkıda bulunan şahısların doğrudan ilgi alanındadır ve birçok filozofun düşüncesinde de ima edilen bir durumdadır. Antikçağ'dan başlayarak bütün filozofların anlatılarında toplumlarının erkekleri, fakirleri denetleyen zenginler ve köleleri yöneten efendiler olarak etkin bir şekilde siyasal sürece egemen olmuşlardır. Kölelik, otorite, adalet, itaat, birey vb. birçok konuda sorgulayan ve fikir yürüten bu filozoflar, kadınların siyasi süreç içerisindeki yerinden bahsetmemişler, kadınların bulunduğu konumu olduğu gibi kabul etmişlerdir. (Tannenbaum, Schultz, 2011, s.36) Bunun nedenlerinden biri olarak, bu filozofların erkek olduğu düşünülebilir. Bir diğer neden de, erkeklerin doğası gereği hem akıl olarak, hem de fiziksel olarak aileden topluma, toplumdan devlete doğru giden siyasal süreçte itaat edilecek bir güç olarak inanılmış ve kabul edilmiş olmasıdır. Bu gücün kaynağı, Antikçağ filozoflarının, toplumsal işbirliğine doğal olarak eğilimli olduğunu varsaydıkları insanoğlunun evrim sürecine bakıldığı zaman da ortaya çıkacaktır. Bazı antropologlar, evrim sürecinde, şiddetli işbirliği ve paylaşma ihtiyacının, diğer primatların evriminden daha farklı olduğunu iddia etmişlerdir. Bahsedilen işbirliği ve paylaşma yiyeceğin paylaşılmasıdır. Bu paylaşım aynı zamanda cinsiyete dayalı doğal işbölümüne neden olmuştur. Bu işbölümünde kadınlar, çocuklarla ilgilendikleri için avlanma için gerekli hız ve hareketlilikten yoksun kaldıkları gerekçesiyle bitki ve küçük hayvanları toplamakla görevliyken, erkekler de avlanmışlar ve yiyecek toplamışlardır. Erkek, topladığı yiyeceği bulunduğu yerde tüketmek yerine evine getirmiş ve paylaşmıştır. (Arnhart, 2011; s.44) Kadının eve veya evinin çevresine, erkeğin daha uzaklara konumlandırılması, paylaşım, fiziksel güç, rekabet, doğal şiddet gibi konuların erkeğe atfedilmesi ve bunun doğal işbölümüne dayandırılması, insan evrim teorilerinin en başında yer almıştır. Bu şekilde anatomik ve fizyolojik bir algıyla başlayan cinsiyet ayrımı, yüzyıllarca toplumsal şartların doğal bir sonucu olarak kabul edilmiştir.

1. Antik Dönem Siyasal Düşüncesinde Kadın

Demokrasiyle anılan Antik Yunan'da, ahlak ve siyasi dünyayı sorgulayan ilk isim Sokrates olarak tarihe geçmiş ise de, felsefeci haricinde birçok şair ve oyun yazarı toplum ve siyaset hakkında önemli sorular ortaya koymuşlardır. Sofokles ve Aristofanes bunlardan iki isimdir. Bu isimlerin en önemli özellikleri çalışmalarının başrollerine kadını almaları olmuştur. Bir bireyle bir kralın karşı karşıya gelmesini, daha çok siyasal çatışmaları içeren bir edebiyat çalışması olan Antigone adlı eserde, hem krala karşı itaatsizlik varken, bir de bu başkaldırıcıyı yapanın kadın olması dolayısıyla, toplumun erkek-egemen düzenini tehdit eder hale gelmesi, itaatsizliğin doğasına farklı bir boyut kazanmıştır. Antik Yunan'ın erkek-egemen dünyasını daha doğrudan sorgulama çalışması olan Lysistrata adlı eserde de, biyoloji ve ya hormonların erkeklerin ve kadınların siyasete farklı yaklaşımlarının kaynakları olup olmadığını veya farklı hayat tecrübelerinin erkeklerin ve kadınların şeyleri anlama yöntemlerini açıklayıp açıklamadığını sormuş ve bu yüzden de temel karakter olarak kadın kullanılmıştır. Oyunun başında erkekler rasyonel, agresif, kavgacı

olarak gösterilmiş ve devamında erkekler zayıf, tutkularının esaretinde ve kadınlar rasyonel ve agresif olarak bu roller tersine çevrilmiş, oyun biterken de erkeklerle kadınlar arasındaki keskin ayrımlar azalmış görünmektedir. Her ne kadar din, yasa, sivil itaat gibi konular esas alınmış olsa da, bu tür oyunların dönem olarak kadın konusunu işleme manidardır. (Tannenbaum, Schultz, 2011; s. 51-60.

Oyun ve şiirlerde yaşanan bu durum, sadece birkaç örnekle sınırlıdır, oysaki gerçek hayatta kadınların sosyal durumu pek de öyle değildir. Antik Yunan'da kadınlar toplum içinde adeta yoklardır. Yasal olarak kadınların bağımsız ve özgür hayatlara sahip olduğunu söylemek neredeyse imkânsızdır. Kadının yeri her zaman evidir ve o, başında bir erkek koruyucu olarak adlandırılan kyriosun sorumluluğu altında olmalıdır. Koruma işlevine sahip olan kyrios, kimi zaman kadının babası, kimi zaman kocası, kimi zaman da en yakın erkek akrabasıdır. Bir diğer deyişle kadın, hayatını başka bir erkeğin sorumluluğu veya koruması altında sürdürmelidir. Kyrios kadını hem korumakla hem de onun ekonomik geçimini, tüm huzur ve mutluluğunu sağlamakla görevlidir. O, kadının kişisel/özel alanı ile toplumsal alan arasında aracı bir rol oynar. Bu dönemde mahkemelerde ifade veremeyeceklerine dair yaygın bir inanç olmasından dolayı da, kadınlar, kendi adlarına yasal işlemlerini yürütmekten men edilmişler ve her türlü kamusal düzenleme ve anlaşmalarda kyrios olmaksızın işlem yapamaz duruma getirilmişlerdir. Kyrios her adımda kadının temsilcisi olarak toplumsal alanda yer alır. Bütün bunların yanı sıra, kadınlar yurttaş (politai) sayılmadıkları gibi oy kullanma hakkına da sahip değildirler. Kadınlar hem politik hem de toplumsal alandan bedenen soyutlanarak, kendi özel alanlarına hapsedilmiştir. Üstelik bu toplumsal dışlanmışlık kadınları yalnızca bedenen değil, aynı zamanda dilseldir; yani erkeklerin onlar hakkında konuşmalarını dahi engelleyecek türdendir. Keza Perikles'in ünlü Cenaze Töreni Söylevi'ndeki sözleri de Atina toplumunda kadınlara biçilen konumun ne olduğunun açık bir göstergesi gibidir: "Sizin en büyük onurunuz doğanızdan daha aşağı bir girişimde bulunmamanız ve erdeminiz de, özellikle erkekler arasında utanç verici olsun olmasın her türden konuşmada en az anılmanız olacaktır". Perikles'in bu sözü kadınların erkekler arasında, yani politik ve halka açık alanlarda bulunmaması, hatta erkeklerin onlar hakkında olumlu veya olumsuz konuşmasına mahal vermeyecek bir biçimde yaşam sürmeleri gerektiğini önermektedir. Kadınların polisteki yeri bu durumda ancak evleri olabilir, bu da onların erkeklerle aynı eğitimi alamayacağı ve statü olarak her zaman onlardan daha aşağıda konumlanmaları gerektiği manasına gelir. (Boyacı, s.207-208)

Dönemin koşulları dikkate alındığında, yine kadın konusunda sorgulamalar Platon'da kendini bulur. Platon'un bu konudaki görüşleri, kadınların toplumdaki yerleriyle ilgili geleneksel bazı Antik Yunan görüşlerinden keskin çizgilerle ayrılmıştır. Platon, sınıf özelliklerine dayalı olarak, birbirine eşit olan erkek ve kadınlardan oluşan idareyi yürüten bir koruyucu sınıftan bahsetmiştir. Biyolojinin kader olmadığı ve kadınların zekâsının hükümete olumlu katkıda bulunabileceği gibi devrimci ve feminist olarak görülen bu söylemleriyle Platon, kadınları, daha alt statüde, ev işleri ve çocuklarla sınırlandırılmış bir hayat sürmekten

alıkoyarak, erkeklerle eşit statüde bir yer edinmelerinin yolunu açmıştır. Bu çerçevede, kadınların politik arenada söz hakkına sahip oldukları ve koruyucular sınıfına girmeleri sonucunda polisi erkeklerle birlikte yönetebilecekleri fikri, Platon'un, geleneksel Atina toplumunun hâkim görüşünün aksi yönünde, onları eve hapsetmeyen ve poliste görünür hâle getiren bir filozof olarak yorumlanmasına neden olmaktadır. (Boyacı, s.206). Platon'un "Devlet" adlı eserinde, çok az kişi kadın koruyucudur ve buna bağlı olarak karar alıcıdır. Platon'un esas olarak yapmak istediği şey, hem erkek hem de kadınların çoğunluğunun sürekli uyruk oldukları elitist bir toplum kurmaktadır. (Tannenbaum, Schultz, 2011; s.77).

Batı siyasal düşüncesinin gövdesini oluşturan eski felsefecilerin büyük çoğunluğu, kadınların erkeklere göre daha az rasyonel olduğuna inanmaktaydı. Ve kendi rasyonalite ideallerini de, akıllarında erkek özelliklerini ve paradigmalarını tutarak formüle etmişlerdi.

Erkeğin üstün tutuluşu, felsefe tarihinde, "düzeni, ışığı ve erkeği yaratan bir iyi ilke vardır; bir de kaos, karanlığı ve kadını yaratan kötü ilke" dediği aktarılan Pythagoras'a kadar geri götürülebilir. Erkek, kadın olmayandır; rasyonalite ise, dişillikğin aşılması olarak kavranır. Dişillik yalnızca norm sayılan erilliğe göre ve onunla ilişki içinde tanımlanır, kendi içinde özerk bir varlık olarak değildir. Erkeğin düşünmeyi, akı, kültürü ve uygarlığı temsil etmesine karşılık kadın, duyguları, bedeni, maddeyi; rasyonel olana karşılık irrasyonel olanı; bilinebilir olana karşılık bilinemez olanı; varlığa karşılık yokluğu temsil eder. (Berktaş, 2010)

Atomcu öğretinin sahibi olan Demokritos'un kadınlar konusundaki düşünceleri Pythagoras'ın düşüncesiyle paralel gelişmiştir. Ona göre, "kadınlar, kötü düşünceler için erkekten çok daha ateşlidir" demiştir. Durum böyleyken de kadınlar az konuşmalıdır. Bu görüşlerini desteklemek için "az konuşma kadının süsüdür, süsün sadeliği de güzeldir" diyerek adeta kadınları sessizliğe mahkûm etmek istemiştir. İnsan türünün cinsiyetsiz olarak ele alındığında eşitlikçi eğilimler sergileyen bu filozof, çözümlenmeye cinsiyet karıştığı anda, eşitsizliği doğallaştırmaya çalışmıştır. (Ağaoğulları, 2011, s. 67.)

Ünlü filozof Aristoteles'e göre ruh beden üzerinde, akıl duygu üzerinde, erkek de kadın üzerinde egemendir. Tanrısal ruh ile ilişkili olan Saf Akıl (nous), yalnızca erkeklere özgüdür ve yeryüzündeki her şeyden üstündür. Dolayısıyla erkeğin zihni, her türlü maddeden daha yüksek ve daha kutsaldır; hatta ideal erkek bedeni olan Apollonien bedenden bile üstündür. Aristoteles'in jenerik insan tipinden sapmış hilkat garibeleri ("eksik ya da sakat kalmış erkek ceninler") olarak tanımladığı kadınlar, bedensel işlevlerinin "edilgin" ve "duygusal" tutsakları oldukları için zihinsel bakımdan "etkin" ve "rasyonel" olan erkeklerden daha aşağıdırlar. (Berktaş, 2010) Aristoteles'e göre karşılıklı bağımlılıkta karı ve koca eşit değildir. Erkeklerin evdeki üç rolünü (baba, koca, efendi) tanımlayan ve erkeklerin akıl bakımından üstün olduğunu düşündüğü için düşüncelerinde erkek egemenliği vardır. Koca olarak erkekler, karılarını sürekli olarak yönetmelidir. Çünkü akıl etme güçlerinden kaynaklanan doğal üstünlüklerinden dolayı, onlar yönetmeye,

kadınlar da itaat etmeye layıktırlar demiştir. Ancak kadınları, köle gibi kabul etmeyip, doğaları gereği sadece erkeklerin kullanması için yaratılmış araçlar olarak değil, erkeğin tamamlayıcısı olarak görmüştür. Köle ve kadınlarla ilgili sonuçlara, akletme yeteneğine bağlı olarak, “Akli eksik olanlar, herkesin faydası için, hayatlarını hizmet ederek geçirirler” ifadesine dayalı olarak varmıştır. (Tannenbaum, Schultz, 2011; 90)

Bütün bu düşünceleriyle Aristoteles, birçok feministin iddiasına göre, Batı dünyasında ataerkil geleneğin kurucusu olarak görülmüştür. Yöneten ve yönetilenlerin erdemlerini, ruhun farklı bölümleri ile karşılaştırırken, “Özgür, köleyi, erkeği-kadını, adamı-çocuğu farklı yöntemlerle yönetir. Bunların her biri ruhun parçalarına sahiptir ama bu sahiplik, farklı farklıdır. Köle bu ruhun akıl kısmından yoksundur; kadın buna sahiptir ama kadının olan bölümün otoritesi yoktur; çocuğun da vardır ama gelişmemiştir” der. Kadın aklının otoritesiz olması demek, kadının aklının duygularını yönetmede çok zayıf kalması ve bu yüzden kocasının yardımına muhtaç olması anlamına gelmektedir. Ama aynı filozof biyoloji ile ilgili metinlerinde kadınların öğrenme yeteneklerinin erkeklerden daha fazla olduğunu ve daha zeki olma yönünde doğal bir eğilimleri olduğunu iddia eder. (Arnhart, 2011; s. 69) Bu durumda kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal ortamlardan uzaklaştırılmaya çalışılması, kadınların zeka yetileriyle erkeklerle rekabete girmesinin önüne engel koymak gibi düşünülebilir.

Roma siyasi düşüncesinin filozoflarından Cicero, Platon’un başıboşluk olarak değerlendirdiği demokrasinin karşıtı olduğundan hareketle yaptığı anlatımda kadınlarla ilgili şu ifadeye yer verir: ... “köleler bile hakları olmayan bir özgürlükle hareket eder; kadınların hakları kocalarınınkiyle bir olur. Sonuç olarak yurttaşların duyguları öylesine incelik ve kadınsılaştır ki, en küçük bir engellemeyle karşılaşınca kızar ve buna katlanamazlar.” (Tunçay, c.1, 319) Cicero’ya göre, demokrasi kadına ve köleye hakları olmayı verecektir, dolayısıyla bu olmaması gerekendir ve “erkek” yurttaşların duygularını kadınsılaştıracaktır.

2. Ortaçağ Siyasal Düşüncesinde Kadın

Hıristiyanlığın ortaya çıkışından sonra, İsa’nın ve Hıristiyanlığın mesajlarından biri kadınların erkeklere eşit olduğudur. Ancak bu mesaj kısa bir süre içerisinde ortadan kaldırılmış ve yalanlanmıştır. Hıristiyanlığı yayma mücadelesine giren Pavlus, kadınların kocalarına tabi kalmalarını tembih etmiş, başlangıçtaki cinsiyete karşı tarafsız ve eşitlikçi iddiaları geri çekmiştir. “Ey kadınlar, kendi kocalarınıza Rabbe tâbi olur gibi tâbi olun. Çünkü beden kurtarıcısı Mesih kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır. Fakat kilise Mesihe tâbi olduğu gibi, kadınlar da böylece her şeyde kocalarına tâbi olsunlar. (Pavlusun Efesoslulara Mektubu, 5/22-24.) “Fakat kadının öğretmesine ve erkeğe hâkim olmasına izin vermem, ancak sükûtta olsun. “Çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı ve Adem aldanmadı fakat kadın aldanarak

suça düştü.” (Özkaya, 1998; 6.) Pavlus, İncil’e ve dini kaynaklara atıf yaparak, kendini haklılaştırmak istemiştir ve bu sayede Hıristiyanlığın içerisinde de kadın ikincil bir statüde kalmıştır.

Kadının asıl görevi itaattir. Ortaçağ siyasal düşüncesi içerisinde de kadın, siyasi düşünceden uzaktır çünkü kölenin efendisine itaati gibi kadın da erkeğine itaat etmelidir. Döneme damgasını vuran düşünce de budur. Ortaçağ’ın ünlü isimlerinden Augustinus, Tanrı Devleti adlı eserinde, ev içi barışının ya da düzenli uyumun kaynağını “ötekilere bakanlar onlara hükmeder – koca karıya, ana-baba çocuklara, efendiler uşaklara; kendilerine bakılanlar da itaat eder- kadınlar kocalarına, çocuklar ana-babalarına, uşaklar efendilerine” ifadesine bağlamıştır. Hatta “ailenin herhangi bir üyesi söz dinlemeyip ev barışını bozarsa ya azar ya dayak ya da toplumun öngördüğü bir başka adil ve yasal cezayla yola getirilir ki, kendisi daha iyi olsun ve ayrıldığı aile uyumuna yeniden girebilsin” (Tunçay, c.1, 380-382)

Aslında Augustinus’a göre kadın, iki farklı devlette değerlendirilmiştir. O, hem Tanrı Devleti’nde erkek ve kadınları eşit üye olarak, hem de kadınları insan devletinde de ikincil statüde görmüştür. Hatta bu haliyle hem İsa’yı hem de Pavlus’u destekler görünmüştür. Augustinus’un kadınlarla ilgili asıl görüşü, onun cinsel arzular ve teni, Adem’le Havva’nın Cennet Bahçesi’ndeki ilişkisi kadar hor görmesiyle bağlantılı olmuştur. İncil’de geçen kadının erkeğin bedeninden yaratılma ifadesi, kadınlara verilen ikincilliğe dini boyutta bir dayanak olmuştur. “RAB Tanrı Adem’e derin bir uyku verdi. Adem uyurken, RAB Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Adem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Ademe getirdi. Adem, «İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir» dedi, «Ona «Kadın» denilecek, çünkü o adamdan alındı.» (Tekvin 2:21-23). Tanrı Devleti’nde kıyamet günü kadın ve erkek ruhları eşit şekilde cennete yükselecektir, fakat, Augustinus’un insan devletinde kadınlar erkeklerden daha aşağı bir şekilde konumlandırılmıştır. Üstelik, sadece kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratılması değil, aynı zamanda insanlığın Cennetten Düşüşü’ne sebep olan Havva’nın, onu günaha zorlayan cinsel bir şehvet uyandırarak, Adem’i cinsellikle baştan çıkarması, bu şekilde masumiyeti içeren şehvetsiz bir cinselliği, şehvete dönüştüren, dolayısıyla cinselliği utanç yaratan bir hale getiren ve işledikleri günahtan dolayı kadınların, erkeklere hizmetçi kılınması inancını taşır. Hatta cinsel arzu, erkeğin düşüşü, insanlığın ölümlü olması ve siyasal kurumların ortaya çıkmasının sebebini bile kadınlara bağlamıştır. (Tannenbaum, Schultz, 2011; 130-131) Erkeğin hep otorite-egemen savaşı olmuştur. Bunu elden bırakmamak için de sadece Antikçağ ve Ortaçağ’da değil yüzyıllar boyu uğraşmışlardır. Kadın hep ihtiyaç sahibidir ve erkek bu ihtiyaçları giderir dolayısıyla yönetme onun doğal hakkıdır, aksi düşünülemezdir ve düşünülmemiştir.

Ortaçağ’da siyasal yaşam konusunda gerekliliği savunulurken, bu siyasal yaşamın içerisinde kadın yine yok edilmiştir. Ortaçağ’da siyasal yaşamın insan için doğal olması konusunda iki çeşit uyrukluk görülmüştür. Aquinum’lu Thomas’a göre, bunlardan biri kölelik, diğerisi ise, efendinin kendisine uyruk durumunda olanları onların iyilik ve yararları için yönettiği bir biçimdir. Bu ifade bize devletin yöneticileri

ve yönetilenler uyrukluğunu ifade etse de kadının uyrukluğu da bu ikinci uyrukluğun biçiminde yer almaktadır. Kadının erkeğe doğal uyrukluğu vardır. Çünkü ona göre, erkek akılla ayırt etme erkleri bakımından doğa tarafından kadından daha iyi hazırlanmıştır. (Tunçay, c.1, 439.) Düşüncelere göre, insanlar arasında cennetten düşüşten önce bile hiç değilse cinsiyet bakımından bazı ayrılıklar olması gerektiği kabul edilmelidir. Çünkü burada da “cinsiyet ayrılığı olmasa üreme olamaz” anlayışı, fizyolojik ve biyolojik özellikleriyle kadını siyasal yaşamdan dışlamıştır.

3. Modern Dönem ve Post-Modern Siyasal Düşüncesinde Kadın

Batı siyasal düşüncesinin modern dönemdeki önemli simalarından biri olan Machiavelli, kadınlara zaman zaman geleneksel ve hatta düşmanca roller vermiştir. Birçok yazar, Machiavelli'nin kadınların, sadece aşk nesnesi olduğuna, erkeklerin erdemlerini zayıflattıklarına ve siyasi yaşama zıt olduğuna, kadınların apolitik yada antipolitik olduklarına inandığını iddia etmiştir. (Clarke, 2005; 230) Kadının doğası, talih yolunu izleyip, isteyerek köleliğe düşen çekingen kitleleri ima ederken, elit olanların yalnızca erkekler olduğu görülmüştür. Machiavelli, her ne kadar kadın düşmanı olarak iddia edilse de, geleneksel olan her şeyi sorgulamıştır. Antik dünya ve Ortaçağ dünyasına egemen olan erkekler ve kadınlarla ilgili görüşleri de sorgulamıştır. “Devletler kadın yüzünden nasıl yıkılır”ı tartışırken, asıl sebebin yanlış yönetim, sınıflar arası bölünmeler olduğunu ifade ederek, örneğine dahil olan kadınların sadece tesadüfi birer aktör olduğunu açıkça belirtmiştir. Özet olarak, Machiavelli'nin düşüncelerinde, erkek ya da kadın bedenleri içinde doğmuş olsa da insanlar, hala erdemlerini yerine getirirler ve ya elitler gibi davranarak özgürlüklerini garanti altına alırlar ya da pasif bir şekilde talihe tabi olurlar ve yollarına çıkan şeyleri elde ederler. Biyoloji, herkes için bir kader değildir. (Tannenbaum, Schultz, 2011; 178.)

Dini amaçlarından sapan Katolik kilisesine karşı yapılan Protestan reformu da, uzun dönemde kadınlar için yok denecek kadar az sayıda değişiklik getirmiştir. Protestan liderler, başlangıçta papaya karşı mücadelelerinde kadınların da desteğini almışlar ve geleneklerin ötesine geçmek için kadınları cesaretlendirmişlerdir. Reform hareketi tamamlandıktan sonra ise kadınları, geleneksel anne ve eş rollerine geri döndürmüşlerdir. Reformun liderlerinden olan Luther ve Calvin, kadınların statüsünde daha fazla bir değişim taraftarı değildir, sadece kadınları, kutsal kitapları okumaya teşvik etme değişimi yapmışlardır. Protestan reformuyla siyasal özgürlüklerine kavuşmayı hayal eden kadınlar için, Luther'in tanımlaması şu şekilde olmuştur: “Kadının erkekten farklı bir canlı olduğunun kanıtı, sadece farklı organlara sahip olması değil, aynı zamanda zekâ bakımından da çok zayıf bir varlık olmasıdır. Havva, Adem gibi Tanrı'nın suretinde yaratıldığı kabul edilen çok soylu bir mahluku, yani, adalette, bilgelik ve kurtulmada Havva, yine de bir kadındı... ve erkeğin saygınlık ve şerefine eşit değildi”. (Tannenbaum, 2011; 201.) Bu söylemleriyle Luther, gerilere dönüş yaparak Antik dönemdeki erkek rasyonelliğine inandığını, kadınların zekâ bakımından erkeklerden aşağıda olduğunu ifade etmiştir. Yönetim konusunda da yine Antik dönem

düşüncesiyle hareket ederek, erkeklerin yönetim, kadınların itaat haklarından bahsetmiş ve kadınları eve kapatmıştır. Şöyle ki “Yönetim kocanın elinde bulunur ve kadın da Tanrı’nın emrine istinaden ona itaat etmeye zorlanır. Erkek evi ve devleti yönetir, savaşır, sahip olduğu şeyleri savunur, toprağı işler, inşa eder, bitki yetiştirir, vs. Kadın...evde kalmalıdır ve dışarıdaki ve devletle ilgili bu işleri yönetme yeteneğinden mahrum biri olarak, hane halkının işlerini gözetmelidir” demiştir. (Tannenbaum, Schultz, 2011; 202.)

Batı toplumlarında kadınlar hakkında zaman zaman isyanlar, talepler ve söylemler olsa da, bütün bunlar 18. yüzyıla kadar hiçbir siyasi teori tarafından desteklenmemiştir. Modern siyasi düşüncenin ünlü isimlerinden biri olan İngiliz John Locke, monarşinin kutsal hak iddiasına karşı davasına yardımcı olduğu zaman kocalarla karılara eşit muamelede bulunmuş olsa da, buna bir yardımı olmadığı ölçüsünü değiştirir ve siyasi, ekonomik ve toplumsal eşitsizliği onaylamıştır. Locke, ataerkilliğe karşıdır fakat, kamu otoritesinin efendi ile hizmetçi, kocayla karı gibi özel egemenlik biçimleriyle karşılaştırılabilir olmadığına, konuları ne olursa olsun tüm insanların Tanrı’nın suretinde yaratıldığına ve siyasi sürece katılmak suretiyle rasyonel olarak sözleşme yapacaklarına ve doğal haklarını koruyacak eşit kapasiteyle doğduklarına inanmıştır. Fakat aile mülkiyeti konusunda kararı yine kocaya vererek, kadına ikincil bir statüyü mutlaka verir. Düzenli olarak ya gebeliğe hazırlıktan ya da çocukları taşımaktan dolayı, tüm süreç boyunca bedenleri göze çarpacak ölçüde acı çektiği için, çocuk doğurma yılları süresince kadınlar, uzun bir süre kuvvetsiz düşmenin ızdırabını çekerler. Bu, kadının düzenli yetersizliği ışığında, bir kadının evlilik sözleşmesini kabul etmesinin ve bunun sonucunda evlilikteki ikincil statüsünün onun rasyonel çıkarına olduğunu şeklinde temellendirilmiştir. Ailedeki bağımlılığın, siyasi bağımlılığa da yol açtığını ifade eden Locke, birçok yazara göre, kocanın siyasi alanda ailenin tümü hakkında konuşmasını haklılaştırmıştır. Evlilik sözleşmesi, aynı zamanda kadınların, siyasi olarak kendilerini temsil etmeleri için, erkekleri yetkilendirmeleri şeklinde ifade edilmiştir. Böylece yurttaşlık konusunda saf dışı kalmışlardır. (Tannenbaum, Schultz, 2011; 251-252)

Hemen akabinde J.J. Rousseau, hükümetin önemli işlerinin yalnızca erkeklerin elinde bulunması gerektiğini, kadınların yurttaş olarak katılımlarına herhangi bir fırsat tanımayı reddeden doğal ve geri alınamaz cinsiyet ayrımını ileri sürmüştür. Kadınların aile içindeki ikincil konuları, onları yurttaşlıktan dışlar, bunun nedeninin ise, kadınlarının ev işlerinde faydalı, fakat kamusal faaliyet için gerekli olan yargı türünden mahrum bir akıl türü olduğunu söylemiştir. “Kadınların cinsel fonksiyonu, onların bütün varlığını kapsar, bu fonksiyon, kadının insanlığından çok, onun kendisini tanımlar. Kadınlar, fiziksel olarak erkeğin arzusu ve erkeğe itaat etmek için yaratılmışlardır, öyle ki her kadın bir kocanın adaletsizlikleri ile haksız davranışlarına bile yakınmadan katlanabilmeyi öğrenmelidir küçük yaşta. Kadınlar eğer kamusal alana girer de, erkeklerin kamusal faaliyetlerini örnek almaya çalışırlarsa, kendilerini olduğu kadar siyasi süreci de yozlaştırırlar ve artık kadın ve anne olmak, onlara uygun düşmez” ifadeleriyle, Rousseau kadının kamusal alandan uzak durmasını, çocuklarına ve kocasına göstereceği içtenlik ve sevgiyle erkeklere

cömertlik ve arkadaşlık gibi erdemler konusunda ilham olacak birer model sunacaklarına dair ifadelerde bulunmuştur. (Ağaoğulları; 2012, 581),

18. yüzyıl filozoflarından olan David Hume, kadın hareketlerinin artmasıyla birlikte, eşitlikçi bir görüş sergilemiştir. Hume, erkeklikle akıllı kadınlıkla tutkuları denkleştirmek, erkeklerle kadınları basmakalıp tipler haline getirirken, cinsler arasındaki bu farkların zorunlu aşağılık ve üstünlük getirmeyeceğini söylemiştir. Gerek Hume gerek Edmund Burke ve gerekse Immanuel Kant, aydınlanma döneminin filozofları olarak, o döneme kadar geçerliliğini korumuş hem aklın, hem de gelenek ve göreneğin kapasitesinin kadın ve erkeklerin özgürleşmesine bir temel sağlamak için yeterli olmadığı görüşünde birleşmişlerdir. (Tannenbaum, Schultz, 2011; 310) İnsanları aydınlatmaya çalışmayı, cumhuriyeti ve demokrasiyi bir erdem olarak gören Montesquieu, genelde başka milletlerin kadınlarına atıf yaparak, çağının hâkim değer yargılarını yansıtan bir şekilde kadınların seçme ve seçilme haklarından yararlanmaması gerektiğini düşünmektedir. Hatta öyle ki, kadınları bir yurttaş olarak bile görmemiştir. Montesquieu, kadınlar hakkında şu ifadeleri kullanır: “ Kadın milletinin bir hayli başarı sağladığı gülünç olma sanatından başka hiçbir işe yaramayan o zarafet sanatı...; Kadınlar, zayıf yaratıklardır; kibire değil, boş şeylere kaptırırlar kendilerini...; Kadınların eve hakim olmaları, hem akla hem doğaya aykırıdır.” (Ağaoğulları, 2012; 552)

Batı siyasal düşüncesinin belki de kadınlara en yakın olan ismi John Stuart Mill'dir. Mill, erkek ve kadınlarla ilgili güçlü eşitlikçi hükümlere sahip olan bir isimdir. Ataerkil ailenin bazı yönlerine karşı çıkan ve ev içi işlerine devletin müdahale etmesini destekleyen cesur ve uzak görüşlü bir feminist olarak tanımlanan Mill'e göre; iki cins arasındaki var olan sosyal ilişkileri düzenleme ilkesi, bir cinsin diğerine hukuken tabi olması, bizatihi yanlıştır ve şimdi insan gelişiminin en önemli engellerinden biridir; ve bu ilke, ne bir tarafa güç veya ayrıcalık, ne de diğer tarafa yetersizlik veren tam eşitlik ilkesiyle yer değiştirmelidir. Evlilik kurumu konusunda biraz daha ileri giderek, bu kurumun kadınları, çocukları, mülkiyetleri ve kendi bedenleri üzerinde hakları olmayan yasal köleler haline getirdiğini söylemiştir. Fakat bunun dışında kariyer ve eğitim alanlarında kadınlarla erkeklerin eşit olması gerektiğini savunmuştur. Bunun için de şartı vardır aslında. Kadın, kariyer ya da evlilikten birini tercih etmek zorundadır, kadın iş ve siyasette erkeklere katılacaksa, ya bekâr, boşanmış ya da ev içi sorumluluğu olmayan yaşlı kadınlar olmalıdır demiştir. (Tannenbaum, Schultz, 2011; 333) Mill, erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenlik biçiminin güce dayalı, diğer tüm egemenlik biçimlerinden farklı olduğunu düşünür. Erkeklerin kadınları yönetimi tamamen iktidar hırslarından kaynaklanmaktadır. Ona göre, bazıları tarafından bir gönüllülük veya rıza durumunun söz konusu olduğu dillendirilse de, kadınların böyle bir durumdan memnun olmadıkları açıktır. Bu durumun daha doğru anlaşılabilmesi için kadınların kendilerini ifade edebilme olanaklarına sahip olup olmadıklarının göz önünde bulundurulması gerekir. Mill, bu durumu şöyle açıklar: “duygularını yazı yazarak iletmek olanağını bulan kadınlar ortaya çıktığından beri (ki bu, toplumun onlara

kullanma iznini verdiği tek iletişim biçimidir) giderek artan sayıda kadın, içinde yaşadıkları toplumsal koşullara karşı olduklarını dile getirmiştir.” Mill’in bu yorumundan da anlaşıldığı gibi, kadınların, erkeklerin iktidarına karşı uzun yıllar sessiz kalmaları, bu bağımlılığı benimsedikleri ya da onayladıkları biçiminde yorumlanması tamamen bir yanılıdır. Kadınların kendi köleliğine sessiz kalmalarının temel nedeni, toplumların, kadınların erkeklerin iktidarına karşı seslerini yükseltecek kadar ya da hak arayışına girecek kadar henüz yeterince demokratikleşmemiş olmalarından kaynaklanır. Mill, kadınların oy hakkı, erkekler gibi iyi bir eğitim alma ve şimdiye kadar kendilerine kapalı olan iş alanlarına yönelik istekte bulunmalarını onların, toplumdaki sosyal konumlarından memnun olmadıklarının açık bir ifadesi olarak görür. (Geçit, 2013)

Post-modern siyasi düşünürlerinden Friedrich Nietzsche ve Sigmund Freud, 20. yüzyıl siyasi hareketlerinde önemli etkileri olmalarına rağmen, kadınlarla ilgili görüşleri, kadınların özgürleşme hareketlerine tam ters bir tutum sergilemişlerdir. Her ikisi de kadınların Antik Yunan geleneğinden gelen rollerine bağlı kalmasını istemişlerdir. Freud’un açıklamalarına göre, kadın cinselliği ve iğdiş olgusu önemlidir. Freud’a göre, kadında iğdiş, kadınlığın yapısını oluşturan bir aşağılık duygusu yaratmaktadır. İlk aşamada kız çocuğu, bu iğdiş edilmenin, kişisel bir olay olduğunu, ikinci aşamada ise bütün kadınların iğdiş edilmiş olduklarını keşfederek, kadının iğdiş edilmesinin doğal ve evrensel nitelikli olduğunu öğrenmektedir. Bundan dolayı erkeklerin bu aşağı cins hakkında duydukları hor görmeyi paylaşmaya başlamaktadır. (Onur; 66) Kadını, cinsel evrimiyle doğuştan itibaren erkeklerden ayıran Freud’un toplumsal ve siyasi etkinlikte kadınların var olmasını istemesi neredeyse imkânsızdır.

Nietzsche, “*Böyle Buyurdu Zerdüş*” kitabının “*Yaşlı ve Genç Kadınlar Üzerine*” bölümünde kadınlar hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir; “Zerdüş, önce, kadında her şeyin bir bilmece olduğunu ve ondaki her şeyin tek çözüm yolunun gebelik olduğunu dile getirir. Erkek, amaç olan çocuk için, bir araçtır. Kadın ise, erkek için tehlike ve oyun isteyen bir oyuncaktır. Erkek savaş için, kadın ise savaşçı olan erkeği dinlendirmek için eğitilmelidir. Ona göre, gerisi ancak delilik olur. Savaşçı olan erkek tatlı yemiş sevmez, acı yemiş olarak kadını sever. Sonra, kadının çocukları erkekten daha iyi anladığını belirten Zerdüş, erkeğin kadından daha çocuk olduğunu ifade eder. Erkeğin içinde bir çocuk gizli olduğundan oynamak istemektedir. Kadınlar da erkekteki çocuğu bulmalıdır. Bu noktada Zerdüş, kadının henüz gelmemiş bir dünyanın erdemleriyle ışıldayan, el değmemiş güzel bir değerli taş gibi oyuncak olmasının sorun olmayacağını belirtir. Kadınların sevgisinde bir yıldız parlansın ve umutları “üst insanı doğurmayı istemek” ve sevgilerinde yiğitlik olsun, şeref olsun diyen, bunun dışında kadının şereften anlamadığını belirten Zerdüş, daha sonra kadınların şerefine sevildiklerinde hep daha çok sevmek olması gerektiğini söyler.

Ancak, kadın sevince her şeyi gözden çıkardığı ve değersiz gördüğü için erkek seven kadından, ama aynı zamanda nefret eden kadından da korkmalıdır. Çünkü erkek gönlünün derinliğinde kötü iken, kadın bayağıdır/basittir Zerdüşt'e göre. Kadının en çok kimden nefret ettiğini soran Zerdüşt, üzerinde önemle durulması gereken şu cümleyi dile getirir: "Demir şöyle demiş mıkna'ta: En çok senden nefret ediyorum, çektiğin, ama kendine doğru sürükleyecek gücün olmadığı için." Kadını demir olarak düşünürsek, sadece (kendine) çeken erkekte nefret ettiğini ama kendine sürükleyen erkeği yeğlediğini söyleyebiliriz. Yani mıkna'tis gibi çeken, tahakküm kuran, kendine mal eden erkekte ziyade etkileyici olan, kendi derinliğine doğru sürükleyen, gönlünü açan erkeği yeğler kadın. Zerdüşt'e göre erkek mutluluğunun "istiyorum"da, kadın ise mutluluğunun "o istiyor"da olduğunu düşünmektedir. Söz dinleyen kadın dünyanın hiçbir şeyinin eksik olmadığını düşünür. Zerdüşt kadınların söz dinlemesi ve yüreğine bir derinlik bulması gerektiğini belirtir. Kadının gönlü yüzeydir; sığ sular üzerinde hareketli, fırtınalı ince bir zardır. Erkeğin gönlü ise, derindir ve ırmağı yer altı mağaralarında gürülür. Zerdüşt, böylece, kadının erkekteki bu gücü sezebileceğini ama kavrayamayacağını iddia eder." Bölümün sonu yaşlı kadının Zerdüşt'e verdiği "Kadınlara mı gidiyorsun? Kırbaçı unutma!" sözüyle tamamlanmıştır. Bazı feminist kesimlerce şiddetle eleştirilen bu ifadeler karşılık, Nietzsche'nin aslında kadının (erkeği) yönetme arzusunu, güç istemini, gücü kendine çekme istemini ifade etmeye çalıştığı da söylenebilmektedir. (Becermen; 2013;32)

4. Batı Siyasal Düşüncesi Sonucu Çekingen Kitlelerin Hareketliliği ve Feminizm

Batı siyasal düşüncesinde kadının yeri evrelerini kronolojik sırayla verdikten sonra, 17. yüzyıl İngiltere'sine geri dönecek olursak, kadın düşünce ve hareketlerinin bu dönemde başladığını görebiliriz. Özellikle John Locke, ifadelerinde, herkesin özgürlüğünü korumadaki eşit haklarından bahsetmiştir, bunlardan bahsederken aslında kadının değil, erkeklerin haklarından bahsetmektedir. Yine bu haklardan bahsederken, aynı zamanda devrim hakkına da değinir ve bu söylemlerinden "Kadınların hakkı yok mudur? Kadınların erkeklerin zorbalıkları karşısında isyan etme hakları yok mudur?" gibi sorular çıkmıştır. Eğer tüm insanların doğal hakları varsa ve kadınlar da insansa, bundan kadınların da erkekler ile aynı haklara sahip oldukları zorunlu olarak çıkmaz mı? sorusuna karşın iddialar, Mary Wollstonecraft'ın ilk kez İngiltere'de 1792'de basılan *Vindication of the Rights of Woman* (Kadın Haklarının Haklılık Kanıtı) adlı eserinde ayrıntılarıyla ele alınmıştır. (Arnhart, 2011; 246.) Feminist bazı söylemlere göre Locke, kadın hakları ile ilgili feminist ilgili olarak kadın ve erkek hemfikir olamıyorsa, nihai karar, doğal olarak daha muktedir ve güçlü olan erkeğin payına düşer" ifadesiyle, aslında kadın ve erkeğin tam eşitliğini onaylama konusunda tereddüt yaşadığını iddia etmiştir. (Arnhart, 2011; 247.) Bu tereddütü yaşamış olsa bile Locke'un kadın haklarına karşı anlayışlı olduğu kendisine bu konuda yapılan eleştirilerde bile ortaya çıkmıştır.

Özgürlük ve eşitlik kavramlarının sıkça kullanıldığı bir ortamda, kadınların da siyasal ve toplumsal mücadelesi başlamıştır ve bu dönem esas olarak, 18. yüzyıla denk gelmektedir.. Nitekim, kadının eşitsiz konumunun bilincine varıp bunun değiştirilmesi için mücadele etmek anlamına gelen feminizmin doğuşu da bu döneme rastlar. Cinsiyet ayrımına karşı mücadele veren ve bu problemin giderilmesine yönelik düşünce üreten ideolojilerin başı olarak “feminizm” ortaya çıkmıştır. Feminizm, “kadınların erkeklere göre dezavantajlı, [...] ikincil bir konumda olduğu, ezildiği [ve] sömürüldüğü noktasından hareket eder” Feminist bilinç, kadınların ezilen bir gruba mensup olduklarının ve dolayısıyla haksızlığa uğramış olduklarının farkına varmalarını ve bu haksızlığın doğal değil de toplumsal/kültürel bir olgu olduğunu kavramalarını içerir. Ama burada kalmaz; bu haksızlığın düzeltilmesi için mücadele edilmesine, mücadelenin bağımsız bir biçimde yürütülerek örgütlenmesine ve aynı zamanda da alternatif bir gelecek vizyonu oluşturulmasına uzanır.

Kadınların ezilmesi ve onlara karşı ayrımcılık uygulanması bilinen tarih boyunca hep vardır, ama gene bilinen tarih boyunca bu ezilmeye karşı sistemli bir karşı çıkışı her zaman göremiyoruz. Çünkü gelişmiş bir feminist bilincin ortaya çıkması, kadınların evlilik dışında bir ekonomik alternatife sahip olmalarına ve kendi ekmeğini kazanan anlamlı sayıda bir kadın grubunun varlığına bağlıdır. Ancak bu tür önkoşulların varolması durumunda kadınlar, ataerkil sisteme karşı düşünsel ve toplumsal alternatifler oluşturabilirler. Batı’da bu önkoşulların ipuçları 17. yüzyıldan itibaren kendini göstermeye başlar, ve daha önceki feminist yapıtların ötesine geçen sistemli bir feminist teorinin doğuşu da 18. ve 19. yüzyıllara tarihlenmiştir. (Berktaş, 2004, s.4) Feminizm, toplumda cinsiyetler arasında erkeğin üstün, kadının ikincil konumunun politik bir ilişki olduğundan hareketle politik mücadelenin bu konumu değiştirebileceği öne sürerek, bu görüşlerini evrensel eşitlik ilkelerine dayandırarak ortaya atmıştır. (Özgün, 2012; 347) Tarih boyunca tüm dünyada, gerek siyasi, gerekse dinsel açıdan kadının cinsiyet ayrımcılığına maruz kalması ve ikincilleştirilmesi, zihinlerde o kadar yerleşmiştir ki, ortaçağ Hıristiyanlığı tarafından sürekli destek gören, Havva’nın temsil ettiği öne sürülen hayvansılık düşüncesinin hüküm sürdüğü 17. Yüzyıl İngiltere’inde devam eden bu ikincillığe karşın kadınların verdiği bir dilekçe dikkat çekici görünmektedir: “Kadınlar sizin gözlerinizde öylesine küçümsenen varlıklardır ki, onların dilekleri ya da yakınmaları hiçbir biçimde dikkate alınmaya değmez... Erkekler, askerler tarafından yataklarından çıkarılıp zorla evlerinden alınırken, kendileri, karıları çocukları ve aileleri korkulara sarılıp darmadağın edilirken, bizleri evlerimizde tutabilir misiniz?.. Sessizce oturup evlerimizde mi kalalım? (Özgün, 2012;348) Dilekçedeki serzeniş yine savaşa alınan yine erkeklerle ilgili olsa da kadınların artık evlerinde oturmayacaklarına dair başkaldırıcı ifade etmesi açısından çok anlam taşımaktadır.

Dünyanın ilk modern feministi ünvanını alan Mary Wollstonecraft'a¹ göre, doğal ayrılıklar açısından kadınlar, rasyonel hayvanlar olarak insanlıkları bakımından erkeklere eşittirler. Bundan dolayı da erkeklere ait doğal hakların aynısına sahiptirler. Doğal farklılıkları açısından ise kadınlar, bağımsız olmadıkları ve erkekler kadar iyi eğitim almadıkları zaman, eş ve anne olarak doğalarını gerektiği gibi gerçekleştiremezlerdir. (Arnhart, 2011;246)

Wollstonecraft'ın ardından, 1800'lü yılların başında, iki kadın yazar, aynı düşünce yapısını devam ettirmişlerdir. Bunlardan birisi Frances Wright, diğeri ise Sarah Grimké'dir.

Wright, Wollstonecraft'ın kadınların eğitimi üzerine olan düşüncelerini devam ettirmiştir ve eşitsizliğin kökenlerinin kadınlar ve erkeklerin farklı eğitim süreçlerinden geçirilmesi olarak görmüştür. Buna karşı mücadele edilmesi gerektiğini söylemiştir. Grimké ise, radikal bir kanatta yer almaktadır. Kendisi köleliğin kaldırılması için mücadele etmiştir ve feminizm ile anti-ırkçı düşünceler arasında nispeten erken bir bağ kurmuştur. Bunların yanında kadınların siyasal temsili ve özel alan gibi günümüzde hala tartışılmakta olan pek çok şeyi ilk defa dillendiren kişi Grimké olmuştur. (Ulusoy; <http://www.academia.edu>)

1840 ve 1850'li yıllarda kadınların oy hakkı hareketinin “ilk dalga feminizm” adı altında ortaya çıkışına kadar feminist fikirler geniş kitlelere henüz ulaşmamıştır. 1848 yılında gerçekleştirilen Seneca Falls toplantısı kadınların hak eşitliği yolunda yaptığı ilk tarihi eylem ünvanını almıştır. Bu eylem sonucunda Duygular Bildirgesi yayınlanmış ve kadınların oy hakkı için çağrıda bulunulmuştur. Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nden esinlenerek yazılan bildirmede, kadınların konu ettiği despot, “Büyük Britanya Kralı” değil “erkek” olmuştur. 1850'lerde İngiltere'de örgütlü bir hareket gerçekleşmiş, 1867'de kadınların oy hakkı için bir imza kampanyası başlatmaları sonucunda John Stuart Mill'in Avam Kamara'sına sunduğu bu önerge reddedilmiştir. Bundan sonraki dönemde yaklaşık 51 yıl süren ve yasadışı militan bir boyut kazanan kadın hareketlerinin ilk dalgası 1893 yılında kadınların Yeni Zelanda'da oy hakkı elde etmeleriyle sona ermiştir. 1918 yılında İngiltere, 1920 yılında da ABD'de kadınlar oy hakkını elde etmişlerdir. (Özgün, 2012; 350).

Yirminci yüzyılın başlarında batılı ülkelerin çoğunda kadınlara oy hakkı hareketinin başarıya ulaşması, kadın hareketini başlangıçtaki amacından ve örgütleyici ilkesinden yoksun bırakmıştır. Ancak 1960'lı yıllarda “ikinci dalga feminizm” ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda büyüyen Kadının Özgürlük Hareketi (WLM), talepleri daha radikal, hatta kimi zaman devrimci nitelikte olmuştur. Feminist teori ve doktrinler

---

¹ Dünyanın ilk feministi olarak Mary Wollstonecraft olarak bilinse de kendisinden önce yazar olarak öne çıkan Aphra Benn (1640-1689), ve ilk İngiliz feministi olarak tanımlanan Mary Astell (1666-1731) vardır. Wollstonecraft, ilk modern feministi. Mary Astell, “Tanrı erkeğe olduğu gibi kadına da akıllı ruhlar vermiştir; öyleyse onu kullanmaları neden yasak olsun? diyerek, kadınların kendi yaşadığı dönemde uçarı ve akılla hareket edemeyen varlıklar olarak görülmesinin doğal bir yetersizlikten değil hatalı yetiştirmeden kaynaklandığını ve bunun eğitim yoluyla giderilebileceğini ileri sürmüştür. ATILGAN, AYTEKİN, 2012; 349. Kadının, Tanrı'nın kendisinin onuru ile birleştirip onuru ile yarattığı rasyonel yaratıklar diyerek çalışmalarına yön vermiştir. Ostrowski, <http://augustinecollective.org>.

birbirinden farklıydı fakat, onların ortak özelliği, hangi yolla olursa olsun, kadının sosyal rolünü geliştirmeye ilişkin ortak arzuları olmuştur. Feminizmin başlıca temaları, ilk olarak toplumun cinsel veya toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle karakterize edilebileceği, ikinci olarak ise, erkek iktidarını yansıtan bu yapının yıkılabileceği ve yıkılması gerektiği şeklinde ifade edilmiştir. (Heywood, 2011;92)

İkinci dalga feminizmin merkezi Fransa olmuştur. 1945 yılına kadar Avrupa'nın büyük bölümü ve ABD'de kadınlar erkeklerle büyük oranda yasal ve siyasal eşitliği sağlamışlardı. Kadınlar, bu eşitliklerin sağlanmasıyla, kadınların özgürleşmesinin gerçekleştiğine inanmışlardır. Fransa, bütün bunların çok gerisinde kalmıştı. Sağda cumhuriyet karşıtlarından Katoliklere, solda sosyalistlere kadar siyasi kültürün bütününe birleştiren nokta, kadının yerinin evi olduğu fikrinde kalmıştı ve ayrıca Fransa'da bir feminizm geleneği de yoktu. 20. yüzyılın ortalarında Fransa, şaşırtıcı bir biçimde yeni feminist teorinin çıkış yeri olmuştur. (Özgün; 2012; 352). Fransa, aslında daha önce birçok kadın hareketine şahitlik etmiştir. Tarihe geçmiş en önemli olay, tüm dünyayı etkileyen Fransız Devrimi olmuştur. Eşitlik ve özgürlük uğruna Fransa'da yaşanan devrim ve akabinde yayınlanan "İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi"nde, devrime kadın desteğinin de alınmasına rağmen, devrimci kadınlar yurttaş ve insan haklarının içerisinde kadınların olmadığını, bahsedilen hakların aslında erkek hakları olduğunu söylemiş ve buna karşı çıkmışlardır. Nitekim, devrim sürecine destek veren kadınların, 1789 tarihli (Declaration des droits de l'homme et du citoyen) "Yurttaş ve İnsan Hakları Bildirisi" hazırlanırken "homme" sözcüğü yerine "homme – femme" (erkek-kadın) yazılması talepleri de kabul edilmemiştir. Bu nedenle, devrimci kadınlar 1791 tarihinde "Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirisini" ilan etmişlerdir. Fransız Devrimiyle birçok ülkeyi etkileyen eşitlik, özgürlük hareketi, kadın yurttaş için erkekle eşit kazanım sağlamamıştır. Kadınlar devrim yıllarında verdikleri mücadelelerle bazı haklar kazanmışlarsa da, söz konusu haklar "erkek ve kız çocukların eşit miras payı almaları; kamusal alanda kadınların tanıklık yapmaları" gibi medeni haklar olup, kadınlar için siyasal haklar öngörülmemiştir. Bu bakımdan, 1791 tarihli "Kadın ve Yurttaş Hakları Bildirisi" daha sonra kadın haklarına yönelik çalışmaları etkileyen ilk yazılı belgedir. Bildirinin 1. maddesinde "*Kadın özgür doğar, hukuksal olarak erkekle eşittir*" denildikten sonra, 13. maddesinde *kadın yurttaşların haklarının güvence altına alınması kamu yararının gereği olduğuna* yer verilmiştir. Fransız Devrimiyle *mülk sahibi* olanlara tanınan Kurucu Meclise girebilme hakkının, kadınlara da bir yurttaş hakkı olarak tanınmasını sağlamak üzere Bildirinin 17. maddesinde *mülk edinmenin hem erkek hem de kadın için kutsal ve dokunulmaz olduğu* kabul edilmiştir. Ancak, Bildiriyi hazırlayan Olympe de Gouges, 1793 yılında "doğa kurallarına başkaldırarak, yönetenin erkek, yönetilenin kadın olması anlayışına aykırı davranması" nedeniyle giyotine mahkum edildiğinde, kararı veren "Devrimci Mahkeme"nin idam gerekçesi, başka söze gerek bırakmayacak kadar açıktır. Gerekçede, "Olympe de Gouges "*kendi cinsine yaşayacak şekilde politikayla ilgilendiği için ve ölümü diğer kadınlara ibret olsun diye, mahkum edilmiştir*" denilmiştir. Böylece Bildiride kadın yurttaşlar için talep edilen haklar uzun zaman kağıt üzerinde kalmış ve yaşama

geçirilememiştir. (Moroğlu, www.tukd.org.tr), (Göztepe; 185-189) Bu teorinin ortaya çıkmasında Fransa’da “Kadın doğulmaz, kadın olunur” düsturuyla ön plana çıkan kadının özgürleşmesindeki en büyük engelin biyoloji ya da siyasal ve yasal kısıtlamalar, hatta kadının ekonomik durumu olmadığını, asıl engelin toplumda “kadınlığın” kuruluş biçimi olduğunu ileri süren feminist söylemleriyle tanınan bir isim daha Simone de Beauvoir’(1908-1986) un katkısı büyük olmuştur. (Özgün, 2012; 352). Kadın içkinliğe mahkûm edildiği için erkek gibi çalışmamış; insanlığın başarı ve eserler tarihindeki yerini alamamış; erkek gibi düşünememiş ve erkeklerin kendi aralarında kurdukları Heidegger’ci anlamda birlikte-var olmaya, katılamamıştır. İnsanlık tarihini felsefeye, edebiyata, pozitif ve sosyal bilimlere, nihayet insan başarılarına katkı yapan kadınların sayısı bakımından incelediğimizde bu tarihin bir bakıma kadına karşı ayrımcılığın tarihi olarak da okunabileceğini görürüz. Beauvoir’a göre kadının var olma içinde yerini alamamasının çok önemli bir nedeni de kadınların kendilerini ortaya koyamamaları, bir “biz” oluşturamamaları, birbirlerine destek olmamaları, ortak bir anlayış ve dayanışmaya çoğu zaman rahatlarını bozmamak için yanaşmamaları olmuştur. Kadınları eleştirerek şöyle demiştir Beauvoir: “Kadınların eylemleri sembolik bir galeyandan öteye gitmemiştir; erkeklerin onlara bahsettiği imtiyazlarla yetinmişlerdir. Hiç bir şeyi (uğrunda savaşıarak) almamışlar; sadece verilenleri kabul etmişlerdir.” Kadınlar büyük ölçüde Beauvoir’ın “ebedi kadın miti” dediği, çoğunluk çelişki barındıran anlatının içinde yaşar ve ölürlür. Bu mite göre kadın, “hem idol ve hizmetkar, hem yaşam kaynağı ve karanlık bir güç, hakikatin ilksel sessizliği, yapaylık, dedikodu ve yalan; sağaltıcı ve büyücü; erkeğin avı ve aynı zamanda onu mahfeden şey; erkeğin olmak istediği ama olamadığı her şey, hem erkeğin yadsınması hem de varlık nedenidir.”Bütün bu karmaşık sıfat ve yüklemeleri taşıyan “kadın” hiçbir zaman mitsein anlamında insani düzene katılamamıştır. Bir deyişle, hep muğlak bir varlık alanında kalmıştır. Beauvoir, Hegelci bir tavırla tarihin yasasının diyalektik olduğunu olumlama sureti ile kadınların bir gün dışlanmaya tabi varlık statüsünden çıkacaklarına ve kadın mitinin bir gün sona ereceğine dair umutludur. (Durudoğan ; 5-6)

Almanya’da kadın hareketi diğer ülkelerden farklı olarak sosyalist bir çizgide gelişmiştir. Alman Sosyal Demokrat Parti liderlerinden olan August Bebel, kadınlara eşit haklar tanınmasını savunmuş, kadınların ancak sosyalizmle kurtuluşa ereceğini iddia etmiştir. Sosyalist kadın liderlerinden Clara Zetkin, sosyalizmin sadece emekçi kadınlarla zafere ulaşabileceğini savunmuştur. Fakat, her ne kadar Alexandra Kollontai, Clara Zetkin, Rosa Luxemburg gibi önemli kadın düşünce ve eylem insanları sosyalist hareket içerisinde yer almışsa da bunların partiler içerisindeki konumu çoğunlukla ikincil kalmış ve yaptıkları işler önemsenmemiştir. 1917 yılında Rusya’da Çarlık düzeni büyük bir iç savaş sonucunda yıkıldı ve yerine sosyalist bir rejim kurulmaya başlandı. Bu durum hem Avrupa’da hem de Rusya’nın komşusu olan diğer Asya ülkelerinde hem olumlu hem de olumsuz büyük dönüşümlere sebep olmuştur. Devrimin özellikle ilk on yılında kadın haklarına dair önemli işler yapıldı. Evlilik kurumunun kaldırılmaya çalışılması, boşanmada kolaylıklar sağlanmıştır. Çamaşırhaneler, bulaşikhaneler, aşevleri gibi kadınların yapmak

zorunda olduğu düşünölen işlerin kolektif bir biçimde halledilebilmesi için yeni kurumlar açılmıştır. Fakat bu kazanımların hiç biri korunamamış ve devrim sonrası Rusya’da devrim öncesinden çok da farklı olmayan durumlar devam etmiştir. Stalin’in iktidarı elde etmesi ve resmi Marksizm-leninizm ideolojisi dışında tüm düşünceleri burjuva ideolojisi sayması sosyalist düşünceler ile feminizm arasındaki bağın kopmasına sebep olmuştur. (Ulusoy; <http://www.academia.edu>)

Üçüncü dalga halinde gelen feminizm, 1970 ve 1980 arasında ortaya çıkararak yenilenmiş bir strateji ve referans ile kadınların politikada ekseriyeti teşkil etmesi gereğini dava edinmiştir. Ancak, iki süreç bu gelişmelere eşlik etmiştir; birincisi radikalleşmeden uzaklaşma sürecidir. Burada; 1970’lerin başında feminizmi nitelendiren uzlaşmama konumundan geri adım atılmıştı. Bunun sonucunda “post feminizm” fikrinin yaygınlaşması görölmüştür; yani feminist hedeflere büyük ölçüde ulaşıldıkça kadın hareketi “feminizm ötesi”ne kaymıştır. İkinci süreç parçalanma sürecidir. Radikal veya eleştirel sınırları gevşetmek yerine feminist düşünce, radikal bir farklılaşma sürecinden geçmiştir; böylece feminizm içinde “ortak bir zemin” bulmak zorlaşmış, belki de imkansız hale gelmiştir. Bütün bunların içerisine, “Çekirdek” feminist geleneği, yani liberal, sosyalist/Markist ve radikal feminizme ilaveten post-modern feminizm, psikoanalitik feminizm, siyahi feminizm, lezbiyen feminizm vs. eklenmelidir.(Binici; 2013)

Birçok ideolojinin içine girip daha sonra çıkar yol bulamadığı zaman ayrışan feminizm ve feministler, nihayetinde 1990’lı yıllara kadar Batı toplumlarında ve gelişmekte olan ölkelerin çoğunda etkin olmuşlardır. Zaman zaman kararlı duruştan geri adım atılmış olsa da, feminizmin varlığı inkâr edilemez bir durumdadır. Günümüzde feminizm, kadınların sesi olarak, 19. Yüzyıl demokratik ve ekonomik öznenin ya da kadın yurttaşın ve kadın emekçinin birleşmesini yani tüm beklentileri ve sorunları gündeme taşımaktadır.

SONUÇ

Avcılık ve toplayıcılık yani doğal işbölümünden başlayan İlkçağ dünyasından, Ortaçağ dünyasından günümüze devam eden tarihi süreçte cinsiyet ayrımından başlayıp erkeğin hâkimiyetine bırakılan bir dünyanın düşünceler çerçevesinde incelenmesi gerekçeli şekilde tüm sonuçlarıyla ortadadır. Batı siyasal dünyasındaki kadın, tüm dünyada olduğu gibi batı dünyasında da hemen her dönem ikincil bir statüde, erkeğin aşağısında yer almıştır. Aile içinden başlayarak devlete giden süreçte, kadının aile dışına çıkmaması için yapılması gereken ne varsa yapılmış, her döneme damga vuran siyaset filozofları tarafından bu durum, oldukça engellenmiştir.

Batıda Aydınlanma hareketlerinden sonra bile, akıl ve bireycilikle çözülen tüm sorular nedense kadını yerinden oynatamamıştır. Elbette bunda kadınların da durumlarını doğal bulup kabullenmelerinin payı büyüktür. Kadın başından itibaren, kocasına itaat eden çocuk doğurup yetişmelerini sağlayan ve ev işlerini düzenleyen bir varlıktır. Erkeğin tamamlayıcısıdır. Bütün bunları yaparak kocasına, evine, çocuklarına ve

hatta devletine karşı olan görevlerini yerine getiriyor demektir. Kadınların kendileri hakkındaki bu düşünce ve kabullenişleri, onları kamusal alanın dışına itmiştir zaten. Bundan başka erkek, kadının başka türlü düşünmesini ve hareket etmesini istemez. Antik dönemden itibaren erkek egemendir, erkek güçtür ve bu gücün kadınlara bir takım haklar verilerek sarsılması, erkek için güç kaybı ya da kadınsılık olacaktır. Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ve bu dinin kadın hakkında verdiği haklar ve görevlerle perçinlenen kadının doğal durumu hep geri planda ya da erkek söylemiyle olması gerektiği yerde kalmıştır.

Biyolojik ve fizyolojik özellikleriyle erkeklerden ayrılan kadınların, bahsedilen rasyonellik eksikliği ve biyolojik zayıflığı, ortadan kaldırılsaydı ne olurdu? Cinsiyet, biyolojik değil de sosyal olarak algılsaydı, kadınlar, toplum ve siyasetten bu kadar uzaklaşır mıydı, bu şekilde görülür müydü? Batı siyasal düşüncesini şekillendiren bütün filozoflar, yazarlar, 18. yüzyıla kadar birçok sorunun cevabını bulmaya çalışırken, bu soruyu belki de hiç sormamışlardır. Çünkü her şey doğustandır, değiştirilemezdir. Erkek doğuştan rasyonel, akli her zaman aktiftir, kadın ev işleriyle, çocuklarla uğraşmaktan, bütün yetkilerini hatta yurttaşlığını bile erkeğe vermiş, akli da hep pasif kalmıştır. Modern siyasal düşünce içerisinde de bir ikilemin içinde kalan kadın, siyasal bir düzene rıza gösterecek kadar hem özgür ve rasyonel, hem özgür ve rasyonel olmayan olarak düşünülmüştür. Amaç yine bir şekilde kadınların erkeklere göre ikinci derecede olmalarının aslında uygun olduğu görüşünde yatmaktadır. Batı siyasal düşüncesi, kadını mevcut yerinde tutmak için bir çeşit kılıf aramaktadır ve aslında bu kılıfı bulmakta da çok da zorluk çekmemişlerdir.

Bugün hala aynı konular üzerinde tartışma devam etmektedir. Batı dünyası, feminist söylemleri kabul edip, kısmen kadınların hakları ve kadın-erkek eşitliği konusunda önemli yerlere geç de olsa, gelmiş olsa bile küreselleşen dünyada kadının hala dünyanın birçok yerinde hak ettiği ekonomik ve siyasal özgürlüğüne ulaştığını söyleyemeyiz. Günümüz parlamentolarında kadın sayısı erkek sayısının çok altındadır. Bunun nedeni kadınların siyasetten uzak kalmayı tercih etmeleri sayılabileceği gibi dış etkenler de olabilir. Kadına seçme ve seçilme hakkı verilmesinin yeterli olmadığı anlaşılmış, seçme ve seçilme özgürlüğünün de verilmesi gerekmektedir. Çünkü hala pek çok ülkede kadınlar, eşlerinin seçimleriyle yani geleneksel kalıplarla bu haklarını kullanmaktadırlar. Hükümetler tarafından, kadınların siyasal hayata teşvik edilmesinin gerekliliğinin anlaşılması ve uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda, parlamentolar için kadın kotası konulması ve siyasetçi kadın yetiştirilmesinin hedef olarak ülkelerin programlarında yer alması gerekmektedir. Böylelikle parlamentolarda ve karar mekanizmalarındaki kadın oranı artırılarak, toplumsal cinsiyet eşitliği kuvvetlendirilebilir. Dünya Ekonomik Forumu'nun her yıl yaptığı araştırmalara göre, 2014 yılı verilerinde, son 10 yılda kadınların siyaset ve iş hayatına erişiminin artmasıyla, erkeklerle kadınlar arasındaki eşitsizlik uçurumunun küresel çapta daraldığı ifade edilmiştir.

21. yüzyılda hala eşitlik- eşitsizlik söylemleri devam ederken, aileden başlayarak, devlete kadar kadınların ve erkeklerin her alanda eğitimlerinde itinalı davranılması, belki de bu söylemleri gelecek kuşaklara bırakmayacaktır.

KAYNAKÇA

İNCİL (Tekvin 2:21-23) <http://www.bibleonline.ru/bible/tur/01/02/#21-23>

Pavlusun, Efeslilere Mektubu, 5/2224. <http://www.kutsalkitap.net/bible/tr/index.php?id=1154&mc=5&sc=1149>

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali (Ed): *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İstanbul, 2012.

ARNHART, Larry; *Siyasi Düşünce Tarihi, Platon'dan Rawls'a*, Adres Yayınları, Ankara, 2011.

BECERMEN, Metin; “Nietzsche'nin “Kadınlara mı gidiyorsun? Kırbaçı unutma!” Sözü Üzerine Bir İnceleme”, <http://kaygi.home.uludag.edu.tr/issues/2013/2013-21-4.pdf>.

BERKTAY, Fatmagül; “Felsefeyi “ Öteki”ne açmak” , 13 Mart 2010 tarihli yazısı. <http://bianet.org/biamag/diger/120619-felsefeyi-otekine-acmak-27.02.2015>.

BERKTAY, Fatmagül; *Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları*, No:7, İstanbul, 2004, http://stk.bilgi.edu.tr/docs/berktay_std_7.pdf

BİNİCİ, Özer; “Yeni Toplumsal Hareketler ve Feminizm” <http://akademikperspektif.com/2013/11/09/yeni-toplumsal-hareketler-ve-feminizm/>

BOYACI, Nihal Petek; “Platon'da Kadın Sorunu Üzerine Bir Tartışma”, <http://www.flsfergisi.com/sayi18/205-230.pdf>

CLARKE, Michelle Tolman; “On The Woman Question in Machiavelli”, *The Review of Politics*, 03/2005, Cilt 67, Yayın 2 .www.jstor.org. 27.02.2015.

DURUDOĞAN, Hülya Şimşek; “Simone de Beauvoir, Özgürlük ve Kadınların İnsan Hakları”, <https://cssh.ku.edu.tr/sites/cssh.ku.edu.tr/files/philosophy/papers/Beauvoir.pdf>

GEÇİT, Bekir; “John Stuart Mill'de Kadının Toplumsal Konumu”, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/beytulhikme/article/view/5000049828/5000047111>.

GÖZTEPE, Ece (Çev.); “Kadının Ve Kadın Yurttaşın Haklar Bildirgesi* Olympe De Gouges (7 Eylül 1791)”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/297/2716.pdf>. s.185-193.

HEYWOOD, Andrew(Ed: Buğra KALKAN); *Siyaset*, Adres Yayınları, Ankara, 2011.

MOROĞLU, Nazan; “Kadın ve Yurttaş Hakları”, www.tukd.org.tr/dosya/KadinveYurttasHaklari.doc

ONUR, Bekir; “*Psikanaliz Kuramında Kadın*”,

<http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/504/6077.pdf>

OSTROWSKI, Steffi; “*Christianity and Feminism: A Look into the Work of Mary Astell*”,

<http://augustinecollective.org/augustine/christianity-and-feminism-a-look-into-the-work-of-mary-astell>

ÖZGÜN, Yasemin; “*Feminizm*”, Gökhan ATILGAN; Atilla AYTEKİN (Haz.) ; *Siyaset Bilimi, Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, İstanbul, 2012.

ÖZKAYA, Mustafa; *Yeni Ahitte Kadının Dini, Hukuki Ve Sosyal Statüsü*, Nisan 1998,

<http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/alintilar/222.pdf>. 01.02.2015

TANNENBAUM Donald, SCHULTZ David, (Çev: Fatih DEMİRCİ); *Siyasi Düşünce Tarihi, Filozoflar ve Fikirleri*, Adres Yayınları, Ankara, 2011.

TUNÇAY, Mete(Der.); *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi, Eski ve Orta Çağlar*, İstanbul, 2010.

ULUSOY, Tolga; “*Feminist Kuramın Tarihsel Seyri*”,

http://www.academia.edu/2454253/Feminist_Kuram%C4%B1n_Tarihsel_Seyri

EDİRNE’DE KADIN HAREKETİ, ÖRGÜTLENMESİ VE TOPLUMSAL ZEMİNİ
WOMEN’S MOVEMENT IN EDİRNE, ITS ORGANIZATION AND SOCIAL ROOTS

Yrd. Doç. Dr. Cemile ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ,

Trakya Üniversitesi,

İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler ABD

cemileunducu@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmanın ortaya çıkışında; Edirne’de yaşayan bir kadın olarak kadın sorunlarını araştırmak amacıyla çıkılan yolda, kadın örgütleri ile kurumların kadın birimlerinin çokluğu, ancak kadına dair bilginin yokluğu etkili olmuştur. Diğer bir unsur ise, kadınla ilgili yürütülen her bir etkinlik ve çalışmada aynı yüzlerin, aynı temsillerin görünür olmasıdır. Ulusal ölçekteki sivil toplum tablosunu yerele yansıtan bu gerçek, Edirne’de de tüm çıplaklığıyla görülmektedir. “Kadın örgüt sayısı artıyorken, paradoksal olarak kadın hareketinin güç kaybetmesi”. Edirne merkezinde 9 tane “dernek, kurum içinde merkez, kurul, komisyon biçiminde kadın örgütlenmesi” bulunmaktadır. Bu anlamda, Türkiye geneli hesaba katıldığında güçlü bir kadın hareketinin varlığı dikkat çekicidir. Edirne özelinde kadın hareketi ve örgütlenmesine dair bilgi sınırlılığı; mevcut kadın hareketi ve örgütlerinin temellerinin nereye dayandığı, hangi aşamalardan geçtiği, kimlerin öncülüğünde olduğu ya da hangi örgütün etkililiği ve yaptıkları çalışmaların neler olduğunun ortaya çıkarılmasında gerekli veriyi sunamamaktadır. Bu çalışma, bu andan itibaren Edirne’de kadına dair veriyi sağlamanın bir çabasıdır aynı zamanda.

Çalışmanın konusu; Edirne’de mevcut olan kadın örgütleri, hangi amaçla kuruldukları, hangi ilkeleri benimsedikleri, kadına yönelik kazanımlar için ne tür çalışmalar yürüttükleri ve kentin yaşamına etkilerini odak ve tek tek yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak incelemektir. Çalışmada ek olarak; bu örgütlerin ortaya çıkışında, Edirne’de toplumsal yapının kadına bakış açısının saptanması da amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Kadın Hareketi, Kadın Örgütlülüğü, Edirne Toplumsal Yapısı

ABSTRACT

This study is a result of the observation that in Edirne, there’s a lack of information about women although there are many organizations and institutions working on women’s problems. Another aspect of this observation is that there is no variety of people in terms of activities and/or studies; academics and/or activists who are working on women’s issues are the same on each activity and/or study. This local level

situation in Edirne can said to be a reflection of the understanding of civil society at national level. Paradoxically, women's movement loses its strength as the number of women organizations increase. There are nine women organization in Edirne that are in the form of associations, women's centers created in several institutions, councils and comissions. This number can said to be high compared to the average at national level and it reflects the existence of a strong women's movement. The lack of information about women in Edirne makes identifying the roots and pioneers of women's movement a challenge. This study also aims to respond to such a need.

In this study, the current women organizations, their foundational purposes, the principles that they were built upon, their actions and the effect of these actions were tried to be examined through focus and face to face interview techniques. In addition, locals' view on women was tried to be understood

Keywords: Edirne, Women's Movement, Women Organizastions, Edirne's Social Structure

GİRİŞ

Edirne, Osmanlı Devleti'nin güç kaybettiği dönemle birlikte Cumhuriyet dönemi itibariyle sınır kenti olarak, İstanbul'u koruyucu bir tampon bölge görevini üstlenmiştir. Bu koruma kalkanı görevi, sanayi yatırımlarını Edirne'den uzak tutmuş, komşu ülkeleriyle yaşanan sıkıntılı ilişkiler sınır ticaretinin gelişimini engellemiştir. Sanayi ve ticaretin gelişmediği kent, tarıma dayalı bir yapı oluşturmuştur. İlerleyen süreçte var olan sanayi, tarıma dayalı bir sanayi özelliği gösterecektir. Ekonomisinin bu olumsuz yönlerine rağmen, kentin refah düzeyi, ülkedeki diğer kentlerle karşılaştırıldığında görece üst seviyededir. Bunda toprak zenginliği yanında, kentin ücretlilerden oluşan bir memur kenti olmasının büyük payı vardır. 1982 yılında kurulan üniversite, kenti hem ekonomik hem de sosyal açıdan zenginleştirmiştir. Kentte hizmet sınıfının genişliği, eğitim ve kültür düzeyinin yüksekliğini beraberinde getirmektedir. Kentin görece refah düzeyi, Edirne'de yaşayan kadınların sosyal ve ekonomik yaşamına yansımaktadır.

Kentin rahat ortamının kadın hareketi ve örgütlenmesine yansması, Türkiye'nin diğer bölgelerindeki süreçten önce değildir, aynı dönemler itibariyle paralellik gösterir. Ancak yapılan bu çalışma, Edirne'de kadın hareketinin çok da yeni olmadığını göstermiştir. Kadın örgütlülükleri ile yapılan bu saha çalışmasında; 1940-50'li yıllarda Edirne kadınlarının yürüttüğü faaliyetler ve fotoğrafları tespit edilmiştir. Saha çalışması yürütülürken yaşanan sıkıntı, bu yıllarda yaşayan ve hatta bir nesil sonrasını oluşturan

kadınların yarısının hayatta olmayışı, diğer yarısının çoğunluğunun ise, sorulara doğru yanıt verme noktasında sağlık sorunlarının (Alzheimer, bunama, yakınlarını dahi tanımama) oluşudur.

Bu çalışmanın ortaya çıkışında, geçmişin merkezi bugünün taşrası Edirne’de kadın ve kadına dair veri ve çalışmaların yokluğu etkili olmuştur. Bu veriyi sağlayabilecek Üniversitenin konuyla ilgilenebilecek olan sosyal bölümleri çeyrek asrı tamamlamak üzereyken, kadın konusunda hiç çalışma yapılmaması ve sosyoloji bölümünün olmaması en büyük engeldir. Henüz 2014 yılında İnsan Bilimleri adı altında sosyologlar üniversite bünyesinde istihdam edilmeye başlanmıştır. Kadın konusu üniversite bünyesinde yerini, Trakya Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜKSAM) olarak almış, Merkez’in faaliyetleri 8 Mart Kadınlar Günü’ne özel panel veya konferans gibi etkinlikleri aşamamıştır. Merkezin üniversite bünyesinde kadın akademisyenlere, üniversite dışında topluma kapalı olması; Edirne’de kadına dair somut projelerin ve eylem planlarının sivil toplum ayağından gelişmesi sonucunu doğurmuştur.

Bu çalışmada, Edirne’de var olan kadın örgütlenmeleri, yürüttükleri faaliyetler, kentte yaşayan kadınların durumlarına yönelik bakış açıları, örgütlerinin karşılaştığı güçlükler ve gelecek hedefleri analiz edilmiştir.

1. Tarihi Arka Plan

Edirne’de kadın hareketi ve örgütlenmesi, geneli Halk Partili olan kadınların Türk Kadınlar Birliği çatısı altında, 1952 yılında örgütlenmeleri ile başlıyor. Aynı yıllar Demokrat Parti’nin iktidarda olduğu yıllardır. Edirne TKB’nin kuruculuğunu, Edirne’nin ilk mebuslarından Mehmet Şeref Aykut’un kızı, ünlü heykeltıraş İlhan Koman’ın annesi Leman Sevinç Koman yapmıştır. Bu yıllarda kadınlar fistolu çarşaf yaparak Kız Yetiştirme Yurdu’na veriyorlar ya da satarak gelirini yetiştirme yurdundaki çocuklar için kullanıyorlardı. O dönemin şartlarında, bu kızlara Amerikan bezlerinden hijyenik ped yapmışlardır. Faaliyetleri sadece kız yetiştirme yurduna dönük değildir. Erkek yetiştirme yurdundaki çocuklara yiyecek alıyorlar, esnaftan giyecek temin ediyorlardı. Erkek öğrencilerin dikiş, yama gibi tamirat işlerini hocaları eşliğinde yetiştirme yurdundaki kızlar yapıyorlardı. Kuaför Hatice Hanım, her bayram bu kızların saçlarını keserdi. Bu yetiştirme yurdundaki kızların çeyizini, mutlaka bu kadınlar yapardı.

İlerleyen yıllarda Edirne milletvekilliği de yapacak olan Türkan Seçkin, çok cüzi bir parayla ilk çocuk yuvasını da (kreş) 1959 yılında açmıştır. Genelde burada aktif olan kadınlar, çalışan ve kariyerli kadınlardır. Ancak Refia Görgün Hanım gibi çok faal olan ev kadınları da vardır. Edirne’nin ilk araç kullanan kadını olması özelliğine de sahip olan Türkan Hanım döneminde, sadece kadınlara dönük değil,

ihtiyacı olan herkese destek olunmuştur. Bu döneme kadar Sabiha Onur, Semiha Tan, Nurten Tükelman, Mediha Tosun, Şükran Kıray, Muazzez Ergül faal olarak çalışan kadınlardır.

1960'lı ve 70'li yıllarda eczacı Perihan Nurişık ve Edirne'nin ilk kadın doktoru Saadet Yardım, anne sütüyle ilgili çalışmalar yürütmüştür. Beslenmenin önemiyle ilgili Edirne köylerinde eğitim yapmışlardır. Ayşe Kirişçiler, Eğitim Enstitüsü ve Akşam Sanat Okulu'nda dikiş-nakış gibi kadınların el becerilerini artırmaya dönük çalışmalar yapmıştır.

1980'li yıllarda aktif olan kadın hareketi, siyasal bir anlam ifade eden Semra Özal'ın "papatyaları" idi. 1990'lı yılların başında Aktif Kadınlar Derneği dikkat çekicidir. Amacı kadınların el becerilerini geliştirmesi ve ürünlerini satarak ekonomik olarak güçlenmesidir. Ancak çok uzun ömürlü olmamıştır. Edirne'de eyleme dönük kadın hareketi 2003 ve 2004 yılları itibariyle başlayacak, 2010 sonrası görünür olacaktır.

2. Araştırma Yöntem ve Teknikleri

2.1. Araştırmanın Amacı:

Bu çalışmanın amacı, Edirne'de var olan kadın hareketi ve örgütlerini ortaya çıkararak, yürüttükleri faaliyetler ve etkililik derecelerini ölçmektir. Edirne genelini kapsadığı için, sorunlara kadın bakış açısı yanında, toplumun kadına bakış açısını ölçmeyi de hedeflemektedir. Bu çalışma Edirne ili ve ilde bulunan 9 kadın örgütlülüğü ile sınırlıdır.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Yapılan literatür taramasında, Edirne'de kadın hareketi ve örgütlerine dair yazılı kaynak bulunamamıştır. Var olan kadın örgütleriyle saha çalışması yürütülmüştür. Araştırmada yüz yüze görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu görüşmeler kadın örgütlerinin temsilcileri ile gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem kullanılırken genel eğilim, kayıt cihazının kullanılmaması yönünde olmuştur. Saha çalışması, 7 kadın örgütlülüğü ile tek tek ve en fazla 4 kişilik odak görüşmesi tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşmede toplam 25 soru sorulmuştur.

3. Edirne'de Var Olan Kadın Örgütleri

Edirne'de bulunan kadın kuruluşları;

- Türk Kadınlar Birliği
- Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği
- Cumhuriyet Kadınları Derneği
- Kent Konseyi Kadın Meclisi
- Edirne Kadın Merkezi Danışma Derneği

- Edirne Kadın Gelişim Merkezleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Roman Derneği)
- Trakya Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
- Edirne Barosu Kadın, Aile ve Çocuk Komisyonu
- Edirne Ticaret ve Sanayi Odası Kadın Girişimciler Kurulu

Kadın örgütlerinin ortaya çıktıkları dönem ve destek aldıkları üyeleri tablolaştırmak gerektiğinde;

Tablo 1: Edirne’de Bulunan Kadın Örgütleri ve Kurumsal Özellikleri

Kadın Örgütü Adı	Kurulduğu Yıl	Üye Sayısı
Türk Kadınlar Birliği	1952	50
Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği	2002	57
Cumhuriyet Kadınları Derneği	2010	56
Edirne Barosu Kadın, Aile Ve Çocuk Komisyonu	1999	10
Edirne Kent Konseyi Kadın Meclisi	2009	2000 üzeri
Edirne Kadın Gelişim Merkezleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Roman Der.)	2014	32
EKAME-DER	2012	25

Tablo incelendiğinde, çalışma kapsamında olmayan TÜKSAM VE ETSO Kadın Girişimciler Kurulu’nun ortaya çıktığı tarihler göz önüne alındığında, Edirne’de kadın hareketi 2002’de ortaya çıkmış, 2010 sonrası örgütlenmiş ve görünür olmuştur. Saha çalışmasının yürütüldüğü kadın örgütlerinin kurumsal yapısına göz atıldığında, dayandıkları üye sayıları oldukça cılız kalmaktadır. 2000 üzeri üyesi bulunan Kadın Meclisi,

üyelerinin çoğunluğunu Toplum Merkezlerinde bulunan kadınlardan almıştır. Bu üyelerin çoğunluğu, Kadın Meclisi toplantılarına gelmemekte, hatta çoğunluğu Meclisin yerini bilmemektedir. TKB en köklü kadın örgütü olmakla birlikte, üye sayısının azlığında; üyelerinin yaş ortalamasının yüksekliği ve geçmişte var olan üyelerin hayatta olmaması önemli bir faktördür. Roman Kadın Derneği henüz Aralık 2014’de kurulmuş ve örgütlenmeyi tamamlama çabasını sürdürmektedir.

4. Bulgular

Kadın örgütlerinde bulunan kadınlarla yürütülen saha çalışmasında, kadınların sivil toplum içinde niçin yer aldıkları sorgulandığında;

- Kadınların kendini özgürce ifade edebilmesi,
- Kadınların yaşam standartlarını yükseltmek,
- Emeklilik sonrası, evde boş oturmak yerine topluma faydalı olmak öncelik sırasını oluşturmaktadır.

Kadın örgütlülüğünün kuruluş amacı belli bir koşul gerektiren durumlarda yanıtlar farklılık gösterebilmektedir. Örneğin; *“Kadının ezilmesine karşı hukuksal olarak destek olmak istedim. Sadece söylemde değil, kadının başvurabileceği bir yer olsun istedim. Edirne’de amacım tıpkı Ankara’daki gibi bir Gelincik Hattı oluşturmak. Hukuksal destek vermek istiyorum. Kadınlarımız haklarını bilmiyor. Hafif cezalarda kadınlarımıza karakolda telkin ediliyor ya da şikâyetçi olmasından vazgeçirtiliyor. Kadınıyoruz korkuyor, hukuk uygulanmıyor, devlet kadını korumuyor.”*

“Eğitim, istihdam, sosyal dışlanma yaşayan bir toplulukta kadınların olmadığı örgütlenme bir anlam taşımıyor. Kadınlar varsa bir hareketin içinde, o hareket çok canlı ve diri oluyor. Türkiye’de kadının durumu belli. Roman kadın olunca, sorunlar katmer katmer büyüyor. Kendini değiştirmeyen bir kadın, çocuğunu nasıl değiştirecek.”

“Faydalı olmak istiyorum. Bizim amacımız, Atatürk’ün sağladığı kadına dönük kazanımları korumak ve savunmak.”

Sivil toplum içinde bulunan kadınların tümü, eş ve yakın çevreden kesinlikle destek ve teşvik görüyorlar. *“Eşlerimiz, ailelerimiz Cumhuriyetçiydi. Kayınvalidem çocuğuma bakar, beni Birliğe gelmem yönünde teşvik ederdi.”*

“Bu işin içinde olan erkekler destek veriyor.”

“Eşlerimiz destek vermese, bu işe ciddi zaman ayırmak sorun olurdu.”

Kadın örgütlülüklerinin yürüttüğü faaliyetlerin yelpazesinin genişliği ve farklılığı dikkat çekicidir. En çok faaliyetlerini dezavantajlı bölgelerde sürdürmektedirler. *“Yaşam içindeki kendi farkındalıklarını artırıcı faaliyetler, eğitici programlar gibi. Çocuk gelinler, şiddet, cinsel şiddet eğitim konularımız. Daha çok dezavantajlı bölgelerde.”*

“Kadının yasal haklarını içeren bir kitapçık hazırladık. Belediye sponsor oldu. Tüm Türkiye’ye 8 Mart günü Cumhuriyet gazetesinin eki olarak dağıtıldı. Bunların dışında, evlilik akdi gerçekleşmeyen insanları buluyoruz, özellikle Romanlar içinde. Belediye ile ortaklaşa nikah yaptık.”

“Biz sahalarda çok etkin olmadık. Kapalı cezaevinde kadınlara yönelik yaşadıkları yerleri gördük, hukuki ihtiyaçlarını sorduk, koşullar yetersiz, havasız. Tek tuvalet tek banyo var, odalar iç içe (30 kişilik). TV, buzdolabı, çamaşır makinesi aldık. Kimliği (suçlu) ne olursa olsun insan. Kadının 1,5 aylık bebeği devlet korumasındaydı. Sütü sağıp götürüyorlardı. Bebeği annesine tekrar geri alması için yardım ettik ve aldı. Bebeğin ihtiyaçları karşılandı.”

“Geçmişte Bosna için yiyecek, giyecek pek çok yardım topladık. En büyük çalışmamızdı, çok destek gördük. Bir tır malzemeyi Bosna’ya götürdük ama içeri alınmadık. Çok şevkimiz kırılmıştı. Sonra oradan çok göç geldi Kırklareli’ne, kampa. Çocuk bezi, biberon, mama yine bir sürü yardım malzemesi topladık. Bizi içeri yine almadılar. Bu sefer gizlice arka taraftan tel örgülerden attık yardımları. Kadın her yerde kadın, biri cımbız ve ayna istedi benden.”

“Bizim diğer alanımız kapalı cezaevi. Pek çok kadını okuma yazma bilmiyordu. (çoğu Roman) Şükran abla her gün oraya gitti, okuma-yazma öğretti. Çocuk koğuşuna TV aldık. Kadınlar koğuşuna buzdolabı aldık Yün- iplik götürüyoruz. El işi yapmak istiyorlar. Terlik, iç çamaşırı illaki gidiyor. Sonra bir kuaför götürüyoruz, saçlarını kestiriyoruz.”

“Evdeki kitaplarımın hepsini cezaevine bağışladım. Okumak isteyenler var.”

“Edirne merkezde dolaşan akli başında olmayan Nevin, Deli Ayşe gibi kadınlarımız vardı. Bakırköy’e götürdük. Ayşe biraz düzeldi. Özel İdare’de çaycı olarak başladı. Sonra kayboldu. Aradık, bir daha hiç haber alamadık.”

“Uçan Süpürge’nin ‘‘Çocuk Gelinlere Hayır’’ sergisini düzenledik. En çok da Roman mahallesindeki ilkokullardan götürdük. Çocuk gelin çok var. Bunun için kısa film gösterimi yaptık.”

Kadın örgütlerinin yürüttüğü faaliyetlerde mutlaka Romanlar var, özellikle eğitim programları odaklı. Sadece iki dernek öğrenci bursu veriyor. TÜKD 14 üniversiteli kız öğrenciye, TKB kız-erkek karışık, ilköğretim ve üniversite ayırmadan 24 öğrenciye burs veriyor. Örgütler arasındaki faaliyetler incelendiğinde, TKB’nin etkinlik alanı ve skalasının genişliği (burs, eğitim, kapalı cezaevi, okullar, heykel yaptırmak, park açmak...) dikkat çekiyor.

Kadın örgütlerine, Edirneli kadınların sorunlarını sıralamaları istendiğinde maddeler aşağıdaki gibi olmuştur;

- Ekonomik yoksulluk, işsizlik
- Eğitim
- Çocuklarının gelecek kaygısı
- Özellikle Romanlarda çocuk gelinler
- Aile içi şiddet
- Kreş
- Yeni yapılaşmadan dolayı göç

“Refah yüksek gibi ama görünüşte. Edirneli yiyeceğinden keser, dış görünüşüne verir.”

“Eğitim sorunu var. Modern bir şehir olarak görünse de, kendi içinde modern değil. Erkek egemen bir yapı. Kadınların söz hakkı varmış gibi görünüyor, ama son söz erkeğin.”

“Derneğe üye olmak istiyorum diyor bir aydın öğretmen arkadaşımız. Ama çocuğunun iş bulmasını ve kariyerini etkiler mi korkusuyla üye olmuyor.”

“Roman vatandaşların içinde çocuk gelinler var. Doğu’da aile zoruyla evleniyor. Burada ise, gençler birey olduklarının ispatı olarak evlilik yapmak için kaçıp evleniyorlar.”

“Ekonomik yoksulluk Roman kadınında daha ağır. Ya tarlada çalışacak, ya da hizmetçi olacak, hep vasıfsız işler.....Çocuk gelinler ve nikahsız yaşam eskiye oranla düştü ama gerçek.”

Kadın örgütlülükleri ekonomik yetersizlikler üzerine yoğunlaşmıştır. Sorunları sıralarken, yukarıdaki ilk iki örnekte görüldüğü gibi, bazen cevaplarına tezat olarak Edirne kadını ve toplumunun bir takım olumsuz özelliklerini vurgulamışlardır. Bu olumsuz özellikler, kadın hareketi ve örgütlerine kadınların katılımını engellediği gibi, kadın örgütlerinin de temel sorun kaynağını oluşturan bir unsura dönüşüvermektedir.

“Çevreyi koruma, başkasının hakkını gözetme yok. “Ben” unsurlu bir toplum. Görgü kurallarına uyulmuyor. Yapay bir görüntü var.”

“Edirne çok özgür gibi görünüyor ama değil. Belirli semtlerde gezebilirsin. Kimse kimseye bakmaz deniyor. Ama okullarda cinsel istismar çok fazla. Aileden ve yakın çevreden oluyor çocuklara. Ağır ceza mahkemesinin kararlarından çıkan sonuç, uyuşturucu ve cinsel istismar.”

“Edirneli kadınlar ve de Edirneli, kadınlarına çok vakıf ve duyarlı değil. Kadının bütçesinden ayırıp, buraya aidat ödemesi bile bir sıkıntı.”

“Erkek baskısı yaşıyorum. Ne yapacaksın oraya gidip de? Diyor. Eğer para kazanıyorsan engel olmuyor, eliyle bırakıyor.”

“Hiçbir zaman Edirne’de yobazlık olmadı, hep moderndi. Eskiden orduevinin bahçesinde orkestra çalar ve dans edilirdi. Bu modernlikte, burada yaşayan Yahudi gibi azınlıkların çok payı vardı. Onların hepsi Alliance’dan mezundu, Fransızca bilirlerdi, çocuklarını liseye İstanbul’a gönderirlerdi. Edirne’deki sosyal yaşantının modern oluşunda, azınlıkların büyük katkısı vardı. Ancak modern yüzü değişiyor. Eski modern, çok moderndi. Köylerden, Anadolu’dan çok göç aldı.”

Kadına yönelik şiddet konusu sorgulandığında, kadın örgütleri arasında fikir birliği yok.

“Bence şiddet yok. Kendi çevremizde yok.”

“Hocam şiddetten ne anladığımız önemli. Kulak çekmek, çocuğun poposuna şaplatmak, küfür veya bağırarak konuşmak bizim yaşamımızla içselleşmiş bir durum. Eğer şiddet buysa, biz Türkiye’de her saniye şiddet uyguluyoruz.”

“Geçenlerde bir kadın geldi, topuklu ayakkabı giydi diye kocası ayakkabılarını baltayla kesmiş, abisine pompalı tüfekte saldırmış. Biz mesleğimiz gereği bu tarz olaylarla sık karşılaşıyoruz. Eski sevgili askerden dönünce, lise öğrencisi kızı sürekli dövüyor. Kız sporcu, okula bile babayla gidiyor. Polis koruması sağladık ve eski sevgilinin ceza almasını sağladık. Daha küçücük bir kız, özgürlüğü elinden alınmıştı, kapıdan dışarı çıkamıyordu. Bu iki örneğimde Romanlardan değil, Edirneliydiler.”

“Cumhuriyetin 80. Yılı için “Özgür ve çağdaş kadın” heykelini yaptırıldı ve şehir merkezine konuldu. Sonra Belediye onu kaldırmış ve tunç heykeli siyaha boyamış, itiraz ettik. Daha sonra Vali Konağı’nın oradaki adaya tekrar dikildi. Bazı vatandaşlar onu sökmek istemişler ama becerememişler ve sırtüstü yatar pozisyonda bırakmışlar. Kadına bakış açısı heykeline bile yansıyor, Edirne gibi bir yerde. Heykelin müstehcen bölgesini kırmızıya boyamışlar. Cinsel taciz kadının heykeline bile yönelik. (Heykel, örtüsünü atan çıplak bir kadını simgeliyor.)Şimdi heykeli, bankaların bulunduğu, işlek caddeye yeniden dikecekler. Basında çok yer bulmuştu bu olay.”

Kadın örgütlerine karşılaştıkları güçlüklerin neler olduğu sorulduğunda hepsi ekonomik güçlükler üzerinde birleşmiştir.

- Ekonomik zorluklar
- Yerel yönetimlerin sadece kendi öncelikleri ve arzuladıkları işlerde işbirliğine yanaşmaları
- Eğitimli, bilinçli ve en önemlisi çalışmaya istekli insanların azlığı
- Siyasallaşmadan bir şey yapılamıyor oluşu

“Finansal anlamda çok sıkıntı çekiyoruz. Bizde bağış, aidat gibi bir yapı yok. Daha çok bizden beklenti var.”

“Kadınlar kendi işlerini önceliyorlar. Dernek üyeliği aidat gerektiriyor. Bunları ya karşılayamıyor, ya da vermek istemiyor. Siyasal kaygıları olanlar da var.”

“Derneklerin maddi olanakları yok, en büyük engel. Belediye, Valilik yeni yeni elimizden tutuyor bazı işlerde.”

“Kadınlar duyarsız, zaman ayırmıyorlar. Bu tip işler maliyetli. 50 liralık aidatı ödemek istemiyor.”

“Geçmişte çocukları alıp, sinemaya, sirke, tarihi gezilere götürürdük. Şimdi MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) izin vermiyor. Okullarda birinci olan çocuklara bisiklet alıyoruz. Ayrıca biz artık çelenk koyamıyoruz.”

“Roman kadını kimliği derken biz rahatsız oluyoruz. Bu derneklerle toplumsal birlikteliği sağlayacakken, tam aksine ayrıştırıyor. Her şey biti de, sizin dertleriniz mi kaldı? diye serzenişler olabiliyor. Valilik Mehter takımı kuracağım diyor, Romanları alıyor. Neden Romanlar diye soruyorlar. Çalgı çengi işini zaten biz yapıyorduk ve yapıyoruz. O nedenle çok görünür olmak istemiyoruz.”

“Roman kadınının sosyalleşmesi başlı başına sorun. Fiziki görüntü anlamında bir defa problem var, toplumdaki dışlanıyor. Biz dernek olarak vatandaşlarımıza gidiyoruz. Bize tam açık değiller. Çünkü şimdiye kadar hep vaat edilmiş, umut olarak bakmışlar. Bize de öyle bakıyorlar, inanmıyorlar. Siyasi gibi görüyorlar. Sen fayda görüyorsun, maddi kazancın var, o yüzden bu işi yapıyorsun diyorlar.”

Kadın örgütlerinin sesini duyurabilmesi, görünür olabilmesinin çözüm yolları araştırıldığında;

“Daha çok çalışmalı örgütler, daha çok proje yapmalı. Her mahallede kadın merkezi olmalı.”

“Bir kadının çarpanı olması gerekiyor, yaygınlaştırmak gerekiyor. Biz bunu pek başaramıyoruz. Sadece örgüt içindekilerle iş dönmemeli.”

“Önce güven uyandırmak lazım. Sahaya dönük araştırmaların artması gerek. İnsanları çekmek lazım. Sosyal aile bağları çok kuvvetli değil Edirne’de.”

Ortak kanaat; kadın örgütlerinin sosyal yaşama somut biçimde dokunan çalışmaların ortaya çıkması yönündedir. Bu noktada hepsinin temennisi ortak bir platform oluşturmak yönündedir. Ancak bu temenniler söylemin ötesine taşınmamaktadır. Hatta böyle bir işbirliğini denedikleri ve başarısız olduklarını belirtmişlerdir.

“Abdullah Gül’ün cumhurbaşkanı seçileceği dönemde, tüm STK’lar bir araya gelerek bir Kadın Platformu kurduk. Başkanı Ayşen Tamergil, Sekreteryası Zerrin Tiryakioğlu, Vildan Yazıcı, Tülay Demiralay tarafından oluşturulmuştu. İlk işimiz, TBMM’ye şapkalı alınmayan kadınlar için, hepimiz protesto amaçlı şapkalarımızı giyerek, Kadın Eserleri Sergisi’ni yaptık. STK’lar içindeki kadınlar kendileri öne çıkmak istedi. Herkes ben böyle, bunu yapmak istiyorum dedi. 1 sene kadar sürdü. Sonra dağıldı.”

Saha çalışması yürütülen tüm kadın örgütlerinin belirli bir zaman aralığında, düzenli olarak toplandığı gözlenmiştir. Hepsinin özel mekânı bulunmaktadır. Belediye; TKB, EKAME-DER, Kadın Meclisi, TÜKD’ne yer tahsis etmiştir. Diğer örgütlerin yerleri, kira veya kurum içinde bulunmaktadır. Kadın örgütlerinin güçlülüğü ve etkililiğinde dayanak noktası olarak, Belediye’nin özellikle mekân imkânı gibi desteği küçümsenemez.

“Bizim binamız var, kirasını ve giderlerini, Edirne mis sabunu gibi malzemeleri satarak karşılıyoruz. Belediye, küçük miktarda katkıda bulundu. Kira, hammadde, su parası gibi yardımları oldu.”

Kadın örgütleri ile yapılan görüşmede, örgüt üyelerinin kitap okuma alışkanlığı sorgulandığında, bu alışkanlığın kişisel olduğu, ancak yaygın kitap okuma alışkanlığının olmadığı tespit edilmiştir.

SONUÇ

STK’larda faal olarak çalışan kadınların, genel olarak yaş ortalaması yüksek, faaliyetlere zaman ayırabilecek durumları olan (çoğu emekli), belirli ekonomik yeterlilikleri bulunan kadınlar olduğu gözlenmiştir. Kadın örgütlülükleri, çocuk ve yaşlı bakımı, ev temizliği, iş yaşamı (mesai saatleri) gibi zaman alıcı, ciddi sorumluluklar taşımayan kimselerden oluşmaktadır.

Belirli bir koşul gerektirmeyen (örneğin Baro bünyesinde Kadın, Aile ve Çocuk Komisyonu) örgütlerde, kadın üyelerin birden fazla STK içinde üye konumunda olduğu dikkat çekicidir. Bu durum, her etkinlikte aynı yüzlerin görünmesi, aynı insanların toplaşması sonucunu doğurmaktadır.

Edirne’de kadın hareketi ve örgütlerinin bir alt yapısı olduğu, her bir örgütlülük içinde, tıpkı diğer kurumlarda olduğu gibi sayıları 5’i aşmayan kişilerin var gücüyle çalıştıkları bir gerçektir. Etkin olabilmeleri için, öncelikle üyelerin çalışmaya istekli olması gerekir. İçeride birliktelik ve çalışma gayreti sağlandığı takdirde, kadın hareketi ve örgütleri Edirne’de yaygınlaşabilecek, görünür olabilecek ve böylelikle üye sayılarını artıracıdır. Geçmişe oranla, Belediye ve Valilik gibi kurumların desteği, proje geliştirebilmeleri için devlet dışı kurumların sağladığı maddi olanaklar, iş üretmek isteyen kadın örgütlerine kapılarını açmıştır. Bu olanakların fırsata çevrilip, saha çalışmaları ile kadınların kendini ifade edecek ekonomik, siyasal, sosyal alanların açılması, kadınları çekmek ve harekete geçirmek, kadın örgütlerinin temel amacı olmalıdır.

Kadın örgütlerinin faaliyetlerine bakıldığında, sadece kadına değil, tüm topluma dönük çabalarının olduğu görülmüştür. Bunun sebebi, ağırlık merkezleri kadın olmakla birlikte, ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamda olmayan kadının, bu alanlardaki tüm sorumlulukları yüklenmesinde yatmaktadır. Kadın bu alanlarda yoktur ancak, bu alanların sorunları kadının içindedir.

INSTITUTIONAL INSPIRATIONS: WOMEN'S POLICY AGENCIES IN TURKEY AND ITS NEIGHBOURS

KURUMSAL FİKİRLER: TÜRKİYE VE KOMŞU ÜLKELERİNDEKİ KADIN POLİTİKALARINI ETKİLEYEN KURUMLAR

Christine SCHEIDEGGER,

Switzerland, Bern, Ph.D.

christine.scheidegger@gmx.ch

ABSTRACT

This article shows the institutional side of state engagement for women's empowerment and promotion of gender equality. It reviews the toolbox 151 countries utilise to advance women. Against this worldwide background the article analyses qualitatively the situation in Turkey and its nine neighbours. What tools utilise those countries? Are there inspiring institutional mechanisms around and where are they in place? This institutional benchmark is useful for inspiring women's activists and may advance further institutional development. Women's policy agency as an institutional mechanism is a travelling concept, which arrived within public administrations worldwide. There are other institutional tools to advance women's rights, but women's policy agencies can be used as such within a whole set of measures. The analysis shows that the ten countries vary in their employment of women's policy agencies to a similar extent than other geographical regions. Iran, Lebanon and Turkey have a potentially influential form of women's policy agencies in common; the Entity in Top Level Government (E1), which is rare worldwide. Institutional inspiration may come as well from the globally rare categories such as the Competence Centre of Legislative Assembly (L1), which are neglected in Turkey and its neighbours as well. Particularly the judiciary could be a focus of further institutional development in the region. Institutional inspiration can come from the most advanced and comprehensive combination of women's policy agencies visible internationally in Spain, Costa Rica and Peru and regionally in Cyprus and Greece.

Keywords: WPAs, inspiration, institution, global, comparison, travelling concept

ÖZET

Bu araştırma kurumsal devletin kadınları güçlendirme ve toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemesindeki rolünü göstermektedir. Kadın politikalarını etkileyen kurumlar, kadınların güçlendirilmesini sağlayan ve cinsiyet eşitliğini geliştirmesini hedefleyen devletler için bir araç kutusu olarak çalışmada incelenmektedir. Türkiye'de ve dokuz komşu ülkesini de kapsayan kalitatif karşılaştırma yoluyla yapılan analizler devlet

feminizminin de önerdiği kurumsal durumları (McBride & Mazur 2010, Outshoorn & Kantola 2007) feminizm ahlak kuralları derin bakış açısından değerlendirmiştir (Ackerly & True 2010, Goertz & Mazur 2008). Birleşmiş Milletler üyesi ülkeler, Amerika, Avrupa ve Okyanus ötesi ülkelere kıyasla bu ülkelerde hangi araçlar kullanılmalıdır (Scheidegger 2014)? Civarda kurumsal mekanizmalar var mıdır? Nerede uygulanmaktadırlar? Kurumsal fikirlerin karşılaştırmalı değerlendirmesi, kadın hakları aktivistleri, politika yapıcılar için ve diğer kurumsal kalkınma konularına kullanışlı bir araç sağlamaktadır.

Analizler İran, Lübnan ve Türkiye’de ortaklaşa hareket edecek potansiyel olarak en etkili çeşidi olan kadın politika kurumlarının-Üst düzey hükümette bir birim — olduğunu göstermektedir. Bu form kurumlar dünyada çok az rastlanılmasına karşın, uluslararası topluluğun ihtiyaçlarını ve CEDAW’ın (Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi) gereklerini karşılamaktadır. Bölgede Yunanistan, Dünyada en gelişmiş kurumsal ayarlamaları (İspanya ve Filipinlerde olduğu gibi) gerçekleştirmeyi başarmış tek ülkedir. Bu kurumsal fikirler, Türkiye ve komşuları tarafından ihmal edilmiş mevcut küresel kategorilerin kullanılmasına da uyarlanabilecektir. Çalışmaya dâhil edilen ülkeler arasında özellikle yargı kurumu, kurumsal kalkınmanın geliştirilmesinde odak noktası olabilecektir.

Introduction

Where can women’s advocates get inspiration how their state can advance women’s empowerment and promote gender equality institutionally? This article draws on a comparison of three quarter of all of the world’s countries discuss women’s policy agencies as permanent institutional mechanisms for gender equality employed by the Turkish state and its nine neighbours. A women’s policy agency is an administrative entity within public administration designated to advance women’s empowerment or promote gender equality (Scheidegger 2015a: 3). Examples of women’s policy agencies are the Ministry of Women’s Affairs in Iraq, the Women and Men Equal Opportunities Commission in the Turkish parliament and the Gender Equality Division in the National Committee on Human Rights of Greece.

Women’s policy agencies are a phenomenon available worldwide. They are a travelling concept (Bal 2002), which arrived within state administrations worldwide (Scheidegger 2014). They serve as an institutional proof for states’ engagement against women’s discrimination and gender inequalities (Berkovitch 1999).² States have a large range of institutional forms of women’s policy agencies at their disposal (Scheidegger 2014a: 146) and they employ this toolbox to varying extent (Scheidegger 2014a: 155–158).

The covered countries (Armenia, Bulgaria, Cyprus, Georgia, Greece, Iran, Iraq, Lebanon, Syria and Turkey) are not part of the sample of OECD-countries, which are intensely studied in the Research

---

² States’ motives to use such tools vary. It remains an empirical question under which conditions women’s policy agencies make a real difference for the societal situation of women beyond this article.

Network on Gender and the State (RNGS).³ This research network has studied under which conditions women's movements achieve an alliance with women's policy agencies to change state policies in favour of women or gender equality. If such an alliance is forged successfully that is called an instance of state feminism. This strand of literature found such instances of changes in favour of women ranging from topics like abortion, paid labour, political representation, prostitution to violence against women. Furthermore, these ten countries vary widely in their histories, perspective for the future, as well as in their position in regard to gender equality. They were rarely covered in research on state feminism outside the West (cf. McBride and Mazur 2012: 62–80, Rai 2003).

Against the worldwide background the article analyses the situation in Turkey and its nine neighbours qualitatively with the questions: What institutional tools in the form of women's policy agencies utilise those countries? Are there inspiring categories of women's policy agencies around and where are they in place? I apply analytical instruments developed in Scheidegger 2014 to the selected country sample and illustrate the utility of the large scale data set for local usage.

The remaining article has four sections. The literature review introduces the variety of women's policy agencies globally and their conceptual framing. After the short methods section, the main part of the article is the result section. Conclusions are drawn in the last section.

Literature Review

A women's policy agency is an administrative entity within public administration designated to advance women's empowerment or promote gender equality (Scheidegger 2015a: 3). This definition stresses the permanent lasting presence (McBride and Mazur 2010, 67) of the entity and excludes temporary organisational entities such as round tables, task forces, projects, promotional programs, and conference (Scheidegger 2014a: 15–17, 114). The lasting presence of women's policy agencies within the state apparatus facilitates to insert women's interests into daily state action (Squires 2007: 15), which are often neglected. Women's policy agencies do this by performing up to three functions: presence, process and voice. Presence means that women's interests are made explicitly visible by representing them. Process stands for the difficulty to keep women's interests on the political agenda over various obstacles and decision instances. Women's policy agencies can contribute here for instance if they have to be consulted in the administrative process leading to new laws. Voice stands for the concept that inputs of women or gender equality advocates are actively represented by particular mechanisms like delegates of women's organisations in a civil society forum such as an advisory board or a commission.⁴

---

³ Greece and Turkey are OECD-members.

⁴ But, women's policy agencies do not have to be used as such (Htun and Weldon 2010). Furthermore, for women's policy agencies goal attainment it matters to what extent they are endowed with necessary financial and legal resources,

Women's policy agencies are one beside several strategies, such as gender mainstreaming and quotas, available for governments to further women's empowerment (cf. Squires 2007). Women's policy agencies are possible critical actors in a larger picture which also contains, legal frameworks (e.g. equal pay, equality before the law, parenting and partnership legislation, punishability of violence) and their implementing institutions (e.g. courts and tribunals), and institutionalised consultation mechanisms that engage constituencies in civil society with the state (Walby, Armstrong and Strid 2012: 451). This article focusses on women's policy agencies as institutional mechanisms to advance women's empowerment and gender equality. Institutional mechanism or institutional tool is understood as an organisational strategy employed by the state in contrast to temporary policies such as awareness raising campaigns, subsidies or regulative policies.

Women's policy agencies vary institutionally. That means there are different sorts or categories of women's policy agencies having different missions and performing other tasks. For instance a ministry for gender equality has another political leverage and another role in the policy-making process than an organisational entity in the judiciary with the duty of law implementing and deciding in law suits. There exist very different ways to separate different institutional categories of women's policy agencies (McBride Stetson and Mazur 1995, 311; McBride and Mazur 2010, 48, 52–57; Berkovitch 1999, 163–164; Testolin 2001, 9–25; Goetz 2004, 2–3; Sawer 2004, 2–7; Squires 2007, 34; Jahan 2008, 2010).⁵ For this article I selected the categorisation of Scheidegger (2014: Chapter 5.2) visible in Table 1, which enables global comparison on an institutional level. Each category is designed to accompany gender equality issues in a particular area of government, with no or little overlap with other categories of women's policy agencies.

With 13 different categories of women's policy agencies states have a large toolbox at their disposal to advance women's empowerment and gender equality (Scheidegger 2014a: 146). The case of Lebanon serves as an illustration. Lebanon utilise three women's policy agencies. The National Commission for Women's Affairs embedded in the Cabinet's Office is an Entity in Top Level Government (E1). A number of gender units in some ministries are Entities in Ministries (E3). The Women and Child Parliamentarian Committee is a Legislative Committee (L2). The categorisation is useful to compare single women's policy agencies within a country and between countries. The single women's policy agency is separated by its location within the state and the scope of action of the entity (Scheidegger 2015: 6). The location circumscribes the particular position within the branches of government. For instance the ministry is located in the executive branch of government. The scope of action specified over the hierarchical position

---

political commitment of supervising positions, and skilled, qualified and motivated staff (Jahan 2010, 2008). Accountability of such structures to women's movements and prevention of success cannibalism are challenging questions for research and activists alike. Whether women's policy agencies can achieve their mandates has to be researched in a context sensitive manner for each case individually (McBride and Mazur 2013).

⁵ For identification of equivalents see Scheidegger (2014: 85, 87).

of the entity indicates with whom the entity can interact (Scheidegger 2014a: 120–123). The ministry for instance has a bigger scope of action as an entity which is embedded into a ministry and has to follow the line of command to advocate for a certain political issue.

Table 1: Employed categories of women’s policy agencies worldwide

Categories of women’s policy agencies	Short	Longer description
Executive branch of government E		
Entity in Top Level Government	E1	Entity part of top level of government
Ministry or Minister	E2	Ministry or high level responsible
Entity in a Ministry	E3	Entity in Ministry
Coordinating Body	E4	Works within and beyond administration
Legislative branch of government L		
Competence Centre Leg. Assembly	L1	Expertise for legislative assemblies
Legislative Committee	L2	Focussed specialisation within parliamentary process
Legislative Caucus	L3	Network for women (‘s issues)
Judiciary branch of government J		
Human Rights Body	J1	Juridical treatment of human rights violations
Equality Authority	J2	Deals with gender conflicts and law enforcement
Working Group in Judiciary	J3	Forum around gender and juridical access
Outside of Primary Branches O		
Commission	O1	Delegates or representatives from various organisational entities
State-run Women’s Organisation	O2	State controlled women’s organisation

---

Source: Adapted from Scheidegger 2015a: 7.

Today women's policy agencies are a worldwide phenomenon. Global overviews show that women's policy agencies are a part of current public administrations (Scheidegger 2014, McBride and Mazur 2012, Jahan 2010, Berkovitch 1999). From the 151 countries on the continents Americas, Asia, Australia and Oceania, Europe and Western Asia, 150 employ at least one women's policy agency.⁶ However, there is variation in different respects. Countries vary in the numbers and categories of employed women's policy agencies. Half of states have less than six women's policy agencies and less than four different categories of women's policy agencies (Scheidegger 2014a: 155–158).

There is no default women's policy agency employed by all countries, even though that most categories exist in all world regions. There is no geographical concentration of countries with similar women's policy agencies (Scheidegger 2014). Instead countries with similar combinations of women's policy agencies have little else in common. For instance the institutionally most comprehensive cases⁷ are Spain, the Philippines, Costa Rica, Ireland, El Salvador, Brazil, Colombia, Peru, Greece and Panama. That means in other words, that usually neighbours have very different women's policy agencies.

With the women's human right treaty, the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW), countries obligated themselves to immediately take suitable measures to achieve the convention's aims. The convention expenses the legal requirement to run institutional means to counter women's discrimination (CEDAW Art. 2d, f). As introduced above, women's policy agencies are one such institutional mechanism against women's discrimination. However, the convention does not prescribe particular categories of women's policy agencies. Nonetheless, the existence of women's policy agencies became an international indicator for state engagement against gender inequality (Berkovitch 1999).

In this sense they are a 'travelling concept' (Bal 2002, 22), which arrived broadly in public administrations. Travelling concept is a metaphor describing the process that ideas (Ander and Stengers 1987, Czarniawska-Joerges et al. 1996), theories (Said 1983), theorists and cultures (Clifford 1992) and concepts (Bal 2002, 24) move beyond disciplines, historical periods and geographies. To consider women's policy agencies as a travelling concept implies that a particular notion of an institutional mechanism is so convincing for deciding elites in a country that the women's policy agency were established. However, it is

---

⁶ The one country in the study without any women's policy agency is Monaco.

⁷ Descending in this ordering. Requirements: Women's policy agencies in all the branches of government (executive, legislative, judiciary and outside of those three), more than nine women's policy agencies and more than five different categories of women's policy agencies.

another research question which part of such an institutional mechanism travelled easily, which parts were transformed during the travel and which part was unable to travel across regions and cultures.

Beside the comparison of single women's policy agencies it is possible to compare all women's policy agencies of one country with the ones of another country. In other words, to compare the whole gender equality governances for instance from Turkey with the one from Iraq or Greece. The different women's policy agencies in a given country form together the gender equality governance (Scheidegger 2015: 1). This second unit of analysis measures the institutional potential of a state apparatus to move gender equality forward. There are 17 institutional types of national gender equality governance (Scheidegger 2014a: 131–137). The different types depend on the occurrence of women's policy agency categories in the four branches of government: executive, legislative, judiciary and outside. Accordingly Lebanon has a gender equality governance of the type executive-legislative (Type EL).⁸ The typology is an indicator how broad and deep women's interests and gender equality issues are institutionalised within state structures.

The analysis shows to what extent women's policy agencies arrived as travelling concepts in the ten countries. However, the travel does not end with the establishment of women's policy agencies, which may in some cases took place in the 1960s and 1970s. The travel of women's policy agencies as ideas to further women's empowerment and promotion of gender equality may move on when countries adapt their gender equality governance by adding more women's policy agencies and new categories developed and deployed in other countries or strengthen their existing ones. The contribution of this article to such a development is to identify promising candidates for such a travel by suggesting interesting categories of women's policy agencies and naming cases to learn from. This inspiration for women's and gender equality activist may lead to advocacy and push further institution development of single women's policy agencies and whole gender equality governances forward. Inspiration in this sense is a prerequisite for further travel of the concept of women's policy agencies.

Women's policy agencies are quite popular topics of research (Goertz and Mazur 2008) in the last decades. With 'state feminism' a research field (Mazur 1999) has developed, which also deals marginally with structures of women's policy agencies. Past research has mainly focussed on women's policy agencies' contribution to "improve the status of women" on the "formation of feminist policy" and on the increase of "access of women's movement activists to the political process" (Mazur and Stetson 1995b, 272).

A number of country scholars researched the interplay between women's movement(s) and women's policy agencies to reach policy change in favour of women's empowerment and gender equality (McBride and Mazur 2013: 654, 673; McBride and Mazur 2010: 283). They analysed the successful forging of such a

---

⁸ The fact that Lebanon has more than one (category of) women's policy agencies in the executive branch of government is irrelevant for the attribution to the type. For all countries the occurrence of one category of women's policy agency in a particular sector of government is sufficient to count this sector as occurring in this country.

state feminist alliance for the areas of abortion, the changing state, paid labour, political representation, prostitution and violence against women (cf. McBride Stetson and Mazur 1995, Mazur 2001, Stetson 2001, Weldon 2002, Joyce 2004, Lovenduski 2005, Haussman and Sauer 2007, Outshoorn and Kantola 2007).

Those studies covered a sample of OECD-countries.⁹ Greece and Turkey are OECD-countries, but neither those two nor any other of the neighbours of Turkey were under research by the RNGS-scholars. State feminism is researched outside of the West (cf. McBride and Mazur 2012: 62–80, Rai 2003), however there are few studies about state feminism in those ten countries (e.g. Stachursky 2010, Al-Ali and Pratt 2009, Efrati 2005). This article is one piece to fill this gap.

Furthermore, the ten countries vary widely in their histories, perspectives for the future, as well as in their position in regard to gender equality. Armenia, Bulgaria, Cyprus, Georgia, Greece, and Turkey are members of the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE). Turkey is on the road to an European Union (EU) member ship, while Greece (1981), Cyprus (2004) and Bulgaria (2007) became members of the EU. Some are post-socialist countries, such as Armenia and Bulgaria (Ishkanian 2008: 489). According to the freedom status index of the Freedom House Bulgaria, Cyprus and Greece are free, Armenia, Georgia, Lebanon and Turkey are partly free and Iran, Iraq and Syria are not free countries (Freedomhouse 2015: 21–26). There is a variety of governmental systems employed. One has a parliamentary (Greece), many have a semi-presidential system (Armenia, Bulgaria, Georgia and Turkey) (Samuels and Shugart 2010, 32–34; Elgie 2011a, 29–30; Elgie 2011b, 10–11) and authoritarianism is widespread too (Manea 2011).

The countries vary as well in regard to the behaviour and position in gender equality. Iran is the only of the ten countries which did not sign the human rights treaty CEDAW. Iraq, Lebanon and Syria ratified and made a number of reservations (UN WOMEN 2011: 138, 140). Women's political representation in the year 2011 in parliament ranges from male monopoly (< 10% women) in Armenia, Lebanon, Georgia, Iran and Turkey, small minority of women (10–24.9% women) in Bulgaria, Cyprus, Greece and Syria, as to the beginning of a large minority of women (25–39.9% women) in Iraq. As most other countries worldwide, none of the ten countries shows a gender balance (40–60% women) in parliament (Dahlerup and Leyenaar 2013: 10; UN WOMEN 2011: 122, 124). In the countries Armenia, Iran, Iraq, Lebanon and Syria women have restricted access to land ownership and bank loans (OECD 2013: 1–3). There are serious obstacles for freedom of movement reducing women's quality of life (2012) in Georgia, Lebanon, Syria and even higher obstacles in Iran and Iraq (OECD 2013: 1–3).

---

⁹ Australia, Austria, Belgium, Canada, Denmark, Finland, France, Germany, Ireland, Italy, Japan, the Netherlands, Norway, New Zealand, Poland, Spain, Sweden, United Kingdom and the United States (McBride and Mazur 2010, 46; Kantola and Outshoorn 2007, 1; McBride Stetson and Mazur 1995).

In view of those wide disparities between Turkey and its nine neighbours it is a reasonable question how those countries are comparable. I argue that they are comparable as they all face changes in gender relation in some form or another. This open ended process unfolds with varying speed and success in all areas of life. Beside the domestic idiosyncrasies it is accompanied by international development within the United Nations and the changes in the issues of gender equality concerns in international negotiations. Clearly, countries with similar conditions as for instance with similar governmental systems, can learn more easily from each other as there are less adaptation costs. However, inspiration is not restricted to similar cases. Historically, the idea of women's policy agencies proofed to be flexible enough to become adapted in rather different environments. To identify needed purposes in the new home and specify room for adaptations are necessary steps in the travelling process in order to reach intended mission achievement in the new context.

Research Design, Methods and Data

The qualitative comparison of the women's policy agencies of the ten countries Armenia, Bulgaria, Cyprus, Georgia, Greece, Iran, Iraq, Lebanon, Syria and Turkey, among themselves and with the situation in 141 other countries covers the institutional mechanisms, the women's policy agencies and the gender equality governance, between 2007–2010. The used data (Abdurazakova 2010, Fernos 2010a,b; Jad 2010, SDD 2010, Tavares da Silva 2010)¹⁰ originates from a survey among United Nations member states by the United Nations Division for the Advancement of Women (UN DAW¹¹). The data estimates cautiously what states worldwide regard as their women's policy agencies. The data provides a cautious estimation of what states employ today.

The comparison serves gender equality researchers and political activists with two different purposes. For researchers, the analysis indicates similar and dissimilar cases of women's policy agencies and gender equality governance. This facilitates further comparative research. For political activists the added value of the article lies in the fresh look on domestic cases and beyond national borders. The comparison with a large number of countries worldwide modifies national idiosyncrasies in an international perspective by answering the question how other countries deal with the difficulties to advance women's empowerment and promote gender equality on a permanent basis.

RESULTS

---

¹⁰ The report on African countries did not become published (Tsikata 2011, UN DAW 2011a). Therefore there are only six African countries (Algeria, Egypt, Libya, Morocco, Sudan, and Tunisia) in the 151 country sample covered in this article.

¹¹ Today part of UN WOMEN.

The results section consists of three parts. The first part reviews the ten countries in worldwide perspective. The second part discusses inspirational categories of women’s policy agencies among the ten cases. The third part highlights inspirations from the other 141 countries.

The Ten Countries in General

This part reviews Turkey and its nine neighbours in general and in comparison with the other 141 countries worldwide. As Table 2 shows the number and categories of women’s policy agencies employed between the ten countries vary (first and second column). As displayed in the first column (Number of WPA) the number of women’s policy agencies per country varies between one and ten.¹² This wide range is similar in the 141 other countries (Scheidegger 2014). It is only noteworthy that there are no cases with four to six women’s policy agencies among Turkey and its neighbours. That signifies intermediary sizes are missing. The variation remains when only the number of categories of women’s policy agencies (second column) is counted. Here the differences range from one to seven categories. That is a bit lower than the worldwide range going from zero to nine categories of women’s policy agencies (Scheidegger 2014). However, in this measurement the intermediary cases are present.

Table 2: Women’s policy agencies of Turkey and its neighbours

Countries	Number	Number of	E 1	E 2	E 3	E 4	L 1	L 2	L 3	J1	J2	J3	O 1	O 2	O 3	Type
Armenia	2	2		x	x											E
Bulgaria	*9	3			x						x		x			EJO
Cyprus	8	5			x			x		x	x		x			ELJ O
Georgia	1	1						x								L
Greece	*10	7		x	x			x		x	x		x		x	ELJ O
Iran	8	6	x		x		x	x					x		x	ELO

¹² Countries with asterisk (Bulgaria, Greece, Syria and Turkey) have even more women’s policy agencies. However, the data do not specify the exact number as they for instance just report gender focal points in all ministries. Hence, therefore the first column in the table gives the minimal number of women’s policy agencies.

with other countries.¹³ The number of countries with unique or idiosyncratic combinations versus countries with identical combinations among the ten countries is similar to the worldwide situation (Scheidegger 2014b: 15–19).

On the level of gender equality governance the situation is similar to the worldwide situation of strong heterogeneities in regard to gender equality governance. The gender equality governance as the entirety of all women's policy agencies in the four sectors of governmental action executive (E), legislative (L), judiciary (J) and outside (O) is useful to identify similar institutional capacities from countries by specifying types of gender equality governance. Turkey and its neighbours display seven different types of gender equality governance: Type ELJO (Cyprus, Greece), Type ELO (Iran, Turkey), Type EJO (Bulgaria), Type EL (Lebanon), Type O2 (Iran), Type E (Armenia, Iraq), and Type L (Georgia). That means there is a wide institutional diversity. This is representative for the global situation as well. As in the worldwide comparison the most comprehensive type in the region is the executive-legislative-judiciary-outside type (Type ELJO). In the region, 60 per cent of countries employ women's policy agencies in the legislative branch, which is twice as much than in world comparison.

There are three instances of the same type of gender equality governance. Cyprus and Greece have a gender equality governance of the executive-legislative-judiciary-outside type (Type ELJO), Iran and Turkey show the executive-legislative-outside type (Type ELO) and Armenia and Iraq have the executive type (Type E) in common. Within the same type they vary in their combination of different women's policy agency categories. Those three types are among the four most widespread types worldwide (Scheidegger 2014a: 184).

In sum, the ten countries of the region are a pretty good standard in world perspective. As a group they are not more behind or ahead than other groups.

Categories in Use as an Institutional Inspiration for Neighbours

This part discusses categories of women's policy agencies as institutional inspiration for neighbouring countries.

As it is visible in Table 2 and Table 3 Iran, Lebanon and Turkey have an Entity in Top Level Government (E1) in common. That is the case in Iran with the Center for Women and Family Affairs within the Presidential Office, in Turkey the State Minister and State Ministry in charge of Family and Women Affairs affiliated to the Prime Minister and in Lebanon it is the National Commission for Women's Affairs in the Cabinet Office. Such an entity at the highest level of the executive branch may exist in the cabinet or

---

¹³ Armenia with Antigua and Barbuda, Canada, Dominica, Saint Kitts and Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent and the Grenadines, Solomon Islands, and Sudan. Bulgaria with Azerbaijan, Hong Kong, Iceland, Malta, und Moldova. Iraq with Haiti. Syria with Cuba and United Arab Emirates (Scheidegger 2014b: 18).

executive council, the head of state, the head of government (sometimes one and the same). In worldwide comparison the Entity in Top Level Government (E1) is rare. There are 27 cases (3.5%) in total worldwide (Scheidegger 2014a: 146–147). They can be found in all forms of government (authoritarian, presidential, semi-presidential and parliamentary). Nevertheless, they can be a potentially strong category of women's policy agency. The potential political power of an entity depends on its institutional context.¹⁴ This form complies with the CEDAW and World Women's Conferences demands for women's policy agencies at the highest possible locations within government (BDPA 1995, 84–89). In this sense this category found in Iran, Lebanon and Turkey are an institutional inspiration for the other countries in the region as well as for a larger sample of countries.

A Ministry (E2) is in regard to number of employees and scope of influence the largest possible women's policy agency within the state. Armenia, Greece, Iraq and Turkey have such an entity (See Table 3 for their respective names). In comparison to an Entity in a Ministry (E3), which is available almost in all ten countries, the establishment of a Ministry (E2) would lead to a better visibility of gender equality issues and more chance to for change. In particular the countries with few women's policy agencies (Bulgaria, Cyprus, Georgia, Lebanon and Syria) can profit from establishing such an entity. But that does not mean that the Entity in a Ministry (E3) became obsolete in the region. The Entity in a Ministry (E3) is in particular for Georgia an option for further institutional development. Such an entity is smaller than a Ministry (E2) however it brings a professional push and visibility to the burning issues, not available with a Legislative Committee (L2) alone. The absence of Coordinating Bodies (E4) in the region gives food for thought. One possible reason is the underestimation of the data of this entity, if countries did not report such entities. The more troublesome explanation would be that this category of women's policy agency is absent because there is not enough gender equality work to be coordinated between departments.

The Competence Centre of the Legislative Assembly (L1) describes an entity working for legislative assembly members or for the parliamentary process as a whole. It can provide legislative assembly members with gender relevant information and materials or monitor the gendered impact of the legislative assembly. It is a very rare category of women's policy agencies worldwide (six instances, 0.8%). The more surprising is that Iran has one; the General Office of Women Affairs in Legislative Power. The idea of such an entity is inspiring for other countries in the region. The widespread usage of Legislative Committees (L2) in the region such as the Committee on Equal Opportunities between Men and Women (Cyprus), the Special Committee on Human Rights and Gender Equality (Greece) and the General Office of Women Affairs in Legislative Power (Iran) may advance further institutional development in the region and

---

¹⁴ An entity incorporated into the office of a head of state actually may have less influence in a parliamentary system than in a presidential system. While a comparable entity in the office of the prime minister could have greater impact in a parliamentary system than in a semi-presidential system.

beyond. The Legislative Caucus (L3) depicts a network of female members of the legislative assembly or a network of legislative assembly members interested in or assigned to women's or gender equality policies as well as any combination of the above. This category of women's policy agency is completely absent in the region. For countries with small minority of women (10–24.9% women) in the legislative assembly such as Bulgaria, Cyprus, Greece and Syria, as well as Iraq with its beginning of large minority of women (25–39.9% women) this inspirational category is helpful to institutionalise cross-party connections between women and to advance women's issues.

The judiciary branch is almost absent as a location for women's policy agencies in the region. Only Cyprus and Greece employ a Human Rights Body (J1) and an Equality Authority (J2)¹⁵ according to the UN DAW data. Those entities processing human rights violations (J1) or dealing with conflicts of interests and law enforcement (J2) would be useful in other countries of the region as well. The third category of women's policy agencies, the Working Group in the Judiciary (J3), is worldwide rarely reported (10 instances, 1.3%). Therefore its absence in the region is expected. Nonetheless, the idea of this category of women's policy agency is that the judicial profession discusses procedural or substantial issues in relation to gender inequality and women's access to the judiciary (as claimants, defendants, and professionals).

The Commission (E1) is worldwide the number two of women's policy agency categories. In the region it is number three. Examples are for instance the Commission for Protection Against Discrimination, the Consultative Commission on Gender Equality and Disadvantaged Groups in the Labour Market, the National Commission for Combating Trafficking in Human Beings Commission, the National Gender Equality Council (all Bulgaria). The State-run Women's Organisation (O2) represents a women's organisation or several women's organisations established by the state. An example in the region is the Women's Federation (General Union of Women) in Syria. It is a very particular form of category restricted to partly free and not free countries. However, only 30 per cent of authoritarian countries worldwide employ this mechanism (Scheidegger 2014a: 151). That is similar to the percentage in the region. The last category of women's policy agencies is the Monitoring Body (O3), which is a potentially strong mechanism due to its knowledge generating, monitoring, intervening and sanctioning powers. In the region they exist always in the form of Research Centre on Gender Equality Issues at universities. Globally there are 30 instances (3.9%) of this category reported (Scheidegger 2014a: 151). The thirty percent in the region are in this sense representative for the situation worldwide. In particular the more comprehensive gender

---

¹⁵ Cyprus: The National Institution for the Protection of Human Rights (J1). The Commissioner for Administration / Cyprus Equality Body consists of two separate bodies: the Anti-Discrimination Body (J2) and the Equality Authority (J2). Greece: the National Committee on Human Rights (J1) and the Gender Equality Division of the Ombudsman (J2).

equality governance in the region (Bulgaria, Cyprus, Lebanon and Turkey) could strengthen their profile by establishing this mechanism.

What can countries in this region learn from the gender equality governance of other countries? Institutional inspiration may come in particular from countries with comprehensive gender equality governance as the tackling of gender equality issues in all areas of state action has a better chance to deal with the interactive character of gender inequality. For Turkey and its neighbours that are currently Greece and Cyprus.

Inspiring Mechanisms Worldwide

Which countries worldwide employ inspiring institutional mechanisms for the ten countries? On the level of gender equality governance Spain has the most inspiring combination of women's policy agencies. It employs 24 women's policy agencies of nine different categories (2010).¹⁶ It has the whole range of categories in the executive branch of government, which enables broad and deep coverage of gender equality issues within public administration. In the executive branch other top level countries, such as Ireland, Brazil and Peru, utilise a combination of a Ministry (E2), an Entity in a Ministry (E3) and a Coordinating Body (E4). Peru is the only country in the top level group with two categories in the legislative branch of government (L1 and L2). In the judiciary branch two categories are usual. Costa Rica has even all three categories (J1, J2 and J3)¹⁷. In the outside sector the most comprehensive countries have Commissions (O1) as well as Monitoring Bodies (O3).

Such mechanisms have to be adapted to the political conditions to become effective. However, as a general rule the Ministries (E2), in Spain the Ministry of Equality and the General Secretariat for Equality Policies can serve as inspiration for the ten countries. The same applies with the Coordinating Body (E4), the

---

¹⁶ Entity in Top Level Government (E1): the **Nation-wide Watch on Violence against Women**. A Minister and a Ministry (E2): the **Ministry of Equality** and the General Secretariat for Equality Policies with under secretariat status. At least seven Entities in a Ministry (E3): the **Department for Sectoral and Gender Cooperation** in the Spanish Agency for International Development Cooperation, the **equality units in ministries**, the **Special Ambassador for the Promotion of Gender Equality Policies** in Foreign Affairs and Cooperation, the **Women's Institute**, the **Directorate General against Discrimination**, the **Directorate General for Job Equality**, the **International Relations Bureau**. Two Coordinating Bodies (E4): the **Deputy Committee for Equality Policies** and the **Inter-ministerial Committee on Equality for Women and Men**. Three Legislative Committees (L2): the **Congress of Deputies' Equality Commission**, the **Senate Equality Commission**, and the **Sub-committee on the Comprehensive Act on Gender Violence** (Parliament). Furthermore, there are two Equality Authorities (J2): the **92 Courts for Violence against Women** and the **Gender Violence Prosecutor**. There is a Working Group in the Judiciary (J3): the **General Council of the Judiciary's Equality Commission**. A Commission (O1): the **Women's Participation Council**. Four Monitoring Bodies (O3): the **Consumer Affairs Observatory for Women**, the **Women's Health Observatory**, the **Domestic and Gender Violence Observatory** chaired by the General Council of the Judiciary and the **Observatory on Equal Opportunities for Women and Men**.

¹⁷ The Office of Women at the Office of the Inhabitants (Defensoría de la Mujer, en la Defensoría de los Habitantes) is an ombudsperson (J1), the Gender Commission in Electoral Supreme Court (Comisión de Género) is an Equality Authority (J2), and the Committee on Gender of the Judiciary and Gender Secretariat (Comisión de Género del Poder Judicial y Secretaría de Género) consists of 17 Gender Committees in the Judicial Circuits (J3) (Fernos 2010a: 8–9).

Spanish Deputy Committee for Equality Policies and the Inter-ministerial Committee on Equality for Women and Men.

In the legislative branch learning from the top means to look at Peru and its Bureau of Parliamentary Women of the Congress of the Republic (La Mesa de Mujeres Parlamentarias del Congreso de la República) (Fernos 2010a: 28), which is a Competence Centre of the Legislative Assembly. In regard to the Legislative Caucus (L3) the Brazilian one exists since the 1980s. They are widespread in the Latin American context under the name “bancadas” (Fernos 2010b: 27).

The last inspiring mechanism is the Monitoring Body (O3) visible in almost all countries with comprehensive gender equality governance in combination with Commissions (O1). Spain and Peru are illustrative examples. Peru has currently (2010) three Regional Women’s Observatories (Observatorios de Mujeres Regionales) (Fernos 2010b: 26–29). Spain has four Monitoring Bodies (O3); the Consumer Affairs Observatory for Women, the Women’s Health Observatory, the Domestic and Gender Violence Observatory chaired by the General Council of the Judiciary and the Observatory on Equal Opportunities for Women and Men.

Conclusions

The article asks what institutional tools, in the form of women’s policy agencies, are utilised by Turkey and its nine neighbours to advance women’s empowerment and gender equality. Where are inspiring women’s policy agencies in place? The analysis reveals that states have a large range of categories of women’s policy agencies at their disposal. As in other regions of the world, the ten countries vary in their usage of this toolbox. In many, but not all aspects institutional efforts for gender equality in Turkey and its neighbours are representative for the world situation in the year 2010. The widespread employment of the potentially strong institutional mechanism of an Entity in Top Level Government (E1), along with the rather broad usage of women’s policy agencies in the legislative branch of government, serve as an inspiration for countries in other regions. Within the selected cases, the gender equality governance of Cyprus and Greece are the most advanced and comprehensive ones and can serve as institutional inspiration for women and gender equality activists to advocate for further institutional development in their countries. Beyond the region inspirations may come in particular from Spain, Peru and Costa Rica.

Women’s policy agencies are today part of public administrations worldwide and are more or less widespread in Turkey and its neighbours. The comparison shows that institutional inspiration can come from rather distant countries as well as from neighbours. Clearly, the bare existence of a category of women’s policy agency tells little about its effectiveness under certain political conditions. To become effective mechanisms to advance women’s empowerment and promote gender equality in daily life, women’s policy agencies have to be adapted to their institutional and political context. The article

identifies promising examples of categories of women's policy agencies and illustrative cases. Before such 'travelling candidates' can move to other countries, it is necessary to clarify the purposes needed in the new home and to identify the appropriate adaptations to the new host country.

REFERENCES

Al-Ali, Nadjie and Nicola Pratt, 2009: The United States, the Iraqi Women's Diaspora and Women's 'Empowerment' in Iraq. In: Al-Ali, Nadjie and Nicola Pratt (Eds.), **Women and War in the Middle East. Transnational Perspectives**, London, New York, 65–98.

Andler, D. and Stengers, Isabelle (Eds.), 1987: **D'une science a l'autre: Des concepts nomades**. Editions du Seuil, Paris.

Bal, Mieke, 2002: **Travelling Concepts in the Humanities**. University of Toronto Press, Toronto.

BDPA, 1995: **Beijing Declaration and Platform for Action**. The Fourth World Conference on Women. Having met in Beijing from 4 to 15 September 1995. <http://http://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA\%20E.pdf> (accessed: 20121010).

Berkovitch, Nitza (Ed.), 1999: **From Motherhood to Citizenship. Women's Rights and International Organizations**. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.

CEDAW, 1979: **Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women**. <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/text/econvention.htm> (accessed: 20120503).

Clifford, James, 1992: Traveling Cultures. In: Grossberg, L., Nelson, C. and Treichler, P. (Eds.), **Cultural Studies**, 96-116, New York, Routledge.

Czarniawska-Joerges, Barbara, Joerges, Bernward and Sevón, Guje (Eds.), 1996: **Translating organizational change**. W. de Gruyter, Berlin.

Dahlerup, Drude and Monique Leyenaar (eds.), 2013: **Breaking Male Dominance in Old Democracies**. Oxford University Press, Oxford, pp. 1–19 (Introduction).

Efrati, Noga, 2005: **Negotiating Rights in Iraq: Women and the Personal Status Law**. In: *The Middle East Journal*, Vol. 59, No. 4, 577–595.

Goertz, Gary and Mazur, Amy G., 2008: **Politics, Gender, and Concepts: Theory and Methodology**. Cambridge University Press, Cambridge.

Goetz, Anne Marie, 2004: **Advocacy Administration in the context of Economic and Political Liberalisation**. Prepared for "The role of national mechanisms in promoting gender equality and the empowerment of women: achievements, gaps and challenges". 29 November 2004–2 December 2004.

Rome, Italy. Division for the Advancement of Women (DAW), New York, EGM/National Machinery/2004/EP.1.

Hausman, Melissa and Sauer, Birgit (Eds.), 2007: **Gendering the State in the Age of Globalisation: Women's Movements and State Feminism in Postindustrial Democracies**. Rowman and Littlefield, Lanham.

Htun, Mala and S. Laurel Weldon. 2010: *When do Governments Promote Women's Rights? A Framework for a Comparative Politics of Sexual Equality*. *Perspectives on Politics* 8(1): 207–216.

[Ishkanian, Armine](#), 2008: *En-gendering Civil Society and Democracy-Building: The Anti-Domestic Violence Campaign in Armenia*. In: *Social Politics*, Vol. 14(4), pp.488–525.

Jahan, Rounaq, 2008: **National Mechanisms for Gender Equality and the Empowerment of Women: An Overview of Critical Issues for Review**. Prepared for the DAW by Rounaq Jahan. DAW, New York.

Jahan, Rounaq, 2010: **Strengthening National Mechanisms for Gender Equality and the Empowerment of Women: A Global Synthesis Study**. DAW, New York.

Joyce, Outshoorn (Eds.), 2004: *The Politics of Prostitution: Women's Movements, Democratic States and the Globalisation of Sex Commerce*. Cambridge University Press, Cambridge.

Kantola, Johanna and Outshoorn, Joyce, 2007: *Changing State Feminism*. In: Outshoorn, Joyce and Kantola, Johanna (Eds.), **Changing State Feminism**, 1–19, Palgrave Macmillan, Hampshire.

Lovenduski, Joni (Eds.), 2005: **State Feminism and Political Representation**. Cambridge University Press, Cambridge.

Mazur, Amy, 1999: *Feminist Comparative Policy: A New Field of Study*. In: *European Journal of Political Research*, Volume 35 (4): 483–506.

Mazur, Amy (Eds.), 2001: **State Feminism, Women's Movements, and Job Training: Making Democracies work in a global economy**. Routledge, New York.

Mazur, Amy G. and Dorothy McBride Stetson 1995: *Conclusion. The Case for State Feminism*. In: McBride Stetson, Dorothy and Mazur, Amy G. (Eds.), 1995: **Comparative State Feminism**. Sage Publications, London, pp. 272–291.

Manea Elham, 2011: **The Arab State and Women's Rights: The Trap of Authoritarian Governance**. Routledge Studies in Middle Eastern Politics. Routledge, London.

McBride, Dorothy E. and Mazur, Amy G. (Eds.), 2010: **The Politics of State Feminism: Innovation in Comparative Research**. Temple University Press, Philadelphia, PA.

McBride, Dorothy and Amy Mazur, 2011: **World Development Report 2012: Gender Equality and Development**. Background Paper. Gender Machineries Worldwide. This paper was prepared with the support of the Nordic Trust Fund for Human Rights (NTF) of the World Bank. World Bank, <http://siteresources.worldbank.org/INTWDR2012/Resources/7778105-1299699968583/7786210-1322671773271/McBride-Mazur-Background-Paper-Final.pdf> (accessed: 20130927).

McBride, Dorothy E. and Amy G. Mazur, 2013: Chapter 26 Women's Policy Agencies and State Feminism. In: Waylen, Georgina, Celis, Karen, Kantola, Johanna and Weldon, S. Laurel (Eds.), **The Oxford Handbook of Gender and Politics** (Oxford Handbooks, 654–702, Oxford University Press, Oxford.

McBride Stetson, Dorothy and Amy G. Mazur (Eds.), 1995: **Comparative State Feminism**. Sage Publications, London.

Rai, Shiri M. (Ed.), 2003: **Mainstreaming gender, democratizing the state? Institutional mechanisms for the advancement of women**. Manchester University Press, Manchester, Published for and on behalf of the United Nations.

Said, Edward, 1983: **'Traveling Theory', The World, the Text and the Critic**. University Press, Cambridge, MA.

Samuels, David J. and Matthew S. Shugart, 2010: **Presidents, Parties, and Prime Ministers: How the Separation of Powers Affects Party Organization and Behavior**. Cambridge University Press, Cambridge

Sawer, Marian, 2004: **Gender equality in the age of governing for the mainstream**. Prepared for "The role of national mechanisms in promoting gender equality and the empowerment of women: achievements, gaps and challenges". 29 November 2004–2 December 2004. Rome, Italy. DAW, New York, EGM/National Machinery/2004/EP.4.

Scheidegger, Christine, 2014a: **Women's Policy Agencies and Institutional Architecture in Comparison: Building Blocks for Equal Gender Relations**. Dissertation, University of St. Gallen, Switzerland. Bamberg: Difo-Druck.

Scheidegger Christine 2014b: *"Institutional architecture for women's empowerment and gender equality worldwide: Institutional diversity in 151 countries"*. Annual conference of Swiss Political Science Association (SPSR) January 31, 2014 (Bern).

Scheidegger, Christine, 2015: *"Swiss gender equality governance in a worldwide comparison: Opportunities for mutual international learning"*. 6th Congrès des associations francophones de Science Politique (CoSPoF). February 7, 2015 (Lausanne).

Squires, Judith, 2007: **The New Politics of Gender Equality**. Palgrave Macmillan, Basingstoke and New York.

Stachursky, Benjamin. 2010: **The Promise and Perils of Transnationalisation: A Critical Assessment of the Role of NGO Activism in the Socialisation of Women's Human Rights in Egypt and Iran**. Ph.D. Dissertation, University of Potsdam.

Testolin, Giorgia, 2001: **Handbook on National Machinery to promote gender equality and action plans: Guidelines for establishing and implementing National Machinery to promote equality, with examples of good practice**. Council of Europe, Strassbourg.

UN DAW, 2011: **Division for the Advancement of Women (DAW)**, http://www.un.org/womenwatch/daw/TechnicalCooperation/tcprog_strengthening.htm (accessed: 20110110).

UN WOMEN, 2011: **Progress of the World's Women 2011–2012. In Pursuit of Justice**. <http://progress.unwomen.org/pdfs/EN-Report-Progress.pdf> (accessed: 20120913).

Walby, Sylvia; Armstrong, Jo and Sofia Strid, 2012: *Intersectionality and the quality of the gender equality architecture*. In: Social Politics, 19(4): 446–481.

Weldon, Laurel, 2002: **Protest, Policy, and the Problem of Violence Against Women: A Cross-national Comparison**. Pittsburgh University Press, Pittsburgh.

Data

Abdurazakova, Dono, 2010: **Strengthening National Mechanisms for Gender Equality and the Empowerment of Women: National Mechanisms for Gender Equality in South-East and Eastern Europe, Caucasus and Central Asia**. Regional Study. United Nations Economic Commission for Europe (ECE), UN DAW.

Elgie, Robert, 2011a: **Semi-Presidentialism: Sub-Types and Democratic Performance**. Comparative Politics, Oxford University Press Scholarship Online, Oxford.

Elgie, Robert, 2011b: Semi-Presidentialism: An Increasingly Common Constitutional Choice. In: Elgie, Robert, Moestrup, Sophia and Wu, Yu-Shan (Eds.), **Semi-Presidentialism and Democracy**, 1–20 (Chapter 1), Palgrave Macmillan, Basingstoke.

Fernos, Maria Dolores, 2010a: **National Mechanisms Country Tables. Responses from Latin American countries**. January 2010. United Nations Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC),

<http://www.eclac.org/publicaciones/xml/8/39758/NationalmechanismsfiCountryfiTablesfiConsolidated.pdf> (accessed: January 2011).

Fernos, Maria Dolores, 2010b: *National mechanisms for gender equality and the empowerment of women in Latin America and the Caribbean region*, Volume 102 von mujer y desarrollo. United Nations Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC), Santiago.

Freedomhouse 2015: **Freedom in the World 2015. Discarding Democracy: Return to the Iron Fist.** New York. https://freedomhouse.org/sites/default/files/01152015_FIW_2015_final.pdf (accessed: 20150304).

Jad, Islah, 2010: **Strengthening National Mechanisms for Gender Equality and the Empowerment of Women: National Mechanisms for Gender Equality in the ESCWA region.** United Nations Economic and Social Commission for Western Africa (ESCWA).

OECD, 2013: “**Gender equality**”, **Factors reducing women’s quality of life, year 2012.** Development: Key Tables from OECD, No. 6. http://www.oecd-ilibrary.org/development/gender-equality-2012_gender-table-2012-1-en (accessed: 20150305). DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/gender-table-2012-1-en>.

SDD, 2010: **Strengthening National Mechanisms for Gender Equality and the Empowerment of Women: Regional Study Asia and Pacific.** May 2010. Social Development Division (SDD) of United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP), ESCAP, Bangkok.

Tavares da Silva, Maria Regina, 2010: **Strengthening National Mechanisms for Gender Equality and the Empowerment of Women: National Mechanisms for Gender Equality in EU Member States and Candidate Countries and other Developed Economies of the UNECE Region.** Regional Study. United Nations Economic Commission for Europe (ECE), UN DAW.

Tsikata, Dzodzi, 2010: **Strengthening National Mechanisms for Gender Equality and the Empowerment of Women. Regional study: Africa.** Unpublished. DAW, New York.

Appendix

Table 3: Endowment in the ten countries

Armenia: Deputy Minister in Ministry of Social Security (**E2**) and Department of Women, Family and Children Issues under Ministry of Social Security (**E3**)

Bulgaria: Coordinators and focal points in ministries, Demographic and Family Policy and Equal Opportunities Directorate, Gender Equality and Anti-Discrimination Department in Directorate (**E3**),

Ombudsman (**J2**), and

Commission for Protection Against Discrimination, Consultative Commission on Gender Equality and Disadvantaged Groups in the Labour Market, National Commission for Combating Trafficking in Human Beings Commission, National Gender Equality Council (O1)

Cyprus: Equality Unit in National Machinery for Women's Rights, National Machinery for Women's Rights (E3),

Committee on Equal Opportunities between Men and Women (Parliament) (L2),

National Institution for the Protection of Human Rights (J1), Commissioner for Administration / Cyprus Equality Body: Anti-Discrimination Body (J2), and

Advisory Committee for the Prevention and Combating Domestic Violence, Gender Equality Committee in Employment & Vocational Training, National Committee (O1)

Georgia: Gender Equality Advisory Council (Parliament) (L2)

Greece: Minister and Ministry of Justice, Transparency & Human Rights (E2), Equality Offices in ministries, General Secretariat for Gender Equality, Special Division in Ministry of Employment and Social Protection (E3),

Special Committee on Human Rights and Gender Equality (Legislative) (L2),

National Committee on Human Rights (J1), Ombudsman – Gender Equality Division (J2),

National Committee for Equality of Women and Men (O1), and Research Centre on Gender Equality Issues supervised by Ministry of the Interior (O3)

Iran: Center for Women and Family Affairs (Presidential Office) (E1), General Office of Human Rights and Women in the Ministry of Foreign Affairs, Women Affairs Offices in Ministries as Director General or Consultant to Minister (E3),

General Office of Women Affairs in Legislative Power (L1), Commission of Women, Family and Youth Affairs (under Legislative) (L2),

Women and Youth Commission (Affiliated to the State Expediency Council), Socio-cultural Council of Women (Affiliated to the Supreme Council of Cultural Revolution) (O1), and Women Research Centers (Ministry of Science Research and Technology) (O3)

Iraq: Minister and Ministry of Women's Affairs (E2)

Lebanon: National Commission for Women's Affairs (Embedding: Cabinet's Office) (E1), Gender units in some ministries (E3), and

Women and Child Parliamentarian committee (L2)

Syria: Gender units in some ministries **(E3)** and Women's Federation (General Union of Women) **(O2)**

Turkey: State Minister and State Ministry in charge of Family and Women Affairs (affiliated to the Prime Minister) **(E1)**, General Directorate on the Status of Women (under the -State Ministry) **(E2)**, Specialized Units in Ministries **(E3)**,

Commission "Women and Men Equal Opportunities" (Parliament) **(L2)**,

Advisory Board on the Status of Women, Commission on Equality of Opportunities **(O1)**, and Women Problems Research and Implementation Centres in 15 Universities **(O3)**

Source: Dataset Scheidegger 2014a.

FAVOURING WOMEN PRESENCE IN CAMEROONIAN PARLIAMENT FROM 1960 TO 2014: BETWEEN LEGISLATION AND REALITIES

David MOKAM,

University of Ngaoundere

Associate Professor, Department of History, Cameroon

[*david.mokam@gmail.com*](mailto:david.mokam@gmail.com)

ABSTRACT

In 1960, Mrs. Julienne Keutchu became the first female parliamentarian in Cameroon. She served alone in that capacity till 1965. A significant increase in the number of female parliamentarians was witnessed in 1992 when 23 women were elected to the National Assembly. This number decreased to 10 during the 1997-2002 legislature before reaching 20 in 2002, 25 in 2007 and 56 in 2013 when they represented around 31.11% of the Lower House, being a little higher than the percentage prescribed by the African Union, 30%. This increase of the women's presence in the National Assembly was saluted by the United Nations that congratulated the government for making it possible through legislation. This is an external appreciation. To the opinion of internal analysts, the increase was made possible by the civil society that had educated Cameroonians in general and women folk in particular. This controversy introduces the question of the efficiency of legislation as regards this increase. An appraisal of facts as they unfolded during the under study shows that the only existence of the legislation could not bring about this result. As a matter of fact, the existing vague legislation left initiatives to political parties that were not prepared to favor women folk going to parliament. Moreover, this legislation had not provided any target percentage to political parties. The system put in place by this legislation had not provided for independent candidates system for which many female Cameroonians could apply easier than for the list system. Practically, the legislation alone could not enhance female political participation. This is why the actions (sensitization, lobbying) of the civil society contributed more than any other factor to the increase of female presence in Cameroonian parliament.

Key words: Cameroon; legislation; parliament; election, women

Introduction

Relations between man and woman have always been a concern in history. This preoccupation has mostly been related to her role and place in the society. Woman has generally been relegated to subaltern positions in the society. In the political field, her position has varied according to time and continent. In the West, the place of woman in politics has rapidly evolved. The question of parity has been a cause for concern ever since. Some good results have been achieved in countries like Norway where, in 2010, 40% of members of parliament were females (Herbinet, 2010). The issue of female presence in parliaments is very important since it also relates to democracy. That is why, in the executive summary of a document produced by the Inter-Parliamentary Union, it is clearly stated that: “When women are involved in all aspects of political life, including as members of parliament, societies are more equitable and democracy is both strengthened and enhanced¹.” The road leading to parity in Africa is still very long as that can be seen in the case of Cameroon.

In Cameroon, since 1960, mitigated progress has been recorded with the culmination in the 2013 legislative elections when 56 women entered the Lower House and twenty-one of them became senators. This female performance was saluted by the United Nations that congratulated the government for making it possible through legislation. This is an external appreciation. To the opinion of internal analysts, the increase was made possible by the civil society that had educated Cameroonians in general and women folk in particular. This controversy introduces the question of the efficiency of legislation as regards this increase. The question of the involvement of women in politics in Cameroon has been addressed by some authors. Prominent among them are Simon David Yana (1997), Paule Isabelle Ngo Nyouma (2010), Gustave Georges Mboé (2012) and Herman Touo (2013). According to David Simon Yana, although Cameroonian women have been kept in an inferiority position in the society, they always hold real powers in their households and their families. Paule Isabelle Ngo Nyouma puts this consideration in the cultural obstacles that, added to other factors, are responsible for the slow evolution of the proportion of women in political circles in Cameroon. Gustave Georges Mboé observes that Cameroon has adhered to many international conventions promoting the political evolution of women but still, this category is far from reaching an acceptable percentage of political participation. Women need more

---

¹ Andrew Mash (ed.), 2008, **Equality in Politics: A Survey of Women and Men in Parliaments**, Inter-Parliamentary Union, Geneva, p. 1.

training; they have to behave as strategists and they must change their stand when fighting for political positions. Only these tips can improve their political participation. Herman Touo speaks with the same tone and tries to demonstrate that mentalities are changing in Cameroon as far as the position of women is concerned. He adds that through education cleansed of sexual harassment women will “approach men in levels of literacy, workforce participation, and university education—and thus become men’s equals in the social spheres” and they will be “more likely to be seen as men’s equals in the political sphere, and therefore their representation will increase”. These authors have developed good ideas that help to understand many aspects of women’s political participation in Cameroon. They have also put some interesting questions as to the nature of relationships between men and women in the Cameroonian society. This paper, based on Ngo Nyouma’s observation that in spite of the progress made in pro-women legislation in Cameroon, females are still politically underrepresented, focuses on the following question: why do the realities not match the legislation in favour of good representation of women in Cameroonian Parliament? Using available data gotten from the literature, this study begins by exposing women’s presence in Parliament. It then explores the legislation related to legislative elections before assessing the impact on the field and analyzing the factors that explain the gap between legislation and realities.

Women in Cameroonian Parliament

Parliamentary life started in Cameroon during the colonial era. That was especially in the section of Cameroon under French Administration. Natives of French Cameroon were enfranchised since 1946, when the embryo of modern parliament was to be put in place. It was the *Assemblée Représentative du Cameroun*, better known under its French acronym ARCAM. Adult men and women were given the right to vote and to be candidates for the election that was organized for that sake. The process continued till 1960 when French Cameroon became independent and had its National Assembly. What has been the presence of Women in the parliament from that year till 2014? The table below gives the global picture of women’s presence in Cameroonian Parliament. An analysis of the table will give some hidden aspects of that presence.

Table: Cameroonian Women’s presence in parliament from 1960 to 2013

Legislatures	Total number of parliamentarians	Number of female parliamentarians	Percentage
1960-1961	100	1	1%
1962-1970	187	2	1.06%
1970-1972	187	6	3.2%
1973-1978	120	7	5.83%
1978-1983	120	12	10%
1983-1988	120	17	14.16%
1988-1992	180	26	14.44%
1992-1997	180	23	12.77%
1997-2002	180	10	5.55%
2002-2007	180	19	10.55%
2007-2013	180	25	13.88%
2013-	280	77	27.5%

Source: data collected from various sources

The better understanding of this table needs some clarifications. The duration of a parliamentary legislature in Cameroon is generally five years according to the constitution. Lines 2 to 5 and line 12 of the table do not match this constitutional provision. For lines 2 to 5, the parliamentary context of Cameroon was somewhat particular and therefore difficult to be wholly presented. As a matter of fact, Cameroon was firstly the German Protectorate till 1916 when the Germans were expelled from the territory during World War I. The territory was later partitioned into two between France and Great Britain before becoming a mandate and a trust territory, respectively of the League of Nations and the United Nations Organization. These international organizations left the administration of both sections of

Cameroon to France and Great Britain. French Cameroon got its independence on 1st January 1960 while Southern Cameroons, a sub-section of British Cameroon, gained independence through the February 1961 UN sponsored plebiscite by choosing to join the independent *République du Cameroun*. Both sections of former German Cameroon reunified on 1st October 1961. Post-independence parliamentary life started in former French Cameroon first in 1960 with the first legislative elections held on April 4, 1960. The National Assembly of the *République du Cameroun* had 100 members. In former Southern Cameroons, the maiden election organized after independence took place on December 30, 1961 (Abwa and Diffo Tchunkam, 2014: 221) for effective parliamentarian life to start here in 1962, in a particular Cameroonian parliamentary map. Under reunified Cameroon, there were three classical Assemblies: the Legislative Assembly of East Cameroon, the Legislative Assembly of West Cameroon and the Federal National Assembly. They respectively had the following numbers of members: 100 members, 37 members and 50 members. The three assemblies functioned till 1972 when a referendum was organized on May 20 to move from a federal state to a unitary state. The United Republic of Cameroon had a unique National Assembly that started functioning in 1973 with 120 members. It is as from this year that legislatures can be well traced on the basis of a five years term which existed before but did not have the same milestones for the three assemblies which existed then. The effective beginning of the three assemblies was in 1962 and the end year of their effective existence was 1972. This is why, for feasibility reasons, the table has considered the period 1960-1961 for the *République du Cameroun* alone. During the 1965-1970 period, the Assembly of each federated state had a legislature that lasted five years. In 1970, each assembly started a legislature that was shortened because, thanks to the referendum, the nature of the country changed. The reasons which have just been given also explain why the number of parliamentarians is 187 for two chronological segments. This is the total number of parliamentarians of the three assemblies.

Parliamentarians, who were elected in 2007 for a five years term, had to serve six years because their mandate was prolonged by the head of state. The legislature that started in 2013 marked the inauguration of the bicameral parliamentary system in Cameroon. The Upper House went into function with 100 senators amongst which were 21 ladies. That is why the table gives 280 as the total number of parliamentarians for that legislature.

The figures of the table globally show that there has generally been a continuous increase in the presence of female parliamentarians in Cameroon. From one in 1960, they were 12 in 1978, representing 10% of parliamentarians. 1983 marks a new era in the increase as their percentage rose beyond 10%. A first peak was reached in 1988 with 26 female parliamentarians, and a 14.44 percentage. As from 1992, a decrease began and we got a

percentage of 5.55 in 1997. The trend started improving again as from the 2002 legislative elections. The highest peak of the whole era under study was witnessed in 2013. 27.5% of Cameroonian parliamentarians were female, the National Assembly alone scoring a percentage of 31.11%. This is an increase of 224% as compared to the 2007-2013 legislature². These trends in women's participation have some explanations.

Understanding the Trends of Female Presence in Parliament

From 1960 to 1972, only eight women were present in the various assemblies of independent Cameroon (Ngo Nyouma, 2010; Touo, 2014: 286-287). The first one was Mrs. Julienne Keutcha, elected into the National Assembly of the *République du Cameroun*. She was later joined by two others: Mrs. Delphine Tsanga in the Legislative Assembly of East Cameroon and Mrs. Gwendoline Burnley in the Legislative Assembly of West Cameroon. In 1970, these three female parliamentarians were joined by five new ones: Mrs. Chilla in the Federal National Assembly and Mrs. Motaze, Nwanack, Fotso and Ebanda in the Legislative Assembly of East Cameroon. They were very few as compared to the massive presence of male parliamentarians. The increasing trend continued till 1992 but was slow. Many factors accounted for this situation, the paramount of which are cultural factors. According to a survey carried out by Simon David Yana (1997), Cameroonian adults were of the opinion that woman's role was to support her husband in his task of managing the family. She was to do that by taking care of the household and the children. She could carry out some activities like farming and little trade. Traditions continue to subjugate women and to emphasize their primary roles as mothers and housewives and to restrict them to those roles. In Cameroon, obstacles still stand on the way of women's total and complete emancipation, unless tradition, which varies from one region to another, is modified and cleared of any features that may be detrimental to the full advancement of women. Sometimes, women are not allowed to do certain things because of customs they often blindly believe in. Aili Mari Tripp and her colleagues (2009: 147) argue that cultural beliefs keep women subservient to men in the household, which has impacts on political leadership in the public sphere. Women themselves also may be reticent to run for office for a variety of reasons. Partly the reluctance may stem from cultural prohibitions on women speaking in public in front of men and campaigning in public places. Campaigning often involves travel, spending nights away from home, and meeting potential voters in public places, all of which puts women politicians at risk of being thought of as "loose women" or "unfit mothers." Not only may women find themselves and

---

² A miscalculation let Abwa and Difo Tchunkam give the wrong figure of an increase of 114%. See Daniel Abwa and Justine Difo Tchunkam, 2014, "*L'évolution perfectible des femmes dans la vie publique et politique camerounais*", in Justine Difo Tchunkam (ed.), **Genre, leadership et participation politique au Cameroun (1931-2013). Le Cameroun sur le chemin de la parité**, Colorix, p. 224.

their families under attack or the subject of malicious gossip, but husbands will sometimes forbid their wives from engaging in politics. Some husbands are threatened by the possibility that their wives will interact with other men. Others fear the social stigma directed against their wives, or they worry that their wives' political preoccupations will divert their attention away from the homes. That patriarchal system, which gives subaltern position to women in the society, was in force in Cameroon and hindered so many female political ambitions.

In 1982, when Paul Biya came to power, he wanted to be different from his predecessor Ahmadou Ahidjo, especially after the 1982 and 1984 aborted coups purportedly masterminded by the latter. This difference was mainly political. One of its aspects concerned women who needed to be encouraged into the political scene. This, most probably, explains the increase in the number of female parliamentarians recorded for the legislatures 1983-1988 and 1988-1992.

The first multiparty legislative elections took place in 1992. Female candidates were nominated by various political parties to run. As a result, there were more females candidates as compared to the era of the one party system. Consequently, the number of those who were elected rose. After that first experience, the patriarchal spirit regained momentum in political parties that changed their stand by letting fewer candidates to run for the 1997 legislative elections. As a consequence, the number of female parliamentarian dropped seriously and they represented only 5.55%.

The increase recorded in 2002 and 2007 and the leap of 2013, especially in the National Assembly, was partly due to the implementation of a new legislation favouring female political participation in Cameroon. It is in this perspective that Daniel Abwa and Justine Diffo Tchunkam said it is the new electoral code of 2012 that contributed immensely in the leap of female presence in the National Assembly. In order to make sure that they are right, an analysis of the legislation is necessary.

Legislation in Favour of Women's Presence in Cameroonian Parliament

A global look at legislation from 1960 to 2014 shows that it is only after 1990 that Cameroon really drafted laws favouring women's political participation. This is due to the fact that, most African countries, unlike Western countries which had for many decades faced the issue of women's place in politics, had not given due consideration to it (Ngoro, Amah and Diffo Tchunkam, 2014: 56). They had not been under any democratic pressure. Things changed as from 1990, when the "Eastern wind" blew over Africa for democratization and pressure was mounted by the West for it. Legislation in favour of women's presence in politics came also as a result of political strategy.

During his 1997 and 2004 presidential electoral campaigns, in order to get female votes, the candidate, Paul Biya, promised a quota of 30% of top administrative positions to women. He also took a commitment to transform equality between man and woman from words to reality in Cameroon (Mboé, 2012). In 2004, he said that the improvement of women's conditions, particularly their better presence in the institutions and administration of Cameroon, would be his worry number one. Having being voted into office, he could not but try to fulfill some of his promises. Another dimension of this move is that, Cameroon, belonging to the international system, had to respect some commitments taken on the international scene. That is why one aspect of legislation resides in the ratification of some international treaties and conventions. The other aspect resides in the framing of laws.

Ratification of Treaties and Conventions

The equal participation of women and men in public life is one of the cornerstones of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW) adopted by the United Nations (UN) General Assembly on December 18, 1979. This Convention came in force in 1981. It was ratified by Cameroon on August 23, 1994 (Ngo Nyouma, 2010)³. Its additional protocol was ratified by Cameroon on June 7, 2005. This Convention was based on the assertion of equality between man and woman and the full enjoyment of their fundamental liberties and rights. The additional Protocol gave women the possibility to complain before the United Nations in case of the violation of their rights. This should happen only when they have had recourse in vain to all domestic institutions in charge of redressing cases of female rights violation.

In 2000, Cameroon signed the Millennium Declaration that was adopted in New York at the end of the Millennium Summit of the United Nations that took place from September 6 to 8, 2000 at the headquarters of this organization. This Declaration had eight goals. Goal number 3 was to "Promote gender equality and empower women". Being signatory of this Declaration, Cameroon had to take it into consideration. A step towards that was the ratification of the African Charter on Democracy, Elections and Governance.

The African Charter on Democracy, Elections and Governance (ACDEG) was adopted by the 8th Ordinary Session of the African Union (AU) Assembly, held in Addis Ababa on January 30, 2007. This Charter comprises 58 articles. Article 29 is dedicated to women

1. State Parties shall recognize the crucial role of women in development and strengthening of democracy.

---

³ Mistakenly, Herman Touo (2013:289) said that the convention was ratified in 1988.

2. State Parties shall create the necessary conditions for full and active participation of women in the decision-making processes and structures at all levels as a fundamental element in the promotion and exercise of a democratic culture.

3. State Parties shall take all possible measures to encourage the full and active participation of women in the electoral process and ensure gender parity in representation at all levels, including legislatures.

The Charter was ratified by Cameroon on July 15, 2011. The ratification of these convention, declaration and charter paved the way for Cameroon to legislate in favour of more women's presence in the parliament.

Formulation of Laws

The laws formulated by Cameroon in order to favour women's political participation and therefore the increase of their presence in parliament can be divided into two groups: constitutional laws and electoral laws.

Léopold Donfack Sonkeng (2013:115) and Siméon Patrice Kouam (2014:96) have asserted without any ambiguity that the principle of equality among human beings, especially between man and woman is enshrined in all the constitutions that Cameroon has adopted. That is not true for all the constitutions. The Federal constitution of 1961 did not have any such provision. This assertion is only true with the 1996 constitution which provides, in its preamble, that:

We, people of Cameroon,

Declare that the human person, without distinction as to race, religion, sex or belief, possesses inalienable and sacred rights;

Affirm our attachment to the fundamental freedoms enshrined in the Universal Declaration of Human Rights, the Charter of the United Nations and The African Charter on Human and Peoples' Rights, and all duly ratified international conventions relating thereto, in particular, to the following principles:

- all persons shall have equal rights and obligations. The State shall provide all its citizens with the conditions necessary for their development...

-the Nation shall protect and promote the family which is the natural foundation of human society. It shall protect women, the young, the elderly and the disabled...

-the State shall guarantee all citizens of either sex the rights and freedoms set forth in the Preamble of the Constitution.

The preamble of the constitution calls on the state to provide to all its citizens-women included-the conditions needed for their development. It means that women must have more places in institutions, notably the parliament as this will help them to develop themselves and the country. The constitution being the fundamental law of a country, the duty of the state can only be translated into realities by laws, notably electoral laws.

The first electoral law having some provisions that can be interpreted as favouring women's political participation was adopted in 1991. Law N° 91/20 of 15 December 1991 provided that the election of the members of the National Assembly would be carried out on a list system. Article 5 sub 4 added that the list should take into account all the sociological components of the division which is the electoral constituency. Gender seemed to be one of the sociological components.

The Electoral Code voted with law N° 2012/001 of 19 April 2012 relating to the Electoral Code, amended and supplemented by law N° 2012/017 of 21 December 2012 goes beyond the ambiguity and clearly talks of gender. Section 151 sub 3 says that: "Each list shall take into consideration the various sociological components of the constituency concerned. It shall also take into consideration gender aspects". Section 164 sub 4, dealing globally with the nomination of candidates, calls on political parties to bring evidence of consideration of gender in drawing up the list of their candidates. It is evident that the introduction of the word gender in the Electoral Code was due to the fact that sociological component was a vague phrase that did not really specify that it was related to women. Most obviously, civil society organizations lobbied for it to be changed as this will be discussed later in this paper. In spite of all this legislation whose improvement over the years seemed to really favour more presence of women in parliament, this presence has not reached the expected result as the table has clearly demonstrated it. This stance is supported by Manasse Aboya Endong according to whom the leap recorded in the 2013 legislative elections was the result of the action of the civil society that pressed the government to give more space to women's representation (Xinhua, 2013). What went wrong with legislation?

The Lapses of the Legislation

Abwa and Dikko Tchunkam (2014:197) have observed that inequality between men and women are persistent and that reveals the existence of the gap between the texts, laws, discourses and the day to day practices which are responsible for the weak representation of women in parliament. Efforts made so far have not succeeded in clearing all the obstacles mounted on the way to parity in Cameroon. The legislation adopted was not tough enough to break the reality of party politics and the resistance of cultural beliefs. Moreover, the elusive

nature of electoral legislation in favour of women is far from serving the interests of these women as far as their presence in parliament is concerned.

Electoral law regulating legislative elections in Cameroon, though amended to favour female folk, could not be so efficient. As matter of fact, this law was framed in a global political context that is dominated by political parties. They are the main actors of the political scenery of Cameroon. They are the ones nominating candidates. They are dominated by men who have their philosophy as concerns the place of women in the society and particularly in politics. Their natural stance is not in favour of the improvement of women's presence in politics. As Maurice Duverger (1955: 78) observed it men, who are the main leaders of political parties in all the time, generally discriminate against women for competition reasons: women are less able than men and electors generally prefer to vote for men. This observation is valid for Cameroon. When the one party system was in force, the context was favourable enough to promote women. In that system, the paramount leader of the party, who happened to be the head of state, was too powerful to impose his view to the whole party. The politburo was in charge of nominating party candidates. Once you were nominated, you were already elected member of parliament. Members of the politburo could not challenge the will of the president. It means actually that the leader of the party was the one dominating in the nomination process of candidates. In Cameroon, leaders did not use this unique opportunity to fully promote the political participation of women.

In the era of multiparty politics, this opportunity is no more given, because of the supposed competition between the many political parties that vie for members of parliament. This is certainly why initiatives taken by political parties failed. During its 5th national convention held in 1999, the main opposition political party, the Social Democratic Front, adopted the quota of 25% positions to women in order for them to be represented in all decision circles of the party and even in parliament (Ngo Nyouma 2010). Previously, in 1996, during its convention, the party in power, the Cameroon Peoples Democratic Movement, adopted the principle of reserving 30% of electoral nominations to women. The promise was not kept during the 1997 legislative elections. The party won a hundred seats amongst which only five for women (Mokam, 2012:62). If political parties are unable to respect the decisions they have taken, they are unlikely to abide by a legislation that has provided no coercion.

The 1991 law governing the election of the members of the National Assembly and the law on Electoral Code, supposed to favour the presence of women in parliament, have not provided any particular constraint that would push political parties to abide by the provisions related to sociological components and gender in an electoral constituency. The only menace is the rejection of the list by the officials or the bodies in charge of screening lists of candidates.

Siméon Patrice Kouam (2014: 96-98) has demonstrated that the provisions on the consideration of gender in the electoral code have not always been profitable to women. They have generated many pre-electoral contentious matters which have not always been solved in the interests of women's political rights. Assessing the implementation of the gender-related provisions of the Electoral Code in the 2013 elections in Cameroon, Siméon Patrice Kouam observes that the actors involved in pre-electoral judicial disputes, (political parties, ELECAM⁴ and the Constitutional Court) did not have the same understanding of the provisions. In similar cases, ELECAM had to accept some lists and reject others. The Constitutional Court had the same attitude. For ELECAM, in some cases, the consideration of gender meant the obligatory inclusion of women in the list of candidates. In other cases, it meant their inclusion as number one candidate in the list. For political parties, the consideration of gender meant the inclusion of women in the list either as substantive candidate or substitute candidate. It is good to note that, the legislation has provided that, for legislative and senatorial elections, political parties should submit the list of candidates with substantive and substitute ones. Only substantive elected candidates seat in parliament. Substitute elected candidates can seat only if a substantive members of parliament resign or are appointed to other duties, like minister or manager of a state or parastatal company. The elusive nature of these gender-related provisions of the Electoral Code gives the opportunity to political parties to cheat at the expense of women. In order that their lists should not be rejected, they fill in women as substitute candidates knowing that if the list is elected, they will not seat in parliament.

The legislation failed by not having coercive provisions that would dissuade political parties from trying to cheat or using tricks to the detriment of women. It also failed to fix a quota for women candidates to be filled in the lists mostly as substantive candidates. Giving the account of the dialogue that took place between the Government, ELECAM and the civil society when the Electoral Code was being drafted, Siméon Patrice Kouam (2014: 98) mentioned some proposals that were made and which could effectively contribute to the promotion of women's political participation. The first proposal was that of including in the Electoral Code some financial incentives, notably to give financial subsidies to political parties that would have nominated 30% of women in their lists of candidates and which have 30% of women in their executives at various levels. The second proposal was to fix a minimal number of women to be nominated in the list, giving the precise number of substantive candidates and that of substitute ones. None of these proposals was accepted. Siméon Patrice Kouam depicts this refusal as the lack of good will from the government to actually promote women in

---

⁴ ELECAM is the acronym of Elections Cameroon, a body created in Cameroon in 2006 to manage elections in the country.

politics. This is further evidenced with the attitude of the government vis-à-vis international treaties and conventions. The Cameroonian government is quick to sign and ratify treaties relating to the protection and promotion of Women but procrastinates to fully and efficiently enforce them. This is certainly one of the reasons that let many analysts to say that the leap recorded in the presence of women in the Cameroonian National Assembly in 2013 was essentially due to the lobbying actions and other actions carried out by the civil society that seem to be the better way of promoting the presence of women in politics in general in the Cameroonian parliament in particular.

The Civil Society: A Way Out?

Some Non Governmental Organizations operating in Cameroon have shown their commitment and ambition to promote women's political rights and their participation in the management of public affairs. They carry out sensitization campaigns in order to let women have themselves enroll on voters rolls, to know how to work in parliament, how to organize an electoral campaign and how to have themselves nominated by their various political parties. One of these organizations, which seems to be very active and prominent in the commitment to female political promotion, is More Women in Politics.

More Women in Politics was created in 2007 with the main goal of working for the improvement of women's social and legal status and their effective implication in democratic governance. It is an organization backed by UN Women and working in partnership with the UN system, the Cameroonian ministry in charge of the promotion of women, and female political leaders (Mouiche, 2014, 158).

Among the many actions carried out by More Women in Politics, we have the elaboration, with UN Women, of the document **Strategic Plan for Gender and Elections** which was validated in Cameroon on 12 June 2012. This document, which was elaborated in the perspective of the three elections (municipal elections, senatorial elections and legislative elections) to be held in Cameroon in 2013, proposed a series of actions to be carried out: lobbying, capacities building, sensitization of electoral actors like ELECAM, political parties, the government, the media, female candidates, traditional and religious authorities and the public in general for the significant and visible improvement of women representation and participation in decision-taking institutions and circles (Mouiche 2014: 159). These actions had an impact on the content of the Electoral Code which stated clearly that gender must be considered in the nomination of candidates of political parties in all elections based on the list ballot. More Women in Politics carried out many other activities that contributed tremendously to the leap recorded in 2013 in the presence of women in the National Assembly (Ngoro, Amah and Dikko Tchankam, 2014: 39-41). The success of the actions of

this organization, which is a network including so many associations of the civil society, suggests that, in the political context of Cameroon dominated by the culture of male chauvinism, and the government's lack of good will for the effective promotion of female political participation, the civil society, especially, feminine organizations, is reliable to achieve such a goal.

Conclusion

All in all, this paper sought to know why realities did not match the legislation in favour of better women's presence in Cameroonian parliament. The above analysis has shown that, before 1990, the legislation enacted did not pay any attention to the promotion of women's presence in parliament. Cameroon was in the context of the one party system which saw no problem in the political domination of women by men. Moreover, Cameroon had no external pressure on the issue. Things changed as from the beginning of the 1990s when the "Eastern wind" of democratization blew on Africa in general and Cameroon in particular. Pressure was mounted from abroad for the improvement of women's political participation. The legislation had to adapt to the new context. It started by regulating the nomination of candidates in political parties. The provision of the 1991 law addressing that issue only called on political parties to consider sociological components of the electoral constituency in nominating their candidates. This provision was too elusive because sociological component does not evidently refer to women. That is one of the main reasons why, before 2013, the percentage of women in Cameroonian parliament was below 15%. Thanks to the action of the civil society, particularly that of the organization More Women in Politics, the Electoral code of 2012 evolved a bit by adopting the word gender which is more precise although still evasive. The legislation failed to provide appropriate sanctions for defaulter political parties. It also failed to fix a quota for female candidates on nomination lists. This was a suggestion made by the civil society during the dialogue with the government and ELECAM. It was not taken into due consideration. This is additional evidence that the government is not actually committed in the improvement of women's political participation and consequently the increase of their presence in parliament. The leap recorded in 2013 in the number of women seating in the National Assembly was achieved mostly thanks to the actions of the civil society. It is quite clear that if realities do not match the legislation, it is because the latter is evasive as concerns women and this has given the opportunity to political parties to use tricks working to the detriment of women. The elusive nature of the legislation betrays the government's lack of good will to effectively favour women's presence in the parliament.

REFERENCES

Abwa, Daniel and Difo Tchunkam Justine, 2014, "*L'évolution perfectible des femmes dans la vie publique et politique camerounais*", in Difo Tchunkam, Justine (ed.), **Genre, leadership et participation politique au Cameroun (1931-2013). Le Cameroun sur le chemin de la parité**, Yaoundé, Colorix, p. 193-228.

Donfack Sonkeng, Léopold, 2014, "*Le sexe du droit au Cameroun*", in Difo Tchunkam, Justine (ed.), **Genre, leadership et participation politique au Cameroun (1931-2013). Le Cameroun sur le chemin de la parité**, Colorix, p. 109-143.

Duverger, Maurice, 1955, **La participation des femmes à la vie politique**, Paris, UNESCO.

Herbinet, Pierre-Franck, 2010, "*Pays Nordiques et parité hommes-femmes.*", <http://www.agoravox.fr/actualites/citoyennete/article/pays-nordiques-et-parite-hommes-69805>, accessed, 5 July 2012.

Kouam, Siméon Patrice, 2014, "*Comprendre les fondements juridiques et historiques de l'égalité de genre et de la participation politique des femmes*", in in Difo Tchunkam, Justine (ed.), **Genre, leadership et participation politique au Cameroun (1931-2013). Le Cameroun sur le chemin de la parité**, Yaoundé, Colorix, p.89-107.

Mash, Andrew (ed.), 2008, **Equality in Politics: A Survey of Women and Men in Parliaments**, Inter-Parliamentary Union, Geneva.

Mboé, Gustave Georges, 2012, "*Femme africaine et participation à la vie et la prise de décision : le cas du Cameroun dans les domaines de la politique et de la gestion publique*", paper presented at the conference **Cinq ans après la création de l'organisation panafricaine des femmes, quelles sont nos attentes ?**, Yaoundé, 25 July 2012.

Mokam, David, 2012, "*Les chemins d'émancipation de la femme sahélienne camerounaise*", **Nigerian Journal of the Humanities** No 18 p. 61-81.

Mouiche, Ibrahim, 2014, « *Genre et assymétrie structurelle du pouvoir d'Etat : quelle leçon pour le Cameroun ?*, in Difo Tchunkam, Justine (ed.), **Genre, leadership et participation politique au Cameroun (1931-2013). Le Cameroun sur le chemin de la parité**, Yaoundé, Colorix, p. 144-160.

Ngo Nyouma, Pauline Isabelle, 2010, "L'exercice de la citoyenneté politique des femmes au Cameroun : enjeux, défis et perspectives", www.genreenaction.net/spip.php?article7916, accessed, 12 January 2014.

Ngoro, Joseph Bonaparte, Amah Adakou Apedo and Difo Tchunkam, Justine, 2014, "*Comprendre l'environnement de l'audit pour agir efficacement*", in Difo Tchunkam, Justine

(ed.), **Genre, leadership et participation politique au Cameroun (1931-2013). Le Cameroun sur le chemin de la parité**, Yaoundé, Colorix, p.37-87.

Touo, Herman, 2013, "*Gender Equality, Legislative Recruitment Process and Selection of other Political Executives: Empirical Evidence from Cameroon*", **Asian Journal of Humanities and Social Studies**, Vol 1, issue No 05, p. 284-300.

Tripp, Aili. Mari. et al.,2009, **African Women's Movements: Changing Political Landscapes**, Cambridge,Cambridge University Press

Xinhua, 2013, "*Au profit des femmes le Cameroun a légèrement dépassé la barre symbolique des 30% fixée par l'UA*", <http://m.afriquinos.com/noticia.asp?=234578> , accessed, 18 January 2015.

Yana, Simon David, 1997, "*Statuts et rôles féminins au Cameroun. Réalités d'hier, images d'aujourd'hui*", **Politique Africaine**, No 65, p. 35-47.

CEM EVLERİNDE ALEVİ KADINI KİMLİĞİ
ALEVI WOMEN'S IDENTITY IN CEM HOUSES

Yrd. Doç. Dr. Gökçen ÇATLI ÖZEN,

İstanbul Aydın Üniversitesi

Fen - Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

gokcenozen@aydin.edu.tr

ÖZET

Türkiye’de 1960’larla başlayan Alevilerin kırsal alandan kente iç göçü kültürel bir değişim başlatmıştı. Alevilerin kente göçü topluluğun modernleşmesiyle birlikte kültürleşme ve melezleşme yaratacak diye düşünülürken, kent merkezlerinde kurgulanan cem evleri grubun toparlanmasına yardımcı oldu. Aleviler kentlerde gettolar oluşturarak cem evleri üzerinden aidiyet ve kimlik kurmuş, burayı topluluklarının iktidar mekânı haline getirmişlerdi. Çalışmada topluluğun kent tipi cem evlerindeki Alevi kadına yönelik tutumu ritüeller üzerinden ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Alevi, cem evi, ritüel, kadın

ABSTRACT

The internal migration of Alevis from rural to urban areas in Turkey by 1960 had launched a cultural change. It has been thought that the migration of Alevis to urban centers would create both acculturation and hybridization with modern urban lifestyle. However, this mobility helped Alevis to gather around *cem* houses built in urban centers. Alevis created ghettos in cities where they utilized *cem* houses not only to construct their social belongings and identities but also to centralize their community power. This study focuses on the community’s attitude towards women through Alevi rituals in urban type *cem* houses.

Keywords: Alevi, cem house, ritual, woman

I. GİRİŞ

Alevilerin Türk kültür tarihindeki sorunsalı etnik değil, dini kimliğe dayanan bir olgudur. Türkiye’deki Alevilerin geneli Türk-Türkmen olmakla birlikte, inanç açısından iktidarlara çatışma yaşamış ve kendilerini korumak üzere şehir merkezlerinden ziyade kırsal alanda

yaşamayı tercih etmişlerdir. 1960’larda artan iç göçle birlikte çevreden merkeze gelen Aleviler, kentteki 30 yıllık suskunlukları ardından 1990’larda “kent tipi cem evlerini” kurguladılar. Kentte cem evleri etrafında ikametgâh etmeyi tercih eden Aleviler gettolaşarak, geleneksel kapalı toplum yapılarıyla, melezişmekten ve kültürleşmekten kendilerini koruyarak kültürel gecikme örneği sergilediler. Kültürel gecikme Alevilerin kırsal alanda sahip olamadıkları grup farkındalığını, kentte oluşturmalarına vesile oldu. Bu durumu Alevilerin, demokratik taleplerle güçlenmesi izledi. O sebeple kültürel gecikmeye rağmen Alevilerin kente göçü belli bir modernleşmeyi yarattı.

Tüm değişimler gibi modernleşme toplumsal yapıyı etkileyerek kadının bu yapı içerisindeki sosyal, kültürel ve ekonomik sermayelerini de dönüştürmektedir. Kırsal alanda topluluk içinde iktidar sahibi olan Alevi kadınların kentteki kimlik kurguları tartışılırken, kent tipi cem evlerinde üstlendikleri görevler onlara yeni ve kurumsal bir iktidar sağladı. Cem evlerinde cem evi müdiresi, kadın kolları başkanı, mutfak ve temizlik personeli, kurs eğitimcisi vb. görevlerde Alevi kadınları görmek artık mümkündür. Alevi anlayışın temelinde kadın-erkek ayrımından çok “can” kavramının birleştiriciliğinden bahsedilir. Can cinsiyetsizdir, kutsaldır ve iki âlemde de mevcuttur. Bu inançtan hareketle teoride kadın ile erkek can sayılıp eşit kabul edilse de, toplumsal yapının değişim-dönüşümü açısından esas olarak uygulamadaki kabul geçerlidir. İstanbul Garip Dede ve İkitelli Cem Evlerindeki alan gözlemlerime dayanan bu çalışmada cem evlerinde düzenlenen ibadet ve ritüellerde Alevi kadının topluluk yapısındaki yeri ele alınmıştır. Alevi kadının ritüellerde toplumsal cinsiyet açısından ikincil edilmediği, erkekleri tamamlayıcı bir etken olarak konumlandırıldığı vurgulanmıştır.

1.1 Aleviliğin Tanımı mı Tanımları mı?

Aleviliği tek bir tanımla ve/veya yaklaşımla açıklamak mümkün mü? Belli bir ‘genellemeyle’ evet. Buna göre Alevilik, Hz. Ali’ye karşılık gelmekle beraber ona inanıp, onun izinden gidenlerin oluşturduğu bir cemaattir (Yaman, 2007: 19-23). Bu yönüyle Alevilik Şia üzerinden Üç Halifeyi (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman) reddeden ve Hz. Muhammed’den sonra Hz. Ali’nin Halifeliğini benimseyen bir inançtır (Fırlı, 1994: 7). Bu genel yaklaşım yanlış olmamakla birlikte Aleviliğe getirilen karmaşık ve farklı yorumları kapsayan yeterli bir tanım değildir. Aleviliğin tanımını güçleştiren etkenler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Aleviliğin farklı toplumlar ve topluluklardaki kültürel yapılara göre ya *senkretik* bir inanç olarak şekillenmesi ya da başlı başına *heterodoks* bir inanç olarak kabuk değiştirmesi, onun evrensel kabullerle gelişmesine ve/veya yayılmasını engellemiştir;

- Farklı toplumlar ve topluluklarda iktidar ve iktidar grubun benimsediği din ile çatışmalı bir ilişkili içerisinde olması onu toplumsal yapıda alt grup ve/veya çatışmalı grup olarak sınıflandırarak egemen kültürce baskı altında tutmuştur;
- Farklı toplumlar ve topluluklarda iktidar ve iktidar grubun benimsediği siyaset ile çatışmalı bir ilişkili içerisinde olması onu merkezden uzaklaştırarak kısıtlı çevre koşulları altında özdeksel ve tinsel bölüşüm ve gelişimlere mesafeli tutmuştur;
- Aleviliğin yazılı kültürden ziyade sözlü kültüre dayalı olması onun gelişimine engel olduğu gibi yanlış algılara da daha açık olmasını tetiklemiştir.

Genel kabule göre Alevilik İslamiyet'ten zamanla farklılaşan *heterodoks* bir inanç değildir; *senkretik* özellikli Alevilik İslamiyet'ten bağımlıdır ama başlı başına onun temsilcisi de değildir. Genel itibariyle Aleviler Müslüman olmakla beraber, diğer İslami anlayışlara göre daha modern bir tarikat dili oluşturduklarından farklı algılanmaktadırlar (Eyüboğlu, 1980: 36). Örneğin Zelyut, Fırlalı ve Ocak Aleviliğin İslam dışı bir din olmadığını ama başka inançlardan etkileşim görerek, zamanla kendi değerlerini oluşturduğunu, *senkretik* bir özellik taşıdığını vurgularlar (Zelyut, 1993: 120-128; Fırlalı, 1994: 86; Ocak, 1996: 210-211). Türkdoğan'a göre Alevilik bir Türkmen geleneği olmakla beraber Türk kültürüne, İslam dinine ve Türk tasavvuf anlayışına dayanmaktadır. Türkdoğan da Aleviliğin günümüzdeki tanım sorununu onun kültürlenme ve kültürleşmeye açık olması sebebiyle içinde yaşadığı kültür ile dönemin şartlarına göre farklı farklı yapılanmasına bağlar (Türkdoğan, 2006: 9-15). Öte yandan Aleviliği İslamiyet'ten bağımsız ve başlı başına bir din olarak ele alan Birdoğan için Alevilik Şamanizm, Zerdüştlük, Veda, Budizm, Brahmanizm, Manihaizm ile Hıristiyanlıkla bir kültürlenme ve kültürleşme geçirdiği savından hareketle, inancın kökenleri Müslümanlığı kabul etmeyen Oğuzlara bağlanmaktadır (Birdoğan, 2003: 301, 543). Birdoğan'ın tanımına göre Aleviliğin doğuşunda ve sosyal evriminde İslamiyet mevzu bahis değildir.

Birbirine tezat bu düşüncelere bilimsel tek bir açıklama getirerek kavram kargaşasını gidermek -en azından benim araştırıp bildiklerim doğrultusunda- henüz mümkün görünmemektedir; Aleviliğin sosyal evrimindeki yazılı kaynaklar, kavram kargaşasını gideremeyecek kadar yetersizdir. İlaveten egemenlerin Alevi anlayışa yönelik mesafeli tutumu inanç çerçevesinde olduğu kadar halen siyasi bir kutuplaşmaya dayanmaktadır. O sebeple meselenin tanımı, çözümüyle birlikte berraklaşacaktır. Alevilerin tabakalaştırılmadan toplumsal yapıya dâhil olması/edilmesi, tanım sıkıntısını ortadan kaldıracaktır.

1.2. Tarihi Süreçte Alevilik

Türklerin İslamiyet'i kabulü, ilamından yaklaşık 300 yıl sonra başlamış ve bu süreç evvelce benimsenen Gök Tengri, Tabiat Kültü, Atalar Kültü, Budizm ile Hıristiyanlığa benzerliği

dolayısıyla (Ocak, 2009: 18, 53) kimi çevre grupların başkaldırılarına rağmen sürdürülebilir bir yapıda ilerlemiştir. Selçuklu dönemine tekabül eden bu süreçte toplumsal yapıda özellikle iki tabakalaşma dikkat çekmekteydi: Şehir merkezinde bulunmakla yönetimle daha ılıman bir iletişim içerisinde olanların çoğunluğu ile çevrede ikametgâh eden kimi çevre grupların yönetimle yer yer çatışmalı bir iletişim sürdürmeleri. Özellikle de çevre yaşayan Alevilerin yeni inanca direnmeleri, merkezi yönetimle ve merkezdeki toplumsal yapı unsurlarıyla çatışmalı bir süreç yaşamalarına sebep olmuştu. Çevre Alevilerinin yeni dine direnç göstermeleri üç unsura dayandırılabilir.

- İslamiyet'in Halifelik tartışması bağlamında Hz. Ali'nin hakkının yendiği düşüncesiyle, Dört Halife silsilesini dini açıdan yanlış ve politik açıdan kayırmacılık olarak görmenin İslamiyet'te yarattığı Alevi-Sünni kutuplaşma;

- Arap Yarımadasında müjdelenen İslamiyet'in Arap kültürü propagandasına dönüştürülmesine karşın onun Türk kültürüne uyarlanarak yaşanması gerektiğini vurgulayan Türkmen-Alevi inanç;

- İslamiyet'in Türklerde yayılma sürecinde yanlış ve/veya eksik bilgilendirme süreci yaşanması. Merkez-çevre kutuplaşması bağlamında okur-yazarlık oranı yüksek şehir merkezinde yaşayanların İslamiyet'i medreselerde; okur-yazarlık oranı düşük çevredekilerin ise bunu derviş ile tüccarlardan sadeleştirilerek sözlü işitmelerinin farklı algılara yol açması (Cahen, 2011: 27).

Yukarıda ele alındığı üzere Alevilerin-Türkmenlerin İslamiyet'e ilkin direnç göstermeleri Dört Halife devrinin yanlış uygulanma iddialarına, İslamiyet'in Türklere Arap kültürü üzerinden dayatılmasına ve merkez-çevre anlayışı sebebiyle dini bilgilendirilmelerin eşit yapılmamasına dayanmaktadır. Aslında Aleviler gibi toplumun diğer kesimleri de İslamiyet'e ilkin mesafeli durmuşlardır çünkü Emevilerin Türk topraklarına sık sık akınlar düzenlemeleri ve kölelik sistemini uygulamaları yeni dine karşı tepki uyandırmıştı (Öz, 1995: 113). Türklerin genel olarak İslamiyet'e yakınlaşmaları ise yönetimin Emeviler'den Abbasilere geçmesi ve Abbasilerle-Türklerin Talas Savaşında, Çin tehlikesini ortadan kaldırmalarıdır (Fırlalı, 1994: 77-78). Ne var ki bu yakınlaşma toplumun her kesimde kabul görmemiştir. Türkmen Aleviler İslamiyet'i genel açılarla kabul etmiş olsalar da, devletin Araplarla yakınlaşmasından hoşnut kalmamış ve dayatılan İslam'ı değil, anladıkları İslam'ı uygulayarak devletten uzaklaşmışlardır.

Selçuklu Devleti'nin tarım ve hayvancılıkla uğraşıp, mevsimlik yarı göçebe Türklerle çatışmalı bir ilişki yürütmesi, çevredekileri bir erk arayışına itmişti. Çevredekiler yönetimden, yönetim çevredekilerden memnun değildi. Bu çatışmalı duruma iktidarın din dayatması da eklenince, hoşnutsuzluk iyice artış gösterdi. Bir erk arayışında olan çevre halkı için iktidar

sahibi Hacı Bektaş Veli yeni bir umut kaynağı yaratmıştı. Veli, İslam dini ile eski inanç ve geleneklerin karışımından meydana gelen, bağdaştırmalı bir sufi kimlik özelliği sergiliyor, Türkçe konuşuyor ve İslamiyet'i Arap kültüründen arındırarak sade bir üslupla ele alıyordu (Üzüm, 2000: 7). Bu sebeple çevredekiler, zorlu yarı göçebe yaşam şartlarının da tesiriyle şekilci ibadet uygulamalarını reddettiklerinden Veli'nin anlattıkları ile Ali taraftarı olmak onların iktidara besledikleri redde de bir grup kimliği yaratıyordu. Zamanla bu grup, Ehl-i Beyte sevgi, Hz. Ali'nin kahramanlık öykülerine saygı ve Kerbela Olayına hüznün besleyerek adı henüz konmamış olan Hz. Ali öğretisinden etkilendiler. Bununla birlikte siyasi gerginliklerden dolayı Orta Asya'ya göç etmiş Peygamber soyundan gelenlerle Türkler arasında akrabalık ilişkileri kurulunca, grup aidiyeti derinleşti ve yer yer soya dayalı cemaatleşme sağlandı (Mélakoff, 1998: 24; Yaman, 2007: 75-79; Birdoğan, 1995: 181). Üstelik bu cemaat, İslamiyet'i Arap kültürü üzerinden değil Türk kültürü üzerinden kurgulamıştı. Aleviler ibadeti Türkçe yapıyor, kadının örtünmesini onun görünmezliğine bağlamıyor, Hac-namaz-oruç gibi farzları yarı göçebe geleneklere uygun şekilde sadeleştiriyor ve en önemlisi eski Türk inançlarını olabildiğince yenisine taşıyordu (Türkdoğan, 2006: 330-340). Bu haliyle Türk Aleviler ile Türk Sünniler arasında ideolojik, mezhepsel ve sosyo-kültürel farklılaşmalar artış gösterdi.

Osmanlı İmparatorluğu tıpkı Selçuklu Devleti gibi, Alevilerin İran'a yakın oldukları gerekçesiyle, Sünnileri etkilememeleri için onları olabildiğince az etkileşim kurabilecekleri kırsalda ve dağlık bölgelerde tutmayı yeğliyordu (Bruinessen, 2000: 12; Mardin, 1993: 41). Bu anlayış Cumhuriyet'in ilk yıllarında yıkılmaya çalışıldı. Cumhuriyet döneminde "*Türkiye İslam'ı*" oluşturulmaya çalışıldığından Aleviler, Atatürk'ün merkez-çevre kutuplaşmasını yıkmasına destek vererek merkeze yakınlaştılar. Atatürk'e Alevi desteği öyle yoğundu ki yeni devletin kuruluş aşamasında Alevi önderler, Atatürk'ü desteklemek üzere kendi topluluklarını uyarıyor ve ona destek vermeyenlerin düşkün yani cezalı sayılacağını belirtiyorlardı (Zelyut, 1993: 56). Cumhuriyet'in ulus devlet anlayışıyla tüm alt kimlikleri Türk Milleti üst kimliğiyle tekleştirilmesi başlangıçta başarı elde etse de askeri müdahaleler ve Sivas Olayı gibi meselelerin cereyan etmesiyle Alevilerle ilişkiler yeniden bozulmuştu (Eyüboğlu, 1980: 161-162). Yine de modernleşmeye öncülük eden Cumhuriyetin ilk yılları merkez-çevre diyaloglarını sağlamış ve iç göçlerle diğer çevre grupları gibi Alevilerin kentleşmesini ve görünürlük kazanmalarını nispeten mümkün kılmıştı.

1.3. Cem Evleri ve Alevi Kadın

Kentleşme modernleşmenin bir gereği olsa da kente göç eden Alevileri modernleşmiş saymak mümkün müdür? Subaşı'na göre, Aleviliğin geleneksel yapısının modernleşmesi hem olası değildir, hem de onun varlık yapısına zarar vermektedir. Modernleşme, Aleviliği derinden

sarsacak bir değişim olarak nitelendirilmektedir. Zira cem tutma, musahip edinme, görgü cemi gibi ritüellerin modern değerlerle idame ettirilemeyeceğini belirtmektedir (Subaşı, 2010: 144-173). Subaşı'nın vurgusu gerçekçi olmakla beraber Alevilerin kentleşmekten ziyade kente göç edip, kültürel gecikme yaşadıklarını söylemek gerekir. Zira kente göç eden Aleviler burada bir savunma refleksi geliştirerek, gettolaşmayı tercih etmişlerdir. Kentteki Aleviler istihdam ve eğitim açısından şehirle bütünleşmiş olsalar da, dini ve sosyal sermayelerini geleneksel yapı üzerinden idame ettirmişlerdir. Bu amaçla 1990'larda kent tipi cem evlerini kurgulamışlardır. Aslında cem evi geleneksel Alevilikte var olmayan bir yapıdır. 1925 yılında tekke, zaviye, türbe ve dergâhların (Mevleviler dışında) 677 sayılı kanunla kapatılması, Alevileri zihinsel bir gettolaşmaya tabi tutmuştu. Cemler gizlilik içinde köylerde idame ettiriliyordu. Kente göç ardından ilk kent tipi cem evleri Turgut Özal dönemiyle görünürlük kazanabilmişti. Fakat bu görünürlük yürürlükteki imar planı gereği ibadethane olarak değil kültür evi açılımla yer alabilmişti. Kanun hala geçerli olmakla birlikte cem evleri -istisnalar dışında- kültür evleri olarak faaliyet göstermeye devam etmektedir.

Cemlerin tarihi kökenine bakıldığında ise üç unsur dikkat çeker. Yaygın inanca göre ilk cem töreni Hz. Muhammed'in Miraçtan dönmesi akabinde Kırklar Meclisi'ni ziyaret etmesi ve burada cemaatle cem yapmasına dayanır (Noyan, 1995: 46). Buna göre günümüzde uygulanan cemler İslamiyet'in doğuşunda oluşan Kırklar Meclisi'nin başlattığı dini bir ibadetin devamı niteliğindedir denmektedir. Diğer inanca göre İslamiyet'in ilamından 600 yıl sonra Hacı Bektaş-ı Veli önderliğinde günümüz cemlerine benzer bir ritüel yapılmaktaydı. Bu adette toplulukla sohbetler eşliğinde şiirler söylendiğine, zikirler yapıldığına ve Kur'an'dan ayetler okunduğuna inanılır (Pala, 2009: 105). Bu inanca göre bu cemler Arap kültüründen bağımsız bir süreçle Hacı Bektaş Veli ile Türk kültür inancına göre bir yapılanmaya vesile olmuştur. Bir başka inanişaya göre ilk cem, Alevilerin Dört Halife yerine koydukları On İki İmamın altıncısı İmam Cafer-i Sadık tarafından uygulanmaya konulmuştur (Pala, 2009: 105). Bu inaniş bağlamında cemler tümüyle Alevileri betimleyen bir ritüeldir ve ibadet mekânı da cem alanlarıdır.

Aleviliğin ibadet dilini oluşturan cemler ister Kırklar Meclisiyle Hz. Muhammed'e, ister şiirli-zikirli Hacı Bektaş-ı Veli'ye, ister ise cem alanı kurgusuyla İmam Cefr-i Sadık'a dayandırılınsa birbirinden farklı bu inanişlar günümüzde halen milyonları peşinden sürükleyen inancın cem evleri üzerinden kurumlaşmasına engel değildir. Günümüzde Alevilik kadar cem evlerinin yerine getirdikleri işlevler de konuşulmaktadır. Günümüzde cem evleri sadece ritüeller dolayısıyla birlikte olunan mekânlar değildir. Yıldırım cem evlerinin işlevlerini altı başlıkla açıklar: kimlik oluşturma, dinsel alan yaratma, sosyo-kültürel işlev üretme, hukuki işlev yürütme, sosyal dayanışma sağlama ve eğitim işlevi üstlenme (Yıldırım, 2012: 160-170).

Bir başka değişle bu işlevler değişip-dönüşen Aleviliğin iktidar mekanı cem evleri üzerinden toplumsal yapıda kurumsal bir kimlik kazanmasına ve topluluk nazarında inananların sürekliliğini oluşturmada, aidiyet duygusunu pekiştirmede ve savunma refleksi geliştirmede önemli bir yere sahiptir. Yıldırım'ın bahsettiği altı işleve ilaveten cem evleri istihdam yaratan ve bu yönüyle Alevi kadınları kentte dini kimlikle beraber görünür kılan bir fark yaratmıştır

Fotoğraf 1.

Garip Dede Cem Evi yemekhanesinde çalışan Alevi kadınlar, Gökçen Çatlı, 06.10.2012
İstanbul Garip Dede Cem Evi'ndeki saha çalışmalarımnda Alevi kadının değişip-dönüşen cem evleri üzerinden meslek edinerek kurumsal bir kimlik kazandığını gözlemledim. Mutfak bölümünde (Bkz. Fotoğraf 1) çalışan kadın personel her öğlen ve Perşembe akşamları yemek pişirerek, hem kurumsal bir işletmenin aşını üretmekte, hem de ritüellerin bir parçası olan cemaate lokma dağıtma işlevinin bir parçası olmaktadır.

Fotoğraf 2.

İkitelli Cem Evi'nin çocuk oyun odası ve sorumlu öğretmeni, Gökçen Çatlı, 06.12.2012

Cem evleri kadın-erkek, genç-yaşlı herkese açık bir alandır. Hatta modernleşmenin etkilerinden olabildiğince az etkilenmek üzere cem evleri kentteki Alevileri buraya çekmek üzere çeşitli yenilikler yapmaktadır. Saha çalışmalarım süresince dikkatimi çeken değişim-dönüşüm İkitelli Cem Evi'nin çocuk oyun odasını (Bkz. Fotoğraf 2) kuruma kazandırmış olmasıydı. İbadete gelen Alevi ebeveynlerin çocuklarını emanet ettiği bu alan, kurum personeli Alevi bir kadın öğretmenin sorumluluğundadır. İkitelli Cem Evi'nin çocuk oyun odası sorumlusu, cem evindeki bu görevi her Perşembe cem töreni dolayısıyla ücret almaksızın gönüllü yapmaktadır. Cem evlerinde birçok hizmet gönüllük esasına dayansa da büyük cem evlerinin bünyesinde 8-12 kişinin maaşlı çalıştığı görülmüştür.

Alevi gelenekteki geçiş ritüellerinde Alevi kadına yönelik onu tabakalaştıran bir tutumu bulunmaktadır. Kadına verilen değer inancın merkez noktasını oluşturan Vahdet-i Vücut anlayışına dayanır. İnanca göre Allah insanda tecelli etmektedir ve insanoğlu onu yaratmanın bir yansımasıdır (Eyuboğlu, 1995: 237). Bir diğer değişle insana gösterilen ihtimam, Allah'a duyulan sevgiye dayanmaktadır. Alevi inançta insan cinsel, kültürel, dini, siyasi, ekonomik vb. farklılıklarına bakılmaksızın can'dır (Karin, 1999: 256). İnsanın can olarak kabulü zahir-batın ilke doğrultusunda bir kabule karşılık gelerek can ile ten ikilemi karşımıza çıkmaktadır. Buna göre can soyut bir manayla "kutsal" "ruhani" "iki âlemde" tezahür eden; ten ise somut bir gösterge olarak "kutsalı temsil etmeye çalışan bir tür elbisedir." Ten, canın ete kemiğe bürünmüş halidir. O sebeple Alevilikte kadın toplumsal bir cinsiyet değildir; can'dır. Elbette bu anlayış söylem de ve pratikte her daim geçerli olmamaktadır. Örneğin Arslanoğlu'na göre, semaha kalkan kadınların arasında mutlaka bir erkek bulunmaktadır çünkü Alevilikte secde kadına değil erkeğe edilir (Arslanoğlu, 1998: 24-26). Alevilikte kadına özellikle de Vahdeti Vücut ve can kavramları üzerinden değer verilip, hakları korunsa da bazı uygulamalarda kadın, başlı başına bir olgu değil, erkekle beraber bütünleşen bir yapıya tekabül etmektedir denmektedir. Sahadaki çalışmalarında Alevi kadınların Arslanoğlu'nun bahsettiğine tezat erkek olmaksızın semaha kalktıkları gözlemlenmiştir (Bkz. Fotoğraf 3).

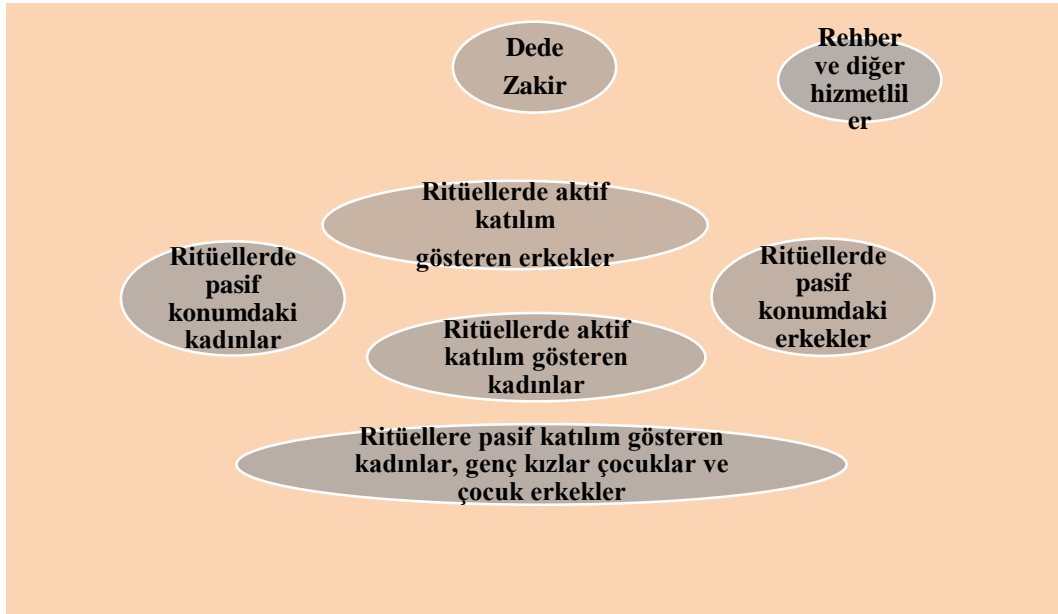
Fotoğraf 3.

Erkek olmaksızın semaha kalkan Alevi kadınlar,

Gökçen Çatlı, 03.02.2013

Türk ve Çapar'ın Alevilikte yola giriş bulgularına göre Alevi Kızılbaş kadınların ve Alevi Bektaşî kadınların törenlere katılması neredeyse bir zorunluluk iken, Alevi Arap Nusayrilerde kadınların törenlere katılmaları yol geleneğine aykırıdır. Hatta törenlerde adak olarak kesilen kurbanlar bile erkek olmak zorundadır (Türk ve Çapar, 2011: 37). Bu farklı uygulamalar Aleviliğin içerisinde olduğu kültüre göre yapılandığını göstermektedir. Aynı bağlamda törenlere katılım kadar, törenlerde kimin nerede oturacağını da belli kaideleri bulunmaktadır. Aleviler törene kadın-erkek-çocuk hep birlikte katılırlar fakat yer hiyerarşisinde erkeklere öncelik verilmektedir. Aslında bu durum, törenlerde kadınların ikincil görülmesiyle alakalı değildir. Şekil 1'de de görüldüğü üzere ön sırada, On İki İmamı sembolize eden On İki Hizmetli oturmaktadır. Gerçekte de imamlar erkek olduğu için bu hizmet yine erkekler tarafından yerine getirilmektedir. Öte yandan On İki Hizmetlinin meydana giriş çıkışlarının rahat gerçekleşmesi ve cemin aksamaması için yer hiyerarşisi ritüellerdeki görevlere binaen lüzumlu görülmektedir. Saha çalışmalarımındaki gözlemlerim için katıldığım tüm Perşembe Cemlerinde ve Yıllık Görgü Ceminde şekil 1'de çizdiğim ve fotoğraf 4 ile de örneklendirdiğim mekan içi yer alma hiyerarşisinin geçerli olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 1: Cemlerin Hiyerarşik Mekân İçi Konumlanması²²

Fotoğraf 4.

Garip Dede Cem Evi, cem salonu. Cem salonunda adım atacak yer kalmamıştı, Gökçen Çatlı,
03.02.2013

Görüşülen Aleviler cem evi “birinci evim” olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla mekân, çekirdek ailenin büyütülmüş bir türevi gibidir ve tüm aile fertlerine eşit derecede kapısını açmaktadır. Cem evlerinde cinsiyet, yaş ve statü sınıflaşmasının olmaması aidiyet duygusunu pekiştirirken, kent ortamında sürekliliği de sağlamaktadır.

Alevi kadının cem evi içerisindeki iki önemli kutsal görevi sakıklık yapma yani tören esnasında kutsal su dağıtmak ve lokma yani kutsal yemek hazırlanmasında mutfakta görev almaktır. Alevilikte hiçbir kutsal görev bir diğerinden üstün veya aşağı görülmediğinden bu durumun kadın-erkek ikiliği yaratmadığı anlaşılmıştır. Fotoğraf 5’de cem töreni esnasında

²² Alevilerin oturma biçimi, salonunun şekline ve gelenlerin sayısına göre farklılık gösterebilir.

saki dağıtan genç kız ve erkek yine aynı şekilde cem evindeki eşitlik anlayışının bir göstergesidir.

Fotoğraf 5.

Garip Dede Cem Evindeyim. Cem töreninde dede, Kerbela Olayını anlatıyor.

Susuz kalan Hz. Hüseyin'in ağzında bulunsun diye iki genç ibriktar salondakilere su dağıtıyor. Bel etrafındaki yeşil kuşak Hz. Ali yolunda olduklarının bir göstergesidir, Gökçen Çatlı, 29.09.2011

Durkheim'e göre din, algıdan çok bir davranış biçimidir; tıpkı ritüeller gibi. Davranış biçimi ritüeller toplulukça kutsal atfedilerek, sosyo-kültürel bir fenomene dayanır (Durkheim, 2005: 319-359). Douglas bu fenomeni "saflık ve tehlike/kirlilik" açısından yorumlayarak, bütün kültürlerin (basit ve modern toplumlar), saflık ve tehlike/kirlilik yapılanmaları olduğunu söyler. Douglas için kirlilik kavramı, toplumca kabul edilmeyen tutumların uygunsuzluğunu göstermektedir. Buna göre kutsal dışı eylemler, toplumsal düzen açısından bir tehlike olarak görülmektedir (Douglas, 2007: 59, 77). Saflık, inancın sürekliliğini sağlayan adeta bir savunma aracıdır. Bir başka açıdan saflık inançların olmazsa olmazıdır.

Alevilikte kutsal dışı/saflık karşıtı kirli-tehlikeli yapılanma "düşkünlük" kurumu yani bireyin topluluk dışına itilmesine karşılık gelmektedir. Dedelik kurumu ve topluluk hükmünce ilgili kişiye dayatılan düşkünlük cezalandırması, "eline beline diline" sahip olmayan yani hırsızlık yapan, yalan söyleyen, yabancıyla evlilik yapan ve eşini aldatanları kapsamaktadır (Er, 1996: 45; Yaman, 2007: 235-243; Bozkurt, 1990: 126). Yasakların ihlali sosyal dayanışmayı ve cemaat aidiyetini bozan unsurlardır. Öyle ki kirli-düşkün sayılan birey sadece grup dışına itilmekle bireysel bir ceza almaz aynı zamanda toplulukla icra edilen ritüellerin birlikteliğine de zarar verir. Öyle ki ikrar vermek yani Alevi yola ilk girişi beyan etmek Alevi önder dede öncülüğünde ve cemaatin şahitliğinde yapılır. Düşkün birine ikrar verilmediği gibi, ikrar vermiş olan özne düşkün duruma da düşebilir. Düşkünler sosyal dayanışma içerisindeki hiçbir yapıya katılmazlar. Ceme girmek, evlenmek, ticaret yapmak ve en önemlisi musahip tutmak

onlara yasaktır. Musahip tutmak kan bağı olmaksızın iki farklı Alevi ailenin birbirlerine kardeşlik yemini vermesi ritüelidir. Musahipliğin temelinde aile kurma ve onu sağlıklı bir şekilde idame ettirme aşılandığı için bu kurum resmi nikâhı, kadın haklarını ve cemaat aidiyetini de teşvik edip denetlemektedir (Kehl-Bodrogi, 1997: 62). Bu ritüele göre her iki aile birbirinden sorumludur. Birinin kirliliği diğerini de etkilemektedir. Şayet musahibin kirlendiyse yeni bir musahip edinme olasılığın yoktur. Kent tipi cem evlerinde de musahiplik kurumunun yeri en az düşkünlük kurumu gibi önemlidir. Musahip tutmak için evli olmak (sahada istisnalara da rastlandı) gerekmektedir. Cem evleri musahiplik kurumunu denetleyerek dede nikahı dışında resmi nikahın kıyılmasını da sağlamış olmaktadır. Böylelikle evlilikteki kadın hakları koruma altına alınmış olmaktadır. Kentte cem evi dede ve cemaat tarafından denetlenen düşkünlük kurumu aile kadar Alevi kadının da haklarını korumaktadır. Sahada gördüğüm Alevilerde boşanma oranının düşük olması, Alevi kadınların özdeksel yapıdaki yerlerinin cemaatçe korunmasına bağlanmaktadır.

Fotoğraf 6.

Musahip aileler mürşid huzurunda yıllık sualden geçiyor, Gökçen Çatlı, 03.02.2013

Hacı Bektaşî Veli'nin "*eline beline diline sahip ol*" buyruğu hırsızlığı, zinayı, yalanı yasaklar gibi algılansa da, ulusal bir kimlik yaratma ve kadın hakları üzerinden topluluktaki aidiyet duygusunu korumaya yönelik olduğu anlaşılmıştır. El, hırsızlık kadar bağlı olunan milleti, kültürü ve geleneği temsil etmektedir. Buna göre Alevilikte el, Cumhuriyet değerlerine sahip Türk kültürüne karşılık gelmektedir. Cumhuriyet Türk kadınına görünürlük kazandırdığı için Alevi kadının bu imge üzerinden görünürlük kazanması daha olası olmuştur. Dil yalan konuşmamak kadar konuşulan dilin Türkçe olması gerektiğini de çağrıştırarak Arap kültürü ve Arap diline karşı da gelişmiş bir yapıdır. İbadetin Türkçe yapılması muhakeme kurulmasını ve erkek egemen dini yapılanmaları engellediğinden Alevi kadınlara yine fayda sağlamaktadır. Beline sahip olmak, zina etmemek ve ahlaki konularda hassas davranmayı çağrıştırdığı kadar, gelecek nesil yani soyun devamı da demektir. Beline sahip olmamak

düşkünlükle cezalandırıldığı için özellikle de Alevi kadının evlilik paktı toplulukça da denetim altına alınmaktadır. Bu denetim kentlerde ancak cem evine devam edenler üzerinde fayda sağlamaktadır.

Alevilikte kadının örtünmesi tıpkı ibadet biçimleri gibi şekilcilikten arındırılmıştır. Alevilikte kadının kılık kıyafeti ve başının kapanması, dini bir örtünmeden çok edep ile alakalı bir gerekliliktir. Buradaki amaç kadının görünürlüğünü örtmek değil, kadının sadeliğini vurgulamak ve olgunluğa erişimini göstereye dökmektir. Alevilikteki örtünme biçimi olan eşarp takmak bir zorunluluktan çok özellikle de ritüellerde daha sıradan ve abartısız görünmek için tercih edilen bir gelenek olmuştur. Eşarp özellikle ritüellerde takılmakla beraber, günlük hayatta daha çok kırk yaş ve üstü evli kadınlarca tercih edilen bir aksesuar olarak dikkat çekmektedir (Temren, 1999: 318-320). Alevilikte kadın eşarbu sadece bir örtünme biçimi değildir aynı zamanda sosyal ilişkileri düzenleyen bir yaptırıma da sahiptir. Kadın eşarbinin yere atılması, dargınları zorunlu olarak barıştıran bir güçtür. Dargınlar arasına gelen kadının eşarbu yere atması “son sözün söylenmesidir.” Kadının iktidarına göre küskünler barışmak zorundadır. Aksi halde Alevi yolun ahlakını-töresini sembolize eden eşarp çiğnenmiş olacaktır. Eşarbin kadını simgelemesi ve topluluk içi dayanışmanın eşarpla sağlanması Alevi kadına sarsılması güç bir iktidar alanı yaratmıştır.

SONUÇ

Kadın birçok inançta toplumsal cinsiyete tabi tutulup, tabakalaştırılan bir öznedir. Alevi gelenekte ise kadın başlı başına bir iktidar olmasa da erkeği tamamlayan bir unsur olarak, cemaatin aidiyet duygusunu arttıran bir yapıya karşılık gelmektedir. Alevilikte Vahdeti Vücut anlayışı dolayısıyla insan can’dır; can’ın cinsiyetsizliği kadına bir koruma kalkanı oluşturmaktadır. Kentleşmeyle beraber Alevi kadının görünürlüğü cem evleri bünyesinde yeniden sağlanmış olup, kadınlar ikincil edilmeksizin tüm ibadetlerde ve sosyo-kültürel sermayelerde erkeğin yanında onu tanımlayan bir unsur olarak varlığını korumaya devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Birdoğan, Nejat. *Anadolu Aleviliğinde Yol Ayırımı*. İstanbul: Mozaik Yayınları, 1995.

_____. *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2003.

Bruinessen, Martin Van. *Kürtlük, Türklük, Alevilik-Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri*. Çev., Hakan Yurdakul. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.

Cahen, Claude. *İslâm-Des Origines au Début de L'Empire Ottoman*. Paris: Fayard, 2011.

- Douglas, Mary. *Saflık ve Tehlike Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi*. İstanbul: Metis, 2007.
- Durkheim, Emile. *Din Hayattan Çıkar*. Çev. Fuat Aydın. İstanbul: Ataç Yayınları, 2005.
- Er, Piri. “Yozgat İli Merkez Kababel Köyünde Alevî İnançlar”, *Türk Halk Kültüründen Derlemeler*, 1994 Ankara, Kültür Bakanlığı, Hagem Yayınları 1996: 35-46.
- Eröz, Mehmet. *Türkiye’de Alevîlik ve Bektaşilik*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1990.
- Eyüboğlu, İsmet Zeki. *Bütün Yönleriyle Bektaşilik*. İstanbul: Yeni Çağrı Kitabevi, 1980.
- Fığlalı, Ethem Ruhi. *Türkiye’de Alevîlik ve Bektaşilik*. Ankara: Selçuk Yayınları, 1994.
- Güvenç, Bozkurt. *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
- Mardin, Şerif. *Türkiye’de Din ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- _____. *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*. Çev., Turan Alptekin. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları Yayınları, 1998.
- Noyan, Bedri. *Bektaşilik Alevîlik Nedir?* İstanbul: Can Yayınları, 1995.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Türk Sufiliğine Bakışlar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.
- _____. *Türkler, Türkiye ve İslâm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Öz, Baki. *Alevîliğin Tarihsel Konumu*. İstanbul: Der Yayınları, 1995.
- Pala, İskender. “Bezm-i Cem.” *İslam Ansiklopedisi*, cilt 6. İstanbul: T.D.V., 1992: 104-105.
- Shankland, David. *Alevî Kimliği*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- Subaşı, Necdet. *Alevî Modernleşmesi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Temren, Belkıs. “Bektaşî ve Alevî Kültüründe Kadın.” *I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyum Bildirileri Ekim 1998*. Ankara: GÜ, HBV Araştırma Merkezi Yayını, 1999: 317-322.
- Türk, Hüseyin, ve Mustafa Çapar. “Alevîlikte Yola Giriş Geleneklerinin Karşılaştırılmalı Olarak İncelenmesi.” *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, sayı 60 (2011): 17-42.
- Türkdoğan, Orhan. *Alevî Bektaşî Kimliği*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2006.
- Üzüm, İlyas. *Günümüz Alevîliği*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2000.
- Van Gennep, Arnold. *The Rites of Passage*. London: Routledge and Kegan Paul, 1960.
- Yaman, Ali. *Alevîlik ve Kızılbaşlığın Gizli Tarihi*. İstanbul: Kalipso, 2007.

Yıldırım, Erdal. “Cemevleri ve Cemevlerinin Dini ve Toplumsal Fonksiyonları”. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, cilt: 12, sayı: 2 (2012): 157-176.

Zelyut, Rıza. *Alevîler Ne Yapmalı?* İstanbul: Yön Yayıncılık, 1993.

AZERBAIJAN CUMHURİYETİ'NDE DEVLET KADIN POLİTİKASI

AZERBAIJAN WOMAN IN POLITICAL LIFE

İbrahimova Gülzar İSAXAN,

Politik Bilimler Doktoru

AUBA, İnsan Hukukları Enstitüsü, Şube Müdürü

ibrahimova-gulzar@rambler.ru

ÖZET

Dünya Ekonomik Forumunun düzenlediği Cinsiyet Eşitsizliği Raporu'nda kadınların politik hayattaki yerine göre Azerbaycan dünyada 114-cüdür (2013.yıl). Azerbaycan güç yapılarının, elit, siyasi partiler ve sosyal kurumların görüşlerine göre çağdaş Azerbaycan toplumu, tüm vatandaşlar, erkekler ve kadınlar - ülkenin hayatında aktif yer alacakları takdirde sürekli olacaktır. Fakat, Azerbaycan toplumunun politik hayatında cinsiyet farklılıkları, kadınların erkeklerden geri kalması siyasi katılım ve temsilciliğin tüm göstergeler üzere: siyasi partilere, tüm düzeylerde yasama ve yürütme organizasyonlarının yönetiminde temsilcilikte gözlemleniyor. Devlet hizmetinde çalışan kadınların sayısı % 28 oluşturmaktadır. Hakemlerin % 14 kadındır. Azerbaycan'da kadınların kararvermeye katılımı (yerel istatistiklere göre) şöyledir: Azerbaycan'da Parlamento Başkanı 3 yardımcısından 1'i kadındır. Parlamento'nun 125 milletvekilinin 19'u kadındır (15,2%); Aile, Kadın ve Çocuk Problemlerinden Sorumlu Devlet Komitesi Başkanı kadındır; Öğrenci Kabulü Devlet Komisyonu Başkanı kadındır; 3 Bakan Yardımcısı kadındır; Azerbaycan Cumhuriyeti 85 İlçe üzere 35 İcra Hâkimiyeti başkan Yardımcısı kadındır, 45 kişi şube müdürü kadındır; Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı kadındır; İnsan Hakları Müvekkili (Ombudsman) kadındır; Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili (Ombudsman) kadındır; Anayasa Mahkemesi'nin Başkanvekili ve 1 hakem kadındır. İç İşleri Bakanlığı'nın kurumlarında 1122 kadın, onlardan orta ve büyük reis kurulu görevlerinde 287, sıradan ve küçük reis kurulu görevlerinde 835 kadın hizmet ediyor. Bu göstergeler ise hakimiyet yöneticiliği ilişkileri sisteminde kadınların rolü ve yerini belirler. Kadınların politik yaşama katılımı onun sosyal statüsü, sosyal çıkarları ve politik davranışı dikkate alan özel sosyal grubun yükselen siyasi faaliyeti olarak görülüyor.

ABSTRACT

According to the Report of World Economic Forum on Gender Inequality, Azerbaijan took the 114th place (2013) for the women's participation in political life. According to the

opinions of power structures, the elite, political parties and social organizations of Azerbaijan the contemporary Azerbaijan society will be sustained in case all citizens, men and women will take an active part in the life of country. However, gender inequality in the political life of Azerbaijan society, lagging of women from the men in the representation of management of political parties, legislative and executive bodies are observed at all levels. The number of women working in government services constitute 28%. 14% of judges are women. Women's participation in decision-making in Azerbaijan (according to the domestic statistics) are as follows: 1 of 3 assistants of chairman of the Parliament of Azerbaijan is woman. 19 of the 125 members of Parliament of Azerbaijan are women (15,2%); One of them is the Chairman of the State Committee for Family, Women and Children Affairs; Another one is the Chairman of the State Students Admission Commission; 3 of the Deputy Ministers are women; Assistant of the Head of Executive Domination in 35 of 85 districts are women, 45 heads of departments are women; Deputy Chairman of the Cabinet of Ministers of Nakhchivan Autonomous Republic is a woman; Deputy Chairman and one judge of the Constitutional Court are women. 1122 women serve in the Institutions of the Ministry of Internal Affairs: 287 of them work at the highest and 835 at lower positions. These indicators determine the role and place of women in the government management relations system. Women's participation in political life is regarded as the rising political activity of specific social groups that takes into account her social status, social interests and political behavior.

Anahtar kelimeler: hukuk, kanun, devlet, kadın, siyaset, uluslararası standartlar, cinsiyet eşitliği

Key words: human rights, law, government, women, politics, international standards, gender equality

Ключевые слова: права человека, права, правительство, женщины, политика, международные стандарты, гендерное равенство

Politik hayatta cinsin katılımının nitelik ve biçimine etkisi meselesini araştırırken konvansiyonel ve sivil konvansiyonel olaylara dikkat etmek gerekir. Konvansiyonel dendiğinde kurumsal temsilcilik kanallarından yararlanan nispeten sıradan, özellikle de seçim kampanyalarına katılım ve seçimlerde oy kullanma gibi politik davranış öngörülüyor. Böyle katılımlara örnek - yasal barışçıl gösterilere katılma, petisyonlara imza atma, oy kullanma, adaylarla görüşmeye katılma ve s. Konvansiyonel olmayan siyasi katılım kanun ihlali ile ilgilidir (örneğin, izinsiz mitingleri, grevleri, trafik yolunun bağlanması, vergiden kaçınma, mala zarar vurulması, vitrinlerin, trafik işaretlerinin taşlanması, fiziksel çatışmalar), çoğu zaman bu amaç olarak karşıya konulmasa da, şiddet yöntemlerinin uygulanması ile sona eriyor.

Kadın ve erkeklerin politik katılım biçimlerini analiz ederken kadınlar arasında konvansiyonel formların üstün olmasından bahs ediliyor (Azerbaycanda bu form hakimdir). Seçim müessesine ilginin artması ve kadınların seçici olarak katılımının feallaşması çeşitli nedenlerle - kadınların eğitiminin yükselmesi, onların siyasi kültür düzeyinin artması ile izah edilir; kadınlar siyasete daha aktif olarak katılıyor, çeşitli düzeyde temsilcilik kurumlarına seçilir. Bazı araştırmacılar bu olguyu kadınların kendi sivil haklarının gerçekleşmesinde daha duyarlı ve daha organize oluşları ile ilişkilendirir, diğerleri ise düşünüyor ki, çoğu durumda karar alma düzeyinden mahrum olan kadın seçime katılımını kararın alınması sürecinde yer almak için tek çıkış yolu olarak görmekte ve bu nedenle de kendisinin oy hakkının «kadrini bilmektedir»; nitekim ülkelerin birçoğunda kadın bu hukuka uzun süren ve gergin mücadele sayesinde sahip olmuştur.

Azerbaycan'da kadınların ülkenin toplumsal-siyasi hayatına katılımı Batı ülkeleri ile karşılaştırıldığında daha sonra başladı ve bu tarihi gelişim özellikleri ile ilgili idi. Yirminci yüzyılın başında Azerbaycan kadınlarının büyük çoğunluğunun eğitim, kültürel değerler, toplumsal ve sosyal yaşamla ilişki imkanı yok derecesinde idi ve aslında aile istismarı içinde yaşıyordu. Bu yüzden de geçen yüzyılın ilk onilliklerinde Azerbaycan'da kadın hareketinin karakteristik özelliği ve temel amacı seçim ve diğer sivil veya politik hakları elde etmek yok, her şeyden önce kadınların eğitilmesi ve hayırseverliği idi. Bu dönemde politikai kültürün yükselişinden bahsetmek henüz erken idi.

20.yüzyılın sonlarında Azerbaycan'da kadın politikasında uluslararası standartların uygulanması yönünde atılan adımları devlet politikasına cinsiyet yönlerinin doğal, ulusal kültürel-tarihsel bağlamdan kendine çekilmesi bakımından inceleyelim.

Sovyet devletinin çöküşü ve 1991 yılında Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ile cinsiyet ve siyasi katılım konularında da yeni dönem başladı. Aslında 80'li yılların sonundan Azerbaycan kadınlarının sosyal-siyasi hayata katılımı ile ilgili aktif süreç başladı ve bu Sovyet toplumundaki reform ve demokratikleşme, Dağlık Karabağ ermenilerinin Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne iddiası ile ilgili idi. Azerbaycan kadınları Özgürlük meydanındaki gösterilerde, basında, Azerbaycan devletçiliği ve bağımsızlığı yolunda propaganda kampanyasında aktif yer alıyordu. Birkaç kadın sovyetlerin 1990 Yanvarındaki saldırısının kurbanı oldu; askeri operasyonların başlaması ile Azerbaycan kadınları da vatanın toprak bütünlüğü uğrunda mücadelede yer alıyordu. Azerbaycan topraklarının % 20-nin Ermeniler tarafından istila edilmesi, mülteci ve zorunlu göçmenlerin sayısının artması ister erkek, isterse de kadınların durumunu (işsizlik, özellikle çadır kampüsünde yaşayan mültecilerin ağır yaşam koşulları, infeksiyon hastalıkların yayılması, geleneksel aile ilişkilerinin bozulması ve s.) kötüleştirdi.

80'li yılların sonunda görülen kitlesel siyasi etkinlik 90'ların başından zayıfladı, fakat genel olarak zayıf olsa da yavaş yavaş kadınların siyasi aktivizmi mevcuttu. Azerbaycan kadını ayrı siyasi parti (en çok Yeni Azerbaycan partisinde) üyelerinin yüzde kırkını oluşturur, ama ikinci dereceli rol oynuyordu. Parti çerçevesinde kadınlar «kadın şubesi», «kadın konseyi» oluşturuyordu ki, bu da Sovyet tecrübesinin devamı olarak genellikle formal karakter taşımaktaydı ve onların profesyonel düzeyde siyasete katılması, siyasi kararların kabul edilmesi, devlet kurumlarına bırakılabilme imkânını kısıtlıyordu. Birçok ülkelerden farklı olarak Azerbaycan'da sırf kadın siyasi partisi (örneğin, «Rusya kadınları» gibi) yoktur.

1994 yılından başlayarak ülkede oluşan sosyal ve ekonomik alandaki istikrar kadınların gelişimine de ivme kazandırdı. Yeni dönemde kadın sorunlarının çözümü devletin düşünülmüş, kapsamlı kadın politikası yürütmesi ile gerçekleştirmeye başladı. Ülke Cumhurbaşkanı'nın kadınların sosyal-siyasi hayatta etkinliğinin artırılması ve Anayasa'nın verdiği hakları savunan kararname ve genelgesi kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılması için ileriye doğru atılmış adımlar oldu [6, 90, 107, 171]. Ülkede sivil toplum kadın toplumları ve organizasyonları oluşturulmaya başlandı. Kadınların IV Dünya Konferansı'na hazırlık çalışmaları yapıldı. 1994 yılında Sovyet dönemi sonrası kadınların sahip oldukları rolü ve statüsü değerlendirmek; geçiş döneminde kadınların sahip oldukları rolü ve durumu, temel ilgi ve faaliyet alanlarını belirlemek; kadınların problemlerine dair mevcut bilgileri, istatistik ve diğer bilgileri genişlendirmek, veri toplama sisteminin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi amacıyla ilgili tavsiyeler hazırlamak; kadın kuruluşlarının oluşturulmasına destek vermekle kadınları sosyal hayata etkin biçimde çekmek; kadınların toplumdaki statüsünü artırmaya ve cinsler arasında eşitliğe ulaşmaya yönelik faaliyet programlarını hazırlamak görevini taşıyan Milli Hazırlık Komitesi oluşturuldu [6, 90-91].

1995 yılında «Sevil» Kadınlar Meclisi'nin faaliyete başlaması kadın hareketinin bölgelerde de aktifliğinin artmasına neden oldu.

31 Mart 1995 yılında BM Kadınların Durumu üzere Komisyonu'nun 39. oturumunda Azerbaycan temsilcilerinin katılımı sırasında «Askeri çatışma sırasında rehin düşmüş veya hapsedilmiş kadın ve çocukların tahliye edilmesi hakkında» karar kabul edildi ve aynı zamanda Azerbaycan hükümetinin Konferansın idari kurumlarına katılımı için dilekçesi sunuldu.

Azerbaycan Cumhuriyeti tarafından 30 Haziran 1995 yılında «Kadınlara karşı ayrımcılığın tüm formlarının aradan kaldırılması» Sözleşmesi (CEDAW) onaylandı. Kadın Sözleşmesi'nin amacı kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasıdır ve bu ayrımcılık bu belgenin maddesinde böyle anlaşıyor: aile durumuna bağlı olmadan, kadın ve erkeklerin eşitlik temelinde, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, sivil veya herhangi başka alanlarda insan hakları

ve temel özgürlükleri temelinde kadın haklarının tanınmasını, kullanılmasını ve gerçekleştirilmesini zayıflatmağa veya hiçe indirmeye yönelik cinsiyete dayalı herhangi fark, istisna veya sınırlama.

Bu hükmün önemli tarafı şu ki, o, hem kasıtlı ayrımcılığa, hem de ayrımcılığa neden olmuş eylemlere uygulanabilir. Diğer sözleşmelerden farklı olarak Kadın Sözleşmesi sadece "cinsiyete dayalı ayrımcılığı» gidermeyi yok, kadınlara karşı ayrımcılığın tüm formlarının iptalini öngörüyor. Dolayısıyla, cender (cins) neytrallığı (yani erkekler ve kadınlarla eşit muamele) talebinin yerine Sözleşme kadınların eşitsizliyinin saklanması hizmet eden herhangi faaliyeti yasaklamaktadır. Sözleşmenin 3. maddesine göre devletler kadınların erkeklerle eşitlik temelinde insan haklarını ve temel özgürlüklerini kullanmasına ve bu hakları gerçekleştirilmesine teminat vermek için onların kapsamlı gelişmesini ve terakkisini temin etmeye borçludurlar. Kadın Sözleşmesine göre devletler araçları ve sonuçları kapsayan yükümlülükleri - öne sürülen amaçlara ulaşmak için belli araçları kullanma yükümlülüğünü ve tüm mümkün yöntemlerle sonuçlar elde etme yükümlülüğünü kendi üzerine alıyorlar (madde 2): eğer bunu henüz etmemişlerse, erkek ve kadınların eşitlik ilkesini ulusal anayasalarına veya diğer ilgili yasamalara dahil etmeyi ve yasanın diğer ilgili araçlarının yardımı ile bu ilkenin pratik uygulanmasını sağlamalıdır; gerekli durumlarda kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan yaptırımlar da dahil ilgili yasama önlemlerini ve diğer önlemleri almaları gerekir; kadın haklarının erkeklerle eşitlik temelinde hukuki savunmasını tesis etmeleri ve yetkili ulusal mahkemelerin ve diğer devlet kurumlarının yardımı ile herhangi ayrımcılık aktına karşı kadınların korunmasını sağlamaları gerekir; kadınlara karşı her hangi ayrımcılık aktını veya hareketini gerçekleştirmekten çekinmeyi ve devlet kurumlarının ve idarelerinin bu yükümlülüğe dayanarak hareket edeceklerine teminat vermeleri gerekir; yürürlükte olan, kadınlara karşı ayrımcılığa yol veren kanunların, kararların, geleneklerin ve uygulamaların değiştirilmesi veya iptali için, yasama önlemleri de dahil olmakla ilgili tüm önlemleri almaları gerekir; kendilerinin ceza yasasında kadınlara karşı ayrımcılığa izin verilmiş tüm hükümleri iptal etmeleri gerekir.

Kadınlara karşı ayrımcılığın iptali Komitesi (CEDAW) Kadın Sözleşmesinin yerine getirilmesini kontrol için tahsis edilmiştir. Kadın Sözleşmesine taraf olan devletler onun hükümlerine uymaya yükümlüdür. Sözleşme devletlerin üzerine Sözleşmeni gerçekleştirmek amacıyla kabul ettikleri yasalar, idari ve diğer önlemler üzere raporların hazırlanması, ülke arazisinde Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra ilk bildirisinin sunulması, periyodik bildirisinin sunulması ise dört yılda bir defadan az olmamak veya «CEDAW»-ın talebi üzerine herhangi bir zamanda Genel Sekreter'e sunmak görevini koyuyor. Fakat ne yazık ki, «CEDAW» kadın haklarının bilavasite savunusu için araçlara (durumun

değişmesi için uygulanabilir önlemler üzere devlete tavsiyede bulunabilir) ve devletlerarası şikayet için hiçbir mekanizmaya sahip değildir.

1995 yılının Eylül ayında Pekin'de yapılan IV Evrensel Kadın Konferansına Azerbaycan kadınlarından oluşan yüz kişilik bir heyet katıldı. Konferansta kadınların durumunun iyileştirilmesi alanında 12 stratejik istikamet tespit edildi. Pekin Konferansı'ndan sonra ülkemizde kadınların aktifliği daha da arttı ve onların sorunlarına dikkat ve ilgi çoğaldı. Bu ise Parlamento seçimlerinde (kadın milletvekillerinin sayısı 2 kez arttı) ve kadınların idari görevlerde ileri çekilmesinde kendini göstermeye başladı.

1996 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) respublikadaki sivil kadın örgütleriyle ilgili icmalın hazırlanmasını ve kadın sorunlarıyla ilgili ülkenin ihtiyaçlarının değerlendirilmesini motive etti. BM'nin «CEDAW» Sözleşmesine uygun olarak erkek-kadın ilişkilerini, kadın sorununun insan hakları açısından tetkik, tebliğ ve tedris edilmesi için 1997 yılında respublika hükümeti ile olan anlaşmaya göre UNDP-nin «Cinsiyet ve Kalkınma» projesinin bir parçası olarak Azerbaycan'da «Gender Büyümede projesinin gerçekleştirilebilmesine başlandı. Bu projenin gerçekleşmesi hakkında Haydar Aliyev özel talimatlar verdi. Onun gerçekleştirdiği siyasi reformlar sonucunda respublikada demokrasi, siyasal çoğulculuk, ifade ve vicdan özgürlüğü yeniden temin edildi. Mevcut durum sivil toplumun şekillenmesi için son derece verimli bir zemin oldu. Haydar Aliyev diyordu ki: «... Biz Azerbaycanda bugün sivil toplum kuruyoruz. Sayısız sosyal kurumlar, partiler, çeşitli fonlar ve cemiyetler sivil toplumun yapısını düzenleyerek Azerbaycanda birçok önemli meselelerin çözümünde devletle başarılı işbirliği yapmaktalar...»[1, 48]. 1998 yılında sivil toplumun oluşumunda büyük rolü bulunan sivil kuruluşların aktivliği arttı, onlarca kadın örgütü faaliyete başladı. Onların bir kısmı esasen üreme hakları, aile planlaması, ailede şiddete karşı mücadele vb. sorunlarla diğerleri kadınları mesleğine göre; başka bir kısmı milli özelliğe göre birleştiriyordu. Faaliyette bulunan siyasi partilerin sadece ikisinde - «Yeni Azerbaycan» ve «Azerbaycan Halk Cephesi» partilerinin bünyesinde ülkenin siyasi hayatında aktif yer alan kadın şubeleri vardı.

«Gender Büyümede» projesinin faaliyette olduğu sürede ülke prezidentinin 1998 yılı 14 Ocak tarihli, «Azerbaycan kadınlarının rolünün artırılması hakkında» kararname yayınlanmıştır [6, 172]. Kararnamede devlet yapıları tarafından daha fazla dikkat gerektiren alanlar belirlenmişti. Haydar Aliyevin aynı gün verdiği diğer bir kararname ile ülkede kadınların sorunlarının çözümüne yönelik kadın politikasını gerçekleştirmek amacıyla özel bir kurum - Kadın Sorunları Devlet Komitesi (QPDK) yaratıldı. Bakanlar Kurulu'na ülkenin siyasi, sosyal, iktisadi, kültürel hayatında kadınların rolünü artırmak amacı ile uygun tekliflerin hazırlanması görevi verildi. 1998 yılı 20 Şubatta Prezident Kararnamesi ile Komite hakkında

Yönetmelik tasdik edildi, onun statüsü belirlendi. Komiteye ilgili yetkiler, mali, insan ve teknik kaynaklar verilmiş ve bununla kadınların durumunun iyileştirilmesi ile ilgili hükümetin kabul ettiği tüm kararları etkileme mekanizması oluşturulmuştur.

QPDK-nın amacı İçtüzüğe uygun kendi çalışmalarını kurarak faaliyet gösterdiği sürede kadın hareketi alanında demokratik siyasatin gerçekleştirilmesi, kadınların cumhuriyet hayatına aktif katılımını temin etmek, Azerbaycan devletinin, ekonomisinin ve egemenliğinin güçlendirilmesi için kadınların yaratıcı, entelektüel potansiyelini kullanmak, siyasi, ekonomik, sosyal, ev vb. alanlarda kadınların haklarını savunmaktır.

QPDK kendi faaliyetinde aşağıdaki stratejik ilke ve amaçlara dayanıyordu: cinsler arasında eşitlik meselesinin mevzuata, toplum politikasına, devlet programları ve projelerine dahil edilmesi; Gender üzere düzenlenmiş istatistiksel veriler ve bilgilerin hazırlanması ve yayılması.

Komitenin görevleri ise: kadınların sosyal sorunlarının çözümü, onların haklarının korunması, çeşitli mesleklere yönelmesi, yeniden hazırlık geçmesi ve ihtisaslarının artırılması, iş yerleri ile temin edilmesi için uygun devlet ve sosyal kuruluşlarla birlikte önlemlerin alınması; kadınların uluslararası hukuk belgelerine yansımış haklarını savunmak için önlemlerin alınması; kadın örgütleri, federasyonlar ve birliklerin faaliyetlerinin irtibatlandırılması; devlet yapıları ve kadın sivil hükümet teşkilatları, bununla yanaşı uluslararası kadın teşkilatları arasında karşılıklı ilişkileri geliştirmek için önlemlerin alınması; mülteci kadınların yanı sıra imkansız ailelerden olan kadınların sosyal sorunlarının araştırılması ve onların çözümü için uygun devlet kurumlarına başvurulması; kadınlarla ilgili devlet politikasının temel yönleri üzere önerilerin hazırlanmasını kapsıyordu.

14-15 Eylül 1998 yılında Azerbaycan kadınlarının I. kurultayı düzenlendi. Kurultay kadınların aktivliği ve çözülmemiş sorunlarının analizi bakımından önemli olay olmuştur. Öyle ki, temel sorunlar: kadın hakları, işsizlik, ekonomik zorluklar, Dağlık Karabağ sorununun çözümü, 1 milyondan çok göçmen ve mülteciler, işgal altındaki topraklarla ilgili rahatsızlıklar ciddi müzakere edilmiştir. Karabağ sorununun barış yoluyla çözümünde kurultay katılımcıları aynı kanaati paylaştıklarını ve ülke Prezidenti Haydar Aliyev'in ateşkesin korunmasını desteklediklerini ilan ettiler. Kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılması üzere gelecek strateji hakkında notlar alan liderin konuşması kurultay katılımcılarının program belgesine dönüştü. Kurultayda Azerbaycan kadınlarının Ulusal Konseyi oluşturuldu.

Devlet başkanı Haydar Aliyev Azerbaycan kadınlarının I. kurultayında Pekin konferansında kabul edilmiş 12 stratejiden biri olan genç kızların sorunlarına değinerek, özel konferans

yapılmasını önerdi ve bu konferans 15 Aralık 1998 yılında yapıldı ve konferansta 22 maddeden oluşan karar kabul edildi.

1999 yılının Ocak ayında UNDP-nin Azerbaycan'da «Gender Kalkınma projesi» II. aşamasına girdi. Onun başlıca faaliyet yönü ülkede gender merkezinin oluşturulması, cinsiyet araştırmalarında inisiyatif ve yardım gösterilmesi, bilinçlendirici cinsiyet kurslarının düzenlenmesi ve QPDK-ya teknik yardım göstermekten ibaretti. İlk kez olarak ülkenin temel sorunlarından olan zorunlu göçmenlerle, kadın ve çocuklarla ilgili istatistiki bilgi toplusu hazırlanıp yayınlandı.

«Gender Büyümede» projesi kapsamında STK-nın potansielinin artırılması için muazzam kaynak ayrılmış ve bu kaynak sayesinde bir takım teknik sorunlar çözülmüştür. Proje tarafından STK-lar desteklenmiş, kadınların sosyal aktiviyi arttırılmış, çeşitli treninçler, seminerler, konferanslar yapılmıştır. Kurum seçimler döneminde özellikle etkinliğini artırmış, ahali arasında maksatyönlü propagandanın yürütülmesi için somut çalışmalar yapmıştır. Konu bakımından renkli olan ve yaş özelliklerini dikkate alan, basit biçimde düzenlenmiş çağrı ve pankartlar çok sayıda hazırlanıp dağıtılmıştır. Projenin desteği ile «Gender Azerbaycan'da» Bülteni bırakılmıştır [5]. 2000 yılı Mart ayından itibaren ise proje hesabına Azerbaycan'da ilk defa olarak Azerbaycan Uluslararası Bilimsel İlmi-Kütlevi dergisi - «Genderşünaslık» (Azerbaycan ve İngilizce) basılmıştır.

Azerbaycan kadınlarının aktivliğinin artması yönünde önemli olay olan Azerbaycan Respublikası kadınlarının II. kurultayı 27 Eylül 2003 yılında Cumhuriyet Sarayı'nda yapılmıştır. Kurultayda başka meselelerin yanısıra, koordinatörlerin etkinliği değerlendirilmiş, başarılarla yanaşı eksiklikler de belirlenmiş ve gelecekte gelişme perspektiflerinin öncelikli yönleri belirlenmiştir.

QPDK Prezidentin 15 Temmuz 2000 yılı tarihli Fermanı ile onaylanmış "Uyuşturucu, psikotrop maddelerin ve prekursorların yasadışı devriyesine ve tiryakiliğin yayılmasına karşı mücadele üzere Milli Program» Fermanına dayanarak kadınlar arasında narkomaniyanın yayılmasının, narkotiğin yasadışı devriyesinde kadınların katılımı ve bu suçlara tahrik olunma hallerinin karşısının alınması amacı ile programın 2,4 ve 2,18 fıkralarında Komiteye ait öngörölmüş gösterişlere uygun olarak propagandası genişletilmiştir.

«Azerbaycan Cumhuriyeti'nde Devlet Kadın Politikasının uygulanması hakkında» 6 Mart 2000 yılı tarihli kararnamesi ile Azerbaycan Respublikasının tüm devlet kurumlarında faaliyet şekli dikkate alınarak kadınların yönetim düzeyinde erkeklerle eşit temsil olunması, Devlet İstatistik Komitesine QPDK ile birlikte ölçütleri karşılayan verilerin hazırlanması, Bakanlar Kuruluna ülkede yürürlükte olan ekonomik reformlar çerçevesinde gerçekleştirilen

çalışmalarda cinsiyet politikası talepleri gözönünde tutularak kadınlar için erkeklerle eşit olanaklar yaratılması, mülteci kadınlara istihdam sağlanması için onların uygun işle temin edilmesi programının hazırlanıp yürürlüğe konulması, kadınların haklarının savunusunun güçlendirilmesi amacı ile Azerbaycan Respublikasının kanunlarında değişiklikler ve ilaveler yapılması hususunda önerilerin ileri sürülmesi hakkında talimatların verilmesi eşitsizliğin giderilmesi alanında kadınlara gösterilen büyük ilginin göstergesi idi.

6 Mart 2000 yılında Azerbaycan Respublikasında Bakanlar Kurulu tarafından Kadın Sorunları Ulusal Eylem Planı (MFP) hazırlanmıştır. Bu plan 1995 yılında Azerbaycan'ın katıldığı "Kadınlara karşı ayrımcılığın tüm formlarının ortadan kaldırılması hakkında» Sözleşme ve Pekin Eylem Platformu'nda kabul edilmiş stratejiler esasında respublikadaki mevcut durumu ve öncelikleri dikkate almakla tertip edilmiştir. Plan sorunların uluslararası ölçütlere uygun şekilde çözümüne yönelik bakanlık, komite, sivil ve uluslararası örgütlerin katılımı ile yapılmıştı ve tüm sorunlu alanlarda cinsiyet eşitliğine yöneldilmiş devlet belgesidir. [6, 355-382].

Belge devlet programlarının hazırlanmasının yanı sıra kadın sorunları ile ilgili somut acil önlemlerin alınmasını öngörüyor. Ulusal Eylem Planında kadınlara karşı şiddetin tüm biçimlerinin, kadın ticareti, istismarı, fuhuşun önlenmesi konularına ayrıca bir bölüm ayrılmıştır. Belgede kadın haklarının ihlalinde suçlu bulunan kişilere karşı kanunda öngörülen tarzda sorumluluk yükleme de dahil, uygun önlemlerin alınması öngörülüyor.

MFP-ni hayata geçirmek ve cinsiyet dengesine ulaşmak için QPDK İdarelerarası Konsey kurulmuştur. Devlet dairelerinin temsilcileri ve kadın STK-larından oluşan Konsey koordinasyon işlevini yerine getirir. İdarelerarası Konsey üyeleri düzenli toplantılar geçirerek MFP-nin icra durumunu tartışır, engelleri ve bunların çözüm yollarını belirler.

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde kadınların sivil, sosyal-iktisadi ve siyasi haklarına ilişkin mevzuatının uygulanması genel yuridiksiyalı mahkemeler ve Anayasa Mahkemesi tarafından sağlanmaktadır. Fakat şu anda yargı sistemi dışında olan kurumlar da mevcuttur:

- Azerbaycan Cumhurbaşkanı yanında Af Komisyonu;
- Dini Kurumlarla İş üzere Devlet Komitesi;
- Mülteci ve Göçmenlerin İşleri üzere Devlet Komitesi;
- İnsan Hakları Parlamento Komisyonu ve b.

MFP-de kadınların idarelere ve karar verme süreçlerine katılımı için IV. Dünya Kadınlar Konferansının Pekin Eylem Platformu'na dayanarak Adalet Bakanlığı ve Bilimler Akademisi tarafından "Kadın ve hakimiyet» veya «Kadın ve Yönetim» Programı'nın hazırlanması, ilgili

yürütme kurumları ve QPDK tarafından idarelerde ve kararların kabul edilmesi işinde kadınların erkeklerle eşit temsil edilmesi ile ilgili tedbirlerin alınması, sorumlu makamlarca kadınların seçimlerde, siyasi ve sosyal yaşama katılımının aktivleştirilmesi vb. önlemler öngörülmüyor. MFP ayrıca yargı sisteminde, savcılık kurumlarına cinsiyet eşitliğine ulaşmaya ve kadına şiddet sorunlarına karşı dikkati artırmaya imkan verdi» [8, 380-381]. Azerbaycan Respublikasının Emek Mecellesinin 16. maddesindeki hükümlere göre, emek ilişkilerinde cinsel kimliklerine ve diğer faktörlere göre işçiler arasında herhangi ayrımcılık yapan işveren veya diğer fiziki şahıs yasanın öngördüğü sorumluluğu taşımaktadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti tüm İlkeleri ve normatif hukuki tutanaklarında kadınların eşit haklarının tespit edilmesine bakalım. Kanunlarda kadınlara karşı ayrımcılık yapan müddealar yoktur ve yasa çerçevesinde insanlar cinsel kimliğe göre sınırlandırılmamaktalar. Yasama insan hakları ve çıkarlarını cinsel kimliğe bakılmaksızın korur ve temel uluslararası insani düzenlemelere uygundur. Fakat kanunları somut işlerde gerçekleştirilmesi mekanizmaları hazırlanmamıştır. Yasamadaki hükümlere cinsiyet açısından ayarlamalar yapmak için önlemler hazırlanmalı ki, cinsel eşitlik **de-jure** daha kapsamlı tespit edilsin, erkek ve kadınlar için eşit olanaklar **de-fakto** temin edilsin. Yürürlükteki kanunların çoğunluğunun Sovyet döneminde kabul edilmesini ve şu anda onların uluslararası hukuk normlarına uygunlaştırılmasına ihtiyaç duyulduğunu düşünürsek, bazı cinsiyet eşitsizliğinin olmasının nedenleri açıklığa kavuşur. Bununla birlikte yasalarda fizyolojik özellikleri (bazı durumlarda yerel gelenek ve özellikleri) dikkate alarak kadınların «lehine» erkeklere karşı «pozitif diskriminasiya» hallerine rastlanır. Yasaların bu maddelerinde kadın ve erkek arasında bazı farklar tespit ediliyor, kadınlar için iş yerinde ve ailede özel indirimli şartlar belirlenir. Örneğin, Anayasada askeri mükellefiyet konusunda hiçbir sınırlama amaçlanmamasına rağmen (madde 76: 2, 24), aslında doktorlar hariç, kadınlar askeri hizmete çağrılmamaktalar. Kadınlara verilen annelik izni ücretli, erkeklerinki ise ücretsizdir. Cinayet Kanununda kadınlar tarafından veya onlara karşı işlenmiş suçlarla ilgili 15 madde vardır. Bundan başka, öyle suçlar vardır ki, onlara göre ancak erkekler cezalandırılır, oysa bu cinayetleri kadınlar da işleyebilir (tecavüz, nikaha girmeye engel olma, poliqamiya vb.). Kadınlara erkeklerden farklı olarak bazı ağır cezai önlemler (müebbet hapis cezası, hapis süresince özel şartlarda tutulma rejimi) uygulanmaz. Bu cezai önlemler kadınlar için ölüm cezasının kaldırılmasından bir yıl önce ortadan kaldırılmıştır.

Nüfusun sosyal açıdan teminatı sosyal hukuk anlayışı ile doğrudan bağlantılıdır. [9]. Kadınların sosyal hakları ile ilgili gerçekleştirilen işgücü politikası şimdiye kadar respublikada kadınların annelik ve aile görevlerinin icrası ile ilgili pozitif ayrımcılık, imtiyazlar ve ek teminatların verilmesi ile onların emeğinin hafifletilmesi ilkesine

dayanmaktadır. Yasama çapında kadınların istihdamı ile ilgili ayrımcılığa izin veren norm genellikle mevcut değildir. Kadınların gerçek anlamda istihdamını sağlamak için yüksek düzeyde bir takım kararlar alınmış, ayrıca devlet istihdam hizmeti tarafından uygun önlemler alınmıştır. Çalışma hakkı herkesin ayrılmaz hakkı olarak **Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın** 35. maddesi ile temin edilmiştir [4, 13]. 1 Temmuz 1999 yılından yürürlüğe giren **Çalışma Kanunu'nun** 16. maddesine göre kadınlara ve sosyal aşından savunmaya ihtiyacı olan diğer kişilere emek ilişkilerinde pozitif ayrımcılığın, imtiyazların ve ek teminatların belirlenmesi uygun hukuki normlarla tespit edilir.

Hamilelik, annelik izni, sosyal mezuniyet, sağlık ve iş yerinde kadınların tehlikesizliğini korumak için Azerbaycan Cumhuriyeti Çalışma Kanunu'nun 79, 91, 94, 98, 112, 117, 125, 126, 127, 130, 133, 135 , 140, 228, 240-245, 252. maddelerinde uygun önlemler öngörülüyor [3, 63, 70, 71,74, 80, 84, 89, 90-92, 94-96, 159, 166, 168, 169, 172; 9, 146-152]. Bu yasa yeterince geniş olup hayatın, tasarrufat faaliyetlerinin neredeyse tüm alanları ve dönemlerinde kadınların çeşitli haklarının temin edilmesi ve korunması mekanizmalarının tam hukuki temelini oluşturur.

Azerbaycan Cumhuriyeti 2001 yılının Ağustos ayında yürürlüğe giren "İstihdam hakkında» [8] yasasının 6.2.1. maddesine göre ırkına, milliyetine, diline, cinsine, aile durumuna, toplumsal-sosyal menşeyine, yerleşim yerine, emlak durumuna, akidesine, siyasi partilere, sendikalara ve diğer sosyal topluluklara mensupluğuna bakılmaksızın, tüm vatandaşlara emek ve istihdamı serbest seçim hakkının uygulanmasında eşit imkanların sağlanması istihdam alanında devlet politikasının temel istikametidir.

Meslek eğitimi, mezun artırılması ve yeniden hazırlık geçme hakkı «İstihdam hakkında» Kanunun 19. maddesi esasında temin edilir ve bu alanda kadınlara karşı hiçbir kısıtlama konmamaktadır.

Emeklilik güvencesi sisteminin yeniden yapılandırılması amacıyla «Azerbaycan Cumhuriyeti'nde emeklilik reformu» Konsepsiyonu hazırlanmış ve Cumhurbaşkanı'nın 17 Haziran 2001 tarihli kararı ile onaylanmıştır. Bu konsepsiyona göre emeklilik reformlarının amacı emeklilik maaşının askari yaşayış ücretinin temin edilmesi, emeklilik maaşı tutarının ödenen sigorta ile ilişkisinin yakınlaştırılması gibi önemli görevin uygulanmasından ibarettir. Ülkede emeklilik kanunlarında kadınlar için bir takım pozitif ayrımcılık öngörülüyor. «Vatandaşların emeklilik teminatı hakkında» [10] Kanun'a göre erkekler 62 yaşına ulaşan ve az 25 yıl stajı olduğunda kadınlar 57 yaşına geldiğinde ve en az 20 yıl stajı ile emekliliğe ayrılabilir. Üç ve daha fazla çocuğu olan ve onları sekiz yaşnadek terbiye etmiş kadınlar 51 yaşına geldiğinde ve azı 16 yıl iş stajı olduğu durumda bu durumlarına has olmak üzere emekliliğe ayrılma hakkı veriliyor. Çocukların sayısı arttıkça kadının emekliliğe ayrılmak için

gerekli yaş sınırı ve çalışma stajı da uygun olarak bir yıl azaltılır. 9 çocuğu olan ve onları sekiz yaşından terbiye etmiş kadınlar 45 yaş ve azı 10 yıl iş stajı olduğu durumda yaşa göre emeklilik maaşı almak hakkına sahiptir.

Doğuştan özürlü olan, çocukları sekiz yaşından terbiye etmiş anneler 50 yaşına ulaşan ve en azı 15 yıl çalışma stajı olduğu durumda yaşa göre emeklilik maaşı alma hakkına sahiptir. Bu durumda çocuğun bakımını yapmaya harcanmış zaman iş stajına dahildir. Engelli emeklilere maaş Azerbaycan Cumhuriyeti'nin "Vatandaşlara emeklilik maaşı teminatı hakkında" Kanunu'nda belirtilen şekilde tayin edilir. Kadınlar için pozitif ayrımcılığın öngörüldüğü engelliliğe göre emeklilik maaşının belirlendiği süre hariç, engelliliğe göre emeklilik maaşlarının belirlenmesi ve bunların tutarı cinse bağlı değildir. "Vatandaşların emeklilik teminatı hakkında" Kanununun 35. maddesine göre emekli aylığı doktor-emek uzman komisyonunun tespit ettiği tüm sakatlık dönemi için 62 yaşından yukarı özürlü erkeklere ve 57 yaşından yukarı özürlü kadınlara yaşamboyu olmak üzere belirlenir ve onlar sadece kendi dilekçelerine göre yeniden muayeneden geçebiliyorlar.

Bu norm ayrımcılığa izin vermemektedir, bu, emeklilik maaşlarının yaş esasında tayin edilmesine dayalı mevcut ortamla ilgilidir ki, aynı yaş sınırı erkeklerle kıyaslandığında (62 yaş) kadınlar için daha kolaylaştırıcı bir biçimde (57) tayin edilmiştir. Bu demektir ki, kadının erkeğe oranla emekliliğe daha erken ayrılma hakkı vardır. Azerbaycan Respublikasının 28 Aralık 1999 tarihli "Avukatlar ve avukatlık faaliyeti hakkında» Kanununun 1. maddesi uyarınca, avukatlar kendi faaliyetlerini, hem de vekiller kurulu üyelerinin eşitliği ilkesi temelinde gerçekleştirir.

Yukarıda söylenenlerin bazında neredeyse bizim devlette kadınlar mahkemelerde temsil ettikleri kişilerin temsilcisi olan, yeminli iclasçı kısmında hizmet hakkına sahiptir, ayrıca Azerbaycan Respublikası mahkemelerinde hakim gibi çalışabilirler. Tesadüf değildir ki, şu anda ülkede hakimler korpusunun % 14-ünü kadın avukatlar oluşturuyor.

Azerbaycan Cumhuriyeti Anayasası'nın 61. maddesi uyarınca, herkesin yüksek kaliteli hukuki yardım alma hakkı vardır. Kadın ve erkeğin hukuki hizmetlere erişmek hakları eşittir [4, 20].

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Aile Kanunu' nun 2. maddesi uyarınca, bu Kanun nikahın bağlanması, nikahı sonlandırma ve onun geçersiz sayılması kurallarını ve koşullarını belirler, aile üyeleri (eşler, ebeveynler, çocuklar), hem de aile yasasında öngörülen durumlarda başka akrabalar ve diğer kişiler arasında yaranacak emek ve şahsi gayri-emlak ilişkilerini düzenler, ebeveyn himayesinden yoksun olan çocukların terbiyeye alınması kurallarını belirler [2, 7].

Aile ilişkilerinin hukuk tanzimi kadınlara erkeğin nikâhının könullülüğü, eşlerin hak eşitliği, aile içi meselelerin karşılıklı rıza temelinde çözümlenmesi, çocukların aile terbiyesinin

avantajı, onların gelişmesine dikkat etmek, ailenin ergenlik yaşına ulaşmayan ve emek kabiliyeti olmayan üyelerinin hukuk ve çıkarlarının korunmasının sağlanması ilkelerine uygun gerçekleştirilir. Bahsedilen Kanununun 29. maddesinde belirtildiği gibi, Azerbaycan Respublikasının Anayasasında tespit edilmiş kadın ve erkeğin hukuk eşitliğine uygun olarak karı koca aile ilişkilerinde eşit kişisel ve emlak haklarına sahiptirler.

“Polis hakkında” Yasa'ya göre polis Azerbaycan Cumhuriyeti icra hakimiyetine mensup olan merkezileştirilmiş hukuk-muhafaza kurumudur. Onun kuruluş amacı insanların sağlığını, hukuk ve özgürlüklerini, devletin tüzel ve gerçek kişilerin yasal çıkarlarını ve mülkiyetini hukuka aykırı hareketlerden korumaktır [7, 132]. Polis Akademisi için kadınlara karşı şiddetin önlenmesi ve kadınların şiddetten korunması üzere seçimli kurs hazırlanmıştır. Polis, savcı çalışanları ve mahkemeler arasında yapılan sorgu hukuk-muhafaza kurumlarının bu meseleye yaklaşımını öğrenmeye ve bilgilendirmede bulunan boşlukları (örneğin, hukuk-muhafaza kurumlarının kararalma düzeyinde kadınların yeterince temsil edilmelerini) tespit etmeye yardım etmiştir.

İstatistiksel bilgiye dikkat edersek, kadınların % 30-u manevi, % 20-si fiziksel, % 10-u ise cinsel tacize maruz kalırlar (2001 yılında yapılan Üreme Sağlık sorgusunun sonuçları). Bu da cinsiyet zorakılığının mevcutluğundan haber verir. Aynı 2001 yılında Azerbaycan BM Kadınlar için Kalkınma Fondunun Şiddetsiz Yaşam Bölgesel Bilgilendirme Kampanyasına katıldı.

İnsan ticareti şiddetin bir türü olarak Azerbaycan için yeni, hem de yeterince incelenmemiş bir konudur. Respublikamızın mevzuatında insan ticaretini suç olarak tespit eden özel madde yoktu. Fakat Azerbaycan bu soruna ilişkin birkaç uluslararası Sözleşmeye katıldı. İnsan ticareti Azerbaycan Respublikasının Cinayet Kanununun diğer maddeleri ile cezalandırılırdı. Prezidentin Fermanı ile yaranmış bakanlıklararası işçi grup ulusal cinayet mevzuatında BM İnsan Hakları Komitesi tavsiyelerine esasen düzenlemeler üzerinde çalıştı. Yukarıda kaydedildiği gibi, uluslararası kuruluşlar ülkemizde mevcut olan durumun araştırılması ve Azerbaycan'ın devlet kurumları, sivil toplum örgütleri ve hassas gruplar arasında propagandanın yapılmasında önemli rol oynarlar. 2001 yılında BMTEF ve Uluslararası Göç Təşkilatı Azerbaycan'da insan, özellikle de kadın ve çocukların cinsel sömürüsü amaçlı ticareti üzere araştırmalar yapmıştır.

Ulusal Eylem Planı onaylandığı dönemden bu yana insan ticaretine karşı mücadelede hayli işler yapılmış, insan ticaretine karşı mücadele üzere Ulusal Koordinatör atanmıştır. İnsan ticareti kurbanlarının devlet tarafından savunusu en önemli meselelerden biridir. Çünkü insan haklarının savunusu sabit, laik demokratik devletin güçlü temeli, her bir sivil toplumun ergenlik ölçütüdür. Uluslararası ve ulusal deneyimlere göre, bu alanda tutarlı ve sistematik

mücadeleye önderlik eden ve onu irtibatlandırarak özel kurumlar olmadan gerekli sonuçlar elde edilmesi imkânsızdır.

Böylece, 20.yüzyıl sonlarında elde edilmiş yeni ulusal bağımsızlık döneminde gerçekleştirilen kadın politikasının başlıca özelliklerinin değerlendirilmesi göstermekte ki, açık topluma geçiş tarzı toplumda yaşanan sosyal, siyasi, ekonomik değişimler zemininde yeni sosyoekonomik ilişkilerin ve siyasi bilinç medeniyetinin biçimlenmesini zorunlu kılmakta ve kadınların önünde yeni amaç ve görevler koymaktadır. Bu anlamda kadınların siyasi aktifliğinin artması, siyasi planda maksatlı faaliyet gösterebilmesi toplumda yaşanan sosyal-siyasi süreçlerin yön mekanizminin öğrenilmesini gerektirir. Bugün pazar ekonomisi ortamında devlet kadın siyasetinin oluşumu daha yoğun şekil almakta ve kadınların talebi dinamik şekilde artma eğilimleri ile biçimlenmektedir. Kanaatimizce, onların artan bu talebinin karşılanması için ekonomik gelişme istikametleri yönünde cinsiyet bilinçlendirilmesinin başlıca sorunlarının sınıflandırılması ve analiz edilmesi ile yoksulluğun ortadan kaldırılması, ifade edilen eşit haklara uygun gerçek imkânların oluşması, yaşam koşulları, askari yaşayış ücreti bilimsel şekilde esaslandırılmakla respublikada genel gelişme seviyesinde yapılmalıdır.

Böyle bir kanaate gelmek mümkün ki, şu anda ülkemizde gerçekleştirilen cinsiyet politikası dünya deneyiminin bir parçasıdır: o, devletin belirliliği ve uluslararası sistemin yapısında önemli bir rol oynar. Cinsiyet fikrinin siyasi öznesi - onun daha geniş demokratik ve siyasi değişikliklerle ilgili dünyagörüşünün terkip hissesine çevirir. Çoğu nüfusun kolektif ihtiyaçlarını çözmeye kadir olan ümumregional güvenlik politikasına doğru hareket etmekle, kadınlara siyasi müessiselerden anlamağa, onların cinsiyet yönümlü siyasi faaliyetlerinin erkeklerden farklı araç ve amaçlara sahip olmalarını anlamaya yardım eder.

2006 yılından başlayarak her yıl Dünya Ekonomik Forumu 4 saha: ekonomi ve siyasete katılım ve olanaklar, eğitime erişim, sağlık üzere Cinsiyet Eşitsizliği Raporunu hazırlar. Bunlar yüksek bilgi ve beceri gerektiren ekonomik ve siyasi görevlere kadınların çıkışına, maaşlara, sağlığa kadar geniş bir yelpaze içerir. Raporda öncelikle alanlar üzere değerlendirme yapılır. 1 puan kadınlarla erkeklerin eşitliğini, 0 puan ise tam eşitsizliğini gösteriyor.

Azerbaycan Gender eşitsizliğinde 2011 yılı raporunda 0,6558; 2012 - de 0,6555, 2013-e 0.6558 puan aldı. Bu demektir ki, kadınlar erkeklere kıyasla imkânlarının % 65-ini gerçekleştirebiliyorlar ve bu alanda 2011 yılında Azerbaycan 135 ülke arasında 91. yer tuturduysa, 2013-de gerileyerek 99. sıradadır. Azerbaycan'ın bu raporlarda yerini izlersek, son 5 yılda Azerbaycanın gerilediği görülür. Azerbaycan 2007 yılında 59. yerde idiye, 2008 yılında 61., 2009 yılında 89., 2010 yılında 100 üncü yere geriledi. 2011-de ilk kez yukarı kalktısa da (100. yerden 91. yere) 2012 yılında yine geriledi (99-a). Alanlar üzere alırsak, erkeklerle kadınların maaş farkında veya yüksek bilgi gerektiren ekonomik görevlere

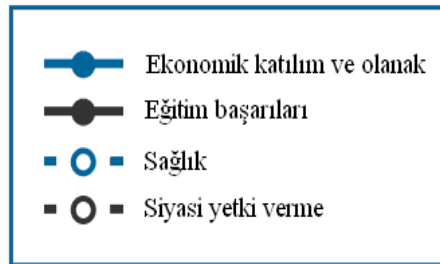
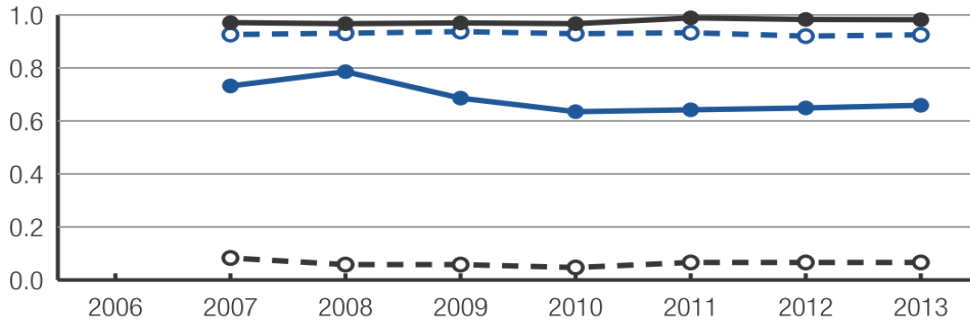
kadınların erişiminde Azerbaycan dünyada 72. sıradadır. Yani, bu alanda kadın eşitsizliği Azerbaycan'da en azdır. Azerbaycan bu alanda dünyada ortaldadır. Örneğin, Azerbaycan'da açıklanan istatistiğe göre 2009 yılında girişimci kadınların sayısı 4315 kişi, 2012 yılında bu rakam 73469 kişi (% 17) oluşturmuştur.

Kadınların eğitime erişiminde Azerbaycan 85. (2011 de 73.) yerdedir. Kadınların **siyasette yer tutması** ise Azerbaycan'da daha kötü durumdadır. Azerbaycan dünyada 114-cüdür (2012 de 113). Kadınların parlamentoda temsilciliğine göre Azerbaycan 97. sırada 0.15 gösterge ile Bakan postunda temsilciliğine temsilciliğine göre 125. yerde 0.0 gösterge ile, kadın devlet başkanına göre 60 - cı yerde 0.0 gösterge ile aldı. Yasama, resmi görevliler arasında da Azerbaycan'da kadınlar azdır. Azerbaycan 2011 de 117., 2012'de 108. sıradadır (7 kadın 93 erkek).. İlginçtir ki, burada dünya lideri Yamaykadır. Yamaykada her 100 milletvekilinden, resmi görevliden toplam 41'i erkektir, 59-u ise kadındır. Bakanlıklarda temsiliyete göre Azerbaycan 124. sıradadır. Her 100 kişiden 3 kadın 97 erkek oluşturur, oran ise 0.03-dür.

En kötü durum ise sağlık alanındadır. Dünya Sağlık Örgütü göstergeleri bazında rapor bu sonuca ulaşmakta ki, Azerbaycan'da kadınların sağlıklı yaşam yılları erkeklere kıyasla hayli azdır. Burada Azerbaycan 135 ülke arasında 2012-de 135-ci, 2013 yılında 136 yerdedir. Bu, muhtemelen, hayli soru doğurur. Raporun bu alanda göstergesi doğan kızlarla oğlanların sayısının oranına ve kadınlarla erkeklerin ömürlerinin birkaç yılını sağlıklı yaşamasına esaslanmaktadır. Yani, Azerbaycan'da kadın kendi ömrünün kaç yılını sağlıklı yaşıyor? Ve erkek kaç yılını sağlıklı yaşıyor? Doğan erkek çocukların kızlardan çok olmasına göre, Azerbaycan Ermenistan, Hindistan, Vietnam gibi ülkelerle birlikte dünyada ikinci yeri tutmaktadır. Azərbaycanda her doğan 100 kıza 112 erkek düşüyor. Yaş üzere cinsel eşitliğe göre 135-ci yerde kararlaşılmaktadır. Alanlar üzere raporla tanışıklığı sürdürürsek, kadınlarla erkeklerin maaş farkına göre Azerbaycan 54. yerdeydi, 2012-de 41-ci yerde kararlaştı. Kadının geliri erkeğin gelirinden 2 kez azdır. Zorunlu emeğe katılım üzere kadınlar 65, erkekler 71, oran 0.91, yer 16. 2012-de Genel gelirlerde Azerbaycan'da kadının geliri erkeğin gelirinden tahmini olarak 2 kat daha azdır. Azerbaycan bu alanda 88. (2011 - de 85) yerdedir. Profesyonel ve teknik elemanlar arasında kadınların payı ise yüksektir. Azerbaycan dünyada 33. yerde kararlaştır. (54 kadın, 46 erkek). İlköğretime erişimde 2011 yılında Azerbaycan 101, 2012 yılında 103. sıradadır. Orta öğretimde 100, tam orta öğretimde ise 93. yerdedir. Burada kızların ve oğlanların ilköğretime erişimleri yaklaşık aynıdır-kızlarda yüzde 84, erkek çocuklarda yüzde 85. Bu da gelişmiş ülkelere kıyasla düşüktür. Cinsiyet Eşitsizliği raporunun kendisine dönersek, dünyada kadın-erkek eşitsizliğinin en az olduğu ülke İzlanda'dır. Eşitsizliğin en fazla olduğu ülke ise Yemendir. [11]

Gender göstergesi				Ekonomik katılım		Eğitim başarıları		Sağlık		Politik yetki vermə	
yıl	ülke	yer	gösterge	Yer	göstere	Ye	gösterge	Yer	gösterge	Yer	gösterge
						r					
2013	135	99	0.658	72	0.659	85	0.982	136	0.925	114	0.066
2012	135	99	0.655	74	0.649	84	0.983	135	0.920	113	0.066
2011	135	91	0.658	70	0.642	73	0.989	132	0.933	103	0.066
2010	134	100	0.645	73	0.635	93	0.967	134	0.929	113	0.047
2009	134	89	0.663	47	0.686	94	0.970	132	0.937	119	0.058
2008	130	61	0.686	4	0.786	91	0.967	129	0.931	114	0.058
2007	128	59	0.678	19	0.732	82	0.971	127	0.926	85	0.083

GELİŞİM 2006-2013

Azerbaycan güç yapılarının, elit, siyasi partiler ve sosyal kurumların görüşlerine göre çağdaş Azerbaycan toplumu, tüm vatandaşlar, erkekler ve kadınlar - ülkenin hayatında aktif yer alacakları takdirde sürekli olacaktır. Fakat Azerbaycan toplumunun siyasi hayatında cinsiyet farklılıkları, kadınların erkeklerden geri kalması siyasi katılım ve temsilciliğin tüm göstergeler üzere: siyasi partilere, tüm düzeylerde yasama ve yürütme organlarının yönetimde temsilçilikde gözlemlenir. Devlet hizmetinde çalışan kadınların sayısı % 28 oluşturmaktadır. Hakemlerin % 14 kadındır. Azerbaycan'da Kadınların kararvermeye katılımı (yerli istatistiklere göre) şöyledir:

Azerbaycan'da Parlamento Başkanının 3 yardımcısından 1'i kadındır. Parlamentonun 125 milletvekilinin 19-u kadındır (15,2%); 1 üye Aile, Kadın ve Çocuk Sorunları Devlet Komitesi Başkanı kadındır; 1 üye Öğrenci Kabulü Devlet Komisyonu Başkanı kadındır; 3 Bakan Yardımcısı kadındır; Azerbaycan Respublikası 85 İlçe üzere 35 İcra Hakimiyeti başkanının Yardımcısı kadındır, 45 kişi şube müdürü kadındır; Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu Başkan Yardımcısı kadındır; İnsan Hakları Müvekkili (Ombudsman) kadındır; Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti İnsan Hakları Müvekkili (Ombudsman) kadındır; Anayasa Mahkemesi'nin Başkanvekili ve 1 hakem kadındır. İç İşleri Bakanlığının kurumlarında 1122 kadın, onlardan orta ve büyük reis kurulu görevlerinde 287, sıradan ve küçük reis kurulu görevlerinde 835 kadın hizmet ediyor.

Bu göstergeler ise hakimiyet yöneticiliği ilişkileri sisteminde kadınların rolü ve yerini belirler. Kadınların siyasi yaşama katılımı onun sosyal statüsü, sosyal çıkarları ve siyasi davranışı dikkate alan özel sosyal grubun yükselen siyasi faaliyeti olarak görülür.

Görüldüğü gibi kaynaklar ve imkânları kullanmada kadınlara ve erkeklere eşit haklar sağlayan ilerici progresif sosyal politika özel önem taşıyor. Azerbaycan'da kadınların siyasi faaliyetinin kendine özgü özelliği var. Bir yandan, Bakü ve bölgeler (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti de dahil) düzeyinde hükümet çevrelerinde kadınların temsilciliği, siyasi partilerin kadın üyelerinin sayısının pozitif dinamikleri gözlemlenmektedir. Bu değişiklikler sayesinde, öncelikle, Azerbaycan'da gelişmiş partilerde kadın adaylara olan desteği, kadınların siyasete katılımı ile ilgili tarafların pozisyonunun değişmesini ve ülkenin dünya birliğine entegrasyona yönelik genel siyasi kursunu itiraf etmeliyiz. Diğer yandan ise, Azerbaycan siyasetinde kadınların siyasi partisi yoktur, milli kadın kurumlarında kadınların sosyal ve siyasi faaliyetleri ve onların seçim davranış seviyesine uygunluğu azdır. Bu duruma bir takım durumlar: siyasi kültürde cinsiyet stereotiplerinin avantajı, cinsiyet eşitliği düzenleyici mekanizmalarının zayıf şekilde gerçekleştirilmesi, kadın siyasetçiler ve kadın örgütleri arasında işbirliği faaliyetlerinin zayıf olması, kadın liderlik eğitimi için iyi gelişmiş eğitim sisteminin olmaması yardım etmektedir.

Nüfusun siyasi faaliyetleri sık sık çeşitli kriterlere ayrılan sosyal grupların siyasi faaliyetleri gibi gözden geçirilir. Kadınlara mahsus sosyal karakterin özel ihtiyaçların, çıkarların ve davranış kurallarının tanınması siyasi değişikliklerin ana kaynağı olarak kabul edilir. Kadınların siyasi faaliyetlerinin kapsamlı tasvirini verebilen tahlile göre Azerbaycan'da siyasi faaliyetin üç formu vardır - kadın örgütlerinin faaliyetleri, ülkenin siyasi hayatına katılım, üst düzey siyasi kararların kabul edilmesinde kadınların etkinliği, kadınların seçim davranışı. Yukarıda verilen açıklamadan anlaşılıyor ki, bu amaçla:

-Azerbaycan'da kadın örgütleri aracılığıyla kadınların siyasi süreçlere katılımı, belirli iç kadın hareketinin sorunları ve bunların çözüm yolları,

- Azerbaycan'da kadınların siyasi temsilini artırmak için dünya deneyimini kullanarak cinsiyet eşitliğinin sağlanması için siyaset mekanizmalarının pratik önemini belirlenmesi,

-Kadınların seçimdeki seçeneklerinin oluşumuna etki eden sosyal ve politik faktörlerin belirlenmeli ve esaslandırılmalıdır.

Bu formlar dinamik ve statik özellikleri gibi değerlendirilebilir. Son dönem istatistiklerine göre diyebiliriz ki, Azerbaycan'da kadınların siyasi yaşama katılımı, birçok devlet organlarında kadınların temsilciliğinin olumlu dinamikleri ve kadınların siyasi partilere üye olarak katılımı eşlik ediyor. Kadın adayların partiler, ülkenin siyasi kursu tarafından desteklenmesi Azerbaycan'ın dünya birliğine entegrasyonunu amaçlayan uygun fırsattır ve kadınların seçim davranışı konformizmin artması eğilimi gibi tanımlanmaktadır. Bu durum, kadınları izlemekle ne olduğunu etkin bir şekilde analiz etmeye çalışan ve seçici etkinliğini sağlamak için garanti veren, seçimlerde kendi düşüncelerine uygun olarak ses veren ve fikir oluşturan, işte, evde ve her yerde çevresindekilerin beklentilerini dikkate alan, zor durumda olan, ihmal, yaşam koşullarını değiştirmek olanaklarına inanan kadınları birleştiren seçim davranış türü olarak açıklanmıştır.

Politik kararların alınmasında kadınların temsilciliği olumlu bir durumdur. Fakat devlet kurumlarında kadınların oranı düşük olarak kalmakta ve bu da kültürel stereotiplerin ve formal faaliyetin belirlenmiş kurumsal normlarının yol açtığı cinsiyet eşitsizliğinin sonucudur. Bu durumun gerçek sonucu ise bir takım sosyal sorunların temel çözümlerinin arka plana atılmasıdır. Öyle ki, kadınların çıkarlarının korunmasına ilişkin mevzuat girişimlerinin artmasına rağmen birçok sosyal sorunlar hala kanunda aks edilmemiştir (annelik mezuniyetine göre verilen yardımların, hem de ergenlik yaşına kadar çocuklara verilen aylık çocuk parasının çok az olması, aynı çalışmaya göre az maaş ödenmesi ve s.). Hükümet uluslararası deneyimlerden yararlanarak siyasi kararlarda kadınların temsilini arttırmak için bir dizi pratik tavsiyeler: bölgelerde ayrıca, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'nde kadınların

sosyal çıkarlarını uygunlaştırılması ve uygulama sisteminin gelişimi, bölge parti ofislerinin bünyesinde kadın fraksiyalarının oluşturulması teklif olunabilir.

Çağdaş Azerbaycan toplumunda cinsiyet sistemi kadının siyasete katılımını nispeten ikircikli değerler doğrultusunda farklı kılmaktadır. Buraya kadının siyasi medeniyet seviyesinin yükselmesinin Sovyet propagandası çerçevesinde sınırlandırılması, kadının resmi siyasi tanıtımına ait eski Sovyet hukuk normları, cinsiyet sosyal-siyasi dengelsinin gerekliliği konusunda eski postsovyet husus vb. içerir. Maalesef, Azerbaycan'da sosyal grupların çıkarlarının nispeten gayri eşit esaslarla sağlanması Azerbaycan'da demokrasinin gelişmesinde belirli sorunların oluşmasını etkiler.

Böyle bir kanaate varabiliriz ki, Azerbaycan'da cinsiyet eşitliğinin gelecek perspektiferi sadece ülkenin siyasi gelişme anlayışında gerçekleşebilir. 2015.yılda Azerbaycan kadını diğer bir eşitlik daha kazanması yani, "Askeri Görev ve Askeri Hizmet Hakkında" Kanun'a ve Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanan "Azerbaycan Cumhuriyeti Kadın Vatandaşlarının Askeri Yeterliği Listesi"ne göre askeri yeterliği olan 19 yaşından 40 yaşına kadar kadın vatandaşlar kendilerinin isteği üzerine askeri tescil götürülmesi, bağlaşma temelinde Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinde veya Azerbaycan mevzuatına uygun olarak diğer silahlı birliklerde askeri hizmete kabul edilmesi bir daha Azerbaycan'da kadın politikasının gelişme kaydettiğini kanıtlıyor.

KAYNAQÇA

1. Ağsaqqal sözü / B. Budaqovun red. ilə. Bakı: Oğuz eli, 1998, 168 s.
2. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı nəşriyyatı, 2005, 256 s.
3. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi. Hüquq ədəbiyyatı nəşriyyatı, Bakı: 2006, 271 s.
4. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası. Bakı: Qanun, 2005, 63 s.
5. Gender Azərbaycanda. Bülleten Azərbaycan və ingilis dillərində. Bakı: Səda,1998-2000, I – IV buraxılış.
6. Heydər Əliyev və Dövlət qadın siyasəti /AQUPDK-nın tərtibatı, Bakı: Nurlar, 2008, 440 s.
7. İbrahimova G. Heydər Əliyev və Azərbaycan qadını. Bakı: Adiloğlu, 2007, 236 s. (36 rəngli)
8. Məşğulluq haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu // Azərbaycan, 15 avqust, 2001
9. Rəcəbli H. Azərbaycan Respublikasının sosial siyasətinin transformasiyası (Komparativ təhlil): siy. elm. dok... avtoref. Bakı, 2008, 48 s.
10. Vətəndaşların pensiya təminatı haqqında Qanun. *e-qanun.az/files/framework/data/8/f_8924.htm*

11. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GenderGap_Report_2012.pdf

**THE U.S. CONGRESSIONAL WOMEN'S TOUR OF CHINA: WOMEN'S
INTERNATIONALISM AND COLD WAR DIPLOMACY**

Judy Tzu-Chun Wu,

Professor of Asian American Studies and History at the University of California, Irvine
(Beginning 2015)

j.wu@uci.edu & judytw@uci.edu

ABSTRACT

In the winter of 1975, eleven U.S. congressional representatives, all of them women, visited the People's Republic of China (PRC). This paper examines the goals, experiences, and outcomes of this trip, with a particular focus on Patsy Takemoto Mink (1927-2002), the deputy leader of the delegation. Mink was the first Japanese American female lawyer in Hawaii and the first woman of color elected to the U.S. Congress. She had a long-standing interest in U.S.-China relations and had advocated for détente and the political recognition of the PRC in the midst of the Cold War. In addition, Mink, along with many other members of this delegation, were inspired by and engaged in the women's and civil rights movements in the United States. By utilizing archival sources, this presentation focuses on female political leaders and their international travels to foreground how the local, national, and global shaped gender politics in the U.S. in the 1970s.

(Bilimsel çalışma hala devam etmekte olduğu için makale sahibi Sn. Judy Tzu'nun ricası ile tam metni yayınlanmamıştır.)

Due to Mrs. Juddy Tzu's academic study is still going on, full paper of article was not published in the Congress Proceedings Book by Mrs. Juddy Tzu's request.)

“KADIN HAREKETLERİNİN KURUMSALLAŞMASI VE BU KURUMSALLAŞMANIN KADININ SİYASİ YAŞAMA KATILIMINA ETKİLERİ”

Yrd. Doç. Dr. Maide GÖK,

Bingöl Üniversitesi

Sosyoloji Bölümü

maide023@yahoo.com

ÖZET

Bu çalışmada, kadın hareketlerinin nasıl kurumsallaştığı incelenmekte ve bu kurumsallaşmanın kadınların siyasi hayata katılımlarına ne ölçüde katkıda bulunduğu sorusuna yapılmış çalışmaların bulgularından hareketle cevap aranmaktadır. İlk zamanlar sivil toplum kuruluşları insani yardım, çevre, temel hizmetlerin sağlanması gibi programlarıyla tanımlanmakta iken, son yıllarda başta feminist çalışmalarda olmak üzere toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltılması ya da devam ettirilmesi bakımından ele alınmaktadırlar. Literatürdeki birçok çalışmada toplumsal cinsiyetin sivil toplum kuruluşlarına katılıma, kuruluşların programlarına ve kadınların liderlik anlayışlarına nasıl etki ettiği ortaya konmaya çalışılmakta (Başak, 2010; Gitell ve diğerleri, 1999; Kandil, 1999; Messer ve Davidow, 1995, Phillips, 2002), fakat sınırlı sayıda çalışmada sivil toplum kuruluşlarının kadınların siyasi hayata katılımlarında üstlendiği rollere ve katkılarına değinilmektedir. Feminist perspektifte yapılan çalışmalarda vurgulanan sivil toplum kuruluşlarının kadının güçlenmesi ve kapasitesini artırması açısından çok önemli olduğu sonucu ile çelişen bu durum, sivil toplum kuruluşlarının işlevlerinin, amaçlarının ve programlarının yeterince incelenmemesinden kaynaklanmaktadır. Zira sivil toplum vatandaşlık bilinci ve sorumluluğu yaratması, yerel politikaların oluşturulmasında halkın etkin bir biçimde rol almasını sağlaması, demokratik ve işbirlikçi normların ve değerlerin oluşmasına katkı sağlaması, siyasal yeniliklerin ortaya çıkarılması, baskı grubu oluşturması ve çoğulculuk ve katılımcılık kültürünü geliştirilmesi ile tanımlanmaktadır. Bu çalışmada kadın hareketlerinin sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kurumsallaşmasının kadının siyasi hayata katılımına sağladığı katkılar farklı boyutlarda incelenmiştir. Özellikle bireysel açıdan kadınların siyasi alanda ihtiyaç duydukları bilgi, beceri ve yetenekleri kazandıkları bir alan oluşturan sivil toplum kuruluşları aynı zamanda kadınların liderlik fırsatlarını yakalamalarına katkı sağlamaktadır. Temsilcilik ve aracılık faaliyetleri ile kadınların kendi hayatlarına ve başkalarının kaderine hükmetme gücü buldukları ve toplumsal alanda yaşadıkları birçok sorunun farkına varıp, çözüm arayışlarına girdikleri gözlemlenmektedir.

Anahtar Kavramlar: Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, sivil toplum kuruluşları, kadın ve siyaset.

1. Giriş

Küreselleşmenin etkisi ile gözlemlenen hızlı bilgi akışı birçok toplumsal soruna karşı farkındalık ve duyarlılık kazandırılmasına aracılık etmekle birlikte, toplumsal cinsiyet kavramının kullanımının yaygınlaşmasına katkı sağlamıştır. Dünya genelinde gözlemlenen kadın sorunları ve kadın hak mücadelesi biçimleri toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında ele alınmış, toplumsal cinsiyet kavramı farklı kurum ve kuruluşların ortaya çıkardığı bilgi ve haber kanalları ile gündemde kalmaya devam etmiş ve eşitsizlik temelli sorunların hangi kavramlarla ve söylemlerle çözülebileceği bu kanallar aracılığıyla görülmüştür. Özellikle kadınların dünya genelindeki kadın hareketlerinde haberdar olabilmeleri kadın hak savunucularını eşitlik, farklılık ve kamusal otonomi gibi feminist söylemler üzerinden çözüm arayışlarına itmiş ve daha etkili çalışmaların yapılması gerektiği düşüncesi kadın hareketlerinin kurumsallaşması fikrini ortaya çıkarmıştır. Bundan hareketle bu çalışmada kadın hareketlerinin kurumsallaşmasının kadının siyasi hayata katılımına olan katkıları farklı boyutlardan ele alınmış ve literatürdeki çalışmaların verileri bir araya getirilerek sivil toplum kuruluşlarının kadının siyasi alana katılımında ne ölçüde katkıda bulunduğu ortaya konmaya çalışılmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının kadının siyasi katılımına olan katkıları son yıllarda yapılan çalışmalara konu olduğu (Naples, 1998; Kaplan, 1997; Robertson, 2007; Steffy, 2008; Phillips, 2002; Arneil, 2005; Başak, 2010), fakat bu çalışmalarda daha çok sivil katılım toplumsal cinsiyetin nasıl etki ettiğinin tartışıldığı görülmektedir. Bu çalışmada ise sivil toplum kuruluşlarının kadının siyasi hayata katılımında üstlendiği rollere ve işlevlere odaklanılmaktadır. Çünkü kadınlar sivil toplum kuruluşlarına katılım aracılığıyla önce kendi güçlerinin ve kapasitelerinin farkına vararak kendilerini keşfetmekte, tartışma ve fikir beyan etmek için bir alan bulmakta, liderlik için fırsatlar yakalamakta, özerk bir kimlik inşa etmekte ve temsil gücüne kavuşabilmektedirler. Ayrıca dünya genelinde birçok alanda yoksunluğu yaşayan ve fırsat eşitliğini yakalayamayan kadınlar, sivil toplum kuruluşlarına dâhil olarak, toplumsal sorunları dile getirmekte, sorunların çözümü için politikalar üretmekte, bilgi akışını sağlamakta, kolektif hareket etmenin avantajlarından yararlanmakta, temsil etme gücüne kavuşmakta ve kolektif bir güç oluşturarak karar mekanizmalarını etkileyebilmektedirler.

Son dönemlerde kadın odaklı sivil toplum kuruluşlarının özellikle çalışma hayatında kadınların karşılaştıkları sorunlara yoğunlaştıkları ve yeni düzenlemelerin yapılması için karar mekanizmaları üzerinde baskı kurmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Ekonomik küreselleşmenin etkisi ile kapitalist sistemlerin duyduğu ucuz iş gücü kadınların ve çocukların

istihdam oranındaki artışını beraberinde getirmiştir. Özellikle kadınların ucuz emek piyasasında birçok haktan mahrum bırakılarak çalıştırılması, siyasi alanda kadınların sorunlarının çözülebileceğine olan inancı kuvvetlendirmiş ve kadınların çalışma hayatında karşılaştıkları sorunların ortadan kaldırılması için sivil toplum kuruluşlarının birçok sosyal ve hukuki düzenlemeye öncülük ettikleri gözlemlenmiştir. Özellikle istihdamdaki kadın oranının artışı ile birlikte, iş-aile yaşamını uzlaştırma sorununun hem ulusal hem de uluslararası çalışan sivil toplum kuruluşlarının gündemini oluşturdukları ve bu kuruluşların sorunu çözmek için araştırmalar yaptıkları, kadın haklarının savunuculuğunu ve lobi çalışmalarını üstlendikleri görülmektedir.

Bununla birlikte İlkaracan'ın (2010:5) da belirttiği gibi sivil toplum kuruluşlarının kadının siyasi, sosyal ve iktisadi hayata katılımının sağlanması için ele aldıkları konular ve öneriler sosyal politikaların içeriğinin belirlenmesinde etkiye sahip olmaktadır. Örneğin, iktisadi hayata katılım için kadınlara çocuk bakım hizmetlerinin verilmesi, okul öncesi çocuk bakım hizmetlerinin artırılması, daha eşitlikçi toplumsal cinsiyet rol tutumlarının benimsenmesi için toplumsal cinsiyet rollerini dönüştürücü eğitimlerin desteklenmesi ve kadın istihdamına bütünlüklü bir bakış açısıyla yaklaşılması gibi politika önerileri sivil toplum kuruluşlarının gündemini oluşturmakta ve sosyal politikaların ortaya konmasında etkili olmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının gündemini oluşturan konuların uluslararası çalışan sivil toplum kuruluşlarının üzerinde en çok durdukları konular olduğu görülmektedir. Özellikle Birleşmiş Milletler, Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası çalışan kuruluşların toplumsal cinsiyet konusunu yıllarca gündemde tuttukları ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmaya yönelik sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını destekledikleri görülmektedir. Ulusal düzeyde çalışan sivil toplum kuruluşlarının birçoğunun kadın konusuna yoğunlaşmalarına yol açan bu durum kadınların toplumdaki ikincil konumlarını fark etmelerine ve siyasi alanda eşitlik bağlamında vatandaşlık haklarını sorgulamalarına yol açmıştır.

2. Sivil Toplum ve Feminizm

Sivil toplum kuruluşları, içinde baskı ve zorlanmanın olmadığı, ortak faydanın gözetildiği, ortak değerlerin ve amaçların hâkim olduğu, politik, sosyal hatta ekonomik işlevler için yaşamsal değere sahip bir kavram olarak kabul edilmektedir (Hooghe, 2007). Sivil toplum kuruluşlarının bu işlevlerini dikkate alan feminist düşünürler adeta sivil toplumu kadının kurtuluşu için en önemli alanlardan biri olarak görmektedirler. Phillips'e göre, feminizme sivil toplum iki açıdan cazip gelmektedir. İlk olarak, feminist perspektifin esasının çoğulculuğa dayanması ve çoğulculuğun aile ya da devletten daha ziyade sivil toplum kuruluşlarında gelişmesi sivil toplumun cazibesini artırmaktadır. Sivil toplumu ilginç kılan ikinci bir neden de, sivil toplum alanında yer alan bazı kuruluşların esnek ve açık yapısı

feminist politikaların üretilmesi için olumlu bir hava oluşturmaktadır. Özellikle sivil toplum kuruluşlarında duyulmamış seslerin bir araya gelmesi ile yeni politik gündemlerin oluşturulması ve daha önce tartışılmaksızın kabul edilen önyargıların açığa çıkarılması ve ortadan kaldırılması mümkün olabilmektedir (2002: 76-7).

Kadınların güçlendirilmesi ve sosyal, ekonomik ve siyasi yapılara dâhil edilmesi feminist analizlerde sık karşılaşılan konulardandır. Feminist literatürde kadınların yıllarca dâhil edilmedikleri alanlara nasıl girebilecekleri ile ilgili ayrıntılı bir bilgi bulunmamakla birlikte, eşitlik, farklılık ve kamusal otonomi gibi üç temel söylemin farklı dönemlerde dünyanın birçok yerinde kabul gördüğü gözlemlenmektedir. Robertson'a (2007:49) göre eşitlik-farklılık tartışması feminist yaklaşımlarda kadınların güçlendirilmesi ve yetkisiz kılınmasının anlaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu yaklaşımlar kadınların kolektif hareketlerini sorgulamada önem taşımaktadır. Çünkü bu tür yaklaşımlar isteyerek ya da istemeden kadın hareketlerinin amaçlarının ve stratejilerinin çerçevesini oluşturabilmektedir.²³

Eşitlik- farklılık tartışması farklı noktalara yoğunlaşmaktadır. Temel düzeyde eşitliğin savunucuları, kadınların bireysel olarak bağımsızlıklarına önem vermektedirler ve mevcut sosyal kurumların ve yerine getirdikleri hizmetlerin kadın-erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu yaklaşım tarzı liberal- hümanist bakış açılarıyla sıkı sıkıya ilişkilidir ve kadın ve vatandaşlık kavramlarının cinsiyetten arındırılmış olarak gelişmesi için "adaletin etiği" kavramından yararlanmaktadır. Bu tür açıklamalar kadın algılamalarına göre farklılaşmaktadır ve eşit olmayan cinsiyet ilişkilerinin tarihsel ve sosyal bağlamda değişmesi için kaynakların ve fırsatların yeniden paylaşımını savunmaktadır (Okin, 1989).

Eşitlik söyleminin savunucuları olan liberal feministler, erkek egemenliğinin ve kadınların bastırılmasının temel kaynağı olarak aileyi görmektedir. Toplumun ataerkil yapısı sadece ev içindeki erkek egemenliğini yansıtmakta ve teşvik etmektedir (Slattery, 2011: 140-1). Liberal feminizm bundan hareketle, kadınların özgür olması gerektiğini savunur, kadınların kolektif çalışmak yerine bireysel çalışmayı tercih etmelerini ve kendi yeteneklerini geliştirmelerini destekler (Macionis, 2007: 354). Kadınların yaşadıkları eşitsizlikleri ancak kamusal alana çıkararak ortadan kaldıracabileceklerini savunan Liberal feministler, erkeklerle karşılaştırıldığında kadının bireysel haklarında ve özgürlüğünde sınırlamalar olduğuna değinmekte ve bu sınırlamaların toplumda bir kültürün oluşumuna katkı sağladıklarını belirtmektedirler. Söz konusu kadını ikincilleştiren bu kültürün ortadan kaldırılmasını,

---

²³ Kadın odaklı sivil toplum kuruluşlarında yapılan birçok çalışmada kadın yöneticilerin ya da üyelerin kendilerini feminist olarak tanımlamaktan çekindikleri gözlemlenmiştir (Gitell ve diğerleri, 1999; Gök, 2014; Robertson; 2007)

kadının özellikle siyasi hayata katılımında eşit fırsatlara erişim imkân bulabilmesine bağlamaktadırlar (Kerbo, 2006).

Farklılığı savunan Radikal feministler ise kadının içinde bulunduğu durumdan ancak “kız kardeş” dayanışması ile çıkabileceklerini ifade etmektedirler. Radikal feministlere göre, kadınlar kendi aralarında birliktelikler oluşturmalı ve kadın dayanışması sağlanmalıdır (Görgün Baran, 2012:418). Aksi takdirde ataerkil yapının değişmesi ya da ortadan kaldırılması mümkün olmayacaktır. Feminist grupların üzerinde durdukları diğer bir söylem ise özel alan ve kamusal alan ayırımına bağlı olarak ortaya çıkan kamusal otonomi kavramıdır. Kamusal otonomi kadının kamusal alana girişi ve kendini bu alanda ifade edişi ile birlikte güç kazanması anlamına gelmektedir. Sivil toplumda otonominin en az üç sonucunu görmek mümkündür. Birincisi, kendi öz kimliklerinin, kolektif çıkarlarının ve grup bilincinin farkında olan bireylerin örgütlenme ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. İkincisi, grubun geliştirdiği değerler aracılığıyla grup üyelerini resmi ideolojinin baskısından kurtarmaktadır. Son olarak da resmi ideolojinin politika ve uygulamalarına karşı bir veto gücünün ortaya çıkmasına yol açmaktadır (Başak, 2013).

Feminist gruplar farklı söylemlere sahip olmalarına rağmen, ortak hareket ederek birlikte bir takım sokak eylemleri, kampanyalar, gösteriler ve kendilerine özgü orijinal faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Feminist söylemler genel olarak kadınların özel alanın dışına çıkarılmalarını, kamusal hayatta yer almalarını ve eşit fırsatlara sahip olmalarını, geleneksel ataerkil yapının kaldırılmasını ve kadınların haklarının yasal düzenlemelerle korunmasını talep etmektedirler.

Sonuç olarak, kadın haklarının mücadelesini üstlenen feminist çizgide ortaya çıkan kadın hareketleri toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması için fırsat eşitliğini savunmakta ve kadınların durumlarını iyileştirmeye yönelik birçok çalışmanın içinde bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının eşitlik söylemi ile gündeme gelmesini sağlayan bu durum daha sonra Göle gibi sosyologların konuyu farklılık ve kimlik üzerinde ele almaya başlamaları ile sivil toplum kuruluşları farklı bağlamlarda dikkatleri çekmeye başlamıştır. Günümüzde kimlik ve farklılık kavramlarının eşitlik kavramının yerini almaya başladığını ifade eden Göle (1998: 117), eşitlik ilkesinden baskının da çıkabileceğini vurgulamaktadır. Göle, eşitliğin kimi kimliklerin bastırılması anlamına gelebileceğini hatırlatmaktadır. Eşitlik söylemini eleştirenlerden biri olan Young da, toplumda derin farklılıkları olan sınıfların eşit muamele görmesinin adil olmadığını ifade etmektedir. Young göre, eşit muamele her zaman dezavantajlı grubun aleyhine sonuçlanmaktadır. Sosyal grupların kapasitelerinde, sosyalleşmelerinde ve kültürel değerlerinde görülen farklılıklar dikkate alınmadan tüm grupların ekonomik ve sosyal hayata katılımı sağlanamaz. Evrensel kurallar yerine grupların

özel durumlarını dikkate alan düzenlemeler yapmalıdır. Örneğin, kadınların hamilelik, doğum ve annelik gibi özel durumları düzenleme yapılırken dikkate alınmalıdır (1990:120). Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının temel hedefleri ve misyonları incelendiğinde eşitlik söyleminin merkezi konumda olduğu gözlemlenirken, gündemde tutukları konuların daha çok farklılık temelli olduğu görülmektedir.²⁴

3. Türkiye’de Kadın Hareketlerinin Gelişim Tarihi ve Kurumsallaşması

Kadını sivil toplum alanının dışında gören sivil toplum teorilerinin zamanla değişime uğradığı görülmektedir. Hegel’in sivil toplum alanında gerekli tinden mahrum olarak gördüğü kadınların günümüzde sivil toplum kuruluşlarının hem kuruluş aşamasında yer aldıkları hem de aktif çalışanları oldukları görülmektedir (Gök, 2014). Bu durum sivil toplumu ele alan modern anlayışların kadınları sivil toplumun bir parçası olarak kabul etmesine katkı sağlamıştır. Kadınların sivil toplum alanında sıklıkla katıldıkları dernekleşme aktiviteleri 19. yüzyıldan itibaren her yeri kuşatmaya başlamış ve kadınların sivil toplum kuruluşlarına katılmalarının artması feminizmin gelişmesinde çok önemli bir yere sahip olmuştur (Phillips, 2002: 73).

3.1. Kadın Hareketlerinin Ortaya Çıkışı ve İlk Kurumsallaşma Girişimleri

Çaha’ya (1999:127) göre ulus devletlerin ortaya çıkması ile siyasal gücün ve egemenliğin toplumsal tabana yayılması vatandaşlık kavramına bağlı olarak hak taleplerini artırmıştır. Siyasi iktidarların vatandaşlık statüsüne bağlı olarak verdikleri hakların sadece erkekler için söz konusu olması Batı’da kadınların tepkisini çekmiş ve eşitlik söylemi üzerinden ilk kadın hareketlerinin şekillendiği görülmüştür. Bir sivil hareket olarak feminizm, 17. yüzyılda İngiltere’de feodalizmin bitmesi ve kapitalizmin gelişmesiyle meydana gelen yeni toplumun ilke ve öğretilerinin dışında kaldıklarına inan orta sınıf kadınlarının talepleriyle ortaya çıkmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte kadının hayatındaki değişiklikler kadını birçok alanda yeni haklar elde etmek için harekete geçirmiştir. Suffragette hareketi ile kadınlar, erkeklerle aralarında bir farklılık olmadığını, tarihin erkeklerin kadına uyguladığı zorbalıklarla dolu olduğunu, kadınların söz sahibi olmadıkları yasalara saygı göstermeyeceklerini ve erkeklerin eşlerinin gelirleri üzerindeki kontrollerinin sonra ermesi gerektiğini içeren temel düzeyde birçok kadın sorununu ve talebini herkese duyurmuşlardır (Arat, 1991: 22-32).

Türkiye’de kadın hareketlerinin dünyada yankılanan bu ilk söylemlerden yola çıkarak başladığı söylenebilir. Bora’ya (2002: 110-11) göre modernleşmenin bir parçası olan kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve kadınların özgürleşme isteği, Türkiye’de geleneksel bakış

---

²⁴ On yedi sivil toplum kuruluşu üzerinde yaptığım çalışmada kadın odaklı kuruluşların tüzüklerinde yer alan genel hedefleri eşitlik temelli oluşturdukları, fakat gündemde tutmaya çalıştıkları konuların çoğunun farklılık temelli olduğunu gözlemledim.

açılarının karşısına konumlanmakla birlikte, gelenek savunucularıyla yaşanan çatışma, müzakere ve uzlaşma süreci hem Cumhuriyet eliti içinde yer almış kadınların büyük çoğunluğu açısından, hem de yönetici elit için, “doğal” bir şey olarak görülmektedir.

Batı’dakine benzer bir biçimde Türkiye’deki ilk sivil hareketlere katılım da feminizmin etkisiyle ortaya çıkmıştır. Tanzimat’tan II. Meşrutiyete kadar olan dönemde kadınlara bazı hakların tanındığı ve kadının statüsünün tartışılmaya başlandığı görülmektedir. İlk olarak aydınlar tarafından ortaya atılan feminizm, kadın konusunu sivil toplum için bir zemin haline getirmiştir. Özellikle II. Meşrutiyetin ilanı sivil toplumsal inisiyatifin gelişimine katkı sağlamış ve dönemin feminist hareketlerine azımsanmayacak bir destek sağlamıştır (Çaha, 1996: 97). Bunun sonucunda, kadınların birçok sayıda dergi çıkardıkları ve feminizmin etkisiyle Hilal-i Ahmer, Bikes Ailelere Yardımcı Hanımlar Derneği, Muallimler Cemiyeti, Asri Kadın Cemiyeti gibi birçok dernek kurdukları görülmektedir (Tekeli, 1982: 195-9).

Bununla birlikte, eğitilmiş kadınların bu dönemde kadının geleneksel konumunu sorgulamaya başladığı, kadının statüsüne yönelik çalışmalar içine girdiği ve bu amaçla birçok dernek kurup, konferans, panel ve seminerler düzenlediği bilinmektedir. 1909’daki Dernekler Kanunu’nun kadınlara dernek kurma hakkı tanınması üzerine, kadınların yardım, eğitim, kültür gibi alanların yanı sıra dönemin sorunlarına çözüm aramak için ve ülke savunmasına yönelik, siyasal amaçlı ve feminist dernekler kurduğu görülmektedir. Bu derneklerden biri olan Osmanlı Müdafaa-i Hukuk’u Nisvan Cemiyeti, kadınların sorunlarını dile getirmeye çalışmış ve mevcut düzeni eleştirmiştir. Kadının kamusal alanda çalışabilmesi için gerekli hukuksal düzenlemelere öncülük etme, boşanma hakkının kadına verilmesini sağlama, çok eşli evlilik ve mirastan eşit pay alma gibi o döneme ait kadın sorunları derneğin gündemini oluşturan başlıca konular arasında yer almaktadır. Derneğin, “Kadınlar Dünyası” adlı yayını ile de feministler oy hakkı talep etmektedir (Çaha, 1996: 98-101).

İstanbul’un işgalinin de kadınların bazı siyasal hakları elde etmesinde etkili olduğu ve kurumsallaşmanın bu dönemde arttığı görülmektedir. İşgali protesto eden kadınlar, mitinglere izleyici olarak katılım göstermekle birlikte; bazen de kürsüye çıkmışlardır. Bu dönemde kadınlar, kurtuluş mücadelesi vermek için kurulmuş derneklere üye olmamakla birlikte; sadece kadınların üyesi olduğu ve tüm kadınları içine alan dernekler kurmuşlardır. Zamanla sayıları on dörtte çıkan bu derneklerin, işgalleri protesto eden toplantılar düzenlemiş oldukları, barış konusunda Batılı siyasi liderlerin eşlerine mektuplar gönderdikleri bilinmektedir. Tekeli bu dönemde kadınların siyasal haklar elde etmek için çalışmadıklarını ifade etmektedir (1982: 202-4).

Cumhuriyet döneminde Medeni Kanun ile sosyal haklar elde eden kadınları asıl siyasal sürece dâhil eden şey, seçme ve seçilme hakkı gibi siyasal hakların elde edilmesidir. 1923’te feminist

kadınlar bir araya gelerek ilk siyasi partileri olan “Kadınlar Halk Fırkasını” kurduklarında, kadınların henüz seçme ve seçilme hakkı yoktur. Sosyal, politik ve ekonomik alanda kadın hakları için çalışan fırkanın karşılaştığı yasal engeller bir süre sonra kapanmasına neden olmuştur. Daha sonra bu fırkanın yerine “Türk Kadınlar Birliği” kurulmuştur. Türk Kadınlar Birliği’nin “siyaset dışı bir siyaseti” benimsedikleri ve çağdaş bir toplumun kurulması için çalıştıkları, devlet politikalarını destekledikleri ve kendilerini Milli Mücadele’nin bir neferi olarak algıladıkları belirtilmektedir (Bora, 2002:10).

Birliğin amacı, kadınların toplumsal statüsünü yükseltmek, siyasal haklardan yararlanmalarını sağlamak, yoksul kadın ve çocuklara yardım etmektir (Bora, 2002: 110). Özellikle kadınlara oy hakkı verilmemesinden dolayı hükümete tepki gösteren Birlik, 1927 Seçimlerinde kadınların oy kullanabilmesi için bir bildiri hazırlar ve bu bildiriye Meclis’e iletir. Dönemin hükümeti tarafından oy hakkı kabul edilmezse de birlik içindeki ılımlı bir grubun yönetime gelmesi desteklenir. Desteklemeler sonucunda yönetime gelen yeni grup Birlik adına Atatürk’le bir görüşme yapar ve kadınlara oy hakkı verilmesini ister. Atatürk, Birlik üyelerinin köylere kadar gidip kadınları eğitmelerini ister. 1930 seçimlerine katılmayan kadınlar, mücadelelerine hızla devam ederler ve iyice kızışan konuşma ve toplantılardan sonra nihayet Atatürk’ün kadınları haklı bulması sonucunda kadınlar 1934’te seçme ve seçilme hakkına sahip olur. Bu hakkın elde edilmesinden sonra Türk Kadınlar Birliği’nin amacına ulaştığını inanan hükümet yanlısı kanat, birliğin kapanmasını ister. Radikal kanat ise kadın haklarını daha ileri bir aşamaya taşımak isterken; Kemalist liderler kadınların eşitlik tartışmalarını bırakarak, Halk Evleri çatısı altında devrime hizmet etmelerini ister. 1935’te yaklaşık kırk ülkenin katıldığı uluslararası bir kongre düzenleyen Birlik, burada kendini feshetme kararı alır (Çaha, 1996: 116-9).

Çaha’ya göre çok partili hayata geçişle birlikte, hem siyaset alanında, hem de toplumsal hayatta birçok değişikliğin önü açılır. Bu dönemde toplumun içinden gelen ve toplumun değerlerine bağlı siyasal elitler devletçi seçkinlerin yerini almaktadır. Demokrat Parti’nin kurulması ve iktidara gelmesi toplumda farklı grupların seslerini duyurmasına vesile olur. Demokrat Parti ile çoğulculuk adına bir görüntü ortaya çıkmışsa da kadınların Türkiye Ulusal Kadın Partisini kurması ile bu görüntü daha renklenmeye başlar. Kadınların kurduğu bu ilk partinin amacı, kadınların statüsünü yükseltmek ve ikincil durumdan kurtarmaktır. Fakat parti il bazındaki gerekli örgütlenmeyi sağlayamadığı için 1973 ve 1977 seçimlerine katılamaz ve 12 Eylül 1980 ihtilalinden sonra tüm derneklerle beraber kapatılır (1996:123). Siyasi alandaki bu çoğulculuk hareketlerinin, sivil toplumun oluşumuna da öncülük ettiği ve içinde kadınların yer aldığı çok sayıda sivil toplum kuruluşunun ortaya çıkmasına katkı sağladığı düşünülmektedir.

3.2. Kurumsallaşmada İkinci Dönem ve Siyasi Bağlamda Gözlemlenen Farklılıklar

Feminist hareketin 1960'lerden sonra iyice güçlendiği ve kadınların taleplerinin kamusal alana taşınmasıyla feminist teörinin aktif bir politikaya dönüştüğü görülmektedir (Çaha, 1996: 42). Bu dönemde feminist hareket içinde yer alan radikal, sol kanat ve post modern feministlerin argümanları ile şekillenen kadının kurtuluşu hareketi, eşitliği reddetmekte ve kadını ataerkil toplumun baskısından kurtarmayı amaçlamaktadır. Kadını, toplumun her alanında bağımsız ve özgür kılmayı amaçlayan bu yeni dalga, kadının klasik olarak üstelenmiş olduğu toplumsal cinsiyete dayalı rolleri terk etmeyi önermektedir. Bu kurtuluş hareketi, siyasal bir proje olarak tasarlanmıştır. Bu projenin gerçekleşmesi için kadınlar “bilinç oluşturma, alternatif yaşayış yolları deneme, karşıt kültür ve literatür geliştirme” gibi çalışmalara yönelmişlerdir (Arat, 1991: 33-5).

1980'li yıllardaki gelişmeler de sivil kadının tarihsel gelişimi adına son derece önemlidir. Bu dönemde tekrar hayat bulmaya çalışan feminizm, küresel söylemlerle buluşarak, kadın-egemen ideoloji ikileminde kadının lehine bir sivil toplum söylemi ve oluşumu ortaya çıkarmıştır. Uluslararası feminist politikalarla buluşan küresel sivil söylem, kadını kadın olarak kabul eden yaklaşımları savunarak Kemalist ve sol çizgide devrime varan bir açılıma neden olur. Kadınlar, siyasal sisteme değer katmakla birlikte, siyasal yapıda farklılaşmaya yol açar ve toplumsal inisiyatifin artmasına katkı sağlarlar. Egemen ideolojilerin taşıyıcılığı yerine kadınlar sivil kadın ifadesine yakışır bir biçimde, kamusal alanda farklı ve otonom olma mücadelesine girerek, bu dönemden sonra siyasette ortaya çıkan dinsel, ideolojik, etnik ve kültürel oluşumlara toplumsal cinsiyet merkezli bir oluşumun eklenmesini sağlarlar ve sivil toplum alanında farklı bir oluşuma kapı açarlar (Çaha, 1996: 136-141).

1990'lı yıllarda ise feminizm büyük şehir hareketi olmaktan çıkmış ve daha küçük şehirlerde örgütlenmeye başlamıştır. Bu dönemde, birlikte hareket edip baskı grubu oluşturmada yürütülen projeler etkilidir. Zira orta sınıfta yer alan, eğitilmiş ve kentli kadınlarından meydana gelen feminizmin yaygınlaşması, öteki kadınlarla iletişim noktaları oluşturması büyük ölçüde projeler aracılığıyla olmaktadır (Bora ve Günel, 2002: 8-9). Projelerin tasarlanması ve yürütülmesi ise ancak kadın hareketlerinin kurumsallaşması ile mümkün olmaktadır. Zira kurumsallaşma ile kazanılan kimlik ve tanınma maddi kaynaklara erişimi kolaylaştırmaktadır.

1980 öncesi politik projeler kamusal alana taşınmış ortak çıkarlara dayanmaktadır. Kamusal alan, farklılıkların geride bırakıldığı ve sadece geleceğe ilişkin kurtuluşun tartışıldığı ve politika üretildiği bir alan olarak görülmektedir. Kadın hareketi bu dönemde işe özel ile kamusal arasındaki ayrışmasının sorgulanması ile başlar. “Özel olan politiktir” sloganı Batı'dakinden farklı olarak bizde 1960'lı yıllar yerine 1980'li yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. İkinci kuşak kadın hareketi olarak tarif edilen 1980-1990 yılları arası, kadınların

toplumsal cinsiyete ilişkin sorunlarının tartışıldığı, kadın olmanın ve kadınlığın anlamlarının belirginleştiği, feminizmin bir toplumsal proje olarak tartışıldığı, farklılıkların tarif edildiği bir dönemdir. Bu dönemi ifade eden en uygun söylemler “bilinç yükseltme”, “güçlenme” ve “duyarlılık yaratma” olarak belirtilmektedir (Timisi ve Gevrek, 2002: 14-5).

1980’li yıllarda oluşan feminist hareket daha geniş tabanlı kadın hareketinin oluşmasına zemin hazırlamış ve feminizmin tüm topluma yayılmasına neden olmuştur. Önceleri ev toplantılarıyla başlayan feminist tartışmalar daha sonra sokakta düzenlenen kampanyalara dönüşmeye başlamıştır. “Kadınlar Dilekçesi” eylemi ile 1980’li yılların ilk kitlesel kadın eylemi gerçekleştirilir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin uygulanması için hazırlanmış olan bu dilekçeye imza toplantısına yedi bin kişi katılmıştır. “Dayağa Karşı Dayanışma” yine bu dönemden sonra kadınları bir araya getiren kampanyalar arasında yer almaktadır. Feminist kadın hareketleri, kampanyalar sonunda ciddi örgütlenme ihtiyacı hissetmiş ve dayanışma grupları dernekleşme yoluna gitmeye başlamıştır. Feministler için dernek tipi bir örgütlenmenin seçilmesinin nedenleri arasında; hukuksal anlamda hareket serbestliği sağlaması, eylemlerin yapılmasından önce resmi izin sürecini kolaylaştırması ve basınla ilişkilerde dernek kimliğinin daha fazla önemsemeyi beraberinde getirmesi gösterilmektedir (Timisi ve Gevrek, 2002: 22-38).

Kadınların bu dönemde kurdukları ve katıldıkları tek sivil toplum kuruluş türü dernekler değildir. Kadına yönelik şiddetle mücadele hareketi için, 1980’lerden miras alınan kurumlaşma fikri 1990’lı yıllarda da devam etmiş; ilk kadın sığınma evi ve dayanışma merkezi belediyelerin desteğiyle açılmıştır. Bu kuruluşların ilk amacı kadına şiddet kampanyalarında bir araya gelen kadınlar arasındaki dayanışmayı devam ettirmektir. Bu kurumların garanti altına alınmak istemesi, kadın hareketini vakıflaşmaya götürmüştür; fakat vakıflaşma 1990’lı yılların ortalarına gelindiğinde cazibesini yitirmeye başlamıştır. Kadın hareketinin bu tür bir örgütlenmeden vazgeçmesinin nedeni olarak, vakıf kurmanın çok uzun zaman alması ve parasal yükünün çok olması gösterilmektedir (Işık, 2002: 50).

4. Sivil Toplum Kuruluşları Bağlamında Kadın ve Siyaset

Sivil toplum kuruluşlarını toplumsal cinsiyet bakış açısı ile ele alan birçok araştırmacıya göre sosyal, politik ve sivil katılımın yanı sıra kaynaklara ve fırsatlara erişim için sivil toplum kuruluşlarını çok önemli olabilmektedir (Clemens, 1999; Okin, 1989; Phillips, 2002). Çünkü sivil toplum örgütlerine gönüllü katılım, kadınların kolektif harekete katılımı için önemli bir işlev üstlenmektedir. Tarihsel perspektiften bakıldığında, kadınlar için sivil toplum kuruluşlarının, gücün önemli alternatif mekânları olduğu görülmektedir.

4.1. Siyasi Hayata Katılım

Gelişmekte olan ülkelerde kadının etki etme gücüne sahip pozisyonlarda yer almaması ve güce erişiminin sınırlandırılması kadın hareketlerinin siyasi alanda belirli konulara odaklanmalarına neden olmuştur. Siyasi alandaki toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini içeren bu konular arasında dünya genelinde kadınların meclisteki oranlarının düşüklüğü, yerel yönetimlerde kadın yöneticilerin çok az olması, özel ya da kamu kuruluşlarında kadınların idari pozisyonlara getirilmemesi gibi konular yer almaktadır. Kadın hareketlerinin siyasi alanda ele aldıkları ve tartıştıkları konular bunlarla sınırlı olmamaktadır. Aile içi şiddete karşı daha etkili politikaların yapılması, iş –aile yaşamının uzlaştırılması, kürtaj, sosyal eşitsizliklerinin azaltılması, yasal hakların yeniden düzenlenmesi gibi birçok konuyu içermektedir.

Bu nedenle bilim insanları sivil toplum kuruluşlarını hem vatandaşlık haklarının savunulması, hem de demokrasinin gereği olan tutum ve davranışların kazanılması için çok önemli bulmaktadırlar. Örneğin Verba “sivil gönüllülük modeli” ile siyasi katılım biçimlerini açıklamaya çalışmaktadır. Bu modele göre toplumdaki siyasi yetenekler ikincil kuruluşlardaki sivil katılımın bir yan ürünü olarak geliştirilmektedir. Siyasi eylemler siyasi olmayan sivil toplum kuruluşları içinde daha fazla yer almaktadır. Örneğin bireyler bu ikincil gruplarda politikaya transfer edilebilirler, örgütsel yaşama ilişkin ve iletişimsel beceriler geliştirirler. Aynı zamanda politik olmayan sivil toplum kuruluşları politik açıdan güçlenme girişimlerinin ortaya çıkış mahalli gibi hareket etmektedirler (Verba vd, 1995: 40).

Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşlarının birçoğu hem üyelerine hem de halka hizmet götüren ve kişisel düzeyde bilgi ve beceri kazandırmaya yönelik programı olan kuruluşlardır. Özellikle faaliyetleri ve programlarıyla kadınların mesleki, teknik ve siyasi yeteneklerini geliştiren sivil toplum kuruluşları, kadınların siyasi ve ekonomik hayata katılımlarını, tutunmalarını ve bunun sonucunda kalkınmalarını amaçlamaktadır (Steffy, 2008). Günümüzde sivil toplum kuruluşları kadınların ancak siyasette katılarak sorunlarını çözebileceğine ilişkin bir yaklaşım sergilemektedirler. Bu nedenle kadın adayların hem mahalli hem de yerel yönetimlerde oranın artırılması için çalışmaktadırlar.

4.2. Temsilcilik ve Aracılık Faaliyetleri

Uzun süren vatandaşlık tartışmalarından sonra elde edilen haklarla kadının kamusal alanda görülmeye başlanması aslında kadının sivil topluma girişinin de ilk adımını oluşturmaktadır. Çünkü sivil toplumun tarihsel geçmişine bakıldığında, sivil toplumun kamusal alanla aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir. Kamusal alan erkeklerin egemenliği altında ve erkeklere özgü bir alan olarak başarı ve eşitlik ile nitelendirilmektedir. Diğer yandan, kadın özel alana

hapsedilmekte ve bu alan birincil ilişkilerin hâkim olduğu bir alan olarak sınırlanmaktadır. Çaha, kadının giremediği kamusal alana eşi ya da efendisinin kendisini bu alanda temsil etmesiyle girdiğini ifade etmektedir (Çaha, 1994: 79-88). Diğer taraftan kadınların sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kendilerini temsil etme gücünü elde ettikleri ve kolektif bir güç oluşturarak kendilerinin ve başkalarının yaşamlarını değiştirdikleri görülmektedir (Gök, 2014).

Sivil toplum kuruluşlarında kadının nasıl yer aldığı ve temsil edildiği ile ilgili farklı bakış açıları bulunmaktadır. Bu bakış açılarının çoğunda, kadının farkındalığının artması ve kadın hareketlerinin çoğalmasına odaklanıldığı görülmektedir. Messer ve Davidow temsili bireysel bilinçlenme, kişisel yaşam ve toplum üzerinde değişiklik yapabilen bir kapasite olarak kavramlaştırmaktadırlar (1995: 29).

Robertson ise temsili bireysel, sosyal ve siyasi olmak üzere üç farklı düzeyde tanımlamaktadır: Bireysel boyutta gerçekleşen temsilde, insanların kendi hayatlarında ve diğerlerinin hayatında yeni yolları kullanarak oluşturdukları değişimler gözlemlenebilmektedir. Bu değişimler kişilerin kapasitelerini geliştirmelerini, ayrı bir kimlik oluşturmalarını ve farklı biçimlerde hareket edebilmeleri için gerekli yetenekler inşa etmelerini kapsamaktadır. Sosyal boyutta gerçekleşen temsilde birey, toplumla bütünleşir ve toplum için faydayı herşeyin üstünde tutabilmektedir. Siyasi boyutta gerçekleşen temsilde ise esas olan politikaya etki etme ve siyasetin içinde yer almaktır. Temsilin bu türleri farklı seviyelerde birbirleri ile etkileşim halindedir ve belirli noktalarda kesişmektedir (2007: 63-65).

Tablo-2. Çok Boyutlu Temsil Modeli

Özel Alan

Temsilin Düzeyi				
		Birey (üye) (mikro)	Kolektif (kuruluş düzeyinde) (meso)	Kolektif (toplum- sosyal grup olarak kadınlar) (makro)

Boyutu	Kişisel	<p>Kişisel temsil de kadın kendine güvenen, özsaygısı gelişmiş ve bağımsız bir kimliğe sahip olarak algılanır. Özgüven, saygı ve bağımsız kimlik inşası, kaynaklara erişimi kolaylaştırır ve kadınları kendi yaşamlarında güçlendirecek yeteneklerin ortaya çıkmasını kolaylaştırır.</p>	<p>Kişisel temsil sivil toplum kuruluşlarında kolektif kaynakların inşa edilmesini sağlar.</p>	<p>Kişisel kazanımlar ve temsil toplumdaki kadın algısı üzerinde olumlu etki yaratır ve kadının toplumda sosyal bir grup olarak güçlendirilmesinde önemli bir yere sahiptir.</p>
Temsilin	Sosyal	<p>Sosyal temsil de kadın kendi yaşamında ve diğerlerinin yaşamında farklılık yaratan bir sosyal değişim ajanı gibi görülür.</p>	<p>Kadınlar sivil toplum kuruluşlarında kolektif bir güç oluşturarak, toplumda farklılık yaratırlar.</p>	<p>Kadınlar kolektif olarak kadınların sosyal temsilini etkilerler. Toplumdaki kadın algısı üzerinde etkili olurlar.</p>
	Siyasi	<p>Politik temsil kişisel düzeyde gelişir.</p>	<p>Kadınlar kuruluştaki kolektif olarak yönetim biçimi ile yakın ilişki kurar ve yönetim biçimine etki eder.</p>	<p>Kolektif politik temsil kadınların sosyal bir grup olarak algılanmasını sağlar. Kişisel politik temsilin kadınları toplumda sosyal grup olarak belirli bir grup kimliği altında takdim etmesidir.</p>

Kaynak: (Robertson, 2007: 65)

Sivil toplum kuruluşlarında bireysel seviyede kadınlar, dünyayı yeni yollarla keşfedebilecekleri yetenekleri kazanabilirler. Sadece kadınların bulunduğu bir alanda kendine güvenin varlığı, bilgi ve liderlik yeteneklerinin geliştirilmesi kadının bağımsız bir kimlik kazanmasına, ihtiyaçlarının farkında olmasına ve bunları araştırabilmesine olanak tanımaktadır. Ayrıca bu boyutta sivil toplum kuruluşlarının kadınların beşeri sermayelerini ve yeteneklerini geliştirmede nasıl bir katkı sağladığı görülebilmektedir (Robertson, 2007: 63).

Esser'e göre sosyal boyutta, sosyal kontrol ağda yer alan bütün diğer üyelerin eylemlerine ve kaderlerine etki edebilir ve normların, değerlerin ve erdemin geçerliliği grup, örgüt veya toplum için önem taşımaktadır. Bu boyutta kadınlar tek başlarına değil de kolektif olarak toplumsal yararı esas alırlar ve değerleri yaşatırlar (Esser, 2008: 25). Sosyal boyutta kadınlar kişisel boyutta kazandıkları bilgi ve becerileri örgütsel yapı aracılığıyla kuruluştaki diğer kadınlar ve toplumdaki diğer insanların, hayatlarında farklılık yapmak için uygulamaya koyabilirler. Siim, feminist bilim insanlarının sıklıkla kadının aracılık yönünü; kadınların kendi hayatları üzerinde belirleyiciliğe sahip olduğu kadınsal bir güç ve aynı zamanda kamusal alanda farklılık yarattığı kolektif bir yetenek olarak gördüklerini ifade etmektedir (2000:4).

Siyasi boyutta ise sivil toplum kuruluşları, üyelerini bir araya getirip siyasi sorunları tartışabilecekleri ve bunu toplu olarak resmi kurum ve kuruluşlara iletebilecekleri fırsatlara kavuşmaktadırlar. Ayrıca bu boyutta kadınlar kendi seslerini duyurabilecekleri ve toplu olarak kendilerini ifade edebilecekleri imkânlar bulmaktadırlar. Kendi isteklerini siyasi süreçte devlete ve kamusal alana duyurmaktadırlar. Kolektif olarak konuları tartışıp, bir kimlik kazanmakta ve yön belirlemektedirler (Robertson, 2007: 11). Hooghe'a (2007) göre sivil toplum kuruluşlarının demokrasi ve vatandaşlık hakları konusunda çalışmalarını katılanların davranışlarını ve tutumlarını daha fazla etkilemektedir.

Sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kadınların başkalarıyla temasa girme yoluyla kendilerini geliştirmeleri ve kendilerinin farkına varmaları çok önemli olmakla birlikte, diğer kadınları siyasi ve toplumsal alanda temsil etmeleri kadının siyasi hayata katılımına katkıda bulunmaktadır. Özellikle kadınların sorunlarını ve taleplerini siyasi alanda duyurma çabaları kadınların siyasi alanda konumlanmalarına aracılık etmektedir.

4.3. Liderlik Fırsatları

Lister sosyal hayatta ezilen ve ezildiğini fark etmeyen kadınların bu durumdan kurtulmalarına olanak tanınması açısından sivil toplum kuruluşlarının çok büyük bir öneme sahip olduğunu

ifade etmektedir. Kadınların öne geçmeleri için kabiliyetlerini harekete geçirme ve bu kabiliyetlerini geliştirme ve aynı zamanda bu kabiliyetlerin sosyal yapıyla ve sosyal değişimle nasıl bağlantısının olduğu anlama açısından sivil toplum kuruluşlarının önem taşıdığını belirtmektedir. Çünkü kadının tanınması, katılımı ve kendi hayatı ve sosyal politik bir dünya ile ilgili karar verme süreçlerini etkilemesi ve dâhil edilmesi daha iyi açıklanmış olmaktadır (1997: 5-6).

Sivil toplum kuruluşlarının çoğunun başkanlarını seçimle belirlemesi, yönetim kurulunda yer alan yönetici pozisyonundaki kişilerin belirli aralıklarla değiştirilmesi, seçilenlerin görev sürelerinin iki yılla sınırlandırılması, liderlik eğitimlerinin verilmesi, lider olabilecek potansiyele sahip kişilerin toplumda tespit edilerek kuruluştaki aktif rol almalarının sağlanması ve seçimlerde kadın adayların desteklenmesi sivil toplum kuruluşlarının liderlik fırsatları bakımından ele alınmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşlarına katılan kadınların farklı bir liderlik anlayışı geliştirdiklerinin gözlemlenmesi liderlik bağlamında sivil toplum kuruluşlarına olan ilgiyi artırmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarında kadınların liderlik anlayışını ortaya koymaya çalışan araştırmalarda kadınların dezavantajlı gruplara daha fazla katkı sağlamayı amaç edinen bir liderlik anlayışı geliştirdikleri gözlemlenmektedir. Steffy (2008), çalışmasında yer alan kadın liderlerin öncelikli olarak ekonomik, sosyal ve politik olarak marjinalleştirilmiş kişi ve topluluklara hizmet götürdüklerini ifade etmektedir. Özellikle kadınların önderliğindeki grupların program ve politika önceliklerini kadın ve çocukların ihtiyaçlarının belirlediği ve kadınların bakış açılarının herkesi içine alacak biçimde geniş kapsamlı olduğu belirtilmektedir. Kadın liderlerin yer aldığı kuruluşlarda hiyerarşik yapının az olduğu ve işbirlikçi çalışmaların fazla olduğu ve kadınların önderliğindeki kuruluşların kişisel gelişim programları ile birey ve toplumun güçlendirilmesine büyük önem verdikleri görülmüştür.

Gittell ve Covington (1994) tarafından gerçekleştirilen toplumsal gruplardaki etnik köken ve toplumsal cinsiyet üzerine yapılan araştırmada, kadınların yönetici oldukları ve yönetim kurullarının % 60'ından fazlası kadın olan kuruluşların çoğunlukla kadınların ve ailelerin ihtiyaçları konularında programlar sürdürdükleri ve bu tarz programlara öncelik verdikleri tespit edilmiştir. Kadınların yönetici olmadığı veya personel grubunda yer almadığı kuruluşlarda ise, toplumu kalkındırma örgütlerinin programlarında aile ve kadına çok az yer verdikleri görülmektedir. Erkek ağırlıklı bu kuruluşların daha çok geleneksel işletme görünümünde olduğu ve ekonomik gelişmeye yönelik faaliyetlere ve daha geleneksel programlara ağırlık verdikleri görülmektedir.

4.4. Sivil Toplum Kuruluşlarının Siyasi Alanda Gündeme Taşıdıkları Konular

Kadının sivil toplum kuruluşlarına katılımı, kadının toplumsal konumuna ilişkin sorunlarını toplumun tümüne duyurabilmesine ve çözümü noktasında toplumu değiştirmesine imkân sunmaktadır. Feminizmin önde gelen teorisyenlerinden Wainwright'a göre, kadınların karşı karşıya olduğu baskı, "özel" hayatın, "kişisel" olarak nitelenen alanlarında gerçekleşmektedir. Baskının nedenleri ekonomik ve toplumsal olmakla birlikte, bu nedenler ancak kadınların gündelik yaşamlarında sorun olan ev işleri, çocukların yetiştirilmesi, cinsel tercih ile ilgili görüşlere meydan okumalarıyla ortaya konabilir ve tavır alınabilir. Sivil toplum alanında beliren kadın hareketi bu sorunları siyasetin kapsamına sokarak, birçok insanı özellikle de kadınları siyaset dışında tutan engelleri ortadan kaldırmıştır (1984: 24).

Tablo-1. Kadınların Güçlendirilmesi İçin Politikalar

Politika Değişkeni	Açıklama
Eşit İş Fırsatları	Bir kenara itilmiş kızlar ve orta yaştaki kadınların faydalanmaları için eşit fırsat ve diğer etnik temelli araçların tasarlanması
Cinsiyet Ayrımcılığı	İşe alma ve ödüllendirme sürecinde cinsiyet ayrımcılığını durdurmak için harekete geçmek
Çocuk Bakım Yardımı	Özel ve kamu kurumları çevrelerinde çocuklar için günlük bakım olanakları sağlamak için teşvik edilmelidir.
Kadınların Politikaya Katılımı	Kadınları politikaya katılmaya ve siyasi partilerde kilit pozisyonlarda yer almaya teşvik edecek çevrenin oluşturulması
Kadınların Eğitiminde Çeşitlilik	a) Kızlar ve orta yaş kadınlar en azından liseyi bitirmeleri için teşvik edilmeli b) Kadınlar, bilim insanı, mühendis, pilot, bilgisayar uzmanı ve doktor olmaları için teşvik edilmeli.
	Eşlerini istismar eden erkeklere karşı kanuni

Kadınların İstismarına Karşı Kanun	soruşturma yapılması için harekete geçmek.
İşyerinde Ulusal Cinsel Taciz Politikası	Özellikle, konumlarını kıdemsiz bayan çalışanların gözünü korkutmak ya da cinsel ilişkide bulunmayı talep etmek için kullanan ve bunu işin devamı veya ödüllendirme için yapan kıdemli erkek yöneticiler hakkında soruşturma yapmak.
Kadın İşbirliği Topluluklarının ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Desteğini Alma	Kadınların ekonomik güçlerini, işbirliği toplulukları ve ülkedeki sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sağlamlaştırmak.
Kadınlarla İlgili Geleneksel, Sosyal, Kültürel ve Dini Kalıplaşmış Yargıları Değiştirmek için Genel Eğitim Kampanyası	Hem kırsal alanda hem de şehirde yaşayan topluluklara toplumun kadınlar ve kızlar hakkındaki bazı geçerliliğini yitirmiş değerleri değiştirmeleri gerektiği konusunda eğitmek için sivil toplum kampanyası sunmak.

Kaynak: (Dibie ve Dibie, 2012:110).

Sivil toplum kuruluşlarının kadının kalkınması ve güçlenmesi için dünya genelinde gündeme getirdikleri sosyal politikalar kadının farklı alanlardaki ihtiyaçlarını ve beklentilerini merkeze almaktadır. Bu politikalar arasında erkeklerle eşit iş ve ücret uygulaması, cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi, çalışan kadınlara çocuk bakım yardımının verilmesi ve çocuk bakım evlerinin çoğalması, kadınların siyasete katılımının artırılması, kadınlara eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler alanında hizmetlere erişebilmeleri için alternatifler üretilmesi, iş yerinde cinsel istismara ve kadına karşı her türlü şiddetin önlenmesi sayılabilmektedir.

SONUÇ

Kadını kamusal alanın dışında bırakan geleneksel toplumların aksine, modern toplumlarda kadınlar feminist hareketlerin temel aldığı eşitlik, farklılık ve kamusal otonomi gibi söylemler ile kamusal alanda yer almaya başlamıştır. Feminist hareketlerin sivil toplum kuruluşları çatısı altında kurumsallaşmaya başlaması kadınların en temel vatandaşlık haklarını sorgulamalarına ve talep etmelerine yol açmış, sivil toplum kuruluşları aracılığıyla kolektif bir güç oluşturan kadınlar mevcut sosyal, siyasal ve ekonomik yapıyı kadınların lehine dönüştürmek için hak

mücadelesini örgütlü bir biçimde artırmışlardır. Genel anlamda siyasal alanda kadının temsil edilmesini ve sorunlarının duyurulmasına katkı sağlayan kadın odaklı sivil toplum kuruluşları özel anlamda kadınların siyasi tutum ve davranışlarının geliştirilmesine, ortak bilinç ve farkındalık kazanmalarına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, liderlik programları ile kadınların liderlik fırsatlarını elde etmelerine olanak tanınmış ve baskı grubu oluşturarak kadınların yaşamlarında kolaylaştırıcı etkiye sahip yeni düzenlemelerin yapılması sağlanmıştır. Kadınların siyasi alanda elde etmeye başladıkları güç çoğulcu ve katılımcı kültürün Türkiye’de gelişmesine olanak tanımıştır. Böylece Putnam’in (1993) de belirttiği gibi sivil toplum kuruluşları demokrasiyi işler hale getirmiştir.

Demokrasinin işlerliğinin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının gündemde tutmaya çalıştıkları kadınlarla ilgili temel sorunlar ve bu sorunlara sundukları çözüm önerileri toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Seçme ve seçilme hakkına sahip olmalarına rağmen yerel yönetimlerde ve mecliste yeterince temsil edilemeyen kadınların durumları sivil toplum kuruluşları tarafından sorgulanmaya açılarak siyasi alandaki kadın sayısının artırılması sürekli dile getirilmektedir.

Sivil toplum kuruluşlarına katılımın kadınlara sunduğu hizmetler ve olanaklar kadının potansiyelinin farkının varmasına katkı sağlamaktadır. Kendilerini keşfetme ve geliştirme yoluyla oluşan kapasiteleri, onlar için gücün ve siyasi yaşama katılım için gerekli olan kendine güvenin önemli bir kaynağı olmaktadır (Gök, 2014). Bu durum, kadınların kapasitelerini geliştirmeye etki eden dinamiklerin ve bunların neticelerinin kadınların kurumsal yükümlülüklerinin bulunduğu sivil toplum alanında nasıl ortaya çıktığının analiz edilmesini gerektirmektedir. Böylece kadınların siyasi hayata katılımı engelleyen faktörlerin nasıl ortadan kaldırılabileceği görülmüş olunacaktır.

KAYNAKÇA

Arat, N. (1991). *Feminizmin ABC’Sİ*, Simavi Yayınları: İstanbul.

Arneil, B. (2005). *Diverse communities: the problem with social capital*. New York, Cambridge University Press.

Başak, S. (2010). Gönüllü Kuruluşlara Üyelik ve Katılımda Toplumsal Cinsiyet ve Sınıf. *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45 (1): 77-98.

Başak, S. (2013). Toplumsal Cinsiyet. (*Sosyolojiye Giriş*, Ed. Beşirli, H. ve Çapcıoğlu, İ. içinde, s. 211-241). Ankara: Grafiker Yayınları.

Bora, A. (2002). Bir Yapabilirlik Olarak Ka-Der (editörler: Bora Aksu ve Asena Günel). *90’larda Türkiye’de Feminizm içinde* (109-124), İstanbul: İletişim Yayınları.

Bora ve Günal, 2002:

Clemens, E. (1999). Organizational repertoires and institutional change, in T Skocpol & M. Fiorina, eds., *Civil Engagement in American Democracy*. DC: Brookings institutions press.

Çaha, Ö. (1994). Feminizm ve Sivil Toplum. *Birikim*, 59: 79-88.

Çaha Ö. (1996), *Sivil Kadın*, Çev: Ertan Özensel, Vadi Yayınları, Ankara.

Çaha, Ö. (1999). *Sivil Toplum Aydınlar ve Demokrasi*. İz Yayıncılık, İstanbul.

Dibie, J. ve Dibie, R. (2012). Non-Governmental Organizations (NGOs) and empowerment of women in Africa. *African and Asian Studies*, 11: 95-122).

Esser, H. (2008). The two meanings of social capital. Dario Castiglione, Jan W. van Deth, and Guglielmo Wolleb, eds. *The Handbook of Social Capital*. (pp. 22-49) içinde. New York: Oxford University Press.

Gittell, M., S. Covington ve J. Gross. (1994). *The Difference Gender Makes: Women in Neighborhood Development Organizations*. Howard Samuels State Management and Policy Center, The Graduate School and University Center, CUNY.

Gittell, M., Ortega-Bustamente, I.S., Tracy. (1999). *Women Creating Social Capital and Social Change: A Study of Women-Led Community Development Organizations*. Silver Springs, MD: McAuley Institute.

Gök, M. (2014). *Toplumsal Kalkınmanın ve Sosyal Sermayenin Bilinmeyen Aktörleri: Kadın STK'lar*. Hacettepe Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Göle, N. (1998). *Modern Mahrem (Medeniyet Örtünme)*, Metis Yayınları, İstanbul.

Görgün Baran, A. (2012). 2012, "Toplumsal Cinsiyet," *Davranış Bilimleri* Kitap İç. Ed. Nevin Güngör-Ergan, Birsen. Siyasal Kitabevi: Ankara.

Şahin Kütük ve Recai Coştur), Ankara: Siyasal Yayınları.

Hooghe, M. (2007). Voluntary associations and socialization. Dario Castiglione, Jan W. van Deth, and Guglielmo Wolleb, eds. *The Handbook of Social Capital*. (pp. 568-593) içinde. New York: Oxford University Press.

Işık, S.N. (2002). 1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler (editörler: Bora Aksu ve Asena Günal). *90'larda Türkiye'de Feminizm içinde* (41-72), İstanbul: İletişim Yayınları.

İlkkaracan, İ. (2010). *Emek Piyasasında Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine doğru: İş ve Aile Yaşamını Uzlaştırma Politikaları*, İTÜ BMT-KAUM, Kadının İnsan Hakları–Yeni Çözümler Derneği.

- Kandil, A. (1999). *Women and civil society, Civil Society at the Millenium* içinde, Naidoo, K. (eds). Kumarian Press.
- Kaplan, T. (1997). *Crazy for Democracy*. New York, NY: Routledge.
- Kerbo, H.R. (2006). *Social Stratification and Inequality: Class Conflict in Historical, Comparative and Global Perspective*, McGraw-Hill, New York.
- Lister, R. (1997). *Citizenship: Feminist Perspectives*. Basingstoke: Macmillan.
- Macionis, J. (2007). *Sociology*. 11th ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson/Prentice Hall.
- Messer-Davidow, E. (1995). Acting Otherwise in J. Gardiner (ed) *Provoking Agents: Gender and Agency in Theory and Practice*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Naples, N. A. (1998). *Grassroots Warriors: Activism Mothering, Community Work and the War on Poverty*. New York: Routledge.
- Okin, S. (1989). *Justice, Gender and the Family*. New York: Basic Books.
- Phillips, A. (2002). Does feminism need a conception of civil society? In *Alternative Conceptions of Civil Society*, ed. S. Chambers and W. Kymlicka. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Putnam, R.D. (1993). *Making democracy work: civic traditions in modern Italy*, New Jersey, Princeton University Press.
- Robertson, C. (2007). *Social Capital, Women's Agency and the VIEW Clubs of Australia*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. South Wales: University of New South Wales.
- Siim, B. (2000). *Gender and Citizenship. Politics and Agency in France, Britain and Denmark, Singapore*. Cambridge University Press.
- Slattery, M. (2011). *Sosyolojide Temel Fikirler*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Steffy, T. (2008). *Women Creating Social Capital and Social Change: A follow-up Study of Women-led Community Development Organizations*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, New York: The City University of New York.
- Tekeli, Ş. (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Timisi, N. ve Gevrek, M.A. (2002). 1980'ler Türkiye'sinde Feminist Hareket: Ankara Çevresi (editörler: Bora Aksu ve Asena Günal). *90'larda Türkiye'de Feminizm* içinde (13-38), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wainwright, H. (1984). *Eylemde Birliğe Doğru*, (Çev. Emel Çetin Özgül), İstanbul: İletişim.

Verba, S., Schlozman, K.L. ve Brady, H.E. (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*, Cambridge, MA: Harvard University Press.

Young, I.M. (1990). *Justice and the Politics of Difference*. Princeton: Princeton University Press.

TÜRKİYE'DE SİYASETTE KADIN TEMSİLİYETİ

WOMEN'S POLITICAL REPRESENTATION IN TURKISH POLITICAL LIFE

Doç. Dr. Murat AKTAŞ,

Muş Alparslan Üniversitesi, İIBF

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı

muratmha@hotmail.com

ÖZET

Kadınlar siyasal haklarını, sanayi devrimini müteakiben gelişen önemli değişimlerle birlikte yürüttükleri mücadeleler sayesinde yapılan yasal düzenlemelerle kazandılar. Fakat kadınların hem yerel hem de ulusal düzeyde siyasal yaşamda temsili erkeklere göre birçok ülkede düşüktür. Kadınlar dünya nüfusunun yaklaşık olarak yarısını oluşturmalarına rağmen siyasetteki temsillerinin dünya ortalaması %17 olarak kayıtlara geçmektedir. Kadınların siyasal haklarına bazı Avrupa ülkelerinden bile daha erken kavuştukları Türkiye'de ise kadınların siyasetteki temsiliyeti dünya ortalamasının bile altında (%14,3) görülmektedir. Türkiye'de kadınların siyasetteki temsiliyetini analiz eden bu çalışma, kadınların düşük temsiliyetini kabul edilemez bir insan hakları ihlali ve suç olarak değerlendirmektedir. Kadın hakkıyla temsil edilebilmesi için sadece yerel ve ulusal düzeydeki seçimler için değil, aynı zamanda bürokrasi ve bütün üst düzey yönetim kadroları atamalarında %50'lik kadın kotasının uygulanması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın Hakları, Cinsiyet Eşitliği, Siyasal Katılma, Siyasal Temsil ve Kota Uygulaması.

ABSTRACT

Women started to have their political rights step by step thanks to their struggle against patriarchal system and adaptation of law following some important development after industrial revolution. But nowadays the political participation of women, comparing to man, is still quite low in local and general administrations in many countries. Women represent the half of world population, but the average of women representation in the political life is about %17. Although Turkey is one of the country that women had their political rights even before some European countries, the women political representation here is about %14.3 which is even under the world average. This paper which aims to study the political participation of women in Turkey, describes women's under-representation as crime and unacceptable human rights violation. The paper proposes very strictly the adaptation of a %50 quote

implementation in politics and any administration level to overcome women's under-representation.

Key words: Woman Rights, Gender Equality, Political Participation, Political Representation and Quote Implementation.

GİRİŞ

Avrupa'da sanayi devrimi öncesindeki tarımsal üretim tarzında kadın ve erkek arasındaki rol dağılımı ve iktidar ilişkisi endüstriyel üretim tarzına geçince değişmeye başlamış, yeni üretim biçimi ve ilişkilerinin ortaya çıkardığı yeni toplumsal düzende kadın kamusal alanın dışında bırakılmıştır. Avrupa'da aydınlanma süreci ile başlayan birey hakları ve vatandaşlığın gelişmesi ile birlikte, kadınların vatandaşlık hakları ile ilgili gelişme sağlanmayınca kadınlar da erkeklerin sahip olduğu vatandaşlık, seçme ve seçilme haklarına sahip olabilmek için siyasal mücadele yürütmeye başlamışlardır. Çünkü sanayi devrimi ile birlikte değişen üretim biçimi devlet ve birey arasındaki ilişkinin yeniden düzenlenmesini zorunlu hale getirmiştir. T. Hobbes, J. Locke, J.J. Rousseau ve Hegel gibi filozofların öncülüğünde gelişen birey, devlet ve sivil toplum tartışmaları, ulus devlet ve vatandaş ilişkilerinde birey haklarını geliştirirken, bu konularla ilgili yasal düzenlemeler ve birey haklarının yasal güvence altına alınmasını beraberinde getirmiştir. Ancak bu süreçte kadınlar siyasal alanın dışında bırakılmış ve tamamen eve ve erkeğin iktidarı altında onun insafına terk edilmiştir (Aktaş, 2012). Siyasal hakların kullanımı yüzyıllarca sadece soylu erkeklerle sınırlı iken sanayi devrimi ile birlikte üretim ilişkilerinin değişmesi ve modern yaşama geçilmesi ile gelişen toplumsal hareketler ve hak mücadeleleri sonucunda, önce vergi veren mülk sahibi erkekler, ardından mülk sahibi olmayan erkekleri kapsayacak şekilde düzenlenmiştir. Kadınlar 1789 Fransız Devrimi ve 1848 Devriminde erkeklerle birlikte mücadele etmelerine rağmen siyasal haklarına kavuşamamışlardır. İlk olarak 1893 yılında Yeni Zelanda'da seçme hakkına 1918'de seçilme hakkına kavuşan kadınlar, 1902'de Avustralya seçme ve seçilme hakkına kavuşmuşlardır. Avrupa'da ilk olarak 1906'da Finlandiya'da seçme ve seçilme hakkı elde eden kadınların bu hakkı ilk olarak elde ettiği Müslüman ülke ise 1918'e Azerbaycan olmuştur. Türkiye'de ise 1930'da belediye seçimlerinde seçme, 1933'te muhtar seçme ve köy heyetine seçilme ve 1934'te milletvekili seçme ve seçilme hakkı elde eden kadınlar, Fransa ve İtalya'da 1946'da, İsviçre'de ise 1971'de ulusal düzeyde seçme ve seçilme hakkına kavuşmuştur.

Kadınların hak mücadelelerini sürdürmeleri ve kitle iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte gelişen küreselleşme sürecinde hak mücadelelerinin daha görünür olması sonucunda, kadınlar geçmişe göre siyasette temsiliyet oranlarını arttırmayı başarmışlardır. Buna karşın günümüzde hala -bir kaç ülke dışında- temsil konusunda erkeklerle eşit düzeye ulaşamamıştır. Kadın kotası ve pozitif ayrımcılık gibi söylem, önlem ve önerilere rağmen,

Ruanda, İsveç, Güney Afrika, Küba, İzlanda ve Finlandiya gibi bazı ülkelerde ilerlemeler kaydedilmiş ancak hala birçok ülkede kadınların temsil oranı erkeklere oranla çok düşük seviyelerde seyretmektedir.

Peki, kadınlar Türkiye’de siyasal yaşamda ne oranda temsil edilmektedir? Kadın temsiliyetinin partilere göre dağılımı nedir? Acaba iddia edildiği gibi kadınlar gerçekten siyasete ilgi duymuyorlar mı yoksa bu orantısız temsilin başka nedenleri mi var? Varsa bu nedenler nelerdir? Kadınların siyasal hayatta temsili ile ilgili sorunlar nasıl aşılabilir? Kadınlar siyasete katıldıkça siyaseti kendilerine uydurabiliyorlar mı yoksa siyasete katılan kadınlar da iktidar ilişkilerinde gittikçe erkeklere mi benziyor?

Türkiye’de kadınların siyasal yaşamda temsiliyetini ele alan bu çalışma, kadınların yerel ve ulusal düzeyde ne oranda temsil edildiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Mecliste ve/veya yerel yönetimlerde temsil edilen mecliste grubu bulanan partilerin yerel ve ulusal temsilcilerini detaylı bir şekilde analiz etmeyi amaçlayan çalışma, kadınların parti yönetimlerinde ne oranda yer aldığını da ele almaktadır. Siyasi partilerin programları, konuyla ilgili Türkçe, İngilizce ve Fransızca literatür taranarak suretiyle verilerini toplayan çalışma, elde edilen oranları Avrupa ve dünyadaki örneklerle karşılaştırarak konuyla ilgili literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir. Kadınların siyasal temsiliyetinin çok düşük olmasının nedenlerinin de araştırıldığı bu çalışmada, kadınların daha aktif ve adil bir şekilde temsil edilmesi için çözüm önerileri sunulmuştur.

Türkiye’de Temsiliyet Oranları

Yukarıda belirttiğimiz gibi Fransa dahil bazı Avrupa ülkelerinden bile önce kadınların siyasal haklarına kavuşmuş olduğu Türkiye, günümüzde Avrupa’da kadınların siyasette en az temsil edildiği ülke olarak kayıtlara geçmektedir. Ataerkil kültürün baskın olduğu Türkiye gibi ülkelerde erkek siyasetçiler ve/veya kimi entelektüeller kadınların erkekler kadar siyasete ilgi duymadıklarını ileri sürerek bu adaletsiz temsiliyete meşruiyet kazandırmaya çalışmaktadır. Böylece Türkiye’de siyaset hala sadece erkek uğraşı olarak görülmekte ve kadınların elinin hamuru ile erkek işine karışmaması gerektiği ve daha ziyade annelik kariyeri uğraşmaları gerektiği değişik biçimlerde dile getirilmektedir. Örneğin Sağlık Bakanı “anneler, annelik kariyerinin dışında bir başka kariyeri merkeze almamalıdır”²⁵ diyerek kadın örgütlerinden gelen tepkilere rağmen bu söylemini tekrarlayarak ısrarını sürdürmüştür.

Bazı Müslüman ülkeler dışındaki ülkelerde genel olarak kadınlar siyasal hayatta gittikçe daha fazla temsil edilirken, Türkiye’de 21’inci yüzyılın başından itibaren artan gelir düzeyi ve

---

²⁵ Sağlık Bakanı’nın açıklaması için bkz: Yaşar Kaçmaz, “Bakan sözlerini yineledi ‘Annelik kariyerdir’, Hürriyet 3 Ocak 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27884416.asp>, (10.04.2015.)

eğitim düzeyine rağmen kadın temsiliyeti bir türlü AB ülkeleri seviyesine çıkamamıştır. Türkiye gibi nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu, Türkiye’den çok daha sonra bağımsızlığına kavuşan (1956) ve kadınların seçme ve seçilme hakkına Türkiye’den 20 yıl sonra kavuştuğu (1957) Tunus’ta bile kadınlar parlamentoda % 27.6 oranında temsil edilirken, Türkiye’de 2011’de yapılan seğimlerden sonra günümüzde bu oran % 14.39 olarak kayıtlara geçmektedir. Hali hazırda 550 sandalyeli parlamentoda 535 milletvekili bulunmakta ve bunların sadece 77’ini kadınlar oluşturmaktadır (www.tbmm.gov.tr). Bu Cumhuriyet tarihinde kadınların temsil edildiği en yüksek orandır (Özçetin, 2012).

12 Haziran 2011 tarihinde yapılan genel seğimlerin ardından, YSK’nın 23 Haziran 2011 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan kesin seçim sonuçlarına göre: AK Parti 327, CHP 135 ve MHP listesinden 53 kişi seğilmişti. Seçime bağımsız olarak katılan adaylardan 35’i de TBMM’ye girmeye hak kazanmıştı. Bu bağımsız milletvekilleri BDP destekli adaylardı ve daha sonra partilerine katıldılar. Partilerden çeşitli nedenlerle istifalar, ölümler ve yeni kurulan siyasal partilerin parlamentoda temsil edilmesi ile bu tablo değişti. 15 sandalye değişik nedenlerle boş kaldı. AK Parti’deki “dershane tartışması”, “rüşvet ve yolsuzluk” operasyonu sonrasında yaşanan istifalarla birlikte Meclisteki bağımsız milletvekili sayısı ise 11’e çıktı. Parlamentoda temsil edilen siyasi parti sayısı da 10’a ulaştı. TBMM’deki sandalye sayısının boşalmasındaki diğer nedenlerden biri de 30 Mart 2014 tarihinde yapılan yerel seçimler oldu. 26 milletvekili belediye başkanlığı için adaylığını koydu. Bunlardan 10’u TBMM üyeliğinden Belediye Başkanlığına geçti. AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan’ın 12. Cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından AK Parti’nin sandalye sayısı 312’ye düşerken ana muhalefet partisi CHP’nin milletvekili sayısı da 125’e düşmüş bulunmaktadır. MHP 52, HDP 29, Demokratik Gelişim Partisi 1, Anadolu Partisi 1, Elektronik Demokrasi Partisi 1, Demokratik Bölgeler Partisi 1, Merkez Parti 1, Millet Ve Adalet Partisi 1 milletvekili ile parlamentoda temsil edilmektedir.

Tablo I’e bakınız.

Tablo I

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDE MİLLETVEKİLLERİ DAĐILIMI²⁶

²⁶TBMM Resmi İnternet Sitesi, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim

24. Dönem seçimlerinde seçilen 79 kadın milletvekilinden ikisinin belediye başkanı olmasının ardından 10 Mart 2015 itibariyle parlamentoda 77 kadın milletvekili kalmıştır. Bunların 45'i AK Parti'den, 17'si CHP'den seçilmiştir. MHP'den 3, BDP destekli bağımsızlardan ise 11

Parti Adı	Üye Sayısı
Adalet Ve Kalkınma Partisi	312
Cumhuriyet Halk Partisi	125
Milliyetçi Hareket Partisi	52
Halkların Demokratik Partisi	29
Bağımsız Milletvekili	11
Demokratik Gelişim Partisi	1
Anadolu Partisi	1
Elektronik Demokrasi Partisi	1
Demokratik Bölgeler Partisi	1
Merkez Parti	1
Millet Ve Adalet Partisi	1
Toplam	535

kadın milletvekili Meclis'e girmiştir. Ancak BDP milletvekili Gültan Kışanak Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı olurken BDP'nin desteklediği kadın milletvekillerinden Emine Ayna ise Demokratik Bölgeler Partisi DBP çatısı altında parlamentoda yer almıştır. Leyla Zana ise bağımsız olarak mecliste yer almıştır. HDP'nin kurulmasıyla birlikte HDP olarak Mecliste temsil edilen grubun 9 kadın milletvekili bulunmaktadır. Parlamentoda Anadolu Partisi'nin 1, Demokratik Bölgeler Partisi DBP'nin 1 kadın milletvekili bulunurken birde bağımsız kadın milletvekili bulunmaktadır.

Tablo II'ye bakınız.

Tablo II

MİLLETVEKİLLERİNİN CİNSİYET VE PARTİLERE GÖRE DAĞILIMI²⁷

²⁷ TBMM Resmi İnternet Sitesi, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim

Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı olması ile birlikte 29 Ağustos 2014 tarihinde Ahmet Davutoğlu başbakanlığında kurulan 62'inci hükümetin 26 bakanlı kabinesinde ise tek bir kadın bakan

Parti Adı	Kadın		Erkek		Parti Toplam
	Sayı	Oran	Sayı	Oran	
Adalet Ve Kalkınma Partisi	45	% 14,42	267	% 85,58	312
Cumhuriyet Halk Partisi	17	% 13,6	108	% 86,4	125
Milliyetçi Hareket Partisi	3	% 5,77	49	% 94,23	52
Halkların Demokratik Partisi	9	% 31,03	20	% 68,97	29
Bağımsız Milletvekili	1	% 9,09	10	% 90,91	11
Demokratik Gelişim Partisi	0	% 0	1	% 100	1
Anadolu Partisi	1	% 100	0	% 0	1
Elektronik Demokrasi Partisi	0	% 0	1	% 100	1
Demokratik Bölgeler Partisi	1	% 100	0	% 0	1
Merkez Parti	0	% 0	1	% 100	1
Millet Ve Adalet Partisi	0	% 0	1	% 100	1
Genel Toplam	77	% 14,39	458	% 85,61	535

(Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Ayşenur İslam) yer almıştır. Bakanlar kurulu içerisindeki hiyerarşik yapıya göre 6'ncı sırada yer alan bu bakanlıkla kadınların kabinede temsil oranı ise % 3.8 olarak kayıtlara geçmektedir (www.basbakanlik.gov.tr). Bu arada bakanlıkların ve müsteşarlıkların web sitelerine baktığımızda, Mart 2015 itibariyle 26 müsteşardan sadece 1 tanesinin kadın olduğu görülmektedir. Buda yine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı müsteşarıdır. Burada da temsil oranı bakanlıklardaki temsil oranıyla aynı yani %3,8'e denk gelmektedir.

Yerel Düzeyde Temsil Oranı

Büyükşehir belediye başkanlıklarına bakıldığında Türkiye'de sadece üç büyük şehir belediye başkanının kadın olduğu görülmektedir. AKP Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin, CHP Aydın Büyükşehir Belediye Başkanı Özlem Çerçioğlu ve BDP Diyarbakır

Büyükşehir Belediye Başkanı Gülten Kışanak'tır. HDP'nin aynı zamanda Mardin ve Van'da büyükşehir belediye eş kadın başkanları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra HDP'nin Hakkari il belediye başkanı da Dilek Hatipoğludur. HDP'nin Bitlis, Ağrı, Iğdır ve Siirt'te il belediye eş başkanları bulunmaktadır.

Tablo III'e bakınız.

Tablo III
BÜYÜKŞEHİR VE İL BELEDİYE BAŞKANI KADINLAR²⁸

Büyükşehir Belediye Başkanları	AK PARTİ	CHP	MHP	BDP
	1 Gaziantep	1 Aydın		1 Diyarbakır
Büyükşehir Belediye Eşbaşkanları				2 Mardin Van
İl Belediye Başkanları				1 Hakkari
İl Belediye Eşbaşkanları				6 Batman, Bitlis, Iğdır, Siirt

Ülke genelindeki diğer 2 bin 950 belediye başkanından ise sadece 33'ünün kadın olduğu Türkiye'de kadınların seçilmişler arasındaki oranı yaklaşık binde 8 civarında kayıtlara geçmektedir. BDP'den 22, AKP ve CHP'den 5'er ve MHP'den bir kadın olmak üzere 33 belediyenin başkanı kadın²⁹. 2009 yerel seçimlerinde ise illerde kadın belediye başkan sayısı

²⁸ Belediye Başkanlıklarının web siteleri.

²⁹ Belediye başkanlığına seçilen kadınlar şunlardır: CHP İstanbul Avcılar - Hanay Handan Toprak Benli, AKP Konya Meram - Fatma Toru, AKP Elazığ Keban - Fethiye Atlı, CHP Amasya Gümüşhacıköy - Zehra Özyol, MHP İzmir Kiraz - Saliha Şengül, CHP İzmir Konak - Sema Pektaş, CHP Aydın Nazilli - Ferda Çağlar, CHP Denizli Bozkurt - Birsen Çelik, AKP Eskişehir Mihalgazi - Zeynep Akgün, AKP Ankara Güdül - Hava Yıldırım, AKP Ankara Kalecik - Filiz Ulusoy, BDP Muş Bulanık - Figen Yaşar, BDP Muş Varto - Sabite Ekinci, BDP Ağrı Diyadin - Hazal Aras, BDP

ikiydi; Aydın'da CHP'li Özlem Çerçioğlu ve Tunceli'de Demokratik Toplum Partisi'nden Edibe Şahin. İlçelerde ise 15 kadın belediye başkanı vardı.

Siyasi parti yöneticileri ve il başkanlarına baktığımızda AKP ve CHP'nin 81 il başkanlarının tümünün erkeklerden oluştuğunu görüyoruz. Türkiye genelinde 80 il başkanı bulunan MHP'nin bir il başkanının kadın olduğunu ve bu oranın %1,2'ye denk geldiğini görüyoruz. Türkiye genelinde 48 il başkanı bulunan BDP'nin ise eş başkanları ile birlikte 29 kadın yöneticisinin olduğunu görüyoruz. Bu oran %60'a tekabül etmektedir.

Tablo IV'e bakınız.

Tablo IV
TÜRKİYE'DEKİ SİYASİ PARTİ İL BAŞKANLIKLARI

Siyasi Parti	Toplam İl Başkanı Sayısı	Kadın İl Başkanı Sayısı	Kadın Oranı %
AK Parti	81	0	0
CHP	81	0	0
MHP	80	1	1.2
BDP	48	29 Eşbaşkanlar dahil	60.4
Toplam	290	30	10.3

Kadınların seçimle ve atamayla gelinen siyasi, idari ve hukuki bütün karar organlarında gerçekten temsil edildiğini söylemek çok zor görünüyor. Bu yüzden Türkiye'deki durum aslında siyasette kadının temsilinden ziyade, siyasette temsili bir kadın varlığı biçiminde ifade edilebilir” (Özçetin, 2012). Valiliklerin web sitelerindeki bilgilere göre 10 Mart 2015 itibarıyla 81 il valisinden sadece ikisi (Yalova valisi Esengül Civelek ve Sinop Valisi ve Yasemin Özata Çetinkaya) kadın. Bu oran da %1,2'ye denk gelmektedir. Türkiye'nin ilk kadın valisi Muğla'da Lale Aytaman 1991-1995 yılları arasında görev yapmıştı. Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki kadın vali sayısı toplam üç olmuştur.

Van Edremit - Sevil Çetin, BDP Van Erciş - Diba Keskin, BDP Van Özalp - Handan Bağcı, BDP Van İpekyolu - Aygün Bidev, BDP Hakkari Yüksekova - Ruken Yetişkin, BDP Şırnak Cizre - Leyla İmret, BDP Şırnak Silopi - Emine Esmer, BDP Şırnak Uludere - Zeynep Üren, BDP Mardin Dargeçit - Zeynep Sipçik, BDP Mardin Derik - Sabahat Çetinkaya, BDP Mardin Mazıdağı - Necla Yıldırım, BDP Mardin Nusaybin - Sara Kaya, BDP Diyarbakır Bağlar - Birsen Kaya Akat, BDP Diyarbakır Bismil - Cemile Eminoğlu, BDP Diyarbakır Eğil - Petek Elyuse Çapanoğlu Çelik, BDP Diyarbakır Hazro - Güler Özavcı Doğu, BDP Diyarbakır Lice - Rezan Zuğurlu ve BDP Diyarbakır Silvan - Yüksel Bardakçı.

Türkiye’de Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay, HSYK, Yüksek Seçim Kurulu, Askeri Yargıtay’dan oluşan 7 yüksek yargı organı başkanlıklarından sadece bir tanesi (Danıştay Başkanı) kadın. Meslek Birlikleri ve Odaların başkanlıklarında da durum çok farklı değil. Mart 2015 itibarıyla, Türkiye’deki 14 meslek ve odaların tek bir kadın başkanı bulunmaktadır. TÜSİAD. Bu oran 2014 yılında %0 idi. Türkiye’deki 176 vakıf ve devlet üniversitesi rektörlerinden 14 tanesi kadın. Bu oran %7,9’a denk geliyor (Kader, 21.04.2014).

Türkiye’de, Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı, Valiler, Başkanlık Müşaviri, Bağlı Kurum Başkanı, Bağlı Kurum Başkan Yardımcısı, Bakanlık Bünyesindeki Genel Müdürler, Bağlı Kurum Genel Müdürleri, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı, Kurul Başkanı, Kurul Üyeleri, Kurum Bünyesinde Başkan, Daire Başkanı Unvanları, Bölge Müdürleri, Bölge Müdür Yardımcıları, İl Müdürlerinden oluşan) üst düzey kadın memur sayısına baktığımızda yine ciddi bir eşitsizliğin olduğu görüyoruz. 2008 yılında 5.512 olan memurların sadece 480’i kadın olarak kayıtlara geçmektedir. Bu %8,71’e denk gelmektedir. 2009 yılında 5.555 olan üst düzey memurlardan 515’i kadın ve kadın oranı %9,27’dir. 2010’da 5.146 olan toplam üst düzey memurdan 478’i yani sadece %9,29’u kadın olarak kayıtlara geçmiştir. 2011’de oranlar yine değişmiyor. 4.797 olan üst düzey memurdan 446’sı yani %9,30’u kadındır. 2012’de 5.857 üst düzey memurdan sadece 564’ü yani %9,63’ü kadındır. 2013’te yine 6.408 olan üst düzey memurdan sadece 598’i yani %9,33 ve 2014’te 6.485 olan toplam üst düzey memurun 601’i yani sadece %9,27’si kadın olmuştur.

Tablo V'e bakınız.

Tablo V
ÜST DÜZEY KADIN MEMUR³⁰

Yıl	Toplam Memur Sayısı	Kadın Memur Sayısı	Kadın Oranı %
2008	5.512	480	8,71
2009	5.555	515	9,27
2010	5.146	478	9,29
2011	4.797	446	9,30
2012	5.857	564	9,63
2013	6.408	598	9,33
2014	6.485	601	9,27

Kadınlar genel seçimlerde oy kullanma hakkını elde ettikleri 1934'ten sonra, ilk kez 8 Şubat 1935'te yapılan seçimlere katılarak 395 milletvekilinden 18'ini kazandılar. Bu sayı % 4.6'ya denk geliyordu. 1943 seçimlerinde 435 milletvekilinden 16'sı kadındı ve % 3.7'ye denk geliyordu. Demokrat Parti'nin ezici bir çoğunlukla iktidara geldiği 1950 seçimlerinde 487 milletvekilinden sadece 3'ü kadındı. Cumhuriyet tarihinde kadınların en az temsil edildiği bu oran %0,6'ya denk geliyordu. 1957 seçimlerinde 610 parlamenterden 8'i kadındı bu da %1,3'e denk geliyordu. 1965 seçimlerinde 450 milletvekilinden yine 8'i kadındı bu kez oran %1,8'di. 1973'te 450 vekilden 6'sı kadındı ve bu da %1,3'e denk geliyordu. 1991'de yine 450 vekilden 8'i yani %1,8'i kadındı. 1999'da 550 milletvekilinden 22'si kadındı oran olarak %4,2'ye tekabül ediyordu. 2002 yılında 550 milletvekilinden 24'ü kadındı ve buda %4,4'e denk geliyordu. 2007'de yine 550 vekilden 50'si kadındı bu oran % 9,1'e tekabül ediyordu. 2011 seçimlerinde 550 milletvekilinden 79'u kadındı ve bu da %14,3'e denk geliyor.

³⁰ Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı, Valiler, Başkanlık Müşaviri, Bağlı Kurum Başkanı, Bağlı Kurum Başkan Yardımcısı, Bakanlık Bünyesindeki Genel Müdürler, Bağlı Kurum Genel Müdürleri, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı, Kurul Başkanı, Kurul Üyeleri, Kurum Bünyesinde Başkan, Daire Başkanı Ünvanları, Bölge Müdürleri, Bölge Müdür Yardımcıları, İl Müdürleri.

Kaynak: www.dpb.gov.tr/file:///C:/Users/Admin/Downloads/ustduzey_cinsiyet_subat.pdf, (09. Mart 2015)

Tablo VI'ya bakınız.

Tablo VI
TBMM'DE YILLARA GÖRE KADIN TEMSİLİYETİ³¹

Seçim Yılı	Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Oranı (%)
1935	395	18	4.6
1943	435	16	3.7
1950	487	3	0.6
1957	610	8	1.3
1965	450	8	1.8
1973	450	6	1.3
1991	450	8	1.8
1999	550	22	4.2
2002	550	24	4.4
2007	550	50	9.1
2011	550	79	14.3

1935'ten 1950'ye 49, 1950'den 1980'e yine 49 kadın milletvekili, 1983'ten 1994'e 26 kadın milletvekili seçilmiştir. 1934'ten 1994'e 90 kadın 124 sandalye ile kadınları temsil etmiştir. 1990'lardan 2000'li yıllara ise 550 sandalyeli Mecliste kadınlar ortalama 30 ile 50 milletvekili ile ancak temsil edilebilmişlerdir. Bu yıllarda kadınların temsili konusunda 150 ile 160 ülke arasında yapılan dünya sıralamasında Türkiye sürekli 105 ile 110'uncu sıralarda yer almıştır. Türkiye'den 20 yıl sonra kadınların seçme ve seçilme hakkı kazandığı Tunus bile bu

³¹ TBMM Kayıtları.

sıralamada 2010 yılında 59 milletvekili ile %27,6 ile 29'uncu sırada yer alırken Türkiye'nin bulunduğu yer dikkat çekmektedir.

Avrupa ülkeleri ile karşılaştığımızda 2011'de Fransa 109 kadın milletvekili ile (%18,9 oranında temsiliyet ile) 66'ncı sırada yer alıyordu. Merkezi Cenevre'de bulunan Parlamentolararası Birlik Örgütü'ne göre dünyada kadınların siyasetteki temsil oranı ortalama olarak %17 olarak kayıtlara geçmektedir. Türkiye'nin dünya ortalamasının altında kaldığı görülmektedir. Dünyadaki bazı ülkelerden örneklere baktığımızda Ruanda %63,75 ile kadın milletvekili dünya rekorunu elinde bulundurmaktadır. Halen kadınlar Ruanda parlamentosunda %48,8 oranında temsil edilmekteler. Nerdeyse her iki milletvekilinden birinin kadın olduğu Ruanda, kadın temsili konusunda dünyanın gelişmiş ülkelerini de geride bırakmaktadır. Kadınların parlamentoda temsili İsveç'te %45,3 Danimarka'da %38, Finlandiya'da %37,5, Norveç'te %36,4 ve İzlanda'da % 30,2 olarak kayıtlara geçmektedir. Mozambik'te bu oran %30, Güney Afrika'da %29,8, Namibya'da %26,4, Uganda'da %24,7 ve Eritre'de %22'dir. Dünyada kadınların en az temsil edildiği ülke Arap Yarımadasındaki Yemen'dir. Yemen'de kadın temsili % 0,3 oranındadır. Swaziland, %6,2, Nijerya %6,7 ve Kongo %7,4 ile bu tabloda yer almaktadır (Tran, 2015).

AB ile tam üyelik için müzakereler yürüten Türkiye, kadınların siyasal alanda temsiliyeti konusunda Libya, Cezayir, Fas ve Suriye gibi Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri ile aynı sıraları paylaşmaktadır. Kadınların seçme ve seçilme hakkı kazandığı ilk Müslüman ve ilk Türk devleti olan Azerbaycan'da da durum Türkiye'den çok farklı değil. Burada da toplumsal yaşamda ataerkil kültürün hakim olması, işleyen bir kota sisteminin Siyasi Partiler Kanunu ve Seçim Kanunu'na koruma altına alınmamış olması nedeniyle kadınların temsil oranı erkeklere göre çok düşüktür. Sovyetler döneminde siyasal yaşamda kendilerine bugüne göre nispeten daha çok yer bulan kadınlar, günümüzde parlamentoda seslerini duyuramamaktadır (Yıldırım, 2012). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programına (UNDP) göre Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki geçiş döneminde kadının siyasetteki durumu gittikçe gerilemiştir. Buna göre kadın temsili Sovyetler Birliği zamanında %40'lara varırken, 1992'de Milli Meclis'teki oran %6 ile sınırlı kalmıştır (UNDP, 2007: 74). Bu deneyim ister istemez, ataerkil yapıyı reddeden sosyalist ideoloji ve sosyalist düzenin kadın temsili konusunda daha avantajlı durumlar ve koşullar ortaya çıkarıp çıkarmadığı sorusunu akla getirmektedir. Ülkeler kıyaslandığında, kadınların siyasal katılımının da farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılık siyasal sistemlerin işleyiş biçimleri ve farklılıklarından da kaynaklanabilmektedir (Tokgöz, 1979: 18, Çağlar, 2011: 60).Yine aynı rapora göre Kasım 2005'teki genel seçimlere bakıldığında 2327 adayın %10'u, 2005 parlamento seçimlerinde 2063 adayın %10,3'ü kadındır. Seçim sonuçlarına göre parlamentoda kadın temsil oranı %9,9'dan ancak %11,2'ye

yükselebilmiştir. 2011 yılı itibariyle Azerbaycan Parlamentosu'ndaki 125 vekilden sadece 20'si kadındır (www.azstat.org).

Kadın Adayları Destekleme Derneği'nin (Kader) *Temsilde Kadın Erkek Eşitliği* başlığıyla yayınladığı 7'inci karnesinde açıkladığı "*Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Raporu*" sıralamasına göre (2013) Türkiye, 136 ülke arasında 120'nci sırada yer almıştır. Aynı raporun "*Siyasete Katılım ve Güçlenme*" başlığında ise Türkiye, 103'üncü sıraya yerleşmiştir. Ekonomiye katılım ve fırsat eşitliği sıralamasında da Türkiye 127'inci sırada yer almıştır (Kader, 21.04.2014).

Eşit Temsiliyet Önündeki Engeller

Dünyada ve Türkiye'deki bu kadın erkek eşitsizliği ve adaletsiz temsiliyetin çeşitli ve çok sayıda sebepleri bulunmaktadır. Nedenleri çok ve çeşitli olmasına karşılık bu nedenlerin bir kısmının toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü, sosyo-ekonomik faktörler, siyasal ve kültürel faktörler ile siyasal sistemin işleyişi ile ilgili olduğu belirtilmektedir (Aydemir ve Aydemir, 2011:16-18). Kadının siyasal yaşama aktif olarak katılamayışının nedenlerinin başında geleneksel ataerkil aile ilişkileri gelmektedir (Doğramacı,1997:141). Ayrıca yasalarda özellikle de uygulamalarda erkeğe her türlü pozitif ayrımcılığın yapılması, şiddete maruz kalan kadın vakalarında erkeklere iyi hal ve ceza indirimi gibi nedenlerin uygulanması, kadınların ikinci cins olarak görülmelerini meşrulaştırmakta ve erkeğin kadın üzerindeki hakimiyetini pekiştirmektedir. Bu hakimiyet özel alandan kamusal alana, aile içinden siyasal ve ekonomik yaşama kadar her alanda kendini hissettirmektedir.

Kadınların kadın olduğunu hatırlamayan Siyasi Partiler Yasası, Seçim Kanunu ve lider sultasına bağlı erkek egemenliğindeki aday belirleme sistemi kadınları siyasetten dışlamaktadır. Antidemokratik uygulamalarla dolu kadın politikası Türkiye'de demokrasinin işleyişi ile ilgili cinsiyetçi yaklaşım ve uygulamaları açıkça göstermektedir (Çağlar (2011: 10, Menteşe, 2014: 90).

Siyasi partilerin aday listelerini belirleme stratejileri oldukça sorunludur. Ulusal düzeyde olduğu gibi yerel düzeyde de -para, zaman, güçlü kamusal ilişki ağları, eğitim, deneyim gibi-gerekli politik kaynak ve olanaklara sahip olanlar, öncelikle aday gösterilmekte ve seçilmektedir. Bunların neredeyse tamamında kadınların dezavantajlı olduğu açıkça görülmektedir (Alkan, 2013).

Bütün seçim süreçleri ve deneyimler bu sorunları aşmanın yolunun kadınların nüfusu oranında kotalar uygulamaktan geçtiğini göstermektedir. Bu yüzden sadece ulusal düzeyde değil aynı zamanda yerel düzeyde ve her türlü bürokratik ve üst düzey atamalarda %50 kadın kotası kesin ve katı bir şekilde uygulanmadıkça bu eşitsizliğin sona ermesi mümkün

gözükmemektedir. Kotalar daha çok karar organlarında cinsiyet dengesizliğini gidermenin bir aracı olarak ortaya çıkarken, uygulama genelde önemli siyasal aktörlerin desteğinden yoksun olmakta veya güçlü ataerkil gelenekleri olan toplumlarda muhalefetle karşılaşmaktadır. Kota uygulamasına karşı çıkanlar, bu uygulamaların erkekler aleyhinde bir ayrımcılığa dönüştüğünü ileri sürmektedirler. Haliyle erkek egemen toplum kadınlar lehine kota uygulamasına kayıtsız kalmaktadır (Sitembölükbaşı, 2007: 17, Çağlar, 2011: 73).

Bir yandan gelenek ve göreneklerle yakından alakalı olan bu durumun en önemli nedenlerinden biri de ekonomik bağımlılık ve ekonomik eşitsizliktir. Bunun yanı sıra ev işleri ve çocuk bakımının, kadının doğal işi ve sorumluluğu olarak görülmesi geleneksel anlayışı, kadının siyasal olaylar ve ülke meseleleri ile ilgilenmesi, sosyal ve kültürel yaşama katılımı önünde ciddi sorunlar teşkil etmektedir.

Gelişmiş Batı toplumlarında devletin kreş, yuva ve anaokulu gibi hizmetleri yaygınlaştırması ve kalitesini arttırması ile kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik yaşama katılımını pozitif yönde etkilerken, Türkiye’de bu konuda hala ciddi sorunlar bulunmaktadır.

Türkiye’de geleneksel toplumdaki kadar olmasa da hala erkeğin egemenliğine dayanan ataerkil toplum yapısı varlığını sürdürmektedir. Kadınlar hala özel alan (mahrem) olarak adlandırılan ilişkiler alanına kapatılarak kamusal yaşamın fırsatlarından mahrum bırakılmaktadır. Sosyal, siyasal ve ekonomik çevre erkekler tarafından erkekler için dizayn edilmiş ve eğitim sistemi sürekli erkek egemen kültürle birlikte kendini yeniden üretip durmakta ve erkeğin hakimiyetindeki yaşam devam etmektedir.

Böylece sadece siyasal temsilde değil aynı zamanda eğitim, sağlık, barınma, sosyal güvenlik gibi sosyal haklar bağlamında da kadınlar hala ciddi sorunlarla boğuşmaktalar. Bu yüzden kadınların işgücüne katılımı erkeklere göre son derece sınırlı kalmaktadır. Bu durum, kadınların ya sosyal güvenlik mekanizması dışında kalmalarına ya da koca-baba gibi aktörlere bağımlı hale gelmelerine neden olmaktadır (www.keig.org).

“Kadınların toplumsal ve ekonomik hayata katılımının yetersizliği, siyasal temsil sorununun da en temel ve en önemli yapısal nedeni” olarak görülmektedir (Toksabay ve Memişoğlu, 2007: 8-9). Genel olarak kadınların siyasi hayattaki rolleri, kadınların iş hayatındaki ve farklı toplumsal ortamlardaki rollerinden bağımsız değildir (Çağlar, 2011:). Türkiye genelinde erkeklerde işgücüne katılma oranı %70,9, kadınlarda ise %29,7 olarak kayıtlara geçmektedir. TÜİK verilerine göre 2009 yılında işgücüne dahil olmayan kadın nüfusu toplam kadın nüfusunun yüzde 69’unu oluşturmaktadır. Kalan çalışabilir kadın nüfusunun yüzde 8’i işsiz, yüzde 9,3’ü ise tarımda çalışmaktadır (Konda, 2011).

Eğitim ve Siyasal Katılım

Bazı istisnai durumlar dışında genelde siyasal katılımın eğitimle doğru orantılı olduğu varsayılmaktadır. Fakat T¼rkiye’de ilginç bir şekilde kadınların eğitim oranının yükselmesi ve yaşam standartlarının iyileşmesine rağmen siyasal yaşamdaki temsiliyeti konusunda paradoksal bir şekilde bir durgunluk yaşanmaktadır. TÜİK verilerine göre ÷lkedeki okuma yazma bilmeyen 4 milyon sekiz yüz bini aşkın nüfusun 967 bini erkek, 3 milyon 897 bini kadındır. Yani ÷lkedeki okuma yazma bilmeyen her beş kişinin biri erkek, dördü kadındır. Yine ÷lkedeki herhangi bir okul bitirmeden okuma yazma bilen 3 milyon 453 bin kişilik nüfusun 2 milyon 52 bini kadınlardan oluşmaktadır. Ülkede herhangi bir diploması olmadan okuma yazma bilen her beş kişinin ikisi erkek, üçü kadındır. Kadın nüfusun yüzde 10’u okuma yazma bilmeyenlerden, yüzde 5’i diplomasız okuryazarlardan, yüzde 42’si ilkokul, yüzde 12’si ortaokul mezunlarından oluşmaktadır. Yani kadınların toplamda yüzde 71’i lise altı eğitimi, yüzde 23’ü lise, yüzde 9’u üniversite mezunudur. T¼rkiye’de kadınların eğitim durumunda hızlı bir iyileşme gözlenmektedir. Ancak bu iyileşme hala eğitim konusunda kadın ve erkek eşitliğinden çok uzaktır. 1990’ların başında yüzde 34’ü okuma yazma bilmeyen kadınların oranı 2008 TÜİK verilerine göre yüzde 15,8 oranına d¼řmüřtür. Ortaokul mezunu kadınların oranı 1990 yılında yüzde 4,6 iken 2000’de yüzde 6’ya, 2008’de yüzde 14,9’a yükselmiştir. Lise mezuniyeti de aynı yıllarda yüzde 8,4’den 2008’de yüzde 17,1’e yükselmiştir. Son yirmi yılda kadınların eğitiminde önemli mesafeler alındığı gör÷lmektedir (Konda, 2011).

Toplumsal cinsiyet, bir inşa süreci olduğuna göre, öğrenilen bir şeydir. Kız çocukları yaşamları boyunca nasıl davranacaklarını, nasıl çalışacaklarını, nasıl giyineceklerini, nasıl eğleneceklerini, nasıl tartışacaklarını ve pek çok nasilla ilgili davranışları başta aile olmak üzere, diğer toplumsallaşma araçları kanalıyla öğrenirler. Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin o toplumdaki yapabilirliklerini ve sınırlılıklarını her aşamada belirlemektedir (Bozatay, 2011: 129).

Erkekler ile kıyaslandığında, kadınların tarih boyunca süregelen dezavantajlı konumlarının hâlâ sürmekte olduğu gözlenmektedir. Üniversite ve üstü eğitim seviyesinde olanlar 44 yaş üstünde %5 iken, 28-44 yaş grubunda %9’a, 28 yaş altında %14’e yükselmektedir. Lise mezunu olanlar ise 44 yaş üstünde %9 iken, 28-44 yaş grubunda yüzde 20’ye, 28 yaş altında %41’e çıkmaktadır. KONDA’nın “bulgularından yaş, eğitim ve çalışma durumlarına bakıldığında eğitim seviyelerinde gör÷len kısmi iyileşmeye karşın, gerek gelenekler, gerekse de istihdam olanaklarındaki yetersizlikler nedeniyle kadınların hayata karşı pozisyonlarında önemli bir değişiklik henüz gözlenmemektedir” (Konda, 2011).

“Eşitlik zemini üzerine inşa edilen durumlarda bile, bazı yurttaşların tam/bütün yurttaşlar olarak yaşamaları önünde ciddi sorunlar çıkabilmektedir. Örneğin kişilerin bedensel bütünlükleri tehlikeye düşebilmekte, eğitim, sağlık, barınma gibi sosyal hakları karşılanmamakta ya da karar verme süreçlerine katılımları önünde engeller olabilmektedir. Kadınların durumuna baktığımızda Türkiye sivil haklar bağlamında, en temel hakları olan yaşam hakkının tehlike altında olduğu görülmektedir. Türkiye’de bir soru önergesi üzerine Adalet Bakanlığı’nın açıklamasına göre 2002 yılından 2009 yılına kadar, kadın cinayetleri yüzde 1400 oranında artmıştır (Radikal, 2010). Erkekler 2013’te 214 kadın ve 10 çocuğu öldürmüş, 167 kadın ve kız çocuğuna tecavüz etmiş/tecavüz girişiminde bulunmuş, 241 kadın ve kız çocuğuna şiddet uygulanmış, 161 kadın ve kız çocuğuna cinsel tacizde bulunmuştur (Bianet, 2013).

Sorunun Tanımlanması ve Alınması Gereken Önlemler

Siyaset bilimci Dahlerup, kadının siyasetteki konumunun güçlendirilmesine ve siyasette ve kadın ve erkek dengesinin sağlanmasına yönelik beş argüman ileri sürmektedir. Bunlar “adalet”, “fayda”, “tecrübe”, “menfaat çatışması” ve “demokratik meşruluğu arttırma”dır. İlk sırada yer alan “adalet” argümanı, eşit oranda temsil edilmeyi bir adalet konusu olarak ele almaktadır. Buna göre nüfusun yarısını oluşturan kadınların temsil oranında da benzer rakamları elde etmesi gerekir (Dahlerup, 2005) Dolayısıyla eğer kadınlar nüfusları oranında temsil edilmiyorsa bu açıkça bir hak gaspı, bir insan hakları ihlali ve suç sayılmaz mı?

Dahlerup’un ikinci argümanı “fayda” argümanıdır. Bu argüman temelde toplumda mevcut olan bütün yeteneklerden faydalanmanın, o toplumun yararına olacağı düşüncesini savunmaktadır. Üçüncü argüman “kadınların tecrübelerinin dahil edilmesinin önemi” ile ilgilidir. Kadınların toplumdaki tecrübeleri erkeklerden farklılık göstermektedir. Dolayısıyla kadınlar ihtiyaçlarla ilgili erkeklerden farklı çıkarımlarda bulunabilirler (Dahlerup, 2005). Bu farklı çıkarımlar bizi çok daha zengin seçeneklerin olduğu farklı bir dünyaya götürebilir. Dördüncü argüman, kadın ve erkek arasında çeşitli menfaat çatışmalarını konu edinen “menfaatler çatışması” argümanıdır. Bu argümana göre, kadınlar ve erkekler aile içi şiddet, eşit işe eşit ücret gibi konularda farklı bakış açılarına sahiptirler. Dolayısıyla kadınların parlamentoda yer alması bu tarz sorunların çözümünde büyük önem teşkil etmektedir. Dahlerup’un son argümanı ise, “demokratik meşruluğu arttırmak, toplumu modernleştirmek” ile ilgilidir. Modern bir ülke olabilmek ve demokrasiyi etkin kılabilmek için kadınların siyasette adil bir şekilde temsili şarttır (Dahlerup, 2005).

Yukarıdaki tablolar özellikle muhafazakar partilerin kadın temsiliyeti konusunda çok daha cimri davrandığını göstermektedir. HDP’nin %35 oranda kadın temsiline yer verdiğini gösteren yukarıdaki tablolar (daha önce BDP idi) bu oranın muhafazakar AKP ve MHP’de

çok daha düşük olduğunu göstermektedir. Yine Azerbaycan'da SSCB döneminde %40'larda olan kadın temsiliyetinin bugün dünya ortalamasının altına gerilemesi de muhafazakar ve otoriter eğilimlerin kadın temsiliyetini olumsuz etkilediği görüşünü açıkça desteklemektedir.

Ayrıca son seçimler söz konusu muhafazakar partilerin ve siyasal eğilimlerin bu alışkanlıklarını sürdürdüğünü göstermektedir. Örneğin, 7 Haziran 2015'te yapılacak genel seçimler için Milletvekili aday listelerinde kadın adayların oranı, AKP'de %18, CHP'de %18, MHP'de %9 ve HDP'de %48 olarak açıklanmıştır. HDP ve CHP'de kadın aday sayısı ve sıralamalardaki artış dikkat çekerken, AKP ve MHP'de kadın adaylar umduğunu bulamamıştır. AKP'de 99 kadın aday seçim listelerine girerken, CHP'de 103, MHP'de 50, HDP'de 268 kadın aday yer almıştır. Bu sayılarla HDP'nin kadın aday sayısının diğer üç partinin toplam kadın aday sayısından fazla olduğu görülmektedir (t24,2015).

SONUÇ

Kadınların erkeklerle eşit vatandaşlık hakkı ve seçme ve seçilme hakkına sahip olduklarının ileri sürüldüğü günümüzde aslında uygulamada hala çok sayıda eşitsizlikler mevcuttur. Bu eşitsizliklerin en önemlilerinden biri de kadınların erkeklere göre çok düşük oranlarda siyasette temsil edilmeleridir. Siyasetin yaşamımızın birçok alanını belirlemesi nedeniyle aslında bu siyasal eşitsizlik birçok eşitsizlik ve sorunu da doğurmakta veya beslemektedir. Bu yüzden kadınların da erkeklerle birlikte adil bir şekilde yönetime katılması demokrasi ve sosyal adalet için hayati derece önem taşımaktadır (Aktaş, 2012a: 42).

Yukarıdaki tablo ve analizlerde de açıkça görüldüğü gibi yerel ve ulusal düzeyde siyasette temsilin yanı sıra bürokrasi, üst düzey yöneticilik ve toplumda saygınlığı olan mesleklere sürekli erkeklere göre çok daha az görevlendirilmekteler. Batı ülkelerinde bu oranlar Türkiye'deki kadar kötü olmasa da yine de kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikler yukarıda saydığımız Ruanda ve İskandinav ülkeleri gibi birkaç istisna dışında bütün ülkelerde devam etmektedir. Fakat Türkiye'deki oranın dünya ortalamasının da altında olması kabul edilemez bir durumdur. Geleneksel eğitim ve öğretimin yanı sıra kadının yönetim işlerini erkeğe bırakması ve çocukların eğitimi ile ilgilenmeleri gerektiğini telkin eden bazı iktidar sahiplerinin önemli oranda etkili oldukları görülmektedir. Bu iktidar sahiplerinin egemenliğindeki kitle iletişim araçları ve dizilerle etki altına alınan kadınlar bu tür telkinlerden etkilenmekte ve bu alanı erkeklere terk etmekte. Ancak bizim açıkça bir hak gaspı, insan hakları ihlali ve affedilemez bir suç olarak nitelendirdiğimiz bu siyaset ve yönetimin bütün kademelerindeki eşitsizlik eninde sonunda toplumun bütün kesimlerini etkilemektedir.

Etkin bir kota sisteminin olmaması, kadının sosyal, siyasal, kültürel, eğitim ve ekonomik yaşama erkeklerle eşit düzeyde katılabilmesi için gerekli önlemler alınmaması bu kısır döngünün devamını sağlamaktadır. Bu yüzden erkekler siyasal temsilde sürekli kadınlardan çok daha avantajlı durumda olmaya devam etmekte. Yasaları yapanların sürekli erkekler olması ve sahip oldukları ayrıcalıkları terk etmek istememeleri, genelde toplumun yarısını teşkil eden kadınların siyasal temsilde nüfusları oranında temsil edilmemelerinin devam etmesini sağlamaktadır. Toplumun yarısını kadınlar oluştururken yönetenlerin yarısını kadınların oluşturmadığı bir sistem nasıl demokrasi olarak adlandırılabilir? Kadınların temsil hakkını gasp eden, bu haksızlığın giderilmesi ile ilgili yasal düzenlemeleri yapmayan ve gerekli önlemleri almayan bir devlet hukuk devleti olabilir mi? Kadınlar siyasete ilgi duysun ya da duymasın bütün yönetim kademelerinin yarısının onlara ait olması onların en doğal hakkı değil mi? Bugün nasıl bir zamanlar sadece soyluların ve zenginlerin seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu dönemler bize tuhaf geliyorsa bir gün mutlaka kadın nüfusunu da erkeklerin yönetmesi, temsil etmesi o kadar tuhaf, haksız ve garip gelmeyecek midir?

KAYNAKÇA

Alkan, A., (2013), “Yerel Siyaset Kadınlar Neden Önemli?”,

http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/03/aytenh.yerel_siyaset_kadınlar_icin_neden_onemli.pdf (09.01.2015).

Aktaş, M., (2012), Küreselleşme Süreci ve Ortadoğu’da Kadın Hakları, Uluslararası Ortadoğu Sosyoloji Kongresi’nde sunulmuş bildiri, 28-30 Haziran 2012, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Aktaş, M., (2012a), Arap Baharı ve Kadın Hakları, EKEV Akademi Dergisi, Yıl:16, Sayı:52, Yaz:2012 ss.29-43.

Aydemir, D., ve Aydemir, E. (2011), Türk Siyasetinde kadın: Çok Oluyoruz, USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi, USAK Raporları, No 11-05.

Azerbaycan İstatistik Kurumu URL: <http://www.azstat.org>, (29.09.2015).

http://www3.weforum.org/docs/GGGR13/GGGR_CountryProfiles_2013.pdf, (20.01.2015).

Başbakanlık Resmi İnternet Sitesi (2015),

http://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_Government/pg_Cabinet, (01.03.2015).

BİANET (2013), Erkek Şiddeti Çetelesi, <http://www.bianet.org/bianet/kadin/152653-erkekler-2013-te-214-kadin-oldurdu>, (01.03.2015).

BM Kalkınma Programı (2007) Azerbaycan İnsanı Gelişim Raporu, 6. Bölüm, s.74.

Bozatay, Ş. A., (2011), *Sosyoloji*, Ankara: Beta Yayınları..

- Çağlar, N., (2011), Kadını Siyasal Yaşama Katılımı ve Kota Uygulamaları, Süleyman Demirel Üniversitesi, C.3, S.4. s.56-79.
- Dahlerup, D., (2005), “Increasing Women’s Political Representation; New Trend in gender Quotas”, Women in Parliament: Beyond Numbers A Revised Edition, (Eds) Julie Ballington and Azza Karam, International IDEA Handbook Series, Stockholm, Sweden, 2005.
- Doğramacı, E., (1997), Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü, Ankara: İş Bankası Yayınları.
- DPB, www.dpb.gov.tr/file:///C:/Users/Admin/Downloads/ustduzey_cinsiyet_subat.pdf, (09. Mart 2015)
- IPU (2014), <http://www.ipu.org/wmn-e/arc/classif010114.htm> (01.02.2015).
- Kaçmaz, Y., (2015), “Bakan sözlerini yineledi ‘Annelik kariyerdir’”, Hürriyet 3 Ocak 2015, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27884416.asp>, (10.04.2015.)
- KADER (2014), “Temsilde Kadın-Erkek Eşitliği” Karnesinde Türkiye 7. Kez Sınıfta Kaldı!, <http://www.ka-der.org.tr/tr-TR/Page/News/2680/21042014kader%E2%80%99in-%E2%80%9Ctemsilde-kadinerkek-esitligi%E2%80%9D-karnesinde-turkiye-7-kez-sinifta-kaldi!.html?bid=420>, <http://cms2.ka-der.org.tr/file/karne%20ic%20sayfa.pdf>, (01.02.2015).
- Kamer (2006), İstersek Biter: “Namus” adına işlenen cinayetler raporu, Kamer, 2006, [http://www.kamer.org.tr/content_images/2006\[1\].report.pdf](http://www.kamer.org.tr/content_images/2006[1].report.pdf), (01.02.2015).
- KEİG raporları: <http://www.keig.org/>, (01.02.2015).
- KONDA, <http://www.konda.com.tr/tr/raporlar.php>, http://konda.com.tr/tr/raporlar/KONDA_30Mart2014_YerelSecimAnalizi.pdf, (01.03.2015).
- Menteşe, S., (2014), Siyasette Kadının Yeri Ve Önemine İlişkin Bir Araştırma: Tunceli İl Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 1, Yıl: 2014, Sayfa: 83-113.
- Özçetin, S., (2012), Siyasette Kadın Temsili, <http://muhalefet.org/yazi-siyasette-kadin-temsili-sema-yazan-ozcetin-31-1674.aspx>, (02.02.2015)
- Radikal, 24 Kasım 2010, <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1030040&Date=24.11.2010&CategoryID=77>, (02.02.2015).
- Sitembölükbaşı, Ş., (2007), “Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde KOTA Uygulamaları”, SDÜ, İİBF., Dergisi, C.12,S.1.

T24, (2015), Hangi parti kaç kadın aday gösterdi?, t24, 07 Nisan 2015, <http://t24.com.tr/haber/hangi-parti-kac-kadin-aday-gosterdi,292863>, (07.04.2015).

TBMM Resmi İnternet Sitesi (2015), http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim, (03.03.2015).

Toksabay E., Memişoğlu A. O, (2007), “Siyasetin Cinsiyeti”, <http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/siyaset%20ve%20kadin%20son%hali.pdf>, (13.02.2015).

Tran, L. B., (2015), “Femmes de pouvoir en Afrique: forces conservatrices ou révolutionnaires?”, Sciences Po Bordeaux, 3 mars 2015,

https://www.academia.edu/11324591/Femmes_de_pouvoir_en_Afrique_forces_r%C3%A9volutionnaires_ou_conservatrices, (08.03.2015).

Tokgöz, O., (1979), Siyasal Haberleşme ve Kadın, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 429, Ankara: Sevinç.

TÜİK (2014), Haber Bülteni, Sayı: 16006, 15 Nisan 2014.

551.Vekil, TBMM’de Dağılım (2013),

<http://www.551vekil.com/2013/11/tbmmde-dagilm.html#.VQCn0fM5nIU>, (07.03.2015).

Yıldırım, H., (2012), Asya ve Avrupa’dan Karşılaştırmalı Örneklerle Kadın ve Siyaset, https://www.academia.edu/2781174/Asya_ve_Avrupa_dan_Kar%C5%9F%C4%B1la%C5%9Ft%C4%B1rmal%C4%B1_%C3%96rnelerle_Kad%C4%B1n_ve_Siyaset, (08.03.2015).

WOMEN'S ENVIRONMENTAL INSECURITY: ASSESSING ENVIRONMENTAL CHANGE AND GENDER

Nicole DETRAZ,

University Of Memphis

Interim Director - International Studies Program, Assistant Professor

Department of Political Science

ndetraz@memphis.edu

THIS IS A DRAFT VERSION. PLEASE DO NOT CITE WITHOUT AUTHOR

PERMISSION

ABSTRACT

Environmental security is a concept that acknowledges connections between environmental change and security broadly construed. Political Science scholars, policymakers, and the media have used concepts like environmental security and environmental conflict to describe the security implications of global environmental change for several decades. This paper explores the various ways that these actors have linked the issues of security and the environment over the past few decades and the gendered implications of these links. To date, there has been little incorporation of gender into debates about security and the environment. Using discourse analysis and drawing on scholarly gender and environment literature, this paper reveals how existing security and environment discourses are gendered, and provides a blueprint for how gender can be fruitfully included in the ways that we understand issues of resource conflict, human vulnerability stemming from environmental change, and security threats to the environment itself. The paper pays particular attention to issues of sustainability and justice in the connections between health, food insecurity, environmental change, and gender.

Introduction

Climate change, loss of biodiversity in forests and oceans, dependence on polluting energy sources- each of these are environmental issues that have captured the attention of people and policymakers around the world. Environmental issues are typically understood to be complex and transboundary, but are they gendered? I argue that including gender into discussions and evaluations of environmental concerns is necessary and helpful. Gender refers to socially

constructed ideas about what people identified as men and people identified as women ought to be and do. Gender differs from biological sex in that gender is socially constructed rather than biologically determined.³² This makes gender fluid and reliant on perception for reinforcement (Sjoberg and Gentry, 2007). When men are expected to migrate in the face of climate change-induced agricultural problems due to their status as “breadwinners” or when women are expected to take the lead in household-level climate change adaptations due to their role as “caregivers” of children and older relatives, these expectations are due to socially conditioned ideas about gender.

There are both instrumental and ethical reasons for reflecting on the connections between gender and environmental politics. The instrumental reason is that halting environmental change requires consulting multiple perspectives and understanding a diverse range of experiences. The ethical reason is that current distribution of environmental ills and environmental benefits are uneven across the international system. People who are most likely to suffer from environmental change are also those who experience discrimination and marginalization at multiple levels and based on multiple categories (gender, race, class, ethnicity, etc.) (Dankelman, 2010; Seager, 1993).

Revealing the connections between gender and environmental change is particularly important now because environmental issues are the subject of important policymaking in states across the globe. Issues like climate change, energy independence, green jobs, etc. have had a central place on the agenda of policymakers in recent years. These environmental debates have included important topics like population and consumption, environmental security, and how to govern environmental issues. It is essential to comprehend the role of gender in these topics so that we can better comprehend the on-going discussions about environmental change and environmental policymaking.

Also, this undertaking is important because environmental issues have important humanitarian implications. Rather than the repercussions of environmental change simply being a theoretical issue, these concerns are also often survival issues for those living in many parts of the world. Much feminist work has focused on the particular gendered implications of environmental change for populations in society, focusing especially on the unique hardships that women face because of environmental degradation. This includes women having to travel farther from home to collect water or fuelwood, women’s unique experiences as environmental refugees, or women suffering food insecurity in greater numbers than men (Terry and Sweetman, 2009). These examples are important to understand because they offer insight into the gendered complexities of environmental issues.

---

³² See scholars like Judith Butler (1989, 2004) for discussions of the fluid nature of sex as well as gender.

Environmental Sustainability and Justice

Examining environmental sustainability and environmental justice through gender lenses is particularly important because society's understanding and enforcement of gender influences how we interact with the environment in myriad ways. Men and women are typically differently placed in terms of both their vulnerabilities to environmental change, and their agency in addressing environmental issues. For example, research on water policy demonstrates that women are often adversely affected by the prevailing tendency towards privatization of water sources (Wallace and Coles, 2005). Water is essential for the survival of all life, and therefore the gender dynamics of water governance need to be explored by both scholars and policymakers. Without exposing the relevance and presence of gender in these kinds of discussions, important debates may continue without the inclusion of a key element. This paper highlights gendered understandings of key environmental issues and topics and reveal the complexities of these discussions. It argues that a feminist perspective will help advance the scholarship and policymaking by revealing the gendered assumptions that go into scholarship and policy making and thus should help us come to a more complete understanding of and response to global environmental problems. These contributions directly relate to goals of sustainability and justice.

Sustainability

Sustainability is a concept that has garnered a huge degree of attention within academic, policy, and activist communities over the past few decades. As is the case for many influential concepts within environmental debates, sustainability evokes fierce definitional debates (Lipschutz, 2012; Skjølsvold, 2013). Jacob Park et al. (2008: 3) conjure the fantastic imagery of Greek mythology by referring to the "the chimerical notion of 'sustainability.'"³³ This implies that it is both composed of multiple parts, and that it is a myth- a position that has been taken by many who are skeptical of our chances of achieving sustainability. The general concept of sustainability can be traced back as far as the mid-nineteenth century, but the actual term did not enter the more general environmental vocabulary until the 1980s. The word 'sustainable' as we now know it appears to have been used first in the phrase 'maximum sustainable yield' as applied to fisheries. From here, the term gained wider by scholars and other actors during the 1970s and 1980s (Lipschutz, 2012).

Thomas Princen (2012: 469) argues that sustainability "is about reconnection, about finding ourselves in nature and nature in us. It is about infusing ecological content (intentionality) into all that is our human world, especially our economy." He goes on to say that

---

³³ According to Greek mythology, a chimera is a female fire-breathing monster having a lion's head, a goat's body, and a snake's tail.

sustainability spans a long time period, focuses on the intersection between social and biophysical systems, and is sensitive to scale.³⁴ Similarly, Anita Milman and Anne Short (2008: 758) claim that “any conception of sustainability must account for the interconnections of environmental, economic, and social factors; consider both the local and global resource base; and be attentive to the long-term needs of future generations.” What these definitions share is attention to the various connections that exist between humans and the “natural” world, and how the actions of each impact the other. The end goal for most definitions of sustainability is none other than survival (Princen, 2012).

One definitional distinction within sustainability debates involves notions of "weak sustainability" versus "strong sustainability."³⁵ Julian Agyeman et al. (2003: 5) explains that Hard or strong sustainability implies that renewable resources must not be drawn down faster than they can be replenished in that natural capital must not be spent- we must live off the income produced by that capital. Soft or weak sustainability accepts that certain resources can be depleted as long as they can be substituted by others over time. Natural capital can be used up as long as it is converted into manufactured capital of equal value.

Advocates of strong sustainability, therefore, argue that there are some benefits provided by functioning ecosystems (i.e., ecosystem services) that cannot be replaced with technological switches or approaches.

This distinction between weak and strong sustainability hints at one major component to sustainability debates- how to achieve sustainability? Many voices claim that sustainability can be achieved through increased “eco-efficiency” in the use of natural resources. This instrumentalist view sees changing social practices and technologies as key to ensuring these efficiencies. Technological solutions in particular are frequently seen as the key to achieving sustainability. “However, technological approaches raise a host of challenging problems. Every new technology is accompanied by risks, often with unanticipated or unwanted consequences to the environment. Furthermore, when technological innovation leads to improved efficiency the net effect may be an increase, rather than a decrease in environmental demands and impacts” (Knight et al., 2013: 692). Existing scholarship shows us that calculations of risk, consumption, and environmental use are gendered (Barke et al., 1997;

---

³⁴ Princen (2012: 472) claims that sustainability is sensitive to “both multiple levels of scale (cellular to organismal to community to biospheric, for instance) and inadequate or excessive scale (too small or too big to self-perpetuate).”

³⁵ There are a few different labels used within GEP scholarship to refer to basically similar categories (weak/soft sustainability or strong/hard sustainability).

Flynn, 1994; Masika, 2002). How these risks might be distributed or shared raises questions of justice.

Justice

Similar to the definitional debates about sustainability, concepts like fairness, inequality, and justice have been defined in various ways that reflect varying perspectives, interests, and contexts. John Rawls (1971) developed a theory of fairness in distribution based in part on self-interest. It is a moral idea that specifies that when one does not know whether one will end up in a marginalized group, it may be individually as well as socially advantageous to set policy before the outcome is known to ensure that the least well off member of an affected group is as well off as possible. For Rawls, acting under a "veil of ignorance" means that you act in this way even if you are unsure whether you will occupy the marginalized group. The resulting equity rule that says we act fairly by ensuring equitable distribution of cost and benefit before a negative event has taken place. This rule will assure you receive adequate or acceptable treatment even if you occupy the most disadvantaged role in society (Schulkin and Kleindofer, 1995).³⁶ In reality, however, there are regularized patterns of experience which makes it relatively simple to determine which groups are likely to fall within the environmentally marginalized category. Those groups who are most likely to bear the burden of environmental change while being excluded from its benefits are those groups in society who face other disproportionate discrimination- those in racial and ethnic minorities, those in lower classes, those who do not fit standard assumptions about masculinity. Focusing specifically on the US, Robert Bullard (2005:4), a prominent US environmental justice activist and scholar, claims that fair treatment "means that no group of people, including racial, ethnic, or socioeconomic groups, should bear a disproportionate share of the negative environmental consequences resulting from industrial, municipal, and commercial operations or the execution of federal, state, local, and tribal programs and policies." This paper makes the argument that gender is an essential, but often neglected aspect of environmental (un)fairness.

Inequality is a descriptive term that refers to uneven distribution or experience of something between different groups of people (Walker, 2012). This "something" can be power, influence, opportunity, access to and/or consumption of natural resources, creation of and/or experience of environmental ills, among others. Assessments of climate change disproportionately negatively impacting the global South makes us reflect on the inequality of climate change experiences (IPCC, 2007, 2014). Analysis of fresh water consumption per

---

³⁶ Breana Holland (2008: 320) argues that "just as Rawls fails to consider how gender inequities within the family pose barriers to social justice, he also fails to consider how inequities in the distribution of environmental benefits and burdens pose barriers to social justice."

capita or other resources across the globe calls into question the inequality of consumption of and access to natural resources (Agyeman et al., 2003). So, why is inequality bad? This is a complex question that has motivated an abundance of philosophical discussion. I claim that inequality is something to reflect on and correct because it does not happen by accident. Feminist scholarship, along with several other critical perspectives, clearly outline systematic patterns of unequal distributions and manifestations of power. They highlight global and local processes whereby those who find themselves on the beneficial side of inequality do so at the expense of other groups, and *because of* the marginalized position of the other groups. Communities of color face increased exposure to hazardous materials because companies site toxic facilities in their neighborhoods (Bullard, 1990, 2005). These same communities are likely to be economically marginalized and have a small role in decision-making. Decades of research show us that inequalities (intentional or otherwise) exist in certain communities with regard to siting decisions, enforcement of environmental regulations, clean-up of environmental problems, standard setting, and opportunities for participating in policymaking (Lekhi and Newell, 2006). The idea of justice that motivates this paper says that these inequalities should be removed, and reducing environmental damage is the best way to ensure that there are fewer environmental ills to be distributed. In other words, environmental sustainability can help ensure that there is less environmental damage to distribute across the international system.

At present, we do not even meet a very basic standard of equity in many areas. Globally women tend to be overrepresented in low or no paid labor, women are at greater risk to face specific forms of violence than men, women tend to be underrepresented in various forms of decisionmaking, and the list goes on (Benería, 2003; Elson, 2014; MacKenzie, 2012; Martín Alcoff, 2014; True, 2012). While each of these examples require careful understandings of context specific social conditions and the various experiences of women (i.e., reflecting on the fact that women are not a single category), there are regularized patterns of experience that exist which intersect with gender norms. None of this is to say that men do not experience injustice based on gender norms. Gender lenses allow us to examine the ways that both women and men are affected by the ways that gender "works" in societies. While there are plenty of examples of men experiencing negative consequences of societal expectations of masculinity, the previous list is intended to illustrate that women frequently experience gender expectations in ways that can be detrimental to their livelihoods, dignity, and security.

Environment and Security Connections

Global environmental politics (GEP) scholars have examined proposed links between security and the environment for decades. Environmental security studies (ESS) was largely a

response to two events: the end of the Cold War in the late 1980s-early 1990s, and the 1992 Rio Earth Summit. The first of these necessitated a rethinking of the concept of security by both security establishments and scholars, and the second mobilized evidence of global environmental change into a global policy agenda which became widely regarded as pressing and vital (Floyd and Matthew, 2013). Since the early 1990s there has been a flood of academic scholarship on the connections between security and the environment, as well as a tendency for policymakers and the media to increasingly use securitized language to talk about environmental issues. There are three main security-environment discourses that actors have used to connect these areas- the environmental conflict discourse, the environmental security discourse, and the ecological security discourse.

Environmental Conflict

The *environmental conflict* discourse is closely associated with traditional security concerns like state security and the potential for actors to engage in violent conflict. In this case, the central concern is that actors will engage in violent conflict over access to natural resources. These resource conflicts can either spring from scarcity of resources (Homer-Dixon, 1999), or abundance of resources (de Soysa, 2013), and are understood to contribute to state instability and insecurity. While the notion of a “resource curse” has popularized the narrative of conflict over resource abundance, scarcity concerns have motivated a large portion of the ESS literature. The environmental conflict discourse was one of the earliest to combine security concerns with environmental change, and it shaped our current understandings of security-environment connections in meaningful ways. That said, there have been many challenges to the rather narrow narratives contained in the environmental conflict discourse (Dalby, 2002, 2009). Several scholars called for a way to understand the environment in ways that contributed to the broadening and deepening of security. Keith Krause and Michael C. Williams (1996: 230) identified the trends of *broadening* security “to include a wider range of potential threats” and *deepening* security to include “moving either down to the level of individual or human security or up to the level of national or global security.”

Environmental Security

Secondly, the *environmental security* discourse is rooted in a concern about the negative impacts that environmental change has for human communities. The focus on humans rather than the state means that it was (and is) part of the move toward deepening security studies and policymaking. The environmental security discourse is closely associated with the idea of “human security,” which was popularized in the mid-1990s. The 1994 United Nations Human Development report outlined seven areas of human security: 1) economic security, 2) food security, 3) health security, 4) environmental security, 5) personal security, 6) community

security, and 7) political security (UNDP, 1994). Human security rejects the militarized, state-centric nature of traditional security concerns and is concerned instead with the health and well-being of individuals and communities. When this concept is applied to security-environment discussions, it manifests in a concern that environmental change will cause human populations to experience insecurities like increased exposure to disease, increased experience with natural disasters, food insecurity, and livelihood insecurity, among others (Barnett, 2001). This broad list indicates that the environmental security discourse contributes to broadening our understanding of security by including non-military threats to security. These threats can stem from naturally occurring processes as well as from human behaviors and a combination of the two. For example, livelihoods can be threatened in the aftermath of natural disasters, but government policies about disaster relief or community habitation patterns can worsen experiences of natural disasters.

Ecological Security

Finally, the *ecological security* discourse is concerned about the negative impacts of environmental change for ecosystems. This ecocentric, or human centered, discourse largely identifies human contributions to environmental degradation. Within this discourse, “security is about securing environmental health (within specific ecosystems; or at the level of the planetary biosphere) and, by extension, human well-being for humans are part of the biosphere, not separate from it. To ensure this ‘security’ requires a holistic understanding of the ways in which humans interact with ‘nature’” (Swatuk, 2006: 217). Narratives that relate to this theme include evaluating the relationship between humans and environment, and challenging “traditional” conceptualizations of security. Of the three discourses, this one is the most centrally focused on the concept of sustainability. It is also the greatest challenge to traditional ideas of security. Insecurity here is not about the threat of foreign militaries, but rather insecurity could be about the threat that a state’s own military poses to ecosystems.

Gender, Security, and the Environment

Some feminist scholars have strongly critiqued ESS for failing to consider the implications of using securitized language to point to things like population growth, migration, or globalization as contributors to environmental change while ignoring the gendered aspects of these phenomenon (Hartmann, 2010; Urban, 2007). These scholar argue that securitizing these issues may result in their militarization, which has potentially negative implications for both the environment and its human inhabitants. Feminists have long called attention to the gendered and environmentally destructive consequences of militarization (Enloe, 2000; Seager, 1993, 2003). In response to these and other critiques, scholars have begun pushing for gender to become a central aspect of security-environment scholarship in ways that reject

militarization and reflect on the gendered aspects of human insecurity (Detraz, 2012; 2014; Goldsworthy, 2010; Oswald Spring, 2008). For example, Úrsula Oswald Spring (2008) has advocated thinking about these issues in terms of “human, gender and environmental security” (HUGE). This concept reflects on the ways that understanding gender helps us to re-evaluate priorities. Importantly, this means getting away from a focus on maintaining existing social orders which often contribute to insecurity, and instead focus on human vulnerabilities. More scholarship along these lines is needed, particularly work that speaks to the community of ESS scholars and those policymakers who utilize securitized environmental discourses.

While there is currently very little integration of gender in security-environment discourses, there is room for a *feminist environmental security discourse* which builds on aspects of existing discourses and goes beyond them (Detraz, 2014). A feminist environmental security discourse seeks avenues toward 1) human security, 2) gender justice, and 3) environmental sustainability. The concept of human security is focused on life and dignity, and is people-centered. Likewise, a feminist environmental security discourse is oriented towards the protection of security at the level of individuals and groups. This means paying attention to the various insecurities, vulnerabilities, and risks that humans are daily exposed to. It means exposing the causes and larger consequences of these insecurities, vulnerabilities, and risks. This has been a goal for many ecofeminist scholars and activists for several decades (King, 1995; Seager, 2003).

A feminist environmental security discourse that is centered around justice and sustainability seeks to identify and find avenues for removing sources of environmental change which threatens the security of humans and ecosystems. This means that it considers the threats and vulnerabilities of human communities as well as ecosystems. It recognizes that the two are intimately and inextricably connected. A feminist environmental security discourse focuses on the distribution of power in environmental decisionmaking, as well as the distribution of environmental benefits and ills. It seeks the health and security for all populations, not just the most powerful. Finally, it recognizes that the way to achieve these goals is to maintain sustainable ecosystems.

Sustainability

The sustainability envisioned by a feminist environmental security perspective ensures that both human and nonhuman life can thrive on the planet.³⁷ A feminist environmental security perspective recognizes the interconnectedness of environmental protection and human well-being. Human security is an impossible goal for most within communities who experience

---

³⁷ It is the inclusion of a goal of environmental sustainability in particular that makes this perspective different from a feminist human security discourse (Detraz, 2014).

environmental degradation. One component of sustainability that directly relates to security-environment connections is the link between sustainability and peace. Koos Neefjes (1999: 250) claims that "peace is an important precondition for social justice and ecological sustainability" and "strong sustainability cannot be pursued in a situation of poverty, rapid population growth, economic decline, and weak systems of governance." This suggests that at the most basic level, sustainability cannot be pursued if governments and communities are burdened with conflict or low levels of capacity. Violent conflict contributes to environmental damage, general human devastation, and increased levels of gendered insecurity for women (Detraz, 2012; Seager, 1993; Sjoberg and Gentry, 2007).

A feminist environmental security discourse strives for environmental sustainability. The sustainability envisioned here ensures that both human and nonhuman life can thrive on the planet. In sum, feminist scholars have considered the gendered implications of militarization and environmental degradation for decades, however this narrative has rarely been incorporated into ESS or policymaking circles. What is needed in the future is a greater dialogue between actors who have corresponding goals of equity and environmental sustainability.

Justice

Most scholars and activists for environmental justice argue that inequality does not happen by accident (Agyeman, 2014; Bullard, 2005; Camacho, 1998). Paul Mohai et al. (2009) put forward three interrelated factors of environmental injustice. First, economic considerations relate to the fact that marginalized communities are most likely to live in areas with low property values, which are the same communities that will be most likely to host facilities that lead to environmental change. Second, governments and industry seek the path of least resistance to development, and poor communities and communities of color are easier targets. Third, a specific form of racism associates communities of color with pollution. "Any and all of these cultural and institutional structures contribute to the construction of inequity, misrecognition, exclusion, and the generalised injustice confronted by communities and movement organisations. Still, the central idea is that generalised social injustices are manifest in environmental conditions, among other ways" (Schlosberg, 2013: 39-40). Using a justice discourse to understand security-environment connections, it is unjust that marginalized peoples and communities are at greater risk of experiencing environmental insecurity. Vulnerabilities that are the result of marginalization in society (e.g., poverty, livelihood insecurity, etc.) are likely to manifest in insecurity in the face of environmental damage.

Many discourses of environmental justice are predicated on the notion that social inequalities and environmental problems are connected (Bullard and Smith, 2005). This reinforces the idea that environmental justice and ecological justice are intimately related. It also reinforces the necessity of reflecting on the gendered sources of environmental marginalization and vulnerability, as well as the potential solutions to effectively and justly address these. What has been left underexplored in scholarship on environmental justice is the way that gender is a central factor in how inequality and injustice "work" with regard to environmental issues. The fact that the global system is marked by patriarchy means that there are systematic forces influencing who gets what, when, and how.³⁸ Patriarchy works through feminizing and marginalizing.³⁹ Until recently, gender has not had a central place in how we talk about justice at the international level. For example, it has only been in the last few decades that gendered experiences of war have been on the radar of scholars and policymakers who use justice and rights frameworks to assess and/or address security issues broadly defined (Bensouda, 2014). Likewise, gendered experiences of environmental change and the distribution of environmental benefits have only lately been on the international agenda in a visible fashion. The next sections examine two issues that have been widely discussed through securitized language- food security and health as a security issue. Each challenge traditional ideas of security, and intersect in important ways to gender, sustainability, and justice.

Food Security

Food security is one of the most frequently invoked narratives in recent environmental discussions. Scholars and policymakers regularly talk about food through securitized ideas. In particular, the politics of food security is a topic with strong connections to gender and environmental justice debates. Debates about food security involve concerns about where the negative impacts of environmental damage are felt most. The Food and Agricultural Organization (FAO) defines food security as follows: "food security exists when all people, at all times, have physical and economic access to sufficient, safe and nutritious food for a healthy and active life" (FAO, 2003). The concept contains four components: adequacy of food supply or availability, stability of supply without fluctuations or shortages from season to season, accessibility to food or affordability, and the quality and safety of food. Food insecurity is a gendered phenomenon. There is a great deal of evidence that during times of food scarcity it is women and children who suffer most (Davidson and Krull, 2011; Kerr, 2005; Steans, 2006). Studies of adaptation strategies in the face of food insecurity have shown

---

³⁸ Harold Lasswell famously defined politics as who gets what, when, and how.

³⁹ Cynthia Enloe (2004: 4) explains "patriarchy is the structure and ideological system that perpetuates the privileging of masculinity."

that women are most likely to go without food in situations of food shortages (Davidson and Krull, 2011; Uraguchi, 2010). Many instances of food shortage stem from distribution issues rather than total lack of food availability in a state or community. Around the world there is a disproportionate number of landless or land-poor rural households which are headed by women. This status has a direct link to food insecurity (FAO, 2011).

At the same time, several high-profile outlets have claimed that gender equity could help increase food security across the globe. United Nations Special Rapporteur on the right to food, Olivier De Schutter, claims that “sharing power with women is a shortcut to reducing hunger and malnutrition, and is the single most effective step to realizing the right to food” (UNHR, 2013). He urged states to transform the way they approach food in ways that address cultural constraints and redistribute roles between women and men. Claims like these recognize the obstacles that many women face in gaining access to land, credit, and agricultural inputs (De Schutter, 2012). Focusing on women's agency is consistent with much feminist scholarship that seeks to avoid painting women as victims of the world's ills. This serves to essentialize the experiences of women, but it also potentially reinforces their marginalization. If women's insecurity is seen as part of the symptom of environmental degradation then we can critically reflect on ways to address the larger societal processes that are responsible for these outcomes. Also, if women are seen as essential stakeholders and solutions to environmental degradation then they will be given a place at the negotiating table which addresses another component of gender inequality in the area of environmental politics- lack of representation of marginalized groups in environmental governance and decisionmaking. For example, Bryan McDonald (2010: 27) claims that “[s]uccess in achieving food security is thus recognized as both a component of larger efforts to provide human security and a goal that depends on the success of efforts to improve human health and well-being through methods such as poverty alleviation, infrastructure development, education, and improvements in the status of women.”

Examining food security through gender lenses includes assessing the areas that are currently incorporating gender, and the areas in which gender is missing. It is necessary for ideas of food security to acknowledge the larger, structural contributions of power inequalities and marginalization. This includes forming a broad conceptualization of environmental justice which is concerned with issues of race, gender, sexuality, class. It also requires understanding how these processes of domination appear in North-South relations. This must be done in ways that avoid essentialization, but point out relatively consistent patterns of behavior and experience. Examining food security as an issue of sustainability involves reflecting on how past, current, and future behaviors undermine the health of ecosystems in ways that impair our

supply, access, and quality of food supplies. Combining gender, sustainability, and justice requires reflecting on how environmental ills associated with food production become distributional issues due to power relations within and across societies.

Health as a Security Issue

The 1994 United Nations Human Development report included health security along with environmental security as an essential component of human security. Several actors have pointed out the important health consequences that accompany environmental damage. Socially conditioned ideas about gender intersect with health in numerous ways. For example, studies show that men frequently experience higher levels of suicide and substance abuse than women. Some trace this tendency to the pressures of living up to the culturally defined expectations of their gender (Sharpe, 2010). On the other hand, girls are less likely to receive medical treatment or they may receive treatment at a later stage in an illness when compared to boys in cultures where girls are seen as a financial burden on families. Additionally, as discussed above, women and girls experience food insecurity more acutely than men, meaning they are typically the last to receive meals in households that are food scarce (Steans, 2006). These examples illustrate that while some differences in health across peoples are related to biology, many are socially conditioned.

It is necessary to reflect on the ways that consequences of environmental change are gendered. In a direct sense, women may more immediately experience the consequences of environmental degradation. Stein (2004: 11) explains that "women's sexed bodies are...particularly vulnerable to environmental ills, due to the way that toxins accumulate in fatty tissues such as breasts, and due to the way that hormones such as estrogen may be affected or mimicked by many of the pesticides and chemicals that we are releasing into the larger environment." Additionally, pregnancy is a period of increased vulnerability to a wide range of environmental hazards, including extreme heat and infectious diseases such as malaria, foodborne infections, and influenza (IPCC, 2014). These are examples of specific experiences of women's biology affecting how they experience their environment.

In particular, climate change is predicted to have severe impacts on the health of humans and ecosystems. The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (2014: 716) explains that there are three basic ways by which climate change affects health: "1) Direct impacts, which relate primarily to changes in the frequency of extreme weather including heat, drought, and heavy rain; 2) Effects mediated through natural systems, for example, disease vectors, water-borne diseases, and air pollution; and 3) Effects heavily mediated by human systems, for example, occupational impacts, undernutrition, and mental stress." The IPCC specifically considers the connections between vulnerability and negative health

consequences of climate change. They define vulnerability as “the propensity or predisposition to be adversely affected” (IPCC, 2014: 717). The IPCC (2014: 717) claim that

The relationship between gender and vulnerability is complex. Worldwide, mortality due to natural disasters, including droughts, floods, and storms, is higher among women than men. However, there is variation regionally. In the USA, males are at greater risk of death following flooding. A study of the health effects of flooding in Hunan province, China, also found an excess of flood deaths among males, often related to rural farming. In Canada’s Inuit population males are exposed to dangers associated with insecure sea ice, while females may be more vulnerable to the effects of diminished food supplies. In the Paris 2003 heat wave, excess mortality was greater among females overall, but there were more excess deaths among men in the working age span (25 to 64) possibly due to differential exposures to heat in occupational settings. In Bangladesh, females are more affected than males by a range of climate hazards, due to differences in prevalence of poverty, undernutrition, and exposure to water-logged environments. The effect of food insecurity on growth and development in childhood may be more damaging for girls than boys.

This list indicates that gendered perceptions of appropriate behavior and roles in society impact how we experience environmental issues. It also calls attention to various ways that humans can experience insecurity during times of environmental change.

Health as a security issue connects largely to ideas of human security within GEP scholarship. While there have been some instances of scholars and policymakers discussing health concerns like HIV/AIDS or pandemics as issues of state security, the vast majority of attention is paid to the human insecurity that accompanies poor health. What is also needed is a reflection on the ways that health impacts are the result of environmental decisionmaking and behavior. This means that there is an important sustainability component to health as a security issue. Human security can be in jeopardy due to the poor health consequences of changes in the climate, uses of pollutants, unregulated industrial behavior, etc. (McDonald, 2010). Additionally, there is an important justice component to the story, through different experiences of men and women to processes of environmental change. Some of these experiences are biologically determined, but many more are the product of social norms about gender. Understanding the environment as a source of insecurity due to poor health consequences therefore requires understanding how different groups have differing experiences of environmental change. Failing to reflect on the complexities of these

connections could potentially result in policymaking that at best fails to find just, sustainable solutions to environmental problems, and at worst, reinforces unequal power structures that contribute to not only inequity but also unsustainability.

Conclusions

This paper has analyzed current scholarly and policy debates about the connections between security and the environment. It argues that while gender is currently missing in most scholarly discourses on security-environment links, it is actually central to the story of environmental insecurity. By focusing on environmental sustainability and justice, a feminist environmental security discourse calls attention to the fact that human security for all is impossible without healthy ecosystems and fair distribution of environmental benefits and ills. The topics of food security and health as a security issue illustrate that insecurity is gendered. Social expectations about behavior influence how we experience food shortage or abundance as well as potential health risks. Additionally, biological differences mean that men and women can face different challenges in the face of environmental change.

Future research will hopefully contribute to giving us a clearer picture of how gender intersects with experiences of environmental change. There is a good deal of important work that calls attention to unique experiences of men and women across the globe who face environmental issues. Additional local level research would help our understanding of not only how individuals experience environmental change and insecurity, but also whether implemented policies are having the intended effect. This work should pay close attention to women's perspectives and experiences, but it should also focus on the experiences and perspectives of men. Gender refers to ideas about both femininity *and* masculinity which shape how we navigate our world. While women across the globe often face marginalization, a clearer picture of insecurity will only emerge if we critically assess power relations and the ways that different forms of discrimination intersect. As we continue to fight for human security, it is essential that we work toward environmental sustainability and justice for *all*.

REFERENCES

Agyeman, Julian. "Global Environmental Justice or Le Droit Au Monde?" *Geoforum*. 54 (2014): 236–38.

Agyeman, Julian, Robert D. Bullard, and Bob Evans, eds. *Just Sustainabilities: Development in an Unequal World*. Cambridge, MA: MIT Press, 2003.

Barke, Richard P., Hank Jenkins-Smith, and Paul Slovic. "Risk Perception of Men and Women Scientists." *Social Science Quarterly*. 78 (1997): 167–76.

- Barnett, Jon. *The Meaning of Environmental Security: Ecological Politics and Policy in the New Security Era*. New York: Zed Books, 2001.
- Benería, Lourdes. *Gender, Development, and Globalization: Economics as If People Mattered*. London: Routledge, 2003.
- Bensouda, Fatou. "Gender Justice and the ICC." *International Feminist Journal of Politics*. 16, no. 4 (2014): 538–42.
- Bullard, Robert D. *Dumping in Dixie: Race, Class, and Environmental Quality*. Boulder, CO: Westview Press., 1990.
- . "Environmental Justice in the Twenty-First Century." In *The Quest for Environmental Justice: Human Rights and the Politics of Pollution.*, edited by Robert D. Bullard, 19–42. San Francisco, CA: Sierra Club Books, 2005.
- . *The Quest for Environmental Justice: Human Rights and the Politics of Pollution*. San Francisco, CA: Sierra Club Books, 2005.
- Bullard, Robert D., and Damu Smith. "Women Warriors of Color on the Front Line." In *The Quest for Environmental Justice.*, edited by Robert D. Bullard, 62–84. San Francisco, CA: Sierra Club Books, 2005.
- Butler, Judith. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge., 1989.
- . *Undoing Gender*. New York: Routledge., 2004.
- Camacho, David E. *Environmental Injustices, Political Struggles: Race, Class and the Environment*. Durham, North Carolina: Duke University Press, 1998.
- Dalby, Simon. *Environmental Security*. Borderlines. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2002.
- . *Security and Environmental Change*. Malden, MA: Polity Press, 2009.
- Dankelman, Irene. *Gender and Climate Change: An Introduction*. Sterling, VA: Earthscan, 2010.
- Davidson, Mélanie Josée, and Catherine Krull. "Adapting to Cuba's Shifting Food Landscapes: Women's Strategies of Resistance." *Cuban Studies*. 42 (2011): 59–77.
- De Schutter, Olivier. "Women's Rights and the Right to Food." United Nations Human Rights Council, 2012.
http://www.srfood.org/images/stories/pdf/officialreports/20130304_gender_en.pdf.

De Soysa, Indra. "Environmental Security and the Resource Curse." In *Environmental Security: Approaches and Issues.*, edited by Rita Floyd and Richard A. Matthew, 64–81. New York: Routledge., 2013.

Detraz, Nicole. *International Security and Gender*. Malden, MA: Polity Press., 2012.

———. *Environmental Security and Gender*. Routledge Research in Environmental Security. New York: Routledge., 2014.

Elson, Diane. "Economic Crises from the 1980s to the 2010s: A Gender Analysis." In *New Frontiers in Feminist Political Economy.*, 189 – . New York: Routledge., 2014.

Enloe, Cynthia. *Maneuvers: The International Politics of Militarizing Women's Lives*. Berkeley: University of California Press, 2000.

———. *The Curious Feminist: Searching for Women in a New Age of Empire*. Berkeley: University of California Press, 2004.

FAO. "The State of Food Insecurity in the World: How Does International Price Volatility Affect Domestic Economies and Food Security?" Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2011. <http://www.wedo.org/wp-content/uploads/The-State-of-Food-Insecurity-in-the-World-2011.pdf>.

Floyd, Rita, and Richard A. Matthew, eds. *Environmental Security: Approaches and Issues*. New York: Routledge., 2013.

Flynn, James, Paul Slovic, and C.K. Mertz. "Gender, Race, and Perception of Environmental Health Risks." *Risk Analysis*. 14, no. 6 (1994): 1101–8.

Goldsworthy, Heather. "Women, Global Environmental Change, and Human Security." In *Global Environmental Change and Human Security.*, edited by Richard A. Matthew, Jon Barnett, Bryan McDonald, and Karen L. O'Brien, 215–36. Cambridge, MA: The MIT Press, 2010.

Hartmann, Betsy. "Rethinking Climate Refugees and Climate Conflict: Rhetoric, Reality and the Politics of Policy Discourse." *Journal of International Development*. 22, no. 2 (2010): 233–46.

Holland, Breena. "Justice and the Environment in Nussbaum's 'Capabilities Approach': Why Sustainable Ecological Capacity Is a Meta-Capability." *Political Research Quarterly*. 61, no. 2 (2008): 319–32.

Homer-Dixon, Thomas. *Environment, Scarcity, and Violence*. Princeton: Princeton University Press, 1999.

Intergovernmental Panel on Climate Change. *Climate Change 2007: Synthesis Report*. Intergovernmental Panel on Climate Change, 2007. http://www.ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar4/syr/ar4_syr.pdf.

———. *Climate Change 2014: Impacts, Adaptation, and Vulnerability. Part A: Global and Sectoral Aspects. Contribution of Working Group II to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. New York: Cambridge University Press., 2014. http://ipcc.ch/pdf/assessment-report/ar5/wg2/WGIIAR5-PartA_FINAL.pdf.

Kerr, Rachel Bezner. “Food Security in Northern Malawi: Gender, Kinship Relations and Entitlements in Historical Context.” *Journal of Southern African Studies*. 31, no. 1 (2005): 53–74.

King, Ynestra. “Engendering a Peaceful Planet: Ecology, Economy, and Ecofeminism in Contemporary Context.” *Women’s Studies Quarterly*. 23 (1995): 15–21.

Knight, Kyle W., Eugene A. Rosa, and Juliet B. Schor. “Could Working Less Reduce Pressures on the Environment? A Cross-National Panel Analysis of OECD Countries, 1970–2007.” *Global Environmental Change*. 23 (2013): 691–700.

Krause, Keith, and Michael C. Williams. “Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods.” *Mershon International Studies Review*. 40, no. 2 (1996): 229–54.

Lekhi, Rohit, and Peter Newell. “Environmental Injustice, Law and Accountability.” In *Rights, Resources and the Politics of Accountability*., 186–204. New York: Zed Books., 2006.

Lipschutz, Ronnie D. “The Sustainability Debate: Déjà Vu All Over Again?” In *Handbook of Global Environmental Politics*., edited by Peter Dauvergne, Second edition., 480–91. Northampton, MA: Edward Elgar, 2012.

MacKenzie, Megan. *Female Soldiers in Sierra Leone: Sex, Security, and Post-Conflict Development*. New York: NYU Press, 2012.

Martín Alcoff, Linda. “Discourses of Sexual Violence in a Global Context.” In *Gender and Global Justice*., edited by Alison M. Jaggar, 119–46. Malden, MA: Polity Press., 2014.

Masika, Rachel. *Gender, Development, and Climate Change*. Oxfam Focus on Gender. Oxford: Oxfam GB, 2002.

McDonald, Bryan. “Global Health and Human Security: Addressing Impacts from Globalization and Environmental Change.” In *Global Environmental Change and Human Security*., edited by Richard A. Matthew, Jon Barnett, Bryan McDonald, and Karen O’Brien, 53–76. Cambridge, MA: The MIT Press, 2010.

- Milman, Anita, and Anne Short. "Incorporating Resilience into Sustainability Indicators: An Example for the Urban Water Sector." *Global Environmental Change*. 18 (2008): 758–67.
- Mohai, Paul, David Pellow, and J. Timmons Roberts. "Environmental Justice." *Annual Review of Environment and Resources*. 34 (2009): 405–30.
- Neefjes, Koos. "Ecological Degradation: A Cause for Conflict, a Concern for Survival." In *Fairness and Futurity: Essays on Environmental Sustainability and Social Justice.*, 249–78. New York: Oxford University Press., 1999.
- Oswald Spring, Úrsula. *Human, Gender and Environmental Security: A HUGE Challenge*. Bonn, Germany: UNU Institute for Environment and Human Security, 2008.
- Park, Jacob, Ken Conca, and Matthias Finger, eds. *The Crisis of Global Environmental Governance: Towards a New Political Economy of Sustainability*. New York: Routledge., 2008.
- Princen, Thomas. "A Sustainability Ethic." In *Handbook of Global Environmental Politics.*, edited by Peter Dauvergne, Second edition., 466–79. Northampton, MA: Edward Elgar, 2012.
- Rawls, John. *A Theory of Justice*. New York: Belknap, 1971.
- Schlosberg, David. "Theorizing Environmental Justice: The Expanding Sphere of a Discourse." *Environmental Politics*. 22, no. 1 (2013): 37–55.
- Schulkin, Jay, and Paul Kleindofer. "Equity Decisions: Economic Development and Environmental Prudence." *Human Rights Quarterly*. 17, no. 2 (1995): 382–97.
- Seager, Joni. *Earth Follies: Coming to Feminist Terms with the Global Environmental Crisis*. New York: Routledge., 1993.
- . "Rachel Carson Died of Breast Cancer: The Coming of Age of Feminist Environmentalism." *Signs: Journal of Women in Culture and Society*. 28, no. 3 (2003): 945–72.
- Sharpe, Albie. "Gender, Health, Peace and Security." In *The Gender Imperative: Human Security vs State Security.*, edited by Betty A. Reardon and Asha Hans, 351–83. New Delhi, India: Routledge, 2010.
- Sjoberg, Laura, and Caron E. Gentry. *Mothers, Monsters, Whores: Women's Violence in Global Politics*. London: Zed Books, 2007.
- Skjølsvold, Tomas Moe. "What We Disagree about When We Disagree about Sustainability." *Society and Natural Resources*. 26 (2013): 1268–82.

- Steans, Jill. *Gender and International Relations: Issues, Debates and Future Directions*. Vol. 2nd. Malden, MA: Polity, 2006.
- Stein, Rachel. "Introduction." In *New Perspectives on Environmental Justice: Gender, Sexuality, and Activism.*, edited by Rachel Stein, 1–20. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press, 2004.
- Swatuk, Larry A. "Environmental Security." In *Palgrave Advances in International Environmental Politics.*, edited by Michele M. Betsill, Kathryn Hochstetler, and Dimitris Stevis, 203–36. New York: Palgrave Macmillan, 2006.
- Terry, Geraldine, and Caroline Sweetman, eds. *Climate Change and Gender Justice*. London: Practical Action (In Association with Oxfam GB), 2009.
- True, Jacqui. *The Political Economy of Violence Against Women*. New York: Oxford University Press., 2012.
- UNDP. "New Dimensions of Human Security: Human Development Report 1994." United Nations., 1994. <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/chapters/>.
- United Nations Human Rights. "Empowering Women Is Shortcut to Tackling Hunger – UN Expert on Right to Food." Office of the High Commissioner for Human Rights., 2013. <http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=13069&LangID=E>.
- Uraguchi, Zenebe Bashaw. "Food Price Hikes, Food Security, and Gender Equality: Assessing the Roles and Vulnerability of Women in Households of Bangladesh and Ethiopia." *Gender and Development*. 18, no. 3 (2010): 491–501.
- Urban, Jessica Leann. "Interrogating Privilege/Challenging the 'Greening of Hate'." *International Feminist Journal of Politics*. 9, no. 2 (2007): 251–64.
- Walker, Gordon. *Environmental Justice: Concepts, Evidence and Politics*. New York: Routledge, 2012.
- Wallace, Tina, and Anne Coles. "Water, Gender and Development: An Introduction." In *Gender, Water and Development*, edited by Anne Coles and Tina Wallace, 1–20. New York: Berg, 2005.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOKRASİ VE HOŞ GÖRÜ DÜŞÜNCELERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ÜZERİNE ETKİSİ

Öğr. Gör. Nuray MERCAN,

Dumlupınar Üniversitesi

Turizm ve Otel İşletmeciliği

nuraymercan26@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Fatma KARADAĞ BAŞAR,

Dumlupınar Üniversitesi SYO

Hemşirelik Bölümü, Öğretim Üyesi

fkkaradag@yahoo.com

Yrd. Doç. Dr. Nezire Derya ERGUN ÖZLER,

Dumlupınar Üniversitesi

İnsan Kaynakları Yönetimi Bölüm Başkanı

ÖZET

Yaşadığımız çağ, değişimin en fazla ve en hızlı olduğu çağdır. Ekonomide, sosyal alanda, sosyokültürel yaşamda, siyasal ve toplumsal düzende, sanal mekanda çok yeni gelişmeler yaşanmaktadır. Bu süreçte temel hak ve özgürlükler ile insani değerlerin önemi daha çok anlaşılmış ve demokratikleşme hareketlerinin yayılmasıyla demokrasi kavramı önemini artırmıştır. Araştırmanın en genel amacı üniversite öğrencilerinin demokrasi ve hoş görü düşüncelerinin toplumsal cinsiyete etkisini incelemektir. Araştırmada demokrasi ve hoş görü algısı ölçen 21 maddelik ölçek kullanılacaktır. Bireylerin toplumsal cinsiyet algılarını ölçmek üzere geliştirilen ölçek, toplam 25 maddeden oluşmaktadır ve Türkçe yapı geçerliliği yapılmıştır. Bu araştırma, Dumlupınar Üniversitesinde Sağlık yüksekokulunda eğitim alan 200 adet ebelik ve hemşirelik öğrencilerine anket yöntemiyle uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, kadınların erkek öğrencilere göre demokrasi algısı aritmetik puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere toplumsal cinsiyet eşitsizliği aritmetik ortalamalarının daha yüksek olduğu yapılan ttestinde ortaya çıkmıştır. Hoş görü ve demokrasi algısı ile toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında istatistiksel açıdan pozitif bir ilişki saptanmıştır.

Anahtar kelimeler: Toplumsal cinsiyet, demokrasi, hoş görü

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet rolü, toplumun kadın ve erkeklerden beklediği sosyal ve kültürel rollerdir. Kadına toplum tarafından yüklenen roller ve “tabiatı itibarıyla erkeğe göre daha az becerikli, başarılı olma ihtimali düşük, liderlik vasfı olmayan bireyler” şeklinde önyargılı tanımlamalar kadının liderlik davranışı göstermesini sınırlamaktadır. Bu nedenle kadınlar toplumda daha çok aile görevlerine uyumlu işlerde yoğunlaşırken, erkekler yüksek statü taşıyan, karar vermeyi gerektiren iş ve mesleklere yönelmektedir. Kadınların çoğunlukta olduğu bir meslek olan hemşirelik mesleği toplumun cinsiyetle ilgili kalıp yargılarından etkilenmiştir (Terzioğlu ve Taşkın, 2008). Ancak bugün ülkemizde kentleşme ve ekonomik gelişmenin doğal bir sonucu olarak yoğun bir şekilde yaşanan sosyal değişme süreci, geleneksel görev dağılımında, kadına ve erkeğe özgü rollere ilişkin ya tutumları değiştirmiş ya da modernleştirmiştir (Başaran, 1984:159). Kıray da (1984:72) bugün kent ailesinde “*geleneksel rollerin sonsuz çeşitlendiğini, özellikle kadının rolünün değişmemiş görünse de eskisine oranla farklılaşmış olduğunu*” söylemektedir. Bu nedenle kır ve kent ailesinde zaten farklı olan görev dağılımı daha da farklılaşmıştır. Kırdaki geleneksel olarak kadına ait olan ev işleri ve annelik rolü, kentte özellikle çalışma yaşamına katılan kadınların sahip olduğu ailelerde eşler arasında paylaşılmış ve kadının yeni roller alması söz konusu olmuştur (Onat, 1993:23). Aile içi ilişkiler daha demokratikleşmiş, kadın ve erkek arasında önemli bir rol farklılaşması ortaya çıkmıştır. Yetişkin insanların kendi kararlarını kendilerinin alması şeklinde açıklanan eşitlik ve sonuncusu da, yurttaşlar arası siyasal eşitliktir. Demokrasi ile eşitlik arasında böylesine bağlantı kuran Dahl, demokrasilerde mevcut fırsatların insanlar arasında eşit bölüştürülmesi gerektiğini, bunun da “bölüşümcü adalet” in bir koşulu olduğunu ortaya koyar (Dahl, 1993).

Buradan hareketle bu araştırmada toplumsal cinsiyet anlatılacak ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında demokrasi ve hoş görü vurgusu yapılacaktır. Son olarak, üniversite öğrencilerine yönelik olarak yapılan araştırma sonuçlarına yer verilecektir.

1.1. Toplumsal Cinsiyet

Bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürü; bir kadın ve erkeğin nasıl davranacağı, nasıl düşüneceği ve nasıl hareket edeceğine ilişkin beklentileri ortaya koyan, yani kadın ve erkeği sosyal olarak yapılandıran özellikleri belirlemektedir (Akın ve Demirel, 2003:74; Üner, 2008:6; Powell and Greenkouse, 2010:1012). Bir başka deyişle, insanlar dişi veya erkek cinsiyeti ile doğarlar ancak yetiştirilirken toplumun cinsiyetlerine özgü beklediği roller çerçevesinde kız veya erkek çocuk olmayı öğrenerek büyürler (Terzioğlu ve Taşkın, 2008: 63). Ailenin, içerisine girdiği toplumsal çevrenin ve alınan eğitimin etkisiyle, kız ve erkek

çocuklar cinsiyetlerine uygun roller kazanmakta ve toplumsal cinsiyet kimliğini edinmektedirler. Böylece kadınlar için ev ile ilgili işleri yürütme ve çocuk bakımı gibi işler öne çıkarken, erkekler için iş rolleri aile rollerinden daha önemli hale gelmektedir (Powell and Greenhouse, 2010:1012). Kadın ve erkeğe yüklenen toplumsal roller küreselleşme ve kentleşme gibi güçlerin etkisiyle büyük bir hızla değişmektedir. Bu değişim ev ve iş yaşamında da rol değişimleri ve uyumlarını beraberinde getirmektedir. (WHO, 1998:11; Attanapola, 2004:2302). Türkiye’deki kentsel aile çekirdek yapıya sahiptir. Kent ailesi büyük kenti oluşturan farklılaşmış, uzmanlaşmış ve örgütlenmiş bir çevrede çok daha etkin bir teknolojinin oluşturduğu kurumlarla çevrili yaşamaktadır ve hepsi az veya çok koşulların etkisiyle değişmektedir. Babanın aile içindeki otoritesi egemendir (Kongar, 1995:434).

Kadının para kazanma işlevine katılmasıyla geleneksel aile düzeninin dayandığı ayrılmış kadın-erkek rolleri yerini paylaşmaya dayalı cinsiyet rolleri anlayışına bırakmıştır (Fortin, 2005:419). Zaman içinde gözlenen ekonomik gelişmeler, bu tür bir rol paylaşımını hem mümkün hem de zorunlu kılmaktadır. Ancak ev işlerinin paylaşımında gözlenen değişme, para kazanma rolünün paylaşımında gözlenilenin çok gerisinde kalmaktadır. Bunun temelinde ev işlerinde kadınlık ve erkekliğin algılanışına ilişkin toplumsal kalıp yargıların yattığı söylenebilir. Para kazanma işlevine ilişkin kalıp yargılara kıyasla, ev işlerinin paylaşımı işlevine ilişkin kalıp yargılar daha çok direnç göstermektedir (İmamoğlu; 1991:834).

1.2. Demokrasi ve Hoş Görü

Demokrasi, halkın söz sahibi olduğu yani sayısal gücün halkın yetkisinde bulunduğu ve bu gücü sağlamak için hürriyet, adalet, eşitlik, danışma, hoşgörü, fikir alış verişi, denetim vb. ilkelerin söz sahibi olduğu fonksiyonel sistemdir (Büyükkaragöz, 1995, 98). *Hoşgörü: Kişilerin birbirlerine karşı belirli bir anlayış ve müsamaha ile yaklaşabilmeleridir.* Demokrasinin iki temel unsurundan olan eşitlik ve özgürlük arasındaki ilişki, kimisine göre “*değişen bir aşk -nefret ilişkisi*” olarak, birbirinin en iyi tamamlayıcısı veya en büyük düşmanı olarak yorumlanmaktadır (Sartori, 1993: 368, 369). Demokrasi içinde eşitlik farklı şekillerde ele alınmakla birlikte, özgürlükle ilişkisi Kapani tarafından da şöyle belirtilmiştir; “*(...) eşitlik hürriyetin ön şartı ve onun tamamlayıcısıdır(...) ön şart demek kavramın kendisi demek değildir ve başlı başına onun yerini tutmaz.*” (Kapani, 1976: 12). Sartori’nin ifadesi ile, “*eşitsizliği gerçekleştirmek için yapacağımız tek şey, işleri kendi haline bırakmamızdır. Ama eşitliği elde etmek istiyorsak, hiç durmadan çalışmamız gerekecektir.*” (Sartori, 1993: 356) Demokrasi içinde özgürlük için eşitlik ön şart olarak görülmekle beraber, insanlar arası eşitlik, eski toplumlardan günümüze siyasal sistemlerin sorunsallarından biri olmuştur. Eşitliğin siyasal ve hukuksal boyutunun yanı sıra psikolojik boyutu da söz konusudur. Eşitliği Sartori, bir “*protesto ideali*” ve “*bütün ideallerimizin en tatmin olmazı*” olarak

değerlendirmektedir. (Sartori, 1993: 365). Bu görüşü destekleyici nitelikteki bir ifade de Lipson'a aittir. Lipson'a göre, insanların çoğunluğu diğerleri ile eşit olma konusunda güçlü bir eğilim taşımaktadır, insanlardaki eşitlik isteği, İngiliz, Amerikan ve Fransız devrimleri gibi büyük devrimlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Lipson, 1978: 138, 139).

2. ARAŞTIRMAYA YÖNELİK METODOLOJİ

Üniversite öğrencilerinin demokrasi ve hoş görü düşüncelerinin toplumsal cinsiyet algısına etkisini belirlemeye yönelik yapılan bu araştırmanın amacı, önemi, kapsamı ve yöntemi ile ilgili genel bilgiler aşağıda özetlenmeye çalışılmıştır.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Demokrasi genel anlamda seçme, seçilme, denetleme ve yaptırım hakkının tüm bireylerde olması şeklinde açıklanabilmektedir. Toplumda kadın-erkek eşitliği ve o toplumun uygarlık düzeyini belirten en önemli kriter toplumda kadının durumudur. Toplumsal cinsiyet toplumun kadına verdiği görev ve sorumluluklar, toplumda kadının nasıl görüldüğü, algılandığı ve beklentileri ile ilgili bir kavramdır. Araştırmanın en genel amacı üniversite öğrencilerinin demokrasi ve hoş görü düşüncelerinin toplumsal cinsiyete etkisini incelemektir.

2.2. Araştırma Yöntemi

Veri toplama aracı olarak Büyükkaragöz'ün geliştirmiş olduğu 21 maddelik "Demokrasi ve Hoşgörü Tutum Ölçeği" kullanılmıştır, ölçekler beşli likert tipindedir (Büyükkaragöz, 1995, Uzunçarşılı, Özdayı, 1996) Demokrasi ve Hoşgörü Tutum Ölçeğindeki 21 maddenin 10'u demokrasi, 11'i hoşgörü ifadelerini içermektedir. Toplumsal cinsiyet algılarını temsil ettiği düşünülen toplam 25 maddeden oluşan beşli Likert tipi bir ölçek kullanılmıştır. 15 soru olumsuz yargıları ve 10 soruda olumlu yargıları içermektedir (Altınova ve Duyan, 2013).

2.3. Araştırmanın Bulguları

Bu kısımda araştırmanın örnekleme ile ilgili demografik değişkenler, araştırmanın modeli, hipotezleri ve anketin güvenilirlik tablosu ile araştırmaya katılan çalışanlardan anket yoluyla elde edilen veriler, alt problemlerin çözümlenmesi için gerekli istatistiksel işlemler ve yorumlar yer almaktadır.

2.3.1. Araştırmanın Örnekleme ile İlgili Demografik Değişkenler

Araştırmanın örneklemini meydana getiren Dumlupınar Üniversitesi Sağlık yüksekokulu ebelik ve hemşirelik öğrencilerinin demografik değişkenlerine göre genel dağılımı aşağıda Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo1: Araştırmaya İlişkin Demografik Değişkenler

YAŞ DEĞİŞKENİ			AİLENİN GELİR DURUMU		
	F	%		f	%
18-20	82	41,0	1.000 TL'nin altında	27	13,5
21-22	88	44,0	1.001-1.500 TL	50	25,0
23-25	28	14,0	1.501-2000 TL	30	15,0
26-28	1	,5	2.001-2.500 TL	47	23,5
29 ve üstü	1	,5	2.500 TL ve üzeri	46	23,0
TOPLAM	200	100,0	Total	200	100,0

MEDENİ DURUM			OKUDUĞU SINIF		
Evli	4	2,0	1.SINIF	69	34,5
Bekar	196	98,0	2.SINIF	18	9,0
TOPLAM	200	100,0	3.SINIF	2	1,0
			4.SINIF	111	55,5

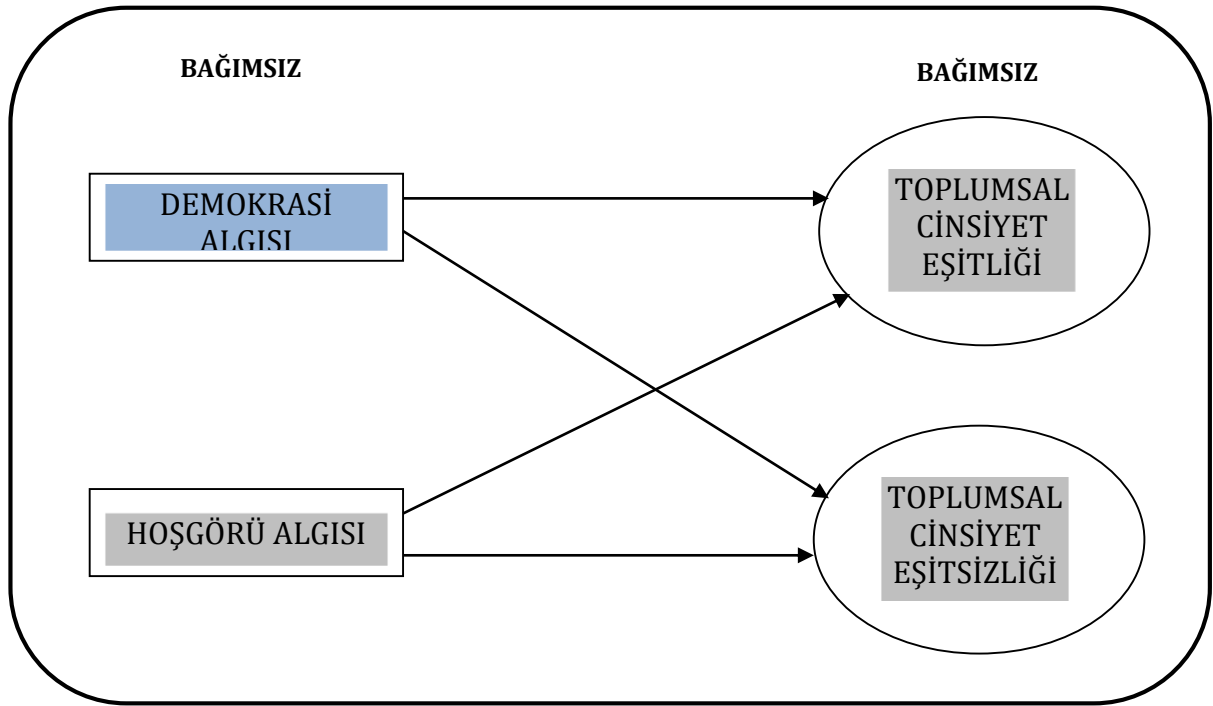
CİNSİYET			TOPLAM		
Kadın	160	80,0		200	100,0
Erkek	40	20,0			

KARDEŞ SAYISI

TOPLAM	200	100,0	bir	8	4,0
OKUDUĞU BÖLÜM			iki	84	42,0
Ebelik	14	7,0	kardeşim yok	7	3,5
Hemşirelik	186	93,0	üç	68	34,0
TOPLAM	200	100,0	dört	20	10,0
			beş	13	6,5
			TOPLAM	200	100,0
BABANIN EĞİTİM DURUMU			ANNENİN EĞİTİM DURUMU		
okuma yazma	3	1,5	okuma yazma	15	7,5
bilmiyor			bilmiyor		
ilköğretim	7	3,5	ilköğretim	11	5,5
Lise	96	48,0	lise	134	67,0
ÜNİVERSİTE	94	47,0	ÜNİVERSİTE	40	20
TOPLAM	200	100,0	TOPLAM	200	100,0
ANNE ÇALIŞMA DURUMU			ANNE BABA BİRLİKTE Mİ		
EVET	27	13,5	EVET	182	91,0
HAYIR	173	86,5	HAYIR	18	9,0
TOPLAM	200	100,0	TOPLAM	200	100,0

2.3.2. Araştırmanın Modeli

3.2. Araştırmanın Modeli

2.3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri aşağıda sıralanmıştır:

H1: Kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre demokrasi algısı aritmetik puanları daha yüksektir.

H2: Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere toplumsal cinsiyet eşitsizliği aritmetik ortalamalarının daha yüksektir.

H3: Üniversite öğrencilerinin hoş görü algısı ile toplumsal cinsiyet eşitliği arasında istatistiksel açıdan pozitif bir ilişki vardır.

H4: Üniversite öğrencilerinin demokrasi algısı ile toplumsal cinsiyet eşitliği arasında istatistiksel açıdan pozitif bir ilişki vardır.

2.3.4. Anketin Güvenilirliği

Tablo-2: Anketlerin İç Tutarlılığı

Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
HOŞGÖRÜ ALGISI	10	0,88

DEMOKRASİ ALGISI	10	0,75
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ	15	0,86
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ	10	0,76

2.3.5. Toplumsal Cinsiyet Anket Sorularının Aritmetik Ortalamaları

TOPLUMSAL CİNSİYET ANKET SORULARI	ARİTMETİK ORTALAMALARI
1. Evlilik, kadının çalışmasına engel olmaz.	4,130 0
2. Kadın sadece ailesinin ekonomik sıkıntısı varsa çalışmalıdır	2,095 0
3. Çalışan kadın da çocuklarına yeterince zaman ayırabilir.	3,450 0
4. Kadınlar anne olduktan sonra çalışmamalıdır.	2,355 0
5. Kadın siyasetçiler de başarılı olabilir.	3,900 0
6. Kadınlar evlendikten sonra çalışmamalıdır.	2,105 0
7.Çalışma hayatı kadının ev işlerini aksatmasına neden olmaz.	3,345 0
8. Çalışan bir kadın hayattan daha çok zevk alır.	3,765

	0
	3,535
9. Kadınlar erkekler tarafından her zaman korunmalıdır.	0
	2,700
10. Kocasını izin vermiyorsa kadın çalışmamalıdır.	0
	3,965
11. Kadınlar yönetici olabilir.	0
	2,750
12. Çalışan bir kadın kazandığı geliri eşine vermelidir.	0
	3,425
13. Çalışan bir kadın çocuklarına daha iyi anne olur.	0
	3,810
14. Erkekler de çamaşır bulaşık gibi ev işlerini yapmalıdır.	0
	2,820
15. Kocasız kadın sahipsiz eve benzer.	0
	2,410
16. Bir ailenin gelirini erkekler sağlamalıdır.	0
	2,395
17. Kadınlar kendi başına ticarethane gibi yerler (kafe, market, emlakçı gibi) açmamalıdır.	0
	2,700
18. Kadınların birinci görevi ev işlerini üstlenmektir.	0
	2,640
19. Bir kadın kocasından fazla para kazanmamalıdır.	0
	2,820
20. Erkek her zaman evin reisi olmalıdır.	0
	2,780
21. Toplumun liderliği genellikle erkeklerin elinde olmalıdır.	0

	3,755
22.Kız çocuklarına da erkek çocuklar kadar özgürlük verilmelidir.	0
23.Bir kadın kendi haklarına sahip olabilmesi için gerekirse kocasına karşı çıkabilmelidir.	3,425 0
24. Kadın kocasından yaş olarak daha küçük olmalıdır.	3,010 0
25. Ailedeki önemli kararları erkekler vermelidir.	2,635 0

HOŞ GÖRÜ VE DEMOKRASİ ANKET SORULARI ARİTMETİK ORTALAMALARI

1. Hoşgörü; karşılıksız anlayıştır.	2,8200
2. Hoşgörü karşılıklı anlayıştır	3,7800
3. Hoşgörü fikirlere saygıdır.	3,9750
4. Hoşgörü dayanışmanın artmasıdır.	3,9400
5. Hoşgörü demokrasinin temelidir	3,9000
6. Hoşgörü demokrasinin kalıcılığıdır.	3,9150
7. Hoşgörü siyaset, kültür ve eğitimde etkilidir	4,0550
8. Hoşgörü demokratik tutum düşünce ve anlayışı benimser.	3,9850
9. Hoşgörü güven duygusudur.	3,9550
10.Demokrasi; kişisel özgürlüktür	3,9300
11. Demokraside hoşgörünün etkisi vardır.	3,9550
12. Demokrasi hoşgörünün kendiliğinden gerçekleşmesidir.	3,8850

13. Demokrasi karşılıklı saygıdır	4,0350
14. Demokrasi, iletişim. sevgi ve saygı ortamıdır.	4,1000
15. Demokrasi yardımlaşma ve işbirliğidir	4,0750
16. Demokrasi hoşgörü ile ilişkilidir.	4,1100
17. Demokrasi toplumsal yaşayışa etkidir.	4,0200
18. Karşılıklı anlayış ve güvendir.	4,1350
19. Demokrasi eğitimi kişiliğin genel bir tutumu olmalıdır.	4,0800
20. Demokrasi işleri kolaylaştırma anlayışıdır.	4,1150

2.3.6. Analiz Sonuçları

Tablo- 3: Üniversite Öğrencilerinin Demokrasi Algısı Ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Görüşlerinin Cinsiyet Durumlarına Göre Ttesti Analizi Sonuçları

	CİNSİYET	N	Mean	F	Sig.
DEMOKRASİ ALGISI	Kadın	160	4,1162	8,337	,010
	Erkek	40	3,7900		
TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ	Kadın	160	2,5558	12,750	,000
	Erkek	40	3,0267		

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin demokrasi algısı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği aritmetik ortalamalarına göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Kadınların erkek öğrencilere göre demokrasi algısı aritmetik puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere toplumsal cinsiyet eşitsizliği aritmetik ortalamalarının daha yüksek olduğu yapılan ttestinde ortaya çıkmıştır.

Tablo-4: Demokrasi, Hoşgörü Algısı İle Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Arasındaki Korelasyon Analizleri

		TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ
HOŞ GÖRÜ ALGISI	Pearson	,530**
	Correlation	
	Sig. (2-tailed)	,000
	N	200
DEMOKRASİ ALGISI	Pearson	,442**
	Correlation	
	Sig. (2-tailed)	,000
	N	200

Pearson Correlation (Korelasyon) ve Sig. (Anlamlılık)

** . Korelasyon, $r=0,01$ seviyesinde anlamlı (çift yönlü)

* . Korelasyon, $r=0,05$ seviyesinde anlamlı (çift yönlü)

Hoş görü algısı ile toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında istatistiksel açıdan pozitif bir ilişki saptanmıştır ($r= ,530^{**} p<.01$).

Demokrasi algısı ile toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında istatistiksel açıdan pozitif bir ilişki saptanmıştır ($r= ,442^{**} p<.01$).

Tablo-5: Demokrasi ve Hoşgörü Algısı ile Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Arasındaki Çoklu Regresyon Analizleri

$$R^2 = ,281 \text{ AYARLANMIŞ } R^2 = ,274 \text{ F} = 38,488 \text{ P DEĞERİ} = ,000$$

BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	β KATSAYISI	t DEĞERİ	P DEĞERİ
HOŞ GÖRÜ ALGISI	,415	4,849	,000
DEMOKRASİ ALGISI	,029	,345	,730

Bağımlı Değişken: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Yapılan çoklu regresyon analizinde bakıldığında araştırmada yer alan bağımsız değişkenlerin standart Beta katsayıları ile t ve p değerleri verilmiştir. Bağımsız değişken olan hoş görü algısı toplumsal cinsiyet eşitliğini % 27,4 oranında açıklamaktadır. Beta değerinin pozitif olmasından ve anlamlılık seviyesinden dolayı hoş görü algısının toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinde pozitif bir etkisi vardır.

SONUÇ

Araştırma sonucunda, kadınların erkek öğrencilere göre demokrasi algısı aritmetik puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilere toplumsal cinsiyet eşitsizliği aritmetik ortalamalarının daha yüksek olduğu yapılan t-testinde ortaya çıkmıştır. Hoş görü ve demokrasi algısı ile toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında istatistiksel açıdan pozitif bir ilişki saptanmıştır.

Çin ve Tayvan'da kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarını belirlemek için yaşları 25 – 60 arasında değişen 2414 Çinli ve 2372 Tayvanlı evli bireylerle bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmadan elde edilen sosyal ve ekonomik değişim desenleri açısından Tayvan'da yaşayan insanlar Çin'de yaşayan insanların aksine cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarda daha çok eşitlikçidirler. Ayrıca sosyo-ekonomik ve demografik faktörler açısından kadınlar için çalışma yaşamı erkeklere göre toplumsal cinsiyet rolleri tutumu üzerinde daha etkilidir (Tu and Chang, 2000). Eken (2006) tarafından yapılan bir çalışmada, toplumsal cinsiyet olgusu temelinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nde kadın subayların mesleki rol ve aile içi rol etkileşimleri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre kadın subayların ailelerinde geleneksel rol dağılımının devam ettiği, ancak bu ailelerde erkeklerin ev içi sorumluluklara katılımının daha fazla olduğu belirlenmiştir. Aile içi rol dağılımı konusunda kadın subaylar

geleneksel ilişkileri sürdürürken, karar verme sürecinde daha eşitlikçi ve katılımcı ilişkilere sahip oldukları bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Akın, A. ve Demirel, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25,4,73-82.

Altınova, H. H. Duyan, V., (2013). “Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin Geçerlik Güvenirlik Çalışması” *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt 24, Sayı 2.

Başaran A.R. (1984). *Kırsal Kesimde: Aile Kurma Çözme, Aile İçi Etkileşim ve İlişkiler*. Türkiye’de Ailenin Değişimi Toplumbilimsel İncelemeler. Ankara: Maya Matbaacılık.

Büyükkaragöz, S. (1995). *Yükseköğretim Programları ve Demokratik Tutumlar*. Türk Demokrasi Vakfı Ankara.

Dahl, R. A., (1993). *Demokrasi ve Eleştirileri*, çev. L. Köker, Türk Siyasi Bilimler Der. /Türk Demokrasi Vakfı, Ankara.

Eken, H. (2006). Toplumsal Cinsiyet Olgusu Temelinde Mesleğe İlişkin Rol ile Aile İçi Rol Etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki Kadın Subaylar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15,247-280.

İmamoğlu, E. O. (1991). *Aile İçinde Kadın-Erkek Roller*. Türk Aile Ansiklopedisi. Ankara: Cilt 3, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı.

Kapani, M., (1976). *Kamu Hürriyetleri*, Yenilenmiş Besinci Baskı, Ankara.

Kongar, E. (1995). *İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*. Cilt 1-2, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Lipson, L., (1978). *Politika Biliminin Temel Sorunları*, çev. T. Karamustafaoglu, ikinci baskı, Ankara.

Onat, Ü. (1993). *Gecekondu Kadının Kente Özgü Düşünce ve Davranışlar Geliştirme Süreci*. -Ankara: Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı, KSHM; yayın no.73), Kılıçaslan Matbaacılık Sanayi ve Tic.Ltd. Şti.

Powell, G.N. ve Greenhaus, J.H. (2010). Sex, Gender, and Decisions at The Family - Work Interface. *Journal of Management*. 36 4,1011-1039.

Terzioğlu, F. ve Taşkın, L. (2008). Kadının Toplumsal Cinsiyet Rolünün Liderlik Davranışlarına ve Hemşirelik Mesleğine Yansımaları. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. 12,2,62-67.

Tu, S. ve Chang, Y. (2000). *Women's and Men's Gender Role Attitudes in Coastal China and Taiwan*. Paper Presented for East Asian Labor Markets Conference at Yonsei University, Seoul Korea, <http://pdfcast.org/pdf/women-s-and-men-s-gender-role-attitudes-in-coastal-china-and-taiwan> (erişim tarihi:25.01.2015).

Uzunçarşılı, Ü. Özdayı, N. (1996). Okul Yöneticilerinin Yaratıcılık Özellikleri İle Liderlik İlişkilerinin Araştırılması. Bildiri. *Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim bilimleri Kongresi*, 5-7 Eylül.

Sartori, G., (1993). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, çev. T. Karamustafaoglu, M. Turhan, Sentez Yayıncılık: Ankara.

**THE PERSONAL IS POLITICAL: WORK, POLITICS, AND FEMINISM ON
CAPITOL HILL, 1960 – 1980⁴⁰**

Rachel PIERCE,

Gothenburg University

Lecturer, Phd

rlp4k@virginia.edu

Abstract for “The Personal Is Political: Work, Politics and Feminism on Capitol Hill, 1960-1980”:

In 1971, partway through her first term in Congress, Bella Abzug announced that “[t]his is the year of women’s lib,” proudly detailing the thirty-five women’s legislative bills introduced in the opening weeks of the 92nd Congress.⁴¹ And in 1972, one female staffer complained to Capitol Hill paper *Roll Call* that sexism was widespread on the Hill, exclaiming “Discrimination?! – It’s The Hill environment. There’s no way to get around it.”⁴² Feminism had arrived on Capitol Hill, but its success rate varied. Women on the Hill adopted and adapted feminism to make sense of and reshape their working world. Each woman’s activism varied, depending on her position in the congressional landscape. Female legislators and staffers politicized the ways in which congresspersons ran their offices and dealt with colleagues and underlings. And women acted as stand-ins for an entire national constituency of women, providing personal stories that illustrated why feminist legislation was necessary. All women on the Hill consistently challenged the divisions between public and private, divisions that their male colleagues had carefully constructed and policed for decades.

In 1971, partway through her first term in Congress, Bella Abzug announced that “[t]his is the year of women’s lib,” proudly detailing the thirty-five women’s legislative bills introduced in

---

⁴⁰ The author would like to thank the New Political History seminar participants for numerous helpful comments and suggestions. Two anonymous reviewers also helped sharpen the article. Research for this article was made possible by grants from the University of Virginia Institute of the Humanities, the Dirksen Congressional Center, the United States Capitol Historical Society, and the Schlesinger Library at Harvard University. Special thanks go to Katherine Scott in the Senate Historical Office, who ensured that I had access to *Roll Call* in the Senate Library.

⁴¹Bella Abzug, legislative report to Women’s Panel at New Democratic Coalition Conference, Washington Irving High School, New York City (7 Feb 1971), Box 1033, Bella Abzug Papers, Columbia University Special Collections and Archives, Columbia University, New York City, NY. Hereafter referred to as Abzug Papers.

⁴² George Lies, “Hill Women’s Goal: Equal Status with Men,” *Roll Call* 18:21 (29 Nov 1972): 1.

the opening weeks of the 92nd Congress.⁴³ And in 1972, one female staffer complained to Capitol Hill paper *Roll Call* that sexism was widespread on the Hill, exclaiming “Discrimination?! – It’s The Hill environment. There’s no way to get around it.”⁴⁴ In between these two statements, Congress passed a raft of feminist legislation, including the Equal Rights Amendment (ERA) and Title IX of the Civil Rights Act, guaranteeing women the right to equal educational opportunities. Simultaneously, a local battle for the rights of female Hill workers raged. Feminism had arrived on Capitol Hill, but its success rate varied.

The two statements, one by a feminist legislator and the other by a feminist staffer, seemingly so contradictory, encapsulated the world of congressional women in the 1970s. Female Hill workers simultaneously fought for their rights in the workplace and pursued the passage of feminist legislation. The nature of congressional wheeling and dealing meant that women could work for policies to secure women’s rights only if they had good relationships with those around them. But some challenging of congressional culture and workplace practices was necessary, if women were to achieve equality in the Capitol Hill workplace and convince Congress that women’s issues was a valid area of policymaking. Women needed to fight on a number of fronts in order to make the nation’s foremost legislative body a little more equal.

The phrase “the personal is political” has long been used by activists and scholars as a rallying cry and an encapsulation of the central argument of feminism. But though there is much work on the systemic nature of sexism, women’s history and feminist scholars have shied away from investigations of institutional politics. There is a widespread assumption that places like the U.S. Congress are dominated by men, and are therefore not sites of feminist struggle.⁴⁵ Further, political scholars have portrayed politics as a calling and an intellectual endeavor, rather than a job, in large part because their studies have been confined to elites.⁴⁶ Meanwhile, labor historians have depicted the state as a writer and arbiter of labor legislation, rather than a place of work.⁴⁷ But for most women on the Hill, congressional work was a way

---

⁴³Bella Abzug, legislative report to Women’s Panel at New Democratic Coalition Conference, Washington Irving High School, New York City (7 Feb 1971), Box 1033, Abzug Papers.

⁴⁴ George Lies, “Hill Women’s Goal: Equal Status with Men,” *Roll Call* 18:21 (29 Nov 1972): 1.

⁴⁵ Only recently have historians begun to investigate women’s role inside parties and legislatures. See Donald Critchlow, *Phyllis Schlafly and Grassroots Conservatism: A Woman’s Crusade* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2008); Jo Freeman, *A Room at a Time: How Women Entered Party Politics* (New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2002); Jo Freeman, *We Will Be Heard: Women’s Struggles for Political Power in the United States* (New York: Rowman & Littlefield Publishers, 2008); Catherine Rymph, *Republican Women: Feminism and Conservatism from Suffrage through the Rise of the New Right* (The University of North Carolina Press, 2006).

⁴⁶ For good examples, see Ruth Milkman, ed., *Women, Work, and Protest: A Century of U.S. Women’s Labor History* (New York: Routledge & Kegan Paul, 1985): 259-322; Nancy F. Gabin, *Feminism in the Labor Movement:*

Women and the United Auto Workers, 1935-1975 (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1990).

⁴⁷ Even scholarship on 1970s congressional reform focuses on whether these changes made Congress a less democratic institution. See Roger H. Davidson and Walter Oleszek, *Congress against Itself* (Indiana University Press, 1977); Walter Kravitz, “The Advent of the Modern Congress: The Legislative Reorganization Act of

to support themselves. Feminist politics may have been personal, but it also needed to be highly pragmatic.

As scholars have observed, the divisions between private and public, political and nonpolitical, home and work are constructed and often transgressed.⁴⁸ Gendered patterns of behavior, social hierarchies, and beliefs about what is masculine and what is feminine move back and forth across these divides.⁴⁹ These lines are blurred most dramatically for what historian Dorothy Sue Cobble calls “intimate workers,” those who performed personal service work.⁵⁰ In many ways, government workers fall into this category. Legislators had unique autonomy over their offices and viewed their staffers as a second family, a personal support system necessary for good policymaking. Congressional staffers often performed intimate labor or simply had close personal relationships to the people who ran the most important policymaking institution in the country. Some wives worked as political aides or office managers for their husbands, strengthening these bonds between family and work.

Women on the Hill repackaged the rebellious, insistent politics of feminism and used it to make sense of and reshape their working world.⁵¹ This activism varied, depending on a woman’s position in the congressional landscape. The feminism of these women needed to enhance rather than detract from their role as politician actors. But all women on the Hill consistently challenged the divisions between public and private, divisions that their male colleagues had carefully constructed and policed for decades. Female legislators and staffers politicized the ways in which congresspersons ran their offices and dealt with colleagues and underlings. And women provided personal stories and local examples that illustrated why feminist legislation was necessary.

1970,” *Legislative Studies Quarterly* 15:3 (Aug 1990): 375-99; Norman J. Ornstein, “Towards Restructuring the Congressional Committee System,” in *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 411 (Jan 1974): 147-57; David W. Rohde, *Parties and Leaders in the Postreform House* (University of Chicago Press, 1991); James L. Sundquist, *The Decline and Resurgence of Congress* (The Brookings Institution, 1981); Julian Zelizer, *On Capitol Hill: The Struggle to Reform Congress and Its Consequences* (New York: Cambridge, 2004).

⁴⁸ For examinations of how women’s traditional roles as wives, mothers, and caretakers have been used to activist ends, see Temma Kaplan, “Female Consciousness and Collective Action: The Case of Barcelona, 1910-1918,” *Signs* 7:3 (Spring 1982): 545-66; Patricia Hill Collins, *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and the Politics of Empowerment*, 2nd ed. (New York: Routledge, 2000): 173-201; Dorothy Sue Cobble, *The Other Women’s Movement: Workplace Justice and Social Rights in Modern America* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2004): 3.

⁴⁹ Cynthia Cockburn points to this connection in her book *Machinery of Dominance*, elaborating further in Cynthia Cockburn, “On the Machinery of Dominance: Men, Women, and Technical Know-How,” *Women’s Studies Quarterly* 37:1-2 (Spring/Summer 2009): 269-73.

⁵⁰ Dorothy Sue Cobble, “More Intimate Unions,” *Intimate Labors: Cultures, Technologies, and the Politics of Care*, ed. Eileen Boris and Rhacel Salazar Parreñas (Stanford, CA: Stanford University Press, 2010): 281.

⁵¹ For similar observations about other female office workers in the 1970s, see Nancy MacLean, “The Hidden History of Affirmative Action: Working Women’s Struggles in the 1970s and the Gender of Class,” *Feminist Studies* 25:1 (Spring 1999): 42-78.

In the 1970s, congressional culture seemed to demand a feminist intervention. The institution was starkly male-dominated. In 1969, the number of female legislators dipped to eleven, an historic low for the twentieth century. They worked alongside 524 men and their mostly male professional staff members. The work culture of Capitol Hill reflected the long history of these demographics. There were many spaces, including the members' gym, that were off limits to women. Women were often shunted into secretarial jobs, while men were given most professional research and writing positions. Men used sexist language and jokes to build male camaraderie and exclude women from the social side of legislative politics. Staffers' observation that sex discrimination was woven into the Hill environment was plainly accurate.

This local situation seemed to contrast starkly with national trends. The women's movement was in full swing, and activists had begun to appear in the halls of Capitol Hill. The Equal Rights Amendment (ERA) quickly became the centerpiece of the movement. All eyes were on Congress as it began hearings on the amendment in 1970. The hearings went well for pro-ERA women. Feminists had well-vetted facts and numbers to support their arguments. Meanwhile, anti-ERA legislators like Rep. Emanuel Celler (D-NY) argued that "there is more difference between a male and a female than between a horse chestnut and a chestnut horse," strengthening the association between, as one feminist gallery member put it, "tasteless antifemale horseplay" and opposition to the amendment.⁵² Even those opposed to the amendment conceded that massive discrimination against women did exist.⁵³ The eventual passage of the amendment in March of 1972 paved the way for an historic wave of feminist legislation.

Congresswomen were at the forefront of feminist activism in Congress. They had the most independence and the most to gain from the acceptance of women's issues as a legitimate area of policymaking. Previously, female legislators had felt the need to equivocate when it came to their role as representatives of women, assuming that any feminine behavior or advocacy

---

⁵² Cathleen Schurr, U.S. Congress, House, Subcommittee No. 4 of the House Committee on the Judiciary, *Hearings on H.J. Res. 35, 208, and Related Bills and H.R. 916 and Related Bills*, 92nd Cong., 1st Sess. (Washington, D.C.: GPO, 1971): 454.

⁵³ Anti-ERA stalwart and Hotel and Restaurant Employees union representative Myra Wolfgang repeatedly insisted that "Women are being discriminated against unjustly in hiring and in promotion. Our Social Security laws remain discriminatory. Equal access to our educational institutions is still denied [to] women. Qualified women are, in the main, excluded from the policymaking bodies of this Nation from the Cabinet down to our county institutions." Wolfgang testified similarly at both the Bayh and Ervin hearings. For the quotation, see Wolfgang, U.S. Congress, Senate, Subcommittee on Constitutional Amendments of the Senate Judiciary Committee, *Hearings on S.J. Res. 61 and S.J. Res. 231 Proposing an Amendment to the Constitution of the United States Relative to Equal Rights for Men and Women*, 91st Cong., 2nd Sess. (Washington, D.C.: GPO, 1970): 28.

for women compromised their dedication to their constituency.⁵⁴ But with the advent of the women's rights movement, women became an important political constituency. Nearly every female legislator joined the boards of feminist organizations like the Women's Equity Action League (WEAL) or the National Organization for Women (NOW), assuming positions as leading spokespersons for the movement.

This external context provided the grounds for growing solidarity between women on the Hill. Women needed to band together and provide a united front, if they were to maintain the appearance that they represented American women. Female legislators started to meet for Tuesday lunches that, as Rep. Lindy Boggs (D-LA) observed, "[scare] the men to death."⁵⁵ Women also began to use their all-female "retiring room" as an informal base for strategizing. As congresswomen described in 1978, "we are concerned about reaching a consensus. . . . We share our thoughts with one another and support each other as much as we can. We have developed an affection for each other."⁵⁶ These personal relationships were the cornerstone of many a successful feminist policy.

Given this support system, congresswomen could afford to be the most visible and vocal feminists on the Hill. In many ways, Rep. Bella Abzug defined the outer limits of feminism on the Hill. She regularly used media attention and a national circuit of lectures to challenge the male culture of Congress and promote a women's political movement.⁵⁷ Rep. Patsy Mink fought to integrate women's rights into the Democratic Party's 1970 platform.⁵⁸ Most feminist legislation came from the offices of congresswomen. The House Education and Labor Committee was stacked with knowledgeable congresswomen with long tenures on the Hill, as well as large numbers of liberal male legislators supportive of feminist goals.⁵⁹ Rep.

---

⁵⁴ The only independently-elected woman in the Senate during the majority of her tenure, Margaret Chase Smith (R-ME) felt a particularly acute need to fit in in order to remain socially accepted and legislatively effective. Chase Smith argued that she could actually separate sex from her legislative career: "I accept my responsibilities, do my homework and carry myself as a member of the Senate – never as a woman member of the Senate. I'm always happy to be recognized as a woman – and a lady, but I do not let it enter into my official affairs." Margaret Chase Smith, interview with Peggy Lamson, Folder MC 183-9, Box 1, Peggy Lamson Papers, Schlesinger Library, Radcliffe Institute, Harvard University, Cambridge, MA.

⁵⁵ Marjorie Hunter, "Capitol Hill Clubs Have Many Roles," *New York Times* (26 Dec 1975): 33, "Longworth HOB – Newspaper and Magazine Articles, 1974-" Folder, Architect of the Capitol Files, Office of the Architect of the Capitol, Washington, D.C..

⁵⁶ Quoted in Irwin Gertzog, *Congressional Women: Their Recruitment, Integration, and Behavior*, 2nd ed. (Praeger Publishers, 1995): 234.

⁵⁷ Bella Abzug, "Women in Political Life," press statement, [n.d.], Box 1029; Bella Abzug, speech to NWPC, Statler Hilton Hotel, New York (7 Jul 1971), Box 1033; Bella Abzug, "Our White, Male, Middle-Class, Middle-Aged Congress," *AAUW Journal* (Nov 1971), Box 760; Robert Crater, "Bella Abzug Tours Cleveland to Seek Peace," *Cleveland Press* (7 May 1971), Box 499; Tim O'Brien, "Women Organize for More Power," *The Washington Post* (11 Jul 1971), Box 1031, all in Abzug Papers.

⁵⁸ Transcript (30 Apr 1970): 49-54, Folder 8, Box 678, Patsy Mink Papers, Library of Congress, Washington, D.C.

⁵⁹ Political scientist Jo Freeman has noted that education policy also fuelled the emergence of a feminist network, partially because education policy was seen as equitable and partially because of the large number of feminist congresswomen on the House Committee on Education and Labor. See Freeman, *The Politics of*

Martha Griffiths (D-MI) championed policies to establish economic equity from her place on the House Committee for Ways and Means. Those with policy ideas knew that they could go to female legislators, who were willing to champion any bill that could further the feminist cause.

Congresswomen understood that congressional work was a melding of the personal and the political. As a result, they regularly hired women in far greater numbers than did congressmen. The offices of Reps. Bella Abzug (D-NY), Patsy Mink (D-HI), and Patricia Schroeder's (D-CO) were well known for their feminist offices. Shirley Chisholm female staffers were known as the "Chisettes."⁶⁰ And staffers for congresswomen knew one another well, often working together to advance women's equity policies. These hiring practices advertised female legislators' support for women's equal employment rights. Feminist organizations often invited entire offices to their Washington events, in contrast to the offices of Sens. Walter Mondale (D-MN) or Howard Cannon (D-NV), where a single person from the office might be invited.⁶¹

But hiring women was also seen as a political and a feminist decision because women on the Hill had worked to politicize congressional employment practices. Congressional hiring and firing was for decades seen as a personal matter. Legislators believed that congressional staff had to be absolutely trustworthy and obedient, in order to best serve their legislators – and thus the public at large.⁶² This assumption allowed House and Senate members to systematically exempt themselves from workplace safety, civil rights, and equal employment legislation. The public nature of legislative work required the maintenance of private control over individual offices, or as employees called them, "little fiefdoms."⁶³

Women's Liberation: 222. The only in-depth analyses of the history of educational equity policy are Andrew Fishel and Janice Pottker, *National Politics and Sex Discrimination in Education* (Lexington, MA: Lexington Books, 1977) and Amanda Ann Ross Edwards, "Policy Dialogues: Gender Equity in Sport" (Hartford, CT: University of Connecticut Diss., 2002). Most analyses focus on the fights over regulations after Congress passed the legislation.

⁶⁰ Laura Murphy, "Shirley Chisholm's Gifts," *The Washington Post* (13 Jan 2005): A20.

⁶¹ Women in Government Cocktail Hour at WEAL Convention, "WEAL Correspondence, 1975 (2)" Folder, Box 11, Arvonne Fraser Papers, Minnesota Historical Society, Saint Paul, MN, hereafter referred to as the A. Fraser Papers. The offices listed also include those of Reps. Yvonne Brathwaite Burke, Lindy Boggs, and Barbara Mikulski.

⁶² Sen. Ernest Holling, in Judith Nies McFadden. "Women's Lib on Capitol Hill," *The Progressive* (Dec 1970): 22-25 in the Politics – Congress Folder, Box 25, Ms. Magazine Papers. "Public trust" was a well-worn phrase used by politicians and journalists alike to describe the perceived mandate of congresspersons. This language backfired in the scandal-ridden late 1970s, ridiculed prominently in books like Marion Clark's and Rudy Maxa's *Public Trust, Private Lust: Sex, Power, and Corruption on Capitol Hill* (William Morrow and Company, 1977), which used the Liz Ray scandal of 1976 as a jumping-off point for a broader critique of sexual intrigue as a cultural norm on the Hill.

⁶³ Florence Graves, "The Congressional Double Standard," *Common Cause* (Oct 1980) in the Government Employment Folder, Box 11, Ms. Magazine Papers, Sophia Smith Collection, Smith College, Northampton, MA. Hereafter referred to as Ms. Magazine Papers. The persistence of this language is striking. Carmen Delgado Votaw referred to congressional offices as "fiefdoms" during an oral history interview. Phone interview with Carmen Delgado Votaw (4 Apr 2011).

Feminists on the Hill challenged the private nature of congressional offices. They argued that office practices should not be regarded as a collection of individual choices made with public welfare in mind. Instead, employment decisions amounted to systemic discrimination that demanded defiance. In charge of employment processes for her husband Rep. Donald Fraser, Arvonne Fraser noted that “I very deliberately started hiring women professionals at the time I was becoming an active feminist.”⁶⁴ Other women collectively organized to fight for equality in their workplace. The Capitol Hill branch of the National Women’s Political Caucus emerged out of a November 1971 party hosted by Rep. Bella Abzug (D-NY) for women working on the Hill.⁶⁵ The group was at the forefront of the fights for equal pay and an end to sexual harassment on the Hill.

The Caucus was committed to using both traditional feminist activism and political tactics to politicize congressional office practices. Through the 1970s, the Caucus collected and published reports documenting the pay and job status inequities that systematically disadvantaged women within the congressional workplace.⁶⁶ Group members consistently observed Women’s Strike Day, connecting their demands to a broad women’s constituency demanding more radical social, economic, and political change in D.C. and nationally.⁶⁷ The Caucus also provided critical financial and organizational support for the legal fight of Shirley Davis, a woman who had been terminated from her congressional position because her employer, Rep. Otto Passman (D-LA), believed that having a male administrative assistant “was essential” to his office.⁶⁸

Not all women could fight openly against unequal employment practices in Congress. Indeed, only congresswomen and their staffers regularly combined advocacy for local workplace

---

⁶⁴ Arvonne Fraser, quoted in Hillary Johnson, “Arvonne Fraser: For Her, Congress Is a Family Affair,” *Minneapolis Tribune* (21 Aug 1975): 10C in “Clippings, 1970-1977” Folder, Box 1, A. Fraser Papers. Fraser’s experience placing women in feminism-oriented jobs was widely-known. Indeed, House Foreign Affairs Committee staffer Mike Van Dusen identified Fraser as a good source for feminist employment in government when he wanted to find a job in the same area for his wife. Mike Van Dusen to Don Fraser, re: Conversation at Markup June 28, 1973 (5 Jul 1973), “Women’s Issues and Organizations, 1973 (3)” Folder, Box 2, A. Fraser Papers.

⁶⁵ George Lies, “Hill Women’s Goal: Equal Status with Men,” *Roll Call* 18:21 (29 Nov 1972): 1.

⁶⁶ “Sexists in the Senate? A Study of Differences in Salary by Sex among Employees of the U.S. Senate” (Capitol Hill Women’s Political Caucus, 1975) and “The Last Plantation: How Women Fare on Capitol Hill” in CHWPC Folder, NWPC Papers. (Capitol Hill Women’s Political Caucus, Sep 1980) in Capitol Hill NWPC – “The Last Plantation?” in CHWPC Folder, National Women’s Political Caucus (NWPC) Papers, Schlesinger Library, Radcliffe Institute, Harvard University, Cambridge, MA. Hereafter referred to as the NWPC Papers.

⁶⁷ Anne. M. Valk, *Radical Sisters: Second-Wave Feminism and Black Liberation in Washington, D.C.* (Springfield, IL: University of Illinois Press, 2008): 1-2, 76-81, 121-22, 125, 138-39. For information on the strike in 1973, see *Roll Call* 18:39 (3 May 1973): 1. For 1975, see Celeste McCall, “Hilltopics: Mild NOW Strike on Hill,” *Roll Call* 21:17 (13 Nov 1975): 3, 4; *Congressional Clearinghouse on Women’s Rights Newsletter* (3 Nov 1975): 10. For 1976, see *Congressional Clearinghouse on Women’s Rights Newsletter* (28 Mar 1977). The *CCWR Newsletter* is located in the Periodicals Collection, Sophia Smith Archives, Smith College, Northampton, MA.

⁶⁸ “A Shirley Davis,” *Equal Times* (Capitol Hill Women’s Political Caucus, Aug 1978): 1, “Equal Times, 1978-1980” Folder, NWPC Papers.

rights with the pursuit of feminist legislation. Female staffers with greater job prestige and women who worked for younger, more liberal legislators ran the Caucus. These women were less likely to be fired for their advocacy, in part because their employers believed that they were part of the feminist vanguard. Most women joined the Caucus anonymously or not at all, in order to maintain their work reputations. For many on the Hill, any attempted reform of Congress was incompatible with good, nonpartisan congressional work. Congress' number one rule was "[d]on't embarrass the Establishment."⁶⁹ And feminist activism was a public embarrassment.

Indeed, women often avoided the label "feminist" because it denoted a fierce partisanship that was antithetical to the compromise politics of Congress. Feminist advocates needed to be able to talk to and make friends with anyone. Ann Smith, an employee with the Congressional Caucus for Women's Issues (CCWI), noted that "We always call them and think of them as women's issues, not feminist issues."⁷⁰ Many legislators and staffers were themselves more comfortable with the "women's rights" label, since they viewed "women's liberationists" and "feminists" as tactically and thus ideologically more radical than themselves.⁷¹ Relationships were the backbone of policymaking.⁷²

Women who did challenge Congress' gendered rules and routines often used a soft touch with their employers and coworkers. Not many staffers could follow Rep. Patsy Mink's advice that "[t]here are so many ways in which sex discrimination manifests itself . . . that you really have to make an issue whenever it strikes you to protest. You can't tolerate it."⁷³ Women often liked their colleagues and needed to maintain positive relationships with coworkers in

---

⁶⁹ Frances Spatz Leighton, "Washington's Intimate Hideaways," *Chicago Tribune* (7 Jun 1976), <http://www.proquest.com/> (accessed 21 Sep 2010).

⁷⁰ Ann Smith, quoted in Anne N. Costain and W. Douglas Costain, "Strategy and Tactics of the Women's Movement in the United States: The Role of Political Parties" in *The Women's Movements of the United States and Western Europe: Consciousness, Political Opportunity, and Public Policy*, ed. Mary Fainsod Katzenstein and Carol McClurg Mueller (Philadelphia: Temple University Press, 1987): 205.

⁷¹ Indeed, women like Bernice Sandler had entered the women's movement through WEAL because they viewed the organization as the least radical option available.

⁷² I take the term "gender consciousness" from Patricia Gurin and Aloen Townsend, "Properties of Gender Identities and Their Implications for Gender Consciousness," *British Journal of Social Psychology* 25:2 (Jun 1986): 139-48. Gurin and Townsend describe gender consciousness as a sense that common experiences bind women together as a group. Such consciousness is a precursor to but not necessarily indicative of feminist consciousness. See also Mary Fainsod Katzenstein, "Comparing the Feminist Movements of the United States and Western Europe: An Overview" in *The Women's Movements of the United States and Western Europe: Consciousness, Political Opportunity, and Public Policy*, ed. Mary Fainsod Katzenstein and Carol McClurg Mueller (Philadelphia: Temple University Press, 1987): 3-8. Others prefer the term "oppositional consciousness." The theorization undergirding this term is useful for analyzing the varied ways in which women come to see themselves as part of a group. As political scientist Jane Mansbridge summarizes, "At minimum, oppositional consciousness includes the four elements of identifying with members of a subordinate group, identifying injustices done to that group, opposing those injustices, and seeing the group as having a shared interest in ending or diminishing those injustices." Mansbridge, "The Making of Oppositional Consciousness," *Oppositional Consciousness: The Subjective Roots of Social Protest*, ed. Jane Mansbridge and Aldon Morris (Chicago: The University of Chicago Press, 2001): 5.

⁷³ Patsy Mink, quoted in Fern Ingersoll, "Former Congresswomen Look Back," *Women In Washington: Advocates for Public Policy*, ed. in Irene Tinker (Beverly Hills, CA: Sage Publications, 1983): 192-93.

order to do their jobs well. They felt that some practices were unintentionally sexist and exclusionary. Many women defended their own employers as exceptions to the rule, even as they argued that sexism was a problem on the Hill. As staffer Jane Frank asserted in 1976, “I don’t see discrimination [personally] but it is a fact that women are not often hired.”⁷⁴ Gender consciousness was rarely worn on the sleeve.

Even congresswomen were careful to criticize only those aspects of congressional culture. As public female political figures working in the midst of a national women’s movement, Congresswomen could fight back against some attacks on their legitimacy as political actors – an opportunity that female staffers did not possess. Both Reps. Shirley Chisholm and Bella Abzug wrote autobiographies during their congressional terms, designed in part as public criticisms of the entrenched male culture of Congress.⁷⁵ But both women were also aware that *Congress labeled anyone who engaged in activism as a “show horse” rather than a serious politician.*⁷⁶ *Both Abzug and Chisholm were initially dismissed as politicians more focused on rousing the masses than legislative work.*

The fact was that men who were overtly, at times outrageously sexist were often the ones most likely to give their female employees opportunities for advancement. Reps. Charlie Wilson and Philip Burton were known for their womanizing and for promoting smart women. As Judith Nies noted of Burton, he “always attuned to power nuances, had grasped that a woman legislative assistant brought him a certain amount of curiosity and attention, even though I never had work space. . . . He prided himself on being ahead of the curve.”⁷⁷ D’Anna Tindal, a former staffer for Rep. Charlie Wilson, that “[Wilson] used to drive us crazy because he was such a chauvinist, but he also gave us so many opportunities. For heaven’s sakes, I was a woman on Defense Appropriations, where there weren’t very many of us.”⁷⁸

---

⁷⁴ Spencer Rich, “Women. Hold Fewer Top Senate Jobs,” *Washington Post* (8 Jun 1976): <http://www.proquest.com/> (accessed 12 Sep 2010).

⁷⁵ Bella Abzug, *Bella! Mrs. Abzug Goes to Washington*, ed. Mel Ziegler (New York: Saturday Review Press, 1972); Shirley Chisholm, *Unbought and Unbossed* (Boston, MA: Houghton Mifflin Company, 1970).

⁷⁶ For an explanation of the difference between “work horse” and “show horse” approaches, see Donald R. Matthews, “The Folkways of the United States Senate: Conformity to Group Norms and Legislative Effectiveness,” *American Political Science Review* 53 (Dec 1959): 1064-89. The categories have been reiterated in Charles Clapp, *The Congressman*: 22-23; James L. Payne, “Show Horses and Work Horses in the United States House of Representatives,” *Polity* 12 (Spring 1980): 428-56. I would argue that the distinction between a “work horse” and a “show horse” is influenced by race, class, and sexuality, since protesting against local discrimination quite frequently requires a typically “show horse” set of tactics, placing Hill minorities of any stripe in a Catch-22 where they must choose between “work horse” acquiescence to daily slights and greater legislative effectiveness or “show horse” tactics, which can be effective in easing daily discrimination for all minorities while decreasing the legislative effectiveness of the show horses themselves.

⁷⁷ *Ibid.*

⁷⁸ D’Anna Tindal, quoted in Peter Carlson, “Sticking to His Guns,” *Washington Post* (22 Dec 2007): <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/12/21/AR2007122102520.html> (accessed 28 Feb 2013).

Women could take advantage of this novelty status, so long as they limited their feminist critiques to Congress or the nation as a whole, rather than their individual employers.

Relying on men required that women often accommodate rather than resist the male privilege built into much congressional office work. As former staffer Donna Brazile recalls, “In a white male’s office, there’s a tendency to be one of the boys, to go along and get along, to get the work done and not to make waves.”⁷⁹ Collegiality was part of a Hill job. Most staffers reported that they had good relationships with their coworkers and employers and expected “relatively conflict-free work situations.”⁸⁰ Capitol Hill was a social and work community of displaced people. Fundraising receptions and cocktail hours abounded, Hillites dated and intermarried, and Speaker Tip O’Neill went to Weight Watchers with female staffers.⁸¹ As Rep. Bella Abzug observed, congressional socialization was necessary for political reasons “since it’s a club – essentially a male club,” and for personal reasons, since “everybody likes to be loved.”⁸²

This desire to work within the confines of congressional culture did not mean that women were not still committed to feminist legislation. Certainly, congresswomen attempted to build relationships with male legislators. Through these working relationships, they could convince their colleagues of the need for feminist legislation. Some staffers could do the same. Legislative aide Jane Harman reprimanded her boss Rep. John Tunney (D-CA) after he told her that she could go home and cook dinner for her husband after a late night meeting on the Hill. He apologized. This small incident reflected a larger shift in his office’s approach to women’s rights. Harman ended up working on women’s issues alongside her initial environmental law focus.⁸³ Other staffers worked to change small pieces of bills in order to

---

⁷⁹ Donna Brazile, quoted in Foerstel and Foerstel, *Climbing the Hill*: 153.

⁸⁰ Fox and Hammond, *Congressional Staffs*: 79.

⁸¹ Coverage of parties, receptions, dating, marriages, births, and other personal news can be found in *Roll Call*, most often in Karen Feld’s “Around the Hill with Karen Feld” column. Feld’s column was replaced with Celeste McCall’s “Hilltopics” halfway through the 1970s. For an overview example, see “Capitol Hill Party Circuit Alive & Well,” *Roll Call* 20:33 (6 Mar 1975): 3. Groups like the CSC continued to facilitate social mixing, as well as new activities like crocheting class, the “choraleers” singing group, and a Hill Weight Watchers alongside older classes like golf and bowling, picnics, and overseas trips. Weight Watchers class advertisements appeared regularly in the CSC Bulletin through the 1970s. Beginning in 1971, the class met every Wednesday evening in the Caucus Room of the CHOB. For copies of this publication during the 1970s, see Boxes 35 and 35, CSC Records. For information on Tip O’Neill’s Weight Watchers involvement, see Judith Nies, *The Girl I Left Behind: A Narrative History of the Sixties* (New York: Harper, 2008): 206.

⁸² Martin Tolchin and Susan Tolchin, *Clout: Womanpower and Politics* (New York: Coward, McCann and Geoghegan, Inc., 1973): 181.

⁸³ Marlene Cimon, “Tunney Aide Brings Lib Out of Woodwork,” *Los Angeles Times* (12 May 1972): 7-8 in Folder 10, Box 1, Harman Papers. This activist work extended past her time working as congressional aide. She continued to serve as liaison between feminist congressional staff and women like Gloria Steinem. See Harman to Gloria Steinem (1 Nov 1979) in the “Kennedy” folder, “Correspondence” Box, Ms. Magazine Papers, Sophia Smith Collection, Smith College.

make them more equitable – small changes that were barely noticed by other committee staffers and members.⁸⁴

The individuals often in the best position to challenge congressmen's personal approach to women were the women closest to them. Some women made personal appeals. Marvella Bayh later recalled "arguing with Birch with tears streaming down my face . . . trying to explain to him *why* a woman would need to feel fulfilled in her own right."⁸⁵ Others formed groups to deal collectively with their relationship to politics and politicians. In the early 1970s, wives of male legislators spearheaded the creation of the local consciousness-raising group The Nameless Sisterhood. Angered by how people related to them in social and work situations, members of the Nameless Sisterhood banned the use of their husbands' last names during group discussions.⁸⁶ The group included Sala Burton, wife of Rep. Phillip Burton (D-CA), Rep. Robert Kastenmeier's (D-WI) wife Dorothy, June Bingham, wife of Rep. Jonathan Bingham (D-NY), and Sisterhood organizer Arvonne Fraser, wife of Rep. Donald Fraser (D-MN).⁸⁷

Despite the personalized, internal process of adopting feminism, consciousness-raising was always done with an eye towards policymaking. The Nameless Sisterhood and its eventual offshoot, the Capitol Hill chapter of WEAL, created a space in which women could talk about the sexism they encountered in daily life, both at home and at work. As women discussed their lives in politics, they naturally gravitated towards policy research. The issues discussed in feminist groups could be addressed through legislation. They also understood that they could effectively represent the women in huge national organizations like WEAL and NOW simply because they were located in Washington and worked closely with men in Congress.

The existence of these women gave feminist congressional activism more flexibility. Women who did not need their congressional jobs were simply freer to be feminist advocates. Multiple positions on congressional staffs and in feminist organizations allowed these women to adjust their titles and behavior to suit a variety of situations. For instance, Arvonne Fraser

---

⁸⁴ Women often hid clauses and pieces of information in larger bills. For instance, Department of Labor feminist and Equal Pay Act expert Morag Simchak slipped a "technical amendment" into Title IX that extended the Equal Pay Act to executive, administrative, and professional positions. See Bernice Sandler, "Title IX: How We Got It and What a Difference It Made," *Cleveland State Law Review* 55:4 (1 Jan 2007): 473-89.

⁸⁵ Marvella Bayh, quoted in Myra McPherson, *The Power Lovers: An Intimate Look at Politics and Marriage* (New York: GP Putnam's Sons, 1975): 373.

⁸⁶ A short history of the group called "The Nameless Sisterhood" can be found in Folder 54, Box 10, Women's Equity Action League Papers (MC 500), Schlesinger Library, Radcliffe Institute, Harvard University, Cambridge, MA. Hereafter referred to as WEAL Papers (MC 500). The group's name was a reaction to the Washington social whirl's habit of asking who a woman's husband was before asking for her name. "The Nameless Sisterhood of Washington Tentative Membership List" (26 May 1970) in "Nameless Sisterhood – 1970-1972" Folder, Box 61, A. Fraser Papers.

⁸⁷ "The Nameless Sisterhood of Washington Tentative Membership List" (26 May 1970) in "Nameless Sisterhood – 1970-1972" Folder, Box 61, A. Fraser Papers.

acted as office manager for her husband and ran the legislative office for WEAL. Executive committee meetings for the WEAL legislative group were sometimes held in the Fraser office during lunchtime.⁸⁸ Secure in her own position in her husband's office, Fraser could loan out her name to fellow feminists afraid that the use of their own name might get them fired or hinder their effectiveness at work.⁸⁹ Fraser also swapped her own signature out for her husband's to increase a request's appeal.⁹⁰ Feminists referred to this flexibility as "switching hats."

The feminism of women close to legislators affected how congressmen understood the role of women in 1970s America. Local women were stand-ins for women nationally, and this fact affected how legislators approached bills to establish women's rights. Rep. Bill Ryan (D-NY) staffer Jean Faust convinced Rep. Bill Ryan to sponsor the ERA by "reminding him that he daily violates state protective legislation in both his New York and Washington Offices which are run by women, and by reminding him that he has three daughters whose futures he should be considering." Faust considered the approach so successful that she recommended "a similar campaign" with other legislators.⁹¹ As Martha Griffiths noted, "Many a senator was persuaded to commit himself [to the ERA] by a personal case of discrimination against one of the women close to him."⁹²

Women also used their own stories. In connecting their stories with broader research, female legislators and staffers cast themselves as stand-ins for women nationally. Karen Johnson, a staffer for Rep. George Miller (D-CA), testified before the House Appropriations Subcommittee on Labor-HEW in favor of unrestricted Medicaid abortion funding. Johnson had decided to talk about her own rape after the previous year's debate, during which she

---

⁸⁸ WEAL Executive Committee meeting memo (12 Apr), "NCC – Board Matters & Correspondence, 1970-1973 (1)" Folder, Box 19, A. Fraser Papers.

⁸⁹ Arvonne Fraser to Doris Seward (14 Sep 1974), Folder 3, Carton 5, WEAL Papers (MC 500).

⁹⁰ Arvonne Fraser to Janice Mendenhall, Bert Hartry, and Judy McFadden (n.d.), "National Capitol Chapter Correspondence, 1971-1972" Folder, Box 19, A. Fraser Papers. As office manager, Fraser regularly wrote letters for her husband to sign. This process would have been standard procedure for any office, but Arvonne's work blurred the lines between feminist activism and standard congressional information-sharing. Judith Nies recalls co-writing letters on sex discrimination in federal fellowships with Arvonne, which Don Fraser then signed "with a wry smile." Nies, *The Girl I Left Behind*: 251.

⁹¹ Jean Faust, "Report of the National Legislative Committee" at the NOW National Conference (20-22 Mar 1970), Folder 3, Carton 27, Catherine East Papers, Schlesinger Library, Radcliffe Institute, Harvard College, Cambridge, MA.

⁹² Quoted in Fern Ingersoll, "Former Congresswomen Look Back," *Women in Washington*: 201. This trend affected the fates of numerous other feminist bills. For example, Rep. Stewart McKinney (R-CT) queried during 1975 Title IX regulation hearings whether "it fair that I, as a father, pay the same amount to educate one of my daughters and yet not have her receive the same facilities and chances and same opportunities?" Stewart McKinney, U.S. Congress, House, Subcommittee on Postsecondary Education of the House Committee on Education and Labor, *Sex Discrimination Regulations Hearings*, 94th Cong., 1st Sess. (Washington, D.C.: GPO, 1975): 199.

“nearly went through the roof” listening to one subcommittee member joke about rape.⁹³ Johnson self-consciously used her story to illustrate why and how “the American woman goes through a lot by virtue of being a woman.”⁹⁴ Stories like these provided human faces for all of the statistical data and social science research accompanying bills to secure women’s rights.

The United States Congress passed a record number of feminist bills during the 1970s. The Equal Rights Amendment, Title IX of the Civil Rights Act, and legislation to extend the minimum wage to domestic workers were all part of this legislative wave. This work was not easy, even with the women’s movement looming in the background. Washington, D.C. was, after all, a place described by journalist Meg Greenfield as “a man’s town,” a workspace with a long history of laughing at bills to eradicate sex discrimination.⁹⁵ This fact structured the feminism of women on the Hill, as well as the ways in which they engaged in activism on behalf of women’s rights.

Scholars have consistently divided the modern women’s movement into two branches: the younger, radical wing of and the middle-aged, more conservative, highly organized liberal wing. The grassroots movement is assumed to be more captivating and more illustrative of the ideological range, politics, and power of modern feminism. Women involved in any aspect of institutional politics are immediately placed in the second wing, given their frequent affiliation with liberal political organizations. This practice reflects the disdain that radical feminists had for many women who worked with or within the political system. For instance, *off our backs* published an article on the National Women’s Political Caucus – the brainchild of Rep. Bella Abzug – complaining of the “ladylike jive” used by the group.⁹⁶ Women’s liberationists were openly distrustful or disdainful of the language and tactics of feminists involved in institutional politics.

But this depiction of feminism as a spectrum of most to least ideologically rigorous obscures the differences between tactics and ideology, as well as the ignoring the emotional and financial needs of feminists themselves. Women needed to work in order to support themselves, and they structured their newfound feminism in ways that challenged male privilege on the Hill without endangering their jobs. The ability to engage in traditional feminist activism was a privilege. Only those women who worked for feminist employers had the space to be visible, vocal activists, either for legislation or for equal rights as workers on

---

⁹³ “Hill Aide Talks of Her Rape, Pushes for Abortion Funding,” *Roll Call* 24:38 (10 May 1979): 6. This representative was probably Rep. Edward Patten (D-NJ). See “Congress at Rest? Only at Work,” *NARAL Newsletter* 11:5 (Jul 1979): 11, Box 187, McGovern Papers. The NARAL article was reprinted, originally appearing in the *Cleveland Plain Dealer*. See Thomas J. Brazaitis, “Congress at Rest? Only at Work,” *Cleveland Plain Dealer* (30 Apr 1979).

⁹⁴ “Hill Aide Talks of Her Rape, Pushes for Abortion Funding,” *Roll Call* 24:38 (10 May 1979): 6.

⁹⁵ Meg Greenfield, *Washington* (New York: Public Affairs, 2001): 114.

⁹⁶ Onka Dekkers, “National Women’s Political Caucus,” *off our backs* 2:4 (Dec 1971): 19.

Capitol Hill. More equitable and less hierarchical relationships with colleagues translated into a greater ability to pursue feminist activism. But openly feminist work was supported by smaller acts of resistance against the male-dominated nature of congressional culture and the policymaking process.⁹⁷

All of this activism blurred the lines between what was political and what was personal. Women attempted to hold legislators publicly accountable for local workplace injustices, even as those legislators clung to their argument that employment practices were a private matter. And women consistently personalized policy matters, arguing that legislation would help or hurt not American women writ large, but women important to legislators. Simply by blurring these lines, women challenged male control over the institution of Congress, as well as furthering the cause of women nationally through policy creation.

Women were often effective with the tools that they had. In 1976, Rep. Alphonso Bell (R-CA) voted to support legislation supporting enforcement of Title IX, the landmark law establishing women's equal right to opportunities in education. Explaining his decision, Bell asserted that "There's no way I can vote wrong on this bill. My administrative assistant is in there, and cares with her guts."⁹⁸ His aide was not alone. As one lobbyist described, the bill benefitted from "a new phenomenon": the conference committee room "was replete with professional women."⁹⁹ Congresswomen were uniformly behind the legislation and lobbied male members for support, citing their own unequal educational opportunities. With feminist politics, the political was personal.

---

⁹⁷ Their activism fits into scholar Michel Foucault's description of "a plurality of resistances." See Michel Foucault, *The History of Sexuality: An Introduction* (New York: Pantheon Books, 1978): 96.

⁹⁸ The quotation is secondhand, related in an interview conducted for and quoted in Arlene Kaplan Daniels, "Careers in Feminism," *Gender and Society* 5:4 (Dec 1991): 593.

⁹⁹ Ibid.

GENDER, POLITICS AND POWER IN URBAN PAKISTAN

Sarwat VIQAR,

Concordia University

Anthropology/History, Ph. D. Candidate, Montreal, Canada

sarwatviqar01@gmail.com

Nausheen. H. ANWAR,

Assistant Professor of Urban Studies, Department of Social Sciences, Institute of Business

Administration, Karachi, Pakistan

“Our movement was not just a political movement, but a political movement in the service of the common good. Since our system was suspended, you can see the state the city is in now.” (MQM Female Councilor, Karachi)

“We established purdah parks for women. Karachi is such a congested city. Women need parks. We established three purdah parks in my constituency. This is a lower class area. Women have no place where they can be outside the house. Where they can be easy, the way men are in public space, lying around, comfortable...that’s not possible for women when there are men around, so they need spaces where there are no men allowed, so they can act and behave freely, where they can breathe fresh air, come with their children.” (MQM Female Councilor, Karachi)

“We are *karkun*. We know what is happening in every household.” (MQM Female Councilor, Hyderabad)

Introduction

The small television set is the focus of everyone’s attention in Najma’s living room on the third floor of a narrow apartment building in the densely packed old city area of Kharadar in Karachi. It is the holy month of Ramadan and her family’s attention is caught by the on-screen activities of Amir Liaqat Hussain, the celebrity host of a popular national television show, “Amir Liaqat kay Saath.” The show revolves around a question and answer session in which the audience wins a range of consumer items, from ready-made designer clothes to state of art home appliances and cars and motorcycles, as a reward for answering the host’s questions on Islam. Najma and her 17-year old son are very eager to try and get on the show, because as they mention, the week before someone had won and walked away with a

rickshaw. They calculate what the value of the rickshaw would be, anywhere between Rs. 100,000 – 150,000. With this kind of money, Najma would be able to send her son to university and have enough of a dowry to get her daughter a good match. Najma urges her son, who is already on the phone trying to reach the show's managers, to keep trying and not to give up.

Najma herself works for a local telecom company in the sales department. Up until four years ago she was an elected councilor representing the regionally powerful political party, the Muttahida Qaumi Movement (MQM), in the union council of Kharadar in district south Karachi. During her tenure as union councilor, Najma claims, the area had undergone a huge transformation; sewage lines were laid, water and electricity issues had been resolved and garbage was regularly disposed off. But most of all, her tenure had transformed her life, because it gave her *izzat* – respect and recognition. “When I walk out on the streets, people know me, they greet me, I am something” Najma recounts. She still retains the contacts and networks she built during her tenure as councilor, and even maintains a presence at the local union council office a few times a week, even though the local government system that had enabled her participation has now been made defunct. Beyond her role as councilor, though, Najma has been an active MQM party worker since the age of 16. She is now 41. Najma sees the party as having given her and her family access to resources and opportunities and the promise of a better future. Many of those promises remain unfulfilled though and there is disappointment as the party and its leaders are embroiled in political contestations with rivals as well as scandals of corruption and infighting.

Najma's experiences foreground the profoundly changing urban political economy of Karachi and other cities across Pakistan, in which rising economic scarcity, globalization and the threat of violence is a stark contrast to the intense hopes, desires and aspirations of its residents, especially working class women, to build secure and meaningful lives. At this juncture, the lives of the MQM women, who have given their loyalty and service to a party that has been both transformative and controversial, offer significant insights into the confluence of politics, gender, and urban aspirations in Pakistan. Based on interviews with MQM's former women councilors, prominent party workers as well as MNAs (Members of National Assembly), this paper identifies what kind of political identities and subjectivities are being fashioned and how these identities seek to locate women as political actors and powerbrokers in bargaining for resources and rights in Pakistan's key urban centers: the megalopolis of Karachi that has an estimated population of 21 million, and the smaller conurbation of Hyderabad, which is Pakistan's third largest city comprising approximately 3 million persons.

In the present period of what we label ‘suspended urban governance’¹⁰⁰, we seek to understand and to problematize how these women as charismatic councilors, party workers, wives and mothers and representing working class backgrounds make connections to mobilize resources, endeavor to sustain those connections in times of material contraction and political uncertainty, and negotiate the household economy and party politics. We underscore the negotiations tied to mundane private concerns are intertwined with the broader political process of constructing cities. These are women who are generally thought to be absent from the domain of politics but have emerged as central figures in the rapidly changing political economy and urban reconstruction efforts. Hence, we aim to address a conspicuous void in the research on politics, urban power and globalization in seeking to contribute to the study of women’s movements and political empowerment undergirded by rapidly changing urban contexts.

Women and Conventional Power Arrangements

In thinking about women’s political empowerment, we take a cue from Bedi & Weinstein’s (2012) work on globalizing Mumbai, particularly their point about the tenuous nature of this type of urban power whose emergence pivots the ‘rational/irrational’ character of dense urban spaces. We are particularly receptive to Wendy Brown’s (1992) idea of politics that is embedded in conventions of power and privilege constitutive of gender within an order of male dominance. In other words, we need to consider the possibility that women can contest dominant power relations even when subordinate to an overall patriarchal structure and that the constitution of agency can occur in diverse social and political sites (Gardiner 1995). For example, it has been pointed out that sex-segregation within political movements has enabled women, despite their subordinate role, to create discourses and practices that emerge from a shared solidarity and that ends up challenging and threatening male power (Bachetta and Power 2002a). Further, as Bedi (2007) has pointed out, participating in women’s only spaces and publics can give women access to a whole range of resources that are closed to it’s male cadre. This is pertinent in terms of women’s growing involvement with state institutions in Pakistan. What kinds of political subjectivities do such involvements produce? In the context of our ongoing study, we observe that the crossroads of gender, politics and power in urban Pakistan pivot not only on processes of globalization but also on new configurations of party politics and the ‘decentralized’ dimension of state power. Our engagement with the women members of what is an ethno-nationalist movement in Pakistan also raises questions about the extent to which women can extend their roles in public life in a fairly typical patriarchal

---

¹⁰⁰ Since 2008, there has been a move toward reducing the powers of local bodies and reverting back to the colonial system of centralized governance.

environment. As mentioned above, this concern has animated inquiries into the possibilities and opportunities for women in conventionally male-dominated political movements and a notable case is that of the women of the Hindu fundamentalist organization, Shiv Sena in Mumbai (Bedi, 2006). In her study, Bedi concludes that women's participation in right-wing religious movements leads to ambiguities and contradictions which cannot be fit easily into tropes of either oppression and co-option or empowerment and agency. While the MQM is not a fundamentalist religious movement like the Shiv Sena, it is similar in its ethno-nationalist stance which finds its most extreme expression in the performance of a militant masculinity (Verkaaik, 2004). But MQM's entry into municipal politics required a repositioning of the party in order to take on the task of urban governance and administration. It is this conjuncture that enabled the emergence of women as key actors in the party's efforts to refashion Karachi into their own version of an urban utopia.

Local Governance and 'Mohajir'¹⁰¹ identity

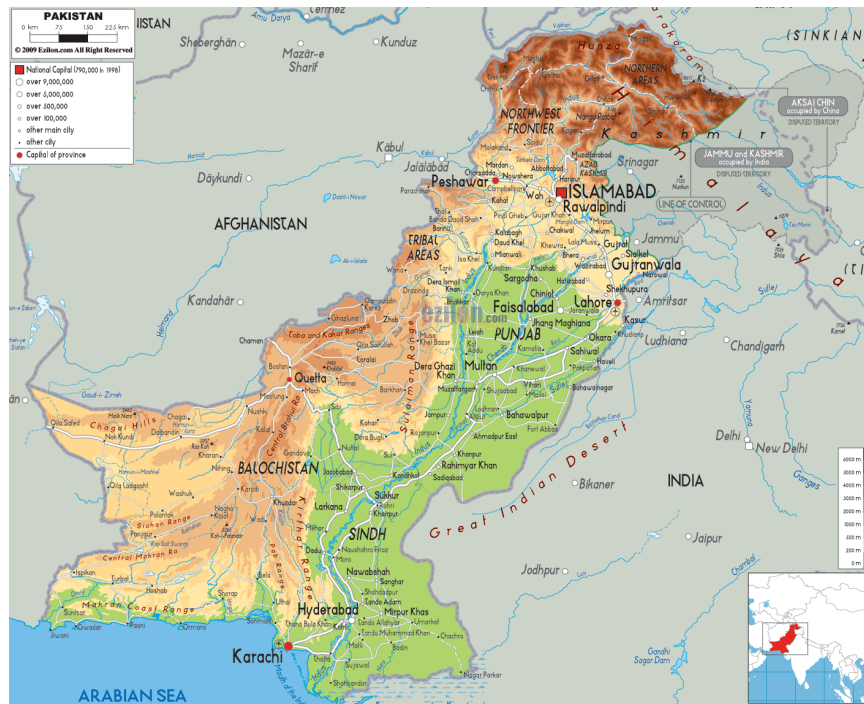
Under General Pervaiz Musharraf's Local Government Ordinance of 2001 (LGO)¹⁰², 33 percent quota for women was introduced in local councils and 17 percent quota in legislative assemblies across Pakistan. Out of the 36,000 seats that were reserved for women in approximately 6000 union councils, 32,000 were filled through direct elections while 3,898 were filled at the *tehsil* and district level through indirect mode of election. However, since 2005 the 36,000 seats have been reduced to 24,000 due to the overall reduction in size of union council, and the numbers of female local councilors serving at a union council have been cut down from 21 to 13. The demographic profile of female councilors especially at the union council level shows that a vast majority belonged to working class backgrounds. This is in contrast to women at the district and *tehsil* levels who represented middle to upper-middle income backgrounds and were connected with well-known political families. For many women who became union councilors, they entered mainstream politics for the first time. In terms of their educational backgrounds, the women were mostly semi-literate or illiterate (NCSW, no date)

---

¹⁰¹ The word 'Mohajir' in Urdu means 'migrant.' During the partition of British India into the independent nation-states of India and Pakistan in 1947, Muslim migrants from India migrated to make their new homeland in the newly constituted Islamic Republic of Pakistan. Many of these migrants settled in Karachi, Pakistan's largest urban centre. 'Mohajir' as a political identity was forged out of the contestations that arose between these migrants, the newly independent state and the indigenous populations that already inhabited the area that became constituted as Pakistan.

¹⁰² Decentralization/devolution is not new to Pakistan. Earlier, the military regimes of Field Marshall Ayub Khan (1958-1968) and General Zia ul Haq (1979 – 1988) had also introduced decentralization to facilitate respective political agendas. Under General Musharraf, the introduction of the LG on a non-party basis resonated with previous military regimes' policies that aimed to secure political legitimacy. Musharraf created his political base in the shape of 126,462 councilors in 2001 and 79,703 in the 2005 LG election. As stakeholders, the councilors became ardent supporters of the LG system. They provided an important political base for Musharraf's eight-year long military rule.

While in the province of Sindh where Karachi and Hyderabad are situated (see fig, 1), the election of women councilors on the union council level in large numbers was precipitated by the LGO 2001, women workers of MQM had actually been radicalized during two significant events that foreshadowed the party's fall from power in the early 1990s. The army's 'Operation Clean-up' that had targeted most of MQM's top leadership between 1990-92, and Hyderabad's "Pukka Qila" incident in the late nineties, which involved an attack and subsequent siege by the army, of the predominantly Mohajir inner city of Hyderabad, are invoked as two key events by many of

Figure 1: Map of Pakistan showing the southern province of Sindh which contains the port city of Karachi and the smaller city of Hyderabad to its north.

The women interviewed. They refer to these events as having initiated their political awakening to the cause of Mohajirs in urban Sindh. Whilst these women subscribe to and promote MQM's discourse of Mohajir sacrifice for the cause of Pakistan, their claim to an urbane and educated subjectivity that sets them apart from the Sindhi rural and 'backward' subjectivity and the claim to their subsequent marginalization, their entry point into the party was based on their lived experiences of state repression during these two key events.

Mohajir women's experiences in the wake of the 1992 clean-up operation have been well documented in Lubna Nazir Chaudhry's (2014) explication of how they coped with the grief, loss and mourning of losing loved ones, mainly the men in their families. These were important experiences that were constitutive of women's 'socio-political' subjectivities.

Earlier, Oskar Verkaaik (2004) has also chronicled the dispossession of young Mohajir men, specifically in the Hyderabad incident, and how it enabled the rise of a highly masculinized and violent urban subjectivity. These are important insights into the development of Mohajir political identity which have contributed towards a more nuanced understanding of the ordinary Mohajir's explications of their own lived experience. Subsequent to these years of setbacks, trauma and internecine conflicts within MQM as well as its confrontation with the state, our point of departure in this study is the re-emergence of MQM as a formal actor in local and provincial government, beginning with the devolution reforms instituted in 2001 under former President Pervaiz Musharraf's military regime. Along with an overhauling of the local municipal government's representative structure, Musharraf's government ushered in the post-9/11 era in which powerful new discourses about secularism, terrorism and anti-terrorism came to dominate articulations of citizenship as well.

Urban Women and Urbane Powerbrokers

As MQM came into municipal power in Karachi and Hyderabad in the local body elections of 2005, their claims to legitimacy and political power were significantly informed by these discourses. Significant numbers of MQM women were elected as councilors on the lowest level of political representation which were the union councils, Najma Bano mentioned earlier, being one of them. On the higher level, Nasreen Jaleel became the Deputy Nazim of Karachi, one tier short of the mayor and Khushbakht Shujaat, a television personality and a household-name was elected as MNA.

During Nasreen Jaleel's tenure as deputy mayor, Karachi entered into a phase of aggressive urban restructuring that saw investment in large-scale infrastructure projects, urban renewal and redevelopment projects and an emphasis on creating a cosmopolitan aesthetic and identity for the city. This was to usher Karachi into the ranks of 'world-class' cities taking its cues from cities like Dubai, Singapore and Hong Kong (Anwar & Viqar, 2014). These urban aspirations were to inform to a significant degree the refashioning of MQM's political identity as custodians and facilitators of what was a distinctly neoliberal project of urban restructuring. In this process, Nasreen's role was to facilitate the passage of new reforms and legislation that involved the largely upward redistribution of the municipal budget into urban reform projects. In a highly contested political environment, she consciously articulates that her gender was a factor in 'smoothing over' conflicts and keeping peace in the house:

It was a very difficult house, it was the third year of governance, the local bodies, and the elected people who were members of the city council were union council *nazims* and they weren't that refined you might say but they knew about the issues and they were very vehement in their expressions and ideologically where they stood they tended not to tolerate

others. It was a very contentious house when I first began as the *naib nazim* (deputy mayor). But I think they gave me a lot of respect also because I was a woman and they knew I was dealing with them sincerely and I tended to give more time to the opposition than to the MQM which was in the majority in the house. (NJ, Interview 2011)

It was her personable demeanor and her command of English, her ‘forte’ as she calls it, that gained Nasreen a place as a newsletter writer and eventually a spokesperson for the party. It becomes apparent from the way Nasreen and others refer to the role of women in the pre-devolution period, that it was an auxiliary to the men, gaining prominence in times when men were being persecuted or when they went underground. As mothers and widows of men who were either slain or in prison, the performative and symbolic aspects of women’s role were often referred to as women’s contribution to the cause of the party:

...there was some public gathering at Burns road where they were reading the Quran, to show their presence, but that was disrupted and women were manhandled by the police. And then because all the men were underground, and in certain areas Haqiqi was dominant, that men had to leave their homes and because anyone who was affiliated with the MQM was recognized by Haqiqi who were working with the establishment in the army operation and they could identify so and so, and they could be victimized because of that, so people weren’t staying at home, men weren’t staying at home, so women had to bury their menfolk themselves, it was the women who carried the coffins, so the role of women was...in that sense. (NJ, interview, 2011)

However, this dynamic changed when women were elected as members of national and provincial assemblies and as union councilors in the devolution period. Both Nasreen and former MNA Khushbakht Shujaat distinguish MQM’s elected representative as having achieved their mandates through ‘merit’ and not through nepotism, gesturing towards a common pattern amongst the most prominent political parties in Pakistan where women’s representation is often dominated by female relatives of the feudal/bureaucratic/business dominated national parties – notably PPP and PML-N (Pakistan People’s Party and Pakistan Muslim League-Nawaz). This claim to an authentic mandate based on valuing meritocracy is often deployed as a way to build legitimacy and credibility that is seen as lacking in the other political parties.

Driving into “nine-zero”, the MQM’s headquarters in the neighborhood of Azizabad in Karachi, is like going through a militarized zone, with multiple checkpoints manned by armed young men and metal barriers. The streets of Azizabad are adorned with large posters of the MQM’s charismatic leader Altaf Hussain, the images showing his face juxtaposed on a Quran and even emerging from a giant red rose. The headquarters consist of a complex of buildings

that appears like a fortress and is guarded like one. When we finally get inside the fortress, we are escorted to the women's wing of the MQM. Dressed in a simple cotton *shalwar kameez* with a white *dopatta* on her head, we are welcomed by Kishwar Baji, a former MPA(?) and currently the head of the women's wing. Kishwar has been with the MQM since the beginning. A close associate and family friend of Altaf Hussain, she first became radicalized in the cause when she saw young Mohajir students being rounded up, arrested and jailed in the mid-1980s when the student wing of MQM, the APMSO (All-Pakistan Mohajir Student Association) became active.

As a student at the Karachi University herself, Kishwar first became involved with the party through organizing visits to get the jailed students released. Initially critical of MQM's ethno-nationalist stance, since she did not believe in 'distinguishing oneself based on ethnicity', she later became convinced that innocent Mohajirs were being targeted and persecuted by the state and discriminated by other nationalities – predominantly Punjabis. Kishwar also cites discrimination against women in public space by the Pushtun-dominated informal transportation network, invoking the now well-known incident of the death of Bushra Zaidi, a young woman who was run down by a mini-bus and which sparked the beginning of major ethnic riots in Karachi in 1986.

Since that earlier period in which women's role in the party revolved around managing the fallout from the men's confrontation with the state, and informed by a sense of Mohajir persecution, there has been a shift towards developing a specific program for women in the overall vision for the party. Education has been a key component of this development and much effort is directed towards the fashioning of a secular and urbane female subjectivity. In keeping with MQM's repositioning as a secular and nationalist party, as the 'Muttahida National Movement' rather than 'Mohajir Qaumi Movement', the claim to a unique Mohajir identity is accompanied by an effort to cast MQM as standing for secularism and a cosmopolitan urban identity. Thus, Kishwar Baji emphasizes women's special responsibility in ensuring that these values are transferred to the next generation: "It is the task of the mother to give rise to a secular mind."

As an effort to ensure that this imperative is met, as part of an educational training program, women were given the task of making it a point to send their young sons to the Friday prayer *Khutba* in their localities and to report back on what the Imam was preaching. As a result of this, the women 'identified' the 'mullahs' who were "spreading hatred in the name of Islam." As these names and contacts were forwarded to the sector in-charges in these localities, the mullahs received visits from the local MQM leadership with warnings and threats that they would be shut down if they did not stop preaching 'hatred' and 'ethnic divisiveness. In some

cases, they were shut down entirely, according to Kishwar who also defends these actions as entirely legitimate. Hence the war on religious extremism and the promotion of secular ideals has become a pivotal discourse, but one which women are now being asked to take on in their traditional roles as mothers and teachers.

Negotiating the Politics of Identity, Neighbourhood and the Household Economy

In January 2014, we caught up with a group of aspiring MQM women councilors in Hyderabad. These were literate to semi-literate working class women in their early thirties and mid-fifties. The setting was UC 8, an area inside Pakka Qila, which is an old MQM stronghold. After navigating a series of narrow lanes, open gutters and extensive litter strewn midst tightly packed two story houses, we met Tasleem who has been a party worker for many years. During our meeting that took place in her brother's small house, Tasleem remarked that we might have seen her on national television where she often appears for interviews concerning the work she has been doing for local government and the MQM in Hyderabad. A single (divorced) woman who lives with her brother and sister-in-law, Tasleem is close to her family and mentioned often her brother's kindness in looking after his sisters. She has been a party *karkun* (worker) popularly known as *baji* (big sister) for many years. Living in Pakka Qila, Tasleem witnessed the bloody operation that took place in the late nineties and led to the death of young mohajir men and party workers. She refers to that incident as a life changing moment.

Tasleem explained her decision to become a councilor after devolution in 2001 was sparked by her interest in 'doing good' for the community, for instance resolving *maslaas*. When asked what she meant by 'maslaas', Tasleem explained these were everyday conflicts ranging from domestic disputes and divorce to family quarrels and property disputes. She referred to these conflicts as *maslaas* and her role as that of a mediator or broker of peace. These private concerns of households and more extensively of settlements in Hyderabad and Karachi coalesce with broader transformations emerging out of President Musharraf's post-liberalization phase of urban economic restructuring, structural adjustment, energy shortfalls and continuing material contraction.

As MQM *karkun*, Tasleem, Shabnam and Afroze are aspiring councilors who work tirelessly to resolve neighborhood issues in their union council in Hyderabad. Together these women are responsible for approximately 70 to 80 households in their jurisdiction. Afroze and Shabnam have been undergoing training sessions to become union councilors in the upcoming local elections. During our conversations, Afroze underscored the importance of becoming a councilor and resolving everyday problems such as arrears in electricity and gas bills that are pervasive in her jurisdiction: "This [councilor] is the first step to politics (*siyasat ki pehli siree*

yay hee hai). The biggest issue we plan to tackle is bill payment.” Often our conversations turned to the women’s own household problems and responsibilities: “The most important thing is first to attend to husband and children. Then I turn to the outside work (*Aham cheez to hai pehlay shauhar ko dhekha. Aur bachon ko. Phir bahar kam ki taraf rukh kiya.*)” When we talked about infrastructure, Afroze highlighted the pressures of managing a home where electricity and gas supply is inconsistent forcing her to wake up at the crack of dawn to cook extra food for her large family knowing the *choolas* will shut down by mid-day. Afroze noted that in recent years the gas consumption in her neighborhood had increased with more households preferring to install geysers because people want to bathe in hot water and use air conditioners.

Like Afroze and Tasleem, Shabnam’s conversations were interlaced with memories about the Pakka Qila incident. The Eagle Squad (a paramilitary group), the presence of the army, the incursions by the ‘goondas’¹⁰³ whom she said were likely sent by Benazir Bhutto, Prime Minister of Pakistan (1988-1990, 1990-1993). She recalled rapes, violence and especially her 17 year-old brother’s killing. Shabnam recalled with emotional intensity the trajectory of her life with the party through that moment of her brother’s death. We spent the day with Afroze carrying on conversations over cups of tea and biscuits in the small but comfortable surroundings of her house’s rooftop. We climbed a flight of narrow, stone stairs and onto the concrete reinforced rooftop that sits adjacent to a small, neatly furnished room with a three seat sofa and a small desk. At first we lingered on the rooftop enjoying the winter sun as it streamed through the densely packed buildings. We caught glimpses of the city of Hyderabad and observed the tall, narrow homes built in tight proximity, wall-to-wall. Afroze and Shabnum explained the importance of living in ‘proximity’; the convenience of being near neighbors, of knowing everyone and being midst a close-knit family system. Afroze commented how young girls today who opt out of the extended family system and live in their own homes were missing the advantages of proximity. She said such changes were not good; proximity both in built form and in familial terms was good for a person’s welfare.

Whilst the everyday concerns of living which include the issue of access to infrastructure animate these women’s engagement with party and neighbourhood politics, there are other, more symbolic and even aesthetic aspects to this engagement. As part of their training to become members, especially when aiming for key positions like councilors, unit or sector in-charges, women are required to take ‘grooming’ courses in which they are taught how to talk and dress in public. These training sessions also include lessons in public oration. Thus these are prescriptions on how MQM women should appear and behave in public focus on

---

¹⁰³ Local slang for thugs or criminals

projecting a certain kind of demeanor. The ideal woman should convey a balance between particular ideas of female modesty based on Islamic norms of dress and at the same time to project an urbane sophistication in speech and manner. As Afroze in Hyderabad emphasized “It is not appropriate to wear *chooridars* (a traditionally North Indian fitted trouser worn under a long kameez). It emphasizes the female form, it is not modest. Altaf bhai has discouraged women from wearing it. I also personally think that it is not modest.” For Najma, in Karachi, these training sessions taught her to dress in a manner that distinguishes her from “these other women, the women with the *burqas* and hijabs, who do not know how to talk properly, how to walk properly, they seem *jahil* (ignorant/illiterate).” Living in a neighbourhood where it is rare to see a woman without the ubiquitous burqa in public, she takes pride in not wearing one, and except when she is in a shrine or mosque, the dopatta is never on her head but lies on her shoulders. Thus there is a certain kind of urbane female subjectivity being fashioned here which seeks to locate these women in a social space that rejects both the extremely pious as well as plebian ways of the women from the Jamaat-e-Islami, for e.g. or rural, mainly Sindhi women who they deem as uncouth, ignorant and backward.

Conclusion

In conclusion, the involvement of the women of MQM in electoral party politics has been a multi-dimensional process through which they also seek to carve out a specific social space. This social space, while circumscribed by masculine norms and prescriptions of public and private and the terms of political participation, is also being fashioned by these women as a space of a distinct female subjectivity which is cosmopolitan and urbane but at the same time patriotic and ‘moderately’ Muslim. As has been noted (Basu, 1998) women in what are seen as ‘communal-based’ movements often become symbols of progress and modernity within a male-dominated hierarchical structure, while still adhering to typical gendered tropes. What is unmistakable in the case of MQM is the way women have extended their sphere of movement and influence and their access to the public sphere. Women do this while retaining and creatively refashioning their gendered roles as mothers, sisters, daughters and wives. So while women’s iconic status in MQM swings from the extreme of motherhood to widowhood with each trope being mobilized to position women symbolically as the carriers of Mohajir nationalism, in the arena of municipal politics women have challenged these tropes to take on practical matters related to the household economy, access to infrastructure and the provision of public amenities. In doing so, they cultivate a public persona that promotes a specific kind of gendered modernity that sets them apart from those deemed as ‘others’ in the struggle to gain recognition and resources in a highly contested urban environment. This is a conscious

refashioning which is an accompaniment to MQM's overall repositioning as a secular, nationalist party with an almost exclusive urban base, firmly committed to programs of neoliberal restructuring to maximize opportunities and win a significant share of state power.

In this paper we have tried to explicate that women's agency can be constituted in varied sites, even those that are associated with typical orders of male dominance. Our exposition also speaks to a notion of politics as not only that which is articulated and ideological but is performative, discursive and embedded in everyday materiality. In addition, we are attentive to the reality that large-scale mobilizations of women in the South-Asian context have usually been 'linked to political parties and oriented towards reform' (Papanek, 1993: 599). Thus, an engagement with this context is necessary in order to understand why women continue to participate in and see their interests being served in ethno-nationalist or even religious/fundamentalist movements and parties. Our examination and other scholarly emerging work on women's political involvement in South Asia has shown that even in these conventional structures, women forge new subjectivities and new solidarities that enable and expand their mobility and access to resources, as well as generate a sense of empowerment. However, we are also cautious about the extent to which this empowerment can extend to radically questioning the fundamental inequalities and hierarchies that characterize the structures that women operate within. To address these questions, further research in the diverse and complex ways that women engage on the ground with political processes, with attention to historical regional and national context is needed.

REFERENCES

Bacchetta, Paola and Margeret Power (2002a): 'Introduction' in P. Bacchetta and M. Power (eds.), *Right-Wing Women: From Conservatives to Extremists Around the World*, pp 1-15. London; New York: Routledge.

Basu, A. (1998b). "Hindu Women's Activism in India and the Questions it Raises." In P. Jeffrey & A. Basu (Eds.), *Appropriating Gender: Women's Activism and Politicized Religion in South Asia* (pp. 167-184). London; New York: Routledge.

Bedi, Tarini. "The Dashing Ladies of the Shiv Sena." *Economic and Political Weekly*, April 28, 2007 pp. 1534-1541.

Bedi, Tarini (2006). "Feminist Theory and the Right-Wing: Shiv Sena Women Mobilize Mumbai." *Journal of International Women's Studies*, 7(4), 51-68.

Brown, Wendy (1992) "Finding the Man in the State". *Feminist Studies*, 18(1): 7-34.

Butler, Judith. (1990a). *Gender Trouble and the Subversion of Identity*. London; New York:

Routledge. *Journal of International Women's Studies* Vol. 7 #4 May 2006 65

Butler, Judith. (1990b). Performative Acts and Gender Constitution: An Essay in Phenomenology and Feminist Theory. In S. Case (Ed.), *Performing Feminisms: Feminist Critical Theory and Theatre* (pp. 270-282). Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.

Chaudhry, Lubna N. (2014) "Mohajir women survivors in postcolonial Karachi: on grief". *South Asian History and Culture*, 5(3): 349-364.

Gardiner, J. K. (Ed.). (1995). *Provoking Agents: Gender and Agency in Theory and Practice*. Urbana: University of Illinois Press.

Papenek, Hannah (1994). The Ideal Woman and the Ideal Society: Control and Autonomy in the Construction of Identity. In V. M. Moghadam (Ed.), *Identity Politics and Women: Cultural Reassertions and Feminisms in International Perspective*. Boulder, CO: Westview Press.

Papenek, Hannah (1993). "Theorizing about Women's Movements Globally: Comment on Diane Margolis." *Gender and Society* 7(4), 594-604

Oskar Verkaaik (2004) *Migrants and Militants: Fun and Urban Violence in Pakistan*. (Princeton University Press: Princeton, NJ)

Tarini Bedi & Liza Weinstein (2012) "Building Politics: Gender and Political Power in Globalizing Mumbai". In Dasgupta, Driskell, Braun and Yeates (Eds) *Women's Encounter with Globalization*. (Frontpage Publications Ltd: United Kingdom, Kolkata)

Nausheen H Anwar & Sarwat Viqar (2014) "Producing cosmopolitan Karachi: freedom, security and urban redevelopment in the post-colonial metropolis". *South Asian History and Culture*, 5 (3) : 328-348.

NCSW (National Commission on the Status of Women), 2010. *Institutional Strengthening of NCSW Support to Implements of GRAPs*. (NCSW, Islamabad)

**MECLİSTE TEMSİL EDİLEN İKİ PARTİNİN 2011 SEÇİM
BEYANNAMELERİNDEN KADIN SAĞLIK POLİTİKALARINA BAKIŞ**

Doç. Dr. Candan ÖZTÜRK,

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

candan.ozturk@izu.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Özlem MERT,

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
Hemşirelik Bölümü

ozlem.mert@izu.edu.tr

Uzm. Semra AYDIN AVŞAR,

Küçükçekmece Kaymakamlığı

1071semra@gmail.com

Amaç: Bu çalışmada, siyasal yelpazedeki yerini sosyal demokrat olarak tanımlayan ve ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile muhafazakâr sağ olarak tanımlayan ve iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin kadın sağlığına bakış açıları incelenmiştir.

Metod: AKP ve CHP'nin web sayfalarından, 2011 yılı seçim beyannamelerine ulaşılarak, bu beyannamelerde kadın sağlığı ile ilgili hedefler araştırılmıştır.

Bulgular:

AKP: Sağlık hizmetlerinin yerine getirilmesinde sosyal devlet anlayışının önemli bir unsur olduğu ve toplum temelli sağlık hizmetlerinin geliştirilerek, sosyal güvenlik şemsiyesinin tüm halkı kapsayacağı ifade edilmiştir. Anne ve çocuk sağlığının özel bir önem arz ettiği, kadına karşı şiddetle mücadelede “sıfır tolerans” ilkesinin gözetildiği belirtilmiş, doğrudan kadın sağlığına yönelik herhangi bir hedefe rastlanmamıştır.

CHP: Herkesin kaliteli sağlık hizmetine ulaşabilmesinin temel insan hakkı olduğu belirtilmiştir. Kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerinin artırılması, sağlık taramalarında süreklilik kazandırılması ve kadına yönelik şiddetle mücadeleyi bir kamu politikası olarak kabul ettikleri görüşlerine yer verilmiştir.

Sonuç: Her iki partinin de seçim beyannamelerinde, genelde kadın ve çocuğun birlikte düşünüldüğü, özellikle kadına yönelik şiddet sorununa dair politikalar geliştirildiği saptanmıştır. AKP'nin seçim beyannamesinde doğrudan kadın sağlığına yönelik bir hedefe rastlanamamış, toplum temelli sağlık hizmetlerinin geliştirilerek, sosyal güvenlik şemsiyesinin tüm halkı kapsamaya gerektiğini vurgulamış, anne ve çocuk sağlığının özel bir önem arz ettiği, kadına karşı şiddetle mücadelede “sıfır tolerans” ilkesinin gözetildiği belirtilmiştir. CHP'nin seçim beyannamesinde az da olsa doğrudan kadın sağlığına yönelik hedeflerin bulunduğu görülmüştür. Ancak her iki partinin de günümüz şartlarında, ülkemiz kadınlarının temel sağlık sorunlarına seçim beyannamelerinde yer vermekten uzak oldukları kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Sağlık, Kadın Sağlığı, CHP, AKP

GİRİŞ

Erkek egemen sistemin özel hayattan kamusal alana, tüm kurumlarda ve söylem biçimlerinde kadınlar üzerinde etkisi olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Bu etkinin, baskıya ve denetime dönüşmesini ise en somut şekilde kadın bedeni üzerinde hissederiz. Kadın bedeni; din, yasalar, ahlak kuralları üzerinden tahakküm altına alınır, nesneleştirilir. Beden üzerinden normal/anormal, namuslu/namussuz, kirli/temiz, engelli/sağlam gibi ikilikler, paralel kategoriler yaratılır. Diğer yandan “Modernizm” ise hem nüfus politikaları, hem de ahlaki denetim açısından cinselliği denetim altına alır. “Normlar” kadının güzel ve sağlıklı olmasını tarif eder. Erkek egemen sistemde kadınların ev içinde, erkeklerin ise kamusal alanda görev alması uygun görülür. Bekâret; “namus” ve “iffet” in simgesi haline gelmiştir. Yaşanan süreçte ise “kadınlara dayatılan politikalar” farklı değildir. Aile içinde üreme merkezli cinselliğin örgütlenmesi, tıbbın bireyselleştirilmesi, koruyucu sağlık uygulamalarından vazgeçilmesi bu dayatmacı politikalarından ilk akla gelenler arasındadır. Diğer yandan “modern” kadın dergilerinde sunulan “ince hatlı” modellere benzemek için çok sayıda genç kadın dengesiz beslenme yüzünden geç adet görme, anemi, anoreksi (iştahsızlık), erken osteoporoz, kısırlık gibi sorunlarla karşı karşıya gelebiliyor.

Kadın bedeninin nesneleştirilmesi konusu yeni değildir oysa. Yüksek sınıftan Çinlilerin ayak sargıları –ki, beş yüzyıldır süren bir gelenektir-, tahta tepsiler tarafından biçimsizleşen Afrikalı kadınların dudakları, Güney Asyalı Karen'lerin boyunlarının kolyeyle uzatılması, Djerba adasındaki genç kadınların evlenmeden önce şişmanlatılması bu tür uygulamalara örnek olarak gösterilebilir. Korseler ve ince bellerle, daha sonra yüksek topuk ve ayağı biçimsizleştiren dar ayakkabılarla Avrupalılar da bundan geri kalmamıştır. Antropologlar “bu sıkıntılara maruz kalanların çoğunlukla kadınlar olduğunu, biçim değiştirme uygulamalarının erkeklerde çok nadir görüldüğü” konusunda hemfikirdirler.

Cinsiyete dayalı ayrımcılığın hayatın her alanında belirgin bir şekilde olması, “kadın hakları” kavramının da tartışılmasına yol açmıştır. İlk kez 1800’lü yıllarda ortaya atılan “insan hakkı” kavramından farklı olarak “kadının insan hakkı” kavramı ancak 1970’li yıllarda gündeme gelmiştir. “İnsan hakları” ve “kadın hakları” kavramlarının ve bu alanlarda görülen sorunların uluslararası bildirge ve sözleşmeler çerçevesinde tartışılmasının, bu alanda yürütülen çalışmalara en önemli katkısı, uluslararası sözleşmelerin yaptırım etkisi olmasıdır. Uluslararası platformda “kadının insan hakları” kavramı ilk kez 1993 yılında Viyana İnsan Hakları Konferansı’nda kullanılmaya başlanmıştır. Konferansta kadının insan haklarının, temel insan haklarının ayrılmaz bir parçası olduğu, Birleşmiş Milletler tarafından resmi olarak kabul edilmiştir. Bu karar Viyana Konferansı öncesinde yapılan kadın haklarına yönelik bir dizi çalışmanın yarattığı uluslararası duyarlılığın bir ürünüdür. (Akın, Esin & Çelik, 2003).

1979 yılında Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ve imzaya açılan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi - CEDAW” uluslararası sözleşmeler arasında en etkilisidir ve 2013 yılı itibariyle sözleşmeye 187 ülke imza atmıştır. Türkiye de bu sözleşmeyi 1985 yılında imzalayıp onayladı yani Türkiye Hükümeti, ulusal yasalarını sözleşmeye uygun hale getirme sorumluluğunu üstüne almış oldu (Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Raporu.) CEDAW’a uluslararası uygulamalar açısından bakıldığında, kadınların insan haklarını ve cinsiyete dayalı ayrımcılık kavramını yalnız “yasal” değil, “somut” düzeyde de tartışmaya açtığını görebiliriz.

“Kadın sağlığı” dendiğinde çoğumuzun aklına “üreme sağlığı” ya da “cinsel sağlık” gelir. Bunlar doğru olsa da yeterli değildir. Kadın sağlığı, bir kadının ruhsal ve bedensel sağlıklı olma halini etkileyenlerin tümünü kapsamaktadır. Kadın sağlığına üreme sağlığı sınırlarında bakmak, kadını öncelikle üreme/çoğalma davranışı ile tanımlar. Kadına bir yandan toplumsal ve bireysel roller yüklenirken diğer yandan onu bu rollere yönlendirmek ve desteklemek için çok boyutlu beden ve sağlık politikaları uygulanır. Annelik ve aile içinde kadının görevleri gibi yasalar ne tür sağlık hizmetine ulaşılabileceğini tanımlar.

Ancak yaşam dinamikleri kadın sağlığına yasalardan fazla etki yapar. Yani toplumun ahlak kuralları, yoksun kalınan kaynaklar, kadınların sağlığa ulaşımı önündeki büyük engellerdir. Tam da bu noktada beslenmeden giyinmeye, cinsellikten çalışma koşullarına, sağlık sisteminden alınamayan sağlık hizmetlerine kadar kadınların doğrudan sağlığını etkileyen durumları ve uygulamaları bir kez daha analiz etmek adına bu yazı kaleme alınmıştır.

Kadın Sağlığı ve Sağlık Politikalarına Genel Bakış

Dünya ölçeğinde kadınların işgücüne katılım oranı 2009 yılı verilerine göre %51 iken, Türkiye genelinde bu oran %27 civarındadır. 2010 yılında Küresel Toplumsal Cinsiyet

Eşitsizliği Raporu'nda, cinsiyet eşitsizliği bileşenlerinden biri olan ekonomik katılım ve iş fırsatı bakımından Türkiye 134 ülke arasından en eşitsiz 130. ülke konumundadır. Türkiye'deki istihdam bu makalenin konusu değildir. Ama sağlık sektörü, tarihsel olarak kadınların çoğunlukta olduğu bir sektördür ve her geçen gün daha çok feminize olmaktadır. Tarihsel olarak kadının çalışma hayatındaki varlığı, erkeklerin çeşitli nedenlerle tercih etmedikleri ya da boşalttıkları alanları doldurmasıyla olanaklı olabilmektedir. Sağlık sektörü de son yıllarda yaşanan piyasalaşma süreciyle bunun örneklerinden biridir. Kadınlar, giderek büyüyen özel sağlık sektörünün ucuz ve güler yüzlü emek gücüdür (Urban ve Etiler,2011).

“Kadın Sağlığı”, aile ve toplum sağlığı ile doğrudan ilişkili olması nedeniyle, sağlık hizmetlerinde öncelik taşıyan bir konudur. Kadınlar hayatları boyunca adölesan, cinsel olgunluk, klimakterik ve yaşlılık gibi dönemlerden geçmekte ve her döneme özgü fizyolojik, psikolojik ve sosyal sorunlar yaşamaktadır (Akın,1998). Özellikle, 15-49 yaşlarını içeren cinsel olgunluk döneminde yer alan doğum sonu dönem, fizyolojik değişikliklerin yanı sıra ebeveynliğe geçişin yaşandığı, yeni rollerin ve sorumlulukların üstlenildiği zor bir süreç olması nedeniyle anne ve bebek için risk taşımaktadır. Duygulanım bozuklukları; annelik hüznü ile başlayarak, postpartum depresyon ve psikoza kadar ilerleyebilmektedir. (Karamustafalıoğlu ve Tomruk, 2000)

Postpartum depresyon annelik hüznünde yaşanan belirtilerin yanında depresif kişiliğe, yoğun anksiyeteye, ümitsizliğe ve intihar düşüncesine neden olmaktadır. Taşdemir ve arkadaşları, Kennedy ve arkadaşları, postpartum depresyon yaşayan annelerin %41'inin bebeklerine zarar vermeye yönelik düşünceler taşıdıklarını, hatta bu annelerin %10'nunda düşüncenin eyleme dönüştüğünü belirtmektedir. Doğum sonrası dönemde görülen sorunların erken belirlenip, annelere gerekli yardımın ve desteğin sağlanması, destekleyici kişilerin niteliği ve bulunabilirliği ile doğrudan ilgilidir (Taşdemir, Kaplan, Bahar, 2006)

T.C. Sağlık Bakanlığı tarafından yayınlanan 2013 yılı Sağlık İstatistikleri Yıllığı verileri incelendiğinde; 15 yaş ve üzeri bireylerde hekim tarafından teşhis edilen hastalık/sağlık sorunlarının cinsiyete göre dağılımlarına bakıldığında; kadınların erkeklere göre hipertansiyon, obezite, bel – boyun bölgesi kas iskelet sistemi problemleri, romatizmal eklem hastalıkları, mide ülseri, şeker hastalığı, kireçlenme, kansızlık, migren ve şiddetli baş ağrısı, astım, allerji, tiroid hastalığı, kronik obstrüktif akciğer hastalığı, idrar kaçırma/idrar tutamama, kronik depresyon, kronik kaygı ve diğer ruhsal sağlık problemleri yaşadıkları belirtilmiştir.

Cinsiyete göre hastaneye yatışlar incelendiğinde ise; genel olarak erkeklerin kadınlara kıyasla daha fazla hastaneye yattıkları saptanmıştır. Bu bulgu kadınların yataklı sağlık kurumlarından eşit ölçüde yararlanmadıkları anlamına gelebilir. Meme kanserinin kadınlarda görülme

sıklığının her geçen gün artmasına rağmen, ülkemizde 15 yaş üstü kadınlardan her iki kadının birisinden fazlası (%65.1) bu güne kadar kendi kendine meme muayenesi yapmadığını, %80.5'i hiç mamografi çekmediğini ve %77.9'u hiç smear testi yaptırmadığını bildirmiştir. Koruyucu sağlık hizmetlerinin bu anlamda kadınlarımıza ulaştığını söylemek, zordur.

Merkezi İstanbul'da bulunan Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği tarafından "Sağlık Hakkı İnsan Hakkıdır Projesi" kapsamında, İstanbul, Ankara, İzmir ve Diyarbakır'da, farklı ekonomik ve sosyal özellikleri olan kadınların bir araya gelmesi ile "kadın sağlığı forumları" düzenlenmiş ve kadınların sağlık problemleri irdelenmiştir. (<http://www.mavikalem.org/cause-view/turkiyede-kadin-sagliği-politikaları-forumlari-sağlık-hakkı-insan-hakkıdır-projesi-ankara-diyarbakir-istanbul-izmir-temmuz-2013-ocak-2014/> Erişim tarihi 25.02.2015).

Forumların sonuç bildirgesinde kadınların öncelikle gündeme getirdikleri sorunlar arasında;

- Kadın hastaların hastanelerde yaşadıkları tacizler ve güvenlik sorunları,
- Ev kadınlarının hastalıklarının meslek hastalığı olarak görülmemesi,
- Tecavüz ya da taciz vakalarından sonraki süreçte alınan adli tıp raporları ve sürecin kadınlar için zorluğu,
- Doğum kontrol materyallerinin Aile Sağlığı Merkezlerine (ASM) gönderilmemesi, ASM'lerdeki aile hekimlerinin de bazen doğum kontrol materyallerinin dağıtımını ve erişilebilirliği önünde engel teşkil etmesi gibi konular gündeme getirilmiştir.

Ülkemiz kadınlarının sağlık sorunlarına ilişkin bu genel veriler sonrasında, iktidar ve ana muhalefet partisinin seçim beyannamelerindeki ifadeleri değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Kadın Sağlık Politikaları

CHP, Türk siyasal hayatına 9 Eylül 1923 tarihinde katılmıştır. Devletçi ekonomi dönemi hariç kurulduğu ilk yıllardan beri "özel sektör" öncülüğünde kalkınmaya inanan CHP, 1980 askeri darbesi ile kapatılmıştır. 1992 yılında yeniden açılmasıyla "serbest piyasa ekonomisinden yana olan CHP, kamunun piyasa ekonomisinin alternatifi değil tamamlayıcısı olduğuna, ekonomi içindeki düzenleyici ve gözetici işlevlerine vurgu yapmıştır (Bakan ve Özdemir, 2012).

"CHP; sağlık ve eğitim hizmetlerinde fırsat eşitliği, insan onuruna uygun asgari ücret, tüm çocuklara eğitim hakkı, herkes için sosyal adalet, dengeli kalkınma herkesi kapsayan sosyal güvenlik, her aileye Aile Sigortası, en yoksul ailelere Vatandaşlık Hakkı Ödemesi, yoksullukla

etkin mücadele ve sıfır açlık konularında sosyal refah devletini uygulamaya koymayı hedeflemektedir”

(CHP 2010 Programı, 269-275 <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf>).

“CHP kadınların, başta eğitim ve sağlık olmak üzere bütün temel hizmetlerden ve yurttaşlık haklarından eşit ve eksiksiz yararlanabilmesi için tüm olanakları seferber edecektir. Kendi sigortası olmayan her kadına sağlık güvencesi sağlanacaktır. Aile planlaması konusunda kadınlara tam destek verilecektir. Hamilelikte, doğumda ve loğusalıkta kadınlara tüm sağlık hizmetleri, beslenme ve ilaç desteği ücretsiz olarak sunulacaktır

(CHP 2010 Programı, 269-275 http://www.chp.org.tr/wpcontent/uploads/Scim_Bldrgs-.pdf).

CHP, parti programında sağlıklı yaşam hakkının doğuştan kazanılan bir hak olduğunu ifade etmektedir ve BM İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin 25. Maddesine atıfta bulunmaktadır. CHP, sosyal demokrat bir parti olarak öngördüğü “Sosyal Refah Devleti” ile tüm vatandaşlara doğum öncesinden ölümüne kadar kesintisiz sağlık hizmeti verilmesini taahhüt etmektedir. *“CHP, sağlık politikalarının tek elden oluşturulmasını ve uygulamasında gerekli eşgüdümün eksiksiz yerine getirilmesini benimsemekte ve toplumsal dayanışmayı sağlıkta da sağlayan, uzun vadeli, sürdürülebilir, vatandaşa hizmet odaklı, bir Ulusal Sağlık Politikası oluşturmayı hedeflemektedir*

(CHP 2011 Seçim Beyanname’si <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf>)

CHP 2011 seçim bildirgesi incelendiğinde, herkesin kaliteli sağlık hizmetine ulaşabilmesinin temel insan hakkı olduğu vurgusu ilk olarak göze çarpmaktadır. Kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerinin artırılması, sağlık taramalarında süreklilik kazandırılması ve kadına yönelik şiddetle mücadeleyi bir kamu politikası olarak kabul ettikleri görüşlerine de yer verilmiştir. “Kadın sağlığı politikası” olarak, aile planlaması ve şiddetin önlenmesi konusu gündeme getirilmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve Kadın Sağlık Politikaları

14 Ağustos 2001 tarihinde kurularak, Kasım 2002 Milletvekili Genel Seçimlerinden bu yana Türkiye’de tek başına iktidar olan AKP’nin benimsediği ekonomi politikası da büyük ölçüde CHP’nin ekonomi politikasıyla örtüşmektedir. Ancak pazar ekonomisinden yana olan CHP, aynı zamanda devlet müdahalesine ve planlamaya da karşı çıkmamaktadır. Ak Parti 2011 Seçim Beyanname’sinde sağlık hizmetlerinin yerine getirilmesinde sosyal devlet anlayışının önemli bir unsur olduğunu ve toplum temelli sağlık hizmetlerinin geliştirilerek, sosyal güvenlik şemsiyesinin tüm halkı kapsaması gerektiğini vurgulamış, anne ve çocuk sağlığının

özel bir önem arz ettiği, kadına karşı şiddetle mücadelede “sıfır tolerans” ilkesinin gözetildiği belirtilmiştir (AKP 2011 Seçim Beyannamesi www.akparti.org)

Ak Parti Kadın Kolları tarafından 11 Şubat 2010 yılında hazırlanan “Kadın – Erkek Eşitliği Çalıştayı Raporu” ile

- “Sosyal devlet gereği hasta, çocuk, özürlü bakımı meselesinde kadınların yükünü hafifletecek politikalar mutlaka hayata geçirilmelidir. İlgili kurumların sayısı ve niteliği arttırılmalı iken tam aksine zaten sayıları çok az olan kurumlar kapatılıyor. Bu konuda ileriye yönelik değil geriye doğru bir gidiş var.”

- “Cinsel suçlarla ilgili ilk başvurusu sırasında alınan formun eksikleri giderilmeli ve form İç İşleri Bakanlığı tarafından geliştirilmelidir. Cinsel yönelim ve tercih konusunda ayırım yapılmamasına ilişkin düzenleme yapılmalıdır. Sosyal koruma anlayışına uygun olarak düzenli asgari geliri güvence altına alacak çalışmalar yapılmalıdır”,

- “Sistemli bir kadın politikasının henüz tartışılıp düşünülmediği, görünmeyen alanların olduğu sosyal yardım ve yoksullukla mücadele politikalarında, devletin nasıl bir yol izleyeceğinin bilinmemesi önemli bir sorundur.” gibi önemli konular gündeme getirilmiş ama bu tespitler ışığında 2011 Seçim Beyannamesinde doğrudan kadın sağlığına yönelik herhangi bir hedefe rastlanmamıştır.

Diğer yandan AKP döneminde yapılan genel kadın politikalarını incelediğimizde ise kadın, çocuk ve engellilerin istismarını önlemek ve ihmal edilen konularda destek olmak adına ALO 183 Aile, Çocuk ve Özürlü Hizmet Danışma Hattı hizmete sokulmuş, sosyal hizmet gereksinimi duyan kadın, genç ve ailelere hizmet götüren Aile Dayanışma ve Toplum Merkezlerinin sayıları artırılmış ve lokasyon olarak yaygınlaştırılmıştır. Aynı şekilde istismar ve şiddete maruz kalan kadınlara yönelik hizmet veren kadın konukevlerinin sayısı yeterli olmamakla beraber, geçmiş dönemlere oranla artırılmıştır (Terkan,2010).

Ayrıca 2012 yılında kabul edilen Ailenin Korunması ve Kadına Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun’la, şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadın, çocuk ve aile bireylerinin korunmasına ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesine yönelik önemli düzenlemeler ve yaptırımlar getirildiği tespit edilmiştir (Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, Madde 1).

SONUÇ

Her iki partinin de seçim beyannamelerinde, genelde kadın ve çocuğun birlikte düşünüldüğü saptanmıştır. Her iki partinin de, kadın politikaları şiddetin önlenmesi ve kadınların siyasi katılımlarının artırılması hedeflerini içermesine rağmen, “kadın sağlığı” ile ilgili kayda değer

bir politika önerilerine rastlanmamıştır. İki partiyi ayrı ayrı değerlendirdiğimizde, AKP'nin seçim beyannamesinde doğrudan kadın sağlığına yönelik bir hedefe rastlanamamış, CHP'nin seçim beyannamesinde az da olsa doğrudan kadın sağlığına yönelik hedeflerin bulunduğu görülmüştür. Ancak her iki partinin de günümüz şartlarında, ülkemiz kadınlarının temel sağlık sorunlarına seçim beyannamelerinde yer vermekten uzak oldukları kanaatine varılmıştır.

KAYNAKLAR

1- Akın A., Esin Ç., Çelik K. “*Kadının Sağlık Hakkı ve Dünya Sağlık Örgütü'nün Avrupa'da Kadın Sağlığının İyileştirilmesine Yönelik Stratejik Eylem Planı*. Toplumsal Ciddiyet, Sağlık ve Kadın. Hacettepe Ü. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını,2003.

http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kadinin_saglik_hakki.pdf.

2- Akın, A. “*Uluslararası Kararlar Paralelinde Üreme Sağlığı Konusunda Türkiye'deki Uygulamalar*”, Sağlık ve Toplum Dergisi, 1998: 8(3-4), 16-27.

3- AKP 2011 Seçim Beyannamesi www.akparti.org Erişim Tarihi: 24.02.2015

4- Bakan S., Özdemir H., “*Sosyal Politika Açısından CHP İle AKP'nin Karşılaştırılması*” Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 2012: (3-1), 22-50.

5- CHP 2010 Programı, 269-275, <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf>. Erişim Tarihi 26.02.2015).

6- CHP 2011 Seçim Bildirgesi, http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/Se%C3%A7im_Bildirgesi-.pdf.Erişim Tarihi 26.02.2015).

7- <http://www.mavikalem.org/cause-view/turkiyede-kadin-sagligi-politikalari-forumlari-saglik-hakki-insan-hakkidir-projesi-ankara-diyarbakir-istanbul-izmir-temmuz-2013-ocak-2014/> Erişim tarihi 25.02.2015.

8- Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi Raporu

9- Karamustafaloğlu N., Tomruk N. “*Postpartum Hüzün ve Depresyonlar*” Duygudurum Dizisi, 2000: 2, 64-71.

10- Resmi Gazete (20.03.2012). “*Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*”, Ankara: Başbakanlık Basımevi.

11- T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2013. <http://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/sa%C4%9Fl%C4%B1k%20istatistik%20y%C4%B1ll%C4%B1%C4%9F%C4%B1%202013.pdf>. Erişim Tarihi; 24.02.2015

12- Taşdemir S., Kaplan S., Bahar A. “*Doğum Sonrası Depresyonu Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi*” Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2006: 1(2), 106-118.

13- Terkan B. “*Siyasi Partilerin Kadına İlişkin Söylem ve Politikaları (AKP Ve CHP Örneği)*” Selçuk İletişim Dergisi, 2010: 6, 2, 114-224.

14- Urhan B., Etiler N. “*Sağlık Sektöründe Kadın Emeginin Toplumsal Cinsiyet Açısından Analiz*” Çalışma ve Toplum, 2011: 2, 191-214.

GEOGRAPHICAL DIFFUSION THEORY AND EFFECTIVE GENDER QUOTA

ADOPTION

Senem ERTAN,

Social Sciences University of Ankara

Political Science, Lecturer, Ph.D

senmi2000@gmail.com & senem.ertan@asbu.edu.tr

ABSTRACT

Geographical Diffusion Theory suggests that countries are likely to adopt policy innovations that happen in their neighborhood countries. Diffusion theorists argue that countries learn which policies work or which policies do not work in their nearby countries and policy makers are tended to adopt similar policies in their countries. This paper analyzes the arguments of geographical diffusion literature by applying it to adoption of effective gender quota policies for women's political representation. The analysis includes a newly developed policy effectiveness measurement by scrutinizing three levels of gender quotas including 1) National level of quotas 2) Sub-national level quotas and 3) Voluntary party quotas. It applies descriptive and statistical comparative methods to a global representative sample of 84 countries. The main research question posed by this study is whether geographical diffusion has an impact on gender quota adoption. The findings of this study suggests that geographical policy diffusion do not always have a positive policy impact. On the contrary, considering gender quota policies this study found an adverse impact of geographical diffusion addressing some interesting insights for further research. Disconfirming arguments on positive effects of policy diffusion, this study presents some empirical evidence on the issue that countries do not only learn effective policies or try to improve and modify the policies according to their national political structures but they might also adopt policies which are not effective. The policy makers, who want to adopt symbolic policies for reasons such as reducing international pressures, might be likely to copy and paste ineffective gender quota policies from their neighborhood countries.

ÖZET

Coğrafi yayılma teorisi, ülkelerin komşu ülkelerin politika yeniliklerini benimsemek eğiliminde olduğuna işaret etmektedir. Yayılma teoristleri, ülkelerin hangi politikaların işe yarayıp, hangilerinin işe yaramadığını komşu ülkelere öğrenerek benzer politikaları benimsediklerini savunur. Bu çalışma coğrafi yayılma literatürünün argümanlarını kadının

siyasal temsili için etkili kadın kotası politikaları konusuna uygulayarak analiz etmektedir. Analizler yeni geliştirilmiş kadın kotalarının etkililiğini 1) ulusal seviyedeki kotalar, 2) yerel seviyedeki kotalar ve 3) gönüllü parti kotaları da olmak üzere üç seviyede ölçen bir ölçüt sistemi ile gerçekleştirilmiştir. Analizler betimsel ve istatistiksel yöntemleri de içeren karşılaştırma tekniklerini kullanarak küresel temsil kabiliyetine sahip 84 ülke üzerinden uygulanacaktır. Bu araştırmanın yönelttiği ana araştırma sorusu coğrafi yayılımın kadın kotalarının benimsenmesinde bir etkisi olup olmadığıdır. Bu araştırmanın bulguları coğrafi kamu politikası yayılımının her zaman pozitif bir politika etkisi yaratmayacağını öne sürmektedir. Tam tersine, ilerideki araştırmalar için de farklı bir anlayış kazanılmasına yol vererek, kadın kotası politikaları söz konusu olduğunda coğrafi yayılımın tam tersi bir etki yaptığını savunmaktadır. Coğrafi yayılımın pozitif etkileri konusundaki argümanları haksız çıkartarak, bu araştırma ülkelerin sadece etkili politikaları öğrenerek bu politikaları ülkelerinin yapısına göre geliştirip değiştirdikleri değil de etkisiz politikaları da benimseyebilecekleri konusunu ampirik kanıtlar ile sunmaktadır. Uluslararası baskıları azaltmak gibi sebepler için sembolik politikalar benimsemeyi tercih eden politika yapıcılar, komşu ülkelerinden etkisiz kadın kotası politikalarını kopyala yapıştır yapmak eğiliminde olabilirler.

Introduction

In recent decades, many countries in the world adopted gender quotas in order to improve women's political representation at various levels of government. These quotas were designed in different ways, including reserved seats that can be either constitutional and/or legislative regulations assigning a certain number of places for women; legislative quotas that can be also constitutional and/or legislative nomination of certain percentage of women on their electoral lists; voluntary political party quotas that aim at increasing women's numbers in candidate lists. Majority of these quotas aim to increase women's representation levels to a critical number of 30-40 percent although the effectiveness of these quota policies is questionable. However, we can observe a radiation of gender quota policy adoption throughout the globe (Krook, 2004). Global rapid spread of gender quotas could be explained by international norms and transnational sharing (Krook, 2006: 322). However, seeing gender quota campaigns as a global phenomenon does not ensure that there is a geographic policy diffusion in different regions of the world. Supporting this counterargument, Gernet (2008) shows that in Latin American region geographic proximity was not significant in relation to the diffusion of gender equality policy reforms. Supporting these arguments critiques on geographic policy diffusion literature asserts that globalization and improvement of

communication and transportation technologies made policy diffusion more a transoceanic, trans-border, trans-regional issue than a geographical-proximity phenomenon.

This paper aims at questioning whether there is an empirically confirmable geographical gender quota policy diffusion trend in the world. The first two sections review the literature on the geographical diffusion theory and identifies the relationship between policy diffusion and gender quota policies. Third section describes the method and the data of this study. Last sections of this paper descriptively and statistically analyzes the effect of geographical diffusion on gender quota policies. The findings of this study demonstrates that there is a negative impact of geographical diffusion of gender quota policies in the world. The main argument of this paper is that existence of geographical policy diffusion does not insure effective policy outcomes.

Policy Diffusion Theory and Gender Quota Policies

There is an extensive political science and public administration literature analyzing different dimensions of policy diffusion (Shipan and Volden, 2012; Karch, 2007). Geographical proximity is one of the explanations answering the question why does policy diffusion occur. Geographical diffusion theory suggests that during the policy-making processes “states learn from their neighbors what does and does not work” (Rom et. al., 1998: 20). Thus, some states, depending on their geographical proximity to early adopters of policy or depending on the interactions between early adopting states and political leaders, adopt the policy innovation that occurred in another country (Berry and Berry, 1992). Thus diffusion theory presents a model of policy making in which some states become policy leaders/policy makers and some others laggards/policy takers.

Geographical diffusion happens because of some reasons. First of all, it is argued that officials from countries which are close to each other are more likely to get involved in communications networks and discuss policies with each other (Crain, 1966; Foster, 1978). Secondly, countries are more likely to get informed about their neighborhood states as the media might be more perceptive to follow the news from them. This also results in distribution of those news among citizens and government officials by the media (Karch, 2007). Thirdly, government officials might be more likely to take neighborhood states as policy models because they are more likely than other countries to be socially and culturally alike (Karch, 2007). Although started as a strong theoretical explanation, diffusion forces were often measured by using proxies such as the number of geographically neighboring states which have already adopted the policy of interest (Shipan and Volden, 2012).

There is also wide range literature which criticize geographical proximity thesis. Even early works which emphasized spatial spread of policy innovations addressed the limitations of understanding diffusion only geographically (Walker, 1969). There are new forms of communication such as internet or mass media combined with developing traveling opportunities makes the diffusion more a national phenomenon than driven by global forces rather than the effect of geographical proximity.

Literature also points out two other different reasons of policy diffusion: imitation and competition. First of all, diffusion might occur when government officials think that a policy which is implemented by another country fit in their political system ideologically, culturally or demographically and thus, they import the policy in their country. The term emulation was also used in the literature in order to specify a particular form of imitation “such that officials believe they should adopt a policy because it will allow them to achieve a substantive policy objective” (Karch, 2007: 60). The difference between imitation and emulation is that for the latter is the success of the policy is the main driving force. In many cases, emulation might be also used as a justification of policy proposals convincing other politicians and the public that the imitated policy is an approved to be a successful one (Levi-Faur,2005). Politicians might be so much interested in their electoral success that they might not be focusing on the success of the policy that they are suggesting (Gilardi, 2010). In these kind of cases, they might seek not only to learn about better policies but also for a better competition with other governments (Shipan and Volden, 2012; Guler, Guillen and Macherson, 2002). Interstate competition therefore, is another motivation for policy diffusion. No country wants to remain disadvantaged in international arena as it might result in economic disadvantage for the countries.

Turning at diffusion literature for gender quota policies. Krook in her seminal work argued that national quota debates are supported by international and transnational dynamics in four ways: international imposition, transnational emulation, international tipping, and international blockage (Krook, 2006). According to Krook, international imposition occurs when international actors put direct pressures on national leaders or make decisions to apply quotas. In this way they directly involve in quota policy adoption processes particularly by cooperating with women’s movement or civil society organizations. Secondly, transnational emulation is affected by communication of transnational NGOs on quota strategies. It mostly happen when women in one country seek to increase representation of women by borrowing the ideas of other women’s groups. International tipping have an impact on quota campaigns which are already in progress. It enforces the normative quality of national debates by delivering some new catalyst sources in the national policy arena in order to popularize new

ideas and strategies. Lastly, international blockage, happens when domestic pressures are more than the international interference. It affects domestic quota campaigns when international actors seek to stop the adoption of gender quota policy, despite women's movement and other national and international NGOs are in favor of quota policies. (Krook, 2006: 311-320)

International agreements and conferences are regarded as effective tools to strengthen gender equality policies including the spread of gender quotas. The last decades have witnessed to an increase in international agreements on women's rights such as the CEDAW (1979), Vienna World Conference on Human Rights (1993) or Beijing Fourth World Conference on Women (1995). Furthermore, global networking of NGOs and women's rights advocacies started to raise more awareness on women's issues. True and Mintrom (2001) in their study of diffusion of gender mainstreaming argued that transnational actors have an important effect on domestic politics and policy. These international linkages created between state and non-state actors are particularly important in the diffusion of global human rights standards and exchange of values. These international legal mechanisms constrain the actions of nation states positively towards promotion of gender equality (Sweeney, 2004, 2007). Autocracies as well as transitions to democracies use international agreements as credentials to their commitment to human's rights issues and this makes them more open to international pressures (Htun and Weldon, 2010a). For example, former president of Peru, Alberto Fujimori, who seized his power in a self-coup, leded the legislation of women's quotas in order to cover up his action and obtain the recognition from international community (Htun and Weldon, 2010a). Andersen (1993) also demonstrates that conferences of United Nations played a very important role on promoting gender mainstreaming policies in the world.

However, it can be also argued that international regulations and transnational gender equality agendas do not automatically produce good policy outcomes. Özbilgin et. al. (2012), in their analysis of gender equality in employment in Turkey and Pakistan, emphasize that the pressures of international donors on government's compliance with instruments such as CEDAW does not produce effective policies. They argue that such pressures reduces the successful policy outcomes as the only interest of the national governments is maintaining the financial assistance. Therefore, in such situations government's commitment with developing and implementing effective and efficient policies would not be very high (Özbilgin et. al.: 363).

On the contrary to the arguments of diffusion theory, particularly the geographical diffusion theory, one might find a lot of differences even in neighboring countries with similar cultures or even in a single country. For instance, in South Africa although women's participation in

the government is high in comparison to other countries, violence against women remains a big unsolved problem in that country (Hudson et. al. 2012, p.68). The changes in policy action in one area and inaction in other might depend on some reasons. First of all, dominant elite or policy-makers might be willing or not willing to pass a policy issue. For example, the dominant elite and policy makers might be willing to pass legislation on domestic violence whereas they might not consider legalizing abortion. Thus, policy makers' and dominant elite's preferences is a very important factor for a policy to enter into the agenda and become a policy. Another determinant might be the priorities of civil society and their effectiveness in the society. For instance if women's movements demand longer paid maternal leave and business lobbies counter-argues to these demands because of their interests, the public policy on this area would mostly depend on the strength of the interest groups. In these kinds of situations, more powerful and more sufficiently organized groups are likely to convince policy makers about their policy choices (Margaret et. al., 2005). If there are competing ideas on a policy proposal the effect of civil society organization with more resources and more impact will be higher than the others. One can also argue that globalization makes everywhere near to each other making countries policy diffusion not limited to neighborhood. For example, the sexual harassment regulations in North America somehow affected the identification of the issue as one of the main impediment to women's right to work in the European Union countries (Gregory, 1995, p.176). Thus, to draw clear lines between leaders and laggards are not always easy. We discuss more in depth the determinants of gender equality policies in the next chapter of this thesis. Thus here we would not extend our discussion on determinants and we would move forward to main hypothesis of this paper.

Data and Method¹⁰⁴

In this paper, quantitative research methods will be used to scrutinize the effect of policy diffusion on gender quota policies in the world. Literature review showed that there is no consensus about the effect of geographical policy diffusion on policy adoption. The main statistical method will be Ordinal Least Squares (OLS) Regression as our dependent variable is 9-point scale that can be considered as a continuous dependent variable. Following section of this paper describes how dependent and independent variables of this study is measured.

Operationalization of Dependent Variable

In this paper, gender quota policies is measured in a multidimensional scale assessed government's commitment to adopt women's quotas in order to improve the levels of women's political representation. Three indicators are taken into account in this scale: 1)

---

¹⁰⁴ Please note that details of Gender Quota Scale which are presented in this section was previously published by the author in Social Indicators Research DOI: 10.1007/s11205-014-0841-1.

existence of quotas at national level 2) at sub-national levels and 3) existence of voluntary party quotas. Voluntary party quotas are particularly included in the scale even though it is not a government action. Voluntary party quotas are a sign of gender friendliness of the party in power that is why it can be a good indicator of government responsiveness to women's representation. Moreover, Scandinavian countries which are well known with their relatively high representation do not have any legislated quotas but voluntary quotas; therefore to reduce this weak point of the scale I introduced voluntary party quotas as a complementary measurement to other two scales.

The main data source for all of the indicators was gathered from Global Database of Quotas for Women and IPU Database during September 2012. This database presents current situation of gender quotas in the world but for the aims of this study we excluded recent information and considered information only by 2010 December.

The scale of national gender quotas is created as the following;

- 0) If countries do not have any quotas
- 1) If countries have national quotas

Moreover, for the countries who adopted gender quotas, we checked the ratio of the quota. The scale is as following

- 1) If the country adopted 25 % or lower levels of quotas
- 2) If the country adopted higher or equal to 26% but smaller than 40%
- 3) If the country adopted higher than or equal to 40% gender quotas

Lastly, I included a measurement that checks whether a country has effective quotas or not by scrutinizing the proportion of women in the lower houses of national parliaments. This part of the scale is developed in order to discover whether governments put effective policies or legislations in order to implement gender quotas. In this scale, countries get '1' point if they have at least 1 percent less women's representation in comparison to the level of quota that is adopted. 1 percent less than quota level is taken as a threshold because there can be some technical arrangements depending on election which results in a small decrease in women's representation levels even though the legislation is very effective. On the other hand, countries get a '0' if they have at least 2% less than the level of quota that is adopted by the country. According to our data, countries either have very effective quotas that already comply the gender quota legislations or very ineffective quotas which is far less than their expected representation levels. Only for three countries it was more ambiguous, first for China representation level of women is 21,3% whereas there is 22% gender quotas , second

for Macedonia, representation level of women is 32,5% whereas the gender quota legislation required 33% women in the parliament and lastly for Peru where the women's representation was 27,5% and gender quota requirement was 30%. For these particular cases, we assigned 1 point for China and Macedonia, and a 0 for Peru.

In short, the national level gender quota adoption is a 6-point scale '0' representing no quota adoption and '5' in cases where there are effective quotas.

The scale for sub-national gender quotas is created similarly to the national gender quota scale but the effectiveness measurement is excluded because of the fact that the representation ratios for each local government can be different and not for all the countries at stake the information is available for individual researchers. The scale of sub-national gender quotas is measured as the following;

- 0) If countries do not have any quotas
- 1) If countries have national quotas

Moreover, for the countries who adopted sub-national gender quotas, the ratio of the quota is taken into account and in case of different regulations between different regional governments; the lowest level is taken for the measurement.

- 0) If the country adopted 25 % or lower levels of quotas
- 1) If the country adopted higher or equal to 26% but smaller to 40%
- 2) If the country adopted higher or equal to 40% gender quotas

And for the measurement of voluntary party quotas, the countries get a '0' if they do not have a party with voluntary party quotas in power, and they get a '1' if they do.

Combining these three scales; gender quota measurement is a 10-point scale as being '9' is better commitment to adopt women's quotas and '0' no commitment to adopt gender quotas. In short, I operational framework includes the level of quotas and compliance of these quotas. Therefore, it does not only examine whether the country has women's quotas or not but also whether these quotas are really developed in a way to be effective in increasing women's political representation.

Operationalization of Independent and Control Variables

First level analyses of this study was run OLS regression for 5 clusters of independent variables. These clusters are; 1) Salient actors: Women's policy agencies, women's movement, left party, membership to European Union, membership to international parliaments, policy diffusion 2) Political and institutional factors: Democracy, proportional

representation, state fragility, secularism, federalism 3) Socio-cultural factors: gender egalitarian attitudes, religiosity, religious denomination-muslim, protestant, catholic and orthodox 4) Economic factors: GDP, GINI, female labor force participation 5) Historical factors: post-Soviet country, post-Yugoslavia country, colonial history. However, only three variables were statistically significant. Following is the operationalization of those three variables.

Policy Diffusion is measured by adopting a similar strategy to Htun and Weldon (2012) in which they measure policy diffusion by examining the relationship between the average score for the region and the score for the specific country in the region. In this study we measured the policy diffusion by calculating the difference between the country's score and the average of other countries in the region (See the Appendix 1 to see country distribution according to regions)

Left party variable is measured by using the largest government parties' ideology. It is operationalized as a dummy variable; assigning a '1' if the largest government party is leftist and a '0' if not. The data obtained from the Database of Political Institutions 2010.

Religious Denomination is measured by dummies giving the largest religion by proportion a score of '1' and a '0' to the rest. The data for this variable is gathered in 2012 from CIA Factbook. Even though the information for our dependent variables was from 2010 or before, the changes in countries' majority religious denomination is not expected to be large from one year to another. Therefore, the author assumes that there is no validity problem by using the information from 2012.

In the following sections of this paper, first of all we will map gender quota policies around the world by presenting the results of our gender quota measurement. Secondly, there will be some regional comparisons to test geographical diffusion hypothesis. Lastly, we will run an OLS regression to see whether policy diffusion is a statistically significant determinant of gender quota policy while all other variables held constant.

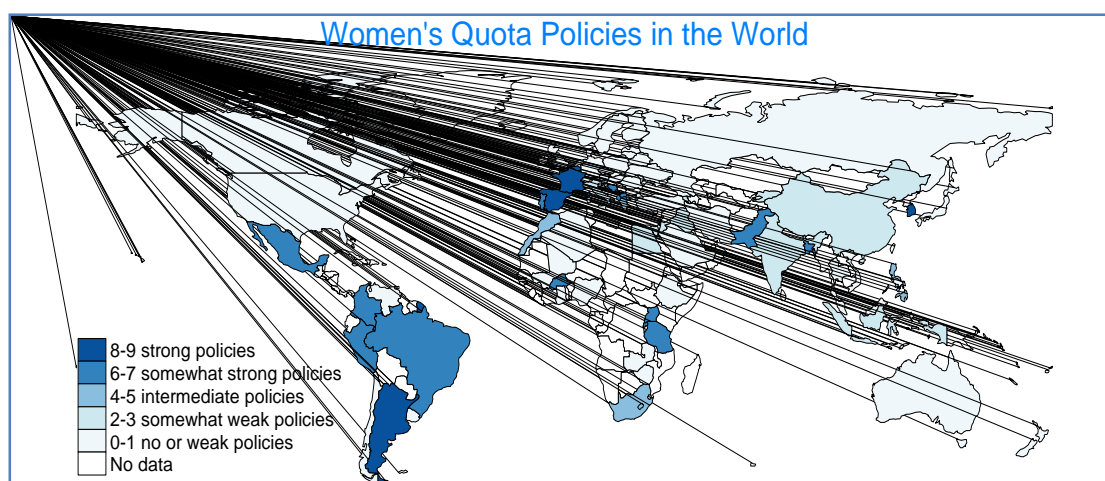
Mapping Gender Quota Policies

The Map 1 presents the results of the measurement on gender quotas in politics which address very interesting patterns. From the coloring of the map one can apparently say that countries are not really keen to increase women's political representation. The world average is 2.41 over a 10-point scale (0 being the worst, 9 being the best condition) meaning that in general countries either do not adopt any quota policies or even they do they adopt very weak policies which are ineffective and far away from getting the aimed level of female representation. 51 countries in the world are scaled as having either no policies or very weak representation

policies. Looking at Scandinavian countries, the map shows that these countries do not adopt any kind of quota policies but as it is known Scandinavian countries have relatively high numbers of women in parliaments¹⁰⁵. However, this map shows that this is not due to a particular government effort to increase women’s political participation. Although this issue is not the focus of this study, this might be explained by women’s independence and power in other fields of gender equality policies. Scandinavian countries adopt strong policies in Blueprint, Employment, Reconciliation, Family law and Reproduction policy sectors. Thus, their empowerment in all these sectors might positively affect their political participation rates by improving the supply of female politicians and their capacity to compete with other male candidates. In addition, in these societies there is a high level acceptance of women as political leaders¹⁰⁶. Interestingly two of these countries-Sweden and Norway-, even though do not adopt national or sub-national quotas, are governed by political parties which have voluntary party quotas that might show the importance of policies which are not top-down legislated, but even so, effective because it is aimed to be so.

Map 1: Women’s Quota Policies in the World

France, South Korea and Spain are the highest ranking countries (score: 9) which implement effective quota measurements followed by Argentina and Belgium with a score of 8. We see an interesting regional pattern demonstrating that South American countries also including Mexico adopts relatively effective gender quotas in comparison with other parts of the world.

Analyses

To further analyze the geographical diffusion of gender quota policy, we examined standard deviations by dividing the world into fifteen regions. The basis of our regional division is the

¹⁰⁵ For 2010 the women’s proportion in parliaments for these countries are: Sweden: 46,6%, Norway: 39,6%, Finland: 40% .

¹⁰⁶ World Values Survey question: Men make better political leaders than women. 1) Strongly agree...4) Strongly disagree. Country mean levels: Sweden:3.31, Norway:3.42, Finland:3.11

United Nation's Statistics Division's geographical sub-region division. Although the original division of regions has 22 regions, for our sample of countries Melanesia, Micronesia, Polynesia and Middle Africa did not included in the analyses because there were no countries from these sub-regions. Moreover, some regions are combined with each other because there was only one case from that region. In these occasions, countries are grouped with the nearest possible region. Countries that are grouped under other regions are: South Africa which is originally from Southern Africa is coded together with Eastern African countries and the group is called as Eastern and Southern Africa. Trinidad and Tobago which is originally from Caribbean region is coded with Central American countries; and Kyrgyzstan which is from the sub-region of Central Asia, is coded with Eastern Asian countries (For full list of countries and regional sub-division please see the Appendix 1).

Table 1:

Regions	N	Mean	Std. Dev.
Eastern & Southern Africa	8	.39	<u>.37</u>
Northern Africa	3	.30	.17
Western Africa	3	.22	<u>.38</u>
Northern America	2	.05	.08
Central America	3	.30	<u>.42</u>
South America	7	.44	<u>.36</u>
Central & East Asia	4	.42	<u>.42</u>
Southern Asia	4	.42	<u>.32</u>
South-Eastern Asia	6	.15	.19
Western Asia	8	.13	.15
Eastern Europe	10	.04	.06
Northern Europe	9	.05	.06

Southern Europe	9	.58	.25
Western Europe	6	.39	<u>.43</u>
Oceania	2	.05	.08
Total	84	.27	.31

Underlined: Standard deviation $\geq$ .30

Bold: Standard deviation $\geq$ mean

In this section, I will analyze the arguments of regional diffusion theory by using Esmer's (2003) strategy to examine standard deviation for each region. However, we are aware that this informal approach does not provide a sufficient analysis. Therefore, we include a further analysis in the following parts of this section, in which we analyze determinants of gender equality policies, by applying Htun and Weldon's strategy to measure regional diffusion by examining the relationship between the average score in the region and the score for the specific country (Htun and Weldon, 2012, p.558).

We observe relatively high standard deviation levels showing that regional diffusion theory is questionable for the adoption of women's quota policies. There are seven regions in which standard deviation levels are higher than the standard deviation of the whole sample. Western Europe (.43), Central East Asia (.42) and Central America (.42) are regions with highest standard deviations. In Western Europe, Belgium (mean=.88) and France (mean=1) are deviating from other countries -Austria, Germany, Netherlands and Switzerland (mean level=.11). In Central East Asia, South Korea with a mean of 1 significantly differs from other countries in the region (China=.33 Japan=0, Kyrgyzstan=.33). Central America in our sample is represented by three countries, Guatemala (.11), Mexico (.77) and Trinidad Tobago (0), from which Mexico seems to be a deviant case with relatively high average in Representation policies. On the other hand, Northern and Eastern Europe have the lowest standard deviations (both .06) showing quite a stable picture for these two regions.

In the first step over 20 independent variables are included in the analyses but there are three variables which were significant in determining representation policies: catholic denomination, left party majority government and policy diffusion. The Table 2 presents the results of OLS regression analysis which was run with these three variables. The analysis indicates a statistically significant unexpected negative effect for policy diffusion.

**Table 2: OLS Regression Results of
Determinants of Representation Policies**

Variables	Coefficients
Left party	1.139
	(0.588)
Policy diffusion	0.719***
	(0.166)
Catholic	0.372
	(0.615)
_cons	0.399
	(0.483)
N	83
R-sq	0.247
adj. R-sq	0.218
rmse	2.474

Note: Standard errors in parentheses

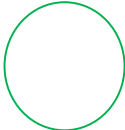
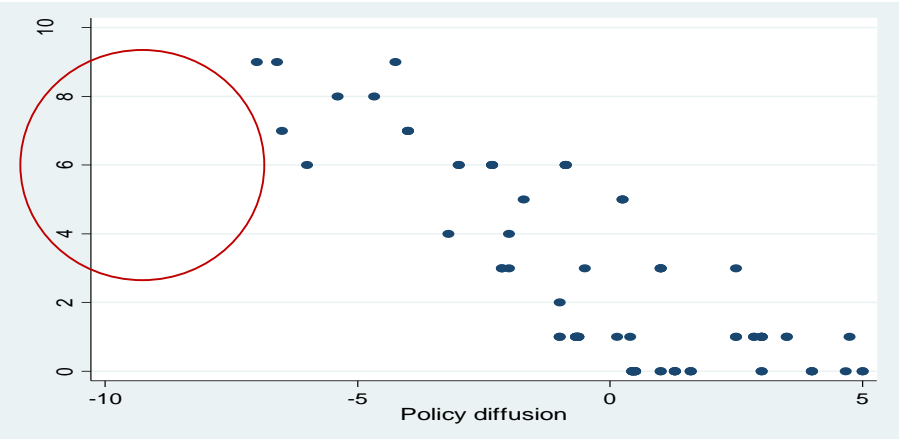
* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Being a catholic country has an insignificant coefficient. There are three countries-South Korea, France and Spain- that ranked highest (9points) and two countries-Argentina and Belgium that ranked second highest (8points) in the Representation scale. Except South Korea all of these countries are catholic majority countries. However, there are also 15 catholic countries such as Ireland, Poland, Trinidad & Tobago and Venezuela, in which there are no or very weak (score 0 or 1) efforts to improve Representation policies for women. This can be clue on why being a catholic country becomes insignificant determinant of representation

policies when controlling for policy diffusion and left party. The coefficient of leftist party government is not statistically significant at the level of $p = .05$. This finding does not support previous empirical analyses which have found a statistically significant effect for leftist party majority government (Tripp, 2008; Kenworthy and Malami, 1999; Caul 1999).

In regard to the negative effect of policy diffusion, the results of this study are very interesting. Although policy diffusion was an important determinant of gender quota adoption, the effect was negative rather than positive. The countries where we see policy diffusion are less likely to produce effective women’s quotas. This can be an empirical clue first, for the fact that countries adopt quota innovation of their neighbor countries without having a real intention to improve women’s political representation. Secondly, this might indicate that policy diffusion does not always result in positive and effective policy outcomes. Countries do not only learn effective policies or try to improve and modify the policies according to their national political structures but they also adopt policies which are not effective. Thus, we can argue that “transnational sharing and international norms” (Krook, 2006, p.322) and geographical policy diffusion do not always have a positive policy impact on gender equality policies. On the other hand, this result might be an indication that countries which adopt effective gender quotas are not likely to transfer the knowledge from the countries in the region but they are likely to innovate quota regulations that fit in their domestic political structures. As we take the absolute value of diffusion in our measurement, one might also infer that there are some countries which prefer to take inaction or adopt ineffective quotas even though there are better quota adoption trends in the region. In order to visualize this relationship, I created Graph 1 which shows the real values of policy diffusion variable instead of absolute values.

Graph 1: Relationship between Women’s Quota Policy and Policy Diffusion

The Graph 1 indicates that countries which perform better are those countries which also get significantly higher scores than the other countries in region. These countries are; South Korea, France, Mexico, Burkina Faso, Belgium, Argentina, Spain and Rwanda. On the other hand, there is a group of countries, which is indicated with a green circle, which have an opposite trend. These countries are those that perform less successful than the other countries in the region. Apparently, we can say that these countries so far were not able to or willing to adopt women's quotas on the contrary to the other countries in the region. These countries are; Iran, Japan, Venezuela, Croatia, Zambia, Trinidad and Tobago and Ethiopia.

Conclusion

This study questioned the role of geographical diffusion on the spread of gender quota policies in the world. By analyzing a global sample of 84 countries, this study demonstrated that there is a negative effect of geographical policy diffusion on gender quota policy adoption. The reasons of negative impact of policy diffusion might be sophisticated. One explanation would be that countries are not likely to produce effective women's quota policies even though their neighboring countries have already adopted effective policies. Another explanation would be that countries produce better women's quota policies if their neighboring countries have not yet adopted effective policies. Starting with the latter explanation, policy diffusion theorists would argue that once a country observes ineffective policies in its neighbor countries, it will learn what does not work and they will adopt more effective policies. However, from other side one might argue that other countries which observe positive policy implementation of a neighbor country would not adopt/reform their policies. This argument would be on the contrary to policy diffusion theorists' arguments. To clarify this issue, one should check out the time span of policy adoption between neighbor countries. This study because of its complex research design was not able to collect such a data. Thus, future researches are strongly suggested for longitudinal analysis of the relationship between policy diffusion and women's quota policies. Although there are some limitations, this study paved the way to the discussions on policy diffusion theory by providing important empirical evidence that countries might learn from their neighbors not only positive policy formulation strategies but also negative ones. Some countries do not adopt any policies while some others do adopt some women's quota policies even though these quotas are ineffective either because they are not really formulated to improve women's political representation but only to have good reputation in international scene. A government which does not have a real intention to increase women's political representation might opt for adopting an ineffective women's quota policy in order to not to be blamed by international society. In some other cases, women's quotas are formulated to improve women's

representation levels however, the threshold that is determined in the legislation is not enough high to talk about equality between men and women. Having all these theoretical and empirical discussions in mind, this study indicates a reality that policy diffusion do not always result in positive policy formulation practices considering women's political representation policies.

REFERENCES

- Berry, F. S., & Berry, W. D. (1992). Tax Innovation in the States: Capitalizing on Political Opportunity. *American Journal of Political Science*, 36(3), 715-742.
- Caul, M. (1999). Women's Representation in Parliament: The Role of Political Parties. *Party Politics*, 5(1), 79-98.
- Crain, R. L. (1966). Fluoridation: The Diffusion of an Innovation among Cities. *Social Forces* 44: 467-76.
- Esmer, Y. (2003). Is there an Islamic Civilization. In R. F. Inglehart (Ed.), *Human Values and Social Change: Findings from the Values Surveys* (pp. 265-298). Leiden: Brill.
- Foster, J. L. (1978). Regionalism and Innovation in the American States. *Journal of Politics* 40: 179-87.
- Gernet, C. (2008). Globalization and the Diffusion of Gender Policy Reforms in Latin America. Unpublished dissertation submitted for the degree of a PhD at the School of Law and Government, Dublin City University.
- Gilardi, F. (2010). Who Learns from What in Policy Diffusion Processes? *American Journal of Political Science* 54(3): 650–66.
- Guler, I., Guillén, M. F. & Macpherson, J. M. (2002). Global Competition, Institutions, and the Diffusion of Organizational Practices: The International Spread of ISO 9000 Quality Certificates. *Administrative Science Quarterly* 47(2): 207–32.
- Htun, M. and Weldon, S. L. (2012). The Civic Origins of Progressive Policy Change: Combating Violence against Women in Global Perspective, 1975–2005. *American Political Science Review* 106(3): 548-569.
- Karch, A. (2007). Emerging Issues and Future Directions in State Policy Diffusion Research. *State Politics & Policy Quarterly* 7(1): 54-80.
- Kenworthy, L., & Malami, M. (1999). Gender Inequality in Political Representation: A Worldwide Comparative Analysis. *Social Forces*, 78(1), 235-268.

Krook, M. L. (2006) Reforming Representation: The Diffusion of Candidate Gender Quotas Worldwide. *Politics & Gender* 2: 303–327.

Krook, Mona Lena. 2004. “Gender Quotas as a Global Phenomenon: Actors and Strategies in Quota Adoption.” *European Political Science* 3 (3): 59–65.

Levi-Faur, D. (2005), The Global Diffusion of Regulatory Capitalism, *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 598(1): 12-32.

Özbilgin M. F., Syed, J., Ali, F. and Torunoglu, D. (2012). International Transfer of Policies and Practices of Gender Equality in Employment to and among Muslim Majority Countries. *Gender, Work and Organization* 19 (4): 345-369.

Rom, M. C., Peterson, P. E., & Scheve, J. K. F. (1998). Interstate Competition and Welfare Policy. *Publius*, 28(3), 17-37.

Shipan C. R. and Volden, C. (2012). Policy Diffusion: Seven Lessons for Scholars and Practitioners. *Public Administration Review* 72(6):788-796.

Tripp, A. M., & Kang, A. (2008). The Global Impact of Quotas: On the fast track to increased female legislation. *Comparative Political Studies*, 41(3), 338-361.

True, J. and Mintrom, M. (2001) Transnational Networks and Policy Diffusion: The Case of Gender Mainstreaming. *International Studies Quarterly* 45(1): 27-57.

Walker, J. L. (1969). The Diffusion of Innovations among the American States. *American Political Science Review* 63: 880-99.

Appendix 1: Country Division by Region

Regions	Countries
1. East ern Africa	Ethiopia, Mali, Rwanda, South Africa, Tanzania, Uganda, Zambia, Zimbabwe
2. Nort hern Africa	Algeria, Egypt, Morocco
3. Wes tern Africa	Burkina Faso, Ghana, Nigeria
4. Nort hern America	Canada, United States
5. Cent ral America	Guatemala, Mexico, Trinidad and Tobago

6. South America	Argentina, Brazil, Chile, Peru, Uruguay, Venezuela
7. Eastern Asia	China, Japan, South Korea and Kyrgyzstan
8. Southern Asia	Bangladesh, India, Iran, Pakistan
9. South-Eastern Asia	Indonesia, Malaysia, Philippines, Singapore, Thailand and Viet Nam
10. Western Asia	Armenia, Azerbaijan, Georgia, Iraq, Israel, Jordan, Saudi Arabia, Turkey
11. Eastern Europe	Belarus, Bulgaria, Czech Republic, Hungary, Moldova, Poland, Romania, Russia, Slovakia, Ukraine
12. Northern Europe	Denmark, Estonia, Finland, Great Britain, Ireland, Latvia, Lithuania, Norway, Sweden
13. Southern Europe	Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, Greece, Italy, Macedonia, Portugal, Slovenia, Spain
14. Western Europe	Austria, Belgium, France, Germany, Netherlands, Switzerland
15. Oceania	Australia, New Zealand

EAST GERMAN WOMEN AND MOVEMENT POLITICS BEFORE AND AFTER COMMUNISM

Susanne KRANZ,

Zayed University

Asst. Prof. of History, Department of Humanities and Social Sciences, Dubai, UAE

Susanne.Kranz@zu.ac.ae

ABSTRACT

This paper sheds light on the functioning of state-sanctioned and autonomous women's groups in the German Democratic Republic (GDR) and following the collapse of state socialism. The goal of this paper is to illustrate the levels of activism versus the state propagated rhetoric of women's rights and emancipation under state socialism and how this was challenged by the arrival of capitalism and globalization in 1990. Women's organizations, following initial years of activism and opportunity, retreated to a rhetorical form of activism and turned into party controlled welfare organizations claiming to speak for all East German women. Since the state announced women's emancipation as achieved in 1971 no women's organizations were needed, calling into question the state's gender policies. In the late 1980s several autonomous women's groups challenged the state's status as sole representative as well as the government's proclaimed women's rights and achieved emancipation. The state's sanctioned organization, under the watchful and suspicious eyes of other women's groups, transformed itself rather quickly in 1989/90 and joined the autonomous women's groups to ensure women's rights are not ignored in the hastily conducted unification process of the two German states. This transformation entailed an ideological and personnel makeover. Of all these organizations only one remains in existence today, however, this existence is characterized by a fast aging, project-dependent and thinly (wo)manned leadership living on the margins of German women's/social/welfare organization. The end of the GDR and its women's organizations and the arrival of capitalism and globalization left Germany with a dearth of women's activism and women's policies that has yet to be mended. The paper relies on archival research conducted in Berlin and accounts of former activists and members of several organizations. The paper presents a combination of primary, field-based interviews and archival records as well as secondary resources.

The largest and only officially existing women's organization of the German Democratic Republic (GDR) was sculptured out of the "two hundred thousand members of the 1945 established anti-fascist women's committees which instructed one committee of eighty women to prepare the foundation of a unified, nationwide, party-neutral women's

organization.”¹⁰⁷ The first German Women’s Congress was held in March 1947 in Berlin,¹⁰⁸ during which the DFD (Demokratischer Frauenbund Deutschland [Democratic Women’s Federation of Germany]) was founded. The tasks of the congress were the fight for freedom, to contribute to the reconstruction of a democratic Germany, promote women’s independence and equality for women, and the cooperation with democratic women’s organization in other countries, as well as the fight against fascism and militarism.¹⁰⁹ Another significant task, particularly important to the GDR, was to win women of all classes of society for the labor force.¹¹⁰ “The DFD officially represented the women’s interests to unite in sisterly solidarity against fascism [and] to realize humanity’s longing for peace.”¹¹¹ Sisterly solidarity with all its feminist connotations was emphasized here for the first and the last time by the state sanctioned women’s organization and the East German historiography. According to Ursula Schröter, sisterly solidarity gave way to brotherly solidarity due to an existing fear that feminism could put down roots on socialist soil, and so the “feminist phase of the DFD ended with its founding congress.”¹¹² Schröter further highlights that the brotherly solidarity ignored gender relations, automatically including women, but sisterly solidarity, emphasized by the women, on the other hand explicitly excluded men due to a deep-seated mistrust of patriarchal power structures.¹¹³ Nonetheless, the DFD had accepted the leading role of the working class and the ruling party.¹¹⁴ This included the organization’s work to be relegated to residential areas after a short stint of working with employed women in factories, a task that was delegated to the workers union, quickly leading to the political marginalization of the DFD. According to its statute, published in several editions without major changes, members were asked to maintain friendly relations with women in their residential areas, and to strengthen trust in the republic through personal conversations in order to win women over to participate in the planning of socialist life to the best of their abilities.¹¹⁵

---

¹⁰⁷ Florence Herve and Ingeborg Nödinger. *Aus der Vergangenheit gelernt?*, In: Florence Herve. *Geschichte der deutschen Frauenbewegung* (Köln: Papy Rossa Verlag, 2001), 135.

¹⁰⁸ Grit Büchler, *Mythos Gleichberechtigung in der DDR. Politische Partizipation von Frauen am Beispiel des Demokratischen Frauenbundes Deutschlands*. (Frankfurt a.M.; Campus Verlag), 1997, 47.

¹⁰⁹ Herve and Nödinger, 135.

¹¹⁰ Rosemarie Nave-Herz. *Die Geschichte der Frauenbewegung in Deutschland* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1993), 108.

¹¹¹ Helen Frink. *Women after Communism. The East German Experience* (Lanham, Md.: University Press of America, 2001), 193.

¹¹² Ursula Schröter, “Die schwesterliche Verbundenheit im Demokratischen Frauenbund Deutschlands (DFD)” in: *Utopie kreativ*, H. 209 (Herbst 2008), 244.

¹¹³ *ibid*, 244.

¹¹⁴ For a detailed history of the DFD from an East German historiographical point of view see Bundesvorstand des Demokratischen Frauenbundes Deutschlands. *Geschichte des Demokratischen Frauenbundes Deutschlands*, Leipzig: Verlag für die Frau, 1989.

¹¹⁵ BAB 91 A 290.

The SED (Sozialistische Einheitspartei [Socialist Unity Party]) proclaimed that “women and girls have the right and the duty to contribute to a future German state; they need to overcome century-old prejudice and they themselves need to become the decisive fighters for equality.”¹¹⁶ The DFD represented itself in the tradition of the progressive bourgeois and proletarian women’s movements,¹¹⁷ however, soon lost influence due to the political leadership of the party which indirectly governed the association and exploited it as a party instrument. Nevertheless, the initial work undertaken by the organization was essential for the survival of women and children until the DFD, according to Ferree, “became a party-controlled voice for women.”¹¹⁸ The SED increased its organizational monopoly and the DFD became one of the party’s mass organizations.¹¹⁹ This view mirrored and opposed by many, for instance, Prof. Helga Hörz, former representative of the GDR in the UN, who emphasizes that the DFD was neither a sole political organization nor a sewing and knitting club.¹²⁰ Hence, Eva Rohmann, chair of the DFD in 1989 when long-term chair Ilse Thiele was removed, and Ursula Schröter, member of the DFD since 1967, raise the question of who cooked and knitted in the DFD and for whom, and how dienstbar (loyal) and folgsam (obedient) the DFD women were.¹²¹

Despite blurred “classifications” of the DFD, the group proved vital in building women’s confidence and supporting women entering the labor force through special training and educational programs. One has to take into account individual interests of women and how these were represented by the organization but at the same time not disregard the fact of external control and lived contradictions. As part of the National Front,¹²² the DFD had its own parliamentary faction providing direct access to decision-making, a process that may have provided the women with the political experience needed in 1990. The mass organization, however, was not an option for all women; 1.49 million (ca. 22 percent) women were members in 1987;¹²³ with a majority being fee-paying members and some opting for membership because it was expected (especially in residential areas, the stronghold of the organization). As seen in Table 1, the DFD was able to attract many women in the initial years since women saw a realistic representation of their interests, but between 1980 and 1989

---

¹¹⁶ Parteiprotokoll, 1947 in: Helga Hörz, *Der Lange Weg zur Gleichberechtigung*, (Berlin: trafo), 2010, 143.

¹¹⁷ Ingeborg Nödinger. *Für Frieden und Gleichberechtigung*, In: Florence Herve. *Geschichte der deutschen Frauenbewegung* (Köln: Papy Rossa Verlag, 2001), 139.

¹¹⁸ Myra Marx Ferree. “The Rise and the Fall of “Mommy Politics”: Feminism and Reunification in (East) Germany” In: *Feminist Studies*, Spring 1993, Vol. 19, Issue 1, 89.

¹¹⁹ Grit Bütow. *Mythos Gleichberechtigung in der DDR* (Frankfurt a.M.: Campus Verlag, 1997), 41.

¹²⁰ Hörz, 154.

¹²¹ Ursula Schröter and Eva Rohmann, “Demokratischer Frauenbund Deutschlands (DFD)” in: Stephan, Gerd-Rüdiger; Herst, Andreas; Krauss, Christine; Küchenmeister, Daniel and Nakath, Detlef, *Die Parteien und Organisationen der DDR. Ein Handbuch*, Berlin: Karl Dietz Verlag, 2002

¹²² The National Front was union of all political parties and mass organizations that existed in the GDR.

¹²³ Christiane Lemke. “Women and Politics in East Germany” In: *Socialist Review* 15, 1985, 130.

the organization stagnated because of its reactionary party-impacted politics toward women and the rise of independent women's groups. The constitution of its membership remained an issue of concern throughout its existence. The organization primarily attracted non-working class, party-independent, older women; a deficit the DFD was not able to amend until 1989. The leadership was primarily composed of party women, which was interpreted as a sign of trust in the SED.¹²⁴ It appears that age brackets in membership records were adjusted to create the image of a younger women's organizations. Starting in the 1960s age brackets were changed from 30-50 and 50+ years to below 35, 36-55 and 55 and above.¹²⁵ In the early 1970s barely 20 percent of members were below the age of 35.

Table 1 Members of the DFD¹²⁶

Year	Numbers of Members
1947	242,544
1950	1,012,983
1970	1,283,739
1980	1,427,349
1987	1,499,734

The DFD and the Representation of the Socialist Woman

Rohmann and Schröter argue that during the foundational years the organization was under no circumstances seen as a simple-minded and politically insignificant cooking and knitting club.¹²⁷ The DFD was essential in the initiation, formulation and critique of the constitution, the family law book and the 'Law for the Protection of Mother and Child and the Rights of Women.' However, direct influence on policy making decreased in the early 1960 with the focus shifting towards the dissemination of existing policies and the creation of political consciousness in women. In later enacted laws such as the Youth Law, Law on the Unified Socialist Education System, the Labor Law and the abortion law, the DFD only facilitated

¹²⁴ SAPMO, DY31/1531

¹²⁵ Elke Mocker, *Demokratischer Frauenbund Deutschlands (1947-1989). Historisch- Systematische Analyse einer DDR-Massenorganisation*, Dissertation, Freie Universität Berlin, 1991, C 119.

¹²⁶ Bundesvorstand des Demokratischen Frauenbund Deutschland (DFD). *Geschichte des Demokratischen Frauenbundes Deutschlands* (Leipzig: DFD, 1989), 378. Membership numbers vary slightly depending on the source.

¹²⁷ Schröter and Rohmann, 508.

discussions and propagation amongst women within the organization and the residential areas.¹²⁸ The right to obtain a free abortion (within the first 12 weeks of pregnancy) and free contraceptives, enacted in 1972 by the SED granted women self-determination over their bodies,¹²⁹ highlighting the state's paternalistic, top-to-bottom approach. The DFD did discuss the law and its implications but was not directly involved in the decision-making process yet it perceived the law as a sign of care by the party and the government which corresponds with the equality of women.¹³⁰ Nevertheless, the DFD emphasized the need for educational work due to declining birth rates, and the older generation of DFD women cautioned against the dangers of imprudent lifestyles which the law might promote.

In 1961, the DFD enthusiastically supported the communiqué "Die Frau – der Frieden und der Sozialismus" [Women – Peace and Socialism] and praised the GDR leadership for its achievements for women. With this, the women's organization was not concerned with further emancipation because it followed the prevailing idea that the women's question was solved and emancipation had been realized. An attempt was made to demonstrate the achievements of women by pointing to the percentages of women in leading political positions. For instance, in 1961, 24.5 percent of the Volkskammer [Parliament], 24.3 percent of the members at the Bezirkstage [State Parliaments], 23.7 percent of the members of the Volksvertretungen der Kreise [District Parliaments], and 22.8 percent of the members of municipal councils were women.¹³¹ These developments were seen as a great victory for women, yet they also criticized the low numbers of women in high political ranks as insufficient calling for an increase, a quest that remained unfulfilled until the end of the GDR (and today as a matter of fact). The infamous double or rather triple burden of household, childcare and paid labor was not addressed and seen as the problem of the individual woman, especially because the state had enacted women's policies which supported them in the private and the public sphere. Men were never addressed in these policies. However, it is important to mention that individual women saw the DFD as an important outlet to express their grievances in hope for change. Women often wrote letters and petitions to the organization voicing issues and concerns including childcare, shortages of goods and services, and professional development.

On October 7, 1989, the fortieth anniversary of the GDR, the DFD was still convinced that emancipation was achieved and women were accepted as essential members of socialist society within the larger framework of the class struggle of course. Ilse Thiele, chairwoman of

---

¹²⁸ This development is clearly highlighted in the archival sources, e.g. SAPMO, DY31/1075

¹²⁹ Helwerth and Schwarz, 225.

¹³⁰ SAPMO, DY31/1079

¹³¹ Demokratischer Frauenbund Deutschlands, 178.

the federation since 1953, stated, “In our German Democratic Republic in which policies are deeply shaped according to the wishes and hopes of women, our lives have changed [...] our state is also the work of women.”¹³² Furthermore, it was declared that no necessity for other women’s movements existed since the DFD fulfilled all requirements for the liberation and equality of women. Given the fact that gender equality had officially been proclaimed at the eighth party congress in 1971, no women’s organization, including the DFD, was actually needed. This view was further enhanced by the fact that only two women’s congresses took place, one in 1964¹³³ and one in 1969¹³⁴ which clearly determined that the DFD’s sole responsibility was to the working class, the party and the socialist state. Yet the organization was never dissolved because it proved vital for the mobilization of women in the labor market, in residential areas, the promotion of women’s academies, in its advisory centers¹³⁵ and its socio-cultural responsibilities as well as the representation of the GDR abroad, in socialist and capitalist countries.¹³⁶ The male leadership’s mistrust towards women’s groups and helplessness on how to deal with them likewise has to be considered in these decisions.

Only in 1989 when the republic entered its visible crisis and under the pressure of independent women’s groups, did the organization declare its own renewal and even apologized for not having had women’s issues at their best interest. The DFD became an integral part at the Round Table meetings between 1989 and 1990. The reformed women translated the letters DFD as “Deutlich für Demokratie” (Clearly for Democracy).¹³⁷ After a short brush with politics, when the organization was elected into parliament as an independent political force outside the SED apparatus in early 1990, it became a registered association, Demokratischer Frauenbund e.V. (dfb [Democratic Women’s Association]), calling for a change of the GDR-style socialism, and insisting that women needed to be included in the renewal of society, initially clashing with newly emerged women’s groups. These events also initiated an ongoing discussion whether the organization was supposed to become a social or a political organization. The women of the DFD wanted to create a democratic, independent mass movement, open to all women in order to realize true emancipation and equality.¹³⁸ More political freedom and the participation of women in all decision-making processes were

---

¹³² Susanne Diemers. *Patriarchalismus in der DDR. Strukturelle, kulturelle und subjektive Dimensionen der Geschlechterpolarisierung*. (Opladen: Leske+Budrich, 1994), 80.

¹³³ under the motto “Our republic needs all women, all women need our republic”

¹³⁴ under the motto “The women’s heart, knowledge and deed for our socialist peace state”

¹³⁵ These centers advised women and couples on numerous issues ranging from birth control, childcare, marriage, employment, further studies and qualifications to financial and household concern.

¹³⁶ for more information on the representation of the DFD abroad see: Schröter, Ursula; Ullrich, Renate and Ferchland, Rainer, *Patriarchat in der DDR*, Berlin: Karl Dietz Verlag, 2009.

¹³⁷ Schröter and Rohmann, 523.

¹³⁸ *Demokratischer Frauenverband Deutschlands Erklärung zur Erneuerung des DFD* In: Cordula Kahlau. *Aufbruch! Frauenbewegung in der DDR* (München: Verlag Frauenoffensive, 1990), 56.

also included in the program. Schröter argues that the top-to-bottom, condescending state's women's policy was what facilitated the decline and the end of this supposedly women friendly, emancipated, socialist state.¹³⁹

The DFD and the Opposition

Regardless of social improvements and advancements, women became more aware of the disadvantages and drawbacks of their situation. During the late 1970s and early 1980s the stagnant economy and repressive society of East Germany led to growing discontent with the political system and saw the emergence of civic movements. These groups assembled under the protection of the Protestant Church because the church enabled them to remain partially hidden from the state's security. These "submerged networks" of groups developed during the 1980s, and enabled a massive opposition to emerge in 1989.¹⁴⁰ Slowly, women split from these general opposition groups and established separate women's movements. Some of the most important women's movements that were established in these years which supported the emergence of the non-violent uprising in East Germany were the UFV; lilo (the Fraueninitiative "lila offensive" [Women's Initiative "purple offensive"]); and SOFI (Sozialistische Fraueninitiative [Socialist Women's Initiative]).¹⁴¹ Lilo, for instance, organized a demonstration for freedom of the press and freedom of opinion on November 4, 1989 in Berlin. This demonstration was the biggest non-SED demonstration in the history of the GDR. Participants carried banners with slogans such as "DFD: Dienstbar - Folgsam – Dump" (Loyal-Obedient-Dull),¹⁴² an image hard to contest and shake off. Many of these groups intended to reform politics and society, and to create a humane socialism with more individual rights and freedom but preserve the GDR. Most of these groups were only locally and regionally organized and had few opportunities to gain influence. Of all these small opposition groups the UFV was the most important of the GDR women's groups, and it marked a "turning point in state-imposed policy on women."¹⁴³

According to Samira Kenawi, the UFV marked a "concluding and final point for the GDR women's movement and a transition to the women's movement of the new East German federal states."¹⁴⁴ It was not an institutional continuation of the GDR movements; it

---

¹³⁹ Schröter, Personal Conversation, August, 2013, Berlin.

¹⁴⁰ Ferree. "The Rise and the Fall of 'Mommy Politics'," 94.

¹⁴¹ Cordula Kahlau. *Aufbruch! Frauenbewegungen in der DDR* (München: Verlag Frauenoffensive, 1990), 108.

¹⁴² Anne Hampele. *Der Unabhängige Frauenverband*, In: Helmut Müller-Enzbergs, Marianna Schulz, and Jan Wielgohls. *Von der Illegalität ins Parlament. Werdegang und Konzepte der neuen Bürgerbewegung* (Berlin: Ch. Links Verlag, 1992), 234.

¹⁴³ Tatiana Böhm. *The Women's Question as a Democratic Question* In: Nanette Funk. *Gender Politics and Post-Communism* (New York: Oxford University Press, 1993), 152.

¹⁴⁴ Kenawi, 43.

represented something new because its foundation was initiated by non-governmental women's groups and by women who were members of the SED. Most of the women's groups were opposed to including party and/or DFD women because they feared a continuation of party policies and structures. Moreover, the women just started to build a women's network to create improved cooperation between the groups and to intensify their demands for reforms distancing themselves from old patterns. At the outset, the movement had a broad range;¹⁴⁵ the UFV viewed itself as an association where women from all spheres of life could come together without philosophical, political, social, age, sexual, national, and religious boundaries.¹⁴⁶ Facing similar issues to mobilize women like the DFD, most ordinary working-class women had no time, between paid labor, raising children and household, to demonstrate for equal rights and political participation. Furthermore, the fact that party women were members of the UFV increased arguments between the UFV and other oppositional groups who feared the UFV would become just another party organization, leading to the exclusion of the UFV from association with other civil movements in the elections in 1990. Diemers argues that "with the foundation of the UFV, women participated for the first time in the history of the German Democratic Republic independently and not under the dictate of the SED or the DFD."¹⁴⁷ The organization's program stated that the interests of women were subordinated in times of societal change, which is why women need to fight for women's rights in the form of an independent organization to bring the deterioration of the social situation of women to an end.¹⁴⁸ Moreover, the UFV wanted to free the term feminism from prejudices and not simply adapt Western feminism. For them feminism was simply the representation of women's interests and had nothing to do with anti-male thinking as was believed by the DFD.¹⁴⁹ Women understood themselves as an alternative to the DFD. For that reason, they had to choose their demands carefully.

On February 17, 1990, the UFV was formally founded and registered as a political body for the upcoming elections.¹⁵⁰ The first free parliamentary election of the GDR was scheduled for May, but held on March 18, 1990 instead. Due to this rush, the UFV had to agree upon its program as an association as well as its election platform, and the members had to nominate candidates for the election. The UFV created an alliance with the Green Party of the GDR, and ran on the same ballot; receiving only 1.96 percent of all votes and eight seats in

---

¹⁴⁵ No detailed research has been conducted to determine the social backgrounds of the women who participated in the UFV.

¹⁴⁶ UFV. *Programm des UVF* (Berlin: Grauzone, 1990), 2.

¹⁴⁷ Diemers, 186.

¹⁴⁸ *Aufruf an alle Frauen!*. In: *Gesammelte Flugschriften der DDR '90* (Berlin: Technische Universität Berlin, 1990).

¹⁴⁹ *Program des UFV*. (Berlin: Grauzone, Februar 1990).

¹⁵⁰ Anne Hampele (1993), 185.

parliament. When parliamentary seats were distributed, the UFV did not receive a single seat because the Green Party won all of the direct mandates. The result of the election was a harsh disappointment for the organization as well as other oppositional forces of the GDR. The UFV still decided to establish alliances with other parties and groups for the communal elections in May 1990 and it also decided to participate in the first election for the German Parliament in December 1990. The UFV, also due to inexperience and the fast changing times, was pushed out of the political field, while almost every party or organization had the subject of women included in their programs. It was no longer necessary, especially after German unification and finally dissolved in 1998. The significance of the first independent women's movements of the GDR evaporated just as the DFD's significance decades earlier.

The DFD post-1989

Brigitte Triems, chairwoman of the dfb and president of the European Women's Lobby, argues that one weakness of the UFV was its work without men.¹⁵¹ She believes that the organization's dissolution was a logical consequence of its gender segregated work ethics because women's equality cannot be achieved without men,¹⁵² a principle the dfb continues to follow. The DFD/dfb, the only GDR women's organizations, still exists today and has now officially turned into a welfare organization that fights for equality for women and men. The dfb supports regional women's projects, provides jobs under the ABM (Arbeitsbeschaffungsmaßnahmen [Unemployment Aid Program]), migrants rights and campaigns for equal pensions among many other things,¹⁵³ enduring from one project to another while struggling to recruit younger women. The organization considers itself as an independent, Germany-wide organization, but only has branches in the five East German states. In 2000 the dfb had approximately 5800 members.¹⁵⁴ It appears that especially in rural areas the DFD/dfb was able to adjust to the structures of a market economy hence ensuring its survival.¹⁵⁵ The rural areas were also essential in the push for a renewal of the DFD in 1989; until today the dfb depends on the strong, judicially sovereign, regional associations since all financial support on the national level stopped in the mid-1990s. The rapid succession of events in 1989/90 and the rushed unification left many women's groups and oppositionists defeated in their quest for a reformed socialism resulting in a quick decline of civil rights and

---

¹⁵¹ The dfb's symbol depicts the merger of women and men in conjunction with the Chinese yin yang highlighting the lasting idea of the class struggle rather than a gender struggle which the GDR society was based on.

¹⁵² Personal conversation with Brigitte Triems on August 21, 2013 in Berlin.

¹⁵³ Frink, 193.

¹⁵⁴ Schröter and Rohmann, 524.

¹⁵⁵ Schröter, "Die schwesterliche Verbundenheit", 245.

women's movements after unification. Unfortunately, this left post 1990 Germany with a dearth of women's organizations and women's activism that has yet to be mended. This is echoed by Ursula Schröter, DFD/dfb member, and mathematician by training, who worked at the Academy of Sciences of the GDR who experienced the DFD undergoing personnel, ideological and thematic changes in 1989/90. She never thought about women's rights in the GDR and believed that too many DFD groups in the residential areas were counterproductive; a view that changed quickly in 1989/90, suddenly realizing that these were essential to secure existing rights.¹⁵⁶

The DFD had a realistic chance to grow into an influential organization, which would have been able to achieve more, and teach women about equality and emancipation, but due to the SED-induced policies it was reduced to a mass party organization without any real demands for women's emancipation. Mocker concludes that the mode of operation and functioning was not sustainable based on the structural anchoring of the SED in personnel, financial and content matters.¹⁵⁷ She further implies that the mass base of the DFD was willing to test boundaries which was, however, halted by the organization's leadership rather than the party as so often assumed.¹⁵⁸ The organization appeared to be too careful to approach women's issues as compared to class issues imposing self-censorship. Triems, who earlier never understood the critique against the DFD, considers that retrospectively women's rights took a backseat to the propagated policy of peace and the relations to the Soviet Union.¹⁵⁹ Schröter sustains that the DFD failed women but also highlights that until today she cannot comprehend Western feminism which paradoxically helped her better understand GDR women and the state.¹⁶⁰ In conclusion, the DFD evidently lacked a clear women's rights agenda and direction. Though in a very different format the dfb has established itself as a serious NGO with specific East German women's experiences today,¹⁶¹ however, this existence is characterized by a fast aging, project-dependent and thinly (wo)manned leadership living on the margins of German women's/social-political/welfare organization.

Selected Bibliography

Primary Sources:

Aus Dokumentation der Partei, 30.9.1985 (SAPMO DY31/1531)

DFD in 40 Jahren DDR: Wegbereiter Wegbegleiter, *Für Dich*, 39/89 (SAPMO DY31/945).

---

¹⁵⁶ Schröter, August, 2013, Berlin.

¹⁵⁷ Mocker, E5.

¹⁵⁸ *ibid*, E4.

¹⁵⁹ Triems, August 2013, Berlin.

¹⁶⁰ Schröter, August, 2013, Berlin.

¹⁶¹ Schröter, 245.

Hörz, Helga, Personal Conversation, July 2012, Berlin.

Initiativen und aktive Mitwirkung des DFD und seiner Volkskammerfraktion an der Gesetzgebung und Ausarbeitung von Gesetzen der DDR, 3.2.1987 (SAPMO DY 31/1075)

Status des DFD, Berlin 1984 (BAB 91 A 290)

Triems, Brigitte, Personal Conversation, August, 2013, Berlin

Ueber Meinungen der Frauen zum Beschluss des Politbüros des ZK der SED zurgesetzlichen Regelung von Schwangerschaftsabbruch, 23.12.1971 (SAPMO DY31/1079)

Ursula Schröter, Personal Conversation, August, 2013, Berlin.

Published Primary Sources:

Bundesvorstand des Demokratischen Frauenbundes Deutschlands. *Geschichte des Demokratischen Frauenbundes Deutschlands*, Leipzig: Verlag für die Frau, 1989.

Die Frauen – der Frieden und der Sozialismus, Kommuniqué des Demokratischen Frauenbundes Deutschland (DFD). In: *Demokratischer Frauenbund Deutschlands (DFD), Geschichte des Demokratischen Frauenbundes Deutschlands*. Leipzig, 1989.

Kahlau, Cordula. *Aufbruch! Frauenbewegung in der DDR*. München: Verlag Frauenoffensive, 1990.

Kenawi, Samirah. *Frauengruppen in der DDR der 80er Jahre. Eine Dokumentation*. (Grauzone), 1995

Secondary Sources:

Behrend, Hanna. *Frauenemanzipation in der DDR*. In: Bütow Birgit and Strecker, Heidi.

Eigenartige Ostfrauen. Frauenemanzipation in der DDR und den neuen Bundesländern. Bielefeld: Kleine Verlag, 1994, p. 32-73.

Behrend, Manfred. "Bürgerbewegungen in der DDR und danach – Aufstieg, Niedergang und Vermächtnis". Berlin: *Trend Online Zeitschrift*, 2000.

Bohley, Bärbel; Praschl, Gerald und Rosenthal, Rüdiger, *Mut. Frauen in der DDR*, München: Herbig, 2005.

Büchler, Grit. *Mythos Gleichberechtigung in der DDR. Politische Partizipation von Frauen am Beispiel des Demokratischen Frauenbundes Deutschlands*. Frankfurt a.M.; New York: Campus Verlag, 1997.

- Diemers, Susanne. *Patriarchalismus in der DDR. Strukturelle, kulturelle und subjective Dimensionen der Geschlechterpolarisierung*. Opladen: Leske + Budrich, 1994.
- Dölling, Irene. *Culture and Gender*. In: Rueschmeyer, Marilyn and Lemke, Christiane. *The Quality of Life in the German Democratic Republic. Changes and Developments in a State Socialist Society*. Armonk, NY: M.E. Sharpe, 1989, p. 27.
- Ferree, Myra Marx. "The Rise and the Fall of "Mommy Politics": Feminism and Unification in (East) Germany". In: *Feminist Studies*, Spring 1993, Vol 19, Issue 1, p. 89-116.
- Frevert, Ute. *Women in German History*. Oxford: Berg Publishers, 1989.
- Fulbrook, Mary. *Anatomy of a Dictatorship: Inside the GDR 1949-1989*. New York: Oxford University Press, 1995.
- Grabner, Wolfjürgen. *Zur Stellung der Kirchen in den gesellschaftlichen Veränderungen der DDR*. In: Grabner, Wolfjürgen, Heinze, Christiane and Pollack, Detlef. *Leipzig im Oktober. Kirchen und alternative Gruppen im Umbruch der DDR*. Berlin: Wichern Verlag, 1990, p. 32-46.
- Heinze, Christiane and Pollack, Detlef. *Zur Funktion der politisch alternativen Gruppen im Prozess des gesellschaftlichen Wandels*. In: Grabner, Wolfjürgen, Heinze, Christiane and Pollack, Detlef. *Leipzig im Oktober. Kirchen und alternative Gruppen im Umbruch der DDR*. Berlin: Wichern Verlag, 1990, p. 82-90.
- Helwerth, Ulrike. *Von Muttis und Emanzen. Feministinnen in Ost- und Westdeutschland*. Frankfurt a.M.: Fischer, 1995.
- Helwig, Gisela and Nickel, Hildegard Maria. *Frauen in Deutschland 1945-1992*. Berlin: Akademie Verlag, 1993.
- Herve, Florence. *Geschichte der deutschen Frauenbewegung*. Köln: Papy Rosa Verlag, 2001.
- Hildebrandt, Karin. *Historischer Exkurs zur Frauenpolitik der SED*. In: Bütow Birgit and Strecker, Heidi. *Eigenartige Ostfrauen. Frauenemanzipation in der DDR und den neuen Bundesländern*. Bielefeld: Kleine Verlag, 1994, p. 12-31.
- Hörz, Helga. *Der Lange Weg zur Gleichberechtigung*, Berlin: trafo, 2010
- Kruschwitz, Simone. *Gleichstellungspolitik – sind die Chancen und Hoffnungen der 89er Frauenbewegung vertan und institutionell vereinnahmt?* In: Bütow Birgit and Strecker, Heidi. *Eigenartige Ostfrauen. Frauenemanzipation in der DDR und den neuen Bundesländern*. Bielefeld: Kleine Verlag, 1994, p. 269-284.

Kukutz, Irena and Katja Havemann, *Geschützte Quelle. Gespräche mit Monika H. alia Karin Lenz*, Berlin: Basis Druck, 1990.

Lindner, Bernd, *Die demokratische Revolution in der DDR 1989/90*, Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2010.

Miethe, Ingrid. *Frauen in der DDR-Opposition. Lebens- und kollektivgeschichtliche Verläufe einer Frauenfriedensgruppe*. Opladen: Leske + Budrich, 1999.

Mocker, Elke, *Demokratischer Frauenbund Deutschlands (1947-1989). Historisch - Systematische Analyse einer DDR-Massenorganisation*, Dissertation, Freie Universität Berlin, 1991.

Nave-Herz, Rosemarie. *Die Geschichte der Frauenbewegung*. Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung, 1993.

Neubert, Ehrhart. *Geschichte der Opposition in der DDR 1949-1989*. Berlin: Ch. Links Verlag, 1997.

Notz, Gisela. *Frauenemanzipation und Frauenrealität in Ost und West*. In: Bütow Birgit and Strecker, Heidi. *Eigenartige Ostfrauen. Frauenemanzipation in der DDR und den neuen Bundesländern*. Bielefeld: Kleine Verlag, 1994, p. 302-313.

Penrose, Virginia. "Vierzig Jahre SED-Frauenpolitik" In: *Informationsdienst des Frauenforschungsinstitut Frau und Gesellschaft*, Bielefeld: Kleine Verlag, Heft 4, 1990, p. 61-77.

Schenk, Christina and Schindler, Christiane. "Frauenbewegung in Ostdeutschland – eine kleine Einführung" In: *Beiträge zur feministischen Theorie und Praxis*. 35 (1993), p. 131-145.

Scholz, Hannelore. *Die DDR-Frau zwischen Mythos und Realität*. Schwerin: Altstadt Druck, 1997.

Schröter, Ursula and Rohmann, Eva, "Demokratischer Frauenbund Deutschlands (DFD)" in: Stephan, Gerd-Rüdiger; Herst, Andreas; Krauss, Christine; Küchenmeister, Daniel and Nakath, Detlef, *Die Parteien und Organisationen der DDR. Ein Handbuch*, Berlin: Karl Dietz Verlag, 2002, pp. 500-529.

Schröter, Ursula, "Die schwesterliche Verbundenheit im Demokratischen Frauenbund Deutschlands (DFD)" in: *Utopie kreativ*, H. 209 (März 2008), pp. 242-245.

_____, "Die DDR-Frauenorganisation im Rückblick" in: Schröter, Ursula; Ullrich, Renate and Ferchland, Rainer, *Patriarchat in der DDR*, Berlin: Karl Dietz Verlag, 2009, pp. 11-63.

Sänger, Eva. *Begrenzte Teilhabe. Ostdeutsche Frauenbewegung und Zentraler Runder Tisch in der DDR*, Frankfurt: Campus Verlag, 2005.

Sengespeick-Roos, Christa. *Das ganz Normale tun. Widerstandsräume in der DDR-Kirche*. Berlin: Edition Hentrich, 1997.

Weil, Francesca. *Frauen unter diktatorischer Herrschaft. Widerstand und politische Verfolgung von Frauen und Mädchen in der SBZ und in der DDR 1945-1989*. In: Diedrich, Ulrike and Strecker, Heidi. *Veränderungen – Identitätsfindung im Prozess*. Bielefeld: Kleine Verlag, 1997, p. 11-28.

Wolle, Stefan. *Die heile Welt der Diktatur. Alltag und Herrschaft in der DDR 1971-1989*. Berlin: Ch. Links Verlag, 1998.

EDİRNE’DE BİR KADIN ÖRGÜTLÜLÜĞÜNÜN HİKÂYESİ: EKAME-DER
(EDİRNE KADIN MERKEZİ DANIŞMA DERNEĞİ)
THE STORY OF A WOMEN ORGANIZATION IN EDİRNE: EKAME-DER (ADVISORY
ASSOCIATION OF EDİRNE WOMEN’S CENTER

Şahide AĞAOĞLU,

Ekame-Der Kurucu Üyesi, Yürütme Kurulu Üyesi

sahideagaoglu@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Cemile ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ,

Trakya Üniversitesi

İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Siyaset ve Sosyal Bilimler ABD

cemileunducu@gmail.com & cemileunducu@trakya.edu.tr

ÖZET

Türkiye’de kadın sorununun gündeme gelişi ve beraberinde kadın hareketinin ivme kazanması için 1980 sonrasını beklemek gerekecektir. 1990’lı yıllar ise, kadın hareketinin örgütlenmesinin ve de bu örgütlenmenin çeşitlilik arz ettiği yıllardır. Kadın hareketi çeyrek asrı henüz aşmış olmasına rağmen, kadın örgütlülüğünün başarı ve kazanımları yeni tarihin sığmayacak kadar büyüktür. Bu çalışmanın konusunu da, kısa tarihine rağmen geçmişin merkezi, bugünün taşrası kabul edilen Edirne’de, toplumsal cinsiyet eşitliği bilincini uyandırmaya çalışan kadın örgütlülüğünden EKAME-DER ve çalışmaları oluşturmaktadır. Edirne Kent Konseyi Yürütme Kurulu içindeki kadınlar, Kent Konseyinin meclislerle temsil edilmesi gerektiği düşüncesiyle, Kadın Meclisi’nin oluşumu için tüm kadın örgütleri, dernekler, siyasal partiler ve Edirneli kadınlara çağrıda bulunarak geniş katılımlı (40-50 kişi) bir toplantı düzenlemiştir. Toplantı sonucu, kadın sorunu üzerine bir genelleme yapıldığı, ancak temel sorunların neler olduğunun keşfedilmesi için kadın çalışması başlatmaları gerektiği kararı çıkmıştır. Sorunlar nedir dendiğinde; şiddet, karar mekanizmalarından uzak tutulmak, ekonomik güçlenme konu başlıkları olmuştur. Bu amaçla, ilk kez sahaya indiklerinde bir okulda Roman öğrencilerin velileri ile yapılan toplantıda, annelerin genelinin evlilik yaşı 15 ve altı olduğunu görmüşlerdir. Modern bir kent olarak tanıdıkları Edirne’de kestirilemeyen bu durum onları etkilemiştir.

Bu çalışma, EKAME-DER'in hangi amaçlarla kurulduğu, benimsediği ilkeleri, gerçekleştirdiği projeler kapsamında yürüttüğü kadın çalışmalarını ve gelecek hedeflerini açıklamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: EKAME-DER, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kadın Sorunu, Kadın Örgütlülüğü

ABSTRACT

It was only after 1980s that women's issues in Turkey came to light and women's movement was accelerated. 1990s were the period in which women's movement have started to organize and diversify. In this sense, success and gains of women organizations can said to be huge regarding its short history. In this study, EKAME-DER, a women organization in Edirne which concentrates its studies on increasing the level of consciousness about gender, and its studies are examined. Women who work as members of Executive Committee of Edirne City Council made a call to all women organizations, associations, political parties and to all women in Edirne and organized a meeting with broad participation (40 to 50 people) in order to initiate the formation of a Women's Assembly in the City Council. Following this meeting it was understood that there is a futile generalisation about women's issues. In order to overcome this futility, it was decided that a detailed study on women in Edirne should be made. In the effort for identifying women's main problems, it was seen that violence, exclusion from decision-making mechanisms and economic empowerment are prominent issues. In the first field study, a meeting was held with Roman parents at a school and it was seen that the age of marriage among these parents are fifteen and less. This evidence was considered startling in that Edirne have come to be known as a modern city.

In this study, EKAME-DER and its foundational purposes, the principles it was built upon, its projects and future goals were tried to be explained.

Keywords: EKAME-DER, Gender Equality, Women's Issues, Women Organizations

GİRİŞ

Kent Konseylerinin kuruluş amaçları 26313 Sayılı Kent Konseyi Yönetmeliği'nde; "*kent yaşamında, kent vizyonu ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım, yönetim ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmek*¹⁶²" olarak belirtilmiştir. Edirne Kent Konseyi (Edirne Kent Meclisi) 2004

---

¹⁶² www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061008-5.htm

yılında kurulmuştur. Kent Konseyinin bir organı olarak görev yapan Kadın Meclisi'nin oluşumu 2010 yılında gerçekleşmiştir. Kadın meclisi, kentte yaşayan kadınların sorunlarına, ihtiyaçlarına, beklentilerine cevap vermek noktasında çözüm arayışına girmeyi, bu yönde projeler üretmeyi ve meclis içinde “hiyerarşik yönetim” anlayışının yerine, “katılımcı yönetim” anlayışını geliştirmeyi amaç edinmiştir.

Bu çalışmada Kadın Meclisi'nin amaçlarına ulaşmada lokomotif görevi gören ve Kadın Meclisinin içinden doğan EKAME-DER'in (Edirne Kadın Merkezi Danışma Derneği) kuruluş hikayesi ve yan yana durma iradesini gösteren gönüllü kadınların yürüttüğü faaliyetler açıklanacaktır.

1. EKAME-DER'i Önceleyen Koşullar ve Edirne Kadın Meclisi'nin Rolü

2010 yılının Ekim ayında bir araya gelen gönüllü kadınlar siyasi parti kadın kollarına, seçilmiş kadınlara, sendikalara, toplum merkezlerine, derneklere, medyada çalışan kadınlara, kısaca Edirne'de yaşayan örgütlü- örgütsüz tüm kadınlara “Kadın Meclisi” çatısı altında birleşmek adına çağrıda bulunmuştur.

Kadın güçlenmesi için bir araya gelen kadınlar, kendilerini Kent Konseyi içinde “Kadın Meclisi” olarak tanımladılar. Her hafta Çarşamba günü, **“kadınım, kadın sorunlarıyla çözüm için yan yana durmak istiyorum”** diyerek, Çarşamba Toplantılarını gerçekleştirdiler. Çarşamba toplantıları, kadın güçlenişinin arkasında yatan önemli bir unsurdu. Her hafta gerçekleşen bu toplantılarda; kent sorunları, cinsiyet ayrımcılığı, ekonomik sorunlar ve kadının karar alma süreçlerine katılımının güçlendirilmesi tartışma başlıklarını oluşturuyordu. Bir bakıma kadın meclisi, kadınların kendilerini eşit olarak gördüğü bir platformdu. Buraya gelen kadınların kişisel ve mesleki birikimlerinin farklılığı, Kadın Meclisini güçlendiren başka bir özelliği olacaktı.

Kadın Meclisinin yaptığı ilk iş, Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı (KEDV) ile görüşerek, İstanbul'un dar gelirli bölgeleri olan Nurtepe ve Gültepe semtlerinde kurulmuş olan kooperatiflere gerçekleştirilen ziyaretlerdir. Bu merkezlerde, kadının bireysel ve sosyal yaşamını iyileştiren destek mekanizmaları yerinde görülmüştür. KEDV'in “Eğiticilerin Eğitimi” programına Kadın Meclisinden 3 kişi katılmış; kadının güçlendirilmesine yönelik 5 kıtada 15 ülke kadın örgütlülüğünün ortaklaşa hazırladığı **“Kadınlar İçin Liderlik Eğitimi”** programında yer alarak, Edirne Kadın Meclisi'nde “Liderlik Eğitimi”ni başlatmışlardır. Bu eğitim programını anlamlı kılan, “toplumsal cinsiyet eşitliği” kavramı ile ilk kez burada tanışılmış olmasıdır. “Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın sorununun mihenk taşıdır” tespiti, bu farkındalığı yaratmıştır.

Yürüttükleri bir diğer çalışma, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) ‘nın “Kadın Dostu Belediyeler” projesine katılmaları olmuştur. Yine TESEV tarafından gerçekleştirilen “İyi Yönetişim Projesi” kapsamında, İsveç Olof Palme Merkezi ile birlikte yürütülen “**Kadın Meclisleri Aracılığıyla Yerel Politikayı Etkilemek**” adlı projenin bir parçası olarak Nisan 2011’de Diyarbakır toplantısına davet edilmişlerdir. Bu davete giden 8 kişi, Kadın Meclisi toplantılarına izlemek için katılan, rastgele seçim yapılarak belirlenmiş kadınlardır. 4-5 günlük bu gezide, İl genel Meclisi, Belediye, köklü Kent Konseyi Kadın Meclisi ve kadın çalışmaları yerinde gözlenmiştir. Özellikle çamaşır ve tandır evlerinden¹⁶³ etkilenilmiş, kadının evden çıkarak sosyal hayata katılımı, bilinçlenme düzeyi ve kadının hareket alanının genişlemesi somut biçimde görülmüştür. Diyarbakır gezisi, Edirne Kadın Meclisi kadınları için sıçrama noktalarından biri olacaktır.

Edirne Kadın Meclisi, Diyarbakır’da tecrübe edilenlerden yola çıkarak, Edirne’de kadının güçlendirilmesi adına nelerin yapılabileceğini tartışmaya başlamıştır. Öncelikle kadının ekonomik anlamda güçlendirilmesi için, el emeği ürünlerinin değerlendirilmesini sağlamak adına Belediye ile ortak projeler geliştirmiş, 6 semt pazarı ile Ulus Pazarında stant açma hakkını almıştır. Yine Belediye’den Kadın Merkezi ve Kültür Merkezi için yer tahsis edilmesi talebinde bulunmuş ve bu talebi olumlu görülerek Belediye Meclis kararı çıkmış, kiralama işlemi gerçekleşmiştir. Belediye’ye yapılan bir başka talep, Kaleiçi’nde, Mehmet Karagöz Sokağı’nın “Kadın Meclisi El Ürünleri Sanat Sokağı” olarak düzenlenmesidir. Bu çalışma ile, Kadın Meclisi üyesi kadınların el emeği ürünlerini değerlendirerek güçlenecekleri bir alanın açılması amaçlanmıştır.

Kadın Meclisi, Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği (STGM) ile görüşme yaparak, sivil toplumun karar alma süreçlerine etki edebilmek, söz sahibi olabilmek konularında bilgi alışverişinde bulunmuştur.

Uçan Süpürge, Yasama Derneği ve TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) işbirliğinde yürütülen “**Demokraside Kadın İzleri**” projesi kapsamında atölye çalışmasına katılmıştır. Yine TESEV’in İstanbul’da gerçekleştirdiği, aynı zamanda Birleşmiş Milletler (BM) tarafından desteklenen “**Sosyal Bütçeleme**” ve “**Kadına Duyarlı Bütçeleme**” eğitimlerine katılmışlardır. Tüm bu çalışmalar, Kadın Meclisinin kurumsal ve yapısal anlamda kendini geliştirdiği ve alt yapısını oluşturduğu bir sürecin temelidir.

Kadın Meclisi’nin sorun çözmek noktasında görünür olduğu ilk örnek; vardiya ile çalışan bir kadının sendikalı olmasından dolayı, çocuğunun fabrika kreşine alınmamasına gösterdikleri

¹⁶³ Çamaşır evlerinde, çamaşır yıkama ve kurutma işleri yapılarak kadının üzerindeki bu iş yükü kaldırılmış, bu süre içinde kadına; insan hakları, şiddet, bilinç yükseltme, sanat ve müzik gibi konularda eğitim verilmektedir. Tandır evlerinde, ihtiyacı olan ekmeğini yapmakta ya da ortak üretim ile para kazanmaktadır. Aynı zamanda bu evlerde çocuk atölyeleri de kurulmuştur.

tepkidir. Bu tepki, Kadın Meclisi'ni güçlendirmekle birlikte, kendisine yönelik baskıların, yalnızlaştırılmasının, hatta Kadın Meclisi içinde ayrışmaların (bölünme) yaşanacağı bir sürecin de başlangıcı olacaktır. Fabrika yönetimi ile resmi yazışmalar yapılması için geçici Kent Konseyi Kadın Meclisi yürütmesi oluşturulmuştur. Yanlış uygulamaya dair Çalışma Bakanlığı'na yazılar gönderilmiş ve bu durum Edirne basın ve kamuoyu ile paylaşılmıştır. Bu süreçte, Kent Konseyi Başkanı ile Kent Konseyi Yürütme Kurulu ve Kadın Meclisinde bulunan bazı üyeler arasında görüş farklılığı yaşanmış, bu farklılık baskı yöntemine dönüşmüştür. Örneğin; Kent Konseyi Genel Kurulu yönetiminin seçiminde, “kenttin tüm bireyleri Kent Konseyi delegesidir” anlayışı ile yapılan Genel Kurullar yine aynı biçimiyle işleyeceği kararına rağmen, Kadın Meclisi üyeleri oy kullanmasın diye, Genel Kurul ilkesi değiştirilmiş ve Kadın Meclisi üyeleri değil, kendilerinde tespit edilmiş üyeler oy kullanmıştır. Sonuç olarak, Çalışma Bakanlığınca kadın işçinin lehinde karar alınmıştır.

Genel Kurul sonrası yapılan ilk Kadın Meclisi toplantısında yapılan değerlendirmede, Kadın Meclisi üyelerinin yine bir kadın meclisi üyesi tarafından engellenmesi tartışılmıştır. Bu değerlendirme toplantısına KAMER Vakfı'ndan bir misafir gelmiş ve kadın farkındalık çalışmalarını yapmak istediğini bildirmiştir. İki grup halinde (14+14) kadın farkındalık çalışmaları (şiddete dair) başlatılmıştır. Haftanın 2 günü Diyarbakır'dan gelerek eğitim yapılmıştır.

2. EKAME-DER'in Doğuşu

EKAME-DER'in doğuşunda, KAMER tarafından yapılan farkındalık çalışmalarının önemli bir yeri vardır. *“Kadın bakış açısının ne olduğu, yaşamda neden ikinci konumda olumuzu hepimize fark ettiren, kadınların kendilerini iyi hissetmesini sağlayan, kadın hareketimizin ve kadın örgütümüzün önünü açan güçlü bir çalışmaydı.”* Bu çalışmaya dahil olan Kadın Meclisi üyeleri, kadın farkındalık çalışmalarını Edirne ili, ilçeleri ve hatta köylerinde her kadınla yapmayı hedefledi. Bu çalışmaların proje destekli olabilmesi için Kadın Meclisi statüsü yetmiyordu. Kent Konseyi'nin Destekleme Derneği olarak kurulan yapılanmayı devraldılar. Ama yapılan incelemede, gerçekleştirilecek projeler için bu Derneğin de statüsü yetmiyordu.

Kadın Meclisinin amacını, yaptıklarını ve yapmak istediklerini anlatmak üzere, Edirne Valisi, Belediye Başkanı, Cumhuriyet Başsavcısı, İl Genel Meclisi, Vali yardımcıları, siyasi parti kadın kolları, Ticaret ve Sanayi Odası Kadın Girişimciler Grubu, Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği gibi kurumlarla bir araya gelindi. Muhtarlar Derneği Genel Kurulu'na katıldılar, Edirne milletvekili ile görüştüler. Sonuç olarak, kurumsal destek alabilmek ve projelerini hayata geçirebilmek için, bir tüzel kişiliklerinin olması gerekiyordu. Vali yardımcısının tavsiyesi ile daha güçlü kadın çalışmaları yapmak için, 20 Şubat 2012'de Edirne Kadın

Merkezi Danışma Derneği (EKAME-DER)'ni kurdular. Derneğin amacı; maddi ve manevi kadın dayanışmasını artırmak, sosyal, kültürel, eğitim ve ekonomik yönlerden kalkınmasını sağlamaktır.

3. EKAME-DER'in Yürüttüğü Faaliyetler ve Hedefleri

5253 Sayılı Dernekler Kanunu'na göre¹⁶⁴, ilk 1 yıl içinde proje yapma engeli olduğu için, KAMER Vakfı'nın referansı ile İngiltere Büyükelçiliği destekli **“Söyleyecek Sözümüz, Yapacak Gücümüz, Çooook İşimiz Var”** projesini gerçekleştirmiştir. Proje kapsamında; **“yaşamak farkında olmaktır, kendini keşfet”** sloganı ile **“Farkındalık Çalışmaları”** nı başlatmıştır. Proje ile hedeflenen; kadınların cinsiyetçi roller içinde toplumsal olarak ikincil konuma itilmelerini, kadın olmanın gereğiymiş gibi kabul ederek yaşamlarını sürdürmelerinin kader olmadığını, yaşadıkları her türlü ayrımcılık ve şiddet ile ilgili farkındalık oluşturarak yaşamında farkındalık sürecini başlatmaktır.

EKAME-DER'in ilk başvurduğu proje, İsveç Büyükelçiliği destekli tekrar kadın farkındalık çalışmaları olmuştur. Bu projenin eğitimleri, Edirne Merkez, Uzunköprü'de 2 defa, Meriç ve Gelibolu'da sürdürülmüştür.

Derneğin başvurduğu diğer bir proje, çalışma ve etki alanı büyük olan, BM Kadının İnsan Haklarının Geliştirilmesi Ortak Programı çerçevesinde Sabancı Vakfı Hibe Programı destekli projesi olmuştur. Toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen projenin adı, **“Eşit Söz, Eşit İnsanca Yaşam”**dır. Bu proje ile 25 kadın üye Edirne'nin **6** pilot mahallesinde, **1560** kadın ile görüşerek, Edirne'de yaşayan kadınların sorunlarına, temel ihtiyaçları ve beklentilerine yönelik önemli veriler elde etmiştir. Proje, bu yönüyle kadına dair Edirne genelinde uygulanan en kapsamlı proje olma özelliğini de taşımaktadır.

BM kapsamındaki bu proje ile ortaya çıkan ihtiyaçların karşılanması sorunu doğmuş, bu amaçla yeniden BM Kadının İnsan Haklarının Geliştirilmesi Ortak Programı çerçevesinde Sabancı Vakfı Hibe Programı'na başvurulmuştur. Hibe hakkını elde eden derneğin yeni projesinin adı **“Toplumsal Cinsiyet Eşitliğiyle Bütçelemeyi Öğreniyoruz”** projesidir. Bu projede EKAME-DER'in öncelikleri;

- Edirne'de kadınların ilk evlilik yaşının yükseltilmesi,
- Kadınların şiddetsiz bir ortamda yaşayabilmesi,
- Kadınların ekonomik özgürlüklerini kazanmaları
- Kadınların eğitim açığının kapatılması

¹⁶⁴ www.dernekler.gov.tr/tr/Mevzuat/kanun/5253-Dernekler-Kanunu.aspx

- Kadınların erkeklerle eşit seviyede karar alma mekanizmalarına katılımının sağlanması

- Bu amaçları hayata geçirmek için bir İzleme Grubu'nun kurulması ve çalışmalara başlaması

- Edirne Belediyesi Stratejik Planı'na bu hususlarda hedeflerin girmesidir.

EKAME-DER Edirne Belediye'nin Stratejik Planı'na ilk hedefi dışındaki tüm hedefleri sokmayı başarmıştır. İzleme Grubunu oluşturmuş ve diğer sivil toplum örgütleriyle işbirliği ve dayanışmayı artırıcı çalışmalarını sürdürmektedir. Somut çıktılarında biri, Belediye'nin ulaşım sistemi olan ETUS'a kadın bir şoförün alımının sağlanmasıdır. Derneğin yeri İlhan Koman Kültür Evi ve Belediyeye bir STK tarafından kabul ettirilen ilk kira sözleşmesidir. Burada 8 STK'ya yer tahsis edilmiştir. Belediye yeni bir kültür merkezi için çalışmalara başlamıştır. Engelliler için yapılan ayrı bir yerin inşaat süreci de bitmek üzeredir. Belediye meclisi, STK'lar ve yerel yönetimler arasında bir Koordinasyon Merkezi açılacağı ve nerede bulunacağına kararını çıkarmıştır. Kıyık semtinde yeni bir Kadın Merkezinin açılışı Mayıs 2015 tarihinde yapılacaktır. Kaleiçi semtinde, adı Kadın Sağlığı Merkezi olan içeriğinde; hukuk danışmanı, psikolog, meslek edinme, aile danışmanlık birimi, hamilelik, menopoz, cinsellik gibi kadının tüm yaşamına hitap eden bir yelpazede hizmet birimlerinden oluşacaktır.

EKAME-DER'in gelecek hedeflerine baktığımızda;

- Kadın merkezlerinde kadınlarla bilinç yükseltme, bilgilendirme ve deneyim paylaşma çalışmalarını başlatmak,

- Üretim atölyeleri ile kadınlara beceri kazandırılması,

- Ürünlerinin satışlarıyla kadının ekonomik olarak güçlendirilmesi,

- Bu amaçta sürekliliği sağlayabilmek adına, kadınlara özel kapalı satış mağazasının açılması,

- Merkezde erken çocuk eğitimi olanaklarından faydalanılması için, çocuk atölyelerinin açılması,

- Gıda üretim atölyesinin faaliyete geçmesi

- Üretim atölyesinde kullanılacak fırın, ocak gibi ekipmanlar yanında, atölyenin su, elektrik gibi giderlerini karşılayacak yeni projelerin geliştirilmesi,

- Her semte bir kadın merkezinin kurulması, en büyük hedefidir.

4. EKAME-DER’i Hayata Getiren ve Emek Veren Kadınlar

EKAME-DER içinde, kadına dair pek çok çalışmaya emek veren kadınların isimlerini zikrederek tarihe not düşmek gerekiyor:

Şahide Ağaoğlu, Ayşe Naime Eren, Ayten Sünnetçiler, Hülya Bodur, Öznur Güzey, Fatma Bekar, Fatma Ger, Ebru Akbaş, Emine Çağlayan derneği kuran ve dernek yönetiminde bulunan kadınlar.

Örgüt şemasına baktığımızda; Yönetim Kurulu başkanı 2 yıllık süre için seçimle iş başına geliyor. En fazla 2 dönem görev yapabiliyor. Derneğin Disiplin Kurulu 3 kişiden oluşuyor.

SONUÇ

Başlangıçta temel hedefleri dernek kurmaktan ziyade bir Kadın Kooperatifi oluşturmak olan Kadın Meclisi üyeleri, bu kooperatif aracılığıyla kadının kendisini ifade edebilmesini ve ekonomik olarak güçlenmesini amaçlamaktaydı. Toplanacak yerleri bile olmayan, her hafta Çarşamba günü Şahide Ağaoğlu’nun bürosunda toplanan meclis üyeleri, dezavantajlı bölgelerde (Romanlar) kadınların çoğunlukta olduğu Toplum merkezlerinde eğitimlere başladılar. Ancak gerçekleştirmek istedikleri hedeflere ulaşmak, ciddi maddi olanakları gerektiriyordu. Bu olanaklara sahip olabilmek ancak projeler yoluyla ama ilk önce tüzel bir kimlikle söz konusu olabilirdi. EKAME-DER’i ortaya çıkaran bu koşullar ve Kadın Meclisi üyesi kadınların yaşadıkları zorluklar, onları yıldırmanın, Edirne’de toplumsal yaşama dokunan ciddi projelerin yapılmasını ve bu projelerin kazanımlarını toplama imkanını onlara sağlamıştır. EKAME-DER sayesinde yaptıkları çalışmalar ile, Edirne kentinde yaşayan kadınların yaşamını geliştirecek ve özgür bir ortamı sunacak kapıyı aralamışlardır.

KAYNAKÇA

www.dernekler.gov.tr/tr/Mevzuat/kanun/5253-Dernekler-Kanunu.aspx

www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061008-5.htm

SAMSUN İLİ KADIN MUHTARLARI VE KADIN MUHTAR ADAYLARI:

SİYASET DIŞINA DÜŞMEMEK İÇİN SON YER Mİ?

CURRENTLY ELECTED AND CANDIDATE WOMAN NEIGHBORHOOD OFFICERS OF SAMSUN PROVINCE: IS THE LAST PLACE NOT TO FALL OUT OF POLITICS?

Yrd. Doç. Dr. Yasemin YÜCE TAR,

19 Mayıs Üniversitesi

Fen - Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

yyuce@omu.edu.tr

ÖZET

Samsun ilinde yapılan niteliksel bir araştırmaya dayanan çalışma, Samsun ili kent merkezinde yerel seçimler öncesi muhtar olan ve 30 Mart 2014 yerel seçimlerinde muhtar adaylığı olmuş olan kadınların siyasal hayata katılımlarını incelemektedir. Siyaset ve kadın ana başlığı ve literatürü ekseninde kadınların siyasette temsilinin düşüklüğü, kadınların siyasete katılımındaki güçlükler temel tartışmalar olarak ele alınmıştır. Kadınların siyasete katılımı, kendi kaderlerini ellerine alabilmeleri, geleneksel cinsiyet rollerini değişime uğratabilmeleri ve kadın sorunlarının gündeme taşınabilmesi için gerekli görülmektedir. Kadınlarla erkeklerin yaşayışları, sorunları ve gereksinimleri farklı olduğu için ve dahası her iki cins arasında toplumsal anlamda bir iktidar çatışması olduğundan kadınların eksik temsilinin önemsenmesi ve temsili olanaklı kılan deneyimlerin çoğaltılması gerektiğini düşünülmektedir. Araştırma, muhtarlık üzerinden siyasal hayata katılan kadınların bu hakkı kullanma biçimlerini, nedenlerini, kadın olmanın kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı unsurlarını irdelemektedir. Çalışmanın kendisine sorduğu soru; Genel siyaset için söylenen “siyaset çok erkek; kadınlar bu çarkın içine giremiyor” argümanı ile yerel düzeyde kadınların muhtar olmaları ve olmak istemeye hevesli olmalarını nasıl açıklayabiliriz sorusudur. Toplam 20 kadınla (muhtar veya muhtar adayıyla) derinlemesine görüşme yapılarak gerçekleştirilen araştırma muhtarlığın kadınlar için bir imkan olarak görüldüğü, kadınlık rollerinin korunarak siyaset yapmanın mümkün kılındığı bir alan olarak kadınların yeni yeni keşfettiklerini göstermiştir.

Anahtar Sözcükler: Yerel Siyaset, Kadın, Kadın Muhtarlar

ABSTRACT

This study based on a qualitative study conducted in the province of Samsun examines the participation of women in politics as a neighborhood office which is currently elected and run for 30 March 2014 local elections. Low representation of women in politics and difficulties of women's participation in it were evaluated considering axis both politics and women.

Women's participation in politics can play a significant role on changing traditional gender roles and enhanced visibility of women's problems. Women's participation in politics is considered necessary to become own your agency, to change traditional gender roles and to move the agenda of women's issues. Lives of women and men, their problems and needs are different and moreover there is a power conflict between the sexes; therefore representation of women's underrepresentation is considered as the important issue and the need to replicate the experience that makes their representation possible. The study is about why women choose the neighborhood office, the causes involved in, what they want to do and the difficulties and the advantages of being women. The main aim of the study is questioning an argument that "politics is a man domain and women cannot enter into this wheel". How can we explain that argument with the enthusiastic neighborhood office and want to be a neighborhood office at the local level? As a result of the study conducted in-depth interviews with 20 women (elected and/or candidate neighborhood office), it might be said that neighborhood office can be seen as an opportunity for the women to *participate* fully in the local *politics and*, do politics maintaining femininity and gender roles.

Key Words: local politics, woman, woman neighborhood officer

KADIN VE SİYASET

Türkiye’de kadınlar yerel yönetimlerde seçme ve seçilme hakkını 3 Nisan 1930’da Belediye Kanununun kabulü ile birçok Batılı hemcinsinden önce elde etmiştir. Ancak aradan 84 yıl geçmesine rağmen, kadınların yerel yönetimlerdeki temsil oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Dünyadaki genel eğilimin aksine Türkiye’de kadınların yerel düzeyde temsilieri ulusal düzeydeki temsilierinin çok altındadır (Şenol, 2009: 365; Alkan, 2009: 31). Avrupa’da 30 ülkenin yerel meclislerinde kadın oranı ortalaması % 24 iken, Türkiye’de bu oran % 3 civarındadır. Öte yandan yerel yönetimlerin sunduğu hizmetlerin birçoğunun kullanıcısı veya tüketicisi doğrudan kadınlardır (Ecevit, 2001: 235) ve bu durum düşük temsil oranı ile çelişki içindedir.

Dünya genelinde yerel düzeyin kadınların temsili açısından daha üstün olduğunu iddia eden çeşitli yaklaşımlar vardır. Bunların başında, “makamın iktidarının daha az olduğu yerlerde sayılar yükselir” önermesi gelir (Phillips, 1995: 83). Temsil hiyerarşisi, ulusalla yerel düzey arasında olduğu gibi yerel yönetimlerin kendi içinde de vardır ve kadınlar hem ulusal-yerel hiyerarşisinde hem de yerel yöneticiler hiyerarşisinde altlarda yer alır. Bununla birlikte bu yaklaşım, Türkiye’de eksik temsili yerel içi karşılaştırmasını açıklayabilse de ulusal-yerel karşılaştırmasını açıklayabilmekten uzak gözükmektedir. Yerel yönetimlerin akçeli, yönetsel ve politik açılardan özerkliğiyle gücü, dolayısıyla iktidarı son derece sınırlı görünmesine

karşın, “iktidar gücüyle kadın temsili arasındaki olumsuz ilişki” önermesinin doğrulaması olanaklı gözükmemektedir (Alkan, 2009: 33).

Temsil hiyerarşisinde ulusal-yerel karşılaştırmasını açıklamak için bir diğer yaklaşım, yerel düzeyin iktidardan çok hizmetle, dolayısıyla kadınların geleneksel rolleriyle daha kolay bağlantılandırılabilmesi, bir başka deyişle kadınlara daha çok yakıştırılmasıyla ilgilidir (Antolini, 1984: 26). Bu yaklaşım da Türkiye açısından açıklayıcı gözükmemektedir. Açıklayıcı olmama durumunu ayrıntılayabilmek için bazı unsurlar üzerinde durmak faydalı olacaktır. Bu unsurlardan birincisi, kadınların kurumsal politikadaki “simgeselliği” dir (Tekeli, 1991). Bu unsur, Türkiye Cumhuriyeti modernleşmesi ve ulus devlet projesi içinde kadınlara yüklenen sembolik anlamı (Kandiyoti, 1987) ifade etmektedir. **Kadınların siyasetteki “simgeselliği” konusunda, yerel düzeyde henüz bir simge haline bile gelememiştir denilebilir.** İkincisi, kadınların yerel topluluk düzeyinde toplumsal hareketliliğinin son derece sınırlı olmasıyla ilgilidir. **Küçük yerleşim yerlerinde ataerkil yapının daha baskın olmasından dolayı kadınlar üzerindeki toplumsal hareketlilik çok sınırlı düzeyde kalmaktadır (Alkan, 2009; Çitçi, 1989: 120).** Çitçi; kır, kasaba ve kent belediye meclislerini ayrıştırarak yaptığı değerlendirme çalışmasında, kadın temsiline kentsel nitelik taşıdığı ve nüfus eşliğinin 100 bin olarak belirginleştiğini söylemektedir. Bu nüfus eşliği, küçük yerleşimlerde kadınlar üzerindeki geleneksel baskının daha yoğun olduğunu, buna karşılık büyük kentlerde kadınların bu baskıdan sıyrılma olanaklarının görece olarak artmakta olduğunu düşündürmektedir. Üçüncüsü de **yakın döneme kadar kadın hareketinin yerel düzeyi göz ardı etmiş olması ile ilişkilidir. Bu husus, yerel yönetimlerin teknik bir alan olarak algılanışı ile ilgilidir. Bu da kadınların yerel düzeyde temsili açısından bir isteksizlik ortaya çıkarabilir (Alkan, 2005: 89-91).** Kadınların çok temel bazı sorunlarının ancak merkezi düzeyde gerçekleştirilecek makro politik düzeltmeler ve yasal düzenlemelerle olanaklı olmasıyla da bağlantılı olarak, çok yakın zamanlara değin Türkiye kadın hareketi yerel düzeyi gözardı edegelmiştir. Öte yandan, toplumsal amaçlarla yerel düzeyde örgütlenen kadın kuruluşlarının etkinlik alanının büyük ölçüde topluluğa hizmet ve yardımla sınırlı kalması ve bu kuruluşların siyaset dışı bir siyaseti benimsemeleri nedeniyle bugüne değin kapsamlı yerel politik gündemler oluşturulamamıştır (Sancar, 2000: 207; Şenol, 2009: 363).

Siyaset geçmişten günümüze kadar daima ‘erkek işi’ olarak algılanmıştır. Türkiye’de ve tüm dünyada kadınların siyasal yaşama katılımları sınırlıdır. İstatistikler incelendiğinde parlamentodaki kadınların dünya çapındaki oranının %20 civarında olduğu görülmektedir. Bu oran, geleneksel anlamda siyaset ve kamusal alanın erkek egemen bir yapıya sahip olduğunu ispatlar niteliktedir. Bu bulgunun arkasında sosyo-ekonomik, siyasal ve kültürel pek çok

neden yatmaktadır. Aile ve iş yaşamının getirdiği çifte yük, yoksulluk, yoksullukla yakından ilişkili eğitimsizlik ve mali kaynak eksikliği kadınların siyasal yaşama katılımları önündeki sosyo-ekonomik engeller olarak ilk elden sıralanabilecek olanlardır. Siyasal hayatta ve seçilmiş makamlarda baskın olan maskülen yapı, siyasi partilerin yetersiz desteği, seçim sistemlerinin yapısı ve kolaylaştırıcı uygulamaların olmaması ise siyasal engeller olarak sıralanabilir gözükmemektedir (Shvedova, 2005: 35-40). Cinsiyetçi ideolojiler, kadın ve erkeğe yüklenen geleneksel roller ve hatta din faktörünü de kültürel engeller olarak ortaya çıkmaktadır. Sayılan tüm bu nedenler ve yarattığı engeller siyasi alanda kadınların erkeklere oranla hayli düşük temsil edilmelerine yol açmaktadır.

Kadınların karşılaştığı bir başka engel siyasetin çok yoğun çalışma gerektiren bir uğraş olmasıdır. Kadınların aile içi rollerinin, 9-5 gibi mesai saati olmayan bir siyasal hayat ile bağdaştırılması oldukça güçtür. Kadınlara yüklenen ailevi görevler, kadınların gece yapılan toplantılara veya uzun kampanyalara katılımını zorlaştırmaktadır (Arat, 1992: 50). Siyasal hayat, geleneksel görev bölüşümünde erkeklere biçilen rollerle uyum içindedir. Siyasal hayat erkeklerin çalışma koşulları düşünülerek, erkeklerin insani ilişkilerini yürütüş biçimlerine göre erkeklerce düzenlenmiştir (Ayata, 1990: 50).

Kadınların siyasal katılımlarını belirleyen önemli etmenlerden biri de, ülkedeki siyasi sistem yapısı ve işleyiş koşulları ile ilgilidir (Sancar, 2003; Say, 1998: 75; Erdem, Kabasakal ve Gençkaya, 2000: 37). İdeolojik farklılıklar dikkate alınmaksızın siyasi partilerin tamamında halen ataerkil yapının ve geleneksel işbölümünün korunduğu ve kadınların da, zaman zaman yaptıkları birkaç eleştiri dışında içselleştirdikleri bu yapılanma içerisinde ‘parti kimlik’lerini ‘kadın kimlik’lerinden ön planda tutarak, siyasi yelpazede simge olarak görünmeyi yeterli gördükleri, çarpıcı bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır (Çakır, 2001). Kadının siyasete ilgisiz kalmasını etkileyen bir diğer neden ise siyasal kültür ile ilişkilidir. Siyasal kültür; bireylerin, davranışları ve davranış niyetleri olarak açıklanır; davranış niyetlerini de değerler ve siyasal yönelimler şekillendirir (Kalaycıoğlu ve Sarıbay, 1983: 437; Esmer, 1999: 27). Kadınların siyasete katılım düzeylerini etkileyen son bağımsız değişken ise, kadınların artık bireysel hakları için mücadeleye geçmiş olmaları ve kendilerini “ikincil” olarak görmek istememeleridir (Sancar, 1997: 3-5; Say, 1998: 3-4; Koray, 1992: 204; Arat, 1998:251).

Türkiye’de son yıllarda meydana gelen bazı değişimler –ekonomik, sosyal, demografik, kültürel- kadınların siyasal yaşama katılımlarının artmakta olduğunu en azından kadınların siyasete ilişkin alanlarda var olma isteklerinin yükselmekte olduğunu göstermektedir. 1980’lerle birlikte Türkiye önemli yapısal değişimler yaşamaya başladı. Etkileri son yıllarda oldukça iyi izlenebilen şekilde bu yıllar; nüfusun kırsal-kent oranlarının değiştiği yıllar oldu. 1950’li yıllarda başlayan ve halen devam eden nüfus hareketliliği sonucu bugün nüfusun

%70'ten fazlası kentsel alanlarda yaşamaktadır. Hızla büyüyen şehirler, kent yoksulluğu, gecekondü nüfusu, işsizlik, yoksulluk bu yıllarla birlikte görünürlüğü artan konular olmaya başladı. Değişimlerin kadın üzerine olan etkileri ise çok daha dramatik oldu. Kentsel alana gelmeleriyle birlikte kadınların eğitime katılma oranları ve katıldıkları vakit eğitimde kalma süreleri artmaya başladı. Uzayan eğitimle birlikte, geciken evlenme yaşının temel etkisi ise doğurganlığın azalması oldu. Böylece kentleşme ile yüksek doğurganlık ve ölüm oranlarından düşük doğum ve ölüm oranlarının yaşandığı demografik geçiş süreci de tamamlandı. Bu iyileşmeye ek olarak kadınların evlenme yaşlarının yükselme eğiliminde olduğu ve sadece erkeğin çalıştığı “tek gelirli” aileden, kadının da çalışma yaşamına dahil olduğu “çift gelirli” aile normuna doğru bir değişimin de toplumsal kabulünün artmaya başladığını izlemek mümkündür. Yine yapılan çalışmalar eğitim düzeyi yükselen kadınların (hatta erkeklerin de), daha özgürlükçü ve sorgulayıcı bir tutum takındıkları, eşitsizliklere diğerlerine göre daha çok itiraz ettiklerini göstermektedir (Kırel, Kocabaş, Özdemir, 2010: 10; Gürcan, 2006: 220; Yılmaz ve Fidan, 2006: 3).

Ancak 21. yüzyılın Türkiye'sinde hala yetişkin kadınların beşte biri okuma yazma bilmemektedir. Kızlarda okullulaşma oranları ilköğretim düzeyinde %87, üniversite düzeyinde %24 civarındadır. Son birkaç yılda yurt çapında yürütülen kampanyalarla kızların eğitime katılımı teşvik edilse de, daha kaydedilmesi gereken büyük bir aşama olduğu gerçeği kendini göstermektedir. Ekonomik kalkınmanın önemli bir motoru olan işgücü katılımında kadın varlığının belirgin yetersizliği, Türkiye'nin (AB ve OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında) genel nüfus düzeyinde de düşük kalan işgücüne katılım oranları bakımından en önemli etmenlerden biridir. İşgücü tanımına dahil olabilecek her dört kadından yalnızca biri aktif olarak çalışmaktadır. Her beş kadından dördünün, üzerine kayıtlı konut, işyeri ve araç gibi herhangi bir malvarlığı yoktur (TUİK, Aile Yapısı, 2006: 3). Üniversite mezunu kadınların çalışmaları karşılığında aldığı ortalama ücret, eşdeğer bir işte erkeklerin aldığı ortalama ücretin %60'ı düzeyindedir. Genele yayıldığında kadınların gelirinin erkeklerinkine oranın %35 düzeyinde kaldığı tahmin edilmektedir (İnsani Kalkınma Raporu, 2006). Ücretsiz aile işçiliği (%67) kadınlar arasında çok daha yaygın olup, çalışan kadınların yarısından fazlası (%56) tarım işçisidir (TUİK, HHİA, 2006). Çalışan her üç kadından ikisi ise kayıt dışı istihdam edilmektedir. Siyaset ve kadın katılımı üzerine konuşmaya çalışmak bu göstergeleri dikkate almayı gerekli kılmaktadır. Çünkü Türkiye'de kadınların siyasal katılımları üzerine yapılan çalışmalar, siyasetteki kadınların gerek Türkiye'deki kadın nüfustan gerekse kendileri gibi temsilci konumundaki erkek nüfustan çok daha iyi eğitim gördüklerini, hatta en üst düzeyde yöneticilik yaptıklarını ve kadınların toplumdaki seçkinliklerini ispat ettikten sonra siyasete girmekte olduklarını göstermektedir (Arat, 1982).

Türkiye’de siyasete katılan kadınların temel özellikleri; eğitim düzeylerinin yüksek olması ve ekonomik sorunlarını aşmış olmalarıdır (Arat, 1989: 84).

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışma, Samsun ili kent merkezinde (3 merkez ilçe – İlkadım, Atakum, Canik-) 2014 yılı yerel seçimlerinde aday olan (9) ve daha evvelden muhtarlık yapmış olan ve bu seçim için de aday olan (6) toplam 15 kadınla gerçekleştirilmiş derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Samsun ili kent merkezinde kadın muhtar adaylarının çokluğu ve halen kent merkezinin eski ve yerleşik mahallerinin muhtarlıklarının kadınlar tarafından yapılıyor olmasının gözlenmesi çalışmanın yapılma gerekçesini oluşturmaktadır. Genel olarak Türkiye’de ve elbette Samsun ilinde de kadınlar siyasete, siyasi katılıma yeterli ilgiyi göstermemektedirler. Bir yandan kadınların siyaseti “erkek” alanı olarak görmeleri ve diğer yandan da erkeklerin siyaseti “erkek” alanı olarak görmeleri çakışmakta ve bu alan erkeklerin alanı haline gelmektedir. Ancak son yıllarda kadınların daha fazla siyasi katılım yönünde artan talepleri de gözlenebilir hale gelmiştir. Siyasete katılım biçimlerinden olan muhtarlık ve Samsun ilinde kadınların muhtar olarak siyasete katılmaya istekli olmaları dikkat çekicidir. Bu noktadan hareketle Samsun ili kent merkezinde hâlihazırda muhtar olan ve muhtar olmak isteyen kadın adaylarla görüşülerek kadınların siyasette yer alma nedenleri, neden muhtarlığı seçtikleri, neler yapmak istedikleri ve bu süreçte karşılaştıkları güçlükler ile kadın olmaktan kaynaklanan avantajlarının olup olmadığını anlamaya çalışmanın önemli olacağı düşünülmüştür. Çalışmanın nihai amacı ise muhtarlığın siyasi katılım biçimlerinden birisi olarak kadına sağlayabileceği olası kazanımlar ile genel olarak erkek dünyası olarak görülen siyasi hayata girişlerinde muhtarlığın ne tür potansiyeller sunmakta olduğunu görebilmektir.

Belirlenen amaçlara ulaşabilmek için niteliksel araştırma yöntemi ve yöntemin tekniklerinden olan “derinlemesine görüşme” kullanılmıştır. Muhtar ve muhtar adayı kadınlarla randevulaşarak görüşmeler gerçekleştirilmiş; araştırmanın amacı anlatılarak görüşmelerin kayıt edilebilmesi için gerekli izinler alınmıştır. Görüşmelerde, sosyo-demografik bilgiler, kadın ve siyaset, muhtarlık kararını verdiren etmenler, nasıl hazırlandıkları ve hazır oluşları ile karşılaştıkları güçlükler ve/veya engeller ile projeleri konuşulmuştur. Görüşmeler ortalama bir saat sürmüştür. Görüşmeler çözümlendikten sonra anonim hale getirilmiş ve ardından tematik analiz yöntemi kullanılarak değerlendirilmiştir.

Görüşülen Kadın Muhtar ve Muhtar Adayları Profilleri

Muhtar Olanlar

Mahalle	Yaşı	Medeni Hali	Eğitimi	Çalışma Deneyimi	Siyasi Deneyimi
---------	------	-------------	---------	------------------	-----------------

Ulugazi	40	Evli	Lise	Yok	Yok
Çiftlik	55	Evli	Lise	Yok	Var
Selahiye	41	Evli	Ortaokul	Var	Yok
Hançerli	56	Evli	Lise	Yok	Yok
Atatepe	48	Evli	Lise	Yok	Var
Hastanebaşı	50	Evli	Ortaokul	Yok	Yok

Muhtar Adayları

Mahalle	Yaş	Medeni hal	Eğitim	Çalışma Deneyimi	Siyaset Deneyimi
Fevzi Çakmak	35	Evli	Ortaokul	Var	Yok
İstasyon	57	Dul	Lise	Var	Var
Yeni Doğan	53	Evli	Ortaokul	Yok	Yok
Karşıyaka	43	Evli	İlkokul	Var	Var
Karadeniz	48	Bekar	Üniversite	Var	Yok
Liman	55	Evli	Ortaokul	Var	Yok
Karadeniz	40	Evli	Ortaokul	Var	Yok
Körfez	53	Evli	Lise	Var	Yok
Selahiye	38	Evli	Ortaokul	Yok	Yok

BULGULAR

Kadınlar İçin Muhtar Olmayı Kolay Kılan Hususlar

1. Partisiz Olmak!

Siyasi parti içinde yer almak kadınlar için pek çok nedenle çok güçtür. Özellikle ölçek küçülüp yerel düzeyde siyasi katılım yapmak isteyen kadınlar için belirli bir partili olmamak ve muhtarlığın “partiler üstü” durumu avantaja dönüşmektedir. Her kesimden ve her siyasi görüşten insanla rahatça görüşebilmek ve parti desteğinin olmaması kadınların gücüne dönüşmektedir. Bu durum da memnuniyetle karşılanmakta ve böyle olması gerektiğinin altı çizilmektedir.

“Ben muhtar adayım diyorum. Hangi partidensin, diyor. Benim de gönlümde bir parti var diyorum. Beni hangisine layık görüyorsan o partidenim diyorum. Ben insanların durumuna göre bakıyorum. Eğer başı örtülüyse AK partiden diyorum. Değilse şu partidenim diyorum. Yani aslında belediyelerin de parti olmaması lazım. Aslında yerel seçimlerde parti olmaması lazım” (57, lise, dul, muhtar aday).

“Biz kendi hür irademizle ortaya çıkmışız. Bize hiçbir parti diyemez, muhtar olun veya olmayın diye. Ben partili olarak da çalıştım. En güzeli partisiz çalışmak Herkesle kucaklaşıyorum. İstedğim kapıya gidebilirim. İnsan olmak lazım!” (55, lise, evli, muhtar).

Muhtarlık, partili siyaset içinde kadınların uğradıkları ayrımcılıklara bir cevap olarak partisiz siyaset yapma biçimi olarak gözükmektedir. Siyaset içinde bulunmuş kadınların muhtarlık tercihleri orada ilerlemenin mümkün olmadığını görerek bir yol arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Bayanlar her zaman siyasi partilerde gerilerde kalıyor. Kullanılan oluyorlar. Bakıyorum hep taşıyıcı. Kağıtları dağıtsınlar. Bilmem ne yapsınlar. Ama işi götüren erkekler oluyor. Hiçbir siyasi partide kadın genel başkan yok” (48, üniversite, bekar, muhtar aday).

“Samsun’un 9 milletvekili var. Gidiyor 9. sıraya yazıyor bayanı. Yaz birinci sıraya, yaz ikinci sıraya. Ve burada biz seçiyormuşuz gibi görünüyoruz ama aslında seçmiyoruz. **Biz seçilene seçiyoruz.** Şunun gibi düşünün: Sizin hayalinizde bir kazak var. Ama sizin hayalinizde olmayan beş kazak koyuyorlar önünüze. Birini alacaksınız. Bunun gibi bir şey oluyor” (48, üniversite, bekar, muhtar aday).

2. Kısa Eğitim ve Az Masrafla Aday Olabilmek!

Muhtar olmak; okuryazar olmak, o mahallede altı aydır ikamet ediyor olmak, Türk vatandaşı olmak, kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak, 25 yaşını geçmiş olmak gibi kadınlarca da kolayca karşılanabilecek şartlara sahiptir. Bir partiye, herhangi bir kuruma yatırılan bir para/harç ödemesi yoktur. Seçim çalışmaları mahalle ile sınırlı olduğu için afiş ve tanıtım masrafları kısıtlı bir bütçe ile yürütülebilmektedir. Ön seçim gerektirmemektedir ve süre sınırı yoktur. Seçim gününe kadar adaylık açıklanabilmektedir. Hem muhtar hem de muhtar aday

kadınların çoğunlukla ortaokul mezunu olması; eğitim şartının aranmamasının kadınlar için bir imkan yaratıyor olduğunu gösterir niteliktedir.

“Mesela bir partiye girdiğin zaman bile bir ücreti var. Belediye başkanlığa aday aday olduğun zaman bir ücreti var. Başkan aday olunca bir ücreti var. Seçim çalışmalarını kendin yürütecece. Vekilliğe girdiğin zaman önden bir ücret yatırıyorsun. Her siyasetin kendine göre bir bedeli var” (43, ilkokul, evli, muhtar aday).

Muhtarlık için yapılması gereken afiş, el broşürü, pankart gibi masrafları karşılamak için belirli bir bütçe gerekmektedir. Genel olarak özellikle ilk kez aday olan kadınlar için böylesi bütçe bulmak nerede ise imkansızdır. Bu koşullarda ev ev dolaşmak ve çok zaman ve emek harcamak gerekmektedir. Kadınlar bunu kolayca yapabilmekte, ekonomik sermayenin yokluğunu/yetersizliğini kapatmaya çalışmaktadırlar. Bunu yapmak bir kadın için zor ve zahmetli olmamakta para koyamadığı için kendini tanıtabilmenin ve reklamını yapabilmenin yolu “kapı kapı” dolaşmak olmaktadır. Erkek adaylar az da olsa bütçe ayırabilmekte ancak kadınlar bu “orantısız” hali daha fazla emek harcayarak kapatmaya çalışmaktadırlar.

3. Mahalleli Olmak, Genişlemiş Aile Olarak Mahalleyi Görmek ve Orada Var Olabilmek!

Yerleşik, göç hareketliliğinin olmadığı ve/veya çok az olduğu, bilinirliğin yüksek olduğu ve görece kentin eski-yerleşik ve sosyo-ekonomik açıdan orta ve iyi mahallelerinde mahalle sakini olmak muhtar olma kararını kolaylaştırmaktadır.

“Düşkün değil ama fakirimiz de var. Ama mahalleli sahipleniyor. Bizde birlik beraberlik var. Diyelim ki ihtiyacı olan mağdur bir insan var. Biz sokağa çıktığımızda kimin kapısına gitsek, birer parça bir şey alıp o kişiye verebiliyoruz. Atakum ya da diğer bölgelerdekiler gibi birbirini tanımam etmem gibi olaylar yok. **Ben 35 senedir buradayım**” (41, lise, evli, muhtar).

“Yani bizim bayan muhtar adayların olduğu yerler hep oturmuş yerler. Öyle dağ bayır falan değil. Hep oturmuş yerler. O komşuluk, arkadaşlık ilişkileri hala devam ediyor. Orada öyle değil. Orada herkes yeni ev aldı. Tokiler yapıldı. Herkes yabancı orada. Burada herkes birbirini bir şekilde tanıyor. Çocuklarımız arkadaş... Oradan buradan bir şekilde insanlar birbirlerini tanıyorlar” (57, lise, dul, muhtar aday).

Yardımsaver olmak, incelikli olmak, duyarlı olmak, mahalleyi bakılacak, güzelleştirilecek bir ev gibi görmek kadınsı niteliklerle uyumaktadır. Kadınların, gençlerin, çocukların sorunlarına duyarlı olmak, yardımsaver ve anaç olmak “iyi muhtarlık” yapabilmek için sayılan nitelikler arasındadır. Bunların kadın ve özellikle “anne kadın” olmak ile uyumlu olan

niteliklerine vurgu yapmak, bunun kadınlar açısından bir “güçlülük” oluşturduğuna inanmaksa diğer niteliklerdendir.

“Şu etrafa baktığımda ben burayı daha güzel hale getirebilirim diyordum. Bir bayan nasıl evini ocağını çevirebilir. **Temizliğe titizliğe önem veren bir anaç bayan, neden ortalığı daha güzel yapmasın?** Bayan daha ince fikirlidir, bence. Bayan ortalığı toplayıcıdır (43, ilköğretim, evli, muhtar adayı).

“Bir kadın evini süpürmeden bir yere gidebilir mi? Çocuklarını bir yere bırakmadan bir yere gidebilir mi? Aynı şekilde mahallesini de öyle. Mahallesini bırakıp hiçbir yere gidemez. Hiçbir yere bırakamaz. Onu sahiplendiyse eğer. Bir anadır. Her şeyden önce bir kadındır” (41, lise, evli, muhtar).

“Mahalleme bir çivi çakılmış olsa, ben sanki evimi yeni eşyayla döşemiş gibi mutlu oluyorum” (40, lise, evli, muhtar).

“Ben zaten mahallenin muhtar teyzesiyim genelde. Ya **muhtar anne** diyorlar ya da muhtar teyze” (40, lise, evli, muhtar).

4. Destekleyici Kocalar!

Kocaların desteği, kadınların bu yola çıkmasında teşvik edici gözükmektedir. Bu destek olmadan süreç başlayamamaktadır. Bu sebeple yola çıkabilmek için bu teşvikin önemi büyük gözükmektedir. Hikâyenin başlayabilmesi için bu “iyi kocanın” varlığı olmazsa olmaz bir şart olarak gözüküyor. Bu destek yalnızca manevi bir destek olarak gözüküyor. Kocaların iyi koca olmaları, ev işlerini üstlendikleri veya aile bütçesinden muhtar olmak için pay ayırmayı içermiyor. Yalnızca “izin vermiş” olması büyük bir lütuf olarak karşımıza çıkıyor.

“Çocuklar büyümüştü. Benim çocuklarımin ikisi de çalıştığı için muhtarlıkta bana engel olmadı. **Eşime de buradan teşekkür ediyorum. Bana sonuz yardımcı ve destek**” (54, lise, evli, muhtar).

“Kadın evliyse arkasındaki eşinin destek olması lazım. Ama kadına kocasının olur vermesi lazım. Dediler ki, çok affedersin, bir kötü kadının kapısını kırarken bile muhtarı götürüyorlar. Buna bakalım kocası müsaade edecek mi?” (57, lise, dul, muhtar adayı)

“Eşimden de Allah razı olsun. Yani karşı da çıkabilirdi öyle değil mi?... Arkadayım diyor. Madem bu kadar istiyorsun, başarılar dilerim diyor” (53, ortaokul, evli, muhtar adayı).

5. Ek İş Değil “Tek” İş Olarak Görülmesi!

Kadınların muhtarlığı bir işin yanında yapmayacak oluşları onların güçlülüğü olarak sunulmaktadır. Muhtarlık bir meslek olarak veya gelir getiren bir iş olarak algılanmadığı için bu işi yapan erkekler genelde ikinci bir iş olarak yapmaktadırlar. Kadınlar ise eğer başka bir iş

yapıyorlarsa birlikte yapabileceklerini düşünmemektedirler. Kadınların çalıştıkları bir iş yanında özel alandan kaynaklı işleri olduğu için yapacakları muhtarlığı bir ikinci iş olarak görmemektedirler.

“Ama şöyle bir durum var. Erkekler sonuçta zaten ek iş olarak muhtarlık yapıyorlar. Ya esnaf, ya bir yerde çalışıyor. Bayanların tek işi muhtarlık. Benim ek işim yok, tek işim muhtarlık” (41, ortaokul, evli, muhtar).

“Benim sloganım bu: Ek iş değil tek iş diye. 3 seçimdir ben bunu bağıra bağıra söylüyorum. Bir tek muhtarlıkla ilgileninler, mahallenin sorunlarıyla uğraşınlar. İşi çıkıyor, bir yere gidiyor. Mahallenin bir işi var, bulunamıyor. O yüzden çok şikayet aldım eskisinden. Emlak işi yapıyordu. Kimse bulamıyordu yerinde” (48, üniversite, bekar, muhtar adayı).

Siyasi Bir Kariyer Olarak Muhtarlık

1- Geriye Doğru Basamak Olarak Muhtarlık!

Muhtarlık konumunun siyasete katılmanın bir basamağı olarak görülüp görülmediğini sorguladığımız araştırmamızda ortaya iki türlü bir basamak tarifi çıkmıştır. Bunlardan biri önce muhtar sonra belediye meclis üyesi olabileceğine ilişkin siyasi planlamadır. Ancak beklenmeyen, geriye basamak olarak muhtarlığı tercih eden kadınların varlığıdır. Siyasi partilerde uzun yıllar çalışmış ancak erkek egemenliğinin ürettiği engelleri aşamamaya siyasi katılımın dışına düşmüş kadınların sıfırdan önceki bir basamak olarak muhtarlığı görmesi muhtarlığın siyasi katılımında bir anlam teşkil ettiğini göstermektedir.

“Belediye meclis üyeliği çok zor. Ben Cumhuriyet Halk Partisindeyim. Delegeydim orada. Oradaki arkadaşlar, yıllarını vermişler. Erkekler falan. Oradan bana bu gelmezdi. Hissettiğim için... Meclis üyeliği bana gelmezdi. Çünkü bunu bana vermezlerdi. Daha eskiler var. Daha çalışanlar var. Onun için ben muhtarlığa başlayayım dedim” (57, lise, dul, muhtar adayı).

“Ben siyasi partilere de kızıyorum. Kadın çıkıyorsa onu engellemek için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlar. Ve ön plana kendileri çıkıyorlar. Ben bunu kendi siyasi geçmişimde de yaşadım. Seni biraz aktif gördüklerinde ezmek için, ön plana çıkmamanız için sizi geri itebiliyorlar” (55, lise, evli, muhtar).

2- İleriye Doğru Basamak Olarak Muhtarlık!

Öncesinden siyasi bir tecrübesi olmayan kadınların ilk basamak olarak muhtarlığı seçmeleri ve görüşülen kadınların çoğunun bundan sonra diğer siyasi pozisyonları denemeye niyetli oldukları görülmektedir. Mahallede etkin bir muhtar olmanın orada etkin olmaya çalışan siyasi güçlerin, partilerin ilgisini çekeceği ve kadınları en azından meclis üyeliğine taşıyabileceği düşünülmektedir.

“Ben televizyondan çağrı yapmıştım. Lütfen hanımefendiler, evde oturan, aktif siyasetle uğraşan kadınlar, muhtarlıklara el atalım. Gelin biz size destek olalım, yardımcı olalım. Muhtar olun. Alt basamaktan başlayın” (55, lise, evli, muhtar).

“Kendi siyasi partim destek verirse; evet varım. Daha yukarılara çıkmak istiyorum. Vatandaş da diyor; muhtar hanım sizi daha yukarılarda görmek istiyoruz diye” (55, lise, evli, muhtar).

“Öbür dönemde meclis üyeliği istiyoruz. Vekillik olabilir. Yelpazem çok geniş. Bana belediye başkanı olmasın sen dediklerinde sokakta tanımadığım insanlar işte diyorum, devam” (56, lise, evli, muhtar).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışma temel olarak muhtarlığın kadın siyaseti için bir imkan olup olmadığı üzerine odaklanmıştır. Bundan önce muhtarlığın bir imkan değil aksine bir tuzak olarak görülebileceğinin belirtilerini tartışmak gerekirse; kadınların muhtarlığı “sosyal bir iş” olarak görmeleri ama “politik bir alan” olarak görmemelerine ilişkin tespit ele alınmalıdır. Az sayıda kadın, muhtarlığın politik boyutlarını vurgulamaktadır. Muhtarlık çoğu kadın için korunaklı mahallesinde bu zamana kadar evde yaptığı işleri mahalle düzeyinde yapmak olarak algılanmaktadır. Bu haliyle kadınlık rollerinin tekrar üretildiği ve kadın siyaseti için etkisinin yeterince görülemeyeceği bir alan olma riskini barındırmaktadır. Yereli, yerel değerleri, toplumsal cinsiyet rollerini sorunsallaştırmayan hem ev hem de işi kolaylıkla sürdürebilen kadınların katılımı toplamda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini azaltmayacak ise istenmeli midir? Ayrıca genel siyasetle karşılaştırıldığı vakit muhtarlık “düşük statülü” bir iş olarak tanımlanmaktadır. Hatta genel siyasette rakipler itibarsızlaştırılmaya çalışılırken “muhtar bile olamaz” gibi sözler sarf edilmektedir. Bu anlamda siyasi temsilin ve itibarının düşük olduğu bu statüye kadınlar sıkışmakta mıdır? Bu soruları araştırmanın beklenmeyen sonucu olarak cevaplamak gerekirse, evet kadınlar prestiji düşük, bir siyasi temsili olmayan, yeni büyükşehir yasası ve e-devlet uygulamaları ile yetkisizleşmiş muhtarlık pozisyonu ile kadın lehine siyasi değişimi gerçekleştirebilmeleri zor gözükmektedir. Ancak bu yaklaşım; Samsun ilinde ve başka illerdeki kadın muhtarları ve özellikle sayıları hızla artan kadın muhtar adaylarını açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu noktada kadın muhtar ve kadın muhtar adayları neyin göstergesi, neyin temsilcisi, neyin habercisi olabilirler soruları cevabı hak eder durumdadır.

Araştırmanın tartışmalarından biri kadın siyaseti ve kadının siyasete katılımının artması için muhtarlık seçimlerinin bir imkan olup olmayacağına ilişkin tartışmadır. Bir imkan olması ihtimalini destekleyen araştırma sonuçları, kadınsı roller ve kadına ait toplumsal cinsiyet kalıpları içinden muhtarlık dizaynı yapan kadınların muhtar olduktan sonra kamusal alan tecrübelerinin arttığını ve farklı pozisyonlarda mahallenin temsilcisi olarak yer almanın

politik duruş edinmede itici bir güç olduğunu göstermiştir. “Yardımlaşma, hayırseverlik, kadın ve çocuklara yardım etmek isteme, çevreyi güzelleştirme” gibi projelerle muhtarlığı anlayan kadınların muhtar olduktan sonra değıştikleri gözlenmektedir. Muhtarlık bir “meslek” olmaya başlamakta ve kurumlar-arası işbirlikleri, görünür iş yapma ve bir sonraki seçimleri garantileme gibi çabalar kadınlara “politika oyununu” öğretmeye başlamaktadır. Kadınlar bir kez seçildikten ve kamusal alanda temsil görevi yerine getirmeye başladıktan sonra hızla dönüşmektedirler. Pek çok toplantıya, eğitime, seminere katılmaya başlayan kadınlar, kadın konularına ilişkin bakış açılarını geliştirmeye, ve hatta bakış açılarını değıştirmeye başlamaktadırlar. Bu anlamda aşağıdan, yerelden, toplumsal cinsiyet rollerini eleştirmeden, yardımlaşma amaçlı başlayan bu giriş kadınların talep, istek ve vizyonlarını değıştirmekte; kadın konularına ve sorunlarına duyarlılıklarını arttırmaktadır. Seçilen kadın muhtarlar herhangi bir konuda erkek meslektaşları kadar hatta daha yetkin olduklarını görmüşlerdir. Bu “yapabilirlik hissi” bir yandan kadını ve “görünür varlığı ve deneyimi” ile de “diğer kadınların biz de yapabiliriz” hissiyatını etkilemektedir.

Çalışmanın sonuçlarının gösterdiği bir diğer önemli husus yerelin düşük hiyerarşik yapısı ile kadınların daha kolay baş edebilecekleri tezi ile ilişkilidir. Muhtarlık özelinde konu ele alındığında erkeklerin bu alanı kadınlara henüz terk etmiş veya bırakmış olmadıkları gözükmektedir. Bunu görüştüğümüz kadınların çoğunun mahallede en az 4-5 erkekle yarışmasından çıkarabiliriz. Muhtarlık hala erkekler için anlamlı bir pozisyon olarak talep edilmeye devam etmektedir. Bu anlamıyla kadınlara terk edilmiş bir alan olmadığı gibi mahalle düzeyinde prestijli bir makam olarak erkeklerden alınmaya çalışılan bir siyasi pozisyonudur. Bu haliyle kadınlar en küçük birimde mahallede siyasi pozisyon için kavga etmeyi, propaganda yapmayı, kısaca siyaset yapmayı öğrenmektedirler.

Siyasetin kadının katılımını engelleyen yapısal biçimlerine karşı çıkmanın bir yolu siyasi mücadele olarak gözükmektedir. Bunun en önemli aracı kota uygulaması için verilen mücadeledir. Ancak bu tür acil önlemler merkezi karar alıcıları etkileme gücüyle olabilmektedir. Bunu başaran kadar siyasi katılımı askıya almak aynı zamanda merkezi etkileme gücünü de kaybetmek anlamına gelmektedir. Bu kısır döngü, yani siyasete girmek için önce siyaseti değıştirmek gerekliliğini aşmanın küçük ama anlamlı bir denemesi olarak muhtarlık kolay giriş yapabilme imkanları ile kadınlara fırsat sunmaktadır. Muhtarlık, kadınların düşük eğitim ve beceri düzeyleri ile kolayca aday olabilecekleri, parasal güç gerektirmeyen ve kadının güçlü olduğu yönlerini kullanabileceği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’de siyasetin “yukarıdan” dizayn edilen yapısının olduğu, siyasi partilerin yapısının bu durumu desteklediği belirtilmektedir. Bu kapsamda kadınların siyasette yer alışlarının

“sembolik” değerin ötesine pek geçemediğine vurgu yapılmakta ve siyasetin merkezi yapısı nedeniyle kadınların siyasete katılımları ile umulan katkıların sağlanamadığı görölmektedir. Bu kapsamda yerel düzeyde muhtar olmak isteyen ve sayıları az olmakla birlikte geliŐeceđi düşünölen bir alan ve kadınların siyasete bu Şekilde katılımları belki de “aşağıdan” gelen demokrasi, katılım ve kadın katılımının farklı etkilerini üretebilecek potansiyel bir alan olarak görölebilir. Yoksa kadınlar için yasal düzenlemelerin en erken ve gayet standartları yüksek biçimde olması ama bu tür ileri uygulamaların zihniyet değişimlerine yeterince dokunamaması durumu devam edecektir. Kadınların güçlenmesi, eşit haklara sahip olmaları, kadına yönelik Şiddet gibi çok can alıcı konularda yapılan yasal düzenlemelerin, merkezden dizayn edilen uygulamaların gerekli ancak yetersiz kaldığı aşıkârdır. Zihniyet değişimi denen Şeyin aynı zamanda tecrübe etmekle, görmekle, yaŐamakla, ikna olmakla alakası vardır. Kadın muhtarların mahallelerinde bir tabuyu yıkararak, kadınlara bir alanı açarak zihniyet değişimine önemli katkı sunduklarını söylemek abartı olmayacaktır.

Muhtarlık üzerinden siyasi katılımı zorlayan kadınlar, kadının siyaset kurumu içinde karşılaştığı engellerin ve zorlukların gerekli kıldığı ve ortaya çıkardığı bir yol arayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi tecrübesi olan kadın engellenerek, siyasi tecrübesi olmayan kadınlar siyaseti erkek işi ve kendisini içine almayacak bir kurum olarak görerek siyasette yer alamamaktadır. Bu anlamıyla kadın muhtarlar siyasi gücü ve sayılarının değerini aşan bir etkiye sahiptir. Özellikle Samsun ili, ilin hafızası ve başarılı kadın örnekleri dikkate alındığı vakit muhtarlık bir imkân olma potansiyelindedir. Yoktan, sıfırdan daha fazla bir yer olarak muhtarlık iddiası kadının yerel siyasetteki varlığını yoktan, sıfırdan daha fazla bir yere taşınması ve bunu kendiliğinden yapması ile ilgiye değerlidir.

KAYNAKÇA

Arat, YeŐim (1998), “Kemalizm ve Türk Kadını”, *75.Yılda Kadın ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Arat, YeŐim (1989), *The Patriarchial Paradox: Women Politicians in Turkey*, Associated University Press, Cranbury.

Alkan, Ayten (2004), “Yerel Siyaset Kadınlar İçin Neden Önemli?”, *Birikim Dergisi*, 179, s.71-77.

Alkan, Ayten (2005), *Yerel Yönetimler ve Cinsiyet: Kadınların Kentte Görünmez Varlığı*, Dipnot Yayınları, Ankara.

Alkan, Ayten (2009), "Gendered structures of local politics in Turkey", *Digest of Middle East Studies*, 18, s. 31-56.

- Ayata, Ayşe (1990), “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, *Kadın Bakış Açısından 1980’ler Türkiye’sinde Kadın* (der. Ş.Tekeli), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ayata, Ayşe (1995), “Türkiye’de Kadının Siyasete Katılımı”, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (der. Şirin Tekeli) İletişim, İstanbul.
- Ayata, Ayşe (1998), “Laiklik, güç ve katılım üçgeninde Türkiye’de kadın ve siyaset”, 75. *Yılda Kadınlar ve Erkekler*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul, 1998.
- Ayata, A., Tütüncü, F. (2008), “Critical acts without critical mass”, *Parliamentary Affairs*, 6/13, s. 461-475.
- Antolini, Denis (1984), “Women in Local Government: An Overview”, *Political Women: Current Roles in State and Local Government*, (ed.Janet A.Flammang), Sage, California.
- Arıkboğa, Erbay (2000), “Boşluk Doldurucu ve Aracı Kurum: Mahalle Muhtarlığı”, *Yerel Yönetimler Sempozyumu Bildirileri*, TODAİE, Ankara.
- Çakır, Serpil (1991), “Siyasal Yaşam Katılım Mücadelesinde Türk Kadını”, *Kadınlar ve Siyasal Yaşam*, İstanbul, 1991.
- Çakır, Serpil (2001). “Bir’in nostaljisinden kurtulmak: siyaset teorisine ve pratiğine cinsiyet açısından bakış”, *Yerli bir feminizme doğru*. Derl: İlyasoğlu A, Akgökçe. N, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Çitçi, Oya (1989), *Yerel Yönetimlerde Temsil -Belediye Örneği-*, TODAİE, Ankara.
- Ecevit, Yıldız (2001), “Yerel yönetimler ve kadın örgütleri ilişkisine eleştirel bir yaklaşım”, İçinde A. İlyasoğlu & N. Akgökçe (ed.), *Yerli bir feminizme doğru*, İstanbul: Sel.
- DPT ve DB (2009), *Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı: Eğilimler, Belirleyici Faktörler ve Politika Çerçevesi Raporu*, No: 48508TR.
- Eryılmaz, B. (2007), *Kamu Yönetimi: Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar*, Erkam Matbaası, İstanbul.
- Erdem, T ve Kabasakal, M ve Gençkaya, Ö.F. (2000), *Devlet Reformu, Siyasi Partilerde Reform*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları.
- Esmer, Yılmaz (1999), *Devrim, Evrim, Statü: Türkiye’de Sosyal, Siyasal, Ekonomik Değerler*, İstanbul: TESEV Yayınları:7- Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı.
- Geray, Cevat (1995), “Kent Yönetimi İçin Yeni Yaklaşımlar ve Komşuluk (Mahalle) Biriminin Önemi”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*, C.4, S.6, Kasım.
- Gürcan, A. (2006), “Aile İçi Şiddet”, *Toplumsal Bir Sorun Olarak Şiddet Sempozyum Kitabı*, Ankara.

- Kandiyoti, Deniz (1988), *Ataerkil Örüntüleri: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözölmesine Yönelik Notlar*, (der. Ş. Tekeli), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kalaycıoğlu , E ve Sarıkaya, A.Y. (1983), *Türkiye 'de Siyaset, Süreklilik ve Değişim*, İstanbul: Der Yayınları.
- Köybaşı,ERCÜMENT (2005), "12 Kasım 1933 Muhtarlık Seçimleri ve Türkiye de İlk Kadın Muhtar", *Ses*, 9 Kasım.
- Kırel, Ç., Kocabaş, F., Özdemir, A. A. (2010), "İşletmelerde Algılanan Cinsiyet Temelli Ayrımcılık: Eskişehirde Özel Sektörde Bir Alan Araştırması", *Çimento İşveren*, 5, s. 5-15.
- Koray, Meryem (1992), "Kadın, Siyaset, Kota", (der. N. Arat) *Türkiye 'de Kadın Olgusu*, İstanbul: Say Dağıtım Ltd.Şti.
- Lovenduski, Joni (2001), "Women and Politics: minority representation or critical mass?", *Parliamentary Affairs*, 54, s. 743-758.
- Phillips, Anne (1995), *Demokrasinin Cinsiyeti*, çev. Alev Türker, Metis, İstanbul.
- Sancar, Serpil (2000), *Siyasal Süreçlere Katılımda Kadın-Erkek Eşitliği, Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset*, TÜSİAD, İstanbul.
- Sancar, Serpil (2003). Women in state, politics and civil society. In Bridging the Gender Gap in Turkey. World Bank Report /Europe and Central Asia Region, pp.167–180.
- Say, G. (1998), *Siyasal Değişimde Kadın Boyutu*, İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.
- Shvedova, Nadezhda (2005), "Obstacles to women's participation in parliament", *Women in parliament: beyond numbers*: 33.
- Şenol, Fatma (2009), "Women running for neighborhood offices in a Turkish city: Motivations and resources for electoral candidacy", *Political Geography*, 28 (6), s.362-372.
- Şenol, Fatma (2013), "Elected Neighbourhood Officers in a Turkish City (Izmir): Gendered Local Participation in Governance", *Urban Studies*, 50 (5), s. 977-993.
- Wedel, Heidi (2001), *Siyaset ve Cinsiyet*, Metis, İstanbul.
- Tekeli, Şirin (1991), *Kadınların Siyasetten Dışlanmışlıklarınının 55 Yıllık Öyküsü, Kadınlar ve Siyasal Yaşam: Eşit Hak-Eşit Katılım*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Talashlı, Gülay (1996), *Siyaset Çıkmazında Kadın*, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Tokgöz, O. (1998), "Doğru yol partisinin kadına yönelik söylemi (1982–1995)", *20. Yüzyıl sonunda kadınlar ve gelecek*, Der. Oya Çiftçi, Ankara: TODAİE Yayını.

TÜSİAD (2008), *Türkiye 'de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri*.

Türk Dil Kurumu (1983), *Türkçe Sözlük*, Ankara.

Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2010), *Mahalli İdareler: Teori-Uygulama-Maliye*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

UNDP (United Nations Development Programme) (2006), *Human Development Report 2006*, http://hdr.undp.org/en/media/hdr06_complete.pdf (Erişim Tarihi:07/03/2014).

Yılmaz, T. ve Fidan F. (2006), “Kadın Açısından Boşanma: Yeni Bir Başlangıç mı? Ya da Son mu?”, *Tabuları Aşmak Temalı II. Uluslararası Kadın Araştırmaları Konferansı*, Kıbrıs.

ARAP BAHARI PERSPEKTİFİNDEN KADINLARIN SİYASİ HAYATLARINDA ŞEFFAF TAVAN ETKİSİ

Öğr. Gör. Zeynep BANU DALAMAN,

İstanbul Aydın Üniversitesi

Kadın Araştırmaları Koordinatörlüğü, İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

banudalaman@aydin.edu.tr

ÖZET

Kadın erkek eşitsizliği bütün dünyada ve yaşamın her alanında karşımıza çıkan bir kavramdır. Bunun köklerine baktığımızda karşımıza ataerkillik çıkmaktadır. Ataerkillik kadın erkek eşitsizliğini besleyen bir olgudur. Ataerkillik de arkasına din gücünü alarak köklerini pekiştirmiştir ve yüzyıllardır değişen hiçbir şey olmamıştır.

Yakın tarihte gerçekleşen bir olay olan Arap Baharına baktığımızda meydanlarda erkeklerle beraber gösteri yapan kadınların siyaset yapma aşamasına geldiğinde geri plana itildiğini görmekteyiz. Bu durum sadece İslam devletlerine özgü bir olgu değil patriarkal düzenin bir sonucudur.

Anahtar Kelimeler: Ataerkillik, Kamusal Alan, Özel Alan, Şeffaf Tavanlar, Arap Baharı

ABSTRACT

Gender inequality is a concept encountered all over the world, and in every aspect of life itself. When we examine the reasons behind the concept, we come across with a notion, namely patriarchy. Patriarchy is a notion that feeds and ingrains gender inequality. Patriarchy has also strengthened its roots by taking the power of religion to the back and it was not nothing changed for centuries.

When looking at the Arab spring, which is an event that took place in recent history, with the men in the square of the women who join the demonstrations began to take a back seat when it comes to the political stage, we see that. This is not a phenomenon unique to only the Islamic state is a result of the patriarchal order.

Key Words: Patriarchy, Public Area, Private Area, Glass Ceilings, Arab Spring

GİRİŞ

Kadınların siyaset sahnesine çıkma tarihine göz attığımızda uzun yıllar süren bir çaba sonucunda bu noktaya geldiğini görmekteyiz. Tarihsel açıdan baktığımızda demokrasinin beşiği olarak adlandırılan Eski Yunan'ın, bu konuda en dikkat çekici örneklerden biri olduğunu görmekteyiz. Özgür kadınları vatandaş dahi saymayan ve kadınların kamusal alandan dışlanmasının meşru bir gerekçesi olarak ataerkil ideolojinin doğa-kültür ayrımını ileri süren Eski Yunan'dan bu yana pekte durumun değişmediğini görmekteyiz.

Böylece, erkeklerin işi kamusal alanda otorite kullanmak ve yönetmek, yani siyaset yapmak; kadınlarınki ise ev ve aile içinde kalıp çocuk doğurmak olarak belirleniyordu. Üstelik bütün tek tanrılı dinlerin değişmez sayarak kutsadığı bu varsayım, din halesiyle de donatılarak daha da pekiştirildi (Berktay, 2010; 121).

Bu çalışmanın amacı Arap Baharı örneğinden yola çıkarak meydanlarda erkeklerle omuz omuza gösteri yapan kadınların yeniden inşa aşamasından siyaset sahnesinde geri plana atılmasının sebeplerinin tartışılması ve kamusal alanlardan itilerek özel alana hapsolmaları sağlayacak zeminlerin nasıl yaratıldığının araştırılmasıdır. Bu dayatmaya karşı çıkarak kendini kamusal alana ait gören ve erkeklerin er meydanı olarak görülen siyasete atılmak isteyen kadınların siyasi hayatlarında Demokles'in Kılıcı gibi tepelerinde duran şeffaf tavanların kaynaklarını bulmaktır.

Bu amaçtan hareketle dinin etkisi ve patriarkal yapı gibi faktörler göz önünde bulundurulmuş ve irdelenmiştir.

KAMUSAL ALAN- ÖZEL ALAN AYRIMI

Öncelikle makalede sıkça yer verilen kamusal alan ve özel alan kavramlarına ve bu kavramların ayırımına değinmek istiyorum.

Tarihsel olarak ortaya çıkışı Antik çağa dayanan özel ve kamusal kavramlarının Batı dillerinde belirgin bir şekilde kullanımı, on beşinci yüzyılın ikinci yarısına denk gelir. 'Kamu' (*public*) kelimesi İngilizce'de ilk defa, 1470 yılında Malory tarafından, 'toplumun ortak çıkarını' ifade etmek için kullanılmıştır. Bu kullanımından yaklaşık yetmiş yıl sonra, 'kamu' kelimesine 'genel gözleme açık ve ortada olan' şeklinde yeni bir anlam daha eklenmiştir. 'Özel' (*private*) kelimesinin ise İngilizce'de, 1540'lı yıllarda, üst düzey devlet görevlilerini halkın geri kalanından ayırt etmek için, 'ayrıcalıklı' kişi anlamına gelecek şekilde kullanıldığı görülmektedir (Yılmaz, 2007; 1). Zaman içinde "kamusal" kelimesi değişerek, kapalı topluluklardan farklı olarak herkese açık (Habermas, 2002: 58) anlamında kullanılmaya başlanırken, "özel" sözcüğü kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan bir yaşam bölgesi anlamına gelmiştir.

Bu konuda yapılan ilk ayırım Aritoteles tarafından yapılmıştır. Aristoteles'e göre, her yurttaş iki varoluş düzenine aittir, idion ve koinon (Arnaoutoglou, 1998: 69).

Antik çağda kamu alanı, özgür erkek bireylerin farklarını ortaya koyarak üstünlüklerini gösterebileceği yerdir (Arendt, 1994: 72). Hayati ihtiyaçların karşılandığı ev ise özel alandır.

Habermas'a göre "kadınların siyasal kamudan dışlanması, sadece erkeklerin buraya kendilerine ayrılmış bir kontenjanmışçasına hâkim olması anlamında değil, siyasal kamunun yapısı ve özel alanla ilişkisi itibarıyla cinsiyete özgü bir şekilde belirlenmesi anlamında da tayin edici olmuştur. İmtiyazsız erkeklerin dışlanışından farklı olarak kadınların dışlanması, yapı kurucu bir güce sahipti" (Habermas, 2002: 96).

Kadınların siyaset dışına atılması ve geri plana itilmesi yalnızca siyasetin kendisine zarar vermektedir. Çünkü siyaset, bireylerin birbirleriyle etkileşim ve ortaklık içinde giriştikleri özgür, gönüllü eylemler aracılığıyla kendilerini yarattıkları, ortaya koydukları bir sahne; siyasetin yer aldığı kamusal alan ise, "insanlararası bir alan"dır ve yurttaşlar bir kamusal alanda bir araya gelip kolektif sorunlar üzerine tartışarak karara vardıkları zaman gerçek anlamını bulur (Berktaş, 2010: 39). Bu açıdan bakıldığında kadınların noksanlığı ile siyaset gerçek ifadesinden yoksun bir hal almıştır.

ARAP BAHARI VE KADINLAR

Arap Baharı diye adlandırılan uyanış, direniş hareketine kadınlar da erkekler kadar aktif rol oynadılar lakin otokrat liderler veya seçimle iktidara gelen hükümetlerin buluşma noktası siyasette ve sosyal hayatta cinsiyet eşitliğinin önündeki engelleri korumak oldu.

Ülkesel temelde baktığımız zaman; Arap baharının başlangıç noktası olan Tunus'ta kurucu meclis için yapılan seçimlerde başa gelen İslamcı Ennahda Partisi'nin planladığı Medeni Kanun değişikliği o dönemde büyük ses getirmişti. Çok eşliliği yasal hale getirmeyi planlayan ve şeriat referanslı hazırlanması planlanan anayasa değişikliği kadınlar ve sahip olduğu hakları için büyük endişe sebebi olmuştur. Ancak 2014 seçimleri ile laik ilkeler benimseyen Nida Tunus Partisi'nin başa gelmesi ile herkeste durumun biraz daha iyiye gideceği yönünde bir izlenim uyandırmıştır.

Libya'ya bakacak olduğumuz zaman; Ulusal Geçiş Konseyi'nin başı Mustafa Abdül Celil'in yeni düzenin şeriata göre şekilleneceğini yönündeki açıklaması Kaddafi iktidarının sonlandırıldığı günün heyecanıyla çok tepki çekmemişti. Celil Libya'nın 'özgürlüğünü' dünyaya duyururken 'şeriati ihlal eden evliliği ve boşanmayı düzenleyen yasalar dâhil bütün kanunların geçersiz olacağını duyurmuş ve Kaddafi iktidarı devirmek için onlarla omuz omuza mücadele eden kadınların emeğini göz ardı ederek hazırladığı yeni seçim kanununun ilk

taslağında kadınlara ayrılan yüzde 10 seçim kotası sonradan kaldırmış ve kadın örgütlerinin itirazları dikkate dahi almamıştır.

Yemen’de ise durum yine aynı şekilde cereyan etmiştir. Orada da Selefilerin genel yaşam içinde etkili olmaya başlamalarıyla kadına dönük baskılar da artmaya başlamış ve kadınlar kamusal alandan itilmişlerdir. Bu noktada en dikkat çekici isim 2011 Nobel Barış Ödülünü alan Tevekkül Karmandır. "Evimde yatağında ölümü bekleyeceğime özgürlük ve çocuklarım için onurlu bir hayat adına meydandaki çadırımda ölürüm daha iyi" diyerek devrime olan inancını gösteren ve Yemen devriminin anası diye bilinen Karman’ın çabaları sonucunda 2011’de Yemen Başbakanı Ali-Abdullah Saleh istifa etmek zorunda kaldı. Ancak son duruma baktığımız zaman Yemen’in İran etkisi altında olduğunu ve giderek şeriat ilkelerine yaklaştığını görmekteyiz.

Mısır’a bakacak olduğumuzda, Hüsnü Mübarek yönetimine karşı Tahrir meydanında erkeklerle yan yana direniş gösteren ve sloganlar atan Mısırlı kadınların Müslüman Kardeşler’in ve Selefilerin seçim zaferiyle siyasette sahip oldukları mevcut kısıtlı yerlerini de kaybetmeleri dikkat çekmektedir. Mübarek döneminde kadın adaylara ayrılan kota sayesinde mecliste 64 sandalyeye sahip olan kadınların temsil oranı yüzde 12’den yüzde 2’ye düştü. Müslüman Kardeşler sözcüsü Mahmud Gozlan ilk açıklamalarından birini halkın seçeceği devlet başkanının ‘bir kadın olamayacağı’ üzerineydi. Şeriata uymayan yasaları reddedebileceklerini de ekleyerek nasıl bir düzen düşlediklerini de açıklayan Gozlan, sadece bu yönelimlerle de sınırlı kalmadı. Orduyu protesto eylemlerinde bulunan kadınlar polis tarafından zorla bekâret testine tabi tutuldu. Daha iyi ve daha özgürce bir yaşam için meydanlara çıkan kadınlar daha iyiye sahip olmak bir yana, mevcut konumlarını koruma savaşına yeniden başlamak zorunda kaldılar. Kahire’de Amerikan Üniversite’sinde görevli Amina Elbendari, “Feministlerin onlarca yıllık mücadele sonucunda elde ettikleri haklar sıfırlandı” diyerek Mısır’daki kadınların içinde bulunduğu açmazı oldukça iyi ifade etmiştir.

Bu durum bile kendi başına cinsiyetçi algının ya da “Arap baharı” olarak nitelendirilen sürecin kadınlar açısından aynı anlama gelmediğini kısa zamanda göstermiş oldu. Peki, bu mücadeleci kadınların geri plana atılmasının sebebi nedir? Kadınların siyasi kariyerlerinde içine sıkıştıkları şeffaf duvarlar toplum tarafından nasıl ve şekilde dayatılmıştır? Bu durum Arap coğrafyasına hâkim olan İslamiyet’ten kaynaklanan bir durum mudur? Yoksa patriarkal veya başka bir deyişle ataerkil yönetim biçiminden mi kaynaklanmaktadır? İlk olarak dinlerin kamusal-özel alan ayırımında kadınların özele alana itilmesindeki rolünü inceleyelim.

KAMUSAL ALANDA KADINLARIN GERİ PLANA ATILMASININ MEŞRULAŞMA ARACI OLARAK DİN

Din geçmişte olduğu gibi bugün de toplumların, sosyal yapıların, değer yargılarının temel dinamiği olma fonksiyonunu devam ettirmekte, insanların değer yargılarının, sosyal ilişkilerinin ve ahlaki özelliklerinin şekillenmesinde etkin rol oynamaktadır (Türkoğlu, 2014: iii).

Aydınlanmacı filozofların da din ve kadına bakış açılarının farklı olmadığını görüyoruz. J.J. Rousseau'ya göre, kadın, yalnızca erkeğe göre var olurken, kadın ve erkeğe verilen görevler aynı değildir. Rousseau kadın erkek ayrımını doğalarına bağlarken, erkeğin doğal olarak kamusal alanda politikleşmesinden kadınınsa özel alanda ev ve çocuk işleriyle uğraşmasından bahseder. Rousseau *Emile* adlı eserinde kadınların bir anne olarak çocuklarına küçük yaşta dini eğitimlerini vermesini en önemli görevi olarak tanımlar (Rousseau, 1961: 136).

Modern siyasi teoride bile kadının ataerkil düzenin bir parçası olarak ikincil konumda oluşu kurgulanmıştır. Rousseau kadını “ahlak bekçisi/velisi”, Kant “toplum yetiştiricisi”, Hobbes “erkeğin fiziksel eşiti”, Mills “erkeğin entellektüel eşiti”, Locke ise “erkeğin ahlaki eşiti” olarak tanımlar (Hirschmann, 2008: 162-285). Tüm bu düşüncüler tek bir yönüyle kadını erkekle eşitlerken referans noktası yine erkek, kadın ise ikincil durumdadır. Neredeyse tamamı kadınların eşit vatandaşlıklarını kabul ediyor gibi görünseler de toplum içinde farklı rollerinden bahsederek kadını tabakalaştırmaktadırlar.

Compte'un bahsettiği üç hal yasasının sonu pozitivist döneme geçmeden önce olan metafizik dönem; bir soyutlama halidir. Evreni yöneten, artık insana benzeyen bir varlık değil, soyut bir güçtür, soyut bir ilkedir (Sönmez, 2010: 161). Pozitif dönem ise bilim anlayışının oluştuğu dönemdir. Bu tanımlamaya göre ataerkilliğe teolojik dönemin monoteist evresinde ulaşıldığı söylenebilir (Kalkan, 2007: 132).

Tek tanrılı dinlerin tamamını ele aldığımızda kadına bakış açısının değişmediğini, hep kamusal alandan soyutlanan, özel alanda var olmasına izin verilen birer ataerkil yapılanmanın kurguları olduğunu görüyoruz. Diğer semavi dinlerden önce, Arap coğrafyasında hâkim din olan İslamiyet ve kutsal kitabı Kur'an üzerinden kadına bakış açısının değerlendirmesini yapalım.

Nisa Suresi 1. Ayeti yaradılışla ilgilidir,” Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üreten Rabbinizden korkun.” Aynı şekilde Mü'mininun suresinin 12. 13. ve 14.'ü ayeti de yaradılışa değinir. “And olsun biz insanı, çamurdan, bir sülâleden (süzülüp çıkarılmış çamurdan) yarattık. Sonra onu emin ve sağlam bir karargâhta (rahimde) nutfe (sperma) haline getirdik. Sonra nutfeyi bir alaka (embriyo)

yarattık, derken o alakayı bir mudga (bir çığnem et parçası halinde) yarattık, derken o mudgayı bir takım kemik yarattık, derken o kemiklere bir et giydirdik, sonra onu diğer bir yaratık olarak teşekkül ettirdik. Yapıp yaratanların en güzeli olan Allah, pek yücedir...”

Bu ayetlerde kadının erkekten yaratıldığı ifade edilmiştir yani ataerkil sistem ilk ışığını daha yaradılış metaforundan vermiştir.

Nisa suresi 34. Ayette kadın-erkek ilişkileri ile ilgilidir.” Erkekler, kadın üzerine idareci ve hâkimdirler. Çünkü Allah birini (cihat, imamet, miras gibi işlerde) diğerinden üstün yaratmıştır. Bir de erkekler mallarından (aile fertlerine) harcamaktadırlar. İyi kadınlar, itaatkâr olanlar ve Allah'ın korunmasını emrettiği şeyleri kocalarının bulunmadığı zamanlarda da koruyanlardır. Fenalık ve geçimsizliklerinden korktuğunuz kadınlara gelince: Önce kendilerine öğüt verin, yataklarından ayrılın. Bunlar da fayda vermezse dövün. Eğer size itaat ederlerse kendilerini incitmeye başka bir bahane aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür...” Bu ayette de kadının ikincilliği açık bir şekilde ifade edilmiştir.

Sabbah, bu ayeti temel alarak şu görüşü savunmuştur: *“İktisadi bakımdan bağımlı olduğu için kadının edilgen ve itaatkâr olarak tanımlandığı bir sistemde, kendi sorumluluğunu üstlenebilen ücretli bir kadın, olsa olsa bir sapma olarak görülebilir. Para kazanmak, hiyerarşinin temelini oluşturan ve erkeklerin üstünlüğünü doğrulayan iktisadi paylaşmayı bozar. Müslüman aile ülküsü, iktisadi üretime katılan kadın düşüncesini dışlar; kadının rolü, ailenin yeniden üretimini sağlamak ve erkek müminlerin doyumunu güvence altına almakla sınırlıdır.”* (Sabbah, 1995: 27).

Kuran'da da kadının toplumsal yaşamdaki rolü açıkça belirtilmiştir Kadının cinsel ve fizyolojik süreçleri (bekâret, adet görme, doğum, kısırlık, cinsel ilişki vb.) aile yaşantısı içerisinde yaşamını nasıl sürdüreceği kesin hükümlerle ortaya konmuş ve toplumsal -dinsel yaptırımlarla denetlenmiştir. Sevap - günah, haram - helal, cennet - cehennem gibi dinsel ayıp, yasak, adet -gelenek gibi toplumsal denetleme mekanizmaları ile bu kontrolün sürekliliği günümüze kadar sürdürülmüştür (Kalkan, 2007: 159). Bakara Suresi 223. Ayette şu ifadeler yer almaktadır; “Kadınlarınız sizin için bir tarladır. Tarlanıza nasıl dilerse öyle varın.” Buradan da anlaşıldığı üzere kadınlar erkeklerin sahipliği altına bırakılmış, ataerkillik bu ayette de net bir şekilde kendini belli etmiştir.

Örtünmesi gereken kadın kamusal alandan da dışlanmıştır. İslamiyet'te, halife olmanın iki kıstası Arap ve erkek olmaktır. Arap olmak kıstasına karşı Hariciler karşı çıkmıştır ancak hiç kimse erkek olma kıstasına karşı gelmemiştir (Berktaş, 2010: 113). Bu da göstermektedir ki dini liderlikten kadınlar dışlanmışlardır. Yine dini liderlik Tanrının dünyadaki bir yansıması olan erkeğe aittir (Kalkan, 2007: 164). Yani siyasete katılması mümkün dahi değildir.

Öncelikle bu durum sadece Arap ülkelerinde değil basit bir gözlemlerle baktığımız zaman tüm kadınların erkeklere kıyasla daha az politize olduklarını ve siyasi söylemlere daha az katıldıkları kanısına ulaşabiliriz. Bunu yalnızca İslam dini temeline indirmek konuya at gözlüğüyle bakmakla eşdeğer olacaktır. Bu tezimi doğrulamak adına diğer tek tanrılı dinlerin kadına bakışını incelemek oldukça yerinde olacaktır.

Yahudilik ana soylu bir yapıda olmasına karşın ataerkil yapı oldukça baskındır. Yahudilerin her sabah tekrar ettikleri dualarında “Ezeli ilahımız, kâinatın kralı, beni kadın yaratmadığın için sana hamdolsun” cümlesi yer almaktadır (Okiç, 1978: 7).

Yahudilikte kadının yaratılışıyla ilgili kutsal kitapta “... Âdem uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem’den aldığı bir kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem’e getirdi.” denilmektedir. Âdem “İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir.” dedi. Ona “kadın” denilecek.

İşte kadının yaratılışı, entelektüel kapasitesi düşük olan o çağın insanlarına, bir öykü şeklinde anlatılmıştır. Bu yaratılış metninde Tanrı önce Âdem’i yaratmış sonra onun kaburga kemiğinden Havva’yı yaratmış ve ikisini Aden Bahçesi’ne yerleştirmiştir. Her şeyi yiyebileceklerini ama “bilme” ağacından yememeleri gerektiğini söyler. Yılanın kandırmasıyla Havva Âdem’i de ikna eder, bilme ağacının meyvesinden yerler ve çıplak olduklarını bilirler. Tanrı kızar ve Havva’nın cezasının acılar içinde çocuk doğurmak olduğunu, arzusunun kocasına olacağını, kocasının onun üzerinde egemen olacağını söyler. Âdem’in ise cezası ekmeğini zahmetle topraktan çıkarması, çalışması olacaktır. Yılan yasamı boyunca yerlerde sürünecektir. Görüldüğü gibi kadın erkeğine boyun eğmek zorunda bırakılmıştır (Kalkan, 2007: 138).

Bu öykü, çağlar boyunca insanları etkilemiş, kadının yazgısında büyük rol oynamıştır. En önemli yazarlar bilim insanları bile bu öykünün etkisi altında kalacak,

Havva’nın itaatsizliği sanatın birçok dalına, edebiyata, resme kaynaklık edecektir (Kalkan, 2007: 139).

Aynı şekilde kadın İsrail toplumunda yeni dinle beraber değersiz bir hal almaya devam etti.

Hristiyanlığa bakacak olduğumuzda ise Meryem Ana figüründen yola çıkarak ana soylu öğeler olduğu kanısına varabiliriz. Lakin İncil’in ilave kitaplarında ve bilhassa Pavlus metinlerine yaptığımız incelemelerde kadınların küçümsendiği bölümlere rastlanır. Hristiyanlık tarihi kadınlara yapılan katliamlarla doludur. İtaatsiz görülen, toplum ve din kurallarına karşı çıkan kadınlar cadılıkla suçlanmış, on binlerce kadın 16. ve 17. yüzyılda yakılarak ya da linç edilerek katledilmiştir. Hristiyanlıktaki kadınlarla ilgili söylemlere bakacak olursak:

“Kadın başını açarsa, saçını kestirsin. Ama kadının saçını kestirmesi ya da tıraş etmesi ayıpsa, başını örtün. Erkek başını örtmemeli; o, Tanrı’nın benzeri ve yüceliğidir. Kadın da erkeğin yüceliğidir. Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı.” (İncil, 1.Korintliler 11: 5-10)

“Her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek, Mesih’in başı da Tanrı’dır.” (İncil, 1. Korintliler 11: 3)

“Kadınlar toplantılarınızda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur. Kutsal Yasa’nın da belirttiği gibi, uysal olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa, evde kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır.” (İncil, 1. Korintliler 14: 34-35)

Bu söylemlerden yola çıkarak kadın figürünün geri plana atıldığını Hristiyanlık öğretisinde de görmekteyiz. Kadınlar papazlıkta yapamamaktadır, bunun nedeni İsa’nın havarileri arasında ve son yemekte tek bir kadın olmayışıdır (Salomon, 1997: 68).

Aynı şekilde Hinduizm’de tanrılar, bilgeler, din adamları hep erkeklerden oluşmuştur. Bu yüzden kadın daima ikinci plandadır. Evlenmede ve boşanmada söz sahibi erkektir. Budizm’in de aynı doğrultuda olduğunu söyleyebiliriz.

Bu noktada şu şekilde bir çıkarımda bulunmak doğru olacaktır. Arap Baharıyla kadınların geri plana atılmasının İslam din öğretisiyle sıkı sıkıya bir bağlantısı yoktur. Çünkü benzer durumlar Yahudilik, Hristiyanlık gibi tek tanrılı dinlerde de Budizm ve Hinduizm daha farklı inançlara sahip dinlerde de mevcuttur. Dolayısıyla buradan çıkarabileceğimiz tek sonuç dinlerin toplumsal yaşamı etkileyerek öz, çekirdek kısmında yer alan ataerkilliğin topluma nüfus etmesidir.

SİYASETTE ERKEK EGEMENLİĞİNİN KURAMSAL ŞEKLİ: “PATRIARKİ”

“Patriyarki” kelimesi köken olarak “babanın yani erkeğin yönetimi ve egemenliği anlamına gelmektedir. “Patriyarki” Türkçe’ye “ataerkillik” veya “erkek egemen toplumsal yapı olarak çevrilmektedir (Yaktıl Oğuz, 2009: 13). Bu aynı zamanda, “babaların eşlerine ve çocuklarına karşı kullandıkları otoriteyi bir siyasi liderin kullanmasıdır, kelime anlamı tam olarak” babanın yönetimidir ve siyasi lider ile yönetim kadrolarının erkek egemen olduğu sistemlerin genel adıdır. Patriyarkinin temellinde ataerkillik yatmaktadır dolayısıyla önce ataerkilliği incelemek daha yerinde olacaktır.

Ataerkillik, toplumda ekonomik, siyasi, sosyal ve ruhani otoriteyi erkeklerin elde etmesi sonucu ortaya çıkan ve kadının baskı altına alınarak ikincil konuma düşmesine neden olan bir sistemdir (Kalkan, 2007: 89). Ataerkillikle birlikte kadınlar birçok haklarını yitirdi. Kadınlar erkeğe bağımlı hale geldi, evlilik kadınları erkeğe bağlamaya yarayan bir kurum niteliği

kazanırken aynı zamanda pek çok toplumda alım-satım işine dönüştü ve kadın adeta metalaştırılan değersizleştirilen bir dönemece girildi (Çelik, 2008: 96).

Engels'e göre anaerkil düzenden, ataerkil düzene geçiş, koşullar uygun olduğu için barış içinde olmuştur. Engels, kadınların toplumsal düzende zamanla gelişen bu yeni durum karşısında mücadele yerine gelişen bu yeni duruma adapte olduklarını belirtir. Erkek üstünlüğünün başlamasıyla, kadın, birliği içindeki eski yerini yitirdi. (Engels, 1990: 68).

İlk olarak aileden başlayan bu yapı daha sonra suya atılmış bir taş parçası gibi halkalarını genişleyerek devlet yönetim sistemlerine değin ulaşan bir konuma gelmiştir. Patriyarki kaynaklı paternalizm de aynı doğrultuda bir siyasi terimdir; devlet eliyle yürütülen paternalizm bireylerin özgürlüklerini sözde onların iyiliği adına kısıtlar. Filmer, kitabında, insanların siyasal açıdan eşit olmadıklarını, birbiriyle olan ilişkilerinin ilahi bir hiyerarşi içinde belirlendiğini ve kralın bu hiyerarşinin en tepesinde olduğunu ileri sürer. Kral üstün konumunu "ilahi yasa"dan almıştır. Yani, Tanrı'nın ilk krallık hakkını bahşettiği Âdem'den aktarılan bir haktır bu (Ağaoğullar, 2011: 484).

Yönetim hakkını böylesine kutsallaştırılan erkeğin kamusal alanda hâkimiyet ilan etmesi kaçınılmazdır. Bu açıdan bakıldığında yalnızca Arap Baharından sonra kurulan siyasal düzenlerde değil dünyanın tüm kesiminde kadınlar siyasette erkek hegemonyasına direnmek zorunda kalmışlardır. Almanya'da Hristiyan Demokrat Partisine yaptığımız ziyarette Şansölye Angela Merkel ile ilgili sorduğumuz "bir kadının Şansölye ve parti başkanı olması ilgili ne düşünüyorsunuz?" sorusu siyasetteki şeffaf tavan etkisinin dünya çapında bir problem olduğunu açık ve net göstermişti. İlk başta kabul etmekte çok zorlandıklarını açık ve net söyleyen parti yöneticileri ama artık bu duvarların yıkıldığını ve kadınlarında çok iyi siyasetçiler olduklarını kabul ettiklerini söylediler. Ataerkil düzenin bir kalıptan ibaret olduğu ve yıkılması halinde kadınların önünün açıldığı da bu soruyla beraber kendini yanıtlamıştır.

Aynı şekilde Cumhuriyetin Kuruluş dönemine de baktığımızda siyasette kadınların geri plana itildiğini görmekteyiz. Cumhuriyeti kuran erkekler kadınları modernleşme programının araçsal, simgesel tarafı olarak görüyor ve kadınların çizdikleri sınırdan dışarı çıkmasını istemiyordu. 1923 yılında Nezihe Muhiddin tarafından kurulan Kadınlar Halk Fırkası bilinenlerin aksine cumhuriyet döneminin ilk siyasi partisidir. Fakat TBMM o yıllarda kadınlara parti kurma hakkı vermediğinden ve "kadın-erkek ayrımı yaptığı" gerekçesiyle partiyi kapatmıştır. Kadınlar Halk Fırkası daha sonra Türk Kadınlar Birliği'ne dönüşür ve STK bazında kadınların siyasette hak ettikleri yerleri alması için mücadele eder. Kadınlar Türkiye'de ilk kez 1935 yılında yapılan seçimler sonrasında parlamentoya girebilmişlerdir. Ne var ki Cumhuriyet'le birlikte kadın, "erkekleştirilerek" görünürlük kazanmıştır. Devamında gelişen kadın hareketleri de erkeklerin hegemonik iktidarı altında kalmıştır.

SONUÇ

Uluslararası Parlamentolar Birliğinin Kadınların Parlamentolardaki temsil oranları ile ilgili son verilerini incelediğimiz zaman dünyada kadın temsili oranının yüzde yirmilerde olduğunu görmekteyiz ve bölgesel temelde baktığımızda İskandinav ülkelerinin bu konuda başı çektiğini ve Pasifik ülkelerinin yetersiz kaldığını görmekteyiz. Ülkeler açısından baktığımızda ise, en baş sırayı bir Afrika ülkesi olan Ruanda çekmektedir. Hristiyan ağırlıklı nüfusa sahip bir ülke olan Ruanda'da 80 koltuktan 51'i kadınlara aittir. İslam ülkeleri olarak istatistiğe baktığımızda ise 7. Sırada olan Senegal en başı çekmektedir. En son sırada ise sıfır temsille Mikronezya, Palau, Katar, Tonga Krallığı ve Vanuatu yer almaktadır. Katar hariç bu ülkelerin büyük bir çoğunluğu Hristiyan nüfusa sahiptir. Aynı şekilde Yahudi nüfusun ağırlıkta olduğu İsrail'in ise sıralaması 57 olmuştur. Bu perspektiften baktığımızda Arap Baharı sonrası yaşanan gelişmeleri İslam dinine ve öğretilerine mal etmek oldukça yanlış ve eksiktir. Farklı dinlerin hâkim olduğu coğrafyalarda da benzer sorunlarla karşılaşılmaktadır.

Sadece Arap Baharı sonrası değil dünyanın birçok ülkesinde parti liderleri kadınların politikaya girmelerini istediklerini belirten konuşmalarının ardından yapılan ilk parlamenter seçimlerde yine kadın adayları, listelerin şanssız yerlerine koydukları için Meclis'e sembolik rakamlarda kadınlar girebilmektedirler (Gönül, 2013: 42). Bunun sebebi erkeğin hâkimiyet alanı, adeta bir er meydanı olarak gördüğü kamusal alandaki otoritesini koruma çabasıdır. Kadınlar özel alanlara hapsedilerek zorunlu bir öteki plana atılma durumu ile hep karşı karşıya kalmışlardır. Bunun da temel kaynağı yaratılış hikâyesinden başlanarak dini öğretilerle topluma zerk edilen ataerkillik ve akabinde ortaya çıkan paternalist yönetim şeklidir. Daha doğumumuzdan itibaren bize dayatılan toplumsal cinsiyet algısı ilerleyen yaşamımızda da bize yön vermektedir. Devlet hep koruyucu baba gibi görülerek kadınlar siyasetin dışında tutulmuş ve itildikleri özel alanda dahi erkeklerine itaat edilmesi istenmiş ve beklenmiştir. Siyaset pastası erkeklere bile dar gelirken, kadınların da bu pastadan pay istemeleri erkek egemen siyaset sisteminin siyasetçi erkeklerinin hoşuna gitmemektedir. Kadınlar siyasete girdikleri zaman onları hemen kadın kolları gibi dar alanlara yönlendirerek daha mühim karar mekanizmalarından uzak tutmak erkeklerde doğal bir siyaset anlayışı haline gelmiştir (Gönül, 2013: 42).

Kadına dair sunulacak öneriler onun kendi gücünü bilerek mücadeleye devam etmesi ve bu şeffaf tavanlardan kendini soyutlayabilmesidir. Bu sayede ona Âdem ad vermeyecektir. Havva iktidara ortak olmanın verdiği güçle erkeğin ona atfettiği değerleri değil, kendi sahip olduğu değerleri ortaya koyabilecektir. Ad koymak kendi değerini kendi belirlemektir. Eşitlik ancak o zaman sağlanacaktır (Kalkan, 2007: 464). Kadınlar da hak ettikleri yerlerde kendini bulacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M., (2011). Batı'da Siyasal Düşünceler, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Arendt, H.,(1994). *İnsanlık Durumu*. Bahadır Sina Şenel (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul
- Arnaoutoglou,İ., (1998). Kosmos: Essays in Order, Conflict and Community in Classical Athens. Paul Cartledge,Paul Millett,Sitta von Reden (Ed.), Between Koinon And İdion: Legal And Social Dimensions Of Religious Associations İn Ancient Athens. Cambridge University Press, Cambridge
- Berktaş, F., (2010). Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Metis Yayınları, İstanbul
- Berktaş, F., (2010). Politikanın Çağrısı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Çelik, Ö. (2008). *Ataerkil Sistem Bağlamında Toplumsal Cinsiyet Ve Cinsiyet Rollerinin Benimsenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, GÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Engels, F. (1990). *Ailenin Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökenleri*, Kenan Somer (Çev.), Sol Yayınları, Ankara
- Gönül, A. (2013). *Kadınların Siyasal Kariyerlerinde Cam Tavan Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Habermas, J. (1995). *Kamusal Alan: Ansiklopedik Bir Makale*. Nuran Erol (Çev.), Birikim Dergisi, sayı. 70.
- Hirschmann, N.J. (2008). *Gender, Class and Freedom in Modern Political Theory*, Princeton University Press, Princeton and Oxford
- İncil. (1993). Kitabı Mukaddes Sirketi, İstanbul.
- Kalkan, A. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Sosyolojik Kökenleri ve Politik Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Kongar, E. (1999). Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği. Remzi Kitabevi, İstanbul
- Okiç, T., (1978). İslamiyet'te Kadın Öğretimi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Rousseau, J.J (1961). *Emile ou de l'Education (1762)*, Garnier, Paris
- Sabbah, F., (1995). *İslam'ın Bilinçaltında Kadın*, Aysegül Sönmezay (Çev.). Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Salomon, P., (1997). *Güneş Kadını*, Sevgi Tamgüç (Çev.), Pencere Yayınları, İstanbul
- Sönmez, V. (2010). Auguste Comte ve Pozitivizm. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi

Türkoğlu, H., (2014). *Din Algısı ve Toplumsal Yapı Açısından Türkiye'deki Ca'feriler*, Yüksek Lisans Tezi, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Yaktıl Oğuz., (2009). *Toplumsal Yaşamda Kadın*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını

Yılmaz, Z., (2007). *Hannah Arendt'te Özel Alan-Kamusal Alan Ayrımı ve Modern Çağda Toplumsal Alan*, Doktora Tezi, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum

http://www.kuranikerim.com/t_elmalili_index.htm. (Erişim Tarihi: 19.03.2015)

<http://www.milliyet.com.tr>. (Erişim Tarihi: 19.03.2015)

<http://dusundurensozler.blogspot.com/2008/05/jj-rousseauunun-insan-yaamina-bakii.htm>

(Erişim Tarihi: 19.03.2015)

B - KADIN VE EKONOMİ / İSTİHDAM

WOMEN AND ECONOMY / EMPLOYMENT

TÜRKİYE'DE ATAERKİL EKONOMİ YÖNETİMİ

PATRIARCHAL ECONOMY MANAGEMENT IN TURKEY

Yrd. Doç. Dr. Aysel GÜNDOĞDU,

Istanbul Medipol Üniversitesi

İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi

agundogdu@medipol.edu.tr

ÖZET

Kadınların iş yaşamına katılma oranı geçmişe nazaran yükselen bir ivme içerisindedir. Bununla birlikte yönetim kademesi arttıkça yönetici kadınların sayısının azaldığı görülmektedir. Bu durumun hem toplumsal hem kültürel etkileri mevcuttur. Dünya yönetiminin erkek bir karaktere sahip olması nedeni ile kadınların yöneticilik vasfı ile ilgili birtakım önyargılar bulunmaktadır. Kadın yöneticilerin erkek yöneticilere göre daha az profesyonel davrandığı iddiası, iş yaşamı dışındaki etkenlere daha fazla zaman harcaması, toplumun aile unsuru içerisinde kadına bakışı bu önyargılara neden olan etkenlerden bazılarıdır.

Dünyada kadının üst yönetimdeki oranı erkeklere göre oldukça düşüktür. Ancak son zamanlarda kadının özellikle ekonomi yönetimindeki önemi artmıştır. Dünyanın en büyük para politikacısı olan Amerikan Merkez Bankası Başkanı Jannet Yellen buna örnek olarak verilebilir. Bunun dışında Rusya, Kırgızistan, Venezuela, Güney Afrika, Sırbistan, Arjantin, Belarus, Malezya, Bahama'nın da Merkez Bankası başkanları kadındır. Türkiye'de ise devletin ekonominin üst yönetiminde kadına hiç yer vermediği görülmektedir. Ekonomi Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Borsa İstanbul gibi ekonominin kamu tarafında olan otoritelerin başında erkek yöneticiler bulunmaktadır. Yükseköğretimde iktisat, işletme ve ekonomi eğitimi alan kadın öğrencilerin sayısı en az erkek öğrenciler kadar olmasına ve bu alanlarda lisansüstü eğitim alan kadın sayısının hızla artmasına rağmen bu kurumların başında

kadın yönetici olmaması konunun araştırma niteliğini arttırmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’de ekonomi yönetimin başında kadın yöneticilerin neden olmadığına dair yaklaşımlar ele alınacak olup Dünya’daki durum ile kıyaslanarak Türkiye’deki ataerkil ekonomi yönetimi irdelenecektir.

ABSTRACT

The participation rate of female in business life is increasing. However, when the management level increases, the number of female managers decrease. There are social and cultural impacts about this case. Because of having a man character of world there are some preconceptions about female’s management skills. Some of the mare female’s less professional behavior than male managers, female managers more time to spend on factors outside of work life, in view of the female’s family element of society.

As we know there are less women managers than men in the world. However, recently the importance of female manager has increased, especially in managing the economy. Jannet Yellen, the President of the Federal Reserve Bank which is The world's largest money politician can be given as an example. Other than that, Russia, Venezuela, South Africa, Serbia, Argentina, Belarus, Malaysia, the Bahamas’ Central banks’ are managed by female managers. But, In Turkey there is no female manager on the top of the state economy management any time. Ministry of Economy, Treasury, Central Bank, Banking Regulation and Supervision Agency, Capital Markets Board, Borsa İstanbul, all of these economy authority’s’ managers are male. Although there are female student at least as much as male student in the university, in business and economics department, there has been no female manager on the top of economy management and compared by the situation of the world patriarchal economy management.

1. Giriş

Kadın toplumda kabul gördüğü ana vasıflarının dışında çeşitli nedenlerle çalışma hayatına girmiş ve zamanla sahip olduğu özellikleri iş yaşamına yansıtmaya başlamıştır. Kadının “çalışan işçi” pozisyonundan “yönetici” kademesine gelmesi kolay olmamıştır. Gerek kendisi ile ilgili sorunlara gerekse toplumun baskısına maruz kalan kadın, kendini geliştirme yolunda dönem dönem sekteye uğramıştır. (Negiz, Yemen, 2011:196)Üstelik,erkek yöneticiler ve kadın yöneticiler aynı baskıları paylaşıırken kadınlar yönetim kademelerinde hem iş çevresinden hem de sosyal çevreden ek baskılara maruz kalmaktadırlar. (Claes, 1999:437)

Gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerde; kadınların erkeklere göre; işgücüne katılım, meslek edinme, yönetime katılım oranlarının düşük olması ve iktisadi sorunlar göstermektedir ki;

dünyanın birçok ülkesinde, finansal kararlar ve ticari politikaların belirlenmesi gibi önemli konularda kadınların söz hakkı pek yoktur. (Gündeşlioğlu, Kumcuıldız, 2011:9)

Kadının yönetici kademesine çıkamamasının bazı nedenleri mevcuttur. Yaygın olarak dile getirilen kadının iş yaşamı dışında farklı toplumsal rollerinin ağır basması, eğitimde fırsat eşitsizliği, kadının kazancının erkeğin kazancının tamamlayıcısı olarak görülmesi bunlardan bazılarıdır. Diğer yandan kadınlar, savaş zamanında erkeklerin yerine geçerek yedek işgücü olarak kullanılmışlardır. Kadınların yönetim kademelerine gelemeyişini geleneksel, ekinsel ve geçimsel birçok neden belirlemektedir. Kadının iyi bir anne ve iyi bir eş olarak kalması görüşü halen yaygın bir görüştür. (Acuner, Sallan, 1993: 77-81) Kadından içinde bulunduğu statüye veya kendisine toplumun biçtiği role uygun hareket etmesi beklenmektedir. Kadın iş hayatında yer alıyor ise, onun evi ve çocukları ile ilgili sorumluluklarını da aksatmayacak bir işte çalışması uygun görülmektedir. (Ayaydın, Durmuş, 2014:37) Literatürde rastlanan diğer bir yaklaşım ise kadın ve erkek yöneticilerin olaylara farklı yaklaşması nedeni ile yönetim kararlarındaki farklılıklar söz konusu olmasıdır. Claes (1999) çalışmasında kadın ve erkek yöneticilerinin yönetim tarzlarına dair farklılıkları incelemiştir. Kadın yöneticilerin sözel yeteneğinin daha yüksek olduğu erkek yöneticilerin daha agresif davranışlara sahip olduğunu ortaya koymuştur. Çalışmada cinsiyet farklılığının bir sosyal ve kültürel sonuç olduğu vurgulanmaktadır. Üst yönetimde feminen (kadınsı) kutup, patronla iyi ilişkiler, güvenlik, keyifli bir ortam ve işbirliği beklentisi içerisindeyken; maskülen (erkeksi) kutup ise; yüksek maaş, gösteriş, terfi ve takdir beklentisi içerisindeledir.

Kadınların üst yönetime geçişini zorlaştıran sürecin toplumun mu yoksa kadının kendisinin mi olduğu konusunda bazı yaklaşımlar mevcuttur. Ampirik çalışmaların bir kısmında kadın üst düzey yöneticilerin kurum/kuruluş karlılığına etkisinin olumlu olduğu ortaya çıkarken, bir kısmında ise karlılığa olumsuz etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, kadınların ya da erkeklerin üst düzey yönetici olduklarında kurum ya da kuruluşun karlılık, performans gibi kriterlerine olumlu ya da olumsuz etki ettiğini tanımlamak doğru değildir. Diğer bir ifade ile karar verici yöneticilerin cinsiyetine göre iyi bir yönetim kabiliyetine sahip olup olmadığına dair net bir kanıt yoktur. Bu nedenle, kadınların yönetim katında başarılı olamayacaklarına dair önyargılar da yersizdir.

Ülkemizde işgücüne katılımında kadın ve erkek arasındaki farkın en az olduğu kesimin kamu kesimi olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle eğitimli kadınların kamuda uzun yıllardır yer almalarına karşılık yönetsel konumda temsilieri halen yeterli değildir. (Önder, 2013: 53) Devlet Personel Dairesi Başkanlığı verilerine göre 2014 yılında üst düzey yönetici olarak çalışan kadınların oranı %9.20'dir. 1988 yılında ise bu oran %3,9 olarak gerçekleşmiştir. (DPB, 2014) Aradaki fark, kadınların kamu yönetimindeki oranının arttığını göstermekle

birlikte, bu oranın yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Çünkü dünyanın çeşitli ülkelerinde %60'lara varan kadın yönetici oranları söz konusudur. Özellikle Latin Amerika ülkelerinde ve ardından Avrupa ülkelerinde kadın yöneticilerin toplam yönetim içerisindeki payları oldukça yüksektir. Ortadoğu bölgesi ise kadın yöneticilerin oranının en düşük olduğu bölge olarak nitelendirilmektedir. (ILO, 2015:19) Son 15 yılda Avrupa Birliği üyesi ülkelerin %60'ında kadın yöneticilerin sayısı artmıştır. Litvanya ve Letonya'da yöneticilerin %40'ından fazlası kadındır. (ATKearney, 2014:3)

Kadınların finans sektöründe karar verici konumdaki payı oldukça düşüktür. 2014 yılında dünyanın 100 en büyük bankasının yönetim kurulundaki kadın oranı %7 iken, dünyanın en büyük 60 sigorta şirketinin yönetim kurulundaki kadın oranı %8,5'dir. Diğer yandan 2014 yılında finans sektöründe tüm çalışanlar içerisinde kadınların payı %57'dir. Kadınlar, alt kademelerde erkeklerden daha fazla istihdam olanağı bulurken, üst kademelere doğru kadın yöneticilerin sayısı hızla düşmektedir. (Holst, Kirsch, 2015: 49-50) Kadınların yönetim kurullarında daha fazla sayıda yer almaları ve ekonomiye yön veren karar alıcı pozisyonlara sahip olmaları için Avrupa'da "2020 Stratejileri" gündemdedir. (European Union, 2013:7) Türkiye'de ise yönetim kurulu üyesi adayı olmaya uygun yetkinlik ve tecrübeye sahip üst düzey kadın yönetici aday havuzunu büyütme için "Yönetim Kurulunda Kadın" programı başlatılmıştır. (Yönetim Kurulunda Kadın, 2015)

2. Literatür Taraması

Kadınların iş hayatındaki rolleri, üst yönetime katılma durumları üzerine farklı disiplinlerde birçok çalışma yapılmıştır. Schein ve Diğerleri (1996) çalışmalarında kadın ve erkek yöneticilerin başarılarını test etmiş, Japonya ve Çin'deki 361 erkek, 228 kadın yönetici adayı öğrenci ile bu durumu sınımışlardır. Çalışmanın sonucunda, orta düzey erkek yöneticilerin tutum ve mizacının genel olarak kadın yöneticilere göre daha başarılı olarak algılandığı ortaya çıkmıştır.

Ocak (2013)'ın çalışmasında üst yönetimde yer alan kadın üyelerin oranının, kadın CEO-genel müdürün finansal performansa etkisi panel veri analizi gerçekleştirilerek araştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda CEO/Genel müdürün kadın olması ile finansal performansın göstergesi olan aktif karlılık arasında negatif anlamlı ilişki olduğu; yönetim kurulu başkanının kadın olması ve yönetim kurulundaki kadın bağımsız üyelerin oranı ile finansal performansın göstergesi olan aktif karlılık arasında pozitif, fakat anlamsız bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir.

Dezso ve Ross (2008) çalışmalarında Tobin'in Q'su yöntemine göre üst yönetimdeki kadınların firma performansını arttırıp arttırmadığını ölçmüşlerdir. Çalışmanın sonucuna göre, "kadın yönetim tarzı", ekip çalışması ve yenilikleri kolaylaştırarak firma performansını

arttırmaktadır. Darmadi (2010) ise çalışmasında Endonezya Borsası'nda yer alan üst yönetimde kadınların olduğu işletmelerin performansını ölçmüştür. Yapılan analiz sonucunda kadınların yönetim ile yüksek finansal performans arasında bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır.

Kadınların yönetim tarzı konusundaki önyargılar sebebi ile üst kademeye geçişi kısıtlayan birtakım faktörler söz konusudur. Örucü ve Diğerleri (2007) yaptıkları çalışmada; kadınların liderlik ve yöneticilik vasıflarının sınırlı olmasının, onların üst düzey yöneticilik pozisyonlarına gelememelerinde engel teşkil ettiği görüşü kadınlar ve erkekler tarafından farklı şekilde değerlendirilmiştir. Kadınlar bu soruya katılmıyorum yönünde görüş belirtirken; erkekler ise katılıyorum yönünde görüş belirtmişlerdir. Kadının hem aile içerisindeki rollerini yerine getirmesi, hem de iş yaşamında yöneticilik pozisyonundaki yoğun çalışma temposuna ayak uydurmasının zorluğu, kadınların kariyer gelişiminde engel teşkil etmektedir. Ayrıca kadınların doğum zamanlarında annelik görevlerinin ağır basması, belli bir süre iş ortamından uzak olmasına neden olmakta, bu durum da kariyer açısından kadınları olumsuz yönde etkilemektedir. Kadın yöneticilerin, hemcinslerinin üst düzey yönetici pozisyonlarına gelmelerini istememesi (kraliçe arı sendromu), kadınlar arasında kariyer yarışının kıskançlık ve çekememezliklere sebep olması kadınların üst düzey yönetici pozisyonuna yükselmesinde en önemli engellerden biri olarak ortaya konulmuştur. Wirth (2001) 'in literatüre kazandırdığı "Cam Tavan Sendromu", kadınların yönetimde orta kademede kalmalarını açıklamaktadır. Cam tavan sendromu, 1970'lerde ABD'de ortaya çıkmış bir kavram olup önyargılar nedeni ile yönetici olarak çalışan kadınların belirli bir aşamadan sonra yükselmelerini engelleyen görünmez faktörler olarak tanımlanmaktadır.

Türk toplumunda kadınların üst yönetimde yer almaları konusunda ciddi bir karşı görüş olmadığı ancak kadınların üst yönetimde görev almalarının önünde engeller olduğu yönünde görüşe halkın %25'i sahip olması dikkat çekici bir unsurdur. (Kalaycıoğlu, Toprak, 2004:8) Bu durum, aslında kadınlar üzerinde toplumsal, gizli bir baskının olduğunu doğrulamaktadır. Kadının üst yönetime geçmesini engelleyen faktörler doğrudan değil dolaylı yollardan olmaktadır.

3. Dünyada Kadın Ekonomi Yöneticileri

Finans araçları, merkez bankaları ve düzenleme-denetleme kurumları, finansal sistemin düzenleme ve koordinasyon ile ilgili en önemli siyasal kurumlardır. Bu kurumlar, sadece şirketlerin ve bireylerin krediye erişebilmelerine karar vermez, aynı zamanda ülkenin tüm ekonomik gelişimini, parasal istikrarı ve istihdamın artırılmasına da karar vermektedirler. Bu noktada, kadının bu kurumlarda yer alması, demokrasiyi sağlayıcı ve istihdamda cinsiyet eşitliğini arttırıcı nitelikte kritik bir etkiye sahiptir. Söz konusu kurumlarda çalışabilmek için

iyi bir eğitim geçmişine sahip olunması şartı, kadınların bu alanlara katılımına engel olmaktadır. (Wirth, 2001:43)

Gerek kamu sektöründe gerekse özel sektörde ilk ve orta kademedeki sıkça rastlanılan kadın çalışanların sayısı, üst kademedeki kadar azdır. Kurum ve kuruluşların karar mekanizmaları olan üst yönetimde kadınların sayılarının oldukça az olması, toplumsal kalıpların iş hayatına taşındığının bir göstergesidir. Aşağıdaki tablo 1’de 1950 yılından günümüze dünyanın çeşitli ülkelerinde görevlendirilmiş kadın merkez bankası başkanlarına ve guvernörlere yer verilmiştir. Verilere göre; kadın merkez bankası başkanları ve guvernörler, yoğunlukla Avrupa, Güney Amerika ve Afrika’da yer almaktadır. 2008 küresel finans krizinden sonra, dünyanın en büyük rezervini ve dövizini yöneten Amerikan Merkez Bankası Başkanı, Jannet Yellen olmuştur. Dünya ekonomisinin değişmek için yön aradığı 2000’li yıllarda kadınların ülkelerin ekonomisini yöneten kademelerde olmaları demokratik çerçevede önem arz etmektedir.

Tablo 1: 1950’den Günümüze Dünyada Kadın Merkez Bankası Başkanları

İsim	Yıllar	Görev
Greta Kuckhoff	1950-1958	Alman Ulusal Bankası Başkanı
Grete Wittkowski	1967	Alman Ulusal Bankası Başkanı
Liberia Ellen Johnson-Sirleaf	1980	Liberya Ulusal Bankası Guvernörü
Chen Muhu	1987-1993	Çin Halk Bankası Başkanı
Maria Schaumayer	1990-1995	Avusturya Ulusal Bankası Başkanı
Sirkka Hämäläinen	1992-1998	Finlandiya Bankası Başkanı
Sirkka Hämäläinen	1998-2003	Avrupa Merkez Bankası Yönetim Kurulu Üyesi
Lilly Zapata	1992-1993	Guatemala Ulusal Bankası Başkanı
Pany Yathotou	1992-1998	Laos Bankası Guvernörü
Sandra Fuentes	1992-1994	Peru Merkez Bankası Başkanı
Hanna Gronkiewicz	1992-2000	Polonya Merkez Bankası Guvernörü

Ruth de Krivoy	1992-1994	Venezüella Merkez Bankası Başkanı
KatalinBotos	1993-1994	Macaristan Bankacılık Düzenleme Kurumu Başkanı
Lucia Armijos	1993-1996	Ekvador Merkez Bankası Başkanı
Tatiana V Paramonova	1994-1995	Rusya Merkez Bankası Başkanı
BodilNyboe Andersen	1995-2005	Danimarka Ulusal Bankası Guvernörü
Tamara D Vinnikova	1996 - ...	Belarus Ulusal Bankası Başkanı
Sursattie Singh	1998 - ...	Guyana Ulusal Bankası Guvernörü
Maria Pires de CarvalhoSilveira	1999-2002	Sao Tome Merkez Bankası Guvernörü
Victoria Asfura de Diaz	1999-2002	Honduras Merkez Bankası Başkanı
VioletaAsfura	1999- ...	Venezüella Merkez Bankası Başkanı
Marion Williams	1999- ...	Barbados Merkez Bankası Guvernörü
Anne BeritChristiansen	1999- ...	Norges Bankası Guvernörü
ZetiAkhtar Aziz	2000-...	Malezya Ulusal Bankası Guvernörü
LinahMohohlo	2000-...	Bostwana Bankası Guvernörü
Luz Maria Serpas de Portillo	2002- ...	El Salvador Merkez Bankası Başkanı
Maria Elena Mondragon de Villar	2002- ...	Honduras Merkez Bankası Başkanı
Maria Do CarmoTrovoadaSilveira	2002-2005	Sao Tome Merkez Bankası Guvernörü
SherkersoltanMukhammedova	2003 - ...	Türkmenistan Merkez Bankası Başkanı
KoriUdovicki	2003 - ...	Sırbistan Ulusal Bankası Guvernörü
CherylAnnLister	2003 - ...	Bermuda Parasal Otorite Başkanı
Ana DasLourenco	2006- ...	Angola Merkez Bankası Guvernörü

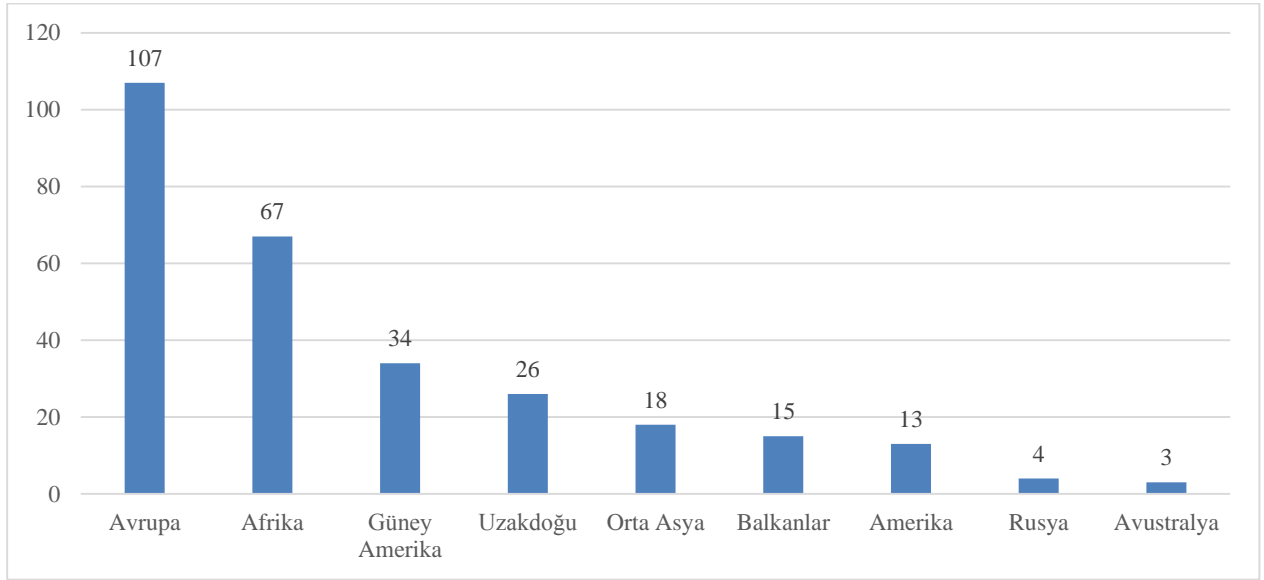
FelisaJsefinaMiceli	2006- ...	Arjantin Merkez Bankası Guvernörü
WendyCraig	2006- ...	Bahamalar Merkez Bankası Guvernörü
Gabriela Nunez de Reyes	2006- ...	Honduras Merkez Bankası Başkanı
JancintaMwatela	2006	Kenya Merkez Bankası Guvernörü
ShamshadAkhtar	2006- ...	Pakistan Merkez Bankası Guvernörü
Monica LujanPerezdosSantos	2006- ...	Paraguay Merkez Bankası Başkanı
SiosiCockerMafi	2006- ...	Tonga Merkez Bankası Guvernörü
TarisaWantanagase	2006- ...	Tayland Merkez Bankası Guvernörü
Mercedes Marcó del Pont	2010-...	Arjantin Merkez Bankası Başkanı
Yussur Abrar	2013	Somali Merkez Bankası Guvernörü
ElviraNabiullina	2013-...	Rusya Merkez Bankası Guvernörü
Janet Yellen	2014-...	Amerikan Merkez Bankası Başkanı

Kaynak: Worldwide Guide ToWomenInLeadership,

http://www.guide2womenleaders.com/National_Banks.htm, (26.01.2015)

Ülkelerin ekonomi yönetiminde önemli kanatlardan biri olan ekonomi ve maliye bakanlığı kademesine dair sayısal veriler ise aşağıdaki grafik 1’de yer almaktadır. Buna göre; 1929 yılından günümüze kadar Avrupa ülkelerinde 107, Afrika ülkelerinde 67, Güney Amerika ülkelerinde 34, Uzakdoğu ülkelerinde 26, Balkan ülkelerinde 15, Amerika (eyaletler)’da 13, Rusya’da 4 ve Avustralya’da 3 kadın ekonomi ve maliye bakanı görevine getirilmiştir. Türkiye ise; sadece 1991-1993 yılları arasında Tansu Çiller, Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olmuştur.

Grafik 1: 1929’dan Günümüze Dünyada Kadın Maliye ve Ekonomi Bakanlarının Sayıları

Kaynak: Worldwide Guide To Women In Leadership,

http://www.guide2womenleaders.com/Finance_Ministers_Chronological.htm, (26.01.2015)

Grafikte de görüldüğü üzere, dünyada Maliye ve Ekonomi Bakanlığı yapmış kadın sayısı sınırlıdır. Özellikle Avrupa, Afrika ve Güney Amerika'nın kadın ekonomi yöneticisine nispeten daha fazla yer vermesi dikkat çekicidir. Doğuya doğru gidildikçe kadın ekonomi yöneticilerinin sayısı hızla düşmektedir. Literatürde demokratikleşmenin göstergelerinden biri olarak kabul gören kadın yönetici sayıları, dünyadaki kutuplaşmış dengelere örnek olarak verilebilir.

SONUÇ

Kadının istihdamı, son yıllarda sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Ücretlerdeki cinsiyet eşitsizliği, kadının kariyerini etkileyen toplumsal unsurlar ve önyargılar bu konunun önemini giderek arttırmaktadır. Kadınların iş yaşamında çoğunlukla erkekler ile eşit şartlarda olmamaları sebebi ile orta düzey yöneticilik kademesinin üzerine çıkamamaları, bu nedenle karar verici konuma sahip olamamaları dünyanın demokratikleşmesi sürecinde önemli bir eksiklik olarak nitelendirilebilir.

Yükseköğretimde yönetim bilimleri alanlarında kadın ve erkek öğrencilerin oranı hemen hemen birbirine eşit iken aynı eğitimi alan ve orta düzey yöneticilik kademesine kadar birlikte yükselip bu kademedен sonra kadının üst kademeye geçemeyişi soru işareti içeren bir durumdur. Bazı yaklaşımlar, bu durumu kadının doğasına, bazıları ise erkeklerin daha iyi bir yönetim yeteneğine sahip olmalarına bağlamaktadır. Oysa psikolojik temelli araştırmalar (Sundheim,2013) kadının çok yönlü düşünme yeteneği ile riski yönetme konusunda erkeklerden daha profesyonel davranabildiklerini ortaya koymuştur. Diğer yandan kadınların üst yönetime geçişini zorlaştıran sürecin toplum mu yoksa kadının kendisi mi olduğu konusunda bazı yaklaşımlar mevcuttur. Ampirik çalışmaların bir kısmında kadın üst düzey

yöneticilerin kurum/kuruluş karlılığına etkisinin olumlu olduğu ortaya çıkarken, bir kısmında ise karlılığa olumsuz etki ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, kadınların ya da erkeklerin üst düzey yönetici olduklarında kurum ya da kuruluşun karlılık, performans gibi kriterlerine olumlu ya da olumsuz etki ettiğini tanımlamak doğru değildir. Diğer bir ifade ile karar verici yöneticilerin cinsiyetine göre iyi bir yönetim kabiliyetine sahip olup olmadığına dair net bir kanıt yoktur. Bu nedenle, kadınların yönetim katında başarılı olamayacaklarına dair önyargılar da yersizdir.

2015 yılı itibari ile ülkemiz dünyanın en büyük 18. Büyük ekonomisi olmasına rağmen, tarihinde sadece bir kadın ekonomi bakanı yer almıştır. Buna karşılık, 1931’de kurulan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası’nın karar verici yönetim kademelerinde (para politikası kurulu, başkan yardımcılığı, denetleme kurulu üyeleri, banka meclis üyeleri) hiç kadın yönetici bulunmamaktadır. Dünyanın çeşitli ülkelerinde görevlendirilmiş kadın merkez bankası başkanları ve guvernörler, yoğunlukla Avrupa, Güney Amerika ve Afrika’da yer almaktadır. 2008 küresel finans krizinden sonra, dünyanın en büyük rezervini ve dövizini yöneten Amerikan Merkez Bankası Başkanı, Jannet Yellen olmuştur. Bunun dışında 2015 yılı itibari ile Rusya, Kırgızistan, Güney Afrika, Sırbistan, Arjantin, Belarus, Malezya, İsrail, Bostvana, Honduras, Samoa, Sao Tome Principe, Seyşeller, El Salvador, Bahama’nın da Merkez Bankası başkanları kadındır.

Türkiye’de devletin ekonominin üst yönetiminde kadına hiç yer vermediği görülmektedir. Ekonomi Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Borsa İstanbul gibi ekonominin kamu tarafında olan otoritelerin başında erkek yöneticiler bulunmaktadır. Yükseköğretimde iktisat, işletme ve ekonomi eğitimi alan kadın öğrencilerin sayısı en az erkek öğrenciler kadar olmasına ve bu alanlarda lisansüstü eğitim alan kadın sayısının hızla artmasına rağmen bu kurumların başında kadın yönetici olmaması konunun daha fazla gündeme gelmesi gerektiğini göstermektedir. Dünya ekonomisinin değişmek için yön aradığı 2000’li yıllarda kadınların ülkelerin ekonomisini yöneten kademelerde olmaları demokratik çerçevede önem arz etmektedir. Bir ülkenin para politikasını, maliyesini, ekonomisini yönetebilecek profesyonellerin tamamının erkek olması, hem siyasi hem de toplumsal süreçlerin ataerkil bir yapıda olduğunu göstermektedir. Kadınların bürokratik ve siyasi süreçlerden uzak durmaları bu durumun devam etmesine yol açmaktadır.

KAYNAKÇA

Acuner, Selma; Sallan, Songül, Türk Kamu Yönetiminde Yönetici Kadınlar, Amme İdaresi Dergisi, Cilt:26, Sayı:3, Eylül 1993.

- ATKearney, The Rise of TheFemaleEconomy in B2B: A Source of Competitivenessfor UK Businesses, 2014.
- Ayaydın, Hasan; Durmuş, Savaş, Cinsiyet Farklılığının Şirket Finansman Yapısı ve Finansal Performansı Üzerindeki Etkisi: Teorik Bir İnceleme, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt :12 Sayı :2, 2014.
- Claes, Marie Therese, Women, Men and Management Styles, International LabourOrganization, 1999.
- Darmadi, Salim, Do Women in Top Management AspectFirmPerformance? EvidencefromIndonesia, MunichPersonalRePEc Archive, December 2010.
- Dezső, Cristian L; Ross, David Gaddis; Girl Power: FemaleParticipation in Top Management andFirmPerformance, Robert H. Smith School ResearchPaper No. RHS 06-104.
- Gündeşlioğlu, Birsen, KumcuYıldız Yağmur, Cinsiyete Dayalı İş Bölümünün Sosyal ve Ekonomik Maliyetler Üzerine Etkisi, Anadolu International Conference in Economics II, 15-17 Haziran 2011, Eskişehir.
- Holst, Elke; Kirsch Anja, Financial Sector: Share of Women in Top Decision-MakingBodiesRemainsLow, WomenExecutiveBarometer: BanksAndInsurances, DIW EconomicBulletin, 4.2015
- International LaborOrganization, Women in Business and Management, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_334882.pdf, 2015, (02.02.2015)
- Kalaycıoğlu Ersin, Binnaz Toprak, İş Yaşamı, Üst Yönetim ve Siyasette Kadın, Türkiye Ekonomik ve Sosyal EtütlerVakfı (TESEV), Mayıs 2004.
- Negiz, Nilüfer; Yemen, Aysun, Kamu Örgütlerinde Kadın Yöneticiler: Yönetici ve Çalışan Açısından Yönetimde Kadın Sorunsalı, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2011, Sayı:24, ss.195-214.
- Ocak, Murat, Yönetim Kurulu ve Üst Yönetimde Yer Alan Kadınların Finansal Performansa Etkisi: Türkiye'ye İlişkin Bulgular, TheJournal of Accounting and Finance, October/2013, ss.107-125.
- Önder, Nurcan, Türkiye'de Kadın İşgücünün Görünümü, Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, Temmuz-Eylül 2013, ss: 35-61

Örücü, Edip; Kılıç, Recep; Kılıç, Taşkın, Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükselmelerindeki Engeller: Balıkesir İli Örneği, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt:14 Sayı:2, 2007.

Schein, Virginia E., Think Manager – Think Male: A Global Phenomenon?, Journal of Organizational Behavior, Vol. 17, 33-41, 1996.

Sundheim, Doug, Taking Smart Risks: How Sharp Leaders Win When Stakes are High, McGraw-Hill, 2013.

T.C.Devlet Personel Başkanlığı, <http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/kamu-personeli-istatistikleri>, (25.01.2015)

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Resmi Web Sitesi, <http://www.tcmb.gov.tr/>, (28.01.2015)

Wirth, Linda, Breaking Through The Glass Ceiling: Women in Management, International Labour Organization, 2001.

Women And Men In Leadership Positions In The European Union 2013, A Review Of The Situation And Recent Progress, 2013.

Worldwide Guide To Women In Leadership, <http://www.guide2womenleaders.com>, (26.01.2015)

Yönetim Kurulunda Kadın Programı, <http://yonetimkurulundakadin.com/>, (02.02.2015)

KADIN AKADEMİSYEN HEMŞİRELERİN KARIYER ENGELLERİ

CAREER BARRIERS OF WOMEN NURSE ACADEMICIANS

Burcu ALAÇAM,

Research Asistant, Istanbul University

Florence Nightingale Nursing Faculty

burcualacam1@gmail.com

Serap ALTUNTAŞ,

Associate Professor, Ataturk University

Faculty of Health Sciences

serap342002@yahoo.com

ÖZET

Giriş: Çoğunluğunu kadınların oluşturduğu hemşirelik alanında kadın akademisyen hemşireler, çeşitli engeller nedeniyle kariyer sürecinde zorluklar yaşamaktadırlar.

Amaç: Bu araştırma, kadın akademisyen hemşirelerin kariyer engellerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Yöntem: Bu çalışmanın türü, tanımlayıcı, kesitsel ve karşılaştırmalıdır.

Materyal ve Metot: Çalışma, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan ve hemşirelikte lisans eğitimi veren 11 okuldaki kadın akademisyen hemşirelerle (n=132) gerçekleştirilmiştir. Araştırma verilerinin toplanmasında araştırma kapsamında geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan "Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırmanın yapılabilmesi için araştırmanın yürütüldüğü kurumdan etik kurul izni ile ilgili kurumlardan resmi izinler alınmıştır. Toplanan veriler bilgisayar ortamında istatistik paket programları ile değerlendirilmiştir.

Bulgular: Araştırmadan elde edilen bulgulara göre kadın akademisyen hemşirelerin en fazla örgüt kültürü ve politikaları ($\bar{X}=43.92\pm 12.64$) ile çoklu rol üstlenmeyi ($\bar{X}=31.35\pm 10.15$); en az da örgütsel koşulları ($\bar{X}=21.43\pm 7.06$) ve kalıplaşmış önyargıları ($\bar{X}=20.44\pm 6.31$) kendilerine kariyer engeli olarak gördükleri belirlenmiştir. Ayrıca, en fazla sağlık yükseköğretiminde, araştırma görevlisi pozisyonunda çalışan, enstitülerin kadrosuna bağlı olan, lisans düzeyinde eğitime sahip, evli ve çocuklu, genç, mesleki deneyimi az olan ve

anabilimdalı başkanlığı yapan kadın akademisyen hemşirelerin kariyer engeli ile karşılaştıkları saptanmıştır.

Sonuç: Araştırma sonucunda özellikle örgüt kültürü ve politikaları ile çoklu rol üstlenmenin kadın akademisyen hemşireler tarafından daha fazla kariyer engeli olarak görüldüğü ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akademisyen hemşire, hemşirelik, kariyer engeli, kadın.

ABSTRACT

Background: The majority of academicians in the nursing field are women, and they face many difficulties throughout the course of their careers for various reasons.

Objective: This study aims to determine the career difficulties faced by female academicians in the nursing field.

Design: This study is descriptive, sectional and comparative.

Method: The study was conducted in cooperation with female academicians in the nursing field (n=132) from 11 different institutions in Turkey's Eastern Anatolia Region providing undergraduate education in nursing. Data was collected using the Female Academicians' Career Obstacles Scale. Ethics committee and required official permissions were obtained from the relevant institutions. Data analysis was conducted in an electronic environment using a statistics software package.

Results: In terms of research outcomes, it was determined that the most significant obstacles reported by female academicians were "organizational culture and politics" ($M = 43.92 \pm 12.64$) and "playing multiple roles" ($M = 31.35 \pm 10.15$); the most insignificant obstacles were reported to be "organizational conditions" ($M = 21.43 \pm 7.06$) and "stereotypical prejudices" ($M = 20.44 \pm 6.31$). Other obstacles mentioned by the academicians were: working as a research assistant with a bachelor's degree, being married with children, studying with young and inexperienced academicians and serving as department head.

Conclusion: It was found that "organizational culture and politics" and "playing multiple roles" were the two most significant career obstacles facing female academicians in the nursing field.

Keywords: Female academicians studying in the nursing field, Nursing, career obstacles, female

GİRİŞ

Çalışma yaşamında sıkça kullanılan kariyer kavramının sözlükte “Bir meslekte zaman ve çalışmayla elde edilen aşama, başarı ve uzmanlık”

(http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5460bc6a6f2ed0.72787092), yönetim biliminde ise “Bireyin iş yaşamı boyunca izlemesi gereken bir dizi faaliyetler” (Şimşek et al., 2007:98) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımların yanısıra kariyer, mesleğinde ilerleme / gelişme, yaşam süresince birbiri ardına girilen işler, meslek / iş ve kişisel olarak elde edilen işle ilgili davranış ve tutumlar şeklinde de ifade edilmektedir (Robbins and De Cenzo, 2005:193).

Kariyer, bireylerin yaşamlarının büyük bölümüne hâkimdir ve insan yaşamının ekonomik, sosyal ve psikolojik yönü üzerinde büyük etkisi vardır. Bireylere iş yaşamında kişisel gelişimlerini sağlama, potansiyel yeteneklerini ortaya çıkarma, sorumluluk duygusunu ve motivasyonu artırma (Gezer, 2010:15), güç ve yetki sahibi olma, yapılan işten doyum alma, kararlara daha fazla katılma, takdir görme vb. (Karaca, 2007:52) fırsatlar sağlarken, örgütlere de; çalışanların kişisel yeteneklerinin daha iyi kullanılmasını sağlama (Aytaç, 2005:140), örgütsel performansı ve verimliliği artırma, boş pozisyonlara eleman yetiştirme, iş doyumunu ve işe bağlılığını artırma (Çiftçi, 2007:139 Erdoğmuş, 2003:25), insan kaynaklarını daha etkili kullanma ve işten ayrılmaları azaltma gibi yararlar sunmaktadır. (Gürüz and Özdemir, 2009:233; Tunçer, 2011.241)

Günümüz çalışma şartları ve çalışma ilişkilerinde meydana gelen değişimler kariyer sürecinde bireylerin özellikle de kadın çalışanların bazı engellerle karşılaşmalarına neden olmaktadır (Bildirici et al., 2003:92; Gül and Oktay, 2009:421). Bu engellerden bazıları kadınların kendine güvenmemesi, iş-aile arasında seçim yapamama, annelik, eşlik, çalışan kadın gibi çoklu rol üstlenme (Durmuş, 2001:25; Karadoğan, 2009:137; Mandleco, 2010:1-20; Powell, 2010:5) her iki eşin de kariyer yapması, kariyer sürecindeki zorlukları göze alamamak, kariyer yapmak istememek (Bildirici et al., 2003:108; Fels, 2004:50; Gül and Oktay, 2009:436; Karadoğan, 2009:152) gibi bireyin kendinden kaynaklanan engellerdir. Ancak bu engelleri aşsa da kadınlar yöneticilerden destek görememe, gelir yetersizliği nedeniyle ikinci hatta üçüncü bir işte çalışma, işten çıkartılma (Erkek and Karagöz, 2009:9; Gürüz and Özdemir, 2009:238; Kınır and Gün, 2007:33-34; Webb, 2010:1-20) stres ve tükenmişlik (Çalık and Eres, 2006:52), örgüt kültürü ve politikaları (Ballenger, 2010:1; Durmuş, 2001:1-28; Öztürk, 2011:20), mentor eksikliği (Ballenger, 2010:8; MacGregor, 2000:244), terfi beklentisinin karşılanmaması (Şimşek et al., 2007:110) gibi örgütsel engellerle karşılaşabilmektedir. Tüm bu engellerin yanısıra özellikle kadınlar hakkındaki bağımlı, duygusal, çalışmak istemeyen, kariyerlerine erkekler kadar bağlı olmayan, uzun veya mesai saatleri dışında çalışmayan veya çalışmak istemeyen, karar veremeyen veya karar verme

kapasiteleri olmayan kişiler gibi kalıplaşmış önyargılar da kadınların karşısına engel olarak çıkmaktadır (Ballenger, 2010:20; Fels, 2004:52; Powell, 2010:5).

Dünyada ve Türkiye’de kariyer sürecinin en yoğun yaşandığı yerlerden biri de akademik iş yaşamıdır. Akademik yaşamda kadınların en yoğun olarak çalıştığı alanların başında gelen hemşirelik alanında da bu tür engellerle karşılaşıldığı ve bu engeller nedeniyle kadın akademisyen hemşirelerin kariyer sürecinde zorluklar yaşadıkları gözlenmektedir. Genel olarak akademisyenlerin kariyer engelleri ile ilgili çalışmalar bulunmakla birlikte (Bakioğlu and Yaman, 2004:1; Ballenger, 2010:1; Bozkurt and Kalkan, 2013:520-525; İnandı et al., 2013:219-238; Poyraz, 2013:1-18; Yalçın and Demirekin, 2013:166-172) özellikle kadın akademisyen hemşirelerin karşılaştıkları engelleri belirlemeye yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu ihtiyaçtan hareketle bu araştırma kadın akademisyen hemşirelerin kariyer engellerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Kadın akademisyenlerin kariyer engellerinin belirlenmesi, hemşire akademisyenlerin yöneticilerine yol göstererek hem bireysel, hem kurumsal hem de mesleki gelişimin önündeki engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik girişimlerin planlanmasında ve gerçekleştirilmesinde etkili olacaktır. Bununla birlikte bu engellerin ortadan kaldırılması ile akademisyenler hem daha da güçlendirilmiş olacak ve daha doyumlu bir şekilde çalışabilecek hem de yetiştirdikleri öğrencilere daha kaliteli bir eğitim yapabileceklerdir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Amaç ve Yöntem

Bu araştırma, kadın akademisyen hemşirelerin kariyer engellerini belirlemek amacıyla kesitsel, tanımlayıcı ve karşılaştırmalı olarak gerçekleştirilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Türkiye’nin Doğu Anadolu Bölgesi’nde yer alan ve hemşirelikte lisans eğitimi veren 11 okulda görev yapan tüm kadın akademisyen hemşireler (N=150 akademisyen hemşire) oluşturmaktadır. Araştırmada herhangi bir örneklem seçim yöntemi kullanılmamış ve evrende yer alan tüm akademisyenlere ulaşılmaya çalışılmış ancak 132’sinden veri alınabilmiştir.

Araştırmaya katılan kadın akademisyen hemşirelerin % 58,3’ünün Sağlık Yüksek Okullarında görev yaptığı, %34,8’inin araştırma görevlisi olarak çalıştığı, %40,9’unun doktora mezunu olduğu, %83,3’ünün 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na göre görev yaptığı, %22,7 idari görevi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca katılımcıların %36,4’ünün 28-33 yaş arasında,

%34,8'inin 0-5 yıl arasında mesleki deneyime sahip, %48,5'inin evli ve çocuklu olduğu saptanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu” ile “Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri Ölçeği (KAKEÖ)” kullanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu, katılımcıların kişisel ve mesleki özelliklerini belirlemeye yönelik (görev yaptığı kurum, unvan, eğitim durumu, çalıştığı kadro türü, yaş, çalışma yılı, medeni durum ve varsa kadro türü) 8 sorudan oluşmaktadır.

Kadın Akademisyenlerin Kariyer Engelleri Ölçeği (KAKEÖ) ise araştırmacılar tarafından araştırma amacı doğrultusunda literatürden (Ergeneli and Akçamete, 2004:85-109; Karaca, 2007:60; Tükeltürk and Perçin, 2009:15) yararlanılarak geliştirilmiş ve bu çalışma kapsamında kadın akademisyen hemşireler üzerinde geçerlik ve güvenilirlik incelemesi yapılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik çalışması sonucunda geliştirilen ölçeğin 40 madde ve 4 alt boyuttan (Örgüt kültürü ve politikaları- 15 madde, çoklu rol üstlenme- 10 madde, örgütsel koşullar - 7 madde ve kalıplaşmış önyargılar- 8 madde) oluştuğu, Cronbach Alfa katsayılarının alt boyutlarda 87, .88, .83 ve .73, toplamda ise .90 olduğu belirlenmiştir. 5 'li Likert tipi (Kesinlikle katılmıyorum-1, katılmıyorum - 2, kararsızım - 3, katılıyorum – 4, kesinlikle katılıyorum – 5) yanıtlanan ölçek alt boyut puan ortalamaları üzerinden değerlendirilmekte olup, alt boyut puan ortalamasının yüksek olması o boyutun kariyer engeli olarak görüldüğünü göstermektedir.

Verilerin Toplanması

Ocak - Mart 2014 tarihleri arasında çalışma kapsamına alınan okullar ziyaret edilerek tüm kadın akademisyen hemşirelere ulaşılmaya çalışılmış ancak izinli ya da raporlu olma, anketi doldurmak istememe vb. nedenlerle 148 kadın akademisyen hemşireye ulaşılabilmektedir. Katılımcılara gerekli açıklamalar yapılarak araştırma hakkında bilgi verilmiş ve araştırmaya katılmayı kabul eden katılımcıların anket formunu doldurmaları sağlanmıştır. 148 kadın akademisyen hemşireden 132'si veri toplama aracını tam olarak doldurmuştur. Veri toplama aracının yanıtlanma oranı % 89.2'dir.

Verilerin Analizi

Araştırma verileri bilgisayar ortamına aktarılarak SPSS for Windows 22.00 istatistik paket programı ile bir istatistik uzmanı tarafından değerlendirilmiştir. Frekans ve yüzde dağılımı, tanımlayıcı istatistikler, t testi, Kruskal Wallis ve Dunnet T3 Post Hoc testi kullanılmıştır.

Etik izinler

Araştırmaya başlamadan önce araştırmanın yürütüleceği kurumdan etik kurul onayı ile veri toplanacak kurumlardan yazılı resmi izinler alınmıştır. Veri toplama aşamasında da katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilerek sözlü onayları alınmıştır.

Sınırlılıklar

Araştırma, Türkiye'nin Doğu Anadolu bölgesinde bulunan kadın akademisyen hemşireler ile sınırlıdır. Literatürde konu ile ilgili çalışmaların sınırlı olması ve kadın akademisyen hemşirelerin kariyer engelleri ile ilgili çalışmaların olmaması da araştırma bulgularının tartışılmasında sınırlılığa neden olmuştur.

BULGULAR

Araştırma verilerinin değerlendirilmesi sonucunda katılımcıların KAKEÖ alt boyut puan ortalamaları incelendiğinde (Tablo 1), örgüt kültürü ve politikaları alt boyut puan ortalamasının 43.92 ± 12.64 , çoklu rol üstlenme alt boyut puan ortalamasının 31.35 ± 10.15 , örgütsel koşullar alt boyut puan ortalamasının 21.43 ± 7.06 , kalıplaşmış önyargılar alt boyut puan ortalamasının 20.44 ± 6.31 olduğu belirlenmiştir.

Tablo 1. Kadın akademisyen hemşirelerin KAKEÖ alt boyut puan ortalamaları

Alt boyutlar	N	Min.	Max.	Mean	SD
Örgüt kültürü ve politikaları	126	15	69	43.92	12.64
Çoklu rol üstlenme	121	10	50	31.35	10.15
Örgütsel koşullar	126	7	35	21.43	7.06
Kalıplaşmış önyargılar	131	8	36	20.44	6.31

Kadın akademisyen hemşirelerin mesleki özelliklerinden unvana göre KAKEÖ alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında, örgüt kültürü ve politikaları (46.14 ± 12.91) ile kalıplaşmış önyargılar alt boyutunda (21.50 ± 5.57) araştırma görevlilerinin; çoklu rol üstlenme alt boyutunda, öğretim görevlilerinin (34.19 ± 9.35) örgütsel koşullar alt boyutunda uzman/okutmanların (25.75 ± 3.30) puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Yapılan karşılaştırma sonucunda örgütsel koşullar alt boyutunda gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu ($p < 0.05$) ve bu farklılığın araştırma görevlilerinden kaynaklandığı belirlenmiştir.

Yöneticilik görevi olduğunu belirten katılımcıların görevlerine göre KAKEÖ alt boyut puan ortalamaları incelendiğinde, müdür / dekan olanların tüm alt boyutlarda puan ortalamalarının daha düşük olduğu belirlenirken, anabilim dalı başkanı olanların tüm alt boyutlarda (Örgüt kültürü ve politikaları= 49.75±2.87, Çoklu rol üstlenme = 35.50±9.46, Örgütsel koşullar=23.75±3.40, Kalıplaşmış önyargılar =23.00±7.43) puan ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yapılan karşılaştırmalarda gruplar arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı ($p > 0.05$) görülmüştür.

Kadın akademisyen hemşirelerin mesleki deneyimlerine göre KAKEÖ alt boyut puan ortalamaları değerlendirildiğinde, örgüt kültürü ve politikaları (46.74±14.57), örgütsel koşullar (24.04±7.58) ve kalıplaşmış önyargılar (23.00±6.36) alt boyutlarında 6-10 yıl arasında mesleki deneyime sahip akademisyenlerin, çoklu rol üstlenme alt boyutunda ise (33.86±11.70) 16-20 yıl arasında mesleki deneyime sahip akademisyenlerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 21 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip olanların ise tüm alt boyutlarda puan ortalamalarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Yapılan karşılaştırmalarda gruplar arasında anlamlı farklılıkların olduğu ($p < 0.05$) ve bu farklılıkların 21 yıl ve üzerinde mesleki deneyime sahip olan akademisyenlerden kaynaklandığı saptanmıştır.

Katılımcıların kişisel özelliklerinden yaşa göre KAKEÖ alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında, örgüt kültürü ve politikaları alt boyutunda 28-33 yaş arasındaki (45.91±12.22), çoklu rol üstlenme (34.45±12.61) ve kalıplaşmış önyargılar (22.45±7.44) alt boyutlarında 40-45 yaş arasındaki akademisyenlerin, örgütsel koşullar alt boyutunda ise 22-27 yaş arasındaki akademisyenlerin (23.00±7.10) puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca 46 yaş ve üzerindeki kadın akademisyen hemşirelerin tüm alt boyutlarda en düşük puan ortalamasına sahip olduğu belirlenmiştir. Yapılan karşılaştırmalar sonucunda tüm alt boyutlarda gruplar arasında anlamlı farklılıklar olduğu ($p < 0.05$) ve bu farklılığın 46 yaş üzerindeki akademisyenlerden kaynaklandığı saptanmıştır.

Eğitim durumlarına göre akademisyenlerin KAKEÖ alt boyut puan ortalamaları incelendiğinde, örgüt kültürü ve politikaları (51.50±10.95), örgütsel koşullar (25.63±7.36) ve kalıplaşmış önyargılar (23.78±5.56) alt boyutlarında lisans düzeyinde eğitime sahip olanların, çoklu rol üstlenme alt boyutunda ise yüksek lisans mezunu olan akademisyenlerin (35.00±6.79) puan ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte yüksek lisans mezunu olanların örgüt kültürü ve politikaları (37.92±12.29), örgütsel koşullar (17.75±6.77) ve kalıplaşmış önyargılar (19.08±5.24) alt boyutlarında, doktora mezunu olan akademisyenlerin de çoklu rol üstlenme alt boyut (30.12±11.31) puan ortalamalarının daha düşük olduğu saptanmıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda örgüt kültürü ve politikaları ile

örgütsel koşullar alt boyutlarında gruplar arasında anlamlı farklılıkların ($p < 0.05$) olduğu ve bu farklılıkların henüz lisans mezunu olan akademisyenlerden kaynaklandığı belirlenmiştir.

Katılımcıların medeni durumlarına göre KAKEÖ alt boyut puan ortalamaları değerlendirildiğinde (Tablo 3), örgüt kültürü ve politikaları (44.74 ± 12.723) ile kalıplaşmış önyargılar (20.73 ± 7.22) alt boyutlarında evli ve çocuklu akademisyenlerin, çoklu rol üstlenme alt boyutunda bekar ve çocuklu akademisyenlerin (34.33 ± 15.53), örgütsel koşullar alt boyutunda ise bekar ve çocuksuz (21.73 ± 7.34) akademisyenlerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ayrıca örgüt kültürü ve politikaları (41.00 ± 13.74) ile kalıplaşmış önyargılar (18.00 ± 4.35) boyutunda bekar ve çocuklu olan akademisyenlerin, çoklu rol üstlenme (28.00 ± 12.45) ve örgütsel koşullar (20.78 ± 6.98) alt boyutlarında evli ve çocuksuz akademisyenlerin puan ortalamalarının daha düşük olduğu saptanmıştır. Ancak yapılan karşılaştırmalarda gruplar arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı ($p > 0.05$) görülmüştür.

TARTIŞMA

Kadınlar, kariyer sürecinde gerek özel yaşamdan gerekse çalışma yaşamından kaynaklanan birçok engelle karşılaşmaktadır. Akademik iş yaşamında kadınların yaşadıkları bu engellere akademisyenliğin getirdiği yeni problemler de eklenmektedir. Hemşirelik alanında ise akademisyenlerin çok büyük bir çoğunluğunun kadın olması bazı engellerle daha sık karşılaşmalarına neden olmaktadır. Ancak kadın akademisyen hemşirelerin kariyer engellerini belirleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışma hemşirelik alanında yapılan ilk çalışma olup daha sonra yapılacak çalışmalara yol gösterici olacaktır.

Araştırma sonuçlarına göre kadın akademisyen hemşirelerin en fazla örgüt kültürü ve politikaları ile çoklu rol üstlenmeyi; en az da kalıplaşmış önyargılar ve örgütsel koşulları kendilerine kariyer engeli olarak gördükleri ortaya çıkmıştır. Katılımcıların kariyer engeli olarak gördükleri örgüt kültürü ve politikaları, çalışılan kurumdaki yöneticilerin yönetim tarzını, kurumda rol model alınabilecek ve mentorluk yapabilecek akademisyenlerin varlığını, kurumdaki terfi politikalarını, akademisyenlerin iş yükünü, kurumun alt yapı olanaklarını, kurumda akademisyenler arasındaki ilişkileri, yöneticiler tarafından desteklenip desteklenmeme durumunu içermektedir. Araştırma bulguları örgüt kültürü ve politikaları kapsamındaki bu faktörlerin diğer alanlarda (Bakioğlu and Yaman, 2004:20; Erkek and Karagöz, 2009:42) olduğu gibi kadın akademisyen hemşireler tarafından da en büyük kariyer engeli olarak algılandığını göstermektedir.

Araştırmanın yapıldığı grubun özellikleri dikkate alındığında katılımcıların yarısından fazlasının sağlık yükseköğretiminde görev yaptığı görülmektedir. Bu okullarda akademisyen

sayısının az olması nedeniyle akademisyenlerin iş yükleri daha fazladır, kurumdaki alt yapı olanakları yeterli değildir ve genel olarak başka meslek üyeleri tarafından yönetilmektedirler. Bu nedenle de örgütsel olarak fazla desteklenmeme, terfilerde adaletli davranılmaması, çalıştıkları kurumlarda kendilerine mentorluk yapabilecek akademisyen hemşirelerin çok sınırlı sayıda olması vb. nedenlerle örgüt kültürü ve politikalarını en büyük kariyer engeli olarak gördükleri söylenebilir.

Kadın akademisyen hemşirelerin kariyer engeli olarak gördükleri ikinci faktör ise çoklu rol üstlenmedir. Çalışmaya katılan akademisyenlerin çoğunluğunun 33 yaş altında (%59.1), evli (% 62.9) ve çocuklu (% 50.8) olması ve eşlik, annelik, akademisyenlik gibi bir çok rol üstlenmeleri nedeniyle bu bulgular beklenen bulgular olarak değerlendirilebilir. Türk toplumu gibi aile, eş, çocuk vb. varlıklara oldukça önem verilen geleneksel toplumlarda kadınlar kendilerini geleneksel aile rollerinden soyutlayamamaktadırlar. Ailesine ve çocuğuna gereken önemi veremediğini, aile üyelerine yeterince zaman ayıramadığını düşünen kadın akademisyenler suçluluk duygusu yaşamakta ve bu durum onları psikolojik olarak rahatsız etmektedir. (MacGregor, 2000:244-249). Bundan dolayı iyi bir eş ve anne olmaya önem vermekte ve öncelikli olarak aile yaşamı ve sorumluluklarını yerine getirmek istemektedirler. Bu nedenle de kariyer sürecini ikinci plana atmaya, kesintiye uğratmaya eğilim göstermekte, kariyer basamaklarında geriye doğru gitmekte ve kimsenin zarar görmediği, herkesin memnun olabileceği bir zamanda kariyerine zaman ayırmaktadırlar (Wilson, 2003:33). Bu nedenle de kadın akademisyenler tarafından çoklu rol üstlenme kariyer engeli olarak görülmektedir.

Yapılan araştırmalarda kadınların kariyer yapma konusunda motivasyonlarının yüksek olmasına ve aileleri tarafından desteklenmelerine karşın aile içindeki rollerin artmasından dolayı kariyerlerindeki performanslarının düştüğü, mesleğini değiştirmeyi düşünen kadın akademisyenlerin öncelikle ailesine ve kendisine daha fazla zaman ayırabileceği bir meslek tercih etmeyi düşündükleri (Demirci, 2009:45) belirtilmiştir.

Kadın akademisyen hemşirelerin unvanlarına göre kariyerlerinde engel olarak gördükleri faktörlere bakıldığında, genel olarak araştırma görevlilerinin daha fazla engelle karşılaştıkları, en az da profesörlerin karşılaştıkları görülmektedir. Araştırma görevlilerinin akademik yaşamın henüz başlangıcında olması, deneyimlerinin az olması, hem akademik yaşamın hem de aile yaşamının zorluklarıyla baş etmede yeterli güce sahip olmamaları, kararlara katılan değil daha çok alınan kararları uygulayıcı konumunda bulunmaları ve kariyer sürecinde daha çok çalışmalar gerektiğinden dolayı daha fazla kariyer engeli yaşadıkları söylenebilir. Türkiye’de genel olarak akademisyenlerde yapılan çalışmalarda da araştırma görevlilerinin duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma düzeyinin profesörlerden daha yüksek, kişisel başarı

oranlarının ise daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır (Toker, 2011:114-127).Yine Türkiye’de akademisyen hemşirelerin iş doyum düzeylerinin incelendiği bir çalışmada da araştırma görevlilerinin iş doyum düzeylerinin daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır (Altuntaş, 2014:513-519). Akademik unvan arttıkça özellikle de akademik yaşamın dönüm noktalarından biri olan doçentlik ve profesörlük unvanı alındıktan sonra mesleki deneyimin artması ile birlikte kariyer sürecinin üst basamaklarına ulaşma, çalışılan kurumda daha çok karar verici ve belirleyici konumda olma, hem akademik hem de aile yaşamının zorluklarıyla daha kolay baş edebilme, çalışılan kurum ve akademik toplum tarafından daha fazla değer ve destek görme gibi nedenlerle kariyer engeli yaşamadıkları ifade edilebilir. Akademisyenler üzerinde yapılan bir çalışmada hayatlarından en memnun olan akademisyenlerin profesörler ve doçentlerin, en az memnun olanların da uzman pozisyonundaki akademisyenlerin olduğu belirtilmektedir (Özkanlı and Korkmaz, 2000:314-322). Katılımcıların eğitim durumlarına göre kariyer sürecinde kendilerine engel olarak gördükleri faktörler akademik unvana göre belirttikleri engellerle de paralellik göstermektedir. Lisans düzeyinde eğitime sahip olan akademisyenler daha çok akademik yaşama yeni başlayan araştırma görevlileri ile öğretim görevlilerinden oluşmaktadır. Eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte bu akademisyenlerin bir yandan eğitimini tamamlama bir yandan da kariyerlerinde yükselmeye çalışmalarından dolayı kendilerine engel görme düzeylerinin arttığı, yüksek lisans ya da doktora eğitimlerini tamamladıktan sonra da kariyer engeli olarak görme düzeylerinin azaldığı düşünülmektedir.

Katılımcıların yaşlarına ve mesleki deneyimlerine göre belirttikleri kariyer engelleri de birbiri ile paralellik göstermekte olup akademisyenlerin unvanlarına göre belirttikleri engeller de bunu desteklemektedir. 46 yaşından ve 21 yıllık bir mesleki deneyimden sonra akademisyen hemşirelerin kariyer engeli görme düzeylerinin azaldığı, 33 yaşın altında olan ve 15 yıl altında mesleki deneyime sahip olan akademisyenlerin kendilerine kariyer engeli görme düzeylerinin ise arttığı görülmektedir. İlerleyen yaş ve mesleki deneyim ile birlikte akademisyenler kariyer sürecinde üst basamaklara yükselmekte ve daha çok kazandıkları bilgileri başkalarına öğretmeye, saygınlık ve kendini gerçekleştirme gereksinimlerini karşılamaya çalışmakta (Can and Akgün, 2009:25), emeklilikte ne yapacaklarını düşünmeye başlamaktadırlar (Aytaç, 2005:170). Bu aşamada çalıştıkları kuruma karşı yönelimleri azaldığı ve başka kariyer fırsatları arayışı içine girdikleri için (Aytaç, 2005:171) kariyer engeli hissetmemektedirler. Altuntaş’ın (2014) çalışmasında da deneyimi az ve genç yaşta olan hemşire akademisyenlerin işlerinden daha az memnun oldukları belirlenmiş olup bu araştırma bulgularını desteklemektedir.

Araştırma sonucunda en fazla evli ve çocuklu olan akademisyenlerin kendilerine kariyer engeli gördükleri ortaya çıkmıştır. Bu bulgular katılımcıların çoklu rol üstlenmeyi ikinci

sırada kariyer engeli olarak belirtmeleri ile uyumlu bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Literatürde de kadın akademisyenlerin çocuk sahibi olmasının akademik ilerlemeyi yavaşlattığı ileri sürülmektedir (Aytaç, 2005:171; Murniati, 2012). Öğretmenler üzerinde yapılan bir çalışmada da kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlere göre en fazla ailevi nedenlerden, cinsiyet ve medeni durumdan kaynaklanan engeller yaşadıkları belirlenmiştir (Gündüz, 2010:133-149). Bununla birlikte özellikle evli olan kadınların eşleri ile arasında eşit iş bölümü olmadığı, sorumluluğun daha çok kadında olduğu, kadınların eşlerinden ya da diğer kişilerden destek alsalar da kendilerinden taviz vererek aile içi sorumluluklarına öncelik verdikleri ve bu nedenle de kariyerlerinin etkilendiği belirtilmektedir (Craig and Sawrikar, 2009:684-709).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yükseköğretimde kadın akademisyenlerin kariyer engellerini ortaya koyan araştırma bulguları oldukça sınırlı olup kadın akademisyen hemşirelerin kariyer engelleri ile ilgili bir araştırma bulunmamaktadır. Kadın akademisyen hemşirelerin kariyer engellerini ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışma sonucunda katılımcıların en fazla örgüt kültürü ve politikaları ile çoklu rol üstlenmeyi; en az da kalıplaşmış önyargılar ve örgütsel koşulları kendilerine kariyer engeli olarak gördükleri belirlenmiştir. Ayrıca, araştırma görevlilerinin, anabilim dalı başkanlarının, 10 yıl ve altında mesleki deneyime sahip olanların, 30 yaş altında ve lisans düzeyinde eğitime sahip olanlar ile evli ve çocuklu olanların kariyer engellerinin daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlara göre eğitim kurumlarında özellikle örgüt kültürü ve politikaları, kariyer engelleri açısından gözden geçirilmeli ve bu politikalar kariyer sürecinde destekleyici nitelikte düzenlenmelidir. Kariyer sürecinin başında bulunan genç, deneyimi az, evli ve çocuklu kadın akademisyenlerin karşılaştıkları engeller azaltılmalı ve bu engellerle başetmelerini kolaylaştıracak girişimlerde bulunulmalıdır. Bununla birlikte farklı bölge ve okullarda görev yapan kadın akademisyen hemşireler üzerinde de benzer araştırmalar yapılarak bu konuda daha geniş kapsamlı sonuçlar ortaya konulmalıdır.

KAYNAKLAR

- Altuntaş, S., 2014. Factors affecting the job satisfaction levels and quit intentions of academic nurses. *Nurse Education Today*, 34, 513–519.
- Aytaç, S., 2005. Çalışma Yaşamında Kariyer: Yönetimi, Planlanması, Gelişimi ve Sorunları. 2. Baskı. Ezgi Kitapevi, Bursa, 140-171.
- Bakioğlu, A., Yaman, E., 2004. Araştırma görevlilerinin kariyer gelişimleri: engeller ve çözümler. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20, 1-20.

- Ballenger, J., 2010. Women's access to higher education leadership: cultural and structural barriers. *Forum on Public Policy*, 5, 1-20.
- Bildirici, E., Anafarta, N., Aykaç, E., 2003. Türkiye üniversitelerinde kadın emek gücü. *İktisat-İşletme ve Finans Dergisi*, 18, 92-108.
- Bozkurt, Ö.Ç., Kalkan, A., 2013. Kadın Akademisyenlerde Kariyer Engelleri Ve Cam Tavan Sendromu: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği. 21.Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Kitabı, Kütahya, 520-525.
- Can, H., Akgün, A., 2009. Kamu ve Özel Kesimde İnsan Kaynakları Yönetimi, 6. Baskı. Siyasal Kitapevi, Ankara,25.
- Craig, L., Sawrikar, P., 2009. Work and family: How does the (gender) balance change as children grow?, *Gender, Work & Organization* , 16, 684–709.
- Çalık, T., Eres, F., 2006. Kariyer Yönetimi. 3.Baskı. Gazi Kitabevi, Ankara,52
- Demirci, Ç., 2009. Özel Eğitim Kurumlarında Çalışan Öğretmenlerin Kariyerlerinin Kariyer Modelleri Açısından İncelenmesi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, Kocaeli, 45.
- Durmuş, A.E., 2001. Kadın ve erkek yöneticilerin liderlik davranışları arasındaki farklılıklar: Türkiye'de seçilmiş bir grup yönetici üzerine bir araştırma. Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 25-28.
- Erdoğan, N., 2003. Kariyer Geliştirme Kuram ve Uygulama. 1.Baskı. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 25 .
- Ergeneli, A., Akçamete, C., 2004. Bankacılıkta cam tavan: kadın ve erkeklerin kadın çalışanlar ve kadınların üst yönetime yükseltilmelerine yönelik tutumları. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22, 85-109.
- Erkek, S., Karagöz, H., 2009. Kadının İş Hayatındaki Yeri ve Karşılaştığı Sorunlar. Konya Ticaret Odası Yayınları, Konya, 42.
- Fels, A., 2004. Do Women Lack Ambition. 3. Edition. Harvard Business Review, USA,50-52.
- Gezer, M., 2010. Kariyer Planlamasında Meslek Seçiminin Önemi: Meslek Lisesi Son Sınıf Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya,15.
- Gül, H., Oktay, E., 2009. Türkiye ve dünyada kadınların çalışma hayatında yaşadıkları cam tavan algıları üzerine kavramsal bir çalışma. *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12, 421-436.
- Gündüz, Y., 2010. Öğretmen algılarına göre kadın öğretmenlerin kariyer engellerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 10, 133- 149.

- Gürüz, D., Özdemir, G., 2009. İnsan Kaynakları Yönetimi . 4. Baskı. Mediacat Yayınevi, İstanbul, 233-238.
- İnandı, Y., Tunç, B., Uslu, F., 2013. Eğitim fakültesi öğretim elemanlarının kariyer engelleri ile iş doyumları arasındaki ilişki. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3, 219- 238.
- Karaca, A., 2007. Kadın Yöneticilerde Kariyer Engelleri: Cam Tavan Sendromu Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 52-60.
- Karadoğan, E. , 2009. Mesleksel gelişimi hedefleyen eşler. Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 64, 137-152.
- Kıngır, S., Gün, G., 2007. Kariyer planlama ve kariyer geliştirme sorunları. EKEV Akademi Dergisi, 30, 33-34.
- MacGregor, L., 2000. Mentoring: the Australian experience. Career Development International, 5, 244 – 249.
- Mandleco, B., 2010. Women in academia: what can be done to help women achieve tenure? Forum on Public Policy, 5,1-20.
- Murniati , C.T., 2012. Career Advancement of Women Senior Academic Administrators in Indonesia: Supports and Challenges. University of Iowa, PhD (Doctor of Philosophy) thesis, Available (<http://ir.uiowa.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3416&context=etd>)(Accessed 18.12.2014)
- Özkanlı, Ö., Korkmaz, A., 2000. Academic women in Turkey: The structure of attitudes towards role conflict. The Global Awareness Society International Ninth Annual International Conference Proceedings Book, Bloomsburg University Yayını, New York, ABD, p..314-322.
- Öztürk, A., 2011. Kadın Öğretim Elemanlarının Cam Tavan Sendromu Üzerine Bir Araştırma: Ankara Üniversitesi Örneği. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara,20.
- Powell, K .C., 2010. Career stages of executive women: the role of self in career development. Forum on Public Policy, 5.
- Poyraz, B. , 2013. Akademi kadınların cenneti mi?: Ankara Üniversitesi örneği. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4, 1-18.
- Robbins, S., De Cenzo, D., 2005. Fundamentals of Management: Essential Concepts and Applications. 5th ed., Harlow: Prentice Hall,193.
- Şimşek, M., Çelik, A., Akatay, A., 2007. Kariyer Yönetimi ve İnsan Kaynakları Yönetimi Uygulamaları. 2. Baskı. Gazi Kitapevi, Ankara 98-110.
- Toker, B., 2011. Burnout among university academicians: an empirical study on the universities of Turkey. Doğu Üniversitesi Dergisi, 12 , 114-127.

Tunçer, P., 2011. İnsan Kaynakları Yönetimi. 4.Baskı. Ekin Basım Yayın Dağıtım, Ankara, 241.

Tükeltürk, Ş.A., Perçin, N.Ş., 2009. Turizm İşletmelerinde Cam Tavan Sendromu. Turizm İşletmelerinde Örgütsel Davranış, MKM Yayıncılık, Bursa,15.

Webb, J.G., 2010. The evolution of women's roles within the university and the workplace. Forum on Public Policy, 5,1-20.

Wilson, F. M., 2003. Organizational Behaviour and Gender, 2nd ed. London, Ashgate Pub Ltd,33.

Yalçın, H., Demirekin, M., 2013. Lisans eğitimi alan öğrencilerin, kadın akademisyenlerin çalışma yaşamındaki durumlarına yönelik algıları. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 3, 166-172.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5460bc6a6f2ed0.72787092

**TÜRKİYE’DE KADINLARIN İSTİHDAMDAKİ PAYLARI NEDEN DÜŞÜYOR? AB
ÜLKELERİ İLE KARŞILAŞTIRMA
WHY WOMEN EMPLOYMENT RATES DECREASE IN TURKEY? A COMPARISON
WITH EU COUNTRIES**

Yrd. Doç. Dr. Defne ERZENE BÜRGİN,

İzmir Üniversitesi

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı

Kadın Araştırmaları Merkezi Yönetim Kurulu Üyesi

defne.erzene@izmir.edu.tr

ÖZET

Avrupa Birliği’ne aday bir ülke olan Türkiye, 2013’te yayımlanan Cinsiyet Ayrımcılığı Raporu 2013 verilerine göre dünyada 135 ülke arasında 120. sırada yer almaktadır. OECD ülkeleri arasında 2011 yılında yapılan kadınların işgücüne katılım oranlarını gösteren araştırmada Türkiye %27,8 oranla kadınların istihdamdaki paylarının en düşük olduğu ülkedir. AB ülkelerinde kadınların işgücüne katılım oranları %50 civarındadır. Lizbon Stratejisi, 2010 yılında %60 oranında kadın işgücüne katılım hedefi koymuştur. Türkiye’nin 10. Kalkınma Planı’nda kadınların işgücüne katılım oranı 2018 yılına kadar %34,9 olarak hedeflenmiştir. Cumhuriyet’in kurulduğu 1920’li yıllarda Türkiye’de kadınların istihdamdaki oranı %81,5 iken günümüzde bu oran %30,8’e inmiştir. Türkiye’de kadınların istihdama katılma oranları Cumhuriyet’in kurulduğu yıllardan 2000’li yıllara kadar düşüş göstermiştir. Kadınların işgücüne daha az katılmasının ana nedeni köyden kente göç ile tarımda çalışan kadın nüfusunun azalmasıdır. Kentlerde yaşayan, göç geçmişi olmayan ve eğitilmiş kadınların da işgücüne katılma oranları düşüktür. Dünyada kadınların eğitim düzeyleri yükseldikçe iş gücüne katılım oranları yükselmektedir. Ama Türkiye’de tersi bir durum söz konusudur ve kentlerde yaşayan eğitilmiş kadınların istihdama katılma oranları yükselmemektedir.

Bu bildirinin ilk bölümünde Türkiye’de kadınların eğitim düzeyleri yükselmesine rağmen işgücüne katılım oranlarındaki düşüşün nedenleri tartışılmaktadır. İkinci bölümde kadınların istihdamdaki paylarının yüksek olduğu AB ülkelerinin, kadının işgücüne katılım oranını yükseltmek için ne tür politikalar ürettiği sunulmaktadır. Son bölümde AB ülkelerinde uygulanan politikaların Türkiye için bir örnek oluşturup oluşturamayacağı, Türkiye’de kadınların işgücüne katılımlarını yükseltmek için ne tür sosyal politikalar üretmek gerektiği tartışılacaktır.

ABSTRACT

According to the World Gender Gap Report published in 2013, Turkey ranks 120th among 135 countries. Among OECD countries, research show that women's labor force participation rates in Turkey in 2011 is the lowest with 27.8%. In contrast, women's labor force participation rate in the EU is around 50% and the Lisbon Strategy in 2010 has even set a target of 60%. In comparison, Turkey's 10th the National Development Plan targets a labor force participation rate of women of 34.9% in 2018. In the early years of the Republic of Turkey, the high rate of women's employment (81, 5%) is explained by their employment in the agricultural sector. Thus, the high rate of migration from rural to urban areas has contributed to the decrease of female employment. However, also the employment rate of qualified women in urban areas without migration background is lagging behind international standards. What is more, the employment rate of qualified women has even decreased in recent years.

This paper first discusses the causes of decreasing labor participation rate of women in Turkey. Then, the women specific employment policies of EU countries with high proportions of women in employment are analysed. Finally, the last sections discusses whether these polices can be role models for Turkey in order to increase the women labor participation rate.

Türkiye’de İstihdamda Kadın:

Cumhuriyet’in kurulduğu yıllardan günümüze kadınların istihdamda ki payları her geçen yıl daha da azalmaktadır. 1923 yılında %81,5 olan oran bugün %27’ye düşmüştür.

Tablo 1: Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılma Oranları (İKO)

Yıllar	İKO
1923-1927	81,5
1950	81,5
1955	72,0
1960	65,3
1965	56,2

Kaynak: İlhan Dülger, 'Türkiye'de Şehirde Yaşayan Kadının Siyasi Haklarının Kullanma Eğilimleri', Türk Kadınına Siyasi Haklarının Tanınmasının 50. Yılı Uluslararası Konferansı, Ankara 1984, 95; Emel Doğramacı, Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü , Ankara 1989, 131; G. Kazgan, a.g.m., 163

Kadınların işgücü katılım oranlarında 1950'li yıllara kadar büyük değişiklikler olmamıştır. Köyden kente göçün yoğun olarak yaşandığı 1960'lardan sonra kadınların tarım sektöründen ayrılması ile işgücüne katılım oranlarında ciddi düşüşler yaşanmıştır.

Kadınların işgücüne katılımlarının kırsal alanlarda daha yüksek görünmesinin nedeni, buradaki kadınların ücretsiz aile işçisi olarak çalışıyor olmasıdır. Kırdan kente yaşanan göç Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranlarını düşürmüştür. Kırsal alanda ücretsiz aile işçisi olan kadın, kente göç ederek iktisaden faal nüfusun dışına çıkmaktadır. (Önder, 2014: 25)

Tablo 2: 1970-1996 Yılları Arasında İşgücü Katılım Oranları

Yıllar	Kadın %
1970	33.30
1975	31.67
1980	31.43
1985	30.59
1990	31.05
1996	22.73

Kaynak: A. Mesud Küçükcalay, 'Türkiye'de Planlı Dönemde Kadın Nüfusu ve Kadın İşgücü İstihdamındaki Gelişmeler', Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, S.3 (Güz) , 1998, 38.

Kadınların işgücüne katılım oranları 2000'li yılların başına kadar düşme eğilimi göstermiştir. 2000'li yıllarda kırsalda kadınların işgücüne katılım oranları düşmeye devam ederken, kentlerde yaşayan kadınların işgücüne katılım oranlarında hafif artışlar gözlemlenmiştir.

Tablo 3: 1990-2000 Yılları Arasında İşgücüne Katılma Oranları (%)

Yıllar	Kadın	Kadın	Kadın	Erkek	Erkek	Erkek
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
1990	34.0	17.0	51.9	75.3	72.3	78.8
2000	23.0	15.7	34.9	72.6	70.3	76.6

Kaynak: Türkiye’de Kadın 2001, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müd., Ankara, 2011, 77.

Tablo 4’te kentlerde yaşayan kadınların 2000’li yıllardan itibaren istihdam oranlarının az da olsa arttığı görülmektedir. Bu artışın temel nedeni kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesidir. Kentlerde geçim şartlarının zorlaşması, erkeklerin gönüllü olmasalar da, kadınların çalışmalarına izin vermelerini gerektirmektedir.

Tablo 4: Türkiye’de Yıllar İtibariyle Kadın ve Erkek İşgücünün İstihdama Katılma Oranları (%)

Yıllar	Kadın	Kadın	Kadın	Erkek	Erkek	Erkek
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
1994	36,1	17,8	55,1	80,6	76,8	84,8
1995	34,1	17	52	79,7	76,8	83
1996	34	15,5	55,3	80,2	77,1	84
1997	32,5	16,9	51,8	79,7	77	80,1
1998	26,5	15,5	40,4	78,1	75,3	81,5
1999	30,9	17,2	48,8	78,5	75,5	82,5
2000	30,5	16,7	49,1	77,8	74,2	82,6
2001	30	15,8	49,7	77,1	73,1	82,8
2002	28,3	16,7	44,8	76,4	72,7	81,7

2003	28,6	16,5	46,7	76,2	72,4	82,1
2004	30,3	17,7	49,4	75,8	71,8	82
2005	25,7	16,9	39,7	73,1	70,2	77,2
2006	25,9	16,8	40,8	71,7	69,6	75,3
2007	28,3	19,2	42,8	71,6	69,7	74,6
2008	27,1	18,6	40,3	70,4	68,8	73,1
2009	25,3	17,9	37,1	72,1	70,5	74,7
2010	23,3	17,9	31,9	70,6	70,2	71,2

Kaynak: TÜSİAD, 2010:12 – 354; DİE, 2009:217

Tablo 5'te Türkiye'de kadınların istihdam edilmiş kadın işgücünün üç temel sektöre göre dağılımı gösterilmiştir. Erkekler en çok hizmet sektöründe (49,4) işgücüne katılmaktadır. Ama kadınlar hala en çok tarım sektöründe (%53,1) istihdam etmektedir. Kadınlar için ikinci sırada hizmet sektörü (%31) ve üçüncü sırada sanayi sektörü (15,9) gelmektedir.

Tablo 5: Türkiye'de İstihdam Edilmiş Kadın ve Erkek İşgücünün Sektörlere Göre Dağılımı 2010.

Sektörler	Kadın	Kadın	Kadın	Erkek	Erkek	Erkek
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
Tarım	53,1	8,5	86,1	25,3	4	56,7
Sanayi	15,9	29,2	7,8	25,3	33,5	13,1
Hizmet	31	62,3	7,8	49,4	62,5	30,2

Kaynak: T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 2010: 9-10

Kadınların istihdam oranında son yıllarda her yıl düzenli bir artış devam etmektedir. Ama işsizlik oranlarında çok fazla bir değişiklik yoktur. Kadınlar arasında ki işsizlik oranı erkekler arasında ki işsizlik oranından daha yüksektir. Bu da kadınların çalışmak istemelerine rağmen

iş bulma konusunda erkeklerden daha dezavantajlı bir konumda olduklarının göstergesidir. Kadın erkek arasındaki işsizlik oranları karşılaştırıldığında kadınların işsizlik oranının %10,8 ile erkeklerden (%8,5) daha yüksek olduğunu göstermektedir. İşsizlik oranı kentli kadınlar arasında %15,5 oranla kırsal bölgede yaşayan kadınların %3,5 işsizlik oranından daha yüksektir (TUİK, İstatistiklerle Kadın 2012).

Tablo 6: Kadın İstihdamının Durumu

	İstihdam Oranı	İşgücüne Katılma Oranı	İşsizlik Oranı
2009	22,3	26,0	14,3
2010	24,0	27,6	13,0
2011	25,6	28,8	11,3
2012	26,3	29,5	10,8
2013	27,2	31,2	12,7

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), İşgücü İstatistikleri

2012 yılına gelindiğinde istihdam edilen toplam kadın sayısı 7.309.000 olduğu görülmektedir. İstihdam edilen kadınların %39,2'si tarımda, %45'i hizmetler sektöründe, %14,8'i de sanayi sektöründe çalışmaktadır (Önder, 2013: 47). Tarımda istihdam eden kadınların köyden kente göç nedeniyle sayılarında ki düşüş devam edecektir. Tarımda çalışan işgücü sadece göç ile azalmayacaktır. AB ile başlatılan ve daha sonra durdurulan tarım müzakerelerinin en önemli sorunu tarımda çalışan nüfusun büyüklüğüdür. AB'ye tam üyelik için küçük aile işletmesi olarak tarımsal üretim yapan küçük arazilerin birleştirilmesi, büyük ölçekli tarım arazilerinin oluşturulması ve tarımsal üretim yapan işletmelerin kurumsallaştırılması gerekmektedir. Tarımsal üretimde çalışan nüfusun başka sektörlere aktarılması zorunluluğu doğmuştur. Tarımsal sektörden ayrılan erkek işgücü diğer sektörlerde (madencilik, inşaat) çalışmaya başlamıştır. Ama tarımsal işgücünden ayrılan kadınların diğer sektörlerde işgücüne katılması daha zordur. İstatistiki veriler şehirlerde kadınların işgücüne katılım oranlarındaki artışın hala çok düşük olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de büyük kentlerde doğup büyümüş, göç geçmişi olmayan ve eğitilmiş kadınların işgücüne katılmamalarının nedenleri nelerdir? Bu soruya verilecek yanıtlardan bir kısmı, kadınların kadın olarak duruşlarını belirleyen ve kendilerinin de bilerek veya bilmeyerek yeniden üretiminde rol oynadıkları ataerkil ideoloji ile şüphesiz yakından ilgilidir. Ataerkil toplumlarda egemen olan geleneksel ideolojinin cinsiyetçi işbölümü, kadını öncelikle ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu tutar. Türkiye’de günümüzde toplam yaklaşık 11,5 milyon ev kadını var. Bu, 15 yaş üstü bütün kadınların yaklaşık %41’ine denk gelen önemli bir rakamdır. Örneğin 2012 itibariyle kentlerde evli kadınların istihdam oranı yalnızca yüzde 20’dir. Bu oran hiç evlenmemiş kadınlarda %29, boşanmış kadınlarda %42’dir. 2002’de evli kadınlar arasındaki istihdam oranı %26 iken 2008’de bu oran %20’ye düşmüş, son iki yılda tekrar %27 seviyesine erişmiştir. (TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2013)

2013 yılı itibariyle erkeklerin işgücüne katılım oranı %71,5, istihdam oranı %65,2 iken; kadınlarda bu oranlar sırasıyla %30,8 ve %27,1’dir. İstatistiklerle Kadın Raporunda işgücüne dahil olmama nedenleri 2012 verilerine göre %61,3 ev işleriyle meşgul olma gelmektedir. Kadının ev dışında ücretli çalışacağı işten alacağı ücret çocuk bakımı ve ev içi işler için gerekli hizmetlerin alınması için yeterli değildir. Eğitim seviyesi düşük ve uzun süre kamusal alandan uzak, özel alanda sıkışıp kalmış kadınların yüksek ücretli iş bulma olasılıkları düşüktür. Ücretli çalışan kadınların eğitim düzeyine göre oranları şu şekildedir: İlkokul ve altı %17,7, İlköğretim ve ortaokul %13,5, Lise %26,3, Meslek lisesi %7,3, Yüksekokul ve üstü %35,3’tür (TÜİK, İstatistiklerle Kadın 2012). Kadınların eğitim düzeyi yükseldikçe işgücüne katılma oranları da yükselmektedir.

Bu veriler Türkiye’de kadının işgücüne katılımının düşük olmasının başlıca nedenlerinden birinin de yetersiz eğitim düzeyi olduğunu göstermektedir. Özellikle kırsal bölgelerde ataerkil anlayışın daha güçlü olmasına bağlı kız çocukları belli bir yaştan sonra eğitimlerine devam edememektedir. Sadece kırsal bölgelerde değil kentlerde de eğitilmiş üniversite mezunu kadınlarda sadece eşleri veya aileleri izin vermiyor diye iş hayatına katılamamaktadır. İzmir genelinde 352 ev kadını ile 2014 yılında yapmış olduğumuz anket çalışmasından çıkan sonuçlarda bu eğilimi desteklemektedir. Ankete katılan ev kadınlarının çalışamamasının başlıca nedeni eş veya ailelerinin izin vermemesidir. Türkiye’nin en modern ve ataerkil anlayışın daha zayıf olduğu şehri İzmir’de bile bu sonucun çıkması Türkiye’de kadının çalışması konusunda genel toplumsal anlayışın ne yönde olduğu konusunda önemli ipuçları vermektedir.

Kadınların işgücüne katılmamalarının nedenlerinden bir diğeri düşük eğitim seviyesine bağlı elde edilen düşük ücrettir. Kadının işgücüne katılabilmesi için elde edeceği ücret düzeyinin, geleneksel aile sistemi içerisinde kadına yüklenen çocuk, yaşlı bakımı, ev işlerinde kadının

yerine çalışacak kişiyi ya da kreş masraflarını karşılaması gerekmektedir. Çocuk bakımının kurumsallaşmasındaki yetersizlik erkeklerden farklı olarak kadınların çalışma yaşamını doğrudan etkilemektedir. Bütün bunlar Türkiye’de kadınların özel alanda sıkışıp kalmasının, kamusal alanda yer alamamalarının önünde ki temel engellerdir.

Kadınların medeni durumlarına göre istihdam oranları da kadınların neden işgücüne katılmadıkları yönünde önemli ipuçları vermektedir. Kentsel bölgelerde hiç evlenmeyenlerin istihdama katılma oranı %28,9, evli kadınların istihdama katılma oranları %27,3, boşananların %41,2, eşi ölenlerinde %9’dur. İstihdama en çok katılan kadınlar oransal olarak eşinden boşanmış kadınlardır. Kadınlar geçimlerini tek başlarına sağlamak ve çocuklarına bakmak için çalışmaktadırlar. Bu veriler ev kadınlarının zorunlu kaldıkları ve çalışmak için koca izni faktörünün ortadan kalktığı durumlarda kentsel bölgelerde iş bulabildiklerini göstermektedir. (TUİK, İstatistiklerle Kadın 2012) Kentsel veriler Türkiye geneli verilerle benzerlik göstermekle beraber, kırsal verilerde önemli farklar ortaya çıkmaktadır. Kırsalda kadınların istihdam oranı hiç evlenmeyen kadınlar arasında %28,6, evli kadınlar arasında %41,7, boşananlar arasında %37,1 ve eşi ölen kadınlar arasında %14,3’tür. Kırsalda evli ve boşanmış kadınların istihdam oranları birbirlerine çok yakındır. Kırsalda evli kadınlarda tarım sektöründe ücretsiz işçi olarak çalışmakta ya da diğer bir ifadeyle kentsel alanlarda olduğu gibi işgücüne katılmaları kocaları tarafından engellenmemektedir. Köyden kente göç eden kadınların çalışmaları geleneksel anlayışa bağlı olarak kocalarının iznine daha çok bağlıdır. Köyden kente göç konusunda yapılmış sosyolojik çalışmalarda bu kadınların kendilerini kırsal bölgede daha özgür hissettiklerini, şehirde daha çok kısıtlamalara maruz kaldıklarını ortaya koymaktadır. Özellikle İstanbul’da uzun seneler yaşayıp deniz görmemiş kadınlar olması ne kadar şaşırtıcı ise bir o kadar da düşündürücüdür. Çünkü bu kadınların yaşadıkları bölgeden çıkmaları bile kocaları tarafından yasaklanabilmektedir. Ayrıca eğitim seviyesi düşük göç etmiş kadınların kentsel alanlarda iş bulması zordur.

Türkiye’de iş ve aile yaşamının uyumlaştırılmasında yaşanan eksiklikler kadınların doğurganlık hızını da etkilemektedir. 2001 yılında 2,37 olan toplam doğurganlık hızı 2012 yılında 2,08’e gerilemiştir. TUİK Nüfus Projeksiyonlarına göre, bu duruma müdahale edilmediği takdirde toplam doğurganlık hızı 2050 yılında 1,65’e düşecektir. Oysa günümüzde kadın istihdamında son yirmi yılda önemli adımlar atılan ülkelerin tümünde kadın istihdamı doğum oranlarını olumlu yönde etkilemiştir. İstatistikler gelişmiş ülkelerin pek çoğunda güvencesiz işler ve iş-aile yaşamını uyumlaştırmadaki yetersiz politikaların doğum oranlarındaki düşüklüğün başlıca nedeni olduğunu gösteriyor. Bir diğer ifade ile kadınlar için daha güvenceli bir iş piyasası ile ev ve iş alanındaki eşitlikçi dinamikler, 30 yıl öncesinin aksine kadınların çocuk yapma kararlarını olumlu yönde etkilemekte. Bugün Türkiye’de

hükümet söyleminde her kadının en az üç çocuk doğurmasını istenmektedir. Her kadının en az üç çocuk doğurabilmesi ve aynı zamanda kadınların istihdam oranlarının arttırılabilmesi için gerekli sosyal politikaların bir an önce hayata geçirilmesi gerekir.

Türkiye, AB ve Dünyada Kadın İstihdam Oranları

Eurostat'ın 8 Mart 2009 Dünya Kadınlar Günü dolayısıyla AB üyesi ve aday ülkelerdeki kadın profili ile ilgili önemli veriler yayınladı. Araştırmada cinsiyete dayalı veriler, 200 milyonun üzerindeki hane sahibinin çocuk durumu, ebeveynlik, evlilik ve istihdam ilişkisi ile ilgili bilgiler var. Araştırma kadın istihdamı, aile yapısı, çocuk sahibi olma gibi pek çok konuda Türkiye ve AB arasındaki farklılıkları ortaya koydu.

Yalnız yaşayan kadın sayısı erkeklere göre daha fazla. Eurostat verilerine göre, 2009 yılı itibariyle 200 milyon 534 bin kişiden oluşan hane halkının yüzde 25'ini çocuksuz, yüzde 22'sini çocuklu çiftler oluşturuyor. Kadınların ve erkeklerin istihdam oranları çocuk sahibi olup olmadıklarına bağlı olarak değişiklik gösteriyor. 25-54 yaş arasındaki kadınların istihdam oranı çocuk sayısı arttıkça düşüyor. Erkeklerde ise tablo tam tersini ortaya koyuyor. 2009 yılı itibariyle AB27'de 25-54 yaş arasında çocuk sahibi olmayan kadınların istihdam oranı yüzde 75,8 iken, tek çocuklu kadınların istihdam oranı yüzde 71,3'e, iki çocuklu kadınların istihdam oranı yüzde 69,2'ye, üç ve daha fazla çocuk sahibi olan kadınların oranı yüzde 54,7'ye düşüyor. Aynı yaş grubundaki çocuksuz erkeklerin istihdam oranı yüzde 80,3 iken, tek çocuklu erkeklerin istihdam oranı yüzde 87,4, iki çocuklu erkeklerin istihdam oranı yüzde 90,6, üç ve daha fazla çocuk sahibi olan erkeklerin oranı ise yüzde 85,4 düzeyinde. Kadınlar çocuk sahibi olunca işgücü piyasasından uzaklaşıyor, erkeklerde ise tablo tam tersini gösteriyor.

Tablo 7: Türkiye ve AB'de Aile Yapısı ve İstihdam Durumu Açısından Kadının Durumu

2009

Hane halkı Aile Yapısı ⁽¹⁾					İstihdama katılan ⁽²⁾		
	Çocuksuz Çift	Çocuklu Çift	Çocuksuz yalnız kadın	Çocuklu yalnız kadın	Çocuksuz kadın	Tek Çocuklu kadın	İki Çocuklu kadın
Belçika	23,9	19,5	16,7	5,3	74,6	74,8	77,2
Bulgaristan	25,0	17,5	17,5	2,3	77,7	76,7	74,1
Çek. Cum.	25,5	24,1	16,4	4,5	84,4	70,2	68,9
Almanya	28,7	16,7	21,2	3,5	81,8	76,5	72,6
Estonya	19,9	23,0	18,2	7,0	81,6	77,6	70,0
İrlanda	20,7	27,6	11,7	5,9	77,7	67,2	61,5
Yunanistan	24,3	23,3	16,3	1,5	64,8	61,3	59,9
İspanya	21,5	25,9	10,5	2,3	68,4	63,2	60,3
Fransa	27,3	22,7	19,6	4,7	78,7	78,0	78,0
İtalya	20,6	23,1	18,3	2,0	63,9	59,0	54,1
Güney Kıbrıs	25,1	31,1	9,0	2,6	78,0	75,5	77,4
Letonya	16,7	18,5	17,8	5,6	75,5	76,8	75,3
Litvanya	16,2	20,7	21,2	5,5	76,2	81,3	78,8
Lüksemburg	23,2	28,8	16,4	4,2	78,9	72,0	69,4
Macaristan	22,0	21,5	16,4	3,4	75,2	65,6	65,7
Malta	18,8	25,5	10,9	1,9	56,6	45,7	37,4

Hollanda	29,9	22,8	18,6	3,7	83,1	78,4	81,1
Avusturya	22,9	18,0	20,2	2,8	82,3	81,3	77,3
Polonya	20,3	25,1	14,2	3,3	73,6	73,1	70,8
Portekiz	22,6	25,4	11,3	3,2	74,5	76,3	75,2
Romanya	19,5	25,1	13,2	1,7	66,7	70,4	66,8
Slovenya	19,3	23,6	16,2	2,9	78,5	84,8	89,1
Slovakya	19,4	24,3	14,1	2,7	77,3	70,2	69,6
Finlandiya	30,8	20,2	22,7	1,5	83,2	78,6	83,3
İngiltere	26,9	19,6	16,7	6,7	82,2	75,0	72,0
EU27⁽³⁾	24,8	21,5	17,4	3,7	75,8	71,3	69,2
Hırvatistan	22,4	16,2	19,5	1,8	65,7	72,7	75,1
Makedonya	14,0	23,7	6,2	1,5	47,5	55,6	49,2
TÜRKİYE	15,4	39,8	5,3	2,4	35,4	29,9	24,3

Kaynak: <http://www.mess.org.tr/ti.asp?eid=4425&icid=0> Eurostat

(1) Birlikteliği resmi ve resmi olmayan çiftleri kapsıyor. Çocuklar, 15 yaşından küçük ve 15–24 yaş arası ekonomik olarak aktif olmayan, anne ve babalarıyla yaşayanları kapsıyor.

(2) 25-54 yaş grubundaki istihdam edilen kişiler

(3) Danimarka ve İsveç veri olmadığından AB27 ülkeleri oranına dahil edilmemiştir.

(4) Türkiye’de ve AB ülkelerinde aile yapısı ile ilgili veriler bazı farklılıkları ortaya koyuyor. İstihdama katılma oranları incelendiğinde Türkiye’nin AB ülkeleri arasında sonunca sırada yer aldığı gözüküyor. Araştırmaya göre; 25-54 yaş grubundaki istihdam oranlarında Türkiye’de çocuklu kadınların çalışma hayatındaki varlığı, AB ülkelerine oranla oldukça düşük seviyelerde bulunuyor.

Çalışan çocuksuz kadın: AB ortalaması yüzde 75,8. Türkiye yüzde 35,4’le en düşük orana sahip ülke. En yüksek oran ise yüzde 84,4 ile Çek Cumhuriyeti’nde. *Çalışan tek çocuklu*

kadın: AB ortalaması yüzde 71,3. En düşük oranın olduğu ülke yüzde 29,9 ile Türkiye. En yüksek orana sahip ülke ise yüzde 84,8 ile Slovenya. *Çalışan iki çocuklu kadın*: AB ortalaması yüzde 69,2. Türkiye yüzde 24,3 oranla AB ülkelerinin büyük farkla gerisinde yer alıyor. Slovenya yüzde 89,1 ile en yüksek orana sahip ülke konumunda. *Çalışan üç ve daha fazla çocuklu kadın*: AB ortalaması yüzde 54,7. Türkiye yüzde 19,6 oranla yine AB ortalamasının çok altında bir değere sahip. En yüksek oran yüzde 79,3'le Slovenya'da.

Evlilik ve çocuk sahibi olma, kadınların istihdama katılım oranlarını düşürmekte. Bu noktada, iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması politikalarının önemi bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 8: Avrupa Birliği Ülkelerinde Kadın İstihdam Oranları (%)

Ülkeler	1994	2001	2005	2007	2009	2010
Almanya	54,7	58,7	58,8	58,7	59,2	59,6
Avusturya	58,8	59,8	61	61,5	60,7	62
Belçika	44,8	50,7	51,1	51,4	53	54,1
Danimarka	67,1	71,4	72,6	70,5	72	70,8
Finlandiya	58,7	65,4	66,1	65,7	65,5	66,5
Fransa	50,8	55,2	55,8	56,4	56,7	56,9
Hollanda	52,6	63,9	64,5	64,9	65	...
İngiltere	62,1	66	66,3	66,4	66,6	66,8
İrlanda	38,9	54	55,2	55,4	55,8	58
İspanya	31,5	43,8	44,9	46,8	49	51,9
İsveç	70,7	73,5	73,4	72,8	71,8	...
İtalya	35,4	41,1	42	42,7	45,2	45,3
Lüksemburg	44,9	50,8	51,5	52	51,9	53,7
Portekiz	55	61	60,8	60,6	61,7	61,7

Yunanistan	37,1	41,2	43,1	44,5	45,5	46,2
AB-15	49,4	55,1	55,6	56,1	57,1	57,8

Kaynak: OECD, Employment Outlook, 2012, 249-250

AB 15 1994 kadınların istihdam oranı %49,4 iken 2010'da bu oran %57,8'e çıkmıştır. Kadın istihdam oranı %8,4 oranında 6 yıl içinde ciddi bir artış göstermiştir. Stockholm ve Lizbon Zirvelerinde hedeflenen artışa çok yaklaşılmıştır. En çok artış İspanya, İrlanda, Hollanda, İtalya ve Yunanistan'da görülmüştür. AB'de 1997'de yürürlüğe giren ve fırsat eşitliği ilkesini savunan 'Avrupa Birliği İstihdam Stratejisi'nin rolü bu artışta büyüktür. Avrupa İstihdam Stratejisi'nin dört ayağını oluşturan ve Türkiye içinde örnek oluşturabilecek politika hedefleri kısaca şu şekildedir:

1. İstihdam Edilebilirlik (Employability): İş arayanların yetenek ve niteliklerinin artırılması anlamına gelir.
2. Girişimcilik (Entrepreneurship): Amaç yeni işler ve istihdam yaratmak olduğu için kendi işini kuran insanların desteklenmesi gerekmektedir.
3. Uyarlanabilirlik (Adaptability): İşletmeler ve çalışanlar yeni teknolojilere ve değişen piyasa şartlarına uyarlanabilir olmak durumundadırlar.
4. Eşit Fırsatlar (Equal Opportunities): Kadın ve erkeklere eşit kariyer fırsatları sunulması ve özürsüz insanların iş piyasasına entegrasyonunun sağlanmasıdır. Bunun gerçekleşebilmesi için daha önce erkeklerin yoğun olarak çalıştığı meslek ve iş alanlarına kadınların daha kolay girebilmesini sağlayacak tedbirlerin alınması, çocuk ve yaşlı bakım olanaklarının geliştirilmesi ve bu şekilde kadınların iş piyasasına girmesinin sağlanması, özellikle kadınların doğumdan sonra veya erkeklerin de belli bir süre işe ara verdikten sonra işe dönüşlerindeki engellerin kaldırılması gerekmektedir (Kesici, Selamoğlu, 2005: 35-36)

2000 yılında yapılan Lizbon Zirvesi'nde en önemli amaçlar arasında 2010 yılına kadar kadın istihdamını %60'ın üzerine çıkarmak, çocuk bakım hizmetlerini arttırmak, istihdam, işsizlik ve ücrette kadın erkek eşitsizliğini azaltmak gelmektedir (European Commission, 2011:2). 2001 yılında gerçekleştirilen Stockholm Zirvesi'nde Lizbon'da belirlenen hedeflere iki yeni ara hedef eklenmiş ve bir yeni hedef belirlenmiştir. Bu hedeflere göre, AB geneli için istihdam oranı 2005 yılına kadar %67'ye ve kadın istihdamı da %57'ye yükseltilecek ve yaşlı çalışanların (55-64 yaş arası) istihdam oranı 2010 yılına kadar %50'ye ulaştırılacaktır. (Employment in Europe, 2004: 24)

Avrupa İstihdam Stratejisine yön vermek üzere 2003-2006 dönemi için Avrupa Komisyon'u

tarafından teklif edilip, Avrupa Konseyi tarafından kabul edilen on tane yol gösterici hedef arasında Cinsiyet Eşitliği’de vardır. 2003 yılına gelindiğinde AB’de kadınların istihdama katılımı hala düşüktür. 2003 yılında 6,4 milyon çalışma yaşındaki kadın, ücretli olarak çalışmamaktadır ve kadınların 6,6 milyonu çalışmak istediği halde işsizdir. Bu nedenle kadınların işgücüne katılımının teşvik edilmesi ve 2010 yılına kadar istihdam ve işsizlik oranlarındaki cinsiyet farklarının azaltılması hedeflenmektedir. Özellikle kadın-erkek ücret farklarının altında yatan nedenler, sektör ve meslek ayrımı, eğitim ve öğrenim fırsatlarındaki uygunsuzluklar, meslek sınıflandırmaları ve ücret sistemleri açısından incelenecek ve azaltılmasına yönelik politikalar geliştirilecektir. Kadın istihdamının artırılmasını sağlamak üzere kadını istihdam dışı bırakan nedenlerin en başında gelen çocuk bakım hizmetleri geliştirilecek ve 2010 yılına kadar, her bir üye ülkede 0-3 yaş arasındaki çocukların en az üçte biri çocuk bakım hizmetlerinden yararlanacaktır. Üç yaş üzeri çocuklar için ise bu oranın %90 olması hedeflenmektedir.

Bu bağlamda Avrupa İstihdam İşgücü Kurumu, üye devletlerden ve sosyal ortaklarından bu konu ile ilgili olarak şu hususları yerine getirmelerini istemektedir:

- Cinsiyetler arası ücret farklılığını da içerecek şekilde özellikle ücret ve vergilerde kadınların istihdama katılımındaki finansal engellerin kaldırılması;
- Çocuk bakımı ve yatılı bakımının varlığı, kalitesi ve ulaşılabilirliği;
- Meslek edinmelerin kolaylaştırılması, esnek çalışma, kısmi zamanlı çalışma gibi teşvik edicilerin geliştirilmesi;
- Dezavantajlı kadınların özel ihtiyaçlarının karşılanması için önlemlerin alınması (Kenar, 2004:9)

2011 yılında Avrupa Komisyonu tarafından Brüksel’de gerçekleştirilen ‘Kadın ve Erkek Eşitliği’ konferansında Yunanistan ve İtalya’nın 2000 yılında Lizbon Zirvesi’nde belirlenen kadınların %60 istihdam oranını gerçekleştiremedikleri görülmüştür. Yunanistan ve İtalya’da kadınların istihdam oranı %50’nin altındadır. Aynı şekilde Akdeniz Ülkesi olan İspanya ve Malta’da da kadınların istihdam oranları düşüktür. Özellikle Akdeniz ülkelerinin kadın istihdamında belirlenen hedeflere ulaşamamasının altında yatan en önemli nedenin bu ülkelerde son yıllarda yaşanan ekonomik krizler olduğu söylenebilir. Sadece kadınlar arasında değil, erkekler ve özellikle genç nüfus arasındaki işsizlik oranları da yükselmiştir.

Kadınların istihdama katılmasını kolaylaştıran yarı zamanlı (part-time) iş uygulaması kadınlar arasında en çok sırasıyla Hollanda %76, Belçika, Danimarka, Almanya, Avusturya, İngiltere, İsveç ve %40 oranla Norveç’te uygulanmaktadır.(European Commission, 2011:4)

Yarı zamanlı işlerde çalışan özellikle küçük çocuklu kadınlar iş dünyasından kopmadan kariyer hayatlarına devam etme şansı yakalamaktadır. Yarı zamanlı pozisyonlarda çalışan kadınların bir dezavantajı genelde kariyerlerinde fazla yükselme şansı vermeyen pozisyonlarda çalışmak durumunda olmalarıdır. Bu pozisyonlar düşük ücret ve daha az sosyal güvencesi olan, işten çıkarılma riskinin yüksek olduğu pozisyonlardır. Yarı zamanlı işler ile kadınların prestiji düşük işlerde daha çok çalıştırılacağı ve cam tavan etkisinin daha da güçleneceği yönündeki düşünceleri de dikkate almak gerekir.

Kadınların istihdam oranlarının yüksek olduğu Avrupa ülkeleri bu başarıya ne tür politikalar üreterek ulaşmışlardır? Verilebilecek önemli örneklerden Fransa'da ücretsiz yeterli sayıda yuva ve kreş sorunu uzun yıllar önce çözülmüştür. Fransa'da yeterli sayıda ücretsiz yuva ve kreşlerin olması, kadınların daha fazla istihdama katılmalarının yanı sıra, daha çok çocuk doğurmalarında ve Fransa'nın istenen demografik artışı sağlamasında etkili olmuştur. İş ve aile yaşamının uyumlaştırılması endeksinin iyi durumda olduğu ülkelerde, doğurganlık oranlarının da yüksek olduğu gözlemlenmektedir.

Fransa, İtalya, İspanya, Belçika'da 3-5 yaş arasındaki erken çocukluk eğitimleri genel okul sistemine entegre edilmiş durumdadır. Dolayısıyla herkes için erişilebilir ve kamusal eğitim sisteminin bir parçası haline gelen bir okul öncesi eğitim sistemi var. Doğum izni konusunda İsveç ve Almanya 47 haftalık "ücretli [doğum izni](#)" ile ilk sırada yer almaktadır. Norveç'te 44, Yunanistan'da 34, Finlandiya'da 32 hafta ücretli doğum izni var. Türkiye'de ücretli doğum izni sadece 16 hafta ve kadınlar ücretsiz en fazla 6 ay izin alabilmekte. Ayrıca Türkiye'de kreş ve anaokulu sayıları da çok yetersiz. Çocuk bakımının sadece kadına yüklenmemesi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin güçlendirilmesi ve kadının uzun süre işgücünden uzak kalmaması amacıyla, Almanya'da 47 haftalık ücretli doğum izninde isterlerse babalarda faydalanabilmektedir. Kadınların istihdama katılımının yüksek olduğu ülkeler toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yolunda ikinci adım olarak 'cam tavan' engelini aşmayı amaçladılar. Almanya 2016 yılından itibaren şirketlerin yönetimine kadın kotası getirdi ve büyük şirketlerinin yönetim kurulunun yüzde 30'unun kadınlardan oluşması konusunda karar aldı.¹⁶⁵

---

¹⁶⁵ Alman şirketlerin yönetimine kadın kotası geliyor. Ülkenin borsaya açık en büyük şirketlerinin yönetim kurulunun yüzde 30'unun kadınlardan oluşması konusunda karar alındı. Almanya'da koalisyon hükümeti ortaklarının, borsadaki DAX-100 endeksinde işlem gören ülkenin en büyük şirketlerinin yönetim kurulunun yüzde 30'unun kadınlardan oluşması konusunda karar aldığı bildirildi. (<http://www.spiegel.de/politik/deutschland/frauenquote-in-aufsichtsraten-koalition-einigt-sich-auf-30-prozent-a-1005033.html>) 26 Kasım'da erişim sağlandı.

AB ülkeleri ve Türkiye arasında belirlenen hedefler noktasında da bir karşılaştırma yapıldığında Fransa’da kadınların istihdam oranı % 65, hedef ise % 75. Türkiye’de ise medyada kadınlara “müjde” olarak sunulan hedef yüzde %35.¹⁶⁶

Tablo 9: Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Cinsiyete Göre 15-65 Arası Çalışma Oranı (2005-2010)

Yıllar	Toplam	Toplam	Erkek	Erkek	Kadın	Kadın
	AB 27	Türkiye	AB 27	Türkiye	AB 27	Türkiye
2005	68,3	52,3	77,1	77	60,1	27,6
2006	68,6	52,3	77	76,1	60,2	28,5
2007	68,6	52,3	76,8	75,1	60,5	29,9
2008	68,8	51,3	76,9	74	60,9	28,7
2009	69,3	51,5	77	76	61,6	29,6
2010	69,7	51,4	77,3	76,2	62,1	26,6

Kaynak: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Yukarıda ki tablodan Türkiye’de toplam istihdamın AB27 ülkelerinden neden daha düşük olduğu açıkça görülmektedir. Türkiye’de ki nüfusun istihdama katılma oranının düşük çıkmasının temel sebebi kadınların istihdama katılmamasıdır. Erkeklerin istihdama katılma istatistiklerinde AB27 (%77,3) ve Türkiye (%76,2) arasındaki fark çok azdır. Ama Türkiye’de kadınların istihdama katılma oranları (%26,6), AB ülkelerindeki kadınların istihdama katılma oranlarının (%62,1) yarısı bile değildir.

Tablo 10: Cinsiyete Göre Karşılaştırmalı Türkiye ve Seçilmiş Ülke Grupları İş Gücüne Katılım Oranları, 2011

ÜLKE/GRUP	Toplam	Erkek	Kadın
Türkiye	49,5	71,4	28,1
OECD	59,9	69,5	50,9

¹⁶⁶ Eurostat istihdam verileri için bkz.

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

AB	57,5	65	50,3
Latin Amerika ve Karayipler	66,3	79,8	53,4
Afrika (Sahra altı)	69,6	76,3	63,1
Doğu Asya ve Pasifik	71,7	79,7	63,6
Güney Asya	57,1	81,3	31,8
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	48,2	73,7	21,1

Kaynak: Dünya Bankası Göstergeleri, <http://data.worldbank.org/country/turkey/turkish>

OECD ülkeleri arasında 2011 verilerine göre kadınların istihdam oranının en yüksek olduğu ülkeler İzlanda %77,3, Norveç %73,4, İsviçre %73,2, İsveç %71,9 ve Danimarka'dır %70,4. (OECD Veri Tabanı) Kadınların işgücüne katılma oranlarında Türkiye AB ve OECD ülkeleri arasında sonuncu sırada yer alırken, dünyanın diğer bölgeleri ile karşılaştırıldığında da durum pek iç açıcı değildir. Dünyada farklı bölgelerde kadınların işgücüne katılım oranları incelendiğinde Türkiye'nin %28,1'lik oran ile yine sonuncu sıralarda yer aldığı görülmektedir. Afrika'da bu oran %63,1, Doğu Asya ve Pasifik ülkelerinde %63,6 ve Latin Amerika ve Karayipler'de %53,4'tür. Dünyada bu bölgelerde yaşayan kadınların istihdama katılma oranları AB ve OECD ortalamalarından yüksektir. Kadınların işgücüne katılma oranlarında Türkiye'nin gerisinde kalan tek bölge %21,1 oranla Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleridir.

SONUÇ

Türkiye'de kadınların çalışması önündeki en önemli engel sosyal ve kültürel faktörlerdir. Bu faktörlerin etkisi ile kadınların eğitime daha az yatırım yapılmaktadır. Türkiye'de erkek egemen toplumsal cinsiyet anlayışı, kadınların işgücüne katılımında önemli bir engel olmaya devam etmektedir. Özellikle evli kadınlardan ev işleri, çocuk bakımını üstlenmeleri beklenmektedir. Evli kadınlar çalışmak için eşlerinin onayını almak durumundadır. Birçok eğitilmiş ve kentte yaşayan kadın kocaları izin vermiyor diye iş hayatına girememektedir. Uzun süre iş hayatından uzak kalan kadınların ilerleyen yaşlarda meslek sahibi olsalar dahi iş

bulmaları zorlaşmaktadır. Köyden kente göç etmiş kadınların durumu daha kötüdür. Kırsal kesimde istihdama dahil edilen kadınlar şehirlerde kocalarının daha büyük baskına maruz kalmakta, özgürlükleri kısıtlanmakta ve işgücüne katılmaları engellenmektedir.

Türkiye’de köyden kente göç etmiş kadınların şehir hayatına uyumları ve eğitimleri konusunda hiçbir çalışma yapılmamıştır denilebilir. Günümüzde Türkiye’de kırsaldan kente göç etmiş göçmen kadın varlığı dışında, yabancı ülkelere göç etmiş kadın varlığı da söz konusudur. Günümüzde Türkiye artık dış göç alan bir ülkedir. 2014 yılında Türkiye’ye IŞİD’den kaçan en az bir buçuk, iki milyon Suriyelinin giriş yaptığı tahmin edilmektedir. Bu rakam sayısı yüz binlere varan Suriyeli göçmen kadının Türkiye’de şu an işsiz olduğunu gösterir. Göçmen kadınların sorunlarına dış göç alan AB ülkelerinde büyük önem verilmiştir. Yaşadıkları ülkenin dilini bilmeyen ve ülkenin kültürüne uyum sorunları yaşayan bu kadınların istihdama katılabilmeleri için gerekli politikalar üretilmiştir. Bunların başında devlet tarafından göçmenlere ücretsiz açılan uyum kursları gelmektedir. Bu kurslarda göçmenler yaşadıkları ülkenin dilini ve toplum kurallarını öğrenmektedir. İstatistikler AB ülkelerinde göçmenler arasında erkeklerin istihdam oranlarının kadınlardan daha yüksek olduğunu göstermektedir. Göçmen kadınların göçmen erkeklere oranla daha az eğitilmiş olması, ataerkil anlayışın daha güçlü olmasına bağlı kocalarının/babalarının çalışmalarına izin vermemesi ve farklı kültürel kökenlerden gelmeleri onları işgücü piyasasında dezavantajlı kılmaktadır. Çünkü işgücü piyasası sadece cinsiyete değil aynı zamanda etnik kökene bağlı da ayrımcılığın yapıldığı bir sektördür.

Türkiye’de kadınlar arasında işsizlik oranı erkeklerden daha yüksektir. İşe alımlarda işverenler tarafından kadınların evlilik ve çocuk durumu sorgulanmaktadır. Eşit niteliklere sahip kadın ve erkek aday arasında yapılan tercihlerde erkek adaylar daha avantajlıdır. Yapılan yasal düzenlemeler yetersizdir. Avrupa ülkelerinde var olan kota uygulaması Türkiye’de de kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak ve kadın istihdamını arttırmak için önemli bir adım olabilir.

AB ülkelerinde kadınları korumaya yönelik politikaların başında hamilelik ve doğum dışında sorumluluğun eşit paylaşımına, özellikle çocukların bakımı ile ilgili olarak ebeveyn sorumluluğu kavramının gereklerine ilişkin yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Türkiye’de çalışan kadınların ücretli doğum izni, doğumdan önce sekiz hafta ve doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplamda dört ay ile sınırlıdır. Çocuk bakımı ve ebeveyn sorumluluğu ile ilgili olarak Avrupa ülkeleri Türkiye’den çok daha ileridedir. Almanya’da annelere verilen ücretli izin süresini isterlerse babalarda kullanabilmektedir. Bu durumda iş hayatından uzak kalmak istemeyen kadınlar doğum iznini istedikleri şekilde kocaları ile bölüşerek bebeklerinin bakımını sağlamaktadır. Bebeklerinin bakım sorumluluğunu paylaşan ve onlarla daha fazla

vakit geçirme şansına sahip olan babaların gelecekte çocuklarıyla iletişimleri de gulenmektedir. Bu tarz uygulamalar ev içi işlerin daha eşitlikçi paylaşılmasını sağlayarak, toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının batı toplumlarında gulenmesine etki etmektedir.

Türkiye’de de AB lkelerinde olduğu gibi doğum izinlerinin uzatılması, ebeveyn izinlerinin düzenlenmesi, yeterli sayıda kaliteli ve ücretsiz kreşlerin sağlanması, kayıt dışı çalışma oranlarının azaltılması, esnek çalışma yöntemlerinin desteklenmesi ve ocuk bakımının sadece annenin değil babanın da sorumluluğu bilincinin yaygınlaştırılması gerekmektedir. Esnek alışma yöntemlerinin kadınlar için desteklenmesi konusunda farklı görüşler vardır. Esnek alışma saatlerinin kadının istihdamını arttıracadığını düşünenler ocuk bakımı ve ev içi işlerde ki yükümlülükleri yüzünden kadınların tam zamanlı alışamadıklarıını, bu yöntem ile kadınlara çalışma şansının verilebileceğini savunmaktadır. AB lkelerinde esnek çalışma saatlerinin uygulandığı ülkelerde kadınların istihdama katılım oranlarının yükseldiği tespit edilmiştir. Ama bu yöntemin ülkemizde kadın istihdamını arttırmayacağını savunan görüşlerde vardır. İşverenlerin işe alımlarda esnek çalışma saati uygulamamak için erkek adayları işe almayı tercih edecekleri düşünülmektedir. Ayrıca esnek çalışma saatlerinin kadınların kariyerlerinde yükselmelerini engelleyeceği ve cam tavan etkisini gulendireceği savunulmaktadır.

İşsiz kadınlar üzerine yapılan bir araştırmada, çalışma yaşamına ara veren kadınların %55’inin çocukları veya ailesi nedeniyle işe ara verdiğini söylerken, çocuğu olduktan sonra ayrılan kadınların %77’si çocuğunu bırakacağı yer olmadığı için işlerinden ayrılmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir (Eyüpoğlu, zar, Tanrıöver, 2000, 107 aktaran nder, 2013, 46) oğu gelişmiş ülkelerde ‘Avrupa ve ABD gibi’ var olan yarı zamanlı ‘part-time’ çalışma koşulları ocuk sahibi olan kadınlara işe olanağı sağlamaktadır. Bu sayede kadınlar hem maddi kazanç sağlarken, aynı zamanda işe dünyasından uzaklaşmadan çocuklarına zaman ayırabilmektedirler. Bu tür uygulamaların Türkiye’de de genişletilmesi kadınların işgücüne daha fazla katılmasını sağlayabilir. Esnek alışma imknına kavuşacak kadın iş hayatından uzaklaşmayacaktır. Bakım yükümlülüklerinin aile içinde eşit dağılımı ve toplumsal cinsiyetçi bakış açısının değişmesi kısa vadede gerçekleşebilecek konular olmadığından esnek çalışma modelleri kadınları iş hayatına girmelerini kolaylaştıracadığı gibi kopmalarını da önleyecektir. İş Yasası gereği çalıştırdıkları kadın işçilerin çocukları için emzirme odaları ve ocuk yuvaları açma sorumlulukları olan özel işletmelerin ne kadarının bu sorumluluğu üstlendiği bilinmemektedir. Bu konularda yapılacak çalışmalar ve atılacak adımlar sadece kadının değil, toplumun da refahını arttıracaktır.

Kadınların kamusal alandan uzaklaştığı, işgücüne katılamadıkları, ekonomik özgürlüklerini kazanamadıkları toplumlarda ataerkil düzenin daha da gulenmesi ve toplumsal cinsiyet

eşitsizliklerinin artması kaçınılmazdır. Ataerkil düşüncede çocuklara anne bakar. Kadınların işgücüne katılabilmeleri, özgürleşmeleri, ataerkil yapının kırılabilmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin daha çok sağlanabilmesi için öncelikle çocuk bakımının ülkede kurumsallaşması gerekmektedir. Kadınların özgürleşmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışının güçlenmesiyle, batı toplumlarında deneyimlendiği gibi, erkeklerde çocuk bakım hizmetleri ve ev işlerine katılmayı belki başta zorunluluk olarak görecekle, ama zamanla gönüllü olarak bu işleri üstleneceklerdir. Devletin yasalarla ve gerekli uygulamalarla toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklenmesi sayesinde özgürleşen ve çalışmak için eşlerinin iznini almak zorunda olmayan kadınların ülke ekonomisine de katkısı olacaktır. Kadınların çalışması fakirliği azaltacaktır. Evli kadınların çalışması ailenin ekonomisine katkı yaparak, çocukların daha iyi bir eğitim almalarına ve daha iyi bir geleceğe sahip olmalarına destek olacaktır.

Onuncu Kalkınma Planı'nda yer alan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinatörlüğünde hazırlanan 'Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı Eylem Planı'nda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönünde AB ülkelerinde var olan bazı uygulamalar hedef olarak belirlenmiştir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Türkiye'de yarı zamanlı ve kısmi çalışma modeline geçileceğini belirtmiştir. Kısmi çalışma modeli AB ülkelerinde uygulandığı gibi doğum sonrası hem anne hem de baba için çalışma imkanı getirmektedir. Doğum izinlerinden sonra ebeveynlere çocuklarının ilkökula başlama yaşına kadar kısmi süreli çalışma hakkı getirilecektir (İslam, 2015).

Eylem Planı'nda ayrıca aile danışmanlığı hizmetlerinin etkinleştirilmesi, göçle şehre gelen ailelerin, göçmen kadınların şehir yaşamına uyumlarını ve işgücüne katılmasını destekleme, tek ebeveynli ailelere yönelik hizmetler geliştirilmesi şeklinde amaçlar yer almaktadır. Tek ebeveynli ailelerde genellikle çocukları tek başına yetiştirmek ve aynı zamanda çalışmak zorunda olan boşanmış kadınlar var. AB ülkelerinde çocuk fakirliğinin en çok yaşandığı aile tipinin tek ebeveynli 'anne' aileler olduğu bilinmektedir. Türkiye'de son yıllarda artan boşanma rakamları yükselmektedir. Uzun yıllar ev kadını olan ve iş hayatından uzak kalan kadınların tekrardan istihdama katılmalarında karşılaştıkları sorunların çözümünde destek ve danışma hizmetlerinin sunulması önemlidir. Yine bu kadınlar çocuklu ve evlerini tek başlarına geçindirmek zorunda oldukları için iş yaşamı ve özel hayatlarında ki sorumlulukları dengelemekte ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Bu kadınların çocuklarını bırakabilecekleri ücretsiz bakım hizmetlerinin sunulduğu kurumlara ihtiyaçları vardır. Türkiye ve AB istatistiki verileri boşanan çocuklu kadınların, evli çocuklu kadınlardan daha çok istihdama katıldığını göstermektedir.

Eylem Planı'nda ayrıca yaşlılar için İçişleri Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Yerel Yönetimlerin desteği ile gündüz bakım hizmetleri geliştirilecektir hedefi

konulmuştur. Bu hizmetin nasıl geliştirilebileceği yönünde daha fazla bilgi verilmemiştir. 2022 numaralı yasa ile 2007 yılında başlatılan Evde Bakım Hizmeti programı kapsamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından özürlü bireylerin evde bakım yakınlarına net asgari ücret miktarı kadar bir aylık bağlanmaya başlandı. Bu hizmeti genelde kadınlar vermektedir. Eylem Planı'nda yer alan yaşlılar için gündüz bakım hizmetlerinin geliştirilmesi de eğer bu yönde yapılacak, yani kadınlara belli bir maddi yardım karşılığı yüklenen bir uygulama olacaksa, bu kadınların yine sadece özel alanda sınırlı kalmasına neden olacak ve kamusal alanda kariyer hayatlarının önüne yeni bir engel koyacaktır. Ama yaşlı bakım hizmetlerinin devlet tarafından 'Yaşlı Bakım Evi' 'Huzurevi' şeklinde üstlenilecek bir uygulama getirilecekse, bu evde yaşlılara bakmakla yükümlü kadınların üzerindeki yükü azaltacak ve gerçek anlamda kamusal alanda istihdama katılmalarını destekleyebilecektir.

Kaliteli, hesaplı ve kolay erişilebilir kreş imkanlarının yaygınlaştırılması Eylem Planı'nda yer alıyor. Bu cümleden kreşlerin gelişmiş AB ülkelerinde olduğu gibi ücretsiz değil ama hesaplı olacağını anlıyoruz. Hesaplı sözcüğünün farklı gelir gruplarına göre oldukça göreceli bir ibare olduğunun göz önünde bulundurmak gerekir. Günümüzde kadınların en az 3 çocuk doğurmasını teşvik eden siyasi söylemin özellikle alt gelir grubunda az eğitilmiş kadınların durumlarını tekrar gözden geçirmesi ve en az 3 çocuk için ücretsiz ve yeterli sayıda kreş imkanı sunması gerekmektedir. Aksi takdirde 3 çocuk politikası ile kadın istihdamının yükselmesini beklemek pek mümkün olmayacaktır.

AB ülkelerinde uygulanan işgücü piyasası politikaları da Türkiye'ye örnek teşkil edebilir. Kadınların erkek egemen iş sektörlerine katılmalarını teşvik etmek, kadınların niteliklerini geliştirici programlar sunmak, iş bulma konusunda destek verecek kuruluşların hizmet vermesi ve kadınlara hayat boyu eğitim tarzında programların sunulması kadın istihdamının arttırılmasında fayda sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015). *Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunması Programı Eylem Planı*, **Kalkınma Bakanlığı, Onuncu Kalkınma Planı** Ocak 2015.

<http://www.kalkinma.gov.tr/Documents/Ailenin%20ve%20Dinamik%20N%C3%BCfus%20Yap%C4%B1s%C4%B1n%C4%B1n%20Korunmas%C4%B1%20Program%C4%B1%20Eylem%20Plan%C4%B1.pdf>

Çakır, Serpil (2014). **Erkekler Kulübünde Siyaset**. Versus, İstanbul

Çarkoğlu, Ali. & Kalaycıoğlu, Ersin (2009). **The Rising Tide of Conservatism in Turkey**. Palgrave Macmillan, The United States.

Dülger, İlhan. (1989). ‘*Türkiye’de Şehirde Yaşayan Kadının Siyasi Haklarının Kullanma Eğilimleri*’, Türk Kadınına Siyasi Haklarının Tanınmasının 50. Yılı Uluslararası Konferansı, Ankara 1984, 95; Emel Doğramacı, **Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü**, Ankara 1989, 131; G. Kazgan, a.g.m., 163

Ecevit, Yıldız (2012). *Feminist Sosyal Politika Bağlamında Türkiye’de Çocuk Bakımı ve Erken Çocukluk Eğitimine İki Paradigmadan Doğru Bakmak*,. Makal, Ahmet&Toksöz, Gülay (Ed.) **Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emegi** içinde (s.220-266). Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara.

Erdem, Yasemin-Tümer & Yiğit, Halime (2010). **Bacıyan-ı Rum’dan Günümüze Türk Kadınının İktisadi Hayattaki Yeri**. İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 2010-69, İstanbul

Erzene-Bürgin, Defne (2014). ‘*Feminist Kuram*’, **Kadın ve Toplum**, İzmir Üniversitesi Yayınları, İzmir.

European Commision (2011). ‘*Achieving the Europe 2020 employment target*’ Conference Equality Between Women and Men, 19-20 September 2011, Brussel

http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/files/conference_sept_2011/background-paper-achieving-the-europe-2020-targets_en.pdf

Eurostat İstihdam Verileri

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

Global Gender Gap Report (2013). Erişim tarihi: 20 Ekim 2014
<http://www.weforum.org/reports/global-gender-gap-report-2013>

Göksel, İdil (2014). “*The Influence of Maternal Employment on Children’s Long Run Achievement: Case of Izmir*” in Jarecka-Zyluk, M. and Holz, O. (Eds.) **Gender and Education From Different Angles**, Lit Verlag: Zurich.

Göksel, İdil (2013). “*Female Labor Force Participation in Turkey: The Role of Conservatism*”, **Women’s Studies International Forum**, Volume:41 Part:1, p.45-54

Görgülü, Ülfet (2014). **Kadın ve Siyaset**, İz Yayıncılık, İstanbul.

Ipsos (2014). ‘*Türkiye’nin Kadınları Geçmişlerini Değiştirmek İstiyor*’, 08.09.2014,
http://www.radikal.com.tr/yeniakil/turkiyenin_kadınları_geçmişlerini_değiştirmek_istiyor-1211462

İslam, Ayşenur (2015). ‘*Çalışan Anne Bebeğiyle Daha Fazla İlgilenecek*’, Anadolu Ajansı’, 16.01.2015

<http://www.aa.com.tr/tr/haberler/451113--calisan-anne-bebegiyle-daha-fazla-vakit-gecirecek>

- Kandiyoti, Deniz (2011). “*Ataerkil Örüntüler: Türk Toplumunda Erkek Egemenliğinin Çözümlemesine Yönelik Notlar.*”, Tekeli, Şirin(Ed.) **1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar** içinde, s.327-340. İletişim Yayınları, İstanbul
- Kenar, Necdet (2004). ‘*Avrupa İstihdam Stratejisi ve Türkiye*’, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Ekim Sayısı
- Kesici, Mehmet Rauf; Selamoğlu, Ahmet (2005). ‘*Genel Hatlarıyla Avrupa İstihdam Stratejisi ve Geçirdiği Dönüşüm*’, ‘**İş Güç**’ Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Cilt:7, Sayı:2, Haziran 2005
- Kitterod, Ragni-Hege& Ronsen, Martin (2013). ‘*Opting Out? Who Are The Housewives In Contemporary Norway?*’, **European Sociological Review**, Volume: 29, No: 6, p.1266-1279.
- Kocacık, Faruk. &Gökkaya, Veda-Bilican (2005). ‘*Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları*’. C.Ü. **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:6 Sayı:1 s.195-219.
- KSGM. (2012). ‘*Türkiye’de Kadının Durumu.*’ Erişim tarihi: 20 Ekim 2014
http://www.kadininstatusu.gov.tr/upload/kadininstatusu.gov.tr/mce/2012/trde_kadinin_durumu_2012_ekim.pdf
- Küçükkalay, A. Mesud. (1998). ‘*Türkiye’de Planlı Dönemde Kadın Nüfusu ve Kadın İşgücü İstihdamındaki Gelişmeler*’, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.3 (Güz) , 1998, 38.
- Luo, Lu (1994). ‘*Life Events, Social Support and Depression Among Taiwanese Housewives.*’, **Counselling Psychology Quarterly**, Vol:7 Issue:2 p.221-226
doi:10.1080/09515079408254147
- Oakley, Ann (1974). **The Sociology of Housework.**, The Pitman Press, Bath
- Önder, Nurcan (2013). ‘*Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü.*’, **ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi**, Cilt: 1. Sayı: 1. s.35-62.
- Önder, Nurcan (2014). ‘*İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması Çabaları ve Çalışma Hayatı Düzenlemeleri*’, **İş ve Aile Yaşamının Uyumlaştırılması ve Kadın İstihdamı**, Ed. Dr. Mehmet Merve Özaydın, ANKA Kadın Araştırma Merkezi, 23-32.
- Spendlove, David., Gavelek, James. & MacMurray Val (1981). ‘*Learned Helplessness and The Depressed Housewife*’, **Social Work**, V:26, N:6, p.474-479.
- TÜİK(2012). **İstatistiklerle Kadın 2012**, Erişim tarihi: 20 Ekim 2014,
http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=238

TÜİK(2013). **Hanehalkı İşgücü İstatistikleri 2013**. Erişim Tarihi 20 Ekim 2014,
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16015>

TÜİK (2012). **İşgücü İstatistikleri**, bkz.

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007) Erişim tarihi: 24 Ekim 2014

KENTLERDE GÖRÜNMEYEN BİR OLGU: KADIN YOKSULLUĞU
AN INVISIBLE FACT IN THE CITIES: WOMEN POVERTY

Demet ONUR,

Trakya Üniversitesi

İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü Doktora Öğrencisi

onurdemet@gmail.com

ÖZET

Kentin ekonomik süreçleri belirgin çizgilerle çizmesi, 18. Yüzyılda oluşan sanayi devriminin fabrika etrafında oluşan yeni yerleşim mekânları vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Örneğin; İngiltere ve Fransa ile başlayan sancılı kentleşme süreci, üretim ve tüketim ilişkilerindeki adaletsizlik ve eşit olmayan ücret dağılımı sonucu sefalet bölgeleri oluşmuştur. Hızla yayılan sefalet alanlarının oluşmasındaki sosyal süreç temelindeki kalabalıklar, kentsel yoksulluğun mekânsal olarak keskin ayrımlarla görülmesine sebep olmuştur. Kentsel yoksulluğu yaşayan kalabalıkların ayrıntısını ifade etmek gerekirse; 18. yüzyılın Batı sanayileşmesiyle oluşturduğu sancılı sanayi devrimi ve üretim zincirlerinden günümüze ve Türkiye kentleşmesine yansımış olan kentin içinde erittiği yoksul kadın ve erkeklerdir. Kentlerdeki eşitsizlikleri artıran unsurlardan biri de, ekonomik krizler ve krizler sonucunda oluşan koruma mekanizmalarıdır. Böylece yoksulluğun mekânsal boyutları belirginleşmiştir. Kapitalist toplumlarda kentler toplumdaki eşitsizlikleri daha da vurgular hale gelmiştir. Sonuç olarak, yoksulluk ve kentsel yoksulluk hızla artmaktadır.

Büyük kentlerde kadınlar yoksulluğa karşı hassas bir yaşam sürmektedir. Bu hassas konumu ifade edebilmek için, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine dikkat çekmek gerekmektedir. Kentsel yoksulluğun oluşturduğu dezavantajlı gruplar içerisinde kadınlar kapasitelerini gelire dönüştürememektedir. Örneğin, kadının bulunduğu mekândan çıkabilmesi, çıktığı zaman kendini kabul ettirmesi erkeklere oranla zordur. Ayrıca kadınlar ev içerisinde de emeklerinin karşılığını alamadığından, bu eşitsiz konumları kalıplaşmaktadır. Kadının toplumsal rolleri ile ekonomik ve kamusal varlığının azlığı, genel yoksulluk içinde kadın yoksulluğunu daha az görünür kılmaktadır. Böylece toplumsal cinsiyet ayrımı yoksullukla birleşmekte, cinsiyet üzerine bir sınıflaşma meydana gelmektedir.

Kadınlar, kentlerin tarihinin uygarlık tarihi olarak ifade edildiği yüzyıllardan bu yana üretim, sosyal yapı, toplumsal ilişkiler ve mekân yaratımları süreçlerinde yer almışlardır. Bu sancılı

süreçleri de üstlenirken kalabalıkların içerisinde kaybolmaları söz konusudur. Kadın yoksulluğu kavramı üzerine yapılan çalışmalar bize bu süreci görmek üzere ışık tutmaktadır. Bu çalışmanın amacı; kadınların kent içerisinde artan yoksulluklarının nedenlerini toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında ele alarak, kadın yoksulluğunu gidermeye yönelik çözüm önerileri sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, Kentsel Yoksulluk, Kadın Yoksulluğu, Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

ABSTRACT

Drawing strict lines of the cities' economic periods has been occurred by the new settlement outlets around the factories which is consisting of industrial revolution in 18th century. For instance; some misery zones has been formed by the result of injustice production and consumption relations and the unequal distribution of free. The crowds in the basic of the spreading fast in misery zones cause to be seen the urban poverty with the sharp distinctions by spatially. If you need to express the details of crowds that lives urban poverty; the poor men and the poor women who are melted in city which is reflected by western industrialization of 18th century's painful industrial revolution, from production chains to today and Turkey urbanization. One of the factors that increases the inequalities in cities is the economic crises and occurred with the result of these crises protection mechanisms. By this way the spatial dimensions of poverty has become clearer. The urbans in the capitalist societies have highlighted the inequalities in the societies. As a result, poverty and urban poverty has been increasing fast.

In the big cities women live sensitively against the poverty. To express this sensitive situation, must be draw attention to the social gender inequalities. In the disadvantages groups which are consisted by urban poverty, women cannot convert their capacities into income. As an example, going out and taking place in a society are more difficult for women compared to the men. In addition, because of the women cannot take any payment of their efforts in the house, their unequal situations has become inflexible. The social role of a woman and the minority of existence in public and economic areas has made the women poverty less noticable in the general poverty. By this way, social gender segregation come together with poverty and cause a distinction on the gender.

Women, from the civilization histories of the cities to today take place in the production, social structure, social relations and settlement creations periods. While undertaking these painful periods the matter is getting lost in the crowds. The studies on the women poverty has informed us to see these periods. The aim of this study; to argue about the causes of

increasing women poverty in the context of gender inequalities and to suggest some solutions to eliminate the women poverty.

Key Words: Urbanization, Urban Poverty, Women Poverty, Social Gender Inequality

GİRİŞ

21. Yüzyıl kentlerinin kentlilere sunduğu avantajların yanı sıra, kalabalıklar içerisinde kaybolmak, yüksek binaların mükemmel ışıklarının parlaklığı arkasında yaşanan şiddeti görememek ve gün geçtikçe ötekileştirilen bireylerin maddi ve manevi yoksulluğa maruz kalmasına seyirci kalınması gibi dezavantajları bulunmaktadır. Dünyada ve Türkiye’de nüfusları artan büyük kentler içerisinde yaşanan yoksulluktan en fazla etkilenen grubun kadınlar ve çocuklar oldukları göze çarpmaktadır. Kadınların etkilenmesinin nedenleri arasında toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve sınıflaşma yatmaktadır. Tarihsel bir çerçevede bakılırsa, kentler içerisinde gerek kentlerin kırlardan ayrılmasıyla, gerekse modern zamanların sanayi kentleriyle, kadınlar kırdan ve kentte en çok çalışan ancak en az emeklerinin karşılığını alan gruplar olmuşlardır.

Bu çalışmada, toplumsal cinsiyet rollerinin kentlerde kadın üzerinden nasıl paylaşıldığı ve kadının ekonomik anlamda mücadelesinin yanında var olma mücadelesi incelenmektedir. Kentlerdeki yoksulluğun görünmeyen bir köşesinde kalan, yani kentte yoksul olmaktan ve kadın olmaktan dolayı iki kez yoksulluk yaşayan kadınların kentteki konumları analiz edilmektedir. Ayrıca, dünyadaki ve Türkiye’deki büyük kentlerde kadınların yoksullaşma nedenleri incelenmektedir.

KENTLERDE KADININ VAROLUŞ SÜRECİ

Modern kentlerden önce Antik Yunan kentlerinde kadınlar yurttaş olarak görülmemekteydi. *“Yurttaşların eşleri ve kızları genellikle toplumsal-kamusal etkinliklerin dışında tutulmuşlar ve evlerinde kapalı bir yaşam sürmek zorunda bırakılmışlardı”* (Ağaoğulları, 2006: 20). Kadın için en önemli mekân eviydi. Ancak Sparta’da, kadınlar yurttaş sayılmasalar bile toplumsal yaşam içerisinde yer almaktaydılar. Ağaoğulları’nın verdiği örneğe göre, Sparta’da genç kızlar, erkeklerle birlikte, onlar gibi tümüyle çıplak spor oyunlarına katılabilmekteydiler (Ağaoğulları, 2006: 20). Ancak Antik Yunan’da kamusal alanda bulunan kadın yönetici sınıfında, kendini ispat etmiş kadınlar da vardı. *“Antik Çağ Anadolu’sunda yalnızca seçkin kadınların yaşamı hakkında evlerinin dışında da sorumluluklar aldıkları, toplum yaşamına katıldıkları arkeolojik kazılardan anlaşılmaktadır. Bu kadınlar kentin kamusal olan havasını solumuşlardır”* (Delemen, 2010: 50). Bu kadınlar, kentin yararına dönük bireysel hizmetlerde bulunmuşlardır. Antik Yunan’daki sayısı az olan bu kadınlar, kenti yönetmeleri gereken kendi

evleri ve kendi aileleriyle özdeşleşmişlerdir. Kente kan bağı ilişkisi bakımından yaklaşmışlardır (Delemen, 2010: 56).

Kentlerdeki kadınların haklarının verilmediği, gelenekler ve ekonomik ihtiyaçlar arasında sıkıştığı zamanlar, 15. yüzyıl sonrası gelişen teknolojiyle yoğunlaşan sanayi kentlerindedir. Değişim, ev ve tarım toprağı merkezli kadının emeğinin fabrikalarda kullanıldığı bir süreci başlatmıştır. Liberalizmin etkisiyle, özellikle 19. Yüzyılda kadınların konumlarında değişmeler yaşanmıştır. Sanayileşme ve buna bağılı olarak kentleşme, kapitalistleşme ve ulus devlet, politik ve ekonomik dönüşümlerle birlikte ailenin rolü değişmiştir. 19. Yüzyılda Avrupa ülkelerinde liberalizmin soyut birey ve insan kavramının somut anlamı erkek ve erkek hakları olmuştur. Aydınlanma ideolojisi orta sınıf burjuvazisinin beyaz erkeğini yüceltmıştır. Kadınlar, çalışan sınıflar ve batı dışı toplumlar Aydınlanma düşünürleri tarafından zayıf varlıklar olarak görülmüştür. Doğalarına uygun olan anne ve eş rollerini gerçekleştirmenin kadınlar için ideal olduğu görüşü yaygındır. Kamusal alan erkekleri, özel alan da irrasyonelliğın, duygusallığın ve bağımlılığın temsilcisi kadınları tanımlamada kullanılmaktadır. Kamusal alana kadınların katılımı, ancak biyolojilerine uygun olarak ölçülülük temelinde söz konusudur. 18. ve 19. yüzyıl sürecinde yaşanan sanayi devrimi, dünya savaşları ve krizlerden sonra, kentler yapısal ve işlevsel olarak hızlı bir şekilde dönüşmüştür. Bilimsel gelişmeler sağlık, eğitim ve teknolojinin hızı gibi olumlu etkileri beraberinde getirmiş, sanayi devriminden sonra hayat koşullarını iyileştirmiştir. Ancak sanayi devriminin başlangıcında topraksız kalan köylüler, iş bulmak umuduyla kentlere göç etmiştir. Bu göçler sonucunda devrimin olumlu etkileri, yoksul işsize ve özellikle kadına ulaşamamıştır. Köylerinden çıkan bu aileler, sanayi ile birlikte fabrika etrafındaki binalara yerleşmişlerdir. Yeni üretim sistemi içinde işçilerin çalışma ve yaşam koşulları oldukça kötü şartlar içerisindedir. Bu şartlar işçileri güneşten ve temiz havadan yoksun konutlarda, insanlık dışı koşullarda yaşamaya mahkûm etmiş, düşük ücretler karşılığında uzun süre çalışmak zorunda bırakmıştır. Kentte yaşayanların sayısı arttıkça, nüfus çeşitli hale gelen iş alanlarının etrafında toplanmaya başlamış ve ekonomik, sosyal olanaklar çekici hale gelmiştir. Bu çekicilik insanları rekabet ortamına yöneltmiştir. İnsanlar arasında büyüyen bu yarış sonucunda, aile ile yaşanabilecek mekânlarda toprak değerleri ve emlak vergileri artmıştır. Kentsel mekânlarda yaşanan bu ekonomik zorluklar, kentsel yoksulluğın ve beraberinde kadın yoksulluğunun nedenlerinden biri olmaktadır.

TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN NEDEN OLDUĞU KADIN YOKSULLUĞU

Kentlerdeki kadın sorunlarının bir çıkış noktası da toplumsal cinsiyet rollerinin dağılımı olmaktadır. Toplumsal cinsiyetin sosyolojik olarak iki alanda tanımlanmaktadır. Kadın erkek

farklılığını biyolojik olarak savunulmasından çok toplumsal bir ayrım olduğunu öne süren düşünceler vardır. Bu bağlamda, iki soru akla gelmektedir. Cinsiyet biyolojik mi? Cinsiyet toplumsal mı? Eğer toplumsal bir cinsiyet ayrımı üzerine odaklanılırsa çoğu toplumda, eril ve dişil özellikler yüklenen davranışlar ve nesnelere cinsiyet ayrımına neden olmaktadır. “*Kimi yazarlar, kadınlar ile erkeklerin davranışları arasındaki farklılıkların, bütün kültürlerde kimi biçimlerde var olan, doğuştan gelen farklılıklar olduğuna inanmaktadır; sosyobiolojinin bulguları da büyük ölçüde bu yöndedir. Başka araştırmacılar da erkeklerin saldırganlığı, kültürden kültüre değişmeler göstermekte ve kimi kültürlerde kadınlardan daha edilgen ya da nazik olmaları beklenmektedir. Bir özellik az çok evrensel diye ille de biyolojik kökenli olması gerekmez. Örneğin, çoğu kültürde, kadınların çoğunluğunun yaşamlarının önemli bir bölümünü çocuk bakmakla geçirebilir ve av ya da savaşta yer almazlar. Bu görüşe göre kadın ve erkeklerin davranışları arasındaki farklar esas olarak, kadın ve erkek kimliklerinin ya da dişillik ile erilliği toplumsal olarak öğrenilmesiyle ortaya çıkmaktadır.*” (Giddens, 2000: 97–98). Bu bağlamda, cinsiyet toplumsallaşarak ayrım oluşturulmuştur. Bir kez toplumsal cinsiyet rolü yüklenildiğinde, toplum bireylerden kadın ve erkek olarak davranmalarını beklemektedir. Bu beklentiler gündelik yaşamın pratikleri içinde oluşmaktadır.

Segal, (Segal: 1990,10) toplumsal cinsiyet oluşurken erkekliğin olduğu kadar dişiliğin de toplumsal temellerinin olduğunu vurgulamaktadır. Bu dişillik sınıfsal, etnik, ideolojik, dinsel ve ulusal şekilde değişerek ortaya çıkmaktadır. Ancak, klasik anlayış kadınların ikincil cins olduğudur. Bu anlayışın temelinde güç yatmaktadır. Aileyi geçindirmek için para kazanma misyonu erkeğe verilmektedir. Bu bağlamda, evin bütçesini düzenleyen ve çoğu ihtiyaçlarını gören kadının yaptıkları, eve ekonomik katkı yapmadığı için emek dışı görülmektedir. Bu durum yine toplumsal cinsiyet rollerinin toplumsal geleneklerle baskı altında tutulmasından kaynaklanmaktadır. İş yeri ve ev, üretim ve üreme ayrımı erkeklerin üstünlüğünü güçlendirmektedir. Dale Spender,¹⁶⁷ dilin kadınları dışladığını ifade etmektedir. Dil cinsiyetçidir. İnsanlık için tipik ölçüt kadın değil adamdır. Eril olan her şey toplumsal olarak yansıtılır. Örneğin Spender’a göre; “evet efendim” hitabı, ses teli saygı ifadesinin tonunu alçaltmadan dişilleştirilemez. Kadın ve kadınlığa özgü görülen her şey, dilde olumsuz yönde değerlendirilmektedir. Dil, kadınları simgesel olarak aşağı koymada sistematik bir rol oynar. İlk anlamsal eril dil kuralı, insan örneğinin adam sözcüğüyle gösterilmesidir. Spender’a göre gerçeklik erkek eliyle oluşturulmaktadır (Segal;1990:55). Erkeklerle kadınlar farklı dünyalara sahip olmaktan ziyade dünyayı farklı görüp algılamaktadırlar. Erkeklerle kadınlar kendi cinsiyetlerinden beklenen örnek davranışlar altında şekillenmektedir. Spender, “*dilin, insanlar Tanrı’ya inanmayı bıraktığı zaman ortadan yok olduğunu; bundan yola çıkarak erkek*

¹⁶⁷ 1943 doğumlu Avustralyalı feminist yazar, öğretmen ve danışman. www.wikipedia.org/Dale_Spender / Erişim tarihi : 24.02.15

egemenliğinin, insanlar erkeklerin üstünlüğüne inanmayı bıraktığı zaman ortadan kalkacağını” ifade etmektedir (Segal;1990:55). Bu bağlamda, değerler sistemimiz üstün ve aşağı olan arasındaki ayrıma dayandığından erkek üstünlüğü mantığa sığdırılmaya çalışılmakta ve cinsiyet farklılıkları oluşturulmaktadır. Bu durumun nedeni de ataerkil düşüncedir. Devlet anlayışı da bu inanış çerçevesinde ataerkillleşmekte ve kamu içerisindeki oluşum bu baskı altında kalmaktadır. Toplumun piramidal yapısına kamusal alanı oluşturulurken erkek tavrı yüklenmektedir. Eril özellikler, toplumsal cinsiyet ayrımı yapılarak güç ile özdeşleştirilmektedir. Güç özelliği ataerkil bir şekilde düşünüldüğünden, toplumun cinsler ayrımına tabi tutulmaktadır. Dişil özellikler, kadınların doğurganlığıyla orantılı olarak besleyip büyütmenin şefkatin sembolü olmaktadır. Güven, sevgi ve yaratıcılık dişildir. Yumuşaklık devletin gücüne yakışmayacağından eril bir özellik yüklenmektedir. Devlete yüklenen bu özellikler toplumun içindeki kentlere ve ailelere de yansımaktadır.

Türkiye’de, geleneksel aile yapısı ataerkil olduğu için kadınların çoğu bu ataerkil bakış açısına sahip olmaktadır. Kadının öncelikli işi aile sorumluluğunu taşımak ve iyi bir eş, iyi bir anne olmaktır. Günümüzde kariyer sahibi kadınlar, aile sorumluluğunu taşımayan ya da ailesi ile kendisi arasında sıkışıp kalmış kadınlardır. Kadının yeri evidir imajı, kadının da içselleştirdiği bir durum olduğu için, kadın hayat mücadelesinde tek başına kaldığında zorlanmaktadır. Mill’e göre, kadınlar doğaları gereği, doğal ve zorunlu olarak ev merkezli görülmektedir. Toplumdaki yerlerinin ve rollerinin ev ile sınırlandırıldığını ifade eden kadınlar, kamusal alandan uzaklaştırıldığında ikincileşmektedirler (Gül; 2003:127). Günümüzde kanun önünde eşitlik verilen kadınlar, toplum içerisinde bu eşitliği hayata geçirmekte zorlanmaktadır. Kadın kimliği toplumsal roller üzerinde yayılmaktadır. *“Kadının “diğer” yani “erkek” olmayanla tanımlandırılma sürecine ve yabancılaşmasına işaret eder.”* (Gül; 2003:131). Erkek, öteki bilinçlere karşı çıkararak kendisini bir özne ve özgürlük olarak ortaya koyarken, varlığını anlamlandıran, özgür olan, kendisini aşan ve pozitif olanla tanımlamaktadır. Kadının belirlenmesi ise olumsuzdur. Bu farklılıkta ekonomi ve yeniden üretim başat rol oynamaktadır (Gül; 2003:131).

Toplumsal cinsiyet kadın ve erkek olma biyolojik özellikleriyle beraber sosyal psikolojik öğelerle tanımlanmaktadır. Erkeksilik, sert, iddiacı, rasyonel, soyut ve analitik düşünmeyle özdeşleştirirken; kadınsılık yumuşak başlı, nazik, empatik, duygusal özverili özelliklerle ifade edilmektedir. Bunun temel nedeni ataerkil örüntülerin kadınların özgürlüğünü kısıtlayıcı özelliklere sahip olmasıdır. Chodorow,¹⁶⁸ toplumsal cinsiyetin erkeksi cinsiyet modellerinin savunmasının kültürel bir miras olduğunu savunmaktadır. *“Pornografi, fahişelik, doğum*

---

¹⁶⁸ psikanalist feminist ve sosyolog. http://en.wikipedia.org/wiki/Nancy_Chodorow, 24.02.15

kontrolü, cinsel taciz ve tecavüz, kızlık zarı gibi olguların ataerkil bir biçimde kadın cinselliğini kontrol etmenin farklı biçimleridir” (Gül; 2003:132).

Kadınların toplum içinde yer almaları bir uygarlık aşamasıdır. Kadının öğrenim düzeyinin yükselmesi, ekonomik faaliyetlere ücretli olarak katılımı, evlenme yaşının da yükselmesine sebep olmaktadır. Böylece aile yapısında da değişme olmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde tarım dışı sektörde kadının çalışması, onun sosyoekonomik statüsünü etkilemektedir. Bu bağlamda, kadının sosyal sorumluluğu artmaktadır. İyi bir anne, eş olmak zorunda kalan kadın sıkışma hissi, kaygı yaşayabilmektedir. Kadının evden çıkıp kamusal alana girmesi toplumsal konumda erkeklerin üstünlüğü üzerine kurulu ailenin de düzenini değiştirmiştir. Ekonomik bağımsızlık kadın cinsinin kurtuluşunun temel etkeni olmuştur. Üretim ilişkileri sayesinde erkekten bağımsız olan kadın siyasal ve toplumsal olarak eril özelliklerin baskısı altındadır. Bu bağlamda, toplumsal ve kamusal biçimler kadının bu yeni durumuna ayak uydurmak zorundadır. Kamusal alanda kadın politik olanla özdeşleştirilmediği ve toplumsal cinsiyet özellikleriyle adlandırıldığı sürece ayrıma maruz kalmaktadır.

Kadınlar işçi olarak çalışma yaşamına sanayileşmeyle birlikte girmiş, 2. Dünya Savaşı sonrası artmıştır. Kamu ve hizmet sektörü kadınların büyük alanda yer aldığı sektörlerdir. Kadınlar sanayi sektöründeki işlerin daha çok erkeklere uygun olduğu düşüncesiyle hizmet sektöründe yer almışlardır. Eğitim, sosyal hizmetler, büro işleri gibi işler kadın işleri olarak adlandırılmaktadır. Hizmet sektörünün gelişmesi kadının ücretli çalışmaya katılmasını arttırmıştır. *“Kadın iş gücü, AB üyelerinde istihdamın %40’ını oluştururken, çalışan kadınların %79’u hizmet sektöründe yer almaktadır”*(Koray, 2000:214). Kadın, çalışma hayatına katıldıkça karşılaştığı sorunlar ve eşitsizlikler gündeme gelmektedir. Kadın, ev dışında çalışırken, erkekten farklı olarak önemli toplumsal değişiklikler yaşaması sorun oluşturmaktadır. *“Ekmeği kazanan erkek, eve, çocuklara bakan kadın olurken; kadın erkek arasındaki iş bölümü toplumsal rol bölüşümü anlamını taşımaktadır. Erkek bu rolle ekonomik olarak üretken olma, kadın hem erkeğe bağımlı olmakta, hem de yaptığı işin ekonomik bir değeri olmadığı için toplumsal değersizliğe itilmektedir”* (Koray, 2000:215).

Eş ve anne olan kadın, çalışma hayatında yer aldıkça aile içi üretim, bakım, gözetim gibi alanlardaki sorumlulukları devam etmektedir. Kadınların elde ettikleri ücret, eşin, babanın, ailenin gelirlerine eklenmektedir. Sanayileşmeyle kadın iş gücüne de gereksinim duyulmaktadır. Ancak ekonomik kriz dönemlerinde ilk işsiz kalan kısım kadınlar olmaktadır. *“Kadın iş gücü ekonomik büyüme dönemlerinde işe alınan, kriz dönemlerinde işten çıkarılan kişi olarak iş gücü piyasasına esneklik kazandıran bir işlev görmektedir. Örneğin AB’de kadınlar arasında işsizlik, erkeklere göre daha fazla olduğu gibi, uzun süre işsiz kalan kadınlar da daha fazladır”* (Koray, 2000:215). Kadın belirli mesleklerde yoğunlaşınca bu

işler iş gücü piyasasında değer yitirerek kadın benzer işlerde erkeklere göre daha az ücret almaktadır.

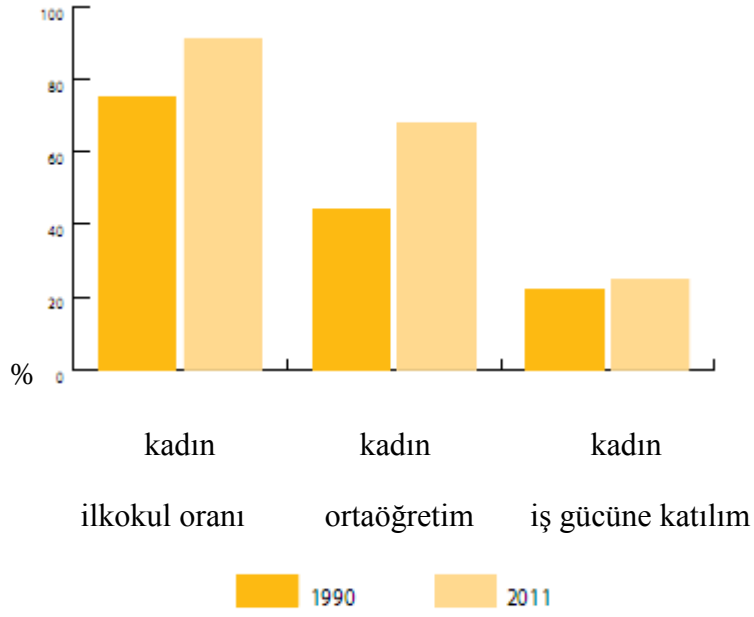
Cinsiyet temelli ayrımcı davranışlar, kadın ve erkeğin toplumsal konum ve rollerinden kaynaklanmaktadır. *“Kadınlar işverenlerce çoğu kez daha da uysal görülerek düşük ücretlerle, uzun sürelerle çalıştırılmaktadır. Kolay yönetilir görülerek kayıt dışı çalıştırılıp, bunalımlarda gözden çıkarılmaktadır”* (Atlan, 2004:229). Bu işten çıkarmalar, çalışma yaşamında kadınların işlerinde ilerleyebilmeleri, mesleki eğitim olanaklarından yararlanabilmelerini engellemektedir. Cinsel kökenli ayrımcılıkla kadın açık ya da örtülü olarak karşılaşabilmektedir. İşverenler ekonomik nedenlerle cinsiyet ayrımcılığı yapabilmektedir. Çünkü kadın çalışan için ayrı giyinme, temizlenme yerleri, emzirme odaları, kreşler gibi hizmetler gerekmekte, bunlar da giderleri yükseltmektedir. Bu nedenlerden ötürü kadın istihdam etme isteği az olmaktadır. İstihdamdaki bu ayrımcılık da kentlerde yaşanan kadın yoksulluğuna neden olmaktadır.

KENTLERDE YAŞANAN KADIN YOKSULLUĞU

Yoksulluk çok boyutlu bir kavram olduğu için birçok tanımı yapılmaktadır. Zamana ve ülkeden ülkeye göre değişiklik göstermektedir. Genel olarak yoksulluk, *“herhangi bir bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari geçim şartlarına erişememesi olarak tanımlanmaktadır”* (Kesici, 2007:121). Ancak yoksulluğa sadece ekonomik eksiklik olarak yaklaşmak günümüz kentlerinde oluşan toplumsal hareketliliği göz ardı etmek anlamına gelmektedir. Yoksulluk kavramı, siyasi, sosyal ve kültürel değişimlerle yeni boyutlar kazanmıştır. UNDP, *“yoksulluğu, hayat boyu sağlık, yaratıcı bir hayat, ortalama bir hayat standardı, özgürlük, kendine güven, saygınlıktan mahrum olma şeklinde tanımlayarak, kavramın sadece parasal bir içeriğe hapsedilmesini engellemiştir”* (Uzun, 2003:157). Sen’e göre, yoksulluk (2004) yapabilirlikten yoksunluktur. Yapabilirlik ise, açlık, sağlığı yitirmek, cahillik, kötü barınma koşulları gibi insanın kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak ifade edilmiştir (Doğan, 2014:7). Mowafi (2003), gelir yoksulluğu, gıda güvencesizliği ile birlikte güçsüzlük, sosyal dışlanma ve temel hizmetlere yetersiz erişimi yoksulluk olarak tanımlamaktadır (Doğan, 2014,8). Özellikle modern kentlerin iş bulma çekiciliği köyden kente olan göçü arttırırken bu artan nüfusun mağdurları kadınlar olmaktadır. Köyden kente gelen ailelerin ataerkil düzenleri devam etmektedir. İşsiz kalan erkek bu ataerkil düzen rolünün altında yardım alma, sosyal olanaklara erişebilme gibi faaliyetleri de kadına bırakmaktadır. Bu bağlamda, iş bulmak zorunda kalan kadın hem iş sorumluluğunu üzerine almakta hem de evin çekip çevrilmesinde rol oynamaktadır. Bu durum da kadının kentin olanaklarına erişmekte zorluk çekmesine neden olmakta ve kent içerisinde görünmeyen bir yoksulluk çekmektedir.

Yoksulluk olgusu, dünya ölçeğinde küreselleşme boyutuyla incelenerek, çözümü küresel örgütlerle bulunmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, çok boyutlu olan yoksulluk olgusu ve beraberinde getirdiği sorunlar çeşitli başlıklar altında incelenmiştir. Çocukların yoksulluğu, kadın yoksulluğu, kültürel yoksulluk ve kentsel yoksulluk bu incelenen konular arasındadır. Günümüzde kent hayatı, varlığı, yokluğu, güzeli, çirkinini, özgürlüğü ve baskıyı bir arada bulundurmaktadır. Neoliberal politikalarla yeniden üretilen kent mekânları kendi içinde coğrafi olarak yoksulluğu somutlaştırmaktadır. Bu coğrafi yapılar aynı havayı soluyan ama birbirlerinden haberdar olmayan iki kesimi yan yana barındırmaktadır. Bu iki kesim zengin ve yoksuldur. Bu iki ayrım birbirine ihtiyaç duyarak yüzyıllarca varlığını sürdürmekte ve çatışmalar devam etmektedir.

Kadının mekânla ilişkisinin temelindeki olgu kentlerdeki kadın erkek eşitliğidir. Ülkelerde eğitim farklılıkları ve kültürel nedenlerle kadına kapalı olan sektörler kadınların gelirlerini belirli bir seviyede tutmaktadır. Bu bağlamda kadın mekânın mülkiyetine sahip olamamaktadır (Çelik,2010:150). Kentlerin yoksul mahallerindeki sağlıksız evlerde yaşamlarını sürdüren kadınlar, büyük oranda dünya çapında alınan koruyucu kararların farkında olamamaktadırlar. *“BM 1975’de Dünya Kadın Konferanslarında oy birliğiyle aldığı kararlar, uluslar arası sözleşmeler ile eşitsizlikleri gidermeyi amaçlamaktadır* (Çelik,2010:150). Alınan kararlar özellikle kadının ekonomik hayata katılmasıyla ilgili olmaktadır. Konut mülkiyeti konusunda, mülk edinemeyen kadın erkeklerden daha yoksul konumda olmaktadır. Dünya nüfusunun %50’sini oluşturan kadınlar dünya gelirinin yalnızca 1\10’nu edinebilmektedirler (Çelik,2010:150). Bu bağlamda, dünya ölçeğinde kadınlar iş edinmemenin yanında, mülk edinememe yaşayarak yoksulluğu daha derin hissetmektedir. Ayrıca eğitim dışı kalmak da kadını yoksul bırakmaktadır. DB 2005 yılında okuryazarlık oranını incelemiştir. Bu incelemedeki oranlar dünyadaki kadınlar %73, erkekler %94, Türkiye’de ise; kadınlar %79, erkeklerde %80dir (Çelik, 201:151). Bu bağlamda kadınlar erkeklere göre, eğitimde ikinci planda kaldıkları için çalışma hayatına katılmaları zorlaşmaktadır. Ayrıca kız çocukları, hayata cinsiyet konusunda ön yargılarla getirilmeye ve cinsiyetleri nedeniyle baskı altında tutulmaya devam etmektedir. Konut edinme konusunda da geri planda kalan kadınlar tek başına geçinmek zorunda kaldıklarında bu tarz birçok engelle karşılaşmaktadırlar. İş dünyasına atılmayan kadınların yanı sıra, vasıfsız ve günlük işlerde çalışan kadınların fazla olmasıyla da iş gücündeki varlıkları özellikle kentlerde görünmemektedir. DB’nin 1990–2011 yılları arasındaki dünyadaki kadın eğitim durumu ve iş gücüne oranlarına bakıldığında eğitim alan kadınların oranının oldukça azının iş gücünde olduğu gözükmemektedir. İş gücüne katılım 2011 yılında az bir farkla yükselmiştir.

Kaynak: <http://www-wds.worldbank.org/> , 2013:11

Kadın yoksulluğunu sürdüren nedenlerden biri de iş gücüne katılmayan kadın ayrıca mal sahibi olamamaktadır. Mal sahibi olan kadın toplumda statüsünü güçlendiren bir konumda olmaktadır. Bu konu hakkında 2006 Nobel barış ödüllü Muhammed Yunus’un mikro kredi çalışması Türkiye dahil birçok ülkede, kadınlar bu projeye ev ve iş sahibi olmuştur (<http://www.frmtr.com/ekonomi-finans-borsa>). Kadınların iş hayatında bulunmalarına ve mal sahibi olmalarına dünyanın pek çok yerinde kanuni engel bulunmadığı halde kadınlar yine de toplumsal engellerden dolayı mal ve iş edinmede zorlanmaktadırlar. Ayrıca, annelik konusunda iş yaşamlarını yarıda bırakan kadınlar çoğu zaman işlerine kaldıkları yerden devam edememektedirler. Çünkü kadının yerini daha az izinle çalışan erkek almaktadır. Bu bağlamda yükselemeyen kadın kariyer olanağı olmayan işleri tercih etmektedir. “*Almanya anne adaylarının, analık izni dışında kesintisiz olarak çalışabilmelerini sağlayacak biçimde çocuk bakımını gün boyunca üstlenen kurumsal bakım hizmetlerine ağırlık vermektedir. Ancak çocuğun sağlıklı bir aile ortamında büyümesi arzulandığından bu bakım hizmetleri üç yaş ve üzeri çocuklar için değerlendirilmektedir*” (Seyyar, 1999:94). Bu bağlamda kadınlar anneliğin ilk dönemlerinde yine işlerinden uzak kalmaktadırlar. İş hayatında oluşan bu kesinti kadınların kıdemlerinin düşmesine neden olmaktadır. AB komisyonu 2000–2015 yılları için hazırlanan stratejik planında ücret eşitliği ile toplumsal cinsiyet eşitliği sağlamaya yönelik planlamalar yapmıştır (<http://avrupa.info.tr/>). Ancak yine de toplumsal cinsiyet farklılıklarının devam etmesi nedeniyle kadınlar, düşük ücretli sektörlerde çalışmaktadır. Kanuni yöntemlerin

ve yapılan çalışmaların başarılı olabilmesi için iş dünyasının ve toplumun kadınlara bakış açısının değişmesi gerekmektedir.

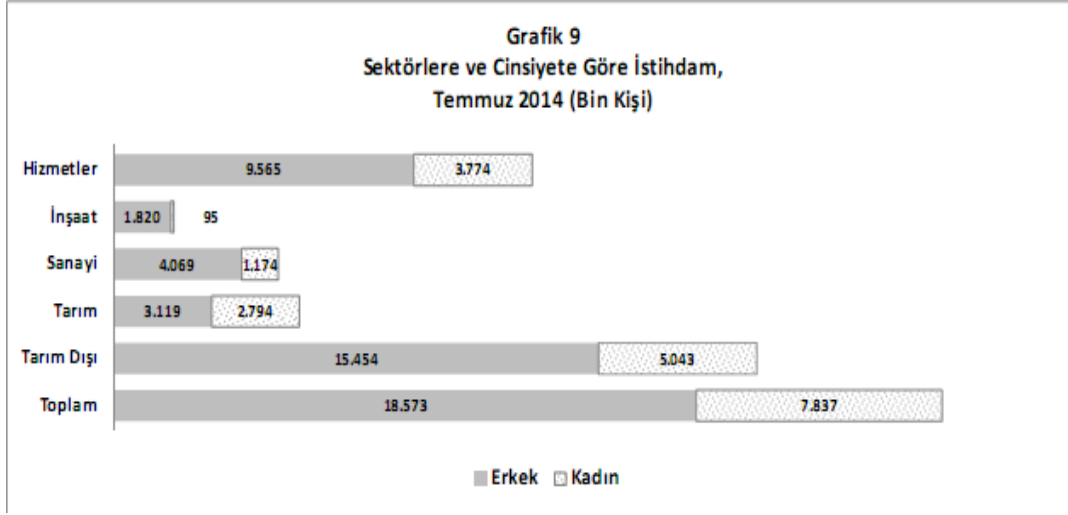
Köyden kente göç eden aile konut sorunu yaşamaktadır. Mekân, kadının hayatını kolaylaştırmalıdır. Çünkü ev içinde ve yaşanılan mahallede en çok kadın vakit geçirmektedir. Bu bağlamda göçler sonucuyla oluşan gecekondulaşmadaki emeğin büyük kısmı kadın aittir. Gecekondu dışında ilk köyden göçlerde akraba ya da hemşeri yanında kalınmaktadır. Bu durumda da mahremiyet yokluğu yine en çok kadınları zorlamaktadır. Kadın yoksulluğunun temelindeki faktör eşitlik sorunudur. Kadınlara kanunda verilen haklar olmakla beraber bu hakların toplum hayatında görünmez oluşu kadın yoksulluğunun baş aktörüdür. Örneğin, 2000 yılında BM Milenyum zirvesinde kadın erkek eşitliğinin güçlendirilmesi ve kadınların desteklenmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır (<http://www.nsi-ins.ca/>,2005:5). Ancak, toplumsal yapıda ve gelenekte toplumsal cinsiyet eşitsizliği erkek ve kadınlarca içselleştirilmiş durumdadır. Birçok ülkede, kadınların mülkiyet ve mirastan pay alma hakkı az olup, ilerleme kaydedilmeyen sorunlardan biri olmuştur.

Kadınların yoksulluğunun kent ölçeğinde görülmemesi nedenlerinden bir tanesi de ev içinde yapılan işlerin çoğunluk tarafından fark edilmemesidir. Gelir getirici işlerde çalışan kadınlar da ayrıca ev işlerinde sorumluluğun çoğunu üstlenmektedir. Orta gelirli ailelerde eşi esnaf olan kadınlar eşlerine yardım ederken de gelir sahibi olamamaktadırlar. Müslüman ülkelerde imam nikâhı ile evli olan kadın yasal haklara sahip olamadığı için eşleri vefat ettiğinde yoksulluk içerisinde bir mücadeleye atılmaktadırlar. Geçinmek için hizmet işlerinde olan kadınlar çalışmalarını geçerli bir nedene bağlayamadıkları için yoksulluk yaşamaktadırlar. Kent içerisinde kadınların yapabileceği işler sınırlı olduğundan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin neden olduğu bir engelle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ev, iş ve mahalle arasında sıkışmış kadınlar birçok sorumluluğu üstlenmekte ve görünmez bir baskı altında kalmaktadırlar (Alkan, 2005: 119). Kadınlar, kentsel yoksulluğun yaşandığı mahallelerde çalışırken de erkeklere bağımlı yaşamaktadırlar. Yoksul hanelerde yardım istemek erkeğe yakışmadığı düşünüldüğünden devlet yardım taleplerini de kadınlar üstlenmek zorunda kalmakta ancak seslerini duyuramamaktadırlar. Bu durumun nedeni zayıflık ve düşkünlüğün kadınınsı tarafının olduğunun düşünülmesidir. Bu bağlamda “*kadın yoksulluğu yoksulluk içinde yoksulluktur*” (Alkan, 2005:266).

TÜRKİYE’DE KENTLERDE KADIN YOKSULLUĞU

Türkiye’deki çerçeve dünyadaki kent yoksularının içindeki kadınların durumundan çok farklı değildir. Kadınların yoksulluğu, geleneksel rollerini devam ettirme olgusuyla artmaktadır. Özellikle, kentlerdeki gecekondu mahallerinde yaşayan kadınlar hanenin geçindiricisi erkek şeklide görüldüğü halde yoksulluktan sorumlu tutulmaktadır (Körükmez, 2008:240).

TÜİK'in 2014 iş gücü verilerine (Grafik 9) göre, iş gücüne katılma oranı erkeklerde daha fazla görülmektedir. Kadın iş gücüne katılım, ücret getirmeyen işlerde de onların varlığını sürdürmesiyle sekteye uğramaktadır.

Kaynak: <http://www.tisk.org.tr/>

Grafikte de görüldüğü üzere, kadınların iş gücüne katılımı çoğunlukla hizmet sektörü olmaktadır. Beden gücü gerektiren inşaat ve sanayi kollarında kadın iş gücü azdır. Oranlara bakıldığında erkek iş gücüne göre yarısından az kadın çalışan bulunmaktadır. Bu iş gücüne katılamama durumu da kadının yoksulluğunu arttırmaktadır. Kadın evdeki geleneksel sorumluluğundan ve bu sorumluluğun çoğunlukla erkekler tarafından paylaşılamadığından, ev eksenli çalışmak zorunda kaldığından, karşılıksız emek sunumu içerisinde olduğundan dolayı iş gücüne ekonomik özgürlük sağlayacak şekilde katılamamaktadır. Ev eksenli çalışma 1996 yılından beri kullanılan bir kavramdır. Hattatoğlu'nun tanımına göre, “bir uçta taşeron veya işverene parça başı çalışmayı, yani İLO'nun 177 sayılı sözleşmesinde tarif edilen şekliyle bağımlı çalışmanın bulunduğu, öteki uçta kendi hesabına çalışmanın ve serbest çalışmanın bulunduğu bir yelpazeyi kapsar. Ev eksenli çalışanların ezici çoğunluğu Türkiye’de kadındır” (Hattatoğlu,2002:311). Bu bağlamda, düşük ücretli ve kötü koşullarda çalışanlar genelde ev eksenli çalışan olmakta ve yoksulluk yaşamaktadırlar.

Kadın yoksulluğu sadece ekonomik olmamaktadır. Yoksulluk sosyal ve kültürel bağlamda hayata katılamamakla da tanımlanabilmektedir. Gelir düzeyleri yüksek kadınlar da evin sorumluluğunu tek başlarına üstlendikleri için varlıklarını gösterememektedirler. Orta sınıfın odak noktası olan tüketim olgusu kadınların kendilerini ispat etme süreçleriyle iç içe geçmektedir. Ev kadınlarının sosyo ekonomik düzeyleri ne olursa olsun çalıştığı, işin ücreti ve statüsü fark etmemektedir (Erkan, 2010: 176). Kadınların işleri önemsiz ve ikinci sınıf görülmektedir.

Davidoff'a göre, “*sanayileşmekte olan toplumda özellikle liberal ekonomik öğretinin hakim olduğu kapitalist toplumda, toplumsal kimlikleri yalnızca kurdukları kişisel ilişkiler üzerinden tanımlanan hizmetçi ve eşlere yer yoktu. Ev işi, ev kadını gibi birçok faaliyette tavrı kapsayan genel bir terim artık kategori olarak nitelenmekteydi. Bu durum evrensel değil, doğal ve özgüldür*” (Davidoff, 2002: Erkan, 2010:177). Davidoff'un vurgusu sınıf temelli eşitsizliği kadın üzerinden anlatmaktadır. Ancak orta sınıf da olsa yoksul kesim de olsa kadınlar Türkiye’de ataerkilliği onaylayarak sessiz kentte yaşanan toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin oluşturduğu yoksulluğu yaşamaktadırlar. Oysa kadın yaşadığı mekâna kadınlık yüklemektedir (Erkan, 2010: 179). Kadının özne olarak yok sayıldığı kent yaşamında Erkan’ın “*içimden kenti süpürüvermek geliyor*” (Erkan, 2010:180) cümlesi kadınların kent içinde sıkışmışlığının resmini çekmek kadar belirgin bir çerçeve oluşturmuştur.

Ekonomik güce sahip olmanın temelinde her anlamda güçlü olmak yatmaktadır. Ataerkil toplum yapılarında görülen güç de erkek fiziki yapısına yakıştırıldığı için ülkemizde de ekonomik gücün erkeğe, zayıflık sıfatının da kadına yakıştırıldığı görülmektedir. Kadınlar kent içerisinde işsizlik, işlerinde karşılaştıkları engeller, aile sorumlulukları, kanuni haklara erişememek, cinsel tacizlerden dolayı toplum içerisinde özgürce hareket edememek, kentte mekânlarının dar ve saatlerinin kısıtlı olması gibi sorunlardan dolayı yoksulluğu iki kat yaşamaktadır. İş ve mal sahibi olmak gücün göstergesi olduğundan dolayı kadınlar ekonomik özgürlük için mücadele etmektedirler.

SONUÇ

“*Erkeklerin otoritesi, toplumsal yaşamın tüm alanlarını örten dümdüz bir örtü üzerinde yayılmamıştır. Bazı durumlarda otorite sahibi olanlar kadınlardır; bazı durumlarda ise erkeklerin iktidarı dağılmış, karışmış ve çekişmeli haldedir*” (Connell,1987; Erkan,2010:181). Connell’in bu ifadesi erkeklerin iktidarının görünen kısmının altındaki kadın emeğini gözler önüne sermektedir. Kadınların statü kazanma savaşlarının tarihsel boyutu binlerce yıldır devam etmektedir. Ancak dünyadaki sanayileşme sürecinin ve arkasından oluşan liberal kentlerin içindeki kadın emeğinin kaybolduğunun görülmesi 1970li yıllardan sonra olmuştur.

Dünyada ve Türkiye’de yaşanan kentleşme süreci iş sahalarına göç ile şekillenmiştir. Toplumsal değişme beraberinde itilmişlik, ötekileşme ve yoksulluk gibi sorunları da getirmiştir. Bu sorunlardan en çok etkilenen kalabalık kentler içerisinde yaşam mücadelesi veren kadınlar olmuştur.

Kadın yoksulluğu, ekonomik ve sosyal yoksulluktur. Bu yoksulluk toplumsal yapı içerisinde görülmemektedir. Ayrıca kentler içerisinde kadın yoksulluğu, toplumsal değişme ve gelenekler arasında kalma sonucuyla oluşmaktadır. Ülkemizde en son 2014 yılında medya üzerinden kadın konulu yapılan yayınlar kentlerdeki kadınların iş ve aile hayatında yaşadığı sorunlara dikkat çekerken kadınların cinsel obje olarak kullanılmasındaki taleplerin artmasına sebep olan ters etkiler de yaratmıştır. Bu bağlamda kadınların mücadelesinde yapılan çalışmalar yeterli olmamakta, öncelikle kadının kendisinin eğitilmesi ve farkındalık kazanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, Muhittin. (2003), Özgür Hüseyin, “*Çağdaş Kamu Yönetimi*”, Nobel Yayınları, Ankara.
- Ağaoğulları, M. A. (2006), “*Kent Devletinden İmparatorluğa*”, İmge Kitabevi, İstanbul.
- Akpınar, Ayşen; Bakay, Gönül; Dedehayır, Handan. (2010), “*Kadın ve Mekan, Tutsaklık mı? Sultanlık mi?*”, Turkuvaz Kitap, İstanbul.
- Alkan, Ayten (2005), “*Yerel Yönetimler ve Cinsiyet*”, Dipnot Yayınları, Ankara.
- Altan, Zühtü, Ömer. (2004), “*Sosyal Politika Dersleri*”, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Aytaç, Ö; İlhan, S. (2013), “*Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*”, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Balcıoğlu, İbrahim. (2001), “*Şiddet Ve Toplum*”, Bilge Yayınları, İstanbul.
- Development Co-operation Report 2013, <http://www.oecd-ilibrary.org/> (Erişim Tarihi: 21.01.2015).
- Doğan, E. (2014), Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi Uzmanlık Tezi, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, www.kalkinma.gov.tr/.../Uzmanlik%20Tezleri/ , (Erişim Tarihi: 22.01.2015).
- Giddens, Anthony. (2000), “*Sosyoloji*”, Ayraç Yayınları, Ankara.
- Kesici, M. R. (2007), Yoksulluk Şiddet Döngüsünün Sosyal Politika Açısından Analizi, www.calismatoplum.org/sayi13/Kesici.pdf , (Erişim Tarihi: 15.01.2015).
- Koray, Meryem. (2000), “*Sosyal Politika*”, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Moser, O.N. C. (1996), “*Confronting crisis : a comparative study of household responses to poverty and vulnerability in four poor urban communities*”, Environmentally Sustainable Development Studies and Monographs Series No. 7 The World Bank, Washington, D.C.

Oktik, N. (2008), “*Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*”, Yakın Kitabevi, İzmir.

Özdek, Yasemin. (2002), “*Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları*”, TODAİE, Ankara.

Segal, Lynne. (1990), “*Gelecek Kadın Mı?*”, Afa Yayınları, İstanbul.

Seyyar, Ali. (1999), “*Sosyal Siyaset Açısından Kadın ve Aile Sorunları*”, Birey Yayıncılık, İstanbul.

Uzun, A. M. (2003), Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası, www.eskidergicumhuriyet.edu.tr , (Erişim Tarihi: 21.01.2015).

<http://www-wds.worldbank.org/> 27.02.2015

<http://www.frmtr.com/ekonomi-finans-borsa> 27.02.2015

<http://avrupa.info.tr/> 27.02.2015

<http://www.nsi-ins.ca/> 27.02.2015

<http://www.tisk.org.tr> 27.02.2015

<http://ec.europa.eu/justice/gender-equality> 27.02.2015

**KÜRESELLEŞME KISKACINDAKİ ATAERKİL - KAPİTALİST TOPLUMLARDA
EV EKSENLİ ÇALIŞAN KADINLAR: İZMİR ÖRNEĞİ
*HOME BASED WORKING WOMEN IN PATRIARCHAL CAPITALIST SOCIETIES:
THE TURKISH CASE***

Yrd. Doç. Dr. Fatma Özlem TEZCEK,

Ordu Üniversitesi

Ünye İİBF, İktisat Bölümü

otezbek@gmail.com

Özlem POLAT,

Ordu Üniversitesi

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat ABD

ozlemlt35@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, güncel olarak ev eksenli çalışan kadınlar örneğinde kapitalizm ile ataerkillik (erkek-egemen kültürel yapı) arasındaki dinamik ve karmaşık tarihsel/toplumsal ilişkileri inceleme amacındadır. Çalışmamızda ilk olarak, kısaca, konu ile ilgili bazı terimler (iş, ev-içi iş, dışarıda çalışma, evde çalışma, ev-eksenli çalışma) içerisinde/arasındaki kavramsal bulanıklığı gidermeye çalışacağız. İkinci olarak, kısaca kapitalizm ile ataerkillik arasındaki ilişkin açıklanmasına yönelik bazı Sosyalist ve Marksist yaklaşımları açıklamaya ve değerlendirmeye çalışacağız. Üçüncü olarak, 20. Yüzyılın kısa tarihi boyunca ataerkil-kapitalist ülkelerde kadınların toplumsal cinsiyet konumları tartışılacaktır. Genel olarak ataerkil toplumlara kapitalizmin eklenmiş biçimleri sorgulanacaktır. Tarihsel olarak, iş yerindeki toplumsal cinsiyet farklılaşmasına ilişkin olarak Fordist-dönemin kitle üretimindeki çalışma pratiklerinden Post-fordizmdeki esnek üretim sistemlerindeki çalışma pratiklerine geçiş bu bölümde odak noktamız olacaktır. Buna ek olarak, neoliberal dönemde Türkiye’de kadının ev-içindeki sorumlulukları ve iş yerindeki çalışma koşullarına ilişkin olarak, sermaye birikiminin güncel değişen dinamiklerinin hangi yönlerde ataerkil kültürel yapıyı etkilediği incelenecektir. Diğer bir deyişle, 1980’lerden beri kadınların üretim ve yeniden-üretim etkinleri neoliberal devlet politikaları tarafından hangi şekillerde biçimlendirildiği araştırılacaktır. Son olarak, İzmir’in bir gecekondu mahallesinde gerçekleştirilen, ev-eksenli kadınların yaşam ve çalışma koşullarını inceleyen güncel bir alan çalışması sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Kapitalizm, Enformelleşme, Ev Eksenli Çalışma, Yeniden-Üretim, Ataerkillik

ABSTRACT

This study aims to investigate the dynamic and complex relationship between capitalism and patriarchy in the case of home-based working activities of Turkish women recently. First, it will be revealed some conceptual clarification about work, domestic work, outworking, homeworking and home-based working briefly. Second, it will be exposed and evaluated some socialist and Marxist feminist approaches towards the explanation of the relationship between capitalism and patriarchy concisely. Third, it will be discussed the gendered position of women in patriarchal capitalist countries during a brief history of 20th Century. We will explore the way in which the capitalist accumulation process articulated with patriarchal societies in general. Historically, the changing work practices from Fordist-era mass production to flexible production systems in Post-fordism will be the central concern of this section in relation to gender differentiation at the work place. Furthermore, it will be examine that how and/or in what ways the changing current dynamics of capital accumulation have affected the patriarchal cultural structure related to women's responsibilities at home and working conditions at work place in Turkey during the neoliberal era. In other words, it will be explored that in what ways women's production and reproduction activities have reshaped through neoliberal state policies since 1980s. Finally, it will be introduced a specific field research about life and working conditions of home-based working women has taken place in a shanty town in Izmir, Turkey.

Keywords: Global Capitalism, Informalization, Home-Based Work, Reproduction, Patriarchy.

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı sonrasında erken-kapitalistleşen ülkelerde hızla uluslararasılaşan sermaye hareketleri 1970'lerin sonlarında bu sürece geç-kapitalistleşen ülkelerdeki sermayelerin de katılmasıyla hem dünya çapına yayılmış hem de mekânsal olarak yoğunlaşmıştır. 'Küresel Kapitalizm' ya da 'Sermayenin Küreselleşmesi' olarak da ifade edilen bu tarihsel/toplumsal (ekonomik, siyasi, kültürel, v.b.) süreçler bütünü kapitalist toplumsal ilişki biçiminin (üretim ve yeniden-üretim), dünyanın çeşitli coğrafyalarında zaman ve mekân sabitelerine bağlı olarak genişlediğini ve farklı toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik yapıları eklemlediğini ifade etmektedir. Farklı büyüklükteki sermayeler açısından küresel kapitalizm; kar elde etme etkinliklerine yönelik olarak küresel rekabet, öngörülemez risk ve belirsizliklerin muazzam düzeyde artması anlamına gelmektedir. Uluslararasılaşan sermayeler arasındaki kıyasıya küresel rekabet süreci beraberinde, kapitalist üretim ve yeniden-üretim ilişkilerinin zaman ve mekân sabitelerine bağlı olarak farklı toplumsal (kültürel, siyasi ve ekonomik, v.b.) yapıları özgün biçimlerde eklememesine yol

açmıştır. Kapitalist üretim ve yeniden-üretim ilişkilerinin bu yapılara eklenmesi; karşılıklı belirlenim içinde diyalektik bir ilişkisellik (kendi içinde çatışma ve/veya uzlaşma anları) içeren sürekli oluş halindeki süreçlerin toplumsal bütünlüğüne işaret etmektedir. Kapitalist üretim ve yeniden-üretim ilişkileri aynı zamanda eşitsiz ve bileşik bir biçimde genişlemekte ve yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla bu tarz üretim ve yeniden-üretim ilişkileri farklı coğrafi/toplumsal mekânlarda eklenedikleri her kültürel, siyasi, ekonomik yapıyla birlikte özgün ama eşitsiz bir dönüşüm sürecine girmekte, sürekli oluş halini korumaktadır.

Bu bağlamda, 1970'lerin sonlarında kapitalist üretim ve yeniden-üretim ilişkilerinin hızla dönüştüğü tarihsel/toplumsal sürece girilmiştir. 20. Yüzyılın başlarından itibaren hızla gelişen fordist üretim teknikleri yerini post-fordist biçimlere bırakmıştır. Küresel rekabetin getirdiği baskı altındaki farklı büyüklüklerdeki sermayeler üretim maliyetlerini ve bununla ilişkili olarak toplumsal yeniden-üretim harcamalarını/fonlarını düşürme stratejileri üzerinde yoğunlaşmışlardır. Bu stratejiler elbette ki farklı büyüklükteki sermayeler ile bu sermayelerin değerlendirilme (kar elde etme) hedefleri içindeki toplumsal (kültürel, siyasi ve ekonomik) yapılarla özgün biçimlerde ve yeni eşitsizlikler yaratacak şekillerde ilişkilendirilmesi süreciyle gerçekleşmektedir. Ekonomik bağlamda üretim süreçlerinin parçalanması, üretimin fabrikaların dışına çıkarılması ve yeniden küçük atölyelere ve evlere taşınması, uluslararasılaşmayla birlikte işçinin bir talep unsurundan ziyade bir maliyet unsuru haline gelmesi, ücretlerin düşürülmesi, sosyal güvencenin ve formel çalışma biçimlerinin yerine esnek, güvencesiz biçimdeki enformel çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması süreçleri devam etmektedir. Kültürel bağlamda kapitalist üretim ve yeniden-üretim ilişkileri tarihsel/toplumsal coğrafyaya özgü tüm kültürel ikilikleri harekete geçirmektedir. Ataerkil kadınlık ve erkeklik rolleri, geylik, lezbiyenlik ve eşcinselliği içeren toplumsal cinsiyet rolleri, din, etnik aidiyetler, ırklar ve milliyetler üzerinden kurulan tarihsel/toplumsal rolleri içeren kültürel/toplumsal yapılara özgün biçimlerle eklenmektedir. Diğer yandan devlet, siyasi alanda uyguladığı ve 'Neoliberalizm' olarak bilinen politikalarla kapitalist üretim ve yeniden üretim ilişkilerinin belirli coğrafyalardaki toplumsal (ekonomik, kültürel, v.b.) yapılara eklenmesi sürecinin özgünlüğünü belirleyici önemli bir siyasi alan/aktördür. Zira devlet, sınıf mücadelelerinin baştan sona biçimlendirdiği ilişkiyel bir alan ve aynı zamanda kapitalist sermaye birikiminin tarihsel/toplumsal koşullarını yeniden ve yeniden üreten temel aktör konumundadır.

Güncel olarak Kapitalist üretim ve yeniden üretim ilişkileri belirli coğrafi mekânlarda tüm bu toplumsal yapıların tarihsel iç içe geçmişliği üzerinden biçimlenen ilişki biçimlerine özgün şekillerde eklenirken karşımıza çıkan olgulardan biri de ev-eksenli çalışma biçimleri ve bu alandaki kadın emeğinin özgünlükleridir. Çalışmamızda kapitalizmin üretim ve yeniden

üretim ilişkilerinin genel olarak dünyada ama özel olarak Türkiye’de tarihsel/toplumsal (kültürel, siyasi, ekonomik) yapılara nasıl/ne şekillerde eklemelendiğini ve bunun sonucu olarak da ‘ev-eksenli çalışan kadınlar’ olgusunu inceleyeceğiz. Bu bağlamda ilk olarak güncel süreçte ortaya çıkan çeşitli evde çalışma biçimleri arasında kavramsal bir temizlik yapacağız. Daha sonra çalışmamızın yöntemini, literatürdeki tartışmalardan yola çıkarak belirleyeceğiz. 1970’lerin sonlarından itibaren genel olarak dünyada ve özel olarak da Türkiye’de ev-eksenli kadın çalışanlar olgusuna yol açacak şekilde kapitalizmin küreselleşmesi, üretim ve yeniden üretim ilişkilerinin neoliberal devlet politikaları ve ataerkil kültürel süreçlerle nasıl eklemelendiği diğer bir tartışma konumuz olacak. Son olarak da İzmir’in gecekondular bölgesinde yer alan Muhittin Erener Mahallesi’nde ev-eksenli olarak çalışan kadınlarla yaptığımız derinlemesine görüşmeler ve anket çalışmasını sunacağız.

1. Teorik ve Tarihsel Çerçeve

a. Kavramsal Açıklık

Çalışmamızın bu bölümünde öncelikle tarihsel süreçte kapitalist birikim dinamiklerinin güncel olarak diğer toplumsal (kültürel, siyasi v.b.) yapılara özgün biçimlerde eklemelene çabasının görüntüsü olarak sürekli oluşum/değişim halindeki değişim değeri ve/veya salt kullanım değeri üretimini içeren çalışma biçimleri temel olarak ele alınacaktır. Kapitalizmin diğer toplumsal yapılara özgün biçimlerdeki eklemelene çabası çalışma tanımlarını ve içeriklerini sürekli olarak değiştirmektir. Çalışma konumuzla doğrudan ilgili öncelikle “İş ve Ev-İçi İş (work and domestic work)” tanımları arasındaki ilişkiyi ve daha sonra da “Dışarıda Çalışma, Evde Çalışma ve Ev-Eksenli Çalışma (Outwork, Homework and Home-Based Work)” tanımları arasındaki ilişkiyi ele alacağız.

İş ve Ev-İçi İş (Work and Domestic Work)

Tarihsel/toplumsal süreçte 18. Yüzyıldan itibaren kapitalist üretim tarzı var olan diğer toplumsal yapılarla eklemelene çabasına girdikçe, kapitalizm öncesi “geçimlik ekonomi” olarak da bilinen ve ailede yer alan kadın, erkek ve çocukların günlük etkinlikleri üzerinden ve ev mekânı çevresinde biçimlenen bütünlüklü üretim ve yeniden üretim ilişkileri birbirinden ayrılmıştır. B. Laslett ve J. Brenner’e göre, üretken mülk ve çalışma süreci üzerindeki kontrolünü kapitalist patronlara kaptıran aileler üretim ve yeniden-üretim görevlerini kontrol etme kapasitelerini de kaybetmişlerdir. Erkekler artık aile emeğinin organizasyonunu sağlamak yerine ailenin var olabilmesi için gerekli geliri sağlama yoluna giderken, kadınlar ev işleri ve çocukların eğitimi gibi ev mekânı içindeki işlerin sorumluluğunu üstlendi (Laslett and Brenner, 1989: 386-387). Bu süreçte aynı zamanda genelde erkeğin patron için kullanım ve kendisi için değişim değeri/değere sahip emek-gücünü satması üzerinden gerçekleşen üretim etkinlikleri ön plana çıkarken, ev içinde kadının gerçekleştirdiği ve salt kullanım

değerine sahip yeniden-üretim etkinlikleri görünmez hale getirildi. Temel olarak erkeklerin sarfettiği emek-gücü üzerinden biçimlenen üretim etkinlikleri “iş” tanımı içinde yer alırken, ev-içinde kadınların sarfettiği emek-gücü üzerinden gerçekleştirilen yeniden-üretim etkinlikleri “iş” tanımı içine girmedi.

1960’lar ve 1970’lerde feministler tarafından başlatılan “ev-içi emek/domestic labour” tartışmaları bu bağlamda kadının ev içinde harcadığı emeğin görünmezliğinin sorgulanması açısından önemli bir dönüm noktasını teşkil etmektedir (Smith, 1989: 47-48). Dolayısıyla insan topluluklarının yaşamlarını sürdürebilmesi için bütünlüklü bir biçimde devam ettirilmesi gereken üretim ve yeniden üretim ilişkileri arasında, kapitalist sermaye birikim sürecinin devamlılığı, kapitalistlerin kar etmeye yönelik hırsları ve piyasada değişim ilişkileri içine girmeyen etkinliklerin değersizleştirilmesi yönünde çatlaklar ve yarıklar oluşturulmaya çalışılmaktadır. Feministlerin halen devam eden mücadelesi ataerkil (erkek-egemen) kültürel kodları kadın üzerindeki erkek baskısını çeşitlendirip, arttıracak şekilde etkinleştiren kapitalizmin iş tanımını fabrikada/ofiste kapitalistin çıkarları doğrultusunda artı-değer/değer üreten erkek emeğinin etkinliklerinin dışına taşımaktır. Böylece feministler kadının ev-içindeki yararlı yeniden-üretim etkinliklerini de “iş” tanımı içine alarak görünür kılmak çabası içindedir.

Nitekim Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO)’ya ait 2013 tarihli “Kadının Görünmeyen Emeğinin Görünen Yüzü: Türkiye’de Ev İşçileri” başlıklı çalışmalarında S. Erdoğan ve G. Toksöz ev-içi emeği ve Türkiye’deki durumu şöyle tanımlamaktadırlar (s.3): “*Ev içindeki ev ve bakım işleri büyük ölçüde kadınlar tarafından bir karşılığı olmaksızın yerine getirilir. Bir ücret karşılığı yerine getirildiğinde ise yine ağırlıklı kadınlar tarafından yapılan düşük değerli bir çalışma biçimi olarak görülür. Türkiye’de esas olarak iç göç nedeniyle kırdan kente gelen ve düşük eğitim, düşük vasıf düzeyleri nedeniyle başka işe girme imkânı bulunmayan kadınlar ev hizmetlerinde çalışırlar. Ancak son yıllarda özellikle bakım işleri giderek daha fazla yabancı göçmen kadının yatılı olarak hizmet sunduğu bir faaliyet alanı haline gelmiştir. Ev hizmetleri esas olarak alt ve orta-üst sınıf kadınlar arasında kurulan enformel nitelikte bir istihdam ilişkisi olup, yasal düzenlemelerin ve korumaların büyük ölçüde dışındadır*”.

Dışarıda Çalışma, Evde Çalışma ve Ev-eksenli Çalışma (Outworking, Homeworking, Home-based Work)

Bu kavramların genel olarak birbiriyle yakın anlamlar ifade ettikleri düşünülmektedir. Ancak çalışmamızın teorik ve alana yönelik araştırma kısımlarını belirginleştirebilmek için bu üç kavramdan yola çıkarak “ev-eksenli çalışma” kavramını tartışmak önem taşımaktadır. R. A. Topçuoğlu’na göre fabrika dışındaki iş (outworking) kavramı işin fabrikanın dışında

yapıldığına işaret etmektedir. Bu fabrika dışı alan ev ya da başka bir yer olabilir. Bu nedenle dışarı işi (outworking), işin yapıldığı yer olarak evi vurgulamamaktadır (Topçuoğlu, 2005: 10).

Diğer yandan, birçok çalışmada evde çalışanlar ile ev-eksenli çalışanlar arasında belirgin bir ayırım yapılmadığı göze çarpmaktadır. Örneğin; M. Mies'in "ev-kadınlaştırma" (housewifization) ve "aşırı-sömürü" (super-exploitation) kavramlarını İngiltere, Tayland, Türkiye, Pakistan, Brezilya örnekleri üzerinden evde çalışan kadınlara uyarlamaya çalışan E. Prügl (1996) çalışmasında evde çalışma kavramını geniş anlamda kullanmıştır. Çalışmasında evde çalışanlar ve ev-eksenli çalışanlar kavramlarını birlikte kullanan E. Prügl evde çalışan işçilerin ördüğünü, diktiğini, işlediğini; elektronik parçaları birleştirdiğini, tahılların çekirdeklerini temizlediklerini, karidesleri soyduklarını, sanayi ürünlerini paketleyip, etiketlediklerini, halı dokuduklarını, ayakkabı ürettiklerini ve birçok diğer çoklu görevi yerine getirdiklerini belirtmektedir (Prügl, 1996: 114).

R.A. Topçuoğlu'na göre, evde çalışma ya sanayide ya da hizmetler sektöründeki ev-eksenli bir çalışma biçimidir. Ev-eksenli çalışma ise küçük-meta üretimini, küçük ölçekli işletmeciliği, bağımsız çalışan zenaatkarları ve ücretli çalışmayı içermektedir (Topçuoğlu, 2005: 25-28). Bu tanımlamalardan yola çıkarak çalışmamızda ev-eksenli çalışan kadınları; herhangi bir sosyal güvenliğe bağlı olmadan, düzenli çalışma saatleri ve koşullarına sahip olmaksızın, evin izole edilmiş görünmeyen koşullarında parça başına geleneksel tekniklerle iş yapan kadınlar olarak tanımlamaktayız.

b. Yöntemsel Tartışmalar

Çalışmamızda yöntemsel arayışlarımızı belirleyecek iki temel unsurdan ilki; ev-eksenli çalışan kadınlar olgusunun güncel olarak hızla artmasının tek sebebinin basitçe kapitalizmi küreselleşmeye iten güncel sermaye birikimi dinamikleri ve bireysel sermayelerin kar arayışları, muazzam rekabet nedeniyle maliyetleri düşürme çabaları olmadığını açıklayabilmektir. Diğer bir deyişle, güncel olarak oluş halindeki bu gerçekliğin ekonomik indirgemeciliğe düşmeden ama kapitalizmin güncel küresel arayışlarının onu toplumsal yaşamın tarihsel süreçte oluşan diğer yapılarıyla özgün şekillerde eklemlenmeye itmesinden ortaya çıktığını kanıtlamak istiyoruz. Bu tarihsel/toplumsal yapılardan en belirleyici olanı ataerkil (erkek-egemen) kültürel yapıdır. Bir diğeri ise güncel olarak neoliberalizm olarak da bilinen, belli zamansal ve mekânsal sabitelerle kuşatılan siyasi yapılanmanın devlet/hükümet politikalarına yansıma biçimleri/süreçleridir.

Yöntemsel arayışımızı belirleyecek bir diğer unsur ise; ev-eksenli çalışan kadınların hem kapitalist üretim hem de yeniden-üretim alanında sarfettikleri emeğin görünür kılınabilmesine

yönelik teorik açılamdır. Bu görünürlüğün temel şartı; bu kadınların işçi sınıfının üyeleri olarak kabul edilmeleri, bilinçlenmeleri, özgün örgütlenme biçimleriyle haklarını koruma mücadelesine girebilmeleridir. Zira 20. Yüzyılın fordist üretim biçimleriyle genişleyen sanayi kapitalizmine özgü fabrikada çalışan, artı-değer üretimini gerçekleştiren mavi yakalı ‘erkek’ işçi tanımı, kapitalist sermaye birikiminin güncel dinamikleri doğrultusunda güncellenmeye muhtaçtır. Geline güncel tarihsel/toplumsal aşamada bir yandan kapitalizm-öncesi toplumlarda görüldüğü üzere toplumsal yaşamın devamlılığı için üretim ve yeniden-üretim ilişkilerinin bütünlüğü dikkate alınmalıdır. Diğer yandan, kapitalizmin sadece artı-değer üretimi değil ama artı-değer üretimi ile birlikte bu değerın realizasyonuna ilişkin dolaşım alanındaki işçileşme süreçlerini de içerdiğine ilişkin bütünlüklü bir analiz tarzına ihtiyaç duyulmaktadır (Tezcek, 2013). Bu sayede ataerkil (erkek egemen) kadınlık/erkeklik rollerinin sorgulanması, kadın ile erkek arasındaki işbölümünün dönüşümü, yeniden-üretim ilişkilerine ait kavramların (ev, aile, ev işleri, çocuk ve/veya yaşlı bakımı, v.b.) sorgulanması sağlanacaktır. Ayrıca kapitalizmde sermaye için artı-değer üretse de üretmese de emek harcayan ve emek-gücünü satmak zorunda kalan tüm kitleleri (farklı içerik/biçimdeki uğraşlarının özgünlükleri de dikkate alınarak) ‘kolektif işçiler’¹⁶⁹ olarak işçi sınıfının bütünlüklü mücadelesi doğrultusunda bir araya getirmek mümkün olacaktır.

Bu hedefler doğrultusunda sosyalist feminist literatürdeki tartışmaları dikkate almak önem taşımaktadır. 1970’lerden günümüze kadar gelen tartışmalarda Sosyalist Feministler ve Marksist Feministler tarafından tartışılan ve maddi temellere dayandırılan iki önemli teorik yönelim dikkatimizi çekmektedir. “Çift Sistemler Yaklaşımı” ile “Birleşik Sistemler Yaklaşımı” ve bu bağlamda “(Toplumsal) Yeniden-üretim Yaklaşımı”. 1970’li yıllarda feministler arasında başlayan tartışmalarda Marksist Feministlerin kadının toplumdaki ikincil konumunu temel olarak kapitalist üretim ve yeniden üretim ilişkilerinin kendi iç dinamikleri ile açıklayamaya çalışmışlardır. Bu durumda ataerkil (erkek-egemen) kültürel yapının tarihsel/toplumsal dönüşümü içinde biçimlendirdiği toplumsal cinsiyet ilişkileri, hakim konumdaki erkeklik rolleri ve bağımlı konumdaki kadınlık rolleri analiz unsuru olamamıştır.

---

¹⁶⁹ Marksist ve Post-Marksist literatürde yapılan tartışmalarda, kapitalizmin güncel olarak geldiği aşamada, zaman ve mekan sabitelerine bağlı olarak teknoloji ve üretim organizasyonunun değişmesi ile birlikte “işçi” kavramının yeniden-tanımlanması önem taşımaktadır. Örgütlü sınıf mücadelesinin önemli bir parçası da işçinin özlük ve çalışma haklarına ait taleplerdir. Günümüzde işçileşme süreçlerinin dönüşümü nedeniyle basitçe “fabrikada, üretim hattında çalışan erkek işçi” tanımı geçerliliğini yitirmiştir. Geleneksel Marxist literatürde; artı-değer üretiminde çalışanların üretken emekçi olduğu ve artı-değerin realizasyonu aşamasında çalışanların üretken-olmayan emekçi/‘ücretli’ olduğuna ilişkin keskin ayrımlar eleştirilmektedir. Bu tür ayrımların kapitalizmin güncel üretim organizasyonunu dikkate almadığı ve işçi sınıfının siyasi mücadelesine zarar verdiği öne sürülmektedir. Bu bağlamda K. Marx’ın Kapital-I ve Artı-değer Teorileri eserlerindeki düşüncelere atıfla, sadece artı-değer üretiminde değil ama aynı zamanda artı-değerin realizasyonu sürecinde çalışan kadın ve erkekler de işçi sınıfının bir parçasıdır. Dolayısıyla ev-eksenli çalışan kadınlar da artı-değerin realizasyonu aşamasında sarfettikleri emekle (gelinlik tul, duvak işlemesi, kot işlemesi, ayakkabı işlemesi, v.b.) işçi sınıfının kolektif birer parçasıdır yani kolektif işçidirler (bu konudaki tartışmalar için bkz. (Marx, 1863; Marx, 1990; Carchadi 1975; Harvey, 2006; Tezcek, 2013).

M. Barrett bu durumu şöyle ifade etmektedir: “*Marksizm sömürü ve ele geçirme ilişkileri etrafında oluşturulmuştur ancak bu sömürü ve ele geçirmenin temellendiği kavramlar doğrudan sömürenlerin ve emeği ele geçirilenlerin toplumsal cinsiyetini işaret etmemektedir. Dolayısıyla kapitalizmin Marksist bir analizi “toplumsal cinsiyet körü” olarak ifade edilebilecek kategorilerle hareket etmekte ve emek ile sermaye arasındaki temel bir çelişkiyi idrak etmektedir*” (Barret, 1980: 8). Bu savı güçlendirecek şekilde H. Hartmann Feminizm ile Marksizm arasındaki ilişkiyi bir evliliğe benzeterek, Marksizm ile Feminizmi bütünleştirmeye çalışan güncel çabaların başarısız olduğunu, çünkü Marksistlerin Feminist mücadeleyi sermaye karşı daha geniş bir mücadele içine almaya çalıştıklarını belirtmiştir. Bu durumda evliliğin geleceği için ya daha sağlıklı bir ilişki ya da boşanmanın gerekli olduğunu savunmuştur. Ataerkilliğin de tıpkı kapitalizm gibi maddi temelleri olduğunu savunan H. Hartman iki ayrı ama birbirini besleyen sistem(ler) tanımlı yapmıştır (Hartmann, 1979).

Günümüze gelen bu önemli tartışmalar halen güncelliğini korumaktadır. Bugün tartışmalar, maddi temelleri olan kapitalizm ve ataerkilliği bütünlüklü olarak ya da birbiriyle diyalektik etkileşim (çatışma ve/veya uyum süreçleri) halinde iki ayrı sistem olarak tanımlayan argümanlar arasında yoğunlaşmaktadır. R. A. Topçuoğlu kapitalizm üzerine güçlü ve çok zengin bir Marksist yazın olduğunu buna karşın ataerkillik yazınının kuramsal olarak bu kadar zenginleşemediğini işaret etmektedir. Bu nedenle R.A. Topçuoğlu’na göre yapılan çalışmalarda ataerkillik ve kapitalizm arasında ortak bir çerçeve kurmaya çalışılırken kapitalizm baskın çıkmakta ve ataerkillik yeterince açıklanamamaktadır. Bu nedenle “Birleşik Sistemler Yaklaşımı” yerine “Çift Sistemler Yaklaşımının” benimsenmesini öneren R. A. Topçuoğlu, bu analiz çerçevesi içinde özellikle ev-eksenli çalışmayı tanımlayacak iki kavramsal aleti tanıtmaktadır: Bilinçli Saklama ve Saklayarak Değersizleştirme (Topçuoğlu, 2009).

Diğer yandan G. Savran, yapılması gerekenin kapitalizmin kurucu, temel çelişkisiyle başka çelişkilerin eklenişini kavramsallaştırmak olduğunu savunuyor. Bunun anlamı, sınıf sömürsü ile başka çelişkilerin (toplumsal cinsiyet, ırk, din, etnisite, v.b.) sistematik şekilde bir bütün olarak kavranmasıdır. Bu ayrıca, çeşitlik eşitsizlik ve baskı biçimleriyle sömürü arasındaki farklı ilişkileri de kavramsallaştırmayı olanaklı kılar. G. Savran’a göre sistematik bir toplumsal bütün kavrayışının yitirilmesi, politik düzeyde çok belirgin bir açmaza yol açmaktadır. Bunu bir tür geleceksizlik, geleceği kurma perspektifinden yoksunluk olarak ifade eden G. Savran, bütünsel bir gelecek projesi olmadığında kısa vadeli pragmatizme saplanmanın kaçınılmaz olduğunu vurgulamaktadır (Savran, 2004: 129-130).

Bu bağlamda, güncel gelişmelerin ışığında “Toplumsal Yeniden-Üretim Teorisi’nin” tartışmalara kattığı boyutu kısaca tanıtmak istiyoruz. Yeniden-Üretim Feminizmi, 1983

yılında Lise Vogel tarafından *yayınlanan Marxism and the Oppression of Women* başlıklı kitapta tartışılan konular üzerinden biçimlenmeye başlamıştır. Süreç içinde sınıf, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve ırk ilişkilerininin birlikte inşasına yönelik bütünlüklü bir analiz geliştirmekte sıklıkla başarısız olunmuştur. Bu başarısızlık temel olarak sosyalist feminist politik ekonomi üzerindeki “yapısalcılık” geleneğinin etkileriyle açıklanmaktadır. Bu süreçte, toplumsal yeniden üretim feministleri “emek” kavramından başlamalarına rağmen “emeği” bir “şey” olarak kavramsallaştırmışlar ve bu şeyin diğer şeyler veya yapılarla (ekonomi, ev ve topluluk, v.b.) birlikte hareketine yoğunlaşmışlardır. Bu tür bir pozitivist yaklaşım; tarih anlayışını, yapısal ilişkilerin inşası yoluyla “oluş” sürecini ve temel olarak tarihin öznesini göz ardı etmektedir. Sonuç olarak süreç içinde birçok sosyalist feminist; kendilik, kültür ve deneyim ve var oldukları dünya arasında doldurulamaz bir boşluk yarattılar ve siyasi öznellik hakkında çok az şey söyleyebilecek konuma geldiler.

Ancak son dönemlerde toplumsal yeniden-üretim feministleri dikkat çekici analitik kategorileriyle bakış-açıları ve yaklaşımlarını geliştirmeye çalışmaktadırlar. Temel analitik kategorileri olan emeği, ekonomiyi, hanehalkını v.b. “şey”den ziyade “süreç” olarak tanımlamaktadırlar. Bu yeni bakış açısı; ırk, toplumsal cinsiyet, cinsellik ve sınıfın (bir arada) yeniden üretildiği, dönüştüğü ve potansiyel olarak devrimcileştiği koşulları tanımlayan toplumsal güç ilişkilerinin daha sahici bir tarihsel maddeci okumasını sağlama amacındadır (Ferguson and McNally, 2013). Isabella Bakker toplumsal yeniden-üretimi sadece hanehalkı ile sınırlı tutmamaktadır. F. Braudel’in hiyerarşik ekonomi modelini dikkate almakta ve sırasıyla en tepeden aşağıya doğru kapitalizm, piyasa ekonomisi ve maddi yaşam/uygarlığı içeren bir piramidi dikkate almaktadır (Bakker, 2007: 3-4). S. Ferguson’a göre toplumsal yeniden-üretim teorisi; ekonomik açıklamadan vazgeçmeden ama ekonomik indirgemeciliğe de düşmeden kadınların ezilmesinin (women’s oppression) maddeci bir açıklamasını yapma çabasıdır. Anti-kapitalist bir koalisyon siyasetinin altını çizecek bütünlüyci bir teoriyi oluşturma sözü vermektedir (Ferguson, 1999). Geçmiş tartışmaların ışığında H. Bannerji ise toplumsal yeniden üretim feminizminin güncel olarak sınıfı algılama biçiminin farklılığına işaret etmektedir. H. Bannerji’ye göre, somut sınıf örgütlenmesi tarihsel, kültürel, cinsiyete dayalı ve siyasi ilişkiler olmaksızın imkansızdır. Bu toplumsal aracılık süreçleri, biçimlendirici anlar veya bir araya getirici determinantlar olmaksızın toplumsal ve tarihsel bir biçim olarak somut sınıf örgütlenmesi mümkün olamazdı. K. Marx bunu Grundrisse’de; somutu bir araya getirici çoğul determinantlar olarak tanımladığında vurgulamıştır. Dolayısıyla H. Bannerji’ye göre eğer analitik ve siyasi bir kavram olarak sınıf; basitçe soyutlamanın bir aracı olarak veya toplumsal ve tarihsel silmek için bir ideolojik aldatmaca olarak kullanılmayacaksa, o zaman sınıf, farklılığın somut biçimlerini belirleyen somut

toplumsal ilişkilerden bağımsız olarak anlaşılabilir (Bannerji, 1995: 32-35). Görüldüğü üzere, 1970’li yıllardaki tartışmalardan günümüze kadar gelen süreçte yönetsel arayışlar ve feminizm ile Marksizm arasında iktisadi, kültürel yapıların içerdiği sürekli dönüşüm süreçlerinin “farklılıkların tanınmasıyla oluşan bütünlüklü analizine” ilişkin çalışmalar genişlemektedir.

c. Ataerkil Kapitalizmde Kadının Toplumsal Cinsiyet Konumu

Bu bölümde temel olarak oluş halindeki bir olgu olan kadınların ev-eksenli olarak çalışmasına yol açan tarihsel/toplumsal yapıların karşılıklı-belirlenim içindeki ilişkisel/diyalektik etkileşimini, birbirlerine özgün biçimlerdeki eklemlenme süreçlerini inceleyeceğiz. Bu bağlamda iki temel tarihsel/toplumsal yapının, kapitalizm ve ataerkil (erkek-egemen) kültürel yapının diyalektik/ilişkisel eklemlenme sürecini ve kapitalizm içinde farklı sınıflar/çıkarlar arası ilişkisel bir alan olarak kabul ettiğimiz devletin ataerkil kültürel yapılarla etkileşiminin Türkiye’deki özgünlüğünü tartışacağız.

Ev-eksenli çalışma olgusunun maddi temelleri kapitalizm öncesine dayanmaktadır. Toprağa yerleşik ve tarımsal artık üretiminin ön planda olduğu toplumlarda üretim etkinlikleri kendine geçimlik ev-ekonomisi (household) çevresinde toplanmıştır. Daha önce de Brenner’e atıfla belirttiğimiz üzere ev-ekonomisi içinde var olan ataerkil “kadınlık ve erkeklik rolleri” bugün varolan biçiminde oldukça farklıdır. Bu farklılığın temel noktası, kamusal/özel alan ayrımının kapitalizm öncesinde var olmamasıdır. Diğer yandan, örneğin; Avrupa’da ve Osmanlı’da ev-ekonomisine dayalı feodal üretim tarzının hüküm sürdüğü dönemlerde, ikincil önemdeki ticari etkinliklerin gerçekleştirilmesi için ev-eksenli (putting-out) üretim biçiminin varlığına dikkat çekmek gereklidir (Polanyi, 2003: 82-99; Wood, 2003: 83-105; İslamoğlu, 2010; 217-251).

18. yüzyılda Sanayi Kapitalizminin ortaya çıkışı; ev-alanı dışındaki genişleyen ticaret etkinliklerinin toplumsal yaşamdaki ağırlığının büyük oranda artması ve değişim değeri içeren üretim etkinliklerinin ev dışına çıkarılması zorunluluğuyla eş-zamanlıdır. Üretici güçlerin gelişmesi beraberinde üretim ilişkilerinin de hızla değişimini zorunlu kılmıştır. Nitekim; ilk kez İngiltere’de yeni yükselen sınıfların geleneksel sınıflarla mücadelesi sonucu parlamentoda alınan bir kararla Çitleme Hareketi gerçekleştirilmiştir. K. Marx’ın ifadesiyle Çitleme Hareketi bir ‘ilksel/ilkel birikim’ biçimidir (Marx, 1990: 873-940). Topraklarından yani üretim araçlarından koparılan köylüler kırdan kente göçmek zorunda bırakılmışlar ve kentte yeni yükselen kapitalist sanayinin ihtiyaç duyduğu işçiler haline gelmişler yani proleterleşmişlerdir.

Tarihsel/toplumsal bir üretim tarzı olan Kapitalizmde, sermaye birikim süreci zamansal ve mekânsal sabitelere bağlı olarak sürekli, eşitsiz ve bileşik gelişme eğilimindedir. Nitekim 19.

Yüzyıl boyunca sanayide hızla geliştirilen teknolojiler ile para ve ticari sermaye akımlarının zamansal ve mekânsal genişlemesi/artışı beraberinde artan rekabetle birlikte işletme ölçeklerinin büyümesine ve kitle üretiminin gerçekleştirilmesinin imkânlarının aranmasına yol açmıştır. 19. Yüzyıl sonunda F. W. Taylor tarafından ortaya koyulan bilimsel yönetim hareketi, bütünsel olarak kapitalist üretim ve dolaşım alanındaki çalışma biçimlerini, işbölümünü değiştirmiştir. Fordist üretim teknikleri olarak da bilinen yeni çalışma biçimleri işçiler üzerinde muazzam bir baskı ve denetleme mekanizması oluşturmuştur. Temel üretim alanı olarak fabrikada işin küçük parçalara bölünerek basit iş tanımlarının yapılmasıyla işçi yeteneklerini sergilemekten alıkonulmuş ve vasıfsızlaştırılmış, *değersiz hale getirilmiştir*. Diğer yandan, düzenli tekrarlar biçimine indirgenen ve rutin hale getirilen iş tanımını gerçekleştiren işçiler yaptıkları işe, *kendilerine 'yabancılaşma'* sürecine girmişlerdir. Kafa-kol emeği ayrımı ise işçileri birbirlerine ve ait oldukları sınıfa *yabancılaştırmış* ve işçiler arasında *hiyerarşi* yaratılmıştır (Braverman, 2008).

20. yüzyıl boyunca Avrupa ve ABD'de sermaye birikim hızı artış ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu erken kapitalistleşen ülkelerde üretken sermaye birikim etkinliklerinin uluslararasılaşmıştır. Bir yandan sermaye birikim etkinliklerinin (fabrika kurma/ortaklık, borç verme, mal satma) geç kapitalistleşen ülkelere de yayılmasıyla bu ülkelerdeki sermayelerin karları artarken ülkelerin genel milli geliri de artmış, diğer yandan sermayeler arası rekabet, kara dönük risk ve belirsizlikler artmıştır. Ayrıca, Avrupa ve ABD sermayesinin müdahalesiyle geç kapitalistleşen ülkelerde 'ulusal kalkınmacı' içe dönük birikim modelleri uygulanmıştır.

M. Mies'e göre bu dönemde Batı ekonomilerinin milli gelirlerinin artışıyla ve uygulanan Keynesyen sosyal refah devleti politikalarıyla kadınlar gibi hayal kırıklığına uğramış grupların bazı destekler vererek toplumsal huzursuzluk ve isyanı önlemeye çalışmışlardır. Kadın Hareketi'nin baskısı altında kürtajın serbest bırakılması, boşanma kanun reformları, v.b. gibi belirli reformlar yapılmıştır. Hollanda gibi bazı ülkelerde devlet aktiviteleri için devlet desteği talep edebilecek bilinç-yükseltme grupları, kadın hareketi ve kadının özgürleşmesi komisyonları kurmuştur. Aynı zamanda, ABD'de büyük bir tepki olmaksızın birçok üniversitede Kadın Çalışmaları Bölümleri kurulmuştur. Tüm bunlar elbette ki kadın mücadelesinin sürekliliği ile gerçekleşmiştir. Diğer yandan, bu gelişmelerde sistem içinde 'kızlara' (girls) bir hücre/bölme bağışlayan paternalistik hayırseverlik anlayışı da bulunmaktadır. Bu dönemde birçok ataerkil yapı, kadınların isyanını sisteme entegre etmek ve kadınları yönetmek için gücünü kullanma yoluna gitmiştir (Mies, 1986: 13).

20. yüzyılın başları ve ortalarında uluslaşma sürecine giren Türkiye gibi geç kapitalistleşen ülkelerde ise muhafazakâr-milliyetçi bir söylem ataerkil bir kapitalistleşmenin kadınların

yaşamları üzerinde önemli baskılar oluşturmasını sağlamıştır. Cumhuriyetin modern ailesinin kurulması görevi itaatkâr Türk kadınına verilmiştir. Bu bağlamda kadın temel olarak özel alana hapsedilmekte ve erkeğin hâkimiyeti/kontrolü altında yeniden-üretim etkinlikleri ile sorumlu tutulmaktadır (Sancar, 2014).

Neoliberal Dönemde Ataerkil Kapitalizm ve Türkiye’de Ev Eksenli Çalışan Kadınlar

Erken kapitalistleşen ülkelerde başlayan ekonomik kriz ve Türkiye gibi geç kapitalistleşen (eski sömürgeler ve sonra biçimsel bağımsızlığını kazanan ülkeler) ülkelerde palazlanan sermaye kesimlerinin de ilk aşamada ticari etkinlikler yoluyla uluslararasılaşmasıyla birlikte 1970’lerin sonu ve 1980’lerden itibaren kapitalist sermaye birikim süreci sürekliliği devam ederken güncel artı-değer üretim biçimlerini değiştirerek bir kırılmaya uğramıştır. ‘Küreselleşme’ olarak da bilinen bu tarihsel/toplumsal süreçte çeşitli büyüklükteki sermayeler arasındaki rekabet ve birikime/kar elde etmeye dönük risk ve belirsizlikler muazzam düzeyde artmıştır. İşte bu kırılma temel olarak üretim organizasyonunda devrimci bir dönüşümü işaret etmektedir. Üretim aşamaları hızla işlevsel parçalara ayrılmış, zamansal-mekânsal sabitelere bağlı olarak dağınıklaştırılmıştır. Kapitalist sermaye birikiminin güncel dinamiklerindeki bu dönüşüm/değişim gerekliliği beraberinde sermaye sınıfı içinde ve sermaye sınıfının toplumun diğer yapı ve ilişkisel alanlarıyla kurduğu ilişkilerde çatışma ve/veya uzlaşma içeren süreçlere ve bu yapı ve ilişkisel alanlarda da dönüşüme yol açmıştır (Albo, 2008). Sermaye birikiminin güncel gereklilikleri doğrultusunda devlet de dönüşüme uğramış ve bu dönüşüm ataerkillikle kapitalizm arasındaki ilişkileri yeniden biçimlendirmede önemli işlev görmeye başlamıştır.

Kapitalist sermaye birikim sürecinin güncel gereklilikleri sermayelerin hızla artan küresel rekabet sürecinde önlerine çıkan risk ve belirsizlikleri toplumsallaştırmasını gerektirmektedir. Bu toplumsallaştırma gerekliliği, kapitalizmin kurumsallaştırdığı hiyerarşik toplumsal ilişkilerin derinleşmesi anlamına gelmektedir. Bu hiyerarşik ilişkilerin derinleştirilmesinde kapitalizm ataerkillikle kurduğu ilişkileri üretim ve yeniden üretim alanlarında belirginleştirme ve hakim kılma yoluna gitmiştir. Birikim sürecinin devamlılığını sağlama işlevini yürüten devlet de bu sürecin tüm risk ve belirsizliklerini bizzat toplumsallaştırma yönünde dönüşüme uğramıştır. ‘Neoliberal devlet’ adı da verilen bu devlet biçimi, uyguladığı ekonomik ve toplumsal politikalarla var olan tüm toplumsal hiyerarşileri ve elbette ki ataerkilliği belirginleştiren yönde hareket etmektedir. Bir yandan üretim süreçleri işçilik maliyetlerini minimize edecek şekilde dünyanın dört bir tarafına çeşitli biçimlerde (taşeronlaşma, fason üretim, ev-eksenli çalışma, v.b.) yayılırken diğer taraftan devletler çıkardıkları yasalarla özelleştirmelerin, güvencesiz çalışmanın önünü açmaktadır. Sağlık, eğitim başta olmak üzere toplumsal hizmetlerin özelleştirilmesi kadının hem yeniden-üretim

hem de üretim alanındaki sorumluluklarını arttırmakta hem de bu alanlarda erkeklerle arasındaki eşitsiz ilişkiyi güçlendirmektedir.

1980'lerden itibaren gelişen Neoliberal dönemde Türkiye'de kadın emeğinin aldığı biçimler ve kadın istihdamı geç-kapitalistleşen ülkelere özgü değişimler geçirmiştir. Bu dönemde ticari sermayenin uluslararasılaşması ile birlikte kadının tekstil, giyim, konfeksiyon üretimi alanlarında ucuz işgücü olarak istihdam edildiği görülmektedir. Diğer yandan diğer geç kapitalistleşen ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'de kadın istihdamının çok yükselmemesinin nedenleri arasında yabancı doğrudan yatırımların görece yetersizliği, imalat sanayi yatırımlarının azalarak hizmetler sektörü yatırımlarının artmasıdır. 1990'lı yıllarda finans ve bankacılık sektörlerinin gelişmesiyle birlikte (para sermayenin uluslararasılaşması eğilimi) istihdama katılan kadınların önemli bir oranının bu sektörlerde çalıştığını görmek mümkündür. Diğer yandan Türkiye'de 1980'lerden itibaren günümüze kadar kadının istidama katılma oranının düştüğü dikkati çekmektedir (TÜİK, 2013).

Küreselleşme sürecinde birçok ülkede kayıtlı kadın istihdamının artmasına rağmen Türkiye'de bu oran düşmektedir. Bunun temel sebebi; devletin uyguladığı politikalarla tarım sektöründeki etkinliklerin azaltılması, tarımda artığın düşmesi ve bu nedenle kırsal alanlarda tarımsal nüfusun çözülmesi, büyük kentlere göç hızının artmasıdır. K. Marks'a atıfla bir tür '*ilkel birikim süreci*' olarak tanımlayabileceğimiz bu dönemde özellikle kadınlar, kentlerde ücretli işlerin gerektirdiği vasıflara sahip olmadıkları için, kadın işsizliği ve enformel istihdam giderek artmaktadır. Ataerki kültür/yapının bir ifadesi olarak yeniden üretim işleri sorumluluğunun kadına yüklenmesi de kadının formel alanlarda istihdamını engellemektedir (Öztürk, 2010: 35).

2000'lerden itibaren Türkiye'deki birçok sermaye grubunun sınıai üretim alanında küresel rekabet eklemlenmesi (üretken sermayenin uluslararasılaşması) ile birlikte en önemli rekabet unsuru olan işgücü maliyetlerinin düşürülmesi çabası, devletin aldığı tedbirlerle desteklenerek enformel istihdamı, esnek çalışma biçimlerini yoğunlaştırmaktadır. Dolayısıyla kadın hem içindeki yeniden-üretim etkinliklerini gerçekleştirmek hem de aileye gelir getirecek enformel, güvencesiz işler yapmak zorunda kalmaktadır. Kadınların enformel işlerde çalışması kapitalizm kadar ataerkilliği de beslemektedir. S. Dedeoğlu'na göre bu önermenin iki dayanağı vardır: Birincisi, kadınların enformel işlerde çalışabilmeleri için aile reislerinden izin almalarının gerekli olmasıdır. İkincisi ise kadınların çalışması aile, akrabalık ve komşuluk temelli ağlar içinde kurulmakta ve böyle şekillenen bir çalışma kadınların ev içi rollerinin bir uzantısı haline gelmektedir (Dedeoğlu, 2009: 114).

Türkiye'de Neoliberal dönemde kadınlar üzerindeki bu baskıların, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin, kadınların enformal sektörde artan istihdamının devlet tarafından alınan

kararlar, uygulanan kanunlarla ve politikalarla desteklendiği de dikkati çekmektedir. Örneğin, 2003 yılında yürürlüğe giren 4857 Sayılı Yeni İş Kanunu ile emek süreçlerinin sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda güvencesiz bir biçimde esnekleştirilmesinin yasal zemini oluşturulmuştur. 2011 yılında açıklanan Ulusal İstihdam Strateji Belgesi'nde, kadın işgücünün yoğun olarak ve daha çok kayıt-dışı bir biçimde kullanıldığı, "kısmi süreli çalışma, geçici süreli çalışma, özel istihdam büroları aracılığıyla belirli süreli çalışma, uzaktan çalışma, çağrı üzerine çalışma, evden çalışma, iş paylaşımı" gibi yeni çalışma biçimlerinin tanımlandığı görülmektedir. 2008 tarihli Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (SSGS) ise sosyal güvenlik sistemini sadece formel çalışma üzerinden tanımlamaktadır. Bu politika uygulaması tam zamanlı ev kadınlarını, ev eksenli çalışanları, ev ve bakım hizmetlerinde çalışanları, gündelikçileri, tarım işçilerini, v.b. sosyal güvenlik sisteminin dışına itmektedir. Ayrıca 2012 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın uygulamaya koyduğu Aile Eğitim Programları ve bugünkü hükümetin hazırlıklarını yaptığı Ailenin ve Dinamik Nüfus Yapısının Korunmasına ilişkin mevzuat çok önemli toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri içermekte, yeniden-üretmekte ve meşrulaştırmaktadır. Kadının aile içerisindeki anne ve eş konumunu güçlendiren, ev içi iş yükünü artıran, bunlara ek olarak mikro krediler gibi finansal kanallar yoluyla kadınların piyasa ilişkileri içine çekilmelerini gündeme getiren öneriler yer almaktadır (Ulusoy, 2013: 112-120).

2. Uygulama/Alan Çalışması: "İzmir Örneğinde" Ev-Eksenli Çalışan Kadınlar

Ev-eksenli çalışma, işlerin ev içinde yapıldığı genellikle araçlar(taşeronlar) kanalıyla dağıtıldığı, parça başına ücret alınarak ve çoğunlukla kadın emeğiyle gerçekleştirilen bir esnek çalışma biçimidir. Ev-eksenli çalışan kadınlar, takı üretimi, işleme, dikiş ve örgü gibi el becerisi isteyen işleri parça başına ücret alarak gerçekleştirmektedir. Çalışma alanımızın veri sonuçları neticesinde, bu parça başı işlerin 2 TL.'yi dahi geçmeyen işlerden oluştuğunu fark ettik. Bu esnek çalışma biçimleri, adından da anlaşılacağı gibi işe daha az, hayata daha çok vakit ayırma anlamına gelmemektedir. Çünkü alan verilerinin sonucunda da ulaştığımız bilgiler ile ev eksenli çalışma, çalışma saatlerinin karşılığı ödenmeden uzadığı, hafta sonu tatilinin olmadığı, işin sürekliliğinin olmadığı, çalışanın işverenle pazarlık etme şansının olmadığı, sosyal güvencesiz ve örgütsüz bir çalışma şeklidir.

Küresel Kapitalizm kısılacındaki, ataerkilliğe bağlı olarak ev-eksenli çalışan kadın emeğinin görünmezliğini incelemek üzere tarafımızca gerçekleştirilen bu çalışma, İzmir ili Bayraklı ilçesi, Muhittin Erener Mahallesi'nde ikamet eden 100 kadının katılımıyla ve yüz yüze görüşülerek tamamlanmıştır. Yapmış olduğumuz alan çalışması verilerinden de anlaşılacağı üzere, işin ev içinde yapılması işveren, kadının ailesi ve hatta kendisi tarafından "çalışma" sayılmamasına, kadın emeğinin görünmez olmasına neden olmaktadır. Ancak bu sorunların

yanında ev-eksenli çalışma, ev dışında çalışma imkanı bulamayan kadınlar için de önemli bir çalışma alanı ve az da olsa ekonomilerine katkı da bulunabilecek kadar gelir elde etme imkanındır.

Çalışmamıza temel kaynak olan ve cevabını bilemediğimiz “Ataerkillikle ev -çalışma arasında nasıl bir bağ vardır?” sorusunun cevabına ev-eksenli çalışan kadın katılımcıların yanıtları ile ulaşabildik. Örneğin Muhittin Erener Mahallesi’nde, %41 oranındaki 19-27 yaş aralığı ile “genç kadınların” oluşturduğu ev-eksenli çalışma biçimleri ile karşılaştık. Tablo 1’den çıkarabileceğimiz bir başka sonuç ise, ev-eksenli çalışanların 19-27 yaş aralığından oluşmuş olmasının nedenleri arasında, ev-eksenli çalışma yaşının 10 yaşa kadar düşmüş olması ve lise çağındaki öğrencilerin dahi ev-eksenli çalışmaya başlamış olmasıdır.

Tablo:1 Muhittin Erener Mahallesi’nde yaşayan ev-eksenli çalışan kadınların yaş dağılımı

Yaş Aralığınız Kaçtır?	Frekans	Yüzde(%)
10-18 yaş	22	22,0
19-27 yaş	41	41,0
28-37 yaş	24	24,0
38-47 yaş	12	12,0
48 yaş ve üstü	1	1,0
Toplam	100	100,0

Birebir görüşme yöntemini kullanarak yaptığımız anket çalışmasında katılımcı kadınlar, “*ben ev kadınıyım*” diyerek kendilerini asla emekçi ya da çalışan kadın olarak tanımlamamaktadırlar. Çünkü kendilerini sadece ev kadını ve anne olarak görmektedirler. Ataerkil ideoloji tam da bu noktada etkisini göstererek, kadınlar tarafından fazlaca benimsenen bu gibi söylemlerden faydalanarak, kadının emeğini toplumdaki, hayattan hatta emeği veren kadından dahi saklayarak değersizleştirmektedir. Bu nedenle günümüzde kadın emeğinin sonucuna dair beklentiler de toplum tarafından yok denilebilecek kadar azdır. Çünkü bu şekilde hem ev-eksenli çalışan kadınlar hem de araçlar “kadın emeğinin

karşılığının düşük olacağı” konusunda karşılıklı olarak baştan anlaşmış olmaktadır. Alan çalışmamız neticesinde artık net bir şekilde ifade edileceğimiz gibi, emek ve ücret alanındaki gözle görülür bu eşitsizliği yaratan tek etken ataerkil ideolojinin varlığıdır.

Alanda çalışma yaparken daha çok “ev kadını”nın olduğu bir ortamda, kendi parasını kazanmaya çalışan kadınlara yönelttiğiniz sorulara, kadınlar “*ama kadın yerini bilmeli*” diyerek cevap vermektedirler. Peki, neden? Diye sorduğumuzda, “*çünkü ben kadını ve anneyim*” diye yanıt vermektedirler. Ev kadınlığını bu derece benimseyen ve bu durumu bitmeyen bir görev olarak kabullenen kadınlarımız, alan çalışmasında fazlasıyla karşılaştığımız çarpıcı sonuçlardan sadece bir tanesidir. Ev-eksenli çalışan bu kadınlara “mesleğiniz nedir” diye sorduğumuzda ise % 60 oranı ile ilk sırada “ev kadınıyım” cevabı yer almaktadır.

Tablo:2 Muhittin Erener Mahallesi’nde yaşayan ev eksenli çalışan kadınların meslek dağılımı

Asıl Mesleğiniz Nedir?	Frekans	Yüzde (%)
Öğrenci	21	21,0
İşsiz	11	11,0
Ev Kadını	60	60,0
İşçi	5	5,0
Diğer	3	3,0
Toplam	100	100,0

Elde ettiğimiz bu veriler, sayılar, oranlar ve analizler, içinde bulunduğumuz acımasız küresel kapitalizm kısılcığında sıkışıp kalan kadınların yaşamak zorunda kaldığı tüm maddi ve manevi olumsuz koşul ve imkansızlıklarına çözüm bulabilmek adına ne yazık ki yetersiz kalmaktadır. Çünkü yukarıdaki tablolar, bu çalışma alanı için bugünlük “sadece karanlık tablo” olarak kalacaktır. İşte bu nedenle bu konuyu ve alan çalışmasını seçme nedenimiz, literatüre sayısal verilerle katkıda bulunmanın yanı sıra kadınları bilinçlendirebilmek, emeğinin ne kadar değerli olduğunun farkına vardırabilmek, farkındalık yaratabilmek ve kadınların sesini

duyurabilmektir. Yukarıdaki istatistiklerin gerçekleri sakladığını ve o kadın hikâyelerini bu istatistik verilerden doğru bir şekilde göremeyip sizlere de gösteremeyeceğimize ve kadınların sesini bu şekilde sayısal veriler ile duyuramayacağımıza inandığımız için bu amacı benimsemiş bulunmaktayız.

Kadınlara yeniden üretim kapsamında ev işlerini, mutfak işlerini ve ev alışverişini aile içerisinde kim(ler)in yaptığını sorduk. Evet, bu sorular ev-eksenli çalışma ile ilişkili olmayabilir, fakat biz kadının hayatını bir bütün olarak anlamaya çalışıp “ataerkil bağlamda” kadınların yaşadıkları olumsuzlukları ve engelleri, “yeniden üretim” kavramı ile anlayabileceğimizi düşündüğümüz için bu sorulara da alan çalışmamızda fazlasıyla yer verdik. Yoksa sadece, “ne kadar ücret alıyorsunuz?, günde kaç saat çalışıyorsunuz?, işinizden memnun musunuz?...” gibi söylemlere bakarak kadınları anlayabileceğimizi ve seslerini duyurabileceğimizi düşünmemekteyiz.

Örneğin, 100 kadından 81’i mutfak işlerini sadece kendisinin yaptığını söylemiştir. Burada bizim gözlemimiz, kadınların ev işleri ile ilgili soruları cevaplarken “*tabi ki de ben yapıyorum, evde bu işleri başka kim yapabilir ki*” şeklinde yanıtlayarak, ev işleri ile ilgili birçok soruyu da sormamızı yadırgamış olmalarıdır. Peki, “eşiniz mutfak işlerin de size yardım ediyor mu?” diye sorduğumuzda ise kadınlar hiç düşünmeden “*hayır*” diye cevap veriyor, hatta ekleyerek:

“*eve dışarıdan(atölyeden) getirdiğim duvak işini, rahatlıkla yapabilmek için eşime çayını önceden hazırlayıp veriyorum ve kendim duvak işinin başına geçiyorum, fakat eşim çayını bardağa doldurmam için bile devamlı beni yanına çağırıyor*” (34, evli, 2 çocuk) diyor.

Sonuç olarak, kadınların her alanda ve her konuda hizmet etme nedeni ve zamanı maalesef ki kendileri tarafından değil erkekler tarafından belirlenmektedir. Bugüne kadar yapılan çalışmalarda da kadınların ödenmeyen bakım ücretlerinin emek tanımını içine girmediği saptanmıştır. Maddi olmayan emek tartışmaları içinde de çok vurgulanan bu konu kadın işçilerin emeklerinin göz ardı edildiğini ve bu bağlamda ev içi çalışmayı tekrar önemle dikkate almamız gerektiğini göstermektedir.

Araştırmamıza katılan ev-eksenli çalışan kadınların çoğu her gün, günde ortalama 10 saat işlerinin başına oturduklarını ve geri kalan tüm saatlerini de ev işlerine ayırdıklarını yineliyorlar. Aslında kadınları, “*bize de zaman kalsın ki evdeki işleri toparlayabilelim*” derken ev eksenli çalışmaya iten gerçek etken, erkek egemen kültürdür. Çünkü günümüzde kadınlara ev işlerini yükleyen sistem kapitalizm ve ataerkilliktir.

“*Tabi ki de eşit değiliz! kocamın eve gelince mesaisi bitiyor ama bizim kadın olarak mesaimiz hiç bitmiyor, hepimiz böyleyiz. Başta benim annem, onun annesi, onun da annesi hep*

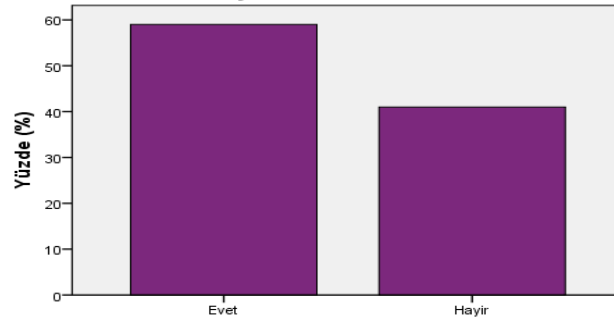
böyleydi. Kocamın ve benim büyüdüğümüz ailelerde hep böyleydi, böyle gelmiş böyle gideriz herhalde...’’ (44, evli, 2 çocuk) şeklinde yanıtlanan bu sorularda kadınların, sorunlarını kendi deneyimleri ile ilişkilendirerek erkek egemen söylem çerçevesinde; kadın evinde oturmalı, kadın yerini bilmeli, kadın kontrol altında tutulmalı, kadın disipline edilmeli, kadın evde oturmalı, kadın köle olmalı, kadın mutfakta olmalı şeklindeki söylemler neticesinde “erkekler olan eşitsizlik durumunu” baştan kabul ettiği gözlemlenmiştir.

**Tablo:2 Muhittin Erener Mahallesi’nde yaşayan ev
eksenli çalışan kadınların meslek dağılımı**

Asıl Mesleğiniz Nedir?	Frekans	Yüzde (%)
Öğrenci	21	21,0
İşsiz	11	11,0
Ev Kadını	60	60,0
İşçi	5	5,0
Diğer	3	3,0
Toplam	100	100,0

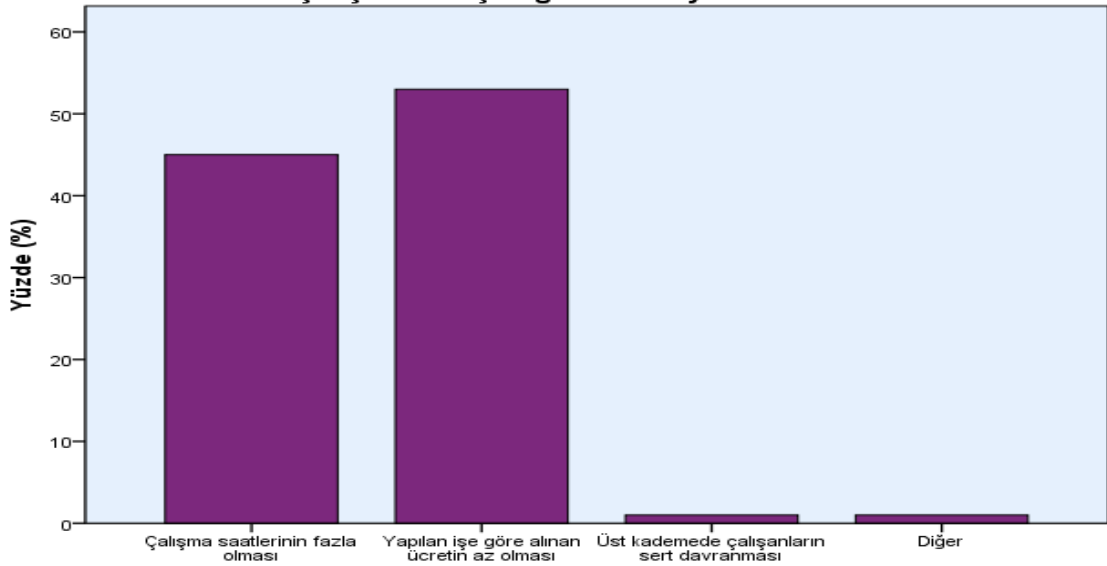
Bu alanda önem kazanan bir başka konu, erkek egemen bakış açısı dışında gözlem yapılarak kadınların yarıya yakınının babaları tarafından kız çocuğu oldukları için okula gönderilmemeleri, zorla evlendirilmeleri, eşlerin çalışmalarına izin vermemeleri ve hatta eşlerin evden çıkmasına dahi izin vermemeleri sıklıkla dile getirilen ortak sıkıntılardır. Kadınlar çoğunlukla bu sebeplerden ötürü ki başta yoksulluk olmak üzere hangi yaşta olursa olsunlar yine de çalışmak istediklerini, eşlerinin yüksek bir geliri olması durumunda dahi çalışmayı düşündüklerini açık bir şekilde ifade etmişlerdir. Erkeğe, (alanda farklı örneklerle karşılaşmış olsak bile) ekonomik anlamda bağımlı olmak istemeyen kadınlar, katılımcıların yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Grafik 1: Ekonomik zorunluluğunuz olmasa çalışmayı yine düşünür müsünüz?

Alanımız verileri üzerinden ulaştığımız bu durumla birlikte, ev-eksenli çalışan kadınların parça başına aldıkları 1TL. ve 2TL.'yi geçmeyen ücretlerinin, “ev eksenli çalışma” için dile getirdikleri zorlukların başında çalışma saatlerinin fazla olması ve yapılan işe göre alınan ücretin az olması gelmektedir. Alanın sesi diyebileceğimiz önemli sorulardan birisi olan grafik 2’deki başlığımız, bizleri şaşırtmayan cevaplarla oluşmuştur. Çünkü son yıllarda çalışma koşullarının kadın - erkek demeden atölye ve fabrikalarda dahi acımasız ve katı olduğu bu sistemin yanı sıra bir de ataerkillik ile beslenen bu toplumlarda ikincilleştirilen kadınların yaşadığı maddi ve manevi zorlukları sadece dinlemek ve anlamak, kadını bu sistem içerisinde bir meta olmaktan kurtarmaya yetmemektedir.

Grafik 2: Çalışırken Yaşadığınız en büyük zorluk nedir?

“Emeğin değersizleştirilmesi” özellikle kadın emeğinin değersizleştirilmesi alan çalışmamız sonucunda fazlasıyla karşılaştığımız ve kadınların sık sık şikayetçi olduğu önemli noktalardan birisidir. Örneğin, Muhittin Erener Mahallesi’nde çoğu katılımcı, “kadın” oldukları ve “anne” oldukları için başkalarına devamlı karşılıksız bakım hizmeti sağladıklarını dile getirmiştir. Bu konuda en önemlisi ev-eksenli çalışan bu kadınlar, ev içi ücretsiz bakım hizmetlerini asla iş olarak görmemekte ve bu hizmeti karşılıksız bakım hizmeti olarak algılamaktadırlar.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere kadınlar, ev işlerini “yapılması zorunlu olan” görevler olarak benimsemiş ve bu hizmetleri “kadınlığın doğası” olarak algılamışlardır. Kısacası hem küresel kapitalizm sistemi hem de erkek egemen sistem, kadın ve kadın emeğini ısrarla göz ardı etmektedir. Hatta bu emeği gösteren kadınlar dahi, bilmeyerek de olsa bu duruma fazlasıyla katkıda bulunmaktadırlar. İşte tam da bu noktada ataerkil toplum, toplumsal cinsiyet bağlamında kadınlara kendince “kadınlık rolleri” biçerek bu durumu lehine çevirmektedir. Örneğin analık, gelinlik, eşlik, kız çocukluk gibi roller erkek egemen bir toplumda kadın olmanın zorluklarıdır.

Kadınlar çalışmayı, ister ev-eksenli olsun ister ev dışında başka koşullar altında olsun belki bir kurtuluş olarak gördüklerinden belki de çalışmayı sevdiklerinden çok istemektedirler. Fakat bu durumun yanı sıra, içinde bulunduğumuz küresel kapitalist sistemin kısılcacında olan kadınlar, çalışmanın insani olmayan koşulları altında, düşük ücret düzeylerinde ve sigortasız olarak çalışma şekilleri ile ağır sömürüye dayanan bu süreçte güçlenmenin aksine, daha fazla yoksulluğa saplanmakta ve hane içi huzurunu kaybetmektedirler.

Ataerkil toplumlarda az gelişmişliğinde getirmiş olduğu bu yoksulluğu en fazla yaşayan ve yoksulluktan en fazla yorulan, kişiler her hanenin kadını yani annesidir. Örneğin sigortası dahi ödenmeyen Muhittin Erener Mahallesi’nde ev-eksenli çalışan kadın işçiler bu bağlamda emeklilik hayali dahi kuramıyorlar. Oysa tüm Dünya’da çalışmanın hedefi tüm çalışanlar için “emekli olabilmek” düşüncesidir. Fakat alan çalışmamızın katılımcıları olan kadınlar, içinde bulunduğumuz erkek egemen sistemden dolayı emeklilik hayali dahi kuramamaktadırlar. Çünkü erkek egemen sistem kadınları sadece eşlerine ve çocuklarına güvenerek “emeklilik hayali kurma” zorunda bırakmaktadır.

Tablo:4 Muhittin Erener Mahallesi’nde yaşayan ev eksenli çalışan kadınların sosyal sigorta oranı dağılımları

Sosyal güvenceniz varmı?	Frekans	Yüzde (%)
Sigortalı çalışıyorum	2	2,0
Eşime bağımlıyım	68	68,0

Özel emeklilik	3	3,0
Aileme bağımlıyım	24	24,0
Yeşil kart	1	1,0
Diğer	2	2,0
Toplam	100	100,0

Hem ev kadını olup hem de ev eksenli çalışan kadınlardan oluşan katılımcılarımız, birçok söylem ile farkındalık yaratıldığı zaman, dışarıda dahi çalışma gücünü kendilerinde kolaylıkla görebilmektedirler. Oysa şuan düşündükleri ve uyguladıkları rol, yaşamlarını iyi bir eş ya da baba geliri ile götürmeye devam eden eve hapsolmuş kadınlık rolüdür. Farkındalık yaratma çalışmaları bu nedenle günümüzde çok daha önemlidir. Bu çalışmayı ve özellikle alan çalışmasını “kadınlar ile yüz yüze görüşme yapma” çerçevesinde önemseydiğimizden kadınlarlabirebir görüşme yaparak çalışmamızı tamamlamış bulunmaktayız. Çünkü kadınlarda farkındalık yaratılmasının zamanının geldiğine inanıyoruz. Çünkü bu gibi çalışmaların neticesindeki görüşmeler ile kadınların aslında dertleşebilecekleri kişiler arama ve güçlenme eğilimlerinde olduklarını fark ettik. Farkındalık doğru bir zamanda ve doğru bir şekilde yaratılabilirse eğer, kadınların güçlenmesi ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları bir o kadar kolay ve hızlı bir şekilde olacaktır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak, bu çalışmanın içeriğinde ev içi kullanım için yapılan üretim ile doğrudan imalat sektöründe üretime yönelik olarak kadınların evlerden para karşılığı, parça başı yaptıkları üretim anlatılmaktadır. Küresel Kapitalizm ile üretim maliyetlerinin düşürülme çabası ve üretimin özellikle emek yoğun enformel ve kayıt dışı alanlara doğru kaydırılması durumu, ev-eksenli üretimi ve kadınları imalat sanayinde üretimin önemli bir parçası haline getirmiştir.

Çalışmamızın amacı, ev-eksenli çalışmanın ev kadınları için aile bütçesine ek bir katkı yapmanın cazip bir yolu olarak nasıl ortaya çıktığını anlatabilmek, kadınların ev içindeki görünmeyen emeklerini görünür kılmaya ve bu emeği tartışma düzlemine taşıyarak kadın emeğinin değerinde farkındalık yaratabilmektir. Çalışmada kadının görünmeyen emeğinin toplumsal cinsiyet ve patriyarka konularından bağımsız olmadığı düşüncesinden hareketle öncelikli olarak ekonomik sistem açısından enformel emek süreçlerinden başlayarak üretim

ve yeniden üretimde, kadın emeğinin rolü üzerinde durulmuş ve ayrıca ev içi üretimle ilgili farklı yaklaşımlara değinilmiştir.

Alan çalışması sonucunda makaledeki aktarımlara temel oluşturan bu bulgular, sadece İzmir ili Bayraklı ilçesi Muhittin Erener Mahallesi ile sınırlı olduğu için temsili niteliğe sahiptir. Fakat ev-eksenli çalışma, son yıllarda kadınlar açısından zorunlu kılınan bir çalışma biçimi olarak görüldüğünden önem kazanmaktadır. Bu bağlamda ev-eksenli çalışmanın ya da ev-eksenli çalışanların tartışılması ve bu gibi çalışmaların ataerkil sistem bağlamında düşünülmesi gerekmektedir.

Bu çalışma ile alanda benzer tüm çalışmalar neticesinde, ev-eksenli çalışan kadınların çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve başta kadınların sosyal güvenlikten yararlanmaları için gerekli önlemler alınmalıdır. Tüm bunları yapabilmek içinde önce kadınlarda farkındalık yaratılmalı ve kadınların emeklerinin değerine sahip çıkma noktasında bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Son yıllarda ev-eksenli çalışmanın da dahil olduğu bu şekildeki güvencesiz çalışma biçimlerinde, akademik çalışmaların sayılarının daha da artması, başka alanlara çıkılarak tahlillerin yapılması, kadınların dinlenmesi, seslerinin duyurulması ve bu konudaki araştırmaların desteklenmesi içinde bulunduğumuz kapitalist ataerkil sistemde büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Albo, G. (2008), “Neoliberalism and The Discontented”, *Socialist Register*, Volume 44, pp. 1-9.

Bakker, I. (2007), “Social Reproduction and the Constitution of a Gendered Political Economy”, *New Political Economy*, 12:4, 541-556.

Bannerji, H. (1995), *Thinking Through Essays on Feminism, Marxism and Anti-Racism*, Women’s Press.

Barrett, M. (1980), *Women’s Oppression Today*, Verso.

Braverman, H. (2008), *Emek ve Tekelci Sermaye*, Kalkedon.

Carchadi, G. (1975), “Reproduction of Social Classes at the Level of Production Relations”, *Economy and Society*, 4:3, pp. 361-417.

Dedeoğlu, S. (2009), “Ataerkillik ve Enformel Emek: Konfeksiyon Atölyelerinde Ücretsiz Aile İşçileri”, *Praksis*, 20. Sayı, s. 105-118.

Erdoğan, S. Ve Toksöz, G. (2013), “Kadınların Görünmeyen Emeğinin Görünen Yüzü: Türkiye’de Ev İşçileri”, ILO (Uluslar arası Çalışma Örgütü), *Çalışma Koşulları ve İstihdam Serisi*, No: 42.

- Ferguson, S. And McNally, D. (2013), "Capital, Labour-Power, and Gender-Relations: Introduction to the Historical Materialism Edition of Marxism and the Oppression of Women", içinde Vogel, L. *Marxism and The Oppression of Women: Toward a Unitary Theory*, Haymarket Books.
- Ferguson, S. (1999), "Building on the Strengths of the Socialist Feminist Tradition", *New Politics*, Volume: 2 (new series), whole no. 26, winter 1999.
- Hartmann, H. (1979), "The Unhappy Marriage of Marxism and Feminism: Towards a more Progressive Union, *Capital&Class*, 3.2 (1979): 1-33.
- Harvey, D. (2006), *The Limits to Capital*, Verso.
- İslamoğlu, H. (2010), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İletişim Yayınları.
- Laslett, B. And Brenner, J. (1989), "Gender and Social Reproduction: Historical Perspectives", *Annual Review of Sociology*, Vol. 15, pp. 381-404.
- Marx, K. (1863), *Theories of Surplus Value*, Progress Publishers, <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1863/theories-surplus-value/> (Erişim Tarihi: 08.03.2015).
- Marx, K. (1990), *Capital Volume I*, Penguin Classics.
- Mies, M. (1986), *Patriarchy and Accumulation on a World Scale*, Zed Books.
- Prügl, E. (1996), "Home-Based Workers: A Comparative Exploration of Mies's Theory of Housewifization", *A Journal of Women Studies*, Vol. 17, No:1 (1996), pp. 114-135.
- Polanyi, K. (2003), *Büyük Dönüşüm*, İletişim Yayınları.
- Sancar, S. (2014), *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti*, İletişim Yayınevi.
- Savran, G. (2004), *Özne-Yapı Gerilimi: Maddeci Bir Bakış*, Kanat Yayınları.
- Smith, E.D. (1989), "Feminist Reflections on Political Economy", *Studies in Political Economy* 30, Autumn 1989, pp. 37-59.
- Tezcek, Ö.F. (2013), "Kapitalizmde Emeğin Gayri-Maddi Bileşenleri: TEPAV Örneğinde Bilgi İşçilerinin Yükselişi", *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Sayı: 42, s. 94-164.
- Topçuoğlu, R.A. (2005), *Home-Based Work and Informal Sector in the Period of Globalization: An Analysis Through Capitalism and Patriarchy – The Case of Turkey*, a Graduate Thesis, METU.
- Topçuoğlu, R.A. (2009), "Kadın Emeği Nasıl Değersizleşir?", *Praksis Dergisi*, Maddeci Feminizm içinde sayı: 20, 2009/2, s. 87-104.

TUIK, (2013), Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, TUIK.
<http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/Toplumsal-Cinsiyet-%C4%B0statistikleri-2013-TU%C4%B0K.pdf> (Erişim Tarihi: 09.03.2015).

Ulusoy, D. (2013), “Kadınların Ücretli-Ücretsiz Emek Kısılacı: AKP’nin Aile Politikaları ve Yeni Muhafazakarlık”, Düzenleyen: Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, Başka Bir Aile Anlayışı Mümkün mü? İçinde, s. 112-120.
http://tr.boell.org/sites/default/files/baska_bir_aile_anlayisi_mumkun_mu.pdf (Erişim Tarihi: 09.0.2015).

Yaman Öztürk, M. (2010), “Ücretli İş ve Ücretsiz Bakım Hizmeti Ekseninde Kadın Emeği: 1980’lerden 2000’lere”, (der) Saniye Dedeoğlu, Melda Yaman Öztürk, *Kapitalizm, Ataerkillik ve Kadın Emeği* içinde, 25-78.

Wood, E. M. (2003), *Kapitalizmin Kökeni*, Epos.

**KADIN KİMLİĞİNİN HALKLA İLİŞKİLER MESLEĞİNDE
KONUMLANDIRILMASI**

THE POSITIONING OF FEMALE IDENTITY IN PUBLIC RELATIONS OCCUPATION

Yrd. Doç. Dr. Gonca YILDIRIM,

İAÜ ABMYO Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı

Öğretim Görevlisi

goncayildirim@aydin.edu.tr

ÖZET

Türkiye’de halkla ilişkiler mesleği tıpkı öğretmenlik, hemşirelik vb. çeşitli iş kollarında olduğu gibi ağırlıklı olarak kadın mesleği olarak değerlendirilmekte ve bu yönde algılanmaktadır. Kapitalist modern dünyanın işbölümü, tarihsel süreçte gelişim gösterse de ataerkil sistem kendini yalnızca aile ilişkilerinde değil, aynı zamanda ekonomik, siyasi sistemler dahil tüm üst ve alt sistemlerin işleyişinde de göstermektedir. Bu durum kadınlara ve erkeklere ait veya onlara yakıştırılan meslekler olarak da su yüzüne çıkmaktadır.

Bugün Türkiye’de eğitim veren İletişim Fakültesi halkla ilişkiler bölümlerinde öğrencilerin çoğunluğunu kadınlar oluşturduğu gibi mesleğin icrasında da kadınların sayısal olarak ağırlığını görmekteyiz. Kadınların yapısal özellikleriyle halkla ilişkiler mesleğinin gerekliliklerinin birçok konuda örtüştüğü kabul edilen bir gerçekliktir. Ancak her ne kadar bu meslekte kadın oranı yüksekse de ayrımcılık, kadınların yönetim rollerine gelmesini engellemektedir.

Öte yandan bu mesleğin bilinirliğinin ve öneminin artmasına rağmen çift yönlü itibarsızlaştırma da işin ironik tarafını oluşturmaktadır. Hem kadın kimliğini zedeleyen hem de halkla ilişkiler mesleğinin itibarını düşüren bir anlayış hakimdir.

Bu çalışmada kadın ve halkla ilişkiler mesleğini bir araya getiren nedenler, meslek kapsamında kadınların edindiği roller ve kadınların karşılaştığı sorunlar ele alınacaktır. Ayrıca halkla ilişkiler sektöründeki cinsiyete dayalı ayrımcılık, popüler kültür kapsamında kadın ve halkla ilişkiler mesleğine atfedilen roller de bu çalışmada irdelenecek konular arasındadır.

Anahtar Kelimeler: Halkla ilişkiler mesleği, kadın kimliği, toplumsal cinsiyet

ABSTRACT

The public relations occupation is mainly evaluated as occupation of a woman and perceived in this way in Turkey also same as in so many different business branches such as teaching, nursing etc. Even if the division of labour in capitalist modern world have made progress through the historical process, the patriarchal system exists in family relations at the same time, in all upper and sub-systems including economic, political systems. This situation emerges as occupations belonging to women and men or as occupations ascribed to them.

We see numerically the predominance of women in the practice of an occupation; besides that the majority of students in the Faculty of Communication, the Department of Public Relations consist of women. It is an accepted fact that the anatomical features of women coincide with the necessities of public relations occupation in some aspects. The proportion of women' attendance in this occupation is high, however, discrimination prevents women from being assigned to administrators roles.

On the other hand, the ironic thing is dual discrediting despite the increasing of recognition and importance of this occupation. A conception that both disgraces women's identity and cheapens honor of public relations occupation is predominant.

In this study the reasons uniting women with public relations occupation, the roles women acquired and the problems women face will be handed. Furthermore, the discrimination on the ground of sexuality in the sector of public relations, the roles attributed to women and public relations occupation in the scope of popular culture are among the subjects scrutinized in this study.

Keywords: Public relations occupation, female identity, gender

GİRİŞ

Yaratılış olarak erkekle eşzamanlı hayat bulan kadın, 21. Yüzyılda hala kimliğini bulmuş değil ki yüzlerce araştırmada, konferansta, bilimsel çalışmada "kadın ve kadın kimliği" konu başlıkları işlenmektedir.

Cinsiyete dayalı ayrımcılık anne-babanın ve toplumdaki diğer insanların kız ve erkek çocuklarına karşı farklı tutum ve davranışlarıyla başgöstermektedir. Oyuncak ve oyun seçiminden evdeki işbölümüne kadar yapılan kalıplaşmış cinsiyetçi kadın ve erkek ayrımı, istihdam konusunda da devam etmektedir. Mesleki olarak ayrımın yapıldığı alanlardan biri de halkla ilişkiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Özünde imaj ve itibar yönetimi barındıran halkla ilişkiler mesleği ne yazık ki kendini doğru ve hakkettiği bir şekilde konumlandıramamakta ve tanıtamamaktadır. Halkla ilişkilerle ilgili oluşan kavram karmaşası mesleğin yapısını da etkilemekte ve yanlış düşüncelere neden olmaktadır.

Kadınların halkla ilişkiler ve iletişim çalışmalarında yapısal özellikleri nedeniyle yüksek başarılar gösterdikleri bilinmektedir. Ancak hala hem kadın kimliğini zedeleyen hem de halkla ilişkiler mesleğinin itibarını düşüren kırılmamış yanlış bir anlayış hakimdir. Halkla ilişkiler, çok fazla eğitim gerektirmeyen, hemen herkes tarafından yapılabilecek, şikayet dinleme, danışma bürosu, müşteri karşılama ofisi, basit eğlence organizasyonları düzenleme işi gibi algılanırken; bu işleri yapabilecek kadınların da az eğitilmiş ancak çekici, güzel, mini etekli olması beklenmektedir. Erkek egemen iş dünyasında yürütülen iletişim ve yönetim süreçlerinde karşı tarafı ikna etmek için kadın aynı zamanda bir “vitrin” görevi oluşturmaktadır. Halkla ilişkiler kavram ve mesleğinin altı hala maalesef bu tarz tanımlarla doldurulurken bu meslekte yer alacak kadınların fiziksel, yeteneksel, zihinsel ve eğitimsel olarak düşük belli kalıplara sıkıştırılması hem mesleği hem de kadın kimliğini itibarsızlaştırmaktadır.

1. Halkla İlişkiler Mesleği Üzerine Genel Bir Değerlendirme

Halkla ilişkiler özellikle sanayileşmenin ve endüstrileşmenin hız kazanmasının ardından kitlelerin etkilenmesi, rızalarının alınması, çeşitli kurum ve kuruluşların imajlarının inşa edilmesi için her geçen gün değeri ve önemi artan bir meslek haline gelmiştir.

Halkla ilişkiler çeşitli kişi ve kurumlara yönelik, hedef kitlelerin etki altına alınması, onların üzerinde olumlu fikirler bırakılması, karşılıklı bir güven ve sempati yaratılması, ilişkilerin devamlılığı için çeşitli ortamların oluşturulmasına yönelik yürütülen tüm iletişim süreçlerini ifade eder. Halkla ilişkilerin amaçları arasında kamuoyunda kurumun bilinirlik ve tanınırlığını arttırmak, gerektiğinde bir kamuoyu oluşturmak, bir fikir ve düşünce çerçevesinde kamu bilinci oluşturmak vardır. Hedef kitle ile karşılıklı bir diyalog ortamı yaratmak, hizmet verilen kişi veya kurum için farkındalık gerçekleştirerek hedef kitlenin zihninde kalıcı yer oluşturmak, bir ürün veya markanın sosyal ve duygusal yönlerini ön plana çıkarmak halkla ilişkilerin diğer fonksiyonları arasındadır. Aynı zamanda bir kişi ya da kurumun itibarını inşa edecek ve itibarın sürekliliğini sağlayacak çeşitli iletişim stratejilerinin oluşturulması da halkla ilişkilerin amaçları kapsamındadır.

Public relations kavramından Türkçeye aktarılan “halkla ilişkiler” sözcükleri yukarıda belirtilen fonksiyonları kapsamakta ne yazık ki yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple birçok kurum halkla ilişkiler yerine kurumsal iletişim, iletişim koordinatörlüğü gibi kavramları tercih etmektedir. Peltekoğlu (2009:6)'na göre halkla ilişkiler son yıllarda ister pazarlama iletişimi ya da ister yönetim fonksiyonu olarak değerlendirilsin üzerinde buluşulan ortak nokta iletişim sürecinin vazgeçilmezliğidir. Bu durumda halkla ilişkiler “kurumun amaçları üzerine yapılan önem sırası tüketici, dağıtım, çalışanlar gibi kurumun ve kampanyanın

hedeflerine göre değişkenlik gösteren hedef kitlelerle gerçekleştirilen stratejik iletişim yönetimidir”.

Rex Harlow’un (1970), 472 farklı tanımdan yola çıkarak yaptığı tanıma göre halkla ilişkiler, “Bir kuruluşla hedef kitlesi arasındaki karşılıklı iletişimi, anlayışı, kabulü ve işbirliğini oluşturmaya ve sürdürmeye yardımcı olan, sorun ve problemlerin yönetimini içeren, kamuoyuna cevap veren, kamuoyunun bilgilendirilmesi için yönetime yardımcı olan, kamu yararına hizmet etmek için yönetimin sorumluluğunu tanımlayan ve vurgulayan, eğilimleri önceden tahmin etmeye yardımcı olmak için bir erken uyarı sistemi gibi hizmette bulunan, değişikliklerden etkin bir biçimde faydalanmak için yönetime yardımcı olan ve başlıca araçları olarak ahlaki iletişim tekniklerini ve araştırmayı kullanan ayrıcalıklı bir yönetim fonksiyonu” (Okay ve Okay, 2005:2) olarak ifade edilmektedir.

Türkiye Halkla İlişkiler Derneği TÜHİD’in tüzüğünde yer alan tanıma göre de halkla ilişkiler, “Özel ve kamu kuruluşlarında, çevrelerinde kabul görmeleri, kendilerini topluma tanıtmaları, çalışmalarını ve tutumlarını kamuoyu beklentileriyle uyumlu hale getirmeleri amacıyla yapılan; müşteri, çalışan, ortak, kamu gibi hedef gruplar ve paydaşlar veya geniş anlamında kamuoyu ile kurdukları sürekli, düzenli ve planlı iletişim çabalarıdır.” (<http://www.tuhid.org>, 2015).

Halkla ilişkiler kavramına tarihsel süreçte, ilk defa Birleşik Devletler Başkanı Thomas Jefferson tarafından 1807 yılında kongreye gönderilen bir mesajda vurgulandığı görülmektedir. Mesajda “Demokratik toplumlarda, her şey halkın rızasına dayalıdır.” (In a truly democratic society, everything depends on the consent of the public) (Minkel, 2009) şeklinde seslenerek, halkın onayını sağlayacak bir kavramın önemine ve ihtiyacına -ki bu kavram halkla ilişkiler- dikkat çekmektedir. 1900’lü yılların başında Ivy Lee, Edward Bernays gibi isimlerle profesyonel olarak başlayan ve içeriği genişleyerek bugüne ulaşan halkla ilişkiler artık bireyler, kamu ve özel kurumlar için vazgeçilmez bir yönetim fonksiyonudur.

Türkiye’de halkla ilişkiler çalışmaları Batı ve Amerika’dan farklı başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu’nda halka yönelik olarak onların ihtiyaçlarının giderilmesi, halkın sorunlarının dinlenilmesi şeklinde yapılan çalışmalar halkla ilişkiler olarak değerlendirilebilir. Cumhuriyet sonrası inkılapların yerleştirilmesi sürecinde başvuru olan halkla ilişkiler, bugünkü anlamıyla 1950’li yıllarda Milli Savunma Bakanlığı, Genel Kurmay Başkanlığı ve Dışişleri Bakanlığı bünyesinde kurulan çeşitli birimlerin ardından; 1961’de Devlet Planlama Teşkilatı Koordinasyon Dairesi’nde açılan Temsil Şubesi ile gerçek anlamına daha bir yaklaşmıştır. Sonrasında ise özel sektör halkla ilişkilerin gücünü ve önemini farketmiş ve bünyelerinde kurdukları ilgili birimlerle profesyonel olarak çalışmalarına başlamışlardır.

Bugün pek çok büyük kurum, ya halkla ilişkiler departmanına sahip olmakta ya da halkla ilişkiler ajansları aracılığıyla uygulamalarını yürütmektedir. Bazı kurumlar halkla ilişkiler departmanlarının yanı sıra bağımsız bir ajansla da işbirliği yapmaktadır. Türkiye’de gerek özel gerekse kamu kuruluşlarının birçoğunda halkla ilişkiler birimleri mevcuttur. Kamu kuruluşlarında; Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, Basın, Halkla İlişkiler ve Protokol Şube Müdürlüğü, Basın ve Tanıtım Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı gibi isimler altında faaliyet gösteren halkla ilişkiler departmanları, özel kuruluşlarda; Kurumsal İletişim, İletişim Koordinatörlüğü, Halkla İlişkiler ve Reklam, Basın Tanıtım ve Halkla İlişkiler Departmanı gibi isimler almaktadır.

Halkla ilişkiler gerek kamu sektörüne gerekse özel sektöre, hedef kitlesi birbirinden farklı çeşitli amaçlara yönelik bir dizi faaliyetlerle hizmet eder. Halkla ilişkiler seçmenleri hedefleyen siyasal iletişimden, uluslararası ilişkilerde önem arz eden lobi çalışmalarına, sağlık, eğitim, spor vb alanlarda toplum bilincinin oluşturulmasına, tüketicinin ve müşterinin zihninde bir marka algısı yaratılmasına kadar geniş yelpazede düşünülmesi gereken bir meslektir. Halkla ilişkiler çok sayıda fonksiyonu olan, araştırma ve analize dayalı bir meslektir. Tüm bu fonksiyonların ve multidisipliner halkla ilişkilerin arkasında ise iletişim, kültür, pazarlama, işletme, kamu yönetimi, dil, hukuk, edebiyat, ekonomi, siyaset, tarih, sosyoloji, psikoloji gibi birçok bilim dalı yer almaktadır.

Yukarıda sayılan çok sayıda farklı disiplinden faydalanan halkla ilişkiler, bu sebeptendir ki her kurumda farklı algılanmakta ya da kurumların ihtiyaçlarına göre farklı biçimlere bürünmektedir. Bu da multidisipliner bir alan olan halkla ilişkilerin uygulama alanlarının genişlemesinin bir nedeni olarak gösterilebilir. Halkla ilişkiler; siyasal iletişim, pazarlama iletişimi, sorun yönetimi, ilişki yönetimi, kurumsal iletişim, kriz yönetimi, itibar yönetimi, lobicilik, marka yönetimi, imaj yönetimi, uluslararası halkla ilişkiler, sponsorluk, kurumsal sosyal sorumluluk, kültürlerarası iletişim, müşteri ilişkileri yönetimi, medyayla ilişkiler, kamusal ilişkiler, kurumsal reklamecilik gibi farklı işlev ve amaçlara hizmet etmektedir. Her bir uygulamada bünyesinde barındırdığı disiplinler ve fonksiyonlardan bazılarını daha fazla ön plana çıkararak, o alana hizmet eder.

İyi halkla ilişkiler çalışmalarıyla kurumlar olumlu kazanımlar elde ederler. Kazanç sağlar, örgütlerin zor zamanlarını atlamalarında etkin rol oynar, stratejik yönetim sayesinde fırsatlar ve tehditlerden haberdar olunur, tehdit ve tehlikelerden korumaya çalışır, fırsatlardan yararlanmak için stratejiler geliştirir (Görpe, 2007: 122).

Halkla ilişkilerde tüm bu fonksiyon, görev ve sorumluluklarına rağmen tartışılan bir konu ne yazık ki “meslekleşme” sorunudur. Bu da toplumda hakkettiği değeri görememesine neden olmaktadır. Hemen herkesin bu işi yapabileceğine dair bir kanının olması, uzmanlaşmış

kişiler aranmaması, birçok uzman kişi ya da kurumun akredite olamayışı, yüksek öğretimde belli standartlar doğrultusunda müfredatların olmayışı, halkla ilişkiler kavramını tanımlamada yaşanan karmaşa, mesleki ve etik kodların uygulamadaki eksikliği, halkla ilişkilerin statüsünü düşürmektedir.

Görpe (2007: 141-142)'nin Baskin (1997:98)'den aktardığına göre bir uğraşının bir meslek olabilmesi için uzmanlık, otonomi, bağlılık ve sorumluluk kriterlerinin olması gerekir. Uzmanlık, toplumda mesleği uygulamak için gerekli bilgi ve yeteneğin olmasıdır. Otonomi, uygulayıcının işini dışarıdan bir müdahale olmadan yapmasıdır. Bağlılık, mükemmeli aramaya kendini adanarak ifade edilirken, etik kodlar ve meslek örgütleri tarafından biçimlendirilen sorumluluk ise uygulayıcının sosyal paydaşlarla kurduğu güven anlamına gelmektedir. Baskin, halkla ilişkilerin meslek statüsüne ulaşması için Grunig ve Hunt'a atıfta bulunarak beş özelliğinden bahseder. Bunlar da: Profesyonel değerler, güçlü meslek örgütlerine üyelik, köklü meslek kodları ve normları, entellektüel birikim ve profesyonel eğitim aracılığıyla kazanılan teknik beceriler olarak sıralanmaktadır.

Dünyada PRSA (Amerikan Halkla İlişkiler Derneği), IPRA (Uluslararası Halkla İlişkiler Derneği), ICCO (Uluslararası İletişim Danışmanlığı Birliği) gibi örgütler mesleğin gelişimi, akreditasyonu için bir dizi çalışma sürdürmektedir. Sadece dünyada değil Türkiye'de de uzun yıllardır halkla ilişkilerin meslekleşmesi adına çalışmalar yürütülmektedir. Türkiye'de halkla ilişkiler mesleği adına ilk örgütlenme çalışmaları 1972'de TÜHİD ile başlamıştır. Derneğin amacı halkla ilişkiler mesleğinin dünya standartlarında uygulanmasını sağlamak ve sektöre yeni katkılarla uzmanlara mesleki gelişmelerinde ışık tutmak için üyeleri ve sektör nezdinde akademik, mesleki ve toplumsal sorumlulukların gereklerini en üst düzeyde ve katma değer yaratacak bir anlayışla yerine getirilmesini sağlamak, halkla ilişkiler mesleğinin kimliğini ve itibarını gözetmek, gerektiğinde bunların korunması için girişimlerde bulunmak, mesleği uluslararası standartlara uyumlu hale getirmek, bağlı bulunduğu organlarda temsil kabiliyetini arttırmak, doğru ve anlaşılır iletişim faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasını sağlamaktır (www.tuhid.org.tr, 2015). Bir kesim tarafından olumsuz düşüncelerle ifade edilse de halkla ilişkiler mesleği ve çalışmaları, ciddi ilerleme kaydetmekte ve daha profesyonelleşme yoluna gitmektedir.

Örneğin Uluslararası İletişim Danışmanlığı Birliği ICCO'nun Dünya Raporuna göre, Türkiye'de halkla ilişkiler sektörü 2005 yılında %20, 2006 yılında %30, 2007 yılında %27 büyüme göstermiştir. 2007'de ICCO üyeleri arasında büyüme ortalama %16 olarak gerçekleşirken, Türkiye halkla ilişkiler sektörü %27 ile en yüksek büyüme oranını göstermiştir. Sonraki yıllarda ise Türkiye'deki sektörel büyüme 2008'de %12, 2010'da %7,

2013'te %11 gibi rakamlarına ulaşmıştır (<http://www.iccopr.com/knowledge-base/Worldreports.aspx>, 2015).

ICCO'nun verilerine genel olarak baktığımızda Türkiye halkla ilişkiler sektörünün gelişiminin dünya ortalamalarına paralel veya bazı yıllarda üstünde seyrettiği görülmektedir. Bu gelişme de halkla ilişkilerin zaman içinde kapsamının, içeriğinin daha iyi tanındığını, her türlü iletişim ve iletişim yönteminin gerekliliğinin farkedildiğinin göstergesidir. Bu konuda eğitim görenlerin sayısı arttıkça mesleğe ilişkin yanlış algının da azalacağı düşünülebilir. Gerek uluslararası gerekse ulusal çeşitli örgütler mesleğin gelişimi için düzenledikleri çeşitli eğitim programları, standartlar, kurallar ve ilkeler aracılığıyla halkla ilişkilerde meslekleşmeyi güçlendirmektedirler.

2. İletişim ve Halkla İlişkiler Uygulayıcılarının Kurumlardaki Roller

İletişim ve halkla ilişkilerde rol araştırmalarına Glen M. Broom öncülük etmiştir. Roller, halkla ilişkiler uygulayıcılarının gündelik etkinliklerini tanımlar. Rollerle ilgili çalışmalarda ilk kez Broom ve Smith (1979) tarafından kavramsallaştırılmış dört kuramsal rol öne çıkar (Dozier, 2005: 349-352):

- 1- Uzman reçeteci,
- 2- İletişim kolaylaştırıcı,
- 3- Sorun çözme sürecini kolaylaştırıcı,
- 4- İletişim teknisyeni

İlk üç rol, “yöneticilik” kapsamı içinde değerlendirilirken, iletişim teknisyeni” rolü, “teknisyenlik” sınıfına girmektedir. Uygulayıcı, yönetici rolündeyken, stratejik iletişim çerçevesinde politikalar üretmek için aktif konumda bulunmaktadır. Teknisyen rolünde ise, pasif durumdadır. Teknisyenlik görevinde, mesajların ve bilginin dağıtımını yapar, tepe yönetimin kararları ve direktifleri doğrultusunda, onların istediği şekilde hareket edilir.

Dozier (2005:352-353)'den bu dört rolün özelliklerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

Uzman Reçeteci Rolü : Bu rolde halkla ilişkiler uygulayıcısı, bilgili bir uzman konumundadır. Bu tür uygulayıcılar, halkla ilişkiler sorunlarını en iyi şekilde bilen, gören, tespit eden ve bu sorunlara öneriler getiren kişidir. Doktor-hasta ilişkisindeki gibi uzman tavsiyede bulunur ve yönetim de bu tavsiyeye uyar. Yönetim, iletişim ve halkla ilişkiler sorunları ve çözümleri karşısında pasif ve bağımlıdır, programın tamamı halkla ilişkiler uygulayıcısının inisiyatifindedir. Ortak karar alınmasına gidilmediği için doğru stratejilerin ortaya konamaması ya da sonuçlardan memnun olunmaması gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

İletişim Kolaylaştırıcısı Rolü : Broom ve Smith (1979) iletişim kolaylaştırıcı rolündeki halkla ilişkiler uygulayıcısını bir tür “aracı” olarak kavramsallaştırmaktadır. Bu rol süreçlerle, yönetim ve kamular arasındaki bilgi akışının nitelik ve niceliğiyle ilgilidir. Bu roldeki meslek uygulayıcıları iyi birer dinleyici, uzlaştırıcı ve yorum geliştiricidir. Uzman kişi, bu konumda süreçlerle, kamulara dönük bilgi akışıyla ve yönetimle ilgilidir. Geleceğe yönelik politikalar, stratejik kararlar yönetim ve halkla ilişkiler uzmanı tarafından ortak alınır. Halkla ilişkiler uzmanı, kurumun üst yönetimi ve sosyal paydaşları arasında arabulucu yani köprü görevi üstlenmektedir.

Sorun Çözücü: Bu roldeki uygulayıcılar, yönetimin örgütsel iletişim ve ilişki sorunlarına sistemli bir çözüm geliştirme sürecine yardım ederler. Bu rol, uzman reçeteci rolünün tam tersi bir konumdadır. Uzman reçeteci rolü yönetimi edilgenliğe sürüklerken, sorun çözücü uygulayıcılar, sorunların adım adım çözülmesi için yönetimle dikkatli bir çalışma yürütür. Uzman reçeteci halkla ilişkiler karşısında yönetim pasifken, sorun çözücü rolündeki halkla ilişkilerde yönetim aktiflik kazanmıştır. Burada uygulayıcı, uzun vadeli çözümler için baskın koalisyon üyelerinin hepsinin kararlarda yer almalarını, birlikte çözüm ve strateji oluşturmalarını sağlar.

İletişim Teknisyeni: Broom, iletişim teknisyeni rolünü bir tür hizmet sağlayıcısı olarak kavramsallaştırmaktadır. İletişim teknisyeninin görevleri baskın koalisyon tarafından çizilir. Baskın koalisyon stratejik kararlar alır, örgütsel eylemleri belirler ve bu eylemlerle ilgili olarak kamulara yöneltilecek iletişimi tanımlar. Daha sonra iletişim teknisyeninden belirtilen iletişim hizmetlerini sağlaması istenir. İletişim teknisyeni baskın koalisyonun aldığı kararları uygulayıcı niteliğindedir. İletişim teknisyeni rolü bir “sağlayıcılık” modelinin bir parçasıdır. Kurumsal iletişimin teknik kısmıyla ilgilenen halkla ilişkiler uygulayıcısı, karar alma süreçlerinde yer almaz, bir gazeteci gibi çalışır, basın bülteni, rapor, konuşma metinleri vb çalışmalar hazırlar.

Lauzen (1992) Broom ve Smith (1979)’in ortaya koyduğu halkla ilişkiler rollerini şöyle yorumlamaktadır: Uzman reçeteci halkla ilişkiler uygulayıcısı otorite konumundadır. İletişim kolaylaştırıcı, kurum ile hedef kitlesi arasında uzlaştırıcı durumdadır. Sorun çözücü, uygulayıcı kurumu ya da hedef kitlesini sorun çözen süreçlerle yönlendirir. İletişim teknisyeni, basınla ilişkilerin yürütülmesi, basın bültenleri yazılması, konuşmalar hazırlanması, basılı-görsel materyallerin tasarlanması gibi daha az profesyonellik gerektiren alt düzey görevleri kapsar. Bu rol mesleğin daha çok teknik bölümleriyle ilgilidir (Görpe, 2007 : 128-129). İletişim teknisyeninin yönetimin aldığı kararları uygulama ve yönetime rapor etme görevi vardır.

İlk üç rol bugün daha çok bilinen adıyla stratejik halkla ilişkiler danışmanlarını tanımlarken, dördüncü rol operasyonel halkla ilişkiler uygulayıcılarını tanımlamaktadır. Stratejik halkla ilişkiler danışmanları; ulusal-uluslararası örgütlere üye, kendini sürekli yenileyen, yüksek düzeyde eğitime sahip, kurum içinde veya dışında yönetimin kararlarında söz hakkı olan, kurumun iş hedefleri doğrultusunda kısa-orta veya uzun vadeli stratejik iletişim planlarını hazırlayan, kurumun itibarı, markanın bilinirliği, sosyal paydaşlarla ilişkilerin yürütülmesi için taktikler ve yaratıcı projeler geliştiren, kriz iletişim planlarında strateji belirleyen, medya ile üst düzey ilişki içinde olan uygulayıcılardır. Operasyonel halkla ilişkiler uygulayıcıları ise; basın toplantısı, kokteyl, yemek, bayi toplantısı, konferans, seminer, sergi, açılış, fuar gibi etkinliklerin düzenlenmesi, etkinlikler için çeşitli anlaşmaların yapılması, bütçelerin hazırlanması ve takibi gibi işlerden sorumludur.

2.1. İletişim, Halkla İlişkiler Roller ve Kadınlar

Örgütsel roller çalışmasıyla büyük ses getiren Broom 1982 yılında yaptığı bir araştırmada yönetici rolündeki erkek sayısının kadın sayısından fazla olduğunu ve kadınların genellikle teknik rollerde kümелendiğini farketmiştir. 1986 yılında da PRSA (Amerikan Halkla İlişkiler Derneği) üyeleri arasında yaptığı çalışmada kadın ve erkek çalışanlar arasında anlamlı maaş farklarının olduğunu ortaya koymuştur. 1986 yılında IABC (Uluslararası İş İletişimcileri Birliği) tarafından iletişimde kadınlaşmanın etkisini ölçmek üzere başlatılan Velvet Ghetto Projesi ve 1989 yılındaki Beyond The Velvet Ghetto Projesi'nin sonuçlarına göre de halkla ilişkiler sektöründe kadınların yoğunluk oluşturduğu ancak kadınların statüsünde ve maaşlarında eşitsizlik, azalma gözlemlendiği ve kadınların çoğunlukla yönetici rolünde değil teknisyen rolünde çalıştıkları yönündedir (Hon vd., 2005:442-444).

IABC'nin en son maaş rakamları 1986'dan beri değişen pek bir şey olmadığını göstermektedir. 2009 yılında IABC Kanada tarafından ücretler konusunda yapılan araştırmanın sonucuna göre erkek çalışanların yıllık gelirleri ortalama 82,250 Dolar iken, kadınların yıllık kazançları 72,000 Dolar olarak tespit edilmiştir (<http://canada.iabc.com/salary-survey, 2009>). Halkla ilişkilerdeki ücret farkları konusunda 1980'lerde (Dozier, Chapo, & Sullivan, 1983; Hunt & Thompson, 1988; Mathews, 1988), 1990'larda (Serini, Toth, Wright, & Emig, 1997; Toth, Serini, Wright, & Emig, 1998; Wright, Grunig, Springston, & Toth, 1991), ve 2000'lerde (Aldoory & Toth, 2002; Anderson, 2006; Dozier, Sha, & Okura, 2007; Sha, Dozier, Toth, & Aldoory, 2007; Toth & Aldoory, 2001). gibi bir çok akademik araştırma yapılmıştır. Ve bir çok araştırmacı da ücretler arasındaki farkları doğrulamıştır (Dozier ve Sha, 2011).

2000 yılında yayınlanan Amerikan U.S Department of Labor Statistic'in bulgularına göre, 1985'ten 1993'e kadar halkla ilişkilerdeki kadın çalışan oranı %68 artmıştır. Ancak 1985'ten

2001 yılları arasında geçen zamana rağmen kadın ve erkeğin ücretleri arasındaki fark devam etmiştir. İstatistiklerde yer alan grafiklere göre, yönetim danışmanlarının ücretleri 1992-2001 yılları arasında ortalama %6 oranında artarken halkla ilişkiler uzmanlarının ücretlerinin artış ortalaması %3,7 olarak gerçekleşmiştir. Bu da alanda feminizasyonun ücretler üzerindeki olumsuz etkisinin bir göstergesidir (Taff, 2003).

Velvet Ghetto'nun yazarları ortaya koyduğu sonuçlarda algılamada bazı önyargılar olsa da yönetimde kadınlara yönelik açık bir önyargının bulunmadığını öne sürmekte fakat kadınlar üzerindeki gizli bir sosyalleşme sürecinin onları kendiliğinden teknisyen rolünü seçmeye yönelttiğini belirtmektedir. Maaş anlaşmaları yapmakta güçlük çekmeleri, bir çalışan olarak kendilerine düşük değer biçmeleri, profesyonel rolleri ile eş, anne rolleri arasında çatışma yaşamalarının bu sosyal süreç ile bağlantılı olduğu belirtilmektedir (Hon vd., 2005:444). Bu durum kadına sosyo-kültürel yapı içinde biçilen kimliğin etkisiyle, kendi kendine bile hakkettiği değeri veremediğini, kendini profesyonel yaşamın içine tam anlamıyla yerleştiremediğini göstermektedir.

Dozier ve arkadaşları (1983), teknisyen rolünün halkla ilişkilerdeki bazı kadınlar için getto olduğunu ileri sürmüştür. Mesleki ayrımcılığın genel işgücündeki anlamı neyi ifade etmekteyse teknisyen rolünün de halkla ilişkilerdeki işlevi aynıdır. Teknisyen rolü, kadın uzmanlar için yerleştirilebilecekleri bir yer sağlamaktadır. Bu yer, kadınların kendileriyle aynı profesyonel deneyime sahip erkeklerden daha az kazanmasına olanak verecek şekilde sınıflandırılmıştır (Hon vd., 2005: 447).

Öte yandan kimi bulgular, kadınların yöneticiliğe uygun olmadıkları yolundaki önyargılarla savaşmak zorunda kaldıklarından, yönetim pozisyonlarına ulaşan kadınların başarılı olma ve kendini gerçekleştirme konusundaki motivasyonunun erkeklere daha güçlü olduğunu göstermektedir. Ancak bu tür bulgulara rağmen, halkla ilişkiler literatürünün büyük bölümü kadınların, güvenli oluşu, olumlu bağlamsal özellikleri nedeniyle genellikle teknisyenlik rolünü seçtiğini; erkeklerin ise çalışma hayatına getirdiği biyolojik ve sosyalleşmeyle ilgili özelliklerin onları asli olarak riskli olan yöneticilik rolünü seçmeye yönelttiğini söylemektedir. Bu görüşü eleştiren Ryan ise, kadınların teknisyen rolünü hedeflediğini ileri sürmenin kurbanı suçlamak kadar korkunç olduğunu, tanıdığı kadınların oynamak zorunda oldukları rollerin kendi kapasitelerinin çok altında olduğuna inandıklarını belirtmektedir. Ryan, kadınların halkla ilişkilerdeki düşük statüsünün onlardan kaynaklanmadığını, aksine kadınların ikinci plana itilmesinin, 'kadınlara erkeklerden daha az ödemeye ve onları daha az yükseltmeye devam eden erkek egemen iş dünyasının' bir sonucu olduğunu vurgulamaktadır (Hon vd., 2005: 448).

Ancak 90'lar sonrası Türkiye de dahil birçok ülkede kadın çalışan sayısının artması, 2000'ler sonrasında kadınların yavaş da olsa yükselişi ile sonuçlanmaktadır. Özellikle kadınlara atfedilen mesleklerde yoğunlaşma görülmekle beraber bu alanlarda üst düzeyde çok sayıda kadınla karşılaşmaktadır. Bu alanların başında da halkla ilişkiler, iletişim, insan kaynakları, sosyal hizmetler, finans gibi iş kolları gelmektedir. Aradan geçen yaklaşık 30 yıl kadınların istihdamında büyük değişiklik yaratmıştır. Halkla ilişkilerde kadın çalışan sayısı yoğun olmakla birlikte, yönetici sayısında da artış olduğu görülmektedir.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu tarafından hazırlanan rapora göre; 1988 yılında kadın istihdamı (büyük bir kısmı tarım sektörü) oranı %30,6, 1999 yılında ise %27,8, olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılı verilerine göre ise kadınların işgücüne katılım oranı %29,5; istihdam oranı ise %26,3 olarak gerçekleşmiştir. 2012 yılına gelene kadar kadın istihdamının yapısında önemli değişimler yaşanmış, tarımdaki istihdam oranı %76,8'den %39,3'e düşmüş, hizmetler sektöründeki istihdam ise %14,4'ten %45,8'e yükselmiştir. 2010 yılı verilerine göre OECD ülkelerinde kadınların sadece %5'inin tarım sektöründe, %83'ünün ise hizmetler sektöründe istihdam edildiği düşünüldüğünde ülkemizdeki kadın istihdamında tarım sektörünün halen oldukça önemli bir ağırlığı olduğunu söylemek mümkündür. Ancak gelişmiş ülkelerdeki duruma benzer bir biçimde ülkemizde de düşük katma değer yaratan iş alanlarından, yüksek katma değer yaratan iş alanlarına doğru bir kayış olduğu görülmektedir. Uzun yıllar yoğun biçimde tarım sektöründe ve ücretsiz aile işçisi olarak istihdama katılan kadınlar, ekonominin büyümesine de paralel olarak bugün itibarıyla hizmetler sektöründe istihdam edilmeye başlanmış ve kadın istihdamının en yüksek olduğu sektör hizmetler sektörü olmuştur (Her Alandaki Kadın İstihdamının Artırılması ve Çözüm Önerileri Raporu, 2013:4).

Kadınların iş gücüne katılmaları ile eğitim arasında önemli bir paralellik bulunmaktadır. Eğitim oranı arttıkça kadınların istihdam oranları ve yüksek katma değer yaratan işlerde çalışma oranları da artış göstermektedir. Halkla ilişkiler mesleği her ne kadar herkesin yapabileceği bir iş olarak görünse de bu alanda çalışanların genelde aynı bölüm olmasa bile bir üniversite mezunu olduğu görülmektedir. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun Her Alandaki Kadın İstihdamının Artırılması ve Çözüm Önerileri Raporu (2013:10)'na göre 2012 yılında ülkemizde okur-yazar olmayan kadınlarda işgücüne katılım oranı %16,7, lise-altı eğitim alanlarda %24,2 iken yükseköğretim mezunu kadınlarda bu oran %70,9'a yükselmektedir ki bu durum istihdamla eğitim arasındaki ilişkinin ne kadar güçlü olduğunun bir göstergesidir.

Kadınların eğitim imkanları ve oranları arttıkça toplumsal gelişim, ekonomik büyüme, sosyo-kültürel değişim de gerçekleşecektir. 2001-2002 dönemi için 88.45 olan kız çocuklarının okullaşma oranı 2011-2012 döneminde 98.56 oranına yükselmiştir. Cinsiyet oranları

bakımından ise, 2011-2012 itibarıyla bakıldığında, ilköğretimde 100.41 oranıyla kız çocuklarının erkek çocuklarından daha fazla olduğu ifade edilmiştir. (Her Alandaki Kadın İstihdamının Artırılması ve Çözüm Önerileri Raporu (2013:116).

Üniversiteleşme oranında da büyük farklılıklar izlenmektedir. 1982 yılında yaklaşık 282.000 öğrenci üniversitede eğitim alırken, 2014 yılı başında mevcut öğrencilerin ortalama %46,7'si açıköğretim programlarında kayıtlı olsa da bu sayı yaklaşık 5,5 milyona çıkmıştır (Çetinsaya, 2014:53). 2014 eğitim-öğretim yılında üniversiteyi kazanan kız öğrenci sayısı 524,506 olurken, sınavı kazanan erkek aday sayısı 647,130 olmuştur. Kız adayların sınavı kazanma yüzdesi 85.9 iken, erkek adayların sınavı kazanma yüzdesi 76.9 olmuştur. (<http://osym.gov.tr/belge/1-4843/ossye-iliskin-sayisal-bilgiler.html>, 2014). Görüldüğü üzere üniversiteye yerleşme oranlarında erkek öğrencilerin sayısı fazla olmakla birlikte, kızların sınavı kazanma yüzdesi geçtiğimiz yıllarda olduğu gibi erkeklere oranla daha yüksektir. Bu da kadınlara daha fazla fırsat verildiğinde başarılı olma oranlarının daha yüksek olduğunun ispatıdır.

Toplumsal cinsiyet ayrımının sonucu olarak kız ve erkek öğrenci dağılımı onların yönlendirildiği meslek gruplarına göre farklılık göstermektedir. ÖSYM'de yerleştirilen adayların dağılımına bakıldığında örneğin inşaat mühendisliği, makine mühendisliği gibi alanlarda kız öğrencilerin sayısı oldukça az seyrederken, iletişim fakültelerinde, eğitim fakültelerinde kız öğrencilerinin sayılarının arttığı görülmektedir.

Kadınların gerek halkla ilişkiler gerekse diğer sektörlerde karşılaştıkları eşitsizlikler, sadece toplumsal cinsiyet ayrımcılığının getirdiği bir sonuç değildir. Bunu ortadan kaldırmak için radikal ve sosyalist/marksist feministlerin öne sürdüğü gibi daha köklü bir değişim gerekir ki bu da kapitalizmin ve ataerkil yapıların ortadan kalkmasıdır. Her iki sistemin de yok edilme şansı şu an için mümkün görünmemekle birlikte ancak yasal ve toplumsal düzenlemelerle, önlemlerle iyileştirme ve esnetme söz konusu olabilir.

3. Halkla İlişkiler Mesleği Çerçevesinde Toplumsal Cinsiyet Yaklaşımı

Bireyin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklere "cinsiyet" (sex) denir. "Toplumsal cinsiyet" (gender) ise; kadının ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rollerini ve sorumluluklarını ifade eder. Toplumsal cinsiyet biyolojik farklılıklardan dolayı değil, kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğü, nasıl algıladığı, nasıl düşündüğü ve nasıl davranmamızı beklediği ile ilgili bir kavramdır (Üreme Sağlığı, T.C.Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, 2009: 14).

Toplumsal cinsiyeti ifade eden, sosyal yönden kadın ve erkeklere yüklenen bu rol ve sorumluluklar, kültürlere, toplumlara, dinsel yapıya, gelenek ve göreneklere, coğrafyalara ve tarihin akışına göre değişkenlik gösterir. Cinsiyetin oluşumuna karışamayan insan, sonrasında içinde yaşadığı kültürel ve toplumsal normlar çerçevesinde toplumsal cinsiyeti şekillendirmektedir. Dünyaya kız veya erkek olarak gelen insan, giyeceği tulumun renginden, oynayacağı oyuncağa, yapacağı işe kadar yapılan ayrımlarla büyütülür. Kadın ve erkekler, toplumun yapısına göre, daha doğmadan çeşitli kalıplara sokulmakta, toplumsal katılım düzeyleri belirlenmekte, temsiliyet oranları farklılaştırılmaktadır. Farklı cinslerin fırsatları, ayrılan kaynakları, hizmetlere ulaşma imkanı, gelir dağılımı da farklı olmaktadır. Eğitim sağlık, çalışma, ücretlendirme, karar verme, seçme, toplumsal statü gibi diğer insan hakları konuları da ne yazık ki toplumsal cinsiyet ayrımcılığına göre belirlenebilmektedir.

Pek çok toplumda kadın ve erkeğin rolleri ve sorumlulukları kesin çizgilerle ayrılmıştır. Örneğin ev işleri, çocuk bakımı gibi özel alanlara ait işler kadınların doğal olarak yapması gereken işler olarak benimsenirken, her türlü kamusal alanda çalışma erkeğin yapması gereken bir iş olarak kabul edilmektedir. Dünya nüfusunda sayısal olarak yaklaşık aynı oranları taşımalarına karşın toplumsal alanda temsiliyet oranları aynı değildir. Günümüzde maalesef eğitim, çalışma alanı, siyaset gibi her türlü kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitsizliği sözkonusudur.

Psikanalitik kurama göre, bireyin toplumsal ve psikolojik açıdan uyum içinde olması için kendi cinsiyetine uygun bir cinsel kimliğe sahip olması gerekmektedir. Beynin yapısını temel alan biyolojik açıklamalar ise kadın ve erkeğin beyin yapılarının farklı olduğunu ve bunun da bilişsel işlevlerde farklılaşmaya yol açtığını ileri sürmektedir. Kadınların sözel yeteneklerinin erkeklere göre daha gelişmiş olması, buna karşılık erkeklerin mekansal yeteneklerde daha iyi olmaları, yine beyin özelleşmesine dayanarak açıklanmakta ve toplumsal cinsiyet farklılıklarının nedeninin biyolojik farklılıklar olduğu vurgulanmaktadır. Sosyal-öğrenme kuramı, başka insanların davranışlarının gözlenmesi, pekiştirme ve ceza uygulamaları ve taklit aracılığıyla cinsiyet farklılıklarının şekillendiğini ileri sürmektedir. Yani erkekler ve kızlar birbirlerinden farklı şekillerde davranmaları gerektiği yönünde eğitildikleri ve çevrelerindeki kadınların ve erkeklerin farklı biçimlerde davrandıklarını gözlemledikleri için birbirlerinden farklı davranışlar sergilerler. Bilişsel yaklaşımın temel sayılına göre de insanların bilişsel tutarlılığa ihtiyaçları vardır; çocuklar için bu tutarlılığı sürdürmenin bir yolu, nasıl en uygun kız ya da erkek olduğunu bulmaktır. Kız olduğunu anlayan bir çocuk kadınsı nesne, etkinlik ve davranışları, kendini erkek olarak tanımlayan bir çocuk da erkeksi nesne, etkinlik ve davranışları tercih etmeye başlayacaktır. Bem (1993) toplumsal cinsiyet şemasına göre de hemen her kültürde kadınsı ve erkeksi kişilik özellikleri belirlenmiş, kadın

ve erkeğin toplumdaki yeri, yapabileceği işler ve faaliyetler cinsiyetleri temelinde ayrıştırılmış ve tanımlanmıştır. Çocuk da gelişim süreci içinde yaptığı gözlemler yoluyla kadın ve erkeğe özgü davranışları, alınan görev ve sorumlulukları özümseyerek ve değerlendirerek öğrenir. Cinsiyet tipleştirme olarak tanımlanan bu süreçte çocuğun benlik kavramı oluşur ve çocuk dünyayı algılayışında içselleştirmiş olduğu cinsiyet şemasını kullanır (Dökmen, 2004).

Toplumsal cinsiyet ayrımları farklılıktan daha fazla anlam taşımaktadır. Örneğin kadın kategorisinde olmak erkek kategorisinde olmaya göre kadınların kaynaklara daha az ulaşmasını ve elde etmesini haklı gösterir. Bu eşitsizliğe en belirgin olarak gelir ve servet dağılımında rastlanır ki dünyadaki yoksulların % 70'ini kadınlar oluşturmaktadır. “Yoksulluğun feminizasyonu” olarak tanımlanan bu durum, hem zengin hem de yoksul ülkelerde mevcuttur ve çalışma yaşamında kadınların eşit olmayan durumunu ve ev içindeki düşük statülerini yansıtan bir göstergedir. Bir çok kadın çalışma imkanı bulamazken, çalışan kadınlar ise ancak erkek kazancının ortalama 3/4'ü kadar ücret kazanmaktadırlar. Öte yandan kadın olmak aynı zamanda kültürel yönden daha az değer görmek anlamındadır. Örneğin kadına temsiliyet alanı olarak biçilen evde çalıştığı zamanın ve harcadığı emeğin değeri yoktur. Son yirmi yılda önemli atılımlar yapılmasına rağmen, dünyada hala ilkokula başlamayan 130 milyon çocuğun çoğunluğunu (2/3'ünü) kızlar oluşturmaktadır. Ayrıca hala 1 erkeğe karşı 2 kadın okuma–yazma bilmemektedir. Yine kadınlar kullanılan oyların yarısına sahip oldukları halde, tüm dünyada parlamentoda % 14.2, kabinede bakan olarak sadece % 6 koltuğa sahiptirler (Üreme Sağlığı, T.C.Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, 2009: 15-17).

World Economic Forum (Dünya Ekonomi Forumu) 2013 Global Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre “Eğitime Ulaşım”, “İş Yaşamına Katılım ve Fırsat Eşitliği”, “Siyasi Hayatta Yer Alma”, “Sağlık ve Hayatta Kalma” başlıklarında hazırlanan raporda Türkiye, 136 ülke arasında 120'nci sırada bulunmaktadır. Yani kadın-erkek arasındaki eşitsizliği ortaya koyan endekste 136 ülke arasında en kötü tabloyu çizen ülkelerden biri konumundadır. İş yaşamında fırsat eşitliği alanında 127, işgücüne katılım alanında 123, eğitim 104, sağlık ve hayatta kalmada 59, siyasi katılımında ise 103'üncü sırada yer almaktadır. Bu rapora göre; kadınlar arasında işsizlik oranı %11 (erkeklerde 9), kadınlar arasında yarım gün çalışma oranı %24 (erkeklerde 9), tarım dışı istihdamda kadın işgücü oranı %23, banka hesabı olan kadınların oranı %33 (erkeklerde 82), işletmelerde liderlik konumuna yükselebilen kadın oranı ise %4 olarak belirlenmiştir. Raporda Türkiye'nin hemen önünde yer alan Guatemala, Katar, Kuveyt, Fiji, Etiyopya, Ürdün'de cinsiyet uçurumunun Türkiye'den daha az olduğu ifade edilmektedir. Cinsiyet arası eşitsizliğin en çok olduğu ülkeler Yemen, Pakistan, Çad

Suriye, Moritanya, Fildişi Sahili, İran, Fas, Mali, Suudi Arabistan olurken; Cinsiyet arası eşitsizliğin en az olduğu ülkeler konusunda en iyi performansı İzlanda, Finlandiya, Norveç, Filipinler, İrlanda, Yeni Zelanda, Danimarka, İsviçre gibi ülkeler göstermektedir (Hürriyet Gazetesi, 25 Ekim, 2013). Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığın yanı sıra ülke yönetimlerinin bu konu hakkında yeterince çalışma yapmamaları, yasa ve uygulamalarla önlem almamaları kadınların yüzyıllardır kanayan bu yaralarının hala açık olmasına neden olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet rolleri en temel beden dilinden kılık-kıyafete, konuşma tarzına, duygusal ve davranışsal biçimlere kadar kadın ve erkeği belirlemektedir. Örneğin erkeklerin toplum içinde ağlayamayışları, kadınların yüksek sesle kahkaha atamayışı kültürel olarak belirlenmiş davranış biçimleridir.

Toplumsal cinsiyet rollerinin kazanımı ile ilişkilendirilen kuramlar esas olarak cinsiyet tiplmesi ile ilgilidir. Cinsiyet tiplmesi ya da cinsiyet ayrıştırması olarak adlandırılan kavram cinsiyete uygun tercihlerin, yeteneklerin, kişilik özelliklerinin, davranış kalıplarının ve kendi olma sürecinin kazanılmasını ifade etmektedir (Dökmen, 2004:18). Dolayısıyla kadın ve erkeğin farklılıklarını ortaya koymaktadır. Her iki cins de verilen değer ve nitelikler toplum tarafından belirlenmekte ve kurgulanmaktadır. Bu bağlamda kadınlar değerleri yüklenici, erkekler ise yükleyici konumunda yer almaktadırlar (Mengü, 2004: 41).

Toplumsal cinsiyet her konuda ve ortamda kendine yer bulduğu gibi iş dünyası içinde de fazlasıyla yer edinmektedir. Kapitalist sistemin önemli bir parçası olan kurumlar aynı zamanda toplumsal yapının, kültürün bir yansımasını karakterize etmektedir. Kadın ve erkeğin rol özellikleri kurumları, kurumların yapıları da toplumsal cinsiyet rollerini şekillendirmektedir. Örneğin erkek egemen yapıya sahip mecliste görev yapan kadın milletvekillerinin daha sert, erkeksi olması beklenirken; tam tersi daha feminen bir yapıya sahip kadın kuaföründe çalışan bir erkeğin daha şefkatli, duygusal olması beklenmektedir. Bu durum kadın ve erkek kavramlarının, sorumluluk ve etkinlik alanlarını belirleyici konumda olduğunu göstermektedir. Kültürel ve sosyal yapı çerçevesinde toplumsal cinsiyet meslekleri de kadın ve erkek meslekleri olarak bölmektedir. Geleneksel olarak iş dünyası da kadın işi veya erkek işi olarak ayrılmaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda yaşamlarını ve mesleklerini şekillendiren özellikle kadınlar, toplumun kendilerine yüklediği iyi anne olma, iyi eş veya iyi bir ev hanımı olma gibi sorumluluklarından ödün vermemelerini destekleyen, bakma, büyütme, yetiştirme rollerinin devamı olan hekimlik, akademisyenlik, eczacılık, öğretmenlik, hemşirelik gibi mesleklere yönelenlerdir.

Her geçen gün kadın istihdamında artış izlense de yükselme, maaş, taciz, ev ve aile sorumlulukları gibi nedenler kadının iş yaşantısında cam tavanlarının hala çok kalın olduğunu

göstermektedir. Bugün dünyadaki CEO'ların sadece %5'i kadınlardan oluşmaktadır. 2000'ler sonrası yönetim kadrolarında daha fazla yer edinmeye başlayan kadınlar ILO'nun 2013 verilerine göre Finlandiya, İrlanda, Hollanda, Slovakya ve İspanya (bu ülkelerde üst ve orta düzey yöneticilerin oranları birbirine yakın seyretmektedir) hariç diğer ülkelerde çoğunlukla orta ve alt düzey yönetici konumdadırlar. Türkiye'de alt (%9) ve orta düzey (%24) yöneticilerin oranının üst düzey (%12) yöneticilerden az olduğu görülmektedir. ILO'nun ele aldığı 100 ülke içinde kadın yöneticilerin artış oranının %5'in altında seyrettiği ülkeler arasında Türkiye de bulunmaktadır. 2012'de 49 ülke sıralamasında ise Türkiye üst ve orta düzey kadın yönetici konusunda %14.3 oranı ile en son sırada yer almaktadır. (Global Report Women in Business and Management: Gaining Momentum, 2015:15-23).

ILO'nun yayınladığı Global Raporda halkla ilişkiler ve iletişim alanı adına olumlu bir gelişme olarak nitelendirebilecek bir sonuç olarak; kadınların üst düzey yönetici konumuna yukselbildiği alanların genelde insan kaynakları, halkla ilişkiler, iletişim ve finans olmasıdır (Global Report Women in Business and Management: Gaining Momentum, 2015:15-19). 1980'li yıllara kıyasla kadınların sadece sayıca değil aynı zamanda yönetici olarak da halkla ilişkiler ve iletişim alanında üst pozisyonlara geldiğini görmekteyiz. Elbette bu durum kadınların belli sektörlere sıkıştırılması, diğer sektörler ve iş kollarında kadın yöneticilerinin sayıca artmayışı açısından toplumsal cinsiyet ayrımcılığının bir sonucu olarak eleştirilmesi gereken bir durumdur.

Dozier ve arkadaşları (1983) rol ayrımcılığını açıklayan yapıları; biyolojik ve toplumsal etkenler, işgücüyle ilgili etkenler ve halkla ilişkilere özgü profesyonel etkenler olarak sınıflandırmışlardır. Kadınların ve erkeklerin iş yaşamındaki konumları hakkında sayısız görüş hakimdir. Bu görüşler ifade edilirken kimi zaman biyolojik, kimi zaman toplumsal bir dizi yorum yapılmaktadır. Erkeklerin biyolojik yapılarından gelen ataklık, girişkenlik özelliklerinin liderliğe, yöneticiliğe ve rekabete daha uygun olduğu, kadınların ise kadınsılık özelliklerinden gelen iyi ilişkiler kurma ve bunları geliştirmeye yatkın oldukları ancak, sert iş hayatı ortamlarına dayanıklı olamadıkları düşüncesi hakimdir. Çalışma hayatında genellikle erkeklik özellikleri yüceltilirken, kadınlık özellikleri değersizleştirilmektedir. Kadınların, işlerini erkekler kadar hayatlarının önemli bir bölümü olarak benimsemedikleri, ilgi düzeylerinin düşük oluşu ve evlenene kadar işi geçici bir liman olarak görmeleri, işe yarama düşüncesiyle çalışmalarını, risk almaktan kaçınmaları, güvenli oluşu gereğiyle teknisyenlik gibi zorlayıcı olmayan, yarı profesyonel görevleri benimsedikleri dile getirilen görüşler arasındadır (Hon vd., 2005: 447).

Kadının halkla ilişkiler mesleğinde ve diğer alanlarda hakkettiği yere gelmesi konusunda incelenmesi gereken bir çalışma da Tetreault'un çalışmasıdır. Feminist süreç teorisi kadınlarla

ilgili disiplinlerarası düşünce sistemindeki evrimleri analiz edebilmek için bir sınıflandırma sistemi sunmaktadır ve bu sistem Tetreault'un 1985 yılında yaptığı çalışmaya dayanmaktadır. Süreç analizi kadınların halkla ilişkiler tarihinde nasıl kavramlaştırıldıklarını belirleyebilmek için büyük önem taşır (Grunig L.,2006:115-116).

Tetreault'un 1985 yılında yapmış olduğu çalışma kadınlarla ilgili süreçlerin analiz edilmesi ve bir sistematığe oturtulması bakımından önem taşımaktadır. Tetreault'un süreçlerini Eril ilim süreci, Dengeleyici süreç, Çift odaklı süreç, Feminist Süreç, Çok odaklı süreç, Bütünleyici süreç olarak sıralamak mümkündür. (L.Grunig, 2006 : 115-119). Bu süreçlere bütünleyici süreci Grunig L.eklemiştir. Grunig L., bu süreçte, halkla ilişkilerdeki kadın ve erkekleri sadece iletişim profesyonelleri olarak değil, aynı zamanda işlerini, ailelerini ve sosyal hayatlarını bir bütün haline getirmeye çabalayan insanlar olarak kavramlaştırmıştır.

Eril ilim sürecinde kadın yok sayılmakta, kadın tecrübesi kabul edilmemektedir. Dolayısıyla bu süreç kadınsız olarak tanımlanmaktadır. Grunig L. çalışmasında bu sürecin kadınları küçük gören ve kadınlara düşmanca tavır alan bir dönem olduğunu söylemektedir. Dengeleyici süreçte, eril ilim dönemindeki kadın yokluğu giderilmeye çalışılmaktadır. Çift odaklı süreçte kadın ve erkek birbirinden üstün ya da düşük statüde değil yalnızca birbirinden farklı iki ayrı cinsiyet olarak değerlendirilmektedir. Bir diğeri ötekenden daha iyi değildir; sadece farklılardır. Bu süreç, "farklılığa hassasiyet" modelinin başlangıcı görülmektedir. Bu süreç sıklıkla kadınlar için baskının üstesinden gelmekle ilgili stratejiler üzerinde durmuştur. Feminist süreç, kadın etkinliklerine yoğunlaşmakta, kadınların tecrübelerine değer verilmektedir. Bu süreç dahilinde Dervin (1987), kadın etkinliklerini, iletişimde dişil deneyime, dişil ifadelerle dayanan, dayanan ve daha önce yok sayılan kadınların eylemlerinin farkındalığını yaratma olarak açıklamaktadır. Çok odaklı süreçte kadınların tutum ve davranışlarıyla ilgili önyargılar (stereotipiler) ortadan kaldırılmaktadır. Bu dönemde kadın-erkek eylemleri ve deneyimleri kadın ve erkek olarak ikiye ayrılmak yerin "insan" temelinde buluşturulmaktadır. (Grunig L., 2006 : 115-123).

Bütünleyici süreç ise, Tetreault'un diğer beş sürecinin devamında Grunig L. tarafından eklenmiştir. Bütünleyici sürece ve Grunig L.'ye göre, kadınların yaşamı iş, ev, aile ve bakım hizmetlerine bölünmektedir. Kadınlar maalesef bu işler ile mesleklerinde ilerleme konusunda seçim yapmak zorunda bırakılmaktadırlar (Grunig L., 2006:123). Bütünleyici süreç, kadınların yönetici rolüne geçmesini engellemek yerine kurumun bütünleyici bakış açısına sahip olarak, kadının mesleki ilerlemesini desteklemesi gerektiğini savunmaktadır. Mükemmel halkla ilişkiler departmanları ve etkin organizasyonlar, kadınların teknisyen rolünden yönetici rolüne yükselmeleri ve kendi anladıkları iki yönlü simetrik halkla ilişkileri uygulamaları için ihtiyaçları olan gücü kazanmalarına yardımcı olmak amacıyla

mekanizmalar geliştirmektedir. Bütünleyici süreç dahilinde geliştirilen bu mekanizmalar hiç şüphesiz kadınların günlük hayatta üstlendiği üçlü vardiyanın ağır sorumluluğunu biraz olsun hafiflemesine yardımcı olacaktır. (Grunig L., Grunig J.ve Dozier, 2002).

Kocacık ve Gökkyaya (2005: 207)'nın da altını çizdiği üzere kadının, toplumsal rolü nedeniyle ev hayatı ve iş hayatı arasında denge kurmak zorunda olması, kadınların annelik, eşlik rolünün bir uzantısı gibi değerlendirilen öğretmenlik, hemşirelik, sekreterlik gibi feminen mesleklere yönelmesine yol açmıştır. Erkeksi ve kadınsı meslek ayrımı ile çalışma yaşamında yer alan kadınlar, genellikle hizmet sektöründe, finans, sigortacılık, reklamcılık ve toptan veya perakende satış işlemlerinde erkeklere nazaran çok daha fazla yer almaktadırlar. Endüstri sektöründe kadınların, kumanda pozisyonlara yerleştirilmelerinin risk olduğu kanısı mevcuttur. Zira, özel sektörde çalışan kadınlar, geleneksel olarak kadın fonksiyonel alanı diye adlandırılan ve tepe yönetim kademeleri için kariyer yolunda olmayan insan kaynakları, şirket iletişimi, halkla ilişkiler ve pazarlama alanlarında genelde orta ve alt düzey pozisyonlarda çalışmakta olup, yetkisiz sorumluluklar üstlenmektedirler.

Özellikle kurum kültürünün oluşumunda etkin rol oynayan halkla ilişkiler, kadınlar için biçilmiş bir meslek olarak algılanmakta ve hatta daha üniversite dönemlerinden itibaren fakültelerin halkla ilişkiler bölümlerinde okuyanların dağılımlarının kız öğrenci ağırlıklı olduğu gözlemlenmektedir. İletişim fakültelerinden mezun olan kız öğrencilerin sayısı her geçen gün artmakla birlikte halkla ilişkiler ve reklam sektöründe çalışmaya başlayanların sayısı gazete ve televizyon sektöründe çalışanlara göre daha fazlalıklıdır (Demiray, 2006: 173).

Kamu ve özel sektör açısından halkla ilişkileri ele aldığımızda ise ilginç sonuçlar çıkmaktadır. Ciner (2003)'in yaptığı bir araştırma sonucuna göre; kamuda danışma ve yürütme işlevlerini yerine getiremeyen halkla ilişkiler birimleri, yine bu alandaki yasal boşluklardan dolayı, siyasi eğilimler doğrultusunda bir ödüllendirme makamı olarak kullanılmaktadır. Bu göreve getirilen kişilerin ne gibi nitelikleri olduğu değil, kim oldukları belirleyici olmaktadır. Erkek egemenliğindeki siyaset ve kamuda halkla ilişkiler birimlerinde, kamu yönetiminin diğer alanlarında olduğu gibi erkekler üst düzey yönetici konumundayken, kamu çalışanlarının %30'nu oluşturan kadınlar, alt konumlarda görev almaktadırlar. Bu da kadınların daha düşük ücretler karşılığında ve daha düşük iş tatmini ile çalıştıkları anlamına gelmektedir. Kamu sektöründeki temel ayrım, kadın erkek oranlarının ve konumlarının eşitsizliği şeklinde özetlenebilirken, özel sektör halkla ilişkilerinde bu durumun tam tersi bir şekilde kadın çoğunluğu bulunmaktadır. Ciner (2003), özel kesim halkla ilişkiler uygulamalarındaki yoğun kadın istihdamının kadınlar lehine bir durum olarak görölmesinin ise yanılıtıcı bir durum olduğunu ifade etmektedir. Çünkü özel kesim halkla ilişkiler uygulamalarının çoğunda

kadınlara yer verilmesinin temel nedeni, küreselleşmeyle ortaya çıkan popüler kültür ve tüketim kültürünün, kadın güzelliği olgusunu yüceltip, her alanda tüketimi arttırmak amacıyla toplumsal yapıda iktidarı elinde bulunduran erkeklerin beğenisine kadın bedenlerini sunmasıdır.

4. Halkla İlişkiler Mesleğinde Kadın Çalışanların Ağırlık Kazanma Nedenleri

Üyelerinin yaklaşık %70'i kadınlardan oluşan Amerika Halkla İlişkiler Derneği'nin (PRSA) son yayınladığı rapora göre, gerek üniversitelerin halkla ilişkiler bölümünde gerekse sektörde kadın sayısında ciddi bir artış gözlenmektedir. Kardeş sektörler olarak nitelendirilen reklamcılık ve pazarlama ile kıyaslandığında, kadınların halkla ilişkilerdeki oranının çok daha fazla olduğu görülmektedir. İş Departmanı'nın göre; reklamcılık sektörünün % 48'i, pazarlama sektörünün de % 52'si erkeklerden oluşmaktadır. Amerika Halkla İlişkiler Öğrencileri Derneği'nin (PRSA) de son yayınladığı raporda % 90 gibi üyelerin büyük kısmını kadınlar oluşturmaktadır (Geyer, 2008: 7).

1985-1989 yılları arasında IABC'nin üyelerinin %40'ı erkek, %60'ı kadındı. IABC üyesi kadınların oranı 1995'te %70, 2002'de %76 olduğu ifade edilmektedir (Taff, 2003). Türkiye'de de özellikle halkla ilişkiler ve iletişim danışmanlığı şirketlerine baktığımızda kadın ve erkek çalışan sayısı bakımından önemli farklılıklar göze çarpmaktadır. TÜHİD'in sitesinde yer alan 190 üye incelendiğinde bunların 138'inin kadın olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Ankara Halkla İlişkiler Derneği'nin 126 üyesinden 91'i, İDA'nın (İletişim Danışmanlığı Şirketleri Derneği) 27 üyesinden 17'sinin kadın olduğu görülmektedir. TÜHİD vet İDA'nın ortaklaşa gerçekleştirdiği İletişim Hizmetleri Algılama Araştırması (2009) sonuçlarına göre de kurumların iletişim departmanlarında çalışanların %76'sı kadın, %24'ü erkek, İletişim danışmanlık ajanslarında çalışanların %74'ü kadın, %26'sı erkek çalışanlardan oluşmaktadır.

1980'lerden sonra Amerika, Hollanda, İsveç, Almanya gibi ülkeler başta olmak üzere halkla ilişkiler mesleğindeki kadınların sayısı artmaya başlamıştır. Birçok araştırma sonuçları ve bulgularında olduğu gibi II. Ulusal Halkla İlişkiler Sempozyumu'nda sunulan "Halkla ilişkiler ve Cinsiyet" başlıklı makale için yapılan araştırma sonucunda da halkla ilişkilerin "kadın mesleği" olarak görüldüğü, halkla ilişkilerde kadınların dağılımının %70, erkeklerin %30 olduğu (atama, maaş, roller bakımından) ortaya konulmuştur (Yıldırım ve Metin, 2006:46). Halkla ilişkiler mesleğinin kadın ağırlıklı olması, feminist bakış açısıyla değerlendirildiğinde olumlu karşılanmaktadır. Ancak halkla ilişkiler feminist hareketten destek alarak, kadınların teknisyenlik rolünden çıkarılıp yönetici rolüne girmeleri teşvik etmelidir. Çünkü mükemmel halkla ilişkilerin kadın yöneticilere ihtiyacı vardır. Disiplinler arası bir bilim olan halkla

ilişkiler uygulama sahasında da feminizm gibi bir çok akımın desteğine ihtiyaç duymaktadır. Bu destekler, mesleğin boşluklarını, zayıf yönlerini doldurma konusunda hizmet edecektir.

L. Grunig, Toth ve Hon (2000:49-64), “Halkla İlişkilerde Feminist Değerler” (Feminist Values On Public Relations) adlı çalışmalarında okulların, üniversitelerin halkla ilişkilerin bölümlerinde okuyanların ağırlıklı olarak kız olduğunu, dolayısıyla kadınların profesyonel eğitim almalarının ve bunun halkla ilişkilere değer katacağını vurgulamaktadır. Feminist değerler ve etik halkla ilişkiler uygulamaları arasında paralellikler mevcuttur. Dişil cinsiyet özellikleri ve feminist değerler, paylaşmak, saygı, önemsemek, beslemek, büyütme, etkileşim, adalet, eşitlik, dürüstlük, hassasiyet, anlayış, sezgiler, fedakarlık, tarafsızlık, ahlak ve bağlanma gibi özellikleri içermektedir.

Halkla ilişkiler, tanımlarında da vurgulandığı gibi, yüksek derecede işbirliğine, diyaloga, iletişime, açıklığa ve ilişki inşasına dayanan bir meslektir. Kadınlar da iş ve özel alanlarında karşılıklı bağımlılık, destekleme, iletişim kurma, yönetme özelliklerini kendiliğinden geliştirme özelliğine sahiptirler. Ancak burada yine bir ikilem ortaya çıkmaktadır. Halkla ilişkiler sadece müşteriyle, insanlarla iyi ilişkiler kurma, güler yüz gösterme, onları bağlama işi olarak değerlendiriliği ve genelde meslek böylesine dar çerçeve içine sıkıştırıldığı için bunu en iyi yapabilecek olan kadının da samimiyeti, nezaketi, iletişim yeteneği suistimal edilmektedir demek mümkündür. Oysa ki gerçek ve stratejik halkla ilişkiler daha önceki başlıklar altında açıklandığı üzere ciddi bir akademik altyapı, koordinasyon, analiz, programlama ve planlama gerektiren bir iştir. Yani kadınların belli yönlerini ön planda tutarak, belli özelliklerini arkaya atarak mesleği sadece kadınların belli yönleriyle onlara atfetmek doğru değildir. İletişim, güler yüz gibi basit insani özelliklerin yanı sıra kadınların organize etme, aynı anda birden fazla işi düşünüp yürütme, kriz yönetme, programlama, planlama, koordinasyon, analitik düşünme gibi özellikleri de bu işte başarılı olmalarının arkasındaki nedenler arasında sayılabilir.

Toplumsal cinsiyet kuramları içinde ele alınan psikanalitik kurama göre, karşılıklı birbirine bağlı ilişkilerle örülmüş bir dünyaları bulunan ve bu ilişkiler ağından birini kaybetmeleri halinde varlıklarının tehlikede olduğunu düşünen kadınlar, hem özel yaşamlarında hem de iş yaşantılarında güçlü ilişkiler kurup, bu ilişkiler çerçevesinde benliklerini sunmaktadırlar. İş hayatında da erkeklerden daha fazla engellemelere maruz kalan kadınlar, kendilerini daha fazla gerçekleştirmek istemekte ve dolayısıyla iş yaşamlarına daha fazla sarılma eğilimi göstermektedirler. Biyolojik kurama göre, erkeklere göre daha hassas ve yumuşak yapıya sahip olmalarına rağmen, Darwinist kurama göre, kovuldukları ve zorlandıkları alanın şartlarında hayatta kalabilmek için daha fazla tutunmakta, daha fazla mücadele vermektedirler. Kadınların bu özellikleri, halkla ilişkilerin ilişki inşasına dayanma, iletişimi

sürekli kılma, profesyonel ilişki ağlarına sahip olma, bazı durumlarda paydaşlara ev sahipliği yapma, bazı durumlarda paydaşlarla iş birliğine ve iş bölümüne gitme özellikleriyle örtüşmektedir.

Bu gibi nitelikler ve örtüşen özellikler halkla ilişkileri bir kadın mesleği sınıfına sokmaktadır. Ancak kadın ve halkla ilişkiler hem olumlu hem olumsuz çeşitli yönlerden çelişkili bir ilişki yaşamaktadır. ILO'nun raporlarında halkla ilişkilerin kadınların üst düzey yönetici olabilecekleri mesleklerin başında gelmesi, meslek içinde çoğunlukta olmaları olumlu ve başarılı gelişmeleridir. Hatta mükemmel halkla ilişkiler modeli de kadınların çoğunluk olmasını desteklemektedir. Ancak Hon, vd. (2005:441), halkla ilişkiler bölümlerinde kadınların yoğunluğuna rağmen yönetici pozisyonuna gelemeyişlerini ise bir çelişki olarak nitelendirmektedirler. Hon ve arkadaşları, bu çelişkili durumun halkla ilişkilerde mükemmellik yönetimini zedeleyeceğini, mükemmel halkla ilişkilerin öncelikle kadınları desteklediğini vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla bilim adamlarına göre, mükemmel halkla ilişkiler departmanları ve bu departmanlara sahip olmak isteyen kuruluşlar öncelikle kadına bakış açılarını değiştirmek zorundadırlar. Mükemmel halkla ilişkiler, iletişim becerisi yüksek olan kadının, bu özelliğinin halkla ilişkilere önemli katkılarda bulunduğunu savunmaktadır.

Creedon da halkla ilişkiler modelleri ve kadınların özellikleri arasında bir bağlantı kurarak, iki yönlü simetrik model ile kadınsı değerler arasında benzerlikler görmekte ve bunu *“çift yönlü simetrik iletişim, işbirliğinden, elbirliğinden ve ilişki inşasından yararlanır. Bunlar kadınların çok uzun süre mahkum edildiği özel, ev içi dünyada geliştirildikleri için kadınsı diye tanımlanabilecek ilkelerdir. Bu değerleri taşıyan erkekler de olabilir ama bu kaygıların bağlantılı görüldüğü genel toplumsal alan dışıdır”* şeklinde ifade etmektedir (Hon vd., 2005: 452). Halkla ilişkilerin mesleğinin yapıtaşlarından ve duayenlerinden Betül Mardin ise kadınların bu meslekte üstün olma sebebini *ikna* kabiliyetlerinin erkeklerden çok daha fazla olduğuna bağlamaktadır (Aras, 2005). Bu ifadesiyle Mardin, halkla ilişkilerin bir *“ikna işi”* olduğunu ve bunu en iyi şekilde uygulayacak tarafın ise kadınlar olduğunun altını çizmektedir.

Kurumlar hedef kitlelerini etkilemek, bağlılıklarını sağlamak amacıyla çeşitli etki taktikleri kullanmaktadırlar. Kurumlarda kullanılan etki taktikleri konusundaki çalışmalardan biri olan Yukl ve Falbe (1990)'ın oluşturduğu sınıflandırma; rasyonel ikna, ilham vericilik, müzakere-danışma, kendini beğendirme, değişim, kişisel çekicilik, koalisyon, yasal dayanak sunma ve baskı unsurlarından oluşmaktadır. Cable ve Judge (2003: 197-214) da kurumların ve yöneticilerin kullandığı bu etki taktikleri ile yöneticilerin kişiliği ve liderlik biçimlerini karşılaştırırken yaptıkları araştırma ile kadınların söz konusu sınıflandırma içerisinde rasyonel iknayı -kişiyi ikna etmek için, ricanın uygunluğu ve görev amaçlarının olası sonuçlarına

erişim için mantıklı argümanlar ve gerçek kanıtlar kullanma- diğer taktiklere oranla daha çok kullandıklarını öne sürmektedir.

Dışarıdan bakıldığında ve sınıflandırma yapıldığında bir kadın mesleği olarak görülen halkla ilişkiler, bu alanda çalışan kadınlara göre tam tersi, bir kadın mesleği olmadığı düşüncesi hakimdir. Tanyıldızı'nın yaptığı bir anket çalışmasında alanda çalışan kadınlara yöneltilen “Sizce halkla ilişkiler bir kadın mesleği midir?” sorusuna kadınların % 60,7'si “hayır” cevabını, %39,3'ü ise “evet” cevabını vermişlerdir. Alanda çalışan ve görüşülen kadınların yarısından fazlasının halkla ilişkileri sadece bir kadın mesleği olarak görmediklerini söylemek mümkündür. Halkla ilişkileri sadece bir kadın mesleği olarak görmedikleri cevabını veren 102 kadın bunun nedenini şöyle açıklamaktadır: Meslekte cinsiyet ayrımına karşı olduklarını, şartları uyan herkesin bu mesleği yapabileceğini, mesleğin erkeklere özgü kas gücüne ya da bayanlara özgü duygusallığa bağlı olmadığını, iletişimci olmanın kadınlarla özdeşleştirilmemesi gerektiğini, alanda birçok başarılı erkeği örnek göstererek, bunun mesleğin sadece kadınlara yönelik olmadığını en iyi kanıt olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca halkla ilişkilerin özellikle kadın fiziği ve görüntüsüyle ilgili bir meslek olmadığını, bu konudaki algıların yıkılması gerektiğini bu nedenle sadece bir kadın mesleği olmadığını söylemişlerdir. Ayrıca elde edilen diğer önemli bir veri ise alanda çalışan bazı kadınların, bu mesleğin sadece bir kadın mesleği olarak algılanmasındaki en önemli nedeni, halkla ilişkiler alanında maaşların çok yüksek olmamasına bağlamalarıdır. Araştırma kapsamında halkla ilişkileri bir kadın mesleği olarak gören 66 kadına bunun nedeni sorulmuştur. Alanda çalışan kadınların % 42,4'ü kadınların erkeklere oranla iletişim kurma güçlerinin daha yüksek olduğunu belirterek, kadınların ılımlı, uzlaşmacı ve iletişime açık olduğunu ifade etmişlerdir. Bu özelliklerin halkla ilişkiler mesleğinde çalışan kişilerde bulunması gerektiğini, bu nedenlerle halkla ilişkilerin bir kadın mesleği olduğunu savunmuşlardır. % 31,8' i ise halkla ilişkilerin detaycılık, planlama ve organizasyon yapma yönlerinden bahsederek, kadınların bunlarda erkeklere oranla daha iyi olduğunu ve bu nedenle halkla ilişkilerin bir kadın mesleği olduğunu ifade etmişlerdir. % 19,7'si ise kadınların erkeklerden daha sabırlı olduğundan halkla ilişkiler kadın mesleğidir demişlerdir (Tanyıldızı, 2011:78).

Ancak halkla ilişkiler mesleğinde kadınların neden sayıca fazla olduğu, hangi özellikleri nedeniyle bu meslekle ilişkilendirildiği incelerken, burada eleştirilmesi ve tartışılması gereken bir durum da bulunmaktadır. Kadınlara toplumsal cinsiyet kavramı dahilinde ikincil öneme sahip bir insan gibi davranılması, kadınlığın değersizleştirilmesi, kadına dar kalıpta roller biçilip çeşitli meslekler içine sıkıştırılması, kadın kimliğinin ve benliğinin zedelenmesi başlı başına bir sorundur. Ancak şöyle bir durum da sözkonusudur; erkek karşısında sahip olduğu artı özellikleriyle başarılı olduğu bir iş alanı da kadın kimliği nedeniyle kimi zaman ayrıca

değersizleştirilmektedir. Yani kadını değersizleştiren anlayış aynı zamanda onun yaptığı bir takım işleri ve görevleri de değersizleştirme ya da ikincil öneme yerleştirme eğilimindedir. Burada da çift yönlü bir itibarsızlaştırma ve küçük görme söz konusudur. Bu da şu anlama gelmektedir: Kadın olduğun için halkla ilişkiler, insan kaynakları gibi az önemli işleri yapabilirsin; zaten bu işler de çok zor olmadığı için herkesin yapabileceği meslek alanlarıdır. Bu ikili anlayış da kadını, halkla ilişkiler mesleğinin çerçevesine almaktadır.

Uzunca bir süre halkla ilişkiler mesleğine ve eğitimine önem verilmemesi, bu departmanın gereksiz veya önemsiz olarak nitelendirilmesi nedeniyle alt düzey eğitime sahip kişilerin özellikle az eğitilmiş fakat güzel kadınların buralarda görevlendirilmesi, personel sayısının fazla olduğu kurumlarda boş kalan personelin halkla ilişkiler birimine yerleştirilmesi halkla ilişkiler mesleğini deformasyona uğratmıştır. Genç ve güzel kadınların kurumların imajını daha güzel yansıtacağı, dikkat çekeceği, müşteri ve basını ikna edeceği düşüncesiyle kadının bedensel güzelliğini ön plana çıkarır şekilde görevlendirilmesi ve kullanılması kadının akıl-zeka-beden-eğitim gibi bireysel ve toplumsal konumunun tartışılmasının yanı sıra halkla ilişkilerin yanlış anlamlandırılmasına neden olmaktadır. Uzmanlık eğitimi almamış, baskın koalisyonun kararları ve direktifleriyle hareket eden seksapalitesi yüksek kadınların sığ bakış açısına hapsolmuş yanlış uygulamaları, mesleğin imajını, algılanmasını, rollerinin değerlendirilmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu sorunun gelişiminde meslek uygulayıcılarının payı olduğu kadar medyanın da büyük etkisi bulunmaktadır. Popüler kültür ve kapitalist ekonomi içinde metalaşan kadına ve halkla ilişkilere günlük yaşamın önemli bir parçasını oluşturan televizyonda yer alan film, dizi film vb programlarda çoğunlukla yanlış anlamlar yüklenmektedir. Halkla ilişkiler özellikle kadının cinsel gücünü ön plana çıkararak yaptığı bir iş olarak resmedilmektedir. Bazı program ve filmlerde de bu kadınlar, güzel ama biraz aptal ya da kurnaz ve seksapalitesiyle iş bitiren karakterler olarak görülmektedir. Ayrıca, çeşitli iletişim araçlarında yayınlanan iş ilanlarında halkla ilişkiler ve ilişkili birimlere genelde “*bayan*” aranırken, özellikleri ise “*halkla ilişkilerde başarılı, diksiyonu düzgün, prezentabl*” olarak sıralanmaktadır. Bu ve benzeri ilanlar görüldüğü üzere hala kadını ve mesleği dar bir çerçeve içine hapsedmeye devam etmektedir.

SONUÇ

Kısacası, kadının yüzyıllardır ezilen kimliği, 21. yüzyılla birlikte gelişmiş iletişim araçları sayesinde daha fazla bilinir ve farkedilir hale gelmiştir. Toplumların, çeşitli örgüt ve kuruluşların gündemine daha sık gelen kadın sorunlarının yakın zaman diliminde çözülmesi elbette ki biz kadınların başlıca dileğiyidir. Fakat katı ataerkil yapı ve kapitalist ekonomik sistem ne yazık ki kadının ezilmesine ve hakkının yenilmesi üzerine kurulmuş durumdadır.

Ancak toplumsal cinsiyet ayrımcılığı kısılcısından kurtulamayan kadının halkla ilişkiler gibi çeşitli mesleklere yükselişi olumlu ve başarılı bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Öncesinde de belirtildiği gibi bu başarı maalesef bir takım çelişkiler içermektedir. Öncelikle halkla ilişkiler mesleği, işi itibar ve imaj yönetimi olmasına rağmen kendi itibarı konusunda sıkıntı çekmektedir. Halkla ilişkiler kelimesinin bu mesleğin görev ve sorumluluklarını tam olarak karşılayamayışının yanı sıra, belli dönemlerde mankenler ve benzeri kişilerin bu işe soyunması, kimi patronların kadınları bir vitrin veya aksesuar gibi kullanma istekleri, güzel ve çekici kadınlarla müşterilerini etkileme ve ikna etme arzuları, filmlerde, dizilerde hoş olmayan şekilde konumlandırılması halkla ilişkiler mesleğinin yanlış anlaşılmasına mahal vermiştir. Buradan yola çıkarak hem herkesin bu işi yapabileceği kanısı oluşmuş hem de eğitim düzeyi düşük ama fiziksel olarak güzel kadınların işiymiş gibi bir izlenim ortaya çıkmıştır. Bu konuda elbette popüler kültür ve tüketim kültürünün metalaştırdığı kadın imgesi de önemli paya sahiptir.

Öte yandan ILO'nun açıkladığı sonuçlardan da görüldüğü üzere kadınların üst yönetici olarak konumlandırıldığı iş alanlarının başında iletişim ve halkla ilişkiler gelmektedir. Bu elbette ki mesleğin ilerlemesi ve prestijinin güçlenmesi adına oldukça güzel ve başarılı bir gelişmedir. Ancak birçok kuruluşta kadınların çoğunlukla teknisyen rolünde, ikinci planda ve daha düşük maaşlara çalıştıkları da bir diğer çelişkili durumdur. Her ne kadar bu alanda çalışan kadın ve erkekler, "halkla ilişkiler bir kadın mesleği değildir" görüşünde olsalar da toplumsal cinsiyet ayrımcılığının bir sonucu olarak bir "kadın mesleği" olarak nitelendirilmekte ve kadınlara daha çok yakıştırılmaktadır. Ancak burada da kadınlara bu meslek atfedilirken onların sadece güler yüz, iletişim, ikna vb yönleri ön plana çıkarılırken; eğitim, genel kültür, koordinasyon, programlama, planlama yetenekleri gözardı edilmektedir. ICCO'nun rakamlarına göre gerek Türkiye'de gerekse dünyada halkla ilişkiler sektöründe bir gelişme ve büyüme yaşıyorsa bu gelişmenin ardında sadece gülyüzlü, alımlı değil her şeyden önce başarılı, iyi eğitilmiş, analitik düşünebilen kadınların var olmasıdır.

Stratejik halkla ilişkiler ve reklam gibi iletişim çalışmaları ekonominin bel kemiği işletmeler için önemli birer silah haline gelmiştir. Bu silahın doğru hedefe yönlendirilmesi, koordinatların belirlenmesi, yaratabileceği sonuçların doğru analiz edilip değerlendirilmesi karmaşık ve zor bir süreçtir. Bugün kurumlar, kimi özel kişiler, işletmeler itibarlarını, imaj ve algılarını profesyonelce yönetebiliyorsa bunu arkalarındaki gizli iletişim güçlerine borçludurlar. Halkla ilişkiler çalışmaları kurumlar için hem bir kalkan, hem dışarıya açılan bir pencere hem de yansıtıcı konumundadır. İşte iletişim sektöründe çalışan çok sayıdaki kadın, aslında birçok kurum ve işletmenin gizli kahramanları konumundadır. Ancak böylesi önemli

bir başarıya imza atan kadınların hala daha düşük pozisyonlarda ve düşük maaşlarla çalışıyor olmaları ayrı bir ironidir.

KAYNAKÇA

Aras, Yaprak (2005). “Bastonum, Saçım ve Kıyafetim Benim İmajımdır”, *Milliyet Gazetesi*, <http://www.milliyet.com.tr>, 26 Haziran. Erişim Tarihi: 26 Ocak 2015.

Baskin Otis, Aronoff, Craig and Lattimore, Dan L. (1997). *Public Relations: The Profession and The Practice*. Boston: McGraw Hill.

Cable, Daniel. M. & Judge, Timothy. A. (2003). “Managers’ Upward Influence Tactic Strategies: The Role of Manager Personality and Supervisor Leadership Style”. *Journal of Organizational Behavior*, March Volume 24, Issue 2, pp 197–214.

Ciner, Özgür (2003). *Halkla İlişkiler Sektöründe Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Çetinsaya, Gökhan (2014). *Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi İçin Bir Yol Haritası*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü

Demiray, Emine (2006). “Kitle İletişiminde Kadın”, *Toplumsal Yaşamda Kadın*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dökmen Yaşın, Zehra (2004). “*Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar*”, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dozier, David M. and Sha, Bey-Ling (2011). “Why Women Earn Less Than Men:

The Cost of Gender Discrimination in U.S. Public Relations” *Public Relations Journal* . Vol. 7, No. 1, <http://www.prsa.org/intelligence/prjournal/documents/2013doziershashen.pdf>

Dozier, David M. (2005). “İletişim ve Halkla İlişkiler Uygulayıcılarının Örgütsel Rollerini”, *Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetiminde Mükemmellik* (Ed. James E. Grunig). İstanbul: Rota Yayınları.

Hon, Linda C., Grunig, Larissa ve Dozier, David M. (2005). “Halkla İlişkiler ve Kadın: Sorunlar ve Fırsatlar”, (Ed.) James Grunig, *Halkla İlişkiler ve İletişim Yönetimi'nde Mükemmellik* (Ed. James E. Grunig). İstanbul: Rota Yayınları.

Geyer, Victoria. (2009), “Public Relations: A Role for Women” *Proceedings of the New York State Communication Association*, Vol.2008. Art.2 pp.6-14 <http://docs.rwu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1038&context=nyscaproceedings>, (Erişim tarihi: 30 January 2015).

- Görpe, Serra (2007). "Halkla İlişkiler Roller ve Yansımaları", *Halkla İlişkiler Alanına Örgütsel Davranış Yansımaları*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Grunig, Larissa A., Toth, Elizabeth L. and Hon, Linda Childers (2000) "Feminist Values in Public Relations". *Journal of Public Relations Research*. Volume 12, Issue 1, pp: 49-68.
- Grunig, Larissa. A., Grunig, James. E. and Dozier, David. M. (2002). *Excellent Public Relations and Effective Organizations: A study of Communication Management in Three Countries*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Grunig, Larissa.A. (2006). "Feminist Phase Analysis in Public Relations: Where have we been? Where do we need to be?" *Journal of Public Relations Research*, Volume18, Issue 2, pp:115-140.
- Kocacık, Faruk ve Gökkaya, Veda (2005). "Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları", *Cumhuriyet Ünv. İİBF Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1,ss.106-117.
- Mengü, Seda (2004). *Televizyon Reklamlarında Kadına Yönelik Oluşturulan Toplumsal Kimlik*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
- Minker, Sarah (2009). "A Historical Glance at Public Relations", *Platform Magazine*, <http://www.platformmagazine.com/index.cfm/2009/2/16/A-Historical-Glance-at-Public-Relations>, Erişim Tarihi: 15 Ocak 2015.
- Okay, Ayla ve Okay Aydemir. (2005). *Halkla İlişkiler Kavram Strateji ve Uygulamaları*. İstanbul: Der Yayınları.
- Peltekoğlu, Filiz Balta. (2005). *Halkla İlişkiler Nedir?* İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Taff, Heidi. P. (2003), "Times Have Changed? IABC Research Foundation's: The Velvet Ghetto Study Revisited", *Communication Word*. February-March. <http://users.manchester.edu/FacStaff/MPLahman/Homepage/McCombsMywebsite/velvetghettoarticle.pdf>. Erişim tarihi: 1 Şubat 2015.
- Tanyıldızı, Nural İmik (2011). "Türkiye'de Halkla İlişkiler Mesleğinde Kadın." *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* 13 (20): 75-81.
- Tetreault, M. K. (1985). "Feminist phase theory: An experience-derived evaluation model." *Journal of Higher Education*, 56, 363-384.
- Yıldırım, Damla ve Metin, Selin (2006). "Halkla İlişkiler ve Cinsiyet", *Kocaeli Üniversitesi II. Ulusal Halkla İlişkiler Sempozyumu*, 27-28 Nisan. ss.45-50.
- Yukl, G. & Falbe, C. M. (1990). "Influence Tactics And Objectives in Upward, Downward And Lateral Influence Attempts". *Journal of Applied Psychology*,75, pp.132-140.

Communication Profession Compensation (2009) <http://canada.iabc.com/salary-survey>,

Erişim tarihi: 18 Ocak 2015.

Üreme Sağlığına Giriş: Katılımcı Kitabı (2009) T.C.Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü. Ankara.

“Hakkında”, www.tuhid.org.tr, Erişim tarihi: 20 Ocak 2015.

“Tüzük”, www.tuhid.org.tr, Erişim tarihi: 20 Ocak 2015.

“ICCO World Reports”, <http://www.iccopr.com/knowledge-base/Worldreports.aspx>, Erişim tarihi: 20 Ocak 2015.

“Türkiye, kadın-erkek eşitliğinde 120'nci sırada” (2013), *Hürriyet Gazetesi*, 25 Ekim.

“Her Alandaki Kadın İstihdamının Artırılması ve Çözüm Önerileri Raporu (2013) Konulu Rapor”; http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_raporu_2014_1.pdf, Erişim tarihi: 23 Ocak 2015.

“2015 Global Report Women in Business and Management: Gaining Momentum” http://ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_316450.pdf, Erişim tarihi: 22 Ocak 2015.

“ÖSS'ye İlişkin Sayısal Bilgiler”. <http://osym.gov.tr/belge/1-4843/ossye-iliskin-sayisal-bilgiler.html> Erişim tarihi: 26 Ocak 2015.

“TÜHİD-İDA İletişim Hizmetleri Algılama Araştırması” <http://www.tuhid.org/tuhid-ida-iletisim-hizmetleri-algilama-arastirmasi-sonuclandi.html> Erişim tarihi: 20 Şubat 2015.

**GÖÇ VE KADIN: İÇ GÖÇÜN KADININ SOSYO – EKONOMİK STATÜSÜNE
ETKİSİ**

***MIGRATION AND WOMEN: IMPACT OF INTERNAL MIGRATION ON THE SOCIO-
ECONOMICAL STATUTS OF WOMEN***

Yrd. Doç. Dr. Gökçe BAYINDIR GOULARAS,

Yeditepe Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler (Fransızca)

gokce.bayindir@yeditepe.edu.tr & bayindirgokce@gmail.com

Nihan KOCAMAN,

Yeditepe Üniversitesi

Proje Asistanı

nihan.kocaman@yeditepe.edu.tr

ÖZET

Günümüzde Türkiye’de iç göç hareketlerine katılan nüfusun ve aynı zamanda İstanbul’un aldığı göçmen nüfusunun yarısını kadınlar oluşturmaktadır. Önemli bir kısmı Karadeniz, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinden İstanbul’a gelmiş olan kadın göçmenlerin büyük çoğunluğunun, Türkiye’de kadın göçünün en belirgin özelliklerinden biri olan bağlantılı göç hareketine katıldıkları, diğer bir deyişle çoğunlukla ailelerin erkek üyelerini takip etme amacıyla göç ettikleri görülmektedir. Bireyi, psikolojik, sosyal, ekonomik gibi farklı konularda etkileyen göç hareketinin kadın ve kadının sosyo-ekonomik statüsü üzerinde etkileri küçümsenemeyecek düzeyde önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, 2013 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen saha araştırmasının verileri ile ikincil verilerin kullanılmasıyla iç göçün göçe katılan kadınları nasıl etkilediğinin incelenmesidir.

ABSTRACT

Nowadays, women constitute half the population participating to internal migration movements in Turkey and half the migrants choosing to come to Istanbul. The majority of the female migrants came to Istanbul from the region of the Black Sea, the regions of Southeastern Anatolia, Eastern Anatolia and Central Anatolia. One of the most distinctive characteristics of them is that the main reason of their migration is the “associated migration”,

meaning that they migrate in order to follow the male members of their family. The phenomenon of migration has several psychological, social and economic impacts on the individual, and its consequences for women and women's socio-economic status is underestimated. Based on field research data realized in 2013 at Istanbul and secondary data, the purpose of this study is to examine how internal migration affects the life of women migrants.

GİRİŞ

TÜİK verilerine göre 2012-2013 döneminde Türkiye genelinde gerçekleşen iç göç hareketlerine katılan nüfusun yüzde 50,6'sını, İstanbul'da ise yüzde 50,1'ini kadınlar oluşturmaktadır (http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067). Önemli bir kısmı Karadeniz, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinden İstanbul'a gelmiş olan kadın göçmenlerin büyük çoğunluğunun, Türkiye'de kadın göçünün en belirgin özelliklerinden biri olan bağlantılı göç hareketine katıldıkları, diğer bir deyişle çoğunlukla ailelerin erkek üyelerini takip etme amacıyla göç ettikleri görülmektedir (İlkkaracan, İlkkaracan, 1998: 307). İç göçe katılan kadın ve erkek oranları arasında önemli bir fark olmamasına rağmen, iç göç üzerine yapılan araştırmaların büyük oranda erkekler üzerine çalışmalar olduğu ve çoğu çalışmada göç eden kadınlar ile ilgili genellendirme yapıldığı gözlenmektedir. Ayrıca, 1950'li yıllardan beri önemli bir araştırma konusu olan iç göç genellikle kırdan kente doğru gerçekleşen ekonomik göç olarak ele alınmış kentleşme ve gecekondulaşma konuları çerçevesinde incelenmiştir (İlkkaracan, İlkkaracan, 1998: 305).

Türkiye'de iç göç kararının kadının bireysel kararı olmaması dışında, büyük oranda kadının yalnız katıldığı bir eylem de olmadığı önemli bir gerçektir. Bu durumda göçe pasif olarak katılım gerçekleştiren kadın, eşi ya da babasının vermiş olduğu karar doğrultusunda kabul etmesi gereken bir durumla karşı karşıya kalmaktadır. Bunu takiben, kadının kendi ailesinden ayrılması, eğer varsa ona çocuk bakımında ya da diğer ev işlerinde yardımcı olmuş olan ailesinden uzaklaşması anlamına gelmekte olan göç, kadının tanımadığı bir çevreye ve ortama doğru bir yer değiştirmesi anlamına gelmektedir. Sadece bu nedenle dahi olsa kadında korku ve endişe yaratan göç olgusu, göçü takiben kadına gerek aile içi, gerek sosyal ve ekonomik hayatta yeni roller ve görevler yüklenmesine neden olmaktadır. Bu nedenden dolayıdır ki bir yandan kadının aile ve toplum içindeki rolü, diğer yandan ise iç göçte kadının yeri, göç eden kadının göç öncesi ve sonrasında sosyo-ekonomik statüsündeki değişiklikler göz önüne alınarak, kadın ve göç konusunda spesifik çalışmaların önem ve gerekliliği dikkat çekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, saha çalışmaları verileri ile ikincil kaynaklardan elde edilen verilerin yardımıyla, iç göçün kadının sosyo-ekonomik statüsüne etkisini incelemektir. Çalışmada

kullanılan saha çalışması verileri, İstanbul'un en yoğun göçmen nüfusuna sahip ilçelerinden biri olan Sancaktepe ilçesinde ve Sahrayıcedit İSMEK'te 2013 yılında gerçekleştirdiğimiz anket ve görüşmeler sonucunda elde edilmiştir.

1. İç Göç ve Türkiye

Uluslararası Göç Örgütü'nün tanımıyla « yeni bir ikamete sahip olmak amacıyla veya yeni bir ikametle sonuçlanacak şekilde insanların ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine geçici veya daimi olarak göç etmeleri » anlamına gelen iç göç olgusu, karşımıza kentten kente, kentten kırsala, kırsaldan kırsala ve son olarak da kırsaldan kente doğru yönlere sahip olarak çıkmaktadır. 18. yüzyılda Avrupa'da başlamış olan sanayileşme süreci, birçok ekonomik, sosyal ve siyasi olayları da beraberinde getirmiştir. Tarım toplumlarında araç ve gereç kullanımının artmasıyla insan gücüne duyulan ihtiyaç ve kırsal alanlardaki istihdam olanaklarında azalmalar görülmüştür. Bu sebeple, yoğun olarak tarımdan sanayiye ve kırsal alandan kente doğru gerçekleşmiş, basitçe bireysel veya toplumsal hareketlilik olarak açıklayabileceğimiz göç hareketi ortaya çıkmıştır (Güreşçi, 2012: 127). Sanayileşme ile birlikte gelişmekte olan ülkelerde en yaygın olarak kırsaldan kente doğrultusunda gerçekleşen iç göçler Türkiye'de de 1950li yıllardan itibaren gerçekleşmeye başlamış ve günümüze kadar aralıksız devam eden göç süreçlerini ve buna bağlı olarak demografik ve sosyo-ekonomik değişiklikleri doğurmuştur. Genel nüfus sayımı verilerine göre, Cumhuriyetin ilk nüfus sayımı olan 1927 yılı sayımı ile 1950 yılı nüfus sayımı verileri arasında kırsal kesim ve kentsel bölgede yaşayan nüfus oranlarında kayda değer bir değişiklik gözlenmemektedir. 1927 yılında 13.648.270 toplam nüfusun %24,22'si şehirlerde yaşarken; %75,78'i köylerde ikamet etmekte; 1950 yılında ise toplam 20.947.188 olan nüfusun %25,04'ü şehirlerde ikamet etmekte iken, %74,96'sı köylerde ikamet etmekteydi. Ancak 1950li yıllardan günümüze kırsal-kentsel nüfus dengesi hızlı bir değişime uğramış, 1960 sonrasında kentleşme ve kırsal nüfusun kentlere doğru hareketi ithal ikameci sanayileşme hükümet politikaları sayesinde daha da hız kazanmıştır (Özbay, Yücel, 2001: 11).

Ülkemizde iç göç yoğun olarak kırsal alandan kentsel alana, özellikle de İstanbul başta olmak üzere Marmara Bölgesi'nin büyük şehirlerine doğru gerçekleşmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu, adrese dayalı nüfus kayıt sistemi veri tabanı 2013 verilerine göre, Türkiye nüfusu 76.667.864 olarak belirlenirken bu nüfusun 2.122.454 kişisi iç göçe katılmıştır. Bölgeler arası inceleme yapıldığında, İstanbul ilinin net göç hızı 4,69, Batı Marmara'nın 5,89 iken Karadeniz, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin net göç hızı eksi düzeyinde görülmektedir. Özellikle Kuzeydoğu Anadolu bölgesi -19,19 oranı ile dikkat çekmektedir. İstanbul bölgesinin 2012 yılında %2,2 olan net göç hızı, 2013 yılında %4,7'ye yükselmiştir.

Net göç değerine göre ikinci sırayı 47 bin net göç ile Doğu Marmara bölgesi almıştır (Aydın, Uygur, Mert, Kaynak, Alemdar, 2013: 156).

İç İşleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi verilerine göre kırsal kesimdeki hızlı nüfus artışı, tarım arazisinin miras yoluyla parçalanıp küçülmesi, tarımda makineleşmenin başlamasıyla oluşan işsizlik, verimli tarım alanlarının azalması, bazı bölgelerde feodal yapının devam etmesi, kan davaları ve terörden kaynaklanan güvenlik sorunları, kentlerin iş, eğitim ve sağlık bakımından çekiciliği, ailelerin çocuklarına daha iyi bir gelecek hazırlama isteği, kentte daha güvende olma hissi, sosyal güvence arayışı, kitle iletişim ve ulaşım imkânlarının gelişmesi, geleneksel ve bireysel üretimin büyük sermayeyle rekabet yapamaması ve doğal afetler, Türkiye’de yaşanan iç göçün sebeplerini oluşturmaktadır. (<http://www.arem.gov.tr/Arem/defaultarem.aspx?icerik=98>)

Sanayileşme ile birlikte farklı toplumlarda farklı tarihlerde başlayan iç göç süreci öncelikli olarak ekonomik sebeplere dayanmaktadır. Göç konusunda ilk teoriyi ortaya koymuş olan Ravenstein, 1871 ve 1881 yıllarında İngiliz nüfus sayımı istatistiklerinin verilerinden hareketle, kendisinden sonraki çalışmalara öncü olacak bazı göç kanunları belirlemiştir. Bu kanunlara göre, göçe katılan nüfus, iş imkânlarının kırsal kesimlere göre daha fazla olduğu büyük sanayi ve ticaret merkezlerine doğru yönelme eğilimindedir. Bireyler, ekonomik fırsatların az olduğu yerlerden çok olduğu yerlere doğru göç ederler (Çağlayan, 2006: 69-74). Türkiye’de yaşanan iç göç de aynı görünümü vermektedir. Diğer taraftan 1970’li yıllarda Everett Lee tarafından ortaya atılan “İtme-çekme teorisi (push-pull theory)” de Türkiye örneğinde hala güncelliğini korumakta olan bir teoridir. Özellikle 1980’li yıllarda hız kazanan kırdan kente göç olgusunda itici, çekici ve iletici olmak üzere başlıca 3 faktör rol oynamaktadır. Bunlardan; geçim sıkıntısı, ek gelir ihtiyacı, eğitim, sağlık ve iş alanlarının yetersizliği gibi unsurlar kırsal kesimdeki “itici faktörleri” oluştururken; daha iyi eğitim ve sağlık olanakları, iş bulma ümidi, modern hayat tarzına duyulan özlem ve daha iyi yaşama arzusu gibi unsurlar da kentlerdeki “çekici faktörleri” oluşturmaktadır. İtici ve çekici faktörler arasındaki ilişkiyi ise (aracı olan ya da kolaylaştıran anlamında) “iletici faktörler” sağlamaktadır. 1950’li yıllardan itibaren, karayolu ağının yaygınlaşmasına paralel olarak, en ücra köylere kadar Türkiye’nin hemen her yerinden başta İstanbul olmak üzere büyük kentlere gününbirlik ulaşım olanağının ortaya çıkması iletici faktörlerin başında gelmektedir. Kentlere daha önce göç etmiş kişilerin arkadan gelenlere ev ve iş bulmada yardımcı olmasını içeren hısımlık ve hemşerilik bağları ise ikinci önemli faktördür. Bunların dışında iletişim ve haberleşme imkânlarının gelişmesi, özellikle internetin yaygınlaşması, gazete ve televizyonların etkisi vb. hususlar da diğer iletici faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Yılmaz, 2007: 222).

Türkiye’de iç göçün temel nedenlerinden bir diğeri ise 1980’li yıllardan itibaren güvenlik sebebiyle yapılan zorunlu göçtür. Örneğin terörle mücadele sürecinde Türkiye’nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden 1986–1990 devresinde meydana gelen göçün %29’u, 1991–1995 devresinde ise %47,2’si güvenlik nedeniyle gerçekleşmiştir. Daha sonraki yıllarda ise güvenlik nedeniyle göç edenlerin payı hızla azalarak %1,3’e kadar gerilemiş, buna karşın ailevi ve ekonomik nedenler ön plana çıkmaya başlamıştır. (Deniz, Etlan, 2009: 475).

TÜİK 2011 yılı verilerine göre Türkiye’de göç etme nedenlerinin başında “bağımlı göç” gelmektedir. 2011 yılında %41,5 oranında göç kararını etkileyen Hanedeki fertlerden birine bağımlı göç durumu (TÜİK, Nüfus ve Konut Araştırması, 2011) DİE’nin 2000 yılında yaptığı araştırmada %26’lık payla yine ilk sırada yer almıştır (Öztürk, Altuntepe, 2008:1616). Bağımlı göç kavramı akrabalığa dayalı bir kavram olmasının yanında dostluk ve topluluk kavramlarına da dayanmaktadır. Göçmenler, göç edilen bölgeye eskiden göç etmiş olanlar ve göçmen olmayanlar arasındaki tüm ilişkileri içerir. Yani, göçe katılım süreci, göç etmiş olanlarla göç etme potansiyeli olanlar arasındaki ilişkilerin devamının sonucu olarak yorumlanır (Ambrosetti, Tattolo, 2008: 10-12).

2. Kadının İç Göçe Katılımı

Dünya genelinde özellikle 1980’li yıllardan itibaren görülen ekonomik krizler, yoksulluk ve işsizliğin yarattığı sıkıntılarla birlikte göç hareketlerinin artması ve toplumsal cinsiyet rollerinde görülen değişiklikler sonucu göç kadınlaşması olarak adlandırılan kadının göç hareketlerinde daha belirgin bir rol oynaması durumu ortaya çıkmıştır (Ünlütürk Ulutaş, Kalfa, 2009: 24). Türkiye’deki iç göç hareketi de özellikle 1970’lerden itibaren aile göçüne dönüşmüş ve dolayısıyla göçe kadının katılımı önemli bir duruma gelmiştir. 1955-1970 yılları arası dönemde göç eden erkeklerin oranı, kadınlardan oranından yaklaşık olarak % 20 daha fazlayken, 1970 yılından sonra göçmen kadın oranlarının arttığı ve erkek/kadın göçmen nüfus oranının hemen hemen eşitlendiği görülmektedir. (Çelik, 2002: 291).

Türkiye İstatistik Kurumu 2013 verilerine göre, kadın nüfusu Türkiye nüfusunun (76.667.864) %49,8’ini oluşturmakta ve 2012-2013 döneminde Türkiye genelinde gerçekleşen iç göç hareketlerine katılan nüfusun %50,6’sına, İstanbul’da ise %50,1’ine denk gelmektedir (http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1067). Çoğu uluslararası göç hareketinde ve iç göçlerde gözlemlendiği gibi Türkiye’de de kadınların özellikle bağlantılı göç sebebiyle göç hareketine katıldıkları görülmektedir. Kadınlara özgü bir sebep olan bağlantılı göçle birlikte kadın, ailenin herhangi bir nedenle (iş bulmak, tayin, göçmen ağlarının varlığı gibi) göç eden erkek üyesini takip etmektedir. Bu nedenle, Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2013 yılında yayımladığı Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri bulgularına göre, 1950’li yıllar itibariyle, iç göç nedeniyle köylerde azalan ve buna karşılık şehirlerde

artan nüfus oranı içinde, kadın ve erkek nüfus oranları birbirinden farklılık göstermemektedir (http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068). Kadınlara özgü bir başka göç nedeni de evlilik göçüdür, diğer bir deyişle kadın, evleneceği erkeğin yaşadığı mekâna yerleşmektedir. Bu durumda da kadın, göç etme kararında önemli bir söz sahibi değilken diğer yandan da kendisi dışında ve kendisinden başka bir aile ferdi için alınmış olan bir kararın parçası olarak göçte pasif katılımcı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoğun olarak Karadeniz, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinden İstanbul'a gelmiş olan kadın göçmenlerin büyük çoğunluğunun, Türkiye'de kadın göçünün en belirgin özelliklerinden biri olan bağlantılı göç hareketine katıldıkları, diğer bir deyişle çoğunlukla ailelerin erkek üyelerini takip etme amacıyla göç ettikleri görülmektedir (İlkkaracan, İlkkaracan, 1998: 307). Kadının göçte katılımındaki bu iki temel neden dışında ülkemizde her ne kadar sayıca az da olsa kadınların bağımsız olarak bireysel, ekonomik veya siyasi sebeplerle göç hareketine katıldığı da görülmektedir. Ancak bu durum daha sıklıkla uluslararası göç hareketlerinde karşımıza çıkmaktadır.

Kadının işgücüne katılım oranlarındaki değişiklikler de iç göçte kadının yerinin önemini desteklemektedir. Dünya genelinde olduğu gibi ülkemizde de kadın, tarım ve el sanatları dışında çalışma hayatına II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan sanayileşme sürecinin doğurduğu iç göç hareketiyle katılmış ve ev işleri ve bakım hizmetleri gibi toplumsal cinsiyet anlayışının kadınlara yüklediği alanlarda istihdam ettikleri görülmüştür (Önder, 2013: 41-45). 1988–2011 yılları arasındaki dönemde kadınların kırsal alanda işgücüne katılımı %50,7'den %37,5'e düşerken, bu oran kentte %17,7'den %24,8'e yükselmiştir. Türkiye genelinde kadınların işgücüne katılım oranları ise 1988 yılında %34,3 iken 2004'te %24 2012'de ise %29,5 oranında gerçekleşmiştir. Bu oranlar, köyden kente göçün, kadının işgücüne katılımı üzerindeki etkisini ortaya çıkarmaktadır. Dünyadaki eğilimin tersine, 1950'lerin ortalarından başlayarak 2004 yılına kadar kadınların işgücüne katılım oranlarının düşüşe uğradığı ülkemizde, kırdan kente yaşanan göç hareketleri, bu düşüşe yol açan başlıca faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Önder, 2013: 44-45). Çünkü, ülke içindeki kırsal alanlarda ücretsiz aile işçisi statüsünde çalışan kadınların %90'a yakını (4 milyondan fazla) işgücü arzına dahil edilirken, kentlerde yaşayan kadınlar konusunda üç farklı durum söz konusudur: Bu kadınların bir kısmı ev kadını olarak işgücüne katılmamaktadırlar, diğer bir kısmı enformel olarak çalışmaktadırlar, son olarak bir grubu ise işsiz olduklarından işgücü arzına dahil edilmemektedirler. Bu sebeple, kadınların istihdam oranları kırsal ve kentsel alanlarda farklılık göstermektedir (Özkaplan, 1993: 85). 1988–2011 döneminde kadınların işgücüne katılımının toplamda %5,5 oranında düşmesi, köyden kente göç sonucu kentsel alanda kadın nüfusundaki artışı bize göstermektedir (Önder, 2013: 44-45).

3. Saha Araştırması Sonuçları

a) Yöntem

Bu çalışma, İstanbul'un Sancaktepe ilçesinde ve Sahrayıcedit'de bulunan İSMEK Kurs Merkezi'nde 2013 yılında gerçekleştirmiş olduğumuz kapalı uçlu anket ve birebir görüşme sonuçlarında elde edilen verilere dayanmaktadır. Sancaktepe ilçesi, Kocaeli ve İstanbul gibi en çok göç alan iki merkezin ortasında bulunmaktadır ve İstanbul'un ilçeleri arasında göç hareketlerinden en fazla etkilenen yerlerden birisidir. 2014 yılında 329.000 nüfusa sahip olan Sancaktepe ilçesinde çoğunlukla Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinden göç etmiş olan nüfus yaşamaktadır (<http://www.sancaktepe.bel.tr/tr/icerik/127/249/sancaktepe-tarihi.aspx>). 2011 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerine göre Ordu, Tokat, Sivas ve Kars'tan gelen göçmenlerin en kalabalık grupları oluşturduğu Sancaktepe'de, random usulü ile seçilmiş 50 göçmen kadınla anket ve birebir görüşme gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, verilerinin karşılaştırılması ve desteklenmesi açısından 1950'lerden sonra hızlanan iç göçte bir çekim bölgesi haline gelen Kadıköy ilçesi içinde bulunan Sahrayıcedit semti seçilmiştir. İç göçte katılan kadınlara ulaşabilmek adına Sahrayıcedit'de bulunan İSMEK Kurs Merkezi'nde 50 göçmen kadına anket uygulanmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen sanat ve meslek eğitimi kurslarının genel adı olan İSMEK'in Sahrayıcedit şubesinin seçilmiş olmasının nedeni ağırlıklı olarak göçmen kadınların eğitim gördüğü bir merkez olmasıdır. Büyük şehirdeki hayata eğitimle adaptasyon sağlamaya çalışan göçmen kadınlardan görüşülenlerin hepsi Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nin farklı illerinden göç etmiş olan kadınlardır.

Yapılan anket çalışmaları 3 farklı etapta oluşmaktadır. İlk bölümde, göçmen kadınların profillerini belirlemek hedeflenmiştir. Bu bağlamda esas olarak kadınların yaş grupları, eğitim seviyeleri, medeni durumları, ikamet durumları ve iş durumları ile ilgili bilgi edinilmiş ve göçün kadın profilini değişikliğe uğratarak uğratmadığı saptanmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde, göç sürecini anlamaya yönelik soruları içermektedir. Bu bölümde göç nedeni, göç edilen yerin seçiminin bağlı olduğu nedenler, göç kararının kimin tarafından verildiği ve göç edilen yerden duyulan hoşnutsuzluk veya hoşnutsuzluk durumları anlaşılmaya çalışılmıştır. Son bölüm, göçün birçok farklı konuda kadının üzerindeki etkilerinin saptanmasını amaçlamaktadır. Ancak ağırlık göçün kadının sosyo-ekonomik statüsündeki etkisine verilmiş, sorulan sorular daha çok göç öncesi ve sonrası aile içi ve toplumsal düzendeki değişiklikleri, ekonomik hayata katılım seviyesi ile bu katılımın getirdiği sonuçları irdelemek üzerine yoğunlaşmıştır.

b) Bulgular

1. Göçmen Kadın Profili:

Sancaktepe çalışmasının içindeki göçmen kadın grubunun yaş aralığı 29-50 iken, Sahrayıcedit çalışmasına katılan katılımcıların yaş aralığı 31-55'tir.

Anket çalışmalarının sonuçlarına göre, göç etmeden önce okuma-yazma bilmeyen katılımcıların 1/3'ünün İstanbul'a göç ettikten sonra okuma-yazmayı öğrendikleri görülmektedir. Sancaktepe anket çalışmasına katılan göçmen kadınların yaklaşık %15'i göçten önce ilkokul, % 30'una yakını ise lise mezunuyken, Sahrayıcedit çalışmalarına katılan kadınların yarısından fazlasının göçten önce ilkokul mezunu ve %5'lik bir kısmının ise lise mezunu olduğu tespit edilmiştir. Sahrayıcedit grubunda hiç üniversite mezunu göçmen kadın görülmezken, Sancaktepe grubundaki kadınların 1/6'sının göçten sonra üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Yapılan anket çalışmalarına katılan kadınların %60'a yakını göç etmeden önce evli olan kadınlardır. Bu kadınların iç göçe katılımındaki birincil sebebi eşe bağımlı göç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak görüşülen kadınların %40'ı göç etmeden önce bekâr olduklarını ve İstanbul'a geldikten sonra evlendiklerini belirtmişlerdir.

Anket sonuçlarına göre göçe katılan kadınların yaklaşık yarısı göç etmeden önce köylerde, yaklaşık %30'u şehir merkezlerinde ve geri kalan kısmı ise bucaklarda yaşadıklarını belirtmişlerdir. Göçten önce %75'e yakını müstakil evlerde, %25'i ise apartman dairesinde yaşamakta olan kadınların göçten sonra neredeyse tamamının apartman dairesinde yaşadığı tespit edilmiştir.

Göçe katılan kadınların çalışma durumu ele alındığında, Sancaktepe katılımcılarının yaklaşık %75'i göç etmeden önce çalışmadıklarını belirtmişlerdir. İstanbul'a göç ettikten sonra çalışmayanların oranı %45'e düşmüştür. Çalışan kadınlar yaptıkları işi devlet memuru, işçi ya da serbest meslek olarak ifade etmişlerdir. Birebir yapılan görüşmelerde serbest meslekten kasıtlarının özellikle ev işlerinde çalışmak olduğunu belirtmişlerdir. Göçe katılan kadınların çalışma durumu konusunda özellikle Sahrayıcedit İsmek araştırmasının sonucu dikkat çekmektedir. Bu grupta bulunan göçmen kadınların tamamı anketlerde kendilerini göçten önce çalışmıyor olarak nitelendirmişlerdir. Ancak birebir gerçekleştirilen görüşmelerde kullandıkları ifadeler önemli bir gerçeği açığa çıkarmıştır: kadınların hemen hemen tamamı göç etmeden önce kendi köylerindeki tarlalarında çalışmış olmalarına rağmen tarlada çalışmayı bir iş olarak nitelendirmemektedirler. Yarısından fazlası göçten sonra çalışmaya başladıklarını belirtmiş ve yaptıkları işleri temizlik, çocuk bakımı ve diğer ev işleri olarak ifade etmişlerdir.

2. Göç İle İlgili Bilgiler:

İki farklı bölgedeki katılımcılarının anketlerde belirttiği cevaplar değerlendirildiğinde, iç göçün asıl nedeninin iş bulmak ve ekonomik sebeplerden kaynaklandığı görülmektedir. Ancak, göç etme sebebi olarak iş bulmayı işaretleyen katılımcıların oranı ile göç ettikten sonra çalışanların oranı arasında önemli bir fark gözükmemektedir. Bu sebeple, anketlerde iş bulma amacıyla göç edildiğini belirten kadınlar ile yapılan görüşmelerde kadınların bu seçeneği eşlerinin yerine düşünerek cevapladıkları sonucu ortaya çıkmış ve iç göçü kendisi için iş bulmak amacıyla gerçekleştirmiş olan kadına rastlanmamıştır.

Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'dan göç eden katılımcıların yarısından fazlası göç nedeni olarak terörü ve zorunlu göçü belirtmişlerdir.

Göçün nedeni olarak ortaya çıkan bir diğer önemli cevap ise eğitimidir. Çalışmalarda görüşülen katılımcılarının yaklaşık %35'i göç etme sebepleri olarak kendi eğitimlerini göstermişlerdir. Göçmen kadın profili bölümünde katılımcıların neredeyse yarısının eğitim durumlarını geliştirmiş olmalarına paralel olarak eğitim kadın için önemli bir göç etme sebebi olarak ortaya çıkmaktadır.

Anketlere katılan kadınların hemen hemen tamamı genel göç etme sebeplerini ailelerinin aldığı karar olarak göstermişlerdir. Sadece 3 kişi eşleriyle ortak kararları olduğunu belirtmiştir.

Ailenin bir kısmının daha önceden İstanbul'a göç etmiş olması (göçmen ağının varlığı) ile çalışma imkânları ve yaşam şartlarının geldikleri yere oranla daha iyi olduğuna duyulan inanç göç etmek için İstanbul'un seçilmesi kararını (eşlerinin ve/veya babalarının) etkileyen temel iki faktördür.

Katılımcılara yönlendirilen “yeniden seçme şansınız olsaydı yine İstanbul'a gelir miydiniz” sorusuna verilen cevaplar değerlendirildiğinde, Sancaktepe araştırmasına katılan kadınların çoğunluğunun özellikle de iş olanaklarının İstanbul'da daha iyi olması ve kendilerinin de iş hayatına katılımlarının gerçekleşmiş olması nedeniyle göç edilmiş olan yerden hoşnut oldukları görülmektedir. Katılımcıların yüzde ellisinden fazlası aynı zamanda bu soruya “gelirdim çünkü eşim ve ailemle birlikteyim” cevabını da eklemişlerdir.

Sancaktepe'de düzenlenen anket çalışmalarına katılan kadınların çoğu İstanbul'a göç ettikten sonra şiveleri veya Türkçe'de yaşadıkları sorunlar sebebiyle bir sıkıntı çekmediklerini belirtirken, Sahrayıcedit İsmek çalışmasına katılan kadınların çoğunun Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nden göç etmeleri de göz önüne alınarak bu konularda şehirde sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir.

Anketlere katılanların çoğu büyükşehirde şartların daha iyi olduğu bir evde yaşadıklarını belirtmişlerdir.

3. Göçün Etkileri

İstanbul'a ilk geldiklerinde çoğunluğu kentin kalabalığından ve gürültüsünden ürken kadınlar arasında İstanbul'da kendi ailesinden bir yakını bulunmayan kadınların (yüzde 60'a yakını) tümü, İstanbul'a ilk geldiklerinde kendilerini yalnız hissettiklerini ve bu koca şehirde ne yapacaklarını bilmedikleri hissine kapıldıklarını ifade etmişlerdir.

Yeni yerleşim yerinde göç öncesi yaşadıkları köy ve kentlerdeki gelenek ve göreneklerini devam ettirme konusunda karşımıza farklı cevaplar çıkmıştır. Özellikle iş yaşantısına katılmış olan göçmen kadınların yarısından fazlasının gelenek ve görenekleri eskisi gibi yaşatmıyoruz cevabını verdikleri dikkat çekmiştir.

Katılımcıların hemen hemen hepsi göçten önce aile reisinin babaları ya da eşleri olduğunu ifade ederken, yarısına yakını göçten sonra aile reisi olarak eşlerini ve kendilerini aile reisi olarak belirtmişlerdir. Göç kararını veren kişi ise aile reisi olarak (baba ya da eş) ifade edilmiştir.

Katılımcıların yüzde 75'inden fazlası, aile içi hayatta erkek üstünlüğünü kabul etmemektedirler. Buna paralel olarak, kız çocuklarının en az erkek çocukları kadar önemli ve değerli olduklarını belirtmiş ve kız çocuklarının eğitimlerinin de erkeklerinki kadar önemli olduğunu vurgulamışlardır. Kız çocuklarının eğitimi açısından büyük şehrin avantajlı olduğunu savunmuşlardır.

Kadınların çok büyük bir çoğunluğu, kadınların çalışmasının aile birliğini güçlendirdiğini düşünmektedir. Aynı zamanda verilen cevaplarda kadının çalışmasının kadının haklarını kullanmasını ve korumasını kolaylaştıracağı sonucu ortaya çıkmıştır.

Elde edilen verilere göre kadının iş hayatına katılımı sadece kendisinin veya eşinin isteğiyle olmamakta, aynı zamanda İstanbul'da yaşanan geçim zorluğu kadını çalışmaya mecbur kılmaktadır. Ancak görüşülen kadınlar arasından çalışan kadınların hemen hemen tamamı, eğitim ve deneyim eksikliği nedeniyle temizlik, çocuk bakımı, yaşlı bakımı, ütücülük gibi işlerde çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Ankete katılan kadınların neredeyse tamamı göçten sonra aile içindeki statülerinin değiştiğini ve bu değişikliğin aileleri tarafından desteklendiğini belirtmiştir. Göç ile birlikte aile içinde ve sosyal anlamda yeni görevler edinen kadınların aile içindeki otoritesinin de arttığı ve daha çok sözünün dinlendiği anket ve görüşmelere yansıyan bilgiler arasındadır.

İstanbul'a göç ettikten sonra aktif çalışma hayatına katılan katılımcılar arasında, çalışma saatlerinden dolayı eşleri ile ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgili görev paylaşımı yaptıklarını ifade edenlerin oranı yüzde 60'a yakın çıkmıştır.

Göçmen kadınların siyasi hayata katılımları göz önüne alındığında, genel olarak anketlere katılan göçmen kadınların bir kısmının İstanbul'a göç etmeden önce de oy kullandıkları görülmektedir. Ayrıca, göç etmeden önce oy verdikleri parti genelde göçten sonra da oy verdikleri veya verecekleri parti olarak belirtilmiştir. Ancak, Sahrayıcedit ve çevresine göç eden kadınların göç ettikten sonra oy kullanmak dışında siyasi hayata katılmadıkları görülürken, Sancaktepe ilçesine yerleşen katılımcıların oy kullanmak dışında da özellikle siyasi partilerin kadın kollarına üye olarak siyasi hayata aktif olarak katıldıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Göç, ilk başta basit bir yer değiştirme süreci gibi görünse de, göç eden bireylerin yaşamını birçok farklı açıdan etkilemektedir. Kadının göç öncesi profiline baktığımızda karşımıza çıkan kadın, ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu, çoğunlukla tarlada çalışan ancak bu işi çalışmaktan çok aile işini yerine getirme olarak ifade eden ya da çalışmayan ev kadını (özellikle göç öncesi kasaba ya da küçük şehirlerde yaşayanlar için geçerli) profiline sahip kadındır. Tarlada çalışmasını aktif olarak iş hayatına katılım olarak görmeyen kadınların çoğunluğu gerçekte tarlada eşlerinden ya da evin diğer erkeklerinden daha fazla zaman geçirmekte ancak buna karşılık ücret almamaktadırlar.

Göç, göçmen kadına gerek aile içi, gerek sosyal ve ekonomik hayatta yeni roller ve görevler yüklenmesine neden olmakta ve buna bağlı olarak kadının statüsünde önemli değişikliklere yol açmaktadır. Saha çalışması verileri ile ikincil veriler birleştirilerek ortaya konan değerlendirmeye göre iç göçün kadının sosyo-ekonomik statüsüne etkisi hakkında aşağıdaki değerlendirmeleri yapmak mümkündür:

Göç toplumsal cinsiyet rollerinde değişiklik meydana getirebilir. Aynı şekilde kadının aile içi ve sosyo-ekonomik statüsünü 3 farklı yoldan etkileyebilir: İlk olarak, kadın göçe katılmayıp çocukları ile beraber kaynak noktasında kalmaya devam ediyorsa, kadının aile babası rolünü de üstlendiği gözlenmektedir. Aile içi görev paylaşımında normalde erkeğe yüklenmiş olan görevlerin ve sorumlulukların bir kısmı bu durumda kadına geçmektedir. İkinci olarak, kadının göçe katılımı durumunda göç edildikten sonra önüne iki ihtimal çıkmaktadır: evde kalıp ev işlerini yerine getirmek ve çocukların bakımını sağlamak ya da aktif çalışma durumu. Kadının göç sonrası aktif olarak iş hayatına atılması, bazı durumlarda aile içi düzeni önemli ölçüde değiştirebilmektedir. Kadının çalışma saatleri ve günlerinin erkekten daha yoğun

olması halinde (bu durum en çok kadının düzenli bir işi olması ve erkeğin işsiz ya da yarı zamanlı işlerde çalışıyor olması halinde karşımıza çıkmaktadır), erkek-kadın arasında aile içi işlerde farklı bir iş bölümü yapılması gerekliliğine yol açmaktadır. Örneğin, kadının işte olduğu saatlerde, ev içinde yardımcı olabilecek başka bir aile bireyinin bulunmaması durumunda çocukların bakımı ile babanın ilgilenmesi gerekmektedir. Bu duruma paralel gözlemlenen diğer bir durum ise kadının erkekten daha fazla para kazanması durumudur. Yaptığımız görüşmelerde kadının ekonomik gelir düzeyinin yeterli olduğu durumlarda erkeğin çalışmaya ihtiyaç duymamasına ve zamanını evde ya da kiraathanede geçirdiğine dair söylemler çok sayıda olmamakla birlikte görüşmelerin önemli sonuçları arasında yer almaktadır. Diğer bir deyişle, eve ekmek getirenin kadın olması, yine aile içi düzeni etkilemekte ve toplumsal cinsiyetlere yüklenen rolleri değiştirmektedir.

Ancak, burada unutmamamız gereken nokta, Türkiye’de iç göç hareketlerinde yer alan kadınların büyük çoğunluğunun aile reisinin kararıyla, ekonomik nedenlerle göçe katıldıklarıdır. Çoğu tarım dışındaki sektörlerde tecrübesiz olan kadın göçmenler, mesleğe yönelik eğitimsizlik ve işgücü piyasasının engelleri nedeniyle İstanbul’a geldikten sonra geliri az, düşük prestijli ve çalışma saatleri ağır olan işlerde çalışmaktadırlar. Bu sebeple, çoğu göçmen kadın, kendi gelişimine katkıda bulunacak herhangi bir aktiviteye katılmak için zaman ve fırsata sahip olamamaktadır. Ancak çalışma saatleri daha esnek olan ya da ev kadını olarak İstanbul’daki hayatlarına devam eden göçmen kadınlar arasında, bizim de çalışmalarımızda görüştüğümüz gibi, kişisel veya mesleki gelişim kurslarına katılanlar da mevcuttur.

İş hayatına katılım konusunda son gruba dâhil ettiğimiz kadınlar ise göç sonrası aktif olarak çalışmayan göçmen kadınlardır. Göç hareketleriyle ev kadını statüsüne geçen ya da işsiz kalan göçmen kadınlardan yola çıkarak göçün kadın emeğini etkilediği ve kadının çalışma hayatından çekilmesine sebep olduğunu söylemek mümkündür (İlkkaracan, İlkkaracan, 1998). Tarımsal işgücünden çıkarak kırdan kente göç eden kadınların işgücünün kentsel işgücüne çevrilmesi ve kadınlara yönelik mesleki ve teknik eğitimlerin verilmesi göçmen kadının kentte de işgücüne kazandırılması için izlenecek yollar arasındadır (Öztürk, Altuntepe, 2008:1603).

KAYNAKÇA

AMBROSETTI, E., TATTOLO, G. (2008), Le Role des Facteurs Culturels dans les théories des migrations, Démographie et Cultures, Actes du colloque de Québec.

AYDIN, M., UYGUR, S., MERT, S., KAYNAK, S., ALEMDAR, A. (2013), Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Ekonomik Rapor 2012, Yayın No: 198, Ankara.

ÇAĞLAYAN, S. (2006), Göç Kuramları, Göç Ve Göçmen İlişkisi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (DLKE), Sayı: 17, Muğla, (67-91).

ÇELİK, F. (2002), İç Göçlerin Seçkinlik Yaklaşımı İle Analizi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 13, (275-296).

DENİZ, O., ETLAN, E. (2009), Kırdan kente göç ve göçmenlerin uyum süreci üzerine bir çalışma: Van örneği, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, Cilt:6 Sayı:2, (472-498).

GÜREŞÇİ, E. (2012), Türkiye’de Kırsal Göçün Aile Üzerine Etkisi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 17, (149-161).

İLKKARACAN, İ.- İLKKARACAN, P. (1999), “1990’lar Türkiye’inde Kadın ve Göç”, Bilanço 98: 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, (305-322).

ÖNDER, N. (2013), Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü, ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1, (35-61).

ÖZBAY, F., YÜCEL, B. (2001), Türkiye’de Göç Hareketleri, Devlet Politikaları Ve Demografik Yapı, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.

ÖZKAPLAN, N. (1993), Çalışma Ekonomisi, Kavram Yayınlar, İstanbul.

ÖZTÜRK, M., ALTUNTEPE, N. (2008), Türkiye’de Kentsel Alanlara Göç Edenlerin Kent Ve Çalışma Hayatına Uyum Durumları: Bir Alan Araştırması, Journal of Yasar University, 3(11), (1587-1625).

TÜİK (2011), Nüfus ve Konut Araştırması, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.

ÜNLÜTÜRK ULUTAŞ, Ç., KALFA, A. (2009), Göçün kadınlaşması ve göçmen kadınların örgütlenme deneyimleri, Fe Dergi: Feminist Eleştiri No. 1 Sayı 2, Ankara, (13-28).

YILMAZ, C. (2007), Türkiye’de Kırdan Kente Göç Sürecinde Etkili Olan Faktörlerden Biri; Evlilik Yoluyla Göç, 19 Mayıs Üniversitesi, Samsun, (221,232).

İnternet Siteleri:

Türkiye İstatistik Kurumu:

<http://rapory.tuik.gov.tr/10-12-2014-15:19:5032388303614813121801348109781.html>

T.C. İçişleri Bakanlığı Araştırma Ve Etütler Merkezi:

<http://www.arem.gov.tr/Arem/defaultarem.aspx?icerik=98>

Sancaktepe Belediyesi:

<http://www.sancaktepe.bel.tr/tr/icerik/127/249/sancaktepe-tarihi.as>

KADIN VE ÇEVRE İLİŞKİSİNDE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER'İN ROLÜ VE
UYGULAMALARININ TARİHSEL SÜRECİ
HISTORICAL PROCESS OF UNITED NATIONS' ROLE AND PRACTICES IN
WOMEN AND ENVIRONMENT RELATION

Yrd. Doç. Dr. İlke BEZEN AYDOĞDU,

Fırat Üniversitesi

İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı

bezenaydogdu@yahoo.com

Yrd. Doç. Dr. Aslı ARSLAN,

Fırat Üniversitesi

İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

a.arslan2378@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Ahsen SAÇLI,

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

İİBF, Kamu Yönetimi, Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı

ahsenltr@gmail.com

ÖZET

Çevre konusu günümüzde toplumların önemli bir gündemi haline gelmiştir. Çevre sorunlarının artık insanların yaşamını tehdit etmesi ve çevrenin geri dönülmez bir şekilde tahribatı bu konunun önemini giderek artırmaktadır. İnsanların yaşamını tehdit eden çevre sorunları özellikle hassas gruplar içinde yer alan kadın, çocuk ve yaşlılarda daha etkili olmaktadır. Bununla birlikte çevre konusunda toplumsal cinsiyet temelinde oluşturulmuş verilerin yetersiz olması yapılan çalışmalarda vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, kadınların çevre açısından durumlarını net olarak ortaya koymanın oldukça zor olduğu belirtilmektedir.

Çevre konusu özellikle çevre sorunlarının sınır tanımayan özelliğinden dolayı uluslararası kuruluşlar tarafından ele alınmaktadır. Bu bağlamda uluslararası düzeyde birçok kuruluşun

çevre sorunlarına çözüm bulmak için çok taraflı işbirliği yollarını geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. Bu kuruluşlardan biri olan Birleşmiş Milletler, yaptığı çalışmalarda çevre ve kadın ilişkisine her zaman yer vermiştir. 1970'lerin başından bu yana dünya çapında çevre ve kadın arasındaki ilişkiler ile ilgili yoğun çalışmalar başlatılmıştır. Yine Birleşmiş Milletler'in de 1970'lerden itibaren çevre konusunu özel olarak ele aldığı bilinmektedir.

Buradan yola çıkacak olan çalışma literatür taramasına dayanacaktır. Çalışmada, Birleşmiş Milletler'in özellikle 1970'lerden sonra yapmış olduğu toplantı ve konferanslarda çevre, kadın ve toplumsal cinsiyet kavramları ile ilgili yaptığı düzenlemeler tarihsel süreç içinde incelenmeye çalışılacaktır. Birleşmiş Milletler tarafından yapılan çalışmalar kronolojik sıra ile incelenerek kuruluşun rolü ve bu bağlamda ortaya koyduğu uygulamalar irdelenecektir. Bu kavramlar çerçevesinde ve kuruluşun geçmişten günümüze yaptığı toplantı ve konferanslar ışığında günümüzde çevre, kadın ve toplumsal cinsiyet kavramları konusunda mevcut durum ortaya konularak tartışmaya sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, Çevre Sorunları, Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Birleşmiş Milletler

ABSTRACT

Nowadays, environmental issues are important agenda of society. The importance of this issues gradually increase because of threatening human's life of environmental problems and ecocide. Environmental problems which threat human's life have an impact on women, infant and elders which are in vulnerable groups. However, it is emphasized at the works that data about environment issues which are made gender mainstreaming based are insufficient. So, it is stated that it is quite difficult to present women's positions about environment clearly.

Environment issues are approached by international organizations because of environmental problems boundless characteristic. In this context, it is known that many organizations at international level take steps devoted to developing multilateral cooperation methods for finding solutions to environmental problems. United Nations which is one of them, includes environment and women relations in its studies always. Since the beginning of 1970's, intensive works are started about relations between environment and women worldwide. Nevertheless, it is known that United Nations approaches environmental issues specially since 1970's.

Starting from this point of view, this study will be based on literature review. In this study, United Nations' regulations about environment, women and gender mainstreaming concepts at assembly and conferences especially just after 1970's are tried to examine. Studies by United Nations are examined in chronological order and role of organization and its practices

are scrutinized. Within the scope of this concepts and in consideration of organization's assembly and conferences from past to present, nowadays current situation about environment, women and gender mainstreaming concepts are manifested and presented to discuss.

Key Words: Environment, Environment Problems, Women, Gender Mainstreaming, United Nations.

GİRİŞ

Çevre konusu günümüzde toplumların önemli bir gündemi haline gelmiştir. Çevre sorunlarının artık insanların yaşamını tehdit etmesi ve çevrenin geri dönülmez bir şekilde tahribatı bu konunun önemini giderek artırmaktadır. İnsanların yaşamını tehdit eden çevre sorunları özellikle hassas gruplar içinde yer alan kadın, çocuk ve yaşlılarda daha etkili olmaktadır. Bununla birlikte çevre konusunda toplumsal cinsiyet temelinde oluşturulmuş verilerin yetersiz olması yapılan çalışmalarda vurgulanmaktadır. Dolayısıyla, kadınların çevre açısından durumlarını net olarak ortaya koymanın oldukça zor olduğu belirtilmektedir. Yine çevre konusu özellikle çevre sorunlarının sınır tanımayan özelliğinden dolayı uluslararası kuruluşlar tarafından ele alınmaktadır. Bu bağlamda uluslararası düzeyde birçok kuruluşun çevre sorunlarına çözüm bulmak için çok taraflı işbirliği yollarını geliştirmeye yönelik girişimlerde bulunduğu bilinmektedir. Bu kuruluşlardan biri olan Birleşmiş Milletler (BM), yaptığı çalışmalarda çevre ve kadın ilişkisine her zaman yer vermiştir. 1970'lerin başından bu yana dünya çapında çevre ve kadın arasındaki ilişkiler ile ilgili yoğun çalışmalar başlatılmıştır. Yine BM'nin de 1970'lerden itibaren çevre konusunu özel olarak ele aldığı bilinmektedir. Toplumsal cinsiyetin sadece kadın olarak değil, eşitsizliğin görüldüğü her cins için uygulanması vurgulansa da kadınlar her anlamda haksızlığa uğramaktadırlar. Kadın ve çevre konusu birbiriyle ilişkili olarak evrilmekte ve birbirinden ayrı düşünülmemektedir. Bu kapsamda bu çalışmada BM'nin çevre, çevre sorunları ve kadın konusu ile ilgili yaptığı toplantı ve konferanslar tarihsel seyri kapsamında genel olarak ele alınmaya çalışılacaktır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Birleşmiş Milletler (BM)'in genel olarak ortaya çıkış sürecine göz atacak olursak, BM, İkinci Dünya Savaşı sırasında, dönemin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Churchill'in 14 Ağustos 1941 tarihli Atlantik Bildirisi ile kurulma adımları atılmıştır. (Gün, 2002: 5) Sovyet, Amerikan ve İngiliz liderleri, 1 Ocak 1942'de Washington'da "Birleşmiş Milletler Bildirisi"ni imzalamışlardır. 1 Kasım 1943'te Moskova Bildirisi'nin ABD, SSCB, Çin, İngiltere tarafından imzalanmasını müteakip 3-11 Şubat 1943 Yalta Konferansı ile de BM'nin anılan kuruluş süreci tamamlanmıştır. BM'nin nihaî kuruluş

imzası ise 25 Nisan 1945'te San Francisco'da, Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etmiş ülkelerin katılımı ile atılmış ve Birleşmiş Milletler Anlaşması, 24 Ekim 1945'te yürürlüğe girmiştir. (Gün, 2002: 6)

BM örgütünün amaçları özet olarak; (Gün, 2002: 6)

- Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve devamını sağlamak,
  - Barışa karşı tehditleri engellemek ve bertaraf etmek,
  - Uluslararası dostça ilişkiler geliştirmek,
  - Ekonomik, sosyal kültürel alanlarda uluslararası işbirliğini sağlamak,
  - Üyelerin dış siyasetlerini uyumlaştıran bir merkez olmak,
- şeklindedir.

BM örgütünün sayılan amaçlara ulaşmak için uyacağı ilkeler de yine aynı kapsamda belirlenmiştir. BM, asil ve yeni üyeler olarak adlandırılan iki grup altında üyelik hakkına sahip olmuş toplam 189 üye devletin oluşturduğu bir bütünlüktür. Asil üyeler olarak adlandırılan ilk grup, BM anlaşmasını imzalayan ilk 50 üye ülke bulunmaktadır ki Türkiye de bu grup içinde yer almaktadır. (Gün, 2002: 6) Yeni üyeler olarak adlandırılan ikinci grupta ise BM'ye sonradan katılan ülkeler bulunmaktadır; bugün 139 üye ülke yeni üyeler arasındadır. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK), Birleşmiş Milletler'in kuruluş sürecinde yer alan ABD, SSCB, Çin ve İngiltere'ye ilaveten Fransa'nın da katılımıyla oluşan beş daimî ve on da Genel Kurul tarafından seçilen toplam onbeş üye devletten oluşmaktadır. Veto hakkı olarak adlandırılan beş daimî üyeye tanınan ve diğer üyelerden ayrıcalıklı olarak sahip olunan yetki bütünü ise BM'yi ele alan çeşitli analizlerde örgütün misyonuna ve vizyonuna uymayan en önemli husus olarak değerlendirilmektedir. (Gün, 2002: 6) BM'ye katılmak isteyen yeni ülkeler Güvenlik Konseyi tarafından tavsiye edilir ve Genel Kurul kararı ile de üyelik prosedürü gerçekleşir. Üye devletlerin BM Anlaşmasından doğan yükümlülüklerini yerine getirmediği veya BM prensiplerine aykırı davrandıkları durumlarda üyelikleri ile ilgili tedbir veya engelleme kararı ile yaptırım uygulamasına gidilebilmektedir. Üyeliğin sona erdirilmesi ve üyeliğin askıya alınması Güvenlik Konseyi tavsiyesi ile başlayan bir prosedürün takip edilmesi sonucunda gerçekleşir. Bu durumlarda Genel Kurul'un nitelikli çoğunluk (2/3) ile karar alması gerekmektedir. BM Anlaşmasında "üyelikten çekilme" şeklinde bir konu bulunmamaktadır; zira üyelikten çekilmenin örgüt amaçlarının tanınmaması anlamında dünya barışını ve düzenini tehdit edici bir unsur oluşturabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle anılan husus BM Anlaşmasında öngörülmemiş, esasen tüm dünya devletlerinin dünya barışına katkısı hedeflenmiştir. Birleşmiş Milletler'in başlıca 6 organı bulunmaktadır.

Bunlar, Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi, Uluslararası Adalet Divanı ve Sekreteryaya olarak adlandırılmıştır. (Gün, 2002: 7)

Çevre ve kadın konuları ile ilgili çalışmaları da 1970'li yıllardan itibaren başlamıştır. Çevre, en genel anlamıyla canlıların içinde yaşadığı, hayati bağlarla bağlı oldukları ve çeşitli şekillerde birbirlerini etkiledikleri ortam olarak tanımlanabilir. (Saçlı, 2009: 28) Çevre insan etkinlikleri ve canlı varlıklar üzerinde hemen ya da uzunca bir süre içinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamı olarak ifade edilmektedir. (Keleş, Hamamcı, Çoban, 2009: 51) Bununla birlikte çevre kavramı konusunda bütün disiplinlerin üzerinde anlaştığı bir tanım bulmanın güç olduğu belirtilmektedir. (Turgut, 2009: 1) Teknik bilimlerle sosyal bilimlerde çevre kavramı bazı ayrımlar yapılarak açıklanmaya çalışılmıştır. (Turgut, 2009: 1) Bunlar birbirleriyle örtüşmediği gibi net kategoriler de oluşturmamaktadır. (Turgut, 2009: 1) Teknik alandaki fiziksel çevre ile insan çevresi ayrımında fiziksel çevrede litosfer, atmosfer, biyosfer ve hidrosferin temsil ettiği canlı-biyotik ve cansız-abiyotik çevrenin bütünü, insan çevresi ise insanın tüm yönlerini (becerileri, yetenekleri, kurumları) kapsayan ve hepsi yenilenebilir olan harici kaynakları göstermektedir. (Turgut, 2009: 1-2) Sosyal bilimlerde, bunların ikincisinin ilkinin de içine alan geniş bir anlamda kullanılmasıyla, bu ayırım netliğini kaybetmiş olup bu alanda doğal çevre- yapay çevre ayrımı ağırlık kazanmıştır. (Turgut, 2009: 2) Ancak sosyal bilimlerde sıkça kullanılan kültürel çevre, yaşam kalitesi, yaşam çevresi, peyzaj sözcüklerinin değişik çevresel öğelerin etkileşimleri çerçevesinde ortaya çıkan durumlara ilişkin olması (doğal ve yapay çevre öğelerinin bütünlüğünden ayrı düşünülmemesi) yüzünden bu ayrımın da net olduğu söylenememektedir. (Turgut, 2009: 2) Ayrıca bu bilimlerde bazı kavramların (çevre-doğa, çevrebilimler-ekoloji, çevresel değer-çevresel varlık, kültürel değer- kültürel varlık) birbirlerinin alanına taşacak ölçüde ve kimi zaman da yanlış anlamalara sebep olacak şekilde kullanılması konunun karmaşıklığını artırmaktadır. (Turgut, 2009: 2)

Çevre sorunları, üretim ve tüketim sürecinde doğal kaynakların aşırı kullanılmasından dolayı doğal dengenin bozulması, hava, toprak, su ve dolayısıyla gıda kaynaklarının kirlenmesi, hızlı nüfus artışı ve kentleşme problemleri, kötü sağlık koşulları, eğitim ve beslenme problemleri, ulaşım, gürültü gibi birçok problemi kapsayan sorunlar kümesidir. Dolayısıyla, çevre sorunlarının çevre kirliliğine indirgenerek açıklanması mümkün değildir. 21. yüzyıla gelindiğinde çevre sorunlarının içeriğinde, ortaya çıkan yüksek teknolojiye sahip uygarlığın, bilim ve teknolojideki gelişmelerin yarattığı yeni toplum modelinin, kısacası insanlığın geleceğinin nasıl yönlendirileceği ve yönetileceğine ilişkin kararların alınması ve bunların uygulanması önemli yer tutmaktadır. (Saçlı, 2009: 34) Çevre sorunları; su kirliliği, hava

kirliliği, toprak kirliliği, gürültü kirliliği, radyoaktif kirlilik, atıklar olarak sayılabilir. (Aydoğdu, 2014: 135) Kirliliğin yanı sıra küresel ısınma ve iklim değişikliği, doğal bitki örtüsünün tahribi, hayvan varlığı ve türlerinin neslinin tükenmesi, yeryüzündeki su kaynaklarının yok olması, doğal kaynakların tükenmesi, erozyon ve çölleşme, asit yağmurları, ozon tabakasının incilmesi, yağmur ormanlarının yok olması gibi çevre sorunları dünyayı tehdit eden çevre sorunlarının başında gelmektedir. (Aydoğdu, 2014: 135)

Toplumsal cinsiyet ve çevre dendiğinde ne kastedildiğine ilişkin genel bir yanlış anlama söz konusudur. Toplumsal cinsiyetin “içerilmesi” kavramı, bu konunun bütün politikalara ve programlara yansıtılmasını ve alınan kararların kadınlar ve erkekler üzerindeki etkilerinin ayrı ayrı incelenmesini öngören bir yaklaşımı anlatmaktadır. (Birleşmiş Milletler Çevre Programı, 2)

Toplumsal cinsiyet ve çevre konusu ise, toplumsal cinsiyetin içerilmesinden çok daha ötede bir başlıktır. Toplumsal cinsiyet ve çevre konusundaki tartışmalar iki ilkeye dayanır: (Birleşmiş Milletler Çevre Programı, 2)

1. Toplumsal cinsiyetin insan/çevre etkileşimini, çevreyle ilgili her tür kullanımı, bilgiyi ve değerlendirmeyi dolaylıladığı; ve
2. Toplumsal cinsiyet rollerinin, sorumluluklarının, beklentilerinin ve işbölümünün insanın çevreyle olan bütün ilişkilerini biçimlendirdiği.

Toplumsal cinsiyet farklılıklarının ve eşitsizliklerinin, çevreyle her tür ilişkiyi, kullanımı ve etkiyi kapsam ve nitelik olarak etkilediği bugün açık biçimde ortaya çıkmıştır. (Birleşmiş Milletler Çevre Programı, 2)

Ruanda'dan örnekler: (1) Ruanda'da yıllık nüfus artış hızı yüzde 2 ile çok yüksektir. Yardım kuruluşları aracılığıyla aile planlamasını yerleştirmeye yönelik her girişim, hükümetin, kiliselerin ve camilerin önemli direnciyle karşılaşmaktadır. Bu, bir kadın sorunu değil toplumsal cinsiyet sorunudur; çünkü bu sayılan kurumların üçü de erkeklerin denetimindedir. (2) Amerikalı mühendislerin sondaj yoluyla ulaştıkları yer altı su kaynakları, kalite açısından, toplulukların kullanageldikleri nehir suyundan çok daha iyidir. Ayrıca, açılan kuşular nehirden daha yakın olduğundan, su getirme işini üstlenen kadınlar bundan zaman tasarrufu da sağlayabileceklerdi. (Birleşmiş Milletler Çevre Programı, 2)

Ama açılan kuyular kullanılmadı. Neden? Çünkü, yetişkin erkekler balık tutarken veya ürünlerini sularken, genç kız ve erkekler arasındaki toplumsal etkileşimin sağlanabileceği başlıca yer nehir kıyılarıydı. (Birleşmiş Milletler Çevre Programı, 2)

Bu iki örnek ile konunun neden kadın ve çevre değil de toplumsal cinsiyet ve çevre olarak alınması gerektiği ortaya çıkacaktır, ancak yine de çalışmada bütünlük açısından “kadın” ifadesi de kullanılmıştır.

Yukarıda değinilen iki genel ilke kendini çeşitli çevre ilişkileri ve etkileşimleri aracılığıyla ortaya koymaktadır: (Birleşmiş Milletler Çevre Programı, 3)

- Toplumsal cinsiyet farklılıkları doğal kaynakların kullanımında ve yönetiminde açıkça görülmektedir ve aile, topluluk, vb. içindeki eşitsiz ilişkiler kadınların kaynaklara erişimini dolaylılamaktadır;
- Toplumsal cinsiyet farklılıkları, köklerini çevrenin eşitsiz kullanımında bulan geçim stratejilerinde açıkça ortaya çıkmaktadır;
- Toplumsal cinsiyet farklılıkları çevreye, belirli kaynaklara ve çevre sorunlarına ilişkin bilgi düzeyinde de ortaya çıkmaktadır;
- Toplumsal cinsiyet farklılıkları, kaynakların yönetilmesine, sahiplenilmesine ve bakımına, ayrıca bu kaynaklara erişim hakkına ilişkin sorumluluklarda da kendini göstermektedir;
- Toplumsal cinsiyet farklılıkları, çevreyle yüz yüze gelişlerde, çevreye ilişkin algılamalarda ve çevre sorunlarının niteliğine ve ciddiyetine ilişkin anlayışlarda da ortaya çıkmaktadır;
- Yukarıda belirtilenlerin hepsi, çevreyle ilgili sorumluluklarda, özende ve eylemlerde toplumsal cinsiyet farklılaşmalarına katkıda bulunmaktadır.

ÇEVRE VE KADIN İLE İLGİLİ GERÇEKLEŞTİRİLEN ÖNEMLİ KONFERANSLAR

1970’lerin başında kadınlar, uluslararası toplantıların kadınların günlük yaşamlarını iyileştiren somut sonuçlar üretmediğini ve kadınları ilgilendiren konularda uluslararası alanda yeni bir farkındalık oluşturulması gerektiğini savunarak, yeni bir atılıma geçtiler. Uluslararası kadın hareketi, dünyanın dikkatini kadınların sorunlarına çekmek için, 1972’de BM’ye bir dilekçe vererek, 1975 yılının “Uluslararası Kadın Yılı” ilan edilmesini istedi. Bu talep BM Kadının Statüsü Komisyonu tarafından kabul edildi. Amaç: “Kadın erkek eşitliğini geliştirmeye yönelik faaliyetleri yoğunlaştırmak ve kadınların ulusal ve uluslararası kalkınmaya katkısını artırmak” olarak ifade edilmişti. Komisyonun kararını onaylayan BM Genel Kurulu, kalkınma amacının yanına barış ve eşitliği ekledi. Aynı yıl, Meksika’da “Birinci Dünya Kadın Konferansı” düzenlendi. 1979 yılında BM’de Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin kabulü ile kadın hareketi etkili bir mücadele aracına kavuştu. (Anıl, İlkkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:6)

Stockholm Konferansı (Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı, 1972)

5-16 Haziran 1972 toplanan Stockholm Konferansı o zamana değin çevre üzerine yapılan en önemli ve başarılı konferanstı. Konferansa katılanlar çevresel bozulmalarla savaşıma karşı uluslararası bir eyleme gereksinim olduğu sonucuna vardılar. Konferans sonunda İnsan Çevresi Üzerine Bir Deklarasyon, 109 tavsiyeden oluşan bir eylem planı ve kurumsal ve mali düzenlemeler konusunda bir tavsiye kararı kabul edilmiştir. Stockholm konferansı sonucu kabul edilen deklarasyonun ülkeler için herhangi bir bağlayıcılığı yoktur. (Öztunç, 2006: 69)

Stockholm deklarasyonu çevre ve kalkınma ile ilgili 26 ilkeyi içermektedir. Stockholm deklarasyonuna göre, insan çevresinin korunması ve iyileştirilmesi insanların refahı ve kalkınması için temel bir konudur. Dünya nüfusunun doğal artışının bu şekilde devam etmesi çevrenin korunması açısından önemli bir sorundur. Ancak sosyal ilerlemeler ve üretimin artışıyla birlikte, bilim ve teknolojilerdeki ilerlemelerle insanlığın çevresini geliştirmesi yeteneği her geçen gün artmaktadır. İnsanlar, bugünkü ve gelecek kuşaklar için çevrenin korunması ve iyileştirilmesi için çok önemli bir sorumluluk taşımaktadır. Eşitlik, özgürlük ve kaliteli bir çevre içinde yaşam için gerekli koşullar gibi temel insan hakları deklarasyonda belirtilmiştir. Irk ayrımcılığı, ayrımcılık, kolonicilik ve baskının diğer türleri kınanmıştır. Deklarasyonda, doğal kaynakların sadece petrol ve mineraller olmadığı ayrıca su, hava, bitkiler ve hayvanlar olduğu vurgulanmıştır. Bu kaynaklar bugünkü ve gelecek kuşaklar için korunmalıdır. İnsanlığın doğal yaşamı ve habitatlarını korumada belirli sorumluluğu vardır. Yenilenemeyen kaynaklar tüketilmemelidir. Doğada absorbe edilemeyen toksik atıkların ve diğer maddelerin üretimi özellikle deniz kirliliğinin önlenmesi için durdurulmalıdır. Ülkeler, çevreyi korumak ve geliştirmek için işbirliği yapmalıdır. Ülkeler, kendi sınırları dışında olan kirlilik ve diğer çevre tahribatı mağdurları ile ilgili sorumluluk ve tazminatla ilgili uluslararası hukuk kuralları geliştirilmesi için işbirliği yapmalıdır. Ülkeler çevresel olaylarla ilgili ölçütler ve normlar belirlemelidir. Ayrıca, deklarasyonda her türlü nükleer silah ve kitle imha silahı üretimi kınanmıştır. Stockholm Konferansının çeşitli önemli sonuçları olmuştur. Çevresel sorunların uluslararası boyutları ve insan çevresinin önemi bu konferansta kabul edildi. Stockholm'den önce çevre insandan ayrı bir şey olarak görülmekteydi. Konferansı takiben, çevresel kötü yönetimin sonuçlarının temel mağduru insan olduğu anlayışıyla, insan çevresini algılama konusunda daha geniş bir perspektif oluştu. Konferans zengin ve fakir ülkeler arasındaki farklı bakış açıları açısından bir uzlaşma sağlanmasına yardımcı oldu. Konferansa birçok hükümet-dışı örgütün katılımı ve tartışmalardaki durumları, hükümet-dışı örgütler için, hükümetlerin ve uluslararası örgütlerin çalışmalarında yeni bir rolün başlangıcı olmuştur. Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) bu konferans sonucu kurulmuştur. (Öztunç, 2006: 71)

Stockholm Konferansında altı temel konu ele alınmıştır. Bunlar: (Öztunç, 2006: 71)

- Çevresel kalite için yerleşim alanlarının planlaması ve yönetimi
- Doğal kaynakların kullanımında çevre koruma ağırlıklı bakış açısı
- Uluslararası öneme sahip kirleticilerin tanımlanması ve kontrolü
- Çevresel sorunlarla ilgili eğitim,kültür,sosyal ve bilgi politikaları
- Kalkınma ve çevre
- Eylem önerilerinde uluslararası örgütlerin yer alması

Birleşmiş Milletler Birinci Dünya Kadın Konferansı (Meksika, 1975)

Meksika’da 1975 yılında yapılan Birleşmiş Milletler Birinci Dünya Kadın Konferansı sadece kadın sorunlarını görüşmek üzere dünya devletleri düzeyinde yapılan ilk uluslararası toplantıdır. Bu toplantıda kadınlar, ulusal, ekonomik ve kültürel sınırları aşarak ortak sorunlarını BM platformunda tartıştılar. Devletler, kadın sorunlarına nasıl yaklaştıklarını, ilk kez, bu konferansın bildirgesiyle tanımladılar; dünya nüfusunun yarısını oluşturan kadınların sorunlarının, bir bütün olarak toplumun sorunu olduğunu ilk kez burada kabul ettiler; daha sonraki gelişmeler burada belirlenen zemin üzerinde yükseldi. Bildirgede kadınların mevcut ekonomik, siyasal ve toplumsal konumunun mutlaka değiştirilmesi gerektiği, bunun için de bir yandan yapısal değişiklikler yapılırken, bir yandan da temel anlayışları değiştirmek gerektiği vurgulandığı ifade edilmektedir. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:7)

Birinci Dünya Kadın Konferansı’nda hazırlanıp kabul edilen Dünya Eylem Planı’nda hedef “Eşit Haklar, Kalkınma ve Barış”tı. Birleşmiş Milletler bu planın hayata geçirilmesi amacıyla 1976-1985 arasını “Eşit Haklar, Kalkınma ve Barış için Kadın Onyılı” ilan etti. Eylem Planı’nda saptanan dokuz ana faaliyet alanı uluslararası işbirliği ve barış; siyasal katılım; eğitim; istihdam; sağlık ve beslenme; aile; nüfus; konut ve diğer toplumsal sorunlar (göçmen ve yaşlı kadınlar, fuhuş ve kadın ticareti, vb.) idi. Eylem Planı aracılığıyla BM’ye üye bütün devletlere, ilk kez, kadın sorunlarına yönelik çözümler üretecek ulusal ve uluslararası mekanizmalar oluşturma çağrısı yapıldı. Kadınların toplum içindeki konumlarını, eşitlik/eşitsizliğin ölçüsünü somut olarak saptamak için cinsiyet ayrımlı istatistikler yapılması ve veri bankaları oluşturulması da önemli kararlar arasındaydı. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:7)

Dünya Doğa Şartı

Dünya Doğa Şartının hazırlanmasında en önemli rolü Dünya Koruma Birliği (IUCN) adlı örgüt üstlenmiştir. 1972 Stockholm Konferansından sonra, bazı ülkeler Stockholm ilkelerinin

yerine getirilmesi için adımlar atmaya başladılar. Dünya Koruma Birliğinin, Eylül 1975’de Kinsasa’da gerçekleştirilen 12.genel kurulun da Zaire devlet başkanı Mobutu’ nun yaptığı konuşma küresel ilkelerin bir dünya şartında şekillendirilebileceği düşüncesini başlattı. Bundan sonra IUCN uzmanlar panelinin hazırladığı taslak metin örgüt üyelerinin incelenmesine sunuldu. (Öztunç, 2006: 72)

Metnin yeniden gözden geçirilmesi tamamlandığında, Zaire bu metni Afrika Birliği Örgütünün desteğiyle de BM’ye sundu. BM bu metni üye ülkelere dağıttı ve bağımsız uzmanlar grubuna sundu. Bütün yorumlar alındıktan sonra, BM genel kurulu bu metni onayladı ve 28 Ekim 1982 tarihinde Dünya Doğa Şartını ilan etti. Dünya Doğa Şartı, bir başlangıç ve 24 maddeden oluşan üç bölüme ayrılmaktadır: Bunlar ‘genel ilkeler’, ‘görevler’ ve ‘uygulamadır’. Başlangıç kısmı temel kavramları açıklamaktadır. Buna göre insanın kendisi doğanın bir parçasıdır, uygarlık doğada kökleşmiştir, yaşamın her türü eşsizdir ve insan için değerine bakılmaksızın saygıyı hak etmektedir. İnsan doğanın durumunu ve kalitesini ve doğal kaynaklarını korumalıdır çünkü insan doğayı değiştirebilir ve kaynaklarını tüketebilir. Temel ekolojik süreçlerin ve varoluş için olduğu kadar yaşayan organizmalarının çeşitliliği için gerekli olan yaşam destek sistemlerinin sürdürülmesi gereklidir. Uygarlığın ekonomik, sosyal ve politik yapılarının devamı ve barışın korunması doğanın ve kaynaklarının korunmasına bağlıdır. Doğayı etkileyen bütün insan davranışlarında ilan edilen ilkeler rehber ve denetleyici olmalıdır. İlkeler göre doğaya saygı gösterilmelidir ve temel süreçler bozulmamalıdır. Bütün yaşam formlarının, vahşi veya evcil, popülasyon düzeyi en azından türlerini devam ettirecek düzeyde olmalıdır. Buna ek olarak, dünyada bulunan hem karada hem de denizdeki eşsiz alanlar özel koruma altına alınmalıdır ve diğer doğal kaynaklar kadar ekosistemler ve organizmalarda optimum sürdürülebilir verimliliklerini ve devamlılıklarını sürdürebilecekleri şekilde yönetilmelidir. Şartın ikinci bölümünde, bu kavramların belirli uygulamaları açıklanmaktadır. Bu ilkeler, doğal sistemlerin uzun dönemdeki kapasitelerini de dikkate alarak, doğanın korunmasının, sosyal ve ekonomik gelişmeye yönelik plan ve uygulamalarla tamamlanmasını öngörmektedir. (Öztunç, 2006: 73)

Kadınlar ile bağlantılı olarak doğal kaynakların tüketilmesine karşı çabalar ve doğa üzerine farklı faaliyetlerin sonuçlarının değerlendirilmesi konusu ele alınabilir. Bu bağlamda, kirletenlerin, doğal sistemlere bırakılmasından kaçınılmalıdır.

Doğal felaketlerin ve sonuçlarının önlenmesi için doğaya zarar verecek uygulamalardan kaçınılmalıdır. Son onbir ilke uygulama ile ilgilidir. Bu ilkelerin hukuki bir çerçeveye sokulması ve uygulamaya yansıtılması öngörülmektedir. Doğa ile ilgili bilgiler yayımlanmalı ve doğadaki gelişmeler gözlenerek bilgilerin arttırılması için çalışmalar yapılmalıdır. Doğanın korunması amacının gerçekleştirilmesi için gerekli idari yapılanmalar, programlar ve fonlar

sağlanmalıdır. Özellikle 21. ilke uluslararası hukuk açısından önemlidir. Bu ilkeye göre, devletler, diğer kamu otoriteleri, uluslararası örgütler, bireyler, gruplar ve şirketler, bilgi değişimi ve danışmayı da içeren ortak faaliyetler ve diğer gerekli eylemler aracılığıyla doğayı koruma konusunda işbirliği yapmalıdır. Doğaya zarar verebilecek üretim süreçleri ve ürünler için standartlar oluşturulmalıdır. En son üç ilke, başlangıçta ilan edilen kavramları, ayrıntılı olarak ele almaktadır. Dünya Doğa Şartının ilkeleri bağlayıcı bir yasal belge durumuna getirilmemiştir. Bu ilkeler önemli kavramlara işaret etmiştir. Ayrıca, bu ilkeler 1985 Güney-Doğu Asya Doğanın ve Kaynakların Korunması Sözleşmesi gibi önemli sözleşmeler içinde birleştirilmiştir. Bunun dışında belirli ulusal hukuklar içinde de yer almıştır. (Öztunç, 2006: 74)

Birleşmiş Milletlerce ilan edilen “Uluslararası Kadın Onyılı” 1980’de Kopenhag’da, 1985’te Nairobi’de yapılan konferanslarla devam ederek kadınları hükümetlerarası gündemin üst sıralarına oturttu; aynı zamanda da uluslararası planda kadınlar arası işbirliğinin gelişmesine uygun ortam yarattı. Meksika’da yapılan konferans Meksika kadın hareketinde, Nairobi’de toplanan konferans Afrika kadın hareketinde önemli birer dönüm noktası oluşturdu; onlara güç ve hız kattı. Tüm dünyada kadınlar, ülkelerinin hükümetlerine Onyıl’da verdikleri sözleri gerçekleştirmeleri, ayrımcı yasaları değiştirmeleri, kadın işlerine bakacak daireler kurmaları için baskı yaptılar. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:6)

Birleşmiş Milletler İkinci Dünya Kadın Konferansı (Kopenhag, 1980)

“Kadın Onyılı”nın ortasında, 1980’de durum değerlendirmesi yapmak üzere Danimarka’nın başkenti Kopenhag’da toplanan İkinci Dünya Kadın Konferansı’nda, kadının statüsünün iyileştirilmesi konusunda oldukça yavaş ilerleme kaydedildiği saptandı. Kopenhag Konferansı eşitliği, sadece yasal eşitlik değil, haklarda, sorumluluklarda eşitlik ve kalkınmadan yararlanma ve kalkınmaya aktif birer aktör olarak katılma fırsatlarında eşitlik olarak yorumladı. Karşılaşılan engelleri aşmak ve Onyıl’ın ikinci yarısı için öngörülen adımları hızlandırmak ve derinleştirmek amacıyla bir Eylem Programı hazırlandı. Bu programda göze çarpan yeniliklerden biri, öncelikli sorun alanları arasında aile içi şiddet konusuna yer verilmesidir. Ayrıca mülteci kadınlar, genç kadınlar ve özürlü kadınlar gibi grupların, acil çözüm gerektiren özel durumları ve ihtiyaçları olduğu yaklaşımını benimseyen konferans bu başlıkları da sorun alanları içine dahil etmiştir. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:8)

Kadınlara Karşı Her Türülü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Kadın Onyılı etkinlikleri sürerken, BM de bu çerçevede, İkinci Dünya Kadın Konferansı’ndan bir yıl önce, yani 1979’da “Kadınlara Karşı Her Türülü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi”ni

kabul etmişti. Konferans sırasında düzenlenen bir törenle, sözleşme 53 devlet tarafından daha imzalanarak yürürlüğe girdi. İmzalayan ülkelerin sayısı, sözleşmenin kabul edilmesi için BM kurallarına göre gerekli olan 20 imzanın çok üstündeydi. İkinci Dünya Kadın Konferansı, dünya devletlerini kadınların eşitliği açısından çok önemli bir belge olan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ni imzalayıp onaylamaya davet etti. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:8)

Birleşmiş Milletler Üçüncü Dünya Kadın Konferansı (Nairobi, 1985)

Birleşmiş Milletler tarafından ilan edilen Kadın Onyılı 1985'te sona erdiğinde hükümetler ve tüm dünyadan bir çok kadın örgütü, kazanımları gözden geçirmek, engelleri belirlemek ve bütün bunları göz önünde tutarak 1975'te belirlenen ama gerçekleştirilemeyen hedeflere 2000 yılına kadar ulaşılmasını sağlamaya yönelik bir eylem planı hazırlamak üzere Kenya'nın başkenti Nairobi'de toplandılar. 1975'te Kadın Onyılı başladığında, dünya ticaretindeki büyümenin, para akışındaki artışın ve teknolojik gelişmelerin hızlı ekonomik büyümeyi sürdürülebilir kılacağı, bunun da gelişmekte olan ülkelerde kadınların ekonomik ve toplumsal yaşama daha fazla katılmasına elverişli koşullar yaratacağı varsayılmıştı. Nairobi Konferansı, bütün bu varsayımların ve umutların boşa çıktığı bir dönemde yapıldı. 1975-1985 arasında dünyada gelir dağılımındaki eşitsizlikler büyümüş, gelişmekte olan ülkelere gittikçe artan ve yer yer derinleşen ekonomik krizler yaşanmış, soğuk savaş döneminin iki bloğu arasında hızlanan silahlanma yarışı ülke gelirlerinin kadınlar lehine kullanılmasını engelleyici bir rol oynamıştı. Kadınların durumu pek çok açıdan kötüleşmiş, Kadın Onyılı'nın başındaki iyimser havadan eser kalmamıştı; gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum daralacağına giderek büyüyordu. Artık yoksullaşma başlıca kadın sorunlarından biri olarak tanımlanmaktaydı. Kadınlar yoksullaşıyor, yoksulluk kadınlaşıyordu. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:9)

O dönemde dünya genelinde sosyalist ve kapitalist sistemler, zengin ve yoksul ülkeler arasında yaşanmakta olan politik kutuplaşmalar konferans görüşmelerine de yansdı. Konferansta yer yer tikanıklıklara yol açan hükümetler düzeyindeki bu çekişmeler, bir taraftan da kadın gruplarının hükümetlerinden bağımsız tavır almaya ve özgün tavır ve yaklaşımlar üretmeye yönelmesine ve Latin Amerika ülkeleri ile Hindistan başta olmak üzere birçok ülkede güçlü kadın hareketlerinin ortaya çıkmasına vesile oldu. Konferansın sonunda kabul edilen "İleriye Yönelik Stratejiler" belgesinde, hem "gelişmiş" hem de "gelişmekte olan" ülkelerdeki kadınların yaşadığı çok çeşitli sorunlar tanımlandı ve kadınların 21. yüzyıla bunları aşarak yönelmesi için izlenecek stratejiler belirlendi. Konferans belgesinde, kadınların her düzeydeki karar alma mekanizmalarına katılmalarının gerekliliği özellikle vurgulandı. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:10)

1990'lara varıldığında, toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın odaklı olmayan uluslararası toplantılarda da gündemin önemli bir parçasını oluşturur hale geldi. Dünya kadınları arasındaki işbirliği ve dayanışma ise sivil toplum hareketinin en büyük başarılarından biri olarak dikkatleri üzerine çekti. Kadınlar BM tarafından düzenlenen uluslararası toplantılarda bir taraftan resmi heyetlerde yer alıyor, diğer taraftan da her resmi toplantıya eşlik eden, dileyen herkesin izleyip söz alabildiği sivil toplum kuruluşları forum ve etkinliklerine katılıyor, görüş alışverişinde bulunup, daha sonra da devam eden birliktelikler kuruyorlardı. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:6)

Uluslararası kadın hareketi, 1990'lı yıllarda çok daha güçlü ve sonuç alıcı çabalar içine girdi. Soğuk savaş dönemindeki politik kutuplaşmaların gizlediği işsizlik ve yoksulluk, ekolojik dengenin bozulması, doğal kaynakların yok edilmesi gibi ciddi ekonomik ve toplumsal sorunlar artık daha gözle görünür bir hale gelmişti. Bu yıllarda yapılan konferanslarda kadınlar, sadece bu sorunlardan en ağır biçimde etkilenen kesim olarak değil, aynı zamanda değişimin en önemli aktörlerinden biri olarak yer aldılar. Kadın Onyılı'nın yarattığı ivme ile hareket eden uluslararası kadın hareketi 90'lı yıllarda New York'taki Çocuk Zirvesi'ni etkileyip kız çocuklarının özel ihtiyaçlarının ele alınmasını, Rio'daki Çevre ve Kalkınma Konferansı'nı etkileyip kadınların sürdürülebilir kalkınmada üstlendikleri merkezi rolün altının çizilmesini, Viyana'daki İnsan Hakları Konferansı'nda kadın haklarının insan hakları olduğunun kabul edilmesini, Kopenhag'daki Dünya Toplumsal Kalkınma Zirvesi'nde kadınların yoksullukla mücadelede oynamak zorunda olduğu merkezi rolün ele alınmasını, Kahire'deki Nüfus ve Kalkınma ve İstanbul'daki İnsan Yerleşmeleri zirvelerinde kadınların sağlıklarını, ailelerini ve evlerini etkileyen kararlar üzerinde kontrol sahibi olmaya hakları olduğunun vurgulanmasını sağladı. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:10)

Rio Konferansı (Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı, 1992)

1989 yılında, BM, sürdürülebilir kalkınmaya nasıl ulaşılabileceğini tartışmak amacıyla, çevre ve kalkınma konusu üzerine bir konferans planına başladı. 1990 yılında, konferans gündemi ve müzakere yöntemleri konusunda konferansın hazırlık komitesi Nairobi de çalışmalarına başladı. Daha sonra Cenevre ve New York kentlerinde toplantılar düzenlendi. Rio konferansı öncesi iki yıl boyunca uzmanlar, karar metinleri hazırladılar. Yeni tartışma sistemleri ortaya konuldu. Hükümet-dışı örgütler, iş, eğitim, kadın grupları, yerli gruplar ve diğer kesimlerden binlerce insan Rio hazırlıklarına katıldı. (Öztunç, 2006: 74)

Rio Konferansının temelleri İnsan ve Çevresi Stockholm Konferansına dayanmaktadır. 1983'te, Birleşmiş Milletler, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nu kurmuştur. Bu komisyonun hazırladığı "Ortak Geleceğimiz" raporu, insanların iş ve günlük yaşamlarında birçok şeyi değiştirmeleri gerektiğini, aksi durumda dünyamızın kabul edilemeyecek ölçüde

yoksullukla ve çevre tahribatıyla karşı karşıya kalacağı uyarısında bulunmuştur. Komisyon, küresel ekonominin insanların meşru istemlerine yanıt vermek zorunda olduğunu, ancak ekonomik büyümenin gezegenin ekolojik sınırlarına uyması gerektiğini belirtmiştir. Brundtland Komisyonu olarak da bilinen Komisyon, “çevresel olarak sağlam yeni bir ekonomik kalkınma dönemi” çağrısında bulunmuştur. “Ortak geleceğimiz” raporunda; insanlık, kalkınmayı sürdürebilme niteliğine sahiptir ve bunu gerçekleştirmek için “insanlık, gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılamalarını tehlikeye atmadan bugünkü gereksinimlerini karşılar” denmektedir. (Öztunç, 2006: 75)

3-14 Haziran 1992 tarihinde, Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde düzenlenen konferans, yüzden fazla devlet başkanını ve 175 ülkenin temsilcisini, BM kuruluşlarının temsilcilerini, diğer uluslararası örgütlerden ve hükümet-dışı örgütlerden birçok temsilciyi bir araya getiren dönüm noktası niteliğinde bir konferans olmuştur. Rio Konferansı, geçmişte örneği olmayan bir toplantıydı. Bu zirve en çok devlet başkanını bir araya getiren bir zirve oldu. Toplumun bütün kesimlerini konu üzerinde düşünmeye ve karar vermeye destek çabası ile bu zirve, hükümetlerarası kararların demokratik bir şekilde alınması açısından ilk uluslararası deneyim olmuştur. Konferans çevre ile ekonomik ve sosyal kalkınmanın ayrı konular olarak görülemeyeceğini ortaya koymuştur. Rio deklarasyonu, sosyoekonomik kalkınmaya çevre boyutunu da katarak, ülkelerin gelecekteki karar ve politikalarını dayandırmak zorunda oldukları temel ilkeleri içermektedir. 21.yüzyıl için kapsamlı bir çalışma programı olan Gündem 21, Rio de Janeiro'da 175 ülkenin bir buluşma noktası olmuştur. Gündem 21, tüm dünya insanları için kaliteli bir çevrenin ve gelişmiş bir ekonominin bir gereksinim olduğunu amaçlayan bir küresel ortaklık planıdır. Rio Konferansı sonucunda Rio Deklarasyonu ve Gündem 21 adını taşıyan eylem planı, Orman İlkeleri, iki uluslararası sözleşme ortaya çıkmıştır. (Öztunç, 2006: 76)

1. Rio Deklarasyonu

Rio'da, Yeryüzü Zirvesinde bir araya gelen ülkeler gelecekteki gelişmelere ışık tutması için bir takım ilkeler geliştirdiler. Bu ilkeler insanların kalkınma haklarını ve ortak çevremizi koruma sorumluluklarını tanımlamakta olup, 1972 BM İnsan ve Çevresi Stockholm konferansı sonucu yayımlanan Stockholm Deklarasyonu üzerine kurulmuştur. Rio Deklarasyonu, uzun vadeli ekonomik kalkınmanın tek yolunun, ancak çevrenin korunması ile bağdaştırılması olduğunu belirtmektedir. Bu da ancak ülkelerin, hükümetlerini, toplumlarını ve toplumun kilit kesimlerini içine alarak, yeni ve eşitliğe dayalı küresel bir ortaklık oluşturmaları durumunda gerçekleşecektir. Deklarasyona göre ülkeler, küresel çevre ve kalkınma sistemlerinin bütünlüğünü koruyacak uluslararası anlaşmalar oluşturmalıdır. Rio

ilkelerine göre insanlar, doğa ile uyum içinde sağlıklı ve verimli bir yaşamı hak etmektedir. (Öztunç, 2006: 78)

2. Gündem 21

Gündem 21, yirmi birinci yüzyılda çevrenin yönetimi için bir plan niteliğindedir. Gündem 21 bağlayıcılığı olan bir belge değildir. Bir çalışma planı veya eylem için gündem olarak nitelendirilebilir. Gündem 21, kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel yönden nasıl sürdürülebilir olabileceği üzerine bir eylem planıdır. Rio'da kabul edilen bu eylem planı, kalkınma ve çevre işbirliği konusunda küresel bir düşünce beraberliğini ve en yüksek düzeydeki politik anlaşmaları yansıtmaktadır. Gündem 21, hem günümüzün acilen çözülmesi gereken sorunlarını, hem de gelecek yüzyılda yapılması gerekenleri ele almaktadır. Gündem 21'in hedeflerinin yaşama geçirilmesi, kalkınmakta olan ülkelere önemli bir mali desteği gerektirmektedir. (Öztunç, 2006: 80)

Gündem 21 dört bölümden oluşmaktadır. (1) Sosyal ve Ekonomik Boyutlar, (2) Kalkınma için Kaynakların Korunması ve Yönetimi, (3) Temel Grupların Rollerinin Güçlendirilmesi, ve (4) Uygulama Yollarıdır. (Öztunç, 2006: 80)

Temel grupların rollerinin güçlendirilmesi üçüncü bölümde yer almaktadır. Bu bölümde sürdürülebilir kalkınma politikalarının uygulanmasında kadınların, gençlerin ve çocukların, yerli grupların, hükümet-dışı örgütlerin, çiftçilerin, iş ve sanayi çevrelerinin, bilim adamlarının rolünün ve etkin katılımının önemi vurgulanmıştır. (Öztunç, 2006: 85)

Birleşmiş Milletler İkinci Dünya İnsan Hakları Konferansı (Viyana, 1993)

Haziran 1993'te Viyana'da toplanan Dünya İnsan Hakları Konferansı uluslararası kadın hareketi için bir dönüm noktası oldu. 1948 yılında Birleşmiş Milletler tarafından onaylanan İnsan Hakları Bildirgesi'nde, kamusal alanda yaşanan hak ihlalleri üzerinde duruluyor, kadınların, kadın olmaları nedeniyle karşı karşıya kaldıkları insan hakları ihlallerine değinilmiyordu. İnsan Hakları Bildirgesi, insan haklarına kadın-erkek eşitliği açısından yaklaşmadığı gibi, kadınların özel alanda, yani aile içinde ya da işyerinde yaşadığı birçok insan hakları ihlalini de yok saymaktaydı. Oysa kadınlar, erkeklerden farklı olarak, özellikle aile içinde, örneğin, okula gönderilmemek, zorla evlendirilmek, çalışmasına izin verilmemek, aile fertleri tarafından şiddete maruz bırakılmak, namus adına şiddet yaşamak ya da öldürülmek gibi birçok insan hakları ihlaline maruz kalmaktadırlar. Dolayısıyla, kadınların çoğu İnsan Hakları Bildirgesi'nin getirdiği (örneğin mülteci statüsüne hak kazanmak gibi) koruyucu önlemlerin kapsamı dışında kalıyor, bu yapılanlar insanlık suçu olarak tanımlanmadığı, hatta genellikle suç bile sayılmadığı için, suçlular ellerini kollarını sallayarak dolaşmaya devam ediyorlardı. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:11)

1991’de ABD’nin New Jersey eyaletinde kurulmuş olan Küresel Kadın Liderliği Merkezi’nin (Center for Women's Global Leadership-CWGL) kadının insan hakları hakkında düzenlediği bir toplantıya katılan yirmi ülkenin kadınları, 1993 yılında yapılacak Dünya İnsan Hakları Konferansı’nın kadın haklarının insan hakları olduğunu dünya gündemine taşımak için iyi bir fırsat olduğuna karar verdiler. Dünyanın dört bir köşesinde kadının insan hakları konusunda çalışan kuruluşlar ve bağımsız kadınlar, konferansa hazırlık aşamasında açılan uluslararası Kadının İnsan Hakları Kampanyası’nda bulundu. Bu kampanyayı başlatan Küresel Kadın Liderliği Merkezi ve Uluslararası Kadın Platformu Merkezi (International Women’s Tribune Center-IWTC) tarafından hazırlanan ve Dünya İnsan Hakları Konferansı’nı, kadın haklarını, insan haklarının her boyutunda tam olarak ele almaya ve cinsiyet ayrımcılığına dayalı şiddeti, kültürler, sınıflar ve ırklar içerisinde değişik biçimlere bürünen evrensel bir olgu ve hemen harekete geçilip önlem alınmasını gerektiren bir insan hakları ihlali olarak tanımaya çağıran bir dilekçe imzaya açıldı. Dünya İnsan Hakları Konferansı başlamadan bu dilekçe 23 dile çevirilmiş, kampanyaya katılan bini aşkın grup, Türkiye de dahil 124 ülkeden yarım milyon imza toplamıştı! Konferansın bölgesel hazırlık toplantılarına katılıp, kadının insan haklarının tartışılması taleplerini dile getiren, raporlar sunan, kampanyalar düzenleyen dünya kadın kuruluşları, Viyana’da da konferansa paralel etkinlikler düzenlediler. Bunların en çarpıcısı, dünyanın çeşitli ülkelerinden 33 kadının tanıklık ettiği Viyana Kadının İnsan Hakları Mahkemesi oldu. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:11)

Birleşmiş Milletler Dördüncü Dünya Kadın Konferansı, (Pekin, 1995)

Pekin’de 1995 yılında gerçekleştirilen BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı şimdiye kadar yapılan kadın konferanslarının en büyüğüydü. Resmi konferansa 189 ülkeyi temsilen 17,000 delege katıldı. Uluslararası kadın hareketi, bir yandan konferansın hazırlanması sürecine aktif olarak katılırken, bir yandan da konferans sonunda oluşturulacak Eylem Platformu’nu etkilemek ve kadınların 21. yüzyıl dünyasına nasıl baktığını vurgulamak için, hükümetlerarası oturumlara paralel bir Kadın Forumu düzenledi. Tüm dünyadan kadın kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin katıldığı bu forumdaki katılımcı sayısı 30,000’in üzerindeydi. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:12)

BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’nda kadın sorunlarının evrensel olduğu mesajı verildi. Konferansın sonunda 189 ülkenin kabul ettiği Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu, kadın haklarının insan hakları olduğunun altını çizerek, hükümetlere, kadına karşı şiddeti önleme ve yeryüzünden silme çağrısında bulundu; silahlı çatışma ortamlarında kadınlara uygulanan yoğun şiddetin bir insanlık suçu olduğunu vurguladı; hükümetleri, kadının güçlenmesini ve toplumsal konumunun yükselmesini sağlamak, kadın-erkek eşitliğinin geliştirmek ve toplumsal cinsiyet perspektifini temel politika ve programlara yerleştirmekle

yükümlü kıldı. Nairobi Stratejileri'nde 2000 yılına kadar gerçekleştirilmek üzere koyulmuş hedeflerin çoğuna henüz ulaşamadığını saptayan Pekin Konferansı, bir durum değerlendirmesi yaparak Eylem Platformu'nda öncelik ve aciliyet taşıyan 12 alan belirledi. (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:12)

Hükümetler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör kaynak ve faaliyetlerini aşağıda sıralanan bu alanlarda odaklayıp, somut olarak harekete geçmeye çağrıldı: (Anıl, İlkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:13)

- Kadınların omuzlarına binen ve hep büyüyen yoksulluk yükü;
- Eğitimde ve eğitim hizmetlerine ulaşma konusundaki eşitsizlik ve yetersizlikler;
- Sağlık ve bağlantılı hizmetlerdeki ve bu hizmetlere ulaşmadaki eşitsizlik ve yetersizlikler;
- Kadına yönelik şiddet;
- Silahlı çatışmaların kadınlar üzerindeki etkileri;
- Ekonomik yapılarda ve politikalarda, üretime yönelik her türlü faaliyette ve kaynaklara ulaşmada eşitsizlik;
- Yetki ve karar mekanizmalarındaki kadın-erkek eşitsizliği;
- Kadının insan haklarının yaygınlaştırılması ve korunması konusundaki yetersizlik;
- Başta medya olmak üzere bütün iletişim sistemlerine katılım ve erişebilme konusundaki eşitsizlik;
- Doğal kaynakların yönetiminde ve çevrenin korunmasında toplumsal cinsiyete bağlı eşitsizlikler;
- Kız çocuklarına karşı ayrımcılık ve kız çocukların haklarının ihlali;
- Kadının toplumsal konumunu yükseltmeye yönelik mekanizmalarda her yer ve düzeyde görülen yetersizlik.

Pekin + 5: “Kadın 2000: 21.Yüzyıl İçin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kalkınma ve Barış”

Birleşmiş Milletler'in 5-9 Haziran 2000 tarihli Pekin+5 özel oturumunun büyük tartışmalara sahne olacağı daha hazırlık toplantıları sırasında belli olmuştu. Bazı köktendinci Müslüman ve Hıristiyan hükümetler ve Vatikan, kadının annelik yönünü öne çıkartıp diğer her şeyi buna tabi kılan, “ideal çekirdek aile”yi tek “meşru” aile kabul eden anlayışlarını kararlara sokmak, kürtaj konusunu belge dışında bırakmak, ergenlik çağındaki kız ve erkeklerin cinsel eğitim ve sağlık hizmetlerinden eşit ve serbest biçimde yararlanma hakkının tanınmasını engellemek çabasıydılar. Bu nedenle, tüm dünyadaki kadın sivil toplum örgütleri, Pekin

Konferansı'nda elde edilen kazanımlardan geri adım atmamak, oy birliği aranan Sonuç Belgesi'nde köktendinci bir azınlığın, çoğunluğun iradesine galebe çalmasını engellemek ve de Eylem Platformu'nun daha hızlı bir şekilde hayata geçirilmesine yönelik yeni önlemler alınmasını sağlamak için konferanstan çok önce çalışmalara başladılar ve hem bölgesel hazırlık toplantılarında hem de özel oturumda yoğun bir lobicilik faaliyeti gerçekleştirdiler. (Anıl, İlkkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:18)

BM özel oturumuna hazırlanmak amacıyla bütün dünyada kadın örgütleri, ulusal ve uluslararası iletişim ağları kurdular, raporlar hazırlayıp, etkinlikler düzenlediler. BM Genel Kurulu'ndaki görüşmeler sırasında, tek başına oy kullanma hakkı olan Vatikan ve onunla işbirliği içindeki bazı Katolik ve Müslüman köktendinci devlet ve kuruluşlar, özellikle kadının kendi bedeni, cinselliği ve yaşamı üzerinde kontrol sahibi olma hakkına ve bu kapsamda da kürtaj hakkına saldırdılar; bu girişimler yoğun propaganda faaliyeti ve koordinasyonla etkisiz kılındı. Kadının asal görevinin annelik yapmak ve aileye kol kanat germek olduğunu savunan köktendinciler, "aile" kavramının dokunulmazlığını tehlikeye atacağı ve kutsallığını lekeleyeceği gerekçesiyle, "aile içi şiddet"i bir sorun olarak kabul etmemekte direndiler. Buna karşı, Afrika, Güney Amerika ve Karaiplerden gelen delegasyonlar, selametinden kadının sorumlu tutulduğu "çekirdek aile"nin dünyadaki biricik aile türü olmadığını, pek çok yerde bundan farklı "aile" türlerinin bulunduğunu, köktendinci grupların "özel" alan mahremiyeti içine sokup korumaya çalıştığı çekirdek ailelerin iddia edildiği gibi kadın-erkek eşitliğinin hayata geçtiği ve kız çocukların tam güvenliğinin sağlanabildiği ortamlar olmadığını savundular. (Anıl, İlkkaracan, Kılıç, Ronge, Seral, Ülgen, 2001:18)

BM Milenyum Kalkınma Hedefleri

BM'nin belirlediği milenyum kalkınma hedefleri arasında çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması da yer almaktadır. Bu ilkeye göre, ülke politika ve programları sürdürülebilir kalkınma ilkesiyle bütünleştirilmelidir. Çevresel kaynakların tüketilmesi durdurulmalıdır. Temiz içme suyuna ulaşamayan insan sayısı yarıya indirilmelidir. 2020'de yoksul bölgelerde yaşayan en az 100 milyon insanın yaşam standartlarında önemli ilerlemeler sağlanmalıdır. (Öztunç, 2006: 96)

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Johannesburg, 2002)

26 Ağustos-4 Eylül 2002 tarihleri arasında Güney Afrika Cumhuriyetinin Johannesburg kentinde Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi gerçekleştirilmiştir. BM tarafından düzenlenen bu zirve konferansı, Rio Konferansının onuncu yılını vurgulamak amacıyla düzenlenmiştir. Bu konferansın amacı, 21. yüzyılda çevre ve kalkınma konularında dünya

liderlerinin politik iradesini arttırmaktır. Konferans, sürdürülebilir küresel topluma doğru bir dönüş konusunda uzlaşa sağlama ve küresel çevrenin gerçek durumunu değerlendirmek için Gündem 21'in uygulanmasını gözden geçirme umuduyla toplandı. Ayrıca, geçmiş dönemlerde, nüfus, sosyal kalkınma gibi küresel konularda düzenlenen BM zirvelerine geniş bir perspektiften bakılması düşüncesi vardı. (Öztunç, 2006: 97)

Bu zirvenin düzenlenmesi için niçin Güney Afrika seçildi? Güney Afrika, Afrika kıtasının en güneyinde yer almaktadır. Güney Afrika uzun süre ırkçılığın esas alındığı *apartheid* sistemiyle yönetildi. Bu nedenle küresel toplumdan dışlanan bir ülke oldu. Bu ırkçı sistem 1991 yılında kaldırıldı ve 1994 yılında demokratik bir hükümet seçildi. Artık Güney Afrika, Afrika ülkeleri arasında lider bir ülke durumuna geldi ve diyalog ve etnik uzlaşa yoluyla çatışmaların ortadan kaldırılmasının simgesi oldu. Bu zirve, bölgesel düzeydeki hazırlıklardan ve dört uluslararası hazırlık komitesinin toplantısından sonra düzenlenmiştir. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesine, uluslararası düzeyde yoğun bir katılım gerçekleşmiş, 104 devlet ve hükümet başkanı dışında heyetler ve sivil toplum örgütlerinin temsilcilerinden oluşan 21.000 kişi toplantılara katılmıştır. Bu zirve sonunda hükümetler su, enerji, sağlık, tarım ve biyolojik çeşitlilik alanlarında atılacak adımlar konusunda taahhütlerde bulunmuşlardır. Zirve'nin iki resmi sonuç belgesi bulunmaktadır. İlk belge, ulusal, bölgesel ve küresel boyutta eylem önerileri sunan Uygulama Planıdır. İkinci belge, devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanan Siyasi Bildiridir. (Öztunç, 2006: 97)

1. Uygulama Planı

Johannesburg zirvesinin resmi sonuç belgelerinden biri olan Uygulama Planı, Gündem 21'in yerine getirilmesi için ekonomi, çevre ve politikaları bütünleştiren çeşitli eylem planlarını ve ilkeleri içermektedir. Uygulama Planı 70 sayfadan fazladır. Uygulama Planının başlıkları ve içerikleri şöyle verilebilir: (Öztunç, 2006: 98-106)

1-Giriş: Uygulama Planının girişinde, Rio Konferansının temel ilkeleri sağladığı belirtilmiştir. Rio ilkeleri, Gündem 21'in tam olarak uygulanması ile ilgili taahhütler güçlü bir şekilde teyit edilmiştir. BM Milenyum Deklarasyonu da dahil olarak uluslararası düzeyde kabul edilen kalkınma hedeflerinin başarılması taahhüdünde bulunulmuştur. Barışın, güvenliğin, istikrarın ve insan haklarına ve temel özgürlüklere, kültürel çeşitliliğe saygının sürdürülebilir kalkınmanın başarılması ve herkese yarar sağlaması için gerekli olduğu vurgulanmıştır. Her ülke içinde ve küresel toplumda iyi yönetişimin gerekliliği belirtilmiştir.

2-Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması: Yoksulluğun ortadan kaldırılması en büyük küresel sorun olarak kabul edilmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesinin temel ögesi olarak kabul edilmiştir. Bu yöndeki ulusal

politikalar ve kalkınma stratejileri büyük önem taşımakla beraber, her ülkenin kendi üzerine düşen bir sorumluluk olan sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılması konusunda, gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmeleri için her düzeyde birbiriyle uyumlu ve somut önlemlerin alınması gereğine işaret edilmiştir. 2015 yılına kadar, günde 1 dolardan az kazanan ve açlık çeken insanların ve güvenli içme suyuna ulaşamayanların sayısının yarıya indirilmesi taahhüdünde bulunulmuştur. Ayrıca 2015 yılına kadar sıhhi koşullara ulaşamayan insan sayısının da yarıya indirilmesi taahhüdünde bulunulmuştur. İnsan sağlığını iyileştirmek, bebek ve çocuk ölümlerini azaltmak amacıyla sıhhi olanakların yaygınlaştırılması gereği belirtilmiş; ulusal ölçekli sürdürülebilir kalkınma ve yoksullukla savaşım stratejilerinin uygulandığı yerlerde su ve sıhhi koşullar konularına öncelik tanınması gerektiği vurgulanmıştır. Yoksullukla savaşım ve gelişmekte olan ülkelerde insani kalkınmayı arttırmak için bir Dünya Dayanışma Fonunun kurulması öngörülmüştür. Ülke düzeyinde yoksullukla savaşım stratejilerinin elverdiği ölçüde sürdürülebilir kalkınmanın yanısıra yerel kalkınma ve topluluk kalkınması için ulusal programlar geliştirilmesi vurgulanmıştır. Herkese temel sağlık hizmetleri sağlanması ve çevre sağlığıyla ilgili tehlikelerin azaltılması gerektiği belirtilmiştir. Güvenilir, maliyet açısından makul, ekonomik açıdan gerçekçi, sosyal açıdan kabul edilebilir ve çevreye duyarlı enerji hizmetlerine ve kaynaklarına erişimin, ulusal özellikler ve koşullar da dikkate alınarak, kırsal kesime elektrik götürülmesi, enerji sistemlerinin desantralizasyonu, yenilenebilir kaynakların daha fazla kullanılması, sıvı ve gaz yakıtların daha temiz olanlarının yeğlenmesi, ulusal çabaları destekleyici bölgesel ve uluslar arası girişimlerin devreye sokulması, kapasite geliştirme, finansal ve teknolojik yardım, mikro ve orta ölçeklerde yenilikçi finans mekanizmalarının oluşturulması gibi çeşitli yollardan arttırılması ve bu sırada yoksulların erişimini sağlayacak özel etmenlerin dikkate alınması gerektiği üzerinde durulmuştur. Modern biyo-kütle teknolojilerine, yakacak kaynak ve stoklarına erişimin iyileştirilmesi; kırsal kesimde ve bu tür uygulamaların sürdürülebilir olduğu yerlerde tarımsal artıkların kullanımı dahil biyo-kütle işlemlerinin ticarileştirilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. Biyo-kütlenin sürdürülebilir kullanımının ve uygun olduğu durumlarda yenilenebilir diğer enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması ve bu amaçla mevcut kullanım biçimlerinin kaynak yönetimi, yakıtların daha etkin kullanımı, yeni ve geliştirilmiş ürün ve teknolojilere yönelim gibi yollardan geliştirilmesi gereği belirtilmiştir. Endüstriyel kalkınmanın, yoksullukla savaşım çabalarıyla, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına yönelik katkısının güçlendirilmesi. Bu amaçla, gelişmekte olan ülkelerde, bir yanda endüstriyel üretkenliği ve rekabet gücünü, diğer yanda ise endüstriyel kalkınmayı güçlendirmek için, karşılıklı anlaşma ve tercihler temelinde çevre-duyarlı teknolojilerin transferi gibi yollar dahil olacak şekilde gerekli yardımların yapılması ve kaynakların harekete geçirilmesi gereği vurgulanmıştır.

Gecekonduş kentler girişimi içinde de önerildiği gibi, 2020 yılına kadar en az 100 milyon gecekondu da yaşıyan kişinin yaşamlarında önemli iyileşmeler sağlanması gerektiğine işaret edilmiştir. Bunun için, gelişmekte olan ülkelere mali ve teknolojik yardım ile yoksullara yönelik yeterli ve güvenli konutların inşasını sağlayacak düşük maliyetli ve sürdürülebilir malzemelerle uygun teknolojilerin sağlanması; bu arada söz konusu nüfus kesimlerinin kültürel özelliklerinin, yaşanılan yerin ikliminin, özel toplumsal koşullar ve doğal felaket gibi tehditlerin göz önüne alınması gereği vurgulanmıştır.

3-Sürdürülebilir Olmayan Tüketim ve Üretim Kalıplarının Değiştirilmesi: Küresel sürdürülebilir kalkınmanın başarıya ulaşması için toplumların üretim ve tüketim kalıplarında temel değişikliklere gitmesinin zorunlu olduğu vurgulanmıştır. Gelişmiş ülkelerin girişimleriyle, bütün ülkelerin sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıpları oluşturması zorunluluğu belirtilmiştir. Bu amaç için, 10 yıllık çerçeve program geliştirilmesi kabul edilmiştir. Hükümetler, gerekli uluslararası örgütler, özel sektör ve bütün temel gruplar, sürdürülebilir olmayan üretim ve tüketim kalıplarının değiştirilmesinde aktif rol oynamasına değinilmiştir. Sürdürülebilir nitelikteki üretim ve tüketim kalıplarının yerleştirilmesine yönelik politika ve önlemlerin benimsenip yaşama geçirilmesi; bu çerçevede, başta politika ve önlemlerin yanısıra Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesin de yer alan 16. ilkede tanımlanan kirleten öder ilkesinin uygulanmasına işaret edilmiştir. Sağlanan ürün ve hizmetlerin daha iyi olabilmesi için gerekli üretim ve tüketim politikalarının geliştirilmesi; uygun olan yerlerde, örneğin yaşam döngüsü analizi gibi bilime dayalı yaklaşımlara başvurarak üretim ve tüketimin çevre ve sağlık üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması gereği vurgulanmıştır. Ticari kuruluşların çevresel ve sosyal sorumluluklarının ve denetlenebilirliklerinin arttırılması gereği vurgulanmıştır. Başta gelişmiş ülkeler olmak üzere bütün ülkelerde, özellikle gençler ve diğer nüfus kesimleri arasında sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarının önemi konusunda bilinç ve duyarlılık geliştirilmesi; bu amaçla eğitime, topluma ve tüketicilere yönelik bilgiye, ilan ve reklamlara, diğer medya araçlarına başvurulması; ancak bütün bu çabalar sırasında yerel, ulusal ve bölgesel ölçeklerdeki kültürel değerlerin de dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir. Daha temiz üretime ve eko-verimliliğe yönelik yatırımların bütün ülkelerde arttırılması; bunun için başka araçların yanısıra çeşitli desteklere, destek düzenlemelerine ve politikalarına başvurulması ve bunlar aracılığıyla idari, mali ve hukuki çerçevelerin oluşturulması vurgulanmıştır. Her düzeydeki yetkililerin, ulusal ve yerel ölçekli kalkınma planları, ticari faaliyetlerinin desteklenmesi ve kamu ihaleleri dahil olmak üzere her konudaki karar süreçlerinde sürdürülebilir kalkınma ile ilgili öğelere de yer vermelerinin sağlanması gereğine işaret edilmiştir. Bu çerçevede, altyapı ve diğer yatırımlar dahil çeşitli konularda karar verilirken sürdürülebilir nitelikteki kalkınma stratejilerinin ve programlarının

desteklenmesi, çevreye duyarlı mal ve hizmetlerin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasını özendirilen kamu ihale yöntemlerinin ve çevresel etki değerlendirme uygulamalarının yerleştirilmesi gereği vurgulanmıştır. Ulaştırma hizmetlerinin ve sistemlerinin, ulusal, bölgesel ve yerel ölçeklerde entegre yaklaşımlara dayanan politikalarla ve sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunacak biçimde düzenlenmesine değinilmiştir. Finansal araç ve mekanizmaların, özellikle Küresel Çevre Fonu (GEF) kapsamındaki olanakların gelişmekte olan ülkelere, özellikle en az gelişmiş olanlarla, ada devletlerine, mali kaynak sağlamak üzere seferber edilmesi vurgulanmıştır. Yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, ileri ve temiz fosil yakıt teknolojileri dahil daha ileri enerji teknolojileri gibi alanlarda gerek ulusal ölçekte gerek uluslararası işbirliğine dayalı olarak yapılan çalışma ve araştırmaların geliştirilmesi; bölgesel ve ulusal araştırma ve geliştirme kurumlarının, sürdürülebilir kalkınma için güvenilir, maliyet açısından makul, ekonomik açıdan gerçekçi, sosyal açıdan kabul edilebilir ve çevreye duyarlı enerji kaynakları bulunmasına yönelik çalışmalarının güçlendirilmesi gereği belirtilmiştir.

4- Doğal Kaynakların Korunması ve Yönetimi: Doğal kaynak temelinin sürdürülebilir ve bütünsel bir şekilde yönetilmesi sürdürülebilir kalkınma yönünden vazgeçilmez olduğu vurgulanmıştır. Doğal kaynakların bozulması yönündeki bugünkü eğilimin olanaklı olan en kısa sürede tersine çevrilmesi için, ekosistemleri koruyacak, toprak, su ve yaşam ortamlarını entegre biçimde yönetecek stratejilerin ulusal ve gerektiğinde bölgesel ölçekte uygulanması, bölgesel, ulusal ve yerel kapasitelerin güçlendirilmesi gereğine işaret edilmiştir. Gerek BM sistemi içinde olan, gerek BM ile uluslararası mali kuruluşlar arasında olan, suyla ilgili faaliyet gösteren uluslararası ve hükümetlerarası çeşitli kuruluşlar arasında etkili bir eşgüdüm sağlanması gereği belirtilmiştir. Sınır ötesi nitelikte olanı dahil, hava kirliliğinin, asit birikiminin ve ozon tabakasındaki incelmenin azaltılmasına yönelik uluslararası, bölgesel ve ulusal düzeydeki işbirliğinin güçlendirilmesi gereği vurgulanmıştır. Sürdürülebilir orman yönetimi uluslararası politik gündemin öncelikli bir maddesi sayılması benimsenmiştir.

5- Küreselleşen Dünyada Sürdürülebilir Kalkınma: Küreselleşmenin, sürdürülebilir kalkınma için hem fırsatlar sunmakta hem de görevler yüklemekte olduğu vurgulanmıştır. Küreselleşme tam olarak kapsayıcı ve eşitlikçi olmasına işaret edilmiştir. Ulusal ve uluslararası düzeydeki politikaların ve önlemlerin gelişmekte olan ve geçiş sürecindeki ülkelerin tam ve etkili katılımlarıyla belirlenmesi, bu ülkelere mevcut fırsatlardan yararlanma ve güçlükleri aşma çabalarında yardımcı olunması gereği belirtilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma arayışı içinde bütün ülkelere yarar sağlayacak açık, eşitlikçi, kurallara dayalı, öngörülebilir ve ayrımcı olmayan çok yanlı ticaret ve finans sistemleri yerleştirilmesine işaret edilmiştir.

6- Sağlık ve Sürdürülebilir Kalkınma: Sürdürülebilir kalkınma amaçlarına ulaşılması için insanları ağır biçimde etkileyen hastalıkların yaygınlaşmasının önlenmesi vurgulanmıştır.

Sağlık sistemleri etkin, maliyet açısından katlanılabilir olmasına işaret edilmiştir. Sağlık hizmetlerini herkese ulaştırabilme kapasitesinin güçlendirilmesi gereği belirtilmiştir.

Gerekli programlar hazırlanarak ve girişimler başlatılarak, bebek ve 5 yaş altı ölüm hızının 2000 yılı rakamlarına göre 2015 yılına dek üçte iki, anne ölüm hızının ise 2015 yılına dek dörtte üç azaltılması, bu alanlarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılığın olanaklı olan kısa sürede giderilmesi gereği vurgulanmıştır. 15-25 yaş grubundaki genç erkek ve kadınlar arasındaki AIDS hastalığının bu sorundan en fazla etkilenen ülkelerde 2005, bütün ülkelerde ise 2010 yılına kadar yüzde 25 oranında azaltılmasına işaret edilmiştir.

7- Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletlerinde Sürdürülebilir Kalkınma:

Gelişmekte olan küçük ada ülkeleri, gerek çevre, gerek kalkınma açısından özel konuma sahip oldukları vurgulanmıştır. GEF çerçevesinde odak olarak belirlenen alanlar başta olmak üzere, çevresel açıdan sağlıklı teknolojilerin transferi ve uluslararası topluluğun kapasite geliştirme çalışmalarına yapacağı katkılar aracılığıyla Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletlerinde Sürdürülebilir Kalkınma Eylem Programının ulusal ve bölgesel düzeylerde uygulanmasının hızlandırılmasının gereğine işaret edilmiştir.

8-Afrika İçin Sürdürülebilir Kalkınma: Yoksulluğun Afrika kıtasında en önemli sorun olduğu ve kıtadaki ülkelerin çoğunun küreselleşmenin yarattığı fırsatlardan tam olarak yararlanamadığı vurgulanmıştır. Bölgesel, alt-bölgesel, ulusal ve yerel ölçeklerde uygun ortamlar oluşturularak, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılması; Afrika'nın barış, istikrar, güvenlik, çatışmaların önlenmesi ve çözüme bağlanması, demokrasi, iyi yönetim, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı, bu arada kalkınma ve toplumsal cinsiyet eşitliği amaçlı çabalarına gerekli desteğin verilmesi gereği belirtilmiştir.

2. Siyasi Bildiri

Güney Afrika Cumhuriyeti yetkilileri tarafından hazırlanan Siyasi Bildiri taslağı revize edilerek 4 Eylülde BM Genel Kurulunca kabul edilmiştir. Bu bildiride, bütün liderler tarafından sürdürülebilir kalkınmaya dönük eşit ve insancıl bir toplum oluşturulması için taahhütler yinelenmiş, sürdürülebilir kalkınmanın üç ayağı olan sosyal, ekonomik ve çevre ayağı belirtilerek, tüketim-üretim alışkanlıklarının değiştirilmesi, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve doğal kaynakların korunması-yönetimi konularında ortak vaatler verilmiştir. Amaçlara ulaşmada karşılaşılan zorluklar içinde zenginler ve fakirler arasındaki uçurumun derinleşmesi, biyolojik çeşitliliğin bozulması, küreselleşmenin olumsuz etkileri ve demokratik sistemlere duyulan güvenin azalmış olması gibi etkenler gösterilmiştir. Siyasi bildiride, temiz suya, sanitoryona, enerjiye, sağlık hizmetlerine, gıdaya erişimin artırılması ve biyolojik

çeşitliliğin korunması için ortaklıkların kurulması ve hedef konulmasının zirvenin kalıcı sonuçlar ortaya çıkarmasında etkili olacağı vurgulanmıştır. (Öztunç, 2006: 109)

Rio+20

Rio+20 Zirvesi süresince “**sürdürülebilir kalkınma için yeşil büyüme**” konusunda bir çerçeve çizilmesi, yeşil büyüme adına sektörler bazında kamu ve özel sektör için gerçekçi ve uygulanabilir önerilerin oluşturulması ve Zirve sonucunda BM üyesi ülkelerce onaylanan **İstedığımız Gelecek (The Future We Want)** isimli politik düzeydeki sonuç belgesi için çalışılmıştır. (<http://www.kentges.gov.tr/HaberDetay.aspx?id=681>)

“**İstedığımız Gelecek**” isimli sonuç belgesinin önemli çıktıları şöyledir: (<http://www.kentges.gov.tr/HaberDetay.aspx?id=681>)

1. Sürdürülebilir Kentler ve İnsan Yerleşimleri: Kentler için bütünleşik planlama yaklaşımları ve yönetim anlayışları ile planlanması gerektiği vurgusu ile başta gecekodu alanlarının dönüşümü olmak üzere **kentsel dönüşüm yoluyla kentlerin yaşam kalitesinin artırılarak sürdürülebilir kentsel gelişmenin başarılacağı** öngörülmektedir.

Bütüncül bir planlama yaklaşımıyla **herkes için eşit ve erişilebilir (yaşlılar ve engelliler) yaşam koşullarının sağlanarak yaşam kalitesinin artırılması, afet risk azaltımı ile iklim risklerinin kentsel planlamadaki önemi ve gecekodu alanlarının dönüşümü** hususları üye ülkelerce benimsenmektedir.

Sürdürülebilir kent planlamasının değişen demografik yapıları, gelir dağılımını ve kaçak yapılaşmaları dikkate alması gerektiği benimsenmiştir.

2.Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri / Uygulama Araçları (SDGs/MoI): Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri belirlenirken ülkelerin sürdürülebilir kalkınmanın başarılması için her ülkenin kendi ulusal önceliklerine göre belirlenmesi gerektiği benimsenmiştir.

3. Afet Risk Azaltımı: Afet risk azaltımı ve iklim değişikliğine uyum konusunun entegre edilmesi ve erken uyarı sistemlerinin ulusal strateji ve planlarla bütünleştirilmesi gerekliliği üye ülkelerce desteklenmektedir.

4. İklim Değişikliği: Ülkelerin “**Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar**” çerçevesinde hareket etmesi gerektiği ve her ülkenin kendi durumuna uygun sorumluluk alması gerektiği belirlenmiştir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse; son yıllarda çevresel risklerin ve ekolojik yetersizliklerin önemli ölçüde azaltıldığı, sosyal eşitliğin ve insan refahının yüksek olduğu kalkınma modeli olan yeşil ekonominin önemi giderek artmaktadır.

Sonuç Belgesi'nde değinilen yeni bir konu **afet risk azaltımı ve iklim değışikliğine uyum konusunun entegre edilmesinin** önemidir. Nitekim Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, **IDEP (Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı)** ve **KENTGES (Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı)** kapsamında afet risk azaltımı stratejileri ile kentsel gelişme arasındaki ilişkiye dair Bakanlığımızca çalışmaların yürütülüyor olması, sürdürülebilir kentsel gelişme adına yapılan önemli çabalar olarak değerlendirilebilir.

Binyıl Kalkınma Hedefleri 2013 Raporu

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon, Binyıl Kalkınma Hedefleri 2013 Raporu'nun önsözünde, "Binyıl Kalkınma Hedeflerine yönelik 10 yıldan fazla deneyimimiz sırasında odaklı küresel kalkınma çabalarının bir fark yaratabildiğini öğrendik" ifadelerini kullanmıştır. Hedeflere ulaşmada hızlandırılmış şekilde harekete geçme çağrısı yapan Ban, "Şimdi herkes için daha adil, güvenli ve sürdürülebilir bir gelecek inşa etmek için çabalarımızı hızlandırma zamanıdır" dedi. 2000 yılında toplanan BM Zirvesinde dünya liderleri yoksulluğun kaldırılması, eğitim, toplumsal cinsiyet eşitliği, anne ve çocuk sağlığı, çevresel sürdürülebilirlik, HIV/AIDS ve sıtmanın azaltılması ve kalkınma için küresel ortaklık konularını kapsayan Binyıl Kalkınma Hedeflerini belirlemişlerdi. Binyıl Kalkınma Hedefleri 2013 Raporu, hükümetler, sivil toplum ve özel sektörün birlikte hareket etmeleri sayesinde hedeflerin çoğunluğuna ulaşmada önemli ilerleme sağlandığını belirtirken hangi konularda geride kaldığı ve acilen harekete geçilmesi gerektiğini de kaydediyor. Erişilen hedefler içinde, aşırı yoksulluk içinde yaşayan insanların sayısının yarıya indirilmesi ve 2 milyardan fazla kişiye içme suyu kaynağı sağlanması bulunuyor. Sağlık ile ilgili hedeflerde de büyük ilerleme sağlanmış durumda. Sıtma ve veremden ölüm oranlarının azaltılması ve HIV enfeksiyonunun önlenmesi ile ilgili hedeflere 2015 yılına kadar ulaşılması bekleniyor. 2000 ile 2010 yılları arasında sıtmadan ölüm oranı yüzde 25 azaldı, bu sayede 1.1 milyon ölüm engellendi. 1995 ile 2011 yılları arasında 51 milyon verem hastası tedavi edildi, 20 milyon hayat kurtarıldı. Rapor yeni HIV vakalarının azaldığını, ayrıca 34 milyon HIV'li kişiden 8 milyonunun AIDS tedavisi aldığını belirtiyor. Önemli ilerleme sağlanan diğer alanlar içinde beslenme yetersizliğinden müzdarip insanların sayısında azalma sağlanması, kentlerde gecekondulu veya varoşlarda yaşayanların oranının azalması yer alıyor. 2000 ile 2010 yılları arasında varoşlarda yaşayan 200 milyon kişi daha iyi su, sanitasyon ve barınma olanaklarına sahip oldu. Böylelikle bu konuda 100 milyon olarak belirlenen Binyıl Kalkınma Hedefi aşılmış da oldu. Ancak, anne sağlığı, herkesin evrensel eğitime erişimi, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konularda hala ülkelerin hedeflere ulaşmak için çaba göstermesi gerekiyor. Ayrıca özellikle çevresel sürdürülebilirlik ile ilgili bin yıl kalkınma hedefi ciddi bir

tehdit altında görülüyor. Küresel karbondioksit emisyonu artmaya devam ederek, bugün 1990'daki seviyeden yüzde 46 artmış durumda bulunuyor. 2013 raporu orman alanları kaybının da çok endişe verici olduğunu vurguluyor. Denizlerdeki balık stoklarının sömürülmesi devam ederken, çeşitli kuş, memeli ve diğer türlerin de daha da hızlı bir şekilde soyları tükenme riski ile karşı karşıya geldiklerini kaydediyor. Raporda, kaydedilen ilerlemenin bölgeler arasında, ülkeler içindeki nüfus grupları arasında ve kırsal bölgelere eşit olarak yayılmadığı da vurgulanıyor. Rapor ayrıca küresel ekonomik krizin milyonlarca kişiyi işsiz bıraktığını, yoksul ülkelere yapılan kalkınma yardımlarının miktarının azalmasına neden olduğunu kaydediyor. Tüm bunlara karşın raporda hedeflere ulaşmak için sürdürülebilir bir ivmeyle çalışılmaya devam edilmesi için çağrı yapılıyor ve ülkelerin 2015 sonrası kalkınma gündemlerini Binyıl Kalkınma Hedeflerindeki kazanımları üzerine inşa edecekleri bildiriliyor. Rapor Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşma çabalarının özellikle geride kalan bölgelerde ikiye katlanmasının acilen gerekli olduğunu kaydediyor. (<http://www.bmdergi.org/tr/binyil-kalkinma-hedefleri-2013-raporu-hedeflere-ulasmak-mumkun-ancak-cabalarin-artirilmasi-gerekli/>)

SONUÇ

Kadınların; doğurmak, beslemek, büyütme ve üretme işlevleri dolayısıyla doğa ile etkileşim içerisinde olmaları nedeniyle benzer işlevleri olan doğaya karşı kendilerini daha yakın hissettiklerini ortaya koyan yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu tür yaklaşımlara göre kadınlar; dünyanın pek çok yerinde, hayat verdikleri çocuklarını ve ailelerini yaşatabilmek/geçindirebilmek için doğayı kullanmak durumunda kalmakta; ancak yaşama can vermek, hayat üretmek, beslemek ve korumak gibi özellikleri dolayısıyla doğa yasaları ile barışık bir şekilde ve doğayı koruyarak hareket etmektedirler. Bu durumun kadına doğayı kavramak, özümsemek, korumak yanında doğanın yenileşmesini ve sürdürülebilirliğini sağlamak düşüncesi ve endişesini kazandırdığı hususu yine bu yaklaşımlarda ön plana çıkmaktadır. Çevre ve kadın arasındaki bir ilişki kurarken, kadının çevre ile olan bağı yalnızca kadının doğasıyla açıklamak konuyu oldukça daraltacak hatta toplumsal cinsiyet perspektifinden uzaklaşmaya sebep olabilecektir. Bu bağlamda 1970'li yıllardan itibaren BM özelinde yapılan toplantı ve konferansların kadın ve çevre içerikli ya da ilgili olanları bu çalışmada incelenmeye çalışılmıştır. Tarihsel süreç içinde incelenmesi ile BM'nin yıllar boyunca çevre ve kadın konusunu ihmal etmediği, artan bir süreçte ve düzlemde konuyu ele aldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

Anıl, Ela, İlkaracan, Pınar, Kılıç, Zülal, Ronge, Karin, Seral, Gülşah, Ülgen, Tuluğ, “*Pekin +5: Birleşmiş Milletler’de Kadının İnsan Hakları Ve Türkiye’nin Taahhütleri*”, <http://www.kadinininsanhaklari.org/static/yayin/kitapcik/pekin-5.pdf>, 05.12.2014.

Aydoğdu, İlke Bezen, “*Yerel Ve Bölgesel Düzeyde Çevre Kirliliği Sorunları: Elazığ İli Örneği*”, Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi Cilt: I, Sayı:1, Elazığ, 2014, 133-148.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı, *Toplumsal Cinsiyet ve Çevre*, Ref. No: TR0401.04/001, <http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/t/o/toplumsal-cinsiyet-ve-cevre-unep.pdf>, 05.12.2014.

Gün, Ö. Rengin “*Örgütlenme İlkeleri Ve Örgüt Yönetimi Perspektifinden Birleşmiş Milletler’in Analizi*, *Avrasya Dosyası, BM Özel, İlkbahar 2002, Cilt: 8, Sayı: 1, S. 5-21.*

Keleş, Ruşen, Hamamcı, Can, Çoban, Aykut, *Çevre Politikası*, İmge Kitabevi, Ankara, 2009.

Öztunç, Özgür, “*Uluslararası Çevre Politikalarında Birleşmiş Milletlerin Rolü*”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara 2006.

Saçlı, Ahsen, “*Uluslararası Çevre Politikaları Çerçevesinde Çevre-Teknoloji İlişkisi*”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara 2009.

<http://www.kentges.gov.tr/HaberDetay.aspx?id=681>, 05.12.2014.

<http://www.bmdergi.org/tr/binyil-kalkinma-hedefleri-2013-raporu-hedeflere-ulasmak-mumkun-ancak-cabalarin-artirilmasi-gerekli/>, 05.12.2014.

Yılmaz Turgut, Nükhet, *Çevre Politikası ve Hukuku*, İmaj Yayınevi, Ankara, 2009.

**KADINLARIN KISMİ SÜRELİ ÇALIŞMASININ ÇALIŞMA YAŞAMI
BAKIMINDAN SONUÇLARI
THE CONSEQUENCES OF WOMEN'S PART-TIME WORK
IN REGARD TO WORKING LIFE**

Dr. Neşe SAĞLAM,

İAÜ ABMYO Yerel Yönetimler Programı

Öğretim Görevlisi

nesesaglam@aydin.edu.tr

ÖZET

Hem işsizliğin yoğun olması hem de toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle dünyada yayılmayı sürdüren kısmi süreli çalışmanın işverenler tarafından da tercih edilmesi kadın işgücünün çalışma yaşamının geleceği bakımından önemli sonuçlar içermektedir. Bu durum kısmi süreli çalışmanın kadın işçiler için sonuçlarını sorgulamanın önemini oldukça arttırmıştır.

Kısmi süreli çalışmanın artması özellikle, sayısal esnekliği uygulamayı benimsemiş organizasyonların başlıca yöntemlerinden biri olması bakımından önemlidir. Son yirmi yıldır tam süreli çalışmaya göre kısmi süreli çalışmada, özellikle kadın işçiler arasında, yükseliş eğilimi vardır.

Bu çalışmada kısmi süreli çalışmanın kadın işgücü açısından olumlu ve olumsuz sonuçları ile ilgili literatür çalışmaları incelenmiştir. Özellikle yaklaşık son on yılda kısmi kadınların kısmi süreli çalışma oranları, gönülsüz kısmi süreli çalışma oranları tespit edilmiş ve yorumlanmıştır. Ayrıca, Türkiye'deki kısmi süreli çalışanların durumları da ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kısmi Süreli Çalışma, Kadın İşgücü, Eksik İstihdam, İstihdam Güvencesi, Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık.

ABSTRACT

That the employers prefer part time work continuing to spread around the world for the reasons of both high levels of unemployment and gender roles includes important consequences in regard to the future of working life of women's labor power. This situation significantly has increased the importance of inquiring the part time work's consequences for women workers.

The increase of part-time work is especially important in regard to being one of the main methods of organisations adopting to implement the numerical flexibility. The part time work

has tended to rise if compared with the full time work especially among women in the last twenty years.

In this study, the positive and negative consequences of part-time work in terms of female workers are stated in the sources are examined. Especially, during the last decade, part time female workers' rates, involuntary part time female workers' rates have been searched and interpreted in selected countries. In addition, the situations of part-time workers in Turkey have been dealt with.

Key Words: Part-time Work, Women's labor power, Underemployment, Employment Security, Gender Discrimination

GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye’de giderek yaygınlaşan kısmi süreli çalışmanın, kadınların çalışma yaşamlarına girişleri için önemli bir araç olma işlevi, sonuçları bakımından ele alınmalıdır. Zira, iş-yaşam dengesini sağlama, ev ve bakıma muhtaç çocuklarına karşı görevlerini yerine getirmenin karşılığında, ekonomik ve sosyal haklar bakımından mağduriyete uğramaları söz konusudur. Bu makale de, kısmi süreli çalışmaya ilişkin bu gerçekleri vurgulamayı amaçlamıştır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde kısmi süreli çalışma kavramı, unsurları belirtilmiştir. İkinci bölümünde Türkiye’nin de aralarında bulunduğu belirli ülkelerdeki kısmi süreli kadın işçilerin ve gönülsüz kısmi süreli çalışan kadın işçilerin oranları, 2000 ve 2013 yılları itibariyle verilmiştir. Üçüncü bölümde ise, devletlerin, işverenler ve kadınlar tarafından kısmi süreli çalışmanın tercih edilmesinin gerekçeleri anlatılmıştır. Son olarak da kısmi süreli çalışmanın kadın işçilerin çalışma yaşamına yönelik sonuçları açıklanmıştır.

1.Kısmi Süreli Çalışma Kavramı ve Unsurları

1.1 Kısmi Süreli Çalışma Kavramı

Kısmi süreli çalışma, normal iş süresinden kısa, sürekli ve düzenli çalışmayı içeren, gönüllü yapılan çalışma biçiminde tanımlanmakla birlikte; ücret ve diğer çalışma koşullarının güvence altında olmadığı ve daha çok kadın işgücünün tercih ettiği bir istihdam biçimi niteliğini taşımaktadır. (Sağlam; 2009:11).

1.2. Kısmi Süreli Çalışmanın Unsurları

1.2.1. İş Süresinin Kısa Olması

Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ), kısmi süreli çalışmayı “işçi ve işveren arasında karşılıklı anlaşma ile oluşan ve normal iş süresinden daha az olan düzenli çalışma” olarak tanımlamaktadır. (Koç, Görücü; 2011:150). 175 sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü

Sözleşmesinde kısmi süreli işçi için de şu tanım yapılmıştır: “*Kısmi süreli işçi, normal çalışma süresi tam süreli çalışan emsal işçilerden kısa olan kişidir*”. Tanımda yer alan “*tam süreli çalışan emsal işçi*” deyimini, aynı kuruluştaki kıdem diploma/beceri gibi diğer hususlar da dikkate alınarak, aynı tipte iş sözleşmesiyle veya çalışma ilişkisiyle aynı veya benzer bir iş/meslekle meşgul olan tam süreli işçi” anlamına gelmektedir (madde 1/d). Tanımın “emsal” sözcüğünü içermesinin nedeni, tam süreli çalışan işçiler için normal sayılan aylık veya haftalık iş sürelerinin, kısmi süreli işçiler için ilgili mesleğe veya faaliyete göre dikkate değer biçimde değişmesidir (Bolle, 1997:4).

1994 yılında Uluslararası Çalışma Konferansında kısmi çalışma süresi ile ilgili 175 sayılı Sözleşme ve 182 sayılı Tavsiye Kararı ile kabul edilmiştir. UÇÖ’nün 175 sayılı sözleşmesinde kısmi süreli çalışanların iş süresi ile ilgili olarak, bu sürelerin haftalık veya belirli bir istihdam dönemi üzerinden ortalama olarak hesaplanabileceği belirtilmiştir. Buna göre, kısmi süreli çalışan işçinin iş süresi, normal iş süresi hafta veya yıl üzerinden ortalama alınarak hesaplanmakta olup, bu işçilerin iş süreleri, tam süreli emsal işçinkinden kısadır. (Bolle, 1997:4).

Bununla birlikte, çalışma süresinin ne kadar kısa olacağına ilişkin karar ülkeler arası farklılık göstermiştir. Kanada ve İngiltere’de kısmi süreli çalışma, 30 saatten az olan işlerin tanımın kapsamına alınması ile olmuştur. Fransa’da kısmi süreli çalışma yasada belirlenen toplam normal iş süresinin en az yüzde 20 aşağısında olan iş süresi esas alınmıştır. 1 Ocak 2000’den itibaren de haftalık 35 saatten az olması ölçüt olmuştur. Almanya’da ise ölçüt alınan bu süre 36 saattir. Bu durumun aksine, Japonya’da kısmi süreli çalışma, iş süreleri ile değil, işletmedeki statü ile ilişkilidir. Gerçekten Japonya için yapılmış olan son araştırmalar göstermiştir ki, buradaki işçilerin en az yüzde 20-30’u, iş süreleri aslında tam süreli çalışan bir işçi kadar olmasına rağmen kendi işverenleri tarafından kısmi süreli olarak sınıflandırılmıştır (Kalleberg; 2000:342). Türk mevzuatında da haftalık toplam 45 saatlik çalışma süresinin üçte ikisinden az olan haftalık toplam çalışma sürelerinin kısmi süreli çalışma olarak kabul edilmesi konusunda yaygın kanı vardır. Bu kanıya göre haftalık toplam 30 saatin altında olan toplam haftalık çalışma süresi kısmi süreli çalışma olarak kabul görmektedir. Nitekim 4857 sayılı İş yasasının 63. Maddesinde de bu durum belirtilmiştir.

1.2.2. Sürekli ve Düzenli Olması

Kısmi süreli çalışma, iş süresinin “normal iş süresinden” kısa olmakla birlikte, sürekli ve düzenli bir ücretli çalışma biçimidir (Kalleberg; 2000:342). Bu bakımdan, “*kısmi süreli çalışmanın, sonradan ortaya çıkan koşullar nedeniyle iş süresinin zorunlu olarak, yani tarafların iradesi dışında kısılmasına dayanan kısa süreli çalışmadan ayırt edilmesi gerekir*” (Centel, 1992:31).

1.2.3. Gönüllü Olması

Öncelikle, gönüllü olmak hukuki anlamda tarafların serbest irade beyanına ilişkindir. KOÇ ve GÖRÜCÜ’NÜN belirttiği gibi (2011:153): “Kısmi çalışmada, işveren ve işçinin karşılıklı rızaları söz konusudur. Başka bir ifadeyle, işçi sözleşmeyi imzalarken bu sözleşme sonucunda menfaatlerinin neler olacağını ve yükümlülüklerinin de neler olacağını bilmektedir veya bildiği kabul edilmektedir”.

Bununla birlikte, “gönüllü olma” ve “gönülsüz olma” deyimleri işçilerin, kısmi süreli çalışmayı gerçekten tercih edip etmediklerini sorgulamak için de kullanılmaktadır. Burada “gönüllülük” işçinin kendi isteğiyle yaptığı çalışma hayırseverlik, yani para karşılığı olmayan faaliyetler anlamına gelmemektedir. Aksine, gönülsüz olması ile uygun bir iş olursa, tam süreli çalışmayı tercih edecek olan, ancak böyle iş bulamadığı için kısmi süreli çalışmak zorunda kalan işçilerin durumu biçiminde de anlatılmak istenmektedir (Caputo, Cianni, 2001:319; Kauhanen, Na’tti, 2015:785).

2. Kadınların Kısmi Süreli Çalışma Oranları

Aşağıdaki tabloda belirli ülkelerde, 2000 ve 2013 yıllarında, bağımlı istihdamda, yaş aralığı ayırt etmeksizin, kısmi süreli kadın çalışanların yüzdeler dağılımı verilmiştir.

Tablo 1: 2000 ve 2013 Yıllarında, Belirli ülkelerde, Bağımlı İstihdamda, Kısmi süreli Kadın Çalışanların Yüzdeler Dağılımı

	2000 Yılı (%)	2013 Yılı (%)
Avustralya	74.2	71.7
Belçika	83.8	81.2
Şili	58.4	57,2
Çek Cum.	77.6	74.8
Danimarka	76.5	68.7
Finlandiya	70.2	70.1
Fransa	83.2	81.9
Almanya	87.2	81.0
Yunanistan	65.6	62.5
İsrail	74.8	71.0
İtalya	75.3	78.1
Lüksemburg	91.6	86.3
Meksika	51.4	55.1
Yeni Zelanda	74.3	73.6
Norveç	79.8	73.4
Polonya	58.7	67.1
Portekiz	79.2	72.5
Türkiye	39.3	50.3
İngiltere	..	77.6
Rusya Fed.	66.4	71.6

Kaynak: <http://stats.oecd.org> (Görüntüleme: 01.03.2015)

Tablo 1’de görüldüğü gibi, kısmi süreli çalışma açık biçimde kadınların yoğunlukta olduğu bir istihdam biçimidir. Özellikle Kuzey ve Orta Avrupa ülkelerinde bu oranın oldukça yüksek olduğu anlaşılmıştır. Bununla birlikte Rusya Federasyonu, İsrail ve Yeni Zelanda’da da yüksek düzeydedir. Ülkemizde de 2000 yılında yüzde 39.3 ten 2013 yılında yüzde 50.3’e yükseliş vardır. Diğer ülkelere göre kısmi süreli kadın istihdam oranının neden daha düşük olduğu konusunda belirli varsayımlar ileri sürülebilir. Örneğin kayıt dışı istihdamın ülkemizde yaygınlığı ve yüksek düzeyde işsizlik oluşu nedeniyle erkeklerin de kısmi süreli istihdamı tercih etmeleri bir neden olarak gösterilebilir. Ancak açık biçimde görülmektedir ki, diğer ülkelere kıyasla 2000 yılından 2013 yılına gelindiğinde ülkemizde kısmi süreli çalışan kadın sayısında önemli bir oranda yükseliş vardır.

Aşağıdaki tabloda da tam süreli iş bulamadığı için kısmi süreli işte çalıştığını beyan eden, Toplam Kısmi süreli çalışanlar içinde, 15-64 yaş aralığındaki, gönülsüz kısmi süreli kadın işçilerin 2004 ile 2013 yıllarındaki yüzdeler dağılımı verilmiştir.

Tablo 2: Toplam Kısmi süreli çalışanlar içinde, 15-64 yaş aralığındaki, gönülsüz kısmi süreli kadın çalışanların 2004 ile 2013 yıllarındaki yüzdeler dağılımı

	2004	2013
AB (28 Ülke)	17.1	26.1
Belçika	16.6	8.5
Bulgaristan	65.2	58.6
Çek Cum.	16.8	19.5
Danimarka	15.3	19.7
Almanya	15.7	13.8
İrlanda	:	35.1
Yunanistan	49.6	66.7
İspanya	20.5	60.8
Fransa	28.8	38.0
İtalya	32.2	58.6
Letonya	33.5	41.0
Lüksemburg	6.4	10.8

Macaristan	23.8	41.9
Hollanda	3.1	8.6
Avusturya	8.0	10.6
Polonya	32.1	31.2
Portekiz	30.2	52.8
Romanya	45.0	45.5
Finlandiya	31.5	24.7
İsveç	22.1	29.0
Birleşik Krallık	5.2	14.9
İzlanda	:	18.1
Norveç	13.4	19.7
Türkiye	:	4.0

: verilere erişilememiştir.

Kaynak: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitview>, (Görüntüleme: 01.03.2015).

Tabloda görüldüğü gibi, özellikle İspanya, Romanya, İtalya, Yunanistan, Portekiz, Letonya, Macaristan, Bulgaristan'da gönülsüz kısmi süreli kadın çalışan oranı oldukça yüksek düzeydedir.

3. Hükümetler, İşverenler ve Kadınlar Tarafından Kısmi Süreli Çalışmanın Tercih Edilmesinin Gerekçeleri

3.1. Hükümetlerin Kısmi Süre Çalışmayı Teşvik Gerekçeleri

Günümüzde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, işsizlik sorunu ekonomik kalkınmanın önündeki en büyük engellerden biri olarak görülmüştür. Artan işsizlik sorununa çözüm bulmak üzere hükümetler de istihdamı arttırmaya çalıştıklarından, atipik çalışma biçimleri diğer bir deyişle esnek çalışma biçimlerinin artmasını teşvik etmişlerdir.

Böylece, işsizliği azaltılması için endüstrileşmiş ülkeler arasında da başta ücret artışlarının sınırlandırılması yoluyla işgücü maliyetlerinin düşürülmesi ve esnekliğin arttırılmasına ilişkin işverenlere yönelik baskıların yapılması, kısmi süreli çalışmanın da aralarında olduğu atipik istihdam biçimleri yaygınlaşmıştır (Bardasi, Gornick; 2002:6). “Buna göre, işsizliğin fazla olduğu dönemde ise iş paylaşımını sağlamak ve böylece daha fazla işçi talep edilmesini sağlamak için hükümetler kısmi süreli çalışmayı teşvik etmektedir. Nitekim günümüzde

Avrupa ülkelerinin çoğunluğu kısmi süreli çalışmayı istihdamı arttırmada başlıca araç olarak görme eğilimindedir". (Kapar; 2011:138)

Atipik çalışma biçimleri esasen, işgücü piyasalarının bölünmesini sağlayarak nitelikli işçiler için oluşan yüksek maliyetin, yarı nitelikli veya niteliksiz işçilere çok yetersiz çalışma koşulları sunmak yoluyla dengelenmesine olanak sağlar. Bu gelişmelerde hükümetlerin de teşvik edici rolü olmuştur.

Örneğin; Fransa, Almanya, Portekiz, İtalya ve İspanya gibi özellikle Kıta Avrupası ülkeleri son 30 yıldır düzenli işlerde istihdam güvencesi sağlarken; daha esnek fakat daha marjinal işgücü piyasası koşullarını içeren reformlar yapmıştır. Bu reformlar işgücü piyasalarındaki bölümlenmeyi derinleştirmiştir. Böylece ikili işgücü piyasası oluşmuştur. Buna göre, bir kutupta yüksek düzeyde istihdam güvencesine sahip, uygun işi olan (decent work), bol yan ödemeler alan ve "insider" olarak adlandırılan bir çekirdek işçi kesimi oluşmuştur. Diğer kutupta ise belirli süreli iş sözleşmelerinin yol açtığı kötü çalışma koşullarına sahip işgücü piyasası perspektifi altında, düşük ücretli, iş güvencesizliğine sahip "outsider" olarak nitelendirilen çevresel işçiler bulunmaktadır. (Fernández Kranz, Rodríguez-Planas; 2009:2)

Kadın işgücüne yönelik politikalarda devletlerin benimsedikleri refah devleti modellerinin türü de etkin rol oynamaktadır. Örneğin, çeşitli refah devleti modellerinin kadın işgücüne ve kısmi süreli çalışmaya yönelik tutumlarını ve bunların gelişim sürecine yönelik politikaları karşılaştırma olanağı sunan bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın konusunu oluşturulan modeller kapsamında altı refah devleti örnek olarak alınmıştır. Buna göre liberal refah devletlerine örnek olarak, Kanada, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri muhafazakâr refah devletlerine örnek olarak Almanya ve İtalya ve tek sosyal demokrat refah devleti modeli olarak İsveç ele alınmıştır. Farklı politik yapıları sahip olan bu refah devletleri modellerinin her birinde işgücü piyasasında kadınlara yönelik izlenen politikadaki farklılıklar vurgulanmıştır. Bu bağlamda, refah devleti modellerinin kadınların istihdam düzeyleri üzerinde farklı etkiler yaptığı ileri sürülmüştür. Kadınların istihdam oranı sosyal demokrat ülkelerde en üst düzeyde gerçekleşmiştir. Bu ülkelerde hem işgücü arzı, hem de işgücü talebi kamu hizmetlerinin yaygın biçimde sağlanması yoluyla artırılmıştır. Liberal model kapsamındaki ülkelerde kadın istihdamının orta düzeyde gerçekleştiği öngörülmüştür. Bu ülkelerde kadınları da kapsayacak biçimde işgücünün metalaştırıldığı ve özellikle kadın işgücü için işgücü piyasasında gelir elde etme seçeneklerinin sınırlı olduğu belirtilmiştir. Muhafazakâr sosyal demokrat ülkelerde ise kadınların ev sorumluluklarının daha çok dikkate alınması ve bu nedenle de ev işleriyle yetinmesine yönelik politikaların benimsenmesi sonucunda kadın (tam süreli) istihdamının düşük düzeyde gerçekleşmesi öngörülmüştür (Bardasi, Gornick; 2002:12-13).

“Hükümetler kısmi süreli çalışmayı belirli sorunların oluşumuna çözüm olarak düşünmektedir. İşsizliğin sebep olduğu toplumsal problemleri gidermeye yönelik pasif istihdam politikalarının devlet için maliyeti bu sayede düşürülecektir. Ayrıca ulusal sosyal güvenlik sisteminin finanse edilmesinde önemli bir araç olan sosyal sigorta primlerinin arttırılması sağlanacaktır” (Koç, Görücü; 2011:161).

“Bununla birlikte hükümetler kadar, sendikalar da bazen işsizliğin azaltılması için atipik çalışma biçimlerini teşvik etmişlerdir. Örneğin Hollanda’da 1960’lı yılların başından itibaren evli ve çocuk bakım hizmet sorumluluğu olan kadınların istihdam edilmesi için işletmeler de özel projeler üretmekle birlikte, işçi sendikaları da özellikle 1973’deki ekonomik kriz sonrası gelişen yüksek işsizlik karşısında iş paylaşımını teşvik etmiş ve tam süreli kadınların erken emekliliğine taraftar olmuştur. 1982 yılında ise sendikalar haftalık çalışma süresinin kısaltılması ve ücret artışının sınırlandırılması yolu ile uygulamaya geçirilen iş paylaşımı için uzlaşmıştır”. (Kapar; 2011:138)

3.2. İşverenlerin Kısmi Süreli Çalışmayı Tercih Etme Gerekçeleri

Esnek çalışma ilişkilerinin yaygınlaşması ve kısmi süreli çalışmanın artması, sayısal esnekliği uygulamak için işletmelerin benimsediği başlıca yöntemlerden biri olarak özel bir önem taşımaktadır (Walsh; 2007:155). Örneğin; *“ikinci dünya savaşı sonrasında bu yana geçen sürede kadın işgücü ve istihdamı, işverenler tarafından, ekonomik koşullara göre piyasadaki değişimlere ayak uydurabilmenin ve rekabet gücünü koruyabilmenin hatta arttırabilmenin önemli bir aracı olarak görülmüştür”*. (Kapar; 2011:137)

Yukarıda değinildiği gibi, esnek çalışma biçimleri işgücü piyasasındaki bölünmeyi pekiştirmiştir. Bu bölünmenin en iyi bilineni ikili işgücü piyasası kuramıdır. İkili işgücü piyasası kuramı “birincil” ve “ikincil” sektör biçiminde ayırım yapmaktadır. İşgücü piyasası bölünmesine ilişkin bir diğer ayrışma, işgücü piyasasını “durağan” ve “gelişmeye açık” işler ile “formel” ve “enformel” sektör olmak üzere yapılmıştır. Birincil sektördeki işler ücret, iş güvencesi, terfi etme olanakları ve çalışma koşulları bakımından daha iyi olanaklar sunmaktadır. Birincil sektördeki işler göreceli olarak daha fazla iş güvencesi içermektedir ve işgücü devri daha düşüktür. Birincil sektörde faaliyet gösteren işletmeler işletmeye özgü becerilere sahip ve işletmeye bağlı, eğitim düzeyi yüksek işgücü arayışı içindedir (Anker; 1997:5-7). Çünkü, çekirdek işgücünün yerine getirdiği işlerde, işverenler giderek artan biçimde nitelikli işçilere bağımlı olmaktadır. İşverenler teknik bilgiye yaptıkları önemli yatırımları kaybetmemek için bu işçileri kriz zamanlarında ellerinde tutmak istemektedirler. Bunun sonucunda işverenler organizasyonda içsel (işlevsel) esnekliği arttırmaya çabalamaktadır. Böylece piyasanın giderek artan karmaşıklığı karşısında içsel esnekliğin

artırılmasını sağladığı için nitelikli işgücünün işte kalma süresinde istikrarın sağlanması diğer bir deyişle işçi devir oranının düşürülmesi olası hale gelmektedir (Bosch; 2003:627).

İkincil işgücü piyasasındaki işler ise ücret, çalışma koşulları ve iş güvencesi bakımından birincil sektöre göre çok yetersizdir ve iş güvencesi yoktur. İkili işgücü piyasasının bir kutbunda “kadın meslekleri” baskınken, diğer kutbunda “erkek meslekleri” baskın durumdadır. Bu ayrışma, sayısı az olan kadın mesleklerinde çok sayıda kadının yığılması nedeniyle kadın işçilerin ücretlerinin düşük düzeyde tutulmasına neden olmaktadır. Diğer yandan, erkek meslekleri olarak nitelenen işlerin ücretlerinin nispeten daha yüksek düzeyde olması söz konusudur (Anker; 1997:5-7).

Kısmi süreli çalışma, işgücü piyasasındaki bölünmeyi beslemektedir (Fernández Kranz, Rodríguez-Planas, 2009:29). “Buna göre, işletmenin öz yeteneğinin kapsamında olan ve bu yüzden de işletmenin varoluşu için önemli, işletmeye stratejik üstünlük sağlayacak işler çekirdek işçilere yaptırılmak istenmekte, kısmi süreli çalışanlar bu işlere uygun görülmemektedir. Zira, kısmi süreli çalışanlar işletmenin çevresel işçileri olarak, sayısal esneklik stratejilerine maruz kalmaktadır. Böylece piyasa koşullarına uyum sağlamak üzere rahatlıkla gerekli sayıda işe alınır veya işten çıkarılırlar”. (Kapar; 2011:143). Diğer bir deyişle, ikili işgücü piyasasının oluşumu esasen işverenlerin üretim maliyetlerini dengelemeye olanak tanıdığından, kısmi süreli çalışma da bu olanağı gerçekleştirmenin bir aracı konumundadır.

3.3. Kadınların Kısmi Süreli Çalışma Gerekseleri

Kısmi süreli çalışan kadınların oranının yüksek olduğu göz önüne alınırsa, feminist akademisyenler kısmi süreli çalışma ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiye özel bir ilgi göstermişlerdir (Cassirer; 1999:5). Bu yaklaşım işgücü piyasalarının ve ekonomik sistemlerin yapısal niteliklerinden çok, sosyal normların ve kültürel uygulamaların önemi üzerinde durmaktadır (Mueller; 2000:5).

Feminist kuram veya toplumsal cinsiyet kuramı esasen ekonomistlerin dikkate almadıkları işgücü piyasası dışı değişkenler ile ilgidir. Toplumsal cinsiyet kuramının temel dayanak noktası işgücü piyasasında ekonomik ve sosyal haklarını edinmek bakımından kadın işçilerin zarara uğradıkları ve bunun sonucunda da gerek toplum içindeki, gerekse aile içindeki statülerinin ikincil hale gelmesidir. Tüm toplumlarda evi geçindirmek erkeğin temel sorumluluğu olarak algılanırken, ev işleri ve çocuk bakımı kadının başlıca sorumluluğu olarak görülmektedir. Toplumun bu ataerkil düzeni ve sorumlulukların bu şekilde bölüşülmüş olması kadınları işgücü piyasasına girmeden önce niçin erkeklerle kıyaslandığında daha az insan sermayesine sahip olduklarını belirlemede oldukça etkilidir. Bu aynı zamanda kız çocuklarına

niçin daha kısıtlı eğitim olanağı sunulduğunu, bilim ve sanat alanlarına yönelmelerinin niçin sınırlı kaldığını da açıklamaktadır. Genellikle, kadınların, işgücü piyasasına yönelik temel becerilere erkeklere oranla daha az sahip oldukları iddia edilmektedir. Aynı etkenler kadınların niçin, ortalama olarak daha düşük düzeyde iş deneyimi elde edebildiklerinin açıklanmasına da etkilidir. Çünkü kadınlar işgücü piyasasından erken veya geçici biçimde (evlilik, annelik gibi nedenlerle) çekilmek zorunda kalabilmektedirler. Buradan kadınların, çocuklarına ve evlerine ilişkin sorumluluklarını meslek seçimlerini doğrudan etkilediği açıkça görülmektedir. Bunun yanı sıra, iş süresi bakımından kısmi süreli işlerin esnek yapısı ve işe giriş/kariyere ara vermek üzere işten ayrılma/işe geri dönüşün göreceli olarak kolaylaştırıcı nitelikte olması kadınların her iki alandaki sorumluluklarını bağdaştırmasına olanak tanımaktadır. Feminist kuram ile yeni klasik kuram bu konuda fikir birliğindedir (Anker; 1997:7-9).

Toplumsal cinsiyet ilişkileri hem piyasa, hem de piyasa dışındaki çalışmayı organize etmenin yöntemlerini belirlemektedir. Kadınların birincil sorumluluğunun çoğunlukla piyasa dışındaki yani ücretsiz ev işleri olduğu düşünülmektedir. Bu durum kadının hem formel, hem de enformel işgücü piyasasına katılma konusundaki kişisel kararını kısıtlamaktadır (Heintz; 2006:11). Toplumsal cinsiyete ilişkin bu ayırım kadınları, iş sürelerini ev işlerine ilişkin sorumluluklarına uygun olacak biçimde düzenlemeye yöneltmiştir. Bu durumun başlıca örneğini de kısmi süreli çalışma oluşturmaktadır (Fagan, Burchell; 2008:1). Kadınlar kısmi süreli çalışmayı çoğu zaman karşı karşıya kaldıkları çoklu taleplerle başa çıkmak için en uygun çözüm olarak görmektedirler. Örneğin, 1960 ile 1990 yılları arasında kadınların katılım işgücü piyasasına katılım oranı OECD. ülkelerinin hepsinde artmıştır. Bunlar arasında en çarpıcı artış anne olan kadınlar arasında görülmüştür. Bazı ülkelerde kadınların işgücüne katılım oranı son yirmi yılın iki katına çıkmıştır (Bardasi, Gornick; 2002:9).

Kısmi süreli çalışmanın ev işleriyle ilgili ve kadın işi olarak görülen görevleri içererek toplumsal cinsiyete dayalı sınıflandırmaya göre oluşturulmuş olması, özellikle kadınların egemen olduğu sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler için geçerlidir. Bu modelin daha çok, kadın işgücü arzının, işletmelerin kadın işgücü talebinden nispeten daha fazla miktarda olduğu zaman uygulanması daha yaygındır (Joumotte; 2003:13). Bu durum, müşterilerle iletişimi gerektiren ve sağlık hizmeti gibi görevlerin kadınlara verilmesiyle dikkati çekmektedir. Bu organizasyonlarda cinsiyet, sınıf ve yaş ilişkileri ile bu ilişkilerin işin kalitesi, içeriği ve süresi ile olan ilgisini işverenin nasıl algıladığı arasındaki bağ, kısmi süreli çalışmanın neden tercih edildiğinin anlaşılması bakımından önemlidir. Spesifik biçimde, kısmi süreli çalışma müşterilerle ilgilenme ve bakım işleri için kullanılmaktadır. Bu işler için

özellikle, bu tür görevleri yerine getirmek için en uygun oldukları düşünülen çocuklu kadınlar baskın biçimde tercih edilmektedir. Bu sadece kadın işgücünün becerisi ile değil, aynı zamanda kadınların kariyerlerinde ilerleme veya eğitim gibi taleplerde bulunmamalarıyla da ilgili görülmektedir (Jenkins; 2004:325-326).

Evi geçindirmek zorunda olan kadın oranındaki artış, çocuğunu büyütmekte olan bekâr annelerin sayısında da artış, ev işleri konusunda ve evdeki çocuk ve yaşlı bakım işlerinde erkeklerin de sorumluluk alması gerektiği düşüncesinin yaygınlaşması da önemli gelişmelerdir: (Silim and Stirling, 2014:3). İş sürelerinin yeniden yapılandırılması, çocuklarını büyütürken kadınların istihdama olan ilgilerinin artması ile paralel biçimde meydana gelmiştir. Endüstrileşmiş ülkelerin birçoğunda evli çiftler için geçerli olan, evi geçindirenin erkek olduğuna ilişkin geleneksel düşünce, ücretli çalışan çiftlerin artmasıyla zayıflamaktadır (Fagan, Burchell; 2008:7). Bu bağlamda, standart istihdam biçiminin önemi artık savunulmamaktadır. Buna göre, aileyi geçindiren başlıca kişi olan erkeklerin çalıştırıldığı standart istihdam biçiminin, güçlü olmanın bir zorunluluk olduğu ataerkil güç ilişkilerinin bir anlatımı olarak görülmektedir (Bocsh; 2003:617-618).

4. Kısmi Süreli Çalışmanın Kadın İşçilerin Çalışma Yaşamına Yönelik Sonuçları

Kısmi süreli çalışmanın kuşkusuz kadın işgücü için başta iş yaşamı ile aile sorumlulukları arasında dengeyi sağlayabilmeleri, çocuklarına karşı bakım yükümlülüklerini sağlıklı yerine getirebilmeleri gibi olumlu getirileri vardır. Fakat kadınlar için, özellikle evli ve bakıma muhtaç çocuklu kadınların çalışma yaşamına katılmaları için bulunmaz fırsat olarak nitelendirilen bu istihdam türünün olumsuz sonuçları da bulunmaktadır.

4.1. Ücret ve Sosyal Güvenlik Bakımından Sonuçları

Kısmi süreli çalışma Avrupa'da standart dışı çalışma kapsamında ve çalışanların çoğunluğunun kadın olduğu ve ücret beklentilerinin de düşük seviyede tutulduğu bir çalışma türüdür. Birçok çalışma da tam zamanlıların ücretlerinin kısmi sürelilerin saat ücretlerinden fazla miktarda olduğunu göstermektedir (Eleonora Matteazzi, Ariane PailhÉ, and Anne Solaz; 2014: 956).

Kısmi süreli çalışmanın en yaygın olduğu ve bu istihdam türünün çalışma koşullarının mevzuatta diğer ülkelere göre en iyi biçimde düzenlendiği Hollanda da bile kısmi süreli işlerin yaygın olduğu sektörlerde düşük ücret bir sorun olarak belirirken, cinsiyetler arasında ücret farklılığı da ortaya çıkmaktadır (Kapar; 2011:154). “*OECD’ye göre, birçok ülkede çalışma koşulları ve ücret bakımından aynı işi yapan tam zamanlı emsal işçi ile kısmi süreli işçiye eşit davranılması için yasal düzenleme yapılmış olmasına rağmen, uygulamada önemli farklılık ve ayrımcılıklar görülmektedir*”. (Kapar:2011:148)

Araştırmaların çoğu, kısmi süreli çalışanlar ile tam süreli çalışanlar arasındaki ücret farklılığının halen sürdüğünü göstermektedir. (Fernández Kranz, Rodríguez-Planas, 2009:8)

Kısmi süreli kadın işçiler kendileri ile eşit iş yapan emsal tam süreli çalışanlarla kıyaslandığında haksız muamelelerle karşılaşabilmektedirler. Saat ücretleri düşük tutulmakla birlikte, kariyer beklentileri de oldukça sınırlı kalmaktadır. Kısmi süreli-tam süreli çalışma arasındaki ücret farklılığının nedenlerine ilişkin açıklamaların çoğunluğu, bu ikisi arasındaki insan sermayesi ve diğer özelliklerdeki ve sendikal örgütlenmelerindeki, iş-serbest zaman arasındaki tercihlerindeki farklılığa değinmektedir (Eleonora Matteazzi, Ariane PailhÉ, and Anne Solaz; 2014: 956-957).

İşgücü arzı bakımından kadın işçilere cinsiyete dayalı ayrımcılık nedeniyle düşük ücret verilmesinin nedenlerini belirginleştirmek bakımından, yeni klasik kuramda, kadının beşeri sermayesinin iki bakımdan yetersiz olduğunu savunulmaktadır. Birincisi, işgücü piyasasına sundukları kişisel donanımlarının yetersizliğidir. Örneğin, kadının, çalışılan iş alanına ilişkin eğitiminin yetersiz olduğu veya başvurduğu iş için niteliklerinin uygun olmadığı belirtilmiştir. İkincisi de kadının işgücü piyasasına girdikten sonra edindiklerinin yetersiz oluşudur. Örneğin kadın işçiler genellikle evlilik, annelik, çocuk bakımı gibi gerekçelerle kariyerlerine ara vermeleri nedeniyle erkeklere oranla daha az iş deneyimi kazanmaktadır. Bununla birlikte, yeni klasik kurama göre, kadınlar işverenleri tarafından maliyeti yüksek işçiler olarak görülmektedir. Kadın işçilere ilişkin dolaylı işgücü maliyetlerinin yüksek olduğu ileri sürülmektedir. Bu kurama göre, verimlilikleri düşük ve maliyetleri yüksek olduğu için, kadınlara erkeklere göre daha az ücret verilmektedir (Anker; 1997:2).

Özellikle de küçük çocuğu olan kısmi süreli kadınlar için, bilhassa da çocuk bakım olanaklarının çok gelişmemiş olduğu ülkelerde, annelik sorumluluğundan dolayı tam süreli işten feragat etme durumu oluşmaktadır. Fakat bu faktörler ücret farklılığının nedenini tümüyle açıklamamaktadır. Nitekim bu bireysel değişkenlikler sabit tutulduğunda bile, son zamanlarda yapılan çalışmalar göstermiştir ki, kısmi süreli kadın işçiler, tam zamanlı kadın işçilerden yine de halen düşük düzeyde saat ücreti almaktadır. Ayrıca, çok düşük düzeyde ücretlerin olduğu ve yasal düzenlemenin asgari seviyede uyulduğu (veya uyulmadığı) sektörlerde ve mesleklerde kısmi süreli kadın işçilerin yoğunlukta olması da ücret farklılığının büyük oranda nereden geldiğini açıklamaktadır. Zira, bu gibi mesleklerde kadınların yoğunlaşması sadece kendi bireysel koşullarına değil; aynı zamanda işverenler tarafından dayatılan ve bu işçilerin maliyetlerini düşürmeye yönelik esnek çalışma düzenlemelerine dayanmaktadır. Bu durum da kadınların ve erkeklerin işgücü piyasasına katılma oranlarının farklılaşmasına yol açmaktadır (Eleonora Matteazzi, Ariane PailhÉ, and Anne Solaz; 2014: 956-957)

Ülkemizde kısmi süreli çalışanların hem ücretleri, bölünebilir menfaatleri hem de sosyal sigorta primleri, çalışma süreleri ile doğru orantılı olarak kendilerine tahsis edilir. Böylece işverenler bu işçileri ne kadar kısa süreli çalıştırlırlarsa, işçi maliyetinden o ölçüde tasarruf etmeye çalışmaktadırlar (Karadeniz 2011: 96; Koç, Görücü 2011:164). Fakat bu durumda, bir kişinin, şayet ücreti dışında bir ek geliri yoksa sadece bir işverene kısmi süreli çalışarak geçinebilmesi mümkün gözükmemektedir. Çünkü çalışma süresi kısa olduğu için ücreti de düşük düzeyde olacaktır. Geçinebilmesi için mutlaka ikinci bir kısmi süreli işte çalışmak zorundadır. İşsizlik oranının yüksekliği dikkate alınırca, bu da çok zor olmaktadır. Ayrıca kısmi süreli istihdamın işsizliği azaltıcı etkisi de böylece gölgelenmektedir.

Türkiye’de Kısmi süreli işçiler de yaşlılık aylığı ve diğer sosyal sigorta türlerinden yararlanabilmektedir. Fakat bu konuda önemli zorluklar yaşamaktadırlar (Koç, Görücü 2011: s.164). 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası (SSGSS) yasası m:80/h’ye göre; *“saat ücreti karşılığı kısmi süreli çalışanların prim ödeme gün sayıları, ay içinde çalışılan toplam gün sayısının, günlük çalışma süresi olan 7.5 saate bölünmesi ile bulunduğu”* ifade edilmiştir. *“Yasada belirtilen bu ifadeye göre, kısmi süreli çalışan bir işçinin yaşlılık aylığı ve diğer sosyal sigorta türlerinden yararlanabilmesi için tam süreli çalışan bir işçiden daha uzun sürede prim ödeme gün sayısını tamamlayabileceği anlamına gelmektedir”* (Karadeniz; 2011:97). Aşağıdaki tablo bu durumu kısaca özetlemektedir.

Tablo 3: Haftalık Toplam 20 Saat Çalışan Kısmi Süreli İşçi İle Tam süreli İşçinin Sosyal Sigorta Edimlerine Hak Kazanabilmesi için Çalışmaları Gereken Toplam Sürelerin Karşılaştırılması.

Gerçekleşen Sosyal Risk	Edim	Doldurulması Gereken Prim Ödeme Gün Sayısı	Normal Sigortalının Çalışması Gereken Süre (Ay)	Kısmi Sürelinin Çalışması Gereken Süre (Ay)
Hastalık Hali	Geçici iş Göremezlik Ödeneği	90	3	8,2
Analık Hali	Geçici iş Göremezlik Ödeneği	90	3	8,2
Analık Hali	Emzirme Ödeneği	120	4	10,9
Malüllük	Malüllük Aylığı	1800	60	163,6
Ölüm	Ölüm Aylığı	900	30	81,8
Yaşlılık	Yaşlılık Aylığı (Tam)	7200	240	654,5
Yaşlılık	Yaşlılık Aylığı (Kısmi)	5400	180	490,9
İşsizlik sigortası	İşsizlik Ödeneği	600	20	54,5

Kaynak: Karadeniz O. (2011/2): “Türkiye’de a-tipik çalışan kadınlar ve yaygın sosyal güvencesizlik”. Çalışma ve Toplum Dergisi, [http://calisma ve toplum.org](http://calisma-ve-toplum.org), s.97.

Tablo 3’de görüldüğü gibi, kısmi süreli çalışanların sosyal sigorta edimlerine hak kazanabilmeleri için doldurmaları gereken prim ödeme gün sayılarını tamamlayabilmeleri için tam süreli çalışanlardan çok daha fazla sürede fiili olarak çalışmaları gerekmektedir.

Kısmi süreli çalışanlara ilişkin yasal mevzuatta, bu türde çalışanların yoksulluğunu arttıran önemli bir gelişme daha vardır (Karadeniz 2011:98): “5510 sayılı SSGSS yasası ile, ödenen prim ödeme gün sayısı ile, aylık bağlama oranı arasındaki ilişki sıkılaştırılmış ve aylık bağlama oranları düşürülmüştür. Önceki sistemde aylık bağlama oranı 25 yıllık sigortalılık süresinde her çalışılan yıl için işçilerde (eski SSK sigortalıları) %2,6 iken, bu oran, adı geçen yasa ile sisteme yeni girenler için %2’dir. Diğer yandan aylıkların alt sınırı ise, yasadaki prime esas kazanç alt sınırı dikkate alınarak belirlenen ortalama aylık kazancın %35’idir”.

Kısmi süreli kadınlar 5510 sayılı yasanın 52. Maddesi gereğince her ay için eksik kalan günlerini isteğe bağlı olarak ödeyerek tamamlama olanağına sahip olsalar da, bu işçiler zaten düşük ücretli olduklarından bu olanağı kullanmaları güçleşecektir. Kanımızca bu demektir ki, ancak, işi dışında ek bir kazancı varsa bu eksikliği tamamlayabilirler. Böylece, belirli düzeyde bir sosyal güvenceye kavuşmak bir ölçüde kişisel zenginliğe bağlı hale gelmiştir.

4.2. Kariyer gelişimi bakımından sonuçları

Kısmi süreli çalışma (belirli süreli sözleşmeleri olan) ikincil piyasadaki işçiler için daha yaygın ve kalıcıdır. Nitekim tablo 2’de görüldüğü gibi, gönülsüz kısmi süreli çalışma bazı ülkelerde önemli düzeydedir (İspanya, Bulgaristan, Yunanistan, Fransa, İtalya, İrlanda, Portekiz, Romanya, Polonya, Macaristan).

Kısmi süreli çalışmanın yüksek düzeyde nitelik gerektirmeyen işlerde yaygınlaşması; kadınların çalışma yaşamına dahil olmak uğruna, kendi beceri ve eğitim düzeylerinin altındaki seviyenin yeterli olduğu işlerde çalışma eğilimlerini arttırmaktadır. Bu durum kadın işgücünün eksik istihdam edilmesi tehlikesini içermektedir. Nitekim Almanya, İngiltere, İspanya, Fransa, Hollanda, İsveç ve Polonya üzerinde yapılan çalışmada, kadınların istihdam oranının düşük düzeyde olmasının yanı sıra kadınların beceri düzeylerinin altında iş gerekleri olan işleri tercih etmek durumunda oldukları ve çalışma süresi bakımından eksik istihdam edildiği sonuçları çıkmıştır. Çünkü anne olan kısmi süreli kadınların ortalama çalışma saatlerini düşmüştür (Silim, Stirling; 2014:3).

Bununla birlikte, yüksek düzeyde yasal düzenlemelerle kısmi süreli çalışmanın eğreti, kötü çalışma koşulları içermeyen ve sürekli nitelik taşıdığı Hollanda’da bile özellikle kısmi süreli kadın çalışanların, iş ilişkilerinde ve çalışma koşullarında ayrımcılığa uğrama kaygıları artmıştır (Kapar; 2011:150).

Kısmi süreli çalışma koşullarının kötü oluşu kadınların kariyer gelişimi, hizmet içi eğitim olanaklarına kavuşmaları bakımından olumsuz sonuçlar içermekle birlikte, gönülsüz kısmi süreli çalışmalarına yol açmakta, çalışma yaşamlarının kalitesini düşürmektedir. Nitekim 1997, 2003 ve 2008 yıllarından gelen, çalışma yaşamının kalitesine ilişkin araştırmanın (2008) sonuçları kullanılarak “algılanan iş kalitesi” konusunda iş sözleşmelerinin türlerinin etkilerini sorgulayan ve Finlandiya işgücü piyasasına yönelik bir araştırmada kısmi süreli çalışmanın olumsuz sonuçlarına yönelik önemli bulgular vardır. Söz konusu analiz kısmi süreli çalışma ve geçici çalışma türleri üzerine yapılmıştır. Buna göre, gönülsüz geçici çalışanların, gönülsüz kısmi süreli çalışanların ve diğer kısmi süreli çalışanların durumlarında görülmüştür ki, daimi ve tam zamanlı çalışan işçilerle kıyaslandığında, işte öğrenme ve kendilerini yetiştirme, kariyerlerinde ilerleme, yüksek düzeyde eğitim alma, işverenin finanse ettiği eğitimlere katılma olasılıkları düşüktür. Sözleşme süresinin kısalığına göre, özellikle de, eğitim sonrası dönemin, verilen eğitimi amorti etmeyecek kadar kısa olması durumunda, bu tür işçilerin eğitimine işveren tarafından verilen parasal teşvik azalmaktadır (Kauhanen, Naˆtti; 2014:788).

Finlandiya işgücü piyasasındaki bu gelişmeler, Avrupa Birliği’nin (AB) Güvenceli Esneklik Stratejisi ilkelerine ters düşmektedir. AB Komisyonu’nun 2007 yılında; insan sermayesini geliştirme, mesleki eğitim ve yetiştirme, öğrenme konusunda, (sözleşme türü ne olursa olsun) tüm çalışanlara eşit olanaklar sağlamanın önemini belirtmiştir. Aynı araştırmada daimi ve tam zamanlı işçilerin ve diğer geçici işçilerin görevlerinde özerk olma olasılıkları daha yüksek iken; gönülsüz kısmi süreli çalışanların ve diğer kısmi süreli çalışanlar için bu olasılık daha düşük çıkmıştır (Kauhanen, Naˆtti; 2014:792-793).

SONUÇ

Kısmi süreli çalışma hem hükümetler, hem işverenler hem de özellikle evli ve çocuklu kadınlar tarafından tercih edilmekte olup, atipik çalışmanın en yaygın türüdür. Hükümetler kısmi süreli çalışmayı işsizliği azaltmanın bir yolu olarak tercih ederken, işverenler sayısal esnekliği uygulayıp, maliyetten tasarruf etmenin aracı olarak görmektedir. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet rollerin gerekleri de kadınları, iş sürelerini ev işlerine ilişkin sorumluluklarına uygun olacak biçimde düzenlemeye yöneltmiştir. Kadınlar kısmi süreli çalışmayı çoğu zaman karşı karşıya kaldıkları çoklu taleplerle başa çıkmak için en uygun çözüm olarak görmektedirler. Zira, kadınların birincil sorumluluğunun çoğunlukla

piyasaının dışındaki yani ücretsiz ev işleri olduğu düşünülmektedir. Bu durum kadının hem formel, hem de enformel işgücü piyasasına katılma konusundaki kişisel kararını kısıtlamaktadır.

Edinilen verilere göre, çoğu ülkede ve ülkemizde de 2000 yılından 2013 yılına gelindiğinde ülkemizde kısmi süreli çalışan kadın sayısında önemli bir oranda yükseliş vardır.

Bu çalışmada ayrıca, toplam kısmi süreli çalışanlar içinde, 15-64 yaş aralığındaki, gönülsüz kısmi süreli kadın çalışanların 2004 ile 2013 yıllarındaki yüzdeler dağılımı verilmiştir. Edinilen verilere göre, özellikle İspanya, Romanya, İtalya, Yunanistan, Portekiz, Letonya, Macaristan, Bulgaristan'da gönülsüz kısmi süreli kadın çalışan oranı oldukça yüksek düzeydedir. Bununla birlikte, kısmi süreli çalışmanın işsizlikle mücadele aracı olarak teşvik edildiği ülkelerde, “gönülsüz biçimde” kısmi süreli çalışmaya zorlanan kadın işçilerin artması tehlikesi vardır. Kısmi süreli çalışma eksik istihdam durumuna da yol açmaktadır.

Literatürde kısmi süreli çalışmanın olumlu ve olumsuz sonuçları belirtilmiştir. Buna göre, kısmi süreli çalışmanın olumsuz sonuçları işverenler için düşük ücretli, kısa vadeli istihdam etmeyi ifade ettiğinden dolayı, istihdam güvencesi içermeyen çalışma koşulları oluşturmayı ve bu sebeple de maliyet tasarrufu sağlamayı içermektedir.

Kısmi süreli çalışma kadınların işgücü piyasasına katılmasını kolaylaştırabilmektedir. Fakat, kısmi süreli kadın işçiler cinsiyete dayalı negatif ayrımcılığa da maruz kalmaktadır. Örneğin kısmi süreli çalışan işçiler gibi, iş süresi kısa olanlar, işletme dışı işgücü piyasasında: “dışarıdakiler” biçiminde nitelendirilerek ötekileştirilmektedir. Bu durum onların organizasyona bağlılığını ve statülerini olumsuz etkileyen sonuçlar doğurmaktadır. Kadınların kariyerlerinde ilerlemeleri ile ilgili önemli bir gerçeği ifade eden ve “cam tavan” olarak nitelendirilen olgu kısmi süreli çalışan kadınlar için de geçerlidir. Kısmi süreli çalışan kadın işçilerin, işyerinde geçici statüde olarak algılanmalarından dolayı eğitim olanakları da sınırlı tutulmaktadır. Kısmi süreli kadın işçilerin sendika üyeliği oranı da düşük düzeydedir.

Kısmi süreli çalışmanın olumlu sonuçları ise, esnekliğin hem işverenler hem de işçiler için kazan-kazan durumunu elverdiği zeminle ilişkilendirilmiştir. Bu, örneğin kısmi süreli kadın işçinin ve/veya işletmenin talebi ile aile sorumlulukları ve serbest zaman arasında dengeyi sağlayabilme durumunun oluşması veya kısmi süreli çalışmanın işsizliğe kısa veya uzun vadeli bir çözüm olarak görülmesidir.

KAYNAKÇA

Anker R. (1997) :*“Theories of occupational segregation by sex: An overview,”* International Labour Review. Vol.136, No. 3,

<http://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/intlr136&id=325&div=&collection=journals>, s. 315-339.

Bardasi E., Gornick J. C.(2002): *Explaining Cross-National Variation in Part-Time/Full Time Wage Differentials Among Women*. Prepared for presentation at the workshop on “Comparative Political Economy of Inequality,” Cornell University, New York, (April 5-7).

Bolle P. (1997): “*Part-time work: solution or trap?*” *International Labour Review*. Vol. 136, No. 4, <http://www.ilo.org/public/english/revue/articles/97-4.htm>. s. 1-26.

Bosch G. (2003): “*Towards a new standart employment relationship in Western Europe?*” Paper to be presented at the 13th World Congress (Berlin, September 8- 12), International Industrial Relations Association,

http://www.vodppl.upm.edu.my/uploads/docs/dce5634_1299233022.pdf, s. 617-636.

Caputo R. K., Cianni M. (2001): “*Correlates of voluntary vs. involuntary part-time employment among US women*,” *Gender, Work and Organization*. July, Vol. 8, No. 3, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-0432.00134/pdf>, s.312-325.

Cassirer N. (1999-10): “*Determinants of growth in part-time work across occupations, 1970 to 1990*”, Working Paper and Technical Report Series, Number, 1999-10, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.194.3618&rep=rep1&type=pdf>, (29.02.2014),

Centel T. (1992): *Kısmi Çalışma*, Kazancı Kitap Ticaret A.Ş. İstanbul.

Fagan C., Burchell B. (2002-VIII): *Gender, Jobs and Working Conditions in the European Union*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. Office for Official Publications of the European Communities,

<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2002/77/>, (Erişim Tarihi: 07.08.2008)

Fernández-Kranz D., Rodríguez-Planas N. (2011); *The Part-Time Pay Penalty in a Segmented Labor Market*. *Labor Economics*, 18 (5),

http://ac.els-cdn.com/S0927537111000030/1-s2.0-S0927537111000030-main.pdf?tid=f3084f94-c272-11e4-bc6b-00000aacb361&acdnat=1425476148_49962c45bf59191efe020a6fa914b0de, s.591-606.

Heintz J. (2006/3): *Globalization, Economic Policy and Employment: Poverty and Gender Implications*. Employment Strategy Papers, International Labour Office, Geneva. <http://hussonet.free.fr/esp20063.pdf>,

Jenkins S.: “Restructuring flexibility: case studies of part-time female workers in six workplaces,” *Gender, Work and Organization*. Vol.11, No.3, May 2004, 307-332.

Joumotte F. (2003): *Female Labour Force Participation: Past Trends and Main Determinants in OECD Countries*, Economics Department Working Papers, No.376, OECD, [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=eco/wkp\(2003\)30](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=eco/wkp(2003)30).

Kalleberg A. (2000): “*Nonstandart employment relations: Part-time, temporary and contract work*”, *Annual Reviews of Sociology*. Vol. 26,

<http://www.annualreviews.org/doi/full/10.1146/annurev.soc.26.1.341>, s. 341-365.

Kauhanen M., Naˆtti J. (2015): “Involuntary Temporary and Part-Time Work, Job Quality and Well-Being at Work”, *Soc Indic Res* Vol.120

DOI 10.1007/s11205-014-0617-7,

<http://www.labour.fi/tutkimusjulkaisut/tyopaperit/sel272.pdf>. s. 783–799.

Matteazzi E., Pailhé A. and Solaz A. (2014);“*Part time wage penalties for women in prime age: a matter of selection or segregation? Evidence from four European countries.*” *Industrial & Labor Relations Review*, 67(3), July, pp. 955-985.

Mueller R. D.: *Women and the Labour Market in Changing Economies: Demographic Issues*. Policy and Research Paper, No.18, IUSSP, 2000.

Sağlam N.(2009): *Kısmi Süreli alışma ve Kadın İşgücü*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

Silim A., Stirling A. (2014:3): *Women and Flexible working-improving female employment outcomes in Europe*. Report. Institute for Public Policy Research (IPPR). J.P. Morgan Chase &Co.

Walsh J. (2007/3); “Espriencing part-time work: temporal tensions, social relations and the work-family interface,” *British Journal of Industrial Relations*. Vol. 45, No. 1, March,

Karadeniz O. (2011/2): “*Türkiye’de a-tipik çalışan kadınlar ve yaygın sosyal güvencesizlik*”. *alışma ve Toplum Dergisi*, <http://calisma.ve.toplum.org>, s. 83-127.

Tablolar:

Tablo 1: Kaynak: <http://stats.oecd.org> (Görüntüleme: 01.03.2015)

Tablo 2: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitview>, (Görüntüleme: 01.03.2015).

Tablo 3: Karadeniz O. (2011/2): “*Türkiye’de a-tipik çalışan kadınlar ve yaygın sosyal güvencesizlik*”. Çalışma ve Toplum Dergisi, <http://calisma.ve.toplum.org>, s. 83-127.

**KADIN ERKEK EŞİTSİZLİĞİNİN YAPISALLAŞMASINA VE BU YAPININ PAZARLAMA
ARACILIĞIYLA BİR TÜKETİM ALANINA DÖNÜŞTÜRÜLMESİNE ANTROPOLOĞİK BİR
YAKLAŞIM**

***AN ANTHROPOLOGICAL APPROACH TO STRUCTURALIZATION OF GENDER
INEQUALITY AND TRANSFORMATION OF THIS STRUCTURE INTO A REALM OF
CONSUMPTION THROUGH MARKETING***

Yrd. Doç. Dr. Nevriye ALTUNTUĞ,

Süleyman Demirel Üniversitesi

İMYO, Pazarlama ve Halkla İlişkiler

nevriyealtuntug@sdu.edu.tr

ÖZET

Kadının erkek karşısında ikincilleŐtirilmesini farklı gerekçelerle açıklayan görüşler, iki grupta toplanmaktadır. Birinci gruptakiler, bunu biyolojik sebeplerle; ikinci gruptakiler ise tarihsel ve kültürel sebeplerle açıklamaktadırlar. Cinsiyetlenme konusunu ilk defa gündeme getirenler Freud ve Lacan olmuştur. Her iki düşünür de insanların kadın ve erkek olarak doğmadıklarını, bu kategorileri yaşantıların ve etkileşimlerin sonucunda edindiklerini ileri sürmüşlerdir. Bu bağlamda kadın erkek arasında yaratılan toplumsal eşitsizliğin hormonal sebeplere ya da cinsiyete dayandırılmayacağını ifade etmişlerdir. Bugüne kadar yapılan antropolojik araştırmalar, avcı-toplayıcılarda eşitlikçi ve her iki cinsinde üretken olduğu bir yaşam olduğunu ortaya çıkarmıştır. Çiftçi-çoban farklılaŐmasıyla oluşan ekonomik birikim, eşitlikçi topluluktan hiyerarşik topluma geçişi başlatmıştır. Bu olgu, iktidarın temsilcisi olarak erkek kültürünü yaratmıştır. Kapitalist ilişkilerin kökleŐmesiyle yaratılan özel alan/kamusal alan ayrımı, kadını özel alana hapsederek, üretkenliğini sınırlandırarak görünmez kılmıştır. 1960'lı yıllarla birlikte hakim düzeni sorgulayan eylemler içerisinde varlık kazanan kadın hareketi, başlangıçta kadını erkek karşısında eşit kılma amacı taşısa da popüler kültürün dayatmasıyla, kadını bir ikilem içerisinde bırakmıştır. Kadın ya diŐiliĐinden vazgeçerek, ya da diŐiliĐini kullanarak erkeğin iktidarına ortak olacaktır. 1980'li yıllardan itibaren tüketim toplumunun tüm değerleri metalaŐtıran gücü, pazarlama aracılığıyla kadını diŐiliĐini keŐfetmeye ve diŐarıya göstermeye yarayacak objelere itmektedir. Üstelik bunu tüketim nesnelerini diŐileŐtirerek yapmaktadır. Böylece biyolojik farklılıklarla temellendirilen toplumsal eşitsizlik, özellikle kozmetik ve moda sektörünün pazarlanmasıyla ve kadınların gönüllü işbirliğiyle tekrar tekrar üretilmektedir. Günümüzde pazarlama öyle bir algı evreni yaratmaktadır ki, geçmişte ahlaki açıdan sorgulanan

güzellik objelerini ve feminen giyim-kuşamı; günümüzde her yaştan ve her inançtan kadının erkek karşısında bir kimlik edinme ve kendini ifade etme aracı haline getirmiştir.

Bu çalışmanın amacı; kadının mağduru olduğu toplumsal eşitsizliği antropolojik açıdan incelemek ve kadının erkek karşısında bağımsız bir kimlik kazanma mücadelesinin bir tüketim alanına dönüştürülmesinde pazarlamanın rolü üzerinde durmaktır.

Anahtar kelimeler: Toplumsal eşitsizlik, biyolojik farklılık, kültürel farklılık, kadının metalaşması,

ABSTRACT

Views that interpret the reason of secundarization of women with different reasons are classified essentially into two groups. Views in the first group are based on biological reasons while ones in the second group are based on historical and cultural reasons. In fact, Freud and Lacan became the first ones who brought the acquisition of man and woman identities into forward. Both philosophers claimed that humans are not born as men or women, yet they are included into these categories as a result of their lives and interactions. In this sense, they stated that the societal inequality between men and women cannot be based on hormonal and gender differences. Anthropological studies have shown so far that hunter gatherer communities had a way of life that was egalitarian and in which both genders were productive. Economic structure resulting from differentiation between farmers and shepherds started the transition from egalitarian to hierarchical society. This phenomenon led to the cult of men's emergence as the representative of power. The difference between public sphere and private sphere due to capitalist relations' taking root caused women's restraint in the private sphere and thereby limiting women's productivity and making it invisible. Feminist movements, which emerged in acts questioning the dominant order, have put women in a dilemma with imposition of popular culture although they had aimed to bring men and women into an equal position.

Women will share the power with men by giving up femininity or using it. Since 1980's the power of consumption which commoditizes society has fuelled the interest of women to for objects that could enable them to discover their femininity and display it. Moreover, it has feminized consumption objects. Thus, the social inequality grounded with biological differences has been reproduced repeatedly by marketing cosmetics and fashion sector and by volunteer cooperation with women. Marketing has formed such a universe of perception that it has transformed beauty objects and feminine apparel questioned on moral grounds at past, to a tool of identity acquisition and self-expression of women of all ages and beliefs.

The aim of this study is to investigate the societal inequality whose victims are women with an anthropological point of view and discuss the role of marketing in transformation of women's struggle to acquire an independent identity against men to an object of consumption is discussed.

Keywords: Social inequality, biological difference, cultural difference, commodification of women

1. GİRİŞ

Mahsereci'nin köklerini kent devletlerin ortaya çıkışına kadar sürdüğü kadının eşit konumunu yitirmeye başlaması, Antik Yunan döneminde kadınların yazgısı haline gelmiştir (Mahsereci, 2005:45). Tanilli Yunan uygarlığının bu döneminde kadınların neredeyse köle statüsüne indirgenip, erkek için ideal kadının ev içinde yaşayan kadın olduğu görüşünün hakim olduğunu ifade etmiştir (Tanilli, 2006:16). Biyolojik deterministlerin kadın biyolojisinin bir sonucu olarak kabul ettikleri cinsiyetçi bakış, kültürelcilere göre önceden verili olmayıp, toplumsal ilişkilerin bir sonucudur.

Rubin'e göre kan bağının yerine aile bağının geçmesi; aile, mülkiyet ve akrabalık ilişkilerin sürdürülebilmesi için kişilerin kadın ve erkeğe dönüştürülmesini ve ilginin karşı cinse yönlendirilmesini gerekli kılmıştır (Rubin, 2014:197). Psikologlara göre bu dönüştürmenin itici gücü olan oidipus kompleksi, erkeklere güçle örülü erkeklik haklarını sunarken, kız çocuklarını da daha az olan kadınlık haklarını içselleştirmeye zorlamaktadır (Swigwood, 1999:103; Rubin, 2014:216).

Şenel'e göre ekonomik artının ortaya çıkmasına dayanan sınıflı toplum, erkek iktidarını yasal güvenceye bürümüştür (Şenel, 2001:202). Çünkü sınıflı bir toplum, bir sınıfın üretim araçlarını kontrol ederek üretim fazlasına el koymasını ve diğer sınıfları ve doğayı sistemli bir şekilde sömürmesini, baskılamasını ve ikincilleştirmesini haklılaştırmaktadır. Üstelik bu haklılaştırmayı toplumsal biliçaltında da egemen kılmaktadır (Gough, 2014:80; Sahlins, 2010:89; Bookchin,1996 :150). Erkek iktidarının devlet eliyle yasal bir kılıfa büründürülmesi özel alan – kamusal alan farklılığına yol açmıştır. Ev içine yönlendirilen kadın, ekonomik açıdan üretkenliğe dönüştüremediği emeğini ev içinde, üretim araçlarının ve emek gücünün üretimini sağlamak için sarf etmeye mecbur bırakılmıştır. Üstelik kadının bu üretimi karşılığında ekonomik zenginlikten pay alması da engellenerek, üretici emekleri göz ardı edilmiştir (Özbudun, 2013:31; Özdemir, 2009:204).

2. KADININ BASKILANMASINA YÖNELİK FARKLI BAKIŞ AÇILARI

Kadın ve erkek arasında kadın aleyhine yapılandırılan toplumsal eşitsizliğin kaynağını açıklamaya çalışan görüşler, birbirine zıt iki farklı kutupta toplanmaktadır. Kutupların bir ucunda kadının erkeğe bağımlı olmasının biyolojilerin bir sonucu olduğunu ifade eden determinist biyolojistler; diğer ucunda ise bu ön kabulü sorgulayan kültürelciler vardır. Kültürelciler insanların kadın ve

erkek olarak doğmadıklarını, zaman içinde yaşadıkları toplumun içerdiği kültürel değerlerin ve psikik özelliklerinin bir sonucu olarak cinsiyetlendiğini ifade etmektedirler.

2.1. Biyolojik Bakış Açısı

Biyolojik deterministler, bu farklılığı eril ve dişil cinsiyetleri oluşturduğunu ileri sürdükleri biyolojik ve hormonal yapılara atfederler (Bilton, vd., 2008:129). Bu bağlamda iddialarına kanıt olarak beyin araştırmalarının ortaya çıkardığı verilerden yararlanmaktadırlar. Doğmalarından itibaren kız bebeklerin 24 ay östrojen hormonu salgılamaları onları fen bilimlerinde erkeklerin gerisine düşürürken sosyalleşme ve iletişim alanında daha başarılı kılmaktadır. Erkek bebeklerde ise testosteron hormonu onları daha rekabetçi ve uyumsuz bir hale getirirken üç boyutlu uzayda daha yetkin kılmaktadır (Başkent, 2009:44).

Dahası erkek ve kadının fiziksel farklılığını da iddialarının kanıtları arasında göstermektedirler. Erkeğin iri, kemikli, güçlü olmasına karşın kadının güzel, yumuşak, yağlı ve ufak yapılı olması kadının kendinden kuvvetli ve baskın olan erkeğe bağımlı olmasını haklılaştırmaktadır (Vigarello, 2013:33; Leibwoitz, 2014:22; Adorno ve Horkheimer, 2010:331).

2.2. Kültürel Bakış Açısı

Kadının kaderini erkeğe bağımlı kılan biyolojik görüşler, öncelikle Freud'un erillik ve dişillik cinsiyetin bir sonucu olduğunu reddetmesiyle sorgulanmaya başlanmıştır. Freud'a ve onu izleyen Lacan' a göre insanlar, kadın ve erkek olarak doğmazlar. Doğduklarından itibaren yaşadıkları oral, anal, fallik evreler ve oidipus kompleksi onların cinsiyetlerini biçimlendirmektedir. Özellikle oidipus kompleks bireyleri eril ve dişil formlara sokan bir rol üstlenmektedir. (Rubin, 2014:207; Swigwood, 1998:306-307; Horney, 2007:72). Bireyleri erkek ve kadın rollerini içselleştirmeye biyolojilerinden ziyade içinde yaşadıkların zamanın ve toplumun kültürel değerleri zorlamaktadır. Bugüne değin yapılan sosyolojik, antropolojik, kültürel ve ekonomik araştırmalar, dişillik ve erillik zamandan zamana ve kültürden kültüre değiştiğini ortaya çıkarmıştır.

Viktorya dönemi İngiltere'sinde hakim olan kadın algısı kadını erkeğe kendini beğendirerek eş seçim şansını artırmaya zorlarken; bugünün Afrika'sında ise kadını güçlü olmaya ve evi geçindirmeye zorlamaktadır (Bilton vd., 2008:130; Isherwood ve Douglas, 1999:). Dolayısıyla cinsiyetlenme biyolojik ve içgüdüsel bir süreç olmayıp; psikik, tarihsel ve kültürel etkileşimlerin bir sonucudur (Öğütçen, 2012:60; Leibwoitz, 2014:20; Gough, 2014:61).

3. EŞİTLİKÇİ TOPLULUKTAN SINIFLI TOPLUMA KADININ KONUMU

İlkel topluluklarda üretimin içeriğini, kullanım için üretim olgusu oluşturduğu için, iktidarı yapısallaştıran bir artış değeri oluşmamıştır. Bu realite erkek iktidarına antropolojik kanıt oluşturma söylemlerini geçersiz kılmaktadır. Çünkü ilkel topluluklarda sahiplik kavramı yerine birlikte

yaşama, mülkiyet hakkı yerine yararlanma hakkı anlayışı vardır. Hiyerarşik ilişkilerin gelişmediği bu toplulukta insanın insana ve doğaya tahakkümü henüz ortaya çıkmamıştır (Şenel, 2001:303; Bookchin,1996:127; Sahlins, 2010:184; Poloma, 2007:1148, Özbudun, 2013:30; Gough, 2014:80; Sacks, 2014:204-235). Bu eşitlikçi yapı, sınıflı toplumun ortaya çıkışıyla birlikte içerik değiştirerek, iktidarın erkek üzerinden tanımlanmasına yol açmıştır.

3.1. Avcı –Toplayıcılarda Kadının Konumu

Biyolojik deterministler, erkeğin kadın üzerindeki iktidarını haklılaştırmak için, antropolojik araştırmaları kendi bakış açılarına göre yorumlayarak, avcı toplayıcıların yaşantılarından çıkarım yapmaktadırlar. Böylece kadının bağımlı yazgısının sonradan oluşmayıp, kendiliğinden ve içgüdüsel olarak yapılaşmışına tarihsel kanıtlar sunmaktadırlar. Kadının erkeğe göre fiziksel güçsüzlüğü, doğurganlık vasfı ve anne olma özelliği, zorunlu olarak kadını hareketsiz kılmıştır. Oysa kadın olmanın dezavantajlarından muaf olan erkeğin güçlü ve hareketli oluşu, onları klanın geçim sorununu üstlenmesini gerektirmiş ve bu beceri, onları diğerleri üzerinde hak iddia eder hale getirmiştir.

İlk insanları uygarlığa taşıyan gelişmeleri eril bir dille açıklayan düşünürler, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren yazı öncesi topluluklarda yola çıkarak, erkeklerin avcı oldukları için, yiyecek kaynaklarına öncelikli ulaştıklarını ve büyük av faaliyetlerini organize olarak ve çeşitli aletler yaparak gerçekleştirdiklerini ifade etmektedirler. Bu faaliyetler, erkek beynini büyütmüş ve zeka, güç, kahramanlık, başarı gibi iktidar simgeleri doğal olarak eril bir dile bürünmüştür (Kaya,2013:33; Leibowitz, 2014:21).

Slocum ise bu iddiaların çoğunluğunun batılı ve beyaz erkek önyargısının izlerini taşıdığını ileri sürerek karşı çıkmaktadır. Slocum'a göre ilk ataların, avcılıktan bir anda sosyal örgütlenmeye geçmeleri mümkün görünmemektedir. Tam tersine bu sıçramanın itici gücü, kadın ile çocuk arasındaki bağımlı ilişkidir. Avcı erkek olgusunu insanlığın gelişimin biricik nedeni olarak görmek, bu süreçte “kadınlar ne yapıyordu?” sorusunun sorulmasına yol açmıştır. Bu soruya aranan cevaplar, avcı erkek teorisine karşı gelişmenin itici gücünü, toplayıcı kadının oluşturduğu görüşlerine ağırlık kazandırmıştır (Slocum, 2014:44).

Anne olmak, kadına bebeğin bakımı ve beslenmesi görevlerini yüklediği için; bitki geliştirmesini, bunları pişirmek için çeşitli araç ve gereç yapmasını gerektirmiştir. Yine kadın, bebeğini ve yiyecekleri taşımak için sepet örme, kap- kacak yapma ve toprak, deri işlemek gibi beceriler geliştirmiştir. Bu kompleks ve işbirliği gerektiren görevler, kadınların sosyal ve duygusal örgütlenmelerini ve elde ettikleri bilgileri gelecek nesillere aktarmalarını sağlayarak, uygarlığın gelişmesine katkı sağlamıştır (Slocum, 2014:49; Gough, 2014:68; Kaya, 2013:34). Mahsereci'ye

göre bu beceriler, kadınlara kutsallık atfederek, onları ana tanrıça mertebesine yükseltmiştir (Mahsereci, 2005:44).

3.2. Kapitalist Sistemde Kadının Konumu

Aydınlanma insanların kaderini kutsal olandan alıp, kendi ellerine teslim etmiş olsa da, bilgiyi dogmatikleştirerek, bilimselliği kanıtlanmayan her türlü bilgiyi değersiz kılmıştır. İnsan hayatına ilişkin her sorunu bilim ve akılla çözmek, insanlığı uygarlık yolunda üst sıralara çıkarmakla birlikte; beraberinde yaşamın tüm alanlarının araçsal akla göre kodlanmasını getirmiştir. Dolayısıyla hurafelerin, ilkel korkuların ve doğanın tahakkümünden kurtulan insan bu kez de araçsal akli temsil eden uzmanların güdümüne sokulmuştur. Daha çok kadında biriktirilen deneyimsel bilginin göz ardı edilmesi, kadının toplumsal alanda pasifize edilmesine giden süreci başlatmıştır (Berktaş,2006:66-67; Sarioğlu, 2014:50). Kapitalizmin kurumsallaşması, özel alan- kamu alanı ayrımını kemikleştirmiş ve kadını ev içine dahil ederek görünmez kılmıştır.

Engels ve Marks'a göre bu çarpıklığın temelinde, toplumda hakim olan üretim ve mülkiyet ilişkileri yatmaktadır. Kapitalist sistem, üretim fazlasına el koyan erkeklerin kadınlar ve ailenin diğer fertleri üzerinde hakimiyet kurmasını sağlamaktadır (Gaugh, 2014:180; Sacks, 2014:247; Rubin, 2014:176; Özbudun, 2013:31). Böylece kadınların hem doğurganlık hem de üretim emekleri toplumsaldan özele kaymakta ve ekonomik birikimden pay almaları engellenmektedir.

Kapitalist reçetelerin toplumsal zenginliği ve kalkınmayı artıracığı ve herkesin bu zenginlikten yararlanacağı söylemi hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Fromm'a göre bunun nedeni, eşitlik kavramının içinin boşaltılmış olmasıdır. Artık eşitlikten anlaşılan kimliğini ve özgünlüğünü yitiren insanların tüketim eşitliğidir (Fromm, 1985: 24).

3.3. Sosyalist Sistemde Kadının Konumu

Sosyalist söylem, kapitalist söyleme göre ezen-ezilen ayrımını sorunsallaştırıp çözülmesi yönünde devrimi işaret etmiş olsa da; bu devrim içindeki farklılıkların düzleştirildiği ya da yok sayıldığı bir sınıfsal eşitliği hedeflemiştir. Mevcut sınıfların içindeki farklı renkleri ve sesleri yok saymıştır. Dolayısıyla kadınların farklı istek ve ihtiyaçları görmezden gelinmiş ya da 'zamanın ruhu' öyle olmasını gerektirmiştir.

Tüketim olgusunun işine yarayan her söylemi kendi çıkarı doğrultusunda dönüştürmesi; sınıf eşitsizliklerine ve sermaye egemenliğine son vermek için toplumsal ve politik bir proje oluşturan devrim olgusunu da artık etkili bir piyasa enstrümanı haline getirmiştir. Bu süreçte Marks'ın sermayenin ayrışacağını, emeğin parçalanacağını ve yeni bir sınıfın ortaya çıkacağını öngörememesinin etkili olduğu ifade edilmektedir Tüm bu gelişmeler devrim olgusunun eylemsel gücünü zayıflatmakla birlikte, tarihsel gücünü aşındıramamış ve bu gücü pazarlamacıların piyasalaştırmasına yol açmıştır (Altuntuğ, 2012:866; Poloma, 2007:129).

Tanilli'ye göre sosyalist sistem kadını Batılı hemcinsleri gibi nesne konumuna indirgememiş olsa da; devrimci mücadelede erkeklerle eşit saflarda olan kadını, üretim artışını artırmak adına, kutsal aile içine ve anne statüsüne iade etmiştir (Tanilli, 2006:93).

Kadınlarda, sınıf eşitsizliğinin hayati olduğu bir zamanda kadınlıklarının dillendirilmesinin çok kişisel ve bencil bir mesele olarak algılanacağı korkusuyla kimliklerini ve cinsiyetlerini görünmez kılmayı tercih etmek zorunda bırakılmışlardır (Sarioğlu, 2013:48). Bu bağlamda sosyalist sistemin çekirdeğini oluşturan devrim olgusunun, kadını geleneksel bağlarından kurtarıp toplumsal alana çıkaramayacağı ifade edilmeye başlanmıştır. Beauvoir kadın sorununun parti programlarıyla çözülemeyeceğini, çünkü partilerinde erkek hegemonyası altında olduğunu ve kadınların örgütlenerek bu hegemonyayla mücadele etmeleri gerektiğini dile getiren ilk düşünürlerden olmuştur (Tanilli,2006:217; Baltaş, 2015:6).

4. ERKEK MİTİNİN KADIN TARAFINDAN İÇSELLEŞTİRİLMESİYLE GÜÇLENEN ERİL SÖYLEM

Gruen'e göre erkek miti acımasız bir sertliğe dayanır (Gruen, 2005:219) ve avcılık becerisi etrafında yaratılan efsanevi kahramanlık öyküleriyle güçlendirilir. Her toplumun kültürel bilinçaltında varlığını koruyan bu mitler, çeşitli simgelerle günlük yaşam alanında canlılığını sürdürdüğü için diğer mitler gibi, efsaneleşen erkek miti de modern toplumda varlığını korumaktadır.

İşbirliğine ve karşılıklılığa dayanan ilkel topluluktan sınıflı topluma geçişle birlikte kadının çok belirgin olmayan ikincilliği iyice vurgulanmaya başlanmıştır. Ekonomik artının özel mülkiyeti kurumsallaştırması, klandan aileye geçilmesi, soyun erkek üzerinden devam ettirilmesi ve ensest yasağı, erkek mitinin efsanevi halesinden sıyrılıp ete kemiğe bürünmesini ve devlet eliyle kadına dayatılmasını sağlamıştır (Sacks, 2014:232; Webster 2014:157,169). Tüm bu gelişmeler kadının toplumsal alandan dışlanarak ev içine ve mahrem alana konumlandırılmasına zemin oluşturmuştur.

Erkek mitinin halen canlılığını sürdürmesi, aslında bu mitin altında ezilen kadının ironik bir şekilde gönüllü işbirliğine dayanmaktadır. İktidar alanı ev içine sıkıştırılan kadın, ev düzenini sağlama ve çocuk doğurarak onları yetiştirme becerilerine göre iktidarını koruduğu için; bu statükoyu korumak amacıyla erkek iktidarını içselleştirerek aşağı konumda kalmayı kabullenmektedir. Dahası bu düzenin rahatlığını sürdürmek için, baba iktidarını çocuklarına aktararak, erkeğin hakimiyetini pekiştirmektedir (Sacks, 2014:255).

Woolf'a göre bu süreçte kadınlar, adeta erkeği gerçeğinden iki kat büyük gösteren ve bunu dışarıya yansıtan bir ayna işlevi görmüşlerdir (Woolf, 2012:40). Erkeğin üstün olduğuna inanmak, kadının kendine olan saygısını körelterek ve kendisine yabancılaştırarak benlik değerini erkeğin olumlamasına ihtiyaç duyar hale getirmiştir. Kendi değerini erkek tarafından ne kadar

onaylandığıyla ve onlara ne kadar çekici görüldüğüyle ilişkilendiren kadın giderek pasif bir konuma razı olmaktadır (Sennett, 2010:154; Gruen, 2005:154; Murphy, 2000:197).

Woolf'a göre bu içselleştirme, kadının toplumun entelektüel kesiminde de var olabilmesi için aynen devam ettirilmiştir. Erkek görüşlerinin şekillendirdiği bu kesimde kabul görmek için, kadınlar gerçek kimliklerini gizlemek ve erkek isimleri kullanmak zorunda kalmışlardır. Toplum tarafından dışlanmamak için, kadınlar ya gerçek duygularını yadsıyarak kadın olmanın kaderine razı olmuşlar ya da erkek iktidarına isyan etmişlerdir (Woolf, 2012:56, 81).

Gruen'e göre rıza ve isyan aslında bağımlılığın sonuçlarıdır. Her iki durumda da kadın varlığını bir başkasına karşı sürdürebilmek için, baskın olan tarafın değerlerini gönüllü olarak içselleştirmek zorunda kalmaktadır (Gruen, 2005:119). Beauvoir "kadın doğulmaz kadın olunur" derken, kadınları baskılayanın sadece biyolojileri ya da gelenekler olmadığını; bu yapının kökleşmesinde kadınların da suç ortağı olduğunun altını çizmektedir (Tanilli, 2004:197).

5. POSTMODERNİST AÇILIMLARLA GÜÇLENEN FEMİNİST YAKLAŞIMLAR

'Meta anlatıların' sorgulanmasından ve 'her şey gider' ilkesinden damıtılan postmodernist söylem, her şeyin tek doğrusu olduğuna dayalı bilimselliği sarsmasına (Berktaş,2006:66) rağmen; Kentel'e göre üstü örtülerek bilinçaltına itilen her türlü farklılığın ortaya çıkmasına yol açtığı için, önemli bir işlevi yerine getirmiştir (Kentel, 2008:92). Özellikle 1960'lı yıllardan itibaren güçlenerek mevcut düzeni sarsan toplumsal hareketler; söylemleri ve istekleri farklı olsa da tüm kültürel kimliklerin açığa çıkararak seslerini duyurmalarına yol açmıştır.

Bu isyan dalgasıyla güçlenen feminist söylem bir yandan erkek hakimiyetine direnirken, diğer taraftan da cinsiyetçi baskının kimliksizleştirdiği kadına, özgünlük ve saygınlık kazandırmaya çalışmıştır (Burke, 2008:67; Poloma, 2007:131-132). Özgüven eksikliği kişinin toplumda statü göstergesi olan saygınlığı içselleştirmesini engellemektedir. Ve bu konumdaki kişilerin kendilerini küçümsemesine, bir başkasının onayı olmadan kendi başına karar alamaz hale gelmesine yol açmaktadır (Sennett, 2005:73,111; Gruen, 2005:120). Feministler, kadınların erkek hakimiyetine giden bu süreci sonlandırabilmek ve farkındalıklarını artırabilmek için, hem toplumsal alanda, hem de ekonomik ve politik alanda güçlerini birleştirmeleri yönünde kararlı bir mücadele başlatmışlardır (Tanilli, 2004:198-199).

Bugün gelinen noktada feminist mücadele, kadınlar lehine önemli kazanımlara imza atmış olsa da, kültürel çoğulculuk içerisinde yeşermeye olanağı bulan farklı görüşler; feminizmin kişisel alana fazla müdahale ederek özgürlükleri kısıtladığını ileri sürmektedir (Berktaş, 2006:65; Başkent, 2008:37). Kadınlar eliyle yaratılan bu gelişme, kadın hareketinin zemin kaybetmesine ve erkek iktidarının pazar aracılığıyla kadına dayatılmasına kapı açmıştır.

Tanilli'ye göre kadınlar hala gelenekle modernizmin getirdiği yaşam algısı arasındaki çatışmanın etkisinden tam olarak sıyrılmadıkları için (Tanilli, 2004:193), adeta öğrenilmiş çaresizlik sendromunun kurbanı olmaktadır. Horney'e göre kendini erkek gözüyle değerlendiren ve bir erkek tarafından sevilip korunmayı idealize eden kadının yüceltilmesi, kadın bağımsızlığını kitlemektedir (Horney, 2007:215). Bir yandan geleneksel değerler ve eril etiketlemeler, diğer yandan mevcut kurumsal yapılar, kadınları bağımsızlıklarından vazgeçmeye, toplumsal alanda düşük statülü görülen işlere ve hiyerarşide alt kademelere mahkum etmektedir. Aslında yasal bir engel olmamasına rağmen, sanki 'camdan bir tavan' kadınların yukarılara tırmanarak erkeklerle eşit konuma gelmesini engellemektedir (Hugg ve Voughan, 2007:387-389). Geleneklerle güçlenen erkek önyargısı adeta bir sarmal gibi, kadınları hep mücadeleye başladıkları yere geri getirmektedir.

6. KADININ ÖZEL ALANDAN TOPLUMSAL ALANA ÇIKMASINDA TÜKETİMİN ve PAZARLAMANIN İŞLEVSELLİĞİ

Postmodernizmin kültürel çoğulculuğu açığa çıkaran yapısı, tüketim toplumuna geçişi hızlandırmış ve toplumsal üretim kalıbının yerine, toplumsal tüketim kalıbının olumlanmasına yol açmıştır. Tüketim toplumunun yapısı, üretici kimliği, toplumsal kabul görmek için, tüketici kimliğine dönüşmek zorunda bırakmıştır. Bu dönüşüm pazar yerinde gerçekleşmiş ve kadınlar üzerinden dolaşıma sokulmuştur. Üretim emeği kamusal alandan dışlanan kadının bu alana çıkabilmesi, tüketime dayalı alışverişçi kimliği sayesinde gerçekleşmiştir.

Tüketim etkinliği, toplumsal emeğe katkısı yadsınan ya da değersizleştirilen kadının görünürlülüğünü artırarak, kendilerini önemli hissetmelerine yol açmıştır (Underhill, 2012:156). Varlığıyla piyasayı canlandıran ve sürdürülebilirliğini sağlayan kadın, bu yeni imajının ve ekonominin vazgeçilmez unsuru olmanın sağladığı avantajları kimsenin zorlaması olmadan içselleştirmektedir.

6.1. Kadının Tüketici Kimliğine Bürünerek Toplumsal Alana Katılması

Tüketici kimlik, kişisel farklılıkları dile getirerek, eşitlik taleplerini sosyo ekonomik alanda haklılaştırmak isteyen kadın mücadelesini, aslında farklılıkları düzleyerek, beğenileri ve yaşam tarzlarını kalıplaştırarak her türlü etkiye açık hale getirmekte; pazara ve tüketime yöneltmektedir (Fromm, 1985:87). Kendini pazarda kanıtlayan kadın, kendini pazarı yönlendiren bir özne olarak değil; pazarlanacak bir nesne konumunda görmeye başlamaktadır (Murphy, 2000:200).

Kadını özgürleştirerek, erkek karşısındaki edilgen pozisyonundan kurtaran tüketim olgusu, piyasalaşarak, kadını bir tüketim nesnesine dönüştürmektedir. Sonuçta her şeyin tüketime bağlandığı bir süreçte, kadının biricikliği ve farkındalığı bu sefer de kadın eliyle yadsınmakta; tüm değerler tüketilip atılacak bir tüketim nesnesine indirgenerek içi boşaltılmaktadır (Sarıoğlu, 2014:51). Bedeni ve güzellik imgesiyle erkek dünyasında var olarak iktidara uzanmak isteyen

kadın, kendini özel alanın sınırlarından kurtarmış ama bu kez de bilinçsizce kendini bedenine hapsedmiştir (Özdemir, 2009:234). Dişiliği üzerinden konumlandırılan kadının pazarda etkinlik kazanması da, dişil bir söyleme büründürülerek, kadının erkek bağımlılığına tekrar tekrar mahkum olması sağlanmıştır (Baudrillard, 2010:88).

Harvey'e göre tüketici kimliği, kadını kamusal alana taşırken, bu yönelimin esas amacı; ticari karlılığı kadın üzerinden artırmaktır. Daha çok mal satmak için kadının sadece müşteri olmasının yeterli olmadığını keşfeden pazarlamacılar; satın aldıklarını teşhir ederek, diğer kadınları da pazara çekmeleri noktasında onları özendirilmektedirler (Harvey, 2012:280). Kadın tarih boyunca kendisini sınırlı bir alana hapseden eş, anne ve ev kadını kimliklerinden artık tüketerek kurtulmakta ama bu kurtuluş, onu bir arzu nesnesine dönüştürmektedir. Tüketim, kadının olmak istediği her imajı pazardan satın alarak evin dışına çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda kadını özgürleştiren tüketim olgusu, kadını erkeğe eşitleyen bir konuma yükseltmiştir. Ama bu eşitlik olgusu, toplumsal, siyasal ve politik alanda değil, pazar yerinde yürürlüğe girmiştir.

6.2. Kadının Tüketim Alanında Özgürleşmesinde Pazarlamanın Rolü

Kentel'e göre içinde bulunulan zamanın ruhu bir yandan toplumsal yapıları değiştirirken diğer yandan da bir kimlik ve imaj dönüşümünü hayata geçirmektedir (Kentel, 2008:140). Bu bağlamda en önemli kategori olarak ele alınan sınıf sorunu gerilerken, yerini kültürel çoğulculuğun yansıması olan ırk, cinsiyet, mezhep gibi farklı farklı kimliklere bırakmıştır. Bu gelişme sonucunda farklılığı en görünür ve baskın kimlik tüketici kimliği; bu kimliğin etkinlik alanı ise pazar yeri olmuştur (Burke, 2008:115; Kentel, 2008:92). Pazar yeri kadınların tarihsel yazgısını değiştirirken, bu değişimin nasıl olacağına formülünü de pazarlama aracılığıyla sunmaktadır.

Her türlü pazarlama faaliyeti, küreselleşmiş ürünler aracılığıyla piyasayı küreselleştirirken (Wulf, 2009:133); kadınlara da satın almaya dayalı toplumsal bir statü armağan etmektedir. Pazarlama ve pazarlama diliyle konuşan uzmanlar, modadan kozmetiğe, iyi eş ve anne olmaktan arzu nesnesi olmaya, mesleki yeterlilikten kariyer edinmeye kadar her alanda her türlü bilgiyi metalaştırılmış bir şekilde kadınların hizmetine sunmaktadır (Murphy, 2000:197-198).

Ev içinden toplumsal alana pazar yeri sayesinde çıkabilen kadın, farkındalığını ve bağımsızlığını tüketim nesnelere üzerinden dolaylandırmakta ve kişiselleştirmeyi nesnelere estetik formlara sokarak gerçekleştirmektedir (Baudrillard, 2008:103; Özdemir, 2009:237). Bu süreçte kadın, emeği, birikimleri ve yatırımları üzerinden değil, pazarın sunduğu ürünleri tüketerek ve teşhir ederek benliğini kazanmaya çalışmaktadır. Oyunu kuralına uygun olarak oynamayanlar ise, tüketimin sağladığı hazdan ve toplumsal statüden mahrum bırakılmaktadır (Baudrillard, 2008:94).

Pazarlama piyasayı kitlesellikten kurtararak, farklılıklar üzerinden inşa ederken; aslında bu farklılıkları eril ve dişil olmak üzere iki kategoriye indirgemıştır. Baskın ve seçici olarak betimlenen

erkek dünyasına kabul edilmek için dişil model kendine yatırım yaparak, seçim rekabetinde öne geçmek zorundadır (Vigarello, 2013:35; Baudrillard, 2008:116). Baudrillard'a göre geleneksel yapının kadını baskılamasının gerekçesi olan cinsiyet olgusu, günümüzde pazarın karlılığını artırabilmek için, kadının özgürleşmesinin gerekçesine dönüşmüştür. Özgürleşmenin göstergesi ise kadının emeği, yetenekleri ve akıllı değil, dişiliğini sergilediği bedeni olmuştur. Kadın bedeni metalaştırılarak bir tüketim nesnesi konumuna indirgenmiştir (Baudrillard, 2008:163).

Topluma kendini özgünlüğüyle kabul ettiremeyen kadın, erkeğin güzelliğe olan zaafını kullanarak pazarlama tarafından kendisine sunulan tüketim nesnelerin doğal müşterisi haline gelmiştir (Adorno ve Horkheimer, 2010:332). Üstelik pazar, kadına sadece satın alma işlevini sağlayan bir mekan olarak değil; nesnelere satın almadan bakarak ve deneyerek doyuma ulaşmalarını sağlayan bir yaşam alanı olarak da hizmet etmektedir. Underhill'e göre bu olgu, kadının antropolojik tarihselliğinden aktarılan toplayıcı karakterinin; kadını pazarın sunduğu her nesneyi satın alıp biriktirmeye zorlamasıyla gerçekteşmektedir (Underhill, 2012:130). Artık toplumsal rolleri, biyolojik ya da kültürel yapılar değil, pazarlama belirlemektedir.

Pazarlama, kadına dişiliğini keşfettirerek güçlü kılarken, aslında bedeni üzerinden sömürerek, cinsiyet eşitsizliğini devam ettirmektedir. Üstelik bu görevi kadın bedenini, cinselliğini ve kadın dilini kullanarak erkek odaklı yapmaktadır (Baudrillard, 2010:87-88; Vigarello, 2013:37). Kadın pazarlamanın hatırlattığı güzelliği ve dişiliği sayesinde ikinci cins olmaktan 'güzel cins' olmaya yükseltilerek, onu görünmez kılan gelenekleri sarsmayı başarmıştır (Vigarello, 2013:32).

Pazarlamanın daha çok, daha sık ürün satma ve müşteri artırma çabalarına katkı sağlayan kadınlar, içgüdüsel ve evrensel olarak kabul ettikleri güzelleşme ve kadınlıklarını özgürce yaşama taleplerini (Başkent, 2008:37) pazar yerinde karşladıkları için, her türlü pazarlama çabasını olumlu görmektedirler. Kadınlara erkekler üzerinde iktidar kurmanı yolunu pazarlama açmıştır. İktidara giden yol pazarlamanın sunduğu ürünleri sorgusuz sualsiz satın alıp tüketmekten geçmektedir. Üstelik pazarlama bu ürünlerin gerekliliğini sorgulayanlara, onları ikna etmenin ve tüketimlerini meşru kılmanın gerekçelerini sunarak tüketici odaklı görünmeyi başarmaktadır.

Tüketim kültürünün oluşturduğu popülist söylem, kendine bakmanın ve kendini tüketim nesneleriyle ödüllendirmenin her kadının öncelikli hakkı ve vazifesi olduğu algısını pekiştirmektedir. Kadın doğuştan sahip olduklarını teşhir ederken, sahip olmadıklarını da pazardan satın alarak vazifesini yerine getirmelidir (Bilton, vd., 2008:133, Başkent, 2008:38; Vigarello, 2013:153). Pazarlama bu sürece işlerlik kazandırmak için, 'çirkin kadın yoktur bakımsız kadın vardır' klişesine sığınmaktadır.

Solomon'a göre bu klişenin yönlendirdiği kadınlar, tüketim nesnelere adeta bir ruh atfederek, onları gerçekte işlevlerinden sıyrıp birer göstergeye dönüştürmekte ve bir yaşam rehberi konumuna

yükseltmektedir (Solomon, 2003:43). Kadına hareket serbestisi kazandırarak, hapsediğu gerçek zaman ve mekandan gösterge ve gerçeğin rtstğ üst-gerçekliğin fantezilerle süslü dünyasına taşıyan pazarlama çabaları gönüllü olarak içselleştirilmektedir (Baudrillard, 2008:171; Solomon.2003:50).

7. SONUÇ

Kadının erkek karşısında baskılanmasını tarihsel açıdan verili olduğunu kabul eden biyolojik deterministler, bu olguyu cinsiyetlenmenin ve fiziki yapıların bir sonucu olarak görmektedirler. Bu n kabule karşı çıkan kltrelciler ise, kadının toplumsal alandan dışlanarak pasifize edilmesinin doğal bir gelişme olmayıp, üretim ilişkileri ve kültürel aktarımlarla koklendiğini vurgulamaktadırlar. Her iki görüş sahipleri de, antropolojik araştırmaların sonucunda elde edilen verilerle, kendi iddialarına kanıt oluştırmaktadırlar. Oysa ilkel toplulukların nüvesini oluştıran avcı-toplayıcılar, ancak yaşamlarını devam ettirmeye yetecek bir üretim ilişkisi geliştirebildikleri için, sınıfsal bir farklılaşmaya geçememişlerdir. Bu realite, hiyerarşik ilişkilerin bir sonucu olan iktidar erkinin oluşmasına fırsat vermemiş ve topluluk yapısını eşitlikçi kılmıştır.

Eşitlikçi topluluktan sınıflı topluma geçişle birlikte, üretim emekleri göz ardı edilen kadınlar erkek iktidarını içselleştirmek zorunda bırakılmışlardır. Özellikle, kapitalist sistemin işleyişi ve kadınların var olabilmek için erkek mitini kabullenip ileriye taşımaları, erkek üstünlüğüne dayanan bir yapıyı kurumsal hale getirmiştir. Eşitsizlik mücadelesini sınıfsal farklılıkları ortadan kaldırmaya odaklayan sosyalist sistem ise, bu sınıfları oluştıran kişilerin farklılıklarını dzleyen bir anlayışla kadın mücadelesini yok saymıştır. Ve bu anlamda kadınların kadınlıklarını yaşamalarını engellemiştir. Kadınlara aradıkları seslerini duyurma ve özgürce toplumsal alana çıkma fırsatını, postmodernist açılımlarla güçlenen kültürel çoğulculuk anlayışi sağlamıştır.

Kadın mücadelesinin örgütlü bir kadın dayanışmasıyla kazanılacağına inanan feministler, toplumsal alanda kadının daha fazla yer almasını, yaptıkları eylemlerle gerçekleştirmişlerdir. Ama kadına iktidar kapısını aralayan dinamik, tktim toplumunun yarattığı tktici kimlik imajı ve bu imajı kadın üzerinden tanımlayan pazarlama faaliyetleri olmuştur. Kadın, tktici kimliği sayesinde adeta erkeğin gölgesi olarak var olduğu toplumsal alana iktidar sahibi olarak dönmüştür. Bu süreçte pazarlamanın rolü ise, iktidara, saygınlığa ve statüye kavuşmanın reçetesini tktim nesnelere üzerinden kadına sunmaktır. Artık İktidar mücadelesi, toplumsal alanda değil, pazar yerinde sürmektedir. Bu mücadelenin galibi ise, kendisine sunulan her ürünü, satın alarak tktici kimliğini içselleştiren kadınlar olmuştur.

Bu içselleştirme, kadının bağımsızlığından vazgeçerek, kendisini bir tktim nesnesine indirgemesine ve dolayısıyla toplumsal eşitsizliği sürekli olarak üretmesine yol açmaktadır. Erkek

hegomanyasına baş kaldıran kadın, ironik bir şekilde pazarın iktidarına gönüllü olarak boyun eğmektedir.

KAYNAKLAR

Adorno, Theodor W. ve Max Horheimer, **Aydınlanmanın Diyalektiği**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2010.

Altuntuğ, Nevriye, “*Tüketim Olgusunun İşlevselliği: Pazarlamada Devrim ya da Devrimlerin Pazarlanması*”, 11. Ulusal İşletmecilik Kongresi, Konya, 2012, ss. 866-868.

Baltaş, Şöhret, “*Kadınların Fıtratında Direniş Var*”, Mesele Kitap, Ocak 2015, Sayı 97, ss. 2-6.

Başkent, Can, “*Biyolojik Feminizm*”, Mesele Kitap, Aralık 2009, ss. 43-45.

Başkent, Can, “*Güzeli Sevmemek: Bir Sheila Jeffreys Okuması*”, Mesele Kitap, Haziran 2008, Sayı 18, ss.37-40.

Baudrillard, Jean, **Nesneler Sistemi**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010.

Baudrillard, Jean, **Tüketim Toplumu**, 3. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2008.

Berktaş, Fatmagül, **Tarihin Cinsiyeti**, 2. Bs., Metis Yayınları, İstanbul, 2006.

Bilton, Tony, vd., **Sosyoloji**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2008.

Bookchin, Murray, **Ekolojik Bir Topluma Doğru**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996.

Burke, Peter, **Kültür Tarihi**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

David Harvey, **Paris, Modernitenin Başkenti**, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2006.

Douglas, Mary ve Baron Isherwood, **Tüketimin Antropolojisi**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1999.

Fromm, Erich, **Sevme Sanatı**, İstanbul: Say Yayınları, 1985.

Gough, Kathleen, “*Ailenin Kökeni*”, içinde: **Kadın Antropolojisi**, (Editör: Rayna R. Reiter, Dipnot Yayınları, Ankara, 2014. ss.53-82.

Gruen, Arno, **Normalliğin Deliliği**, 5. bs., Çitlembik Yayınları, İstanbul, 2005.

Hogg, Mihael A.ve Vaughan, Graham M., **Sosyal Psikoloji**, Ütopya Yayınları, Ankara, 2007.

Horney, Karen, **Kadın Psikolojisi**, 7. Baskı., Öteki Yayınevi, İstanbul, 2007.

Kaya, Ferhat, “*İnsan Evriminde Kadının Rolü*”, Bilim ve Gelecek, Ocak 2013, ss.32-38.

Kentel, Ferhat, **Ehlileşmemek, Düzleşmemek, Direnmek**, Hayykitap, İstanbul, 2008.

- Leibowitz, Lila, “*Cinsiyet Farklılıklarının Gelişimi Üzerine Perspektifler*”, içinde: **Kadın Antropolojisi**, (Editör: Rayna R. Reiter, Dipnot Yayınları, Ankara, 2014. ss. 19-36.
- Mahsereci, Nalan, “*Bilim ve Felsefe Tarihinin İlk Sayfalarında Kadınlar Vardı*”, *Bilim ve Gelecek*, Mart 2005, Sayı 13, ss.44-54.
- Murphy, John W., **Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştiri**, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.
- Öğütçen, Özgür, “*Lacan, Psikanaliz ve Feminizm*”, *Düşünbil*, Mart-Mayıs 2012, ss.58-64.
- Özbudun, Sibel, “*Ailenin, Özel Mülkiyetin, Devletin Kökeni F. Engels: Engels’i Yeni Veriler Işığında Okumak*” *Bilim ve Gelecek*, Ocak 2013, Sayı 107, ss. 30-31.
- Özdemir, İlker, “*Türkiye’de Popüler Kadın Magazin Dergileri: Yeni Kadın Kimliği ve Sunulan Yaşam Tarzları*”, içinde: **Medya, Tüketim Kültürü ve Yaşam Tarzları**, (Editörler: Banu Dağtaş, Erdal Dağtaş,), Ütopya Yayınları, Ankara, 2009. ss. 202-240.
- Poloma, M. Margaret, **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, EOS Yayınevi, Ankara, 2007.
- Rubin, Gayle, “*Kadın Ticareti: Cinsiyetin Ekonomi Politikası*”, içinde: **Kadın Antropolojisi**, (Editör: Rayna R. Reiter, Dipnot Yayınları, Ankara, 2014. Ss.171-230.
- Sacks, Karen, “*Engels’i Yeniden Değerlendirmek: Kadınlar, Üretimin Organizasyonu ve Özel Mülkiyet*”, içinde: **Kadın Antropolojisi**, (Editör: Rayna R. Reiter, Dipnot Yayınları, Ankara, 2014. ss. 231-258.
- Sahlins, Marshall, **Taş Devri Ekonomisi**, bgst Yayınları, İstanbul, 2010.
- Sarioğlu, Aslı, “*Anneler ve Kızlar Arasındaki Bağ Koparmak*”, Şöhret Baltaş İle Bir Söyleşi, Mesele Kitap, Ekim 2014, Sayı 94, ss. 46-51.
- Sennett, Richard, **Karakter Aşınması**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.
- Sennett, Richard, **Saygı**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.
- Slocum, Sally, “*Toplayıcı Kadın: Antropolojide Erkek Önyargısı*”, içinde: **Kadın Antropolojisi**, (Editör: Rayna R. Reiter, Dipnot Yayınları, Ankara, 2014. ss.37-52.
- Solomon, Michael R., **Tüketici Krallığının Fethi**, MediaCat Kitapları, İstanbul, 2003.
- Swingewood, Alan, **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, 2. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.
- Şenel, Alaeddin, **İlkel Topluluktan Uygur Topluma**, 5. Baskı, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 1995.
- Tanilli, Server, **Değişimin Diyalektiği ve Devrim**, 5. bs., Adam Yayınları, İstanbul, 2004.

Tanilli, Server, **Ne Olursa Olsun Savaşıyorlar**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2006.

Underhill, Paco, **Neden Satın Alırız?** Optimist Yayınları, İstanbul, 2012.

Vigarello, Georges, **Güzelliğin Tarihi**, Dost Kitabevi, Ankara, 2013.

Webster, Paula, “*Anaerki: Bir İktidar Vizyonu*”, içinde: **Kadın Antropolojisi**, (Editör: Rayna R. Reiter, Dipnot Yayınları, Ankara, 2014. ss.153-170.

Woolf, Virginia, **Kendine Ait Bir Oda**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2012.

Wulf, Christoph, **Tarihsel Kültürel Antropoloji**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2009.

KADIN VE YOKSULLUK
WOMEN AND POVERTY

Öğr. Gör. Rabia SERT,

Niğde Üniversitesi,

Niğde Zübeyde Hanım SYO, Hemşirelik Bölümü

sert_rabia@hotmail.com

Öğr. Gör. Yasemin URGANCI,

Niğde Üniversitesi

ÖZET

En genel anlamıyla insanların temel gereksinimlerini karşılama olanağına sahip bulunmaması, kişilerin yaşayabilecekleri minimum yaşam standartlarına sahip olamaması şeklinde tanımlanabilecek yoksulluk kavramı, işsizlik, yoksunluk, ayrımcılık, sosyal dışlanma gibi olgularla da hem iç içe hem de etkileşim içindedir (Öztürk, 2012: 2661-98).

Yoksulluktan en fazla etkilenen kesimlerin başında kadınlar ve çocuklar gelmektedir. Çoğu ülkede kadınlar çalışma yaşamına yeterli düzeyde katılamamakta; katılan kadınlar ise çoğu zaman çeşitli ayrımcılıklara maruz kalabilmektedir. Yoksulluk açısından kadınlar ve çocuklar riskli gruplardır. Yoksulluğun çocuklar üzerinde en sık görülen etkisi beslenme yetersizliğidir. Ev içi stres, anne sütünün erken kesilmesi, annenin beslenme yetersizliği, sağlıklı fiziksel ortam ve yetersiz sağlık hizmeti beslenme yetersizliğinin temel belirleyicileri olmaktadır. Kadınlar aynı sosyal gruptaki erkeklere göre daha fazla yoksulluk yaşamaktadır. Bugün yoksullukla yaşayan 1,2 milyar insanın % 70'i kadınlardır. Kadınlar yoksulluk durumunda daha fazla demir eksikliği, gebelik komplikasyonu, beslenme yetersizlikleri yaşamakta ve eğitim ve sağlık olanaklarından yararlanamamaktadır (Çapık, 2006: 3-26).

Günümüzde gerek ulusal ve gerekse de uluslararası kuruluşların en önemli çabalarının temelinde, yoksulluğu engelleyecek ve/veya azaltacak politikalar üretmek vardır. Planlanan politika ve hedeflerin başarılabilmesi durumunda ise, en azından mümkün olduğu ölçüde yoksulluğun etkilerinin en aza indirilmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda yoksulluktan en fazla etkilenen kadınlara yönelik politikaların hayata geçirilmesi daha önemli ve hayati hale gelmiştir (Öztürk, 2012: 2661-98).

Yoksullukla mücadelede eğitim, sağlık hizmetleri, beslenme, aile planlaması hizmetleri, temiz su ve sanitasyon hizmetleri önem taşımaktadır. Yoksulluk sorununun çözümünde kısa süreli ve geçici önlemler yerine, kalıcı ve makro çözümler sunulmalıdır. Özellikle yoksullara eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin götürülmesine yönelik çabaların artırılması ve yeni iş

olanaklarının arttırılması sağlanmalıdır. Sağlık hizmetlerinin topluma sunumunda önemli bir role sahip hemşireler, sağlık hizmetleri kapsamında üzerine düşen rolleri yerine getirerek yoksullukla mücadele etmelidirler (Ergül, 2005: 95-104).

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Kadın, Sağlık, Hemşirelik

ABSTRACT

Poverty is generally defined as the lack of the possibility to meet the basic needs and the lack of the minimum life standards which individuals can live. Poverty both interacts and intertwined with phenomena such as unemployment, deprivation, discrimination and social exclusion (Öztürk, 2012:2661-98).

In case of poverty, the mostly affected individuals are women and children. In many countries, women cannot participate in the working life sufficiently and the women who can find possibility to work can experience various discriminations in the society. Women and children are the risk groups with respect to poverty. The most frequent effect of the poverty on children is the malnutrition. The basic determinative factors for the malnutrition can be the stress at home, early cessation of breastfeeding, maternal malnutrition, unhealthy physical environment and inadequate health services. Women experience the poverty more than men who live in the same social group. Today, %70 of the 1.2 billion people living in poverty is composed of women. Women have more iron deficiency, pregnancy complications, nutritional deficiencies in case of poverty and they cannot get benefit from health facilities (Çapık, 2006: 3-26).

Recently, both national and international institutions basically aim to produce the policies in order to prevent and/or to reduce the poverty. In case these planned policies and aims cannot be achieved, it is aimed to minimize the poverty as much as possible. In this regard, the policies focused on the women who are mostly affected by poverty gain extra importance (Öztürk, 2012: 2661-98).

In the fight against poverty, education, health care, nutrition, family planning services, clean water and sanitation services are important issues. Permanent and macro solutions must be submitted instead of the short-term and temporary measures in order to solve the poverty problem. Particularly, the efforts made for providing the education, health and social security services and the new work opportunities to destitute should be increased. Nurses who have important roles in health services in the society should fight poverty by performing their tasks (Ergül, 2005: 95-104).

Key Words: Poverty, Women, Health, Nursing

1. YOKSULLUĞUN TANIMI

Yoksulluk; insanların temel gereksinimlerini karşılayabilecek yeterli gelire sahip olmamasıdır. Bunun yanı sıra yoksulluğun tanımı ülkelerin gelişmişlik düzeyi, gelirlerin dağılımındaki farklılıklar, toplumsal, kültürel olarak yoksulluğun ve yoksulların nasıl algılandığı gibi birçok faktöre bağlı olarak değişebilmektedir (Topgül,2013: 277-96). Yoksulluk bireylerin, mal ve hizmetlerden yararlanamamasına, eğitimsizlik, işsizlik, yoksunluk, ayrımcılık, sosyal dışlanma gibi durumlara maruz kalarak toplum yaşamının dışında kalmasına neden olabilmektedir (Öztürk, 2012: 2661-98). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 'nün 2002 sağlık raporuna göre dünya nüfusunun 1/5 'i günde kişi başına bir dolardan daha az, yarıya yakını ise günde iki dolardan daha az gelire sahiptir, aynı rapora göre sağlık için en belirleyici risk faktörü yoksulluktur (Arpacıoğlu, 2011: 60-76).

“Yoksulluğun kadınlaşması” kavramı, ilk olarak 1978 yılında Diane Pearce tarafından kullanılmıştır. Pearce (1978), o yıllarda Amerika’da kadınların işgücüne katılımındaki artışa karşın yoksul kadın sayısının giderek artması durumuna dikkat çekmek üzere kullanmıştır (Yakıt, 2013: 30-7, Ulutaş, 2009: 25-40).

1995 yılında 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı’nda “Yoksulluğun Kadınlaşması” ifadesiyle kavramsallaşan kadın yoksulluğuna verilen önem gün geçtikçe artmaktadır (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008, Kardam, 2004: 45-72). ‘yoksulluğun Kadınlaşması’ kavramı ile kadınların erkeklerle kıyaslandığında sıklıkla, yoksullukla karşılaşma risklerinin fazla olduğu, kadınların yoksulluğu daha ciddi ve çok boyutlu yaşadıkları ve erkeklere kıyasla gelecekte yoksulluk yaşama durumlarının arttığı vurgulanmak istenmiştir (Yakıt, 2013: 30-7).

Yoksulluğun giderek artması ve gün geçtikçe daha fazla kadını ve çocukları etkilemesi nedeniyle, ülkelerin sorunu olmaktan çıkmış ve bir dünya sorunu haline gelmiştir (Yakıt, 2013:30-7). Dünya üzerinde mutlak yoksulluk sınırında yaşayan 1.2 milyar insanın %70’ini kadınlar oluştururken, yoksulluk kadınları psikolojik, toplumsal ve fiziksel açılarından etkilemektedir (Topgül,2013: 277-96, Abdussalam,2014: 178-88).

Yoksulluk, erkeklere kıyasla kadınlar tarafından farklı biçimde yaşanmakta, farklı algılanmakta ve baş etmek için farklı stratejiler geliştirilmektedir. Bunun sonucu olarak kadınların yaşadıkları yoksulluk, erkeklerin yaşadıkları yoksulluktan daha yoğun ve daha derin hissedilmektedir(Kümbetoğlu, 2002:129-142).

2. KADIN YOKSULLUĞUNUN NEDENLERİ

Kadınların yoksul olma sebepleri genel anlamda bireysel ve kültürel özelliklerle, yapısal özellikler ve toplumsal cinsiyetle bağlantılı olarak özetlenmektedir (Topgül,2013: 277-96).

Bireysel özelliklerden kadının yetenekleri, sorumluluk ve iş ahlakı anlayışı, çaba gösterme gibi etmenler hem yoksulluğa neden olmakta hem de yoksulluğun bir sonucu olabilmektedir. Yapısal özelliklerden olan, ekonomik politikalar, ücretlerin düşük olması, istihdamın yetersiz olması ve iş yerinde ayrımcılığa maruz kalma durumları yoksulluğa neden olabilmektedir (Yakıt, 2013: 30-7).

Kadın yoksulluğunun belirleyici özellikleri; kadın istihdamı, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlik& ayrımcılık, eğitim ve küreselleşmenin yoksulluğa etkisi olarak tartışılabilir.

2.1. Kadın İstihdamı

Tüm dünyada kadınların çalışma hayatındaki konumu ve işgücüne katılım oranı kadın yoksulluğunu etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Kadınların işgücüne katılmada erkeklere kıyasla dezavantajlı olmaları, eğitim olanaklarından yeterince yararlanamamaları sonucu düşük ücretle veya mesleki beceri gerektirmeyen tarım gibi sektörlerde çalışmaları, kırsal alanda istihdam edilenlerin ücretsiz aile işçisi olarak çalıştırılmaları, kentlerde istihdam edilenlerin enformal işlerde, düşük ücretle, uzun çalışma saatleri ile ve sosyal güvencesiz olarak çalıştırılmaları, elde ettikleri gelirin denetiminde söz haklarının yetersiz olması ve çalışmasının önünde engelleyici kültürel faktörlerin olması yoksulluğu arttırmaktadır (Yusufoğlu, 2010: 8-34, Ulutaş, 2009: 25-40, Townson,2000: 1-15).

Uluslararası kadın hakları merkezinin raporuna göre (2013); aile reisi konumundaki kadınlarda (%39.6) yoksulluk oranı özellikle yüksek seyretmekte, afrikalı Amerikan kadınlarda %25.3 ve 65 yaş üstü yalnız yaşayan kadınlarda %19 oranında yoksulluk görülmektedir (NWLC, 2013).

TÜİK'nun 2014 İstatistiklerle Kadın Araştırmasına göre kadınların %30.8'i işgücüne katılırken, %27.1' i istihdam edilmiştir. İş gücüne katılım oranının, eğitim düzeyinin yükselmesi ile arttığı bildirilmiştir (TÜİK, 2015). Kadının iş gücü piyasasında düşük katılımı, erkeğe bağımlı olmasına, emeklilik haklarından faydalanamamasına neden olmaktadır. Sağlık haklarından yararlanmak için erkeğe ihtiyaç duymaktadır. Kimi zaman da kadınlar düşük ücretle ya da enformel çalışmaları sonucu yoksullaşmakta ve yükümlülüklerini yerine getirememektedir (Topgül,2013: 277-96).

Kadınların iş gücüne katılmalarını etkileyen bir başka faktör ise 'Cam tavan sendromu' kadın çalışanların hak ettikleri makama ulaşamamaları, karar verici pozisyonlarda yer alamamaları olarak tanımlanmaktadır. İşverenler başarısına, yeteneklerine, becerilerine bakmaksızın kadın çalışanları yönetici pozisyonlara getirmemekte ve önüne gözle görünmeyen, açıkça söylenmeyen engeller koyabilmektedirler. Kadınların aile yaşamının sorumluluklarını erkekten daha fazla üstlenmesi, çocuk bakımı, ev işçiliği gibi nedenlerin yanında kadınların

verdiği kararlara tabi olmak istemeyen çalışanlar sebebiyle yönetim kadrolarında daha az yer almaktadırlar (Yakit, 2013: 30-7, Ulutaş, 2009: 25-40) Ülkemizde üst düzey kadın yönetici oranı % 9.4 olurken, üst düzey pozisyonlarda yer alma (hakim %36.9 , profesör %28,7) oranlarında yükselme görülmemiş ve siyasi alanda erkeklere nazaran daha az yer almaktadır (%14.4) (TUİK, 2015).

Yoksulluğu etkileyen kültürel bir unsur ise kadınların çalışmasının erkeklerin yenilgisi olarak algılanması olabilmektedir. Ülkemizde halen çok sayıda kadın, eşlerinin çalışmalarına karşı koymaları nedeniyle çalışmamakta veya gerçekleştirdikleri gelir getirici faaliyeti erkeklerden gizli yapabilmektedir. Evlilik öncesinde istihdama katılan kadınların, evlenme ile işgücü piyasasından çekilmeleri yaygın olarak yaşanmaktadır. Medeni duruma ve dönemlere göre işgücüne katılma durumuna bakıldığında, boşanmış kadınların (% 42,1) ve hiç evlenmemiş kadınların (% 34,3) işgücüne daha fazla oranda katıldıkları belirtilmektedir (Ulutaş, 2009: 25-40).

2.2. Toplumsal Cinsiyet Temelli Eşitsizlik, Ayrımcılık ve Yoksulluk İlişkisi

Cinsiyet rolleri sebebiyle kadınlar ve erkekler yoksulluğu farklı biçimlerde yaşarlar. Bunun nedeni toplumsal cinsiyet rolünün, erkeklere ailenin reisi olma ve aileyi geçindirmek sorumluluğunu yüklerken, kadınlara çocuk bakımı, ev halkını besleme, eve giren gelirle aile üyelerinin geçimini sağlamak gibi sorumluluklar yüklemesidir (Yakit, 2013:30-7).

Toplumsal cinsiyet rolleri, yoksulluğu algılama ve yoksullukla hanelerde yoksulluğun cinsiyete göre farklılaşması, en çok gıda tüketimi, sağlığa ve eğitime erişim konularında dikkat çekici olmaktadır. Yoksulluk nedeni ile taviz verilmesi durumunda karar kadınların aleyhine olmaktadır. Evde annenin gelir getiren bir iş yapması durumunda evin büyük kızı annenin sorumluluklarını almaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalan kadının ikinci plana itilmesi kendi ailesinden ve çocukluğundan başlamakta ve yetişkinlik döneminde de etkisini göstermektedir. Evleninceye kadar ve evlendikten sonra ise maruz kaldığı ayrımcılık devam etmektedir (Yakit, 2013:30-7).

Kadına yapılan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı en fazla çalışma ve eğitim konularında kendisini göstermektedir. Özel bir eğitimi olmayan kadınların çalışması, Türk toplumunda yer alan kadının ev dışında çalıştırılmasını onaylamayan kültür nedeniyle, toplum tarafından onaylanmamaktadır. Kadınlık rollerini yerine getirmesi beklenmekte olan kadın çalışmak için önce eşinden sonra aile üyelerinden izin almak zorunda kalmaktadır. Çalışma iznini alması durumunda ise yeterli eğitimi ve niteliği olmadığı için enformel sektöre, sosyal güvencesiz ve uzun saatler karşılığında düşük ücretle istihdam edilmektedir. Bir süre sonra zor koşullara

rağmen az ücret alan kadın rolleri nedeniyle işten çıkmak zorunda kalabilmekte ve yoksulluk döngüsü bu şekilde sürmektedir (Yusufoğlu, 2010: 8-34).

Kadın-erkek arasındaki ayrımcılığın görülmediği ülke yok gibidir. ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri gibi **gelişmiş demokratik ülkelerde bile, özellikle statü ve kariyer** konularında, kadın erkek arasındaki eşitsizlik oldukça yaygındır. Dünyanın diğer bölgelerinde ise (Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkeleri) ayrımcılık, **daha çok eğitim, çalışma ve siyasi katılım** alanlarında yoğunlaşmaktadır. (Yusufoğlu, 2010: 8-34, Ulutaş, 2009: 25-40).

Toplumsal cinsiyetin bir tezahürü olarak yoksulluğun nedenleri arasında aile içi şiddet de yer almaktadır. Ailesini geçindiremeyen hane erkeği sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan oluşan özgüven eksikliğini giderebilmek amacıyla eşine ve çocuklarına şiddet uygulayabilmektedir. Ayrıca düşük gelir düzeyi nedeniyle yaşanan stres ve kısıtlı kaynaklar şiddet riskini de arttırabilmektedir (Güler,2005: 51-6)

2.3. Eğitim

Eğitim aslında toplumsal cinsiyet ayrımcılığının yansıması olarak yoksulluğu etkilemektedir. Kadınların erkeklere nazaran daha düşük eğitim seviyesine sahip olmaları veya okur-yazar olmamaları ve istedikleri halde okuyamamaları onların maruz kaldığı ayrımcılıkla doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla, eğitim düzeyi kadın yoksulluğunu etkileyen ciddi bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Yeterli eğitim olanaklarından faydalanamayan kadınlar, çoğunlukla nitelik gerektirmeyen, sosyal güvencesi olmayan düşük ücretli işlerde veya enformel sektörde istihdam edilmektedir. Dolayısı ile yoksulluk eğitimsizliğe, eğitimsizlikte yoksulluğa neden olmaktadır (Topgül,2013: 277-96, Yakıt, 2013:30-7).

Kendini ifade edememek, yeterli becerilere sahip olamamak, toplumda kabul görmemek gibi konular doğrudan eğitimle ilişkili olarak göze çarpmaktadır (Yusufoğlu, 2010: 8-34).

2.4. Küreselleşme, Sosyal Koruma Yoksunluğu ve Sağlığa Eşitsiz Erişim

Küreselleşme süreci, neo-liberal politikalar ve ekonomik krizlerin birleşik etkileri ülkede gelir dağılımının bozulmasına, toplumsal kesimler arasındaki uçurumun derinleşmesine ve yoksulluğun artmasına neden olmuştur(Gürses, 2007: 59-74). Küreselleşen ekonomide düşük ücretle çalışmaya hazır bir işgücü önemlidir. İşgücünün örgütlülüğünün zayıflaması, savunmasız olması ve esnek çalışma koşullarına rıza gösterilmesi de işgücünde aranan diğer özelliklerdir. Bu noktada en uygun iş gücünü kadınlar oluşturmaktadır.

Kadınların evde yaptıkları işler ücretli iş kapsamına girmemekte, ancak ev dışında gerçekleştirdikleri işler gelir artırıcı bir etkinlik olarak görülmektedir. Bu nedenle kadın

emeği erkeğinkinden daha ucuza satın alınabilmektedir(Akın, 2008:23-88; Uzun, 2003:155-173).

Küreselleşme ile birlikte daha da belirginleşen cinsiyetçi iş bölümünde erkek için betimlenen rol özgür ücretli işçi iken, kadın işgücü bağımlı ev kadını olarak ortaya çıkmaktadır. Kadınların yarı zamanlı ve esnek saatleri olan işleri daha kolay kabul etmeleri, işte süreklilik arayışlarının daha az olması, geçici olarak işten ayrılmayı kabullenebilmeleri ve uyumlu olmaları, kadın işgücünü bu yeni üretim düzeninde öne çıkarmaktadır. Kadının genel becerilerini kullanarak yaptığı pek çok işin becerisiz iş olarak tanımlanması nedeniyle, kadın emeği ucuza kullanılabilir(Akın, 2008:23-88; Uzun, 2003:155-173).

Kapitalist küreselleşmenin asıl ana boyutu tüketimdir. İşgücünün çok ucuz olduğu Çin’de, Hindistan’da ya da Endonezya veya Malezya’da üretilen ucuz mallar Amerika, Avustralya gibi gelişmiş ülkelerin insanlarına bolca sunulmaktadır. Çok tüketmek, zenginlik anlamında empoze edildiğinden kadınlar bugün, dünkünden daha fazla tüketimin hem öznesi hem de nesnesi durumuna getirilmiştir(Akın, 2008:23-88).

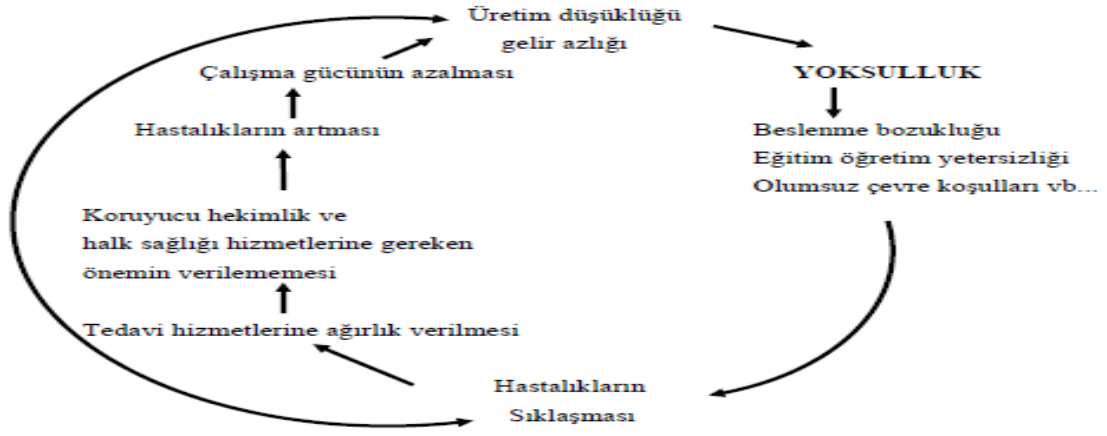
Engellilik, göçmenlik, yaşlılık gibi dezavantajlı konumlarda kadın olmak, dezavantajlı konumu pekiştiren ve yoksulluğu perçinleyen bir etkiye yol açmaktadır (Ulutaş, 2009: 25-40).

3. KADIN YOKSULLUĞU VE SAĞLIK

Yoksulluk ve sağlık dört şekilde ilişkilidir; kötü sağlık yoksulluğa neden olur, yoksulluk kötü sağlığa neden olur, iyi sağlık yüksek gelirle ilişkilidir, yüksek gelir iyi sağlık ile ilişkilidir. Kötü sağlık verimliliği azaltır ve istenilen yaşam düzeyine ulaşmayı engeller, bir insan sağlığını yitirdiğinde gelir düşüklüğu yaşar ve sağlık hizmetlerine ulaşmak büyük kayıplara neden olabilir (ICN, 2004).

Yoksulluk ile sağlık-hastalık arasındaki bu kısır döngüyü Chadwick özetlemiştir. Şekil 1’de görüldüğu gibi yoksulluk; beslenme bozukluğuna, hastalıkların sıklaşmasına, bireyin gelirinin çoğunu tedaviye ayırmasına, çalışma gücünün azalmasına, gelir azalmasına bu da dönerek yoksulluğa yol açmaktadır (Akt: Ergül, 2005: 95-104).

Şekil 1. Yoksulluk ve Sağlık Hastalık İlişkisi

Kaynak: Akt: Ergül, 2005: 95-104

Düşük gelirli ülkelerde ölümlerin çoğu önlenemez nedenlerden olmaktadır. Hastalıkların temelini, beslenme yetersizliği, ev içi yetersiz havalandırma, sanitasyon ve eğitimsizlik oluşturmaktadır. Yoksulluktan kaynaklanan hastalıkların toplamı az gelirli ülkelerde %54,1’yi bulurken bu oran zengin ülkelerde %6,2’ye düşmektedir (Çapık, 2006:3-26).

Bir diğer açıdan, yoksul insanların yaşadıkları alt sosyoekonomik çevreler yüksek suç oranları, coğrafi hareketlilik, evlilikte uyumsuzluk, boşanma gibi sorunlara, bunlarda fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarına yol açabilmektedir. Yoksul kişilerin kazalar, yaralanmalar ve iş kazalarına ilişkin risklerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Ergül, 2005: 95-104). HIV/AIDS, sıtma ve verem yoksulluğun neden olduğu üç enfeksiyon hastalığı olarak dünyanın en yoksul nüfuslarını etkilemekte ve onların daha da yoksullaşmasını etkilemektedir (ICN,2004).

Yoksulluk, kadınları hemen hemen yaşamlarının her döneminde olumsuz etkilemektedir. Erken dönemde, kız çocuklarında; seçici abortuslara, beslenme bozukluğu, protein enerji malnütriyonuna (PEM), yetersiz bağışıklanma, sağlık hizmetleri ve eğitim olanaklarından yararlanamama gibi sorunlara, üreme çağında; PEM, adolesan gebeliklere, istenmeyen gebelik ve isteyerek düşüklere, sağlık bakımı almada yetersizliklere, düşüklere, anemi, hipertansiyon, preklemsi&eklemsiye, enfeksiyonlara, anne- bebek ölümlerine, klimakterik dönemde ise PEM, osteoporoz, yalnız kalma, menopozal semptomların şiddetli yaşanmasına, sosyal güvencesinin olmamasına bağlı sağlık bakımına erişememe gibi sağlığı etkileyen birçok soruna neden olmaktadır (Yakit, 2013: 30-7, Karadeniz, 2013: 77-102).

Kadın sağlığını iyileştirmede Dünya Sağlık Örgütü tarafından önerilen müdahale piramidinde kadın sağlığını hızla iyileştirmek için, sağlık hizmetlerinin nitelikli verilmesi önerilmektedir. Nitelikli sağlık hizmetleri sağlandığında hemen etkisini gösterir ancak uzun etkili değildir. Eğer kadınların beslenme, gelir ve eğitimi iyileştirilirse orta sürede etkiler ve daha uzun etkilidir. Eğer etkinin uzun dönemde ancak kalıcı olması isteniliyorsa; toplumda kadın erkek

eşitliği sağlanarak, kadının güçlenmesi ve statüsünün yükseltilmesi gerçekleştirilmeli ve gereken alanlarda hakkaniyet ilkeleri uygulanmalıdır. Bütün bunların yapılması kadın sağlığını iyileştirmede temel müdahaleler olarak ülke düzeyinde gerçekleştirilmelidir. Dünya Sağlık Örgütü ve pek çok sağlık kuruluşu, sağlığı koruma ve geliştirme aktivitelerinin uygulanmasında temel insan gücü olarak hemşireleri önermektedir (Ocakçı, 2002).

4. KADIN YOKSULLUĞU VE HEMŞİRENİN ROL VE SORUMLULUKLARI

Yoksulluk, kadının sağlık bakım hizmeti alma davranışını da olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle sağlığı temelden etkileyen yoksulluğun yönetiminde hemşirenin önemli rolleri vardır. Yoksullukla mücadeleye destek veren Uluslararası Hemşireler Konseyi'nin (ICN= International Confederation of Nurses) 2004 teması aşırı yoksulluğu ve açlığı önlemede hemşirelerin üzerine düşen görevleri yerine getirmesi olmuştur. (ICN,2004)

Hemşirenin, yoksulluğun kadın sağlığına etki ve sonuçlarını bilmesi, gerektiğinde sosyal hizmetler, resmi kurumlar ve yardım kuruluşlarıyla iş birliği yaparak sorunun çözümü için yol göstermesi, yoksullukla mücadelede kamu politikalarının oluşmasında ve sivil toplum çalışmalarında etkin rol alması önem taşımaktadır (Yakıt, 2013: 30-7).

Kadın yoksulluğu ile mücadelede önemli bir adım da kadınları güçlendirme çalışmalarıdır. Güçlendirme kadının yapabilirliklerinin farkına varmasını, hayatı üzerine düşünmesini ve harekete geçmesini sağlayacaktır. Toplumsal cinsiyet ayrımcılığından temellenen eşitsiz güç ilişkileri, kadınların daha yoksullaşmasını ve etkilerini daha derinden hissetmesine neden olmaktadır. Eşitlik ve iyi yaşam koşullarının sağlanabilmesi için bu güç ilişkilerini değiştirecek politikaların uygulanması önemli bir adım olacaktır (Koyun, 2011: 67-99)

Hemşireler hizmet sunduğu yoksul bireylere ilişkin kişisel görüş, değer ve bilgilerinin farkında olmalıdır. Yoksul bireyleri buldukları çevre ile bütüncül değerlendirilmelidir. Hemşireler yoksul birey, aile ve topluma yönelik uygulamalarını eğitici, danışman, savunucu, işbirlikçi ve liderlik rollerini kullanarak aşağıda belirtilen kapsamda yürütmelidirler (Ergül, 2005: 95-104).

1. Yoksul insanların sağlık durumu ve gereksinimlerinin belirlenmesi,
2. Yoksul ve ihtiyacı olan bireylerle uzun süreli tedavi edici ilişkiler kurulması,
3. Yoksulların sağlık hizmetlerini talep etmeleri ve ulaşmasının sağlanması,
4. Hizmetin sunumunun aile yararına kolaylaştırılması,
5. Ailenin baş etme beceri, yaşamı sürdürme çabaları ve eldeki kaynakların desteklenmesi,
6. Birey ve ailenin haklarının savunulması

7. Uygun toplum kaynaklarının kullanımında aileye rehberlik edilmesi (örneğin, sığınma evleri, çocuk bakım evleri, yoksullar için sağlık merkezleri hakkında bilgi verilmesi...vb)
8. Farklı disiplinlerle ve profesyonellerle iletişim ve işbirliği kurulması,
9. Yaşlı insanların koruma evlerine ve beslenme güvenliğine ulaşmalarının sağlanması,
10. Politik analizler ve politik eylemlerde yer alınması,
11. Bölgesel yöneticilerle iletişim ve işbirliği kurulmasıdır.

Kadınların yaşam döngüsü boyunca sağlıklarını etkileyen yoksullukla ilişkili politika ve kanunların hemşireler tarafından yürütülmesi önemlidir.

Tablo 1. Yaşam Döngüsü Boyunca Sağlık Etkileyen Yoksulluk İlgili Politikalar

Yaş Döngüsü	Politikalar
Prekonsepsiyonel dönem ve Kontrasepsiyon	1. Yoksul / savunmasız kadınlar için uygun kontraseptif yöntemlerin sağlanması
Adölesan Dönem	1. Adölesanların koruyucu sağlık hizmetlerine ulaşmalarının sağlanması (Aile planlaması yöntemleri..vs) 2. Sigara/alkol/ madde bağımlılığının önlenmesi 3. Trafik kazaları ve ölümlerinin azaltılması,
Doğurganlık Çağı	1. Evlilik için asgari yaşın belirlenmesi 2. Gebelik boyunca yeterli gebelik izlem sayısının ve niteliğinin tanımlanması 3. Geleneksel veya evde doğumlara eğitim sonrası izin verilmesi konusunda düzenleme yapılması 4. Kadınların sağlık hizmetine ulaşımının sağlanması
Doğum Eylemi	1. Maternal ve yenidoğanın sağlığının yükseltilmesi için yoksul/savunmasız kadınların, uzman sağlık çalışanlarına erişiminin artırılması 2. Anne ve bebek ölümlerinin azaltılması, 3. İlk altı ay boyunca sadece anne sütünün desteklenmesi
Yetişkin	1. Sanitasyon eksikliği ve kirli suya bağlı

	<p>hastalıkların önlenmesi</p> <p>2. Güvenli besin kaynaklarının sağlanması</p> <p>3. Yoksul kadınlar için aile planlaması ve koruyucu sağlık hizmetlerine erişimin artırılması</p> <p>4. Cinsel yolla bulaşıcı hastalık ve HIV ile enfekte olan yoksul kadınların damgalanmasının engellenmesi,</p>
Klimakterik Dönem	<p>1. Güvenli konut ve yaşam alanlarına erişimin artırılması,</p> <p>2. Mülteciler için gıda güvenliğinin artırılması.</p>

Kaynak: ICN,2004

Sonuç olarak; yoksullukla mücadelede eğitim, sağlık hizmetleri, beslenme, aile planlaması hizmetleri, temiz su ve sanitasyon hizmetleri önem taşımaktadır. Yoksulluk sorununun çözümünde kısa süreli ve geçici önlemler yerine, kalıcı ve makro çözümler sunulmalıdır. Özellikle yoksullara eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin götürülmesine yönelik çabaların artırılması ve yeni iş olanaklarının artırılması sağlanmalıdır.

Sağlık hizmetlerinin topluma sunumunda önemli bir role sahip hemşireler, sağlık hizmetleri kapsamında üzerine düşen rolleri yerine getirerek yoksullukla mücadele etmelidirler (Ergül, 2005: 95-104).

KAYNAKÇA

Akın A, Üner S, Arslan ŞA, Yıldırım, N., Aslan, D, Erdost T. ve ark. Ed: Akın, A. Kadının Statüsü ve Sağlığı ile ilgili Gerçekler. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara. 2008:23-88

Arpacıoğlu Ö, Yıldırım M. Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 2011; 4(2): 60-76.

Çapık C. Yoksul ve Yoksul Olmayan Kadınlarda Sağlık Algısını Etkileyen Etmenlerin İncelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği A.D. İzmir, 2006; 3-26

Ergül Ş. Yoksulluk sağlık ilişkisi ve hemşirelik yaklaşımı. Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi,2005; 8(2) : 95-104

- Güler N, Tel H, Tuncay Özkan F. Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi. 2005; 27(2):51- 56.
- Gürses D. Türkiye'de yoksulluk ve yoksullukla mücadele politikaları. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.2007; 17 (1): 59-74
- ICN,2004. Erişim: <http://www.icn.ch/publications/2004-working-with-the-poor-against-poverty/> , Erişim Tarihi: 12.04.2015
- Kardam F, Yüksel İ. kadınların yoksulluğu yaşama biçimleri: yapabilirlik ve yapabilirlikten yoksunluk. Nüfusbilim Dergisi\Turkish Journal of Population Studies, 2004; 26: 45-72
- Karadeniz O, Öztepe ND. Türkiye’de yaşlı yoksulluğu. Çalışma ve Toplum. 2013;3:77-102
- Koyun a, Taşkın L, Terzioğlu F. Yaşam dönemlerine göre kadın sağlığı ve ruhsal işlevler: hemşirelik yaklaşımlarının değerlendirilmesi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 2011; 3(1):67-99
- Kümbetoğlu B. Afet Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk”, Yoksulluk, Şiddet ve İnsan Hakları (iç), Ed: Yasemin Özdek, TODAİE Yayınları, Ankara, 2002: 129–142
- NWLC Analysis of 2013 Census Poverty Data. 2012, Erişim : <http://www.nwlc.org/nwlc-analysis-2013-census-poverty-data>, Erişim Tarihi: 12.04.2015
- Ocakçı, A. (2002). Sağlıkın Korunma ve Geliştirilmesinde Hemşirelik Hizmetlerinin Rolü. Sağlık ve Toplum. <http://server.karaelmas.edu.tr/saglik/skg.htm>, Erişim 12.04.2015.
- Öztürk M, Çetin BI. Dünyada ve Türkiye’de yoksulluk ve kadınlar. Journal of Yasar University.2012; 3(11): 2661-2698
- Townson M, A Report Card on Women and Poverty. Canadian Labour Congress. 2000:1-15
- TUİK 2015. İstatistiklerle Kadın, 2014, Erişim: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18619>, Erişim Tarihi: 12.04.2015
- Ulutaş ÇÜ. Yoksulluğun kadınlaşması ve görünmeyen emek. Çalışma ve Toplum. 2009; 2: 25-40
- Uzun, A.M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,4 (2):155-173.
- Yakıt E, Çoşkun A. Yoksulluk, kadın yoksulluğu ve hemşirenin rolü. Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi 2013;10 (2): 30-37

Yusufoğlu , Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Elazığ Örneği, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2010: 8-34

BANKACI KADINLARIN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN İŞ - AİLE ÇATIŞMASINA ETKİSİ: ORDU İLİ ÖRNEĞİ

Öğr. Gör. Yavuz Kağan YASIM,

Ordu Üniversitesi,

Fatsa Meslek Yüksekokulu

Sakarya Üniversitesi

Doktora Öğrencisi

ykaany@hotmail.com

Prof. Dr. Adem UĞUR,

Sakarya Üniversitesi

Iktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

ÖZET

Bu çalışmanın amacı kadın bankacıların demografik özelliklerinin iş-aile çatışması üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Araştırma kapsamında Ordu ilindeki bankalarda çalışan 182 kadın çalışana anket uygulanmıştır. İş-aile çatışmasını ölçmek için Netemeyer ve diğerleri (1996) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Elde edilen veriler frekans, faktör, korelasyon ve regresyon analizine tabi tutulmuştur. Analiz sonucunda demografik özelliklerin iş-aile çatışmasını açıklama konusunda yetersiz kaldıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İş-aile çatışması, Kadın İstihdamı, Bankacılar

ABSTRACT

The aim of this study is to research the effects of demographic characteristics of women bankers on work-family conflict. In the scope of the study, a survey was applied on 182 women that works in Ordu banks. For his purpose, the scale developed by Netemeyer and others (1996) was used to test work-family conflict. The data obtained was subjected to frequency, factor, correlation and regression analyses. It was seen as the result of the analysis that demographic characteristics are not enough to explain the work-family conflict.

Key Words: Work-family Conflict, Women Employment, Bankers

GİRİŞ

Kadın istihdamının niteliği ve niceliği son 50 yıldır sıklıkla gündeme gelen bir konu olmuştur. Dünya’da yaşanan gelişmeler bir yandan kadın istihdamında artışa, bir yandan da koruma ihtiyacının artmasına neden olmaktadır. ‘‘Türkiye’de aktif nüfusun yaklaşık % 43’ü, AB

üyesi ülkelerde aktif nüfusun yaklaşık % 66'sı ve Dünya genelinde ise aktif nüfusun yaklaşık % 61'i istihdam edilmektedir. Bu insanlar yaşamları boyunca ortalama 20 ile 30 yıllarını ve haftada ortalama 40 saatlerini işyerlerinde geçirmektedir. Bu kadar uzun süre çalışma hayatında olan bireylerin örgütsel davranışları çok önemlidir(Çakınberk vd., 2011:90). Yapılan çalışmalar kadın istihdamını artırmaya çalışırken bir yandan da iş-aile dengesini sağlama gerekliliğini ortaya koymaktadır. Her şart altında tek hedefin istihdam artışı olması halinde, hem bireysel, hem örgütsel hem de toplumsal sıkıntıların doğması kaçınılmazdır. Dolayısıyla iş-aile çatışmasını tanımlamak, sebeplerini teşhis edebilmek, olumsuz sonuçların önüne geçebilmek için ilk adım olacaktır.

Türkiye' deki kadın istihdam oranları Avrupa ortalamasının çok altındadır ve yıllardır süregelen bir çalışma ile bu oranlar artırılmaya çalışılmaktadır. Kadın istihdam oranlarının yüksek olduğu nadir sektörlerden biri bankacılık sektörüdür. Dolayısıyla hedeflere ulaşmada takip edilmesi gereken sektör olmalıdır.

1. Kadın İstihdamının Genel Görünümü

1.1. Kadın İstihdamının Kısa Tarihçesi

Kadın istihdamı tarihsel süreçte radikal değişiklikler yaşamıştır. “ İlkel toplumlarda kadın ve erkek arasındaki rol ve statü paylaşımı incelendiğinde, bu döneme ilişkin bulgular, kadınların her bakımdan üstün bir statü ve saygınlığa sahip olduklarını da göstermektedir” (Yurdakul, 1994' den akt. İşler, 2004). Toplum bilimciler; göçebe olarak yaşayan avcı-toplayıcı toplumlarda kadının aile içindeki iş payının daha çok ve önemli olduğunu belirtmektedirler. Bu toplumlarda, erkek avlanma, kadın ise toplama işini üstlenerek, biyolojik farklılaşma temeline dayanan ilk ekonomik işbölümü yapılmıştır (Şenel, 1985: 52). Bu işbölümü görüldüğü gibi fiziki özelliklere göre yapılmış, daha sonraki dönemlerde de sosyo-kültürel değişiklikler, üretim tarzında ortaya çıkan gelişmeler cinsiyete dayalı ayrımcılığı derinleştirmiştir (Yorgun, 2010: 170).

Göçebe hayatın terk edilerek yerleşik düzene geçilmesiyle ekonomik, sosyal ve siyasi yapıda köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Bu gelişmeler kadını, erkeğe oranla daha pasif ve ikincil plana itmiştir.

Sanayi devrimi kadın işgücü için bir milat olmuştur. “Çünkü kadın ilk kez Sanayi Devrimi ile birlikte, ücret olarak adlandırılan ekonomik bir gelir karşılığı bir başkası hesabına çalışmaya başlamıştır” (İşler, 2004:78). Sanayileşme süreci ile birlikte bir yandan kadının çalışma yaşamına katılma isteği ve gerekliliği, diğer yandan ekonominin istihdam ihtiyacı, kadınların istihdamını hızlandırmıştır.

Bu hızlı büyüme dönemi, 1974 petrol bunalımı ile yerini yeni bir döneme bırakmıştır. “Bu süreçte ekonomik daralmanın işsizliği yükseltmesi, sosyal güvenlik harcamalarındaki artış devlet harcamalarını görece olarak arttırmıştır. Artan devlet harcamaları sermaye tarafından bunalımın nedeni olarak gösterilmiştir. 1970’li yıllarda yeniden yapılanma başlamış, fordist birikim rejiminin yerini “postfordizm” olarak da adlandırılan esnek birikim ve küresel tekelleri düzenlemeler almıştır”(Önder, 2013:42). Bu dönemde, kadınların eğitim seviyelerinin yükselmesi, yapılan hukuki düzenlemeler, işgücünün niteliği talebindeki değişimler, sosyal ve kültürel değişimler, kadınların istihdam içerisinde daha fazla yer almalarına neden olmuştur.

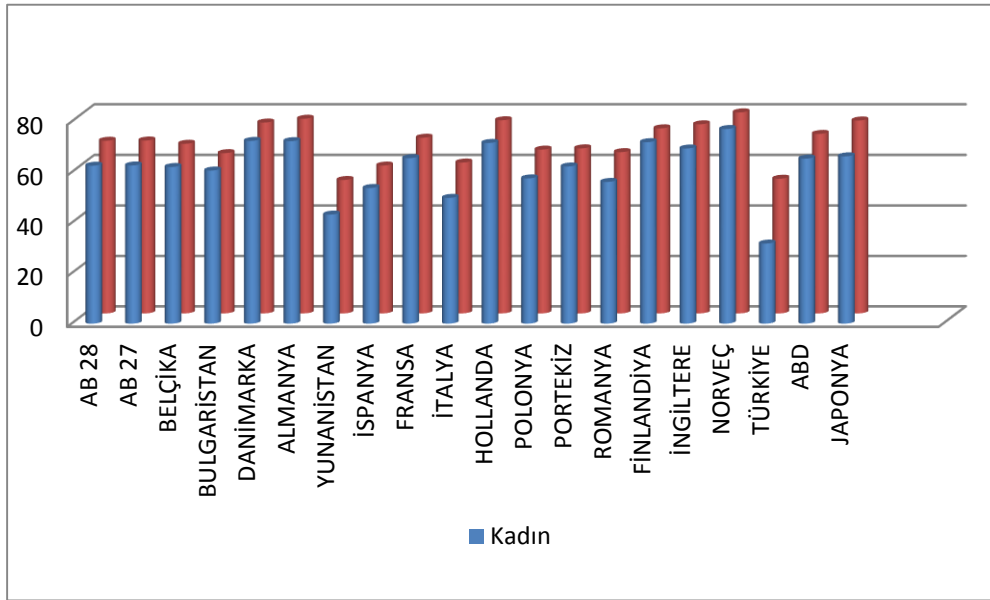
1.2. Dünyada Kadın İstihdamı

Dünyada tüm ülkelerde toplam istihdam içindeki kadın istihdam oranları erkek oranlarının altındadır. Bu oranlar, ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, sosyo-kültürel yapıları, bölgesel farklılıklar, hukuki düzenlemeler gibi nedenlerle farklılık göstermektedir.

Erkeklerin işgücüne katılma oranı, kadınların işgücüne katılma oranından, yaş grupları fark etmeksizin, Dünya genelinde ve her bölgede daha yüksektir. Kadınlar için işgücüne katılma oranı, gençlerde ve yaşlılarda daha düşükken, orta yaş grubunda, erkeklere daha fazla yaklaşmaktadır. Dünyada kadınların işgücüne katılımı son 20 yılda ortalama %52 civarında sabitlenmiş bulunmaktadır. Bu durumun genel nedeni, sosyal ve kültürel engellerin yanı sıra kadınların iş ve aile yaşamını bütünleştirecek fırsatlara Dünya genelinde sahip olmamasıdır. Son yıllarda Latin Amerika’da bu durumdan bazı sapmalar yaşanmaya başlanmıştır. Kadınlar için ortaya çıkan daha geniş fırsatlar, daha az kültürel baskı ve daha iyi çocuk bakımı hizmetleri, kadınların işgücüne katılımını artırmaya başlamıştır. Bu durum, bölgenin ekonomisine de katkılarda bulunmakta, özellikle istihdam olumlu yönde etkilenmektedir. (Tunç, 2014:25)

Aşağıdaki grafikten de görülmektedir ki, AB ülkeleri, ABD ve Japonya gibi ülkelerde kadın istihdam oranları toplam istihdam oranlarına oldukça yakın seyretmekte iken Türkiye’de oldukça büyük bir fark göze çarpmaktadır. 2014 Kasım itibarıyla çalışma çağındaki nüfus içinde erkeklerin istihdam oranı %68,8 iken kadınlarda bu oran 29,4 ‘tür. (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18634>)

Grafik 1: Seçilmiş Bazı Ülkelerde Toplam ve Kadın İstihdam Oranları (2013)

Kaynak: Eurostat verilerinden hazırlanmıştır.

Türkiye'de işgücüne katılma ve istihdam oranları gelişmiş ülkelerin gerisindedir. Eurostat 2012 yılı verilerine göre 15-64 yaş grubunda işgücüne katılma oranı Türkiye'de yüzde 53,3 iken, AB-27'de yüzde 71,8'dir. Benzer şekilde 2012 yılı istihdam oranı ülkemizde yüzde 48,9 iken, AB-27'de yüzde 64,2 düzeyindedir. Bu durum, Türkiye'de kadınların işgücüne katılma oranı ve istihdam oranının AB ortalamasının oldukça altında kalmasından kaynaklanmaktadır. Kadınların işgücüne katılma oranı 2012 yılında Türkiye'de yüzde 31,8 iken, AB-27'de yüzde 65,6 olarak gerçekleşmiştir. Benzer bir durum kadınların istihdam oranlarında da gözlenmektedir. 2012 yılında Türkiye'de yüzde 28,7 olan kadınların istihdam oranı AB-27'de yüzde 58,6 düzeyindedir. (Ulusal İstihdam Stratejisi, 2013)

Dünyanın birçok ülkesinde son 10 yılda kadın istihdam oranlarında artış olduğu göze çarpmaktadır. 28 AB ülkesinde bu değişim %5,95 olarak hesaplanmıştır. Japonya'daki %8,89 'luk bir artışa karşın ABD, 2008 krizinin de etkisiyle %4,74'lük bir azalma yaşamıştır. Türkiye açısından bakıldığında 2006-2013 yılları arasında %30,40'lık bir artış göze çarpmaktadır. (Eutelsat) Bu gelişmeye karşın kadın istihdam oranlarımız hala AB ülkelerinin çok gerisindedir.

1.3. Kadın İstihdamının Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları

Kadınların işgücüne katılımını engelleyen faktörler aynı zamanda çalışırken karşılaştıkları sorunlardır. Bunlar ekonomik ve sosyal olmak üzere iki grupta toplanabilir. Ekonomik faktörler düşük ücret, sosyal güvenlikten yoksun olma olarak sayılabilir. Sosyal faktörler ise düşük eğitim, toplumsal cinsiyet anlayışı, ataerkil zihniyet olarak özetlenebilir (Önder, 2013:35).

Kadının işgücüne katılabilmesi için elde edeceği ücret düzeyinin, geleneksel aile sistemi içerisinde kadına yüklenen çocuk, yaşlı bakımı, ev işlerinde kadının yerine çalışacak kişiyi ya da kreş masraflarını karşılaması gerekmektedir. ..eğitim düzeyinin düşüklüğü kadınların ancak niteliksiz ve düşük ücretlilerde istihdamını mümkün kılmaktadır. Kadının evde ürettiği hizmetlerin toplam değeri “rezervasyon ücreti” olarak adlandırılmaktadır. “Kadının işgücü piyasasına girmek istediğinde elde edeceği ücret geliri çalışmasından dolayı meydana gelen harcamalarla yani rezervasyon ücreti ile kıyaslanmaktadır. Kadının çalışması ile elde edeceği ücret rezervasyon ücretinden yüksek ise, yani elde edeceği ücret ev işleri, çocuk, yaşlı bakımında çalışacak kişileri ücretini veya kreş masraflarını karşılamayacaksa kadın işgücüne katılmaktan vazgeçmektedir” (Önder, 2013:48).

AB ülkelerinde zor şartlar altında ezilmeden herkesin çocuk sahibi olabilmesini veya anne, babalarının ya da akrabalarının bakımlarını üstlenebilmesi için iş hayatı, özel hayat ve aile hayatı arasında daha iyi bir denge kurulmasını desteklenmektedir (Güner vd., 2014:55).

Türkiye’ nin 2014-2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı’na bakıldığında, başta gençler ve kadınların işgücüne katılımın ve istihdamın artırılması konusunun önemini korumakta olduğu ifade edilmektedir. “Buradan yola çıkarak, kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almaları, istihdamının artırılması, eğitim ve beceri düzeylerinin yükseltilmesi ile aile ve iş yaşamının uyumlaştırılmasına yönelik güvenceli esnek çalışma, kreş ve çocuk bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve erişilebilir kılınması ile ebeveyn izni gibi alternatif modellerin uygulanması da 10. Kalkınma planı hedef ve politikaları arasında yer almaktadır” (Önder,2013: 41).

TÜİK HİA’da kadınların işgücü piyasasındaki dezavantajlı durumunu da ortaya çıkarabilecek veriler bulunmaktadır. İşsizlik ve aktif olmama başlığı altında yer alan “Referans haftası ile biten son 3 ayda iş aramama nedeniniz nedir?” sorusuna kadınlar tarafından verilen yanıtların dağılımı, %64.4’ü “Ev işleri ile meşgul”; %4.6’sı “Ailedeki çocuklara bakıyor”; %0.4’ü “Ailedeki bakıma muhtaç yetişkinlere bakıyor” ve %0.3’ü “Ailedeki çocuk ve bakıma muhtaç yetişkinlere bakıyor”; %1.3 “Kendi vasıflarına uygun bir iş bulabileceğine inanmıyor” biçimindedir (toplam 19 milyon 449 bin kadın).

İşgücüne dahil olmayan kadınların % 69’unu evli kadınlar oluşturmaktadır. Bu durum, eş-anne olma gibi rollerin etkisiyle, evli kadınların evli olmayan kadınlardan ya da çocuk sahibi kadınların çocuk sahibi olmayan kadınlardan daha fazla oranda işgücü piyasasından uzaklaştığı gerçeğini ortaya koymaktadır.(Belet, 2013:219)

Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranlarındaki düşüşe rağmen son yıllarda kadınların işgücü piyasasına girişini kolaylaştırabilecek sosyal ve yapısal değişimler yaşanmaktadır.

Bunlar; toplumun kadınların çalışması ile ilgili tutumunun son yıllarda değişmiş olması, kadınların eğitim alma oranlarının yükselmesi, daha geç evlenmeleri ve doğurganlık oranlarının düşmesidir (Dayıoğlu ve Kırdar, 2010: 1-2).

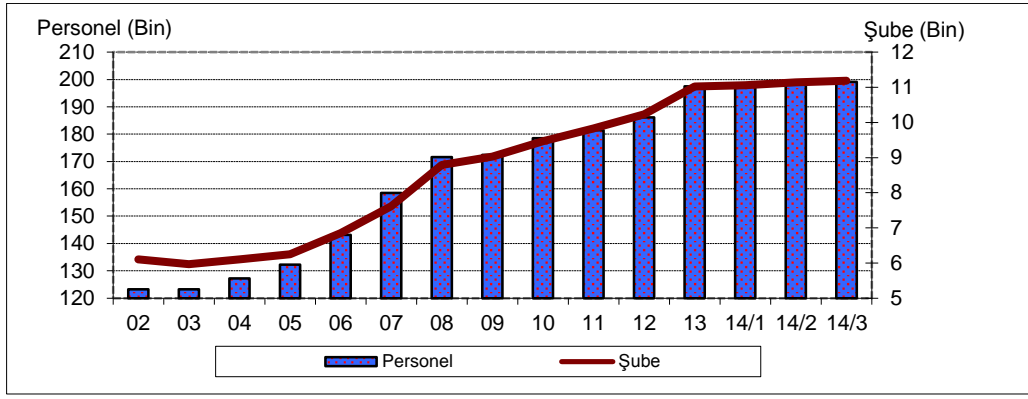
Türkiyenin 2014-2023' ü kapsayan ulusal istihdam stratejisinde ilkeler başlığı altında ‘‘Tüm grupların istihdamda eşit fırsatlara sahip olabilmesi için bazı demografik grupların özel durumlarını dikkate alan politikaların geliştirilmesi esastır. İşgücü piyasasına daha zor erişen kadınlar, engelliler, yoksullar, gençler, kırsalda yaşayanlar gibi özel politika gerektiren kesimlere eğitimden başlayarak sağlanacak destekler ve ayrımcılığı önleyici uygulamalarda fırsat eşitliği ilkesi belirleyicidir’’ ifadesi yer almaktadır.

1.4. Bankacılık Sektörü ve Kadın

Bankacılık sektörü teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı, iletişimin son derece önemli olduğu, yeniliğe ve değişime son derece açık, görece iyi bir sosyal statü sağlayan, çalışanları mesleki açıdan sürekli kendini geliştirmeye sevk eden, bunun yanında, çoğu zaman stresli ve yoğun bir çalışma temposunun geçerli olduğu bir faaliyet alanıdır. Bu bakımdan çalışanların eğitim düzeyleri ve mesleki nitelikleri büyük önem arz etmektedir. Öyle ki, İnsan sermayesi olarak da adlandırılabilen işgücünün niteliği, bankaların faaliyet sonuçlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. İşgücü yeteneklerinin ve birikimlerinin düzeyiyle, bankaların finansal performansları arasında güçlü bir ilişki söz konusudur. (Ayan, 2012:47)

Günümüz rekabetçi dünyasında, herhangi bir kurumun başarısı onun insan kaynaklarının başarısına bağlıdır. Bankalar bunun istisnası değildir. İşçinin işinden tatmin ve mutlu olması, zor işi başarması, bankalar da dahil olmak üzere tüm örgütlerin hedeflediği şeylerdir. Reed, Srinivasan ve Doty (2009), insan sermayesi ve sosyal sermayenin banka performansını ne ölçüde etkilediğini bir model yardımıyla araştıran çalışmalarında, bu değerlerin bankaların performansını önemli ölçüde etkileyebildiği ortaya koymaktadır. Bankacılık sektörünün sağlıklı bir biçimde büyüyüp gelişmesinin sadece bu sektördeki istihdamla sınırlı olmayan, ekonominin toplam istihdam düzeyini de doğrudan etkileyen bir önemi vardır(Ayan, 2012:42).

Grafik 2: Türkiye’de Bankaların Personel ve Şube Sayıları

Kaynak: TBB, İstatistiki Rapor: Banka Şube ve Personel Sayıları bilgileri, 2014- Eylül

Eylül 2014 itibariyle bankalarda çalışan sayısı 199.099 olmuştur. Eylül 2014 dönemi itibariyle, bankacılık sektöründe çalışanların yüzde 1'i ilköğretim, yüzde 17'si orta öğretim, yüzde 76'sı yükseköğretim kurumları mezunu, yüzde 6'sı ise yüksek lisans ve doktora yapmış olanlardan oluşmaktadır. Bankacılık sektöründe kadın çalışan oranı yüzde 51'dir. Bu oran kamusal sermayeli mevduat bankalarında yüzde 44, özel sermayeli mevduat bankalarında yüzde 54, yabancı sermayeli mevduat bankalarında yüzde 54, Fon bankasında yüzde 36, kalkınma ve yatırım bankalarında ise yüzde 34 düzeyindedir. (TBB, İstatistiki Rapor: Banka Şube ve Personel Sayıları bilgileri, 2014- Eylül)

Son yıllarda kadın istihdamına yönelik verilen teşviklerin istenilen sonucu vermediği açıktır. Dolayısıyla hedeflenen orandan daha yüksek bir kadın istihdam oranına sahip olan bankacılık sektörü iyi bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bankacılık sektöründeki istihdam hacminin toplam istihdam içerisindeki payının son derece sınırlı (yaklaşık %1) olduğu görülmektedir (TÜİK, 2010). Gelişmiş ülke bankacılık sektörlerinin istihdam kapasitesiyle kıyaslandığında, Türk bankacılığında istihdam rakamlarının hala son derece düşük olduğu görülmektedir...Türkiye örneğinde, bankacılık sektöründeki toplam personel sayısının mevcut büyüklük potansiyelinin bile gerisinde kaldığı gözlemlenmektedir. Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri bankacılık sektörleriyle yapılan nisbi karşılaştırmalar bunu açıkça göstermektedir.(Ayan, 2012:41) Bu yüzden kadın istihdamının artışı için bankacılık sektörü önemli bir fırsattır.

Bu fırsatları değerlendirebilmek için kadınların yaşadıkları örgütsel sorunların tespiti ve çözümlenmesi önem arz etmektedir.

2. İş-Aile Çatışması

Esas itibarıyla bir tür roller arası çatışma olan iş-aile yaşam çatışması (İAYÇ), "iş ve aile alanlarından kaynaklanan rol taleplerinin bazı yönleriyle birbirleriyle uyumsuz olması durumu" olarak da tanımlanabilmektedir (Greenhaus vd., 2003:512). Bir insanının yaşamı

süresince yerine getirmek zorunda olduğu çok sayıda roller vardır. Aynı zamanda birden fazla rolün yerine getirilmesi gerekliliği ve bunlara harcanacak enerji ve zamanın aynı anda talep edilmesi iş-yaşam çatışmasını oluşturmaktadır (Duxbury; Higgins, 2001:6).

İş-aile çatışması 1980'lerdeki ilk çalışmalarda tek boyutlu olarak kavramsallaştırılmıştır. Daha sonraki çalışmalarda, bu çok genel yapının farklı bir yönü olarak işin aile ile ve ailenin işle çatışması çalışılmıştır. Takip eden araştırmalar, iş aile çatışmasının belirleyicilerini, sonuçlarını anlamayı veya iş ve aile değişkenleri arasındaki çok daha kompleks ilişkileri tartışmaktadır (Eby vd., 2005:143).

İş-aile yaşam çatışmasının iki alt boyutu vardır. Bunlar, işin aile ile çatışması (İAÇ) ve ailenin işle çatışmasıdır (AİÇ).

İş-aile yaşam çatışmasının birinci boyutunu oluşturan iş-aile çatışması (Work-family conflict), bireyin işi ile ilgili üstlendiği rolün, ailesi ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmesini engellemesinden dolayı meydana gelen çatışma ya da işten aileye yönelik olan çatışma türüdür (Frone ve Cooper, 1992). İkinci boyut olarak değerlendirilen aile-iş çatışması (Family-work conflict) ise, ailenin iş ile ilgili görevlerin yerine getirilmesini engellemesinden dolayı meydana gelen çatışma veya aileden işe yönelik olan çatışma durumlarını ifade etmektedir (Voydanoff, 2005).

İş ve aile yaşamlarının ilişkisinin iki yönlü olması iş-aile yaşam çatışmasının sonuçları açısından önem taşır. Bir başka ifadeyle çatışmanın kaynağı çatışmanın sonuçları üzerinde etki yaratır. Bundan dolayı, iş-aile yaşam çatışmasına esas olarak neden olan yaşam alanının, başka bir ifade ile, çatışmayı yaratan ilişkinin yönünün belirlenmesi önemlidir. İş-aile yaşam çatışmasının yönünü irdelerken gözönünde bulundurulması gereken önemli bir konu ise, iş-aile yaşam çatışmasının açığa çıktığı durumlarda iş-aile ya da aile-iş ilişkisinin çevrimsel bir nitelik kazanması olasılığının bulunmasıdır (Carlson, vd., 2000).

Literatürde yapılan araştırmalar incelendiğinde, iş- aile çatışması ile ilgili çalışmaların aile-iş çatışmasını konu alan çalışmalardan sayıca çok daha fazla olduğu görülmektedir. Bunun altında yatan neden ise iş-aile çatışmasının daha yoğun ve sık yaşanmasıdır.(Açıkgöz, 2014:12)

Aile-iş çatışması, ailenin iş ile ilgili görevlerin yerine getirilmesini engellemesinden dolayı meydana gelen çatışma veya aileden işe yönelik olan çatışma durumlarını ifade eder (Voydanoff, 2005:708). Pleck'e (1977'den akt. Açıkgöz, 2014) göre iş ve aile yaşam alanlarının sınırlarındaki geçirgenliğin asimetrik olması –bir diğer anlatımla iş ve aile sınırlarındaki göreceli geçirgenlik özelliği– nedeniyle çalışanlarda iş-aile ve aile-iş çatışması yaşanma derecesi genellikle eşit dağılımlı değildir.

İAÇ aile yaşamında yoğunlaşmayı, AİÇ ise iş yaşamına tamamen girişi engellemektedir (Rantanen vd., 2008).

2.1.1. İş-Aile Yaşam Çatışmasını Etkileyen Demografik Faktörler

Literatürde demografik farklılıkların iş-aile yaşam çatışması düzeyini etkilediği iddiası ile birçok araştırma yapılmıştır. Özellikle şu faktörler göze çarpmaktadır:

- Cinsiyet: Cinsiyetin iş-aile yaşam çatışması üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalarda da kadınların erkeklerden daha fazla çatışma yaşadıkları ifade edilmektedir (Turunç ve Çelik, 2010:220). Önceki araştırmalar (Vaydanoff,1998; Bailyn, 1993; Eaton, 2003) kadınların iş ve iş dışı yaşamlarını erkeklerden çok daha zor entegre edebileceğini göstermiştir.

Byron (2005)'a göre erkek işgörenler daha çok İAÇ yaşarken bayan işgörenler AİÇ yaşamaktadır. Hayman ve Rasmussen literatürdeki birçok çalışmadan farklı olarak erkeklerin (üniversitede çalışan) iş ve iş dışı yaşamlarını dengelerken kadınlardan daha fazla zorlandıklarını bulmuştur.(Hayman & Rasmussen, 2013:53)

Literatürde, İAÇ çatışmasında kadın ve erkek farklılıkları üzerine yapılan araştırmalarda birbirleriyle çelişen sonuçlar elde edilmiştir. Bazı çalışmalar cinsiyetler arasında fark bulamazken (Duxbury ve Higgins, 1991; Eagle, Miles, ve Icenogle, 1997, Hill vd., 2001), diğer çalışmalar kadınların daha yüksek İAÇ yaşadıklarını (Behson, 2002; Gutek vd. 1991; Loerch vd., 1989; Nielson vd., 2001, Wallace, 1999, Ercan, 2009) raporlamıştır. Bazı çalışmalarda ise erkeklerin kadınlardan daha fazla İAÇ yaşadığı (Parasurman & Simmers, 2001) tespitini yapmıştır.

Byron (2005) İAÇ 'yla ilgili daha önceki çalışmalarla yaptığı meta-analitik incelemede İAÇ nin cinsiyetle sınıra yakın ilişkili olduğunu ve AİÇ ile ise sadece zayıf bir ilişkisinin olduğunu ifade etmiştir. Ancak, cinsiyet ile İAÇ arasındaki ilişki farklı kültürlerde kadın ve erkekte beklenen rol davranışlarına bağlı olarak kültürel normlara ve ideolojilere bağlı olarak değişebilir (Mortazavi, vd., 2009:254).

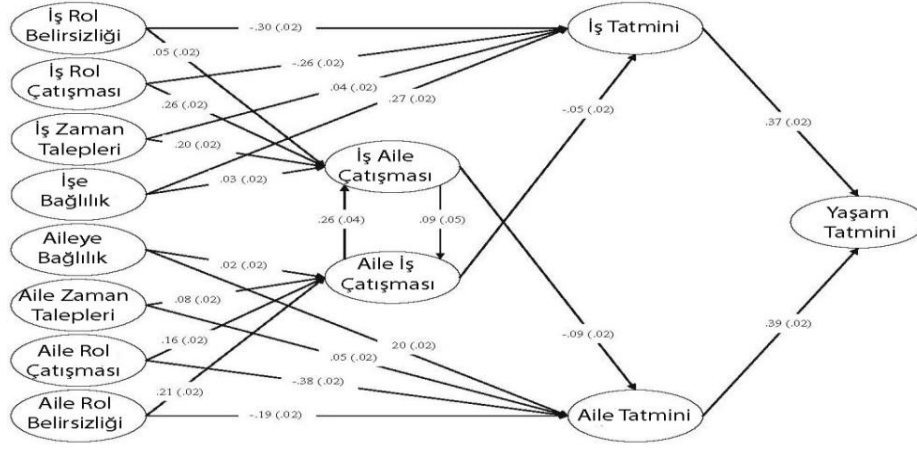
- Medeni Durum: Yapılan bazı çalışmalar kadının çalışması ile erkeğin ev işlerinde katkısının arttığını, bazı çalışmalar ise, kadının ev işlerine ayırdığı zamanda bir azalma olduğunu kabul etmekle birlikte bu boşluğu erkeğin değil geleneksel dayanışma örüntüleri içinde akrabaların yardımı ya da paralı hizmet alımı ile çözüldüğü sonucu bulunmuştur (Ersöz, 1999:38'den akt. Adak, 2007:142). Ercan (2009), beyaz yakalı çalışanlarla yaptığı araştırmada evli kadınların bekar kadınlardan daha yüksek İAÇ yaşadıklarını tespit etmiştir.

- Çocuk Bakımı: Çocuk bakımındaki büyük sorumluluklardan dolayı kadınlar(anneler) sık sık erkeklerden daha fazla iş-aile yaşam çatışması yaşamaktadırlar (Hayman ve Rasmussen, 2013: 48). Armstrong vd. (2007) tarafından bilgi işçisi olan bayanlar üzerinde yapılan araştırmada, çocuk sayısı fazla olan işgörenlerin daha fazla AİÇ yaşadığı görülmüştür. Ercan (2009), çocuk sahibi kadınların çocuğu olamayanlardan daha yüksek İAÇ yaşadıklarını tespit etmiştir. Kadına yönelik “cinsiyet-dişil işler algısının” ev işlerinin kadın tarafından “uzmanlık” alanı görülmesi dışında, daha başat olan çocuk sahibi kadının işgücüne katılımının önündeki engel olarak görülen temel algı, “annelik” vasfı, da öne çıkmaktadır(Belet,2013: 213)
- Yaş: Oldukça az sayıdaki amprik çalışma özellikle farklı yaş grupları için (sessiz kuşak- 1925/1945, bebek patlaması kuşağı- 1946/1964 doğumlular, X kuşağı- 1965/1982 doğumlular ve Y kuşağı- 1983-1994 doğumlular) iş-aile yaşam çatışmasını incelemiştir: (Shen ve Jiang, 2013). Beutell ve Vittig- Berman (2008) X kuşağının Bebek patlaması kuşağından önemli ölçüde daha yüksek İAYÇ algıladıklarını bulmuştur. Y kuşağı iş-aile dengesine Bebek patlaması kuşağı ve X kuşağından çok daha fazla dikkat ediyorlar ve onlardan nispeten daha az İAYÇ yaşıyorlar (Smith, 2010). Shen ve Jiang (2013) yaptıkları çalışmada X kuşağının Y kuşağından daha fazla İAYÇ yaşadıklarını tespit etmiştir.

Michel vd. (2009), iş ve aile yaşamı arasındaki karışık etkileşimi daha iyi anlamak için, iş-aile çatışması modellerini inceleyerek bütünleştirici iş-aile yaşam çatışması modeli geliştirmiştir. İş-aile çatışmasını doğrudan etkileyen bağlantıların yanısıra dolaylı etkileyen bağlantıları da modele yerleştirmiştir. Modelde özellikle iş rol talepleri ve iş zaman taleplerinin iş-aile çatışması üzerinde etkili olduğu; aile rol çatışması ve aile rol belirsizliğinin ise aile-iş çatışmasını etkilediği görülmektedir. Çalışmada aile zaman taleplerinin (çalışılan saat, çocuk sayısı, en küçük çocuk yaşı), aile-iş çatışması üzerinde küçük bir etkiye sahip olduğu görülmüştür.

Grafik 3: Bütünleştirici İş-Aile Çatışması Modeli

Kaynak: Michel, Mitchelson, Kotrba, LeBreton ve Baltes, 2009

2.1.2. İş-Aile Yaşam Çatışmasının Etkileri

İş-aile yaşam çatışmasının çalışanlar üzerinde etkilerini aşağıdaki şekilde sınıflandırmak mümkündür (Allen vd, 2000):

İşe Yönelik Etkiler

- İş doyumu
- Örgütsel bağlılık
- İşten ayrılma niyeti
- Devamsızlık
- Performans
- Kariyer doyumu
- Kariyer başarısı

İş Dışı Etkiler

- Yaşam doyumu
- Evlilik Yaşamı doyumu
- Aile Yaşamı doyumu
- Aile performansı
- Boş zaman doyumu

Stresle İlgili Etkiler

- Genel psikolojik sıkıntı
- Somatik ve fiziksel semptomlar

- İşten ayrılma niyeti
- Depresyon
- Madde kullanımı
- Aile yaşamıyla ilgili stres
- İş yaşamıyla ilgili stres(Açıköz, 2014:54)

Yapılan çalışmalar İAYÇ' nın bireysel ve kurumsal sonuçları olduğunu göstermiştir. Bunlar arasında stres (Steinmetz vd ,2008; Mesmer-Magnus ve Viswesvaran ,2005), düşük aile tatmini (Parasuraman vd., 1992), fiziki sağlık sorunları (Schmidt, vd.,1980; Şahin ve Yılmaz, 2008), duygusal tükenmişlik (Tayfur ve Arslan, 2012), iş stresi (Steinmetz vd., 2008; Matthews vd., 2009; Netenmeyer vd., 2004; Karatepe ve Baddar 2005); iş tatmini (Parasurama vd., 1989; Thomas ve Ganster, 1995; Bacharach ve diğ., 1991; Duxbury, vd., 1996), iş performansı (Çelik ve Turunç ,2009; Frone vd. ,1997; Karatepe ve Kılıç, 2007), örgütsel bağlılık (Netenmeyer vd., 1996; Day ve Chamberlain, 2006), örgütsel destek (Erdwins vd., 2001; Grant- Vallone ve Ensher, 2001, Foley vd., 2005;Casper vd., 2002; Turunç ve Çelik, 2010), işten ayrılma niyeti (Karatepe ve Kılıç, 2007; Turunç ve Çelik, 2010), örgütsel sinizm (Tayfur ve Arslan, 2012) sayılabilir.

Günümüzde meslek sahibi kadınlar, meslek ve aile rolleri arasındaki çatışmaya, aile rollerinden bütün bütün çekilmek veya omuzlarına yüklenen aşırı sorumlulukları taşımaya çalışarak kişisel çözümler arayıp bulmak yoluna gitmektedir. Bu alternatiflerden birincisi, “evlenmeyi dışlamak” ki bu hiçbir toplumda yaygın olarak uygulanan bir seçenek olamaz. İkincisi, “süper kadın olmak” ise, yalnızca gerçekleştirilmesi güç bir seçenek olmakla kalmayıp, aynı zamanda kadınlar tarafından ödenen ciddi bir fiziki ve psikolojik bedeli içermektedir (Acar,1993: 4).

3. Ordu İlindeki Kadın Bankacılar Üzerine bir Araştırma

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Günümüzde işletmelerin iş-aile çatışması kavramına odaklanmasına ve söz konusu çatışmanın örgütsel davranış, örgütsel psikoloji disiplini tarafından derinlemesine incelenmesine yol açan başlıca demografik trendler arasında çalışan kadın ve annelerin toplam işgücü içerisindeki oranının artması, çift kazançlı ve çift kariyerli aile yapısının yaygınlaşması, yaşanan boşanma oranlarındaki ve tek ebeveynli ailelerin sayısındaki artış, çalışma yaşamındaki hareketliliğe bağlı olarak bireylerin çekirdek veya geniş ailelerinden, ailelerinin sağladığı sosyal destekten uzaklaşması, çalışanların beklentilerindeki değişimlerle birlikte iş dışı yaşamlarının kalitesini artırma isteği, çalışan babaların evleriyle daha fazla ilgilenmesine verilen artan değer,

çalışanların yaşadığı serbest zaman kısıtlılığı ve çocukları ile anne-babalarının ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğu arasına sıkışıp kalmışlığı ifade eden sandviç nesil olgusu yer almaktadır.(Açıkgöz, 2014:16) Bu unsurlar işgücünü, özellikle de birçoğu kadın işgücünü önemli derecede etkilemekte, yıpratmakta, çatışma yaşamasına neden olmaktadır.

Bankacılık sektörü de kadın istihdamının en yoğun olduğu sektörlerden birisidir. Bu yüzden politikaların belirlenmesine yön gösterecek araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye’de banka çalışanlarının örgütsel davranışlarına yönelik özellikle iş tatmini (Tekeli ve Paşaoğlu, 2012; Örucü ve diğerleri, 2006, Soysal ve Tan, 2013; Atabay, 2012), örgütsel bağlılık (Emhan ve Gök, 2011) , örgütsel stres (Çetinkaya, 2011) konularında araştırmaların yapıldığı görülmektedir.

Bankacılık sektöründeki kadın istihdam oranları erkeklerin üzerindedir. Bu durum örgütsel hedeflere ulaşmada kadınların işveren taleplerini daha iyi karşıladığını göstermektedir. Dolayısıyla kadınların örgütsel davranışları önem kazanmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalar kadınların erkeklerden daha fazla iş-aile çatışması yaşadığını göstermektedir.

Çocuk sayısı, yaş, gelir, çalışan performansı gibi çeşitli iş ve kişisel özellikler iş-aile veya aile iş çatışmasının en önemli nedenleri arasında sayılmaktadır(Turunç ve Çelik, 2010:220). Tayfur ve Arslan (2012) banka çalışanlarında iş-aile çatışmasının, iş yükü ve tükenmişlik üzerine aracılık etkisini ölçtüğü çalışmasında, çalışanların cinsiyet ve yaş faktörleri ile İAÇ arasında ilişki tespit edememiştir. Buna karşın sektörde İAÇ ‘nın yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Bu araştırmayla bankacı kadınların iş-aile çatışması düzeylerini tespit edebilmek, İAÇ düzeylerinin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini öğrenme amaçlanmıştır.

3.2. Hipotezler

H1: Bankacı kadınların yaşları ile İAYÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1a: Bankacı kadınların yaşları ile İAÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H1b: Bankacı kadınların yaşları ile AİÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Bankacı kadınların eğitim seviyeleri ile İAYÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2a: Bankacı kadınların eğitim seviyeleri ile İAÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2b: Bankacı kadınların eğitim seviyeleri ile AİÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Bankacı kadınların medeni durumları ile İAYÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3a: Bankacı kadınların medeni durumları ile İAÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H3b: Bankacı kadınların medeni durumları ile AİÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Bankacı kadınların evlilik süreleri ile İAYÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4a: Bankacı kadınların evlilik süreleri ile İAÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H4b: Bankacı kadınların evlilik süreleri ile AİÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5: Bankacı kadınların çocuk sayıları ile İAYÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5a: Bankacı kadınların çocuk sayıları ile İAÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H5b: Bankacı kadınların çocuk sayıları ile AİÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H6: Bankacı kadınların en küçük çocuğun yaşı ile İAYÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H6a: Bankacı kadınların en küçük çocuğun yaşı ile İAÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H6b: Bankacı kadınların en küçük çocuğun yaşı ile AİÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H7: Bankacı kadınların çocuklarının bakımını üstlenen kişi ile İAYÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H7a: Bankacı kadınların çocuklarının bakımını üstlenen kişi ile İAÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H7b: Bankacı kadınların çocuklarının bakımını üstlenen kişi ile AİÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H8: Bankacı kadınların işyerindeki görevi ile İAYÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H8a: Bankacı kadınların işyerindeki görevi ile İAÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H8b: Bankacı kadınların işyerindeki görevi ile AİÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H9: Bankacı kadınların işyerindeki kıdem süreleri ile İAYÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H9a: Bankacı kadınların işyerindeki kıdem süreleri ile İAÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H9b: Bankacı kadınların işyerindeki kıdem süreleri ile AİÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H10: Bankacı kadınların çalıştıkları kurumun sermaye yapısı ile İAYÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H10a: Bankacı kadınların çalıştıkları kurumun sermaye yapısı ile İAÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H10b: Bankacı kadınların çalıştıkları kurumun sermaye yapısı ile AİÇ düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

3.3. Araştırma Yöntemi ve Ölçekler

Basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle tüm banka şubeleri gezilmiş ve burada çalışan kadın bankacılara anket formu bırakılmıştır. Anket formlarından 185' i geri dönmüş, 3 tanesi değerlendirmeye uygun bulunmamıştır. Dolayısıyla araştırma 182 örnekleme üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ordu ilindeki bankalarda toplam çalışan sayısı 703 olarak tespit edilmiştir. Bunun 325' i kadındır. Kadınlar toplam çalışan sayısının yaklaşık %46' sını oluşturmaktadır. Bu oran Türkiye ortalaması olan %51' e yakın bir orandır. "Ana kütleden %95 güvenilirlik sınırları içerisinde %5'lik bir hata payı dikkate alınarak örnekleme büyüklüğü 177 kişi olarak hesap edilmiştir" (Sekaran, 1992' den akt. Altunışık vd.: 127).

Araştırmada İş-Aile Yaşam Çatışmasını ölçmek için Netemeyer ve diğ. (1996) tarafından geliştirilen ölçek kullanılmıştır. Ölçek, iş-aile (İAÇ) ve aile iş çatışmalarını (AİÇ) ölçen 5'er sorudan oluşmaktadır. Cevaplar 5'li Likert ölçeği ile alınmıştır. Ölçeklerin güvenilirlik analizleri konusunda Netemeyer ve diğerleri (1996) iş yaşamı kaynaklı iş-aile çatışması ve aile yaşamı kaynaklı aile-iş çatışması ölçekleri için alfa değerlerini sırasıyla 0,88 ve 0,89 olarak tespit etmişlerdir. Ölçeğin Türkçeye çevirisi Efeoğlu (2006) tarafından yapılmış ve ilaç sektöründe uygulamıştır. Yapılan güvenilirlik analizleri sonucunda maddelerin Cronbach alfa güvenilirlik katsayısı .83 ile 0,88 arasında olduğu belirlenmiştir.

Analizimizde İAÇ ölçeğinin güvenilirlik analizi sonucu C.Alpha katsayısı 0,90, AİÇ ölçeğinin ise 0,834 çıkmıştır. İAÇ ölçeğinin genel analizinde ise C. Alpha katsayısı 0,88 çıkmıştır. Literatürde $0,81 < \alpha < 1$ ise ölçek güvenilirliği yüksek kabul edilmektedir.

Faktör analizine başlamadan önce Barlett Küresellik testi ile modelin geçerliliği test edilmiştir. "Faktör analizinin uygulanabilmesi için bu testin sonucunun anlamlı çıkması($p < 0,05$) çıkması istenir" (İslamoğlu, A; Alınışık,Ü,2013:369)

TABLO 1: KMO and Bartlett's Test			
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,865	
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	982,442	
	df	45	
	Sig.	,000	

Yapılan analizde Bartlett küresellik testi sonucu anlamlı ($p:0<0,05$) çıkmıştır. Ayrıca KMO örneklem yeterliliği ölçütü 0,865 çıkmıştır. Bu değer 0,8-0,9 arasında çıkması literatürde “çok iyi” kabul edilmektedir.(İslamoğlu ve Alnıaçık, 2013:375)

Değişkenlerdeki faktörlerin tespiti için SPSS programıyla faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinde 10 değişken faktör analizine tabi tutulmuş, varimax ortogonal rotasyon sonucunda özdeğeri 1 ve üzerinde olan 2 faktör ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, ölçeğimizin alt ölçekleri ile uyumlu çıkmıştır.

TABLO 2: Rotated Component Matrix ^a		
	Component	
	1	2
İşimin yüklediği ağır sorumluluklar nedeniyle evde yapmak istediğimi gerçekleştiriyorum	,877	,154
İşyerimde harcadığım süre, ailevi sorumluluklarımı tam anlamıyla yerine getirmemi zorlaştırıyor	,857	,155
İşte yaşadığım gerginlikler ailevi görevlerimi tam olarak gerçekleştirilmemi engelliyor	,822	,133

İşimdeki sorumluluklarım nedeniyle ailevi etkinliklere ilişkin planlarımı değiştirmek zorunda kalıyorum	,805	,105
İşime ilişkin sorumluluklarım, ev ve aile yaşamıma ilişkin sorumluluklarım ile çatışıyor	,758	,167
Aileme ya da eşime ilişkin sorumluluklarım, işimle ilgili aktivitelerle çatışıyor	,578	,472
Ev yaşamımdaki sorumluluklarımı yerine getirebilmek için işimi yarım bırakıp ertelemek zorunda kalıyorum		,862
Ailemin ya da eşimin isteklerini karşılayabilmek için iş hayatımda yapmak istediklerimi tam olarak yerine getiremiyorum	,153	,850
Aile hayatımdan kaynaklanan gerginlikler, işime ilişkin görevlerimi yerine getirmemi zorlaştırıyor		,833
Aile hayatım, işe zamanında gitmek, günlük işlerimi yerine getirmek ve fazla mesaiye kalmak gibi iş hayatımdaki sorumluluklarım ile çatışıyor	,388	,607
Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.		
a. Rotation converged in 3 iterations.		

Fakat ‘‘Aileme ya da eşime ilişkin sorumluluklarım, işimle ilgili aktivitelerle çatışıyor’’ sorusunun yükleri 2 alt ölçekte birbirine yakın çıkmıştır (0,578-0,472). Bu sorunun net bir şekilde anlaşılmadığı ile ilgili ipuçları vermektedir. ‘‘Eğer bir değişken birden fazla faktöre birbirine çok yakın faktör yükleri ile yüklenmişse, o değişkenin analiz sonucunda hangi faktöre yükleneceğine karar vermek güçleşir. Bu durumda o değişkenin analiz dışında

tutulması tavsiye edilir (İslamoğlu ve Almaçık, 2013:379). Dolayısıyla ilgili soru analizlerde değerlendirme dışında tutulacaktır.

3.4. Bulgular

3.4.1. Demografik Özellikler

- Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı: Katılımcıların 13 adetinin (%7,1) yaşı 25' den az, 122 adeti (%67) 25-35 arası, 41 adeti (%22,5) 36-45 arası, 4 adeti (%2,2) 46-55 arası, 1 kişi ise (0,05) 55 yaşından büyüktür.
- Katılımcıların Eğitim Durumu: 19 kişi (%10,4) ilköğretim ve lise, 30 kişi (%16,5) yüksekokul, 123 kişi (%67,6) lisans, 10 kişi ise (%5,5) lisans üstü eğitime sahiptir.
- Katılımcıların Medeni Hali: Katılımcıların 58 'i (%31,9) bekar, 121' i (%66,5) ise evlidir. Evlilerin 36' sı (%19,8) 0-3 yıl arası, 40'ı (%22) 4-7 yıl, 32' si (%17,6) 8-15 yıl, 16'sı (%8,8) ise 15 yıldan fazla süredir evlidir.
- Katılımcıların Çocuk ile ilgili dağılımı: Katılımcıların 31' i hiç çocuğunun olmadığını (%17), 58' i (%31,9) tek çocuğunun olduğunu, 42' si (%23,1) 2 çocuğunun olduğunu, 1 kişi ise (%0,5) 3 ve üstü çocuğunun olduğunu ifade etmiştir. 72 kişinin (%39,6) en küçük çocuğunun yaşını 6'dan küçük, 22 kişinin (%12,1) 7-14 yaş arası, 9 kişinin (%8,7) ise 15 yaşından büyüktür. Katılımcıların 37' si (%20,3) çocuklarının bakımını anne-babalarının üstlendiğini, 25'i (%13,7) bakıcının, 19'u (%10,4) kreşin, 8 'i (%4,4) diğer akrabalarının, 1'i ise (%0,5) eşinin üstlendiğini ifade etmiştir. 10 kişi ise (%5,5) diğer şikkını işaretlemiştir.
- İşyeri ile İlgili Durumu: Katılımcıların 22' si (%12,1) işçi, 95' i (%52,2) memur, 58'i (%31,9) alt kademe yönetici, 6' si (%3,3) ise yöneticidir. Bunlardan 40 katılımcı (%22) 0- 2 yıldır çalışmakta, 36' sı (%19,8) 2-5 yıl, 82' si (%45,1) 6-15 yıl, 23' ü (%12,6) ise 16 yıldan daha fazladır bankada çalışmaktadır. Katılımcıların 72' si (%39,6) özel bir bankada, 110' u (%60,4) ise kamu bankasında çalışmaktadır.

3.4.2. Ölçek Sorularına Verilen Cevaplarla İlgili Tanımlayıcı İstatistikler

Ankete cevap veren kadın bankacıların iş-aile yaşam çatışması ve alt boyutları olan iş-aile çatışması ve aile-iş çatışması düzeylerini belirlemeye yönelik olarak hazırlanmış olan ölçeklerdeki her bir yargı cümlesine katılıp katılmadıklarını belirtmek amacıyla "kesinlikle katılmıyorum" biçiminde ifade edilen tercihleri için ölçekte "1" değerini, "katılmıyorum" biçiminde ifade edilen tercihleri için ölçekte "2" değerini, "ne katılıyor, ne katılmıyorum" biçiminde ifade edilen tercihleri için ölçekte "3" değerini, "katılıyorum" biçiminde ifade edilen tercihleri için ölçekte "4" değerini, "tamamen katılıyorum" biçiminde ifade edilen

tercihleri için ölçekte “5” değerini işaretlemişlerdir. Ankete cevap veren katılımcıların cevapları tüm ölçeklerde 1 ile 5 değerleri arasında farklı değerler almıştır.

TABLO 3: Tanımlayıcı İstatistikler

	N	Minimum	Maximum	Ort.	Std. Sapma
İAÇ	182	1,00	5,00	3,3280	1,00118
AİÇ	181	1,00	5,00	2,3297	,83133
G. İAÇ	182	1,00	5,00	2,8978	,79709

Katılımcıların ölçek sorularına verdikleri cevaplar dikkate alındığında, İAÇ alt ölçeğinin hem ortalaması hem de standart sapması diğer ölçeklere göre daha yüksek çıkmıştır. Kadın bankacıların İAÇ’ nı AİÇ’ nından daha yüksek yaşadıkları görülmektedir. Bu sonuç literatürdeki bazı çalışmalarla (Law, 2011) paralellik göstermektedir. St. Sapmanın yüksek olması cevapların ortalamadan uzakta yayıldığı bir göstergesidir.

Yapılan Kolmogorov-Smirnov (K-S) analizinde değişkenlerin normal dağılıma uymadığı görülmüştür. Parametrik test önkoşullarını taşımadığı için analizlerde non-parametrik testler kullanılmıştır.

Ankete cevap veren katılımcıların iş- aile yaşam çatışması düzeylerinin, demografik özelliklerinin göstergesi olan yaş, medeni durum, çocuk sayısı, çocuğun bakımını üstlenen kişi, eğitim durumu, görev ünvanı, çalışılan kurumun yapısı değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek üzere yapılan spearman korelasyon analizinde şu sonuçlara ulaşılmıştır.

3.4.3. Korelasyon Analizine İlişkin Bulgular

3.4.3.1. İAÇ ile AİÇ Alt Boyutları Arasındaki İlişki

Araştırmada elde edilen sonuçlara göre İş-aile çatışmasının alt boyutları olan iş- aile çatışması ve aile-iş çatışması arasındaki ilişki incelenmiş ve şu sonuçlar elde edilmiştir.

TABLO 4: Korelasyonlar		
	İAÇ	AİÇ

Spearman's rho	iaç_ort	Correlation Coefficient	1,000	,357**
		Sig. (2-tailed)	.	,000
		N	182	181
	aiç_ort	Correlation Coefficient	,357**	1,000
		Sig. (2-tailed)	,000	.
		N	181	181
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).				

İAYÇ'nin alt boyutları arasında pozitif yönlü bir korelasyon (0,357)görülmektedir. Bu sonuç literatürle de uyumludur.

3.4.3.2. Demografik Değişkenler ile İAYÇ Arasındaki İlişki

“Parametrik test önkoşullarının sağlanamadığı durumlarda, iki değişken arasındaki ilişkiyi test etmek için Spearman Sıra Korelasyonu kullanılabilir” (İslamoğlu ve Alınacı;2013). İAYÇi, İAÇ ve AİÇ ile demografik değişkenler arasındaki ilişkiyi ölçmek için Spearman Korelasyonu kullanılmış ve şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Yaş (Sig: 0,499/0,112/0,282>0,05), eğitim durumu (0,616/0,184/0,375>0,05), medeni durum (0,140/0,865/0,198>0,05), evlilik süresi (0,566/0,706/0,783>0,05), çocuk sayısı (0,683/0,611/0,954>0,05), çocuğun bakımını üstelenen kişi (0,662/0,879/0,786>0,05), işyerindeki pozisyon (0,634/0,441/0,527>0,05), toplam çalışılan süre (0,283/0,142/0,829>0,05) ve bankanın yapısı (0,829/0,303/0,633>0,05) ile genel İAÇ, İAÇ ve AİÇ arasında bir ilişkiye rastlanmamıştır.

Dolayısıyla H1, H1a, H1b; H2, H2a, H2b; H3, H3a, H3b; H4, H4a, H4b, H5, H5a, H5b, H7,H7a, H7b; H8, H8a, H8b; H9, H9a, H9b; H10, H10a, H10b hipotezleri reddedilmiştir.

TABLO 5: Değişkenler Arası Korelasyon

	İAÇ	AİÇ	G. İAÇ

Spearman's rho	Yaş	Correlation Coefficient	-,051	-,119	-,080
		Sig. (2-tailed)	,499	,112	,282
		N	181	180	181
	Eğitim Durumu	Correlation Coefficient	,037	,099	,066
		Sig. (2-tailed)	,616	,184	,375
		N	182	181	182
	Medeni Durum	Correlation Coefficient	,111	,013	,097
		Sig. (2-tailed)	,140	,865	,198
		N	179	178	179
	Evlilik Süre	Correlation Coefficient	-,052	,034	-,025
		Sig. (2-tailed)	,566	,706	,783
		N	124	123	124
	Çocuk Sayısı	Correlation Coefficient	,036	-,045	,005
		Sig. (2-tailed)	,683	,611	,954
		N	132	131	132
En Küçük Çocuk Yaşı	Correlation Coefficient	-,244*	-,257**	-,299**	

		Sig. (2-tailed)	,013	,009	,002
		N	103	102	103
Çocuğun Bakımını Kim Üstleniyor		Correlation Coefficient	-,044	,016	-,027
		Sig. (2-tailed)	,662	,879	,786
		N	100	99	100
İşyerindeki Görev		Correlation Coefficient	-,036	-,058	-,047
		Sig. (2-tailed)	,634	,441	,527
		N	181	180	181
Bankadaki Toplam Çalışma Süresi		Correlation Coefficient	,080	-,110	,016
		Sig. (2-tailed)	,283	,142	,829
		N	181	180	181
Bankanın Kamu Veya Özel Kurum		Correlation Coefficient	-,016	,077	,036
		Sig. (2-tailed)	,829	,303	,633
		N	182	181	182

Bu sonuç Efeoğlu (2006) 'nun ilaç sektöründe yaptığı çalışmasıyla paraleldir. Efeoğlu, iş-aile çatışması düzeylerinin demografik özelliklerinin göstergesi olan yaş, cinsiyet, medeni durum, çocuk sayısı, aile bakım yükümlülükleri, eğitim durumu, görev ünvanı düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık göstermediğini tespit etmiştir.

En küçük çocuk yaşı ile bağımlı değişkenler arasında ise anlamlı (Sig. 0,013/0,09/0,02 <0,05) ilişki bulunmuştur. En küçük çocuğun yaşı ile İAÇ arasında negatif yönlü korelasyon (-0,244), AİÇ ile yine negatif korelasyon (-0,257) ve İAYÇ ile negatif korelasyon (-0,299) tespit edilmiştir. En küçük çocuk yaşındaki büyüme İAÇ' nin azalmasına neden olmaktadır. Böylece H6, H6a, H6b hipotezleri kabul edilmiştir. Çocuğun yaşının büyümesi, annenin üzerindeki yükün azalmasına ve muhtemelen zaman tabanlı çatışmanın azalmasına neden olmaktadır.

3.4.3.3. Regresyon Analizi

Yapılan regresyon analizi sonucunda İAYÇ bağımlı değişkenini açıklamak için demografik değişkenlerin yetersiz olduğunu görülmektedir.

TABLO 6: Regresyon Analizi Sonucu					
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	,345 ^a	,119	,008	,79112	1,794
a. Predictors: (Constant), Bankanın Kamu Veya Özel Kurum, Medeni Durum, Evlilik Süre, Çocuğun Bakımını Kim Üstleniyor, Eğitim Durumu, İşyerindeki Görev, En Küçük Çocuk Yaşı, Bankadaki Toplam Çalışma Süresi, Çocuk Sayısı, Yaş					
b. Dependent Variable: İAÇ_gen2					

İlgili bağımsız değişkenler İAYÇ'nin sadece %12'sini ($R^2=0,119$) açıklamaktadır. Bu oldukça düşük bir orandır.

SONUÇ

Bu araştırmada Ordu İlindeki bankalarda çalışan kadınların demografik özelliklerinin iş-aile yaşam çatışması düzeyleri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan analizde çalışanların İAÇ düzeyleri AİÇ düzeylerinden daha yüksek çıkmıştır. Teoride, çalışanların ailevi faktörlerinin İAÇ düzeylerini etkilediği düşünülmektedir. Yapılan araştırmaların bir kısmı bu teoriyi desteklerken bazı çalışmalarda ise değişkenler arasında ilişki tespit edilmemiştir.

Araştırmamızda kadınların yaş, eğitim durumu, medeni durum, çocuk sayısı, evlilik süresi, çocuğun bakımını üstlenen kişi, işyerindeki görev, çalışma süresi ve sermaye yapısı ile İAYÇ düzeyleri arasında ilişki tespit edilmemiştir. Sadece “en küçük çocuk yaşı” ile İAYÇ düzeyi ve alt boyutları olan İAÇ ve AİÇ arasında düşük de olsa bir ilişki tespit edilmiştir.

Dolayısıyla kadın bankacıların yaşadıkları yüksek İAYÇ düzeylerini demografik değişkenler dışındaki başka faktörlerin etkilediğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

KAYNAKLAR

Acar, F. (1993). “Turkish Women in Academia: Roles and Careers” METU Studies in Development, 10

Açıkgöz, B. (2014). Çalışan Annelerde Başa Çıkma Stratejilerinin İş-Aile Çatışması Üzerindeki Etkileri: Zonguldak Örneği. T.C. Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Adak, N. (2007). Kadınların İkilemi: İş Ve Aile Yaşamı. Sosyoloji Dergisi Ülgen Oskay’a Armağan Özel Sayısı.

Allen, T. D., D.E.L. Herst, C.S. Bruck ve M. Sutton (2000), “Consequences Associated with Work-to Family Conflict: A Review and Agenda for Future Research”, Journal of Occupational Health Psychology, 4: 278-308

Altunışık,R.; Coşkun, R.; Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2005). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Sakarya Kitabevi, Sakarya

Armstrong, D.J., Riemenschneider, C. K; Allen M. W. ve Reid, M. F.(2007) “Advancement, Voluntary Turnover and Women in IT: A Cognitive Study of Work–Family Conflict”, Information & Management, 44: 142– 153.

Atabay, E. S. (2012). İş-Aile Çatışması İle İş Tatmini İlişkisi: Banka Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi.

Ayan, E. (2012). Türk Bankacılık Sektöründe İstihdam Analizi ve İstihdamın Arttırılması Olanakları. Business and Economics Research Journal, 3(1), 41-57.

Bacharach, S. B., Bamberger, P., & Conley, S. (1991). Work-home conflict among nurses and engineers: Mediating the impact of role stress on burnout and satisfaction at work. Journal of Organizational Behavior, 12, 39–53.

Bailyn, L. (1993). Breaking the Mold: Women, Men, and Time in the Corporate World. New York: The Free Press.

- Behson, S. J. (2002). Coping with family-to-work conflict: The role of informal work accommodations to family. *Journal of Occupational Health Psychology*, 7, 324–341.
- Belet, N. H. (2013). Kriz Olgusunun Kadına Yönelik Algıya Ve Kadın İşgücüne Etkisi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1).
- Beutell, N. J., ve Wittig-Berman, U. (2008). Work-family conflict and work-family synergy for generation X, baby boomers, and matures: Generational differences, predictors, and satisfaction outcomes. *Journal of Managerial Psychology*, 23, 507-523.
- Byron, K. (2005). A meta-analytic review of work–family conflict and its antecedents. *Journal of Vocational Behavior*, 67, 169–198. doi: 10.1016/j.jvb.2004.08.009
- Carlson, D. S., Kacmar, K. M., ve Williams, L. J. (2000). Construction and Initial Validation of a Multidimensional Measure of Work–Family Conflict. *Journal of Vocational Behavior*, 56(2), 249-276. doi: 10.1006/jvbe.1999.1713
- Casper, W. J., Martin, J. A., Buffardi, L. C., ve Erdwins, C. J. (2002). “Work-Family Conflict, Perceived Organizational Support, and Organizational Commitment Among Employed Mothers”. *Journal of Occupational Health Psychology*, 7, 99–108.
- Çakınberk, A., Derin, N., ve Demirel, E. T. (2011). Örgütsel Özdeşleşmenin Örgütsel Bağlılıkla Biçimlenmesi: Malatya ve Tunceli Özel Eğitim Kurumları Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 89-121.
- Çelik, M.; Turunç, Ö.(2009). Aile-İş Çatışması, İş Stresi ve Örgütsel Sadakatin İş Performansına Etkisi: Savunma Sektöründe Amprik Bir Çalışma" *Savunma Bilimleri Dergisi*
- Çetinkaya, F. (2011). Örgütlerde Stres Kaynaklarının Çalışanların İş-Aile Çatışması Üzerindeki Etkisi Ve Afyon İl Merkezindeki Bayan Banka Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Y.Lisans Tezi*.
- Day A.L. ve Chamberlain, T.C. (2006) Committing to Your Work, Spouse, and Children: Implications For Work–Family Conflict. *Journal of Vocational Behavior*. 68, 116–130.
- Dayıoğlu, M. Ve Kırdar, M.G.(2010) “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımında Belirleyici Etmenler ve Eğilimler” T.C.Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, 5:1-82, Ankara
- Doğrul, B. Ş. T., Seda. (2010). İş-Yaşam Dengesinin Sağlanmasında Esnek Çalışma. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2 (2).

Duxbury, L. E., Higgins, C. A., ve Thomas, D. R. (1996). Work and family environments and the adoption of computer-supported supplemental work-at-home. *Journal of Vocational Behavior*, 49, 1–23.

Duxbury, L, Higgins, C. (2001).“Work-Life Balance in the New Millennium: Where are we? Where do we need to go?”, CPRN Discussion Paper, October

Duxbury, L. E., & Higgins, C. A. (1991). Gender differences in work–family conflict. *Journal of Applied Psychology*, 76, 60–73.

Eagle, B. W., Miles, E. W., ve Icenogle, M. L. (1997). Interrole conflicts and the permeability of work and family domains: Are there gender differences? *Journal of Vocational Behavior*, 50, 168–184.

Eaton, S. C. (2003). If you can use them: Flexible policies, organisational commitment, and perceived performance. *Industrial Relations*, Vol 42, no 2, pp. 145-166.

Eby, L. T., Casper, W. J., Lockwood, A., Bordeaux, C., & Brinley, A. (2005). Work and family research in IO/OB: Content analysis and review of the literature (1980–2002). *Journal of Vocational Behavior*, 66, 124–197. doi: 10.1016/j.jvb.2003.11.003

Efeoğlu, İ. E. (2006). İş-Aile Yaşam Çatışmasının İş Stresi, İş Doyumu Ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İlaç Sektöründe Bir Araştırma. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Emhan, A.; Gök, R. (2011). "Bankacılık Sektöründe Personel Memnuniyeti ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Araştırılması" *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Temmuz

Ercan, S.N. (2009) ‘‘Effects Of Work-Family; Family-Work Conflicts, Self-Construal, Perceived Managerial Support And Stress On Employees’ Self-Rated Performance’’ Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi

Erdwins, C. J., Buffardi, L.C., Casper, W. J., ve O’Brien, A. S. (2001). “The Relationship of Women’s Role Strain To Social Support, Role Satisfaction, and Self-Efficacy. *Family Relations: Interdisciplinary*”. *Journal of Applied Family Studies*, 50, 230–238.

Foley, S., Hang-Yue, N. Lui, S., (2005), “The Effects Ofwork Stressors, Perceived Organizational Support, and Gender on Work-Family Conflict in Hong Kong”. *Asia Pacific Journal of Management*, 22, 237–256.

Frone, M. R., Russell, M., ve Cooper, M. L. (1997). Relation of work–family conflict to health outcomes: A four-year longitudinal study of employed parents. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 70, 325–335.

- Frone, M. R., Yardley, J. K., ve Markel, K. S. (1997). Developing and testing an integrative model of the work–family interface. *Journal of Vocational Behavior*, 50, 145–167.
- Frone, M.R., Russell, M. ve Cooper, M.L. (1992) “Antecedents and Outcomes of Work-Family Conflict: Testing a model of the Work-family Interface” *Journal of Applied Psychology*, 77 (1), 65-78
- Grant-Vallone, E. J., ve Ensher, E. A. (2001). “An Examination of Work and Personal Life Conflict, Organizational Support, and Employee Health Among International Expatriates”. *International Journal of Intercultural Relations*, 25, ss.261–278.
- Greenhaus, J. H., Collins, K. M. ve Shaw, J. D. (2003). “The Relation Between Work- Family Balance and Quality of Life”. *Journal of Vocational Behavior*, 63.
- Gutek, B. A., Searle, S., & Klepa, L. (1991). Rational versus gender role explanations for work–family conflict. *Journal of Applied Psychology*, 7, 560–568.
- Güner, T., Uslan, Y. U., & Çiçek, Ö. (2014). Türkiye Ve Avrupa Birliği’nde Kadın İstihdamının Karşılaştırmalı İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 5(10), 55-75.
- Hayman, J., & Rasmussen, E. (2013). Gender, Caring, Part Time Employment And Work/Life Balance. *Employment Relations Record*, 13(1).
- Hill, E. J., Hawkins, A. J., Ferris, M., & Weitzman, M. (2001). Finding an Extra Day a Week: The Positive Influence of Perceived Job Flexibility on Work and Family Life Balance. *Family Relations*, 50(1). 49-58
- İslamoğlu, A. H., & Almaçık, Ü. (2013). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (3 ed.). İstanbul: Beta Yayınları.
- İşler, R. (2004). İktisatta Feminizm Ve Türkiye Ekonomisinde Kadının Rolü. Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınlanmamış Y.Lisans Tezi.
- Karatepe O. M.ve Kılıç H. (2007). “Relationships of Supervisor Support and Conflicts in The Work–Family Interface With the Selected Job Outcomes of Frontline Employees”. *Tourism Management*, 28, 238–252.
- Karatepe, O.M. ve Baddar, L. (2005) “An Emprical Study of the Selected Consequences of the Frontline Employes Work-Family Conflict and Family- Work Conflict” *Tourism Management*, 27 (5), 1017-1028
- Law, L. K. (2011). The Impact of Work–Family Conflict on Chinese Employees. *Marriage & Family Review*, 47(8), 590-604. doi: 10.1080/01494929.2011.625104

- Loerch, K. J., Russell, J. E., ve Rush, M. C. (1989). The relationships among family domain variables and work–family conflict for men and women. *Journal of Vocational Behavior*, 35, 288–308.
- Matthews, R. A., C. A. Bulger, J.L. Barnes-Farre, “Work Social Supports, Role Stressors, and Work–Family Conflict: The Moderating Effect of Age”, *Journal of Vocational Behavior*, 1-3, 2009.
- Mesmer-Magnus, J. R. ve C. Viswesvaran (2005) “Convergence Between Measures of Work-to-Family Conflict: A Meta-Analytic Examination”, *Journal of Vocational Behavior*, 67: 215-237.
- Michel, J. S., Mitchelson, J. K., Kotrba, L. M., LeBreton, J. M., & Baltes, B. B. (2009). A comparative test of work-family conflict models and critical examination of work-family linkages. *Journal of Vocational Behavior*, 74(2), 199-218. doi: 10.1016/j.jvb.2008.12.005
- Mortazavi, S., Pedhiwala, N., Shafiro, M., & Hammer, L. (2009). Work–family conflict related to culture and gender. *Community, Work & Family*, 12(2), 251-273. doi: 10.1080/13668800902779023
- Netemeyer, R.G., Boles, J. S. ve Mcmurrian, R. (1996). “Development and Validation of Work-Family Conflict and Family-Work Conflict Scales”. *Journal of Applied Psychology*, 80.
- Netermeyer, R.G.; Brashear-Alajandro, T. Ve Boles, J.S. (2004) ‘‘A cross National Model of Job- Related Outcomes of Work Role and Family Role Variables: A Retail Sales Context’’ *Journal of Academy of Marketing Science*, 32(1),49-60
- Nielson, T. R., Carlson, D. S., & Lankau, M. J. (2001). The supportive mentor as a means of reducing work–family conflict. *Journal of Vocational Behavior*, 59, 364–381.
- Önder, N. (2013). Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü. *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1(1), 35-61.
- Parasuraman, S., Greenhaus, J. H., Rabinowitz, S., Bedeian, A. G., ve Mossholder, K. W. (1989). Work and family variables as mediators of the relationship between wives_ employment and husbands_ wellbeing. *Academy of Management Journal*, 32, 185–201.
- Parasuraman, S., Greenhaus, J. H., ve Granrose, C. S. (1992). Role stressors, social support, and wellbeing among two-career couples. *Journal of Organizational Behavior*, 13, 339–356.
- Parasuraman, S. ve Simmers, C. A. (2001). Type of Employment, Work-Family Conflict and Well-Being: A Comparative Study”. *Journal of Organizational Behavior*, 22.

Rantanen, J., U. Kinnunen, T. Feldt, L. Pulkkinen (2008) "Work–Family Conflict and Psychological Well-Being: Stability And Cross-Lagged Relations Within One- And Six-Year Follow-Ups", *Journal of Vocational Behavior*, 73: 37–51.

Reed, Kira Kristal; Srinivasan, Narasimhan; Doty, D. Harold (2009), Adapting Human and Social Capital to Impact Performance: Some Empirical Findings from the U.S. Personal Banking Sector, *Journal Of Managerial Issues*, Vol. Xxi Number 1 Spring 2009: 36-57.

Schmidt, N., Colligan, M. J., ve Fitzgerald, M. (1980). Unexplained physical symptoms in eight organizations: Individual and organizational analyses. *Journal of Occupational Psychology*, 53, 305– 317.

Shen, H., ve Jiang, H. (2013). Profiling Public Relations Practitioners' Work-Life Conflict: From A Diversity Lens. *Public Relations Journal*, 7(2).

Smith, K. T. (2010). Work-life balance perspectives of marketing professionals in Generation Y. *Services Marketing Quarterly*, 31, 434-447.

Soysal, A., ve Tan, M. (2013). İş Tatminini Etkileyen Faktörlerle İlgili Hizmet Sektöründe Yapılan Bir Araştırma: Kilis İli Kamu Ve Özel Banka Personeli Örneği. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 45-63.

Steinmetz, H., M. Frese, P. Schmidt (2008) "A Longitudinal Panel Study on Antecedents and Outcomes Of Work–Home Interference." , *Journal of Vocational Behavior*, 73: 231–241.

Şahin, T.; Yılmaz, N. (2008). "İş-Aile Çatışması ve Kadın Yaşamı Üzerine Etkileri" *İ.Ü.F.N. Hem. Dergisi*, 16

Şenel, A. (1985), *İlkel Topluluktan Uygar Topluma*, 2. Basım, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.

Tayfur, Ö., ve Arslan, M. (2012). Algılanan İş Yükünün Tükenmişlik Üzerine Etkisi: İş Aile Çatışmasının Aracı Rolü *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30 (1), 147-172.

TBB, (2014)İstatistiki Rapor, Eylül

Thomas, L. T., ve Ganster, D. C. (1995). Impact of family-supportive work variables on work–family conflict and strain: A control perspective. *Journal of Applied Psychology*, 80, 6– 15.

Tunç, U. (2014). Demografik Yapıdaki Değişikliklerin İşgücü Piyasasına Etkileri Ve Aktif İstihdam Tedbirleri: Avrupa Ülkeleri Politika Ve Uygulamalarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi*.

Turunç, Ö., ve Çelik, M. (2010). Algılanan Örgütsel Desteğin Çalışanların İş-Aile, Aile-İş Çatışması, Örgütsel Özdeşleşme ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi:Savunma Sektöründe Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), 209-232.

Turunç, Ö., ve Çelik, M. (2010). Örgütsel Özdeşleşme Ve Kontrol Algılamalarının, Çalışanların İşten Ayrılma Niyeti Ve İş Performansına Etkileri. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(3).

Ulusal İstihdam Stratejisi (2013) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

Vaydanoff, P. (1988) “Work Role Characteristics, Family Structure Demands and Work/Family Conflict” Journal of Marriage and Family, 50(3), 749-761

Voydanoff, P. (2005). “Consequences of Boundary-Spanning Demands and Resources For Work-To-Family Conflict and Perceived Stres”. Journal of Occupational Health Psychology, 10, 4.

Wallace, J. E. (1999). Work-to-nonwork conflict among married male and female lawyers. Journal of Organizational Behavior, 20, 797–816.

Yorgun, S. (2010). Sömürü, Koruma ve Pozitif Ayrımcılıktan Çalışma Hayatının Egemen Gücü Olmaya Doğru Kadınlar: 21. Yüzyıl ve Pembeleşen Çalışma Hayatı. Sosyoekonomi, 1.

C - KADIN VE SAĞLIK / KÜRTAJ POLİTİKALARI

WOMEN AND HEALTH / ABORTION POLITICS

KADINLARDA GENİTAL HİJYEN ALIŞKANLIKLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ *ASSESSMENT OF WOMEN'S GENITAL HYGIENE HABITS*

Arş. Gör. Dr. Ayşegül DURMAZ,

Dumlupınar Üniversitesi

SYO, Ebelik Bölümü

aysegul.durmaz@dpu.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Çiğdem GÜN,

Marmara Üniversitesi

SBF, Hemşirelik Bölümü

idealistce41@hotmail.com

ÖZET

Giriş ve Amaç: Hijyen, bireylerde sağlığı oluşturma ve korumayı kapsayan uygulamalardır. Kadınlarda menstrüasyon ve genital hijyeninin yeterli ve doğru biçimde uygulanmaması enfeksiyonların oluşumunu kolaylaştırmaktadır. Genital hijyen davranışları açısından toplumun genelini yansıtan çalışmalar güç olduğundan ve bölgesel farklılıklar olabileceği düşünüldüğünden toplumdaki hijyen davranışları hakkında fikir verebilecek grupların incelenmesi önemlidir. Araştırmada kadınların genital hijyen alışkanlıklarını ve ilişkili olabileceği düşünülen sosyo-demografik faktörleri belirlemek amaçlanmıştır.

Yöntem: Araştırma tanımlayıcı-kesitsel tiptedir. Araştırmanın verileri 1 Eylül-31 Kasım 2014 tarihleri arasında Kütahya il merkezindeki özel bir hastaneye jinekolojik nedenler dışında başvuran 183 kadın oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmeden jinekolojik nedenler dışında başvuran ve araştırmaya katılmak isteyen 148 kadına (%80) ulaşılmıştır. Verilerin toplanmasında sosyo-demografik veri formu ve araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan genital hijyen tanılama formu kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler ve ki-kare testi kullanılmıştır.

Bulgular: Kadınların %44.6'nın 21-30 yaş grubunda olduğu, %63.5'nin ilköğretim mezunu olduğu bulunmuştur. Kadınların yaşı küçüldükçe ($p=0.00$) ve öğrenim düzeyi yükseldikçe

($p=0.00$) hijyenik ped kullanma sıklığının arttığı görülmüştür. Çalışanların ($p=0.02$) ve geliri giderinden fazla olan kadınların ($p=0.02$) daha çok hijyenik ped tercih ettikleri saptanmıştır. Öğrenim düzeyi yüksek olan ($p=0.00$) ve çalışan($p=0.03$) kadınlarda menstruasyon sırasında kullandıkları materyali değiştirme sıklığının da arttığı belirlenmiştir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe doğru temizleme tekniğini kullandıkları gözlenmiştir ($p=0.01$). Kadınlarda yaş küçüldükçe ($p=0.05$) ve öğrenim düzeyi yükseldikçe ($p=0.00$) iç çamaşırı değiştirme sıklığı artmıştır. Çalışan kadınların çalışmayanlara göre iç çamaşırlarını daha sık değiştirdiği saptanmıştır ($p=0.00$).

Sonuç: Kadında üreme sağlığını koruma ve geliştirmede, basit gibi görünen fakat sıklıkla göz ardı edilen hijyen alışkanlıkları (genital bölgeyi önden arkaya doğru yıkama, iç çamaşırı ve hijyenik pedi değiştirme sıklığı gibi) önemli yer tutan davranışsal unsurlardır. Türkiye’de kadınlar için bakanlık düzeyinde genital hijyen uygulamalarına ilişkin projeler hazırlanmalı, televizyon, internet gibi medya araçlarında kısa süreli yetişkin eğitime uygun kamu spotları yayımlanarak her sosyo-ekonomik düzeye hitap eden eğitimlerin gerçekleştirilmesiyle kadınlara üreme sağlığını geliştiren doğru uygulamalar kazandırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Genital Hijyen, Menstruasyon Hijyeni, Hijyen Alışkanlıkları, Kadın Üreme Sağlığı

ABSTRACT

Background and Aim: Hygiene refers to practices that generate and protect health. In women, menstruation and not practicing genital hygiene adequately facilitate the development of infections. It is difficult to conduct studies reflecting the general population on genital hygiene behaviors and there may be regional differences regarding genital hygiene practices; therefore, it is important to examine representative groups in terms of genital hygiene. In the present study, it was aimed to examine women’s genital hygiene habits and possibly related socio-demographic factors.

Method: The present study is descriptive and cross-sectional. The universe consisted of 183 women who applied to a private hospital due to non-gynecological complaints in Kutahya city center between the dates Sept. 1 and Nov. 31, 2014. A sample was not drawn from the universe and 148 women (80% of the universe) who applied to the hospital due to non-gynecological complaints and who agreed to participate in the study. Data was collected using the socio-demographic data form and the genital hygiene information form which was developed by the researchers in accordance with the available literature. Data was analyzed using descriptive methods and the chi-square test.

Results: It was found that 44.6% of women were in the 21-30 years age group and 63.5% graduated from elementary school. The frequency of using hygienic pads increased with younger age ($p=0.00$) and higher level of education ($p=0.00$). It was determined that working women ($p=0.02$) and women whose income is higher than their expenditures ($p=0.02$) preferred hygienic pads more. Highly educated ($p=0.00$) and working women ($p=0.03$) changed the material they use during menstruation more frequently. Women used the correct washing method as the level of education increased ($p=0.01$). The frequency of changing underwear increased with younger age ($p=0.05$) and higher level of education ($p=0.00$). It was determined that working women changed their underwear more frequently compared to those who do not work ($p=0.00$).

Conclusion: Hygiene habits (washing the genital area from front to back, frequency of changing underwear and hygienic pads, etc.) seem to be simple behaviors in protecting and promoting women's reproductive health; however, these behaviors are generally overlooked and they are very important. In Turkey, projects on genital hygiene practices should be prepared by ministries. In order to reinforce correct behaviors that promote women's reproductive health, media tools such as television and the Internet should broadcast public spots that are appropriate for short-term education for adults from every socio-economic class.

Key words: Genital Hygiene, Menstruation Hygiene, Hygiene Habits, Women's Reproductive Health

GİRİŞ

Toplumun temel unsuru olan kadınların çok yönlü görev ve sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için sağlıklı olmaları gereklidir (Beydağ, 2009: 106). Kadının sağlıklı olması sadece kendisi için değil ailesi ve toplum sağlığı için de önemlidir (Aktaş, Şahin, Gönenç, 2012: 37). Ancak toplumda önemli görevlere sahip olan kadınlar, yaşam dönemlerine göre farklı sağlık sorunları yaşamaktadırlar. Kadınların cinsel olgunluğa eriştiği ve doğurganlık fonksiyonlarının gerçekleştiği 15-49 yaş aralığı üreme sağlığı sorunlarının da artış gösterdiği riskli bir dönemdir (Beydağ, 2009: 106). Kadınların doğurganlık özellikleri aynı zamanda jinekolojik problemlerin de kaynağı olabilmektedir (Çankaya, Ege, 2014: 95). Kadınların jinekoloji polikliniklerine en sık başvurma nedenlerine bakıldığında, üreme organlarının yapı ve fizyolojisinin bozulması ile ilgili sorunların ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bu sorunlar içerisinde genital enfeksiyonlar en sık yaşanan sorundur (Cangöl, Tokuç, 2013: 88). Genital hijyen konusunda bilgisizlik, yanlış inanç ve uygulamalar, halkımızın genital organlara ilişkin hastalıklar konusunda çekingen olması, eğitimsel ve ekonomik nedenlerle sağlık hizmetlerinin yetersizliğine bağlı olarak genital enfeksiyonların sık olduğu ve giderek

artış gösterdiği bir çok araştırmada bildirilmiştir (Ardahan, Bay, 2009: 34). Ancak bireysel alışkanlıklarla bazı hastalıkların önlenmesi, sağlık düzeyinin geliştirilmesinde vazgeçilmez bir unsurdur. Bunun için enfeksiyon kontrolünde kişisel hijyen alışkanlıklarının önemli olduğu bilinmektedir (Kavak, Saruhan, Er, Şen, Sevil 2010: 55). Genital hijyene dikkat edilmediğinde, genital enfeksiyona yatkınlık artmakta, enfeksiyon tedavi edilmediği takdirde ise kadının doğurganlığını etkileyebilmekte, ilerleyerek pelvik inflamatuvar hastalığa neden olabilmektedir (Daşıkan, Kılıç, Baytok, Kocairi, Kuzu, 2015: 115). Enfeksiyonlar kadının cinsel yaşamını ve aile hayatını olumsuz yönde etkileyerek yaşam kalitesini düşürmekte, sosyal izolasyona neden olabilmektedir (Özdemir, Ortabağ, Tosun, Özdemir, Bebiş, 2012: 121). Kadın hayatının hemen her boyutunu olumsuz yönde etkileyen enfeksiyonların önlenmesine yönelik en önemli konulardan bir olan genital hijyen alışkanlıkları ile ilgili Türkiye geneline yansıtan veriler sınırlıdır, var olan veriler ise daha çok bölgesel özellikleri yansıtmaktadır. Genital hijyen alışkanlıkları ile ilgili Türkiye geneline yansıtan veriler sınırlıdır, var olan veriler ise daha çok bölgesel özellikleri yansıtmaktadır. Genital hijyen davranışları açısından toplumun geneline yansıtan çalışmalar güç olduğundan ve bölgesel farklılıklar olabileceği düşünüldüğünden toplumdaki hijyen davranışları hakkında fikir verebilecek grupların incelenmesi önemlidir (Yurdagül, 2007: 326). Araştırmanın amacı kadınların genital hijyen davranışlarını ve ilişkili olabileceği düşünülen bazı sosyo-demografik faktörleri değerlendirmektir.

YÖNTEM

Tanımlayıcı olarak yapılan bu araştırmada evreni 1 Eylül-31 Kasım 2014 tarihleri arasında Kütahya il merkezindeki özel bir hastaneye jinekolojik nedenler dışında başvuran 183 kadın oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmeden araştırma kriterlerine uyan ve araştırmaya katılmak isteyen 148 kadına (%80) ulaşılmıştır.

Araştırmanın veri toplama formlarının oluşturulması ve belirtilen kurumda yapılabilmesi için kurumdan yazılı izin alınması 1-31 Ağustos 2014 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 1 Eylül-31 Kasım 2014 tarihleri arasında veriler toplanmıştır.

Araştırma Verilerinin toplanmasında; sosyo-demografik veri formu ve araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan genital hijyen tanılama formu kullanılmıştır. *Anket formu*; kadınların sosyo-demografik özelliklerini değerlendirmeyi amaçlayan 9 sorudan oluşmaktadır. *Genital hijyen tanılama formu*; Menstruasyon (5 soru) ve genel hijyen (12 soru) alışkanlıklarını incelemeyi sağlayan 17 sorudan oluşmaktadır.

Araştırma verileri, belirtilen veri toplama araçları ile mahremiyete özen gösterilerek araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşme tekniği ile toplanmıştır. Kadınlara araştırma

öncesi araştırmacılar tarafından bilgilendirme yapılmış, sözel ve yazılı izinleri alındıktan sonra araştırmacılar tarafından veri toplama formları uygulanmıştır. Araştırma kapsamındaki kadınların haklarının korunması için araştırma verilerini toplamaya başlamadan önce kadınlara, araştırmanın amacı açıklanarak ‐Aydınlatılmış Onam‐ ilkesi, elde edilen bilgilerin gizli tutulacağı belirtilerek ‐Gizlilik ve Gizliliğin Korunması‐ ilkesi, araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyenlerin alınması ile de ‐Özerkliğe Saygı‐ ilkesi uygulanmıştır. Ayrıca anket uygulamasının bitiminden sonra kadınların soruları cevaplandırılarak konu ile ilgili eğitim verilmiştir.

Verilerin analizinde; tanımlayıcı istatistikler ve ki-kare testi kullanılmıştır. Karşılaştırılacak grup sayısı iki olanlar 2X2 Ki-Kare, grup sayısı üç ve daha fazla olanlarda çok gözlü düzenlerde ki-kare testi ile analiz edilmiştir. İstatistiksel testlerde $p \leq 0.05$ değer anlamlı kabul edilmiştir. Araştırmada bağımsız değişkenleri kadınların sosyo-demografik özellikleri, bağımlı değişkenleri ise menstruasyon ve genel hijyen alışkanlıkları oluşturmuştur.

BULGULAR

Araştırma kapsamına alınan kadınların %44.6'nın (n=66) 21-30 yaş grubunda olduğu, %63.5'nin (n=94) ilköğretim mezunu olduğu ve %39.9'nun (n=104) aylık gelirinin giderine eşit olduğu bulunmuştur. Diğer sosyo-demografik özellikler Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Özelikler	(N=148)	
	n	%
Yaş		
20 yaş ve altı	13	8.8
21- 30yaş	66	44.6
31-40 yaş	38	25.7
41yaş ve üstü	31	20.9
Öğrenim durumu		
Okur-yazar değil	12	8.1
İlköğretim mezunu	94	63.5
Lise mezunu	24	16.2

Üniversite ve üstü mezunu	18	12.2
Medeni durum		
Bekar	22	14.9
Evli	126	85.1
Çalışma durumu		
Çalışan	39	26.4
Çalışmayan	109	73.6
Aylık geliri		
Gelir giderden az	58	39.2
Gelir gidere eşit	59	39.9
Gelir giderden fazla	31	20.9

Araştırmaya katılan kadınların sosyo-demografik özelliklerine göre menstruasyon sırasında kullandıkları materyal incelendiğinde, kadınların yaşı küçüldükçe ($p=0.00$) ve öğrenim düzeyi yükseldikçe ($p=0.00$) hijyenik ped kullanma sıklığının arttığı görülmüştür. Çalışanların ($p=0.02$) ve geliri giderinden fazla olan kadınların ($p=0.02$) daha çok hijyenik ped tercih ettikleri saptanmıştır (Tablo 2).

Araştırmada menstruasyon sırasında kullanılan materyali değiştirme sıklığı sorgulandığında, tüm yaş gruplarında gerekenden daha az sıklıkta değiştirdiği belirlenmiştir. Ancak yaş grupları arasında istatistiksel açıdan bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Kadınların öğrenim düzeyi arttıkça menstruasyon sırasında kullandıkları materyali değiştirme sıklığının da arttığı belirlenmiştir ($p=0.00$). Çalışan kadınların çalışmayanlara göre kullandıkları materyali daha sık değiştirdiği saptanmıştır. ($p=0.03$). Geliri giderinden az olan kadınlar menstruasyon sırasında kullandıkları materyali daha seyrek değiştirmişlerdir ancak tüm gruplar incelendiğinde istatistiksel açıdan fark görülmemiştir ($p>0.05$) (Tablo 3).

Tablo 2. Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Menstruasyon Sırasında Kullanılan Materyal

Menstruasyon Sırasında Kullanılan Materyal	İstatistiksel Anlamlılık
N=148	

Özellikler	Ped		Pamuk		Bez		X ²	p
	n	%	n	%	n	%		
Yaş								
20 yaş ve altı	13	11.1	0	0.0	0	0.0	24.145	0.00
21- 30 yaş	60	51.3	1	20.0	5	19.2		
31-40 yaş	28	23.9	2	40.0	8	30.8		
41 yaş ve üstü	16	13.7	2	40.0	13	50.0		
Öğrenim durumu								
Okur-yazar değil	4	3.4	0	0.0	8	30.8	30.350	0.00
İlköğretim	72	61.5	4	80.0	18	69.2		
Lise	23	19.7	1	20.0	0	0.0		
Üniversite ve üstü	18	15.4	0	0.0	0	0.0		
Çalışma durumu								
Çalışan	37	31.6	0	0.0	2	7.7	8.129	0.02
Çalışmayan	80	68.4	5	100	24	92.3		
Aylık geliri								
Gelir giderden az	39	33.3	2	40.0	17	65.4	11.848	0.02
Gelir gidere eşit	50	42.7	1	20.0	8	30.8		
Gelir giderden fazla	28	23.9	2	40.0	1	3.8		

Tablo 3. Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Kullanılan Materyalin Günlük Değiştirilme Sıklığı

Özellikler	Kullanılan Materyalin Günlük Değiştirilme Sıklığı				İstatistiksel Anlamlılık
	N=148				
	6 kez ve daha sık	4-5 kez	2-3 kez	1 kez	

	n	%	n	%	n	%	n	%	X ²	p
Yaş										
20 yaş ve altı	5	17.9	3	7.1	5	7.7	0	0.0	7.784	0.56
21- 30 yaş	10	35.7	21	50.0	30	46.2	5	38.5		
31-40 yaş	9	32.1	10	23.8	14	21.5	5	38.5		
41 yaş ve üstü	4	14.3	8	19.0	16	24.6	3	23.1		
Öğrenim durumu										
Okur-yazar değil	3	10.7	1	2.4	4	6.2	4	30.8	25.718	0.00
İlköğretim	11	39.3	26	61.9	49	75.4	8	61.5		
Lise	9	32.1	7	16.7	7	10.8	1	7.7		
Üniversite ve üstü	5	17.9	8	19.0	5	7.7	0	0.0		
Çalışma durumu										
Çalışan	11	39.3	15	35.7	12	18.5	1	7.7	8.728	0.03
Çalışmayan	17	60.7	27	64.3	53	81.5	12	92.3		
Aylık geliri										
Gelir giderden az	10	35.7	12	28.6	26	40.0	10	76.9	10.023	0.12
Gelir gidere eşit	12	42.9	19	45.2	26	40.0	2	15.4		
Gelir giderden fazla	6	21.4	11	26.2	13	20.0	1	7.7		

Kadınların tuvalet sonrası temizlik alışkanlığını incelediğimizde yaş küçüldükçe doğru temizleme tekniğinin kullanıldığı görülmüştür ancak istatistiksel açıdan fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Kadınların öğrenim düzeyi arttıkça doğru temizleme tekniğini kullandıkları saptanmıştır ($p=0.01$). Çalışan kadınların çalışmayanlara göre doğru temizleme tekniği kullanımının daha yüksek olduğu belirlenmiştir ancak istatistiksel açıdan fark gözlenmemiştir ($p>0.05$). Gelir düzeyi arttıkça doğru temizleme tekniğini kullanım oranı artmıştır ancak istatistiksel açıdan fark saptanmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 4).

Tablo 4. Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Tuvalet Sonrası Temizlik Alışkanlığı

Özellikler	Tuvalet Sonrası Temizlik Alışkanlığı N=148					
	Doğru Temizlik Alışkanlığı		Yanlış Temizlik Alışkanlığı		İstatistiksel Anlamlılık	
	n	%	n	%	X ²	p
Yaş						
20 yaş ve altı	11	12.5	2	3.3	7.574	0.06
21- 30 yaş	41	46.6	25	41.7		
31-40 yaş	23	26.1	15	25.0		
41 yaş ve üstü	13	14.8	18	30.0		
Öğrenim durumu						
Okur-yazar değil	4	4.5	8	13.3	11.345	0.01
İlköğretim	51	58.0	43	71.7		
Lise	20	22.7	4	6.7		
Üniversite ve üstü	13	14.8	5	8.3		
Çalışma durumu						
Çalışan	26	29.5	13	21.7	1.141	0.34
Çalışmayan	62	70.5	47	78.3		
Aylık geliri						
Gelir giderden az	31	35.2	27	45.0	1.811	0.40
Gelir gidere eşit	36	40.9	23	38.3		
Gelir giderden fazla	21	23.9	10	16.7		

Tablo 5. Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre İç Çamaşır Değişirme Sıklığı

İç Çamaşır Değişirme Sıklığı

Özellikler	N=148									
	Günde 1 kez		2 Günde 1 kez		3 Günde 1 kez		Haftada 1 kez		İstatistiksel Anlamlılık	
	n	%	n	%	n	%	n	%	X ²	p
Yaş										
20 yaş ve altı	7	10.4	5	10.2	1	4.3	0	0.0	17.105	0.05
21- 30 yaş	37	55.2	21	42.9	7	30.4	1	11.1		
31-40 yaş	12	17.9	13	26.5	10	43.5	3	33.3		
41 yaş ve üstü	11	16.4	10	20.4	5	21.7	5	55.6		
Öğrenim durumu										
Okur-yazar değil	3	4.5	1	2.0	4	17.4	4	44.4	46.538	0.00
İlköğretim	33	49.3	39	79.6	18	78.3	4	44.4		
Lise	14	20.9	8	16.3	1	4.3	1	11.1		
Üniversite ve üstü	17	25.4	1	2.0	0	0.0	0	0.0		
Çalışma durumu										
Çalışan	29	43.3	6	12.2	3	13.0	1	11.1	18.098	0.00
Çalışmayan	38	56.7	43	87.8	20	87.0	8	88.9		
Aylık geliri										
Gelir giderden az	18	26.9	23	46.9	13	56.5	4	44.4	11.882	0.06
Gelir gidere eşit	29	43.3	17	34.7	9	39.1	4	44.4		
Gelir giderden fazla	20	29.9	9	18.4	1	4.3	1	11.1		

Araştırmada kadınların iç çamaşırını değiştirme sıklığını değerlendirdiğimizde, yaş küçüldükçe (p=0.05) ve öğrenim düzeyi yükseldikçe (p=0.00) iç çamaşırını değiştirme sıklığının arttığı görülmüştür. Çalışan kadınların çalışmayanlara göre iç çamaşırını daha sık değiştirdiği saptanmıştır (p=0.00). Geliri giderinden az olan kadınlar iç çamaşırını daha seyrek değiştirmişlerdir ancak tüm gruplar incelendiğinde istatistiksel açıdan fark görülmemiştir (p>0.05) (Tablo 5).

TARTIŞMA

Kadınların genital hijyen alışkanlıkları vajinal ve genital bölge normal florasını etkileyerek cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlara ve diğer cinsel-üreme hastalıklarına neden olabilir (Hilber, Hull, Whyte, Bagnol, Smit, Wacharasin, Widyanoro, 2010: 393). Dünyanın birçok yerinde, üreme organ ve işlevleri tabu olarak kabul edilir ve hakkında nadiren konuşulur. Bunun sonucunda sosyo-kültürel faktörlerden etkilenecek hijyen alışkanlıklarında sorunlara neden olur (House, Mahon, Cavill, 2012: 22). Shah ve arkadaşları (2013) çalışmalarında eğitim düzeyi ve sosyoekonomik düzeyi düşük olan bireylerin üreme sağlığı ve hijyen hakkında bilgisinin de düşük olduğunu bildirmiştir. Ayrıca hijyen konusunda bilgi eksikliği jinekolojik enfeksiyonlara neden olurken yeterli düzeyde bilgi sahibi olanlarda bu riskin azaldığı saptanmıştır (Shah, Nair, Shah, Modi, Desai, Desai, 2013: 210). Araştırmaya katılan bireylerin sosyo-demografik özelliklerine göre menstruasyon sırasında kullandıkları materyal incelendiğinde, bireylerin yaşı küçüldükçe ($p=0.00$) ve öğrenim düzeyi arttıkça ($p=0.00$) hijyenik ped kullanma oranının arttığı görülmüştür. Genç kadınların gelişen teknolojinin kullanımı, pazarlama ve reklam faaliyetlerinin etkisi ile üreme sağlığı ve genital hijyen alışkanlıkları gibi konularda yaşça daha büyük olan kadınlara göre farklı tutum ve davranış özelliklerini göstermeleri olasıdır. Ayrıca değişen çevre koşulları, kültürel inançlar ve eğitim düzeyinin artması da değer ve yargılarda değişime neden olacağından yaşlar arasında bu farklılığın oluşması beklenebilir.

Çalışanların ($p=0.02$) ve geliri giderinden fazla olan bireylerin ($p=0.02$) hijyenik ped kullanma oranının daha yüksek olduğu saptanmıştır (Tablo 2). Ekonomik nedenlerle bez kullanılmasının zorunlu olması durumunda, bezlerin uygun bir biçimde kullanılması daha önemli hale gelmektedir. Yine bezlerin daha sık değiştirilmesi, mutlaka kaynatılarak ve ütülenerak kullanılması gerekmektedir. Bu amaçla kullanılan bez herhangi bir bez olmamalı, beyaz renkte, emici özelliği olan pamuklu temiz bir bez kullanılmalıdır. Bu bezlerin kullanılıncaya kadar temiz bir ortamda saklanması gerekir. Ancak bez kullanımında bütün bunlara dikkat etmek çok zahmetli olacağından, mümkün olduğunca hijyenik pedlerin kullanılması tercih edilmelidir (Karatay, Özvarış, 2006: 12). Bulgularımızla benzer şekilde Yağmur (2007) çalışmasında kadınların eğitim durumu, ekonomik durumu ve çalışma durumuna göre menstruasyon sırasında kullandıkları materyal incelendiğinde anlamlı fark bulmuştur (Yurdagül, 2007: 326). Koştü ve Beydağ (2009) çalışmasında kadınların eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve iş imkanlarının artmasıyla birlikte sosyoekonomik iyileşmenin hijyenik ped kullanımlarında da önemli artışa katkısı olduğunu bildirmiştir. Eğitim düzeyinin yükselmesi bireylerin sağlık davranışlarını olumlu yönde etkilemektedir. Çalışan kişilerin sosyal güvencelerinin olması ve sağlık sorunu yaşadıklarında sağlık kuruluşlarına

başvurmalarının bu konudaki uygulamalarını etkilediği düşünülmektedir (Koştu, Beydağ, 2009: 69). Koştu ve Beydağ'ın (2009) çalışmasında bahsettiği Yazıcı'nın (1991) çalışmasında, jinekolojik sorun yaşayan kadınlardan, sağlık personelinin destek alanların uygulamalarının daha doğru olduğu saptanmıştır. Demirbağ ve arkadaşları (2013) çalışmalarında genital hijyen eksikliklerine yönelik verilen bireysel ve grup eğitimlerinin genital hijyen davranışları üzerinde olumlu etkileri olduğunu bildirmiştir (Demirbağ, Çan, Köksal, Kaya, 2013: 146). Bu bulgular, sonuçlarımızı destekler niteliktedir.

Araştırmada menstruasyon sırasında kullanılan materyali değiştirme sıklığını değerlendirdiğimizde, tüm yaş gruplarında yeterli sıklıkta olmadığı dikkat çekmektedir. Ancak yaş grupları arasında istatistiksel açıdan bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$). Benzer şekilde Karatay ve Özvarış (2006) kadınların genitalhijyenle ilgili önemli sorunları bulunduğunu bildirmiştir. Buna göre; kadınların çoğunluğunun genital bölge temizliğine ve adet hijyenine yeterince dikkat etmediği ve bu konuda yanlış uygulamalarının olduğunu belirtmiştir (Karatay, Özvarış, 2006: 12). Durmaz ve Buğdaycı (2013) günlük ped değiştirme sayısının epizyotomi yara iyileşmesi üzerine etkisini inceledikleri çalışmada günlük ped değiştirme sayısı arttıkça epizyotomi yara iyileşmesinin hızlandığını saptamıştır (Durmaz, Buğdaycı, 2013: 78). Beydağ (2009) çalışmasında benzer şekilde kadınların %34.3'nün 7 saatten daha uzun sürede ped değiştirdiğini saptamış, bulguyu kadınların menstrasyon hijyenine yönelik uygulamalarının yeterli olmadığı şeklinde yorumlamıştır. Adet kanının pedlerde birikmesi ile oluşan nemli, ılık ve kanlı ortam mikroorganizmaların üremeleri için uygun bir ortam oluşturmakta ve enfeksiyon riskini artırmaktadır. Dolayısıyla adet döneminde kullanılan bu pedlerin 3- 4 saatte bir yani günde 6-8 kez değiştirilmesi gerekmektedir (Beydağ, 2009: 107).

Bireylerin öğrenim düzeyi arttıkça menstruasyon sırasında kullandıkları materyali değiştirme sıklığının da arttığı belirlenmiştir ($p=0.00$). Çalışan bireylerin çalışmayanlara göre kullandıkları materyali daha sık değiştirdiği saptanmıştır ($p=0.03$). Geliri giderinden az olan bireyler menstruasyon sırasında kullandıkları materyali daha seyrek değiştirmişlerdir ancak tüm gruplar incelendiğinde istatistiksel açıdan fark görülmemiştir ($p>0.05$) (Tablo 3). Bu sonuçlar kadınların eğitim düzeyine paralel olarak uzun süre kanlı/nemli pedin bekletilmesinin ped üzerinde mikroorganizmaların çoğalmasına neden olabileceği konusunda bilgi eksiklikleri olduğunu ve çalışmayan kadınların sosyoekonomik durumunu da göz önüne alarak ped kullanımı konusunda tasarruf eğiliminde olduğunu düşündürmüştür.

Çalışan bireylerin çalışmayanlara göre daha fazla oranda doğru temizleme tekniğini kullandıkları belirlenmiştir ancak istatistiksel açıdan fark gözlenmemiştir ($p>0.05$). Gelir düzeyi arttıkça doğru temizleme tekniğini kullanım oranı artmıştır ancak istatistiksel açıdan

fark saptanmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 4). Shah ve arkadaşları (2013) çalışmalarında eğitim ve sosyoekonomik düzeyi düşük olan bireylerin üreme sağlığı ve hijyen hakkında bilgisinin de düşük olduğunu bildirmiştir. Ayrıca hijyen konusunda bilgi eksikliği jinekolojik enfeksiyonlara neden olurken yeterli düzeyde bilgi sahibi olanlarda bu riskin azaldığı saptanmıştır (Shah, Nair, Shah, Modi, Desai, Desai, 2013: 210). Çalışma sonuçlarımızda çalışanlarda ve gelir düzeyi yüksek olanlarda istatistiksel açıdan fark bulunamamasına rağmen Shah ve arkadaşlarının yaptığı çalışma bulgularımızı desteklemektedir. Çalışmamızda bireylerin öğrenim düzeyi arttıkça doğru temizleme tekniğini kullandıkları saptanmıştır ($p=0.01$). Kadınların genital hijyen davranışlarındaki yanlışlıklar ve eksik hijyen uygulamaları bölgede enfeksiyonlara yol açmaktadır. Kadınlarda vajen, üretra ve anüs anatomik olarak bir birine yakın bulunmaktadır ve normal şartlarda birbiri için hastalık riski taşımamaktadırlar. Ancak hijyen kurallarına uyulmadığı ve flora bozulduğunda enfeksiyon gelişebilmektedir. Tuvaletten sonra perine temizliğinin yanlış yapılması, yani anal bölgeden vulvaya doğru yıkanması ya da hiç yıkanmaması mikroorganizmaları anüsten vajinal bölgeye taşıyabilmektedir (Karatay, Özvarış, 2006: 11). Doğru temizleme oranları Temel ve Metinoğlu (2007) sağlık ocağında yaptığı çalışmada %58 (Temel, Metinoğlu, 2007: 94), Karatay ve Özvarış (2006)'ın gecekondü bölgesinde yaptıkları çalışmada %36.9 (Karatay, Özvarış, 2006: 10), Ünsal, Özyazıcıoğlu ve Sezgin (2010) belde ve köylerde yaptıkları çalışmada %60.1 (Ünsal, Özyazıcıoğlu, Sezgin, 2010: 12), Cangöl ve Tokuç'un (2013) Jinokoloji Polikliniğine Başvuran Kadınlarda yaptıkları çalışmada %35.1 (Cangöl, Tokuç 2013: 87), Durmaz ve Buğdaycı (2013) lohusalar üzerinde yaptığı çalışmada %42.3 (Durmaz, Buğdaycı, 2013: 79), Ünsal (2010) ile Özdemir ve arkadaşlarının (2012) üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmalarda ise sırasıyla %73.9 (Ünsal, 2010: 84), %74.9 (Özdemir, Ortabağ, Tosun, Özdemir, Bebiş, 2012: 123) olarak bulunmuştur. Eğitim düzeyi yüksek olan üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalarda doğru taharetlenme yüzdelerinin diğer çalışmalardan daha yüksek bulunması bulgularımızı destekler niteliktedir.

Araştırmada bireylerin iç çamaşırı değiştirme sıklığını değerlendirdiğimizde, yaş küçüldükçe ($p=0.05$) ve öğrenim düzeyi arttıkça ($p=0.00$) iç çamaşırı değiştirme sıklığının arttığı görülmüştür. Çalışan bireylerin çalışmayanlara göre iç çamaşırıları daha sık değiştirdiği saptanmıştır ($p=0.00$). Geliri giderinden az olan bireyler iç çamaşırıları daha seyrek değiştirmişlerdir ancak tüm gruplar incelendiğinde istatistiksel açıdan fark görülmemiştir ($p>0.05$) (Tablo 5). Literatüre göre iç çamaşırının her gün değiştirilmemesi, vulvada ıslak ve nemli bir ortamın oluşmasına neden olmakta, enfeksiyonlara zemin hazırlamaktadır (Özkan, Kulakaç, 2011: 32). Ardahan ve Bay (2009) 1. ve 4. sınıf öğrencileriyle yaptıkları çalışmada günde bir kez iç çamaşırı değiştirme sıklığını 4. sınıflarda 1. Sınıflara göre daha yüksek

bulmuşlardır (%43.4, %33) (Ardahan, Bay, 2009: 37). Ünsal, Özyazıcıoğlu ve Sezgin (2010) yaş ortalaması 34.6 olan kadınlar üzerinde yaptığı çalışmada çoğunluğunun eğitim düzeyinin ilkokul olduğunu (%44), çalışmadığını (%31.4) ve iç çamaşırı değiştirme sıklığının 2-3 günde bir olduğunu (%60) bildirmiştir. Yurdagül (2007) çalışmasında kadınların eğitim durumu ve çalışma durumu ile iç çamaşırı değiştirme sıklıkları arasında istatistiksel olarak çok önemli fark bulmuş; Lise ve üstü eğitilmiş, ekonomik durumu iyi olan ve çalışan kadınlarda her gün iç çamaşırı değiştirme sıklığı anlamlı olarak daha yüksek olduğunu bildirmiştir (Yurdagül, 2007: 328). Çalışmalardaki bulgular sonuçlarımızla paralellik göstermektedir. Kadınların ekonomik özgürlüğünün olmasının ve eğitim seviyesinin yükselmesinin sağlık davranışlarından biri olan genital hijyen alışkanlıklarını olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadının üreme sağlığının korumasında ve geliştirilmesinde, basit gibi görünen fakat sıklıkla göz ardı edilen tuvalet sonrası genital bölgeyi önden arkaya doğru yıkama, iç çamaşırı ve hijyenik pedi değiştirme sıklığı gibi alışkanlıklar önemli yer tutan davranışsal unsurlardır. Araştırma sonucunda da elde edilen veriler değerlendirildiğinde kadınların genital hijyen alışkanlıklarında yetersizlik ve yanlışlıklar olduğu ve bunların gelir düzeyi, eğitim, çalışma durumu gibi değişkenlerle ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu doğrultuda kadınların sosyo-ekonomik düzeyinde rol oynayan eğitim, çalışma, gelir düzeyi gibi değişkenlerin risk faktörü olarak değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Gerek genital hijyenle ilgili uygulamada yaptıkları yanlışlıklardan gerekse önemli bir kısmının şu anda genital enfeksiyon yaşama olasılığından dolayı koruyucu bir önlem olarak genital hijyenle ilgili eğitim gereksinimlerinin olduğu ve belirtilen risk faktörlerine sahip gruplarda öncelikli olması gerektiği sonucuna varılmıştır. Ayrıca sağlık kurumlarında doğru genital hijyen uygulamaları ile ilgili hazırlanmış broşürler bulundurulması ve görsel-işitsel araçlarla kadınların bilgilendirilmesi bilinçli oldukları konularda desteklenmesi, yetersiz oldukları konularda eğitim verilerek bilgilendirilmesi desteklenmelidir. Türkiye’de risk grupları başta olmak üzere tüm kadınlar için bakanlık düzeyinde genital hijyen uygulamalarına ilişkin projeler hazırlanmalı, televizyon ve internet gibi medya araçlarında kısa süreli yetişkin eğitimine uygun kamu spotları yayımlanması önerilmektedir. Ayrıca genital enfeksiyonlar ve genital hijyen alışkanlıklarını belirleyen daha geniş örnekleme kapsayan ulusal düzeyde çalışmaların yapılması kadınlarda üreme sağlığının korunması ve geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKLAR

Adriane Martin Hilber, Terence H. Hull, Eleanor Preston Whyte, Brigitte Bagnol, Jenni Smit, Chintana Wacharasin, Ninuk Widyantoro. *A Cross Cultural Study of Vaginal Practices and Sexuality: Implications for Sexual Health*. Social Science & Medicine, 2010; 70: 393.

- Ayla Ünsal. *Üniversitede Okuyan Kız Öğrencilerin Genital Hijyen Davranışları*. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2010; 5 (13): 84
- Ayla Ünsal, Nurcan Özyazıcıoğlu, Serap Sezgin. *Doğu Karadenizdeki Bir Belde ve Ona Bağlı Dokuz Köyde Yaşayan Bireylerin Genital Hijyen Davranışları*. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 2010; 13 (2): 12.
- Ayşegül Durmaz, Resul Buğdaycı. *Epizyotomi İyileşmesini Etkileyen Faktörler*. Turk J Public Health, 2013; 11 (2): 78.
- Birsel Canan Demirbağ, Gamze Çan, İftihar Köksal, Selçuk Kaya. *Üreme Sağlığını Koruma ve Geliştirmede Farklı Yaklaşım: Anne Eğitiminin Kızlarına Aktarılmasının Değerlendirilmesi*. Electronic Journal of Vocational Colleges, 2013: 146.
- Demet Aktaş, Ebru Şahin, İlknur M. Gönenç. *Kadın Sağlığını Etkileyen, Sık Görülen Bazı Jinekolojik Problemler ve Hemşirelik Yaklaşımları*. Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 2012; 1(2): 37.
- Eda Cangöl, Burcu Tokuç. *Jinokoloji Polikliniğine Başvuran Kadınlarda Genital Enfeksiyon Sıklığı ve Genital Hijyen Davranışları*. F.N. Hem. Derg, 2013; 21(2): 88.
- Gülnaz Karatay, Şevkat Bahar Özvarış. *Bir Sağlık Merkezi Bölgesindeki Gecekondularda Yaşayan Kadınların Genital Hijyene İlişkin Uygulamalarının Değerlendirilmesi*. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2006; 10 (1): 12.
- İlkay Arslan Özkan, Özen Kulakaç. *Kadın Mahkumlarda Genital Hijyen Davranışları*. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 2011; 14 (2): 32.
- Kerime Derya Taşçı Beydağ. *Jinekoloji Polikliniğine Başvuran Kadınların Genital Hijyen Davranışları*. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2009; 12(2): 106.
- Melek Ardahan, L. Bay. *Hemşirelik Yüksek Okulu 1.Ve 4. Sınıf Öğrencilerinin Vajinal Akıntı ve Bireysel Hijyen Hakkındaki Bilgi Düzeyleri*. Ege Tıp Dergisi, 2009; 48(1): 34.
- Münire Temel, Meryem Metinoğlu. *Tekirdağ İline Bağlı I ve IV Nolu Sağlık Ocaklarına Başvuran 15-49 Yaş Kadınlarda Genital Hijyen Uygulamalarının İncelenmesi*. İ.Ü.F.N. Hem. Derg, 2007; 15 (59): 94
- Nazan Koştı, Kerime Derya Taşçı Beydağ. *Jinekoloji Polikliniğine Başvuran Kadınların Genital Hijyen Davranışları*. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2009; 12 (1): 69

Oya Kavak, Aynur Saruhan, Sezer Er, Emine Şen, Ümran Sevil. ***Gebelerin Genital Hijyen Davranışlarının Belirlenmesi.*** Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 2010; 26 (1): 55.

Sarah House, Thérèse Mahon, Sue Cavill. ***Menstrual Hygiene Matters: a Resource for Improving Menstrual Hygiene Around the World.*** WaterAid, 2012: 22.

Serpil Özdemir, Tülay Ortabağ, Betül Tosun, Özlem Özdemir, Hatice Bebiş. ***Hemşirelik Yüksek Okulu Öğrencilerinin Genital Hijyen Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Ve Davranışlarının Değerlendirilmesi.*** Gülhane Tıp Derg, 2012; 54: 121.

Seyhan Çankaya, Emel Ege. ***Evli Kadınların Genital Hijyen Davranışlarının Ürogenital Semptomlar ile İlişkisi.*** Türkiye Klinikleri J Nurs Sci, 2014; 6(2): 95.

Shobha P Shah, Rajesh Nair, Pankaj P Shah, Dhiren K Modi, Shrey A Desai, Lata Desai. ***Improving Quality of Life with New Menstrual Hygiene Practices among Adolescent Tribal Girls in Rural Gujarat, India.*** Reproductive Health Matters, 2013; 21(41): 210.

Yağmur Yurdağül. ***Malatya İli Fırat Sağlık Ocağı Bölgesinde Yaşayan 15-49 Yaş Kadınların Genital Hijyen Davranışları.*** TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 2007; 6(5): 326.

Zeynep Daşıkın, Bedriye Kılıç, Cemile Baytok, Havva Kocairi, Seher Kuzu. ***Genital Akıntı Şikayetiyle Polikliniğe Başvuran Kadınların Genital Hijyen Uygulamaları.*** Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2015; 4(1): 115.

**İNFERTİL BİREYLERDE CİNSEL DANIŞMANLIK GEREKSİNİMİ: KADIN
ODAKLI MI OLMALI?**

***SEXUAL COUNSELING NEEDS IN INFERTILE INDIVIDUALS: SHOULD
COUNSELING BE WOMAN-CENTERED?***

Arş. Gör. Dr. Çiğdem GÜN,

Marmara Üniversitesi

SBF, Hemşirelik Bölümü

idealistce41@hotmail.com

Arş. Gör. Dr. Ayşegül DURMAZ,

Dumlupınar Üniversitesi

SYO, Ebelik Bölümü

aysegul.durmaz@du.edu.tr

ÖZET

Giriş ve Amaç: Araştırmalarda infertil kadınların erkeklere göre daha fazla oranda cinsel yaşamın olumsuz etkilendiği bildirilmiştir. Araştırma infertil bireylerin cinsellik konusunda danışmanlık beklentilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Yöntem: Tanımlayıcı ve kesitsel olarak yapılan araştırmanın evrenini İzmir’de özel bir hastanenin tüp bebek merkezine, 01.02.2009 - 31.11.2009 tarihleri arasında infertilite tanısı ile başvuran 158 infertil birey oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmeden 01.02.2009 - 31.11.2009 tarihleri arasında başvuran, araştırmaya katılmayı kabul eden ve araştırmada kullanılan veri formlarını eksiksiz dolduran 145 birey (evrenin % 91.8’ne ulaşılmıştır) örnekleme dahil edilmiştir. Veriler sosyodemografik veri formu ve literatür doğrultusunda hazırlanan cinsel tanılama formuyla toplanmıştır. Analizinde, tanımlayıcı istatistikler, ki-kare ve lojistik regresyon testleri kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmaya 58 infertil kadın, 87 infertil erkek katılmıştır. Bireylerin yaş ortalamasının 35.1±5.6 olduğu ve çoğunluğunun (%65.5) eğitim düzeyinin üniversite ve üstü olduğu görülmüştür. Bireylerin %38.6’nın erkek faktörlü, %18.6’nın kadın faktörlü, %34.5’nin her iki eş birlikte infertil faktörlü ve %8.3’nün idiyopatik nedeli infertil oldukları

saptanmıştır. Son 4 hafta içerisinde cinsel ilişki sırasında rahatsız hissetme durumu %4.8 olarak bulunmuştur. Rahatsızlık hisseden kadınların %40'nın dispareni, %40'nın isteksizlik ve %20'nin vajinismus şikayeti olduğu, erkeklerin ise hepsinin isteksizlik sorunu yaşadığı saptanmıştır. Kadınların %58.6'ı sağlık çalışanlarından cinsellik konusunda danışmanlık beklediğini belirtirken, erkeklerde bu oran %60.9'dur. İdiopatik infertil bireylerin erkek faktörlü bireylere göre sağlık personelinin danışmanlık beklentisi için OR 10.24 (%95GA: 1.24-84.74, p=0.03), kadın faktörlü infertililer için OR 10.21 (%95GA: 1.15-90.53, p=0.04) olarak bulunmuştur. Kırsal bölgede yaşayanların büyükşehirde yaşayanlara göre sağlık personelinin danışmanlık beklentisi için OR 0.23 (%95GA=0.07-0.74, p=0.01) olarak saptanmıştır.

Sonuç: İnfertil erkeklerin hepsi psikolojik kökenli cinsel ilişkide isteksizlik sorunu yaşarken, kadınların hem psikolojik hem de fizyolojik kökenli (vajinismus, dispareni) sorunlar yaşamaları dikkat çekicidir. İdiopatik infertililerde diğer faktörlü infertililere göre cinsel danışmanlık gereksinimi 10 kat artmaktadır. Tedavi sürecinde fiziksel anamnezin yanı sıra psikoseksüel anamnez de sorgulanmalı ve gerektiğinde danışmanlık için destek birimlerine yönlendirilmelidir.

Anahtar Kelimeler: İnfertilite, cinsellik, cinsel danışmanlık

ABSTRACT

Background and Aim: Previous studies reported that sexual lives of infertile women are more negatively affected compared to men. The present study was conducted in order to determine the sexual counseling expectations of infertile individuals.

Method: The universe of this descriptive and cross-sectional study included 158 individuals who were diagnosed with infertility and who applied to the in vitro fertilization center of a private hospital in Izmir between the dates Feb, 1st, 2009 and Nov, 31st, 2009. A sample was not drawn from the universe and 145 individuals (91.8% of the universe was reached) who applied to the hospital between the dates Feb, 1st, 2009 and Nov, 31st, 2009, who agreed to participate in the study, and who completely filled out the data forms were included in the sample. Data was collected using the socio-demographic data form and the sexual information form, which was developed in accordance with the available literature. In statistical analysis, methods of descriptive statistics, chi-square, and logistic regression were used.

Results: The study included 58 infertile women and 87 infertile men. Mean age of the participants was 35.1±5.6. The majority of participants (65.5%) graduated from a university or had a higher level of education. It was determined that 38.6% of the participants had male

factor infertility, 18.6% had female factor infertility, 34.5% had infertility with mixed male and female factors, and 8.3% had idiopathic infertility. It was found that 4.8% of the participants had discomfort during sexual intercourse in the last 4 weeks. Among the women who felt uncomfortable during sex, 40% had dyspareunia, 40% had a lack of sexual desire, and 20% had vaginismus; while all of the men had a lack of sexual desire. Among the women, 58.6% reported that they expected to receive sexual counseling from the health personnel; while 60.9% of men reported that they expected to receive such counseling. Compared to individuals with male factor infertility, those with idiopathic infertility had an OR 10.24 (%95 CI: 1.24-84.74, p=0.03) in terms of expecting to receive sexual counseling from the health personnel, while individuals with female factor infertility had an OR 10.21 (%95 CI: 1.15-90.53, p=0.04). Compared to individuals who live in a metropolis, those who live in rural areas had an OR 0.23 (%95 CI=0.07-0.74, p=0.01) in terms of expecting to receive sexual counseling from the health personnel.

Conclusion: All of the infertile men had a lack of sexual desire; while women had physiological problems such as vaginismus and dyspareunia. The need for sexual counseling is 10 times higher in individuals with idiopathic infertility compared to those with other types of infertility. In treatment, a psychosexual anamnesis should be taken as well as physical anamnesis and individuals who need support should be referred to relevant units for counseling.

Key Words: Infertility, Sexuality, Sexual Counseling

GİRİŞ

İnfertilite en az bir yıllık korunmasız cinsel ilişki olmasına rağmen, gebeliğin gerçekleşmemesi olarak tanımlanır (Altuntuğ ve arkadaşları, 2012: 66) İnfertil çiftler, tanı ya da tedavi aşamasında duygusal açıdan çok fazla zorlanma yaşar (Wischmann, 2013: 1). İnfertilite, eşlerin sosyal yaşamlarını, duygusal durumlarını, evlilik ilişkilerini, cinsel yaşamlarını, gelecekle ilgili planlarını, benlik saygılarını ve beden imgelerini olumsuz yönde etkileyen karmaşık bir yaşam krizidir (Taşçı ve Özkan, 2007: 188).

Kadınların infertilite sürecinde erkeklere oranla daha fazla stres, depresyon ve anksiyete yaşadıkları bildirilmektedir. Aynı zamanda çalışmalarda infertil kadınlardaki depresyon oranının kanser, HIV pozitifliği, hipertansiyon, postoperatif bypass gibi yaşamı tehdit eden hastalıklara sahip olan kadınlardaki oranla benzer çıkması, infertilitenin kadınların ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini çarpıcı şekilde ortaya koymaktadır (Karaca, Ünsal, 2012: 81). Çin’de 192 infertil çiftle yapılan bir çalışma bulgusuna göre; erkeklerin %20’si, kadınların %37’si “infertilitenin kadın için utanç verici” olduğunu düşünmektedir. Çiftlerin %60’ından

fazlası kendilerini “baskı altında hissettiklerini, %50’sinden fazlası da “cinsel ilişki sırasında baskı altında olduklarını” bildirmektedir (Lau,Wang, Cheng, Kim,Yang,Tsui, 2008: 248).

İnfertilite evlilik ilişkisini etkilediğinden, genellikle bunu takiben cinsel işlev ve memnuniyette bozulmalar gündeme gelmektedir. Tedavi sürecinde cinsellik sadece çocuk sahibi olmak için bir eyleme dönüşebilir. Özellikle belli zamanlarda kurulması önerilen ilişkiler kişiler tarafından ödev gibi algılanmaya başlanır. İnfertil birey kendini cinsel olarak yetersiz hissedebilir, ilişkiden duyduğu haz kaybolabilir ve cinsel işlev bozuklukları gelişebilir (Vural,Kızıllkaya Beji, 2014: 135-136). İnfertil kadınlarda cinsel işlev bozuklukları, cinsel istek kaybı, cinsel uyarılmanın gerçekleşmemesi, anorgazmi biçiminde ortaya çıkmaktadır. İnfertil erkeklerde görülen en yaygın cinsel işlev bozuklukları ise erektil disfonksiyon, prematur ejakulasyon ya da ertelenmiş,engellenmiş ejakulasyon ile cinsel ağrı bozukluklarıdır (Aydın, Kızıllkaya Beji 2013: 9-10). Vural ve Kızıllkaya Beji’nin (2014) çalışmasında bildirdiğine göre, kadınlarda yapılan bir çalışmada %58 oranında cinsel ilgide azalma bulunduğu ve sebebin de programlanmış cinsel ilişki olduğu vurgulanmıştır. Kadınların %37’si seksüel yaşamlarıyla ilgili tatminsizlik sebebini infertilite tedavisine dayandırmaktadırlar. Erkekler arasında yapılan bir çalışmada ise %75 erektil disfonksiyon bulunduğu belirtilmiştir (Vural, Kızıllkaya Beji, 2014: 135-136).Tayebi ve Ardakani(2007) 300 infertil kadın üzerinde yaptıkları çalışmada kadınların %83.7’nin orgazm bozukluğu, %80.7’inin isteksizlik, %67.7’nin disparoni, %76.7’nin vajinismus yaşadığını bildirmiştir (Tayebi, Ardakani, 2007: 184).

Cinsel sorunların en önemli kaynağı, cinsel konulardaki eğitimsizlik olduğu için infertil çiftlere ayrıntılı danışmanlık verilmelidir (Güleç, Hassa, Yalçın, Yenilmez. 2011: 176). Ülkemizde tedavi alan çiftlere profesyonel olarak psikolojik destek verilmesi ne yazık ki henüz yaygın değildir. Kadın hastalıkları ve doğum uzmanları ancak kendi klinik görüşleri doğrultusunda gerek gördükçe vakaları psikiyatristlere ya da psikologlara yönlendirmektedirler. Oysa infertil gruba verilecek psikolojik destek uzmanlık gerektiren bir durumdur. Literatürde, infertil çiftlerin cinsel fonksiyon düzeyleri ve cinsel danışmanlık ihtiyacı üzerine yapılmış az sayıda çalışma vardır. Bu araştırma danışmanlık ihtiyacının arttığı infertil bireylerin cinsellik konusunda danışmanlık beklentilerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

YÖNTEM

Tanımlayıcı ve kesitsel olarak yapılan araştırmanın evrenini İzmir’de özel bir hastanenin tüp bebek merkezine, 01.02.2009 - 31.11.2009 tarihleri arasında infertilite tanısı ile başvuran 158 infertil birey oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmeden 01.02.2009 - 31.11.2009 tarihleri

arasında başvuran, araştırmaya katılmayı kabul eden ve araştırmada kullanılan veri formlarını eksiksiz dolduran 145 birey (evrenin % 91.8'ne ulaşılmıştır) örnekleme dahil edilmiştir.

Araştırma verilerinin toplandığı anketler sosyo-demografik veri formu ile araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan cinselliğin bireyler için anlamını ve cinsel danışmanlık hakkındaki görüşlerini içeren açık uçlu sorulardan oluşmuştur. Araştırma verileri, belirtilen veri toplama araçları ile mahremiyete özen gösterilerek araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşme tekniği ile infertil birey ile görüşülerek elde edilmiştir. İnfertil bireylere araştırma öncesi araştırmacılar tarafından bilgilendirme yapılmış, soruları cevaplanmış, sözel ve yazılı izinleri alındıktan sonra araştırmacılar tarafından veri toplama formları uygulanmıştır.

Verilerin istatistiksel analizinde, verilerin normal dağılıma uygun olup olmaması Kolmogorov-Smirnov testi, Histogram ve Q-Q grafikleri ile normal dağılımın gözle değerlendirilmesi yapılmıştır. Tanımlayıcı testler, ki kare, kruskalwallis ve lojistik regresyon testleri kullanılmıştır. İstatistiksel testlerde $p < 0.05$ değeri elde edilen bulgularda anlamlılık olduğu kabul edilmiştir. Araştırmada bağımsız değişkenleri bireylerin sosyo-demografik özellikleri, bağımlı değişkenleri ise cinsellik tanılama faktörleri oluşturmuştur.

BULGULAR

Araştırmaya 58 infertil kadın, 87 infertil erkek katılmıştır. Bireylerin yaş ortalaması 35.1 ± 5.6 , kadınların 34.1 ± 5.0 , erkeklerin 35.7 ± 5.9 olarak bulunmuştur. Bireylerin çoğunluğunun (%65.5) eğitim düzeyinin üniversite ve üstü olduğu, %22.1'nin lise ve %12.4'nün ilköğretim olduğu belirlenmiştir. Bireylerin %43.5'ü büyükşehirde, %38.6'ı şehirde ve %17.9'u kırsal bölgede en uzun süre yaşamıştır. Bireylerin büyük çoğunluğunun (% 87.6) çalıştığı gözlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Özellikler	(N=145)			
	n	%	Ortalama $\pm$ SS	Dağılım Aralığı
Yaş			35.1 ± 5.6	26-60
Kadınlarda yaş			34.1 ± 5.0	27-48
Erkeklerde yaş			35.7 ± 5.9	26-60
Cinsiyet				

Kadın	58	40.0
Erkek	87	60.0
Öğrenim durumu		
İlköğretim mezunu	18	12.4
Lise mezunu	32	22.1
Üniversite ve üstü mezunu	95	65.5
En uzun süre yaşadığı yer		
Büyükşehir	63	43.5
Şehir	56	38.6
Kırsal Bölge	26	17.9
Çalışma durumu		
Çalışan	127	87.6
Çalışmayan	18	12.4

Çalışmaya katılan bireylerin evlilik ve infertilite özellikleri değerlendirildiğinde; bireylerin hemen hepsinin (%99.3) çekirdek aile olduğu, tanışarak evlendiği (%90.3), ilk evliliği olduğu (%91.0) gözlenmiştir. Bireylerin infertilite nedenleri: %38.6 erkek faktörlü, %18.6 kadın faktörlü, %34.5 her iki eş birlikte infertil, %8.3 idiyopatik olduğu saptanmıştır. İnfertilite süresi ortalama 3.6 ± 3.2 yıl olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Bireylerin Evlilik ve İnfertilite Özelliklerine İlişkin Bulgular

Özellikler	(N=145)			
	n	%	Ortalama±SS	Dağılım Aralığı
Evlenme Şekli				
Tanışarak/Flört	131	90.3		
Görücü usulü	14	9.7		
Evlilik sayısı				
İlk evliliği	132	91.0		

İkinci evliliği	13	9.0	
Aile tipi			
Çekirdek aile	144	99.3	
Geniş aile	1	0.7	
İnfertilite nedeni			
Kadın faktör	27	18.6	
Erkek faktör	56	38.6	
Kadın ve erkek birlikte	50	34.5	
İdiyopatik	12	8.3	
İnfertilite süresi			3.6±3.2 1-24

Çalışmaya dahil edilen infertil bireylerin cinselliğe ilişkin bulguları incelendiğinde; son dört hafta içerisinde cinsel ilişki sırasında rahatsız hissetme durumu %4.8'dir. Rahatsızlık hisseden kadınların %40'nın disparoni, %40'nın isteksizlik ve %20'nin vajinismus şikayeti olduğu, erkeklerin ise hepsinin isteksizlik sorunu olduğu saptanmıştır. Bireylere “Cinsellik Sizin İçin Ne İfade Ediyor?” sorusu yöneltildiğinde, kadınların %41.4'ü bu konuda konuşmak istemezken, %22.1'i “doğal ihtiyaç”, %11.7'i “mutluluk” olarak ifade etmiştir. Aynı soruya erkeklerin %32.8'i konuşmak istemezken, %20.7'i “doğal ihtiyaç”, %11.5'i “haz/zevk” olarak ifade etmiştir. Kadınların %58.6'ı sağlık çalışanlarından cinsellik konusunda danışmanlık beklediğini belirtirken, erkeklerde bu oran %60.9'dur (Tablo3).

Bireylerin sosyo-demografik özelliklerine göre cinsellik konusunda danışmanlık beklentisi incelendiğinde; cinsiyetin danışmanlık beklentisini etkilemediği (p=0.78), her iki cinsinde çoğunluğunun danışmanlık beklentisi olduğu belirlenmiştir. İnfertilite nedeni idiopatik olan bireylerin diğer infertilite nedenlerine sahip bireylere göre daha fazla danışmanlık beklentisi olduğu (p=0.04) saptanmıştır. En uzun süre kırsal bölgede yaşayanların (p=0.02) şehir ve büyük şehirde yaşayanlara göre daha fazla sağlık personelinden danışmanlık beklentisi olduğu bulunmuştur (Tablo 4).

Tablo 3. Cinselliğe İlişkin Bulgular

Özellikler	(N=145)	
	n	%

Cinsel ilişki sırasında rahatsızlık hissi		
Evet	7	4.8
Hayır	138	95.2
Cinsel ilişki sırasında rahatsızlık hissedenerin türü		
Kadın		
Disparoni	2	40
Vajinismus	1	20
İsteksizlik	2	40
Erkek		
Fizyolojik	0	0.0
İsteksizlik	2	100
Cinselliğin ifade ettiği anlam		
Doğal ihtiyaç	32	22.1
Mutluluk	17	11.7
Zevk/Haz	16	11.0
Evliliğin önemli bir parçası	9	6.2
Eşimle aramdaki bağı kuvvetlendiriyor	8	5.5
Mecburiyet	3	2.1
Konuşmak istemeyen	60	41.4
Kadın		
Doğal ihtiyaç	14	24.1
Mutluluk	12	20.7
Zevk/Haz	6	10.3
Evliliğin önemli bir parçası	4	6.9
Eşimle aramdaki bağı kuvvetlendiriyor	3	5.2
Konuşmak istemeyen	19	32.8

Erkek		
Doğal ihtiyaç	18	20.7
Mutluluk	5	5.7
Zevk/Haz	10	11.5
Evliliğin önemli bir parçası	5	5.7
Eşimle aramdaki bağı kuvvetlendiriyor	5	5.7
Mecburiyet	3	3.4
Konuşmak istemeyen	41	47.1
Cinsellik konusunda danışmanlık beklentisi		
Kadın		
Evet	34	58.6
Hayır	24	41.4
Erkek		
Evet	53	60.9
Hayır	34	39.1

Cinsellik Konusunda Danışmanlık Beklentisini Etkileyen Faktörlerin ne kadar etkilediği değerlendirildiğinde, idiopatik infertil bireylerin erkek faktörlü bireylere göre sağlık personelinin danışmanlık beklentisi için OR 10.24 (%95GA: 1.24-84.74, p=0.03), kadın faktörlü infertiller için OR 10.21 (%95GA: 1.15-90.53, p=0.04) olarak bulunmuştur. Kırsal bölgede yaşayanların büyükşehirde yaşayanlara göre sağlık personelinin danışmanlık beklentisi için OR 0.23 (%95GA=0.07-0.74, p=0.01) olarak saptanmıştır (Tablo5).

Tablo 4. Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Cinsellik Konusunda Danışmanlık Beklentisi

Özellikler	Cinsellik Konusunda Danışmanlık Beklentisi				N=145	
	Evet		Hayır		İstatistiksel Anlamlılık	
	n	%	n	%	X ²	p

Cinsiyet						
Kadın	34	39.1	24	41.4	0.08	0.78
Erkek	52	60.9	35	58.6		
İnfertilite Faktörü						
Kadın	14	16.1	13	22.4	8.09	0.04
Erkek	29	33.3	27	46.6		
Kadın ve erkek birlikte	33	37.9	17	29.3		
İdiopatik	11	12.6	1	1.7		
En uzun süre yaşadığı yer						
Büyükşehir	35	40.2	28	48.3	8.05	0.02
Şehir	30	34.5	26	44.8		
Kırsal Bölge	22	25.3	4	6.9		

$X^2=Ki-Kare$ Önemlilik Testi

Tablo 5. Lojistik Regresyona Göre Cinsellik Konusunda Danışmanlık Beklentisini Etkileyen Faktörler

Nedenler	p	OR	%95 GA
İdiyopatik infertilite	0.03	10.24	1.24-84.74
Erkek faktöre göre	0.04	10.21	1.15-90.53
Kadın faktöre göre			
Kırsal bölgede yaşayanlar	0.01	3.86	1.60-9.30

TARTIŞMA

Cinsellik samimi bir ilişkinin değerli ve özel bir parçasıdır. İnfertilite ilişkiye eklendiğinde, bireyin ya da çiftin cinsel hayatında önemli aksamalara neden olabilir. Bu sorunlar, hafif

(cinsel ilişkiden daha az zevk şikayeti) ya da ciddi (cinsel ilişkiyi bırakma ya da travmatik duygularla ilişkiye devam etme) olabilir (Braverman, 2004: 270-271). Hassanin, Raheem ve Shahin (2010) infertil kadınlarda cinsel yaşam memnuniyetini inceledikleri çalışmada infertil kadınların cinsel yaşam memnuniyetinin fertil kadınlara göre çok daha az ($p<0.01$) olduğunu belirlemiştir. Marci ve arkadaşları (2012) çalışmalarında cinsel yaşam memnuniyetinin infertillerde fertillerden daha düşük ($p<0.0005$) olduğunu saptamışlardır. Çalışmaya dahil ettiğimiz infertil bireylerin %4.8'i son dört hafta içerisinde cinsel ilişki sırasında rahatsızlık hissettiğini bildirmiştir (Tablo 3). Aydın ve Kızılkaya Beji'nin (2013) çalışmasında bildirdiğine göre, bütün infertil vakaların yaklaşık %5'inde cinsel işlev bozukluklarının infertilite nedeni olduğu belirtilmiştir. Buna rağmen cinsel işlev bozukluklarından kaynaklı infertil olan kadın ya da erkeklerin sayısının tam olarak bilinmediğini, bunun nedeninin ise, infertilite tedavisi için başvuruların cinsel problemlerini sağlık personelinde gizlemesi olarak vurgulamıştır. Civil ve Yıldız (2010) çalışmasında Türk toplumunda cinsellik, başlı başına bir tabu olup cinselliğin konuşulması ayıp, cinsel istek günah, cinsel işlev zaman zaman erkeğin güçlülüğünün simgesi olarak görüldüğünü belirtmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmaya dahil ettiğimiz bireylerin yaşadıkları cinsel sorunları gizlemiş olabileceklerini düşündürmüştür. Çalışmamızın bir diğer bulgusunda da hem kadın hem de erkeklerin cinselliğin ifadesini konuşmaktan kaçınması yine bulgularımızı desteklemektedir.

Çalışmada cinsel ilişki sırasında rahatsızlık hissettiğini belirten kadınların %40'nın disparoni, %40'nın isteksizlik ve %20'nin vajinismus şikayeti olduğu, erkeklerin ise hepsinin isteksizlik sorunu olduğu saptanmıştır (Tablo 3). Marci ve arkadaşları (2012) çalışmalarında infertil kadınlarda fertillere göre uyarılma ($p<0.001$) ve orgazm ($p<0.0005$) problemleri olduğunu, infertil erkeklerde ise fertillere göre isteksizlik ($p<0.0005$), ereksiyon ($p<0.0005$) ve orgazm ($p<0.007$) olmada sorunlar yaşadığını saptamışlardır. Valsangkar, Bodhare, Bele ve Sai (2011) çalışmasında infertil kadınların cinsel fonksiyonlarının (istek, uyarılma ve orgazm) fertillere göre azaldığını belirlemiştir. Tashbulatova ve arkadaşları (2009) çalışmalarında infertil kadınların %35.5'inde cinsel fonksiyon bozukluğu (ilişkide rahatsızlık hissetme, cinsel istek, orgazm) olduğunu bildirmiştir. Çalışmaların sonuçları incelendiğinde bulgularımızla benzer nitelikte olduğu görülmektedir. İnfertil kadınların ve erkeklerin cinsel istekte azalma yaşadığını söyleyebiliriz.

Çalışmada bireylere “Cinsellik Sizin İçin Ne İfade Ediyor?” sorusu yöneltildiğinde, kadınların %41.4'ü bu konuda konuşmak istemezken, %22.1'i “doğal ihtiyaç”, %11.7'i “mutluluk” olarak ifade etmiştir. Aynı soruya erkeklerin %32.8'i konuşmak istemezken, %20.7'i “doğal ihtiyaç”, %11.5'i “haz/zevk” olarak ifade etmiştir (Tablo 3). Literatürde benzer nitelikte çalışmaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte 2 cinsiyetinde çoğunluğunun

cinselliğin ifadesinden kaçınması Türk toplumundaki infertil bireylerde hala cinselliğin tabu olarak görüldüğünün kanıtı olarak düşünülmektedir. Cinsellik konusunda bireylerin sahip olduğu yargılar cinsel yaşamlarını ve fertilitelerini etkileyecektir. Bu nedenle farklı çalışmalarla infertil bireylerde konunun irdelenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Çalışmada kadınların %58.6'ı, erkeklerin %60.9'u sağlık çalışanlarından cinsellik konusunda danışmanlık beklediğini belirtmiştir (Tablo 3). Bireylerin sadece %4.8'i cinsel ilişki sırasında rahatsızlık hissettiğini bildirirken, yarısında fazlasının cinsellik konusunda danışmanlık beklentisinin olması ilginç bulunmuştur. Bu durum bize bireylerin cinsel yaşamlarında yaşadıkları sıkıntılarını ifade edemediklerini buna karşın sağlık personelinin bilgilendirmesine ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği (CETAD) (2006) cinsel sağlık ve üreme sağlığı araştırmasında bireylerin %38'nde cinsellik konusunun paylaşımı, ifadesi, aktarımın en büyük sıkıntıyı yarattığını saptamıştır. Ayrıca bireylerin %24'nün özel danışmanlık beklentisi olduğunu belirtmiştir. Bu bilgiler düşüncelerimizi desteklemektedir.

Bireylerin cinsiyetine göre cinsellik konusunda danışmanlık beklentisi incelendiğinde; cinsiyetin danışmanlık beklentisini etkilemediği ($p=0.78$), her iki cinsinde çoğunluğunun danışmanlık hizmeti beklentisi olduğu belirlenmiştir (Tablo 4). Depe ve Erenel (2006) erkeklerin aile planlamasına ilişkin görüş ve davranışlarını inceledikleri çalışmalarında daha önce danışmanlık almayan erkeklerin %65.2'nin aile planlaması konusunda danışmanlık almak istediğini bildirmiştir. CETAD (2006) araştırmasında, Türk toplumunda cinsel sorunlarının en önemli kaynağını %62 ile eğitimsizlik ve bilgisizlik olarak bulmuştur. Kumcağız ve arkadaşları (2013) cinsel sağlık eğitimi dersini seçen üniversite öğrencilerini incelediği çalışmada kız öğrencilerin %59,2'sinin, erkek öğrencilerin %59'unun bu dersin mutlaka seçilmesi gerektiğini düşündüklerini saptamıştır. Erbil ve Top (2006) üniversite öğrencilerinin cinsel bilgi, tutum ve davranışlarını incelediği çalışmada öğrencilerin %52.4'nün cinsellikle ilgili konularda kendilerini yetersiz bulduklarını bildirmiştir. Topkaya ve Sümer (2010) üniversite öğrencilerinin cinsel bilgi kaynakları, yeterlilik algıları ve bilgi ihtiyaçlarını araştırdığı çalışmada kadınların en çok cinsel etkinlikler (%34.7) konusunda bilgi edinmeye ihtiyaç duyduklarını belirlemiştir. Bu araştırma sonuçlarının çalışmamızda elde edilen bulguları desteklemektedir. Öyleyse cinsiyet fark etmeksizin tüm bireylerin cinsellik konusunda danışmanlık hizmetine ihtiyacı olduğu söylenebilir. Bireylerin aynı zamanda infertilite sorunu yaşaması da danışmanlık hizmetine olan ihtiyacı artırmaktadır.

İnfertilite nedeni idiopatik olan bireylerin diğer infertilite nedenlerine sahip bireylere göre daha fazla danışmanlık beklentisi olduğu ($p=0.04$) saptanmıştır (Tablo 4). İdiopatik infertil bireylerin sağlık personelinin danışmanlık beklentisinin erkek faktörlü infertiliteye göre

10.24 kat, kadın faktörlü infertiliteye göre ise 10.21 kat daha fazla olduğu bulunmuştur (Tablo 5). Oğuz'un (2004) çalışmasında bildirdiği Morice, Josset ve Dubuisson araştırmasında etyolojisi bilinmeyen gruptaki kadınlarla yapılan bazı çalışmalarda daha yüksek anksiyete düzeyleri, kendilik memnuniyeti ve yaşamsal tatmin düzeyinin daha düşük olduğunu belirlemiştir. Yine Oğuz'un (2004) çalışmasında belirttiği Steptoe ve Edwards araştırmasında etyolojisi bilinmeyen infertil grupta eşler arasındaki cinsel yaşamın daha tutucu, kısıtlayıcı olduğunu saptamıştır. Açıklanamayan infertilite, 1 yıl korunmasız cinsel ilişki sonrası gebelik elde edemeyen çiftlerde yapılan temel değerlendirmede herhangi bir patolojiye rastlanmaması olarak tanımlanmaktadır. Bu durum çiftlerde mevcut endişe, kızgınlık ve bıkkınlık gibi sıkıntıları daha da artırabilmektedir (Mutlu, Baştu ve Öktem, 2013:29). Mutlu, Baştu ve Öktem (2013) çalışmasında idiyopatik infertil çiftlerin hekim tarafından ayrıntılı olarak bilgilendirilmesinin önem arz ettiğini bildirmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda infertilite nedeni açıklanamayan infertil bireylerin yaşadığı yoğun stres göz önüne alındığında cinsel yaşamlarından şüphe duyma eğilimi olabileceği bu nedenle cinsellik konularında danışmanlık hizmetine gereksinim duyabileceklerini düşündürmektedir.

Çalışmada en uzun süre kırsal bölgede yaşayanların ($p=0.02$) şehir ve büyükşehirde yaşayanlara göre daha fazla sağlık personelinin danışmanlık beklentisi olduğu (Tablo 4) ve beklentisinin 4.35 kat daha fazla olduğu (Tablo 5) bulunmuştur. CETAD (2006) araştırmasında, Türk toplumunda cinsel sorunlarının en önemli kaynağının bilgisizlik (%62.0) olduğunu ve toplumun %38.0'nin cinsel sağlık hizmetleri temelinde sağlık personelinin danışmanlığı başlatmasını beklediğini belirlemiştir. Kaya ve Aksu (2004) çalışmasında bildirdiğine göre kentsel nüfus kırsal nüfusa göre eğitim hizmetlerinden daha fazla yararlanmaktadır. Eğitim Reformu Girişimi'nin (2009) eğitimde eşitlik politika analizi ve öneriler raporuna göre kırsal kesimde yaşamının eğitime katılımında dezavantaj yarattığı bildirilmiştir. Kırsal bölgede yaşayanların eğitim hizmetlerinden daha az yararlandıkları düşünüldüğünde, cinsel sağlık ve cinsel etkinlik konularında da yeterli bilgiye sahip olamayabileceklerini ve danışmanlık gereksiniminin şehirde yaşayanlara göre artabileceğini düşündürmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnfertil erkekler cinsel ilişkide isteksizlik gibi psikolojik sorunlar yaşarken, kadınlar daha çok vajinismus, dispareni gibi fizyolojik sorunlar yaşamaktadır. İdiyopatik faktörlü infertiliteye göre cinsellik konusunda danışmanlık gereksinimi 10.2 kat artmaktadır. Tedavi sürecinde fiziksel anamnezin yanı sıra psikoseksüel anamnezin de sorgulanması, gerektiğinde danışmanlık ve psikolojik destek birimlerine yönlendirilmesi; kısacası infertilite sürecinde ekip çalışması kadın yada erkek tüm infertil bireylerin üreme

haklarından gerektiği gibi faydalanması açısından önemlidir. Ayrıca literatür incelendiğinde infertil bireylerde cinsel danışmanlık hizmetlerini içeren araştırma sayısının çok az olduğu görülmüştür. İnfertil bireylerin cinsellik konusunda en çok danışmanlık hizmetine ihtiyacı olan gruplardan biri olduğu düşünüldüğünde, tedavi sürecine katılan hekimin ve bakımın devamlılığını sağlayan hemşireler cinsellik konusunu atlamadan her iki cinside değerlendirerek aile danışmanına yada psikoloğa yönlendirmelidir. İnfertilite tedavi süreci hekim, hemşire, psikolog, uzman seksolog, aile danışmanı gibi multidisipliner bir ekibin yaklaşımını gerektirmektedir.

KAYNAKLAR

AndreaMechanickBraverman. *PsychosocialAspects of İnfertility:SexualDysfunction*. International Congress Series, 2004; 1266: 270-271.

Aysel Karaca, Gül Ünsal. *İnfertilitenin Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri ve Psikiyatri Hemşiresinin Rolü*.Journal of PsychiatricNursing2012; 3 (2): 81.

Birsen Civil, Hatice Yıldız. *Erkek Öğrencilerin Cinsel Deneyimleri ve Toplumdaki Cinsel Tabulara YönelikGörüşleri*. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi, 2010; 3 (2): 58

Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği. *Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırması*.2006: 79. Erişim adresi: http://www.cetad.org.tr/CetadData/Book/10/2692011154421-Arastirma_sonuclari_Dosyasi_1.pdf Erişim Tarihi: 26.02.2015

Dinara Tashbulatova, İbrahim Atilla Arıdoğan, Volkan İzol, Gulşah Seydaoğlu, İbrahim Ferhat Urunsak, Şaban Doran.*İnfertil Kadınlarda Cinsel Fonksiyon Bozukluğu: Depresyon ve Demografik Faktörler ile İlişkisi*.Turkiye Klinikleri J MedSci, 2013; 33 (1): 96.

Eğitim Reformu Girişimi.*Eğitimde Eşitlik: Politika Analizi ve ÖnerilerRaporu*. Sabancı Üniversitesi. İstanbul, 2009: 30.

Gülcan Güleç, Hikmet Hassa, Elif Güneş Yalçın, Çınar Yenilmez. *Tedaviye Başvuran İnfertil Çiftlerde, İnfertilitenin Cinsel İşlev veÇift Uyumuna Etkisinin Değerlendirilmesi*.Turk Psikiyatri Dergisi, 2011; 22 (3): 176.

Hatice Kumcağız, Seher Balcı Çelik, Yaşar Barut, Melike Koçyiğit.*Psikolojik Danışman Adaylarının Cinsel Sağlık Eğitimi Dersine İlişkin Görüşleri*. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi. 2013; 14 (3): 233

Havva Deniz Oğuz. *İnfertilite Tedavisi Gören Kadınlarda İnfertilitenin Ruh Sağlığına, Evlilik İlişkileri ve Cinsel Yaşama Etkileri*.Uzmanlık Tezi, İstanbul, 2004: 79

- IbrahimM.A. Hassanin, TaherAbd-El-Raheem, Ahmed Y. Shahin. ***PrimaryInfertilityandHealth-RelatedQuality of Life in UpperEgypt***. International Journal of GynecologyandObstetrics, 2010; 110: 119.
- JT. Lau, Q. Wang, Y. Cheng, JH. Kim, X. Yang, HY. Tsui. ***Infertility-RelatedPerceptionsandResponsesandTheirAssociationsWithQuality of Life AmongRuralChineseInfertileCouples***. J SexMaritalTher, 2008; 34 (3): 248
- Kamile Altuntuğ, Aynur Kızılırmak, Mürüvvet Başer, Emel Ege. ***İnfertil Çiftlerde Kaygı Düzeyi ve Sosyodemografik Özellikler***. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2012; 7 (21): 66.
- Kerime Derya Taşçı, Sevgi Özkan. ***Sağlık Yüksekokulunu Öğrencilerinin İnfertilite Hakkındaki Görüşleri***. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 2007; 6 (3): 188.
- Mehmet Fırat Mutlu, Ercan Baştu, Mesut Öktem. ***Açıklanamayan İnfertiliteye Güncel Bakış***. Gazi MedicalJournal, 2013; 24: 29.
- N. Erbil, F. Top. ***Üniversite Öğrencilerinin Cinsel Bilgi, Tutum Ve Davranışları***.4. Uluslararası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresi Kitabı, Ankara, 2005.
- NaeimehTayebi, SeyedMojtabaYassiniArdakani. ***ThePrevalence of SexualDysfunctions in InfertileWomen***. Middle East FertilitySocietyJournal, 2007; 12 (3): 184.
- Nursel Topkaya, Zeynep Hatipoğlu Sümer. Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Öğrencilerinin Cinsel Bilgi Kaynakları, Yeterlilik Algıları ve Bilgi İhtiyaçları. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 2010; 4 (34): 145
- Pınar Irmak Vural, Nezihe Kızıllkaya Beji. ***İnfertilite Sorununun Psikoseksüel Etkileri***. Androloji Bülteni, 2014; 57: 135-136.
- RobertoMarci, Angela Graziano, IsabellaPiva, GiuseppeLo Monte, IlariaSoave, EmilioGiugliano, SilviaMazzoni, RobertaCapucci, Maria Carbonara, StefanoCaracciolo, AlfredoPatella.***ProcreativeSex in InfertileCouples: theDecay of Pleasure?***HealthandQuality of Life Outcomes, 2012; 10 (140): 5
- SameerValsangkar, TruptiBodhare, Samir Bele ve SurendranathSai. ***An Evaluation of theEffect of infertility on Marital, SexualSatisfactionİndicesandHealth- RelatedQuality of Life in Women***.Journal of Human ReproductiveSciences, 2011; 4 (2): 83.
- Semiha Aydın, Nezihe Kızıllkaya Beji. ***İnfertil Çiftlerde Cinsel Fonksiyon ve İnfertilite Danışmanının Rolü***.Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 2013; 10 (2): 9-10.
- TewesWischmann. ***SexualDisorders in InfertileCouples: an Update***.ObstetricsandGynecology, 2013; 25 (00): 1.

Yılmaz Depe, Ayten Şentürk Erenel. *Erkeklerin Aile Planlamasına İlişkin Görüş ve Davranışları*. C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2006; 10 (3): 31.

Ahmet Kaya, Muallâ Bilgin Aksu. *Fırsat ve Olanak Eşitliğinin Sağlanması Bir Adım Olarak Taşınabilir Eğitim: Bir Örnek Olay Çalışması*. XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya, 6-9 Temmuz 2004: 3.

65 YAŞ ÜSTÜ KADINLARDA ALEKSİTİMİ
ALEXITHYMIA AMONG WOMEN OVER 65

Yrd. Doç. Dr. Çağla YİĞİTBAŞ,

Gümüşhane Üniversitesi

Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü

caglayigitbas@hotmail.com

ÖZET

Yaşlılık döneminde aleksitimi kişilerin sağlık ve sosyal durumlarına etkili olabilen önemli bir kavramdır. Bu çalışmada Gümüşhane İl Merkezinde evde yaşayan 65 yaş üstü kadın yaşlıların aleksitimi özelliklerinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma kesitsel tiptedir ve veriler gönüllü katılım esasına göre toplanmıştır. Örnekleme alınan yaşlılara içerisinde Toronto Aleksitimi Ölçeği-20 (TAÖ-20)'ninde yer aldığı bir anket yüz yüze görüşme ile uygulanmıştır. Sonuçlar istatistik paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamına alınan yaşlıların yaş ortalaması 73,96±6,77'dir. Yaşlıların TAÖ-20 puan ortalaması ise 50,28±9,51'dir. Genel-fiziksel-zihinsel-duygusal ve sosyal sağlık düzeylerinde kötü sağlık algısına sahip olmanın, yakınlarıyla kötü ilişkiye sahip olmanın, herhangi bir kronik hastalığa ve engele sahip olmayanların ve kişisel bakımını yapamayanların TAÖ-20 puan ortalamasını arttırdığı saptanmıştır (p<0.05). Hayatı boyunca herhangi bir şiddet türüne maruz kalmış olanların şiddet görmeyenlere, aile içinde kendini ifade edemeyenlerin ya da kısmen ifade edenlerin böyle bir sorun yaşamayanlara göre aleksitimi toplam puanları daha yüksek bulunmuştur (p<0.05).

Sonuç olarak; araştırmadaki yaşlıların aleksitimi puanı ölçek ortalamasının altında olarak değerlendirilmiştir. Kadın yaşlılarda aleksitimiye etkileyen faktörlere yönelik iyileştirici yönde çalışmalar planlanmalı ve uygulanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Kadın, Aleksitimi

ABSTRACT

Alexithymia in old age are the a significant concept that can affect the health conditions and social lives of people. The aim of this study is to evaluate the characteristics of alexithymia that the women elderly, over 65 years, living in Gümüşhane city centre, suffer from.

The study is cross-sectional and data were collected by voluntary contributions. Sampling was performed with a questionnaire, involving the Toronto Alexithymia Scale-20 (TAS-20), in face to face interviews. Results were evaluated using a statistical software program.

The average age of the elderly enrolled in the study is 73,96±6,77. Their TAS-20 average score is 50,28±9,51. It was determined that general-physical-mental-emotional and social health levels boost, of having bad correlating with relatives, not to participate in decisions taken in the family, do not have any chronic diseases and disability and do not have inability to personal care the average scores TAS-20 ($p<0.05$). The total alexithymia scores of those who have been exposed to any kind of violence throughout their lives and those who cannot express themselves or partly able to do this within the family were higher than the scores of those who were not exposed to violence and those who have no problems in expressing themselves.

In conclusion, the alexithymia scores were below the scale average. Rehabilitative studies aimed at the factors that affect the alexithymia in the elderly should be planned and implemented.

Key Words: Old age, Women, Alexithymia

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) psiko-geriatrik yaşlılık dönemini iki gruba ayırmaktadır. Bu dönemlerden ilki 65 yaş ve üstü olup, bu dönemdeki kişilere yaşlı demekte; 85 yaş ve üzerini ise çok yaşlı olarak tanımlamaktadır (1).

2013 yılında dünya nüfusunun %11.7'sini 60 yaş üstü bireyler, %1.7'sini ise 80 yaş üstü bireyler oluşturuyordu. 2050 yılında dünya nüfusunun %21.2 sinin 60 yaş üstü bireylerden, %4.1'inin ise 80 yaş üstü bireylerden oluşacağı tahmin edilmektedir (2). Öte yandan dünyada okuryazar olmayan yaşlı yüzdesi kadınlarda 66'dır. Bu oran az gelişmiş ülkelerde kadınlarda %85'e kadar yükselmektedir. Medeni durum açısından değerlendirildiğinde ise dullarda kadınların oranlarındaki fazlalık dikkat çekicidir. Avrupa'da yaşlı kadınların yarısı yalnız yaşamakta ayrıca çocuksuz yaşlı sayısı da artış göstermektedir. Diğer taraftan yaşlılık döneminde çalışma kapasitesi ve gelir düzeyindeki azalma kişilerin sağlık hizmetlerine ve diğer temel hizmetlere ulaşmalarında sıkıntı yaşamalarına yol açmaktadır. Türkiye'de dünyadaki demografik gelişmelere benzer bir süreçten geçmektedir. 1940'lı yıllarda erkekler ortalama 30, kadınlar ise 33 yaşına kadar yaşıyorken, günümüzde bu süre erkekler için 76'ya kadınlar için ise 79 yaşa çıkmıştır (3,4).

Aleksitimi, Yunanca'da *a=yok*, *lexis=söz*, *thymos=duygu* anlamına gelen kelimelerin birleşmesinden meydana gelmiştir (5) ve kişinin duygularını tanıma, tanımlama, söze

dökebilme zorluğu, somut düşünme eğilimi, fiziksel duyularla duygusal duyuları ayırt etme güçlüğü ve hayal kurabilme yeteneğinde azalma ile giden kişilik özelliklerini ifade eder (6-8). Bu durum aynı zamanda acı veren duyguları azaltmaya yönelik baş etme düzeneği olarakta görülmektedir (8). Aleksitimi kişiler genel olarak; çevresel ayrıntılara ilişkin düşünce yoğunluğu yaşarlar. Daha çok bağımlı olma eğilimleri vardır. Dış kontrollü olup yalnızlığı tercih ederler, insanlardan kaçarlar. Başkalarıyla eş duyum yapma, onları anlama, empati kurma yetenekleri zayıftır. Somatizasyon eğilimleri yüksektir. Duyularını değilde, bedenlerini dinliyor gibidirler. Duyulara bağlı bedensel durumlarını abartır, ani tepki verirler. Yeme bozuklukları, psikoaktif madde bağımlılığı, kendine zarar verici saplantı davranışları fazladır. Nadiren ağlarlar, yaşanan öfke üzüntü ve kederlere bağlı olarak bazen aşırı düzeyde ağlamaları da olabilir. Narsistik, psikosomatik, pasif, saldırgan veya pasif/bağımlı kişilik özellikleri gösterebilirler. Kendilerini sıradan zayıf, aciz gösterme çabalarının yanı sıra, gergin ve katı kurallıdırlar. Aynı konu üzerinde ısrarlı ve tekrarlayıcı konuşmaları, kendi bildiğini yapan davranış merkezli olmaları belirgin özelliklerindedir. Genellikle birlikteliği seven ve paylaşımına açık bireylermiş gibi görünmeyi tercih ederler. Ancak bu konuda doğal davranamazlar. Sosyal durumlara uyum sağlıyor görünürler fakat diğerleri gibi olmadıklarının da farkındadırlar ve bunu gizlemeyi tercih ederler. Stresli ya da depresyonda olsalar bile çoğunlukla bunu inkâr ederler. Depresyonları hakkında bilgilendirilseler bile bu kez açıklamakta zorlanırlar. Basitçe sırtım ağrıyor, canım acıyor kalbim sızlıyor gibi sözcüklerle ifade ederler (9,10).

Aleksitimi yaşlanma ve duygu durumu arasındaki ilişkiyi incelemek için uygun bir süreçtir (11). Yaş ilerledikçe aleksi timinin arttığına dair çalışmalar bulunmaktadır (11,12). Aleksitiminin sosyo-demografik değişkenlerle ilişkisini analiz eden çalışmalarda erkeklerde kadınlardan daha fazla görüldüğüne dair bulguların yanı sıra, ileri yaş, düşük sosyo ekonomik düzey, bekâr olmak, yalnızlık ve depresyon gibi durumların önemli belirleyiciler olduğu vurgulanmaktadır (13-15).

Bu çalışmanın amacı 65 yaş üstü kadınlarda aleksitimi durumunu bazı sosyo-demografik veriler açısından irdelemektir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırma tanımlayıcı-kesitsel tiptedir. Araştırmanın evrenini Gümüşhane İl Merkezinde yaşayan ve 65 yaş ve üzeri kadın yaşlı nüfus oluşturmuştur. TÜİK 2014 verilerine göre Gümüşhane İl Merkezindeki 65 yaş ve üzeri kadın yaşlı nüfus 2486 kişidir (16). %95 güvenirlilik aralığında örnekleme alınacak kişi sayısı 333 olarak hesaplanmıştır. Ancak çalışmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden yaşlı kadın sayısı 265 olmuştur (Cevaplılık oranı;%79,57). Yaşlılara konu ile ilgili literatürlerin değerlendirilmesi sonucu hazırlanan ve

iki bölümden oluşan bir anket formu yüz yüze görüşme yöntemi ile uygulanmıştır. Sorular her bir kişiye tek tek, yüksek sesle anlaşılır biçimde okunmuş ve cevaplar kaydedilmiştir. Anketin birinci bölümü katılımcıların sosyodemografik özellikleri ve aleksitimiye etkilediği düşünülen faktörleri sorgulayan soru takımından, ikinci bölümü Toronto Aleksitimi Ölçeği-20/Toronto Aleksitimi Scala-20 (TAÖ-20/TAS-20) sorularından oluşmaktadır (17).

Toronto Aleksitimi Ölçeği (TAÖ) Taylor ve arkadaşları tarafından 26 soru olarak geliştirilmiş daha sonra Bagby ve arkadaşları tarafından yeniden düzenlenerek kısaltılmış ve günümüzde sıkça kullanılan 20 soruluk son halini almıştır (Toronto Aleksitimi Ölçeği-20, TAÖ-20). TAÖ-20'nin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik analizleri Köse ve arkadaşları tarafından yapılmıştır (17). Ölçek 5'li likert tipi bir ölçme aracı olup, kişilerden "Hiçbir zaman", "Nadiren", "Bazen", "Sık sık" ve "Her zaman" seçeneklerinden en uygununu işaretlemesi istenir. Bu ölçek 3 alt boyutu içermektedir. Bu boyutlar; yedi maddeden oluşan duyguları tanımada güçlük, beş maddeden oluşan duyguları söze dökmede güçlük ve yetersiz imajınasyon yeteneği ve sekiz maddeden oluşan dışa dönük düşünmedir. Bu alt ölçeklerin Cronbach alfa değerleri sırasıyla 0.82, 0.75 ve 0.72'dir. Puanlandırma ise tüm bu maddelerin puanlarının toplanmasıyla gerçekleştirilir. Bu maddelerden bazıları ters çevrilerek puanlamaya katılır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 100, en düşük puan ise 20'dir. Yüksek puanlar yüksek aleksitimik seviyeyi gösterir (12,13,18-26).

Elde edilen veriler istatistik paket programı ile değerlendirilerek hata kontrolleri, tabloları ve istatistiksel analizleri yapılmıştır. İstatistiksel değerlendirmelerde yüzde, ortalama, Mann Whitney-U ve Kruskall Wallis testleri kullanılmıştır. Ortalamalar (Ort.) standart sapma (SS) ile birlikte verilmiş (Ort.±SS), $p<0.05$ istatistiksel anlamlılık olarak değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Katılımcıların yaş ortalaması 73.96 ± 6.77 olup bazı sosyo-demografik özelliklerine göre dağılımları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Yaşlıların gelir ortalaması $910,16\pm 489,76$ TL olup, gelir aralığı 200 ile 3.000 TL arasında değişmektedir. Yaşlıların bazı tanımlayıcı özelliklerinin dağılımı tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Yaşlıların Bazı Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Bazı Sosyo-Demografik Özellikler (n=265)	Sayı	Yüzde
Yaş		
65-74 yaş arası	149	56,2

75-84 yaş arası	94	35,5
85 yaş ve üstü	22	8,3
Yaşamının uzun süre geçtiği yer		
Köy	95	35,8
İlçe	12	4,5
İl	158	59,6
Medeni durum		
Evli	128	48,3
Bekâr	6	2,3
Dul (eşi vefat etmiş)/Boşanmış	131	49,4
Eğitim durumu		
Okuryazar değil/Okuryazar olup herhangi bir okul bitirmemiş	164	61,9
İlkokul/Ortaokul mezunu	95	35,9
Lise/Üniversite mezunu	6	2,2
Gelir seviyesi		
Yeterli	126	47,5
Yetersiz	101	38,1
Gelir gidere eşit	38	14,3
Şu anda birlikte yaşadığı kişi		
Tek başına	62	23,4
Eşi ile	96	36,2
Eş ve çocukları ile	32	12,1
Çocukları ile	69	26,0
Akrabaları ile	5	1,9
Bakıcı/refakatçi ile	1	0,4

Şu anda birlikte yaşadığı kişi		
Tek başına	62	23,4
Eşiyle birlikte	96	36,2
Eş ve çocukları ile birlikte	32	12,1
Sadece çocukları ile	69	26,0
Akraba yanında	5	1,9
Bakıcı/refakatçi yanında	1	0,4

Tablo 2. Yaşlıların Bazı Tanımlayıcı Özelliklerine Göre Dağılımları

Bazı Tanımlayıcı Özellikler (n=265)	Sayı	Yüzde
Yakınlarıyla ilişkisi		
Çok iyi	80	30,2
İyi	161	60,8
Orta	20	7,5
Kötü	4	1,5
Sosyal destek alma durumu		
Alıyorum	42	15,8
Destek verecek kişi/kurum olmadığı için almıyorum	139	52,5
Gerek duymuyorum	78	29,4
Almıyorum gerekirse çocuklarım yardımcı olur	6	2,3
İhtiyacı olduğunda bakımını karşılayacak kişi		
Yok	30	11,3
Ailem (eş, çocuk)	222	83,8
Akrabalarım/komşularım	11	4,2
Bakıcım	2	0,8
Düzenli sağlık kontrolü yaptırma		

Evet	144	54,3
Hayır	121	45,7
Herhangi bir kronik hastalığa sahip olma durumu		
Evet	201	75,8
Hayır	64	24,2
Kendi kendine ilaç kullanma alışkanlığı		
Evet	64	24,2
Hayır	201	75,8
Egzersiz yapabilme durumu		
Hayır	173	65,3
Düzenli yapıyorum	16	6,0
Ara sıra yapıyorum	76	28,7
Düzenli beslenme durumu		
Evet	196	74,0
Hayır	69	26,0
Hayatı boyunca herhangi bir şiddet türüne maruz kalma		
	7	2,6
Evet	258	97,4
Hayır		
Aile içinde kendini ifade edebilme durumu		
	166	62,6
Evet	19	7,2
Hayır	80	30,2
Kısmen		

Tablo 3. Yaşlıların Çeşitli Sağlık Durum Algılarına Göre TAÖ-20 ve TAÖ-1, TAÖ-2 ve TAÖ-3 Puan Ortalamalarının Dağılımı

Çeşitli Sağlık Durum Algıları		TAÖ-20	TAÖ-1	TAÖ-2	TAÖ-3
	n	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Genel	138	48,10±9,25	13,95±5,77	11,94±3,45	22,20±3,69
Sağlık Düzeyi					
İyi	83	51,10±8,72	16,20±5,72	12,98±3,44	21,91±3,54
Orta	44	55,56±9,63	18,52±5,86	13,93±3,37	21,84±4,016
Kötü					
Test değeri		KW=21,92	KW=22,36	KW=10,15	KW=3,38
p değeri		p=0,000	p=0,000	p=0,006	p=0,18
Fiziksel	121	48,35±9,35	14,23±5,58	11,98±3,47	22,14±3,88
Sağlık Düzeyi					
İyi	91	50,53±8,55	15,70±5,75	12,68±3,40	22,15±3,61
Orta	53	54,24±10,33	17,64±6,70	13,86±3,46	22,73±3,62
Kötü					
Test değeri		KW=13,55	KW=10,78	KW=8,82	KW=1,94
p değeri		p=0,001	p=0,005	p=0,012	p=0,378
Zihinsel	182	48,78±9,10	14,50±5,64	11,90±3,35	22,37±3,68

Sağlık	Orta	68	52,14±8,77	16,61±5,97	13,85±3,19	21,67±3,75
Düzeyi	Kötü	15	60,06±10,89	21,13±6,53	15,33±3,92	23,60±4,03
	<i>Test değeri</i>		KW=19,29	KW=18,26	KW=24,57	KW=3,99
	<i>p değeri</i>		p=0,000	p=0,000	p=0,000	p=0,136
Duygusal	İyi	152	48,12±8,76	14,05±5,66	11,85±3,23	22,21±3,71
Sağlık	Orta	85	52,45±9,00	16,65±5,42	13,30±3,26	22,49±3,79
Düzeyi	Kötü	28	55,45±9,00	16,27±7,21	12,76±4,46	21,82±3,79
	<i>Test değeri</i>		KW=18,71	KW=20,89	KW=14,43	KW=0,57
	<i>p değeri</i>		p=0,000	p=0,000	p=0,001	p=0,752

Çalışma grubundaki yaşlılarda TAÖ-20 puan ortalaması 50,28±9.51'dir (min:30, max:85). Ölçeği ant gruplarında puan ortalamaları ise duyguları tanımada güçlükte (TAÖ-1) 15,41±5,99 (min:7, max:35), duyguları söze dökmede güçlük ve yetersiz imajınasyon yeteneğinde (TAÖ-2) 12,60±3,50 (min:5, max:25), dışa dönük düşünmede (TAÖ-3) 22,26±3,73 (min:12, max:32) şeklindedir.

Yaşlıların çeşitli sağlık durum algılarına göre TAÖ-20, TAÖ 1, TAÖ 2 VE TAÖ 3 puan ortalamalarının dağılımı Tablo 3'te; bazı tanımlayıcı özelliklerine göre TAÖ-20, TAÖ 1, TAÖ 2 VE TAÖ 3 puan ortalamalarının dağılımı ise Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Yaşlıların Bazı Tanımlayıcı Özelliklerine Göre TAÖ-20 ve TAÖ-1, TAÖ-2 ve TAÖ-3 Puan Ortalamalarının Dağılımı

Tanımlayıcı Özellikler		TAÖ-20	TAÖ-1	TAÖ-2	TAÖ-3
	n	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS	Ort ± SS
Yakınları ile ilişkisi					
Çok iyi	80	48,18±9,32	13,68±5,92	12,05±4,09	22,45±3,94
İyi	161	50,97±9,40	15,93±5,87	12,76±3,20	22,27±3,55
Orta	20	51,55±10,20	17,55±5,87	12,85±2,87	21,15±3,81
Kötü	4	58,00±8,75	18,75±6,94	15,75±4,03	23,50±6,55
<i>Test değeri</i>		KW=8,273	KW=12,169	KW= 5,621	KW=1,537
<i>p değeri</i>		p=0,041	p=0,007	p= 0,132	p=0,674
Kişisel bakımı yapma					
Evet	171	48,50±9,34	14,42±5,85	11,95±3,45	22,11±3,89
Kısmen	75	53,25±9,30	17,18±5,93	13,62±3,43	22,44±3,39
Hayır	19	54,57±7,081	17,36±5,78	14,31±2,80	22,89±3,61
<i>Test değeri</i>		KW=19,039	KW=14,331	KW=17,469	KW=1,553
<i>p değeri</i>		p=0,000	p=0,001	p=0,000	p=0,460
Alınan kararlara					
Evet	164	49,06±9,52	14,97±5,94	12,31±3,35	21,76±3,74
Hayır	28	53,64±9,55	15,21±6,36	13,85±4,01	24,57±3,15

katılma	Bazen	73	51,73±9,09	16,49±5,93	12,75±3,56	22,49±3,60
	<i>Test değeri</i>		KW=8,546	KW=3,584	KW=3,225	KW=18,688
	<i>p değeri</i>		p=0,014	p=0,167	p=0,199	p=0,000
Kronik hastalık	Var	201	49,58±9,49	15,02±5,95	12,26±3,48	22,29±3,68
	Yok	64	52,46±9,32	16,65±6,01	13,64±3,38	22,17±3,91
	Test değeri		U=5164,00	U=5316,50	U=4891,50	U=6356,50
	p değeri		p=0,018	p=0,036	p=0,004	p=0,887
Herhangi bir engeli olma	Evet	55	52,80±10,28	16,40±6,71	13,69±3,62	22,70±3,77
	Hayır	210	49,62±9,22	15,16±5,78	12,31±3,42	22,14±3,72
	Test değeri		U=4800,50	U=5221,00	U=4702,00	U=5105,50
	p değeri		p=0,054	p=0,273	p=0,033	p=0,184

TARTIŞMA

Literatürde yaşlılık döneminde aleksitimi ile ilgili olarak yapılan çalışma sayısının azlığı (11-13,15,27-29) dikkat çekicidir. Bu çalışmalardan sadece üçü normal yaşlı popülasyonda aleksitimi üzerinedir (11,15,27). Bu nedenle bu çalışmada bulunan sonuçların yorumlanması hem dünyada hem de Türkiye’de yaşlılarda aleksitimi ile az sayıda olan mevcut çalışmalar üzerinden değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamındaki yaşlılarda TAÖ-20 puan ortalaması $50,28 \pm 9,51$ (min:30, max:85) olarak saptanmıştır. Yaşlıların TAÖ-20 alt bileşenleri olan duyguları tanımada güçlük boyutunda; $15,41 \pm 5,99$, duyguları söze dökmeye güçlük ve yetersiz imajinasyon yeteneği boyutunda; $12,60 \pm 3,50$, dışa dönük düşünme boyutunda ise $22,26 \pm 3,73$ şeklinde puan ortalamaları elde ettikleri görülmüştür. Türkiye’de dâhil 22 ülkeyi kapsayan DSÖ Yaşlı Yaşam Kalitesi Modülü Geliştirme Projesi verilerine göre Türk yaşlıları duygusal yetiler boyut puanında 22 ülke arasında sonuncu çıkmıştır (30-32). Yemez tarafından psikomotor, somatoform ve diğer bozukluklarda aleksitiminin değerlendirildiği çalışmada, kadın olmanın aleksitimi açısından önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır (33). Joukamaa ve arkadaşları tarafından normal yaşlı popülasyonda yapılan bir çalışmada bu grupta aleksitimi oranı %34 olarak saptanmıştır (27). Bu çalışmada aleksitimi puanı ortalamanın altında olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada yaşlıların genel, fiziksel, zihinsel ve duygusal sağlık düzeyi algıları kötüleştikçe TAÖ-20, TAÖ-1 ve TAÖ-2 puan ortalamalarının arttığı sonucuna ulaşılmıştır ($p < 0.05$, Tablo 3). Joukamaa ve arkadaşlarının çalışmasında da ruh sağlığı algısı ile aleksitimi puanı arasında benzer yönde anlamlı farklılık bulunmuştur (34). Ayrıca Mattila ve arkadaşları tarafından yapılan çalışmada da genel sağlık algısı düşük düzeyde olanlarda aleksitimi puan ortalaması daha yüksek bulunmuştur (35). Sağlık algısı tüm bileşenleri ile aleksitimiye etkileyen bir durum olarak değerlendirilebilir.

Araştırma kapsamına alınan yaşlılarda kişilerarası ve yakınlarıyla ilişkilerinin olumlu olduğunu söyleyenlerin TAÖ-20 ölçeğinden aldıkları puanların diğerlerine göre daha düşük olduğu saptanmıştır ($p < 0.05$, Tablo 4). Kişilerarası ilişkiler sosyal uyumluluğun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bu durumu sorunsuz yaşayan kişilerin duygularını yaşama ve ifade etme özelliklerini daha sağlıklı sürdürecekleri düşünülmüştür.

Sonuç olarak bu araştırmada sağlık durumu algısının ve yakın çevreyle ilişkinin kötü olmasının, kişisel bakımını yapamamanın, ailede alınan kararlara katılmamanın ve herhangi bir engelle sahip olma durumunun yaşlı kadınlarda aleksitimiye artırdığı görülmüş olup

Türkiye’deki yaşlılarda ve özelliklede evde yaşayan yaşlılarda bu konuda daha çok araştırma yapılmasının gerekliliği saptanmıştır.

KAYNAKLAR

1. Beğler T, Yavuzer H. Yaşlılık ve epidemiyolojisi. Klinik Gelişim 2012; 25: 1-3.
2. World Population Prospects The 2012 Revision. “Key findings and advance tables”. <http://www.unfpa.org/> 03.12.2013.
3. Aslan D, Ertem M. Yaşlı sağlığı: Sorunlar ve çözümler. İçinde: Tezcan S, Seçkiner P. Türkiye’de demografik değişim; yaşlılık perspektifi. Halk Sağlığı Uzmanları Derneği Yayınları 2012; 1-8.
4. TNSA 2013 Ana Raporu. http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TNSA_2013_ana_rapor.pdf 03.03.2015
5. Heshmati R, Allahverdipour H, Tabatabaei MG, Kamrani S. Toronto Alexithymia Scale (TAS-20): A study of patients with schizophrenia spectrum disorders. Procedia – Social and Behavioral Sciences 2011; 30: 771-775.
6. Caretti V, Porcelli P, Solano L, Schimmenti A, Bagby RM, Taylor GJ. Reliability and validity of the Toronto Structured Interview for Alexithymia in a mixed clinical and nonclinical sample from Italy. Psychiatry Research 2011; 187: 432-436.
7. Sayar K, Bilen A, Arıkan M. Kronik ağrı hastalarında öfke, benlik saygısı ve aleksitimi. Türkiye Klinikleri Psikiyatri Dergisi 2001; 2 (1): 36-42.
8. Ak İ, Sayar K, Yöntem T. Kronik Ağrı Hastalarında aleksitimi, somatosensoryel güçlendirme ve karşıt bağımlılık. Birinci Basamak İçin Psikiyatri 2003; 2(4): 25-35.
9. Sifneos PE. The Prevalance of alexithymia characteristics in psychosomatic patients. Psychotherapy and Psychosomatics 1973; 22 (2): 255-262.
10. Hintistan S. Aleksitimi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 2012; 1(4): 333-346.
11. Onor M, Trevisiol M, Spano M, Aguglia E, Paradiso S. Alexithymia and aging. The Journal of Nervous and Mental Disease 2010; 198 (12): 891-895.
12. Paradiso S, Vaidya JG, McCormick LM, Jones A, Robinson RG. Aging and alexithymia association with reduced right rostral cingulate volume. Am J Geriatr Psychiatry 2008; 16(9): 760-769.
13. Lane RD, Sechrest L, Riedel R. Socio demographic correlates of alexithymia. Comprehensive Psychiatry 1998; 39(6): 377-385.

14. Salminen JK, Saarijärvi S, Äärelä E, Toikka T, Kauhanen J. Prevalence of alexithymia and its association with sociodemographic variables in the general population of Finland. *Journal of Psychosomatic Research* 1999; 46: 75-82.
15. Gunzelmann T, Kupfer J, Brähler E. Alexithymia in the elderly general population. *Comp Psychol* 2002; 43: 74-80.
16. Türkiye İstatistik Kurumu. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2011, 2012, 2013. <http://www.tuik.gov.tr/> 14.02. 2013.
17. Kose S, Sayar K, Gulec H, Evren C, Borckardt J. The Turkish version of the 20-Item Toronto Alexithymia Scale (TAS-20): reliability, validity, and factorial structure. *Society of Biological Psychiatry Symposium, Atlanta*. 2005.
18. Moriguchi Y, Maeda M, Igarashi T. Age and gender effect on alexithymia in large, Japanese community and clinical samples: a cross-validation study of the Toronto Alexithymia Scale (TAS-20). *Bio Psycho Social Medicine* 2007; 1(7): 1-15.
19. Erden D. Farklı yetiştirme koşullarının aleksitimi, depresyon ve psikiyatrik belirtilerle ilişkisi. *Klinik Psikiyatri* 2005; 8: 60-66.
20. Hamidi S, Rostami R, Farhoodi F, Abdolmanafi A. A study and comparison of alexithymia among patients with substance use disorder and normal people. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 2010; 5: 1367-1370.
21. Mattila AK, Kronholm E, Jula A, et al. Alexithymia and somatization in general population. *Psychosomatic Medicine* 2008; 70: 716-722.
22. Deno M, Miyashita M, Fujisawa D, Nakajima S, Ito M. The relationships between complicated grief, depression, and alexithymia according to the seriousness of complicated grief in the Japanese general population. *Journal of Affective Disorders* 2011; 135: 122-127.
23. Ghiabi B, Besharat MA. Emotional intelligence, alexithymia, and interpersonal problems. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 2011; 30: 98-102.
24. Ünal G. Bir grup üniversiteli gençte çekingenlik, aleksitimi ve benlik saygısının değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi* 2008; 3: 96-108.
25. Yekta M, Besharat MA, Roknoldini E. Explanation of alexithymia in terms of personality dimensions in a sample of general population. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 2011; 30: 133-137.
26. Güleç H, Köse S, Güleç YM, et al. Reliability and factorial validity of the Turkish Version of the 20-Item Toronto Alexithymia Scale (TAS-20), *Bulletin of Clinical Psychopharmacology* 2009; 19: 214-220.

27. Joukamaa M, Saarijärvi S, Muuriaisniemi ML, Salokangas KRR. Alexithymia in a normal elderly population. *Comprehensive Psychiatry* 1996; 37 (2): 144-147.
28. Bamonti PM, Heisel MJ, Topciu RA, et al. Association of alexithymia and depression symptom severity in adults 50 years of age and older. *Am J Geriatr Psychiatry* 2010; 18 (1): 51-56.
29. Henry JD, Phillips LH, Maylor EA, et al. A new conceptualization of alexithymia in the general adult population: implications for research involving older adults. *Journal of Psychosomatic Research* 2006; 60: 535– 543.
30. Eser S, Saatli G, Eser G, Baydur H, Fidaner C. Yaşlılar için dünya sağlık örgütü yaşam kalitesi modülü WHOQOL-OLD: Türkiye alan çalışması Türkçe sürüm geçerlilik ve güvenilirlik sonuçları. *Türk Psikiyatri Dergisi* 2010; 21 (1): 37-48.
31. Durna Z. Kronik hastalıklar ve bakım. İçinde: Sayın Y. Yaşlılık Süreci ve Etkileri 2012; 517-537.
32. Whoqol-Brief Introduction, Administration, Scoring and Generic Version of The Assessment. World Health Organization Geneva. <http://www.who.int/14.02.2014>.
33. Yemez B. Psikosomatik, Somato-form ve Diğer Bozukluklarda Aleksitimi Üzerine Kontrollü Bir Çalışma, Uzmanlık Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
34. Puente CP, Furlong LV, Gallardo EC, Mendéz MC, McKenney K. Anxiety, depression and alexithymia in fibromyalgia: Are There Any Differences According To Age? *Journal of Women & Aging* 2013; 25: 305-320.
35. Mattila AK, Salminen JK, Nummi T, Joukamaa M. Age is strongly associated with alexithymia in the general population. *Journal of Psychosomatic Research* 2006; 61; 629-635.

DİSMENORE ETKİLENMİŞLİK ÖLÇEĞİ'NİN GELİŞTİRİLMESİ
DEVELOPMENT OF THE EFFECTS OF DYSMENORRHEA SCALE

Dr. Çiğdem GÜN,

Marmara University

Health of Science Faculty, Department Nursing

idealistce41@hotmail.com

Doç. Dr. Nurdan DEMİRCİ,

Marmara University,

Health of Science Faculty, Department Nursing

nurdandemirci@yahoo.com

Yrd. Doç.Dr. Mustafa OTRAR,

Marmara University,

Atatürk Faculty of Education

motrar@marmara.edu.tr

ÖZET

Genç kızlarda çocukluktan erişkinliğe geçişte en önemli değişimlerden biri menarş ve menstrual siklus bir çok sorunuda beraberinde getirmektedir. Bu soruların içerisinde en yaygınlarından birisi ise dismenoredir. Kadın yaşamını olumsuz etkileyen dismenorenin holistik değerlendirilmesini sağlayacak Gordon'un Fonksiyonel Sağlık Örüntülerine göre temellendirilmiş bir ölçüm aracına ihtiyaç duyulduğu saptanmıştır. Araştırmanın amacı dismenorenin holistik değerlendirilmesini sağlayan bir ölçüm aracı geliştirerek literatüre kazandırmak, Fonksiyonel ve Emosyonel Dismenore Ölçeği'nin Türkçe adaptasyonunu yapmak ve dismenore ile ilişkili olabilecek faktörleri değerlendirmektir. Araştırma bir kamu üniversitesinde primer dismenore tanısına uyan 660 kız öğrenci üzerinde yapıldı. Veriler Dismenore Tanılama Formu, araştırmacılar tarafından geliştirilen Dismenore Etkilenmişlik Ölçeği ile Fonksiyonel ve Emosyonel Dismenore Ölçeği kullanılarak toplandı. Veriler MPLUS programı ile değerlendirildi. Ölçek geliştirme ve geçerlilik güvenilirlik aşamalarında kapsam geçerliliği, yapı geçerliliği, birleşen geçerliliği, Cronbach's Alpha, Spearman Brown ve Guttman katsayıları, Madde analizi, Test-tekrar test yöntemleri kullanıldı. Araştırma sonucunda geliştirilen 39 madde ve 11 alt boyuttan oluşan Dismenore Etkilenmişlik

Ölçeği'nin Cronbach's Alpha katsayısı 0,90 olarak bulundu. Sonuç olarak Dismenore Etkilenmişlik ölçeğinin geçerli ve güvenilir olduğu bulundu.

Anahtar Kelimeler: Dismenore, Ölçek Geliştirme, Gordon Modeli

ABSTRACT

Menarche and menstrual cycle, which are among the most important changes during from childhood to adulthood in young women, bring many problems. In this regard, one of the most prevalent these problems is dysmenorrhea. It was determined that in order to evaluate dysmenorrhea in a holistic way, a measurement tool that is based on Gordon's Functional Health Patterns is needed. The objective of this study is to develop a measurement tool for evaluating dysmenorrhea in a holistic way that contributes to the literature, localize the Functional and Emotional Dysmenorrhea Scale into Turkish and evaluate factors that may be linked to dysmenorrhea. The study was conducted with 660 female students attending an university who met the primary dysmenorrhea criteria. Data was collected using the localized Functional and Emotional Dysmenorrhea Scale, Dysmenorrhea Identification From and the Effects of Dysmenorrhea Scale which were developed as part of this study. Data was analyzed using the MPLUS. During development of the Effects of Dysmenorrhea scale; content, construct, convergent validity; Cronbach's Alpha, Spearman Brown, and Guttman coefficients, item analysis, test-retest methods were used to ascertain validity and reliability. The Cronbach's alpha coefficient of the Effects of dysmenorrhea Scale, which was developed in this study and contained 39 items and 11 sub dimensions, was found to be 0,90. Convergent validity between the two scales was found to be $r=0,74$. In conclusion, it was found that the Effects of Dysmenorrhea Scale were valid and reliable.

Key Words: Dysmenorrhea, scale development, Gordon's model

GİRİŞ

Üreme fonksiyonlarının normal devam edebilmesi için bütün organizmada özellikle üreme organlarında menarşdan menopoza kadar her ay düzenli şekilde devam eden bazı değişikliklerin olması beklenir. Bu değişikliklerin tümüne menstruel siklus adı verilir (Karanisoğlu ve Dinç,2012:417). Kadının uzun bir yaşam diliminde etkili olan menstruasyon; Aynı zamanda kadının yaşamındaki biyolojik, psikolojik değişimlerden de belirgin olarak etkilenmektedir. Yapılan bir çok araştırmada adolesan kızların, en fazla menstruasyona ilişkin (%75) sorunlar yaşadıkları belirlenmiştir (Çıtak ve Terzioğlu,2002:69). Adolesan dönemde yaşanan menstrual problemler içerisinde ise; dismenore (%66-95), premenstrual sendrom (%46,6), amenore ve disfonksiyonel uterus kanamaları (%26,7-43) en yüksek oranda yaşanan şikayetlerdir. Bu problemler içerisinde yer alan dismenorenin ise, adolesan kızlarda en fazla

görülen menstrual problem olduğu belirlenmiştir (Çakır et al., 2007:940). Yapılan literatür taramasında dismenorenin kadınların yaşamını psikolojik, sosyokültürel, fiziksel ve bilişsel olarak olumsuz etkilediği saptanmıştır (Ambressin et al., 2012:21, Baker et al., 1999:1019; Lefebvre et al., 2005:1020, Chantler, Mitchell, Fuller,2009:38, Unsal et al,2010:144). Bu açıdan dismenorenin Gordon'un Fonksiyonel Sağlık Örüntüleri Modeli temel alınarak değerlendirilmesi için literatür taraması gerçekleştirilerek teorik yapı oluşturulmuştur.

Gordon'un Fonksiyonel Sağlık Örüntüleri Modeline Göre Dismenorenin Değerlendirilmesi

1. Sağlık Algılama- Sağlık Yönetimi Örüntüsü

Agarwal ve Agarwal (2010) çalışmasında dismenore yaşayanlarda dismenore şiddeti ile vücutta uyuşukluk hissetme durumu arasında ilişki bulmuşlar ayrıca kadınların çoğunlukla üreme sağlığı konusundaki bilgi eksikliği nedeniyle dismenore konusunda sessiz kaldıklarını saptamışlardır Agarwal and Agarwal,2010:163). Ambresin ve arkadaşları (2012:19) çalışmasında, dismenore şiddeti arttıkça sağlığı kötü olarak algılama durumunda anlamlı düzeyde arttığını bildirmiştir. Yine Kore' de yapılan bir çalışmada benzer sonuçlar bulunmuştur (Jung and Kim, 2004:196). Wong (2011a:218-220) dismenore yaşayanların tıbbi yardım konusunda isteksiz olduklarını; konuşmaktan korktuklarını ve utandıklarını belirtmiştir. Yapılan çalışmalarda adölesanların dismenore nedeniyle nadiren tıbbi yardıma başvurduğu belirlenmiştir. Tedavi görmek istememenin başlıca sebebinin bu konudaki farkındalık eksikliği olduğu saptanmıştır (Wong, 2011a:218).

2. Beslenme ve Metabolik Örüntü

Dismenore yaşayanların baharat, turunçgiller, ananas, karpuz gibi bazı besinlerin tüketimine dikkat ettiğini ayrıca sıcak su tüketiminin ağrıyı azalttığına inandıkları bildirilmektedir (Wong 2011b:275). Dismenore yaşayanlarda beslenmeyle ilgili değişiklik yapanların kahve-kola (%47,5), tuz (%31,2) kullanımını sınırlandırdığı bulunmuştur (Çıtak ve Terzioğlu,2002:71). Ayrıca dismenore yaşayanların soğuk gıda tüketiminin ve gazlı içeceklerin dismenoreyi tetiklediğine inandıkları bildirilmiştir (Wong, 2011b:275). Kumbhar ve arkadaşları (2011:267) dismenoreli kadınların %52,1'inin iştah azalması yaşadığını ve dismenore yaşamayanlarla karşılaştırıldığında farkın anlamlı derecede yüksek çıktığını bildirilmişlerdir. Yılmaz ve Yazıcı (2008:6) benzer şekilde dismenore yaşayan ebeler ve hemşirelik öğrencilerinde en sık yaşanan şikayetlerden birinin iştahta azalma ve bulantı-kusma olduğunu bildirmiştir. Benzer şekilde; Agarwal ve Agarwal (2010:160) çalışmasında; menstruasyonun ilk gününde iştah kaybı, bulantı, kusma semptomlarının dismenore şiddeti ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Ayrıca çalışmada menstruasyon sonundaki dismenore ve dismenore şiddeti ile

anoreksiya ve kusma semptomları arasında da ilişki bulunmuştur. Çakır ve arkadaşları (2007:940) dismenoreli kadınların %25,4 oranında iştahta artma; %16,2 oranında iştahta azalma, %11,4 oranında kusma yaşadıklarını bildirmiştir. Erenel ve Şentürk'ün (2007:52) çalışmasında bulantı-kusma oranı %19,2, Hillen ve arkadaşları (1999:42) çalışmasında ise bulantı yaşayanların oranı %17,3 bulunmuştur. Gagua ve arkadaşları (2013:165) dismenore yaşayanlarda %21,9'unun bulantı, %5,8'inin kusma deneyimlediğini bildirmiştir. Eryılmaz ve arkadaşları (2010:267) çalışmasında ise dismenoreli kadınlarda bulantı-kusma yaşayanların oranı %12,2, iştah kaybı yaşayanların oranı ise %19 olarak bulunmuştur. Ambresin ve arkadaşları (2012:21), dismenore şiddeti arttıkça beslenme konusundaki kısıtlayıcı eğiliminde anlamlı düzeyde arttığını; ayrıca şiddetli dismenore yaşayanların yeme bozuklukları için daha fazla risk altında olabileceğini bildirmiştir.

3. Boşaltım Örüntüsü

Dismenore yaşayanlarda boşaltım fonksiyonuyla ilişkili semptomlar konstipasyon, diyare ve gaz nedenli abdominal distansiyondur (Agarwal and Agarwal, 2010:162). Hillen ve arkadaşları (1999:42) çalışmasında dismenore yaşayanlarda diyare görülme oranını %12,5, Banikarim ve arkadaşları (2000:1228) %5, Gagua ve arkadaşları (2013:165) %5,8 olarak bulmuştur. Eryılmaz ve arkadaşları (2010:267), dismenore yaşayanlarda terleme oranını %20, diyare oranını ise %8,1 olarak bulmuştur. Özerdoğan ve arkadaşları (2009:41) çalışmasında da diyare oranı benzer bulunmuştur (%20,3). Fujiwara ve Nakata (2010:714) dismenore ile konstipasyona yatkınlık arasında anlamlı ilişki saptamıştır. Agarwal ve Agarwal (2010:162) çalışmasında dismenore şiddeti ile poliüri ve terleme arasında ilişki olduğunu bildirmiştir. Çalışmalarda genel olarak dismenore yaşayanlarda poliüri ve terleme şikayetlerinin görülme oranları daha yüksek ve dismenoreyle ilişkili bulunmuşken; diyare ve konstipasyon şikayetleri daha az görülmektedir (Banikarim et al., 2000:1228; Gagua et al., 2012:165; Eryılmaz ve ark. 2010:267; Agrawal and Agrawal 2010:162).

4. Aktivite-Egzersiz Örüntüsü

Yapılan çalışmalarda adölesanlarda dismenore nedeniyle okula devamsızlık sorunu yaşadıkları bildirilmektedir (Kumbhar et al., 2011:267; Wong, 2011b:275; Potur et al., 2013:7). Özellikle kentsel alanlarda yaşayan genç kızların kırsal alanda yaşayanlara göre dismenoreye karşı daha olumsuz beklenti içinde oldukları ve dismenorenin yaşamlarını daha olumsuz etkilediği bildirilmiştir (Kumbhar et al., 2011:267; Wong, 2011b:275). Dismenore ayrıca sosyal etkinliklere katılımında büyük oranda etkilemektedir. Çalışmalarda dismenore sorunu yaşayan adölesanların dismenore nedeniyle sosyal aktivitelere katılmadığı saptanmıştır. (Wong, 2011a:220; Eryılmaz et al., 2010:267; Potur et al., 2013:7; Grandi et al., 2012:172; Kitamura et al., 2012:132; Al-Kindi et al., 2011:489). Benzer şekilde Banikarim

ve arkadaşları (2000:1228), dismenore yaşayanların sportif faaliyetlere katılma (%50), günlük işleri gerçekleştirme (%51), arkadaşlarıyla dışarı çıkıp sosyalleşme (%36), okula devam etme (%46) gibi faaliyetlerinin olumsuz etkilediğini bildirmiştir. Hillen ve arkadaşları (1999:42) çalışmalarında sportif faaliyetlerin kısıtlanma oranını benzer bulmuşlardır (%48). Chiou ve Wang (2008:19) ise dismenore yaşayanların beden eğitimi derslerine (%64,6) ve ders dışı etkinliklere katılmadığını (%25) saptamıştır. Chantler ve arkadaşları (2009:38) aktigrafi kullanarak yaptıkları çalışmada dismenoreli vakalarda fiziksel aktivitenin %40 oranında azaldığını bildirmiştir. Wijesiri ve Suresh (2013:60) ise dismenoreli kadınlarda en fazla görülen şikayetin fiziksel rahatsızlık olduğunu bildirmiştir. Kumbhar ve arkadaşları (2011:268) dismenore yaşayanlarla yaşamayanları karşılaştırmış; dismenore yaşayanların yaşamayanlara göre fiziksel aktivitede azalma yönünden ileri derecede anlamlı fark olduğunu bildirmişlerdir. Yılmaz ve Yazıcı (2008:6) çalışmalarında ebelik öğrencilerinin %81,6'sının hemşirelik öğrencilerinin ise %85,7'sinin dismenorenin günlük aktiviteleri gerçekleştirmede engel olarak gördüklerini bulmuşlardır. Yine aynı çalışmada ebelik öğrencilerinin %49,5'i, hemşirelik öğrencilerinin ise %85,7'si dismenorenin okula devam durumunu olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

5. Bilişsel-Algisal Örüntü

Çalışmalarda dismenore sorunu yaşayan adölesanların dismenore nedeniyle derslerdeki konsantrasyon yeteneğinin olumsuz etkilendiği saptanmıştır (Wong, 2011a:218; Banikarim et al., 2000:1228). Benzer şekilde Wijesiri ve Suresh (2013:69) dismenore ile bilişsel durum arasında anlamlı ilişki bulmuştur. Vakaların %66'sı dismenore nedeniyle bilişsel durumlarının olumsuz etkilendiğini ifade etmiştir. Çalışmada dismenoreli vakalarda bilişsel etkilenme nedeniyle çalışırken konsantrasyon kaybı, problem çözme ve sınav performanslarında düşme, karar verme yetisinde bozulma gibi şikayetlerin olduğu bildirilmiştir. Eryılmaz ve arkadaşları (2010:269), dismenore yaşayanlarda bilişsel olarak derste konsantrasyon eksikliğinin yanı sıra bilmesine rağmen soruları cevaplayamama şikayetleri olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Banikarim ve arkadaşları (2000:1229) dismenore yaşayanlarda test çözme becerisi, ödev yapma ve ders notlarının olumsuz etkilediğini saptamıştır. Dismenore yaşayan ve yaşamayan kadınların karşılaştırıldığı bir çalışmada dismenore yaşayanların yaşamayanlara göre çalışma konusunda güven, iş tatmini seviyeleri ve konsantrasyon seviyelerinde azalma yönünden anlamlı fark bulunmuştur (Kumbhar et al., 2011:269:). Yılmaz ve Yazıcı (2008:6) benzer şekilde dismenore yaşayan ebelik ve hemşirelik öğrencilerinde en sık yaşadıkları şikayetlerden birinin konsantrasyon eksikliği olduğunu bildirmiştir.

6. Uyku-Dinlenme Örüntüsü

Yapılan araştırmalar uyku bozukluklarının erkeklere göre kadınlarda daha fazla olduğunu göstermiştir. Kadınlara bedenlerinde her ay düzenli yaşadıkları adet döngüsünün bu farkın nedeni olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte menstruasyonun ağrılı olmasının uyku bozukluklarıyla ilişkisi olduğu bildirilmektedir (Woosley,2012:2). Dismenore yaşayanların yaşamayanlara oranla anlamlı derecede daha fazla uyku bozuklukluğu yaşadığı bulunmuştur (Kumbhar et al., 2011:269). Benzer şekilde, Agarwal ve Agarwal (2010:161) dismenore şiddeti ile uykusuzluk ve artan uyku süresi arasında ilişki olduğunu saptamıştır. Woosley (2012:24), çalışmasında uykusuzluk şiddeti indeksi ile dismenore şiddeti arasında anlamlı korelasyon saptamıştır. Dismenore şiddeti arttıkça uykudaki rahatsızlık düzeyide artmaktadır. Ayrıca uyku başlangıcında gecikme, uyku etkinliğinde azalmada dismenore şiddeti ile ilişkili bulunmuştur. Baker ve arkadaşları (1999:1019), primer dismenore yaşayanlarda, yaşamayanlara göre uykunun 1. Evresini daha uyanık ve hareketli geçirdiğini, REM evresinin daha kısa olduğunu, daha az etkili ve rahatsız uyuduğunu bulmuşlardır. akır ve arkadaşları (2007:940) ise dismenoreli kadınlara %39,4 oranında halsizlik deneyimlediklerini bildirmiştir. Dismenoreli kadınlarda yapılan çeşitli çalışmalarda bu oran %49,7 (Hillen et al., 1999:42); %45,6; (Erenel ve şentürk, 2007:52) %42,9 (Tangchai et al., 2004:71); %38,4 (Gagua et al., 2013:165); %67 (Barankim et al., 2000:1228) arasında değişmektedir. Agrawal ve Agrawal (2010:162) dismenoresi olmayanlarla karşılaştırıldığında dismenoresi olanlarda yorgunluğun daha fazla olduğunu ve dismenore şiddeti ile yorgunluk arasında ilişki bulunduğunu bildirmiştir.

7. Kendini Algılama-Benlik Kavramı rnts

Nazarpour ve Khazai (2013:344), primer dismenore ile beden imajının tüm bileşenleri arasında anlamlı ilişki olduğunu bildirmiş; primer dismenore şiddetinin beden imajı bileşenlerinden tahmin edilebileceğini belirtmişlerdir. Ambresin ve arkadaşları (2012:21), ise dismenore şiddetinin artmasıyla birlikte depresif semptomlar, beden görünümünü değiştirme isteği ve beden görünümünden memnuniyetsizliğin arttığını bildirmişlerdir. Literatürde; menarşın çocukluktan kadınlığa geçişte bir çeşit olgunlaşma damgası olduğu (Harlow and Campbell, 2004:8) fakat dismenorenin bu dönemde psikososyal ve bilişsel gelişimi olumsuz etkileyerek (French, 2005:286) beden imajında bozulmaya neden olabileceği belirtilmiştir (Harlow and Campbell, 2004:9). Wijesiri ve Suresh (2013:60); ise dismenoreli kadınlara %20'sinin huzursuzluk yaşadıklarını bildirmiştir. Dismenore yaşayanlarla yaşamayanların karşılaştırıldığı bir çalışmada dismenore yaşayanlarda yaşamayanlara göre huzursuzluk, emosyonel dengesizlik ve rutin çalışma düzenine karşı ilginin azalması gibi sorunlarda anlamlı derecede artış bildirilmiştir (Kumbhar et al., 2011:270). Hillen ve arkadaşları (1999:42) dismenore yaşayanlarda %37,2 oranında emosyonel dengesizlik deneyimlediklerini

saptamıştır. Santina ve arkadaşları (2011:859), çalışmalarında benzer şekilde dismenore yaşayanlarla, yaşamayanlar arasında emosyonel dengesizlik bakımından ileri derecede anlamlı fark bulmuşlardır. Tangchai ve arkadaşları (2004:71), çalışmasında ise dismenoreli vakalarda emosyonel dengesizlik oranını %56,9 olarak bulmuştur. Çakır ve arkadaşları (2007:940) dismenoreli kadınların %58 oranında gerginlik, %42 oranında depresyon deneyimlediklerini bildirmiştir. Özerdoğan ve arkadaşları (2009:41) çalışmasında ise gerginlik oranı %54,5'tir. Gagua ve arkadaşları (2013:165) dismenore yaşayanların yaşamayanlara göre depresyon ve anksiyete seviyelerinin daha yüksek olduğunu bildirmiştir. Çalışmada ayrıca dismenore yaşayanlarda gerginlik (%37,3) ve emosyonel dengesizlik (%10,1) belirtileride gözlenmiştir. Chiou ve Wang (2008:19) dismenore yaşayanların %76,7'sinin günlerini kötü geçirdiğini ifade ettiğini ve hafif derecede depresyon belirtileri (%67,9) sergilediklerini bulmuştur.

8. Rol-İlişki Örüntüsü

Eryılmaz ve arkadaşları (2010:267) dismenoreli kadınların aile ve arkadaş ilişkilerinin negatif etkilendiğini; aile ilişkilerinde en fazla yaşanan problemin ailevi sorunlar (%77,3); arkadaş ilişkilerinde ise en fazla yaşanan problemin sınırlılık (%55,4) ve konuşmada isteksizlik (%37,2) olduğunu bildirmiştir. Benzer şekilde Hindistan'da adölesanlarda yapılan bir çalışmada dismenore yaşayanlarla yaşamayanlar arasında kişisel ilişkilerde bozulma yönünden ileri derecede anlamlı fark bulunmuştur (Kumbhar et al., 2011:269). Mazza (2006:208) dismenore yaşayanlarda kişisel ilişkilerinin olumsuz etkilendiğini bildirmiştir.

9. Cinsellik-Üreme Örüntüsü

Literatürde; menarşın çocukluktan kadınlığa geçişte bir çeşit olgunlaşma damgası olduğu (Harlow and Campbell, 2004:9) fakat dismenorenin bu dönemde psikososyal ve bilişsel gelişimi olumsuz etkileyerek (French, 2005:286) kadın cinsel kimliğinde bozulmaya neden olabileceği belirtilmiştir (Harlow and Campbell, 2004:9). Hindistan'da yapılan bir çalışmada dismenore yaşayanlarda tikslenme oranı %81,5 olarak bulunmuş; dismenore yaşamayanlarla karşılaştırılmış ve aradaki farkın anlamlı derecede yüksek olduğu bildirilmiştir (Kumbhar et al., 2011:270). Pirkalani ve Rad (2013:1) dismenore yaşamayan kadınların cinsel yönden aktif olmadan önceki hayatlarında cinsellik konusunda daha bilinçli olduklarını saptamıştır. Ayrıca dismenore yaşamayanlar, yaşayanlara göre cinsel disfonksiyon ölçeğinden daha düşük puan almışlardır. Dismenore yaşamayanlar duygusal ve erotik boyutlardan yüksek puan alırken, çift problemlerinden daha düşük puan almışlardır. Buna karşın dismenore yaşayanlar çift problemleri ve cinsel ağrı sendromlarından daha yüksek puan almışlardır. Ayrıca dismenore yaşayanların homo-biseksüellik ölçeklerinden de daha yüksek puan almaları ve cinsel suçluluk duygularını daha fazla yaşamaları da dikkat çekici bir bulgudur. Dismenore

yaşayanlar genelde kadın jinekolog ve genel anestezi altında sezaryen doğumu tercih etmektedir (Pirkalani and Rad 2013:1). Dismenorenin cinselliği birçok açıdan olumsuz etkilediği ve bu etkinin en sık 26-31 yaş grubunda görüldüğü bildirilmekte; sağlık ekibinin parçası olan seksologların cinseldisfonksiyonların yanısıra dismenore sorunu yaşayan vakalarında desteklemeleri gerektiği savunulmaktadır (Saccarino and Rossi, 2008:137).

10. Başetme-Stres Toleransı Örüntüsü

Wijesiri, Suresh (2013:60) dismenoreli kadınların %19 oranında stres deneyimlediğini bildirmiştir. Ayrıca kadınların dismenore ile baş etmek için yaptıkları girişimleri belirleyen çalışmalar incelendiğinde; genelde bu sorunu kendi başlarına çözümlenebilecekleri bir durum olarak gördükleri bundan dolayı doktora ya da sağlık kuruluşuna başvurma oranının oldukça düşük (%8,9-32,6) olduğu gözlenmiştir (Potur and Kömürcü, 2013:6; Eryılmaz and Özdemir, 2009:269; Banikarim et al., 2000:1228). Aynı zamanda reçetesiz ya da doktor önerisi olmadan ilaç kullanımının yüksek olması (%70-82) dikkat çeken diğer bulgudur (Campbell and McGrath, 1997; Burnett et al., 2005). Potur ve arkadaşları (2013:6) çalışmasında ise dismenore ile başetmede analjezi kullanımı dışında non-farmakolojik yöntem kullanımının da günümüzde oldukça popüler olduğunu belirtmiştir. Çalışmada ayrıca dismenore ile başetmede non-farmakolojik yöntemlerin kullanımı değerlendirildiğinde katılımcılardan orta düzeyde ağrı yaşayanların çoğunluğunun bu yöntemlerden yararlandığı ve diğer gruplarla aralarında ileri derece anlamlı farklılık olduğunu bulmuşlardır (Potur et al., 2013:6). Walsh ve arkadaşları (2003:355) çalışmalarında dismenore yaşama durumu ile kişinin gerçekleştirmesi gereken görev ve sorumluluklarının olumsuz etkilenme durumu arasında anlamlı ilişki olduğunu bulmuşlardır. Aynı çalışmada dismenoreyi algılama düzeyi ile kalın giyinme, içecek alışkanlığını değiştirme ve sıcak uygulama gibi non-farmakolojik başa çıkma yöntemleri kullanma durumları arasında da anlamlı fark olduğu bildirilmiştir

11. Değer-İnanç Örüntüsü

Çalışmalarda dismenore yaşayan adölesanlarda banyo yapma ve saç yıkamanın zararlı olduğuna inandıkları için kaçındıkları bulunmuştur (Poureslami and Ashtiani, 2002:53; Wong, 2011a:218). Poureslami ve Ashtiani (2002:53), çalışmalarında kadınların çoğunun kişisel hijyen alışkanlıklarının dismenoreyi azalttığına inandıklarını buna rağmen %65'inin menstruasyonun ilk günlerinde banyo yapmadıklarını bildirmiştir. Bu oran Kısa ve arkadaşlarının (2013:303) çalışmasında %56,8'dir. Dismenorenin menstruasyon siklusunun normal bir parçası olarak benimseyenlerin yanısıra bir çeşit hastalık olduğuna inananlarda mevcuttur (Wong, 2011a:220). Christler (2013) menstruasyon ile ilgili olumsuz inançların cinsiyetçilik ayrımı ile ilişkili olabileceğini belirtmiş; menstruasyon gören kadının hasta, zayıf, yetersiz olduğu; 'menstruasyon gören bir kadından daha kötü olan tek şey

menstruasyon görmeyen kadındır' gibi olumsuz düşüncelerin olduğunu belirtmiştir (Christler 2013:130). Kadınların özellikle kırsal kesimde utanma nedeniyle menstruasyonla ilgili sorunlarını çoğunlukla anne, kız kardeş gibi kadın aile üyeleri ve akran grupla rahat konuşabildikleri bildirilmiştir (Wong, 2011a:218). Santer ve arkadaşları (2008:277) kadınların menstrual sorunları 'herkeste var' şeklinde kavramsallaştırdığını saptamıştır. Bu nedenle sorun yaşayan kadınların diğer kadınlar tarafından olumsuz yargılandığını düşündüklerini belirtmiştir. Aynı çalışma kadınların dismenore gibi menstrual sorunlar nedeniyle işe gelmemenin diğer sağlık problemleri nedeniyle işe gelmemekten daha fazla negatif etki yarattığını ve kadınların dismenorenin "diğerleri" tarafından 'gereksiz inilti' olarak düşünülmesinden korktuğunu bildirmiştir.

Yapılan literatür taraması sonucunda oluşturulan teorik çerçeveden yola çıkılarak dismenorenin holistik bir bakış açısıyla değerlendirilmesini sağlayabilecek bir ölçüm aracı geliştirilmesi planlanmıştır.

MATERYAL-METOD

Metodolojik-Kesitsel olarak planlanan araştırmada amaç dismenore yaşayan kadınların holistik hemşirelik bakımı çerçevesinde değerlendirilmesini sağlayacak bir ölçüm aracı geliştirerek literatüre kazandırmaktır. Araştırma İstanbul ilinde bir kamu üniversitesinin Eğitim Fakültesine bağlı Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Bölümü, Fen Edebiyat Fakültesine bağlı Sosyoloji Bölümü ve Sağlık Bilimleri Fakültesine bağlı Hemşirelik ve Ebelik bölümlerinde gerçekleştirilmiştir. Veriler Şubat-Haziran 2014 tarihleri arasında toplanmıştır. Anketlerin doldurulması ortalama 25-30 dakika sürerken anket doldurulma süreci sonrasında soruların cevaplanmasıyla bu süre yaklaşık bir saat olmuştur. Primer dismenorenin, genel olarak genç kadınlarda sık görüldüğü ve yaşla birlikte azaldığı bilinmektedir. Birçok araştırma, dismenorenin yaşla azaldığını göstermektedir. Hindistan, Yeni Zelanda ve Türkiye de yapılan araştırmalar da benzer sonuçlar içermektedir (Bunett et al., 2005:765; Pullon et al., 1988:53; Potur et al., 2013:6). Bundan dolayı literatür bilgilerine dayanarak dismenore sorununu en iyi yansıtabilecek örneklemin üniversite öğrencileri olacağı düşünülmüştür. Ölçek geliştirmede örneklem büyüklüğü 50-100 zayıf, 200 orta, 300 iyi, 500 çok iyi ve 1000'i mükemmel olarak nitelendirilmektedir (Akgül, 2003:93; Mc Callum, Wideman,1999:86). Bu kaynaklar temel alınarak evren kapsamında araştırmaya alınma kriterlerini taşıyan bütün öğrencilerle araştırmanın gerçekleştirilmesi böylece en geniş örneklem büyüklüğüne ulaşılması planlanmıştır. Araştırmaya primer dismenoreli vakalar alınmıştır. Bu vakaların seçilme kriterleri olarak: Dismenore problemi yaşayan, 18 yaş üzeri olan, nullipar, hormonal kontrasepsiyon (Oral kontraseptif ve enjeksiyon gibi) ve RİA kullanmayan, son 6 aydır (21-35 günde bir menstruasyon ve ara kanama şikayeti olmayan)

düzenli menstruasyon olan, sistemik- kronik ve ruhsal herhangi bir hastalığı olmayan, sürekli ilaç kullanmayan (Özellikle diyabetes mellitus, kalp ve dolaşım hastalıkları, romatoid artirit, alerjik rahatsızlıklar, psikiyatrik hastalık tanısı almış olanlar), Sekonder dismenore belirtileri göstermeyenler, Kokusuz ve şeffaf vajinal akıntısı olanlar, Jinekolojik herhangi bir tanı almamış olanlar, Jinekolojik operasyon geçirmemiş olanlar, Evren kapsamına giren, Araştırmaya katılmayı kabul eden tüm katılımcılar değerlendirilmiştir. Sonuç olarak kriterlere uyan 660 vaka araştırmaya alınmıştır. Veriler araştırmacı tarafından öz bildirime dayalı olarak Dismenore Tanılama Formu Fonksiyonel ve Emosyonel Dismenore ölçeği ve Dismenore Etkilenmişlik Ölçeği Taslağı, Görsel Kıyaslama Ölçeği (Dismenore Tanılama Formu içinde) kullanılarak toplanmıştır. İlk aşamada holistik bakış açısı çerçevesinde Gordon'un Fonksiyonel Sağlık Örüntüleri Modeli temel alınarak konu ile ilgili kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Dismenore ile ilgili fonksiyonel sağlık örüntüleri modeli çerçevesinde ortaya koyabilecek olası tüm maddeleri içeren 129 maddelik havuz oluşturulmuştur. Taslak maddelerin İçerik ve Kapsam Geçerliliği'ni (Content Validity) değerlendirmek üzere hazırlanan madde havuzu konu ile ilgili 15 uzmanın görüşüne sunulmuş maddelerin amaca uygunluğu, anlaşılabilirliği ve önem derecesini belirlemeye yönelik değerlendirmeleri alınmıştır. Uzmanlar belirlenirken ölçme değerlendirme, ölçek geliştirme, hemşirelikte kavram kuram ve dismenore konularında deneyimli olmalarına dikkat edilmiştir. Uzman görüşlerinin değerlendirmesi Lawshe tekniğine göre yapılmıştır.

Her bir madde için içerik geçerlik oranı (İGO) hesaplanmıştır. Uygulanan formülde İGO -1 ile +1 arasında değişmektedir. İlk etapta negatif çıkan değerler ölçekten çıkarılmalıdır. Lawshe $p=0,05$ güven aralığında uzman sayısına göre verilen minimum İGO oranları belirlenmiştir. Buna göre araştırmamızda toplam 15 uzmana gönderilen ölçekteki her bir maddenin Lawshe tekniğine göre İGO oranları hesaplanmış ve 0,49'un altında kalan maddeler ($n=66$) ölçekten çıkartılmış 63 madde kalmıştır. Ölçek aynı zamanda dil ve anlatım yönünden incelenmesi için uzmana gönderilmiş; uzman görüşüne göre gerekli değişiklikler yapıldıktan sonra anlaşılabilirliğinin belirlenmesi için toplam 20 kişiye uygulanmıştır. Anlaşılmayan ifadeler yeniden düzenlenmiş ve ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik analizlerinin yapılabilmesi için uygulama aşamasına geçilmiştir.

Uygulama sonrasında geçerliliğin sınanması için faktör analizi yapılmıştır. Ölçeğin yapı geçerliği ve ölçek alt boyutlarının uyum indisi için doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonrasında 39 madde ölçekte kalmış; 24 madde ölçekten çıkarılmıştır. Ölçeğin iç tutarlılığını değerlendirmek üzere Cronbach Alfa (0,901), Spearman Brown ve Guttman analizleri (0,849) yapılmıştır. Birleşen geçerliğin değerlendirilmesi amacıyla ölçek puanının, Fonksiyonel ve Emosyonel Dismenore Ölçeği ile korelasyonu

incelenmiştir. Ölçeğin zamana göre değişmezliğini değerlendirmek için 40 kişiye ilk uygulamadan bir ay sonra test-tekrar test uygulanarak güvenilirlik için pearson momentler çarpımı korelasyon analizi bakılmıştır. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonucunda Dismenore etkilenmişlik ölçeği 39 maddeye indirgenmiş, ölçeğe son şekli verilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo 1. Katılımcıların Bireysel Özelliklerinin Ortalamaları
Ort ± SS

Bireysel Özellikler

Yaş	± 1,54
20,40	
Menarş yaşı	± 1,21
13,27	
Menstruasyon Süresi (Gün)	± 1,26
5,81	
Boy (cm)	163,55 ± 5,72
Kilo (kg)	± 8,33
57,08	
Beden Kitle İndeksi (BKI)	± 2,84
21,33	
Ağrı Şiddeti (GKÖ)	± 2,23
6,40	

Araştırmaya katılanların yaşları 18-25 yaş arasında, menarş yaşlarında 10-17 yaş arasında değişim göstermiştir. Katılımcıların dismenoredeki ağrı şiddeti ise 1-10 arasında değişmekte olup ortalaması $6,40 \pm 2,23$ 'tür. Ülkemizde dismenore ile ilgili yapılan araştırmalarda yaş ortalamasını Potur ve ark. (2013:1) 20,74; Polat ve ark. (2009:527) 21,24; Oskay ve arkadaşları (2008:157) 20,36; Çakır ve ark. (2007:940) 20,74 olarak bulmuşlardır. Araştırmamızdaki yaş ortalaması ülkemizde yapılan benzer araştırma sonuçları ile uyumludur. Ülkemizde yapılan benzer araştırmalarda menarş yaşı 13,12 ile 13,42 arasında değişmektedir

(Vicdan ve arkadaşları., 1996:54; Kamacı ve arkadaşları 1997:154; Oskay ve arkadaşları 2008:157, Potur ve arkadaşları., 2013:1; Ünsal ve ark., 2010:138). Yurt dışında yapılan araştırmalarda ise menarş yaşı; Meksika’da 12,3 (Ortiz et al., 2010:73), Vietnam’da 14,8 (Jang et al., 2013:242),; Honghong’da 12,5 (Chia et al., 2013:222) olarak bulunmuştur. Menarş yaşı literatür ile benzerlik göstermekle birlikte sıcak iklimde yaşamının, beslenme ve genel sağlık durumu ile ilgili olarak gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkelere göre daha erken yaşta menarş başladığı belirtilmektedir (Şirin ve Kavlak, 2011:152). Ülkemizde 2006 ve 2010 yılları arasında üniversite öğrencileri ile yapılan bazı araştırmalarda menstruasyon süresinin 5-5,7 gün arasında olduğu saptanmıştır (Taşçı ve ark., 2006:434; Aykut ve ark., 2007:395; Oskay ve ark., 2008:157; Ünsal ve ark., 2010:138). Sonuçlar ülkemizdeki genç kızların normal menstruasyon süresinin üst sınırlarında, yaklaşık 6 güne yakın menstruasyon yaşadığını göstermektedir. Erdoğan (2013:52) araştırmasında kilo ortalamasını 58,31 kg ve boy ortalamasını 162,09 cm olarak bulmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2010 verilerine göre ülkemizdeki kadınların ortalama kilosu 66,9 kg ve boyu 161,4 cm’dir. Literatürdeki ortalama boy uzunluğu ile araştırmada yer alan katılımcıların boy uzunluğu benzerlik göstermektedir. Fakat kilo ortalaması Erdoğan’ın çalışması haricinde TÜİK ortalamasından farklıdır. Bunun nedeni bu araştırma verilerinin genç katılımcılardan elde edilmesidir, TÜİK’in verilerinde ise 15 yaş ve üstü tüm kadınlar değerlendirilmiştir. Yaş artmasıyla birlikte ve kadınlar çocuk sahibi oldukça kilo ortalamasında önemli bir artış olmaktadır (<http://www.tuik.gov.tr/>. Erişim Tarihi:20.06.2014). Erdoğan (2013:52), araştırmasında BKI ortalamasını 22,18; O’Connell ve ark. (2006:285) 24,1olarak belirtmiş normal sınırlar içinde olduğunu saptamışlardır. Araştırmamızdaki BKI ortalaması benzer araştırmalarla uyumludur.

Tablo 2. DEÖ’nin KMO ve Barlett Değerleri KMO ve Bartlett’s Değerler

KMO ve Bartlett’s Değerleri		
KMO		0,928
Bartlett’s Testi	Ki Kare	8000,84
	Serbestlik Derecesi	70
	p	0,000

Dismenore etkilenmişlik Ölçeği'nin faktör analizi yapılabilmesi için öncelikle KMO ve Barlett değerlerine bakılmıştır. Tavşancıl'a (2010) göre faktör analizinde, örneklemden elde edilen verilerin yeterliğini belirlemek için (KMO) testi yapılmalıdır. KMO, bulunan değer 1'e yaklaştıkça mükemmel, 0,50'nin altında ise kabul edilemeyeceğini göstermektedir. Verilerin çok değişkenli normal dağılımdan gelip gelmediği Bartlett's testi ile test edilmektedir ki Barlett's değerinin manidarlığı verilerin çok değişkenli bir normal dağılımdan geldiğini ortaya koymaktadır (Tavşancıl,2010:63) Ölçeğe ait KMO değeri 0,928 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla bu araştırmadaki KMO değerinin çok iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Barlett testi sonucu ise (p=0,000) olarak tespit edilmiştir. Bu iki bulgu faktör analizi yapabilmek için kullanılan örneklem büyüklüğünün yeterli, verilerin ise uygun olduğunu göstermektedir. Ayrıca anti imaj korelasyonlarının 0,885 ile 0,956 arasında değiştiği görülmüştür. Buna göre ölçeğin faktörlenebilirliği ile ilgili temel kriterler için kabul edilebilir sonuçlar alındığı için doğrulayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi ile ilgili bulgular

Tablo 3.Tüm Maddeler İle Oluşturulan DFA Model Uyum İndisleri

Ki-Kare	İndisler
χ^2	5229,852
Sd	1835
p	0,000
RMSEA	
Kestirim =	0,067 (0,65-0,069)
RMSEA Olasılığı<=	0,000
CFI	
CFI	0,577
TLI	0,550
SRMR	0,091

Teoride Ki-kare istatistiği için anlamlı olmayan sonuçlar elde edilmesi modelde iyi veri uyumunu göstermektedir. Fakat Ki-kare testi örneklem büyüklüğünden doğrudan etkilenir. Eğer örneklem büyükse ki bu durum DFA için genellikle istenen bir durumdur, ki-kare testine dayanarak modeli zayıf uyumlu gerekçesiyle reddetmek daha olasıdır. Uygulamada Ki kare değeri örneklem büyüklüğünden dolayı genelde anlamlı çıkar. Eğer ki-kare testine dayalı sıfır hipotezi reddedilirse, modelin yeterliliğini incelemek için diğer indisler düşünülmelidir. Bu sebeplerle Ki-Kare istatistiği model veri uyum indisleri içerisinde en zayıf olanıdır fakat geleneksel olarak rapor edilmektedir. Görüldüğü üzere örneklemin büyük olması sebebiyle ki-kare indisinin anlamlı çıkmasına dayalı olarak model veri uyumu olmadığı söylenebilir. Bu durum örneklem büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. MacCallum ve Austin (2000:219) yapmış oldukları meta analiz çalışmasında doğrulayıcı faktör analizinde SRMR ve RMSEA indislerinin kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir. DFA sonucunda Ki kare ve CFI değerleri kabul edilebilir eşiğin altındadır. Diğer taraftan SRMR(<0,010) ve RMSEA (<0,08) değerleri modelin uyum verdiği göstergesidir (Güngör, 2009:50; Harrington, 2009:23-27). Bu aşamada CFI değerinin beklenen seviyenin altında olması sebebiyle ikinci düzeyde DFA yapılmış, modifikasyon indisleri (MI) incelenerek model revize edilmiştir. MI değerleri 10 ve üzerinde (Schumacker et al., 2004:226) olan değişiklikleri içeren maddeler test edilen kuramsal orijinal model ile uyumu olumsuz etkilediği için ölçekten tamamen çıkartılmıştır. Toplamda 24 madde ölçekten çıkartılmıştır. Nihai olarak elde kalan 39 madde ile gerçekleştirilen DFA analizi ile ilgili model veri uyum indisleri Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4. Nihai Ölçekle Oluşturulan DFA Model Uyum İndisleri

<i>Ki-Kare</i>	İndisler
χ^2	1554,886
Sd	647
<i>p</i>	0,000
<i>RMSEA</i>	
Kestirim =	0,059 (00,55-0,062)
RMSEA Olasılığı<=	0,000
<i>CFI</i>	

CFI	0,811
TLI	0,720
SRMR=	0,061

Doğrulayıcı faktör analizinde; Ki-kare değeri, RMSEA, SRMR'nin mutlaka verilmesi gereklidir. Ek olarak CFI indiside sık verilenler arasında yer almaktadır. RMSEA'nın 0,08'e eşit ya da küçük olması ve p değerinin 0,05'den küçük olması, SRMR'nin 0,10'dan küçük olması (Güngör, 2009:50; Harrington 2009:23), CFI indisinin 0,8'ya da üstünde olması uyumun olduğunu gösterir (Schumacker et al., 2010:78). Nihai ölçeğin SRMR indisi 0,061, RMSEA indisi 0,059 ve p=0,000, CFI indisi ise 0,811 olarak bulunmuştur. Görüldüğü üzere SRMR, RMSEA ve CFI indisleri ölçeğin modele veri uyumunun olduğunu gösterirken, ki-kare değeri anlamlı sonuç vermiştir ve bu durum model veri uyumunun zayıf olduğunu göstermektedir. Fakat bu duruma örneklem büyüklüğünün yüksek olması sebep olduğu söylenebilir. Büyük örneklerde Ki-kare istatistiği toplamalı bir istatistik olduğundan değişken sayısı arttıkça yüksek çıkacağından χ^2/sd derecesinden yararlanılması önerilmektedir. Büyük örneklerde χ^2/sd oranının 3'ün altında olması mükemmel uyuma, 5'in altında olması orta düzeyde veri uyumuna karşılık geldiği belirtilmiştir (Kline, 2005:60; Şekercioğlu ve Çokluk, 2010:271-272). Ölçekte bu değer 2,4 olarak elde edilmiştir ve modelin çok iyi veri uyumuna işaret ettiği söylenebilir.

Tablo 5. DEÖ Maddeleri

Standartlaştırılmış Yük Kat sayıları

Rol ve İlişki Örüntüsü Alt Boyutu

madde 37. 0,506**

madde 50. 0,484**

madde 56. 0,540**

Boşaltım Örüntüsü Alt Boyutu

madde 48. 0,516**

madde 54. 0,508**

Kendini Algılama ve Benlik Kavramı Örüntüsü Alt Boyutu

madde 2.	0,266**
madde 17.	0,475**
madde 22.	0,629**
madde 9.	0,533**
madde 27.	0,521**
madde 35.	0,524**

Sağlığın Algılanması ve Yönetimi Örüntüsü Alt Boyutu

madde 38.	0,486**
madde 51.	0,482**

Aktivite&Egzersiz Örüntüsü Alt Boyutu

madde 9.	0,429**
madde 14.	0,547**
madde 19.	0,501**
madde 29.	0,361**

Cinsellik&Üreme Örüntüsü Alt Boyutu

madde 10.	0,386**
madde 20.	0,363**

Değer ve İnanç Örüntüsü Alt Boyutu

madde 1.	0,439**
madde 11.	0,564**
madde 16.	0,700**

madde 21.	0,552**
madde 31.	0,380**
madde 34.	0,699**
madde 42.	0,293**
Beslenme&Metabolik Örüntü Alt Boyutu	
madde 46.	0,495**
madde 52.	0,549**
madde 58.	0,385**
Bilişsel&Algısal Örüntü Alt Boyutu	
madde 13.	0,693**
madde 18.	0,579**
madde 28.	0,569**
Başetme&Stres Toleransı Örüntüsü Alt Boyutu	
madde 36.	0,482**
madde 43.	0,340**
madde 55.	0,384**
madde 60.	0,327**
Uyku v& Dinlenme Örüntüsü Alt Boyutu	
madde 53.	0,607**
madde 59.	0,363**
madde 61.	0,320**

Ölçeğin maddelerine ait standartlaştırılmış yük katsayı değerleri tablo 5’te yer almaktadır. Ölçeğe ait her bir maddeye ait standartlaştırılmış yük katsayısı değerlerinin, maddelerin

altında yer aldıkları alt boyutlarını $p < 0,001$ seviyesinde açıklayabildiklerini ve katsayıların 0,266 ile 0,700 arasında değiştiğini göstermektedir. DFA’da model tanımlanırken modeldeki faktörler gözlenemez ve içsel ölçeklere sahip olmadıkları için her bir modele ait tek bir çözüm bulunmaktadır. Bu nedenle faktörler kendilerine has ölçeklerle ölçülmektedir. Model tanımlanması oluşturulduktan sonra; faktör yükleri, faktör korelasyonu ve ölçüm hata varyansı tahmin edilir. Ana kütle parametreleri tahmin aşamasında örnek veriler kullanılarak tahmin edilmektedir. Modeli tanımlarken tek tek bütün parametrelerin tanımlanması gerekmektedir (Aytaç ve Öngen, 2012:16). Dismenore Etkilenmişlik Ölçeği’ne ait Fonksiyonel sağlık örüntüleri üzerine temellendirilmiş modelin bütün parametrelerinin tanımlandığı görülmektedir.

Tablo 6. Ölçeğin Boyut ve Toplam Puanları Arasındaki İlişkiler

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
1 Aktivite&Egzersiz		,392**	,659**	,542**	,220**	,330**	,508**	,509**	,364**	,664**	,637**	
2 Beslenme&Metabolik			,363**	,423**	,253**	,257**	,460**	,440**	,442**	,418**	,386**	
3 Bilişsel&Algısal				,525**	,225**	,391**	,541**	,533**	,331**	,637**	,600**	
4 Uyku&Dinlenme					,273**	,252**	,456**	,437**	,427**	,484**	,545**	
5 Değer&İnanç						,265**	,307**	,286**	,351**	,396**	,348**	
6 Cinsellik&Üreme							,392**	,292**	,274**	,359**	,252**	
7 Rol&İlişki								,526**	,342**	,532**	,488**	
8 Sağlığı algılama									,360**	,505**	,447**	
9 Boşaltım										,328**	,355**	
10 Kendini Algılama											,580**	
11 Başetme&Stres												
Toplam		,789**	,647**	,775**	,686**	,501**	,507**	,734**	,693**	,539**	,786**	,730**

Ölçek toplam ve alt boyut skorları arasındaki ilişkiler de Tablo 6'nın en alt satırında yer almaktadır. Toplam puan ile alt boyut puanları arasındaki ilişkilerin pozitif yönde 0,501 ile 0,789 arasında değiştiği ve tamamının $p < 0,001$ seviyesinde ileri düzeyde anlamlı olduğu görülmektedir. Tüm bu bulgular, ölçeğin yeterli düzeyde yapı geçerliğine sahip olduğuna ilişkin kanıt olarak değerlendirilebilir.

6.2.4. Birleşen Geçerlilik (Ölçüt Geçerliliği) İle İlgili Bulgular

Ölçülen kavramla ilişkili olduğunu düşündüğümüz değişkenleri ölçerek aralarında yüksek bir ilişki aranmasına birleşen geçerlik/ölçüt geçerlilik yada eşzaman geçerliliği adı verilir (Ebrinç, 2000:212). Bu amaçla dismenorenin değerlendirebildiği Fonksiyonel ve Emosyonel Dismenore Ölçeği ile geliştirilen Dismenore Etkilenmişlik Ölçeği arasındaki korelasyon incelenerek birleşen geçerliliği değerlendirilmiştir.

Tablo 7. Fonksiyonel ve Emosyonel Dismenore Ölçeği İle Dismenore Etkilenmişlik Ölçeği ve Alt Boyutları Birleşen Geçerlilik Bulguları

Ölçeklerin Alt Boyutları		FEDÖ		
		Fonksiyonel Toplam		Emosyonel
DEÖ	Aktivite&Egzersiz	,663**	,538**	,665**
	Beslenme&Metabolik	,380**	,362**	,409**
	Bilişsel&Algısal	,639**	,556**	,661**
	Uyku&Dinlenme	,535**	,409**	,524**
	Değer&İnanç	,251**	,242**	,272**
	Cinsellik&Üreme	,317**	,310**	,345**
	Rol&İlişki	,524**	,545**	,587**
	Sağlığı Algılama	,461**	,469**	,512**
	Boşaltım	,328**	,283**	,338**

	Kendini Algılama	,603**	,516**	,619**
	Başetme&Stres	,560**	,469**	,570**
Toplam		,710**	,631**	,741**

DEÖ ile FEDÖ alt boyut ve toplam puanları arasındaki ilişkilerin belirlenmesi için Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Pearson Korelasyon Analizi sonucunda iki ölçek ve alt boyutları arasında yüksek düzeyde korelasyon olduğu ve ilişkinin istatistiksel olarak ileri düzeyde anlamlı olduğu bulunmuştur ($r=,741$). Eş zaman geçerliliğinde varsa aynı kavramsal yapıyı ölçen daha önceden geliştirilmiş bir ölçek, böyle bir ölçek yoksa da benzer veya ilgili kavramları ölçen farklı ölçekler kullanılarak geliştirilen ölçekle aralarındaki ilişki pearson/spearman korelasyonu analiziyle incelenmektedir (Gözüm ve Aksayan, 2003:6). Bu değerlere göre DEÖ'nin eş zaman geçerliliğini sağladığı söylenebilir.

İç Tutarlılık Analizi İle İlgili Bulgular

DEÖ'nin Cronbach alfa katsayısı Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. DEÖ ve Alt Boyutları	Cronbach Alfa Katsayısı
Rol&İlişki	0,65
Sağlığı Algılama veYönetimi	0,54
Boşaltım	0,48
Aktivite&Egzersiz	0,71
Beslenme&Metabolik	0,47
Bilişsel&Algısal	0,79
Uyku&Dinlenme	0,61
Kendini Algılama Benlik Kavramı	0,70

Değer&İnanç	0,49
Başetme&Stres	0,66
Cinsellik&Üreme	0,53
Ölçek Toplam Cronbach Alfa	0,901
Ölçek Toplam Spearman-Brown	0,849
Ölçek Toplam Guttman	0,849

DEÖ'nin alt boyut ve ölçeğin toplamına ait güvenilirlik oranlarını belirlemek üzere Cronbach Alfa katsayıları hesaplanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 8'de yer almaktadır. Buna göre, ölçek alt boyutlarına ait Cronbach Alfa katsayılarının 0,48 ile 0,79 arasında değiştiği görülmektedir. Alt boyutlarda elde edilen düşük Cronbach alfa katsayılarının alt boyutlardaki madde sayılarının az olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim, literatürde madde sayısı ile Cronbach alfa değeri arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu bilinmektedir (Wells and Wollack, 2003:6). Bununla birlikte ölçeğin toplam Cronbach alfa değeri 0,90 olarak bulunmuştur. Testin birbirine eşit iki ayrı yarıya ayrılması ile hesaplanan Spearman-Brown ve Guttman iç tutarlılık katsayıları 0,84 olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre ölçekteki bütün maddelerin aynı özelliği ölçtüğü söylenebilir, daha açık ifadeyle DEÖ ölçeği güvenilir bir ölçüm aracıdır.

Tablo 9.Zamana göre değişmezlik ile ilgili bulgular

Alt Boyutlar	Son Test Rol&İliski Test_Uyku&Din	Test Sağlığı	Son Test Bosaltım Test_Kendini	Test_Aktivite& Test_Beslenme &	Test_Değer& Test_Bilişsel&al	Son Test_Baş etme&Stres	Test_Cinsellik& Son Test Toplam
Ön Test_Rol&İliski	r 0,96						
	P 0,00						
Ön	r 0,8						

Test_Uyku&din lenme		3	
	p	0,0	00
Ön Test_Sağlığı Algılama	r	0,9 8	
	p	0,0	00
Ön Test_Boşaltım	r	0,7 1	
	p	0,0	00
Ön Test_Kendini Algılama	r	0,7 4	
	p	0,0	00
ÖnTest_Aktivite &Egzersiz	r	0,8 0	
	p	0,0	00
ÖnTest_Beslen me&Metabolik	r	0,96	
	p	0,000	
Ön Test_Değer&İna nç	r	0,9 3	
	p	0,0	00
Ön Test_Bilişsel&A	r	0,9 2	

lgısal	p	0,0 00
Ön Test_Baş etme&Stres	r	0,7 9
	p	0,0 00
Ön Test_Cinsellik& Üreme	r	0,8 9
	p	0,0 00
Ön Test_Toplam	r	0,9 5
	p	0,0 00
	n	40

Ölçeğin zamana göre değişmezliğini test edebilmek için 40 kişilik bir gruba aynı test bir ay sonra tekrar uygulanmış ve korelasyonlarına bakılmıştır. Buna göre bulgular 0,71 ile 0,96 arasında değişmekle birlikte 2 uygulama puanı arasında yüksek düzeyde pozitif doğrusal bir ilişki bulunmuştur ($r=0,95$, $p=0,000$). Test-tekrar test güvenilirliği; bir testin aynı gruba belli aralıklarla iki kez uygulanmasıyla elde edilen puanlar arasındaki korelasyon ile açıklanır. İki uygulama arasındaki zaman, ölçülen davranışa ve hedef kitleye göre değişmekle birlikte ortalama 2-4 haftalık bir sürenin genellikle uygun olduğu söylenebilir. İki puan seti arasındaki ilişkinin derecesi, varsayımların karşılandığı durumda Pearson korelasyon katsayısı kullanılarak hesaplanır(Bayram, 2009:34). Hesaplanan korelasyon katsayısı, testin zamana bağlı olarak ne derece kararlı ölçümler verdiğini yorumlamak amacıyla kullanılır (Büyüköztürk, 2012:169). Buna göre DEÖ'nin zamana göre kararlı ölçümler verdiği bulunmuştur.

SONUÇ

Sonuç olarak; DEÖ'nin Cronbach alpha, Spearman Brown ve Guttman güvenilirlik katsayılarının kapsam geçerlilik oranın, yapı geçerlilik oranının, içerik geçerlilik oranının; birleşen geçerliliğinin ve test tekrar test tekniği sonuçlarının bir bütün olarak değerlendirildiğinde dismenoreli kadınların değerlendirilmesinde kullanılabilecek güvenilir ve geçerli bir ölçek olduğu sonucuna varılmıştır.

KAYNAKLAR

- 1.Agarwal K, Agarwal A. *A study of dysmenorrhea during menstruation in adolescent girls. Indian Journal of Community Medicine.* 2010;35(1):159-164.
- 2.Akgül A, Çevik O. *İstatistiksel Analiz Teknikleri.* Emek Ofset., Ankara;2005, s:91-110.
- 3.Al-Kindi R. Al-Bulushi A. *Prevalence and impact of dysmenorrhoea among omani high school students. Sultan Qaboos University Medical Journal.* 2011;11(4):485-491.
- 4.Ambresin AE, Belanger RE, Chamay C, Berchtold A, Narring F. *Body dissatisfaction on top of depressive mood among adolescents with severe dysmenorrhea.* Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology. 2012;25:19-22.
- 5.Aykut M, Günay O, Gün İ, Tuna R, Balcı E, Özdemir M, Öztürk Y. *Biyolojik, sosyo-demografik ve nutrisyonel faktörlerin dismenore prevalansına etkisi.* Erciyes Tıp Dergisi. 2007;29(5):393-402.
- 6.Aytaç M, Öngen B. *Doğrulayıcı Faktör Analizi İle Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğinin Yapı Geçerliliğinin İncelenmesi.* İstatistikçiler Dergisi. 2012;5:14-22.
- 7.Baker FC, Driver HS, Rogers GG, Paiker J, Mitchell D. *High nocturnal body temperatures and disturbed sleep in women with primary dysmenorrhea.* American Journal of Physiology.
- 8.Banikarim C, C MR, Kelder SH. *Prevalence and impact of dysmenorrhea on hispanic female adolescents.* Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine. 2000;154:1226-1229.
- 9.Bayram, N. *Sosyal Bilimlerde SPSS ile Veri Analizi.* Ezgi Kitabevi. Bursa.2009..
- 10.Burnett MA, Antao V, Black A. *Prevalence of primary dysmenorrhea in Canada. Journal of Obstetrics and Gynaecology Canada.* 2005;27(8):765-770.
- 11.Büyüköztürk Ş. *Testlerin Geçerlilik ve Güvenirliliğinde Kullanılan Bazı İstatistikler.* Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. 16. Baskı, Pegem Akademi, Ankara, 2012, s:167-182.
- 12.Cakır M, Mungan I, Karakas T, Giriskan I, Okten A. *Menstrual pattern and common menstrual disorders among university students in Turkey.* Pediatrics International. 2007;49(6):938-942.

- 13.Can HÖ, *Kadın Sağlığı*, Ed. Şirin A, Kavlak O. İçinde: Menstrual Siklus Bozuklukları, İstanbul, Bedray Yayıncılık, 2008. s:148–172.
- 14.Chan SS, Yiu KW, Yuen PM, Sahota DS, Chung TK. *menstrual problems and health-seeking behaviour in hong kong chinese girls*. The Hong Kong Medical Journal. 2009;15(1):18-23.
- 15.Chantler I, Mitchell D, Fuller A. *Actigraphy quantifies reduced voluntary physical activity in women with primary dysmenorrhea*. The Journal of Pain. 2009;10(1):38-46.
- 16.Chia CF, Lai JHY, Cheung PK, Kwong LT, Lau FPM, Leung KH, Leung MT, Wong FCH, Ngu SF. *Dysmenorrhoea among hong kong university students: prevalence, impact, and management*. The Hong Kong Medical Journal. 2013;19:222-228.
- 17.Chiou MH, Wang HH. *Predictors of dysmenorrhea and self-care behavior among vocational nursing school female students*. Journal of Nursing Research. 2008;16(1):17-24.
- 18.Chrisler C. **Teaching Taboo Topics: Menstruation, Menopause, and the Psychology of Women**. Psychology of Women Quarterly. 2013. 37: 128-132
- 19.Çıtak N, Terzioğlu F (2002) “*Abant İzzet Baysal Üniversitesinde Öğrenim Gören Kız Öğrencilerin Primer Dismonereye İlişkin Bilgi ve Uygulamaları*”. Sağlık ve Toplum Dergisi, 12(3):69-79.
- 20.Ebrinç, S. *Psikiyatrik Derecelendirme Ölçekleri ve Klinik Çalışmalarda Kullanımı*. Klinik Psikofarmakoloji Bülteni, 2000;10:109-116.
- 21.Erdoğan M. **Genç Kızlarda Primer Dismenore Ve Vücut Kitle İndeksi**. Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013, Aydın (Danışman: Yard. Doç. Dr. S Özsoy).
- 22.Eryılmaz G, Özdemir F, Pasinlioglu T. **Dysmenorrhea prevalence among adolescents in eastern Turkey: its effects on school performance and relationships with family and friends**. Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology. 2010;23:267-272.
- 23.French L. **Dysmenorrhea**. American Family Physician. 2005;71(2):285-291.
- 24.Fujiwara T, Nakata R. *Skipping breakfast is associated with reproductive dysfunction in post-adolescent female college students*. Appetite. 2010;55:714-717.
- 25.Gagua T, Tkeshelashvili B, Gagua D. *Primary dysmenorrhea: prevalence in adolescent population of Tbilisi, Georgia and risk factors*. Journal of the Turkish German Gynecological Association. 2012;13:162-168.

- 26.Gözüm, S, Aksayan S. *Kültürlerarası ölçek uyarlaması için rehber u: psikometrik özellikler ve kültürlerarası karşılaştırma*. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi. 2002;4(2):9-20.
- 27.Grandi G, Ferrari S, Xholli A, Cannoletta M, Palma F, Romani C, Volpe A, Cagnacci A. *Prevalence of menstrual pain in young women: what is dysmenorrhea?* Journal of Pain Research. 2012;5:169-174.
- 28.Güngör İ. *Doğumda Anne Memnuniyetini Değerlendirme Ölçeğinin Geliştirilmesi*. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009, İstanbul (Danışman: Prof. Dr. N Kızılkaya Beji):50.
- 29.Harlow SD and Campbell MR. *Epidemiology of menstrual disorders in developing countries: a systematic review*. BJOG.2004;111:1:6-16.
- 30.Harrington, D. *Confirmatory Factor Analysis*. Oxford University Press. Newyork, USA, 2009:23-27.
- 31.Hillen TI, Grbavac SL, Johnston PJ, Straton JA, Keogh JM. (1999). *Primary dysmenorrhea in young western australian women: prevalence, impact, and knowledge of treatment*. The Journal of Adolescent Health. 1999;25(1):40-45.
- 32.Jang IA, Kim MY, Lee SR, Jeong KA, Chung HW. *Factors related to dysmenorrhea among Vietnamese and Vietnamese marriage immigrant women in South Korea*. Korean Society of Obstetrics and Gynecology. 2013;56(4):242-248.
- 33.Jung HM, Kim YS. *Factors affecting dysmenorrhea among adolescents*. Journal of Korean Academy of Child Health Nursing. 2004;10(2):196-204.
- 34.Karanisoğlu H, Dinç H. *Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği El Kitabı İçinde: Üreme Organı Yapı ve Fonksiyon Bozuklukları*. Coşkun A, eds. 1. Ed. İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları; 2012, s:417-443.
- 35.Kısa S, Zeyneloğlu S, Yılmaz D, Verim E. *Evlilik hazırlığı yapan çiftlerin cinsellikle ilgili bilgi ve inanışları*. TAF Preventive Medicine Bulletin. 2013;12(3):297-306.
- 36.Kitamura M, Takeda T, Koga S, Nagase S, Yaegashi N. *Relationship between premenstrual symptoms and dysmenorrhea in japanese high school students*. Archives of Women's Mental Health. 2012;15:131-133.
- 37.Kline RB. *Principles and Practice of Structural Equation Modeling* (2nd Edition ed.). The Guilford Press, New York. 2005

- 38.Lefebvre G, Pinsonneault O, Antao V, Black A, Burnett M, Feldman K, Lea R, Robert M. ***Primary dysmenorrhea consensus guideline***. Journal Of Obstetrics And Gynaecology Canada. 2005;27(12):1117-1146.
- 39.MacCallum RC, Austin JT. ***Applications of structural equation modeling in psychological research***. Annual review Psychology. 2000;51:201-226.
- 40.MacCallum, R. C. & Widaman, K. F. (1999). ***Sample Size in Factor Analysis***. *Psychological Methods*. Vol.4. No. 1.84-99.
- 41.Mazza D. ***Primary dysmenorrhea***. Women's Health Medicine, 2006; 3(5):207-210
- 42.Nazarpour S, Khazai K. ***Correlation between body image and coping styles with severity of primary dysmenorrhea***. Journal of Fundamentals of Mental Health. 2013;14(4):344-355.
- 43.O'Connell K, Davis AR, Westhoff C. ***Self-treatment patterns among adolescent girls with dysmenorrhea***. Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology. 2006;19:285-289.
- 44.Ortiz MI. ***Primary Dysmenorrhea among Mexican university students: prevalence, impact and treatment***. European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology 152 (2010);73-77.
- 45.Oskay Ü, Can G, Taş D, Sezgin Ö. (2008). ***Hemşirelik yüksekokulu öğrencilerinde görülen perimenstrual sorunlar***. İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yükseokulu Dergisi. 2008;16(63):157-164.
- 46.Özerdoğan N, Sayiner D, Ayrancı U, Unsal A, Giray S. ***Prevalence and predictors of dysmenorrhea among students at a university in Turkey***. International Journal of Gynecology & Obstetrics. 2009;107:39-43.
- 47.Pirkalani KK, Rad ZT. ***Comparative Evaluation of Sexual Attitude and Function of Normal and Dysmenorrhea Patients with the QSAF*** 2009. European Psychiatry. 2013;28(1):1
- 48.Polat A, Celik H, Gurates B, Kaya D, Nalbant M, Kavak E, Hanay F. ***Prevalence of primary dysmenorrhea in young adult female university students***. Archives of Gynecology and Obstetrics. 2009;279:527-532.
- 49.Potur DC, Bilgin NC, Kömürcü N. ***Prevalence of dysmenorrhea in university students in Turkey: effect on daily activities and evaluation of different pain management methods***. Pain Management Nursing. 2013;11:1-10. doi: 10.1016/j.pmn.2013.07.012

50. Poureslami M, Osati-Ashtiani F. *Assessing knowledge, attitudes, and behavior of adolescent girls in suburban districts of tehran about dysmenorrhea and menstrual hygiene*. Journal of International Women's Studies. 2002;3(2):51-61.
51. Pullon S, Reinken J, Sparrow M. *Prevalence of dysmenorrhoea in Wellington women*. N Z Med J. 1988; 10;101(839):52-4.
52. Santera M, Wykeb S, Warner P. *Women's management of menstrual symptoms: findings from a postal survey and qualitative interviews*. Social Science & Medicine. 2008;66:276-288.
53. Santana T, Wehbe N, Ziade F. *Exploring dysmenorrhoea and menstrual experiences among Lebanese female adolescents*. Eastern Mediterranean Health Journal. 2012;18(8):857-863.
54. Sarracino R, Rossi R. *Dysmenorrhea and female sexuality*. Sexologies. 2008;17:137
- Schumacker, Randall E. and Richard G. Lomax. *A Beginner's Guide to Structural Equation Modeling*. Lawrence Erlbaum Associates, New Jersey, 1996
55. Şekerciöğlü, G, Çokluk, Ö, Büyüköztürk, Ş. *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik*. Pegem A Akademi. Ankara;2010:271-272.
56. Şentürk Erenel A, Şentürk İ. *Sağlık meslek lisesi öğrencilerinin dismenore yaşama durumları ve dismenore ile baş etmeye yönelik uygulamaları*. Hacettepe Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 2007;48-60.
57. Tangchai K, Titapant V, Boriboonhirunsarn D. *Dysmenorrhea Thai adolescent: prevalence, impact and knowledge of treatment*. Journal Medical Association Thai. 2004;87(3):69-73.
58. Taşcı KD. *Hemşirelik öğrencilerinin premenstrual semptomlarının değerlendirilmesi*. TAF Preventive Medicine Bulletin. 2006;5(6):434-443.
59. Unsal A, Ayrancı A, Tozun M, Arslan G, Calik E. *Prevalence of dysmenorrhea and its effect on quality of life among a group of female university students*. Upsala Journal of Medical Sciences. 2010;115:138-145.
60. Unsal A, Ayrancı A, Tozun M, Arslan G, Calik E. *Prevalence of dysmenorrhea and its effect on quality of life among a group of female university students*. Upsala Journal of Medical Sciences. 2010;115:138-145.
61. Vicdan K, Kükner S, Dabakoğlu T. *Demographic and epidemiological features of female adolescents in Turkey*. Journal of Adolescent Health. 1996 ;1:54-58.

62. Walsh MT, LeBlanc L, McGrath PJ. *Menstrual pain intensity, coping, and disability: the role of pain catastrophizing*. Pain Medicine. 2003;4(4):352-361.
63. Wells, Craig S. ve Wollack, James A. (2003). *An Instructor's Guide to Understanding Test Reliability*. Testing & Evaluation Services. Madison:6.
64. Wijesiri HSMSK, SureshTS. *Knowledge and attitudes towards dysmenorrhea among adolescent girls in an urban school in Sri Lanka*. Nursing and Health Sciences. 2013;15:58-64.
65. Wong LP. *Attitudes towards dysmenorrhoea, impact and treatment seeking among adolescent girls: A rural School-Based Survey*. The Australian Journal of Rural Health. 2011a;19:218-223.
66. Wong LP. *Premenstrual syndrome and dysmenorrhea: urban-rural and multiethnic differences in perception, impacts, and treatment seeking*. Journal of Pediatric & Adolescent Gynecology. 2011b;24:272-277.
67. Yılmaz T, Yazıcı S. *Characteristics of dysmenorrhea situations of midwifery and nursing students*. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 2008;11(3):1-8.

KADIN SAĞLIĞI GÖSTERGELERİNDE ULUSLARARASI EŞİTSİZLİKLER INTERNATIONAL INEQUALITIES IN INDICATORS OF WOMEN'S HEALTH

Yrd. Doç. Dr. Gökhan ABA,

İstanbul Aydın Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Kurumları Yöneticiliği Bölümü Öğretim Üyesi

gokhanaba@aydin.edu.tr

ÖZET

Bir ülkenin gelişmişliği büyük oranda sağlıklı nesillerin yetiştirilmesine bağlıdır. Sağlıklı nesillerin yetiştirilmesinde ise en büyük rol kadınlara düşmektedir. Kadının rolü bu derece önemli olmasına rağmen kadınlar, başta sağlık olmak üzere toplumun her alanında eşitsizliklere maruz kalmaktadır. Hem kadının biyolojik ve fizyolojik özelliklerinden doğan gebelik ve doğuma bağlı riskler, hem de toplumun kadına atfettiği toplumsal cinsiyet faktörleri bu eşitsizliklerin doğmasına neden olmaktadır.

Bu çalışma, kadın sağlığı göstergeleri bakımından uluslararası eşitsizlik boyutunu ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda kadın sağlığına ilişkin uluslararası kaynaklardan elde edilen veriler kullanılmıştır. Çalışmada örneklem seçimine gidilmemiş yeterli ve güvenilir verisine ulaşılan 175 ülke çalışmaya dâhil edilmiştir. Öncelikle sağlık göstergelerinin minimum ve maksimum değerleri tablo halinde gösterilmiş, sonrasında ise her ülkenin bu göstergelerden aldığı puanlar hesaplanmıştır. Bu puanlar ile ülkelerin gelir gruplarına ve bölgelere göre dağılımı ve ülkelerin eşitsizlik sıralaması ortaya çıkarılmıştır. Uluslararası eşitsizlikler liste halinde ve dünya haritası üzerinde gösterilmiştir.

Yapılan analizler sonucunda; gelir gruplarına göre baktığımızda, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre düşük gelir grubundaki ülkelerin, bölgelere göre baktığımızda ise Afrika ülkelerinin diğer ülkelere göre eşitsizliklere daha fazla maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Ülkelerin kadın sağlığına ilişkin göstergelerden aldığı puanların sıralamasıyla ortaya çıkarılan eşitsizlik sıralamasında ise genel olarak Avrupa ülkelerinin diğer ülkelere göre daha iyi durumda oldukları, Afrika ülkelerinin ise son sıralarda yer aldığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun ülkelerin sağlık hizmetleri sunumunda strateji ve politikalar geliştirirken kadın sağlığı konusunu öncelik haline getirmeleri, ulusal ve uluslararası kuruluşların, gelişmemiş ülkelerdeki eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik politikalarını gözden geçirmeleri ve etkinliğinin artırılması gerektiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Eşitsizlikler, Kadın Sağlığı, Kadın Sağlığı Göstergeleri.

ABSTRACT

A country's level of development is related to raising healthy generations. Women play an important role in raising healthy generations. Despite the importance of women's role in this context, women are exposed to inequality in health services as well as other areas of public life. Risks associated with pregnancy and childbearing, which derive from women's biological and physiological features, and gender factors attributed to women lead to such inequalities.

The present study aimed to unfold international inequalities in indicators of women's health. For this purpose, data obtained from international studies on women's health was used. A specific sampling method was not used and reliable data pertaining to 175 countries was included in the present study. First, the minimum and maximum values of health indicators were shown in a table. Second, each country's score related to these indicators was calculated. These scores showed the distribution of income groups, regions, and inequality ranking of the countries. International inequalities were demonstrated by a list and were shown on the world map.

Analyses revealed that countries in the low income group and countries in Africa were exposed to inequalities at higher rates compared to other countries. In the inequality ranking of countries, which was determined by scores of women's health indicators, European countries were in a better condition, while African countries were in the worst condition.

In conclusion, irrespective of the level of development, countries should prioritize the topic of women's health when developing strategies and policies in the provision of health services. National and international organizations should review their policies of reducing inequalities in undeveloped countries and efficacy should be increased.

Key Words: Inequalities, Women's Health, Indicators of Women's Health

GİRİŞ

İnsanların yaşamlarını sürdürebilmesi ve diğer insan haklarının uygulanabilmesi için gerekli ve vazgeçilmez bir hak olan sağlığı Dünya Sağlık Örgütü şu şekilde tanımlamıştır; "Sağlık, yalnızca hastalık ve sakatlığın olmayışı değil; bedensel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir" (World Health Organization, 2006:1). Sağlık temel bir insanlık hali olmasına karşın dünyada, sadece ülke içindeki bölgeler arasında değil ülkeler arasında da büyük sağlık düzeyi farklılıkları vardır. Birtakım özelliklere sahip olmasından dolayı bu farklılıklar kadınlar arasında daha belirgindir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin 25. Maddesi doğrudan bu duruma atıf yapmaktadır (www.un.org/en/documents/udhr/, Erişim tarihi: 10.01.2015);

“Madde 25: Anaların ve çocukların özel bakım ve yardım görme hakları vardır. Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar”.

Uluslararası kuruluşlar ile beraber hemen hemen tüm dünya ülkeleri 1970'lerin başında sağlığı da içeren kadın konusunun üzerinde durmaya başlamışlar ve bu güne kadar birçok başarılar elde etmişlerdir. Tüm kazanımlara rağmen kadın sağlığı hala özel önem ve öncelik gerektirmektedir (Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, 2014:7).

Kadın sağlığı, sadece kendisi açısından değil, aynı zamanda çocuğu ve ailesi açısından da büyük önem arz etmektedir. Bu sebeple kadın sağlığı ve aile sağlığı kavramları iç içedir. Aile sağlığı, aile üyelerinin fiziksel, ruhsal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilmesine, sosyal yaşama katılabilmesine ve aile üyelerinin rollerini, kendisi ve ailesi için sorumluluklarını yerine getirebilmesine bağlıdır. Aile içindeki bu etkileşim ve bağ nedeniyle aile üyelerinden birinin sağlığındaki bozulma, aile içindeki dengeyi bozar. Sağlığı bozulan kişi özellikle kadın olduğunda bu denge daha da etkilenir (Taşkın, 2003:1).

Kadın Sağlığı, kadının doğumdan ölümüne kadar olan süredeki tüm sağlık durumunu kapsar. Kadın sağlığı hizmetlerindeki çağdaş yaklaşım, yaşam boyu, bütün yaş gruplarını ve etkileyen tüm faktörleri göz önüne alan kapsamlı bir yaklaşımı gerektirmektedir. Kadın sağlığı denildiğinde, her ne kadar bütüncül yaklaşım kabul edilse de özellikle gelişmekte olan ülkelerde geleneksel olarak ilk önce üreme sağlığı ve aile planlaması akla gelmektedir (Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, 2014:8). Kadın sağlığı yalnızca biyolojik özelliklerinden (üreme, gebelik, doğum vs.) dolayı değil sosyal ve kültürel yapı, siyasi, ekonomik ve sosyal haklar açısından da değerlendirilmesi gereken bir durumdur (Alexander et al, 2010:4; Johnstone et al, 2001:3). Bu nedenle kadının tüm yaşam evresi boyunca sağlığını koruyucu ve geliştirici önlemlerin alınması gerekmektedir. Zira kadınlar hayatı boyunca birçok tehlike ile karşı karşıya kalmaktadır. Gebelik ve doğuma bağlı yaşadığı sağlık sorunları, cinsel yolla bulaşan hastalıklar, şiddete ve tecavüz olaylarına maruz kalma vs. faktörler kadın sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir (Akın, 2010: 73; Kılıç, 1998: 110).

Çoğu ülkede kadınların yaşam beklentileri erkeklerden daha uzundur. Dünya ortalamasına bakıldığında, kadınların yaşam beklenti süresi erkeklerden beş yıl daha fazla olduğu görülmektedir (WHO, 2014: 68). Bu gerçekler kadınların sağlıklı olduğu gibi bir algılamaya neden olur. Bu "extra" yılların, çoğu önlenemez olan kronik hastalıklar ve sakatlıklarla geçirildiği gerçeği ise gözden kaçırılmaktadır. Birçok kadın karşılaştıkları sağlık risklerinden, dolayısıyla bu risklerin kontrolü ve ciddi hastalık ve kazalardan korunma yöntemlerinden haberdar değildir. (Last, 2001:45). Bunun yanı sıra, kadınların üreme sağlığı sorunlarını erkeklerden çok daha fazla yaşadıkları ve bu durum özellikle üreme çağında (15-49 yaş arası) daha da arttığı görülmektedir (Özbaş ve Özkan, 2010: 542).

İnsanlığın küresel düzeyde yaşadığı temel sorunların merkezinde yer alan eşitsizlikler, sağlık için büyük tehdit oluşturmakta ve sağlığı olumsuz etkileyen etmenlerin ardındaki temel neden olarak görülmektedir. Bu eşitsizlikler, kadın sağlığı perspektifinden iki açıdan değerlendirilebilir. Birincisi kadın-erkek eşitsizliği, diğeri ise kadın sağlığı göstergeleri açısından ülkeler arası meydana gelen eşitsizliklerdir. Zira kadın sağlığını tehdit eden riskler çoğunlukla gelişmemiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerde meydana gelmekte ve bu durum sağlık açısından büyük önem arz etmektedir. Bu çalışmada kadın-erkek eşitsizliğine yer verilmemiştir. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, kadın sağlığına ilişkin bazı göstergeler açısından uluslararası sağlık eşitsizliklerin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesidir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma geriye dönük tanımlayıcı nitelikte bir araştırmadır. Araştırma evrenini Dünya Sağlık Örgütü'ne üye toplam 194 ülke oluşturmaktadır. Bazı ülkelere ait yeterli ve güncel verilere ulaşılamaması sebebiyle toplam 175 ülke araştırma kapsamına alınmıştır. Bu nedenle araştırmanın örneklemini 175 ülke oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında, literatür bilgisine ve ülke verilerine ulaşılabilirlik durumuna göre toplam 6 değişken kullanılmıştır. Bu değişkenler; yaşam beklentisi (yıl; kadın), anne ölüm oranı (her yüz bin canlı doğumda), kontraseptif (doğum kontrol) yöntem kullanımı (herhangi bir yöntem; 15-49 yaş kadınların yüzdesi olarak), doğurganlık oranı (15-49 yaş arası her bir kadın başına), adolesan doğurganlık oranı (15-19 yaş arası her bin kadın başına) ve sağlık personeli tarafından yaptırılan doğumlardır (toplam doğumların yüzdesi olarak).

Çalışma kapsamında öncelikle sağlık göstergelerinin minimum/maksimum değerleri ve Türkiye'ye ait değerler tablo halinde gösterilmiş, sonrasında ise her ülkenin bu göstergelerden aldığı puanlar hesaplanmıştır. Ükelere (n:175) ait her bir değişken en kötü göstergeden en iyi göstergeye doğru sıralanmış ve her ülkeye karşılık gelen sıra puanı skor olarak atanmıştır. Bu puanlar, en kötü göstergeye sahip olan ülke 1 puan olmak üzere 1-175 arasında değişmektedir. Aynı değere sahip olan ülkelere aynı puan verilmiştir. Bu puanlar ile ülkelerin gelir gruplarına ve bölgelere göre dağılımı ve ülkelerin eşitsizlik sıralaması ortaya çıkarılmıştır. Uluslararası eşitsizlikler liste halinde ve dünya haritası üzerinde gösterilmiştir. Son olarak kadın sağlığı göstergelerine ilişkin bulgular, DSÖ bölgelerine ve gelir gruplarına göre grafiksel dağılımlarına yer verilmiştir.

BULGULAR

Kadın Sağlığı Göstergelerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde ülkelerin kadın sağlığı göstergeleri ve bu değerlerden aldıkları puanlar yer almaktadır. Tablo 1'de, ülkelerin her bir değişkenden aldıkları toplam puanlara göre

minimum ve maksimum dilime denk gelen ülkelere ve Türkiye'ye ait sonuçlara yer verilmiştir.

Tablo-1 incelendiğinde doğumda beklenen yaşam süresinin Sierra Leone'de 46 yıl, Japonya'da 87 yıl olduğu görülmektedir. Anne ölüm oranı Sierra Leone'de yüz binde 1100, Japonya'da yüz binde 1; kontraseptif yöntem kullanımı Çad'da % 2.8, Norveç'te % 88.4; doğurganlık oranı Nijer'de 7.6, Güney Kore'de 1.3; Adolesan doğurganlık oranı Nijer'de binde 229, Bosna Hersek'te binde 2.3; sağı personeli tarafından yaptırılan doğumlar Etiyopya'da % 10, Slovenya'da % 100'dür.

Tablo 2'de ülkelerin; kadın sağı göstergelerinden elde ettikleri toplam puanlar ve bu puanlardan elde edilen, ilk on ve son on sıradaki ülke sıralamaları yer almaktadır. Buna göre birinci sırada 949 puanla Güney Kore alırken, son sıradaki Nijer'in puanı ise 45'tir. Türkiye ise 646 puanla 67. sırada yer almaktadır. Ülkelerin almış oldukları puanlara göre dağılımı dünya haritası üzerinde gösterilmiştir (Şekil 1). Ülkeler, almış oldukları toplam puanlara göre çok yüksekte çok düşüğe doğru beş sınıfta ele alınmıştır.

<u>Sağlık Göstergeleri</u>	<u>Min.</u>		<u>Max.</u>		<u>Türkiye</u>	
	Değer	Puan	Değer	Puan	Değer	Puan
Yaşam Beklentisi (kadın) /Puan	Sierra Leone		Japonya			
	46	1	87	175	78	109
Anne Ölüm Oranı/ Puanı	Sierra Leone		Japonya			
	1100	1	1	175	20	125
Kontraseptif Yöntem Kullanımı/Puanı	Çad		Norveç			
	2,8	1	88,4	175	73	140
Doğurganlık Oranı/Puanı	Nijer		Güney Kore*			
	7,6	1	1,3	173	2,1	104
Adolesan Doğurganlık Oranı/ Puanı	Nijer		Bosna Hersek			
	229	1	2,3	175	31	104
Sağlık Personeli Tarafından Yapıtılan Doğumlar	Etiyopya		Güney Kore*			
	10	1	100	155	99	115
Genel	Nijer		Güney Kore			
	45		949		646	

Tablo 1. Kadın Sağlığı Göstergelerine İlişkin Bilgiler

Değer: Ülkenin o değişken ile ilgili gerçek verisini, Puan: ülkenin o değişkenden elde ettiği puanı vermektedir.

* Aynı değere (ve aynı puana) sahip birden fazla ülke olduğu için, bu ülke tesadüfî olarak seçilmiştir.

Tablo 2. Ülkelerin kadın sağlık göstergelerinden aldıkları toplam puana göre sıralamaları

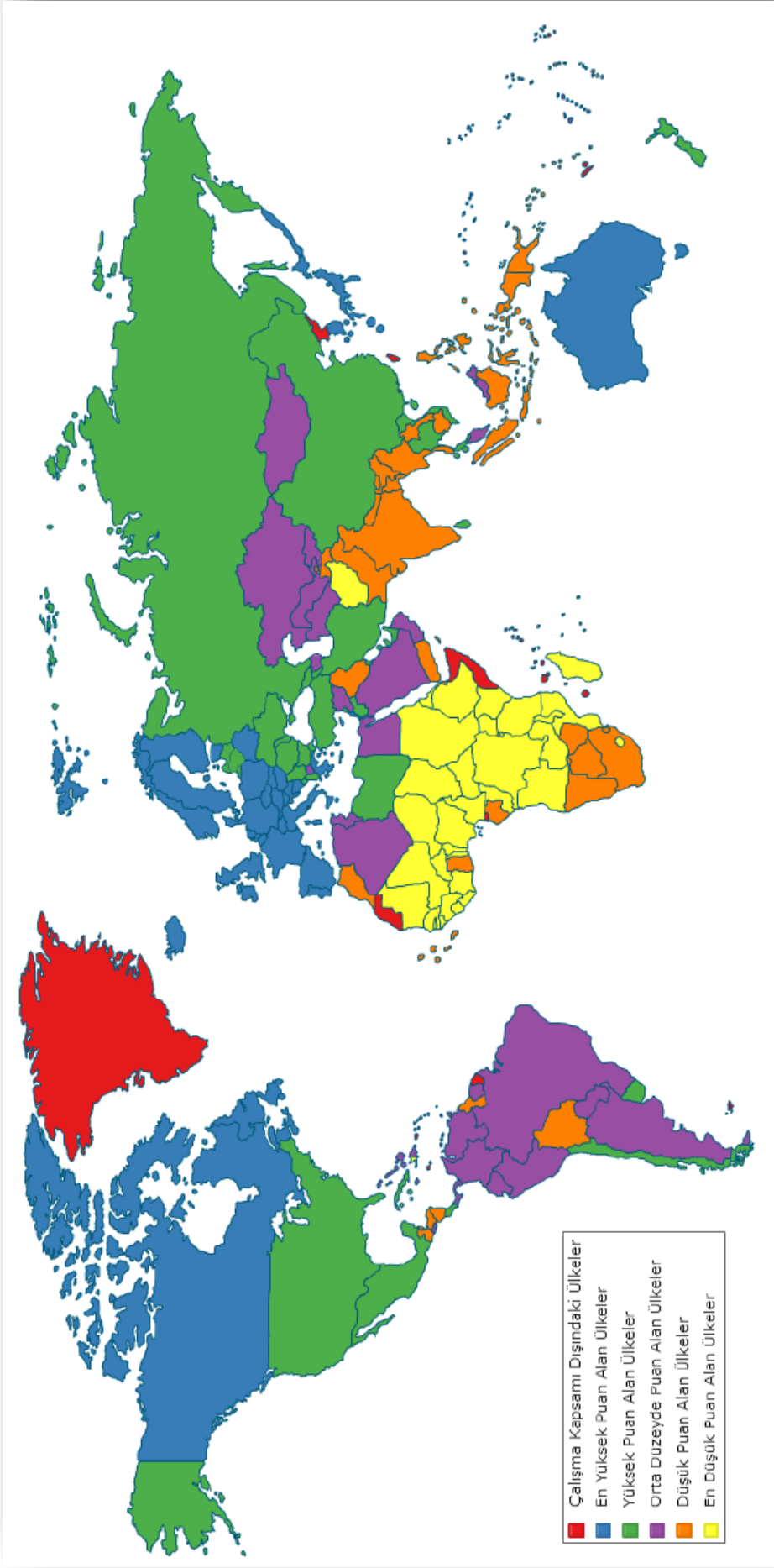
İLK 10'DA YER ALAN ÜLKELER

<u>Sıra</u>	<u>Ülke</u>	<u>Puan</u>
1.	Güney Kore	949
2.	Slovenya	933
3.	İsviçre	932
4.	Singapur	931
5.	Lüksemburg	927
6.	Finlandiya	917
7.	İtalya	913
8.	Malta	907
9.	Polonya	905
10.	Portekiz	904

SON 10'DA YER ALAN ÜLKELER

<u>Sıra</u>	<u>Ülke</u>	<u>Puan</u>
166.	Gine-Bissau	100
167.	Fildişi Sahili	91
168.	Sierra Leone	87
169.	Gine Cumhuriyeti	82
170.	Nijerya	80
171.	Orta Afrika Cumhuriyeti	78
172.	Mali	69
173.	Mozambik	65
174.	Angola	60
175.	Nijer	45

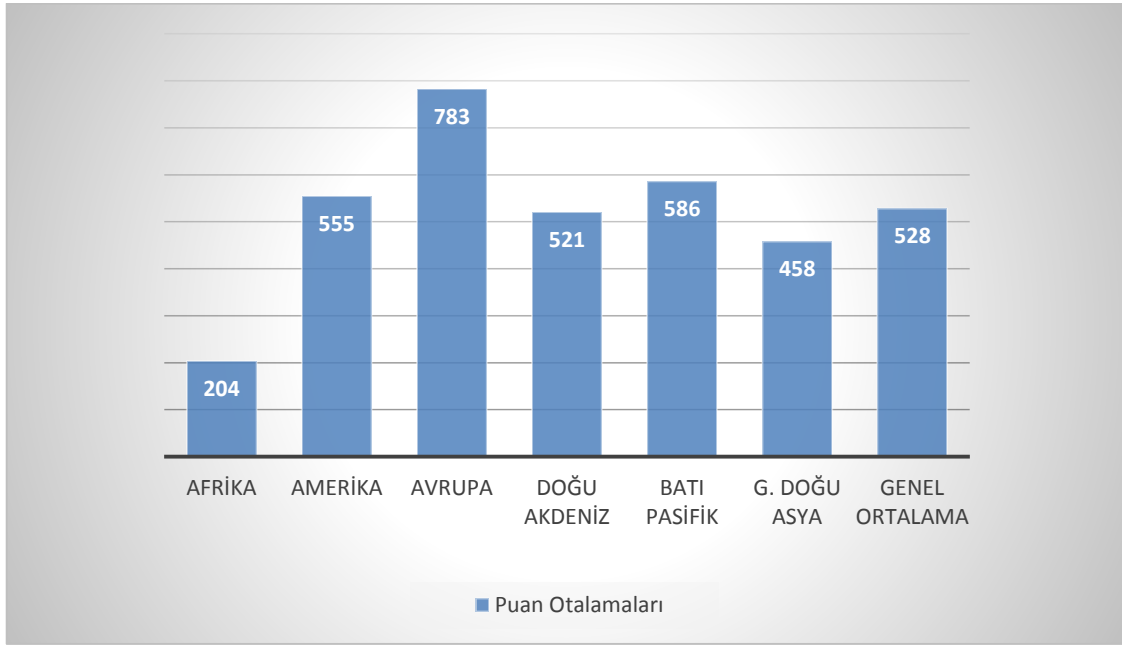

Şekil 1. Ülkelerin kadın sağlık göstergelerinden elde ettikleri puanlara göre dünya haritası üzerinde sınıflandırılması

Kadın Sağlığı Göstergelerinin Bölgelere Göre Dağılımı

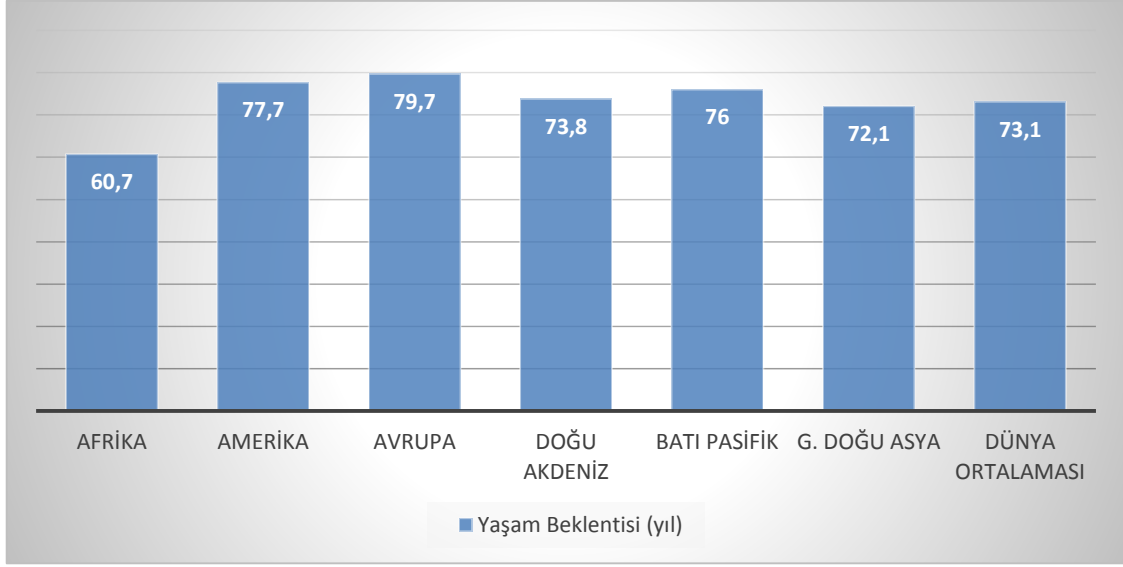
Bu bölümde kadın sağlığı göstergelerinden elde edilen toplam puanların, Dünya Sağlık Örgütü'nün kendisine üye devletleri grupladığı altı bölgeye göre dağılımları ve dünya ortalamaları grafikler halinde gösterilmiştir (<http://www.who.int/about/regions/en/>, Erişim tarihi: 19.01.2015).

Kadın sağlığı göstergelerinden elde edilen toplam puan ortalamalarına göre Afrika 204 puan ile en düşük ortalamaya sahipken, Avrupa 783 puan ile en yüksek puan ortalamasına sahip olduğu belirlenmiştir. (Şekil 2).

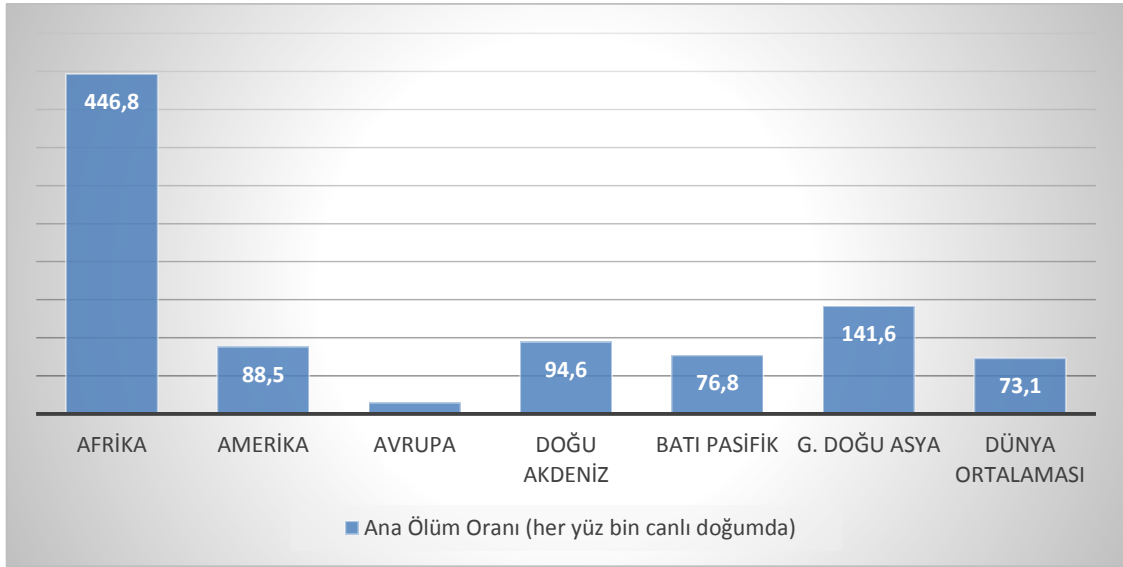
Şekil 2. Kadın sağlığı göstergelerinin genel ortalamaları (puan)

Şekil 3'de doğumda beklenen ortalama yaşam sürelerinin bölgeleri göre dağılımı yer almaktadır. Buna göre Afrika'da bir kadın ortalama 60,7 yıl yaşarken, Avrupa'da bu süre 79,7 yıldır. Diğer bölgelere bakıldığında Amerika'da 77,7 yıl, Batı pasifik ülkelerinde 76 yıl, Doğu Akdeniz ülkelerinde 73,8 yıl ve G. Doğu Asya ülkelerinde ise 72,1 yıldır. Dünya ortalaması ise 73,1 yıldır.

Şekil 3. Doğumda beklenen yaşam sürelerinin bölgelere göre ortalamaları

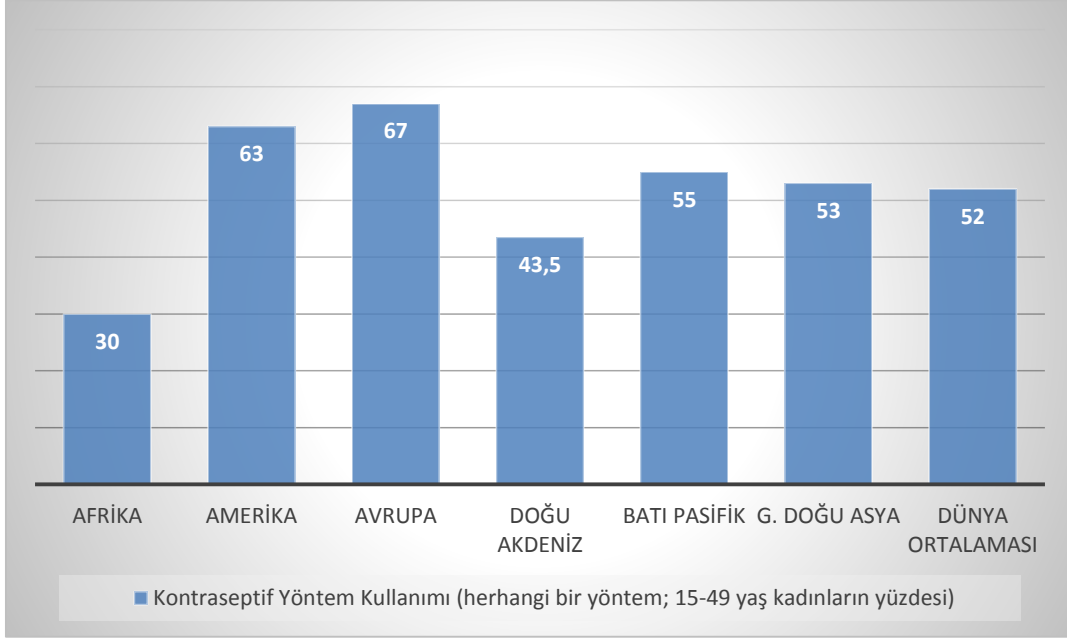
Ana ölüm oranlarının bölgelere göre ortalama olarak incelendiğinde (Şekil 4) Afrika’da her yüz bin canlı doğumda 446,8 kadın hayatına kaybediyorken, Avrupa’da ise 14,7 kadın hayatını kaybetmektedir. Diğer bölgelere bakıldığında; Amerika’da yüz binde 88,5, Doğu Akdeniz’de yüz binde 94,6, Batı Pasifik’te yüz binde 76,8 ve G. Doğu Asya’da yüz binde 141,6 olduğu görülmektedir. Dünya ortalaması yüz binde 73,1’dir.

Şekil 4. Ana ölüm oranlarının bölgelere göre ortalamaları

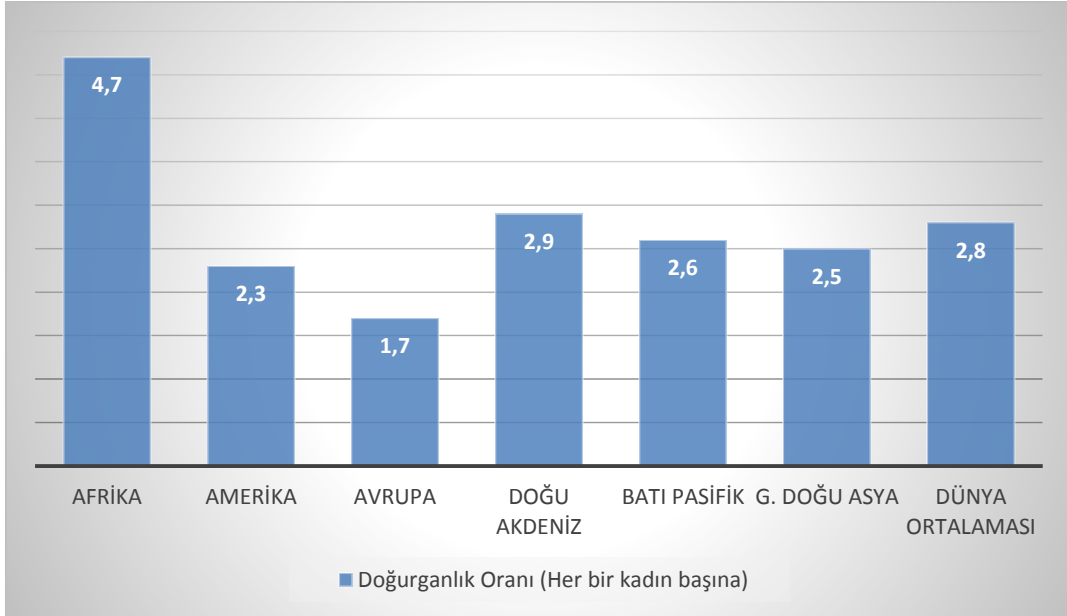
Şekil 5’de herhangi bir kontraseptif yöntem kullanım oranlarının bölgelere göre dağılımı yer almaktadır. Buna göre Afrika’da 15-49 yaş arası kadınların % 30’unun herhangi bir kontraseptif yöntem kullandığı, Avrupa’da ise bu oranın % 67 olduğu tespit edilmiştir. Diğer

bölgelere bakıldığında; Amerika’da % 63, D. Akdeniz’de % 43,5, Batı Pasifik’te % 55, G. Doğu Asya’da % 53 olduğu görülmektedir. Dünya ortalaması ise % 52’dir.

Şekil 5. Kontraseptif yöntem kullanım oranlarının bölgelere göre dağılımı

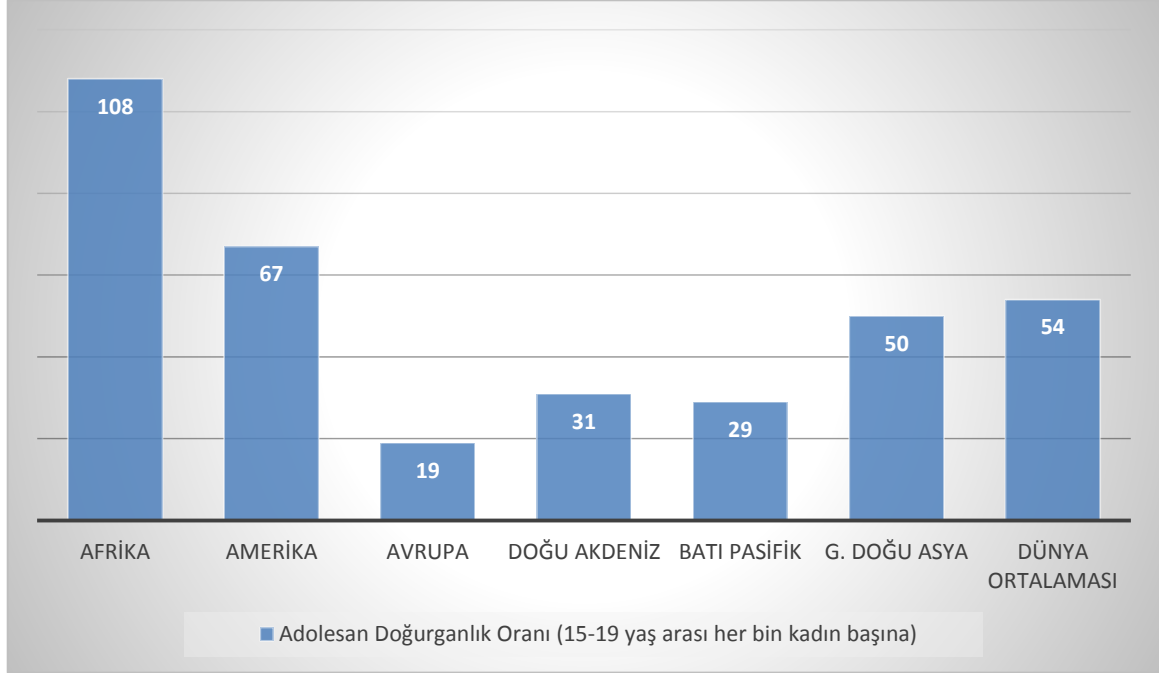
Doğurganlık oranlarının dağılımına bakıldığında; en yüksek gösterge 4,7 ile Afrika’da, en düşük gösterge ise 1,7 ile Avrupa’da olduğu gözlenmiştir. Bu oran Amerika’da 2,3, Doğu Akdeniz’de 2,9, Batı Pasifik’te 2,6 ve G. Doğu Asya’da ise 2,5’tir. Dünya ortalaması 2,8’dir.

Şekil 6. Doğurganlık oranlarının bölgelere göre dağılımı

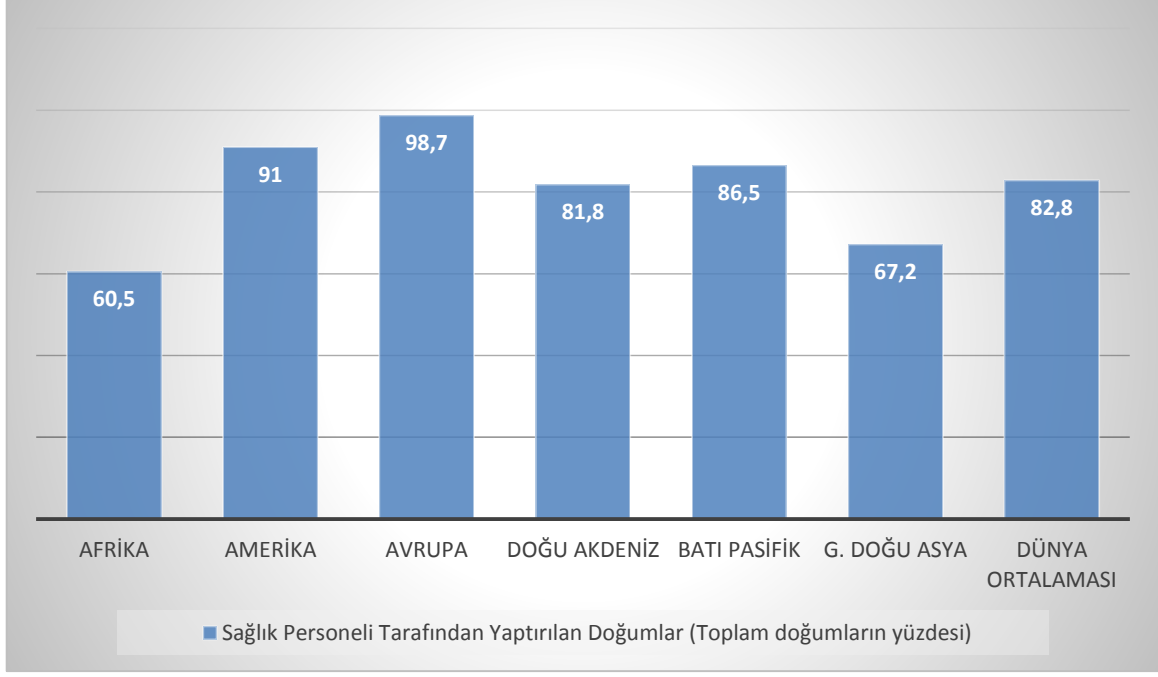
Adolesan doğurganlık oranlarının dağılımının yer aldığı Şekil 7’de, Afrika’nın en yüksek orana sahip olduğu (binde 108), Avrupa’nın ise binde 19 ile en düşük orana sahip olduğu

gözlendi. Diğer bölgelere baktığımızda; Amerika binde 67, D. Akdeniz binde 31, B. Pasifik binde 29 ve G. Doğu Asya binde 50'dir. Dünya ortalaması ise binde 54'tür.

Şekil 7. Adolesan doğurganlık oranlarının bölgelere göre dağılımı

Şekil 8'de sağlık personeli tarafından yaptırılan doğumların bölgelere göre dağılımı yer almaktadır. Buna göre Afrika'da doğumların % 60,5'i sağlık personeli tarafından yaptırılıyorken, Avrupa'da ise doğumların % 98,7'si sağlık personeli tarafından yaptırılmaktadır. Amerika'da doğumların % 91'i, Doğu Akdeniz'de % 81,8'i, Batı Pasifik'te % 86,5'i ve G. Doğu Asya'da % 67,2'si sağlık personeli tarafından yaptırılmaktadır. Dünya ortalaması ise % 82,8'dir.

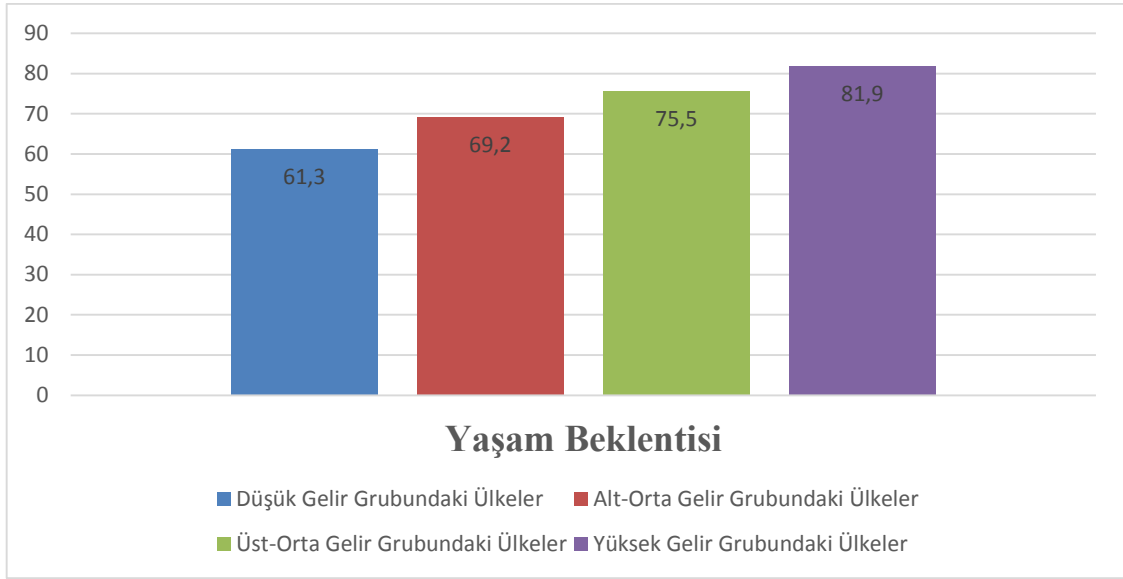

Şekil 8. Sağlık personeli tarafından yaptırılan doğumların bölgelere göre dağılımı

Kadın Sağlığı Göstergelerinin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı

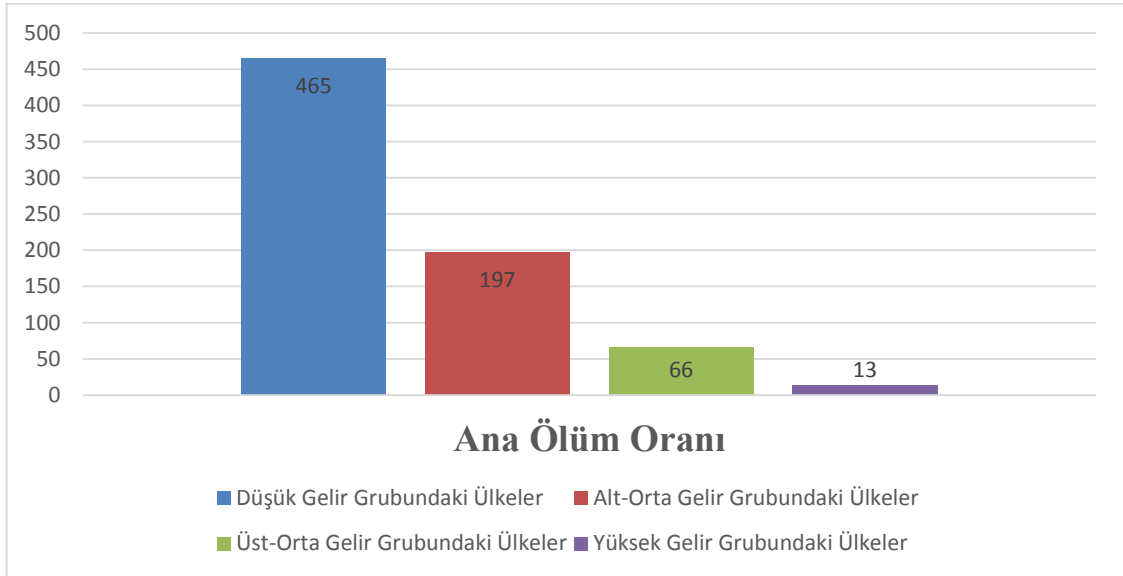
Bu bölümde ülkelerin kadın sağlığı göstergelerinin gelir gruplarına göre dağılımına yer verilmiştir. Gelir grupları, Dünya Bankası'nın, ülkelerin gayrisafi milli gelirlerine göre yapmış olduğu sınıflamadan alınmıştır ([www. http://data.worldbank.org/about/country-and-lending-groups](http://data.worldbank.org/about/country-and-lending-groups), Erişim Tarihi: 19.01.2015). Aşağıda; düşük, alt-orta, üst-orta ve yüksek gelir grubunda yer alan ülkelerin kadın sağlığı göstergeleri ortalamalarına ait tablolar yer almaktadır.

Şekil 9 incelendiğinde, düşük gelir grubunda yer alan ülkelerde ortalama yaşam süresi 61,3 yıl, alt-orta gelir grubundaki ülkelerde 69,2 yıl, üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerde 75,5 yıl ve yüksek gelir grubunda yer alan ülkelerde ise ortalama 81,9 yıl olduğu görülmektedir.

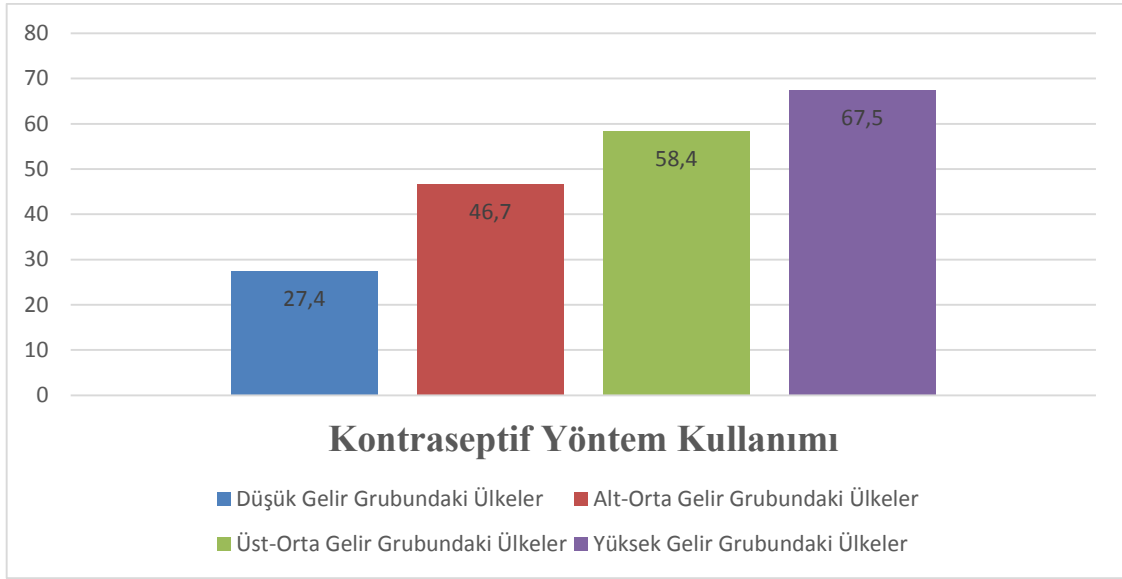
Şekil 9. Doğumda beklenen yaşam sürelerinin gelir gruplarına göre dağılımı

Ana ölüm oranlarının dağılımlarının yer aldığı Şekil 10'da, düşük gelir grubunda yer alan ülkelerde ana ölüm oranı yüz binde 465 iken, alt-orta gelir grubundaki ülkelerde yüz binde 197, üst-orta gelir grubunda yer alan ülkelerde yüz binde 66 ve yüksek gelir grubunda yer alan ülkelerde ise yüz binde 13 olduğu görülmektedir.

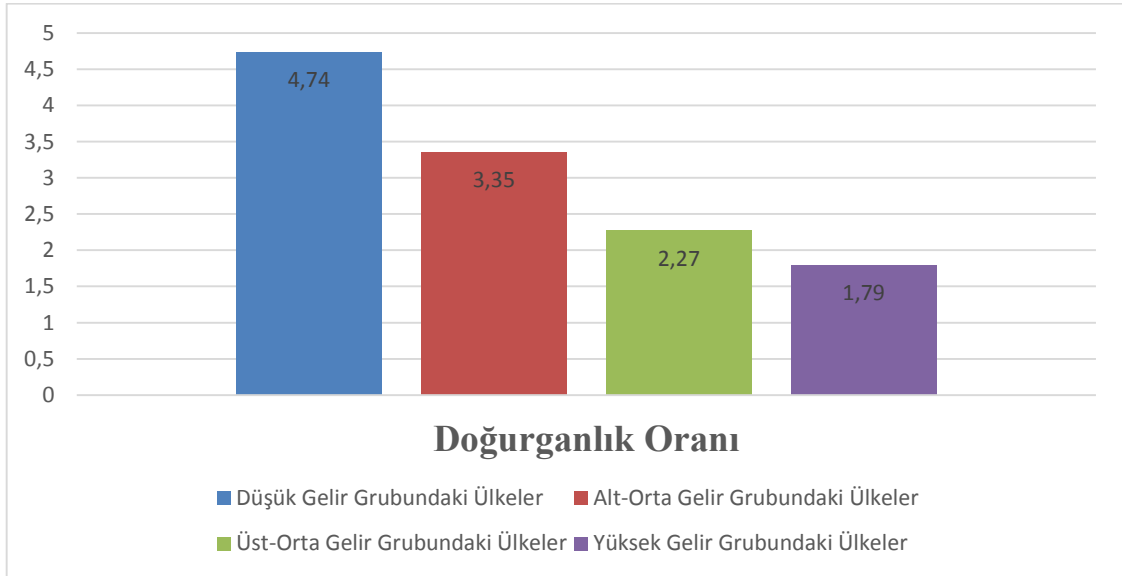
Şekil 10. Ana ölüm oranlarının gelir gruplarına göre dağılımı

Kontraseptif yöntem kullanım oranlarının dağılımlarına baktığımızda, düşük gelir grubunda yer alan ülkelerde yaşayan 15-49 yaş arası kadınların % 27,4'ü, alt-orta gelir grubundaki ülkelerde yaşayan kadınların % 46,7'si, üst-orta gelir grubundaki ülkelerde yaşayan kadınların % 58,4'ü ve yüksek gelir grubundaki ülkelerde yaşayan kadınların ise % 67,5'inin doğum kontrolü amacıyla herhangi bir yöntem kullandıkları gözlenmiştir (Şekil 11).

Şekil 11. Kontraseptif yöntem kullanım oranlarının gelir gruplarına göre dağılımı

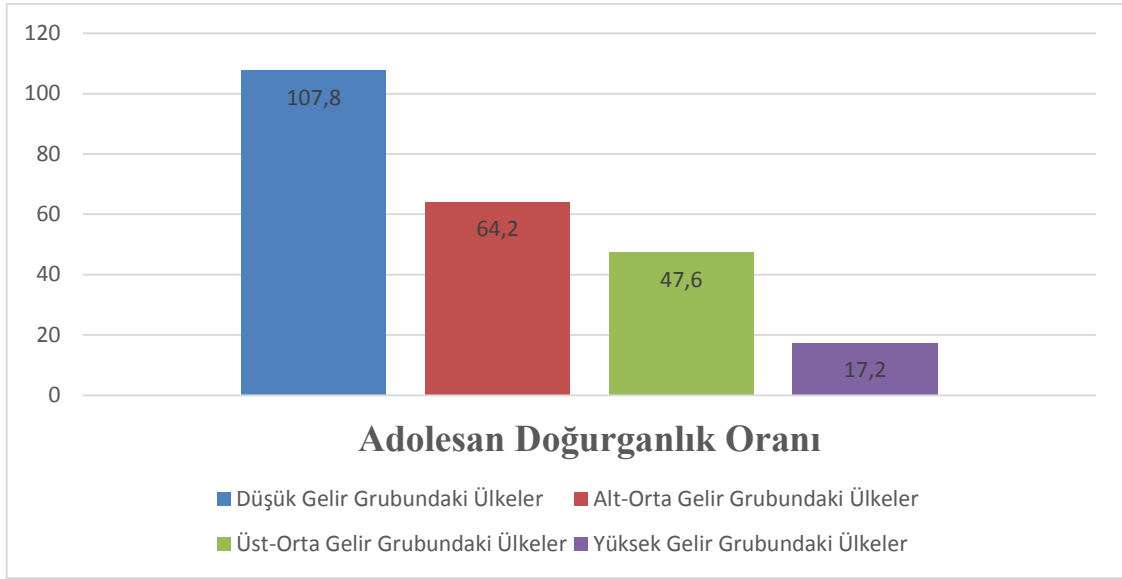
Doğurganlık çağındaki (15-49 yaş arası) her bir kadın başına düşen doğum ortalamalarına ait verilerin, gelir gruplarına göre dağılımlarının yer aldığı Şekil 12’de, düşük gelir grubunda yer alan ülkelerde doğurganlık oranı 4,74, alt-orta gelir grubundaki ülkelerde 3,35, üst-orta gelir grubundaki ülkelerde 2,27 ve yüksek gelir grubundaki ülkelerde 1,79 olduğu görülmektedir.

Şekil 12. Doğurganlık oranlarının gelir gruplarına göre dağılımı

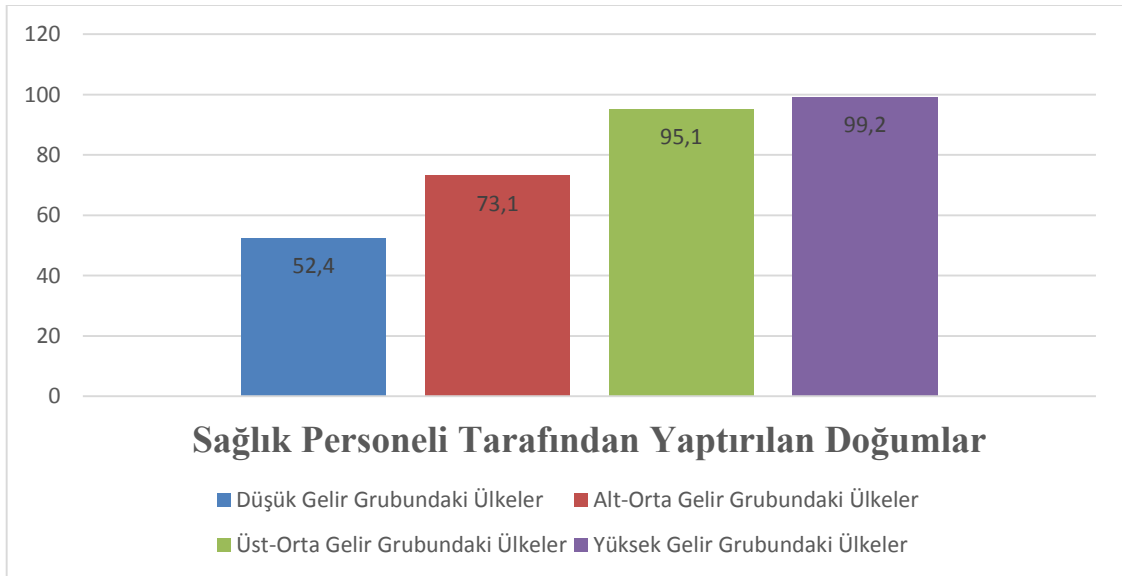
Şekil 13’de adolesan doğurganlık oranlarının gelir gruplarına göre dağılımı yer almaktadır. Buna göre, düşük gelir grubunda yer alan ülkelerde adolesan doğurganlık oranı binde 107,8, alt-orta gelir grubundaki ülkelerde binde 64,2, üst-orta gelir grubundaki ülkelerde binde 47,6 ve yüksek gelir grubundaki ülkelerde binde 17,2 olduğu tespit edilmiştir.

Şekil 13. Adolesan doğurganlık oranlarının gelir gruplarına göre dağılımı

Son olarak sağlık personeli tarafından yaptırılan doğumların gelir gruplarına göre dağılımına baktığımızda, düşük gelir grubundaki ülkelerde doğumların % 52,2'si sağlık personeli tarafından yaptırıldığı, alt-orta gelir grubundaki ülkelerde bu oranın % 73,1, üst-orta gelir grubundaki ülkelerde yüzde 95,1 ve yüksek gelir grubundaki ülkelerde yüzde 99,2 olduğu belirlenmiştir.

Şekil 14. Sağlık personeli tarafından yaptırılan doğumların gelir gruplarına göre dağılımı

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde, kadın sağlığı göstergeleri açısından ülkeler arası büyük eşitsizliklerin olduğu göze çarpmaktadır. Doğumda beklenen yaşam süresine

baktığımızda, Sierra Leone’de doğan bir kadın ortalama 46 yıl yaşıyorken, Japonya’da doğan bir kadın ise 87 yıl yaşamaktadır. Sierra Leone’deki annelerin yüz binde 1100’ü gebeliğe ve anneliğe bağlı komplikasyonlar nedeniyle hayatını kaybetmektedir. Japonya’da ise bu oran sadece yüz binde 1’dir. Çad’da yaşayan kadınların yalnızca % 2,8’i herhangi bir doğum kontrol yöntemi kullanmakta, Norveç’te ise kadınların % 88,4’ü kullanmaktadır. Doğurganlık oranlarına baktığımızda, Nijer’de, doğurganlık çağındaki bir kadın (15-49 yaş arası) ortalama 7,6 doğum yaptığı, Güney Kore, Portekiz ve Singapur’da ise bu oranın 1,3 olduğu görülmektedir. Doğurganlık oranının yanı sıra adolesan doğurganlık oranları da kadın sağlığını tehdit eden önemli sorunlardan biridir. 15-19 yaş arasını kapsayan adolesan dönemde doğum oranı Nijer’de binde 229, Bosna Hersek’te binde 2,3’tür. Etiyopya’da doğumların yalnızca % 10’u sağlık personeli tarafından yaptırılıyor iken Güney Kore, Slovenya, Belçika gibi ülkelerde doğumların tamamı sağlık personeli tarafından yaptırılmaktadır. Bu sonuçlar göstermektedir ki ülkelerin sağlık göstergeleri arasında büyük uçurumlar bulunmaktadır (Tablo 1).

Ülkelerin; kadın sağlığı göstergelerinden elde ettikleri toplam puanlar ve bu puanlardan elde edilen sıralamalarına baktığımızda, ilk 10 sıradaki ülkelerin büyük çoğunluğunu Avrupa ülkeleri oluşturmaktadır. Son sıralarda yer alan ülkelerin tamamının Afrika’da yer alması dikkate değer bir durumdur (Tablo 2).

Kadın sağlığı göstergelerinin bölgelere göre dağılımları incelendiğinde, Afrika genel puan ve tüm göstergeler açısından en kötü ortalamalara sahip olduğu, bunun aksine Avrupa’nın ise en iyi ortalamalara sahip olduğu görülmektedir (Şekil 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8). Gelir gruplarına göre dağılımına bakıldığında, tüm göstergelerde, elde edilen puan ortalamaları, ülkelerin gelir seviyesi ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Başka bir ifadeyle ülkelerin gelir düzeyi arttıkça kadın sağlığı göstergelerinin de düzeldiği, gelir düzeyi azaldıkça kadın sağlığı göstergelerinin bozulduğu tespit edilmiştir (Şekil 9, 10, 11, 12, 13 ve 14).

Sonuç olarak bu çalışmada kadın sağlığını etkileyen altı önemli gösterge üzerinden ülkeler arası sağlık eşitsizlikleri incelenmiştir. Genel olarak Afrika’da ve düşük gelir grubundaki ülkelerde yaşayan kadınlar diğer ülkelerde yaşayan kadınlara göre daha dezavantajlı olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar Aba’nın (2014:133)’de yapmış olduğu ve ülkeler arası sağlık eşitsizliklerini araştırdığı çalışmasının sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Yaşam beklentisi, sadece bireysel ya da toplumsal sağlık düzeyi gelişmişliğinin göstergesi değil aynı zamanda bir ülkenin genel gelişmişlik düzeyinin de en önemli göstergesidir. Zira Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) da her yıl yayınladığı raporlarda, İnsani

Gelişim Endeksi hesaplamalarında sağlık ile ilgili temel gösterge olarak yaşam beklentisini kullanmaktadır (UNDP, 2014:160). Ülkeler arasındaki doğumda beklenen yaşam süresi farkının yaklaşık iki kat olması, eşitsizliklerin en önemli göstergelerinden biri olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu noktada, başta DSÖ olmak üzere uluslararası kuruluşlara ve gelişmişlik düzeyi yüksek olan ülkelere düşen görev, ülkeler arasında büyük uçurum bulunan farklılıkların en aza indirilmesi ve kadınların yalnızca uzun yaşamalarının değil aynı zamanda kaliteli bir hayat sürmelerinin sağlanması yönünde politikalar geliştirmesidir. Başta üreme sağlığı ve aile planlaması hizmetleri olmak üzere gelişmiş ülkelere göre dezavantajlı konumda bulunan kadınların refah düzeyinin yükseltilebilmesi amacıyla sağlık düzeylerinin yükseltilmesine yönelik önlemlerin alınmasının yanı sıra, kadın yaşamını bir bütün olarak ele alınması ve dolayısıyla kadının yaşam seyri boyunca sağlığını etkileyecek tüm faktörlerin de birlikte iyileştirilmesi gerekmektedir. Kadının sağlığı dışında sosyal yaşam, eğitim, işgücüne katılım, siyaset, şiddet/tecavüz olayları vb. faktörlerde yapılacak iyileştirmeler/düzenlemeler doğal olarak kadın sağlığını koruyucu ve geliştirici etkisi olacaktır.

KAYNAKLAR

Aba G. Ülkeler Arası Sağlık Eşitsizliklerinin Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. 2014:133.

Akın A. Kadın Sağlığında Eşitsizlikler ve Toplumsal Cinsiyet. 13. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, Konuşma Metinleri Kitabı, İzmir; 2010.

Alexander LL, LaRosa JH, Bader H, Garfield S, Alexander WJ. New Dimensions in Women's Health (Fifth Edition). Jones and Bartlett Publisher, Massachusetts, 2010. s. 4.

Johnstone K, Brown S, Beaumont M. Why Women's Health? Women's Health Victoria. Melbourne, 2001. s. 3-5.

Kılıç B. "Uluslararası Verileriyle Sağlıkta Eşitsizlikler". Toplum ve Hekim. 1998;13(2): 110-122.

Last PA. Women's Health. (çev: Gelegen DG). "Kadın Sağlığı". Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Ocak, 2001:45.

Özbaş S, Özkan S. "Kadın Sağlığını Geliştirmede Medyanın Kullanımı ve Etkisi". TAF Prev Med Bull 2010; 9(5): 541-546.

Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü. Türkiye Kadın Sağlığı Araştırması. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayını, Yayın No: 943, 2014, Ankara, s:7.

Taşkın L. Kamile Kukul. Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliğine Giriş. Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği. Sistem Ofset Matbaacılık. Ankara, 2003. s: 1

United Nations Development Programme. Human Development Report. PBM Graphics, New York, 2014. s:166.

WHO. Constitution of the World Health Organization. Basic Documents, 45th ed, Supplement; 2006. http://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf, Erişim Tarihi: 21.01.2015

World Health Organization. World Health Statistics. World Health Organization Library Cataloguing in Publication Data, Geneva, Switzerland, 2014.

<http://data.worldbank.org/about/country-and-lending-groups>, Erişim Tarihi: 19.01.2015

www.un.org/en/documents/udhr/, Erişim Tarihi: 10.01.2015

[www. http://data.worldbank.org/about/country-and-lending-groups](http://data.worldbank.org/about/country-and-lending-groups), Erişim Tarihi: 19.01.2015

www.who.int/about/regions/en/, Erişim Tarihi: 19.01.2015

**KADIN İZLEYİCİ KİTLESİNİN TELEVİZYONDA YAYINLANAN SAĞLIK
TEMELLİ PROGRAMLAR HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİNE YÖNELİK BİR
ARAŞTIRMA**

***A STUDY OF THE VIEWS OF WOMEN AUDIENCE ON HEALTH-BASED
PROGRAMS ON TV***

Yrd. Doç. Dr. Gökhan ABA,

İstanbul Aydın Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Kurumları Yöneticiliği Bölümü Öğretim Üyesi

gokhanaba@aydin.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Nevzat BİLGİN,

İstanbul Aydın Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Kurumları Yöneticiliği Bölümü Öğretim Üyesi

nevzatbilgin@aydin.edu.tr

Tülin KÖSE,

İstanbul Aydın Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Kurumları Yöneticiliği Bölümü Lisans Öğrencisi

tulin_95@hotmail.com

ZEYNEP TAŞKIRAN,

İstanbul Aydın Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Kurumları Yöneticiliği Bölümü Lisans Öğrencisi

ztaskiran5459@gmail.com

ÖZET

Günümüzde teknolojinin hızla gelişmesine paralel olarak, kitle iletişim araçlarının toplumsal hayatımızdaki önemi oldukça artmıştır. Bu kitle iletişim araçlarından en önemlisi şüphesiz televizyondur. Birçok alanda olduğu gibi sağlık alanında da etkili bir iletişim aracı olan televizyonda, son yıllarda sağlık temelli programlarda büyük artış görülmektedir. Bu tür

programlar, insanları sağlık ile ilgili çok çeşitli konularda bilgilendirmesinin yanı sıra sağlık davranışlarında da önemli rol oynamaktadır.

Sağlık temelli programların en büyük izleyici kitlesi iş gücüne katılım oranının erkeklere göre daha düşük olması ve kendisinin ve eşlerinin/çocuklarının sağlığı konusunda daha duyarlı olması nedeniyle kadınlardır. Dolayısıyla bu çalışma, ulusal yayın yapan kanallarda yayınlanan sağlık temelli TV programlarının kadın izleyiciler üzerindeki etki düzeylerini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Bu doğrultuda İstanbul Kadıköy ilçesinde yaşayan ve tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen 414 kadına yüz yüze görüşme aracılığıyla anket uygulanmıştır.

Kadın izleyicilerin sağlıkla ilgili bilgi edinme kaynağı olarak profesyonel sağlık personelinden sonra en çok televizyonu tercih ettiği, kadınların büyük çoğunluğunun televizyonda yer alan programları takip ettiği, kendisi ya da bir yakını hasta olan veya hastalığı sebebiyle ilaç kullanan kadınların, sağlam olduğunu ifade edenlere göre daha fazla takip ettikleri, araştırmaya katılan tüm kadınların % 52,2'sinin bu tür programları güvenilir bulduğu, verilen bu bilgilerin değerli/faydalı olduğunu ve izlerken sıkılmadıklarını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak, sağlık temelli TV programlarında verilen bilgilerin doğru olması, insan sağlığını tehdit edici özellikte olmaması ve halkı yanıltıcı olmaması gerekmektedir. Bu nedenle, alanında eğitimli ve tecrübeli olan uzman ve sağlık profesyonellerinin ekrana çıkartılması gerekmekte ve yalan/yanlış bilgilerin topluma aktarılmasından kaçınılmalıdır. Bu konuda hem medya yöneticilerinin, hem de Sağlık Bakanlığı ile bu tür yayınların denetiminden sorumlu kuruluşların etkin bir rol üstlenmesi ve gerek medya etiğı, gerekse de tıp etiğı kavramlarının dikkate alınması gerektiğı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık, İletişim, Televizyon, Sağlık Programları, Kadın İzleyici Kitleleri.

ABSTRACT

In parallel with the rapid development of technology today, the importance of social media in our lives has increased considerably. The most important of these is undoubtedly the television. As in many other areas, in health field, too, there are lots of health-based programs in recent years. As well as giving information on various topics on health, such programs play a very important role in health behaviors of many people.

The largest audience of such programs are women since they may be more sensitive to health for their spouses / children and also having a lower labor force participation rate than men.

Therefore, this study aims to determine the effect level of health-based TV programs on national broadcasters on the women audience. In this respect, 414 women, living in Kadıköy/Istanbul and selected through random sampling method, were interviewed via a survey face to face.

Women stated that they preferred TV second after health professionals as information resource for health, and the great majority of them followed television programs. It was found that unhealthy women and ones having relatives with various diseases watched TV more than healthy women, also 52,2% of all participating women found these programs credible and they stated that the information given on the programs are valuable / useful and they were not bored while watching.

As a result, health-based TV programs should provide accurate information, not threatening human health and not misleading the public. Therefore, it is important to make programs with trained and experienced health professionals and avoid transferring false information to the community. In this regard, it is imperative to play a role for media managers and health supervisors of the ministry of health, as well as considering the concept of media ethics and medical ethics.

Keywords: Health, Communication, Television, Health Programs, Women Audience

GİRİŞ

İletişim araçları, yaygın kullanımıyla medya; düşüncelerin, davranışların, değer yargılarının oluşmasında, toplumun kültürel ve sosyal yapısını belirlemede en güçlü araçlardır. Günümüzde bilim, iletişim ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler sonucu medya aracılığıyla büyük kitlelere kısa sürede ulaşabilmekte ve onları etkileyebilmektedir. İletişim araçları toplumun davranış kalıpları, değer ve düşünce tarzlarının bireylere kazandırılması ve öğrenilenlerin içselleştirilmesinde etkili olmaktadır. İletişim araçlarına özellikle de görsel medyaya gösterilen yoğun ilginin de kolaylaştırıcı etkisiyle iletişim araçları vasıtasıyla kitlelere aynı ileti çok sayıda ve farklı mesajlarla iletilmekte, çok hızlı bir bilgi akışı sağlanmaktadır (KSGM, 2008:5). İletişim araçlarının toplum üzerindeki etkisinin büyük olması nedeniyle, medya etkileri iletişimin önemli tartışma konularından birini teşkil etmektedir. Kitle iletişim araçları ya da kısa adıyla medyanın toplumlar üzerindeki etkilerinin hangi süreçlerden geçerek ne şekilde gerçekleştiği ve sonuçları konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmıştır. Medyanın sağlık üzerine etkileri de tartışmalıdır. Sağlık ile ilgili bilgilerin

iletmesinde etkin olabileceği, ama bu etkinliğin nasıl sağlanacağı konusunda bir fikir birliğine varılamamıştır (Özbaş ve Özkan, 2010:541).

Sağlık kavramına yönelik anlayış geçmişten günümüze değişikliğe uğramıştır. Geçmişte hastalıklarla mücadele etme anlayışı hâkimken; günümüzde sağlığın korunması ve geliştirilmesi kavramları ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu durum, toplumun bir parçası olan bireylere, olumlu sağlık davranışları kazandırma ya da onların var olan sağlık davranışlarını sürdürme ve geliştirme gibi bir stratejinin uygulanması gerekliliğini de beraberinde getirmiştir (Bozkurt Avcı ve Sönmez, 2013:120). Bunu sağlamak için ancak etkili bir sağlık iletişiminin varlığı gerekmektedir. Geçtiğimiz dönemlerde sağlık alanında iletişim, genellikle sağlık profesyonellerinin kendi aralarında ya da hastalarla olan bilgi paylaşımı şeklinde gerçekleşmiştir. Günümüzde ise bu durum oldukça farklı bir boyut kazanmıştır. Özellikle çeşitli iletişim tür ve yöntemlerinin sağlık alanında kullanımı, bireylerin sağlık ve hastalıklar hakkında daha çok bilinçlenmesini ve bilgilendirilmesini sağlamıştır. Artık bireylerin ve toplumun sağlığının geliştirilmesinde, iletişim oldukça önemli işlevlere sahiptir. Sağlık iletişimi; sağlığın geliştirilmesi amacıyla bireyler arasında sağlıkla ilgili olarak oluşan, etkileşim ve işlemlere iletişim kavram ve kuramlarının uygulanmasıdır (Tabak, 2003:29). Amerika’da bulunan Hastalıkları Önleme ve Kontrol Merkezi (CDC), sağlık iletişimini “sağlığı geliştirmek, bireysel ve toplumsal sağlık kararları hakkında insanları bilgilendirmek ve etkilemek için çeşitli iletişim stratejilerinin kullanımı” olarak tanımlamıştır (Schiavo, 2007: 5).

Günümüzde kitle iletişim araçlarının toplumsal hayatımızdaki önemi oldukça artmıştır. Bu kitle iletişim araçlarından en önemlisi şüphesiz televizyondur. Televizyon sadece kitle iletişim aracı değil aynı zamanda tüketici davranışlarını şekillendiren önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok alanda olduğu gibi sağlık alanında da etkili bir iletişim aracı olan televizyonda, son yıllarda sağlık temelli programlarda büyük artış görülmektedir. Bu tür programlar, insanları sağlıkla ilgili çok çeşitli konularda bilgilendirmesinin yanı sıra sağlık davranışlarında da önemli rol oynamaktadır. RTÜK tarafından, Türkiye genelini temsil eden 21 ilde, 18 ve üstü yaşlardaki 4086 kadınla yapılan “Kadınların Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması”nda kadınların program tercihlerine ilişkin ilginç veriler ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarına göre kadınların çoğunlukla yerli dizileri, haber programlarını ve müzik /eğlence programlarını izlediği (% 60), sağlıkla ilgili programları izleyen kadınların oranının % 20 olduğu belirtilmiştir. Bununla beraber kadınların televizyonda yer verilmesini en çok arzu ettiği (% 62,4) programın sağlık programları olduğu tespit edilmiştir (RTÜK, 2007).

RTÜK tarafından aynı araştırmayı 2010 yılında, 21 ilde, 18 ve daha yukarı yaştaki toplam 2 bin 523 kadın üzerinde tekrar yapmış ve kadınların % 49'unun sağlıkla ilgili programları izlediğini tespit etmiştir (RTÜK, 2010). Buldukları (2010:81-83)'nin yapmış olduğu çalışmada, sağlık bilgisine ulaşmak ve tıbbi gelişmeleri takip etmek amacıyla kadınların erkeklere oranla çoğunlukla televizyonu tercih ettiği, özellikle kadınların gündelik olarak yaptıkları işler sırasında veya bağımsız bir aktivite gibi sağlık programlarını izledikleri, televizyonda yayınlanan sağlık programlarına telefonla bağlananların çoğunluğunun kadın olduğu ve bu kadınların, erkeklerin aksine eşi ve çocuklarının sağlığı ile ilgili bilgi edinmek istedikleri bulunmuştur. Başka bir çalışmada Bozkurt Avcı ve Sönmez (2013:134), kadınların erkeklere göre sağlık programlarını daha fazla takip ettiklerini belirtmişlerdir. Hindistan'da, 120 kadın üzerinde yapılan bir çalışmada, sağlık içerikli programların, bazı yaygın hastalıklar hakkında bilgi edinebilme ve bu hastalıklara karşı önlem alabilme açısından oldukça yararlı olduğu tespit edilmiştir (Meti, 2014:1).

Sağlık temelli programların en büyük izleyici kitlesi, iş gücüne katılım oranının erkeklere göre daha düşük olması ve bu tür programların büyük çoğunlukla gündüz kuşağında yer alması nedeniyle kadınlardır. Bununla beraber, anne ve eş konumuna sahip kadın, kitle iletişim araçlarından öğrendiklerini çocuğuna ve eşine aktaran; kendisinin ve onların davranışlarını da buna göre şekillendiren kişi olduğundan kadınlar bu tür programlar daha fazla etkilenmekte ve bu programları daha fazla takip etmektedirler (Özbaş ve Özkan, 2010; 544). Dolayısıyla bu çalışma, ulusal yayın yapan kanallarda yayınlanan sağlık temelli TV programlarının kadın izleyiciler üzerindeki etki düzeylerini ve kadınların sağlık ürünlerine yönelik tüketim kararlarının bu tür programlardan ne derece etkilendiğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır.

Metodoloji

Tanımlayıcı nitelikteki bu çalışma, 19 Ocak 2015-13 Şubat 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evrenini, İstanbul Kadıköy ilçesinde yaşayan tüm kadınlar oluşturmaktadır. Çalışma, tesadüfi örneklem yöntemi kullanılarak yüz yüze görüşme tekniği ile 414 kadın üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Televizyonda yayınlanan sağlık temelli programların kadın izleyiciler üzerindeki etkisine yönelik verilerin toplanabilmesi için veri toplama aracı olarak soru formu tekniği kullanılmıştır. Çalışma kapsamında kullanılan soru formu, literatür bilgisine ve bu alanda daha önce yapılmış olan çalışmalara dayanarak araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur (Buldukları, 2010; Koçak ve Buldukları, 2010). Soru formu toplam 27 sorudan ve 3 bölümden

oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine yönelik sorular, ikinci bölümde katılımcıların sağlık durumlarını, televizyon izleme ve sağlık programlarına yönelik sorular ve son bölümde ise sağlık programlarına ilişkin yargıları yer almaktadır.

Çalışmada elde edilen veriler, SPSS 19 istatistik paket programına aktarılmış ve analize tabi tutulmuştur. Verilerin analizinde, frekans, Pearson Chi-Square ve Exact Test analizleri kullanılmıştır. Anlamlılık; $p<0,01$ ve $p<0,05$ düzeyinde test edilmiştir. Elde edilen sonuçlara bulgular kısmında yer verilmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan kadınların % 21'ini 18-24 yaş arası kadınlar oluşturmaktadır. Üniversite mezunu kadınların oranı % 28'dir. Katılımcıların büyük çoğunluğunu üniversite mezunu kadınlar oluşturmaktadır (% 43). Evli olanların oranı % 64, bekârların oranı % 23 ve boşanmış-dul kadınların oranı ise % 13'dür. Gelir düzeylerine bakıldığında, katılımcıların % 27'si, 1001-2000 TL, % 26'sı ise 0-1000 TL arasında gelir elde ettikleri tespit edilmiştir. Kadınların % 76'sının çocuk sahibi olması elde edilen diğer bir bulgudur (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Özellikleri

Yaş	n	%	Meslek	n	%
18-24	85	21	Çalışmıyor-Ev Hanımı	175	43
25-34	74	18	Emekli-Ev Hanımı	76	18
35-44	83	19	Memur	52	13
45-54	74	18	İşçi	38	9
55-64	54	13	Kendi İş	33	8
65 Yaş ve Üstü	44	11	Diğer	39	9
Eğitim Durumu			Gelir Düzeyi		
Okuma Yazma Bilmiyor	34	8	0-1000 TL	108	26
Okuma Yazma Biliyor	25	6	1001-2000 TL	113	27

İlkokul Mezunu	94	23	2001-3000 TL	75	18
Ortaokul Mezunu	50	12	3001-4000 TL	50	12
Lise Mezunu	96	23	4001-5000 TL	36	9
Üniversite Mezunu	115	28	5001 ve üzeri	32	8
Medeni Durumu			Çocuk Durumu		
Evli	266	64	Evet	313	76
Bekâr	97	24	Hayır	101	24
Boşanmış-Dul	51	12			

Tablo 2’de, katılımcıların sağlık durumlarına ilişkin bilgiler yer almaktadır. Buna göre, araştırmaya katılan kadınların % 50,4’ünün bir hastalığa sahip oldukları ve/veya bu hastalığa ilişkin sürekli olarak ilaç kullandıkları tespit edilmiştir. Hastalık türüne bakıldığında, % 18’inde diyabet, % 17’sinde kalp damar hastalıkları/hipertansiyon ve % 16’sında ise kas-iskelet sistemi hastalıkları (bel/boyun ağrısı/fıtığı, eklem ağrıları, romatizma) bulunduğu belirlenmiştir. Katılımcıların % 70,2’si ise birinci dereceden bir yakınının bir hastalık taşıdığı/sürekli olarak ilaç kullandığı tespit edilmiştir. Hastalık türüne göre en sık görülen hastalıklar kalp/damar hastalıkları/hipertansiyon ve diyabettir (% 20).

Tablo 2. Katılımcıların Sürekli İlaç Kullanma/Hastalık Durumlarına İlişkin Bulgular

Sürekli İlaç Kullanma /Hastalık (Kendisinin)	Durumu	n	%	Sürekli İlaç Kullanma /Hastalık (Yakınının)	Durumu	n	%
Evli		209	50,4	Evli		291	70,2
Hayır		205	49,6	Hayır		123	29,8
Hastalığı (Kendisinin)*				Hastalığı (Yakınının)*			
Kalp/Damar	Hast.	56	17	Kalp/Damar	Hast.	102	20

Hipertansiyon			Hipertansiyon		
Diyabet (Şeker)	59	18	Diyabet (Şeker)	103	20
Kolesterol	33	10	Kolesterol	54	11
Kas iskelet	54	16	Kas iskelet	45	9
Mide-Bağırsak Sistemi	24	7	Mide-Bağırsak Sistemi	20	4
Solunum Sistemi	32	10	Solunum Sistemi	43	8
Migren, Baş Ağrısı	26	8	Migren, Baş Ağrısı	19	4
Kadın-Doğum Hast.	13	4	Kadın-Doğum Hast.	49	10
Diğer	33	10	Kanser	26	5
*Katılımcılar birden fazla seçenek işaretlemiştir.			Diğer	43	9

Katılımcıların sağlıkla ilgili bilgileri, çoğunlukla sağlık kurumunda çalışan hekimlerden ve diğer sağlık personellerinden aldıkları (% 86), bunu tanıdık sağlık personeli ve televizyonun (% 48,1) takip ettiği tespit edilmiştir (Tablo 3). Yapılan ki-kare analizi sonucunda yaş ($\chi^2=29,56$; $sd=5$; $p<0,01$), eğitim düzeyi ($\chi^2=30,85$; $sd=5$; $p<0,01$), meslek ($\chi^2=40,84$; $sd=5$; $p<0,01$), medeni durum ($\chi^2=24,52$; $sd=2$; $p<0,01$), gelir düzeyi ($\chi^2=26,04$; $sd=5$; $p<0,01$) ve çocuk sahibi olma durumu ($\chi^2=14,36$; $sd=1$; $p<0,01$) ile bilgi edinme kaynağı olarak televizyonun seçilmesi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılıklar bulunmuştur.

Tablo 3. Sağlıkla İlgili Bilgilerin Elde Edinme Kaynakları

Sağlıkla İlgili Bilgi Edinme Kaynağı*	n	%
Sağlık Kurumunda Çalışan Hekimler/Diğer Sağlık Personeli	356	86
Tanıdık Sağlık Personeli	199	48,1
Televizyon	199	48,1
Eş, Dost, Akraba	116	28

Eczacı	89	21,5
İnternet	64	14,5
Gazete, Dergi vs. Basılı Kaynaklar	40	9,7

*Katılımcılar birden fazla seçenek işaretlemiştir.

Araştırmaya katılan kadınların televizyonda yayınlanan sağlık programlarını/sağlıkla ilgili haberleri izleme durumlarına bakıldığında, katılımcıların % 67,4'ü bu tür programları/haberleri takip ettiğini, % 32,6'sının ise hiç izlemediğini belirtmişlerdir. Sağlık programlarını takip eden kadınların % 24,4'ü bu programları denk geldiğinde izledikleri bulunmuştur (Tablo 4). Ki-kare analizi sonucunda yaş ($\chi^2=38,23$; $sd=5$; $p<0,01$), eğitim düzeyi ($\chi^2=31,63$; $sd=5$; $p<0,01$), meslek ($\chi^2=29,41$; $sd=5$; $p<0,01$), medeni durum ($\chi^2=15,53$; $sd=2$; $p<0,01$) ve çocuk sahibi olma durumu ($\chi^2=19,44$; $sd=1$; $p<0,01$) ile sağlıkla ilgili programları/haberleri izleme durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılıklar bulunmuştur. Gelir düzeyi ($\chi^2=5,85$; $sd=5$; $p>0,05$) ile anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Sürekli bir hastalığı bulunan veya ilaç kullananlar ile sağlıkla ilgili programları/haberleri izleme durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir ($\chi^2=21,57$; $sd=1$; $p<0,01$). Hastalığı olanlar/ilacı kullananların % 58,4'ü sağlıkla ilgili programları/haberleri takip ettiklerini bildirmişlerdir. Benzer bir şekilde bir yakınlarının hastalığı olması/ilacı kullanması ile izleme durumları arasında da ilişki saptanmıştır ($\chi^2=8,94$; $sd=1$; $p<0,01$). Bir yakını hasta olan kadınların % 76,3'ünün sağlıkla ilgili programları yakından takip ettikleri tespit edilmiştir.

Tablo 4. Sağlıkla İlgili Programları İzleme Durumu/Sıklığı

Sağlıkla İlgili Programları/Haberleri İzleme Durumu	n	%
Evet	279	67,4
Hayır	135	32,6
Sağlıkla İlgili Programları/Haberleri İzleme Sıklığı		
Her Gün	68	24,4

Haftada 2-3 Gün	63	22,6
Haftada 1 Gün	11	3,9
Denk Geldiğinde	131	47
İzleyecek Başka Bir Program Olmadığında	6	2,2

Katılımcıların sağlıkla ilgili programları izledikleri programlara ilişkin bilgilere bakıldığında, kadınların % 71'sinin haber programlarındaki sağlık ile ilgili haberleri izledikleri, sağlık ile ilgili ürün satış programlarını takip edenlerin oranının % 22,6 olduğu belirlenmiştir (Tablo 5). Kadınların yaşları ($\chi^2=15,64$; $sd=5$; $p<0,05$), eğitim düzeyi ($\chi^2=12,21$; $sd=5$; $p<0,05$) ve meslekleri ($\chi^2=30,92$; $sd=5$; $p<0,01$) ile doğrudan sağlık programlarını izlemeleri arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Medeni durum, gelir düzeyi ve çocuk sahibi olma durumu ile anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Kadınların sosyo-demografik özellikleri ile kadın programlarındaki sağlık ile ilgili bölümler ile haber programlarındaki sağlık haberleri arasında herhangi bir farklılık tespit edilmemiştir. Sağlık ile ilgili ürün satış programlarında yalnızca yaş ve gelir düzeyi arasında ilişki saptanmıştır ($\chi^2=16,64$; $sd=5$; $p<0,05$; $\chi^2=51,13$; $sd=5$; $p<0,01$).

Tablo 5. Televizyonda Sağlıkla İlgili Programların İzlendiği Kısımlar

Televizyonda Sağlıkla İlgili Programların İzlendiği Kısımlar*	n	%
Doğrudan sağlık ile ilgili programlar	157	56,3
Kadın programlarındaki sağlık ile ilgili bölümler	175	62,7
Haber programlarındaki sağlık haberleri	198	71
Sağlık ile ilgili ürün satış programları	63	22,6

*Katılımcılar birden fazla seçenek işaretlemiştir.

Sağlıkla ilgili programları izleyen kadınların % 24'ü, bu programlarda verilen bilgileri/önerileri günlük hayatta uyguladığı (sağlığa ilişkin bitkisel karışımlar hazırlamak, kas geliştirici hareketler uygulamak gibi), % 34'ünün ise bazen uyguladığı tespit edilmiştir. Sosyo-demografik özellikler ile verilen bilgileri/önerileri uygulama düzeyi arasında anlamlı

bir ilişki bulunamamıştır. Araştırmaya katılan tüm katılımcıların % 30,9'u, kendileri ya da yakınları için TV'de reklamı yapılan bir ürünü (ağrı kesici krem, bitkisel tabletler/kapsüller vs.) satın aldıklarını belirtmişlerdir. Kadınların yaşı, eğitim ve gelir düzeyi ile satın alma davranışları arasında anlamlı ilişkiler saptanmıştır (sırasıyla $\chi^2=14,90$; $sd=5$; $p<0,05$; $\chi^2=18,28$; $sd=2$; $p<0,01$; $\chi^2=34,35$; $sd=2$; $p<0,01$). Meslek, medeni durum ve çocuk sahipliği arasında bir bağıllık bulunamamıştır.

TV'de yayınlanan programlarda, sağlıkla ilgili verilen bilgilerin güvenilir düzeyine bakıldığında, tüm kadın izleyicilerin % 52,2'si güvenilir bulduğunu, % 24,9'u güvenmediğini ve % 22,9'unun ise kararsız olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan ki-kare analizi sonucunda yaş ($\chi^2=58,44$; $sd=10$; $p<0,01$), eğitim düzeyi ($\chi^2=52,48$; $sd=10$; $p<0,01$), meslek ($\chi^2=38,30$; $sd=10$; $p<0,01$), medeni durum ($\chi^2=10,88$; $sd=4$; $p<0,05$), gelir düzeyi ($\chi^2=27,33$; $sd=10$; $p<0,01$) ve çocuk sahibi olma durumu ($\chi^2=13,24$; $sd=21$; $p<0,01$) ile bilgi edinme kaynağı olarak televizyonun seçilmesi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılıklar bulunmuştur.

Tablo 6. Televizyondaki sağlık ile ilgili konuları izleme nedenleri/takip edilen konular

Televizyondaki sağlık ile ilgili konuları izleme nedenleri*	n	%	İzlenen programlarda takip edilen konular*	n	%
Hastalığı ile ilgili olması	167	59,9	Doğal/mucize reçeteler/karışımlar	157	56,3
Yakınıını Hastalığı ile ilgili olması	149	53,4	Alternatif tedavi yöntemleri	156	55,9
Estetik/Güzellik ile ilgili olması	79	28,3	Estetik ve güzellik uygulamaları	79	28,3
Sağlıklı yaşam ile ilgili olması	172	61,6	Beslenme ve diyet	168	60,2
Yeni bir teknolojik/tıbbi gelişme ile ilgili olması	74	26,5	Kronik hastalıklar	140	50,2
Salgın bir hastalık ile ilgili olması	121	43,4	Kadın hastalıkları, doğum konuları	46	16,5

Kadın-doğum konularıyla ilgili 33 11,8 Sağlıklı yaşam önerileri 74 26,5 olması

Her türlü sağlık içeriği 60 21,5 *Katılımcılar birden fazla seçenek işaretlemiştir.

Sağlık programlarına ilişkin değer yargılarına bakıldığında, kadın izleyicilerin % 47,7'sinin bu tür programları sıkıcı bulmadığı, % 78,5'inin verilen bilgileri değerli/faydalı bulduğu, % 64,9'unun programa konuk olan hekimlerin muayene/ameliyat ücretlerini fazla buldukları ve %73,5'inin de bu hekimlerin kendilerinin ya da çalıştığı kurumlarının reklamını yaptıklarını düşündüğü belirlenmiştir. Katılımcıların % 49,5'inin hekimleri anlamakta zorluk çekmemekte, % 66,7'si de programlara çağrılan ve/veya bilgisine başvuru alan hekimlerin alanında uzman olduğunu düşünmektedirler. Sağlık temelli programların televizyon izlenme oranlarının düşük olduğu saatlerde yayımlandığını düşünenlerin oranı % 38,4 ve bu tür programların izleyicileri yanlış yönlendirmediğini düşünenlerin oranını ise % 57,7'dir.

Tablo 7. Sağlık Programlarına İlişkin Değer Yargıları

İfade	Evet		Bazen/Kararsız		Hayır	
	n	%	n	%	n	%
TV'de sağlık programlarının sıkıcı olduğunu düşünüyorum.	43	15,4	103	36,9	133	47,7
Verilen bilgilerin değerli/faydalı olduğunu düşünüyorum.	219	78,5	47	16,8	13	4,7
Programa konuk olan hekimlerin muayene/ameliyat ücretlerinin çok fazla olduğunu düşünüyorum.	181	64,9	62	22,2	36	12,9
Konuk olan hekimlerin kendilerinin /kurumlarının reklamını yaptığını	205	73,5	47	16,8	27	9,7

düşünüyorum.						
Konuk olan hekimleri anlamakta zorlanıyorum.	46	16,5	94	33,7	139	49,8
Bu tür programlara genellikle alanında uzman olan hekimler çağrılır.	186	66,7	68	24,4	25	9
Televizyon kanalları bu tür programları, izleme oranlarının düşük olduğu saatlerde yayınlamaktadırlar.	107	38,4	84	30,1	88	31,5
Bu tür programların izleyicileri yanlış yönlendirdiğini düşünüyorum.	33	11,8	85	30,5	161	57,7

Tartışma ve Sonuç

Araştırmaya katılan kadınların, sağlıkla ilgili bilgi edinme kaynaklarına bakıldığında, ilk sırayı sağlık kurumlarında çalışan hekimler ve diğer sağlık personelinin aldığı, bunu tanıdık sağlık personeli ile eşit oranda televizyonun izlediği görülmektedir. Bu durum özellikle televizyon izleme oranlarının yüksek olduğu toplumlarda, televizyonun sağlık üzerinde ne derece etkili olduğunu göstermektedir. Televizyon, özellikle kadınlar üzerinde diğer medya araçlarından daha etkili bir iletişim aracıdır. Koparan (2007), 500 kadın üzerinde yapmış olduğu çalışmada, kadınların çoğunluğunun, medya araçları arasında en çok televizyondan etkilendikleri belirlenmiştir. Bulduklu (2010; 82)'nin yapmış olduğu çalışmada ise sağlık bilgisine ulaşmak ve tıbbi gelişmeleri takip etmek için kadınların çoğunlukla televizyonu erkeklerin ise interneti tercih ettiği tespit edilmiştir. Katılımcıların yaklaşık üçte ikisi televizyonda yayınlanan sağlık programlarını takip ettiği, takip edenlerin de yaklaşık yarısı da bu tür programları denk geldiğinde izledikleri tespit edilmiştir. Başka bir ifadeyle, kadınların televizyon karşısında, kanalları rastgele değiştirirken sağlıkla ilgili bir program ya da haberle karşılaştıklarında izledikleri, buna rağmen düzenli olarak izleyenlerin oranlarında yüksek olduğu söylenebilir (%50,9). Bu sonuç, Bulduklu (2010; 82)'nin yapmış olduğu çalışma

sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Buldukları'ya göre sağlık programlarının izleyicileri bu programları izlemek için ayrıca vakit ayırmamakta; denk gelirse veya izleyecek başka bir şey yoksa (% 83,05) sağlık programlarını izlemektedirler.

Kadınların sağlıkla ilgili bilgileri, çoğunlukla haber programlarından elde ettikleri, bunu kadın programlarındaki sağlıkla ilgili bölümlerin ve doğrudan sağlıkla ilgili programların izlediği tespit edilmiştir. Bu durum, kadınların bu tür programları uzun süre izlemedikleri, daha kısa bölümler halinde verilen bilgileri daha fazla takip ettiklerini göstermektedir.

Kadın izleyicilerin % 52,2'si, televizyonda yayınlanan sağlık programlarında/haberlerde verilen bilgilere güvendiğini belirtmişlerdir. Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği (2006) tarafından yürütülen bir çalışmada, kadınların en çok (% 32) sağlıkla ilgili programları güvenilir bulunduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların yaklaşık üçte birinin, kendileri ya da yakınları için ağrı kesici krem, bitkisel tabletler/kapsüller vb. ürünleri satın aldıkları tespit edilmiştir. Kadınların satın alma davranışlarında bu tür ürünlerin reklamının etkili olduğu görülmektedir. Bununla beraber, kadınların yarısından fazlası, bu tür programlarda verilen bilgileri/önerileri günlük hayatta uyguladıkları belirlenmiştir. Yapılan bir çalışmada, insan bu tür programlardan etkilenenlerin sağlıklarına daha fazla özen gösterdiklerini, bu programlarda verilen önerileri uyguladıklarını belirtmişlerdir (Işınbark 1992:132). Başka bir çalışmada, bireyler televizyondaki programların etkisiyle sağlıklarına daha çok önem verdiklerini ifade etmişlerdir (Birgül, 1999:247). Bu sonuçlar, televizyonda verilen bilgilerin doğruluğunun ve güvenilirliğinin ne derece önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Zira yapılabilecek yanlış bir uygulama, kadının kendisi ya da yakınları için telafisi olmayan sonuçlar doğurabilir.

Kadınların sağlıkla ilgili programları izleme nedenlerine bakıldığında, ilk sırada, sağlıklı yaşam ile ilgili olması nedeniyle izledikleri tespit edilmiştir. Kendi hastalığı ile ilgili olması ve bir yakının hastalığı ile ilgili olma durumu diğer önemli nedenlerdir. Bu sonuç, kadın izleyicilerin, hastalıklara çare bulmaktan öte öncelikle sağlıklı yaşayabilme adına bilgi edinmek istediklerini göstermektedir. İzledikleri programlarda en çok takip ettikleri konuların başında beslenme ve diyet geldiği görülmektedir. Bunu, doğal/mucize reçeteler/karışımlar ve alternatif tedavi yöntemleri izlemektedir. Buna rağmen sağlıklı yaşam önerileri ile ilgili konuları izleme oranının düşük olduğu tespit edilmiştir.

Kadın izleyicilerin sağlıkla ilgili bilgi edinme kaynağı olarak profesyonel sağlık personelinin sonra en çok televizyonu tercih ettiği, kadınların büyük çoğunluğunun televizyonda yer alan programları takip ettiği, kendisi ya da bir yakını hasta olan veya hastalığı sebebiyle ilaç kullanan kadınların, sağlam olduğunu ifade edenlere göre daha fazla

takip ettikleri, araştırmaya katılan tüm kadınların % 52,2'sinin bu tür programları güvenilir bulduğu, verilen bu bilgilerin değerli/faydalı olduğunu ve izlerken sıkılmadıklarını belirtmişlerdir.

Bu çalışma, televizyonda yayınlanan sağlık temelli programların ya da haberlerin kadın izleyiciler üzerine etkisini vurgulamak amacıyla yapılmıştır. Temel bir insanlık hakkı olan sağlık konusu, her ne kadar her iki cinsiyet için önem arz etse de erkeklere göre kadınlar tarafından daha fazla önemsenmektedir. Bu durum kadının sadece kendisi için değil aynı zamanda eşi, çocukları ve hatta anne, babaları için de geçerlidir. Bu bağlamda, sağlıkla ilgili ne tür bilgi verilirse verilsin, verilen bilgilerin doğru olması, insan sağlığını tehdit edici özellikte ve halkı yanıltıcı olmaması gerekmektedir. Zira araştırmaya katılan kadınların yaklaşık üçte birinin, kendileri ya da yakınları için televizyonda reklamı yapılan ürünleri satın aldığını belirtmişlerdir. Bu denli hassas ve hayati bir konuda, rating oranlarını artırma uğruna, yalan, yanlış ya da eksik bilgi verilmemesi ve insan sağlığını ilgilendiren ürünlerin satışının kontrol altında tutulması gerekmektedir. Bu tür programların, haberlerin denetimlerinin etkin bir şekilde sağlanması ve hatta bireysel ve toplumsal faydayı arttıracak bir şekilde, sağlıkla ilgili faydalı bilgilerin verilmesinin desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Birgül KA. Kitle İletişim Araçlarından Televizyonun Aile İçi İlişkiler Üzerine Etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999:247.

Bozkurt Avcı İ, Sönmez MF. Sağlık İletişimi Bağlamında Bireylerin Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarını İzleme Alışkanlıkları ve Motivasyonları: Elazığ Örneği. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi. 2013; 2(2): 119-138).

Bulduklu Y. Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programları ve İzleyicileri. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2010; 24: 75-85.

Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği. Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırması 2006. Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Alanında Ulusal ve Yerel Medya Yoluyla Savunuculuk Projesi, 2006. www.cetad.org.tr, Erişim Tarihi: 13.01.2015

Işınbark, AB. Televizyon Yayınlarının Kadınların Genel Davranışları ve Siyasi Tercihleri Üzerine Etkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM). Kadının Statüsü Politika Dokümanı. Fersa Ofset, Ankara, 2008.

Koçak A, Bulduklu Y. Sağlık İletişimi: Yaşlıların Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarını İzleme Motivasyonları. Selçuk İletişim, 2010; 6(3): 5-17.

Koparan, N. Medyanın Kadınlar Üzerindeki Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007.

Meti V. Impact of Television Health Programmes on Women: A Study on Gulbarga Television Viewers. J Mass Communicat Journalism, 2014; 4(4):1-4.

Özbaş S, Özkan S. Kadın Sağlığını Geliştirmede Medyanın Kullanımı ve Etkisi. TAF Prev Med Bull. 2010; 9(5): 541-546.

Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK). Kadınların Televizyon İzleme Eğilimleri. Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2007.

Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK). Kadınların Televizyon İzleme Eğilimleri-2. Kamuoyu, Yayın Araştırmaları ve Ölçme Dairesi Başkanlığı, Ankara, 2010.

Schiavo R. Health Communication: From Theory to Practice. Jossey Bass, San Francisco, 2007.

Tabak RS. Sağlık İletişimi. Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2006.

ADOLESAN DÖNEM RİSKLİ DAVRANIŞLARI VE POLİTİKALAR
RISKY BEHAVIORS AND POLICIES IN ADOLESCENT PERIOD

Hacer ATAMAN,

Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Kalite Yönetim Direktörü

hcr.ataman@hotmail.com

Nuran KÖMÜRCÜ,

Marmara Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Öğretim Üyesi

nuranko2002@yahoo.com

ÖZET

Amaç: Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 10-19 yaş grubunu adolesan olarak tanımlamaktadır. Adolesan dönem biyolojik, psikolojik ve sosyal değişimlerle çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemi olarak kabul edilmektedir. Adolesanlar, bu dönemde çok zorlu bir süreçten geçmeye başlarlar. Çalışma, adolesan dönem riskli davranışlarını ve bu konuda ülkemizdeki politikaları tanımlamak amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntem: Bu çalışma derleme makaledir. Literatür taraması ile yapılmıştır.

Bulgular: Adolesanların üreme sağlığı çok önemli bir konudur. Adolesan gebelikler, erken evlilik ve erken yaşta cinsel ilişki önemli bir halk sağlığı sorunudur.

Sonuç: Adolesanlara ve ailelerine riskli davranışların önlenmesine yönelik eğitim verilmelidir. Adolesanlar için politikalar oluşturulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Adolesan, riskli davranış, politika

SUMMARY

Objective: World Health organization (WHO) defines as adolescent for 10-19 age group. Adolescent period is accepted to be a transition period from childhood to adulthood with biological, psychological and social changes. Adolescents begin a more intense process during this period. The study was conducted to identify adolescent risky behaviors and our country policies on this issue.

Materials and Methods: This study is a review article. The literature review have been performed with.

Results: Adolescents reproductive health is a very important issue. Adolescent pregnancy, marriage and sexual intercourse at early ages is an important public health problem.

Conclusion: Adolescents and their families should be given education for prevention of risky behaviors. Adolescents should be created on the policies.

Key Words: Adolescent, risky behavior, policy

GİRİŞ

Adolesan dönem; çocukluktan erişkinliğe geçiş dönemidir. Adolesanlar bu dönemde “fiziksel büyüme”, “cinsel gelişme”, “psikososyal gelişme” olmak üzere üç alanda büyük değişim geçirirler. Dünya Sağlık Örgütü tarafından; 10-19 yaş grubu “ergen (adolesan)” yaş grubu, 15-24 yaş grubu ise “genç” yaş grubu olarak tanımlanmaktadır. Adolesan ve gençlik dönemlerine ait yaşların kesişmesi nedeniyle de 10-24 yaş grubu “genç insanlar” olarak kabul edilmektedir (Başer, 2000:50-54, Özcebe, 2002:374-377, Gölbaşı, 2005:100-108, Çeber ve ark., 2010:156).

Dünya nüfusunun yaklaşık %50’si 25 yaşın altındaki gençler ile %20’si (1,3 milyardan fazlası) adolesanlardan (10-19 yaş arası) oluşmaktadır. Dünyada adolesan nüfusunun yaklaşık %85’i düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşamaktadır. Bu durumla ilişkili olarak adolesan sağlık sonuçları da ekonomik durumun eşitsizliği ile karakterizedir (WHO 2011b:103-131).

Adolesan dönem dinamik bir değişim zamanıdır. Bu dönemde birbirleri ile etkileşim gösteren fiziksel ve psikososyal değişiklikler farklı hızlarda gerçekleşir. Bu değişiklikler, tüm adolesanlarda gözlenmekle birlikte, bağlamları bir adolesandan diğer adolesana farklılık gösterir. Değişiklikler kültürel yapı, aile, okul, arkadaşlar, kronik hastalıklar vb. faktörlerden etkilenmektedir. Ayrıca adolesanın kendi yapısı ve dolayısıyla önceki çocukluk dönemlerindeki davranış şekli de gelişim döneminin nasıl geçirileceğinde belirleyicidir (Ercan, 2005:17-21).

İnsan yaşamında ikinci büyüme ve gelişme dönemi olan adolesan dönemde bir takım sorunlarla karşılaşmakta ve dönemin özelliğinden dolayı adolesan zaman zaman bu sorunları çözememekte, bu kadar değişikliğe uyum sağlayamamaktadır (Köse, 2006:10-16).

Adolesan Dönem Riskli Davranışları

Adolesan dönemde gelişen ve önemli sağlık sorunlarına neden olan bazı davranışlar; yeme alışkanlıkları ile ilgili davranışlar (yetersiz ve dengesiz beslenme gibi), cinsel sağlık ve üreme sağlığı davranışları, kaza ve şiddete ilişkin davranışlar, sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımınıdır. Bunların yanı sıra depresyon ve özkıyım ile internet bağımlılığı da bugün adolesanların karşılaştığı önemli problemlerdendir (Özcebe, 2002:374-377, Kıdak, 2008:62-80).

Adolesanların gelişimlerinin sağlıklı olabilmesi ve sağlıklı bir yaşam biçimi geliştirmeleri birincil ve ikincil koruma programlarıyla gerçekleştirilebilir. Adolesanlar pek çok riskli davranışı bir arada gösterebildiklerinden ve bu riskli davranışlar birbirleriyle ilişkili olabildiğinden koruma programlarının tek bir riskli davranış üzerine odaklanması yerine pek çok alanı eşzamanlı olarak ele alması gerekmektedir. Ayrıca koruyucu programlar sadece adolesan üzerine odaklanmamalı, aileyi de kapsayacak şekilde organize edilmelidir (Alikaşifoğlu, 2005:29-38).

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de adolesanlarla ilişkili temel sorunlar arasında; önlenemez sağlık problemlerinin yüksek oranda olması, bedensel, ruhsal ve sosyal yönden gelişimleri ve risk etkenlerinin tam bilinmiyor olması, her zaman ulaşılabilir ve uygun sağlık hizmeti alamamaları, yetişkinlerin ve adolesanların, bu dönem hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları sayılabilir (Kıdak, 2008:62-80).

Adolesan Dönemde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Sorunları

Birçok ülkede cinsel aktiviteye başlama yaşı giderek düşmektedir. Gençlerin çoğunun 10-20 yaşları arasında cinsel ilişkiye başladıkları tahmin edilmektedir. Adolesan dönemde, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili sorunlar yaşanmakta, kötü sonuçlar izlenebilmektedir. Gençlerin bu konulardaki korunma yolları hakkında yeterince bilgi sahibi olmamaları nedeniyle gebelik, düşük ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar görülebilmektedir (Gölbaşı, 2005:100-108, Siyez ve Siyez, 2007:56-63, WHO 2011b:103-131).

Adolesan dönemde riskli cinsel davranışlar erken yaşta, yabancı kişilerle, birden fazla cinsel eşle, alkol-madde kullanımı ile birlikte ve prezervatif kullanmadan cinsel ilişki yaşanmasıdır. Gençlerin üreme sağlığına ilişkin sorunlar erken yaşta cinsel ilişki, evlilik, adolesan gebelikler, istenmeyen gebelikler, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve aile planlaması yöntemine ulaşamamadır (Gölbaşı, 2005:100-108, Özcan ve ark.:34-38, Özcebe, 2002:374-377).

Adolesanların üreme sağlığı sorunları yetişkinlik dönemindeki üreme sağlıklarını da tehdit etmektedir. Bu dönemde güvenli olmayan cinselliğin yaşanması ve üreme sağlığı sorunlarının ortaya çıkması, adolesanların ileri dönemdeki üreme sağlığını da olumsuz etkilemektedir. Üreme sağlığı sorunları, beraberinde toplumsal sorunları da getirmektedir (Gölbaşı, 2005:100-108, Özcan ve ark.:34-38, Özcebe, 2002:374-377).

Adolesan gebelikler ve istenmeyen gebelikler

Adolesan gebelikler genellikle planlanmamış ve istenmeyen gebeliklerdir. Bu dönemdeki gebelikler, anne-bebek sağlığı ve gençlerin gelecek planları üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle önemli bir sağlık problemi olarak ele alınmaktadır. Bu gebeliklerin sosyal ve psikolojik sonuçları, evli olmayan adolesanlar için daha olumsuzdur (Gölbaşı, 2005:100-108).

Gelişmekte olan ülkelerde genç adolesan kızların %30'u 18 yaş altında; %14'ü ise 15 yaş altında evlenmektedir. Dünyada her yıl 15-19 yaş grubunda yaklaşık 16 milyon adolesanın bebeği olmakta ve bütün doğumların %11'ini bu doğumlar oluşturmaktadır. 5 milyonu ise düşükle sonlanmaktadır. Düşüklerin %40'ı sağlıklı olmayan koşullarda yapılmaktadır. Bu annelerin %23'ü gebelik ve doğuma bağlı hastalıklara maruz kalmaktadır. Ayrıca her yıl 15 yaşın altında 2 milyon adolesanda doğum yapmaktadır. Günümüzde her beş kız çocuğundan biri, gelişmemiş bölgelerde ise her üç kız çocuğundan biri 18 yaşın altında doğum yapmaktadır. Dünyada adolesan doğum oranlarına baktığımızda Çin'de %2, Latin Amerika'da ve Karayip'lerde %18 ve Güney Afrika'da %50'lere ulaşmaktadır. Ancak adolesan doğurganlığı gelişmekte olan ülkelerle sınırlı değildir. İngiltere'de %26, İrlanda'da %17 ve ABD'de ise bu oran %63'tür. 1990'lı yıllardan itibaren düşme eğilimi göstermesine rağmen ABD gelişmiş ülkeler arasında adolesan gebelik ve doğum oranı halen en yüksek ülke olmaya devam etmektedir (Aydın, 2013:250-254, Öner ve Yapıcı, 2010:30-39).

Adolesan gebelikler, yüksek riskli gebelikler arasında yer almaktadır. Adolesan dönemdeki istenmeyen gebelikler genellikle tıbbi müdahale ile sonlandırılmaktadır. Gebeliğin geç fark edildiği durumlarda müdahale esnasında istenmeyen yan etkilerde oluşabilmektedir. İstenmeyen gebelik sonucu küretaja başvuran gençler çoğunlukla düzensiz ve geleneksel kontraseptif yöntem kullanmaktadır (Aydın, 2013:250-254, Gölbaşı, 2005:100-108, Siyez ve Siyez, 2007:56-63).

Adolesan gebeliklerin, topluma verilen sağlık hizmetleri çerçevesinde gebelik izlemleri, doğumları ve doğum sonrası izlemleri de son derece önemlidir. Risk grubunda olan bu yaş

grubunun sağlıklı bir gebelik, doğum ve doğum sonu dönem geçirmeleri ve sağlıklı bir bebek dünyaya getirmeleri sağlanmalıdır (Başer, 2000:50-54).

Adolesan dönemde meydana gelen gebelik ve doğumlarda görülen diğer önemli bir sorun anne mortalite ve morbiditesindeki artıştır. 15-19 yaş grubundaki annelerin doğum sırasında ölme olasılıkları 20-24 yaş grubu annelerle karşılaştırıldığında 2-3 kez artmaktadır. Gebelik sırasında ise anemi, preeklamsi gibi gebelik komplikasyonları daha sık görülmektedir. Ayrıca adolesan doğumlar sırasında rektovajinal ve ya vezikovajinal fistül oluşumu gibi hayat boyu devam edebilecek komplikasyonlar daha sık görülmektedir. Adolesan annelerin bebeklerinde de mortalite ve morbidite daha siktir. Bebeklerde önemli bir ölüm nedeni olan düşük doğum ağırlığı adolesan annelerin bebeklerinde sık görülmektedir. Diğer sık görülen bir sorun olan prematürelite ise bu bebeklerin erken çocukluk boyunca birçok problem yaşamalarına neden olmaktadır (Gölbaşı, 2005:100-108)..

Adolesan dönemde gebelik yaşayan bireyler sosyal açıdan da önemli sorunlarla karşı kalmaya kalmaktadırlar. Bunlar arasında öğrenim yaşantılarının sona ermesi ve buna bağlı olarak iş olanaklarının azalması, aile desteğinin azalması ve toplumdan dışlanma sayılabilir (Gölbaşı, 2005:100-108).

Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar

Evlilik yaşının ilerlemesine rağmen, cinsel yönden etkinlik daha erken yaşlarda başlamaktadır. Gelişmiş ülkelerde cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı mücadele hızla sürerken, bulaş riski yüksek olan genç kuşakta korunma önlemleri de hızla artmaktadır. Tüm dünyada cinsel yolla bulaşan hastalıklar en çok 20–24, daha sonra 15–19 ve 25–29 yaş gruplarında görülmektedir. Evlilik öncesi cinsel ilişkinin yaygınlaşması, doğal olarak cinsel yolla bulaşan hastalıkların oranını arttırmaktadır (Aslantekin ve Aslan, 2006:82-92, Siyez ve Siyez, 2007:56-63).

Cinsel yolla bulaşan hastalıkların 15-19 yaş arası adolesanlarda, erkeklere oranla kızlarda daha yaygın olduğu saptanmıştır. Biyolojik, bilişsel ve davranışsal faktörlerin yanı sıra arkadaş, aile ve toplumsal süreçler, sosyoekonomik düzeyde riskli cinsel davranışların artmasında birer etken olarak değerlendirilmektedir (Siyez ve Siyez, 2007:56-63).

Cinsel yolla bulaşan hastalıkların yayılmasının önlenmesi ve kontrol altına alınması birçok ülkede 2000’li yılların hedefleri arasında yer almıştır. Bugün dünyada birçok devlet ve

uluslararası kuruluş bu hastalıkların önlenmesi ve kontrolü için büyük yatırımlar yapmakta ve bu konuda yapılan araştırmalara öncelik vermektedir (Zarakolu, 2006:21-34).

Cinsel yolla bulaşan hastalıkların gelişiminde rol oynayan davranışlar birden fazla cinsel eşe sahip olmak veya cinsel eşin birden fazla eşinin olması, seks çalışanları ve onların müşterileriyle ilişkide bulunmak, yakın zamanda cinsel eş değiştirmek, cinsel yolla bulaşan hastalıkların belirtisi olanlarla ilişkiyi sürdürmek olarak sıralanabilir. Düşük sosyokültürel ve eğitim düzeyinde olanlar, cinsel yolla bulaşan hastalıkları olan ancak cinsel eşlerinin tedavi olması gerektiği konusunda bilgilendirilmemiş kişiler, önceden geçirilmiş cinsel yolla bulaşan hastalıklar öyküsü olanlar, kontraseptif yöntem kullanmayanlar ve oral kontraseptif kullanan kadınlar riskli davranış grubunu oluşturmaktadır. Başlıca risk grupları seks çalışanları, ailelerinden ya da eşlerinden uzun süre ayrı kalanlar, madde bağımlıları ve bu kişilerin eşleridir (Zarakolu, 2006:21-34).

Adolesan dönemde yaşanan bilinçsiz ve sorumsuz cinsel davranışın önemli bir sonucu olan cinsel yolla bulaşan hastalıklar, tüm dünyada prevalansın yüksek olmasından dolayı önemli bir sorundur. Ayrıca, birçoğu sosyal ve bireysel olmak üzere çeşitli nedenlerden dolayı zamanında ve tam olarak tedavi edilememektedir. Bu durum, üremeyle ilgili ciddi mortalite ve morbidite nedeni olabilmektedir (Gölbaşı, 2005:100-108)

Adolesanlara Yönelik Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Eğitim ve Hizmetleri

Cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili riskli davranış ve sorunlar adolesan dönemin en önemli risklerindedir. Son yıllarda gençlere yönelik cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili çalışmalara önem verilmeye başlanmıştır. UNFPA'nın, üçüncü ülke programının önemli bir bileşkesi adolesanlara yönelik üreme sağlığı eğitim ve hizmetlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmaktadır (Çeber ve ark., 2009:5-15, Taşer ve Yalnız, 2010:147-148).

Adolesanların cinsellik ile ilgili bilgi eksikliğinin, karşılaşacakları riskleri artırdığı düşüncesi ile birçok ülkede örgün eğitim kurumlarında cinsel eğitim uygulamaları gündeme gelmiştir. Adolesanlara verilecek cinsel eğitim bir yandan büyüme, olgunlaşma ve cinsel kimliğini kazanma aşamalarında karşılaşabilecekleri riskleri azaltırken, diğer yandan cinsellikle ilgili olumlu değer ve tutumlar geliştirme, cinsel davranışlarda daha akılcı ve sorumlu seçimler yapma gibi becerilerin gelişimine de katkıda bulunacaktır. Ayrıca fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı bireyler yetiştirmek, sağlıklı bir toplum yapısının oluşumu açısından da önemlidir (Güler ve Yöndem, 2007:2-10).

Adolesanların üreme sağlığı davranışları konusunda bilinçli seçimler yapabilecek bilgiye sahip olmaları kadar, üreme sağlığı ihtiyaçlarını karşılayacak, adolesana yakın ve adolesanların güven hissederek ulaşabilecekleri, adolesana yaklaşım konusunda eğitimli sağlık personelinin hizmet sunduğu sağlık merkezlerinin olmasında önemlidir. Üreme sağlığı hizmetlerinin adolesanlar arasında yaygınlaştırılması için, ülkeye özgü ve uygun modellerin belirlenmesi gerekmektedir (Köse, 2006:10-16).

Adolesan Sağlığına Yönelik Politikalar

1994'de Kahire'de gerçekleştirilen Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nın Eylem Planı'nda; üreme sağlığı programlarının kadınların ve adolesanların gereksinimlerini kapsayacak biçimde düzenlenerek, üreme sağlığı bilgisi, danışmanlık ve üreme sağlığı hizmetlerini adolesanlar ve erişkin erkekler için de ulaşılabilir kılacak programlara ihtiyaç olduğu belirtilmiştir (Akın, 2007:56-59).

Aile Planlaması Federasyonu Uluslararası İnsan Hakları Yasaları'na bağlı olarak gençler için özelleştirilmiş cinsel ve üreme haklarını şöyle tanımlamıştır:

- Kendin olma hakkı: Kendi kararını vermede kendini ifade etmede, cinsellikten zevk almada, güvenli olmada, evlenmeyi ya da evlenmemeyi seçmede ve aile planlamasında özgür olmak.
- Bilme hakkı: Seks, kontraseptifler, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar/HIV/AIDS ve üreme ve cinsel haklar.
- Kendini koruma ve başkası tarafından korunma hakkı: İstenmeyen gebelik, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar/HIV/AIDS ve cinsel istismar.
- Sağlık hizmetlerine sahip olma: Sır saklayan, karşılanabilen, iyi kalitede ve saygıyla sunulan sağlık hizmeti.
- Katılma hakkı: Gençler için planlanan programların planlanmasına, toplantı ve seminerlere katılma gibi her düzeyde çalışmalara katılmak.

Adolesan ve gençlerin cinsel ve üreme haklarının göz önüne alınmadığı ve ihlal edildiği bilinmektedir. Gençlerin cinsel ve üreme hakları uluslararası insan hakkıdır. Bu nedenle gençlerin cinsel ve üreme haklarına saygı gösterilmeli, cinsellikleri kabul edilmeli, gereksinimleri, uyarıları duyulmalı ve ciddiye alınmalıdır. Gençler gerekli bilgiye, desteğe ve hizmete ulaşmalıdır. Sağlık, eğitim, sosyal hizmetler ve ülke programlarında adolesan ve

gençlerin cinsel ve üreme haklarının korunmasına ve saygı gösterilmesine yönelik hizmet anlayışı geliştirilmelidir (Gençlere Yönelik Üreme Sağlığı Hizmetleri:12-13).

Ülkemizde adölesanlara yönelik Milli Eğitim Bakanlığı okul sağlığı çalışmaları yapmıştır. Ergen sağlığı bilincini geliştirme çalışmaları kapsamında “Ergenlik Dönemi Değişim Projesi (ERDEP)”, “Ergenlik Bilincinin Geliştirilmesi Projesi (ERGEP)”, eğitim çalışmaları kapsamında formatör öğretmen eğitimleri gerçekleştirilmiştir. Bunların yanı sıra “gençlerde hijyen ve cilt sağlığı”, “tütün, alkol ve diğer bağımlılık yapıcı maddelerle mücadele”, “beslenme, obezite ile mücadele ve fiziksel aktivite”, “ilk yardım”, “eğitim ortamında şiddetin önlenmesi” konularında eğitimler verilmiş; ağız ve diş sağlığı bilincinin geliştirilmesi çalışmaları ile sağlık taramaları yapılmıştır (Polat, 2010:46-49).

2001-2005 yılları arasında Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezleri Genel Müdürlüğü tarafından, UNFPA işbirliğinde Bursa ve İzmir’de “Adölesanların Üreme Sağlığı Bilgi ve Hizmet Gereksinimlerinin Karşılanması İçin Strateji Geliştirilmesi Projesi” ve UNICEF işbirliğinde Adana ve Ankara’da “Adölesan Sağlığı ve Gelişimi Projesi” başlatılmıştır. Amaç, adölesanların genel sağlık ve gelişmelerinin iyileştirilmesi, üreme sağlığı ve cinsel eğitim gereksinimlerine yönelik hizmetleri geliştirmek, bütünleşmiş ve kaliteli üreme sağlığı hizmetlerine erişimini artırmak, üreme sağlığı bilgi ve hizmet gereksinimlerinin karşılanması için bir hizmet sunum modeli geliştirmektir (Köse, 2006:10-16).

Hedefler

- Adölesanların karşılaştıkları sorunların ve gereksinimlerinin belirlenmesi
- Adölesanların sağlıklı yaşam uygulamaları konusunda bilinçlendirilmesi
- Toplumun, adölesan ile birlikte çalışan profesyonel grupların, ailelerin ve medyanın adölesan dönem, bu dönemde karşılaşılan sorunlar ve gereksinimleri konusunda bilinçlendirilmesi
- Adölesanlara bilgi ve fiziksel-ruhsal sağlık hizmeti alabilecekleri merkezler oluşturulması (Gençlik Danışma ve Sağlık Hizmet Merkezi)
- Adölesanların sosyal ve kültürel yönden gelişmelerine katkıda bulunabilecekleri ve bu konuda bilgi alabilecekleri toplum merkezlerinin desteklenmesi
- Adölesan Sağlığı konusunda deneyimli ya da eğitim almış personelin adölesana hizmet sunacak merkezlerde istihdamı ve mevcut personelin nitelik ve niceliğinin artırılması

- Adolesanlarla ilgili bilgi, istatistik ve dokümanların toplanması ve bu alanda çalışan kişiler ve kuruluşlar arasında koordinasyon sağlanmasıdır.

Bu gerçekten yola çıkılarak ülkemizdeki adolesanlara yönelik bir “Ulusal Sağlık Hizmet Sunum Modeli” geliştirilmiş ve açılan “Gençlik Danışma ve Sağlık Hizmet Merkezleri”nde hizmet vermeye başlanmıştır. Söz konusu “Ulusal Sağlık Hizmet Sunum Modeli”nde; 1.basamakta adolesanlara yönelik hizmetler;

- Danışmanlık hizmetleri
- Eğitim ve bilgilendirme
- Tanı ve tedavi hizmetleri
- Referans merkezlerine sevk olarak belirlenmiştir.

Danışmanlık hizmetleri sırasında, adolesanlara öncelikli olarak “bilgilendirme ve danışmanlık” yapılması için planlanan konular şu şekilde belirlenmiştir:

- Fiziksel-cinsel büyüme ve gelişme
- Psiko-sosyal gelişme
- Kişisel hijyen
- Beslenme
- Fizik egzersiz
- Sigara, alkol ve madde kullanımı
- Güvenli cinsel yaşam
- Güvenli davranışlar (Köse, 2006:10-16).

Ülkemizde temel sağlık hizmetleri birimlerinde adolesan ve gençlerin özellikle cinsel sağlık ve üreme sağlığı sorunları uzun yıllar dikkate alınmamıştır. Bu eksikliği dikkate alan Sağlık Bakanlığı, “Türkiye Sağlık Sektörü için Üreme Sağlığı Stratejiler ve Eylem Planı 2005-2015”de “gençlerin cinsel sağlık ve üreme sağlığı düzeylerinin yükseltilmesi”ni stratejik bir hedef olarak belirlemiş olup bu hizmetlerin temel sağlık hizmetleri birimlerinde verilmesini hedeflemiştir (Akın, 2007:56-59).

Sağlık Bakanlığı 2013-2017 stratejik planında adolesanlara yönelik “sağlıkla ilgili ortak politika öncelikleri üzerinde birlikte çalışmak”, “hayat boyu sağlık yaklaşımıyla sağlığa

yatırım yapmak ve bireyin rolünü güçlendirmek” başlıklarına yer vermiştir. “Birey ve topluma erişilebilir, uygun, etkili ve etkin sağlık hizmetleri sunmak” stratejik amacını ve “anne, çocuk ve ergen sağlığını korumak ve geliştirmek” stratejik hedefini belirlemiştir. Bu hedefe yönelik “çocuk ve ergen sağlığını korumak ve geliştirmek” başlığında ergenler ile ilgili şu stratejiler geliştirilmiştir:

- Ergen izlem protokolünü geliştirmek.
- Sağlık merkezlerini, genç dostu hizmetlere daha kolay erişimi sağlayacak şekilde yapılandırmak.
- Çocuk ve ergenin psikososyal gelişimini destekleyen programları iyileştirmek.
- Ülkemize ait 0-18 yaş persentil değerlerini güncellemek için araştırmalar yapmak.

Koruyucu ve temel sağlık hizmetlerinin etkili kullanımını sağlamak” hedefine yönelik “koruyucu ruh sağlığı hizmetlerini iyileştirmek” başlığında ergenler ile ilgili şu stratejiler geliştirilmiştir:

- Çocukluk ve ergenlik dönemine yönelik ruh sağlığı hizmetlerini iyileştirmek için altyapı, eğitim ve teknoloji kapasitesini artırmak.
- Hamilelere psiko-sosyal destek sağlama programlarını iyileştirmek (Stratejik Plan, 2012:62-89).

Avrupa Komisyonu ile Sağlık Bakanlığı arasındaki ortaklık sonucu 2003-2007 yılları arasında yürütülmekte olan Üreme Sağlığı Programı ile temel cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerinin kullanılabilirliğini, erişilebilirliğini ve niteliğini kayda değer biçimde artırarak nüfusun cinsel sağlık ve üreme sağlığı düzeyinin geliştirilmesi, daha nitelikli cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine yönelik talep ve bu hizmetlerden yararlanma düzeyi üzerinde etkili olmak hedeflenmektedir.

Üreme Sağlığı Programı’nın, ulusal düzeyde cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine yönelik arz ve talebin artırılması konusundaki sonuçlarından birisi 10-24 yaş arası gençler için cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerinde artmış arz ve taleptir. Sonuçlara ulaşılabilmesi için Üreme Sağlığı Programı içerisinde birçok program bileşeni yer almaktadır. Bunun için oluşturulan teknik çalışma gruplarından birisi “genç insanlar için cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri” grubudur.

Genç insanlar için cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri çerçevesi, hizmetlerin esas olarak sunulduğu birinci basamak kuruluşlarında, adolesan dostu ve kaliteli hizmetlerin verilebilmesi

için gerek duyulan mesleki yeterlilikleri işaret etmeyi amaçlamaktadır. Temel hizmet etkinliklerine göre, belirlenen personelin sahip olması gereken bilgi, beceri ve tutumlar sıralanmaktadır. Temel hizmet ekinlikleri, toplumsal ortamın bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve hizmetlerin etkin bir şekilde tanıtılmasıyla başlamakta; fiziksel büyüme ve cinsel gelişimin izlenmesi, bütün temel sorunlara ilişkin danışmanlık hizmeti sunulması, cinsel yolla bulaşan hastalıklar-HIV/AIDS dahil sık görülen hastalıkların tanı ve tedavisi, kontraseptif hizmetler ve düşük, gebeliklerin yönetimi, şiddet ve madde bağımlılığının önlenmesi ve yönetimi başlıklarıyla incelenmektedir. Halkın sağlık eğitimi ve sektörler arası işbirliği de özellikle vurgulanmaktadır. Sürekli kalite gelişimi güvencesini sağlayacak süreçler için, yönetim bilgi sistemi öngörülmektedir.

Adolesan ve gençlere hizmet sunan grupta hekim (genel pratisyen, aile hekimi, kadın-doğum uzmanı, çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanı, halk sağlığı uzmanı), psikolog, beslenme uzmanı, tıbbi teknolog, sağlık memuru, hemşire, ebe, tıbbi sekreter, sosyal hizmet uzmanı bulunmaktadır. Genel tutum olarak insan/hasta haklarına saygılı olmak, üreme haklarına saygılı olmak, pozitif sağlığı ve sağlık bilincini desteklemek, cinsiyetler arası hakkaniyete dikkat etmek, özenli, dikkatli olmak, sorumluluk duymak, sabırlı olmak, yargılayıcı/hükmedici olmamak, ciddiye almak, başvuranın isteklerine saygı göstermek, aktif ve etkin dinlemek, bütüncül yaklaşabilmek benimsenmiştir (Köse, 2006:10-16).

SONUÇ

Adolesanlara ve ailelerine adolesan dönemin özelliklerini ve risklerini anlatan düzenli eğitimler verilmeli; bu dönemin riskli davranışları ve zararları hakkında farkındalık oluşturmak amacıyla okullarda, basılı ve görsel medyada duyurulan çalışma ve kampanyalar yapılmalıdır. Adolesanların üreme sağlığı konularında doğru bilgiyi, doğru kaynaktan almalarını sağlamak için bu gruba hizmet veren çalışanların bilinçlendirici eğitim ve danışmanlık rolü geliştirilmelidir. Adolesan gebeliklerin, istenmeyen gebeliklerin, cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesinin yanı sıra bu gebelere etkin doğum sonrası bakım verilmeli; aile planlaması yöntemlerine dair hizmet ve danışmanlık sunulmalıdır. Adolesan dönemde şiddet görmeyen yanı sıra şiddet uygulama davranışları da olmaktadır. Aile içinde şiddet görme, şiddete tanık olma adolesanın hem gelişimini hem de sonraki hayatını ve toplumu olumsuz yönde etkileyeceğinden aile içi şiddet önlenmelidir. Bu konu ülke politika ve hedefleri düzeyinde ele alınmalı ve her türlü şiddetin önlenmesine yönelik çalışmalar iyileştirilerek geliştirilmelidir.

Adolesanlara yönelik ülke politikaları geliştirilerek, adolesanların düzenli ve sürekli bir şekilde hizmet alabilecekleri merkezler yaygınlaştırılmalıdır. Bilinçlenmeye katkısı olacak bu çalışmalar sayesinde ileriye dönük toplum sağlığının iyileşmesinde de önemli adımlar atılabilir.

KAYNAKLAR

1. Ayşe Akın (2007). *“Dünya’da ve Türkiye’de Adolesan ve Gençlerin Sağlığı”*, 5. Uluslararası Üreme Sağlığı ve Aile Planlaması Kongresi, Ankara:56-59.
2. Diler Aydın (2013). *“Adölesan Gebelik ve Adölesan Annelik”*, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 16(4):250-254.
3. Ender Siyez, Diğdem Müge Siyez (2007). *“Ergenlerin Cinsel Yaşam Deneyimlerinin Bazı Psiko-Sosyal Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi”*, Türk Üroloji Dergisi, 33(1):56-63.
4. Esin Çeber, Aylin Nazlı, Güleengül Mermer, Ummuhan Yücel, Mahide Demirelöz, Aysun Ekşioğlu, Gökçe Aslan (2009). *“Ergenlerde Cinsiyet Eşitliği Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması”*, Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 11(2):5-15.
5. Esin Çeber, Emine Serap Sarıcan, Aysun Başgün, Zehra Baykal Akmeşe, Yeliz Çakır Koçak (2010). *“Adölesanlarda Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Eğitiminde Farklı Bir Yöntem; Tiyatral Akran Eğitimi”*, 3. Adolesan Sağlığı Kongresi, İstanbul:156.
6. Filiz Aslantekin, Gökçe Aslan (2006). *“Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklarda Sağlık Eğitiminin Önemi ve Ebenin Eğitimci Rolü”*, Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 1(1):82-92.
7. *“Gençlere Yönelik Üreme Sağlığı Hizmetleri Katılımcı Kitabı”* (2009), T.C. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Ankara:12-13.
8. Halil Polat (2010). *“Milli Eğitim Bakanlığının Adolesanlara Yönelik Proje ve Çalışmaları”*, 3. Adolesan Sağlığı Kongresi, İstanbul:46-49.
9. Hilal Özcebe (2002). *“Birinci Basamakta Adolesan Sorunlarına Yaklaşım”*, Sürekli Tıp Eğitim Dergisi, 11(10):374-377.
10. Işkın Pınar Zarakolu IP. (2006). *“Cinsel Yolla Bulaşan İnfeksiyonlar”*, Hacettepe Tıp Dergisi, 37(1):21-34.

11. Kaan Taşer, Hacer Yalnız (2010). *“Madde Bağımlısı Gençlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Davranışlarının İncelenmesi”*, 3. Adölesan Sağlığı Kongresi, İstanbul:147-148.
12. Levent B. Kıdak (2008). *“Ergen Sağlığı Yönetimi: Ulusların Gelecekleri İle İlgili Umutlarının Anahtarı”*, Celal Bayar Üniversitesi S.B.E., Sosyal Bilimler, 6(1):62-80.
13. Müjgan Alikashiöglu (2005). *“Adolesana Verilmesi Gereken Koruyucu Sağlık Hizmetleri”*, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı Sempozyum Dizisi, No:43, s.29-38.
14. Mürüvvet Başer (2000). *“Adölesan Cinselliği ve Gebelik”*, C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 4(1):50-54.
15. Oya Ercan (2005). *“Adölesanın Psikososyal Gelişimi”*, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Adölesan Sağlığı Sempozyum Dizisi, No:43, s.17-21.
16. Rıfat Köse (2006). *“Sağlık Bakanlığı Adölesan Sağlığı Programları”*, 1. Ulusal Adölesan Sağlığı Kongresi, Ankara:10-16.
17. Seher Güler, Zeynep Deniz Yöndem (2007). *“Ergenlik ve Cinsel Sağlık Eğitimi İle İlgili Grup Rehberliğinin 6.Sınıf Öğrencilerinin Bilgi ve Tutumlarına Etkisi”*, İlköğretim Online, 6(1):2-10. [Online], <http://ilkogretim-online.org.tr>.
18. Seva Öner, Gülçin Yapıcı (2010). *“Adölesan Gebeliklere Bakış”*, Türkiye Halk Sağlığı Dergisi, 8(1):30-39.
19. Sevgi Özcan, Hatice Kurdak, Ersin Akpınar, Esra Saatçı, Nafiz Bozdemir, *“Adölesanlarda Cinsel Sağlık ve Sorunlar”*, Aile Hekimliği Dergisi, 2(2):34-38.
20. *“Stratejik Plan:2013-2017”*, (2012), T.C. Sağlık Bakanlığı, 62-89.
21. World Health Organization. (2011b). *“WHO Guidelines on Preventing Early Pregnancy and Poor Reproductive Outcomes Among Adolescents in Developing Countries”*, Mason E, Geneva, p.103-131.
22. Zehra Gölbaşı (2005). *“Adölesan Dönem Üreme Sağlığı Sorunları ve Etkileyen Faktörler”*, Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 8(1):100-108.

ADÖLESANLARDA CİNSEL DAVRANIŞ, ÜREME SAĞLIĞI SORUNLARI VE KORUYUCU POLİTİKALAR

Yrd.Doç.Dr.Yılda Arzu ABA,

İstanbul Aydın Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Öğretim Üyesi

yildaarzuaba@aydin.edu.tr

Prof. Dr. Nuran KÖMÜRCÜ,

Marmara Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Öğretim Üyesi

nuranko2002@yahoo.com

ÖZET

Dünyada adölesan nüfusun hızla artmasıyla birlikte adölesanların cinsel sağlık ve üreme sağlığı gereksinimleri de artmıştır. Gençlerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, genellikle kendi ve karşı cinsin özellikleri, vücut işlevleri ve üreme özellikleri konularında yeterli bilgilerinin olmadığı bilinmektedir. Bu bilgisizlikle cinsel yaşam erken yaşta başlarken, adölesanlar, cinsellik, kontraseptif yöntemler ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlarla (CYBE) ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları için, yüksek oranda istenmeyen gebelik ve CYBE maruz kalmaktadırlar. Ayrıca güvensiz cinselliğin yaşanması, üreme sağlığı sorunlarının ortaya çıkması ileri dönemdeki üreme sağlığını da olumsuz olarak etkilemektedir. Gençlerin cinsel davranış ve üreme sağlığına ilişkin sorunları genellikle erken yaşta cinsel ilişki, erken yaşta evlilik, gebelikler, CYBE ve aile planlaması yöntemlerine ulaşamama şeklinde sıralanmaktadır.

Adölesan dönem, sağlık açısından riskli davranışların tanınması, korunma yollarının kazanılması ve sürdürülmesi açısından önemli fırsatların yakalanabileceği bir dönemdir. Adölesan döneminin olumlu bir özelliği adölesanların yeni fikirlere açık olmalarıdır; gençler bu dönemde karar verme konusundaki yeteneklerini geliştirmeye isteklidirler. Bu nedenle adölesanlara yönelik koruyucu sağlık politikalarının geliştirilmesi, topluma dayalı sağlık hizmeti sunulması ve 10-24 yaş grubu gençlerin bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adölesan, Cinsellik, Adölesan Gebelik, Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar

ABSTRACT

Sexual and reproductive health needs of adolescents have increased with the rapid growth of adolescent populations throughout the world. In developing countries, in particular, adolescents do not have adequate knowledge on the features, bodily functions, and reproductive characteristics of both sexes. Despite this lack of knowledge, adolescents become sexually active in early ages. Due to their inadequate amount of knowledge on sexuality, contraceptive methods, and sexually transmitted diseases (STD's), adolescents are subject to high rates of unwanted pregnancies and STD's. In addition, unsafe sex leads to reproductive health problems, which have negative effects on future reproductive health. Sexual behavior and reproductive health problems of adolescents generally include engaging in sexual intercourse at an early age, getting married at an early age, getting pregnant, STD's, and not having access to family planning methods.

Adolescence is a period of opportunity in terms of identifying health-risk behaviors and learning about and maintaining safe-sex behaviors. A positive aspect of adolescence is that adolescents are open to new ideas. Young people are willing to develop their decision-making skills during this period. Therefore, it is necessary to develop preventive health policies for adolescents, to provide public health services, and raise awareness among youth aged between 10-24 years.

Key Words: Adolescent, Sexuality, Adolescent pregnancy, Sexually Transmitted Diseases.

GİRİŞ

Adölesanlara yönelik cinsel ve üreme sağlığıyla ilgili çalışmalar, 1994 yılında Kahire'de gerçekleştirilen Dünya Nüfus ve Kalkınma Konferansı'ndan beri uluslararası gündemde önemli bir yere sahiptir. Konferansın eylem programında, "üreme sağlığı programlarının kadınların ve adölesanların ihtiyaçlarını kapsayacak şekilde yeniden düzenlenerek, üreme sağlığı bilgisi, danışmanlık ve üreme sağlığı hizmetlerini adölesanlar ve erişkin erkekler için de ulaşılabilir kılacak yenilikçi programlara ihtiyaç olduğu" belirtilmiş ve adölesanların üreme sağlığı konusundaki çalışmaların önemi vurgulanmıştır (Akın ve Özvarış 2003).

Dünyada adölesan nüfusun hızla artmasıyla birlikte adölesanların cinsel sağlık ve üreme sağlığı gereksinimleri de artmıştır. Gençlerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, genellikle kendi ve karşı cinsin özellikleri, vücut işlevleri ve üreme özellikleri konularında yeterli

bilgilerinin olmadığı bilinmektedir (CDC 2009, Özcebe, Ünalın, Türkyılmaz ve Coşkun 2007). Bu bilgisizlikle cinsel yaşam erken yaşta başlarken, adölesanlar, cinsellik, kontraseptif yöntemler ve cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlarla (CYBE) ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları için, yüksek oranda istenmeyen gebelik ve CYBE riskine maruz kalmaktadırlar. Ayrıca güvensiz cinselliğın yaşanması, üreme sağlığı sorunlarının ortaya çıkması ileri dönemdeki üreme sağlığını da olumsuz olarak etkilemektedir (UNFPA 2012, Akın ve Özvarış 2003, Özcebe 2002).

Gençlerin cinsel sağlık ve üreme sağlığına ilişkin sorunları genellikle erken yaşta cinsel ilişki, erken yaşta evlilik, gebelikler, cinsel yolla bulaşan hastalıklar ve aile planlaması yöntemlerine ulaşamama başlıkları altında incelenmektedir.

Adölesanlarda Cinsellik: Adölesanların başlıca mortalite ve morbidite nedenleri arasında, yönlendirme ve belirli beceriler kazandırma yoluyla azaltılabilecek ve önlenebilecek, bu çağa özgü riskli davranışlarla doğrudan ilişkili sorunlar vardır. Risk alma davranışının boy gösterdiği en önemli gelişimsel alanlardan birisi de cinselliktir (Nusbaum 2007). Adölesan dönemde fiziksel gelişme, psikolojik ve toplumsal olgunlaşmadan daha önce olmaktadır. Adölesanın kendini keşfetmesi, cinsel kimlik ve rollerinin gelişmesi ile cinsel yaşam, bu dönemde başlamaktadır (Özcebe 2002).

Erken yaşta cinsel ilişki üreme sağlığı sorunlarına yol açması bakımından önemli bir gösterge olup; erken yaşta cinsel ilişkiye giren kişilerde cinsel partner sayısının, istenmeyen gebeliklerin ve CYBH'ın artış gösterdiği ve buna bağlı olarak kişinin üreme sağlığının etkilendiği belirtilmektedir (Karakuş & Yanıkkerem, 2014).

Evlilik öncesi cinsel deneyim, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki gençler arasında önemli bir problem olarak yaygınlaşmaya başlamıştır. Kentleşme ve gelişmeye paralel olarak evlilik yaşı artmakta ve gençlerin evlilik öncesi seksüel tutum ve davranışları değişmektedir. Günümüzde seksüel aktivite, toplumun genelinde ve gençler arasında daha kabul edilebilir olmuştur (Başer 2000).

Hızlı kentleşme, eğitim sistemleri, genel olarak telekomünikasyon ve teknoloji, seyahat ve göçler; fırsat ve riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu konuda Türkiye'yi temsil edici yeterli veri bulunmamakla birlikte, özellikle kentlerde ve Batı bölgelerinde evlilik öncesi cinsel ilişki yaygınlaşmakta ve cinselliğe başlama yaşının düşme eğilimi gösterdiği düşünülmektedir. Bu nedenle genç insanların cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili

bilgilenme ve hizmet gereksinimlerinin, özellikle de HIV ortaya çıkmasından sonra daha dikkatle ele alınması gerekmektedir (Şimşek 2008).

Cinselliğin, adölesanın gelişiminin doğal bir parçası olduğu bilinmesine rağmen bu dönemde yaşanan cinsellik endişe verici olabilmekte ve dikkatli olunmasını gerektirmektedir (Nusbaum 2007). Çünkü:

1. Adölesanların, ebeveynlerin ve toplumun cinsellik hakkında farklı ve/veya karşıt görüşleri bulunmaktadır.
2. Fiziksel olgunlaşma yaşının düşmesi, ekonomik bağımsızlık ve evlilik yaşının yükselmesi adölesan cinselliği süresinin uzamasına neden olmuştur.
3. Adölesanlarla ebeveynler arasında iletişim eksikliği bulunmaktadır.
4. Medya cinsel davranışlarla ilgili gerçekçi olmayan imajları teşvik etmektedir. Bu tarz imajlar adölesanda cinsellik konusunda karmaşa yaratabilmektedir.
5. Bu dönemde arkadaş grupları ve akran baskısı önemli hale gelmektedir.
6. Cinsellikle ilgili eğitimler sınırlıdır.
7. Ebeveynlerin değerleri, medya tarafından tanımlanan cinsel imaj ve kendi kişisel değerleri arasında sıkışan adölesan sıklıkla impulsif davranıp mental olarak hazır olmadan ve önlem almadan cinsel ilişkiye girebilmektedir.

Adölesan cinsel davranış sorunlarının 20. yüzyıla özel sorunlar olduğu düşünülse de böyle olmadığı bir gerçektir. Erken yaşlarda ve bilinçsiz başlayan cinsel aktivite nedeniyle, istenmeyen gebeliklerin ve CYBE'lerin önlenmesi önem kazanmaktadır (Goldfarb 2005).

Adölesan cinselliğini etkileyen faktörler yapılan araştırmalar doğrultusunda incelendiğinde; adölesanlar, cinsellik, kontraseptif yöntemler ve cinsel yolla bulaşan hastalıklar (CYBH) ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmadan, cinsel aktiviteye daha erken yaşlarda başlamaktadır. Bunun sonucunda adölesanlarda cinsel partner sayısı, istenmeyen gebelikler, sigara, alkol, uyuşturucu kullanımı ve CYBH artmaktadır. Çocuk yaşta evlilikler adölesan dönemde çocuk doğurmaya yol açarak, erken ve sık gebeliklere, yasal olmayan düşüklere ve buna bağlı gelişen komplikasyonlara, ölü doğumlara, ilk doğumdan önce kontraseptif yöntem kullanmamaya, yetersiz antenatal bakım almaya, istenmeyen gebeliklere neden olmakta, anne ve çocuk ölüm riskini ve CYBH'ları arttırmaktadır. Erkeklerin kızlara göre cinsel ilişkiye daha erken başladıkları, adölesanın eğitilmiş bir ailede büyümesinin, kentte yaşamasının doğru bilgiye erişimde önemli faktörler olduğu belirtilmiştir. Kızların toplumsal cinsiyet rollerinden,

tabulardan, normlardan daha fazla etkilendiği, ebeveynlerin cinsel konular hakkında kız çocuklarıyla erkek çocuklarına oranla daha fazla konuştukları belirlenmiştir (Karakuş & Yanikkerem, 2014).

Centers for Disease Control and Prevention (CDC) raporu (2012), son 10 yılda adölesan ve genç erişkinlerin daha önceki kuşaklara göre daha erken cinsel ilişkiye girdiğini göstermektedir. Raporda, 10-24 yaş arası gençlerin %47.4'ünün cinsel ilişki deneyimi yaşadığı, %6.2'sinin bu deneyimi 13 yaşından önce yaşadığı, %15.3'ünün ise 4 ve daha fazla cinsel partnerinin olduğu ve gençlerin sadece %60.2'sinin son cinsel ilişkilerinde kondom kullandıkları belirtilmiştir.

2007 Türkiye Gençlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırması, 15-24 yaş grubu gençlerin cinsel sağlık ve üreme sağlığı konularında bilgi, tutum ve davranışlarını ölçmek amacıyla yapılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, gençlerin %42.8'inin evlilik öncesi cinsel ilişki deneyimi yaşayan bir arkadaşı olduğunu belirtmişlerdir.

Aras ve arkadaşlarının İzmir'de yaptıkları çalışmada, yaş ortalamaları 17.5 ± 0.7 olan 861 lise öğrencisinin % 33'ünün (erkeklerin %56.6'sı, kızların %5.1'i) koitusta bulunduğu, ilk koitusta bulunma yaşının kızlarda 16.5 ± 0.8 , erkeklerde 15.7 ± 1.5 olduğu saptanmıştır (Aras, Semin, Günay, Orçin ve Ozan 2007).

Erken Evlilikler: Çocuk evlilikleri, diğer adıyla erken evlilik, 18 yaş altında, çocuğun fiziksel, fizyolojik ve psikolojik olarak evlilik ve çocuk sahibi olmak gibi sorumlulukları taşımaya hazır olmadan yapılan evlilik olarak tanımlanmaktadır (Boran ve ark., 2013). Dünya'da her gün 18 yaş altı 39.000 kız çocuğu, çocuk gelin olmaktadır (UNFPA, 2014). Ülkemizde 2012 yılında yapılan toplam resmi evlenmeler içinde 16-17 yaşında evlenen kız çocuklarının oranı %6.7 olup, sayıları 40 428'dir (TUIK, 2014).

Erken evliliklerin kadın sağlığı üzerine etkileri; fiziksel olarak evliliğe ve çocuk doğurmaya hazır olmama, doğumda ölmese bile idrar/dışkı kaçırmayla sonlanan obstetrik fistül gibi kronik komplikasyonlar sık görülmesi, cinsel yolla bulaşan hastalıklar açısından riskli olmaları, erken ve sık gebelikler, anne ve bebek ölüm hızlarının yüksek olması, eğitim ve sosyal gelişimden yoksunluk, okulu bırakma, Yoksulluk: Ekonomik olarak bağımlı, işsizlik ve aile gelirine katkıda bulunamama, Ruh sağlığı üzerine etkileri, bilişsel ve psikolojik olarak evliliğe ve çocuk doğurmaya hazır olmama, aile içi şiddetin sık görülmesi, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalma, sosyal destekten yoksun olma, evde tek başına, mutsuz, kendine güveni olmayan kadın ve anneler olarak karşımıza çıkmaktadır (Boran ve ark., 2013; Kaynak, 2014).

Adölesanlarda Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar: Adölesanlar arasında cinsel ilişkinin ve cinsel istismarın yaygınlaşması adölesanlarda cinsel yolla bulaşan hastalıklar üzerindeki ilgiyi artırmıştır. Adölesan yaşta edinilen cinsel yolla bulaşan hastalıklar ilerleyen yaşlarda yaşam süresini ve kalitesini azaltan hastalıklardandır. DSÖ tarafından, her yıl yaklaşık üçte ikisi gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere, 333 milyon tedavi edilebilir cinsel yolla bulaşan hastalık ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Bu enfeksiyonların çoğunluğu 25 yaş altı gençlerde görülmektedir. En yüksek enfeksiyon hızı 20-24 yaşları arasında ortaya çıkmakta bunu ise 15-19 yaşları takip etmektedir (CDC, 2012). 14-19 yaş grubundaki adölesanların %24'ünde cinsel yolla bulaşan hastalıklardan HPV, C. trachomatis, herpes simplex virüs tip 2 ve N. gonorrhoeae'den en az birinin varlığı laboratuvar ortamında kanıtlanmıştır. Cinsel ilişkide bulunmuş adölesanlarda en fazla HPV (%30) olmak üzere en az bir cinsel yolla bulaşan hastalığın varlığı gösterilmiştir (Yakut & Erkılıç, 2013). 15-19 yaş grubunda klamidyal enfeksiyon oranı halen epidemiktir ve adölesanlarda gonore için bulaş riski % 0,05 olarak rapor edilmiştir. 14-17 yaş grubunun %25'inde ilk cinsel ilişkiden bir yıl sonra en az bir cinsel yolla bulaşan hastalık saptanmıştır (Tu & et al., 2009). Adölesanlar servikal ektopi alanının en fazla olduğu gruptur. Servikal ektopi varlığı HPV enfeksiyonu riskini artırmaktadır. HPV enfeksiyonunun gelişebilmesi için virüsün bazal epitelyal hücrelere ulaşması gerekir. Kolumnar ve metaplastik epitel skuamöz epitele kıyasla daha ince olduğundan adölesanlarda HPV enfeksiyonu daha kolay gelişmektedir (Yakut & Erkılıç, 2013). 14-19 yaş grubu adölesanlarda HPV prevalansının %35 olduğu belirtilmiştir (CDC, 2012). HPV aşısının lisansı 2006 yılının Haziran ayında alınmış ve Amerika'da 9-26 yaş grubu kızlarda uygulanmaya başlanmıştır. Erkekler için ise uygulama Ekim 2009'da başlamıştır. HPV prevalansının en yüksek olduğu yaş grubunun 14-19 yaş olduğu bilinmesine rağmen HPV aşının kızlarda %54, erkeklerde ise çok daha düşük oranlarda olduğu gösterilmiştir. CDC (2012) raporuna göre, 15-24 yaş grubu adölesanlarda clamidya, gonore, prime/sekonder sifiliz görülme oranları Tablo 1'de gösterilmiştir. Buna göre her yaş grubu için en fazla görülen CYBH'nin clamidya, ikinci sırada ise gonore olduğu görülmektedir. Ayrıca 2008-2012 yılları arasında clamidya enfeksiyonunun erkeklerde %25, kadınlarda ise %11 oranında artış gösterdiği belirtilmiştir.

Tablo 1: 15-24 yaş grubu adölesanlarda CYBH görülme oranı

CYBH	15-19	Yaş	15-19	Yaş	20-24	Yaş	20-24	Yaş
	Grubu	Kız	Grubu	Erkek	Grubu	Kız	Grubu	Erkek

	(100.000'de)	(100.000'de)	(100.000'de)	(100.000'de)
Clamidya	3291.5	774.8	3695.5	1350.4
Gonore	521.2	239.0	578.5	462.8
Primer/Sekonder Sifiliz	2.3	5.8	3.9	25.3

*Division of STD Prevention, Centers for Disease Control and Prevention. Sexually Transmitted Disease Surveillance; 2012. Atlanta, GA: Department of Health and Human Services.

Adölesan Gebelikler: 21. yüzyılın en önemli sağlık ve sosyal sorunlarından biridir. DSÖ, adölesan gebelikleri 10-19 yaşlar arasındaki kızlarda meydana gelen gebelik olarak tanımlamaktadır (WHO 2009). Yirmi yaşından önce anne olan kadınların oranı birçok ülkede önemli bir sağlık ve toplumsal sorun olarak kabul edilen adölesan doğurganlığın boyutunu gösteren bir ölçüdür (Kovavisarach, Chairaj, Tosang, Asavapiryanont and Chotigeat 2010, Başer 2000).

Adölesan gebeliklerin evlenme yaşı, geleneksel tutumlar, dini inançlar, aile yapısı, eğitim, ekonomik durum ve aile planlaması hizmetlerine ulaşma gibi çeşitli sosyal, kültürel, ekonomik faktörlere bağlı olarak dünyada görülme sıklığı %5.3'tür (Molina, Roca, Zamorano and Araya 2010). Okullarda cinsel eğitimin verildiği ve kontrasepsiyon yöntemlerinin kolay ve yaygın olduğu ülkelerde adölesan gebelik oranlarının düşük olduğu gözlenmektedir (Bulut, Gürkan ve Sevil 2008).

Genellikle gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların okur-yazar olma oranı ve eğitim düzeyi ile statüleri erkeklerden daha düşüktür. Eğitim yetersizliği ve geleneksel tutumlar nedeniyle erken evlilik ve çocuk doğurma fazladır (Başer, 2000). Gelişmiş toplumlarda adölesan annelerin evlilik dışı gebe kalmalarına karşın bizim toplumumuzda adölesan yaşta evlilikler kültürel yapımız gereği desteklenmektedir. Erken yaşta evlilik yapan kız çocuğu erken yaşta çocuk sahibi olmaktadır. Aynı zamanda aileler ekonomik sorun nedeniyle kendi kız çocuklarını da erken evlendirerek bir kısır döngüye neden olmaktadır (Özcebe, 2010, Bulut, Gürkan ve Sevil 2008). Molina ve arkadaşları (2010) yaptıkları çalışmada, adölesan annelerin %42'sinin annesinin de adölesan olduğunu belirtmişlerdir.

Adölesan dönemdeki cinsel aktiviteler ve davranışlar, fiziksel ve psikososyal gelişme yanında bireyin yaşadığı toplum tarafından da etkilenmektedir. Endüstri toplumlarında adölesan dönemde evlilik öncesi cinsel ilişkiler fazla olmakta ve sonuçta gebelikler ve okulda başarısızlık gibi sosyal problemlerle sık karşılaşmaktadır. Cinsel ilişkide bulunan genç kadınların pek azı gebe kalmayı istemekte, ancak gebelikten korunmak için herhangi bir girişimde bulunmamaktadırlar. Bu şekilde korunmaksızın artan cinsel aktivite istenmeyen gebelik oranını arttırmakta ve genç kadınlarda isteyerek düşük sayısı giderek yükselmektedir (Bulut, Gürkan ve Sevil 2008). Özellikle, cinselliğin kültürel ve ahlaki sınırlar içinde algılandığı ve yaşandığı Türkiye gibi ülkelerde, isteyerek düşük yasal olsa bile, evli olmayan genç kadınlar arasında sağlıksız koşullarda isteyerek düşük yaptırmak sıkça rastlanılan bir uygulamadır (Akin ve Özvarış, 2003).

Gebelik, fizyolojik bir olay olmasına karşın gelişim dönemindeki gençler için psikolojik bir travma olmaktadır. Adölesan genç kızlar henüz psikolojik olgunluğa ulaşmadan, evlilik ve gebelik yaşadığında, çevrelerinden edindikleri yanlış bilgilerle sıkıntı yaşamaktadırlar. Gebelik ve doğumdan fazlasıyla korkmakta, gebelikte olağan olan durumlar adölesan gebelerde korku ve endişe kaynağı olabilmektedir. Yaş ne kadar küçükse gebeliğin yarattığı etki de o denli büyük olmaktadır. Sağlıklı bir gebelik için ilk adet tarihi ile gebelik arasında en az 5-7 yıllık bir süre geçmesi gerekmektedir (Özcebe 2010).

Dünya Nüfus Günü'nde her yıl UNFPA tarafından bir tema belirlenmekte ve bu temaya ilişkin farkındalık yaratmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Her gebeliğin istemli ve her doğumun güvenli olduğu, her genç insanın potansiyelinin değerlendirilebildiği bir dünya umudu ile UNFPA, 2013 yılı temasını 'Ergen Gebeliği' olarak belirlemiştir (UNFPA 2013).

Çocuk Haklarına dair Sözleşme uyarınca, 18 yaşın altındaki herkes çocuk olarak kabul edilmektedir. Çocuklara, yaşlarının gerektirdiği özel korumalar sağlanmıştır. Bu korumaları güvence altına almak, adölesan gebeliklerine neden olan birçok koşulun ortadan kaldırılmasına ve kız çocuğu, ailesi ve toplumu için ortaya çıkan sonuçların hafifletilmesine, hak ihlallerinden, yoksulluktan, eşitsizlikten, dışlanmadan ve adölesan gebeliğinden oluşan bu kısır döngüye son verilmesine yardımcı olabilir (UNFPA 2013).

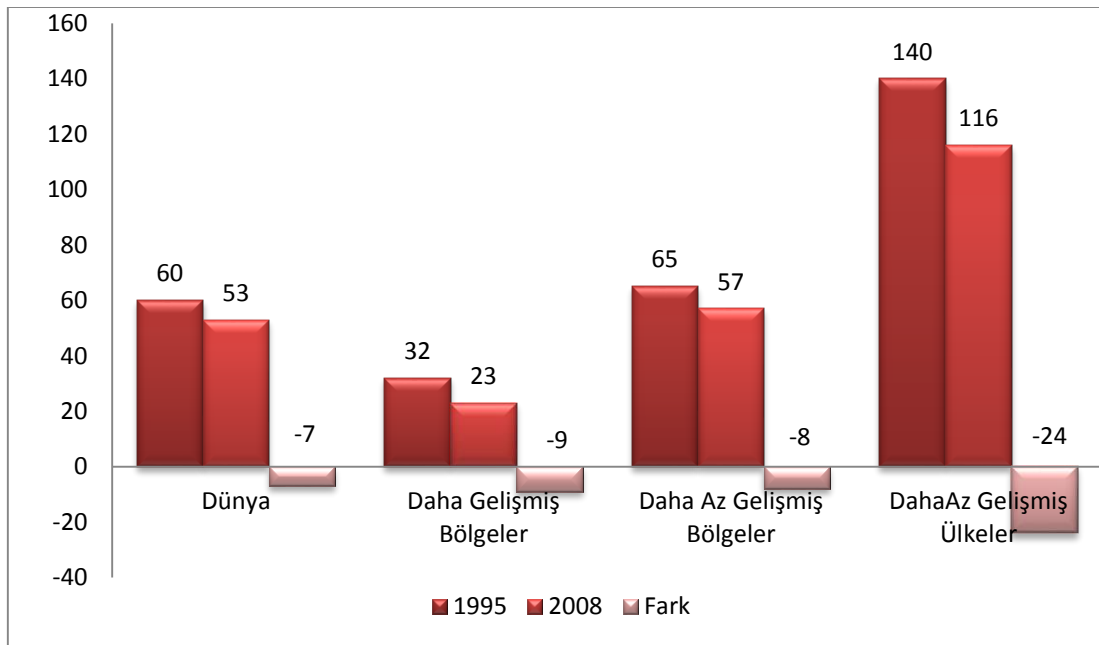
Dünya genelinde her yıl 15-19 yaş grubunda olan 16 milyon adölesan doğum yapmakta, 3 milyonu güvenli olmayan düşükle sonlanmakta ve doğan bebeklerin ortalama %60'ı ölmektedir

(http://www.who.int/pmnch/media/news/2012/20120626_stc_teen_pregnancy_report/en/

Erişim Tarihi: 11.06.2012).

Bugün dünyada her on adölesandan biri anne olmaktadır. Tüm doğumların %11'ini adölesan anneler yapmakta ve bu annelerin %23'ü gebelik ve doğuma bağlı hastalığa maruz kalmaktadır. Bu doğumların %95'i düşük ve orta gelir düzeyindeki ülkelerde olmaktadır (UNFPA 2013, WHO 2010, Öner ve Yapıcı 2010). Dünya üzerinde her gün 200 kız çocuğu adölesan dönemde yaşadığı erken gebelik yüzünden ölmektedir (UNFPA 2013).

United Nations for Population Activity (UNFPA), dünya genelinde ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre 15-19 yaş grubunun fekundite oranını karşılaştıran bir çalışma yapmıştır (Şekil 4.1). Bu çalışma bulgularına göre fekundite oranı 1995 yılında binde 60 iken 2008 yılında bu oran binde 53'tür (Loaiza and Liang, 2013).

Şekil 1. 15-19 yaş grubu kadınların doğum oranı (Binde)

Dünyada adölesan gebeliklerin en yaygın olduğu bölge Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'dir. ABD'de günde yaklaşık 3000 adölesanın gebe kaldığı belirtilmektedir (UNFPA 2013, Başer 2000). Latin Amerika'da 20 yaşın altındaki adölesan gebeler, tüm gebelerin üçte birini oluşturmaktadır (Ryan, Casapía, Aguilar, Silva, Joseph and Gyorkos 2009). İngiltere'de ise bu oran 15'te 1 olarak gösterilmekte ve çoğunun plansız gebelikler olduğu ve yarısının abortusla sonuçlandığı belirtilmektedir (Whitworth and Cockerill 2010). Khariani, Suriati, Noor, Aida, Syahnaz and Harlina (2010), Malezya'da her yıl 10.000'den fazla adölesan gebelik ve doğum gerçekleştiğini ve yıllara göre artış gösterdiğini belirtmişlerdir. İnsani gelişme indeksi 2013 raporuna göre her 1000 canlı doğumdan 15-19 yaş grubu doğurganlık oranı, Nijer'de 193.6, Mali'de 168.9, Angola'da 148.1, Sierre Leone'de 104.2 olmasına karşın Çin'de 4.2, İsviçre'de 3.9, Japonya'da 3, Libya'da ise 2.6'dır (UNDP 2013).

Ülkemizde adölesan gebeliklere özellikle kırsal kesimlerde çok fazla rastlanılmaktadır. TNSA 2013 verilerine göre; kadınların %22'si 18 yaşına kadar, %4'ü de 15. yaş gününden önce evlenmiştir. Ortalama evlilik yaşı 21'dir. (TNSA 2013). Yaşa özel doğurganlık hızlarına bakıldığında 15-19 yaş grubunun doğurganlık hızı binde 31'dir (TNSA 2013). Yani her bin (15-19) yaş grubundaki kadından 31'i gebelik ve doğum olayını yaşamaktadır. Buna ek olarak, (15-19) yaş grubunda anne olmuş ve ilk çocuklarına gebe olan kadınların dağılımı incelendiğinde; yüzde 5'inin doğurganlık davranışına başladığı, yüzde 3'ünün çocuk sahibi olduğu ve yüzde 1'inin de araştırma tarihinde ilk çocuklarına gebe oldukları görülmüştür (TNSA 2013). Türkiye'de 2001 yılında 15-19 yaş grubunda doğum yapan adölesan sayısı 154.322, 2012 yılında ise bu sayının 91.114 olduğu saptanmıştır. İllere göre adölesan doğurganlık hızı incelendiğinde, en yüksek adölesan doğurganlık hızının Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde ve İç Anadolu Bölgesindeki bazı illerde olduğu belirtilmektedir. Adölesan doğurganlık hızının en yüksek olduğu il binde 72.2 ile Ağrı'dır. Bunu binde 63.9 ile Kars, binde 60.4 ile Muş izlemektedir (TUİK, 2013). TUİK 2012 verileri ise, doğu ve güneydoğu bölgelerimizde son 11 yıl içerisinde adölesan evliliklerinin oranının ülke genelinde azalırken Şanlıurfa, Ağrı ve Diyarbakır illerinde arttığını göstermektedir (TUİK, 2013). Bu durumun belirtilen iller için adölesan gebelikleri beraberinde getireceği kaçınılmaz bir gerçektir.

Adölesan gebeliklerin kısa ve uzun vadeli anne ve bebeği de etkileyen çeşitli olumsuz sağlık sonuçları olduğu bilinmektedir. Sadece fizyolojik değil aynı zamanda psikolojik, sosyolojik, ekonomik açıdan da olumsuz sonuçlarla karşılaşıldığı bilinmektedir. Adölesan gebeliklerde, gebelik ve doğum komplikasyonları diğer gebeliklerden %60 daha fazla görülmektedir (Kömürcü 2008). Adölesan gebelikte özellikle anemi, postpartum kanama ve depresyon, erken membran rüptürü, servikovajinal enfeksiyonlar, preeklampsi, eklampsi, perineal fistül, epizyo açılması daha fazla tespit edilmiştir (Melekoğlu 2012, WHO 2012, Prianka, Chaudhuri and Bhaskar 2010, Bulut, Gürkan ve Sevil 2008).

Ülkemizde Adölesanlara Yönelik Verilen Hizmetler: Ülkemizde Adölesan Sağlığı ile ilgili ilk çalışmalar Prof. Dr. İhsan Doğramacı'nın Hacettepe Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı içinde Adölesan Ünitesi'ni açması için Prof. Dr. Mithat Çoruh'u görevlendirmesi ile 1964 yılında başlamıştır. Son yıllarda büyük gelişim gösteren Adölesan Ünitesi Prof. Dr. Tezer Kutluk zamanında, ilk kongresini düzenlemiş ve 2007 yılında Ergen Sağlığı Derneği (ESD) kurulmuştur (<http://www.ergendernegi.org.tr/onsoz.php> Erişim Tarihi: 18.06.2013).

Geçtiğimiz 10 yıl içinde dünyada 155 ülke kendi ulusal gençlik politikalarını ve 168 ülke de gençlik koordinasyon mekanizmalarını kurmuştur. Fakat Türkiye’de gençlikle doğrudan ilgili bir yasa mevcut değildir. Gençlik hakları ve hizmetleri genel yasalar çerçevesinde ele alınmakta olup, bu yasa ve yönetmeliklerin içinde değişik gençlik tanımları kullanılmaktadır. Bu yasalarda geçen hizmetler çeşitli kamu kurumlarının bünyesindeki bölümler tarafından yürütülmektedir. Gençlikle ilgili projeler acil gereksinimlere göre, geçici olarak, fazla bir kurumsallaşma veya planlama olmadan belirlenmektedir. Türkiye’de tüm yapıyı koordine edebilecek bir Ulusal Gençlik Konseyi’nin olmaması bu sorunun temel nedenlerindedir. Türkiye, 18 Avrupa ülkesi arasında Ulusal Gençlik Konseyi’ne sahip olmayan iki ülkeden birisidir. Türkiye’de çeşitli sivil toplum örgütü ağları tarafından kurulan bazı konseyler ve değişik çevreler tarafından başlatılan bir takım girişimler mevcut olup, gençlik politikalarından sorumlu olan Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, bakanlıklar ve gençlik konularında çalışan çeşitli birimler mevcuttur. Ancak gençlik sorunlarını geniş kapsamlı bir şekilde ele almamaktadırlar (Eliş, Çelik, Ercan ve Çarkoğlu 2008).

Her ülke kendi adölesanlarını tanımak, genel özelliklerini bilmek, sorunlarını saptamak ve çeşitli çözümler üretmek zorundadır. Bu nedenle ülkemizde; gençleri adölesan döneminde ve sonrasında yaşadıkları fiziksel ve ruhsal değişiklikler konusunda bilgilendirmek ve bu dönemleri huzurlu, mutlu, sağlıklı bir şekilde geçirmelerini sağlamak amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı; Değişim Genç Kızlığa İlk Adım, Ergenlik Dönemi Değişim Projesi (ERDEP), ESBG ve Bilinçli Ergen Projesi başlatmıştır. “Değişim Genç Kızlığa İlk Adım” Projesi ile ergenlik dönemine giren kız öğrencilere, ERDEP Projesi kapsamında tüm Türkiye’deki ergenlik dönemine giren kız ve erkek öğrencilere ulaşılması hedeflenmiştir. ESBG Projesi kapsamında ise; öğretmenleri, okul yöneticilerini ve öğrenci velilerini bilgilendirmek, formatör yetiştirmek, adölesan sağlığı ile ilgili konuların müfredat programlarına entegrasyonunu sağlamak amaçlanmıştır. Bilinçli Ergen Projesi kapsamında; Üreme Sağlığı (ÜS) ve Cinsel Sağlık (CS) bilgileri içeren CD ler hazırlanarak adölesanların bilgilenecekleri sağlanmıştır (Arıcı 2006).

Ayrıca; 2001–2005 yılları arasında Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması (AÇSAP) Genel Müdürlüğü tarafından, UNFPA işbirliğinde Bursa ve İzmir’de “Adölesanların Üreme Sağlığı Bilgi ve Hizmet Gereksinimlerinin Karşıllanması İçin Strateji Geliştirilmesi Projesi” ve Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu (UNICEF) işbirliğinde Adana ve Ankara’da “Adölesan Sağlığı ve Gelişimi Projesi” başlatılmıştır. Amaç, adölesanların genel sağlık ve gelişimlerinin iyileştirilmesi, üreme sağlığı ve cinsel eğitim gereksinimlerinin

karşılanması, adölesan üreme sağlığı hizmetlerinin geliştirilmesi, adölesanların bütünleşmiş ve kaliteli üreme sağlığı hizmetlerine erişimin artırılması ve ÜS bilgi ve hizmet gereksinimlerinin karşılanması için bir hizmet sunum modeli geliştirmektir (Köse 2010). Bu gerçekten yola çıkılarak ülkemizdeki adölesanlara yönelik bir “Ulusal Sağlık Hizmet Sunum Modeli” geliştirilmiş ve açılan Gençlik Danışma ve Sağlık Hizmeti Merkezleri’nde uygulanmaya başlanmıştır. Bu merkezlerde ebe, hemşire, hekim, psikolog, diyetisyen gibi sağlık disiplinleri işbirliği içinde hizmet vermektedir. Adölesanların gerekli her türlü tetkik, takip, tedavileri ve bilgi gereksinimleri bu merkezlerde karşılanmaktadır. Söz konusu Ulusal Hizmet Sunum modelinde 1.Basamakta adölesanlara yönelik hizmetler; Danışmanlık, Eğitim ve Bilgilendirme, Tanı ve Tedavi Hizmetleri, Referans Merkezlerine sevk olarak belirlenmiştir. “Bilgilendirme ve Danışmanlık” yapılması planlanan konular; Fiziksel-Cinsel Büyüme ve Gelişme, Psiko-Sosyal Gelişme, Kişisel Hijyen, Beslenme, Fizik Egzersiz, Sigara, Alkol ve Madde Kullanımı, Güvenli Cinsel Yaşam, Güvenli Davranışlar şeklinde belirlenmiştir (Köse 2006).

Bu uygulamalara ek olarak, ülkemizde Sağlık Bakanlığı tarafından UNFPA ve UNICEF işbirliğiyle adölesan sağlığını geliştirmeye yönelik toplam 19 Gençlik Danışma ve Sağlık Hizmeti Merkezi (GDSHM) oluşturulmuştur (Şimşek 2008; Köse 2006). Ülkemizde halen 29 GDSHM faaliyet göstermektedir (Bekar 2010). Bu merkezlerde görevli sağlık personelinin Türkiye’deki gençlerin Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı ihtiyaçlarına nasıl yaklaşılması gerektiği konusunda eğitilmesi için özel bir eğitim programı hazırlanmış ve uygulanmıştır (Şimşek 2008, Köse 2006). Adölesanların üreme sağlığı davranışları konusunda bilinçli seçimler yapabilecek bilgiye sahip olmaları kadar, üreme sağlığı ihtiyaçlarını karşılayacak, adölesana yakın ve onların kendilerini güvende hissederek ulaşabilecekleri sağlık merkezlerinin olması ve adölesana yaklaşım konusunda eğitim almış sağlık personelinin hizmet sunması da önemlidir (Şimşek 2008, Köse 2006). GDSHM’ye 2010 yılında toplam başvuru sayısı 74.219 iken 2011 yılında 44.744 başvuru olmuş, 2012 yılında ise başvuru sayısı 33.322’ye gerilemiştir. Halen 26 adet 1. Basamak ve 3 adet 2. Basamak olmak üzere 29 merkez aktif haldedir. Son 2 yılda başvuruların %28’i 2. Basamakta yer alan 3 merkeze olmuştur (THSK, 2013).

Gençlerin cinsel sağlık ve üreme sağlığı düzeylerinin yükseltilmesi için T.C. Sağlık Bakanlığı AÇSAP Genel Müdürlüğü’nün UNFPA desteği ile ulusal stratejik eylem planı (2005-2015) hazırlanmıştır. Bu eylem planı ile Sağlık Bakanlığı AÇSAP Genel Müdürlüğü’nün 2001-

2005 yılları arasında UNFPA ve UNICEF ile geliştirdikleri projelerdeki ortak amaca ulaşmak için eylem planında bir takım hedefler belirlenmiştir.

Bu Hedefler Şunlardır;

- Adölesan gebelikler tüm Türkiye’de, coğrafi bölgeler ve yerleşim birimleri bazında 2013 yılına kadar %50 oranında azaltılacaktır. Bu çerçevede Türkiye genelinde 2003 yılı için binde 75, 2008 yılı için binde 59 olarak tespit edilen adölesanlar arasında çocuk doğurmaya başlayanların yüzdesi 2013 yılında binde 38’e düşürülecektir. Her bir coğrafi bölge ve yerleşim biriminin 2013 yılı hedefi 2003 yılındaki mevcut durumun %50 azaltılması şeklinde ayrı ayrı belirlenecektir.
- 2015 yılına kadar tüm Türkiye’de ve coğrafi bölgeler ve yerleşim birimleri bazında, genç dostu CS/ÜS hizmetlerine erişim her 150.000 gence (15–24 yaş) bir genç dostu CS/ÜS hizmetleri veren birim düşecek şekilde arttırılacaktır.
- Ayrıca bölge ve yerleşim birimleri arasındaki farklılıklar da 2015 yılına kadar %50 oranında azaltılacaktır. Bu çerçevede adölesanlar arasında çocuk doğurmaya başlayanların yüzdesi ve genç dostu CS/ÜS hizmetlerine erişebilen gençlerin oranının en yüksek olduğu bölge ve en düşük olduğu bölge arasındaki ile en yüksek olduğu yerleşim birimi ve en düşük olduğu yerleşim birimi arasındaki fark 2015 yılına kadar %50 azaltılacaktır (Köse 2010).

Bu Hedefe Ulaşmak İçin Ülke Genelinde, Coğrafi Bölgeler ve Yerleşim Birimi Bazında;

- 2015 yılına kadar gençlerin %90’ninin tüm cinsel ilişkilerinde kendilerini CYBE ve istenmeyen gebeliklerden korumaları sağlanacaktır.
- 2013 yılına kadar gençlerin %50’sinin, 2015 yılına kadar ise %75’inin ilk cinsel ilişkilerinde kendilerini CYBE’ler ve istenmeyen gebeliklerden korumaları sağlanacaktır.
- 15–24 yaşları arasındaki genç kadın ve erkeklerin %95’inin 2010 yılına kadar da HIV enfeksiyonundan zarar görme ihtimallerini azaltmak için gerekli hizmetlere (kadın ve erkek prezervatifleri gibi koruyucu yöntemler, gönüllü test yaptırma, danışmanlık ve takip) erişmeleri sağlanacaktır.
- 2010 yılına kadar genç dostu CS/ÜS hizmetlerine erişim, her 250.000 gence bir genç dostu CS/ÜS hizmetleri veren birim düşecek şekilde arttırılacaktır.

- 2010 yılına kadar gençlerde HIV/AIDS insidansı 2007 yılında belirlenen düzeyde tutulacak, (2007 yılı AIDS hasta sayısı; 638, taşıyıcı sayısı 2073) 2015 yılına kadar ise 2010 yılı düzeyinden %10 azaltılacaktır.
- Gençlerde gonore insidansı 2011 yılına kadar %50, 2015 yılına kadar ise %75 azaltılacaktır.
- 15–24 yaşları arasındaki genç kadın ve erkeklerin HIV enfeksiyonundan zarar görme ihtimallerini azaltmak için gerekli hizmetlere (kadın ve erkek prezervatifleri gibi koruyucu yöntemler, gönüllü test yaptırma, danışmanlık ve takip) erişim oranının en düşük olduğu bölge ile en yüksek olduğu bölge arasındaki fark ile en düşük olduğu yerleşim birimi ile en yüksek olduğu yerleşim birimi arasındaki fark %50 azaltılacaktır (Köse 2010).

SONUÇ

Adölesanlarda cinsel davranış ve üreme sağlığı sorunları olarak başlıca erken yaşta cinsel ilişkiye başlama, beraberinde getirdiği adölesan gebelikler ve CYBH'ı görmekteyiz. Adölesanlarda cinsel aktivite erken yaşta başlarken kontraseptif yöntem kullanımının daha düşük olduğu aynı zaman kontrseptif yöntemler ve CYBH hakkında yetersiz bilgilere sahip oldukları bilinmektedir. Erken yaşta başlayan cinsel aktivite beraberinde cinsel partner sayısında ve CYBH'de artışa yol açmaktadır. Erken yaşta evlilikler adölesan dönemde çocuk doğurmaya yol açarak, erken ve sık gebeliklere, yasal olmayan düşüklere ve buna bağlı gelişen komplikasyonlara, ölü doğumlara, ilk doğumdan önce kontraseptif yöntem kullanmamaya, doğum öncesi bakımı yetersiz almaya, istenmeyen gebeliklere neden olmakta ve sonuç olarak bütün bunlar anne ve çocuk ölüm riskini arttırmaktadır.

Gençlerin gerçek potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirebilmelerinde çok büyük önem taşıyan cinsel sağlık, üreme sağlığı ve üreme hakları; bilgi ve hizmetlere erişimde yaşanan büyük eksikliklerden dolayı engellenmektedir. Özellikle de adölesanlar, doğum kontrolüne, HIV testlerine, danışmanlık ve bakım hizmetlerine çok daha az erişebilmektedir. Pek çok ülkede mevcut kanunlar, politikalar ve düzenlemeler; gençlerin haklarıyla ilgili uluslararası anlaşmalardan doğan taahhütlerle henüz tam uyumlu değildir veya gençlerin hayat gerçekleriyle örtüşmediği de bilinen bir gerçektir (UNFPA, 2014).

KAYNAKLAR

1. Akın A, Özvarış Ş. (2003). Adölesanların Cinsel ve Üreme Sağlığını Etkileyen Faktörler Projesi Raporu. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi. Hacettepe Üniversitesi Yayınları. Ankara.
2. Aras S, Semin S, Gunay T, Orcin E, Ozan S. (2007). Sexual Attitudes and Risk Taking Behaviors of High School Students in Turkey. Journal of School Health, 2007; (77), 359-366.
3. Arıcı A. (2006). Milli Eğitim Bakanlığının Adölesan Sağlığına Yaklaşımı. 1. Ulusal Adölesan Sağlığı Kongre Kitabı. Ankara. S:198-211.
4. Başer M. (2000). Adölesan Cinselliği ve Gebelik. Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 4 (1); 50-54.
5. Bekar HS. (2010). Adölesan Sağlığında Gençlik Merkezi Yaklaşımı. 3. Adölesan Sağlığı Kongresi Bildiri Kitabı, İstanbul.
6. Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA). (2014). Dünya Nüfusunun Durumu 2014. 1.8 milyarın gücü: ergenler, gençler ve geleceğin dönüşümü. <http://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/001/257/original/SWOP2014.docx?1416319638>
7. Boran P, Gökçay G, Devecioğlu E, Eren T. Çocuk Gelinler (2013). Marmara Medical Journal; 26:58-62.
8. Bulut S, Gürkan A, Sevil Ü. (2008). Adölesan Gebelikler. Aile ve Toplum Dergisi, 4(13): 37-44.
9. Centers for Disease Control and Prevention (CDC), (2009). Sexual and Reproductive Health of Persons Aged 10–24 Years - United States, 2002- 2007. Surveillance Summaries, 58(6): 2-59.
10. Centers for Disease Control and Prevention (CDC), (2012). Youth Risk Behavior Surveillance - United States, 2011. Surveillance Summaries, 61(4): 24-25.
11. Division of STD Prevention, Centers for Disease Control and Prevention. Sexually Transmitted Disease Surveillance; 2012. Atlanta, GA: Department of Health and Human Services.
12. Eliş B, Çelik K, Ercan H, Çarkoğlu A. (2008). Türkiye 2008 İnsani Gelişme Raporu. Türkiye'de Gençlik, Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporu. http://www.undp.org.tr/publicationsdocuments/NHDR_tr.pdf. 27.11.2013

13. Ergen Sağlığı Derneği (2013). Ergen Sağlığı. <http://www.ergendernegi.org.tr/onsoz.php>
Erişim Tarihi: 18.06.2013
14. Goldfarb AF. (2005). Adolescent Sexuality. *Ann N Y Acad Sci.* 2005; 395-403.
15. Karakuş A, Yanıkkereem, E. Adölesan cinselliğini etkileyen faktörler. *Uluslararası Hakemli Kadın Hastalıkları ve Anne Çocuk Sağlığı Dergisi.* 2014; 1: 74-90.
16. Kaynak, M. (2014). Türkiye’de ‘Çocuk Gelin’ Sorunu. *Nesne*, 2 (3), s.27-38
17. Khairani O, Suriati H, Noor AM, Aida J, Syahnaz MH, Harlina HS. (2010). Adolescent Pregnancy Outcomes and Risk Factors in Malaysia. *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 111 (2010): 220–223.
18. Kovavisarach E, Chairaj S, Tosang K, Asavapiriyant S, Chotigeat U. (2010). Outcome of Teenage Pregnancy in Rajavithi Hospital. *J Med Assoc Thai*, 93 (1): 1-8.
19. Köse R. (2010). Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı İle İlgili Ulusal Stratejiler ve Eylem Planı (2005-2015). T.C. Sağlık Bakanlığı Ana-Çocuk Sağlığı Genel Müdürlüğü. Ankara.
20. Köse R. (2006). Sağlık Bakanlığı Adölesan Sağlığı Programları. I. Ulusal Adölesan Sağlığı Kongre Kitabı. Ankara. S:10-16.
21. Melekoğlu R. (2012). Adölesan Gebelikler: Maternal ve Fetal Sonuçlar. Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi Kadın Hastalıkları ve Doğum Anabilim Dalı, Tıpta Uzmanlık Tezi, Adana, (Danışman: Prof. Dr. İ C Evröke)
22. Molina RC, Roca CG, Zamorano JS, Araya EG. (2010). Family Planning and Adolescent Pregnancy. *Best Practice & Research Clinical Obstetrics and Gynaecology*, 24 (2010): 209–222.
23. Nusbaum MRH. (Çev: Dağdeviren N.) (2007). Ergen Cinselliği, In: *Current Aile Hekimliği Tanı ve Tedavi*. Ed. South-Paul JE, Matheny SC, Lewis EL. (Çev. Eds. Kut A, Tokalak İ, Eminsoy MG.) Güneş Tıp Kitapevleri, Ankar, s: 160- 169.
24. Loaiza E, Liang M. (2013). Adolescent Pregnancy: A Review of the Evidence. UNFPA. Newyork.
25. Özcebe H, Ünalın T, Türkyılmaz S, Coşkun Y. (2007). Türkiye Gençlerde Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Araştırması. Nüfus Bilim Derneği ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu. Damla Matbaacılık. Ankara.
26. Özcebe H. (2002). Birinci Basamakta Adölesan Sorunlarına Yaklaşım. *Sürekli Tıp Eğitim Dergisi*, 11(10):374.
27. Prianka M, Chaudhuri RN, Bhaskar P. (2010). Hospital-based Perinatal Outcomes and Complications in Teenage Pregnancy in India. *Journal Health Popul Nutr*, 28(5): 494-500.

28. Ryan JA, Casapia M, Aguilar E, Silva H, Joseph SA, Gyorkos TW. (2009). Comparison of Prenatal Care Coverage in Early Adolescents, Late Adolescents, and Adult Pregnant Women in the Peruvian Amazon. *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 107 (2009): 162–165.
29. Şimşek E. (2008). Sağlık Bakanlığı'nın adölesan sağlığına yaklaşımı. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı II Sempozyum Dizisi (63): 23-27.
30. TNSA. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014), Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2013. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı, T.C. Sağlık Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara, Türkiye.
31. TÜİK (2013). Dünya Nüfus Günü, 2013. Online- ulaşılabilir: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13663>, Erişim Tarihi: 22.08.2013
32. Tu, W., et al., Time from first intercourse to first sexually transmitted infection diagnosis among adolescent women. *Arch Pediatr Adolesc Med*, 2009. 163(12): p. 1106-11.
33. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu (THSK, 2013). Adölesan ve Genç Sağlığı ve Gelişimi Programı. <http://cocukergen.thsk.saglik.gov.tr/daire-faaliyetleri/adolesan-ve-genc-sagligi/748-adolesan-ve-gen%C3%A7-sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1-ve-geli%C5%9Fimi-program%C4%B1.html>
34. Türkiye İstatistik Kurumu (2014). Çocuk Gelinlere İlişkin Kamuoyu Duyurusu.
35. United Nations Development Programme (UNDP), (2013). Human Development Report 2013. The Rise of The South: Human Progress in a Diverse World. Newyork.
36. United Nations for Population Activity (2013). Motherhood in Childhood: Facing the challenge of adolescent pregnancy. Printed by United Nations Population Fund. Newyork.
37. Whitworth M, Cockerill R. (2010). Antenatal management of teenage pregnancy. *Obstetrics, Gynaecology and Reproductive Medicine*, 20(11): 323-328.
38. World Health Organization, (2010). World Health Organization, (2010). Early marriages, adolescent and young pregnancies. Report by the Secretariat. WHO Library Cataloguing-in-Publication Data. Geneva.
39. World Health Organization, (2009). Adolescent Pregnancy: A Culturally Complex Issue. *Bull World Health Organ*, 87(6):410–1.

TÜRKİYE'DE CUMHURİYET DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE KÜRTAJ POLİTİKALARINA BAKIŞ: DEĞİŞEN POLİTİKALAR VE SÖYLEMLER

Edagül TÜRKER,

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü, Araştırma Görevlisi

edagltrkr@gmail.com

ÖZET

Eril siyasetin üzerinde durduğu en önemli alanlardan biri kadın bedenidir. Tarih boyunca kadınlar çeşitli yollarla politik, ekonomik ve kültürel olarak denetlenmeye çalışılmıştır. Buna bağlı olarak kadın bedeni, üzerinde farklı söylemlerin ve pratiklerin uygulandığı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın bedeninin salt bir doğurma aracı olarak algılanması üzerinden ortaya konan söylem ve politikalar her dönem var olmuş ve günümüze kadar süre gelmiştir.

Kadının üreme yetisi Antik Yunan'dan günümüze kadar siyasetin en önemli ilgi alanlarından biri olmuştur. Özellikle ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte daha da önem kazanan nüfus konusu üzerinden kadın doğurganlığı devletlerin düzenlediği bir alan olmaya başlamıştır. Bu doğrultuda kadınlar doğurmaya teşvik edilirken, kürtaj çoğu zaman yasaklanmış ve yasalarda suç olarak belirtilmiştir. Türkiye'de de erken cumhuriyet döneminde devlet kürtajı yasaklayarak kadınların doğurmasını teşvik eden söylem ve politikalar ortaya koymuştur. Ancak 1960'lı yıllarda hızla artan nüfusa bağlı olarak kürtaj yasası yeniden düzenlenmiş ve kısmi serbestlik getirilmiştir. Bu doğrultuda doğurmayı teşvik eden söylemler terk edilerek nüfus planlaması öne çıkarılmıştır. Seksenli yılların başında ise Batı'da liberalleşen kürtaj politikaları bağlamında Türkiye'de kürtaj yasallaştırılmıştır.

Bu çalışmada Türkiye'de erken cumhuriyet döneminden bu yana uygulanan nüfus politikaları bağlamında kürtajın yasak olduğu dönemden serbest bırakılmasına kadar geçen süre içinde ortaya konan söylemler üzerinden devletin değişen kürtaj politikaları ele alınacaktır. Bunun yanı sıra, 2012 yılında yoğun olarak tartışılan kürtajın yeniden yasaklanması konusunun hangi söylemler üzerinden gündeme getirildiği ve bu söylemlerin önceki dönemlerle benzerlik ve farklılıkları ortaya konmaya çalışılacaktır. Böylelikle Türkiye'de devletin değişen nüfus algısı üzerinden farklılaşan kürtaj politikaları incelenmeye çalışılacaktır.

BİLDİRİ TAM METNİ*

İnsanlık tarihi boyunca her toplumda bir iktidar sorunu yaşanmış; insanlar güçlülere karşı başkaldırıp haklarını elde etmeye çalışmışlardır. Bunun sonucu toplumsal sözleşmeler, anayasalar yapılmış, belirli haklar güvence altına alınmıştır. Kadınların da toplumla olan ilişkisi böyle bir mücadele içinde tarih boyunca süre gelmiştir. Kimi zaman en temel hak olan yaşam hakkı belli nedenlere ya da söylemlere dayanarak ihlal edilmiş; kadınlar sosyal, ekonomik ve siyasi haklardan yüzyıllarca mahrum bırakılmışlardır. Günümüzde de benzer nedenlere ya da söylemlere bağlı olarak hak ihlalleriyle karşı karşıya kalan kadınların bedenleri, zihinleri yani yaşamları erkek egemen sistem tarafından denetlenmektedir.

Toplumun ataerkil kodlar etrafında şekillenmesi ve denetlenmesi bir tesadüf değildir. Tarihsel süreci etkileyen etkenler, toplumun yapısal düzenine şekil vermede önemli bir rol oynamıştır. Bu etkenlere bağlı olarak oluşan cinsiyet algısı da böyle bir sürecin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkek yöneten, hükmeden olarak görülürken, kadın yönetilen, boyun eğen olarak nitelendirilmiştir. Toplumda birey olmaktan öte, kadınlar önce ailede erkeklerin, sonra da devletin denetimi altında yaşayan varlıklar olarak görülmüş, bu bağlamda aileye ve topluma dolayısıyla da devlete hizmet etmesi beklenen grup olarak tasvir edilmişlerdir. Bu söylemler kimi zaman farklılaşsa da aslında ataerkil anlayış her daim var olmuş ve benzer geleneğin sürdürücüleri olmaya devam etmişlerdir.

Türkiye’de, Haziran 2012 yılında gündeme gelen kürtaj konusu tam da kadınların bedenlerini, zihinlerini dolayısıyla yaşamlarını etkileyen ve denetleyen bir yerden ele alınmıştır. 25 Mayıs 2012’de gerçekleşen Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı’nın uygulanmasına ilişkin 2012 Uluslararası Parlamenterler Konferansı kapanış oturumunda, Adalet ve Kalkınma Partisi Genel başkanı ve başbakan Recep T. Erdoğan kürtaj konusunu gündeme getirmiş ve uzun bir süre boyunca çeşitli söylemler etrafında kürtaj tartışmaları yapılmıştır. Bunun yanı sıra başbakan tarafından sürekli olarak ‘‘3 çocuk’’ vurgusu yapılarak nüfusun artması üzerine tartışmalar yürütülmüştür. Bu tartışmalar yürütülürken kadınları sadece annelik üzerinden algılayan bir görüş benimsenerek, anneliğin kadın olmanın birincil koşulu olduğu vurgulanmış ve kadınların ancak anne olduklarında toplumda yer edebilecekleri anlayışı ortaya konmuştur.

Türkiye’de 2012 yılında gündeme gelen kürtaj tartışması aslında yeni bir konu değildi. Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kadınların üremesi her daim siyasetin ana konularından

---

* Bu metin, ‘Kadın bedeninin denetlenmesi ve Ak Parti Döneminde Kürtaj tartışmaları 2002-2012’ başlıklı tezimden bölümler içermektedir.

biri olmuş ve bu yönde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmada öncelikli olarak erken cumhuriyet döneminde kullanılan söylemlere ver verilerek kürtajın Türkiye’deki tarihsel sürecine bakılacaktır. Bunu yaparken doğum yanlısı söylemleri destekleyen uygulamalardan bahsederek devletin kadınlarla üreme üzerinden kurduğu ilişki incelenmeye çalışılacaktır. Sonrasında, 1960’lı yıllarla birlikte devletin çeşitli nedenlere bağlı olarak kürtaj konusu üzerine değişen söylemlerine yer verilecektir. Bu bağlamda Türkiye’de kürtajın yasallaşması sürecine bakılmış olacaktır. Sonuç bölümünde ise 2012 yılında Türkiye’de yeniden gündeme gelen kürtaj konusunun önceki dönemlerle benzerlikleri ve farklılıkları üzerinden bir analiz yapılmaya çalışılacaktır.

CUMHURİYETİN KURULMASINDAN BU YANA DEĞİŞEN KÜRTAJ POLİTİKALARI (1923-1980)

Türkiye’de cumhuriyetin kurulmasından itibaren ortaya konan nüfus politikaları bağlamında kürtajın tarihsel sürecine bakıldığı zaman 1923 yılından başlanarak 2002 yılına kadar geçen süre içerisinde Türkiye’nin nüfus politikalarının nüfus artışına göre değişiklik gösterdiği görülmektedir. Buna bağlı olarak da kürtaj konusunda farklı görüşler ve uygulamalar benimsenmiştir. Bu anlamda Türkiye’nin nüfus politikalarını üç döneme ayırarak, nüfusa bağlı olarak zaman içinde değişen kürtaj uygulamaları ele alınabilir.

Erken cumhuriyet döneminde başlayıp 1950’li yılların sonuna kadar olan nüfus artışının teşvik edildiği ve bu yönde çeşitli uygulamaların yapıldığı ilk dönem Türkiye’de yoğun bir nüfus siyasetinin yapıldığı zamana denk düşer. Bu dönemin esas kaygısı savaşta kaybedilen nüfusun yeniden artışını sağlamak, böylece güçlü bir millet yaratmaktır. Bu yüzden dönemin hâkim ideolojisi olan Kemalizm, vatana hizmet bağlamında vatandaşların aile kurmasını ve çoğalmasını teşvik eden bir dizi politika ve söylem ortaya koymuştur. Aile, milli vazifelerin yerine getirilmesi için gerekli bir alan olarak sunulurken, toplum içinde var olabilmek aile mensubiyetine dayandırılıyordu.¹⁷⁰ Milletın bir aile olarak tasvir edildiği bu dönemde vatandaşlara düşen en ulvi şeyin çoğalmak olduğu hatırlatılmıştır. Sadece devlet söyleminde değil, dönemin önemli kişileri de medya aracılığıyla nüfusun artışına yönelik düşüncelerini dile getirmişlerdir. Devletin milleti çoğalmaya teşvik etmesi yalnızca söylemler üzerinden yürütülmemiş; bu söylemi destekleyen birçok politika da yapılmıştır. Çünkü, MacKinnon’ın

---

¹⁷⁰ Ayşe Nur Yılmaz, “ Modern İktidarın Kurucu Söyleminde ‘Kadın’ın ve ‘Aile’nin Politik İnşası”, **Dipnot**, sayı 7, 2011, s. 103.

da dediği üzere yasalar ideoloji meşrulaştıran en önemli araçlardır.¹⁷¹ Bu politikaların çoğu kadınları hedef alarak, devletin bedenleri üzerinde söz sahibi olmasını sağlamıştır. Kadınların üreme hakları göz ardı edilerek devletin çıkarlarına uygun politikalar üretilmiştir. Bu bağlamda kürtajin yasak olduğu ve gebeliği önleyici tedbirlerin ortadan kaldırıldığı ilk dönem Türkiye’de nüfus hızlı bir şekilde artmıştır.

Erken cumhuriyet döneminde Türkiye’de yeni bir millet yaratmak adına ortaya konan modernleşmeci projeler etrafında bir dizi politika üretildiğini görmekteyiz. İmparatorluğun yıkılması sonrasında savaştan çıkan millet, yeni Türk devletine uygun bir biçimde modern olarak görülen Batılı değerlerle harmanlanarak inşa edilmeye başlanmıştır. Modernlik erken cumhuriyet döneminin en önemli bütünsel projesiydi.¹⁷² Bu proje çerçevesinde var olan toplum, belirli kalıplar etrafında şekillenirken, gelecek nesillerin de bu kalıplar dâhilinde yetişmesi öngörülüyordu.

1923 yılında cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte hız kazanan modernleşmeci projeler toplumun her kesimini dönüştürme amacı güderken, projelerin ana hedefi yeni nesillerin biyolojik ve kültürel üreticisi olarak görülen kadınlar olmuştur. Bu dönem ortaya konan projelerin ve söylemlerin çoğunun kadınlar üzerinden üretildiği görülür. Özellikle nüfus politikalarının odağında kadınların hayatlarını devletin istekleri doğrultusunda düzenlemeleri beklenmiştir. Savaşlarda cephede yer alan kadınlar, artık evlerin hanımı ve annesi olmaya teşvik edilmişlerdi. Bu bağlamda cumhuriyetin ‘yeni kadın’ algısı özel alanda sorumluluklarını yerine getiren fedakar eş ve anne olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁷³ Örneğin Zehra Arat, Atatürk’ün Söylev ve Demeçlerinin yer aldığı eserden şu sözleri aktarır:

‘‘ Kadının en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse bu vazifenin ehemmiyeti layıkıyla anlaşılır. Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya azmetmiştir...’’¹⁷⁴

Yukarıda bahsedildiği üzere kadınların toplumdaki en önemli görevinin vatanın güçlenmesi için iyi evlatlar yetiştirmeleri olduğu ortaya konmuştur. Mustafa Kemal’in bu sözleri dile getirmesi dönemin nüfus artışına olan ihtiyaçtan kaynaklanmaktaydı. Adnan Güriz, Mustafa

¹⁷¹ Catharine A. MacKinnon, **Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru**, İstanbul, Metis Yayınları, 2003, s. 186.

¹⁷² Çağlar Keyder, ‘‘1990’larda Türkiye’de Modernleşmenin Doğrultusu’’, **Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik**, Ed. Sibel Bozdoğan-Reşat Kasaba, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 29.

¹⁷³ Fatmagül Berktaş, ‘‘Cumhuriyet’in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak’’, **75 Yılda Kadınlar ve Erkekler**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 2.

¹⁷⁴ **A.e.**, s. 53.

Kemal'in 1923 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışında nüfus sorununa dair görüşlerini açıkladığı konuşmasıyla aktarmaktadır:

“ Efendiler, nüfus meselesi bir memleketin en mühim mesaili hayatiyesindedir. İdari, askeri, mali, ve iktisadı mesailde memleket nüfusunun miktarı sahibini bilmek ne kadar elzem ise, her sene yapılacak ihşaiyat ile nüfusun tezayüt veya tenakus miktarı anlaşılmadan esbabı tenakusun izalesi için tedabir ittihaz etmek kabil olmayacağı derkârdır.”¹⁷⁵

Mustafa Kemal Atatürk 1924 yılında da benzer sorunu yeniden dile getirmiştir:

“... Nüfusumuzun muhafaza ve tezyidi gayesini ehemmiyetle nazarı dikkate vaz ederim... Feyyaz ve velût olan Türk Milleti mütemadi ve fenni takayyüdatı sıhhiyeye mazhar olunca Türk vatani süratle dolduracak ve şenlendirecek kuvvette olduğuna kimsenin şüphesi yoktur.”¹⁷⁶

Görüldüğü üzere cumhuriyetin ilk yıllarında devletin en önemli meselesi nüfus sorunu olmuştur. Bu sebeple 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanunu'nda nüfusun artışını destekleyen bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Çoğalmanın aile içinde gerçekleşmesi için, aile kurumu yüceltilmiş ve koruma altında alınmıştır. Kadınlara belirli haklar verilmesine karşın, aile kurumu patriyarkal değerlerle pekiştirilmiştir.¹⁷⁷ Bunun yanı sıra doğurganlığı arttırmak için Ceza Kanunu'nda kürtaj konusunda düzenleme yapılmıştır.

1 Mart 1926 yılında 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun ikinci kitabının dokuzuncu babının dördüncü faslında kasten çocuk düşürme ve düşürtme cürümleri düzenlenmiştir. Bu kanuna göre kendi isteğiyle çocuk düşüren veya bir başkasına düşürten kadın cezalandırılmaktaydı.¹⁷⁸ Yani, kürtaj yasal olarak yasaktı. Kadınların kendi bedenleri üzerinde söz sahibi olmasını engelleyen bu yasadaki en dikkat çekici nokta, ‘cenin’ yerine ‘çocuk’ teriminin kullanılmış olmasıdır. Bu yasa, ‘şahıslara karşı cürümler’ babında yer almıştır. Ancak 1936’da ‘ırkın tümlüğü ve sağlığı aleyhine cürümler’ olarak değiştirilmiştir.¹⁷⁹ Görüldüğü üzere erken

¹⁷⁵ Adnan Güriz, **Türkiye’de Nüfus Politikası ve Hukuk Düzeni**, Ankara, Türk Kalkınma Vakfı Yayınları, 1975, s.

42.

¹⁷⁶ **A.e.**, s. 43.

¹⁷⁷ Bu ataerkil değerleri ortaya konan maddelerden bazıları şöyle: Erkek evlilik birliğinin başkanıdır. (Madde 152/1), Evi seçme hak ve sorumluluğu kocaya aittir. (Madde 152/2), Evlilik birliğini koca temsil eder. (Madde 154). Ayrıntılı bilgi için bkz. F. N. Feyzioğlu, **Aile Hukuku**, 3. bs, İstanbul, Filiz Yayınları, 1986, s. 182-183.(aktaran Zehra F. Arat, **a.g.e.**, s. 56.)

¹⁷⁸ Muhtar Çokar, **Kürtaj**, İstanbul, Babil Yayınları, 2008, s. 207.

¹⁷⁹ **A.e.**, s. 207.

Cumhuriyet döneminde kürtaj yasağı getirilerek, kadınlar doğurmaya zorlanmıştır. Kürtaj yasağı 1965'e kadar Türkiye'de yasak olmaya devam etmiştir. Çünkü 1960'lara kadar devlet doğurganlığın artması ve nüfusun çoğalmasının milleti güçlendireceği düşüncesini benimsemişti.

İkinci dönem Türkiye'de nüfus sorunu hakkında farklı görüşlerin bulunduğu zamana denk gelir. Nüfusun çoğalmasının güçlenmeyi beraberinde getirdiği anlayışı bu dönemde değişmeye başlamıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaş'ı sonrasında Avrupa'da baş gösteren ekonomik sıkıntılar Türkiye'yi de etkilemiştir. Kaynakların kısıtlı olduğu bu dönemde güçlü milletin sadece çoğalmayla gerçekleşmeyeceği görüşü dile gelmeye başlamıştır. Salt nüfus artışının tek başına anlam ifade etmediği, bunun yanı sıra nitelikli bir nüfus yaratmanın öne çıktığı bu dönemde Türkiye'de ilk kez nüfus planlama çalışmalarının yapıldığını görmekteyiz. Bu bağlamda ilk dönem ortaya konan söylemlerin değişmeye başlamasıyla, uygulanan politikalar da bu yönde şekillenmiştir. Fakat yine de nüfus artışının söylem olarak desteklenmeye devam edildiği görülmektedir. 1960'lı yıllara denk gelen bu dönem plansız nüfus artışından planlı artışa geçildiği, kürtajın kısmi olarak serbest bırakıldığı ve doğurmanın teşvik edilmekten vazgeçildiği zamanı kapsamaktadır. 1960'lı yıllarda Avrupa'da gebeliği isteyerek sonlandırma yasaları liberalleşmeye başlamasıyla birlikte Türkiye'de de kürtaj uygulamaları değişmeye başlamıştır. Kürtajın yasak olması sonucu birçok kadın sıklıkla ilkel yollardan kürtaj yaptırmakta, bunun sonucunda da anne ölümlerinin bir hayli arttığı görülmektedir. Bu sebeple Türkiye'de ilk kez 1963 yılında Sağlık Bakanlığı Hıfz-ı Sıhha Okulu tarafınca Türkiye'nin nüfus yapısına dair bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırma neticesinde ideal çocuk sayısının 3 olmasına karşın 6.5 çocuk olduğu ortaya çıkmıştır.¹⁸⁰ Çocuk sayısının bir hayli yüksek çıkmasına karşın, bu yıllarda 500.000 isteyerek düşük yapıldığına dikkat çeken doktor Zekai Tahir Burak önemli bir rapor yayınlamıştır.¹⁸¹ Bu raporda çocuk düşürmenin hukukileşmesi söz konusu olmasa da tıbbi yönden zor durumlarda çocuk düşürmenin yasallaştırılmasının gerekli olduğu görüşü ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra ilkaha yani gebe kalmaya mani araçların da kullanılmasının serbest bırakılması teklifinde de bulunulmuştur.¹⁸² Ortaya konan raporlar bağlamında 1960 yılından itibaren Türkiye'de planlı kalkınma dönemine geçilmiş ve Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı oluşturulmuştur. Bu

---

¹⁸⁰ Türkiye'de İsteyerek Düşükler, der. Sabahat Tezcan ve Banu Akadlı Ergöçmen, **Türkiye Halk Sağlığı Dergisi**, Kasım 2012, Cilt 10, s. 38.

¹⁸¹ Çokar, **a.g.e.**, s. 210.

¹⁸² Güriz, **a.g.e.**, s. 91.

planda yeni bir nüfus politikasından bahsedilmektedir. Planda yeni nüfus politikasının tedbirleri belirtilmiştir. Bu tedbirler arasında en önemli olanlar doğum kontrol yöntemlerinin yayılması ve gebelik önleyici ilaçların kullanımının ithal ve satışını yasaklayan hükümlerin kaldırılmasıdır.¹⁸³ Bunun yanı sıra 1965 yılında kürtajı kısmi olarak serbest bırakan 557 sayılı Nüfus Planlaması Hakkında Kanun çıkartılmıştır. Bu kanun dört bölümden oluşmaktadır. Kanun nüfus planlamasında yeni uygulamaların getirilmesini ve yasal olmasını mümkün kılmıştır. Buna göre, örneğin, ‘‘*Fertlerin istedikleri sayıda ve istedikleri zaman çocuk sahibi olmaları*’’ maddesi ile nüfus planlaması yeniden tanımlanmıştır.¹⁸⁴ Devamında nüfus planlamasının gebelik önleyici yöntemlerle gerçekleşebileceği de belirtilmiştir. Yasanın ikinci bölümünde de gebeliğin sona erdirilebileceği ile ilgili hükümler bulunmaktadır. Buna göre şu durumlarda gebelik sona erdirilebilir:

‘‘ Gebeliğin ana hayatını tehdit ettiği veya edeceği, rüşeymin veya ceninin gelişmesini imkansız kılan veya doğacak çocuk ile onu takip edecek nesiller için ağır maluliyet teşkil edecek hallerde’’¹⁸⁵

Böylelikle Türkiye’de ilk kez kürtaj belirli koşullar altında kısmi olarak serbest bırakılmıştır. Bu sebeple bu dönem geçiş dönemi olarak adlandırılmaktadır.¹⁸⁶ Bu durum, toplumun nüfus planlaması algısının değişmesinde önemli bir adım olmuştur. Kanunun son bölümünde ise 1593 sayılı Umumi Hıfzısıhha Kanunu’nun bazı maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bu maddeler içinde önceki bölümde bahsedildiği üzere doğumu artırıcı teşvikler, fazla çocuklu analara ödül ya da madalya verilmesi gibi uygulamalara da son verilmiştir.¹⁸⁷

İlk iki dönem de Türkiye’de nüfus konusu hakkında belirgin bir değişim olduğu görülmektedir. Üçüncü dönem olarak ele alacağımız 1980’li yıllarda Türkiye’deki en önemli konulardan biri nüfus sorunu olmuştur. Nüfus artış hızının düşürülemediği, hızla

---

¹⁸³ Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967, T.C Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, s. 67-73.

<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13736/plan1.pdf> (çevrimiçi) 13 Mart 2014.

¹⁸⁴ **Nüfus Planlaması Hakkında Kanun,**

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800557.pdf (çevrimiçi) 13 Mart 2014.

¹⁸⁵ **Nüfus Planlaması Hakkında Kanun,**

http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc048/kanuntbmmc048/kanuntbmmc04800557.pdf (çevrimiçi) 13 Mart 2014.

¹⁸⁶ Çokar Kürtaj adlı kitabında bu şekilde bir adlandırma yapmıştır.

¹⁸⁷ Çokar, **a.g.e.**, s. 213.

kalabalıklaşan kentlerin ortaya çıktığı, bu sebeple kaynakların ve hizmetlerin dağıtımında sorun yaşanmaya başlanmasıyla nüfus planlaması öncelikli hedeflerden biri olmuştur. Doğurganlığın ciddi bir şekilde azaltılmasının öngörüldüğü kalkınma planları ortaya konarak, çeşitli politikalar ortaya çıkarılmıştır. Bu çerçevede önceki dönemlerde yasak olan kürtaj yasallaştırılmış, gebeliği önleyici tedbirler yaygınlaştırılmıştır.

Kürtajın yasallaştığı 1983 yılına kadar geçen dönemde ise nüfus artışının azaltılmasının gerekliliği kalkınma planlarıyla desteklenerek, pronatalist politikalar tamamen terk edilmiştir. Bunun yerine nitelikli nüfusun önemi vurgulanarak, aile planlaması uygulamaları öne çıkarılmıştır. Bu bağlamda 2827 sayılı “ Nüfus Planlaması Hakkında Kanun” ile bu yasaya dayanarak çıkartılan 510 sayılı “ Rahim Tahliyesi ve Sterilizasyon Hizmetlerinin Yürütme Yönetmeliği” ile çocuk düşürmek suç olmaktan çıkarılarak, kanunun 5. Maddesinde “ Gebeliğin onuncu haftası doluncaya kadar annenin sağlığı açısından tıbbi sakınca olmadığı takdirde istek üzerine rahim tahliye edilir.” hükmüyle Türkiye’de kürtaj yasallaşmıştır.

2012 yılının Mayıs ayında kürtaj konusu yeniden gündeme getirilerek Türkiye’de yeni bir tartışma başlatılmıştır. Nüfusun azaldığı ve tehlikede olduğuna dair yapılan açıklamalar karşısında daha önce yapılmış çalışmalar ve bu çalışmalar sonucu ortaya konan veriler Türkiye’de nüfusun tehlike arz eden bir konu olmadığını göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanından bu yana yapılan genel nüfus sayımlarının ondördüncüsü 2000 yılında yapılmıştır. Bu sayım sonucunda, Türkiye İstatistik Kurumu’nun verilerine göre 1990 yılında 56.473.035 olan nüfus, 2000 yılında 67.803.927’ye yükselmiştir.¹⁸⁸ Daha önce de bahsedildiği üzere Türkiye’nin nüfusu sürekli bir artış göstermektedir. Nüfus artışının sürekli olarak devam etmesini sağlayan birçok etmen bulunmasına karşın, ölüm hızının azalması ve doğurganlık hızının artması, nüfusun artmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Örneğin, önceki yıllarda kaba ölüm hızı binde 16 iken, 1998 yılında bu hız binde 7’ye düşmüştür.¹⁸⁹

Görüldüğü üzere Türkiye’de sürekli olarak nüfus artmaya devam etmiştir. Doğurganlık oranının artmasının yanı sıra, yaşam süresinin artması, ölüm hızının azalması nüfusun artışını beraberinde getirmiştir. Ancak devletin doğurganlığı teşvik eden söylemleri önceki dönemlerdeki söylemlerle benzerlik göstermektedir. Devlet kadınları önce annelik üzerinden

---

¹⁸⁸ Bu veriler Türkiye İstatistik Kurumu’ndan alınmıştır. Detaylı bilgi için bkz: <http://www.tuik.gov.tr/> (çevrimiçi) 19 Mart 2014.

¹⁸⁹ Ayşe Akın, “Türkiye’de Değişen Nüfus ve Sağlık Politikaları Doğrultusunda, İsteyerek Düşükler ve Üreme Sağlığı Hizmet Sunumunda Geleceğe Bakış”, **Türkiye Halk Sağlığı Dergisi**, Kasım 2012, Cilt 10, s. 46. (Devlet Planlama Teşkilatı Raporundan aktarılmıştır.)

tanımlamaya devam ederken, anneliği en ulvi görev olarak nitelendirmektedir. Sekizinci ve Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda nüfusun artışının engellenmesine dair ortaya konan verilere karşılık, doğurganlık iktidar tarafından desteklenmeye ve bu yönde politikalar üretilmeye devam edilmiştir.

25 Mayıs 2012 tarihinde Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı'nın uygulanmasına ilişkin 2012 Uluslararası Parlamenterler Konferansı kapanış oturumunda konuşan Başbakan ve AK Parti Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'de nüfus konusunda ve üreme hakkındaki görüşlerini şu şekilde dile getirmiştir:

“ Türkiye olarak, çocuklar konusunda da büyük bir hassasiyet içindeyiz. Ben ülkemde en az 3 çocuk istiyorum. Çünkü genç dinamik bir nüfusa ihtiyacımız olduğunu biliyorum ve bu çalışmayı sürdürüyoruz... Şunu da açıkça söylüyorum, sezaryenle ilgili doğumlara karşı olan bir başbakanım ve bunu bir cinayet olarak görüyorum. Kürtajı bir cinayet olarak görüyorum. Buna kimsenin müsaade etme hakkı olmamalı. Ha anne karnında bir çocuğu öldürürsünüz ha doğduktan sonra öldürürsünüz. Hiçbir farkı yok. Buna karşı çok daha duyarlı olmaya mecburuz. Buna karşı el birliği içinde olmak zorundayız.”¹⁹⁰

Bir başka konuşmasında ise başbakan nüfus artışının ülkenin ekonomik güçlenmesindeki rolüne dikkat çekmiştir:¹⁹¹

“ Onun için ben iş işten geçmeden, en azından kendi adımıza mevcut durumumuzu koruyabilmemiz için her ailede en az 3 çocuk olması gerektiğini ifade ettim. Hala aynı yerde duruyorum. Bu görüşlerimi muhafaza ediyorum. Bilimsel rakamlara göre 2 olması bile gerileme demek. Bu, durumu asla korumaz. Ve 2030 yılından sonra, bırakın 2050'yi, yaşlı bir nüfusa sahip Türkiye oluruz. 3 olursa bu Türkiye'nin mevcut durumunu koruyacak, avantajlı durumumuzu muhafaza edecektir. Yaşlı vatandaşların güçlü bir ülke, güçlü bir toplum için son derece önemli olduklarının bilincindeyim. Yaşlılarımızın çok daha iyi şartlarda hayatlarını idame ettirebilmeleri için güçlü bir sosyal yapının yanı sıra güçlü bir ekonomik yapının da gerekli olduğunu hepimiz biliyoruz.”

---

¹⁹⁰ <http://siyaset.milliyet.com.tr/basbakan-erdogan-kurtaji-cinayet-olarak-goruyorum/siyaset/siyasetdetay/25.05.2012/1545183/default.htm?ShowPageSkin=1> (çevrimiçi) 24 Mart 2014.

¹⁹¹ 10 Ekim 2009 tarihli bir haberde, Erdoğan 3 çocuk vurgusu yapıyor.

<http://www.ntvmsnbc.com/id/25008774/> (çevrimiçi) 24 Mart 2014.

SONUÇ YERİNE

Bu bağlamda 2012 yılında gündeme gelen kürtaj tartışmalarının birçok yönüyle önceki dönemlerdeki söylemlerle benzeştiğini görmekteyiz. Sürekli olarak nüfusun çoğalması için ortaya konan pronatalist söylem çerçevesinde aile birliği sıklıkla vurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra annelik öne çıkarılmakta; bu bağlamda da kadınların kürtaj olması ve gebeliklerini sonlandırmaları kabul edilebilir bir durum olarak görülmemektedir. Bununla birlikte aile planlaması, üreme hakkı gibi konular geri planda bırakılarak doğurganlığın artması teşvik edilmektedir. Bu durum aynı zamanda yukarıda bahsedildiği üzere cumhuriyetin kuruluşundan 1950’li yılların sonuna kadar olan dönemde de var olmuştur. Sürekli olarak nüfus artışının teşvik edildiği bu dönemde, çok çocukluluk yüceltilmiş; bu bağlamda çeşitli teşvikler uygulanmaya konmuştur. Başbakan Erdoğan’ın söylemlerinin de bu dönemdeki söylemlerle oldukça benzerlik gösterdiğini görmekteyiz. O dönemde de nüfusun artmasını benimseyen söylemlerin yanı sıra kürtaj karşıtı bir tutum benimsenmiş; bu doğrultuda kürtaj yasaklanmıştı. Başbakan da 2012 yılında aynı amaç doğrultusunda kürtaj karşıtı görüşlerini dile getirmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye’deki iş gücü fazlalığına karşın¹⁹², daha fazla genç nüfusun ekonomiye kazandırılması gerektiği vurgulanmıştır. Burada alt metin okuması yaptığımızda Başbakan’ın fazla nüfusun ekonomik güç getireceği düşüncesini benimsediği anlaşılmaktadır. Benzer düşünce erken cumhuriyet döneminde de sıklıkla dile getirilmekteydi. ‘‘Milletin kökünün kazınması’’ söylemi ise yine aynı dönemde milliyetçi kesim tarafından savunulmuştu. Erdoğan’ın bu söylemi benimsemesi ise ilk söylemine bağlı olarak çok nüfusun güçlü millet yaratacağı görüşünü savunmasından kaynaklanmaktadır.

Görüldüğü üzere kadın bedeninin denetlenmesi her daim var olmuş ve benzer söylemlerle desteklenmeye devam edilmiştir. Bu minvalde, Türkiye’de 2012 yılında gündeme gelen kürtaj konusu yeni bir tartışma olmaktan çok, devletin kadına bakış açısının her daim aynı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Devlet kadının üreme hakkını göz ardı ederek, kadın bedenini belirli çıkarlar doğrultusunda denetlemeye çalışmaktadır. Bu durum Türkiye’de ideoloji fark etmeksizin her dönem benzer söylemlerle var olmaya devam etmektedir.

---

¹⁹² http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TurkiyeninDemografikDonusumu_220410.pdf s. 57, (çevrimiçi) 26 Mart 2014.

KÜRTAJ POLİTİKALARININ KADIN SAĞLIĞINA YANSIMALARI
REFLECTIONS OF ABORTION POLICIES ON WOMAN HEALTH

Yrd. Doç. Dr. Yilda Arzu ABA,

İstanbul Aydın Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

yildaarzuaba@aydin.edu.tr

Yrd. Doç. Dr. Gökhan ABA,

İstanbul Aydın Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Kurumları Yöneticiliği Bölümü

gokhanaba@aydin.edu.tr

Dr. Şirin ÖZKAN,

Kocaeli Kamu Hastaneler Birliği Genel Sekreterliği,

Proje Koordinasyon Birimi

ÖZET

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından “düşük”, fetusun uterus dışında yaşama yeteneği kazanmadan, herhangi bir nedenle gebeliğin sonlanması olarak tanımlanmaktadır. Düşük, kendiliğinden ve isteyerek düşük (kürtaj) olmak üzere ikiye ayrılır. DSÖ verilerine göre (2014), Dünya'da her yıl 46 milyon kadın kürtaj olmakta ve bunların 22 milyonu güvenli olmayan koşullarda gerçekleşmektedir. Gebelik ile ilişkili anne ölümlerinin %13'ünün güvenli olmayan kürtaj nedeniyle olduğu belirtilmektedir. Her yıl yaklaşık 5 milyon kadın güvensiz kürtaj sonucu hastaneye yatırılmaktadır. Güvensiz kürtaja bağlı majör komplikasyonların tedavisinin yıllık maliyeti 680 milyon dolar olduğu tahmin edilmektedir. Dünyadaki anne ölümlerinin üçte ikisi Afrika ülkelerinde gerçekleşmektedir. Bu morbidite ve mortalite oranları incelendiğinde, özellikle Afrika ve Asya ülkelerinde kürtajın yasalarla kısıtlandığı görülmektedir. Katı kürtaj politikalarına sahip ülkeler güvenli olmayan kürtaj oranı 15-44 yaşları arasındaki 1,000 kadında 26,7 iken, daha liberal politikalara sahip ülkelerde bu oran 6,1 dir. Aynı şekilde anne ölüm oranında katı kürtaj politikalarına sahip ülkelerde 100,000 canlı doğumda ortalama 223 iken esnek politikalara sahip ülkelerde 77 dir.

Avustralya, Bahreyn, Belçika, İtalya, Meksika, Nepal, Portekiz, İspanya, İsviçre gibi pek çok ülkede kürtaj isteğe bağlı yapılabilmektedir. Kürtajın yasa dışı ve güvenli olmayan koşullarda yapılması durumunda, kadın sağlığında yaratacağı bu ciddi sonuçlar (enfeksiyon, kanama, infertilite, ölüm vb.) kanıta dayalı bilimsel gerçeklerdir.

Sonuç olarak, kürtaja bağlı ölüm ve komplikasyonlar, cinsellik eğitimi, etkili doğum kontrol yöntemi kullanımı, güvenli ve yasal kürtajın sağlanması, uygun sağlık bakımı ile önlenmektedir. Türkiye’de Kanun Hükmündeki Kararname ile Sağlık Bakanlığının merkez ve taşra teşkilatında yapılan değişiklik ile “Nüfus Planlaması Klinikleri” adı ile anılan hizmetlerin planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesinin önüne geçilmiştir. Teorik olarak aile planlaması hizmetleri aile hekimleri tarafından verilmesi gerektiği halde, performansa dayalı ücret karşılığı olmayan Aile Hekimliği sisteminde ilk vazgeçilen hizmetin aile planlaması hizmetleri olduğu görülmektedir.

ABSTRACT

“Abortion” is defined as the termination of pregnancy for any reason yet fetus do not have the ability to live outside the uterus, by World Health Organization (WHO). Abortion is divided into two as spontaneous and induced abortion. According to WHO data (2014), 46 million women have abortion each year in the world and 22 million of them are held in unsafe conditions. It is stated that 13% of maternal mortality associated with pregnancy are because of unsafe abortion. Approximately 5 million women are admitted to hospital as results of unsafe abortion each year. It is estimated that annual cost of treatment is 680 million dollars of major complications due to unsafe abortion. Two thirds of maternal deaths in the world occur in Africa. When these morbidity and mortality rates were examined, it is observed that the laws restrict abortion in that counties in Africa and Asia. Countries with restrictive abortion policies have much higher unsafe abortion rates than those with liberal policies (26.7 compared with 6.1 unsafe abortions per 1,000 women aged 15-44 years) and higher levels of maternal mortality (223 compared with 77 maternal deaths per 100,000 live births).

In many countries like Australia, Bahrain, Belgium, Cabo Verde, Italy, Mexico, Nepal, Portugal, Spain, Switzerland and Uruguay abortion can be done on request. In case of abortion is made illegal and unsafe conditions, these serious consequences (infection, bleeding, infertility, death, etc.) are scientific realities based evidences affecting women's health.

As a result, abortion-related deaths and complications can be prevented with sex education, effective birth control methods, ensuring safe and legal abortion and proper medical. In Turkey, with changes made on decree, central and provincial organizations of the Ministry of Health, planning, implementation and evaluation of services referred "Population Planning Clinics" were prevented. Theoretically, family planning services should be given by family physicians, but because it is not defined in performance-based fee system, it is the first abandoned services by family physicians.

(Yıldı Arzu ABA'nın makalesinin diğer bir akademik dergide yayınlanmasından dolayı ricası üzerine tam metni kongre bildiri kitabına basılmamıştır.

Due to Yıldı Arzu ABA's article has been published in another academic journal that full paper of article wasn't published in Congress Proceedings Book by her request.)

D - KADIN VE SAVAŞ /

WOMEN AND WAR

FROM “ETHNIC CLEANSING” TO “CULTURAL CLEANSING” – SEXUAL VIOLENCE IN CIVIL WARS AND THE ETHNICIZATION OF SOCIETY AND POLITICS

Asst. Prof. Can ZEYREK,

Gediz University,

Faculty of Economics and Administrative Sciences

Department of Political Science and Public Administration

can.zeyrek@gediz.edu.tr

ABSTRACT

The armed conflicts in former Yugoslavia along with sexual violence and “ethnic cleansings” led to the traumatization of population groups in Bosnia & Herzegovina and to a lesser extent in Kosovo, and to the ethnicization of politics and society. These were systematically perpetrated crimes as means of warfare with the aim of mass ethnic violence, the destruction of the adversary (political) culture and racial homogenization. The immediate cause was the ethnicization of society and politics. Still, institutions, processes and elections (Merkel, 2010: 326p.) in some Western Balkan countries, especially in Bosnia and Herzegovina, are shaped by ‘political entrepreneurs’ (ibid.) along ethnically connoted fault lines of conflict. The impact of sexual violence on the *process* of ethnicization, state order and the process of democratization have rarely been treated as a subject matter of transformation research.

From “Ethnic Cleansing” to “Cultural Cleansing” – Sexual Violence in Civil Wars and the Ethnicization of Society and Politics introduces an interdisciplinary approach and some basic conclusions of transformation and democratization research, associated with the specific situation in post-conflict Western Balkans and its inherent complex (ethnic) problem constellations. This makes the region particularly relevant for transformation research on the fourth wave of democratization since the end of the 1980s. Jumping off from Hartmut Esser’s concept of how social movements and ethnic conflicts emerge, the phenomenon of sexual violence in ethnic civil wars will be embedded in the concept and its aim of destroying the

adversary (political) culture discussed. According to Esser's concept, the initial phase of the development of ethnic conflicts presupposes a 'structural antagonism' on which the 'organization of resources' and the 'framing' base. *Framing* is the (social) process where specific attitudes are activated in order to mobilize 'collective action' and to determine the political and military means of 'ethnic'/'cultural cleansing'. In this particular sense, this paper focuses on sexual violence in ethnic conflicts. Hartmut Esser's concept can be used as an empirical tool to reconstruct the consequences of sexual violence in ethnic civil wars on state order and transformation processes in conjunction with the dynamics of political culture.

ÖZET

Eski Yugoslavya'daki silahlı çatışmalar, cinsel şiddet ve "etnik temizlik"le birlikte, Bosna-Hersek ve daha az ölçüde Kosova'da nüfus grupları travmatize olmuş, siyaset ve toplum etnikleşmiştir. Bunlar birer savaş aracı olarak kitlesel etnik şiddet, hasım (siyasi) kültürü yok etme ve etnik homojenleştirme amacıyla sistematik şekilde işlenmiş suçlardır. Bu, toplumun ve siyasetin etnikleşmesi sonucunu doğurmuştur. Halen bazı Batı Balkan ülkelerinde, özellikle Bosna-Hersek'te, kurumlar, süreçler ve seçimler (Merkel, 2010: 326p.) etnik çatışma fay hatları boyunca 'siyasi girişimciler' (ibid.) tarafından şekillenmektedir. Cinsel şiddetin etnikleşme sürecine, devlet nizamına ve demokratikleşme sürecine etkisi, değişim süreçleri araştırmaları konusu olarak nadiren işlenmiştir. "Etnik Temizlik"ten "Kültürel Temizlik"e – İç Savaşlarda Cinsel Şiddet ve Toplum ve Siyasetin Etnikleşmesi, çatışma sonrası Batı Balkanlar'daki özel durum ve bölgenin yapısında barındırdığı karmaşık (etnik) sorun şartları bağlamında, disiplinlerarası bir yaklaşım ve değişim ve demokratikleşme araştırmalarının bazı temel sonuçlarını sunmaktadır. Bu, bu bölgeyi, 1980'lerin sonundan beri devam eden dördüncü demokratikleşme dalgası üzerine yapılan değişim süreçleri araştırmaları için *bilhassa* önemli kılmakta. Bu çalışmada Hartmut Esser'in toplumsal hareketlerin ve etnik sorunların nasıl oluştuğunu açıklayan konseptinden hareketle, iç savaşlarda cinsel şiddet olgusu konumlandırılacak ve bu olgunun hasım (siyasi) kültürü yok etme hedefi tartışılacaktır. Esser'in konseptine göre, etnik sorunların oluşumunun başlangıç safhası, 'kaynakların örgütlenmesi'nin ve 'framing'in temellendiği bir 'yapısal antagonizm'i gerektirmektedir. 'Framing', belirli görüşlerin, 'kolektif eylemlerin' mobilize edilmesi ve 'etnik'/'kültürel temizlik'in siyasi ve askeri vasıtalarını tespit etme maksadıyla, harekete geçirildiği toplumsal süreçtir. Bu özel anlamda bu çalışmada etnik çatışmalarda cinsel şiddet üzerinde durulmuştur. Hartmut Esser'nin konsepti etnik iç savaşlarda cinsel şiddetin, siyasi

kültür dinamikleri bağlamında, devlet nizamı ve değişim süreçleri üzerindeki etkisini ayrıntılı olarak incelemeye ampirik bir araç olarak kullanılabilir.

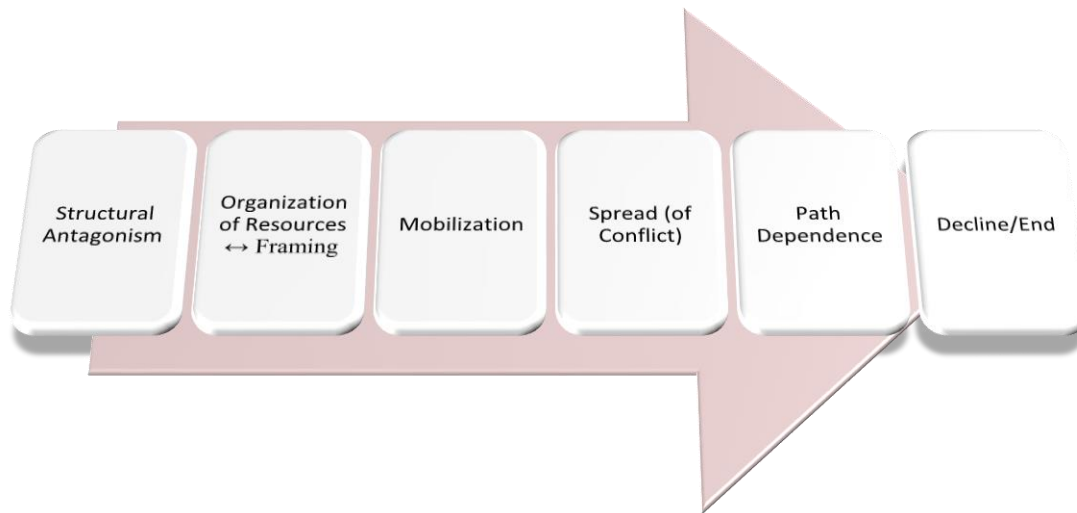
Introduction

The aim of this paper is to analyze the phenomenon of sexual violence in ethnic civil wars as a means of warfare, which is an act of “ethnic cleansing”, and its actual intent of destroying the adversary (political) culture, namely, “cultural cleansing”. The paper consists of two main parts, exploring the impact of sexual violence on the ethnicization of politics and Society and its intent of “(political) cultural cleansing”. Its impact on state order and democratization will also be touched upon. Within this context the question arises of how ethnic conflicts as special cases of mobilization of social movements emerge and how they culminate in sexual violence during ethnic civil war period. In this conjunction further questions arise as to what fundamental and particular goal sexual violence in ethnic conflicts actually pursues. Using the example of the war in Bosnia and Herzegovina, this paper illustrates the attempt of the deliberate destruction of the (political) culture of the Bosnian Muslims by the Serbian leadership between 1992 and 1995. Finally, the concrete impact and implications of this trauma on the post-war situation in terms of state order and democratization in Bosnia and Herzegovina will be briefly explained.

1. The Ethnicization of Society and Politics

Ethnic conflicts emerge through the mobilization of social movements (Esser, 1997: 876) such as ethno-nationalist or racist groups. These initially latent groups provide fertile ground for an essential condition on which the mobilization of social movements depend on, namely, what Hartmut Esser calls, ‘structural antagonism’ (ibid.). Structural antagonism is the pre-stage for its transformation into a manifest and “fundamentalist” waging of the conflict (ibid.). It is characterized by disputes between at least two or more ethnicities with distinguishing (physical) features, advocating a different constitution of society (ibid.: 878). Depending on the intensity, at a certain point structural antagonism can cause the mobilization of particular movements championing their respective demands (ibid.: 879).

Stages and Phases of Social Movements and Ethnic Conflicts According to Hartmut Esser (1997: 879)

In the special case of the civil war in Bosnia and Herzegovina between 1992 and 1995, the structural antagonism emanated from strong racial, ethnic and national ideals (West, 2005: 2). Right from the beginning of the overall war in the former Yugoslavia there were inversions in the ethnic power structure (ibid.: 7) influencing the ongoing process of decay and reorganization of the crumbling socialist state, parallel to the rise of Serbian ethnic nationalism and the early secession of the federal subjects Republic of Slovenia and the Republic of Croatia. In this sense, the conflicts there were much more concerned with the devolution of central power, territorial claims and land grabbing; and the establishment of ethnically homogenous states in the aftermath of the breakup of Yugoslavia (ibid.: 21). These ambitions automatically led to the spread of separatist and ethnic nationalist sentiments, especially among the Serbs and the Croats. Even before the so-called *Memorandum of the Serbian Academy of Sciences and Arts* of 1986, (ethnic) nationalism grew parallel to the economic crisis in the early 1980s and the shift from socialism to capitalism, motivating the wealthier republics of Slovenia and Croatia to seek independence a few years later with the beginning of the civil war (West, 2005: 23). The above mentioned Memorandum played an essential role in stimulating (ethnic) nationalism among the Serbs by stating, for example, that there is a policy of genocide against the Serbs in Kosovo (Guzina, 2003: 101), that they were not treated equally and the like.

According to Hartmut Esser's model of the stages and phases of social movements and ethnic conflicts, once structural antagonism is generated, the mobilization of the respective (ethnic) group follows as the second step with the purpose of waging the latent conflict openly (Esser,

1997: 879). The aforementioned Memorandum caused sentiments that ran deep among the Serbs, which were suppressed (Little, 1996: 33). But most important, there was a shift in the ideology of the Serbian elites, turning from the official state ideology of socialist Yugoslavia to expansionist ethnic Serbian nationalism. Serbs began to seek political superiority in Serbia and any Serbian inhabited proper within Yugoslavia (Naimark, 2002: 147). Another document similar to the Memorandum was entitled “Warning” which was signed by several important public and “national institutions” emphasized that the Serbian nation is “endangered” by high birth rates among other ethnic groups (Kovac, 1998: 10; Cetkovic, 1993: 84). At this point it is important to note that, bearing in mind their capacity and potential to mobilize masses, *and*, to preserve their culture, the elites were perhaps the most systematically persecuted targets during wartime in the former Yugoslavia. Their deliberate mass execution coined the notion of Eliticide.

The mobilization of the masses became obvious and concrete immediately before and with the breakdown of the socialist regime. The latent beneath the surface hostilities between the conflicting factions began to openly arise, as the costs of waging ethnically motivated conflict seemingly turned out to be bearable. As a result, manifest social movements (Esser, 1997: 879) began to form, especially in Serbia, expressing their political demands geared toward Serbian preeminence.

The overcoming of the problems of mobilization of social movements bases upon the organization of the resources, necessary for the movement to maintain itself (*ibid.*). This may happen through selective incentives and existing organizations (*ibid.*). As for the organizational resources, the Serbian (ethnic) nationalist movement took great advantage of the existing and Serb-dominated Yugoslav federal state institutions, notably the Yugoslav People’s Army (YPA), where 70 percent of the officers were of Serbian origin. Additionally, Slobodan Milošević, the then leader of the Serbian Communist Party who later became President of Serbia, supported the increasing ethnic nationalism and promised to fulfil the vision of a Greater Serbia. This was an incentive to further mobilize the necessary resources in order to activate and spread related specific attitudes aimed at successfully setting in motion “*meaningful*”, “*advisable*” and “*necessary*” (Esser, 1997: 880) collective action, despite potential costs and risks, and thereby to determine the political means of ‘ethnic’ and ‘cultural cleansing’ first. This *framing* brings about the effective suppression of subjectively perceived costs, risks and fears, thereby offering ground for overcoming the problem of

collective action in connection with the mobilization of resources which in turn feeds the process of framing (ibid.).

The *spread* of the conflict to groups which have not *necessarily* the same but less pronounced interests than the initiating groups is crucial, because the activation of particular cultural models of overarching solidarity of different groups with similar fates, for instance historically anchored definitions of community which are commonplace, may enable or facilitate the spread of conflict (ibid.). The means of actively spreading ethnic nationalist sentiment, hostility, fears of “the other”, hatred and insecurity were through the media, political actors, education, literature, history, the arts (Oberschall, 2000: 990), nationalistic oligarchies (Kovac, 1998: 165), scientific elites/counterelites and mechanisms of revenge and punishment (West, 2005: 31). All these factors together created a basis for an ethnic-national identity suitable for projects of ethnically homogenous states (Kovac, 1998: 165). The *militarization* of ethnic-national collectives is the central point for an aggressive ethnic-national project (Korac, 1998: 169). This is the last step before the *path dependence* what has to be understood as the momentum of once initiated conflicts (Esser, 1997: 881).

2. Path Dependence: Sexual Violence and “Cultural Cleansing” in the Bosnian War

The war in Bosnia was marked by acts of extreme sexual violence against innocent civilians. This resulted in “ethnic cleansings” throughout areas controlled by the Serbian dominated Yugoslav People’s Army. In this war women became strategically important for the destruction of the adversary ethnic community (Korac, 1998: 166), here, the Bosnian Muslims. Women are seen as the biological reproducers of their respective ethnic and/or national community and as cultural embodiments of collectives and their boundaries (ibid.). Symbolically, their bodies become territories to be seized and conquered (Korac, 1998: 174). Forced impregnations illustrate the strategic and systematic use of sexual violence in the Bosnian War (West, 2005: 29). According to Devorah West, Serbian philosophy behind this form of sexual violence contained a genocidal element, for it was aimed at eradicating the Muslim population (ibid.), *and thereby*, their culture. Norman Naimark states that the Serbs believed that the Bosnian Muslims were coerced to convert to Islam and so contemporary children born to Serbian fathers would be “savable” for the Serbian nation (Naimark 2002: 168). At the same time Bosnian Muslim mothers, families (West, 2005: 29) and their culture would be destroyed.

In Bosnian-Muslim families honor is closely tied to women’s chastity so that sexual violence in the context of ethnic conflict or war shames the community to which she belongs to (West,

2005: 27; Hayden, 2001: 37). Acts of sexual violence and rape were systematically committed to humiliate Bosnian-Muslim families and consequently facilitate in the process of ethnic (West, 2005: 28) and “cultural” cleansing. Another specific implication of sexual violence and rape during ethnic (civil) wars is that it carries an important symbolic message from men to men (Korac, 1998: 174). Ruth Seifert states that rape communicates to men that they have been unable to protect “their” women and wounded in their masculinity and marked as “incompetent” (Seifert, 1994: 58).

Conclusion

Sexual violence and, in particular rape, as tools of ‘ethnic’/‘cultural cleansing’, led to the ethnicization of politics and society in Bosnia & Herzegovina. These systematically perpetrated crimes were mainly aimed at the eradication of the “other” ethnic group’s or nation’s culture in order to either destroy the capacity of “reproduction” of Bosnian-Muslim women, meaning them to give birth to Bosnian-Muslim children, or to “reproduce” or “save” the Serbian nation by babies born to Serbian “fathers”. The efforts of racial homogenization further deepened the ethnic gap within the society and still affects politics. State order and the pace of democratization are badly influenced as institutions, processes and elections are shaped by ‘political entrepreneurs’ (see above) playing the ethnic card in election processes.

REFERENCES

- Cetkovic, Nadezda (1993) Achtung! Achtung! Attention! Upozorenje! In S. Zajovic (ed) *Women For Peace: Anthology*. Belgrade: Women in Black.
- Esser, Hartmut (1997) Die Entstehung Ethnischer Konflikte. In Stefan Hradil (ed) *Differenz und Integration*. Frankfurt/New York: Campus, 876-894.
- Guzina, Dejan (2003) Socialist Serbia’s Narratives: From Yugoslavia to a Greater Serbia. *International Journal of Politics, Culture and Society* 17(1): 91-111.
- Hayden, Robert M. (2000) Rape and Rape Avoidance in Ethno-National Conflicts: Sexual Violence in Liminalized States. *American Anthropologist* 102(1): 27-41.
- Korac, Maja (1998) Ethnic-Nationalism, Wars and the Patterns of Social, Political and Sexual Violence Against Women: The Case of Post-Yugoslav Countries. *Identities: Global Studies in Culture and Power* 5(2): 153-181.
- Little, Allan and Laura Silber (eds.) (1996) *Yugoslavia: Death of a Nation*. New York: Penguin Books.

Merkel, Wolfgang (2010) *Systemtransformation: Eine Einführung in die Theorie und Empirie der Transformationsforschung*. Wiesbaden: VS Verlag.

Naimark, Norman (2001) *Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Oberschall, Anthony (2000) The Manipulation of Ethnicity: From Ethnic Cooperation to Violence and War in Yugoslavia. *Ethnic and Racial Studies* 23(6): 982-1001.

Seifert, Ruth (1994) War and Rape: A Preliminary Analysis. In A. Stiglmayer (ed) *Mass Rape: The War Against Women in Bosnia-Herzegovina*. Lincoln/London: University of Nebraska Press.

West, Devorah (2005) Radical Racial Ideals and Sexual Violence: Rwanda, Bosnia, and Nazi Germany.

WARTIME SEXUAL VIOLENCE: CRIME AGAINST HUMANITY

SAVAŞ ZAMANI CİNSEL ŞİDDET: İNSANLIĞA KARŞI SUÇ

Kifayat Jabi Gizi AGHAYEVA,

Azerbaijan University of Languages

Associated Professor, Regional Studies Department, Azerbaijan Baku

kaghayeva@yahoo.com & kifayat1955@mail.ru

ABSTRACT

Sexual violence is and has been a common disaster in modern and traditional conflicts and genocidal actions around the world. The author attempts to realize the complex relationship between sexual violence and war in this research. Sexual violence is a broader category that includes rape, non-penetrating sexual assault, mutilation, sexual slavery, enforced prostitution, enforced sterilization, and forced pregnancy (Laura Sjoberg, Sandra Via, 2010:125). In 2008 the Security Council approved resolution 1820 regarding sexual violence as a weapon of war. In today's wars nine out of ten victims are civilians. Women suffer heavily both from the direct effects of war because they are the worst affected by conflict, which sometimes include the intentional use of sexual violence. They bear the brunt of it because when war comes, they often become targets of sexual violence. They especially can confront the worst forms of sexual violence (rape), which are sometimes used effectively to achieve military or political objectives. Today there is more focus on wartime sexual violence than ever before. The goal of the study is to gather scholarly literature and other forms of publications based on systematic research which deal specifically with the issue of sexual violence in times of war. The research proposes a humanitarian aid response that addresses the social harm which wartime sexual violence brings. It examines the causes and consequences of wartime sexual violence. Victims of sexual violence experience intense emotional and psychological suffering long after the action of the crime, often feeling embarrassed, dehumanized and undignified. Not only does sexual violence in conflict lead to devastating physical and psychological ramifications for survivors, their families and

communities, it is a severe human rights violation constituting an act of torture, a war crime and/or crime against humanity (www.nobelwomensinitiative.or).

Keywords: *sexual violence; rape; war crime; humanity*

ÖZET

Cinsel şiddet dünya çapında gerçekleşmiş modern ve geleneksel çatışma ve soykırım eylemlerinin ortak felaketi olmuştur ve hala da öyle olmaya devam ediyor. Yazar, bu araştırmada cinsel şiddet ve savaş arasındaki karışık ilişkiyi anlamaya çalışmıştır. Cinsel şiddet tecavüz, delici olmayan cinsel saldırı, yaralama, cinsel kölelik, zoraki fahişelik, zorla kısırlaştırma ve zorunlu gebeliği içeren daha geniş bir kategoridir (Laura Sjöberg, Sandra Via, 2010:125). 2008 yılında Güvenlik Konseyi cinsel şiddeti bir savaş silahı olarak tanımlayan 1820 sayılı kararı onayladı. Günümüz savaşlarda kurbanların on üzerinden dokuzu sivillerdir. Bazen çatışmalarda cinsel şiddet kasıtlı kullanıldıkları için kadınlar savaşın etkilerinden daha çok zarar görüyorlar. Savaş söz konusu olduğunda, onlar genellikle cinsel şiddetin hedefi haline geldikleri için onun yükünü taşıyorlar. Özellikle bazen askeri veya siyasi hedeflere ulaşmak için etkin bir şekilde kullanıldığı zaman onlar cinsel şiddetin (tecavüz) en kötü şekilleriyle karşı karşıya getirebilirler. Bugün savaş zamanında cinsel şiddet her zamankinden daha fazla odak noktasıdır. Çalışmanın amacı özellikle savaş zamanlarında cinsel şiddet sorunu ile ilgili sistematik araştırmaya dayalı bilimsel literatür ve diğer yayınların bir arada toplanmasıdır. Araştırma savaş zamanı cinsel şiddetin getirdiği sosyal zararlarla ilgili insani yardım gösterilmesini önermektedir. Bu savaş zamanı cinsel şiddetin nedenleri ve sonuçlarını incelemektedir. Cinsel şiddet kurbanları bu suç olaylarından uzun süre sonra bile yoğun duygusal ve psikolojik acı yaşıyorlar, çoğunlukla insanlıktan çıkarılmış, onursuz ve mahcup hissediyorlar. Çatışmalarda uygulanan cinsel şiddet sonucunda sadece mağdurları için değil, onların aileleri ve toplum için de yıkıcı fiziksel ve psikolojik sorunlar yaratan bu işkence eylemi, insanlığa karşı bir savaş suçu ve / veya suç teşkil eden ağır insan hakları ihlalidir. (www.nobelwomensinitiative.or).

Anahtar Kelimeler: *Cinsel şiddet; tecavüz; savaş suçu; insanlık*

Sexual Violence as an International Crime. Sexual violence as a strategy of war became a focus of scholarly work in the mid-1990s, during the Bosnian and Rwandan conflicts. Researchers' attention to sexual violence as a weapon of war has been growing over the recent decades. While studying the wartime sexual violence main focal points are followings:

the causes of sexual violence, the purpose of sexual violence and variation in levels of sexual violence by military troop or armed group.

The aim of this research is to realize the complex relationship between sexual violence and war, and determine the use of sexual violence, specifically, rape in warfare as a crime against humanity. This article analyzes accidents where sexual violence, particularly rape, was used as a strategic weapon of the war.

Acts of sexual violence during armed conflicts are serious human rights violations that can be considered as war crimes and crimes against humanity. A move towards understanding wartime sexual violence as a political act, as a war strategy has recently been noticeable and the focus of international attention. "Sexual violence is a broader category that includes sexual violence during war rape, non-penetrating sexual assault, mutilation, sexual slavery, enforced prostitution, enforced sterilization, and forced pregnancy" (Elisabeth Jean Wood, 2008:323).

Why is sexual violence used in conflict? It is used as a strategy of war, as a reward, as a means of extracting information, creating cohesion between combatants, destroying social and cultural cohesion and so on.

Historically, sexual violence has been used as a tactic of conflict to enhance one group's position over another. The paper brings forward a humanistic response that addresses the social destruction which wartime sexual violence causes.

Sexual violence varies in extent and form among civil wars and interstate ethnic and non-ethnic wars, and among secessionist conflicts. Despite the challenges to gathering data on this sensitive topic, the variation does not appear to be a product of inadequately reported violence: there are well-documented cases at the low end and the high end of the spectrum of sexual violence (Laura Sjoberg, Sandra Via, 2010:125).

All victims of sexual violence, policy-makers should incorporate people explicitly into international instruments pertaining to sexual violence, and promote all forms of sexual violence against women and men. International law often exclude, whether explicitly or implicitly, men as a class of victims of sexual violence in armed conflicts.

The extreme forms of sexual violence being used in contemporary conflicts is rape. Rape is a systematic and brutal weapon used by armed groups against civilian populations. Systematic mass rape destroys the structure of families and communities. Rape is generally underreported, but statistics on border rape are nonexistent. According to Special Rapporteur

Mazowiecki, “rape is among the most underreported crimes in peacetime throughout the world. Because of the stigma attached to rape, shame and secrecy often silence the victims. Rape continues to be underreported during wartime” (Tadeusz Mazowiecki, 1993:67).

Civil conflict has become the primary form of warfare around the world. It is in this context rape has become a central feature of contemporary war. “Nonetheless, rape remains one of the most under-reported and inadequately prosecuted of all war crimes” (Falcon, 2001:46). A war provides the opportunity for widespread rape, and majority of male soldiers will take advantage of it. Rape is a terrifyingly common weapon used to terrorize and control peoples during warfare. The rape of women has been a systematic characteristic of the war, and in the modern wars, rape is a regular and fierce weapon used by armed people against civic communities. Though rape has taken place massively forms previously, it was not as principal means as it is used in the today’s conflicts.

While sexual violence occurs in all wars, its extent varies dramatically. During the conflict in Bosnia-Herzegovina, the sexual abuse of Bosnian Muslim women by Bosnian Serb forces was so systematic and wide- spread that it comprised a crime against humanity under international law (Elisabeth Jean Wood, 2008:321).

Sexual violence has been employed as a strategic weapon of war for at least as long as historians have been documenting conflicts. A 1998 UN report on sexual violence and armed conflict notes that historically, armies considered rape one of the legitimate spoils of war. The “rape is as old as war itself” and women have had the battlefield played out on their bodies for centuries in all parts of the world. Wartime rape is a serious problem in most regions of the world. More than 90% of war victims are civilians (UNICEF, 2006, available at: www.unicef.org).

Undeniably, women and children are the worst affected by conflict. They bear the brunt of it because when the war comes. Husbands and children might be killed during conflicts, women and children become targets of sexual violence. While many invasions have been made in the acceptance of female sexual abuse in wartime, male experiences of sexual violation have been silenced. Male victims are far less likely to report violence committed against them. The male sufferers do not report and/or try to ask for help because they confront revealing their secrets. They are terrified of being stigmatized with the neighborhood or relatives.

Sexual violence is and has been a common feature in modern armed conflicts around the world. Many terrifying stories about sexual violence have been recently heard emerging from

a global jihadist organization Islamic State-occupied Iraq and Syria. The IS has attained notoriety not only for their mass decapitations, but also they have also forcibly carried plenty of women to make into sex slaves.

Although IS claims to be a religious organization, dedicated to re-establishing the caliphate and enforcing codes of modesty and behavior from the time of Muhammad and his followers but in reality this is just another form of warfare. It may dress up its sexual violence in religious justifications. “The Islamic State promotes the use of excessive violence and acts of terror against people and communities in the name of Jihad and the institution of Islamic rule. Indeed, it is the intent of its members to murder and terrorize communities in order to establish a new Caliphate based on the sword” (Yosef Jabareen, 2014:54). The violence directed toward women is the most difficult to contrive. The jihadists’ rape campaign in Iraq and Syria is not a sexual violence, it is also crime against humanity. Why isn’t this crime against humanity getting more consistent attention in the West? Rarely do they seem to be the focal point of politicians’ remarks, intelligence assessments, or justification for counterterrorism actions against the group.

In his September 10 speech laying out his plan for fighting IS, President Obama devoted just eight words to the issue: “They enslave, rape, and force women into marriage” (Alexandra Valiente, 2014).

The 1949 Fourth Geneva Convention states that women are to be “protected against any attack on their honor, in particular against rape, enforced prostitution, or any form of indecent assault” (Article 27). Two 1977 protocols to the Geneva Conventions further define that rape carried out by combatants is a crime against international humanitarian law. Protocol II states that the “humane treatment” of civilians and those who have ceased to take part in hostilities includes an absolute prohibition on “outrages upon personal dignity, in particular humiliating and degrading treatment, rape, enforced prostitution and any form or indecent assault . . . [as well as] slavery and the slave trade in all their forms” (Article 4(e), (f) (Elisabeth Rehn, Ellen Johnson Sirleaf, 2002:10).

The women were reportedly subjected to sexual assault, gang rape and sexual slavery. The widespread use of rape in this conflict brought international attention to the issue of sexual violence due to the perpetration of rape as part of, rather than as a consequence of the war.

Rape, Prostitution, and Other Crimes Against Women. Throughout the world, women experience violence because they are women, and often because they do not have the same

rights or autonomy that men do. The abuses women experience during wartime must therefore be understood as part of a continuum of violence against women that occurs before, during and after armed conflicts.

The growing body of data from the wars of the last decade is finally bringing light to one of history's great silences: the sexual violation and torture of civilian women and girls during periods of armed conflict. Until recently, the evidence -- along with the issue --had been generally ignored by historians, politicians and the world at large, yet it is hardly new, dating back to Ancient Greek, Roman, and Hebrew wars (Jeanne Ward, Mendy Marsh, 2006:1).

However, sexual violence was systematically being used as a weapon of war even in the 20th and 21st Centuries. The rape was one of the "great mass crimes" of modern times. Perceptions of rape in war have moved from something that is inevitable when men are deprived of female companionship for prolonged periods to an actual tactic in conflict.

"Children and women are extremely vulnerable to traumatic experiences in times of war and the risk continues even in post-war-situations" (Shanks, L., Scholl, M. J. 2000: 1152-1156). Girls and women who live through the horror of sexual violence experience, of course, different levels and kinds of trauma. Their levels of victimization can, and often occur at every level of existence: physical, emotional, political, sexual and communal. In the aftermath of genocide they, then, are not only likely to be affected by individual trauma and experience survivor guilt, but may also experience extreme levels of social ostracism and shame *for the crimes of sexual violence perpetrated against them*. The realities of bearing "enemy" children and being infected in many cases with HIV/AIDS constantly act as reminders of a past over which they had little, if any, control and one which mangled, if not destroyed, the very essence of their identity. The multifaceted complexities of facing post genocidal trauma by female genocide survivors serve as sobering reminder of need for humility about the extent of recovery that can truly happen (Samuel Totten, 2009:230).

In Rwanda, between 100,000 and 250,000 women were raped during the three months of genocide in 1994. UN agencies estimate that more than 60,000 women were raped during the civil war in Sierra Leone (1991-2002), more than 40,000 in Liberia (1989-2003), up to 60,000 in the former Yugoslavia (1992-1995), and at least 200,000 in the Democratic Republic of the Congo since 1998 (UN, Department of Public Information, 2014:2, available at: www.un.org/preventgenocide/rwanda).

A gradual increase in documentation on sexual violence in armed conflict since World War II, however, has fostered academic analysis aimed at identifying the functions that conflict-related sexual violence performs in a conflict environment. Rapes committed by the German and Russian armies (World War II), sexual violence against Muslim Bengali women during Bangladesh's nine-month war of independence from Pakistan in 1971 was the first case in which conflict-related rape was internationally recognized as having a political-military-strategic function, in conflict-ridden regions of Africa, the Americas and Asia in the 1980s, in Bosnia and Herzegovina (1992–95), Rwanda (1994), Kosovo (1998–99) and East Timor (1975–2002) engaged in acts of rape and other forms of sexual violence. Sexual violence was used as part of the military strategy of Uganda's Lord's Resistance Army (Suk Chun, Inger Skjelsbæk, 2010:2). It would be more justice to add to this list the sexual violence committed by Armenian combatants against Azerbaijanian people during Nagorno-Karabakh War (1991–94) and unbelievable sexual violence toward women of the occupied territory by the most terrorist organizations like ISIS.

According to Ward, some internally displaced women have informally acknowledged that Armenian soldiers committed rapes during the conflict. In the post-conflict period, refugee and internally displaced women in Azerbaijan remain at high risk of sexual violence (Ward, J., 2002:72).

The Khojaly genocide ranked with the great tragedies of XX century like Khatyn, Hiroshima, Nagasaki and Songmi. This tragedy happened at the end of the XX century. It was not against only the people of Azerbaijan, but it is one of the gravest crimes against humanity (available at: http://garabagh.net/content_278_en.html#sthash.R3puXnXe.dpuf.)

During Khojaly massacre Armenian armed groups cut stomach of pregnant women with soldier knife and kids were taken from there. They fed dogs with these kids, and put several things like snakes, frogs, cats or rats inside this wounded women. After this violence they just looked how the women dying in pains. Armenians raped all women and girls from the age of 4 till 60, then they coerced these people to dance nakedly. The mother of the girl who was raped in Khojaly could not bear this frustrated thing and killed herself with a rope. The other woman also committed suicide for rescuing from this torture. The innocent girls from Azerbaijan were kept for Armenians who came to Karabakh from foreign countries and they were presented as gifts (Zaur Aliyev, 2013, available at: KarabakhINFO.com).

Thousands of women and girls have had their lives shattered by the horrors of sexual violence and sexual slavery in IS captivity. Torture, including rape and other forms of sexual violence,

suffered by women and girls from Iraq's Yazidi minority who were abducted by this armed group. Thousands of Yazidi women and girls who have been forcibly married, 'sold' or given as "gifts" to IS fighters or their supporters and often forced to convert to Islam.

These women were treated like cattle; they were subjected to physical and sexual violence, including systematic rape and sex slavery. They were exposed in markets in Mosul and in Raqqa, Syria, carrying price tags (Amelia Smith, 2014).

Women and girls captured by IS in Iraq are committing suicide to avoid sexual violence and slavery, according to a report from Amnesty International (Ruth Gledhill: 2014). Some of the abducted Yazidi women buried alive by Islamic State jihadists.

Men and women experience conflict and post-conflict situations differently owing to issues of identity and power. National and gendered identities and women's disadvantageous location within global and local power structures combine to put women at risk, while simultaneously providing little room for them to voice their security problems (Hart, Barry 2001:295).

Men or Women: Who Hurts more? There is a general understanding that women are more likely than men to be displaced or sexually assaulted, and that men are more likely than women to be massacred, detained, or recruited.

Most often sexual violence is committed by men against women / girls, although there is increasing evidence of men committing sexual violence against other men / boys. There are also some accounts that women soldiers have participated in sexual violence against men and women (Horwood Chris, 2007:56).

Traditionally, sexual abuse of men has not been a priority issue amongst researchers. Actually, women were subjected to widespread sexual abuse during and after the war. In most cases, there are very few facts about women's participation in sexual violence against men because men do not report about it, due to shame, fear of stigmatization. Male victims are far less likely to report violence committed against them.

While many researches, specifically, by feminist scholars have been done in the recognition of female sexual abuse in warfare, male experiences of sexual assault have, generally, been silenced because of non-existent support structures. However, few studies have focused on the issue of sexual violence against men during wartime: on the wartime sexual violence against men in general are poor. The victims of wartime sexual violence in many settings include men and boys, and that women are sometimes perpetrators. Moreover, a large proportion of perpetrators of rape during conflict are not armed actors but civilians.

When the words “sexual violence” are mentioned, most people instantly think of raped women and girls. While men are actually raped, they are also exposed to a whole host of other brutalities. “In some wars, only females are targeted; in others, males are as well. Individuals commit some acts of wartime sexual violence; groups commit many. Some acts occur in private settings; many are public, in front of family or community members” (Elisabeth Jean Wood, 2008:321).

While facing sexual abuse in the armed conflict men try to preserve silence. More importantly, even if men want to ask for help, there are too many barriers embarrassing them. The male victims give preference to hide their secret from the people for various reasons. In many cultures being raped equals to social indignity.

A man who was an object of sexual abuse loses his respect and manhood among his family members, relatives and acquaintances. If he cannot protect himself, how will he defend his family, his country? Many men, who decide to reveal their dark secret, may face terrible results of their confession. They are afraid of being abandoned by their families, turned away by society or even teased. They are encouraged by all means to step forward and ask for help. Unfortunately, silence about male victims reinforces disadvantageous expectations about men and their immunity.

To rape a female is symbolically to emasculate any male charged with protecting her physical and moral integrity. To emasculate community males at the same time as its women are violated and humiliated is to attack the very social institutions - the rules and unspoken understandings - that bind the culture together (Helsinki Watch, 1993:21).

Although there are also numerous examples of genital violence in the armed conflicts but male rape is a taboo subject; it happens but it is hidden by the victims humiliated to speak out by a society because people are not ready to listen to their distress. Sometimes, they speak their real stories as if it happened with someone.

There are diverse forms of sexual violence against men. In some armed conflicts, castration is not uncommon; in others, men are bared of their clothes and compelled to remain stripped; others, beating of the genitals is ordinary event. Men in captivity have also been urged to rape others, at times even their own family members.

Contrary to the patriarchal thesis, in some conflicts patriarchal relations are so disrupted that there are significant numbers of female combatants in insurgent factions. Rather than the predicted high rates of sexual violence, rates appear to have been very low in two such cases:

Sri Lanka and El Salvador. And women sometimes participate in sexual violence as in Rwanda, where women sometimes incited men to rape, and in the sexual humiliation of men detained by US forces in Iraq, Guantanamo, and Afghanistan. Nor does the argument account for the targeting of enemy civilians (Elisabeth Jean Wood, 2008:338).

Perhaps the most extensive single source on male sexual victimization to have surfaced during the Balkans wars was the United Nations Commission of Experts' Final Report, commonly known as the Bassiouni Report after its chair, M. Cherif Bassiouni of Algeria. Published early in the conflict, in 1992, the report addressed the broad issue of sexual assault and torture in the Balkans conflicts.

A number of sexual assaults on men were described: beating men across the genitals and forcing them to undress; rape and assault by foreign objects; castration and the severing of testicles. ... Sometimes prisoners were forced to perpetrate acts of violence against each other, while on other occasions prison guards were the offenders. ... The Bassiouni Report also stated that these crimes were committed mainly in detention, and by all warring sides. ... In its conclusion, the Report states that sexual assaults in the wars in Bosnia and Croatia were systematic and used with a clear political purpose. But it does not make it clear that that [*sic*] the findings refer to sexual assault against *both* women and men. Those who do not read the whole report have no access to its detailed account of the crimes against men, and might easily presume that the conclusion refers only to women. The Bassiouni Report makes it clear that men were also subjected to widespread, systematic sexual violence (Zarkov D., 2001:71).

Aforesaid wartime sexual violence deeds against men have long been neglected, however, attention has tended to focus on sexual violence against women and girls. That is an incredibly important issue, but it is imperative that other victims are not left behind. There have been very few prosecutions involving sexual violence of men before international criminal tribunals.

Despite recent advances, international law currently fails to deter and punish adequately crimes of sexual violence against men in armed conflict, but men also may be rightfully recognized, alongside women and children, as victims of sexual violence in armed conflict. The main step in providing enhanced protection must be to explicitly recognize that men also suffer sexual violence in conflict settings. Such explicit recognition in international instruments would also put potential perpetrators on notice that sexual violence against men is just as serious a crime as it is against women. Prohibiting rape should encompass all forms of sexual violence committed against both sexes in armed conflict.

In male-dominated cultures, males do not want to accept that they can be and are victims of rape, therefore: very few male rapes are reported; it is not openly talked about and it becomes a taboo subject; there is little general understanding about it; it is not recognized in law (McMullen, R., 1990: 9).

Wartime Sexual Violence and its Aftermath. The sexual violence as a strategic, systemic tool of war –can lead to cultural destruction. While most violence in war is caused to kill the enemy, sexual violence is usually used not only to cause physical wounding and indignity but also to help break up the conflicting culture. The harm to cultural and community life wrought by the use of sexual violence in warfare can continue for ages. Long-term psychological damage and lasting suffering mean that such violence affects not only the direct victim but also her future generations, family and kinship life.

Sexual violence can affect a person's mental and physical health for years. Beyond the immediate physical effects, victims of rape experience intense emotional and psychological suffering long after the commission of the crime, often feeling ashamed, humiliated, and dehumanized. Victims and survivors suffer long-term health consequences such as psychological trauma – including isolation, fear, hot flashes, feelings of unworthiness and suicide. While men and women react in similar ways to sexual violence, men often have a harder struggle with the stigma than women. Likely females, male victims of sexual violence are also forcibly acted to subordinate. Many men feel isolated, estranged from surroundings, emotionally vulnerable, and insecure about their masculinity. For men, sexual assault can lead to much shame and self-doubt. It may also trigger negative self-judgments and cause male victims to question their masculinity.

Unfortunately, fearing society's judgments, in which rape and other forms of sexual torture are looked upon as taboo to discuss, victims were forced to keep quiet about their adversities, even among themselves. Like other victims of war, men that were sexually abused suffer from post-traumatic stress (i.e. difficulty sleeping, night-sweats, fear, tension, poor concentration, flashbacks, etc.) and difficulty functioning sexually. They also have wavering moods: from depression to aggressive assaults. In one single moment, the victim unconsciously identifies with the one that sexually abused him. Every victim is degraded and intimately suffers from his traumatic experience (Augusta DelZotto, Adam Jones, 2002:2). Consequently, it led to an under-reporting on the side of the sexual victims, under- acknowledgment by policy makers, humanitarian workers and academicians, and under-punishment through gaps in the international legislative system.

Ending sexual violence in conflict – starting with rape as a weapon of war – will require a concerted global effort. International humanitarian organizations, women’s organizations, non-governmental organizations and governmental organizations are doing a tremendous job in responding to wartime sexual violence, and delivering much-needed support to victims and survivors of sexual violence. In 1994, the political theorist Roger Smith published the article, “*Women and Genocide: Notes on an Unwritten History*,” arguing that “if we are to understand the nature, history, forms of victimization, and consequences of genocide, we must include the experience of women as women” (Smith 1994: 316). According to the author their experiences often differed radically from the experiences of male victims. Unlikely, men women were frequently not killed but rather raped and enslaved.

The existence of female and male victims of sexual violence cannot be ignored because it is the fact. The sexual violence can happen anywhere and it can happen to anyone regardless of their gender, ethnicity, age, race, class or religion.

The sexual violence against men and boys is no less a gendered issue than sexual violence against women and girls.

The immediate physical effects of sexual assault must be treated medically. The psychological support and counseling should be accessible to victims since emotional problems often manifest in the aftermath of sexual assault.

People who attempt to commit war crimes or crimes against humanity, would know that they won’t get away from it. An entire category of victims will remain unnoticed while their perpetrators remain unpunished, because sexualized violence against men is still surrounded by ‘a wall of silence’.

Much remains unknown about the patterns and causes of wartime sexual violence because social stigma is still the biggest obstacle. In particular, existing data cannot determine conclusively whether wartime sexual violence on a global level is increasing, decreasing, or holding steady.

With regards to sexual violence, however, the International Criminal Court (ICC) expanded the laws that protect from violence in wartime, by covering new forms of sexual violence within international law, such as sexual slavery, enforced prostitution and enforced sterilization (Ellis, M., 2007:235).

Consequently, despite expanding international law’s protection of victims of sexual violence, the ICC has yet to achieve an adequate status that fits sexual violence of both sexes in modern

warfare. The lack of an enforcement strategy profoundly weakens international law, reflecting treaties and resolutions as theoretical attempts, rather than practical. The most important change needed is to enact new treaties and resolutions that fit modern warfare. Both genders are being subjected to the same treatment, whether through resolutions or international treaties.

REFERENCE

1. Augusta DelZotto, Adam Jones, “*Male-on-Male Sexual Violence in Wartime: Human Rights' Last Taboo?*” Annual Convention of the International Studies Association (ISA), New Orleans, LA, March 2002, p. 23-27
2. Amelia Smith, “*ISIS Publish Pamphlet On How to Treat Female Slaves*”, 2014, 12/9/14 AT 1:04 PM
3. Alexandra Valiente, Obama’s Address to the Nation, Washington, D.C., THE WHITE HOUSE Office of the Press Secretary, 14 September 2014
4. Elisabeth Jean Wood, “*Sexual violence during war: toward an understanding of variation*”, in “*Order, Conflict, and Violence*”, Ian Shapiro, Stathis Kalyvas and Tarek Masoud eds., Cambridge University Press, 2008, p. 321-328
5. Elisabeth Rehn & Ellen Johnson Sirleaf, “*Women, War and Peace: The Independent Experts' Assessment on the Impact of Armed Conflict on Women and Women's Role in Peace-building*”, Vol, 1,10, 2002
6. Ellis, M., 2007 “*Breaking the Silence: Rape as an International Crime*”, Case Western Reserve Journal of International Law Volume 38, p.235
7. Hart, Barry, “*Refugee return in Bosnia and Herzegovina: Coexistence before reconciliation*”, In Mohammed Abu-Nimer (Ed.) “*Reconciliation, Justice and Coexistence: Theory and Practice*”, Lanham, MD: Lexington Books, pp. 291-310.
8. Helsinki Watch, “*War Crimes in Bosnia-Herzegovina*”, Vol. II. New York: Human Rights Watch, 1993, p. 21

9. Horwood, Chris. *"The Shame of War: Sexual Violence against Women and Girls in Conflict"*. Malta: OCHA/IRIN. 2007.
  10. Jeanne Ward and Mendy Marsh, *"Sexual Violence Against Women and Girls in War and Its Aftermath: Realities, Responses, and Required Resources"*, 21-23 June 2006, Symposium on Sexual Violence in Conflict and Beyond, Brussels, p.1
  11. Laura Sjoberg, Sandra Via, *"Gender, War, and Militarism: Feminist Perspectives"*, Greenwood Publishing Group, 2010, p.125
  12. Mullen, "R. *Male Rape: Breaking the Silence on the Last Taboo*". London: The Gay Men's Press. 1990, p.9
  13. Ruth Gledhill, " *Women captured by Islamic State commit suicide to escape sexual violence*", Reuters, 2014, December 23
  14. Samuel Totten, editor *"Plight and Fate of Women During and Following Genocide"*, Genocide: A Critical bibliographic review, Vol., 7, New Brunswick: Transaction Publishers, 2009, p.230
  15. Shanks, L. and Scholl, M. J. *"Rape in war: the humanitarian response"*. Canadian Medical Association Journal, 2000, 163
  16. Smith, Roger W. 1994 *"Women and Genocide: Notes on an unwritten history"*. Holocaust and Genocide Studies 8/3: 315-334.
  17. Suk Chun, International Peace Research Institute, Oslo (PRIO), Inger Skjelsbæk, International Peace Research Institute, Oslo (PRIO), *"Sexual Violence in Armed Conflicts"*, Policy Brief, 1/2010, p.2
  18. Mr. Tadeusz Mazowiecki, Special Rapporteur of the Commission on Human Rights". , U.N. Economic and Social Council, Document E/CN.4/1993/50, 1993, February 10, p. 67
  19. UN, Department of Public Information, March 2014, p.2, available at: www.un.org/preventgenocide/rwanda
  20. UNICEF, 2006, available at: www.unicef.org.
- Ward, J. *"If not now, when? Addressing Gender- based Violence in Refugee, Internally Displaced, and Post-conflict Settings: A Global Overview"*, 2002, New York, RHRC, 72.

21. Yosef Jabareen, "The emerging Islamic State: Terror, territoriality, and the agenda of social transformation", 2014, Israel Institute of Technology, 33855 Haifa, p.54, available at: www.elsevier.com/locate/geoforum
22. Zarkov, D., "*The Body of the Other Man: Sexual Violence and the Construction of Masculinity, Sexuality and Ethnicity in Croatian Media*". In Moser, CON & Clark, F.C. (eds.), *Victims, Perpetrators or Actors? Gender, Armed Conflict and Political Violence*. London: Zed Books. 2001, p.71
23. Zaur Aliyev, Member of the ANAS, The chief of the scientific center of Diasporas and Lobbies, "*Shock: – The types of Armenian torture*", "KarabakhINFO.com" International Electronic Journal, 20.08.2013 | 06:03

E - KADIN VE HUKUK /

WOMEN AND LAW

FORMATION OF THE INSTITUTIONAL FRAMEWORK OF THE STATE POLICY REGARDING WOMEN IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN IN THE CONTEXT OF BUILDING THE RULE OF LAW (1998-2003)

Abbasova Sevinj ZAKİR,

Naxçıvan Devlet Universiteti,

Tarih Üzre Felsefe Doktoru

abbasova.s.z@mail.ru

SUMMARY

In the present article discusses the policy measures in the field of gender equality in the Republic of Azerbaijan under the leadership of national leader Heydar Aliyev. Stressed that it was thanks to the decisive steps taken by Heydar Aliyev, came socio-political transformation of women. As a result of the policy in law was approved gender equality; received its legal registration of the guaranteed participation of women in government. The Republic of Azerbaijan officially joined many international acts and documents to eradicate female discrimination. For a specified period of gender policy of the Azerbaijani authorities acquired institutional framework. According to the decree of the President of the Republic of Azerbaijan dated 14 January 1998, the State Committee on Women, to coordinate and direct the state policy on women.

March 6, 2000 followed by a new decree "On the implementation of the state policy regarding women in the Republic of Azerbaijan", which reflected the main areas of women's participation in state and public administration. In the same year, on the basis of 12 Beijing strategies was developed and initiated the National Action Plan on Women; it identifies specific areas of concern and measures to improve the status of women. The article discussed in detail the activities of government agencies to implement these measures.

As a result of existing policies in the Republic of Azerbaijan for the years began the transition to equal opportunities for women.

**ФОРМИРОВАНИЕ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ОСНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ
ЖЕНСКОЙ ПОЛИТИКИ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКЕ В
КОНТЕКСТЕ СТРОИТЕЛЬСТВА ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА (1998-2003
ГОДЫ)**

РЕЗЮМЕ

В представленной статье рассматриваются политические меры в области обеспечения гендерного равноправия в Азербайджанской Республике под руководством общенационального лидера Гейдара Алиева. Подчеркнуто, что именно благодаря решительным шагам, предпринятым Гейдаром Алиевым, происходила общественно-политическая трансформация женщин. В результате проводимой политики в законодательном порядке было утверждено гендерное равенство; получило своего юридического оформления гарантированное участие женщин в органах государственного управления. Азербайджанская Республика официально подключилась ко многим международным актам и документам по искоренению женской дискриминации. За указанный период гендерная политика азербайджанских властей приобрела институциональную основу. Согласно указу Президента Азербайджанской Республики от 14 января 1998 года был создан Государственный комитет по проблемам женщин, призванный координировать и направлять государственную политику по отношению женщин.

6 марта 2000 года последовал новый указ «Об осуществлении государственной женской политики в Азербайджанской Республике», в котором отразились основные направления участия женщин в государственном и общественном управлении. В том же году на основе 12 пекинских стратегий был разработан и начал реализовываться Национальный План Действия по проблемам женщин; в нем были определены конкретные проблемные области и меры для улучшения положений женщин. В статье подробно рассмотрена деятельность правительственных структур по претворению в жизнь этих мер.

В результате осуществляемой политики в Азербайджанской Республике за указанные годы был начат переход к равным возможностям для женщин.

FORMATION OF THE INSTITUTIONAL FRAMEWORK OF THE STATE POLICY REGARDING WOMEN IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN IN THE CONTEXT OF BUILDING THE RULE OF LAW (1998-2003)

Açar sözlər: Heydər Əliyev, Azərbaycanca hüquqi dövlət quruculuğu, dövlət qadın siyasəti, gender bərabərliyi, gender qanunvericiliyi

Ключевые слова: Гейдар Алиев, строительство правового государства в Азербайджане, государственная женская политика, гендерное равенство, гендерное законодательство

Key words: Heydar Aliyev, construction of the legal state in Azerbaijan, national women's policy, gender equality, the gender legislation.

1998-2003 has special importance in the history of the construction of legal state in Azerbaijan. According to the words of Great Leader, “this period beginning from the adoption of constitution of the independent republic and after the parliamentary elections, of course, is the most productive period of our history in terms of construction of the legal state” [1, 351].

Just after Law Reform Commission’s starting its operation under the leadership of Heydar Aliyev in a short time more than 10 new codes, as well as, Labor Code on February 1, 1999, Family Code, as well as, Civil and Civil Procedural Codes on December 28, Criminal Code on December 30, Code of Administrative Offences on July 11, Criminal Procedural Code on July 14, the Election Code on May 27, 2003 and other codes, as well as, about 1000 laws were adopted. Legal reforms conducted in the country were based on a serious conception and the experience of the construction of legal state of developed states based on it, universal democratic principles, at the same time, the statehood history and traditions of Azerbaijani people were standing on its base [2, 22].

On December 25, 2001 ratification of European Convention “On the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms” and its protocols no. 1, 4, 6 and 7 by Azerbaijan Republic [3] was another manifestation of the strategic course directed to the provision of rights and freedoms of country citizens of Great Leader Heydar Aliyev. On December 24, 2002 Constitutional Law “on the regulation of implementation of human rights and freedoms in the Republic of Azerbaijan” signed by the president of the country, Heydar Aliyev was aimed to be adapted to Convention dealing with the implementation of human rights and freedoms in

the Republic of Azerbaijan [4]. Our country entered into the jurisdiction of European Court on human rights by joining to the above-mentioned Convention. So, the way overcome by advanced European countries for decades was passed by Azerbaijan only for a year under the leadership of National Leader Heydar Aliyev.

Referendum act “on making changes in the Constitution of Azerbaijan Republic” conducted on August 24 and effected on September 19 of 2002 was an important event in the process of improvement of the constitutional basis of legal state in Azerbaijan. There were made 39 amendments to 24 articles of Constitution by referendum [5]. These amendments and changes were first of all one of the achievements of the strategy of National Leader Heydar Aliyev directed to the improvement of legal system of the country, the creation of more favorable conditions for the construction of civil society and rationalization of mechanisms of human rights protection.

Commissioner for human rights (Ombudsman) – non-judicial protection mechanism was established in Azerbaijan for the purpose of restoration of violated human rights and freedoms by state and local governments, officials as an important component of legal reforms conducted in the country.

On March 5, 2002 the president of the country, Heydar Aliyev signed Decree on the application of Constitutional Law of Azerbaijan Republic “on commissioner for human rights (Ombudsman) of Azerbaijan Republic”. In this decree, it was assigned to the Cabinet of Ministers of Azerbaijan Republic to make suggestions on the adoption of legislative acts in force to the mentioned law and other issues [6]. On July 2, 2002 law was adopted on making amendments and changes to some legislative acts of Azerbaijan Republic related to the application of Constitutional Law of Azerbaijan Republic “on Commissioner for Human Rights (Ombudsman) of Azerbaijan Republic”. On the same day Doctor of Chemistry, professor Suleymanova Elmira Teymur was elected as the first ombudsman of the republic [7, 10-11].

Election of one of the activists of women movement distinguished by her intellectual and civil position as the first commissioner on human rights of Azerbaijan was a significant event in itself; first of all, assignment of such challenging area on the protection of human rights which is directly related to the vector of strategic development of our country to by the leadership of Azerbaijan headed by the National Leader, Heydar Aliyev to intelligent woman having great importance in the construction of civil society demonstrated the scale of importance given to this process. Secondly, the promotion of one of the initiators of woman movement to this

position was another success of the course directed to the realization of the role of Azerbaijani women and opportunities of influence in the formation of new political and legal reality and system transformations in our country.

Such a point should be emphasized that the establishment of ombudsman institute was relevant in the article 3 of Convention “on the elimination of all forms of discrimination in relation to women” on the adoption of provisions by participating countries on the implementation and use of human rights and main freedoms of women on equal basis with men in all fields and.

Great Leader had taken steps with extraordinary significance in the direction of solution of the problem of Azerbaijani woman in an institutional manner within the construction of legal state in the middle and second half of the 1990s. Decree and order dated on January 14, 1998 holds a special place among those steps. There was established State Committee on Women's Affairs by the decree dated on January 14, 1998 of the President of Azerbaijan Republic for the purpose of implementation of gender policy [8]. Doctor of Medicine, Professor Zahra Guliyeva was appointed as the chairman of this organization. By the way, this committee was the first state organization of women's affairs managed from a single center in CIS.

It was assigned to Cabinet of Ministers to develop relevant suggestions for the purpose of increasing the role of women in the political, social, economic and cultural life of the country by the other decree about measures on increasing the role of women in Azerbaijan” of the President that was given on the same day [9]. Actually, by this document Great leader identified the duties that will be resolved by government in the mentioned sphere in a short and medium term. According to the priority directions of women policy of Heydar Aliyev, it was planned to develop the basis of the mentioned policy and measures on the development of mutual relations of state structures with non – governmental woman societies operating in the republic and international women organizations, strengthening the social protection of refugee and internally displaced women, provision of the protection of their labors, lives and health conditions taking into consideration their maternity function, implementation of labor rights of women, re-training and increasing their proficiency, possession of new specialties, their activity in the public life of the country and in entrepreneurial fields, as well as, in the activity of state authorities in the decree.

Extremely wide range duties and tasks of this institutions were identified in the “Regulations on the State Committee on Women's Issues of Azerbaijan Republic” approved by the decree of Heydar Aliyev dated on February 20, 1998. The main duties and tasks of the Committee

were identified such as implementation of national policy meeting the requirements of democratic development of the society in the field of work with women; mobilization of women to strengthen powers and skills of women, creativity potential, national state construction and sovereignty, to the solution of issues of economic and social development of Azerbaijan; to take joint actions and measures together with associated organizations in the field of the solution of social problems of women, protection of their rights, their possession to various professions, re-training and professional development and employment; to develop and prepare suggestions on the main directions of state policy in relation to women etc. [10, 376-377].

In the “Regulations” not only the duties of Committee were interpreted in detail, but also its rights were being listed quite widely; the mentioned institution was given significant powers related to both domestic and also foreign activity [10, 377-378].

Committee was intended as a body that would coordinate and direct the socio-public, socio-economic and cultural lives and activities of women of the country, and secondly, implement the most important function in the state apparatus which had already been brought into as a working mechanism, thirdly, provide socio-political transformation of women during the transition period within this function and assist in their psychological adaptation.

In fact, intention of such a wide activity program of Committee expressed the idea and opinions of Heydar Aliyev on the essential points of public administration along with being the indicator of the importance and attention given by Him to women’s problems. The investigation of these imaginations indicates their social – etatist nature. According to the theory of Heydar Aliyev, the state remained as an active subject and main factor of modernization processes; in the mentioned law such views found its clear manifestation in the intention of State Committee on Women affairs’ functioning as a state body actually having the powers and duties of ministry (“Committee is the central executive body ensuring the implementation of state policy in an organized way on women in the Republic of Azerbaijan”). The mentioned body, in fact, was intended as a mechanism for state management that will implement the direction and organization of women from political, social and cultural point of view by Heydar Aliyev.

SCWA is based on the following strategies in its activity: strengthening national mechanisms for the provision of equality; including the issue of equality between genders in the legislation, social policy, state programs and projects; preparation and distribution of gender based statistic information [110, 27].

There were four department of Committee – Women rights and social protection (3 people), International relations (3 people), General Department (2 people), Financial –economic department (3 people) and technical and assistant personnel consisting of seven persons. The chairman of SCWA was appointed by the President and first Deputy Chairman and two Vice-Chairmen assisted to him/her. Personnel and programs were financed from the same annual budget and in 2003 total finance was 568, 5 million AZN and this was 0,38% of total governmental costs [12, 24].

In the early 2000s, SCWA achieved to establish stronger relations with women NGOs and the groups of civil society in order to implement the objectives of gender equality, to support the activity directed to achieve these goals and assist active cooperation on gender issues between Government and civil society. The successful activity of national mechanism was stimulated by the implementation of projects directed to raising public awareness on the solution of problems of women and gender and by the establishment of gender research centers. SCWA cooperated with Parliament in the field of the provision of gender equality and expansion of the opportunities of women. So, Committee conducted discussions together with Parliament when there any gap in the legislation in the field of provision of gender equality [11, 29].

Since 2002, SCWA conducted some joint workshops on the topics of achieving the balanced participation of women and men in decision making in political and state level, women rights and democratization in cooperation with Steering Committee for Equality between Women and Men of Council of Europe. Committee also translated the recommendations on the balanced participation of women and men in decision making in political and state level, human trafficking for the purpose of sexual abuse and protection of Women from violence by the Committee of Ministers of Council of Europe and disseminated them among governmental and non-governmental organizations. In 1998 and 2003 two National Women's Congress were held. In addition, Committee began to work on National Human Development Report on the Gender relations supported by UNDP and Government of Norway [12, 25].

During the period after the establishment of SCWA the conditions of gender mainstreaming in the country have been significantly changed towards the recognition of gender policy as an integral part of democratization from the strategy of gender awareness [13, 18].

One of the important events in strengthening the legal – normative base of gender policy in Azerbaijan was related to signing the decree on “the implementation of national women’s policy in Azerbaijan Republic” by Heydar Aliyev on March 6, 2000 [14, 311-318]. This decree included the basic provisions of modernism of idea- political outlook of Great Leader.

The gender aspect of the mentioned outlook was expressed in detail in the following argument: “Azerbaijani women have gone through the development way equal to centuries in a short time in XX century. There were happened changes in their position in life, public life and family”.

Problems in the implementation of the decree dated on January 14, 1998 of the President of Azerbaijan Republic are described after talking about numerous problems with which women faced during years of independence: “The statistical information obtained on the representation of women in various fields of the life of republic, several ministries, body and organizations, in general, in the public administration system related to the implementation of decree showed that only 5 persons out of the heads of cities and regions of the republic more than 80 are women and even women are weakly represented in the positions of decision making in various professional areas and state authorities consisting of mostly women staff. Women head only to 5 among educational departments whose personnel are mostly organized by women and 8 out of health organizations in towns and regions. In the republic, legislative acts, decisions and resolutions adopted in different levels, particularly, decisions made in the Cabinet of Ministers, several ministries and bodies have not been examined in terms of the requirements of gender policy.

Complex measures were identified related to the involvement of women to the process of adoption of political decisions by the decree of the President. This document implies the provision of equality between women and men in all state structures of our Republic, employment of refugee and internally displaced women by the development of relevant state programs and re-consideration of legislation in terms of gender. It was assigned to Cabinet of Ministers to provide the establishment of equal opportunities for women with men guided by the requirements of gender policy in the implemented works within the framework of the economic reforms conducted in the country. Responsible persons were appointed on the issue of gender to governmental structures in order to realize the above-mentioned decree. According to the decree, one of the deputy heads of executive power in all regions of Azerbaijan should be appointed among women.

The function of control of the implementation of the decree was assigned to State Committee on Women’s Affairs, and it, in its turn, every year was preparing and submitting report based on the information obtained from relevant ministers, bodies and institutions on the implementation of the decree of the president to Cabinet of Ministers.

Thus, the decree of 6 March stemmed from the necessity to eliminate gender disproportion in governmental structures and actually, it can be considered as an important stage in the progress of our country from equal rights to equal opportunities, that's the provision of women's rights and freedoms in practice.

In June of 2000, "National Action Plan on women affairs for 2000-2005 in Azerbaijan Republic" was adopted by the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan. All governmental structures, as well as, some non-governmental organizations participated in the process of the preparation of NAP [12, 27]. This program was developed based on 12 strategies of Beijing Platform covering a wide range of various problems related to women taking into consideration national priorities [15, 355-383]. It is intended to realize 95 measures during 5 years' activity period that will be implemented by NAP on the identified strategic areas (woman and economy, woman and education, woman and health, woman and violence, woman and armed conflicts, refugee and internally displaced women, women and human rights, women and mass media means, woman and environment, girls, participation of women in the decision making process and authorities, development of relations with international women organizations).

There was established interagency group in order to implement the provisions of National Activity Plan. The participation of both governmental structures and also NGO was implied in the implementation of National Activity Plan. The members of Coordinating Board regularly held meetings; achievements obtained related to the implementation of National Plan were discussed in such meetings and obstacles arising during its implementation and its solutions were identified. Relevant trainings were conducted in 10 regions by the support of the UN Children's Fund in order to increase the safety of birth and main care for new born [11, 3].

So, the strategy of inclusion of gender into the state policy began to be implemented in two levels of executing authorities: in the level of ministries and bodies that are the integral part of the Cabinet of Ministers (Coordinating Board): in the level of regions' executive powers coordinated by the Apparatus of President [11, 28].

Soon, there were established department on gender problems within the composition of executive authorities of 16 regions of the country, significant organizational – technical support was provided to State Committee on women's affairs and woman NGO, researches and important international documents which refer to gender equality were translated to Azerbaijani language and a number of cascade trainings were conducted on the topic of gender equality [16, 7]. In addition, within the framework of the implementation of National

Activity Plan, responsible persons were appointed on gender to all central executive bodies and regional executive authorities of the government. However, the technical duties of responsible persons on gender were sometimes not clearly described. As well, lack of resources for supporting gender initiatives in places caused to difficulties at that time. One of the important obstacles that limited the efficiency of NAP was related to non-allocation of sufficient financial fund for the implementation of 95 specific measures that had been implied within its framework. [12, 28]

As a result, at the beginning of 2000, the participation of women in the public administration structures and decision making process was not in a satisfactory level. According to the results of survey conducted by SCWA in 84 regions related to the implementation of the tasks and duties set forth in the decree dated on March 6, 2000 of the President of Azerbaijan Republic, only 65 among 1947 representatives of heads of executive power were women in villages and 38 among 2724 heads of municipalities were women. 467 out of the elected members in the municipal elections held in 1999 were women and 21047 of them were men. Women headed 45 out of 927 joint stock companies and 1602 out of 19609 enterprises functioning in the regions. Only 2278 were women among 17229 persons working in law enforcement and judicial bodies. In addition, according to the information of 2004, only 3 women headed the executive authorities and 279 men and 45 women were working in judicial system [17, 24-25, 54, 60]. Only 22 persons out of 410 deputy heads of executive authorities were women and 55 out of 577 heads of department working in the structures of executive bodies at that time. Only 5 out of 88 persons working at higher positions in the health of republic were women [18, 49]. The existence of stereotypes about social roles of women and men in the society also said its word on this issue.

As a result of the elections held in 2000, 13 out of 125 members of country's parliament, that's 11 % was women. Though this was lower than the quote of 30% determined by the Economic and Social Board of UNO, it was higher in comparison with regional countries (Armenia, Iran, Turkey, Russia, Georgia) [19, 133].

According to the information referring to 2004, diplomatic corps of our state in abroad consisted of 175 people, and 10 of them were women. One among 25 ambassadors of Azerbaijan Republic and one among 2 vice-counsels were women. 41 out of 199 people working at the diplomatic positions in the central office of the Ministry of Foreign Affairs, as well as, only one among 14 chiefs of departments and 5 out of 22 heads of departments were women [13, 39].

During the mentioned years, government took important measures related to the protection of health condition of women. Young Family Program (1999-2003) approved by the order no. 27s dated on February 16, 1999 of the Cabinet of Ministers of Azerbaijan Republic had certain provisions related to the provision of health of young women [20].

Since 2000, reproductive health program started functioning and within its framework, 27 family planning centers were opened. Relevant information was disseminated and high – quality services were provided to women in fertile age by these centers [11, 7].

Since 2001, the program on the prevention of violence against women has being implemented for the employees of law enforcement agencies (police, prosecutor’s office, courts) related to the problem of violence against women approved as a strategic direction in the National Activity Plan. Facultative course is organized for the police academy on the prevention of violence and protection of women from violence. Researches and surveys conducted among police officers, the employees of prosecutor’s offices and judges revealed the attitude of law-enforcement authorities towards this issue, gaps in the field of information and participation of women in decision-making level in law-enforcement authorities. In 2001, Azerbaijan participated in the Regional Information Campaign called “Life without violence” of Azerbaijan UNIFEM. Beginning from 2002, State Committee on Women’s Affairs joined to the action “16 days’ movement against gender violence in Caucasus” together with the woman NGOs and woman boards in political parties and within its framework relevant workshops, conferences and discussions in MM were conducted. In 2003, State Committee on Women’s Affairs translated the recommendations of Council of Europe on “the protection of women from violence” and “human trafficking for sexual exploitation” and related to this issue, there was established working group consisting of governmental and non-governmental organizations, as well as, experts of MM. This working group conducted expert research on the compliance of national legislation referring to this area with the international agreements and developed recommendations and measures directed for the successful implementation of the obligations of Azerbaijan and elimination of violence against women [11, 10-11].

Related to the implementation of decision of “Program on the employment of refugees and internally displaced women” dated on September 26, 2000 approved by Cabinet of Ministers, State Committee on Women’s Affairs implemented relevant programs directed to the improvement of the condition of refugee and internally displaced women, including joint women together with the Ministry of Labor and Social Protection and State Committee on deals of Refugees and Internally Displaced Persons [11, 14].

Related to the participation of women in the activity of governing bodies and decision-making process, 14% of judges elected were women as a result of the implementation of certain measures implied in the National Activity Plan. The chairmen of supreme and appellate courts, as well as, a number of general and specialized courts are women. SCWA created database on women working at senior positions in regions, ministries and bodies, as well, heads of higher educational institutions and women working there [11, 17].

One of the priority directions of the policy of Heydar Aliyev was related to measures directed to the active involvement of women in the economic life. In the mentioned period, there were taken certain steps in the field of legal provision of the protection of woman labor in the country. “The list of industries, professions (positions) prohibited to apply woman labor, working conditions being difficult and hazardous, as well as, underground works” approved by the decision no.170 dated on October 20, 1999 of Cabinet of Ministers of Azerbaijan was an important legal document [21]. Here, areas that should be limited by the reasons of health of woman labor on various directions of economy and production are given.

It should be especially noted that there were made amendments and additions on the condition of women in the legislative base of the country since 2001. According to the law “on reduced working hours of civil servants for various categories” adopted on June 22, 2001, there should be determined working hour no more than 36 hours in a week for women who are not pregnant and don’t have a baby at a year and a half being in civil service [22].

The adoption of Law “On employment” (July 2, 2001) was important in this respect that determined the legal, economic and organizational basis of state policy in the field of support to employment, as well as, state provisions in the field of labor of citizens and social protection of unemployed people[23]. Equal rights of men and women in the selection of profession were implied in the article 6 of Law that certified the basic principles of state policy in the field employment. According to the first item of article 9 called “Additional provisions for the employment of citizens who are in special need of social protection”, state gave additional provisions by organizing trainings on special programs and taking other measures by way of establishing additional workplaces and qualified institutions and organizations for citizens who have difficulty in finding jobs and are in need of social protection, as well as, parents with many children, parents having underage child and women who are raising children with disabilities. And also, there were determined employment quote for citizens belonging to the above-mentioned categories.

During the mentioned period, there was benefit systems for various social categories, as well women in the country. There were benefits or allowances for women according to pregnancy and birth, raising child to three years –old, caring for sick child etc. In 2002, there was spent state fund in the amount of 190,8 billion man at with the currency of that period for the payment of all types of family allowances, and this was 3,6 times more than the fund spent for analogical purposes in 1995 [13, 81-82].

During the mentioned period, the obtained achievements as a result of the woman policy implemented in our country under the leadership of our National Leader Heydar Aliyev, as well as, problems were reflected in the report submitted to relevant Committee of UNO on Convention “on the elimination of all types of discrimination against women”. On January 17, 2004, the government of Azerbaijan Republic assigned to State Committee on Women’s Affairs (SCWA) to develop the second and third (combined) report on certain Convention. This report covered 1996-2004 and it was developed in accordance with the guiding principles of CEDAW Committee [13, 6].

By the way, we should note that for the period after the first report the government of Azerbaijan Republic implemented a number legislative acts directed to the improvement of condition of women taking into consideration the final notes related to that report of CEDAW Committee (we have spoke about it in the previous subsection) and the decrees dated on January 14, 1998 and March 6, 2000 of the President of the country, National Activity Program and codes adopted at that period are evidences for this.

So, the strategic course of National Leader Heydar Aliyev implies the active and equal involvement of women with men in all fields of social life. In the mentioned period, the legal-normative base established previously has been more deepened and existing gender policy has gained new institutional level. Existing provisions on the rights and freedoms of citizens, as well as, women in the country’s constitution started to be implemented in a practical way by the legislative acts adopted in 1998- 2003. Just during these years, we witness the implementation of effective measures in the direction of transition of gender equality from de-jure level gradually to de-facto level.

Establishment of Sate Committee on Women’s Affairs, signing decree on “the implementation of national woman policy in the Republic of Azerbaijan”, development and implementation of National Activity Plan for 2000-20005 on women’s affairs in the Republic of Azerbaijan, adoption of codes meeting the standards of modern democratic rule of law and

provision of comprehensive support for women's rights in these codes can be considered as important steps in the direction of restoration of just actual equality.

Ədəbiyyat

1. Parlament tariximizin Heydər Əliyev dövrü. Bakı: Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin nəşri, 2013, 559 s.
2. Mehdiyev R.Ə. Azərbaycanda müstəqil dövlət quruculuğu təcrübəsi: uğurlar, problemlər və perspektivlər // “Dirçəliş – XXI əsr”, 2001, iyun, №40, s.12-33
3. "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Konvensiya və ona dair Protokollar // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002-ci il 31 mart, № 3 (57), s.269-295
4. **“Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında”** Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Qanunu. “Azərbaycan” qəz., Bakı, 2003, №2, 4 yanvar, s.2
5. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktı (2002-ci il avqustun 24-də ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilib) // http://e-qanun.az/files/framework/data/16/f_16449.htm
6. “Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Qanununun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 5 mart 2002-ci il // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002-ci il 31 mart, № 3 (57), s.358-359
7. Süleymanova E. Ombudsman təsisatı insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsində mühüm vasitədir // “Ombudsman təsisatı: təcrübə və perspektivlər” mövzusunda elmi-praktiki seminarın materialları. Bakı: Ədliyyə Nazirliyi yanında Hüquq Tədris Mərkəzi, 2004, s. 4-17
8. “Azərbaycan Respublikasının Qadın problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 14 yanvar 1998-ci il. Azərbaycan qəz., 1998, 15 yanvar, № 11 (1820), s. 1
9. Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 14 yanvar 1998-ci il. Azərbaycan qəz., 1998, 15 yanvar, № 11 (1820), s. 1

10. “Azərbaycan Respublikası Qadın problemləri üzrə Dövlət Komitəsi haqqında Əsasnamə” // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998-ci il, № 2, s. 376-379
11. Отчет Государственного Комитета по Делах Женщин Азербайджанской Республики по вопроснику для правительств, касающийся осуществления Пекинской платформы действий (1995 год) и решений двадцать третьей специальной сессии Генеральной Ассамблеи ООН (2000 год). Баку: 2004, 32 стр. // <http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/AZERBAIJAN-Russian.pdf>
12. Azərbaycan. Ölkə üzrə gender qiymətləndirilməsi. Bakı: Asiya İnkişaf Bankı, 2005, 130 s.
13. Второй и третий периодический доклад, представленный Правительством Азербайджанской Республики в Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин ООН, 8 марта 2005 г., 104 с. // http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2fAZE%2f2-3&Lang=ru
14. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. İyirmi beşinci kitab (fevral, 2000 – mart, 2000). Bakı: Azər nəşr, 2008, 520 s.
15. Heydər Əliyev və dövlət qadın siyasəti (I kitab). Bakı: Nurlar, 2008, 440 s.
16. Qasımova Y. Gender meynstriminqi: vətəndaş cəmiyyətinin rolu. Milli Gender mexanizminin monitorinqinin nəticələri. Bakı: 2010, 48 s.
17. Qadın konvensiyası və bizlər. Rəmzi “məhkəmə” janrında monitorinq. Bakı: Qanun, 2004, 83 s.
18. Bayramova E. Şabanov Z. Yeniləşən cəmiyyətdə gender mədəniyyəti // Gender. Mədəniyyət (Məqalələr toplusu). Bakı: Adiloğlu, 2003, s. 47-50
19. Cəfərova T. Qərar qəbulu prosesində qadınların iştirakı // Gender. Mədəniyyət (Məqalələr toplusu). Bakı: Adiloğlu, 2003, s. 127-135
20. Gənc Ailə Proqramı. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1999-cu il 16 fevral tarixli, 27s nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999-cu il, № 2, s. 398-401

21. “Qadın əməyinin tətbiqi qadağan olunan, əmək şəraiti zərərli və ağır olan istehsalatların, peşələrin (vəzifələrin), habelə yeraltı işlərin siyahısının” təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı, 20 oktyabr, 1999-cu il // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999-ci il, № 10, s. 2237-2269
22. Dövlət qulluqçularının ayrı-ayrı kateqoriyaları üçün qısaldılmış iş vaxtı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 22 iyun, 2001-ci il // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001-ci il, № 9, s.2011-2012
23. “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2 iyul, 2001-ci il // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001-ci il, № 8, s.1670-1683Aббасова С.3.

GENDER ASPECTS OF THE LEGAL CODES OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Abbasova Sevinj ZAKİR,

Naxçıvan Devlet Universiteti,

Tarih Üzre Felsefe Doktoru

abbasova.s.z@mail.ru

SUMMARY

In the present article examines the gender dimensions of the legal codes of the Republic of Azerbaijan. It is noted that since 1998, started the modernization of the regulatory framework legislation. The question was that, after the restoration of independence of the legal scope of the Republic of Azerbaijan has continued to operate on the basis of the old Soviet codes - legislative acts containing norms systematized any industry or several industries. As a result of the Commission's legal reforms under the leadership of national leader Heydar Aliyev were adopted Labour Code (1999), the Family Code (1999), the Civil Code (1999), Code of Civil Procedure (1999), the Criminal Code (1999), the Code of Administrative Offences (2000), Code of Criminal Procedure (2000), the Electoral Code (2003) and others.

These codes are, firstly, a factor in determining the vector construction of the rule of law in Azerbaijan.

Secondly, they were taken on a practical plane realization of fundamental human rights and freedoms enshrined in the Constitution.

Third, they are more clearly established legal status of different socio-demographic categories, including women. No coincidence that in these codes the legal, political, social, economic and cultural aspects of a certain sense, the status of women in the spotlight. It should be noted that on the one hand, these codes evince a certain continuity with the analogical legislative acts of the Soviet period. On the other hand, the new codes were clearly made up of the principles and commitments undertaken by the Republic of Azerbaijan upon accession to the various international covenants and conventions. The article said the codes were also analyzed for compliance with the provisions of the UN Convention "On the Elimination of All Forms of Discrimination against Women." We concluded that notwithstanding that legislation is primarily responsible to the spirit and provisions of this Convention.

ГЕНДЕРНЫЕ АСПЕКТЫ ЮРИДИЧЕСКИХ КОДЕКСОВ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

РЕЗЮМЕ

В представленной статье рассматриваются гендерные аспекты юридических кодексов Азербайджанской Республики. Отмечено, что с 1998 года начата модернизация нормативно-правовых основ законодательства страны. Вопрос заключался в том, что после восстановления независимости правовая сфера Азербайджанской Республики продолжала функционировать на основе старых советских кодексов – законодательных актов, содержащих систематизированные нормы какой-либо отрасли или нескольких отраслей. В результате деятельности Комиссии правовых реформ под руководством Общенационального лидера Азербайджана Гейдара Алиева были приняты Трудовой Кодекс (1999), Семейный Кодекс (1999), Гражданский Кодекс (1999), Гражданский Процессуальный Кодекс (1999), Уголовный Кодекс (1999), Кодекс об административных правонарушениях (2000), Уголовно-процессуальный Кодекс (2000), Избирательный Кодекс (2003) и другие.

Упомянутые кодексы, во-первых, являлись факторами, определяющими вектор строительства правового государства в Азербайджане.

Во-вторых, они выводили на практическую плоскость реализацию основополагающих прав и свобод человека, закрепленных в конституции страны.

В-третьих, в них более четко установлен правовой статус разных социально-демографических категорий, в том числе и женщин. Не случайно, что в рассматриваемых кодексах юридические, политические, социальные, экономические и в известном смысле культурные аспекты статуса женщин находятся в центре внимания. Следует отметить, что с одной стороны, указанные кодексы выказывают определенную преемственность с аналогичными законодательными актами советского периода. С другой стороны, в новых кодексах отчетливо были зафиксированы те принципы и обязательства, взятые на себя Азербайджанской Республикой при присоединении к различным международным пактам и конвенциям. В статье указанные кодексы были анализированы также на соответствие с положениями Конвенцией ООН «О ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин». Мы заключили, что означенные законодательные акты отвечали в основном духу и нормам данной Конвенции.

GENDER ASPECTS OF THE LEGAL CODES OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Açar sözlər: Heydər Əliyev, dövlət qadın siyasəti, gender bərabərliyi, hüquqi məcəllələr, gender qanunvericiliyi

Ключевые слова: Гейдар Алиев, государственная женская политика, гендерное равенство, юридические кодексы, гендерное законодательство

Key words: Heydar Aliyev, national women's policy, gender equality, law codes, the gender legislation

1993-1997-ci the National Leader Heydar Aliyev managed to create a new modification of the Azerbaijani statehood. Since 1998 Azerbaijan stepped to the stage of re-establishment of state institutions in accordance with the modern democratic standards and implementation of necessary reforms in legal and regulatory legal framework under this process, in other words, adoption of the new codes.

The fact of the matter was that, upon restoring its independence, the legal sphere of the Third Republic was regulated by the codes adopted during the Soviet period-by the legal enactments containing the systematized regulations of one or several areas. It is truth that, these codes were exposed to significant changes under the influence of a new situation in 1990s. However, their substitution with the codes that meeting completely new and modern constitutional state standards and corresponding to the solution of fundamental tasks preceding the independent statehood was the demand of that time. At the meeting of the Law Reform Commission, established on February 21, 1996, President Heydar Aliyev characterized the constitutional state building issues on the agenda in such a way:

“The process of implementation of the first Constitution of the Republic of Azerbaijan is one of the main tasks of each of us ... Now, we have a huge responsibilities, such as the adoption of legislation on the basis of the constitution. Laws should be adopted in all areas. Now I cannot say when..., anyway, within a specified time, we should achieve the laws of the independent Azerbaijani state to be adopted in all fields. Azerbaijan is an independent state for 4 years. But the majority of the laws remained from the Soviet Union” ” [1, 383].

In a short period after the commencement of activity of the Law reform Commission more than 10 new codes, including the Labour Code on February 1, 1999, Family Code, as well as Civil and Criminal Procedure Codes on December 28, Criminal Code on December 30, Code of Administrative Offences on July11, 2000, Code of Criminal Procedure on July14, Election

Code on May 27, 2003 and other codes were adopted under the Heydar Aliyev's leadership. These codes regulate the women's interests to some extent and provide their rights, defend the women against discrimination, harassments and violence occurring in the family, life and society. The principle of gender equality-de jure was reflected more comprehensively in the codes.

The equality of citizens was re-approved in the above-mentioned laws irrespective of the gender identity and responsibility was provided for any crime committed against the women and children and legal leverages for the criminals who chose the women and children as the object of their unlawful acts.

The purpose of Labour Code of the Republic of Azerbaijan adopted on February 1, 1999 was to govern the relations between employees and employers, as well as other legal relations derived from such relations between them and relevant national authorities and entities.

The Labour Code of the Republic of Azerbaijan is based on the principles on the provision of equal rights between the parties with regard to Labour relations, superiority of the law etc. [2, 4-5]. Generally, it should be pointed out that, the objective of this code, as other ones, was to replace the Labour Laws Code of the Republic of Azerbaijan remained considerably from the legal system of Soviet period and not meeting the new realities to a large extent. Nevertheless, that substitution did not mean the revision of labour rights set forth in the previous code, social achievements of labouring man in neo-liberal spirit. The new code continued the progressive traditions of its predecessor in the field of regulation of labour relations, modernized and developed them in accordance with the requirements arising from characteristics of essence of the socio-economic system. It is no coincidence that, as before, the chapter 37 in the mentioned code was devoted to labour rights of women and guarantees to their implementation.

The articles in the same chapter bring the issues to the regulatory framework, such as, the article 240- specifics of signing of Labour contracts with women who are pregnant or have children under age of three, the article 241- jobs and work places that working of women is prohibited, the article 242- limits to calling of women workers for night shift, overtime, and weekend jobs, or job related travel, the article 243- putting of women workers who are pregnant or have children up to age of one and a half years on light duty, the article 244- breaks for feeding of a child, the article 245- cases of assigning part-time work for women, paying of her wages for the time spent for physician's examination. Besides, the articles 12,16,21,31, 50 52, 66, 67-1, 79, 91-ci, 94, 98-ci, 105, 113, 117, 125, 126, 127, 130, 131, 133,

154, 155, 211, 228, 251, 256 include the provisions governing the labour right and relations of women more or less. Generally 33 articles out of 317 pertain to the women. The other provisions also clarify the women's labour rights and responsibilities among the various socio-demographic categories.

The mentioned code has been particularly interpreted [3] and subjected to quite a wide range of gender expertise [4, 36-50; 5, 9-28], as well as its provisions related to women have been expounded in the scientific literature [6, 239-242] and due to this reason, there is no need interpret and analyze it in detail

Here, we would like to touch only on some provisions specified in the code dealt with (also the other one) and governing certain issues associated with the women's labour rights.

Initially we would like to note that, along with the other facts in labour relations, the article 16 of the above mentioned code strictly prohibited the discrimination among employees for sex, establishment of privileges and benefits or directly or indirectly limit rights on the basis of these factors. According to the item 2 of the same article, Concessions, privileges and additional protection for women, the handicapped, persons under the age of 18, and others in need of social protection shall not be considered discrimination [2, 20-21]. The principles reflected in the part 6 of the article 35 of the Constitution of the Republic of Azerbaijan and in the Convention No 111 (1958) of the ILO with regard to "Discrimination in the field of employment and occupation" which Azerbaijan joined to, were transferred to the legal and practical level. In the article 12 called "Basic Employer Obligations and Responsibilities", the basic obligations of the employer are considered to create equal opportunities and equal approach to employees, regardless of gender in employment, dismissal from work, advanced training, mastering the new specialty and professional development, assessment the quality of work; to create equal working conditions for the workers regardless of gender, engaged in the same work, do not apply to employees different administrative discipline measures for the same misconduct, to take the necessary measures to prevent discrimination based on gender and sexual harassment; [2, 16]. According to the article 79 of this code, in other social categories, the employment contracts for pregnant women and women with child under age three, men upbringing independently the child under three; employees whose only income source is the enterprise where they work and who are bringing up children under school age may not be terminated on the basis of the grounds determined in Article 70 of this Code [2, 72].

As a development of this article, according to the article 240, refusing to sign a labour contract with a woman who is pregnant or has a child under the age of three is prohibited by law. If an employer refuses to sign a labour contract with a woman who is pregnant or has a child under the age of three has to explain to say woman in writing the reason behind his decision. For reasons of refusal from signing labour contract the woman can seek justice from a court of law in order to protect her rights [2, 181]. So, the principle contained in the article 11 of the Convention on the “Elimination of All Forms of Discrimination against Women” has been determined in the legislation of the country. By the way, the provision specified in the mentioned article has also been considered in the previous Labour Laws Code adopted in 1971. However, unlike the former Code the rules on signing of Labour contract with women who are pregnant or have children under age of 3 or termination of the concluded contract have been distinguished from each other and applied to the regulatory norms [3, 668; 5, 10] of separate articles (articles 66, 72, 75, 79, 98 etc.). The right of women to use equal working conditions, including the right to leave and compensation of employees have been sufficiently reflected in the Labour Code.

For example, the XVI – XVII chapters of the code regulating the labour leave right, periods of leave, social leaves, unpaid leaves, terms for payment of wages for vacation time and other issues, as well as section VI on the work quotas, forms and methods of compensation and compensation guarantees were obvious realization of this right [2, 90-129]. Four types of the leave were provided in the code: vacation, social leave, educational and creative leave; unpaid leave (article 112). In this case, vacation - consisting of annual base vacation for employees in a specific position (profession), and additional base vacation granted according to the industry involved the employee’s labour and work experience, and for women with small children - may be granted either together or separately (article 113). According to the article 117 of the code, regardless of the amount of base and additional vacation time, working women with two children under the age of 14 shall be eligible for 2 additional calendar days of vacation time; while women with three or more children of this age or with a disabled children shall be eligible for 5 additional calendar days of vacation time [2, 90-95]. In this case, additional leaves shall be paid. Pregnant women may use their social leave time immediately before or after their pregnancy and maternity leaves (article 131). The XIX chapter of the code called “social leaves” which contains three articles (articles 125, 126 and 127), is entirely applied to women. According to it, woman shall be granted pregnancy and maternity leave of 126 days, starting seventy (70) calendar days prior to childbirth and ending

fifty-six (56) calendar days after childbirth. In the event of abnormal or multiple births, women shall be granted seventy days leave after childbirth. In the event of abnormal or multiple births, women shall be granted seventy days leave after childbirth (article 125). Women who have adopted children under two months of age or who are raising them without adoption shall be entitled to the 56 calendar days of social leave specified for after birth, as well as to additional leave defined in Section 117 and partially-paid leave defined in Section 127 hereof (article 126). A single parent or another family who is directly caring for a child until it is three years old, shall be eligible for partially-paid social leave in the amount determined by Legislation (article 127) [2, 100-101]. The unpaid leave has been considered in the code for one of the parents of a chronically ill child or another family member directly engaged in child care, until the child reaches the age of four, up to 14 calendar days for women with children under the age of 16 or single parents or guardians (article 130) [2, 102-103].

The principle of equal wages which was confirmed in several international conventions that the Republic of Azerbaijan joined to and by the article 35 of the state constitution has been clearly reflected in the code, so in the article 154 it is specified that, “Employee wages may not be reduced in any way, nor may employees be paid less than the minimum wage set by the State in violation of Section 16 of this law banning discrimination” [2, 120-121]. The XVIII chapter of the code which includes the working time and regulation rules also considered special provisions with respect to women. For example, the working hours reduced by the article 91 was established 36 hours per week for pregnant women and women with a child under the age of one-and-a-half. According to the article 94, for women with children under 14 or a disabled child, the employer shall be obliged to arrange part-time work (workday or work week) on the basis of their applications. In the spirit of positive discrimination, pregnant women, women with children under the age of three, individuals under the age of 18 shall not be permitted to work at night (article 98) [2, 80-84]. By the way, the positive discrimination can be found in the article 241 where jobs and work places that working of women is prohibited and in the article 242 of the code where calling of women workers for night shift, overtime, and weekend jobs, or job related travel are limited[2, 182-183]. However, these provisions serve to the health protection of the women and due to this reason and no any discrimination is allowed there. According to the article 11 of the Convention on the “Elimination of All Forms of Discrimination against Women”, the legislation which prohibits the working of women in certain fields and hours (for example, at nights) shall be supported

by scientific grounds. Otherwise, such laws allow discrimination and contrary to Article 11[7, 61]. The chapter 37 of this code which was devoted to the labour rights of women and guarantees to their implementation represents the legal framework to coordinate the productive and re-productive functions of the women. By the way, for unreasonable termination the Labour contract of a woman who is pregnant or has a child under the age of 3, a penalty has been provided in the article 164 pursuant to the Criminal Code of the Republic of Azerbaijan [8, 125]. The provision in the Labour Code, related to the social protection of the women who are pregnant or with infant in arms were completed in a certain sense in the Law of the Republic of Azerbaijan “On nutrition of infants and children of an early age” adopted on June 17, 2003. In the article 5 of this law it is specified that, social protection of pregnant women and nursing mothers consists of creating correct labour regime, rest and nutrition for them; rendering of timely preventive and medical-sanitary assistance, eliminating factors which cause stress, realizing patronage service, carrying out propagandistic work, medical enlightenment related with the breast feeding, as well as other arrangements. The nursing mothers having the babies under 1 year old are given monthly allowance, the sum and order of which are determined by the appropriate body of executive power” [9]. The issue on assistance in provision of information and conducting explanatory work with regard to sexual harassment in office or in connection with the occupation as well as prevention of such harassment, applying all necessary and appropriate measures in order to protect the employees from such treatment has been provided in the list of mutual liabilities of the parties included on the Collective contract, in the article 31 of the Labour Code [2, 31].

So, the gender equality principle is performed steadily in the Labour Code of the Republic of Azerbaijan. On the one hand it exhibited high-level representation of the women in the restored economy as a result of women's emancipation course realized within the framework of Soviet modernization strategies and improvement of their employment in the various fields of the national economy, increasing vocational education and inheritance to the practices such as mastering skilled professions. On the other hand, it is an obvious example in the realization of international treaties, UN and ILO conventions adopted by our country in the sphere of labour legislation not only in words, but in practice.

But sometimes, legally fixed salaries of the women faced with practical obstacles. As it is written in the report submitted by SCWA to CEDAW Committee, in practice, as a result of the existence of laws taking the physiological characteristics of women into account and giving them allowances, some enterprises prefer to hire not women, but men. In some cases,

the law is simply not obeyed [10, 10-11]; this manifests itself in working of a large number of women at the jobs with harmful terms [10, 10-11]. The Family Code approved by the Law of Azerbaijan Republic dated December 28, 1999 and entered into force from July1, 2000 is a regulatory and legal act standing guard over the women's rights. It lays down the rules and conditions for contracting, breaking the marriage and declaring it invalid; regulates property and private non-property relations appeared between family members (spouses, parents and children), or in cases and frameworks specified by law, between other relatives and other persons; as well as determines the rules of adopting children, left without parents' guardianship.

Legal regulation of family relations is administered in accordance with the principles of the free-will marriage of a man and woman, equality of the spouses, settlement of the interfamily issues on mutual consent, priority' of children's upbringing in the family, care about their welfare and development, ensuring the priority protection of minors' and disabled family members' rights and interests. [11, 22]. In accordance with the mentioned principles, at first the agreement of other persons is not required for the marriage; the second, a wife and husband have equal personal and property rights in the family relations; the third, any issue of the family life should not be settled unilaterally but on the basis of mutual agreement. Besides the above mentioned provisions, pursuant to the article 2 of this code which takes the principle of equality of rights as a basis, as in the other acts of the Azerbaijani legislation, any forms of human rights restrictions are prohibited imperatively on marrying and in family relations according to the indications of social, racial, national, language or religious affiliation [11, 22]. In this case it is specially noted that, the regulation of the marriage and family relations from the legal point of view is performed by the state, and the scrap concluded in relevant organ of the executive authority is recognized only and religious marriage (religious scrap) has no legal value (article 1.4 and 1.5) [11, 21-22]. It is a thesis of principal importance arising from secular nature of our statehood. This provision arises due to the reason that, the legal regulation of marriage and family relations in the Republic of Azerbaijan is monopolized by the state and is only performed by the state authorities. That's why a marriage concluded in other ways has no legal importance [12, 28]. By the way, a requirement on making the registration of marriages in an official registry compulsory has been specified in the article 16.2 of the Convention on the "Elimination of All Forms of Discrimination against Women". General recommendation No. 21 also recommends the registration of marriage in the state power.

The marriage registration allows the states to control over the non-violation of minimum marriage age and avoidance of polygamy. This requirement prevents the women from benefiting their rights during divorce [7, 75]. Initially marriage age in Azerbaijan Republic was determined: for men - 18 years, for women - 17 years (article 10) [11, 26]. But the difference between the marriage age for men and women was evaluated negatively by the international organizations from the human rights point of view and so, in the international convention which Azerbaijan joined, marriage age was determined equally both for men and women. The discrepancy was eliminated by adopting the Law on “Modifications to the Family Code of Azerbaijan Republic” on November 15, 2011. According to this legislation, marriage age was unified without gender difference and extended to 18 age [13]. By the way, the determination of 18 age as the marriage age coincides with the age of emergence of full civil action capacity, So, according to the article 49.1 of the above mentioned code, the persons not reached 18 (majority) and not acquired full capability shall be considered child [11, 44].

Pursuant to the positive discrimination principle in the article 15 of the code, a husband does not have a right to prosecute a claim for divorce during the period of pregnancy of his wife or during 1 year after the birth of a child without permission of his wife [11, 27]. Such an article serves to protect material and spiritual rights and health of a child and mother. The above mentioned code provides the entering into a marriage based on the free and complete agreement of a woman (article 2.3), considers a marriage contracted without voluntary consent to be invalid (article 26.1.3), prohibits the polygamy (article 12.0.3), as well as the marriage of minors (article 26.1), recognizes the rights of equality of the women in choosing a surname (article 30.1), confirms the equal private and property rights of the spouses in the family relations (article 29.1), as well as approves the rights on spouses' right to possession, usage and disposition of the joint property, Unless otherwise specified in the contract, during the division of the spouses' common property, approves the equality of property rights (article 32-37) [11, 22, 26, 31, 32, 34-38].

By the way, the provisions of the women's property right are developed in the Civil Code of the Republic of Azerbaijan. The latter confirms the right of each citizen to sign a contract, (including movable and immovable property), to possess and manage the property [14, 174-176, 185, 272].

Taking into account the liabilities, income, earning opportunities of the women, the Family Code also determined alimony for them (article 22, 84, 85, 86) [11, 29-30, 61-62]. However,

the cases where the violence is applied for a woman to ask for alimony and cases which they forced to live apart in unbearable family relations are not considered. Full compliance with the Convention on the “Elimination of All Forms of Discrimination against Women” requires the existence of a specific provision which will provide women to leave their family conveniently in the case of unbearable family relations. In the General recommendations No 19 of the Committee on the Convention it has been noted that, many women continue to stay violent and intolerant relations due to lack of economic independence and sufficient financial resources. The determination of alimony for the women in such a situation, supports a choice of the women to leave the family and prevents the domination of economic independence over the women’s right to live in safety⁷, 77-78]. Some articles of the code include the equality of the rights of women in terms of guardianship, protector and a child adoption (articles 117, 118.1, 137.1, 144.1) [11, 75-76, 84, 88]. Parents have equal rights and duties over their children (article 56) [11, 48]. As you can see, the provisions on the women rights in the Family Code meet the provisions of family relations of the Convention on the “Elimination of All Forms of Discrimination against Women” to the great extent (see: 7, 72-92; 4, 51-63]. Certain inconsistencies are negligible.

The General recommendation of CEDAW committee on the recognition of the actual marriage has not been provided in the above mentioned code and such a situation is based on the basic principles of the family institution.

Article 1159 of Civil Code of the Republic of Azerbaijan which entered into force on *1 September 2000, contains provisions on the equal inheritance rights (Article 1159)* [14, 614-615]. By the way we would like to point out that there is no any provision restricting inheritance right of women in the legislation. Article 31.3 of the Civil Code that emphasizes unimportance of full or partial refusal by a natural person with from legal capacity and capability and other transactions directed at restrictions of capacity and capability, invalidates the contract restricting women’s right and other documents [14, 78; 7, 71].

Article 24.2 of Civil Code as well as Article 4.1, 5.1 of Civil Procedural Code provides the same legal authority and opportunities in civil cases for the all citizens of the country regardless of gender in civil cases [14, 74; 15, 36-37]. Civil Procedural Code consists of the articles which intend equal rights for women to appeal for all court instances (article 357.1, 402, 403.1) [15, 208, 225].

The Criminal Code of the Republic of Azerbaijan approved on December 30, 1999 and entered into force on July 1, 2000. According to its Article 1 the criminal law of the

Azerbaijan Republic consists of the present Code and the present Code is grounded on the Constitution of the Azerbaijan Republic, conventional principles and norms of international law [8, 3].

As we have already mentioned Article 154 of Criminal Code determines criminal responsibility for infringement of citizens' equality. By the way, violation of the right to equality can be caused by action and inaction, as well as not giving the opportunity to realize the personal rights and freedoms, and creating obstacles to the implementation of these rights and freedoms [16, 398].

Punishments on the actions violating the women's rights that accompanied by the violence or threats of applying for violence, impeding the activity of women in the state, social and cultural fields should be implemented by the specific provisions of the Criminal Code. As an example sexual violence (Article 108), Compulsory pregnancy (Article 108 -1), as well as prosecution of any group or organization specified on the basis of sex (Article 109), infringement of norms of the international humanitarian right during confrontations (Article 116), illegal artificial fertilization and implantation of embryos, medical sterilization (Article 136), rape (Article 149), violent actions of sexual nature (Article 150), coercion into actions of sexual nature (Article 151), sexual relations and other actions of sexual nature with the person who has not reached of age 16 (Article 152), depraving actions (Article 153), involving of minor to prostitution, or commitment of immoral actions (Article 171), involving to prostitution (Article 243), maintenance of prostitution house (Article 244), slavery (Article 106), kidnapping of the person (Article 144.1), infringement of labour rights of a pregnant woman or woman who has children at age of three (Article 164) [8, 83-84, 88-91, 101-102, 114-117, 125, 132-133, 203-204]. But offense of a sexual nature listed in the Criminal Code does not cover all sex crimes faced by women [7, 26].

We would like to emphasize such a point that certain types of crime has been specified in the Criminal Code which only men are punished for them, whereas women can cause these crimes (rape. interference with marriage, polygamy, etc.). As well as a number of serious penalties (life imprisonment, special storage regime during period of detention) are applied to men and not to women. Commitment of a crime by the pregnant woman is noted as a circumstances softening punishment (Article 59.1.3) [8, 40]. According to the Article 79 there is a provision related with the delay from serving punishment to pregnant women or women having children in the age up to eight years [8, 58]. This is an indication of practical

implementation of the principle of positive discrimination by our state which reflected in various international agreements.

Article 176.1 of the Code intends large amounts of money and even imprisonment for forcing women into marriage [8, 135-136].

Article 60.1 of Code of Administrative Offences of the Republic of Azerbaijan provides protection against sexual harassment of women by employer or colleagues at workplace in the form of penalty [17, 45].

According to the Article 37 of Criminal Procedure Code of the Republic of Azerbaijan which entered into force on 1 September 2000, *criminal prosecution shall be carried out in the form semi-public or public charges for nature of sexual offences and a semi-public criminal prosecution may not be discontinued by reason of reconciliation of the victim with the accused. If the offence was committed against a pregnant woman or an elderly or helpless person or committed by threats and by force or against a person dependent on the person who committed it, a semi-public criminal prosecution may be begun by the prosecutor without compliant of victim* [18, 28-29].

Election Code of the Republic of Azerbaijan that *approved by the Law No. 461-IIQ of Azerbaijan Republic dated on May 27, 2003 determines the rules for the organization and conduct of the elections of deputies of the Milli Majlis of the Republic of Azerbaijan, the President of the Republic of Azerbaijan, members of municipalities in the Republic of Azerbaijan as well as national vote - referendum.*

The basic principles set forth in the preamble of the Code – “The will of the people of Azerbaijan constitutes the basis of the Republic of Azerbaijan’s State Power. The will of the people of Azerbaijan is expressed in fair and regular elections based on general, equal and direct suffrage by means of secret and personal vote as well as in nationwide opinion poll — referendum based on general, equal and direct suffrage by means of secret and personal vote.” – on the one hand clarify the legal merits of our state and on the other hand once again confirms principle of political and legal equality rights of citizens specified in the Constitution on the basis of law [19, 30]. Article 3 of the Code determines the rights of Azerbaijan Republic’s citizens to elect, to be elected and to participate in referendum irrespective to their gender, and the principle of having the right to participate in elections and referendum on equal terms, as well as having equal validity of any vote of citizens [19, 37-38]. All provisions reflected in the Code closed to elect and to be elected for the Azerbaijan Republic’s citizens,

without exception, are concerned citizens as well as women. Thus mentioned code richness of content confirms the right of women to be represented in politics. Generally privileges or additional rights and responsibilities for the gender identity in the Election Code have not been determined; all subjects of the Code (voters, candidates, election commissioners, representatives and others.) were established equal rights irrespective of gender. The restrictions were placed only on other grounds (age limit, nationality, position inaccuracies, family ties and etc.) and they do not give rise to gender discrimination. [4, 71-72]

Therefore review of some codes of the country having legislative acts, which combines systematized standards of one or several sphere, gives us ground to say the followings:

First of all, these regulatory reports have been developed and adopted within the course of the necessary modification and adaptation to modern standards in the legal and regulatory framework which carried out under the guidance of the Great Leader Heydar Aliyev. These reports became one of the factors that determine a vector of development of legal state building which scoped widely since the end of 1990s in our country by representing nature character of its new phase. In other words, IV republican political and legal system should be provided with relevant legislative framework meeting modern requirements and abovementioned codes were drawn up namely for this purpose.

Secondly, one of the main aims of these codes was to make go into action of the main rights and freedoms of citizens of the country set forth in Constitution of the Republic of Azerbaijan: in all of the codes mentioned this principle is implemented unconditionally.

Thirdly, global changes that occurred in the last decade of the XX centuries, moving of world towards a new legal paradigm require the regulation of legislation; this regulation necessitates more accurate determination of the legal status of persons from the various socio-demographic categories. One of these categories is women. It is no coincidence that legal, political, social, economic and cultural status of women in the codes reviewed is in the spotlight. As we mentioned above, on the one hand there are provisions established in various legislative acts relating to the protection of women's rights in the Soviet period, on the other hand we are witnessing establishment of the terms and principles arising from the existence of a new reality of the Republic of Azerbaijan and governing by the international commitments system which Azerbaijan includes. In special, women's rights and freedoms acquire new content with the numerous UN and ILO conventions which Azerbaijan joined to, especially with the Convention "On the Elimination of All Forms of Discrimination against Women"

that is specific in this area. All but most of the codes meets the requirements of this Convention and reflects its philosophy.

Ədəbiyyat

24. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. Beşinci kitab (noyabr, 1995 – mart, 1996). Bakı: Azər nəşr, 1998, 500 s.
25. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi. Bakı: “Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı, 2014, 304 s.
26. Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin Kommentariyası / hüquq e.d., prof. A.M. Qasimovun məsul redaktorluğu ilə. Bakı: Adiloğlu, 2007, 880 s.
27. İbrahimbəyova R. Fərzəliyev İ. Azərbaycanda gender bərabərliyinin qanunverici əsasları. Bakı: Səda, 2007, 168 s.
28. Azərbaycan Respublikasının konstitusiyasından, qanunlarından, normativ aktlarından qadınlarla, onların hüquqları ilə bağlı olan müddəalar. Bakı: Ziya, 2009, 87 s.
29. İbrahimova G. Azərbaycanda qadın siyasətinin hüquqi bazası // Dirçəliş – XXI əsr”, 2008, № 124-125, s. 235-251
30. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin BMT-nin Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında konvensiyasına uyğunluğunun təhlili. Bakı: Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, UNFPA, 2012, 94 s.
31. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi. Bakı: Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı, 2014, 580 s.
32. “Körpələrin və erkən yaşlı uşaqların qidalanması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 17 iyun 2003-cü il // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2003-cü il, № 8, s. 1364-1368
33. Второй и третий периодический доклад, представленный Правительством Азербайджанской Республики в Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин ООН, 8 марта 2005 г., 104 с. // http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2fC%2fAZE%2f2-3&Lang=ru
34. Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsi. Bakı: Qanun, 2010, 168 s.

35. Azərbaycan Respublikası Ailə Məcəlləsinin yozumu. Bakı: Digesta, 2012, 480 s.
36. “Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu, 15 noyabr 2011-ci il. “Azərbaycan” qəz., Bakı, 2011, №289, 29 dekabr, s.6
37. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi. Bakı: Qanun, 2012, 760 s.
38. Azərbaycan Respublikasının Mülki Prosesual Məcəlləsi. Bakı: Qanun, 2012, 304 s.
39. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Komentariyası / hüquq elmləri doktoru, Professor F.Y. Səməndərovun redaktəsi ilə. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2014, 1088 s.
40. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi. Bakı: “Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı, 2013,472 s.
41. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosesual Məcəlləsi. Bakı: “Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı, 2012, 692 s.
42. Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsi. Bakı: Qanun, 2012, 320 s.

TÜRK HUKUKUNDAKİ AİLE İÇİ ŞİDDET VE KADINA KARŞI ŞİDDETİN ÖNLENMESİYLE İLGİLİ YENİ DÜZENLEMELER

Doç. Dr. Ebru CEYLAN,

İstanbul Aydın Üniversitesi,

Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk Anabilim Dalı

ebruceylan@aydin.edu.tr

ÖZET

Makalemizde, aile içi şiddet kavramıyla ilgili uluslararası düzenlemelerin Türk hukukuna etkileri açıklanmıştır. “*Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi*” (*Cedaw*) Türkiye ‘de 18. 12. 1979 tarihinde kabul edilmiştir ve 3.09.1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşme, kadın erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin kadınlara tanınması, kadın erkek arasındaki her türlü ayrımcılığın kaldırılması amacıyla taraf devletlerin kararlı bir eşitlik politikası uygulamasını sağlamaktadır. 20 Aralık 1993 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu ‘nce yayınlanan kadına karşı şiddetin önlenmesiyle ilgili ilk belge olan “ *Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge* “ hukuki bağlayıcılığı olmasa da getirdiği ilkelerle devletlerin iç hukuklarında şiddetle mücadele yasalarını kabul etmelerinde etkili olmuştur. Avrupa Birliği Hukuku çerçevesinde cinsel taciz kavramına ilk kez 23.09.2002 tarihinde kabul edilip 05.10.2002 tarihinde kabul edilen Direktif ‘te yer verilmiştir. Kadına karşı şiddet ve aile içi şiddet konusunda yaptırım gücü olan sözleşme “ *Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi* “ 11.05.2011 tarihinde İstanbul ‘da imzalanmıştır, ancak henüz yürürlüğe girmemiştir. Türkiye de bu sözleşmeyi imzalayan ve onaylayan ilk ülkedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi verdiği kararlarıyla aile içi şiddet ve kadına karşı şiddetle mücadelede önemli rol oynamaktadır. Anayasamızın m.10 hükmü herkesin eşit olduğunu ve m. 41 hükmü ailenin Türk toplumunun temeli olduğu ve eşler arasında eşitliğe dayandığını belirtmiştir. Türk Medeni Kanunu’nda evlilik birliğinde aile içi şiddet, evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerle aykırı davranış niteliği taşımaktadır. Bu nedenle eşler, bu yükümlülüklerine aykırılık halinde hâkimin müdahalesini isteyebilirler. Türk Medeni Kanunundaki hükümler, evlilik birliğini korumayı amaçlamaktadır. Ayrıca Türk Medeni

Kanununda, çocuğun hem kişiliğinin, hem de mallarının korunması için tedbirler getirilmiştir. Ülkemizde aile içi şiddete ve kadına yönelik şiddete karşı çıkarılan 1998 tarihinde yürürlüğe giren 4320 sayılı “ Ailenin Korunmasına Dair Kanun “ ilk Kanundur. Bu Kanunda 2007 yılında 5636 sayılı Kanunla değişiklik yapılmıştır. Ancak hukuki sorunların çözümünde yapılan değişiklikler yeterli olmadığından yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle 20.03.2012 tarihinde 28239 sayılı RG. ‘de yayımlanarak 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve bu kanunun Uygulama Yönetmeliği 18.01.2013 tarihinde 28532 sayılı RG. ‘de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ‘un Getirdiği Düzenlemeler makalemizde incelenmiştir. Yeni Kanunun amacı, kapsamı, bu Kanuna alınacak tedbir kararlarının özellikleri ve verilme şartları açıklanmıştır.

TÜRK HUKUKUNDAKİ AİLE İÇİ ŞİDDET VE KADINA KARŞI ŞİDDETİN ÖNLENMESİYLE İLGİLİ YENİ DÜZENLEMELER

Giriş

I. Aile İçi Şiddet Kavramıyla İlgili Uluslararası Düzenlemeler

II. Aile İçi Şiddet Kavramıyla İlgili Ulusal Düzenlemeler

III. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ‘un Getirdiği Düzenlemeler

1. Amacı ve Kapsamı

2.Tanımlar

3. Tedbir Kararları

4.Tedbir Kararlarının Verilmesi, İtiraz, Bildirimi, Uygulanması ve Kararlara Aykırılık

5. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri, Destek Hizmetleri ve Kurumlararası Koordinasyon ve Eğitim

Sonuç

Giriş

Bir insan hakkı ihlali olan aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet nedeniyle toplum büyük zarar görmektedir. Aile bireyleri, ailedeki şiddet nedeniyle eğitim ve çalışma imkânlarından yoksun kalmaktadır, sakatlanma veya ölüm olayları yaşamaktadır. Şiddet nedeniyle yapılan zorla evlilikler, namus cinayetleri gibi feodal uygulamalar, toplumun kanayan yarasıdır.

Şiddetin ciddi sonuçlarının önlenmesi ve meydana geldiğinde iyileştirilmesi yönünde tedbirlerin alınması toplumumuzun önemli bir ihtiyacıdır.

Bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadına yönelik aile içi şiddetin bir sorun olarak algılanması ve bu sorunu çözmek için çalışılması insan haklarının değer olarak tanınması ve geliştirilmesiyle mümkün olmuştur. Gerek kadına gerekse aile içindeki bireylere karşı yöneltilen şiddet nedeniyle kişinin fiziksel, ruhsal, sosyal, cinsel, ekonomik değerleri büyük zarara uğramaktadır. Özellikle kadınlara karşı yapılan şiddet, sadece bir kadın sorunu değildir, bütün toplumu ilgilendiren ciddi bir sorundur. Özellikle cinsiyete dayalı şiddet, kadının haklarını ve özgürlüğünü zedeleyen bir ayırım yaratmaktadır. Ailede ve toplumda kadına karşı ayrımcılığın kaldırılması, ancak kadın ve erkeğin eşitliği konusunda bütün toplumunda farkındalığın oluşmasıyla mümkündür.

Ülkemizde aile içi şiddetin ve kadına yönelik şiddet konusunda farkındalık yaratmak, toplumu hakları konusunda bilinçlendirmek ve şiddet mağdurlarına ve psikolojik destek vermek amacıyla toplumsal cinsiyet eşitliğini yerleştirmek amacıyla çeşitli projeler düzenlenmektedir ve çeşitli etkinliklerle bu sorunun bir insan hakları sorunu olduğu vurgulanmaktadır¹⁹³.

Bu çalışmamızda, aile içi ve kadına karşı şiddete karşı hukuk alanındaki uluslararası ve ulusal belgelerdeki düzenlemeler,6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un getirdiği yeni düzenlemeler incelenmiştir.

I. Aile İçi Şiddet Kavramıyla İlgili Uluslararası Düzenlemeler

Türk Hukukuna aile içi şiddetle ilgili kavramların girmesinde Uluslararası Bildirgelerin ve uluslararası sözleşmelerin önemli rolü olmuştur. Ulusal düzeyde yasal düzenlemelerde yer alan kavramlar temelini, uluslararası sözleşmelerden almaktadır. Kadın haklarıyla ilgili uluslararası sözleşmeler, ulusal alanda yasal düzenlemelerin eşitliğe uygun değiştirilmesinde ve geliştirilmesinde itici güç olduğu gibi Anayasa m.90 /V hükmü gereği de kanunlar, uluslararası antlaşmalarla aynı konuda farklı hükümler içeriyorsa çıkabilecek uyuşmazlıklarda

---

¹⁹³Bu konuda TÜKD 'nin 25 Kasım 2010-25 Kasım 2011 arasında tüm şubelerinde uygulanan kadına yönelik şiddet araştırmasında katılımcılara medeni durumları, gelir düzeyleri, eğitim düzeyleri, şiddet sebepleri ve şiddet deneyimleri (şiddetin niteliği) ve ne sıklıkta yaşadıkları yönünde araştırma yapılmıştır. Böylece şiddetin toplumda görülmesi sebepleri ve oranları konusunda aydınlatıcı bir çalışma doğmuştur. Özellikle bkz.Türk **Üniversiteli Kadınlar Derneği "Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi"**, Kadına ve Aile İçi Şiddete Son Vermek İçin Elele, Genişletilmiş 2. Baskı, Yayına Hazırlayan: Nazan Moroğlu, İstanbul 2012, s.9 vd. Ayrıca Türkiye 'de kadına yönelik şiddet araştırması için bkz.<http://www.ksgm.gov.tr/tdvaw/anasayfa>

ilgili sözleşme hükümlerinin esas alınması kabul edildiğinden Türk hukuku bakımından büyük önem taşımaktadır¹⁹⁴.

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Kaldırılması Sözleşmesi” (CEDAW) 18 Aralık 1979 tarihinde kabul edilip 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹⁹⁵. Bu sözleşmenin amacı, yaşamın her alanında kadın erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin kadınlara tanınması, kadın erkek arasındaki her türlü ayrımcılığın kaldırılması amacıyla sözleşmeye taraf devletlerin kararlı bir eşitlik politikası izlemelerini sağlamaktır¹⁹⁶. Ancak taraf devletlerin ayrımcılıktan zarar görenlerin haklarını aramak üzere başvuruda bulunabilecekleri bir denetim mekanizmasına sözleşmede yer verilmemiştir¹⁹⁷. Bu sözleşmede kadınlara karşı şiddet, aile içi şiddet, toplumsal cinsiyet, kadınlara yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, mağdur ve kadın terimlerinin tanımı yapılmıştır.

20 Aralık 1993 tarihli Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na kadına karşı şiddetin önlenmesiyle ilgili ilk belge “*Kadınlara Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Bildirge*” dir¹⁹⁸.

Uluslararası hukukta kadına karşı şiddet ve aile içi şiddet konusunda yaptırım gücü olan bir sözleşme olan “*Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi*”¹⁹⁹, 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzalandı. Ancak sözleşmenin m.75 /II hükmü gereği en az sekizi Avrupa Konseyi üyesi olan on devlet tarafından onaylanmasından sonraki üç aylık sürenin sonunu takiben ayın ilk günü sözleşme yürürlüğe girecektir. Türkiye, bu sözleşmeyi imzalayan ve onaylayan ilk ülkedir²⁰⁰. Bu sözleşmenin önemi kadının ve ailenin şiddetten korunması ve önlenmesi konusundaki idari tedbirler, şiddet uygulanmasında yükümlülükler aykırılık halindeki yaptırımlardır²⁰¹.

---

¹⁹⁴**MOROĞLU , Nazan** , Kadının İnsan Haklarına Yönelik Uluslararası Sözleşmeler , Kadın Hakları Adli Yardım Eğitim Seminerleri , İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezinin Mesleki Eğitim Seminer Programı , İstanbul Barosu Yayınları , İstanbul 2013 , s.27.

¹⁹⁵Ülkemiz bu sözleşmeyi 1985 yılında imzalamış ve 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmeyle ilgili bkz. **MOROĞLU, Nazan**, Uluslararası Sözleşmelerde ve Türk Hukukunda Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi, Bahçeşehir Hukuk Fakültesi Kazancı Hukuk Dergisi, Yıl: 2012 C.8, S.97-98, s.20 vd.

¹⁹⁶**CEYLAN, Ebru**, Türk Hukukunda Kadın Hakları El Kitabı, İstanbul Aydın Üniversitesi ve Küçükçekmece Belediyesi Kent Konseyinin katkılarıyla basılan, İstanbul 2011 (Yayın Danışma Kurulu: Dr. Mustafa Aydın, Şaban Gülbahar, Prof. Dr. Yedigir İzmirli, Editörler: Yrd.Doç.Dr. Ebru Ceylan, Semra Aydın Aşar), s.43.

¹⁹⁷**MOROĞLU**, Uluslararası Sözleşmeler, s.31.

¹⁹⁸**MOROĞLU, Nazan**, Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi, 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl: 2012, Mart-Nisan S.99, s.361; **MOROĞLU**, Uluslararası Sözleşmeler, s.33.

¹⁹⁹ RG. 29 Kasım 2011 S. 28127.

²⁰⁰**DEMİRKIR ÜNLÜ, Müge**, Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddet, İstanbul 2012, s.28.

²⁰¹**ŞAHİN, Cumhur**, İstanbul Sözleşmesi’nin Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerindeki Etkisi, Bahçeşehir Hukuk Fakültesi Kazancı Hukuk Dergisi, Yıl: 2012 C.8, S.97-98, s. 18.

II. Aile İçi Şiddet Kavramıyla İlgili Ulusal Düzenlemeler

Anayasa'nın m.10 hükmü, herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğunu, Anayasa m.41 hükmü ise, ailenin Türk toplumunun temelidir ve eşler arasında eşitliğe dayandığını düzenlemiştir.

Ülkemizde, aile içi şiddete ve kadına yönelik şiddete karşı mücadele amacını taşıyan ilk Kanun, 4320 sayılı “*Ailenin Korunmasına Dair Kanun*”²⁰² ‘dur. Uygulamada ortaya çıkan aksaklıklar nedeniyle 26.04.2007 tarih ve 5636 sayılı Kanunla²⁰³ 4320 sayılı Kanun ‘da değişiklik yapılmıştır ve Uygulama Yönetmeliği²⁰⁴ çıkarılmıştır. 4320 sayılı Ailenin Korunması Hakkında Kanun’un, 5636 sayılı Kanun ile Değiştirilmesi ile kanımızca²⁰⁵ olumlu olmuştur. 4320 sayılı Kanun’da, şiddetten zarar görenlerin kapsamına eşlerden biri, çocuklar ve aynı çatı altındaki diğer bireyler girerken, 5636 sayılı Kanun ‘la Değişiklikten sonra ailenin aynı çatı altında yaşaması zorunluluğu kalkmıştır. 4320 Sayılı Kanun’da yapılan değişiklikler, ortaya çıkan hukuki sorunların çözümünde yeterli olmamıştır. 4320 sayılı Kanun’un kapsamı mağdur, fail ve eylemin gerçekleştiği yer açısından genişlemiştir. Evlilik dışı birleşmelerdeki şiddet mağdurunun açıkça gösterilmemesi kanımızca önemli bir eksiklik olmuştur. Bu Yasanın amacı, bireyden çok ailenin korunması olduğundan nikâhsız olarak birlikte yaşayanlar aile olarak kabul edilmediğinden, 5636 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikte de koruma altına alınmamıştır. Faile koruma kararının kim tarafından ve nasıl tebliğ edileceği ve verilen karara karşı yasal yollar, Kanun ‘da düzenlenmemiştir. *Bütün bu hususlar, kanımızca eksiklik olarak değerlendirilmiştir*²⁰⁶.

Bütün bu sebepler nedeniyle Kanun ‘un aile içi şiddetle mücadelede yetersiz kalması nedeniyle ve 2011 yılında Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin imzalanmasının da etkisiyle 6284 Sayılı “*Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun*”²⁰⁷ ve bu Kanunun Uygulama Yönetmeliği²⁰⁸ ülkemizde yürürlüğe girmiştir.

²⁰² RG. T.17.01.1998, S. 23233.

²⁰³ RG. T.04.05.2007, S.26512.

²⁰⁴RG. T. 01.03.2008, S.26803.

²⁰⁵ **CEYLAN, Ebru**, Türk Hukukunda Aile Mahkemelerinin Yasal Çerçevesi ve Uygulama Sorunları, Legal Hukuk Dergisi, Aralık 2010 Yıl:8, S. 96, s.4265 vd.

²⁰⁶**CEYLAN, Ebru**, Aile Mahkemeleri, s. 4278.

²⁰⁷RG. T. 20.03.2012 S.28239.

²⁰⁸RG. T. 18.01.2013 S.28532.

İç hukukumuzda kadın-erkek eşitliği ve kadının haklarının korunmasında 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik²⁰⁹ , 4787 Sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu²¹⁰, 2003 yılında İş Kanunu'nda kadın işçilerin haklarıyla ilgili düzenleme, 2003 yılında 4787 sayılı Aile Mahkemeleri Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun²¹¹ la aile mahkemelerine ihtisas mahkemesi olarak karar verme yetkisinin tanınmış olması ve 2005 yılında Türk Ceza Kanunu'nda cinsel suçların kişiye karşı suç olarak kabul edilmesi önemli gelişmeler yaratmıştır.

Aile içi şiddetin önlenmesine ilişkin hükümler, Türk Medeni Kanununda da bulunmaktadır. Şiddet davranışı, evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerle aykırı davranış niteliğini taşımaktadır. Bu nedenle TMK.m.185 ve devamında düzenlenen bu yükümlülüklerden herhangi birine aykırılık halinde, TMK.m.195 hükmü gereği hakimin müdahalesi istenebilir. TMK.'daki bu hükümler, evlilik birliğinin getirdiği yükümlülüğü yerine getirmeyen aile bireyini cezalandırmayı değil, evlilik birliğini, aileyi korumak ve eşlerle çocukların zarar görmesini önleme amacı taşımaktadır²¹².

III. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un Getirdiği Düzenlemeler

1. Kanunun Amacı ve Kapsamı

6284 sayılı Kanunun amacı, kapsamı ve temel ilkeler m.1 hükmünde düzenlenmiştir.

Kanunun amacı, şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir (K.m.1/I).

Kanunun koruma kapsamına giren kişiler, kadın, çocuk, aile bireyi ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru. “*Korunan kişi*” den anlaşılması gereken tedbir kararı kapsamında korunan şiddet mağdurunu ve varsa beraberindeki çocukları, aile bireylerini ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru (Yön. m.3j).6284 sayılı Kanun, şiddete uğrama tehlikesi bulunan kişileri ve evlilik dışı birleşmelerdeki şiddet mağdurunu, tek taraflı ısrarlı takip mağdurunu da

²⁰⁹RG. T. 05.01.2013 S.28519.

²¹⁰RG. T. 17.01.1998 S.23233.

²¹¹RG. T. 18.01.2003 S.24997.

²¹²**AKINTÜRK, Turgut / KARAMAN, Derya Ateş**, Türk Medeni Hukuku İkinci Cilt, Aile Hukuku, Yenilenmiş On beşinci baskı, İstanbul 2013, s.132; **ÖZTAN, Bilge**, Aile Hukuku, İstanbul 2004,s. 211; **DURAL, Mustafa, ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Alper** Türk Özel Hukuku, C. III, Aile Hukuku, İstanbul 2013,gözden geçirilmiş ve yenilenmiş 7. Baskı, s.175.

kapsamına alarak önceki düzenlemeye göre daha geniş düzenlemiştir²¹³. *Kanımızca Kanunda şiddetin tanımının yapılmış olması ve sadece şiddeti uğrayan kişilerin değil, şiddete uğrama tehlikesi bulunan kişileri de kapsama alarak koruma alanını genişlemesi nedeniyle ve Avrupa Konseyi'nin İstanbul Sözleşmesiyle uyumlu olduğundan isabetlidir.*

Kanunun uygulanmasında ve gereken hizmetlerin sunulmasında uyulması gereken temel ilkeler belirtilmiştir. Birinci ilke, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, özellikle Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve yürürlükteki diğer kanuni düzenlemeler esas alınması ilkesidir.

İkinci ilke, şiddet mağdurlarına verilecek destek ve hizmetlerin sunulmasında temel insan haklarına dayalı, kadın erkek eşitliğine duyarlı, sosyal devlet ilkesine uygun, adil, etkili ve süratli bir usulün izlenmesi ilkesidir.

Üçüncü ilke, şiddet mağduru ve şiddet uygulayan için alınan tedbir kararlarının insan onuruna yaraşır bir şekilde yerine getirilmesi ilkesidir.

Dördüncü ilke, bu Kanun kapsamında kadınlara yönelik cinsiyete dayalı şiddeti önleyen ve kadınları cinsiyete dayalı şiddetten koruyan özel tedbirler ayrımcılık olarak yorumlanmaması ilkesidir.

2. Tanımlar

6284 sayılı Kanunun uygulanmasındaki kavramları açıklayan tanımlar, m.2 hükmünde düzenlenmiştir. Bu tanımlarda Kanunun genel şiddet yanında ev içi şiddeti ve kadına yönelik şiddeti ayrı ayrı düzenlemiş olduğu görülmektedir. Şiddet kavramı ile kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış anlaşılmalıdır (m.2). Bu tanıma göre şiddet davranışı, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet olarak ortaya çıkabilir. Bu Kanun'da şiddetin fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet olarak görünebileceği vurgulanmıştır, ancak ayrı ayrı tanımı yapılmamıştır.

Toplumda şiddetin sebepleri çok çeşitlidir. Kadına yönelik şiddette, kadının aile içindeki şiddeti mahrem olarak algılaması, polise başvurmaması, kadının ekonomik gücünün

---

²¹³ CEYLAN, Ebru, Türk Hukukunda Aile İçi Şiddet ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesiyle İlgili Yeni Düzenlemeler, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Kasım-Aralık 2013, Yıl: 26, S.109, s.15.

olmaması, aile ve arkadaş desteğinin olmaması veya boşanmış olmanın toplumda kabul görmemesi ve buna bağlı sorunlarla başa çıkma gücünü bulamaması etkili olmaktadır.

6284 sayılı Kanun 'a göre "kadına yönelik şiddet", kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranıştır (K. m.2 ç). Bu kavram, Türk hukukuna uluslararası belgelerden geçmiştir.

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) m.3 ' göre şiddet türleri "kadına yönelik şiddet ", "aile içi şiddet " ve "kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet" olarak ayrılmıştır. İstanbul Sözleşmesine göre "toplumsal cinsiyet"²¹⁴, kadın ve erkek için toplum tarafından uygun görülen ve sosyal olarak inşa edilen roller, davranışlar, eylemler ve nitelikler anlamına gelmektedir (K. m.3c). *Kanımızca İstanbul Sözleşmesi 'nin referans alındığı 6284 sayılı Kanun'da kadına yönelik şiddet ve ev içi şiddet tanımına yer verilmiş, kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yerine şiddet ifadesi kullanılmış olsa da toplumsal cinsiyetin tanımının yapılmamış olması eksiklidir.*

6284 sayılı Kanun 'a göre "ev içi şiddet", şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddettir (K. m.2 b). Bir şiddet olayının "ev içinde şiddet" olarak kabul edilmesi için aynı hanede olsun olmasın aile bireyleri arasındaki şiddetin mevcut olması gereklidir. Bu şiddetin herhangi bir kişiye karşı şiddete göre daha dar ifade edilmiş olması *kanımızca isabetli olmuştur.*

6284 sayılı Kanun 'a göre "şiddet mağduru", bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan tutum ve davranışlara doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalan veya kalma tehlikesi bulunan kişiyi ve şiddetten etkilenen veya etkilenme tehlikesi bulunan kişilerdir. (K. m. 2e, Yön. m. 3n). Mağdurun şiddetten etkilenme olasılığının bulunması, Kanun'un öngördüğü korumadan yararlanması için yeterlidir. Bu Kanun'a göre "şiddet önleme ve izleme merkezleri" ise şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verildiği, çalışmalarını yedi gün yirmi dört saat esası ile yürüten merkezleridir (K. 2f, Yön. 3 o). Bu Kanun'a göre "şiddet uygulayan", Kanunda şiddet

---

²¹⁴**TUSKAN, Aydeniz Alisbah**, Toplumsal Cinsiyet, Toplumda Kadına Biçilen Roller, Çözümleri ve Kadınların Adalete Erişiminde İstanbul Barosu'nun Rolü, Kadın Hakları Adli Yardım Eğitim Seminerleri, İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezinin Meslek İçi Eğitim Seminer Programı, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2013, s.19 vd; **DEMİRKIR ÜNLÜ**, s.42, 43.

olarak tanımlanan tutum ve davranışları uygulayan veya uygulama tehlikesi bulunan kişilerdir (K. m. 2 g, Yön. m. 3ö).

3. Tedbir Kararları

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun 'da ikinci bölümünde koruyucu ve önleyici tedbirlere ilişkin hükümler düzenlenmiştir. Tedbir kararları, koruyucu veya önleyici nitelikte olabilmektedir. Tedbir kararlarını veren makamlar, mülki amir veya hakim veya kolluk amiridir. Bu kanunla ilgili Uygulama Yönetmeliği'nde daha detaylı şekilde tedbirler düzenlenmiştir. *6284 sayılı Kanun'a göre tedbire karar verecek merciler 4320 sayılı Kanun'daki gibi sadece aile mahkemesi hakimi değildir, hakimin yanında mülki amire ve kolluk görevlilerine de tedbir kararı verme yetkisi tanınmıştır. Bu bakımdan kanımızca da haklı olarak hayati tehlikesi olan şiddet mağdurlarının korunmasında önemli rol oynayacaktır.*

Mülki amirin vereceği koruyucu tedbirler şunlardır (Kanun m.3, Yönetmelik m.6): a) Kendisine ve gerekiyorsa beraberindeki çocuklara, bulunduğu yerde veya başka bir yerde uygun barınma yeri sağlanması, b) Diğer kanunlar kapsamında yapılacak yardımlar saklı kalmak üzere, geçici maddi yardım yapılması, c) Psikolojik, meslekî, hukukî ve sosyal bakımdan rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilmesi, ç) Hayatî tehlikesinin bulunması hâlinde, ilgilinin talebi üzerine veya resen geçici koruma altına alınması, d) Gerekli olması hâlinde, korunan kişinin çocukları varsa çalışma yaşamına katılımını desteklemek üzere 4 ay, kişinin çalışması hâlinde ise 2 aylık süre ile sınırlı olmak kaydıyla, 16 yaşından büyükler için her yıl belirlenen aylık net asgari ücret tutarının yarısını geçmemek ve belgelendirilmek şartıyla Bakanlık bütçesinin ilgili tertibinden karşılanmak suretiyle kreş imkânının sağlanması Bu tedbirler, sınırlı sayıda değildir²¹⁵.

a) Barınma yerinin sağlanması tedbiri ile ilgili Yönetmelik m.7 hükmünde bir düzenleme bulunmaktadır. Bu hükme göre barınma yeri sağlanmasına karar verilen kişiler, Bakanlığa ait veya Bakanlığın gözetim ve denetimi altında bulunan yerlerde geçici barındırılır. Barınma yerlerinin yetersiz kaldığı hâllerde ise mülkî amirin, acele hâllerde kolluğun veya Bakanlığın talebi üzerine kamu kurum ve kuruluşlarına ait sosyal tesis, yurt veya benzeri yerlerde güvenli nakli sağlanıncaya kadar geçici olarak barındırılır.

---

²¹⁵ SAĞIROĞLU, Mehmet Şerif, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, İstanbul 2013, s.74.

Korunan kişi varsa beraberindeki çocukları ile birlikte ŞÖNİM tarafından Bakanlığa bağlı veya Bakanlığın denetimi altında bulunan barınma yerlerine güvenli nakli sağlanıncaya kadar, bedeli ödenerek ve geçici barınmanın sağlandığı yer kolluğu tarafından kişinin güvenliği sağlanarak sosyal tesis, yurt ve benzeri yerlerde geçici olarak barındırılır. Barınma ve iaşe giderleri, ŞÖNİM (Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi) tarafından ödenir. Korunan kişinin yerleştirildiği yere ilişkin bilgi ŞÖNİM'e bildirilir. ŞÖNİM kişinin talebini de dikkate alarak uygun ilk kabul birimi veya konukevi hizmeti verilecek yeri belirler ve korunan kişinin buraya yerleştirilmesini sağlar.

Korunan kişi ve beraberindeki çocukların hayati tehlikesinin bulunması halinde konukevi, ilk kabul birimi veya diğer tesislere güvenli bir şekilde yerleştirilmesine kolluk tarafından refakat edilir. ŞÖNİM tarafından il içi ve il dışı nakillerde ulaşım için araç tahsis edilir ve ulaşım giderleri ile korunan kişinin zorunlu giderleri karşılanır.

Barınma yeri sağlanması tedbirinin kolluk amirince uygulandığı veya korunan kişinin kollukta bulunduğu hallerde, kolluk tarafından kişi ŞÖNİM'e ivedilikle ulaştırılır. Bunun mümkün olmaması halinde barınma ve iaşe giderleri Bakanlık bütçesinin ilgili tertibinden karşılanmak üzere kendisine ve beraberindekilere geçici barınma imkânı sağlanır.

Mülki amirin veya kolluk amirinin kararı ile kamu kurum ve kuruluşlarına ait barınma yerlerine getirilen şiddet mağduru, başka herhangi bir karar veya onay aranmaksızın barınma yerine derhal kabul edilir.

Re'sen hakkında barınma yeri sağlanması tedbirine karar verilen kişinin barınma yerinde kalmak istememesi halinde aydınlatılmış rızası alınarak kalmak istediği yere ŞÖNİM tarafından ulaştırılır. Kişinin hayati tehlikesinin bulunması halinde kolluk refakati talep edilir.

Şiddet gören kadının konukevine²¹⁶ kabul edilmesinin şartları, Kadın konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik m.12'de düzenlenmiştir. Bu hükme göre mülki amir veya aile mahkemesi hâkimi veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kolluk amirinin kararı üzerine ŞÖNİM tarafından ilk kabul birimine veya konukevine kadın kabul edilir. Konukevi, fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik veya sözlü istismara veya şiddete uğrayanların, şiddetten korunması, psiko - sosyal ve ekonomik sorunlarının çözülmesi, güçlendirilmesi ve bu dönemde şiddet mağdurlarının varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarının da karşılanmak

---

²¹⁶Őiddet mağdurunun korunması için sığınma evleri önemli rol oynamıştır. bkz. **BEŞPINAR, A. İnci**, Sığınma Evleri ve Sığınma Evlerine Giden Süreç, Namus Cinayetleri /Töre Değil Ataerki, İstanbul 2010, s.35 vd.

suretiyle geçici süreyle kalabilecekleri ve konukevi, sığınmaevi, kadın sığınacağı, kadınevi, şefkatevi ve benzeri adlarla açılan yatılı sosyal hizmet kuruluşudur (Yön. m. 3i).

b) Geçici maddi yardım yapılması tedbiri ile ilgili Yönetmelik m.8 hükmünde bir düzenleme bulunmaktadır. Bu hükme göre, korunan kişi hakkında Kanunun 17. maddesi uyarınca geçici maddi yardım yapılır.

Tedbir kararı, ilgiliye tefhim veya tebliğ edilir ve yerine getirilmek üzere ŞÖNİM'e gönderilir.

Geçici maddi yardım kararı ile 16 yaşından büyükler için her yıl belirlenen aylık net asgari ücret tutarının 1/30'ine kadar günlük ödeme yapılır. Korunan kişinin birden fazla olması hâlinde, ek her bir kişi için bu tutarın %20 oranında ayrıca ödeme yapılır. Ancak, ödenecek tutar hiçbir şekilde belirlenen günlük ödeme tutarının 1,5 katını geçemez. Korunan kişilere barınma yeri sağlanması hâlinde bu fıkra da belirlenen tutarlar %50 oranında azaltılarak uygulanır.

Geçici maddi yardım, korunan kişinin kimlik numarası ve banka hesap numarası beyanına istinaden, kararın ŞÖNİM'e tebliğ edilmesini müteakiben hazırlanan bordro ile ödenir. Bordro, her ayın 15'inde ve 30'unda düzenlenerek tahakkuk eden meblağ ilgililerin banka hesabına yatırılır. Aynı tedbir kararında birden fazla kişi hakkında geçici maddi yardım yapılmasına dair karar verilmesi halinde bu kişiler aynı bordroda gösterilir ve ödemeler aynı banka hesap numarasına yapılır. Ödeme evrakına karar örneği eklenir. Geçici maddi yardıma dair ödemelere kararın geçerliliği süresince devam edilir. Geçici maddi yardım yapılmasının kaldırılmasına ya da değiştirilmesine karar verilmesi halinde kararın geçerli olduğu gün üzerinden hesaplanarak ödeme yapılır. Korunan kişiye elden ödeme yapılmaz.

Geçici maddi yardımlar için yapılan ödemeler, Bakanlık bütçesine, geçici maddi yardımlar için konulan ödenekten karşılanır. Geçici maddi yardıma ilişkin ödemelerin geri alımı 42. maddede belirtilen esaslara göre yapılır.

Diğer Kanunlara göre yapılan yardımlar, geçici maddi yardım yapılması tedbirine karar verilmesine engel olmaz.

Bu madde kapsamında yapılan ödemeler, gelir vergisi ile veraset ve intikal vergisinden, bu ödemeler için düzenlenen kâğıtlar ise damga vergisinden istisnadır.

c) Rehberlik ve danışmanlık hizmeti tedbiri ile ilgili Yönetmelik m.9 hükmünde bir düzenleme bulunmaktadır. Bu hükme göre korunan kişiye, kişinin psikolojik ve sosyo -

ekonomik durumu değerlendirilerek, hakları, destek alabileceği kurumlar, meslek edindirme kurslarına katılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmayı da kapsayacak şekilde iş bulma ve benzeri konularda gelişmesi ve uyum sağlanması, gerekli olan seçimleri, yorumları, planları yapması ve kararları vermesine yarayacak bilgi ve becerileri kazandırmak ve psikolojik destek sağlamak üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içerisinde gerekli hizmetler verilir.

Korunan kişinin hukuki rehberliğe ihtiyacı olması halinde 48 inci madde ile düzenlenen davalara müdahil olmayı da içeren gerekli destek ve danışmanlık hizmeti verilir.

Bu hizmetlerin yerine getirilmesinde koordinasyon ŞÖNİM tarafından sağlanır.

ç) Geçici koruma altına alınma tedbiriyile ilgili Yönetmelik m.10'da bir düzenleme bulunmaktadır. Bu hükme göre, mülkî amir veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kolluk amiri tarafından, olayın niteliği, şikâyet ve ihbar göz önünde bulundurularak şiddet mağdurunun hayati tehlikesinin bulunması halinde ilgilinin talebi üzerine veya resen geçici koruma altına alma tedbiri verilir.

Geçici koruma altına alınma tedbir kararının yerine getirilmesinden, hakkında koruyucu tedbir kararı verilen kişilerin yerleşim yeri, bulunduğu veya tedbirin uygulanacağı yerdeki kolluk görevli ve yetkilidir. Korunan kişi acil durumlarda hemen, diğer hallerde ise 24 saat öncesinden gideceği yere ilişkin olarak görevli ve yetkili kolluğa bilgi verir. Kolluk tarafından korunan kişinin gideceği yerdeki kolluk gecikmeksizin haberdar edilir ve tedbir kararı uygulanmaya devam olunur.

Korunan kişinin ne şekilde koruma altına alınacağı, şiddet mağduruna yönelik muhtemel tehdit ve risk göz önüne alınarak şiddet mağduru ve şiddet uygulayanın durumunun değerlendirilmesi suretiyle 11.11.2008 tarihli ve 27051 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Cumhuriyet Başsavcılıkları ve Mahkemelerce Alınacak Tanık Koruma Tedbirlerine İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelikte yer alan fiziki koruma tedbirleri hâkim veya mülki amir tarafından, gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kolluk tarafından belirlenir.

Korunan kişiye, geçici koruma kararının kapsam ve içeriği, şiddet veya şiddete uğrama tehlikesinin varlığı halinde arayabileceği telefon numaraları, kolluğun sorumlulukları, hangi durumlarda kolluğa bilgi vermesi gerektiği, hangi kolluk biriminin geçici koruma hizmetinden sorumlu olduğu ve benzeri hususlar, kolluk tarafından açıklanarak tutanağa geçirilir ve tebliğ edilir.

d) Kreş imkânı sağlanması tedbiriyle ilgili Yönetmelik m.11 'de bir düzenleme bulunmaktadır. Bu hükme göre, çocuk sahibi olan korunan kişinin çalışmaması halinde, çalışma yaşamına katılımını desteklemek üzere 4 ay, çalışması hâlinde ise 2 aylık süre ile sınırlı olmak, 16 yaşından büyükler için her yıl belirlenen aylık net asgari ücret tutarının yarısını geçmemek ve belgelendirilmek şartıyla Bakanlık bütçesinin ilgili tertibinden karşılanmak üzere kreş imkânı sağlanması tedbiri verilir.

Korunan kişi, çocuğun kamuya ait veya özel kreşe kaydedildiğine veya kreşe devam ettiğine dair belge ile aylık kreş bedelini gösterir belgeyi Müdürlüğe ibraz eder. Müdürlük birinci fıkra uyarınca gerekli işlemleri yerine getirir ve hizmetin alınması süresi üzerinden aylık olarak ödeme yapar. Çocuk bir aydan daha kısa bir süre faydalanmış ise hizmet aldığı gün üzerinden ödeme yapılır.

Kreş bedelinin birinci fıkrada belirtilen tutardan az olması halinde belgedeki tutar, fazla olması halinde ise birinci fıkrada belirtilen tutar ödenir. Bu ödemeler Müdürlük tarafından kreşe yapılır.

Kreş imkânı sağlanmasına dair tedbirin suiistimalinin öğrenilmesi halinde ödenen meblağ korunan kişiden tahsil edilir.

Hâkimin vereceği koruyucu tedbirler şunlardır (Kanun, m.4, Yönetmelik, m.12): a) İş yerinin değiştirilmesi, b) Kişinin evli olması hâlinde müşterek yerleşim yerinden ayrı yerleşim yeri belirlenmesi, c) 22.11.2001 tarihli ve 4721 sayılı Türk Medenî Kanunundaki şartların varlığı hâlinde ve korunan kişinin talebi üzerine tapu kütüğüne aile konutu şerhi konulması, ç) Korunan kişi bakımından hayatî tehlikenin bulunması ve bu tehlikenin önlenmesi için diğer tedbirlerin yeterli olmayacağına anlaşılması hâlinde ve ilgilinin aydınlatılmış rızasına dayalı olarak 27.12.2007 tarihli ve 5726 sayılı Tanık Koruma Kanununa göre kimlik ve ilgili diğer bilgi ve belgelerinin değiştirilmesi tedbirleridir.

a) İşyerinin değiştirilmesi tedbiri ile ilgili bir düzenleme, Yönetmelik m.13 hükmünde bulunmaktadır. Bu hükme göre hâkim tarafından, korunan kişinin tabî olduğu ilgili mevzuat hükümlerine göre, talebinin bulunması halinde veya onayı alınmak suretiyle işyerinin bulunduğu il içinde ya da il dışında değiştirilmesine karar verilebilir.

Karar hâkim tarafından, korunan kişi bakımından en uygun koşullar göz önüne alınarak yerine getirilmek üzere korunan kişinin iş yerine tebliğ edilir.

Karar yetkili kurum veya kişi tarafından yerine getirilir. İş yeri değiştirilmesine dair tedbir kararının kaldırılması halinde de karar işyerine tebliğ edilir.

b) Ayrı yerleşim yeri belirlenmesi tedbiri ile ilgili bir düzenleme, Yönetmelik m.14 hükmünde bulunmaktadır. Bu hükme göre hâkim tarafından, korunan kişinin talebi üzerine kişinin evli olması hâlinde müşterek yerleşim yerinden ayrı bir yerleşim yeri belirlenebilir.

Hakkında ayrı yerleşim yeri belirlenmesine dair tedbir kararı verilen kişinin müracaatı üzerine, nüfus müdürlüğü tarafından kişinin talebine uygun olarak adresle ilgili işlemler yerine getirilir.

c) Aile konutu şerhi konulması tedbiri ile ilgili düzenleme Yönetmelik m.15 hükmünde bulunmaktadır. Bu hükme göre hâkim tarafından, Türk Medenî Kanunundaki şartların varlığı hâlinde ve korunan kişinin talebi üzerine tapu kütüğüne, aile konutu şerhi konulması kararı verilebilir.

Karar, hâkim tarafından ivedilikle yerine getirilmek üzere ilgili tapu sicil müdürlüğüne gönderilir.

ç) Kimlik ve diğer bilgi ve belgelerin değiştirilmesi tedbiri ile ilgili bir düzenleme, Yönetmelik m.16 hükmünde bulunmaktadır. Bu hükme göre kimlik ve diğer bilgi ve belgelerin değiştirilmesi tedbir, hâkim tarafından, korunan kişinin hayati tehlikesinin bulunması ve bu tehlikenin önlenmesi için diğer tedbirlerin yeterli olmayacağını anlaşılması hâlinde, ilgilinin aydınlatılmış rızasına dayanılarak Tanık Koruma Kanunu hükümlerine göre verilen tedbir kararıdır.

Karar, İçişleri Bakanlığınca gereği yerine getirilmek üzere hâkim tarafından Cumhuriyet başsavcılığına gönderilir.

Cumhuriyet başsavcılığınca bu karar İçişleri Bakanlığına ivedilikle gönderilir. Karar üzerine yapılan işlemin sonucu, İçişleri Bakanlığı tarafından Cumhuriyet başsavcılığına bildirilir.

Hâkimin vereceği önleyici tedbirler şunlardır (Kanun m.5, Yönetmelik m.17, 18, 19, 20, 21.):

a) Şiddet mağduruna yönelik olarak şiddet tehdidi, hakaret, aşağılama veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmaması tedbiri: Şiddet uygulayanın korunan kişiye karşı tehdit, hakaret, aşağılama veya küçük düşürme ve benzeri söz ve davranışlarda bulunmamasına ilişkin olarak hakim karar verebilir.

b) Müşterek konuttan veya bulunduğu yerden derhâl uzaklaştırılması ve müşterek konutun korunan kişiye tahsis edilmesi tedbiri: Hâkim tarafından şiddet uygulayanın, korunan kişi ile birlikte oturdukları müşterek konuttan uzaklaştırılarak, konutun korunan kişiye tahsis edilmesine ilişkin karar verilebilir.

Hâkim, talep edilmesi hâlinde korunan kişiye, şiddet uygulayana ya da bu kişilerin yakınlarına ait kişisel eşya ve belgelerin kolluk marifetiyle kendilerine teslim edilmesine karar verebilir. Teslim edilecek kişisel eşya ve belgeler, tedbir kararında gösterilir.

Bu tedbirin uygulanması, şiddet uygulayanın uzaklaştırıldığı konutun kira, elektrik, su, telefon, doğalgaz ve benzeri giderlerini karşılamaya devam etmesine engel teşkil etmez. Hâkim şiddet uygulayanın, koruma kararı süresince aile konutunun kira sözleşmesini feshetmemesine, kamu konutu tahsisinin kaldırılması yönünde talepte bulunmamasına ve bu tür yükümlülüklerinin devamı ile uygun göreceği diğer tedbirlere de karar verebilir.

Kira sözleşmesine ilişkin tedbir kararı kiralayana, kamu konutu tahsisinin kaldırılmamasına yönelik tedbir kararı ise ilgili kamu kurumuna bildirilir.

c) Korunan kişilere, bu kişilerin buldukları konuta, okula ve işyerine yaklaşmaması tedbiri: Hâkim, şiddet uygulayanın korunan kişiye, konuta, okula, işyerine ve korunan kişinin bulunabileceği sair yerlere yaklaşmamasına ilişkin karar verebilir.

ç) Çocuklarla ilgili daha önce verilmiş bir kişisel ilişki kurma kararı varsa, kişisel ilişkinin refakatçi eşliğinde kurulması, kişisel ilişkinin sınırlanması ya da tümüyle kaldırılması tedbiri: Hâkim, daha önce verilmiş, çocukla kişisel ilişki kurma kararı varsa kişisel ilişkinin refakatçi eşliğinde yapılmasına veya durumun özelliğine göre sınırlandırılmasına ya da tümüyle kaldırılmasına ilişkin karar verebilir.

d) Gerekli görülmesi hâlinde korunan kişinin, şiddete uğramamış olsa bile yakınlarına, tanıklarına ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hâller saklı kalmak üzere çocuklarına yaklaşmaması tedbiri: Hâkim, gerekli görülmesi hâlinde, şiddet uygulayanın, şiddete uğramamış olsa bile korunan kişinin, yakınlarına, şiddetin tanıklarına ve kişisel ilişki kurulmasına ilişkin hâller saklı kalmak üzere çocuklarına yaklaşmamasına ilişkin karar verilebilir.

e) Korunan kişinin şahsi eşyalarına ve ev eşyalarına zarar vermemesi tedbiri: Hâkim, şiddet uygulayanın, korunan kişinin şahsi eşyalarına ve ev eşyalarına zarar vermemesine yönelik karar verebilir.

f) Korunan kişiyi iletişim araçlarıyla veya sair surette rahatsız etmemesi tedbiri: Hâkim şiddet mağdurunun korunması amacıyla, şiddet uygulayanın görsel, işitsel, yazılı, internet ve benzeri iletişim araçlarıyla ya da sair surette korunan kişiyi rahatsız etmemesine yönelik karar verebilir.

g) Bulundurulması veya taşınmasına kanunen izin verilen silahları kolluğa teslim etmesi tedbiri: Hâkim, şiddet mağdurunun korunması amacıyla şiddet uygulayana ait silâhların kolluğa teslimine ve tedbir süresinin sonuna kadar emanetine yönelik karar verebilir.

ğ) Silah taşınması zorunlu olan bir kamu görevi ifa etse bile bu görevi nedeniyle zimmetinde bulunan silahı kurumuna teslim etmesi tedbiri: Hâkim, şiddet uygulayanın, silah taşınması zorunlu olan bir kamu görevi ifa etse bile bu görevi nedeniyle zimmetinde bulunan silahı kurumuna teslim etmesine yönelik karar verebilir. Silahı teslim alan kurum amiri, karar süresinin sonuna veya tedbirin değiştirildiğine ya da kaldırıldığına dair yeni bir karar verilmedikçe birinci fıkra hükümlerine göre verilen tedbir kararını uygulamaya devam eder ve silahı hiçbir şekilde iade etmez. Silahın teslim alınması ve iadesi işlemleri kurum amiri, şiddet uygulayan ve bir tanık arasında imzalanan tutanak ile yerine getirilir.

h) Korunan kişilerin buldukları yerlerde alkol ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmaması ya da bu maddelerin etkisinde iken korunan kişilere ve bunların buldukları yerlere yaklaşmaması, bağımlılığının olması hâlinde, hastaneye yatmak dâhil, muayene ve tedavisinin sağlanması tedbiri: Hâkim, şiddet uygulayanın, korunan kişilerin buldukları yerlerde alkol, uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmaması ya da bu maddelerin etkisinde iken korunan kişilere ve bunların buldukları yerlere yaklaşmaması, bağımlılığının olması hâlinde, hastaneye yatmak dâhil, muayene ve tedavisinin sağlanmasına yönelik karar verilebilir. Hakkında önleyici tedbir kararı verilen kişinin, bir sağlık kuruluşunda muayene veya tedavi olmasının sağlanması ve sonuçları ile tedbirin kişi üzerindeki etkilerinin takibi ŞÖNİM tarafından ilgili kurum veya kuruluş ile koordinasyon içerisinde yerine getirilir. ŞÖNİM olayın özelliğine göre bu kararın yerine getirilmesi sırasında kolluktan yardım isteyebilir. Hakkında tedbir kararı verilen kişinin sağlık kuruluşunda tedaviyi reddetmesi halinde durum tutanakla tespit edilerek ivedilikle Cumhuriyet başsavcılığına ve ŞÖNİM'e bildirilir. Bu tedbirin uygulanmasına ilişkin giderler, 44/III'daki usul ve esaslara göre karşılanır.

ı) Bir sağlık kuruluşuna muayene veya tedavi için başvurması ve tedavisinin sağlanması tedbiri: Hâkim tarafından şiddet uygulayanın, şiddet eğilimine yol açan davranışlarını önlemek amacıyla, sağlık kuruluşuna muayene veya tedavisi için başvurması ve tedavisinin sağlanmasına yönelik karar verilebilir. Şiddet uygulayanın muayene ve tedavisinin sağlanmasına karar verilmesi halinde, illerde il halk sağlığı müdürlüğüne, ilçelerde toplum sağlığı merkezine başvurulması zorunludur. Şiddet uygulayan, illerde il halk sağlığı müdürlüğü varsa ruh sağlığı şubesi tarafından, ilçelerde toplum sağlığı merkezi tarafından

kamuya ait sağlık kuruluşuna sevk edilir. İlgilinin tedaviyi sürdürüp sürdürmediği ve yapılan işlemin sonucu bu birimler tarafından şöNİM'e bildirilir. Hakkında tedbir kararı verilen kişinin sağlık kuruluşunda tedaviyi reddetmesi halinde durum tutanakla tespit edilerek ivedilikle Cumhuriyet başsavcılığına ve şöNİM'e bildirilir. Bu tedbirin uygulanmasına ilişkin giderler, 44 /III'daki usul ve esaslara göre karşılanır.

Hâkim, 03.07.2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirler ile Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre velayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında da karar verebilir. Çocuk Koruma Kanunu'ndaki tedbirler, çocuğun öncelikle kendi aile ortamında korunmasını sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında alınacak tedbirlerdir ²¹⁷. Velayet, çocuğun menfaatlerinin korunmasına hizmet eden bir kurum olup velayetin düzenlenmesinde çocuğun güvenliği esas alınmaktadır. şiddet uygulayan, aynı zamanda ailenin geçimini sağlayan veya katkıda bulunan kişi ise hâkim, Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre nafakaya hkmedilmemiş olması kaydıyla, şiddet mağdurunun yaşam düzeyini göz önünde bulundurarak talep edilmese dahi tedbir nafakasına²¹⁸ hükmedebilir. Tedbir nafakasının tahsiline ilişkin hususlar 43. maddedeki usul ve esaslara göre yerine getirilir.

Kolluk amirinin alabileceği tedbirler şunlardır (Yönetmelik m.29): Bu hükme göre mlk amir tarafından alınabilecek barınma yeri sağlanmasına ve geçici koruma altına alınmasına ilişkin tedbirler, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde ilgili kolluk amirince de alınabilir. Kolluk amiri, evrakı en geç tedbirin alındığı tarihi takip eden ilk işgünü içinde mlk amirin onayına sunar. Mlk amir tarafından 48 saat içinde onaylanmayan tedbirler kendiliğinden kalkar.

şiddet tehdidinde veya küçük düşürmeyi içeren söz ve davranışlarda bulunmama tedbiri, uzaklaştırma ve konutun korunan kişiye tahsisi tedbiri, korunan kişinin bulunduğu yere yaklaşmama tedbiri ve yakınlara, tanıklara ve çocuklara yaklaşmama tedbiri ile ilgili, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde ilgili kolluk amirince alınabilir. Kolluk amiri evrakı en geç tedbirin alındığı tarihi takip eden ilk işgünü içinde hâkimin onayına sunar. Hâkim tarafından yirmi dört saat içinde onaylanmayan tedbirler kendiliğinden kalkar. Tatil günleri sürenin hesabına dâhildir. Srenin bitimi resmi tatil veya hafta sonuna rastlarsa, süre takip eden ilk iş günü sona erer.

---

²¹⁷SAđIROđLU , s.95.

²¹⁸Bořanma veya ayrılık davası açılmasından kararın kesinleşmesine kadar geçen süre için eşlerden ödeme gücü olan ihtiyacı olan diğer tarafa bakım ve geçimi için tedbir nafakası ödemekle yükümlüdür. CEYLAN, Ebru, Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, Doktora Tez, İstanbul Ocak 2006, s.35 vd.

6284 sayılı Kanun 'un önleyici kolluğu harekete geçiren risk değerlendirmesi ve risk yönetimi konularında yasal düzenlemeleri yapmamasının, kanımızca da haklı olarak bu Kanun'un önlemeye ilişkin hükümlerinin uygulanmasını keyfiliğe açık hale getirdiği ileri sürülmektedir²¹⁹.

4. Tedbir Kararlarının Verilmesi, İtiraz, Bildirimi, Uygulanması ve Kararlara Aykırılık

Tedbir kararının verilmesi, tebliğ ve gizlilik, Kanun m.8'de düzenlenmiştir. Bu hükme göre tedbir kararı, ilgilinin talebi, müdürlük, ŞÖNİM veya kolluk görevlileri ya da Cumhuriyet savcısının başvurusu üzerine verilir. Tedbir kararları en çabuk ve en kolay ulaşılabilecek yer hâkiminden, mülkî amirden ya da kolluktan talep edilebilir.

Tedbir kararı ilk defasında en çok 6 ay için verilebilir. Ancak şiddet veya şiddet uygulanma tehlikesinin devam edeceğinin anlaşılması hâlinde, Re'sen, korunan kişinin, müdürlük, ŞÖNİM veya kolluk görevlilerinin talebi üzerine, tedbirlerin süresinin veya şeklinin değiştirilmesine ya da aynen devam etmesine karar verilebilir.

Koruyucu tedbir kararı verilebilmesi için, şiddetin uygulandığı hususunda delil veya belge aranmaz. Önleyici tedbir kararı, geciktirilmeksizin verilir. Kararın verilmesi, Kanunun amacını gerçekleştirmeyi tehlikeye sokabilecek şekilde geciktirilemez.

Tedbir kararı, korunan kişiye ve şiddet uygulayana tefhim veya tebliğ edilir. Tedbir talebinin reddine ilişkin karar ise sadece korunan kişiye tebliğ edilir. Gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde ilgili kolluk birimi tarafından verilen tedbir kararı şiddet uygulayana bir tutanakla derhâl tebliğ edilir.

Tedbir kararının tefhim ve tebliğ işlemlerinde, tedbir kararına aykırılık hâlinde şiddet uygulayan hakkında zorlama hapsinin uygulanacağı ihtar yapılır.

Gerekli bulunması hâlinde, tedbir kararı ile birlikte talep üzerine veya Re'sen, korunan kişi ve diğer aile bireylerinin kimlik bilgileri veya kimliğini ortaya çıkarabilecek bilgileri ve adresleri ile korumanın etkinliği bakımından önem taşıyan diğer bilgileri, tüm resmi kayıtlarda gizli tutulur. Yapılacak tebligatlara ilişkin ayrı bir adres tespit edilir. Bu bilgileri hukuka aykırı olarak başkasına veren, ifşa eden veya açıklayan kişi hakkında 26.09.2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun ilgili hükümleri uygulanır.

Talep hâlinde ilgililere kişisel eşya ve belgelerinin kolluk marifetiyle teslimi sağlanır.

---

²¹⁹YENİSEY, Feridun, Uluslararası Sözleşmede Kadına Yönelik Şiddet Riskinin Değerlendirilmesi ve Türk Hukuku, Bahçeşehir Hukuk Fakültesi Kazancı Hukuk Dergisi, Yıl: 2012 C.8, S.97-98, s. 10.

Tedbir kararına, kararın tefhim veya tebliğ tarihinden itibaren 2 hafta içinde ilgililer tarafından Aile mahkemesine itiraz edilebilir. Hâkimin verdiği tedbir kararlarına itiraz üzerine dosya, o yerde aile mahkemesinin birden fazla dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye, son numaralı daire için birinci daireye, o yerde aile mahkemesinin tek dairesi bulunması hâlinde asliye hukuk mahkemesine, aile mahkemesi hâkimi ile asliye hukuk mahkemesi hâkiminin aynı hâkim olması hâlinde ise en yakın asliye hukuk mahkemesine gecikmeksizin gönderilir. İtiraz mercii, kararını 1 hafta içinde verir. İtiraz üzerine verilen kararlar kesindir (Kanun m.9).

Tedbir kararlarının bildirim ve uygulanması, bu Kanunun m.10 hükmünde düzenlenmiştir. Bu hükme göre, Bakanlığın ilgili il ve ilçe müdürlükleri ile verilen kararın niteliğine göre Cumhuriyet başsavcılığına veya kolluğa en seri vasıtalarla bildirilir. İlgili mercilere yapılan başvurular ile bu başvuruların kabul ya da reddine ilişkin kararlar, başvuru yapılan merci tarafından Bakanlığın ilgili il ve ilçe müdürlüklerine derhâl bildirilir. Korunan kişinin geçici koruma altına alınmasına ilişkin koruyucu tedbir kararı ile şiddet uygulayan hakkında verilen önleyici tedbir kararlarının yerine getirilmesinden, hakkında koruyucu veya önleyici tedbir kararı verilen kişilerin yerleşim yeri veya bulunduğu ya da tedbirin uygulanacağı yer kolluk birimi görevli ve yetkilidir. Tedbir kararının, kolluk amirince verilip uygulandığı veya korunan kişinin kollukta bulunduğu hâllerde, kolluk birimleri tarafından kişi, Bakanlığın ilgili il veya ilçe müdürlüklerine ivedilikle ulaştırılır; bunun mümkün olmaması hâlinde giderleri Bakanlık bütçesinin ilgili tertibinden karşılanmak üzere kendisine ve beraberindekilere geçici olarak barınma imkânı sağlanır. Tedbir kararının ilgililere tefhim veya tebliğ edilmemesi, kararın uygulanmasına engel teşkil etmez. Hakkında barınma yeri sağlanmasına karar verilen kişiler, Bakanlığa ait veya Bakanlığın gözetim ve denetimi altında bulunan yerlere yerleştirilir. Barınma yerlerinin yetersiz kaldığı hâllerde korunan kişiler; mülkî amirin, acele hâllerde kolluğun veya Bakanlığın talebi üzerine kamu kurum ve kuruluşlarına ait sosyal tesis, yurt veya benzeri yerlerde geçici olarak barındırılabilir. İşyerinin değiştirilmesi yönündeki tedbir kararı, kişinin tabi olduğu ilgili mevzuat hükümlerine göre yetkili merci veya kişi tarafından yerine getirilir.

Tedbir kararlarına aykırılık hali, Kanunun m.13 hükmünde düzenlenmiştir. Bu hükme göre, hakkında tedbir kararı verilen şiddet uygulayan, bu kararın gereklerine aykırı hareket etmesi hâlinde, fiili bir suç oluştursa bile ihlal edilen tedbirin niteliğine ve aykırılığın ağırlığına göre hâkim kararıyla üç günden on güne kadar zorlama hapsine tabi tutulur. Tedbir kararının gereklerine aykırılığın her tekrarında, ihlal edilen tedbirin niteliğine ve aykırılığın ağırlığına

göre zorlama hapsinin süresi 15 günden 30 güne kadardır. Ancak zorlama hapsinin toplam süresi 6 ayı geçemez. Zorlama hapsine ilişkin kararlar, Cumhuriyet başsavcılığınca yerine getirilir. Bu kararlar, Bakanlığın ilgili il ve ilçe müdürlüklerine bildirilir.

5. Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri, Destek Hizmetleri ve Kurumlararası Koordinasyon ve Eğitim

Şiddet önleme ve izleme merkezleri ile ilgili bu Kanunun m.14 hükmünde Bakanlığın, gerekli uzman personelin görev yaptığı ve tercihen kadın personelin istihdam edildiği, şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin vereceği, çalışmalarını 7 gün 24 saat esasına göre yürüten, çalışma usul ve esasları yönetmelikle belirlenen, şiddet önleme ve izleme merkezlerini kuracağı düzenlenmiştir. Kurulan merkezlerde, şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik izleme çalışmaları yapılır ve destek hizmetleri verilir.

Destek hizmetleriyle ilgili bu Kanunun m.15 hükmünde düzenlenmiştir. Şiddetin önlenmesi ve verilen tedbir kararlarının etkin olarak uygulanmasının izlenmesiyle ilgili şu destek hizmetleri sayılmıştır: a) Koruyucu ve önleyici tedbir kararları ile zorlama hapsinin verilmesine ve uygulanmasına ilişkin veri toplayarak bilgi bankası oluşturmak, tedbir kararlarının sicilini tutmak, b) Korunan kişiye verilen barınma, geçici maddi yardım, sağlık, adli yardım hizmetleri ve diğer hizmetleri koordine etmek, c) Gerekli hâllerde tedbir kararlarının alınmasına ve uygulanmasına yönelik başvurularda bulunmak, ç) Bu Kanun kapsamındaki şiddetin sonlandırılmasına yönelik bireysel ve toplumsal ölçekte programlar hazırlamak ve uygulamak, d) Bakanlık bünyesinde kurulan çağrı merkezinin bu Kanunun amacına uygun olarak yaygınlaştırılması ve yapılan müracaatların izlenmesini sağlamak, e) Bu Kanun kapsamındaki şiddetin sonlandırılması için çalışan ilgili sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yapmak.

Korunan kişilerle ilgili olarak şiddet önleme ve izleme merkezleri tarafından verilecek destek hizmetleri ise şunlardır: a) Kişiye hakları, destek alabilecekleri kurumlar, iş bulma ve benzeri konularda rehberlik etmek ve meslek edindirme kurslarına katılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmak, b) Verilen tedbir kararıyla ulaşılmak istenen amacın gerçekleşmesine yönelik önerilerde bulunmak ve yardımlar yapmak, c) Tedbir kararlarının uygulanmasının sonuçlarını ve kişiler üzerindeki etkilerini izlemek, ç) Psiko-sosyal ve ekonomik sorunların çözümünde yardım ve danışmanlık yapmak, d) Hâkimin isteği üzerine; kişinin geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal, ekonomik ve psikolojik durumu hakkında ayrıntılı sosyal araştırma raporu hazırlayıp sunmak, e) İlgili merci tarafından istenilmesi hâlinde, tedbirlerin

uygulanmasının sonuçları ve ilgililer üzerindeki etkilerine dair rapor hazırlamak, f) 29.05.1986 tarihli ve 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu hükümleri uyarınca maddi destek sağlanması konusunda gerekli rehberliği yapmak.

Şiddet uygulayanla ilgili olarak şiddet önleme ve izleme merkezleri tarafından verilecek destek hizmetleri ise şunlardır: a) Hâkimin isteği üzerine; kişinin geçmişi, ailesi, çevresi, eğitimi, kişisel, sosyal, ekonomik ve psikolojik durumu ile diğer kişiler ve toplum açısından taşıdığı risk hakkında ayrıntılı sosyal araştırma raporu hazırlayıp sunmak, b) İlgili makam veya merci tarafından istenilmesi hâlinde, tedbirlerin uygulanmasının sonuçları ve ilgililer üzerindeki etkilerine dair rapor hazırlamak, c) Teşvik edici, aydınlatıcı ve yol gösterici mahiyette olmak üzere kişinin;1) Öfke kontrolü, stresle başa çıkma, şiddeti önlemeye yönelik farkındalık sağlayarak tutum ve davranış değiştirmeyi hedefleyen eğitim ve rehabilitasyon programlarına katılmasına,2) Alkol, uyuşturucu, uçucu veya uyarıcı madde bağımlılığının ya da ruhsal bozukluğunun olması hâlinde, bir sağlık kuruluşunda muayene veya tedavi olmasına,3) Meslek edindirme kurslarına katılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmak.

Şiddet mağduru ile şiddet uygulayana yönelik hizmetler, zorunlu hâller dışında farklı birimlerde sunulur.

Kurumlararası koordinasyon ve eğitim Kanununun m.16 hükmünde düzenlenmiştir. Bu Kanun hükümleri yerine getirilirken kurumlararası koordinasyonu, Bakanlık gerçekleştirecektir. Kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, bu Kanunun uygulanmasıyla ilgili olarak kendi görev alanına giren konularda işbirliği ve yardımda bulunmak ve alınan tedbir kararlarını ivedilikle yerine getirmekle yükümlüdür. Gerçek ve tüzel kişiler, bu Kanun kapsamında Bakanlık çalışmalarını desteklemek ve ortak çalışmalar yapmak üzere teşvik edilir.

Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu ile ulusal, bölgesel ve yerel yayın yapan özel televizyon kuruluşları ve radyolar, ayda en az doksan dakika kadınların çalışma yaşamına katılımı, özellikle kadın ve çocukla ilgili olmak üzere şiddetle mücadele mekanizmaları ve benzeri politikalar konusunda Bakanlık tarafından hazırlanan ya da hazırlattırılan bilgilendirme materyallerini yayınlamak zorundadır. Bu yayınlar, asgari otuz dakikasını 17.00-22.00 saatleri arasında olmak üzere 08.00-22.00 saatleri arasında yapılır ve yayınların kopyaları her ay düzenli olarak Radyo ve Televizyon Üst Kuruluna teslim edilir. Bu saatler dışında yapılan yayınlar aylık doksan dakikalık süreye dâhil edilmez. Bu süreler Radyo ve Televizyon Üst Kurulu tarafından denetlenir. Televizyon kuruluşları ve radyolarda

yayınlanacak bilgilendirme materyalleri, Bakanlık birimleri tarafından üniversiteler, ilgili meslek kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının da görüşleri alınarak hazırlanır.

Bu Kanunda öngörülen görevlerin yerine getirilmesi sırasında kamu kurum ve kuruluşlarının personeli Bakanlık görevlilerine yardımcı olurlar.

Tüm kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, personel ve üyelerinin bu Kanunun etkin bir biçimde uygulanması amacıyla Bakanlığın hazırlayıp koordine edeceği, kadının insan hakları ile kadın erkek eşitliği konusunda eğitim programlarına katılmasını sağlanacaktır. İlköğretim ve ortaöğretim müfredatına, kadının insan hakları ve kadın erkek eşitliği konusunda eğitime yönelik dersler konulacaktır.

Sonuç

Son yıllarda tırmanan aile içi şiddet olayları kanımızca, sadece aile içindeki bir sorun değil bütün toplumun önemli bir sorunudur. Aile içi şiddetin ve kadına yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla son yıllarda ülkemizde önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Ancak yasal düzenlemelerin varlığı, toplumun bilinçlenmesi ve aydınlatılması için yeterli değildir, ayrıca insan haklarını ciddi ihlal eden şiddet davranışlarının sonucunda ortaya çıkan ağır zararlar konusunda bilgilendirici ve eğitici faaliyetlerin mutlaka yapılması zorunludur.

Demokratik bir ailede özellikle aile üyeleri arasında birbirine saygının, güvenin ve sevginin egemen olduğu bir ailede, aile içi şiddetin görülme olasılığı enderdir. Şiddetin ortaya çıktığı aile yapısı da ciddi olarak incelenmesi gereken bir konudur. Ülkemizde özel ihtisas mahkemesi olan Aile mahkemeleri, ailede görülen şiddetle ilgili hukuki sorunların çözümünde önemli bir role sahiptir.

Kadının aile içi şiddete karşı korunması bakımından gerek tarafı olduğumuz uluslararası sözleşmelerde gerekse iç hukuk mevzuatımızda önleyici yasal hükümler yeterlidir. Sorunun artarak büyümesinde sebep, farklı alandaki yasal uygulamaların varlığıdır. Ayrıca yasalarla eylem ve söylemlerin farklılığı birbiri ile çelişmesidir.

Kadına karşı şiddeti önlemede uluslararası sözleşmeler gereği devletler, yükümlülüklerini sadece kâğıt üzerinde uygulamakla değil, bunları hayata geçirmekle de sorumludurlar. Kadınlara yönelik şiddeti önlemek için erkek farkındalığı yaratılmalıdır. Eğitim sisteminde kadın erkek eşitliğinin önemi vurgulanmalıdır. Kitle iletişim araçları ile toplumun kadının toplumda yeri konusunda duyarlılığı artırılmalıdır.

6284 Sayılı Kanun ile şiddetle mücadelede ve şiddetin önleminde önemli adımlar atılmıştır. Özellikle İstanbul Sözleşmesinde yer alan koruyucu ve önleyici tedbirlere ilişkin talepler ve etkin yaptırım uygulamasının yeni yasada ifadesini bulmuştur. Şiddete uğrayan ve şiddete uğrama tehlikesi bulunan kişilerin kapsamı genişletilmiştir. Kanun ‘un uygulamasında Anayasa, uluslararası sözleşmeler ve özellikle İstanbul Sözleşmesi’nin esas alınacak olması, şiddet mağduruna temel insan haklarına ve kadın erkek eşitliğine duyarlı, sosyal devlet ilkesine uygun adil, etkili ve süratli destek ve hizmet verilmesi, şiddet önleme ve izleme merkezlerinin kurulacak olması ile şiddetle mücadeleyi kurumsal hale getirmesi, şiddet, aile içi şiddet ve ev içi şiddetin ayrıntılı tanımının yapılmış olması, koruyucu tedbirlere ilişkin kararların aile mahkemesi hakimince verilmesi yanında, mülki amire de bazı tedbirlerin alınması konusunda görev verilmesi ve gecikmesinde sakınca bulunan durumlarda barınma yeri sağlanması ve rehberlik ve psikolojik rehberlik hizmetinin verilmesi için kolluk amirine de yetki verilmiş olması, şiddet ve şiddet uygulama tehlikesinin varlığı durumunda herkesin bu durumu resmi makamlara ihbar edebilmesi, tedbir kararını ihlal eden hakkında fiili bir suç oluştursa da ihlal edilen tedbirin niteliğine göre hakimün üç günden on güne kadar zorlama hapsi verilmesi başlıca olumlu gelişmelerdir. Şiddet kapsamına girenlerin kapsamına şiddete uğrayan ve şiddete uğrama tehlikesi olan aile bireyleri ve tek taraflı ısrarlı takip mağdurunun da alınması ve bütün şiddet türlerinde kanundaki tedbirlere başvurulmasının kabul edilmiş olması, şiddete karşı atılan önemli adımlardır. Özellikle yeni Kanunun uygulanması hayati tehlikesi olan şiddet mağdurlarının korunmasında önemli rol oynayacaktır.

Ancak 6284 sayılı Kanun ‘un önleyici kolluğu harekete geçiren risk değerlendirmesi ve risk yönetimi konularında yasal düzenlemeleri yapmaması bu Kanun’un önlemeye ilişkin hükümlerinin uygulanmasını keyfiliğe açık hale getirmektedir. Ayrıca şiddet uygulama tehlikesinin varlığını belirlemede açık, ani yakın tehlike gibi bir kritere yer vermemesi nedeniyle uygulamada Anayasa ‘da teminat altına alınan hak ve özgürlüklerin ihlaline neden olabilecek ciddi sorunlar doğabilir.

KAYNAKÇA

AKINTÜRK, Turgut / KARAMAN, Derya Ateş, Türk Medeni Hukuku İkinci Cilt, Aile Hukuku, Yenilenmiş On beşinci baskı, İstanbul 2013.

BEŞPINAR, A. İnci, Sığınma Evleri ve Sığınma Evlerine Giden Süreç, Namus Cinayetleri /Töre Değil Ataerki, İstanbul 2010.

CEYLAN, Ebru, Türk Hukukunda Aile İçi Şiddet ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesiyle İlgili Yeni Düzenlemeler, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Kasım-Aralık 2013, Yıl: 26, S.109, s.13-54.

CEYLAN, Ebru, Türk Hukukunda Kadın Hakları El Kitabı, İstanbul Aydın Üniversitesi ve Küçükçekmece Belediyesi Kent Konseyinin katkılarıyla basılan, İstanbul 2011 (Yayın Danışma Kurulu: Dr. Mustafa Aydın, Şaban Gülbahar, Prof. Dr. Yadigar İzmirli, Editörler: Yrd.Doç.Dr. Ebru Ceylan, Semra Aydın Avşar).

CEYLAN, Ebru, Türk Hukukunda Aile Mahkemelerinin Yasal Çerçevesi ve Uygulama Sorunları, Legal Hukuk Dergisi, Aralık 2010 Yıl: 8, S. 96, s. 4265-4284.

CEYLAN, Ebru, Türk ve İsviçre Hukukunda Boşanmanın Hukuki Sonuçları, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, Doktora Tezi, İstanbul Ocak 2006.

DEMİRKİR ÜNLÜ, Müge, Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddet, İstanbul 2012.

DURAL, Mustafa, ÖĞÜZ, Tufan / GÜMÜŞ, Alper: Türk Özel Hukuku, C. III, Aile Hukuku, Gözden geçirilmiş ve yenilenmiş 7. Baskı, İstanbul 2013.

MOROĞLU, Nazan, Kadının İnsan Haklarına Yönelik Uluslararası Sözleşmeler, Kadın Hakları Adli Yardım Eğitim Seminerleri, İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezinin Meslekiçi Eğitim Seminer Programı, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2013, s.27-39.

MOROĞLU, Nazan, Uluslararası Sözleşmelerde ve Türk Hukukunda Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesi, Bahçeşehir Hukuk Fakültesi Kazancı Hukuk Dergisi, Yıl: 2012 C.8, S.97-98, s.20-32.

MOROĞLU, Nazan, Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi, 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl: 2012, Mart-Nisan S.99, s.357-380.

ÖZTAN, Bilge, Aile Hukuku, İstanbul 2004.

TUSKAN, Aydeniz Alisbah, Toplumsal Cinsiyet, Toplumda Kadına Bıçılan Roller, Çözümleri ve Kadınların Adalete Erişiminde İstanbul Barosu'nun Rolü, Kadın Hakları Adli Yardım Eğitim Seminerleri, İstanbul Barosu Kadın Hakları Merkezinin Meslekiçi Eğitim Seminer Programı, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2013, s.19-25.

Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği “Kadına Yönelik Şiddetin ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi”, Kadına ve Aile İçi Şiddete Son Vermek İçin Elele, Genişletilmiş 2. Baskı, Yayına Hazırlayan: Nazan Moroğlu, İstanbul 2012.

SAĞIROĞLU, Mehmet şerif, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, İstanbul 2013.

şAHİN, Cumhuri, İstanbul Sözleşmesi'nin Ailenin Korunması ve Kadına Karşı şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerindeki Etkisi, Bahçeşehir Hukuk Fakóltesi Kazancı Hukuk Dergisi, Yıl: 2012 C.8, S.97-98, s.17-19.

YENİSEY, Feridun, Uluslararası Sözleşmede Kadına Yönelik şiddet Riskinin Değerlendirilmesi ve Türk Hukuku, Bahçeşehir Hukuk Fakóltesi Kazancı Hukuk Dergisi, Yıl: 2012 C.8, S.97-98, s.10-13.

ÜLKEMİZDE ÇOCUKSUZ KADINLARIN TEDAVİ KONUSUNDAKİ HAKLARININ DİĞER ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Doç. Dr. Güliz ONAT,

İstanbul Aydın Üniversitesi,

Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölüm Başkanı

gulizonat@aydin.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Dilek COŞKUNER POTUR,

Marmara Üniversitesi,

Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölüm

dilekcp@yahoo.com

ÖZET

Ülkemizde yaşayan bayan TÜ 42 yaşında ve hiç çocuk sahibi olamamış bir Türk vatandaşıdır. TÜ uzun yıllar çocuk hasretiyle yanmış, ancak tüplerinin tıkalı olması nedeniyle gebe kalamamıştır. Ayrıca tüp bebek maliyetlerinin yüksek oluşundan kaynaklı bir türlü tedavi şansı elde edememiştir. Etrafındakiler ve akrabaları tarafından doğurganlık yeteneğinin olmamasına bağlı dışlanmış, sosyal olarak damgalanmış ve eşi ile de evlilik ilişkilerinde sorunlar yaşamaya başlamıştır. Eşi onu boşamak ve doğurganlık yeteneği olan bir başka kadınla evlenmekle ilgili tehdit etmektedir.

Ülkemizde bayan TÜ'nün sosyal güvenlik kurumu (SGK) kapsamında tüp bebek tedavilerinden yararlanabilmesinin şartlarından birisi 23-39 yaş aralığında olmasıdır. Maalesef yaşının bu aralık dışında kalmasından dolayı SGK'dan yararlanamamaktadır ve yaklaşık maliyeti 4500 dolar olan tedavi masraflarının tümünü kendisi karşılamak durumundadır. SGK'nın diğer şartları arasında; son üç yıl içinde tedavilerden sonuç alamamış olmasını kanıtlaması ve evlilik şartı aranmaktadır. Yani yaşı uygun aralıkta dahi olsaydı bile, eşinin onu boşaması durumunda SGK'dan yararlanmayacaktı. Ayrıca ülkemizdeki yönetmelik gereği (30 Eylül 2014 tarihli 29135 sayılı yönetmelik) yardımcı üreme teknikleri (YÜT) sadece evli çiftlere uygulandığı için, SGK'dan yararlanmaksızın herhangi bir YÜT tedavisi

göremeyecekti. Evli olsaydı bile ülkemizde sperm/yumurta bağıışı ile gebe kalmak ve taşıyıcı annelik yasaklandığı için yine gebe kalma şansı azalacaktı.

TÜ'nün SGK'dan yararlanmak için tüm şartları taşıdığını farz edersek; SGK'nın sadece 3 denemeyi ve ilaç masrafları için kurul raporu çıkaramadığı durumda ise %80'ini karşıladığını görecektik. Ayrıca TÜ, ilk deneme için masrafların %25'ini (300 lira), ikinci denemede %30'unu (360 lira) kapsayan bir katkı payı ödemek zorunda kalacaktı.

Bayan TÜ Türkiye yerine Avusturalya'da yaşasaydı, hem devlet destekli ödemeler konusunda sınırsız hakkı olurdu, hem de taşıyıcı annelik, sperm/yumurta bağıışı, taşıyıcı annelik gibi konularda yasaklanmazdı.

“Üreme” insanın doğuştan getirdiği bir haktır. Sonuç olarak bayan TÜ Türkiye'deki yasal çerçevenin kısıtlayıcı ve kendisi için uygun olmamasından dolayı, en temel insan haklarından biri olan “üreme hakkı”ndan yoksun bırakılmaktadır.

ÜLKEMİZDE ÇOCUKSUZ KADINLARIN TEDAVİ KONUSUNDAKİ HAKLARININ DİĞER ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI

Bu çalışmada aşağıda sunulan örnek vaka üzerinden Türkiye'de çocuksuz kadınların yardımcı üreme teknikleri konusundaki hak ve sınırlılıkları; ülkemizde yardımcı üreme teknikleri uygulama esaslarını belirleyen 30 Eylül 2014 tarihli 29135 sayılı “Üremeye Yardımcı Tedavi (ÜYT) Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik” kapsamında değerlendirilecektir. Ayrıca konuyla ilgili diğer dünya ülkelerindeki uygulamalar ve uluslararası uzman kuruluşların bu konudaki yaptığı açıklamalar ile karşılaştırmalar yapılacaktır.

ÖRNEK VAKA: Ülkemizde yaşayan bayan TÜ 42 yaşında ve hiç çocuk sahibi olamamış bir Türk vatandaşıdır. TÜ uzun yıllar çocuk hasretiyle yanmış, ancak tüplerinin tıkalı olması nedeniyle gebe kalamamıştır. Ayrıca tüp bebek maliyetlerinin yüksek oluşundan kaynaklı bir türlü tedavi şansı elde edememiştir. Etrafındakiler ve akrabaları tarafından doğurganlık yeteneğinin olmamasına bağlı dışlanmış, sosyal olarak damgalanmış ve eşi ile de evlilik ilişkilerinde sorunlar yaşamaya başlamıştır. Eşi onu boşamak ve doğurganlık yeteneği olan bir başka kadınla evlenmekle ilgili tehdit etmektedir.

GİRİŞ

30 Eylül 2014 tarihli 29135 sayılı “Üremeye Yardımcı Tedavi (ÜYT) Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik; çocuk sahibi olamayan evli

çiftlerden, tıbben uygun görülenlerin üremeye yardımcı tedavi metotları vasıtasıyla çocuk sahibi olmaları için yapılacak uygulamanın esaslarını, bu uygulamayı yapacak merkezlerin açılması, çalışması ve denetlenmesi ile ilgili usul ve esasları düzenlemek amacıyla yürürlüğe girmiştir.

Yönetmelikte geçen “üremeye yardımcı tedavi: anne adayının yumurtası ile kocanın spermının çeşitli yöntemlerle döllenmeye daha elverişli hale getirilerek, gerektiğinde vücut dışında döllenmesini sağlayıp, gametlerin veya embriyonun anne adayına transferini kapsayan ve modern tıpta bir tıbbi tedavi yöntemi olarak kabul edilen uygulamaları” ifade eder.

Yönetmeliği hizmet sunumuna ilişkin esaslar açısından incelediğimizde;

- 1- Evlilik şartı
- 2- Üreme hücre ve dokularının saklanmasına yönelik kısıtlama
- 3- Embriyo saklama
- 4- Sperm ve ovum donasyonu
- 5- Taşıyıcı annelik
- 6- Embriyo transfer sayısında kısıtlama
- 7- Redüksiyon işlemine yönelik kısıtlama
- 8- Cinsiyet belirlemeye yönelik kısıtlama
- 9- Klonlama başlıkları altında incelemek mümkündür.

1- Evlilik şartı: Ülkemizde homolog döllenmeye izin verilmektedir. Homolog döllenme; evlilik içinde yapılan yapay döllenmedir. Ülkemizde evli olmayan kadınlar yasal olarak yardımcı üreme tekniklerinden yararlanamazlar, sperm ve ovum bankaları, taşıyıcı annelik gibi bu alandaki diğer uygulamalara da yasal olarak izin verilmemektedir.

Bayan TÜ, evli olmasına rağmen, çocuk sahibi olamamaktan dolayı eşi tarafından boşanmakla tehdit edilmektedir. Eşinin onu boşaması durumunda evlilik şartını yerine getiremediğinden dolayı bir kadının en doğal hakkı olan “annelik hakkı” için SGK’dan yararlanmayacaktır.

2-Üreme hücre ve dokularının saklanmasına yönelik kısıtlama: Ülkemizde aşağıda belirtilen tıbbi zorunluluk halleri dışında üreme hücreleri ve gonad dokularının saklanması yasaktır. Üreme hücreleri ve gonad dokularının saklanmasını gerektiren tıbbî zorunluluk halleri şunlardır:

a) Kadın ve erkeklerde;

- Kemoterapi ve radyoterapi gibi gonad hücrelerine zarar veren tedaviler öncesinde,
- Üreme fonksiyonlarının kaybedilmesine yol açacak olan ameliyatlara (testislerin ve overlerin alınması vb.) öncesinde,

b) Erkeklerde;

- Cerrahi yöntemlerle sperm elde edilmesi halinde,
- Çok az sayıda sperm olması (kriptozoospermi) durumunda.

c) Kadınlarda;

- Düşük over rezervi olup henüz doğurmamış veya aile öyküsünde erken menopoz hikâyesinin üç uzman tabipten oluşan sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi durumunda.

Bayan TÜ'nün yaşının 42 olduğu göz önüne alındığında, over rezervinin azaldığını ön görmek mümkündür. Bu durumda yumurta ya da yumurtalık dokusunun saklanması seçeneği gündeme gelmektedir. Ancak yönetmelik gereği bayan TÜ'nün, yukarıda bahsedilen tıbbi zorunluluk hallerini taşımadığı için, üreme hücre ya da dokusunu saklamaya yasal izni yoktur.

3- Embriyo saklama: Ülkemizde homolog döllenme ile elde edilen embriyoların beş yıla kadar saklanmasına izin verilmektedir. Embriyo transferinin tüm sorumluluğunun ve ücretinin talep edene aittir.

Bayan TÜ, eşi ile evli kalır ve sağlıklı bir embriyo elde edilirse beş yıl süre ile bu embriyoyu saklama hakkına sahiptir. Ancak beş yıl içerisinde eşinden boşanması durumunda embriyo imha edilecektir. Ayrıca SGK, embriyo dondurma masraflarını karşılamadığı için tüm masraflar kendisine ait olacaktır.

4- Sperm ve ovum donasyonu: Ülkemizde heterolog döllenmenin bütün şekilleri (sperm ve yumurta bağıışı, embriyo nakli ve taşıyıcı annelik) yasaklanmıştır. **Heterolog döllenme;** evli çiftlerin kendi sperm ve yumurtalarının kullanılmaması durumunda donör üreme hücrelerinin ya da embriyosunun kullanılması durumudur. Ülkemizde çiftlere sadece kendilerine ait üreme hücreleri uygulanır.

Bayan TÜ'nün over rezervi azaldığı (yumurta sayısı az) için bir başkasının yumurtasını kullanarak anne olma olabileceken, ülkemizde yönetmelik buna izin vermemektedir. Ya da eşinden ayrılması durumunda bir başka erkeğin spermi ile hamile kalamayacaktır.

Gamet donasyonunun (üreme hücresi bağışı) yasallığı ve ticarileşmesi pek çok ülkede sosyokültürel ve dinsel normların etkisi altındadır. Avusturalya, Kanada, Fransa, Yunanistan, Kore, Hollanda ve Vietnam'da donasyona yasal olarak izin verilirken, donöre ücret ödenmesi yasaklanmıştır. İspanya ve Çek Cumhuriyeti'nde bazı ödemelere izin verilir. Tam tersine Amerika'da ise embriyo donasyonunda donöre ücret ödenmesi yasakken, gamet donasyonunda serbesttir. Amerika'da bu serbestlik karşısında, gün geçtikçe büyüyen bir arz-talep pazarı oluşmaktadır (Chambers, 2013).

Görüldüğü gibi bayan TÜ, Türkiye yerine yukarıda belirtilen herhangi bir ülkede yaşasa idi; üreme hücresi bağışı yöntemi ile anne olabilecekti.

Dünya Tabipler Birliği donasyonun, danışmanlığı takiben olmasını ve donörü zorlama dahil her türlü istismardan kaçınılması kontrol altında gerçekleşmesini önermektedir. Donasyonu özendirmek için para ya da ücretsiz/düşük ücretli tedavi önermenin uygun olmadığını; donöre ise masraflarının karşılanması için belli miktarlarda para ödenmesinin makul olduğunu açıklamıştır. (<http://www.wma.net/en/30publications/10policies/r3/>. Erişim Tarihi: 29-11-2014).

5- Taşıyıcı Annelik: Ülkemizde taşıyıcı annelik yasaklanmıştır. Çoğu Avrupa ülkesinde de taşıyıcı anneliğin yasaklanmıştır. Bazı Avrupa ülkelerinde ise yasaklı olmamasına rağmen, uygulanmada yaygın değildir. Taşıyıcı anneliğe İngiltere ve İsrail'de izin verilmektedir.

(<http://www.eshre.eu/~media/emagic%20files/SIGs/Psychology/Guidelines.pdf>).

Tüm dünya ülkeleri genelinde taşıyıcı anneliğe çekimser yaklaşılmaktadır. Bayan TÜ'nün Türkiye'de taşıyıcı annelik ile çocuk sahibi olması yönetmelik gereği yasaklanmıştır.

Dünya Tabipler Birliği ise tıbbi nedenlerden dolayı bir çocuğu taşıyamayan bir kadının, mevcut yasalar veya ulusal tıp birliğinin ya da diğer ilgili örgütlerin etik kodlarına aykırı olmadıkça kullanılabilmesini belirtilmektedir. Taşıyıcılık uygulandığında, bu uygulamaya dahil olan tüm tarafların haklarının koruma altında olması gerekliliği vurgulanmaktadır (DTB, 2006).

6- Embrio sayısı kısıtlaması: Ülkemizde çoğul gebeliklerin önlenmesi amacıyla ilgili yönetmeliğin Ek-17'de belirtilen yasaklar arasında madde 7'de embriyo transfer sayısına bazı kısıtlamalar getirilmiştir. Bu kapsamda; 35 yaşa kadar birinci ve ikinci uygulamada tek embriyo, üçüncü ve sonraki uygulamalarda iki embriyo, 35 yaş ve üzerinde tüm uygulamalarda en fazla iki embriyo transfer edilebilir.

Bu madde jinekolojlar tarafından eleştirilmektedir. Embriyo transferinde tek kriterin hasta yaşı olmaması gerektiği, embriyo kalitesi, hastanın daha önceki başarısız girişimleri ve sağlık durumunun da de dikkate alınması gerektiği Amerikan Üreme Tıbbi Derneği (ASRM) tarafından da savunulmaktadır

([http://www.asrm.org/uploadedFiles/ASRM_Content/News_and_Publications/Practice_Guide_lines/Guidelines_and_Minimum_Standards/Guidelines_on_number_of_embryos\(1\).pdf](http://www.asrm.org/uploadedFiles/ASRM_Content/News_and_Publications/Practice_Guide_lines/Guidelines_and_Minimum_Standards/Guidelines_on_number_of_embryos(1).pdf)).

ASRM 2013 yılında embriyo transfer sayısı ile ilgili bir görüş birliği yayınlamıştır. Buna göre; transfer edilecek embriyo sayısı hastanın yaşı, tıbbi durumu, embriyonun kalitesi, dondurma seçenekleri ve teknolojik gelişmelerin takip edildiği klinik deneyimlere göre belirlenerek, **bireyselleştirilmiş program** dahilinde gerçekleşmelidir. Bireyselleştirilmiş programa ait verilerin olmadığı durumda kadının yaşı dikkate alınarak transfer sayısına karar verilir ([http://www.asrm.org/uploadedFiles/ASRM_Content/News_and_Publications/Practice_Guide_lines/Guidelines_and_Minimum_Standards/Guidelines_on_number_of_embryos\(1\).pdf](http://www.asrm.org/uploadedFiles/ASRM_Content/News_and_Publications/Practice_Guide_lines/Guidelines_and_Minimum_Standards/Guidelines_on_number_of_embryos(1).pdf)).

Bayan TÜ için ülkemizde en fazla iki embriyo transferi yapılabilmektedir.

7- Redüksiyon işlemine yönelik sınırlama: Ülkemizde ÜYT teknikleri kullanılarak oluşan çoğul gebeliklerde embriyonal ya da fetal redüksiyon yapılamaz. Ancak tıp fakültesi hastaneleri ve Bakanlığa bağlı eğitim hastanelerinden alınan durum bildirir heyet raporuna göre redüksiyon işlemi yapılabilir

(<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/09/20140930.pdf>).

Bayan TÜ için iki embriyo transferi yapılabileceğinden, embriyolardan birinin redükte edilmesi yasaklanmıştır. Ancak heyet raporu doğrultusunda bu işleme izin verilmektedir.

Dünya Tabipler Birliği; istenilenin tercihen iki embriyo olduğunu, üçten fazla embriyo transferinin olmaması gerektiği konusunda görüş bildirmiştir. Üçten fazla embriyo transferinin olduğu durumlarda ise, selektif embriyo redüksiyonunu önermektedir. Ancak redüksiyonun nedeninin hastaya ayrıntılı anlatılması ve aydınlatılmış onamının alınması gerektiğini vurgulamaktadır (DTB, 2006).

8- Cinsiyet belirlemeye yönelik kısıtlama: Ülkemizde “Cinsiyetle ilgili ciddi bir kalıtsal hastalıktan kaçma hali hariç, doğacak çocuğun cinsiyetini belirleme amaçlı gonad ve/veya embriyo seçimi ve transferi yapılamayacağı” belirtilmektedir (Ek 17-madde 8).

Dünya Tabipler Birliği de benzer şekilde hekimin cinsiyete bağlı ciddi hastalığın geçişinden kaçınmak ve hayatın korunması amacı olmaksızın cinsiyet tayininden kaçınmasını önerir

(DTB, 2006).

Tüm dünya ülkeleri cinsiyet belirlemeye karşı oldukça sert tedbirler almışlardır. Türkiye’de de bu yaklaşım geçerlidir. Bayan TÛ ciddi bir kalıtsal hastalık hali olmadığı müddetçe, embriyonun cinsiyetini belirleyemez.

9- Klonlama: Klonlama; terapötik ve üreme amaçlı klonlama olmak üzere ikiye ayrılır. Terapötik klonlamada, hasta organ ya da dokunun kopyalanması söz konusu iken, üreme amaçlı klonlama da memeli türünün birebir tümüyle aynısı kopyalanır. Ülkemizde olduğu gibi neredeyse tüm dünya ülkelerinde üreme amaçlı klonlama yasaklanmış durumdadır. Dünya Tabipler Birliği Yeni Delhi/Hindistanda’ki Ekim 2009’da 60. Konsey toplantısında üreme amaçlı klonlamaya karşı çıktıklarını, çoğu ülkede üreme amaçlı yapılan klonlamanın terapötik klonlamadan daha fazla etik problemlere yol açtığını, hekimlerin ülkelerindeki yasalar ve tıp etiği kodları doğrultusunda hareket etmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Bu konuda araştırma yapan hekim/araştırmacı doktor ve bilim adamlarını bu konudaki bilimsel, etik ve yasal konular tümüyle belirlenmeden insanda kopyalama çalışmalarına katılmaktan gönüllü olarak vazgeçmeye” çağırır (DTB, 2009).

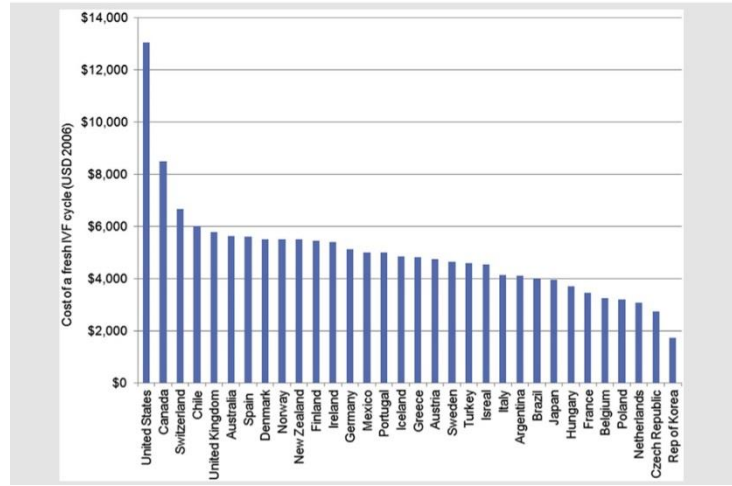
YARDIMCI ÜREME TEKNİKLERİ (YÛT) MAALİYETLERİ

YÛT maliyetleri direkt ve indirekt maliyetler olmak üzere gruplandırılır. Direkt maliyet içinde; muayene ücretleri, hormonlar ve ilaçlar, laboratuvar ve embriyoloji hizmetleri, tıbbi işlemler, hastane masrafları, hemşirelik ve danışmanlık hizmetleri, uygulama ve genel masraflar bulunmaktadır. İndirekt maliyette ise; tedavi komplikasyon masrafları (overian hiper stimülasyon sendromu gibi), hastanın ulaşım masrafları, iş üretkenliği kayıpları ve en çokta çoğul doğuma bağlı çoğul bebek bakım masrafları bulunmaktadır (Chambers, 2013).

Aralarında Amerika Birleşik Devletleri gibi yüksek gelir seviyesine sahip devletlerin ve orta gelirli ülkelerin olduğu 32 ülkede 2006 yılındaki YÛT direkt maliyet kıyaslamasına göre; tek bir IVF siklüsünün maliyetinin 1.800-13.000 Amerikan doları arasında değişmekte olduğu, ortalamasının ise 4.950 Amerikan doları olduğu bildirilmektedir. Ülkeler arasında en pahalı maliyetin 13.000 Amerikan doları ile Amerika Birleşik Devletleri’nde olduğu görülmektedir (Şekil 1). Bu çalışmaya göre Türkiye’de bir IVF siklüsü başına düşen maliyet ortalama 4.500 Amerikan dolarıdır (Chambers, 2013). Ülkeler arası maliyetlerin karşılaştırıldığı ancak tahmini verilere dayalı olan bir başka kaynakta ise Türkiye’deki maliyetin 1600 Euro olduğu ve düşük maliyetli ülkeler arasında sayıldığı belirtilmektedir (<http://fertility.treatmentabroad.com/about-infertility/faqs/how-much-does-ivf-cost>). Hatta

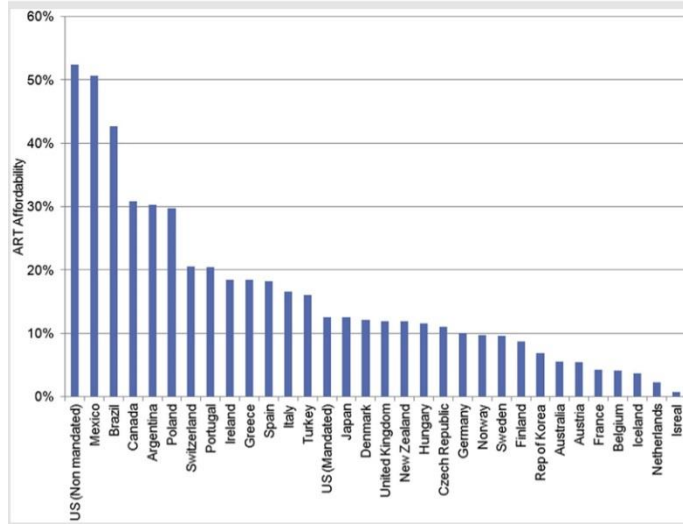
ülkemizde maliyetlerin düşük oluşunun, yurt dışından hasta çekmek için ülkemizdeki merkezlerce kullanılan bir yöntem olduğu göze çarpmaktadır (http://www.turkey-ivf.com/ivf/ivf_team_in_turkey.html). Yurt içi kaynaklar ise ülkemizde ilaç masrafları dahil tüp bebek tedavisinin 4.000-10.000 TL arasında olduğunu belirtmektedir

(<http://www.sgk.com.tr/419-Haber-sgk-kesenin-agzini-acti-turkiye-tup-bebekte-dunya-7'ncisi-oldu.html> ; <http://blog.milliyet.com.tr/tup-bebek-fiyatları-2014/Blog/?BlogNo=448547>). Günümüzde Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), tüp bebek masraflarının yaklaşık 1200 TL'sini, ilaç masraflarının da %80'ini karşılamaktadır (<http://www.sgk.com.tr/419-Haber-sgk-kesenin-agzini-acti-turkiye-tup-bebekte-dunya-7'ncisi-oldu.html>).

Şekil 1. Ülkelerin 2006/2007 yılındaki üçüncü parti ödeneklerinden önceki durumlarına göre, IVF siklusu başına düşen maliyet. Maaliyet hesaplamasına ilaçlar dahil edilmiştir (Chambers, 2013).

Maaliyetlerin bu kadar yüksek olmasına karşılık çiftlerin ödeyebilirlik durumlarına bakıldığında; ödeyebilirliğin an az Amerika'da olduğunu görmekteyiz. Ödeyebilirlik oranı; bir IVF siklus maliyetinin, bir kişinin yıllık net kazancının %100'ü içindeki payı olarak tanımlanmıştır. Buna göre Amerika'da bir kişi YÜT ile çocuk sahibi olabilmek için yıllık kazancının yarısından fazlasını (%53) tedavi masraflarına harcamak durumundadır. Amerika'yı, Meksika (%51), Brezilya (%43) ve Kanada (%31) takip ederken; Türkiye'de ödeyebilirlik oranının %18'lerde olduğu görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. 2006/2007 yılındaki ödeyebilirlik oranları. Ödeyebilirlik oranları; bir IVF siklus maliyetinin, bir kişinin yıllık net kazancına göre oranı belirlenerek hesaplanmıştır. Net kazanç, OECD (Organization for Economic Co-operation and Development) metoduna göre hesaplanmıştır (Chambers, 2013).

Bayan TÜ'nün tedavisinin maaliyeti açısından bakıldığında; Türkiye'de yaptırmasının maliyet-etkin olduğu söylenebilir. Ancak ödeyebilirlik oranları açısından değerlendirildiğinde, 4 ile 10 bin lira maaliyeti olduğu bildirilen bir tedavinin, ülkemizin asgari maaşını dikkate alındığında oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bayan TÜ, SGK engeline yaşı dolayısıyla takıldığı için, tüm maaliyeti kendisi karşılamak zorundadır.

ÜLKEMİZDE SOSYAL GÜVENLİK KURUMUNU KAPSAMINDAKİ UYGULAMALAR

Ülkemizde SGK 5510 sayılı Kanununun 63 üncü maddesi gereğince, SGK tarafından karşılanan YÜT tedavi masraflarında iki siklus karşılanırken, 10 Ekim 2014 tarihli SGK "Sağlık Uygulama Tebliği"nde sayı üçe çıkarılmıştır

(http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/mevzuat/yururlukteki_mevzuat/tebligler).

Ayrıca tedavinin karşılanabilmesi için çiftlerin aşağıda belirtilen kriterleri karşılaması gerekmektedir.

Evli olmakla birlikte çocuk sahibi olmayan genel sağlık sigortalısı kadın ise kendisinin, erkek ise karısının;

- 1) Yapılan tıbbî tedavileri sonrasında normal tıbbî yöntemlerle çocuk sahibi olamadığının ve ancak yardımcı üreme yöntemi ile çocuk sahibi olabileceğinin kurumca yetkilendirilen sağlık hizmet sunucuları/sağlık kurulları tarafından tıbben mümkün görülmesi,
- 2) 23 yaşından büyük, 39 yaşından küçük olması,
- 3) Son üç yıl içinde diğer tedavi yöntemlerinden sonuç alınamamış olduğunun kurumca yetkilendirilen sağlık hizmet sunucuları/sağlık kurulları tarafından belgelenmesi,
- 4) Uygulamanın yapıldığı tıbbî merkezin kurum ile sözleşme yapmış olması,
- 5) En az beş yıldır genel sağlık sigortalısı veya bakmakla yükümlü olunan kişi olup, 900 gün genel sağlık sigortası prim gün sayısının olması,

Bu şartlarının birlikte gerçekleşmesi halinde en fazla üç deneme ile sınırlı olmak üzere yardımcı üreme yöntemi tedavileri ile bir hastalığın tedavisinin başka tıbbî bir yöntemle mümkün olmaması ve kurumca yetkilendirilen sağlık hizmet sunucuları/sağlık kurulları tarafından tıbben zorunlu görülmesi halinde yardımcı üreme yöntemi tedavileri karşılanmaktadır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5510.pdf>).

10 Ekim 2014 tarihli SGK Sağlık Uygulama Tebliği'ndeki diğer önemli değişiklikler ise şöyledir:

- İkinci evliliklerinden çocuk sahibi olamayan kişilerin daha önceki evliliklerinden çocuğunun olmaması şartı kaldırılmıştır.
- Harp/vazife malulleri ve eşleri ile gazi ve eşlerine yönelik olarak Genel Sağlık Sigortası kapsamındaki diğer kişilere uygulanan; son üç yıl içerisinde YÜT tedavisinden yanıt alamama ile 5 yıl ve 900 prim gün sayısı koşulu kaldırılmıştır. Böylece YÜT uygulamaları için bu gruba ayrıcalık sağlanmıştır.

Ülkemizde çiftlerin SGK ile sözleşmesi olan YÜT Merkezlerinde SGK kapsamında tedavi görebilmesi için 300-360 lira arasında katkı payı ödemesi yapması gerekmektedir. SGK her deneme için merkeze 1200 lira öder. Çiftler birinci deneme de bu rakamın %25'ini (300 lira), ikinci deneme için ise yüzde 30'unu (360 lira) öder. Tedavide kullanılan ilaçların tamamının SGK tarafından karşılanması için Sağlık Kurulu raporu alınması gerekir. Raporun alınmaması halinde ilaç tutarının %20'si hasta tarafından ilaç katkı payı ödenir (Tezel, 2014).

Çiftlerin SGK'dan yararlanmak için çıkarması gereken sağlık kurul raporu ancak 3. basamak sağlık hizmeti veren kurumlar tarafından çıkarılmaktadır. ÜYT merkezlerinin ilaç raporu dahi çıkaramıyor olmaları, hem hastalara, hem merkezlere sıkıntı yaratmaktadır (TSRM, 2014).

Hastalar, bu kurul raporlarının çıkarıldığı hastanelerin tüp bebek merkezlerini kullanmaya yönelmekte, bu durumda belli hastanelerde hasta yığınları oluşmasına neden olmaktadır.

Ayrıca YÜT maaliyetleri gözönüne alınacak olursa, SGK'nın tüp bebek işlemleri için ödediği miktar bu gerçeklikle örtüşmemektedir (TSRM, 2014).

ÜLKEMİZDEKİ YASAL ÇERÇEVENİN DİĞER ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI

ÜYT'nde sert kısıtlamaların olduğu ülkelerden biri Almanya'dır. Embriyo transferinde sayı kısıtlaması, sperm donasyonunun ve embriyo dondurmanın serbest olması ancak sigorta kapsamında olmaması, oosit ve embriyo donasyonu, taşıyıcı annelik ve klonlama ülkedeki yasaklar arasındadır. Her bir siklusta en çok üç embriyo transferine izin verilmektedir. Hatta Almanya'nın bazı bölgelerinde (Hamburg) 35 yaşın altındaki kadınlara sadece 2 embriyo transferine izin verilmektedir (Ludwig, 2005). Kısıtlamalardaki benzerlik ve yasaklar açısından Türkiye'de uygulanan yönetmeliğin Almanya'dakinden örnek alındığı söylenebilir.

Almanya'daki sigorta kapsamında yer alan uygulamalar incelendiğinde; tıpkı ülkemizdeki gibi bir yaş sınırının olduğu görülmektedir. Yaş sınırı kadınlar için 25-40; erkekler içinse 25-50 arasındadır. Homolog IVF ve intrauterin inseminasyondan sigorta kapsamında sadece evli çiftler yararlanabilir. Heterolog IVF yasak değildir ancak sigorta kapsamında değildir. 2003'e kadar 3 tedavi siklusunun masrafları tamamen sigorta tarafından karşılanırken, 2004'teki yasa değişikliğiyle üç tedavi siklusunun masraflarının %50'si devlet, %50'si hasta tarafından ödenmek şartıyla sigorta kapsamında sayılmıştır. Üçten sonraki tedavilerde devlet ödeneği çekilmiştir (Ludwig, 2005).

Tüm dünya ülkeleri arasında sigorta kapsamında ÜYT hizmetlerinde hiçbir sınırlamanın olmadığı tek ülke Avustralya'dır (Ludwig, 2005, Chambers, 2013).

SONUÇ

Ülkemizde tüm dünyada olduğu gibi YÜT hizmetlerine talep hızla artmaktadır. Uygulamaların bu kadar yaygın olduğu günümüz Türkiye'sinde yasal düzenlemelerin ve sigorta kapsamında karşılanan miktarların henüz istenilen düzeyde olmadığı söylenebilir. Tedavinin bir parçası olmasına rağmen embriyo dondurma maaliyetinde devlet desteği olmaması, belli hasta grubundakilere destek sağlanması ve bunun sınırlı sayıda siklus ile kısıtlanması diğer problemler arasındadır.

Ülkemizde bayan TÜ'nün sosyal güvenlik kurumu (SGK) kapsamında tüp bebek tedavilerinden yararlanabilmesinin şartlarından birisi 23-39 yaş aralığında olmasıdır. Maalesef yaşının bu aralık dışında kalmasından dolayı SGK'dan yararlanamamaktadır ve yaklaşık maliyeti 4500 dolar olan tedavi masraflarının tümünü kendisi karşılamak durumundadır. SGK'nın diğer şartları arasında; son üç yıl içinde tedavilerden sonuç alamamış olmasını kanıtlaması ve evlilik şartı aranmaktadır.

Ayrıca ülkemizdeki yönetmelik gereği (30 Eylül 2014 tarihli 29135 sayılı yönetmelik) yardımcı üreme teknikleri (YÜT) sadece evli çiftlere uygulandığı için, SGK'dan yararlanmaksızın herhangi bir YÜT tedavisi göremeyecekti. Evli olsaydı bile ülkemizde sperm/yumurta bağıışı ile gebe kalmak ve taşıyıcı annelik yasaklandığı için yine gebe kalma şansı azalacaktı.

TÜ'nün SGK'dan yararlanmak için tüm şartları taşıdığını farz edersek; SGK'nın sadece 3 denemeyi ve ilaç masrafları için kurul raporu çıkaramadığı durumda ise %80'ini karşıladığını görecektik. Ayrıca TÜ, ilk deneme için masrafların %25'ini (300 lira), ikinci denemede %30'unu (360 lira) kapsayan bir katkı payı ödemek zorunda kalacaktı.

Bayan TÜ Türkiye yerine Avusturalya'da yaşasaydı, hem devlet destekli ödemeler konusunda sınırsız hakkı olurdu, hem de taşıyıcı annelik, sperm/yumurta bağıışı, gibi konularda yasaklanmazdı.

“Üreme” insanın doğuştan getirdiği bir haktır. Sonuç olarak bayan TÜ Türkiye'deki yasal çerçevenin kısıtlayıcı ve kendisi için uygun olmamasından dolayı, en temel insan haklarından biri olan “üreme hakkı”ndan yoksun bırakılmaktadır.

KAYNAKLAR

1- 30 Eylül 2014 tarihli 29135 sayılı Üremeye Yardımcı Tedavi Uygulamaları ve Üremeye Yardımcı Tedavi Merkezleri Hakkında Yönetmelik:

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/09/20140930.pdf> (Erişim tarihi: 02.12.2014).

2- Dünya Tabipler Birliği Yardımcı Üreme Teknikleri Bildirgesi (World Medical Association Statement on Assisted Reproductive Technologies 2006:

<http://www.wma.net/en/30publications/10policies/r3/>. (Erişim tarihi: 29.11.2014).

3- Amerikan Üreme Tıbbi Derneği/American Society for Reproductive Medicine (ASRM) Criteria for number of embryos to transfer: a committee opinion 2013: Fertility&Sterility 99(1):44-46:

[http://www.asrm.org/uploadedFiles/ASRM_Content/News_and_Publications/Practice_Guidelines/Guidelines_and_Minimum_Standards/Guidelines_on_number_of_embryos\(1\).pdf](http://www.asrm.org/uploadedFiles/ASRM_Content/News_and_Publications/Practice_Guidelines/Guidelines_and_Minimum_Standards/Guidelines_on_number_of_embryos(1).pdf).
(Erişim tarihi: 02.12.2014).

4- Dünya Tabipler Birliği/World Medical Association. Statement on In-Vitro Fertilization and Embryo Transplantation:

<http://www.wma.net/en/30publications/10policies/20archives/e5/>. (Erişim tarihi: 29.11.2014).

5- Dünya Tabipler Birliği/World Medical Association on Ethical Aspect of Embryonic Reduction:

<http://www.wma.net/en/30publications/10policies/20archives/e4/>. (Erişim tarihi: 29.11.2014).

6- European Society of Human Reproduction and Embryology (ESHRE) Guidelines for Counselling in Infertility:

<http://www.eshre.eu/~media/emagic%20files/SIGs/Psychology/Guidelines.pdf>. (Erişim tarihi: 21.08.2014).

7- Dünya Tabipler Birliği/World Medical Association Statement on Genetics and Medicine:

<http://www.wma.net/en/30publications/10policies/g11/>. (Erişim tarihi: 29.11.2014).

8- Chambers GM, Adamson D, Eijkemans MJC. Acceptable cost for the patient and society. Fertility and Sterility 2013;100(2):319-327.

9-Fertility treatment abroad:

<http://fertility.treatmentabroad.com/about-infertility/faqs/how-much-does-ivf-cost>. (Erişim tarihi: 28.11.2014).

10- IVF Turkey Medicana International:

http://www.turkey-ivf.com/ivf/ivf_team_in_turkey.html. (Erişim tarihi: 28.11.2014).

11- Sosyal Güvenlik Kurumsal:

<http://www.sgk.com.tr/419-Haber-sgk-kesenin-agzini-acti-turkiye-tup-bebekte-dunya-7'ncisi-oldu.html>. (Erişim tarihi: 21.08.2014).

12- Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu:

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5510.pdf>. (Erişim tarihi:10.10.2014).

13- Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Kurumu Genel Sağlık Sigortası Tüp Bebek Tedavisi:

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/genel_saglik_sigortasi/saglik_hizmetleri/tup_bebek_tedavisi. (Erişim tarihi: 21.08.2014).

14- 10 Ekim 2014 tarihli SGK ‘Sağlık Uygulama Tebliği:

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/tr/mevzuat/yururlukteki_mevzuat/tebligler. (Erişim tarihi: 03.11.2014).

15- Ali Tezel. SGK'nın tüp bebek şartları:

<http://ekonomi.haberturk.com/is-yasam/haber/889453-iste-sgknin-tup-bebek-sartlari>. (Erişim tarihi:10.10.2014).

16- Ludwig M, Felberbaum RE, Diedrich K. Regulation of assisted conception treatment: Germany. In Brinsden PR, Eds. Textbook of In Vitro Fertilization and Assisted Reproduction. USA: Parthenon Publishing, 2005.

**DOĞUM YAPAN KADINLARA MAHREMİYET VE BİLGİLENDİRME HAKLARI
VERİLİYOR MU?
*ARE PRIVACY RIGHTS AND THE RIGHT TO BE INFORMED OF WOMEN WHO
GAVE BIRTH RESPECTED?***

Doç. Dr. Nurdan DEMİRCİ,

Marmara Üniversitesi,

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

nurdandemirci@yahoo.com

Dr. Dilek COŞKUNER POTUR,

Marmara Üniversitesi,

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü,

dilekcp@yahoo.com

Dr. Çiğdem GÜN,

Marmara Üniversitesi,

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü,

idealistce@hotmail.com

Dr. Yeliz DOĞAN MERİH,

Zeynep Kamil Kadın ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi

yelizmrh@gmail.com

Doç. Dr. Güliz ONAT,

İstanbul Aydın Üniversitesi,

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölüm Başkanı

gulizonat@aydin.edu.tr

ÖZET

Amaç: Doğum yapan kadınların doğum öncesi bakım alma, doğum esnasında mahremiyetine özen gösterilme ve doğum eyleminin gidişatı konusunda bilgilendirilme haklarının sağlık personeli tarafından karşılanma durumunu değerlendirmektir.

Metot: Kesitsel tipteki bu araştırmanın evrenini Nisan ve Ekim 2014 arasında İstanbul ili Anadolu yakasında bulunan bir Hastanede doğum yapan kadınlar oluşturmuştur. Araştırmaya 18 yaş ve üstü, ilk kez ve normal doğum yapan, Türkçe konuşabilen ve gebelik döneminde herhangi bir komplikasyon yaşamayan, gönüllü 324 kadın alınmıştır. Kadınlara anket doğum sonu birinci gün uygulanmıştır. Veriler SPSS programında değerlendirilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdelik, ortalama ve ki kare kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmaya katılan kadınların yaş ortalaması $24,66 \pm 5,07$, doğum yaptıkları gebelik haftası ortalaması $38,90 \pm 1,29$ 'dur. Kadınların % 67.9'u ilköğretim mezunu olup, %88.62'si ev hanımıdır. Gebelikte % 87'si rutin doğum öncesi bakım almış olup, %30.2'si doğum esnasında mahremiyetlerine özen gösterilmediğini, %50.3'ü doğum eylemi boyunca eylem hakkında bilgilendirilmediklerini ifade etmişlerdir. Kadınların eğitim, çalışma ve doğum öncesi bakım alma durumlarına göre mahremiyete özen gösterilme ve doğum eyleminin gidişatı hakkında bilgilendirme arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıştır ($p>0.05$).

Sonuç: Üreme hakları çerçevesinde Türkiye'nin Kahire'de 1994 yılında imzaladığı üreme sağlığı bildirgesinin doğum yapan kadınlarda yeterli düzeyde uygulanmadığı belirlenmiştir. IPPF (Uluslararası Aile Planlaması Federasyonu) tarafından belirlenen üreme hakları kapsamında doğum yapan her kadının "bilgilendirilme ve eğitim hakkı", üreme sağlığı hizmetlerinde "mahremiyetinin korunması hakkı" olmasına rağmen, doğumhanelerdeki teknik yetersizlikler ve çalışanların yoğun iş temposunda bilgilendirme sunamaması sadece kağıt üzerinde imzalanan sözleşmelerin yeterli olmadığını düşündürmektedir.

Anahtar kelimeler: Doğum, mahremiyet, bilgilendirme, haklar.

ABSTRACT

Aim: The study evaluates whether health personnel respects childbearing women's rights to be informed about labour progress, rights to receive prenatal care and have privacy during labour.

Method: The sample of this cross-sectional study consisted of women who had given via spontaneous vaginal delivery (SVD) at a Hospital in the Anatolian side of Istanbul during April and October 2014. 324 women who were aged 18 years or older, primipara, can speak

Turkish, had no complication during pregnancy, and had given SVD volunteered to participate in the study. The data were collected on the first day postpartum. Data was analyzed using the SPSS software. Data was evaluated using percentiles, means, and chi-square.

Results: Mean age of the participants was $24,66 \pm 5,07$ and mean gestational week was $38,90 \pm 1,29$. 67.9% of the women graduated from elementary school and 88.62% were housewives. 87% received routine prenatal care, 30.2% reported that their privacy was not respected during labour, and 50.3% reported that they were not informed during labour. There were no significant differences in the status of having privacy and being informed about the progress of labour according to education level, employment status, and status of receiving prenatal care ($p > 0.05$).

Conclusion: In the context of rights of reproduction, it was determined that the reproductive health declaration Turkey signed in Cairo in 1994 was not applied at sufficient levels. According to the reproductive rights determined by the IPPF (International Federation of Family Planning), every women who give birth have a right of being informed and educated and have privacy rights in terms of reproductive health; however, the technical shortcomings of delivery rooms and personnel not being able to inform patients due to heavy workloads indicate that signing contracts on paper is not sufficient.

Key words: Birth, privacy, rights, informed

GİRİŞ

Hasta hakları, esas olarak insan haklarının ve değerlerinin sağlık hizmetlerine uygulanmasını ifade etmekte ve dayanağını insan haklarıyla ilgili temel belgelerden almaktadır. Bir başka deyişle, insan olarak saygı görme, kendi yaşamını belirleme, güvenli bir yaşam sürdürme, özel yaşamda saygı görme gibi ilkeler hasta haklarının da temelini oluşturmaktadır. Benzer şekilde, herkesin yeterli sağlık bakımı ile sağlığının korunması ve mümkün olan en yüksek sağlık düzeyine ulaşması, temel insan hakları arasında bulunmaktadır. Sağlık hizmetlerinin herkes için eşit, ulaşılabilir ve sürekli olması ise, hasta haklarının en önemli amacını oluşturmaktadır (Taşçı, 2007:27).

Genel olarak hasta hakları denildiğinde, sağlık hizmeti alma, bu hizmeti veren kişilerin isimlerini ve hangi profesyonel sağlık grubuna ait olduğunu bilme, mahremiyetin korunmasını isteme, uygulanacak tıbbi işlemlere risklerini ve seçeneklerini bilerek izin verme, sağlık

kurumunun kurallarını bilme gibi temel düzenlemeler akla gelmektedir (Demirci,2013:157. Hastalık durumları gibi, bilinmeyenlerle dolu bir dönem olan gebelikte de sağlık profesyonelleri tarafından haklarına saygı gösterilmelidir. Gebelik kesinlikle bir hastalık olmamakla birlikte günümüz dünyasında tıbbi takibi gerektirir bir dönem olarak tanımlanmış bulunmaktadır. Uzun soluklu ve karmaşık sayılabilecek bir tıbbi bakım yardım alma durumunda kalan gebelerin sağlık kurumları/profesyonelleri karşısında bir takım haklara sahip olması gündeme gelmiştir. Gebe hakları doğal olarak hasta haklarıyla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir (Işık, 2010:17). The Maternity Center Association (Annelik Merkez Birliği) 1918'den beri Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) "Annelik Bakımını Geliştirmeye Kendini Adanmış" kar amacı olmayan bir organizasyondur. MCA'da temel haklara dayanan bu ifadenin ana hatları tüm doğuran kadınların destekler ve tanımlar. Geniş anlamda kabul edilen insan haklarını spesifik bir durum olan annelik bakımına uygular (Demirci,2013:162). Sağlık profesyoneli, kadının gebelik dönemi ve gebelik takip düzenlemeleri hakkında aydınlanmasını sağlamalı; onu beslenme, egzersiz, seyahat etme, cinsel yaşam, demir preparatı - folik asit gibi destekleyici ilaç kullanma, rutin kontrollerde yapılan işlemler, fetüsün büyüme ve gelişmesinin değerlendirilmesi için yapılan uygulamalar, doğum şekilleri ve doğal süreçte seyreden doğum eylemi hakkında bilgilendirmelidir Bu dönemde verilen bakımın amacı; Erken ve sürekli risk değerlendirilmesi, sağlık eğitimi, danışmanlık, sosyal destektir. Tüm sağlık çalışanları bu dönemde anne ve fetüsün haklarına (mahremiyet, bilgilendirme ve hizmet alma vb) gerektiği şekilde saygı duymalıdır (Işık, 2010:1-2). ABD'de bu hakların çoğu kanunlarla garanti altına alınmasına rağmen çoğu kadının kendi haklarına ilişkin bilgisi bulunmamaktadır. Türkiye'de genel olarak durum aynıdır. Sağlık bakanlığı başta olmak üzere, Ana Çocuk Sağlığı'na ilişkin göstergelerin iyileşmesi ve istenen hedeflere ulaşması için yapılan tüm çalışmalara rağmen tüm gebelerin haklarının farkında olarak nitelikli ve yeterli doğum öncesi bakım alma, doğumda mahremiyetine özen gösterilme ve doğum sürecinde bilgilendirilme hakkının yeterince kullanabildiği söylenemez (Demirci, 2013:162).

Çalışmanın amacı

Doğum yapan kadınların; doğum öncesi bakım hizmetlerinden yararlanma, doğum esnasında mahremiyetine özen gösterilme ve doğum eyleminin gidişatı konusunda bilgilendirilme haklarının sağlık personeli tarafından karşılanma durumunu değerlendirmek amacı ile kesitsel olarak planlanmıştır.

Araştırma soruları

1. Gebe kadınlar doğum öncesi bakım alma hakkından faydalanabiliyor mu?
2. Doğum yapan kadınların doğumları esnasında mahremiyetleri korunuyor mu?
3. Doğum eylemi sürecinde gebeye eylemin gidişatı hakkında bilgi veriliyor mu?

MATERYAL METOT

Araştırmanın evrenini Nisan ve Ekim 2014 arasında İstanbul ili Anadolu yakasında bulunan kadın ve çocuk hastalıkları eğitim araştırma hastanesinde doğum yapan kadınlar oluşturmuştur. Araştırmaya 18 yaş ve üstü, ilk kez ve normal doğum yapan, Türkçe konuşabilen ve gebelik döneminde herhangi bir komplikasyon yaşamayan, gönüllü 324 kadın alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Veriler araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ile toplanmıştır.

Kişisel bilgi formunda, doğum yapmış kadınların, sosyo demografik özellikleri (yaş, evlilik yılı, eğitim ve çalışma durumu) obstetrik özellikleri (doğum yapılan gebelik haftası, gebelikte sağlık problemi yaşama, doğuma hazırlık sınıfına katılma ve gebelik, doğuma yönelik haklarını araştırma yapma durumları) ve sağlık personelinin doğuran kadının haklarına yönelik tutumları (doğum öncesi bakım alma, doğumda mahremiyetine özen gösterilme ve doğum hakkında bilgilendirilme) sorgulanmıştır. Kişisel bilgi formu kadınlara, doğumdan hemen sonra ağrı yaşamaları, bebeğin emzirilmesi gibi yoğun bir dönem olması nedeni ile doğum sonu birinci gün uygulanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde yüzdeler, ortalama ve ki kare testleri kullanılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmaya başlamadan öncesi araştırmanın yürütüleceği kurumdan izin alınmış, çalışmaya gönüllü katılmak isteyen kadınlara çalışma hakkında kısa bilgi verilerek yazılı onam alınmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Sosyo demografik özellikler

N=324

<i>Özellikler</i>	x	Min-Max
-------------------	----------	----------------

Yaş	24.66 ± 5.07	18 -42
Evlilik yılı	4.5 ± 1.89	1-16
Özellikler	<i>N</i>	<i>%</i>
Eğitim		
İlkokul + İlköğretim	226	69.8
Lise	98	30.2
Çalışma durumu		
Çalışan	37	11.4
Çalışmayan	287	88.6
Toplam	324	100.0

Tablo 1’de Araştırmaya katılan annelerin yaş ortalaması 24.66 ± 5.07 , evlilik süresi ortalaması 4.5 ± 1.89 yıldır. Katılımcıların %69.8’i temel düzeyde eğitim (ilkokul+ilköğretim) almış olup % 88.6’sı çalışmamaktadır.

Tablo 2. Gebelikle ilgili özellikler

N=324

Özellikler	<i>x</i>	Min-Max
Doğum yapılan gebelik haftası	38.90 ± 1.29	38-42
Özellikler	<i>N</i>	<i>%</i>
Gebelikte sağlık problemi yaşama durumu		

Sağlık problemi yaşayan	85	21.2
Sağlık problemi yaşamayan	239	73.8
Doğuma hazırlık sınıfına katılma durumu		
Katılan	26	8.0
Katılmayan	298	92.0
Doğum hakkında araştırma yapma durumu		
Araştırma yapan	191	59.0
Araştırma yapmayan	133	41.0
Toplam	324	100.0

Çalışmaya katılan kadınların gebelik ile ilgili özellikleri incelendiğinde; doğum yaptıkları gebelik haftası 38.90 ± 1.29 olduğu, gebelerin %73.8'inin gebelikte sağlık problemi yaşamadığı, ancak %8'inin doğuma hazırlık sınıfına katıldığı ve %59'unun doğum hakkında araştırma yaptığı belirlenmiştir (Tablo 2).

Tablo 3. Doğum öncesi bakım alma, mahremiyetine özen gösterilme, doğum hakkında bilgilendirilme haklarında yararlanma durumları

N=324

<i>Özellikler</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Doğum öncesi bakım alma		
Doğum öncesi rutin bakım alan	282	87.0
Doğum öncesi bakım almayan	42	13.0
Mahremiyete özen gösterilme		

Evet	226	69.8
Hayır	98	30.2
Doğum eyleminin gidişatı konusunda bilgilendirilme		
Bilgilendirilen	161	49.7
Bilgilendirilmeyen	153	50.3
Toplam	324	100.0

Tablo 3'te çalışmaya katılan annelerin %87'si doğum öncesi rutin bakım aldığı, %69.8'inin doğum esnasında mahremiyetine özen gösterildiği ve %50.3'ünde doğum esnasında doğumları hakkında bilgi alamadıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 4. Katılımcıların Eğitim Durumlarına göre doğum öncesi bakım, mahremiyet ve doğum hakkında bilgilendirilme durumlarının karşılaştırılması

Haklar	Eğitim Durumu						<i>P</i> (χ^2)
	İlköğretim		Lise		Total (n=324)		
	n	%	n	%	n	%	
Doğum öncesi bakım alma							
Doğum öncesi rutin bakım alan	185	84.1	97	93.3	282	87.0	0.014 (5.273)
Doğum öncesi bakım almayan	35	15.9	7	6.7	42	13.0	
Mahremiyete özen gösterilme							
Evet	159	72.3	67	64.4	226	69.8	0.096 (2.062)
Hayır	61	27.7	37	35.6	98	30.2	

Doğum eyleminin gidişatı konusunda bilgilendirilme

Bilgilendirilen	101	45.9	60	57.7	161	49.7	0.31 (3.922)
Bilgilendirilmeyen	119	54.1	44	42.3	153	50.3	

Çalışmaya katılan kadınların eğitim durumları ile doğum öncesi bakım, mahremiyet ve doğum hakkında bilgilendirilme haklarından yararlanma durumları karşılaştırıldığında, lise ve yüksek öğrenimli doğum öncesi bakım alma oranı ilköğretim mezunu kadınlardan daha yüksek bulunmuş ve aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0.05$). Eğitim durumuna göre mahremiyete özen gösterildiğini düşünme ve doğum eylemi sırasında bilgilendirilme hakkında yararlanmaları açısından istatistiksel olarak fark bulunmamıştır ($p > 0.05$, Tablo 4).

Tablo 5 Çalışma Durumlarına göre doğum öncesi bakım, mahremiyet ve doğum hakkında bilgilendirilme durumlarının karşılaştırılması

Haklar	Çalışma durumu						$P (\chi^2)$
	Çalışan		Çalışmayan		Total (n=324)		
	n	%	n	%	n	%	
Doğum öncesi bakım alma							
Doğum öncesi rutin bakım alan	36	97.3	246	85.7	282	87.0	0.031(3.897)
Doğum öncesi bakım almayan	1	2.7	41	14.3	41	13.0	
Mahremiyete özen gösterilme							
Evet	159	72.3	67	64.4	226	69.8	0.096 (2.062)

Hayır	61	27.7	37	35.6	98	30.2	
Doğum eyleminin gidişatı konusunda bilgilendirilme							
Bilgilendirilen	20	54.1	141	49.1	161	49.7	0,349(0.318)
Bilgilendirilmeyen	17	45.9	146	50.9	163	50.3	

Tablo 5'te kadınların çalışma durumları ile doğum öncesi bakım, mahremiyet ve doğum hakkında bilgilendirilme haklarından yararlanma durumları karşılaştırılmıştır. Çalışan kadınların doğum öncesi bakım alma oranı çalışmayan kadınlardan kadınlardan daha yüksek bulunmuş ve aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0.05$). Çalışma durumuna göre mahremiyete özen gösterildiğini düşünme ve doğum eylemi sırasında bilgilendirilme hakkında yararlanmaları açısından istatistiksel olarak fark bulunmamıştır ($p > 0.05$).

Table 6. Doğuma hazırlık sınıfına katılma durumlarına göre doğum öncesi bakım, mahremiyet ve doğum hakkında bilgilendirilme durumlarının karşılaştırılması

Haklar	Doğuma Hazırlık Sınıfına Katılma durumu						$P(\chi^2)$
	Katılan		Katılmayan		Total (n=324)		
	n	%	n	%	n	%	
Doğum öncesi bakım alma							
Doğum öncesi rutin bakım alan	26	100.0	256	85.9	282	87.0	0.023(4,210)
Doğum öncesi bakım almayan	0	0	42	14.1	42	13.0	
Mahremiyete özen gösterilme							
Evet	19	73.1	207	69.5	226	69.8	0.445(0.148)

Hayır	7	26.9	31	30.5	98	30.2	
Doğum eyleminin gidişatı konusunda bilgilendirilme							
Bilgilendirilen	13	50.0	148	49.7	161	49.7	0,568(0.001)
Bilgilendirilmeyen	13	50.0	150	50.3	163	50.3	

Kadınların doğuma hazırlık sınıfına katılma durumları ile doğum öncesi bakım, mahremiyet ve doğum hakkında bilgilendirilme haklarından yararlanma durumları karşılaştırıldığında doğuma hazırlık sınıfına katılan kadınların tamamı doğum öncesi bakım almış ve doğuma hazırlık sınıfına katılmayan kadınlarla aralarındaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır ($p<0.05$). Çalışma durumuna göre mahremiyete özen gösterildiğini düşünme ve doğum eylemi sırasında bilgilendirilme hakkında yararlanmaları açısından istatistiksel olarak fark bulunmamıştır ($p>0.05$, Tablo 6).

TARTIŞMA

Doğum yapan kadınların; doğum öncesi bakım hizmetlerinden yararlanma, doğum esnasında mahremiyetine özen gösterilme ve doğum eyleminin gidişatı konusunda bilgilendirilme haklarının sağlık personeli tarafından karşılanma durumunu değerlendirmek amacı ile yaptığımız çalışmada, araştırmamıza katılan annelerin büyük çoğunluğu (%87) doğum öncesi bakım hizmetlerinden yararlanmış, yaklaşık %70'i doğumda mahremiyetlerine özen gösterildiğini, hemen hemen yarısı, doğum esnasında doğum eylemi sürecinde bilgilendirilmediklerini belirtmişlerdir.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) 2013 verilerine göre kadınların %97'si son 5 yıl içinde gerçekleşen en son doğumlarında en az bir kez sağlık personelinin (doktor veya ebe/hemşire) doğum öncesi bakım almıştır (TNSA 2013:141). Araştırmamızda annelerin %87'si doğum öncesi rutin doğum öncesi kontrollerden (en az dört kontrol) faydalandığı belirlenmiş olup, TNSA'da sadece 1 kez kontrole giden kadınların sorgulanması nedeni ile sonuçlarımızın TNSA 2013 sonuçları ile benzer olduğu hatta araştırmanın İstanbul gibi büyük bir şehirde yapılması nedeni ile sonuçların Türkiye genelinden yüksek olduğu düşünülmektedir.

Ülkemizde gebe eğitimi genellikle klinik bilgilendirme tarzında gebenin doğum öncesi bakımını aldığı doktor ve ebe/hemşire tarafından verilmektedir. Gelişmiş ülkelerde yaygın biçimde uygulanmakta olan doğuma hazırlık sınıfları ile bilgilendirme, Türkiye’de sınırlı sayıdaki merkezin dışında pek yapılamamaktadır (Gürel, Gürel ve Balcan 2006:91). Araştırmamıza katılan annelerin sadece %8’i gebelik döneminde doğuma hazırlık sınıflarına katıldıklarını ifade etmişlerdir. Gürel ve ark. (2006) yaptıkları çalışmada her üç gebeden ikisinin doğum öncesi bakım esnasında gebelik, doğum ve doğum sonu dönem ile ilgili bilgi edinme gereksinimi duymakta ve her beş gebeden dördünün başka kaynaklardan bilgi edindiği belirlemiştir (Gürel, Gürel ve Balcan, 2006:95). Bu sonuçlar gebelerin bilgi gereksinimlerinin fazla olduğu, gebelerin gereksinim duydukları bilgiyi alamadıkları belirlenmiştir.

Her kadın ona önerilen işlemler, ilaçlar, tedaviler ve girişim yapılmasını da kapsayan diğer ulaşılabilir tüm seçeneklerin yararları, riskleri ve maliyetleri hakkında tam ve açık bilgilendirilme hakkına sahiptir. Kadın doğum başlamadan önce travay ve doğumda iyiliği sağlayabilecek tüm girişimler hakkında bilgi almalıdır (Demirci, 2013:164). Çalışmamızda annelerin yarısından fazlasının (%50.3) doğumun gidişatı hakkında bilgilendirilmedikleri belirlenmiştir. Doğuran kadının hakkı çerçevesinde bakıldığında bu sonuç istendik düzeyde değildir. Doğuran kadının doğumun seyri konusunda yeterince bilgi sahibi olamamasının nedenlerine yönelik daha detaylı çalışmalara ve kadınlarda bu konu ile ilgili farkındalığın artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Lothian (2004) doğumhanede gebeye gereksiz uygulamalardan kaçınarak, gebenin güvenliğini sağlayarak, doğal yeteneği ile doğumu gerçekleştirmesi için güven sağlayarak ve mahremiyetine saygı göstererek doğuma destek sağlamanın önemi belirtilmiştir (Lothian, 2004:4). Uganda’da Kadınların bakış açısıyla doğum salonunda bakım hizmetlerinin kalitesini değerlendirmek amacıyla yapılan bir çalışmada bakımı hakkında karar ve bilgi verilirken sağlık personelinin hasta odaklı olması, mahremiyet ve gizliliğin sağlanması gerektiği belirtilmektedir (Kigenyi, Tefera, Nabiwemba ve Orach, 2013:162). Çalışmamıza katılan kadınların yaklaşık %70’i mahremiyetlerine saygı gösterildiğini ifade etmişlerdir. Ülkemizde Erbil ve ark. (2008) yaptıkları çalışmada kadınların %67,1’i mahrem organını göstermenin ve %39,6’sı doktorun yaklaşımının rahatsızlık verdiğini, %62,5’i utanma, %38,8’i sıkıntı, %37,9’u korku, %21,7’si ağrı yaşadığını, sağlık çalışanlarından güler yüz, ilgi ve anlayış beledikleri belirtilmiştir (Erbil, Şenkul, Sağlam ve Ergül, 2008:1). Mahremiyet kavramının evrensel bir tanımı yoktur (Akyüz ve Erdemir, 2013:661, Bekmezci,2015:114). Ancak,

mahremiyetin genel olarak kabul edilen yönü temel insan gereksinimi ve hakkı olmasıdır (Akyüz ve Erdemir, 2013:661). Mahremiyet, başkaları tarafından kişinin beden, his, düşünce ya da kendisi veya ilişkilerine ait bilgilerine erişmenin sınırlanması anlamına gelmektedir. Kültürden kültüre ve aynı toplum içerisinde zamandan zamana farklılık gösteren mahremiyet, birçok insan için aynı anlama gelmemesi ve belli bir sınırının olmaması nedeniyle önemli bir kavramdır (Bekmezci ve Özkan, 2015:115). Mahremiyetin evrensel bir tanımının olmaması, çalışma grubumuzda kadınların doğumhane sürecinde mahrem bölgelerinin sürekli açık olmaması, çalışmanın yapıldığı hastanenin doğumhanesinde yatakları arasında perdelerin olması nedeni ile sonucun yüksek çıktığı düşünülmektedir. Doğum sürecinde mahremiyete yönelik daha kapsamlı niteliksel çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca Üreme Hakları çerçevesinde Türkiye'nin Kahire'de 1994 yılında imzaladığı üreme sağlığı bildirgesinin doğum yapan kadınlarda yeterli düzeyde uygulanmadığı belirlenmiştir. IPPF (Uluslararası Aile Planlaması Federasyonu) tarafından belirlenen üreme hakları kapsamında doğum yapan her kadının “bilgilendirilme ve eğitim hakkı”, üreme sağlığı hizmetlerinde “mahremiyetinin korunması hakkı” olmasına rağmen, doğumhanelerdeki teknik yetersizlikler ve çalışanların yoğun iş temposunda bilgilendirme sunamaması sadece kağıt üzerinde imzalanan sözleşmelerin yeterli olmadığını düşündürmektedir.

Çalışmamıza katılan kadınların eğitim durumu, çalışma ve doğuma hazırlık sınıflarına katılma durumları ile doğum öncesi bakım haklarından yararlanma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmuştur. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) 2013 verilerine göre doğum öncesi bakım hizmetlerinin kullanımı ile eğitim düzeyi arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur. Kadınların eğitim düzeyi arttıkça son canlı doğumda doğum öncesi bakım alanların oranı da arttığı belirlenmiştir. En az lise eğitimi almış kadınların neredeyse tamamı doğumlarında bir sağlık personelinin doğum öncesi bakım almıştır. Çalışmamız bu yönü ile TNSA 2013 verilerini destekler niteliktedir (TNSA, 2013:142).

Sonuç ve öneriler

Ülkemizde doğuran kadının hakları konusunda farkındalıkları belirlemek amacı ile farklı ve daha büyük örneklem grubu ile yapılacak çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Doğuran kadının haklarına farkındalık yaratmak amacı ile doğuma hazırlık sınıflarının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Ayrıca doğuma hazırlık sınıfları ya da medya aracılığı mahremiyet ve bilgi edinme hakları konusunda kadınların bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır.

Kaynaklar

1. Akyüz E. ve Erdemir F. (2013). Surgical Patients' and Nurses' Opinions and Expectations about Privacy in Care. *Nursing Ethics*, 20,s.660-671.
2. Bekmezci H. ve Özkan H. (2015). Ebelik Uygulamalarında Mahremiyetin Önemi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*. 2(1), s.113-124
3. Demirci N. (2013). Doğuran kadının Hakları. *Lamaze Felsefesi Doğuma Ruhsal ve Bedensel Hazırlık*. (Edi: Oktay Kadayıfçı, Fatma Coşar). Cross Basım Yayıncılık. İstanbul, s.157-166
4. Erbil N., Şenkul A., Sağlam Y. ve Ergül N. (2008). Jinekolojik Muayene Öncesinde Türk Kadınların Anksiyete Seviyeleri ve Muayeneye İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 5(1), s.1-13.
5. Gürel SA., Gürel H. ve Balcan E. (2006). Doğum öncesi bakım esnasında gebelik, doğum ve doğum sonu döneme ilişkin bilgi edinme durumu. *Perinatoloji Dergisi*, 14 (2),s.90-95
6. Işık MT. (2010). Gebelik Sürecinde Aydınlatma. Çukurova Üniversitesi Tıp Tarihi ve Etik ABD Doktora Tezi Danışman İ. Tuncer. Adana
7. Kigenyi O., Tefera GB., Nabiwemba E ve Orach CG. (2013). Quality of Intrapartum Care at Mulago National Referral Hospital, Uganda: Clients' Perspective *BMC Pregnancy and Childbirth*. 13:162
8. Lothian JA. (2004). Do Not Disturb: The Importance of Privacy in Labor. *J Perinat Educ*. 13(3), s. 4–6.
9. Taşçı KD. (2007). Doğum Yapan Hastaların Aldıkları Bakımı Hasta Hakları Açısından Değerlendirmeleri Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 1(3),s.26-33
10. _____(2014). Doğum Öncesi Bakım. *Üreme Sağlığı*. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması 2013. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara, s.141-142

F - KADIN VE ŞİDDET / WOMEN AND VIOLENCE

İNFERTİL ÇİFTLERDE ŞİDDET: CİNSİYETLER ARASI BAKIŞ VIOLENCE IN INFERTILE COUPLES: A GENDER PERSPECTIVE

Arş. Gör. Dr. Ayşegül DURMAZ,

Dumlupınar Üniversitesi,

SYO, Ebelik Bölümü

aysegul.durmaz@dpu.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Çiğdem GÜN,

Marmara Üniversitesi,

SBF, Hemşirelik Bölümü

idealistce41@hotmail.com

ÖZET

Giriş ve Amaç: İnfertil çiftlerde evlilikte uyumsuzluk ve boşanmalar olabileceği gibi ayrıca şiddete maruz kalma olasılığı artar. Araştırmanın amacı infertil çiftlerde cinsel haklar, üreme hakları bağlamında işkence ve kötü muameleden korunma hakkını kullanabilme durumlarını ve şiddet konusundaki cinsiyetler arasındaki farklılıkları belirlemektir.

Yöntem: Tanımlayıcı ve kesitsel olarak yapılan araştırmanın evrenini İzmir'de özel bir hastanenin tüp bebek merkezine, 01.02.2009 - 31.11.2009 tarihleri arasında infertilite tanısı ile başvuran 158 infertil birey ve eşi oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmeden 01.02.2009 - 31.11.2009 tarihleri arasında başvuran, araştırmaya katılmayı kabul eden ve araştırmada kullanılan veri formlarını eksiksiz dolduran 110 çift (220 birey) (evrenin %70'ine ulaşılmıştır) örnekleme dahil edilmiştir. Veriler sosyo-demografik veri formu ve literatür doğrultusunda hazırlanan şiddet tanılama formuyla toplanmıştır. Analizinde, tanımlayıcı testler, ki-kare, Mann Withney U ve Lojistik regresyon testleri kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmaya 110 çift katılmıştır. Bireylerin yaş ortalamasının 34.0 ± 5.5 olduğu, %42.7'nin BKİ nin normal kilolu ($18.5-24.99 \text{ kg/m}^2$) grubunda olduğu ve çoğunluğunun (%62.3) eğitim düzeyinin üniversite ve üstü olduğu bulunmuştur. Çiftlerin %97.3'ü çekirdek

ailedir. %86.4'ü tanışarak evlenmiştir. Çiftlerin infertilite süresi ortalama 3.55 ± 3.32 yıldır. Bireylerin infertilite nedeninin %47.3 erkek faktörlü, %28.0 kadın faktörlü, %20.0 her iki eş birlikte infertil ve %4.5 idiyopatik olduğu saptanmıştır. Bireylerin %19.5'ine son 4 hafta içinde eşi tarafından şiddet uygulandığı, bu oranın kadınlarda %19.1 erkeklerde %20.0 olduğu belirlenmiştir. Şiddete uğradığını belirten kadınların %81.0'i yaşadığı şiddet türünü fiziksel şiddet olarak tanımlarken şiddet gören erkeklerin hemen hemen hepsi (%90.9) yaşadıkları şiddeti sözel şiddet olarak tanımlamıştır. Çiftlerin yaşının küçülmesi ($p=0.05$), eğitim düzeyinin düşmesi ($p=0.00$), kırsal bölgede yaşaması ($p=0.01$), gelir düzeyinin düşük olması ($p=0.01$), infertilite süresinin uzaması ($p=0.01$) ile şiddete uğrama sıklığının artması arasında istatistiksel olarak anlamlılık bulunmuştur. Şiddete maruz kalma durumu ilköğretim mezunlarında OR 5.85 (%95GA:2.31-14.83, $p=0.000$), kırsal bölgede yaşayanlarda OR 3.86 (%95GA:1.60-9.30, $p=0.003$) olarak hesaplanmıştır.

Sonuç: İnfertil çiftlerde aile içi şiddet nadiren bildirilmiştir ve göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur. İnfertilite değerlendirmeleri dikkatli, sevecen ve anlayışlı bir ekip tarafından yapılmalıdır. İnfertilite çiftlerde anamnezde şiddet sorgulanmalı ve şiddete yatkınlığı saptanan bireylere tüp bebek kliniklerinde aile terapistlerinin de sürece katılımıyla danışmanlık verilmelidir. Ayrıca infertil çiftleri içine alan geniş örneklemlili ulusal düzeyde şiddet prevalans çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İnfertilite, İnfertil Çiftler, Şiddet.

ABSTRACT

Background and Aim: In infertile couples, the possibility of being exposed to violence is higher as well as marital discord and divorce. The aim of the present study is to determine gender rights, status of being able to protect oneself from torture and abuse in terms of reproductive rights, and gender differences regarding violence in infertile couples.

Method: The universe of this descriptive and cross-sectional study included 158 individuals and their spouses who were diagnosed with infertility and who applied to the in vitro fertilization center of a private hospital in Izmir between the dates Feb, 1st, 2009 and Nov, 31st, 2009. A sample was not drawn from the universe and 110 couples (220 individuals) (70% of the universe was reached) who applied to the hospital between the dates Feb, 1st, 2009 and Nov, 31st, 2009, who agreed to participate in the study, and who completely filled out the data forms were included in the sample. Data was collected using the socio-demographic data form and the violence information form, which was developed in

accordance with the available literature. In statistical analysis, methods of descriptive tests, chi-square, Mann Whitney U and logistic regression were used.

Results: The study included 110 couples. Mean age of the participants was 34.0±5.5. Among the participants, 42.7 had a normal BMI (18.5-24.99 kg/m²) and the majority of participants graduated from a university or had a higher level of education (62.3%). It was found that 97.3% of the couples had a nuclear family and 86.4% got married after knowing each other. Mean duration of infertility was 3.55±3.32 years. It was determined that 47.3% of the participants had male factor infertility, 28.0% had female factor infertility, 20.0% had infertility with mixed male and female factors, and 4.5% had idiopathic infertility. Among the participants, 19.5% were exposed to violence from their spouses in the last 4 weeks and these rates were 19.1% for women and 20.0% for men. It was determined that 81.0% of women who were exposed to violence suffered from physical violence; while almost all of the men who were exposed to violence (90.9%) suffered from verbal violence. The frequency of being exposed to violence showed significant differences according to decreased age (p=0.05), decreased level of education (p=0.00), living in a rural area (p=0.01), low level of income (p=0.01), and prolonged length of infertility (p=0.01). Status of being exposed to violence had an OR of 5.85 (%95 CI:2.31-14.83, p=0.000) in elementary school graduates and 3.86 (%95 CI:1.60-9.30, p=0.003) in individuals who lived in rural areas.

Conclusion: Domestic violence was rarely reported among infertile couples and it is a matter that should not be overlooked. Infertility assessment should be conducted by a careful, compassionate, and considerate team. Violence should be questioned during anamnesis in infertile couples and individuals who are prone to inflicting violence should receive counseling from family therapists at in vitro fertilization clinics. In addition, it is recommended to conduct national studies on the prevalence of violence by recruiting large samples of infertile couples.

Key words: Infertility, infertile Couples, Violence.

GİRİŞ

American Society For Reproductive Medicine (ASRM) tanımına göre infertilite, korunmasız cinsel ilişkiye rağmen en az bir yıl içerisinde gebelik gerçekleşmemesi durumudur(Practice Committee of the ASRM, 2013: 63). İnfertilite, eşlerin sosyal yaşamlarını, duygusal durumlarını, evlilik ilişkilerini, cinsel yaşamlarını, gelecekle ilgili planlarını, benlik saygılarını ve beden imgelerini olumsuz yönde etkileyen karmaşık bir yaşam krizidir. Üreme

konusundaki yetersizlik sıklıkla sosyal damgalama ve utanç verici bir yetersizlik olarak algılanır. Görüldüğü üzere infertilitenin bedensel sağlıktan çok toplumsal ve psikolojik iyilik hali üzerine olumsuz etkileri vardır. Çocuk sahibi olamama, eşler arasında psikolojik olarak derin yaralar oluşmasına neden olabilmektedir (Taşçı, Özkan, 2007: 188). İnfertil çiftlerde evlilikte uyumsuzluk ve boşanmalar olabileceği gibi şiddete maruz kalma olasılığı artmaktadır. İnfertil kadınların herhangi bir kadına göre aile içi şiddete maruz kalma sıklığı iki kat daha fazladır (Yildizhan, Adali, Kolusari, Kurdoglu, Yildizhan, Sahin, 2009: 110).

Şiddet, bir insanın bir başka insana fiziksel, psikolojik, ekonomik, sosyal, vb. baskı uygulaması, hakimiyeti altına alması olarak tanımlanabilir. Bilindiği gibi insanlar birbirlerinden farklılık göstermektedir. Buna göre, aynı aile içinde yaşayan iki kişi arasında da birtakım farklılıkların olması çok normaldir. Eşler arasındaki bu farklılıklar, zaman zaman istenmeyen sonuçlara sebebiyet verebilmektedir. Kadına yönelik şiddetin her toplumda ve her dönemde olduğu bilinmektedir (Şenol, Yıldız, 2013: 12-14). Eski kültürlerde infertil kadınlar eşlerinin soyunu devam ettiremedikleri için; sadece aşağılayıcı sözlere değil; boşanma (İngiltere Krallığı), sandalyeye bağlanarak diri diri yakılma (Hint kültürü), ipe asılma gibi cezalara da maruz bırakılmışlardır. Birçok eş değiştiren VIII. Henry, altı evliliğinin bozulmasına neden olarak; eşlerinin soyunu devam ettirecek erkek çocuğu dünyaya getirememelerini öne sürmüştür. VIII. Henry'nin kızı Mary (1516-1558) infertil kadınların sadece rahimlerinin sorunlu olduğunu, beyinlerininse gücünün yerinde olduğunu söyleyerek bilgi 'en önemli güçtür' felsefesini geliştirmiştir. Hayatının en büyük amacı tahtını bırakacağı bir çocuk dünyaya getirmek olduğu için bütün yaşamını bu konuda bilgi edinmekle ve tedavi aramakla geçirmiştir. Sürekli kusma ve baş dönmeleri olduğu için, kendisinin gebe olduğu hezeyanı ile paranoid bozukluk geliştirmiş ve 'kısır kraliçe' olarak anılmıştır (Forest, Gilbert, 1992: 42). Bunlarla birlikte günümüzde pek çok yerde ve zamanda şiddete maruz kalmak için sadece kadın olmanın yeterli olduğu bildirmektedir (Şenol, Yıldız, 2013: 12-14). Şenol ve Yıldız (2013) çalışmasında pek çok yerde ve zamanda şiddete maruz kalmak için sadece kadın olmanın yeterli olduğunu bildirmektedir (Şenol, Yıldız, 2013: 12-14). Kadınlar en güvenli olmaları gereken yerde, yani evlerinde, en çok güvenmeleri gereken kişilerden, yani babaları-erkek kardeşleri ve özellikle de hayatlarını paylaştıkları eşlerinden çeşitli şekillerde ve derecelerde şiddet görmektedirler (T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2009: 13). Aile içi şiddet vakalarının çoğunda fail koca olmasına rağmen kadınlar daha çok eşinin ailesinin kötü muamelesinden yakınmaktadır (Yildizhan, Adali, Kolusari, Kurdoglu, Yildizhan, Sahin, 2009: 110). İnfertilite kadınları ve erkekleri eşit etkiler. Ancak

infertiliteden sürekli kadın sorumlu tutulur ve sık sık sosyal ve ekonomik olarak cezalandırılır. Şiddet sosyoekonomik ve eğitim düzeyleri ne olursa olsun dünya genelinde milyonlarca infertil kadının hayatını etkilemektedir (Ardabily, Moghadam, Salsali, Ramezanzadeh, Nedjat, 2011; 15). Ardabily ve arkadaşları (2011) infertilite nedeniyle partner şiddetine maruz kalan kadın sıklığını Hong Kong'da % 1.8, Türkiye'de % 33.6 ve Nijerya'da % 41.6 olarak bildirmektedir (Ardabily, Moghadam, Salsali, Ramezanzadeh, Nedjat, 2011; 15). Leung ve Leung (2003) infertilite tedavisi için başvuran 500 hasta üzerinde yaptıkları çalışmada kadınların yaşam boyu şiddete maruz kalma yaygınlığını %1.8 (9 hasta) olarak saptadıklarını bildirmektedir (Leung, Leung, 2003:323). Belirtilen çalışmalarda infertil kadınlarda şiddet sorgulanmış fakat hem kadın hem de erkeği değerlendiren çift odaklı şiddet oranlarını belirten çalışmalara rastlanmamıştır. Çalışma mevcut eksiklikten yola çıkılarak literatüre katkı sağlamak amacıyla planlanmıştır. Bu çalışmada infertil çiftlerde yaşanan şiddetin yaygınlığı, şiddet ile ilişkili faktörleri ve şiddet bakımından cinsiyetler arası farklılıkları belirlemek amaçlanmıştır.

YÖNTEM

Tanımlayıcı ve kesitsel olarak yapılan araştırmanın evrenini İzmir'de özel bir hastanenin tüp bebek merkezine, 01.02.2009 - 31.11.2009 tarihleri arasında infertilite tanısı ile başvuran 158 infertil birey ve eşi oluşturmuştur. Örneklem seçimine gidilmeden 01.02.2009 - 31.11.2009 tarihleri arasında başvuran, araştırmaya katılmayı kabul eden ve araştırmada kullanılan veri formlarını eksiksiz dolduran 110 çift (220 birey) (evrenin %70'ine ulaşılmıştır) örnekleme dahil edilmiştir.

Araştırma verileri sosyo-demografik veri formu ve araştırmacılar tarafından literatür doğrultusunda hazırlanan şiddet tanılama formu kullanılarak elde edilmiştir. Sosyo-demografik veri formu; infertil çiftlerin sosyo-demografik özelliklerini değerlendirmeyi amaçlayan 12 sorudan oluşmuştur. Şiddet tanılama formu ise literatür taraması sonucunda araştırmacılar tarafından hazırlanan infertil çiftlerde şiddeti değerlendiren 5 açık uçlu sorudan oluşmuştur (Yildizhan, Adali, Kulusari, Kurdoglu, Yildizhan, Sahin, 2009: 110-111)

Araştırma verileri, belirtilen veri toplama araçları kullanılarak mahremiyete özen gösterilerek araştırmacılar tarafından yüz yüze görüşme tekniği ile infertil birey ve eşi ile ayrı ayrı görüşülerek elde edilmiştir. Araştırma öncesinde literatür doğrultusunda her vakaya şiddetin ve şiddet çeşitlerinin tanımları yapılmış, varsa soruları cevaplanmıştır. Çiftlere araştırma öncesi araştırmacılar tarafından araştırma hakkında ayrıca bilgilendirme yapılmış, sözel ve yazılı izinleri alındıktan sonra veri toplama formları uygulanmıştır.

Verilerin istatistiksel analizinde, tanımlayıcı testler, ki kare, Mann Withney U ve Lojistik regresyon testleri kullanılmıştır. İstatistiksel testlerde $p \leq 0.05$ değeri elde edilen bulguların anlamlı olduğu kabul edilmiştir. Araştırmada bağımsız değişkenleri bireylerin sosyodemografik özellikleri, bağımlı değişkenleri ise şiddet tanılama faktörleri oluşturmuştur.

BULGULAR

Araştırmaya 110 çift (110 infertil birey ve eşi toplamda 220 birey)dahil edilmiştir. Bireylerin yaş ortalaması 34.0 ± 5.5 olarak bulunmuştur. BKİ verileri incelendiğinde bireylerin %42.7'nin normal kilolu ($18.5-24.99 \text{ kg/m}^2$), %36.4'nün hafif şişman ($25.0-29.9 \text{ kg/m}^2$), %18.6'nın obez olduğu görülmüştür. Bireylerin çoğunluğunun (%62.3) eğitim düzeyinin üniversite ve üstü olduğu, %26.8'inin lise ve %10.9'unun ilköğretim olduğu belirlenmiştir. Bireylerin %40.9'u büyükşehirde, %37.7'i şehirde ve %21.4'ü kırsal bölgede en uzun süre yaşamıştır. Bireylerin büyük çoğunluğunun (% 82.7) çalıştığı gözlenmiştir. Bireylerin gelir düzeyi ortalaması 2850.0 ± 2202.0 olarak hesaplanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Özellikler	(N=220)			
	n	%	Ortalama±SS	Dağılım Aralığı
Yaş			34.0 ± 5.5	21-60
BKİ				
18.5 ve altı (zayıf)	5	2.3		
18.5-24.9 (Normal)	94	42.7		
25.0-29.9 (Hafif Şişman)	80	36.4		
30.0-34.9 (Obez)	41	18.6		
Öğrenim durumu				
İlköğretim mezunu	24	10.9		
Lise mezunu	59	26.8		
Üniversite ve üstü mezunu	137	62.3		

En uzun süre yaşadığı yer	90	40.9		
Büyükşehir	83	37.7		
Şehir	47	21.4		
Kırsal Bölge				
Çalışma durumu				
Çalışan	182	82.7		
Çalışmayan	38	17.3		
Aylık geliri			2850.0±2202.1	700-17500

Çiftlerin hemen hepsinin (%97.3) çekirdek aile olduğu, çoğunun (%86.4) tanışarak evlendiği, %91.4'nün ilk evliliği olduğu ve ortalama 5.72±3.92 yıl evli olduğu gözlenmiştir. Bireylerin infertilite nedeninin %47.3 erkek faktörlü, %28.0 kadın faktörlü, %20.0 her iki eş birlikte infertil ve %4.5 idiyopatik olduğu saptanmıştır. Çiftlerin infertilite süresi ortalama 3.55±3.32 yıl olarak belirlenmiştir (Tablo 2).

Son 4 hafta içinde eşi tarafından şiddete maruz kalma durumu değerlendirildiğinde bireylerin %19.5'ine eşi tarafından şiddet uygulandığı, bu durumun kadınlarda %19.1 erkeklerde %20.0 olduğu belirlenmiştir. Şiddete uğradığını belirten kadınların tamamına yakını (% 81.0) yaşadığı şiddet türünü fiziksel şiddet olarak tanımlarken şiddet gören erkeklerin hemen hepsi (%90.9) yaşadıkları şiddeti sözel şiddet olarak tanımlamıştır. Şiddete maruz kalan bireylerin % 62.8'i infertilite tanısı sonrası şiddet gördüğünü belirtmiştir (Tablo 3).

Tablo 2. Bireylerin Evlilik ve İnfertilite Özelliklerine İlişkin Bulgular

Özellikler	(N=220)			
	n	%	Ortalama±SS	Dağılım Aralığı
Evlenme Şekli				
Tanışarak/Flört	190	86.4		

Görücü usulü	30	13.6		
Evlilik sayısı				
İlk evliliği	201	91.4		
İkinci evliliği	17	7.7		
Üçüncü evliliği	2	0.9		
Evlilik süresi			5.7±3.9	1-24
Aile tipi				
Çekirdek aile	214	97.3		
Geniş aile	6	2.7		
İnfertilite nedeni				
Kadın faktör	62	47.3		
Erkek faktör	104	28.2		
Kadın ve erkek birlikte	44	20.0		
İdiyopatik	10	4.5		
İnfertilite süresi			3.6±3.3	1-24

Tablo 3. Şiddete İlişkin Bulgular

(N=220)		
Özellikler	n	%
Şiddete maruz kalma		
Evet	43	19.5
Hayır	177	80.5
Cinsiyete göre şiddete maruz kalma		
Kadın		

Evet	21	19.1
Hayır	89	80.9
Erkek		
Evet	22	20.0
Hayır	88	80.0
Yaşadığı şiddet türü		
Fiziksel		
Kadın	19	44.2
Erkek	2	9.1
Sözel		
Kadın	4	19.0
Erkek	20	90.9
İnfertilite tanısı sonrası şiddete maruz kalma		
Evet	27	62.8
Hayır	16	37.2

Cinsiyetin şiddete maruz kalmayı etkilemediği ($p=0.87$), her iki cinsin şiddete maruz kaldığı görülmüştür. BKİ'nin şiddete maruz kalmayı etkilemediği ($p=0.43$) saptanmasına rağmen zayıf bireylerin hiç birinin şiddete maruz kalmadığı belirlenmiştir. Eğitim düzeyi düşük olanların ($p=0.000$) ve kırsal bölgede yaşayanların ($p=0.01$) daha fazla şiddete maruz kaldığı saptanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu

Özellikler	Şiddete Maruz Kalma Durumu		İstatistiksel Anlamlılık
	Evet	Hayır	
			N=220

	n	%	n	%	X ²	p
Cinsiyet						
Kadın	21	48.8	89	50.3	0.03	0.87
Erkek	22	51.2	88	49.7		
BKİ						
18.5 ve altı (zayıf)	0	0.0	5	2.8	2.77	0.43
18.5-24.9 (Normal)	22	51.1	72	40.7		
25.0-29.9 (Hafif Şişman)	15	34.9	65	36.7		
30.0-34.9 (Obez)	6	14.0	35	19.8		
Öğrenim durumu						
İlköğretim	12	27.9	12	6.8	16.32	0.00
Lise	11	25.6	48	27.1		
Üniversite ve üstü	20	46.5	117	66.1		
En uzun süre yaşadığı yer						
Büyükşehir	11	25.6	79	44.6	9.36	0.01
Şehir	16	37.2	67	37.9		
Kırsal Bölge	16	37.2	31	17.5		

Tablo 5. Bireylerin Sosyo-Demografik Özelliklerine, Evlilik ve İnfertilite Özelliklerine Göre Şiddete Maruz Kalma Durumu

Özellikler	Şiddete Maruz Kalma Durumu				İstatistiksel
	n	Min.	Max.	Ort±SD	
	N=220				

						Anlamlılık	
Yaş							
Evet	43	25	46	32.54±4.66	Z=-1.93	p=0.05	
Hayır	177	21	60	34.31±5.67			
Kadınlarda Yaş							
Evet	21	25	40	32.93±5.09	Z=-1.91	p=0.05	
Hayır	89	21	48	30.86±4.05			
Erkeklerde Yaş							
Evet	22	27	46	34.14±4.72	Z=-1.05	p=0.29	
Hayır	88	26	60	35.69±5.90			
Aylık gelir							
Evet	41	750	6000	2057.32±1038.06	Z=2.84	p=0.01	
Hayır	164	700	17500	3048.17±2367.86			
Evlilik süresi							
Evet	43	1.5	15	6.09±3.45	Z=-1.34	p=0.18	
Hayır	177	1	24	5.63±4.02			
İnfertilite süresi							
Evet	43	1	15	4.45±3.66	Z=-2.60	p=0.01	
Hayır	177	1	24	3.33±3.21			

Z=Mann Whitney U Testi

Yaş ortalamasına (ort.=34.0±5.5) göre yaşı daha küçük olan bireylerin şiddete maruz kalma sıklığının arttığı (p=0.05) saptanmıştır. Ayrıca cinsiyetlere göre yaş incelendiğinde kadınların yaşı yaş ortalamasına (kadınların yaş ort.=32.54±5.0) göre küçüldükçe şiddete daha sık maruz kaldığı erkeklerde ise yaş ile şiddete maruz kalma durumu arasında istatistiksel olarak fark bulunmadığı görülmüştür. Gelir düzeyi (ort.=2850±2202.1) ortalama gelir düzeyinden daha

düşük olanların ($p=0.01$), infertilite süresi ($ort=4.45\pm3.66$) ortalama infertilite süresine göre daha uzun olanların ($p=0.01$)şiddete maruz kalma sıklığının arttığı belirlenmiştir. Evlilik süresi uzadıkça şiddete maruz kalma artmakla birlikte istatistiksel açıdan fark ($p=0.18$) bulunmamıştır (Tablo 5).

Şiddete maruz kalma durumunu etkileyen faktörlerin ne kadar etkilediği incelendiğinde, ilköğretim mezunu olan bireylerin ve kırsal bölgede yaşayanların şiddete maruz kalma ihtimalinin sırasıyla 5.85 kat (%95GA: 2.31-14.83, $p=0.000$) ve 3.86 kat (%95GA: 1.60-9.30, $p=0.003$) arttırdığı görülmüştür (Tablo 6).

Tablo 6. Lojistik Regresyona Göre Şiddete Maruz Kalma Durumunu Etkileyen Faktörler

Nedenler	p	OR	%95 GA
İlköğretim mezunu olanlar	0.000	5.85	2.31-14.83
Kırsal bölgede yaşayanlar	0.003	3.86	1.60-9.30

TARTIŞMA

Şiddet zamana ve sosyal yapıya göre değişen bir kavramdır. Bireysel ve sosyal öğelerle birleşerek, son derece karmaşık bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Her bireyin insan olduğu ve eşit haklara sahip olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, hiç kimsenin hiç kimseye şiddet uygulama hakkının da olmadığı anlaşılacaktır. Ancak insanlar zaman zaman toplumsal kurallardan destek alarak, zaman zaman da fiziksel güçlerini kullanarak diğer insanlara, hatta aynı aile içinde yaşayacak, hayatını paylaşacak kadar yakın oldukları insanlara şiddet uygulayabilmekte, bu hakkı kendilerinde bulabilmektedirler. Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) (1998) göre bireyler, tanımadıkları insanlardan çok daha fazla oranda, kendi aile bireyleri tarafından şiddete uğratılmaktadırlar (Şenol, Yıldız, 2013: 12.)Demir ve Yeşiltepe Oskay'ın (2015) çalışmasında bildirdiği tüm dünya nüfusunu temel alan 48 çalışmanın verilerine göre, DSÖ, kadınların eşleri ya da partnerleri tarafından şiddete uğrama oranını %10-69 arasında olduğunu belirtmiştir (Demir, Yeşiltepe Oskay, 2015: 35). Dünyada yaklaşık 1 milyar kadın yani üç kadından biri, yaşamının bir noktasında aile içi şiddete maruz

kalmaktadır (Akın, 2009: 37). Pereira, Vieira ve Magalhães (2013) Portekiz adli tıp kurumuna otopsi için sevk edilen 102 kadın cinayetini inceledikleri çalışmasında kadınların %60.8'nin partner şiddeti nedeniyle hayatlarını kaybettiklerini saptamışlardır (Pereira, Vieira ve Magalhães, 2013: 1099). Oğuz (2004) 68 infertil olan ve olmayan kadın üzerinde yaptığı çalışmada kadınların %27.9'nun partner şiddetine maruz kaldığını belirlemiştir (Oğuz, 2004: 51). Mavrikiou, Apostolidou ve Parlalis (2014) 953 kadın üzerinde yaptığı çalışmada kadınların %28'nin (N=268) aile içi şiddete maruz kaldığını belirtmiştir (Mavrikiou, Apostolidou, Parlalis, 2014: 297). Araştırmaya dahil ettiğimiz bireylerin %19.5'ine eş tarafından şiddet uygulandığı, bu durumun kadınlarda %19.1 erkeklerde %20.0 olduğu belirlenmiştir (Tablo 3). Kadınlara uygulanan şiddet bulguları diğer çalışmaların bulgularıyla benzerdir. Araştırmada erkeklere kadınlara göre daha fazla şiddet uygulandığı görülmüştür. Bu durumun kadınların farkındalığının daha çok fiziksel şiddete yönelik olmasından kaynaklanabileceği düşünülmüştür.

DSÖ'nün 11 Ülkede Yürüttüğü Kadına Yönelik Şiddet Araştırmasının Sonuçlarına göre: Fiziksel Şiddet %13- 61, Cinsel Şiddet %6-59, Fiziksel veya Cinsel şiddet %15-71 olarak saptanmıştır (Akın, 2009: 37). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet araştırması (2009), toplam 12,795 kadın üzerinde yapılmış çalışma sonucunda ülke genelinde, kadınların yaşamın herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalma oranı %39, cinsel şiddet oranı %15, duygusal/sözel şiddet oranının ise %44 olduğu tespit edilmiştir (Demir, Yeşiltepe Oskay, 2015: 35). Moreno ve arkadaşları (2015) makalesinde bildirdiğine göre, dünya genelinde kadınların yaklaşık üçte biri (%30.0) partneri tarafından fiziksel ve cinsel şiddete ya da her iki şiddete birden maruz kalmaktadır. Dünya genelindeki kadın cinayetlerinin %38.6'ı kadının partneri tarafından gerçekleştirilmektedir (Moreno, Zimmerman, Gehring, Heise, Amin, Abrahams, Montoya, Deosthali, Kilonzo, Watts, 2015: 2). Thureau ve arkadaşları (2015) 707 fiziksel şiddet kurbanı üzerinde yaptığı çalışmada kadınların (%87.0, N=626) erkeklere (%13.0, N=81) göre daha fazla fiziksel şiddete maruz kaldığını saptamıştır (Thureau, Louvry, Thureau, Gricourt, Proust, 2015: 42). Dhont ve arkadaşları (2011) 312 infertil, 312 fertil çifti dahil ettikleri çalışmasında infertil kadınların (%93.6) fertil kadınlara (%40.3) göre daha sık şiddete maruz kaldığını bildirmiştir. Ayrıca aynı çalışmada infertil erkeklerin sözel şiddet yaşadıklarını belirtmiştir (Dhont, Wiggert, Coene, Gasarabwe, Temmerman, 2011:625). Çalışmamızda şiddete uğradığını belirten kadınların tamamına yakını (%81.0) yaşadığı şiddet türünü fiziksel şiddet olarak tanımlarken şiddet gören erkeklerin hemen hepsi (%90.9) yaşadıkları şiddeti sözel şiddet

olarak tanımlamıştır (Tablo 3). Diğer çalışmaların bulgularında olduğu gibi bizim çalışma bulgularımızda da kadınlar erkeklere göre daha çok fiziksel şiddete maruz kalmaktadır.

Aile içinde yaşanılan şiddet, çok boyutlu olarak karşımıza çıkmaktadır (Şenol, Yıldız, 2013: 12-14). Çocuk sahibi olamama her iki cinsi de duygusal olarak etkilemekte ve çiftler için bir yaşam krizine dönüşebilmektedir (Sezgin, Hoccoğlu, 2014: 166). Yapılan araştırmalarda; infertilitenin eşlerin duygusal durumlarını, sosyal ve cinsel yaşamlarını, evlilik ilişkilerini etkilediği belirtilmektedir (Kırca, Passinlioğlu, 2013: 164). Karaca ve Ünsal (2012) çalışmasında Arap kültüründe infertilite nedeni ile kadınların eşleri tarafından terkedildiğini ve şiddete maruz kaldığını vurgulamıştır (Karaca, Ünsal, 2012: 82). Ardabil ve arkadaşları (2011) 247 infertil kadın üzerinde yaptıkları çalışmada; kadınların %61.8'ninin olduğu için eşinden şiddet gördüğünü saptamıştır (Ardabil, Moghadam, Salsali, Ramezanzadeh, Nedjati, 2011: 16). Nawaz ve arkadaşları (2014) 232 subfertil çiftle yaptığı çalışmada kadınların %44'nün eşi tarafından şiddet uygulandığını bildirmiştir (Nawaz, Bashir, Akhtar, Mushtaq, 2014: 419). Yıldızhan ve arkadaşları (2009) 122 infertil kadında aile içi şiddet varlığını araştırdığı çalışmada, kadınların %33.6'nın (N=41) infertile oldukları için şiddete maruz kaldığını saptamıştır. Bu kadınların %78'ne (32) şiddet ilk kez, infertilite tanısının takiben eşleri tarafından uygulanmıştır (Yıldızhan, Adali, Kulusari, Kurdoğlu, Yıldızhan, Sahin, 2009: 111). Çalışmamızda şiddete maruz kalan bireylerin % 62.8'i infertilite tanısı sonrası şiddet gördüğü belirlenmiştir (Tablo 3). Çalışma sonuçlarımız diğer çalışmaların sonuçlarıyla benzer niteliktedir.

Thureau ve arkadaşları (2015) 707 fiziksel şiddet kurbanı üzerinde yaptığı çalışmada kadınların erkeklere göre daha fazla fiziksel şiddete maruz kaldığını ($p < 0.05$) saptamıştır (Thureau, Louvry, Thureau, Gricourt, Proust, 2015: 44). Çalışmamızda cinsiyetin şiddete maruz kalmayı etkilemediği ($p=0.87$), her iki cinsin şiddete maruz kaldığı görülmüştür (Tablo 4). Taşçı ve Özkan'ın (2007) çalışmasında bildirdiğine göre çocuk sahibi olamama, eşler arasında psikolojik olarak derin yaralar oluşmasına neden olabilmektedir (Taşçı, Özkan, 2007: 188). Yılmaz'ın (2006) çalışmasında belirttiğine göre, infertilite tedavisi sırasında çiftler kontrol kaybı duygusuna kapılabilirler. Eşler birbirinden uzaklaşırlar ve yabancılaşırlar. Düşmanlık ve kin duyguları ile kendisini ya da ötekini suçlamaya başlayabilirler. Onat Bayram (2009) 58 primer infertil çift ile yaptığı çalışmada; infertil çiftlerin %20,7'sinin çocuk sahibi olamamanın eşi ile ilişkisini olumsuz yönde etkilediği, kadınların %13,8'i, erkeklerin %6,9'unun ailelerinden dışlandığı belirlenmiştir. Bahsedilen araştırmaların sonuçları ve bulgularımız doğrultusunda, infertilite nedeniyle yaşanan bu duygusal travmaların her iki

cinsiyeti de etkilediği ve bu travmaların sonucu olarak eşlerin birbirine şiddet uygulayabildiği düşünülmüştür.

Çalışmamızda beden kitle indeksinin şiddete maruz kalmayı etkilemediği ($p=0.43$) saptanmasına rağmen zayıf bireylerin hiç birinin şiddete maruz kalmadığı belirlenmiştir (Tablo 4). Huang, Yang ve Omaye (2011) çalışmasında obesitenin partner şiddetinin bir sonucu olduğunu ve obesitenin partner şiddetini etkilemediğini vurgulamıştır (Huang, Yang, Omaye, 2011: 112). Araştırma sonuçları bulgularımızı desteklemekle birlikte zayıf BKİ'li vaka sayısının (5) diğer gruplara oranla daha az olmasının da sonuçlarımızı etkilediği düşünülmektedir.

Dhont ve arkadaşları (2011) 312 infertil, 312 fertil çifti dahil ettikleri çalışmasında kadınların ve erkeklerin eğitim düzeyi yükseldikçe aile içi şiddete maruz kalma sıklığının anlamlı şekilde azaldığını bildirmiştir (Dhont, Wjgert, Coene, Gasarabwe, Temmerman, 2011: 625). Bessa ve arkadaşları (2014) gebelikte kadına yönelik şiddeti inceledikleri sistematik derleme çalışmasında eğitim düzeyi düşük erkeklerin eşine şiddet uyguladığını belirtmiştir (Bessa, Drezett, Rolim, Abreu, 2014: 77). Karaoglu ve arkadaşları (2005) 824 gebe üzerinde yaptığı çalışmada eğitim düzeyi düşük erkeklerin eşlerine şiddet uyguladığını saptamıştır (Karaoglu, Celbis, Ercan, Ilgar, Pehlivan, Gunes, Genc, Egri, 2005: 151). Çalışmamızda da benzer şekilde eğitim düzeyi düşük olanların ($p=0.000$) daha fazla şiddete maruz kaldığı saptanmıştır (Tablo 4). Ayrıca ilköğretim mezunu olan bireylerin şiddete maruz kalma ihtimalinin 5.85 kat arttırdığı görülmüştür (Tablo 6). Çalışmaların sonuçları bulgularımızı desteklemektedir. Eğitim düzeyi düşük olan bireylerin şiddete maruz kalma ihtimali yönünden değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir.

Dişsiz ve Hotun Şahin (2008) belirttiği şiddet konusunda yapılan bir çalışmada; kırsal alanda yaşayan kadınların %32'si, kentlerde yaşayanların %36'sı eşlerinin fiziksel şiddetine maruz kaldığı saptanmıştır (Dişsiz, Hotun Şahin, 2008: 55). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün (2009) yaptığı Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet araştırmasında kırsal kesimdeki kadınların %47'sinin partnerlerinden fiziksel veya cinsel şiddet gördüğünü saptamıştır (Sever, 2012: 20). Oğuz'un (2004) çalışmasında bahsettiği Yunanlı çiftlerde infertilitenin psikolojik etkilerinin araştırıldığı bir çalışmada, geleneksel tarzın kırsal kesimden gelen bireylerde özgün bir yük etkisi yarattığı sonucuna varılmıştır (Oğuz, 2004: 83). Karaoglu ve arkadaşları (2005) 824 gebe üzerinde yaptığı çalışmada kentte yaşayan gebelerin şiddete daha çok maruz kaldığını fakat sonucun istatistiksel açıdan önemsiz olduğunu belirtmiştir (Karaoglu, Celbis, Ercan, Ilgar, Pehlivan, Gunes, Genc, Egri, 2005:

151). Çalışmamızda kırsal bölgede yaşayanların daha sık (%34.0, $p=0.01$) şiddete maruz kaldığı (Tablo 4) ve şiddete maruz kalma ihtimalinin 3.86 kat arttığı (Tablo 6) görülmüştür. Karaoglu ve arkadaşlarının çalışması haricindeki diğer çalışmalarla sonuçlarımız benzerdir. Çalışmaların sonuçları bulgularımızı desteklemektedir. Bu veri infertilite nedeniyle gelişen şiddet reaksiyonların içsel faktörler kadar dış faktörlere de (yaşadığı çevre) bağlı olduğunu düşündürmüştür. Karaoglu ve arkadaşlarının çalışmasıyla olan farklılığın çalışmanın yapıldığı yer ve örneklem grubunun farklı olmasından kaynaklanabileceğini düşündürmüştür. Bu nedenle ülke genelini kapsayan daha büyük ölçekli çalışmaların planlanması önerilir.

Yaş ortalamasına (ort.= 34.0 ± 5.5) göre yaşı daha küçük olan bireylerin şiddete maruz kalma sıklığının arttığı ($p=0.05$) saptanmıştır. Ayrıca cinsiyetlere göre yaş incelendiğinde kadınların yaşı küçüldükçe şiddete daha sık maruz kaldığı erkeklerde ise yaş ile şiddete maruz kalma durumu arasında istatistiksel olarak fark bulunmadığı görülmüştür (Tablo 5). Decker ve arkadaşları (2015) 77 655 birey ve 17 ülkenin verilerinde yaş ile şiddet ilişkisini inceledikleri çalışmada genç kadınların (meta-analiz oddsratio, 1.20; 95% GA 1.10-1.37) ve adolesanların (meta-analiz oddsratio, 1.07; 95% GA 0.91-1.23) yetişkin kadınlara göre partner şiddetine maruz kalma açısından daha fazla risk altında olduğunu saptamışlardır (Decker, Latimore, Yasutake, Haviland, Ahmed, Blum, Sonenstein, Astone, 2015: 190). Watson, Taft ve Lee (2007) 16 yaşından önce cinsel ilişkiyi deneyimleyen, menarş olan ve doğum yapan kadınların 24 yaşındaki kadınlara göre partner şiddetine daha sık maruz kaldığını bildirmiştir (Watson, Taft, Lee, 2007: 281). Diğer çalışmaların bulgularının bulgularımızla aynı doğrultuda olduğu görülmüştür.

Gelir düzeyi (ort.= 2850 ± 2202.1) ortalama gelir düzeyinden daha düşük olanların ($p=0.01$) şiddete maruz kalma sıklığının arttığı belirlenmiştir (Tablo 5). Bessa ve arkadaşları (2014) gebelikte kadına yönelik şiddeti inceledikleri sistematik derleme çalışmasında dünya genelinde eşine şiddet uygulayanların ortak profilinin düşük gelire sahip ve işsiz olduğunu saptamıştır (Bessa, Drezett, Rolim, Abreu, 2014: 77). Karaoglu ve arkadaşları (2005) 824 gebe üzerinde yaptığı çalışmada düşük gelirli ve eşi işsiz gebelerin şiddete maruz kalabileceğini vurgulamıştır (Karaoglu, Celbis, Ercan, Ilgar, Pehlivan, Gunes, Genc, Egri, 2005: 151). Çalışmaların sonuçları bulgularımızı desteklemektedir.

İnfertilite tedavisi aylar, hatta yıllar sürebildiğinden çiftin ilişkisini olumsuz etkileyebilmekte, en azından alışılmış biçiminin dışına çıkmaktadır (Kütmeç, 2009: 111). Çalışmada infertilite süresi (ort.= 4.45 ± 3.66) ortalama infertilite süresine göre daha uzun olanların ($p=0.01$) şiddete maruz kalma sıklığının arttığı belirlenmiştir (Tablo 5). Akyüz ve arkadaşları (2014)

çalışmalarında 6 yıldan uzun süre bebek sahibi olmak isteyenlerde ve 3 yıldan uzun süre infertilite tedavisi gören kadınlarda Kadına Yönelik Evlilik İçi Şiddet Ölçeği puanı yüksek bulmuştur (Akyüz, Şahiner, Seven, Bakır, 2014: 70). Kavlak ve Saruhan (2002) yaptıkları araştırmada infertil kadınların yalnızlık düzeylerinin yüksek olduğunu ve infertilite süresi uzadıkça yalnızlık düzeyinin yükseldiğini belirlemiştir (Kavlak, Saruhan, 2002: 231). Çalışma sonuçlarımızla benzerdir.

Güleç Öyekçin, Yetim ve Şahin (2012) yaptıkları çalışmada kadına yönelik eş şiddetinin evlilik süresi kıaldıkça arttığını (OR 1.11, %95GA:1.01-1.23) saptamışlardır (Güleç Öyekçin, Yetim, Şahin, 2012: 79). Çalışmamızda evlilik süresi uzadıkça şiddete maruz kalma artmakla birlikte istatistiksel açıdan fark ($p=0.18$) bulunmamıştır (Tablo 5). Daha geniş popülasyonlu çalışmalarda incelenmesi önerilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İnfertilite çocuk isteyen çiftler için stresli bir olay ve çiftlerin ilişkisini yıpratıcı bir durumdur. Her iki eş için psikolojik olarak tehdit edici, duygusal olarak stresli, ekonomik olarak pahalı, tanı ve tedavi amacıyla yapılan işlemler nedeniyle acı veren karmaşık bir yaşam krizidir (Ak, 2002: 260). İnfertil çiftlerde aile içi şiddet nadiren bildirilmiştir ve gözardı edilmemesi gereken bir durumdur (Ardabil, Moghadam, Salsali, Ramezanzadeh, Nedjat, 2011; 15). İnfertilite değerlendirmeleri dikkatli, sevecen ve anlayışlı bir ekip tarafından yapılmalıdır (T.C.Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, 2000). Çalışmada infertil erkeklerin çoğunlukla sözel şiddetten kadınların ise fiziksel şiddetten yakındığı görülmektedir. Şiddete uğrama sıklığının yaşın küçülmesi, eğitim ve gelir düzeyinin düşmesi, kırsal bölgede yaşaması, infertilite süresinin uzaması gibi faktörlerle artmaktadır. İlköğretim mezunları 5.9 kat, kırsal bölgede yaşayanlar 3.9 kat şiddete daha fazla maruz kalmaktadır. Elde edilen bilgiler ışığında infertilite çiftlerde anamnezde genel olarak çiftlerin her ikisinde yaş, eğitim düzeyi, gelir düzeyi, yaşadığı bölge, infertilite süresi ve şiddet yaşama durumu ve algısı sorgulanmalıdır. Şiddete yatkınlığı saptanan bireylere tüp bebek kliniklerinde aile terapistlerinin de sürece katılımıyla danışmanlık verilmelidir. Ayrıca infertilite tedavisi gören çiftlerde hem kadın hem de erkeği içine alan geniş örneklemlili ulusal düzeyde şiddet prevalans çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Ana RitaPereira, DuarteNunoVieira, Teresa Magalhães. *FatalIntimate Partner ViolenceAgainstWomen in Portugal: A ForensicMedicalNationalStudy*.Journal of Forensicand Legal Medicine, 2013; 20(2013): 1099-1107.

Aygül Akyüz, Gönül Şahiner, Memnun Seven, Bilal Bakır. *TheEffect of MaritalViolence on InfertilityDistressAmong A Sample of TurkishWomen*.RoyanInstitute International Journal of FertilityandSterility, 2014; 8(1): 67-76.

Aysel KARACA, Gül ÜNSAL. *İnfertilitenin Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri ve Psikiyatri Hemşiresinin Rolü*. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 2012; 3(2):80-85.

Ayşe Akın.*Sosyal Dışlanma ve Kadın Sağlığı*.Sosyal Hizmet Sempozyumu kongre kitabı, 2009: 37.

Cemile Kütmeç. *Kadınlarda Cinsel Fonksiyon Bozukluğu ve Hemşirelik Bakımı*.Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2009: 4 (12): 111-136

ClaudiaGarcía-Moreno, CathyZimmerman, Alison Morris-Gehring, LoriHeise, Avni Amin, NaemahAbrahams, Oswaldo M ontoya, PadmaBhate-Deosthali, NdukuKilonzo, CharlotteWatts. *AddressingViolenceAgainstWomen: A Call to Action*.TheLancet, 2014; [http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736\(14\)61830-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0140-6736(14)61830-4).

Çiğdem Sever. *Kadına Karşı Ev İçi Şiddette Devletin Sorumluluğu ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin*

Türkiye Kararı.Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, 2012; 1(2): 19-46.

Demet GÜLEÇ ÖYEKÇİN, Dilek YETİM, Erkan MELİH ŞAHİN.*Kadına Yönelik Farklı Eş Şiddeti Tiplerini Etkileyen Psikososyal Faktörler*. Türk Psikiyatri Dergisi, 2012; 23(2):75-81.

Dolunay Şenol, Sıtkı Yıldız. *Kadına Yönelik Şiddet Algısı-Kadın ve Erkek Bakış Açılılarıyla-*. Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, Ankara, 2013, 12-13-14.

Güliz Onat Bayram. *İnfertilitenin Yaşam Kalitesi ve Evlilik Uyumu Üzerine Etkisi*. Doktora Tezi, İstanbul, 2009.

Gülşen Ak. *İnfertil Çiftlere Başa Çıkma Önerileri*. Sted, 2002; 11(7): 260

Hasan E. Ardabily, Zahra B. Moghadam, MahvashSalsali, FatemehRamezanzadeh, SaharnazNedjat. *Prevalenceand Risk FactorsforDomesticViolenceAgainstInfertileWomen*

in an Iranian Setting. International Journal of Gynecology and Obstetrics, 2011; 112(2011): 15–17.

Hacer Sezgin, Çiçek Hocoğlu. *İnfertilitenin Psikiyatrik Yönü*. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry, 2014; 6(2):165-184.

Havva Deniz Oğuz. *İnfertilite Tedavisi Gören Kadınlarda İnfertilitenin Ruh Sağlığına, Evlilik İlişkileri ve Cinsel Yaşama Etkileri*. Uzmanlık Tezi, İstanbul, 2004: 79

Hellen Y. Huang, Wei Yang, Stanley T. Omaye. *Intimate Partner Violence, Depression and Overweight/Obesity*. Aggression and Violent Behavior, 2011; 16(2011): 108-114.

İ. Yılmaz. (2006). *Türk İnfertil Hastalarda Depresyon ve Kaygının Belirleyicileri: Sosyal Destek, Cinsiyet Rolü Yönelimi, İnfertilite Nedeni ve Özsaygı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

Kerime Derya Taşcı, Sevgi Özkan. *Sağlık Yüksekokulunu Öğrencilerinin İnfertilite Hakkındaki Görüşleri*. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 2007; 6(3): 187-192.

L. Forrest, L.G. Gilbert. Infertility: An Unanticipated and Prolonged Life Crisis. J Mental Health Counselling, 1992; 14: 42.

Leyla Karaoglu, Osman Celbis, Cihan Ercan, Mehtap Ilgar, Erkan Pehlivan, Gulsen Gunes, Metin F. Genc, Mucahit Egri. *Physical, Emotional and Sexual Violence During Pregnancy in Malatya, Turkey*. European Journal of Public Health, 2005; 16(2): 149-156.

Lyndsey F. Watson, Angela J. Taft, Christina Lee. *Associations of Self-Reported Violence With Age at Menarche, First Intercourse and First Birth Among a National Population Sample of Young Australian Women*. Women's Health Issues, 2007; 17(2007): 281-289.

Maria Misrelma Moura Bessa, Jefferson Drezett, Modesto Rolim, Luiz Carlos de Abreu. *Violence Against Women During Pregnancy: Systematized Revision*. R E P R O D C L I M, 2014; 29(2): 77

Melike Dişsiz, Nevin Hotun Şahin. *Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet*. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, 2008; 1(1).

Michele R. Decker, Amanda D. Latimore, Suzumi Yasutake, Miriam Haviland, Saifuddin Ahmed, Robert W. Blum, Freya Sonenstein, Nan Marie Astone. ***Gender-Based Violence Against Adolescent and Young Adult***

Women in Low- and Middle-Income Countries. Journal of Adolescent Health, 2015; 56(2015):188-196.

Nurcan Kırca, Türkan Pasinlioğlu. ***İnfertilite Tedavisinde Karşılaşılan Psikososyal Sorunlar.*** Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry, 2013; 5(2):162-178.

N. Dhont, J. van de Wijgert, G. Coene, A. Gasarabwe, M. Temmerman. ***'Mama and Papa Nothing': Living with Infertility Among an Urban Population in Kigali, Rwanda.*** Human Reproduction, 2011; 26(3): 623-629.

Oya KAVLAK, Aynur SARUHAN. ***İnfertil Kadınlarda Yalnızlık Düzeyi ve Bunu Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi.*** Ege Tıp Dergisi, 2002; 41(4): 229-232.

Petroula M. Mavrikioua, Martha Apostolidoub, Stavros K. Parlalis. ***Risk Factors for the Prevalence of Domestic Violence Against Women in Cyprus.*** The Social Science Journal, 2014; 51(2014): 295-301.

Practice Committee of the American Society for Reproductive Medicine. ***Definitions of Infertility and Recurrent Pregnancy Loss: a Committee Opinion.*** Fertility and Sterility, 2013; 99(1): 63.

Qudsia Nawaz, Kanwal Bashir, Shamim Akhtar, Qurrat-ul-Ain Mushtaq. ***Subfertility: The Tragedy of Military Life Style.*** Pak Armed Forces Med J, 2014; 64(3): 418-421.

Recep Yildizhan, Ertan Adali, Ali Kulusari, Mertihan Kurdoglu, Begum Yildizhan, Guler Sahin. ***Domestic Violence Against Infertile Women in a Turkish Setting.*** International Journal of Gynecology and Obstetrics, 2009; 104 (2009): 110-112.

Sevda Demir, Ümran Yeşiltepe Oskay. ***Aile İçi Şiddetin Kadın Üreme Sağlığına Etkisi.*** Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2015; 5(1): 35-38.

S. Thureau, I. Le Blanc-Louvry, S. Thureau, C. Gricourt, B. Proust. ***Conjugal Violence: A Comparison of Violence Against Men by Women and Women by Men.*** Journal of Forensic and Legal Medicine, 2015; 31(2015): 42-46.

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. ***Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet.*** Elma Teknik Basım Matbaacılık, Ankara, 2009, 13.

T.C. Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel M¼d¼rl¼ę¼. ***İnfertilite: Hizmetlerin D¼zenlenmesi.*** Ankara, 2000.

T.W. Leung, E.H.Y. Ng, W.C. Leung, P.C. Ho. ***Intimate Partner Violence Among Infertile Women.*** International Journal of Gynecology and Obstetrics, 2003; 83(2003): 323-324.

**KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN FARKLI BİR BOYUTU ÇOCUK GELİNLER:
KADIN SAĞLIĞINA ETKİLERİ VE ÖNLENMESİ**
***CHILD BRIDES AS A DIFFERENT DIMENSION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN:
EFFECTS ON WOMEN'S HEALTH AND PREVENTION***

Dr. Çiğdem GÜN,

Marmara Üniversitesi,

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

idealistce41@hotmail.com

Dr. Dilek COŞKUNER POTUR,

Marmara Üniversitesi,

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

dilekcp@yahoo.com

Doç. Dr. Nurdan DEMİRCİ,

Marmara Üniversitesi,

Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü

nurdandemirci@yahoo.com

“Beni 11 yaşında evlendirdiler 40 yaşındaydı eşim. Ben çok küçüktüm o da çok büyük. Zaten 3-4 yıl kayınvalidemle yattım. 7 yıl çocuk doğuramadım. Doktorlara, hacılara, hocalara götürdüler.Çocuk doğuramıyorum diye ayrı bir şiddet, işe güce yetişmeyince ayrı bir şiddet. Kayınvalidem yatalak oldu. 10-11 yıl ona baktım, her şeyiyle ilgilendim. Bu arada çocuklarım da oldu.Sonra eşim vefat etti. Genç yaşta, beş parasız,7 çocukla aç perişan ortada kaldım. Ama ahdım var, üç kız anasıyım, birini 22 yaşında evlendirdim diğerlerini de o yaştan büyük evlendiririm.Öncesinde verip hayatlarını mahvetmem.’ Bir çocuk gelinin anlattıkları çocuk evliliklerinin gelişmemiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin olduğu gibi Türkiye'nin de önemli bir sorununu gözler önüne sermektedir.Uluslararası belgelere göre, 18 yaşın altında yapılan her evliliğe “çocuk evliliği”, evlenen kıza “çocuk gelin” denilmektedir. Her ülke en küçük evlenme yaşını belirlemek zorundadır. Ancak devletlerin 15 yaşın altındaki evlilikler

in yasal olarak onay vermemesi önerilmektedir. Tüm Dünya’da 20-24 yaş arası kadınların %36’sının 18 yaşına ulaşmadan evlendiği belirtilmektedir. Sosyo-ekonomik durum, gelenekler, görenekler, eğitimsizlik, aile içi şiddet toplum baskısı gibi faktörler ocuk yaşta evliliğe neden olmaktadır. Aileden, yaşıtlarından ve arkadaşlarından ayrılma, eğitim hakkından alıkonma, ekonomik bağımsızlığın olmaması, istenmeyen evlilikten kurtulma güçlüğü, resmi olmayan evlilikler nedeniyle hak arama şansısı bulamaması sosyal hizmetlere ve sağlık hizmetlerine ulaşma zorluğu artmış; şiddet görme riski, namus kisvesi altında işlenen cinayetler gibi ağır psikolojik, duygusal, tıbbi, ekonomik ve yasal sonuçlar doğurmuştur. Bu olumsuz etkileri nedeni ile ocuk yaşta evliliklerin önlenmesi gerekmektedir. Bu evlilikleri önlemek için; toplumda kadın erkek ayrımcılığının sona erdirilmesi, kız çocuklarının temel eğitimlerini mutlaka tamamlamalarının sağlanması, yasal okuryazarlığın artırılması (ebeveyn, ocuk) sağlanmalı; kız çocuklarının evlendirilmesine yol açan kültürel, dini, ekonomik faktörlerle mücadele edilmelidir. Yasal olarak belirsizlik bulunmayan, net, caydırıcı, cezaların belirlenmesi ve hayata geçirilmesi sağlanmalıdır. Erken evlilik yapmış ya da zorlanan kişiler için destek mekanizmaları oluşturulmalıdır. Erken evlilik nedeni mağdur olan kadınların sığınacağı evlerin yaygınlaştırılması ve hakları için mücadele etmeleri sağlanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: ocuk Gelinler, Kadına şiddet

ABSTRACT

“They forced me to marry a 40 year old man when I was 11. I was too young and he was too old. I slept with my mother-in-law for 3-4 years. I could not bear a child for 7 years. They took me to doctors, hodjas, and hadjis. I was subject to violence since I could not bear a child and also when I could not complete all chores. My mother-in-law became confined to bed. I cared for her for 10-11 years and did everything for her. Meanwhile, I had children. Then my husband passed away. I was young, penniless and left with 7 starving children. But I made a promise to myself, I had 3 daughters, I wed one when she was 22 and will wed the others at an older age. I would not wed them younger and ruin their lives.” The story of this child bride reveals that child marriages are an important problem in Turkey as well as in many undeveloped and developing countries. According to international documents, a marriage that includes people younger than 18 years of age is called “child marriage” and the girl who is getting married is identifies as a “child bride”. Countries are compelled to determine the youngest age of marriage. However, it is recommended that states should not provide legal permission for marriage between people aged younger than 15 years. Throughout the world, 36% of women aged between 20 and 24 years get married before they turn 18. According to

the Turkish Population and Health Research (2013) data, 9.6% of women aged between 15-19 years were married in 2008, while 7.1% of them were married in 2013 and the rate of fertility was 3.1% . Factors such as socio-economic status, traditions, being uneducated, domestic violence, and social pressure lead to child marriages. Being separated from family, peers, and friends; giving up the right of receiving education; not having economic freedom; not being able to divorce; and not having certain rights since the marriage is unofficial increased the difficulty of reaching social and health services; leading to severe psychological, emotional, medical, economic, and legal results such as risk of violence and honour killing. Due to these negative effects, child marriages should be prevented. In order to prevent these marriages: Discrimination against women should be stopped, girls should receive primary education, legal literacy should be increased (parents, children), and cultural, religious, and economic factors that lead to wedding female children should be prevented. Legally unambiguous, clear, and deterrent punishments should be determined and acted upon. Support mechanisms should be generated for people who got married or were forced to get married at a young age. Shelters for women who are victims of child marriages should become more common and these women should be encouraged to defend their rights.

Key Words: Child Brides Violence Against Women

GİRİŞ

Çocuk haklarına dair sözleşmeye göre çocuğa uygulanabilecek aksi yönde kanun olmadığı sürece 18 yaşın altındaki herkes çocuk kabul edilmektedir (<http://www.unicef.org>, Çocuk haklarına dair sözleşme, 1989:5). Uluslararası belgelere göre, on sekiz yaşının altında yapılan evlilikler erken evlilik olarak nitelendirilmektedir. Bireyin ruhsal ve fiziksel gelişimini tamamlamadan yaptığı bu evliliklerin büyük çoğunluğu bireyin bilinçli rızası dışında yapılması dolayısıyla da ‘erken ve zorla yapılan evlilikler’ olarak literatürdeki yerini almıştır (Aydemir, 2011:1). Birleşmiş Milletler nüfus fonu tarafından yayınlanan 2013 ‘Çocuk Anneler Raporunda’ belirtildiğine göre gelişmekte olan ülkelerde hergün yaklaşık 5 bini 15 yaşından küçük olmak üzere 39 bin kız çocuğu evlendirilmektedir (unicankara.org). Unicef’e göre çocuk gelin oranı: Güney Asya’da %42, Doğu Asya ve Pasifikte %25, Latin Amerika ve Karayipler’de %9, Batı ve Orta Afrika da % 7, Doğu ve Güney Afrika’da %6, Orta Doğu ve Kuzey Afrika’da , % 5 Orta-Doğu Avrupa ve Bağımsız Devletler Topluluğunda % 4 sanayileşmiş ülkelerde ise %2 oranındadır (Unicef, Child Marriage Report, 2013). Çocuk evliliklerin en yüksek oduğu ülkeler ise %77 Nijerya, %74 Bangladeş, %69 Çad, %61 Mali,

%60 Orta Afrika Cumhuriyeti, %58 Hindistan, Etiyopya ve Gine, %52 Burkina Faso ve Nepal'dir (Unicef, Child Marriage Report, 2013).

Ülkemize baktığımızda ise UNICEF 2013 çocuk refahı belgesinde; kızların ergenlik döneminde evlenme risklerinde yıllara göre düzenli bir eğilim izlenmediği saptanmıştır. 19 yaşından küçük yaşta evlenen kızların sayısında son yıllarda (2000-2011 yılları arasındaki eğilim) bir düşüş olduğu gözlemlenmesine karşın, 2011 yılındaki evliliklerin yaklaşık beşte biri 19 yaşından küçük genç kızlarla gerçekleştirilmiştir. Bu değerler yalnızca resmi nikâhları göstermekte ve özellikle Türkiye'nin doğu kesimlerinde genç kızların çok küçük yaşta evlendiği tahmin edilmektedir. Dolayısıyla, genç kızlar yalnızca kendi potansiyellerini gerçekleştirme fırsatından mahrum kalmayıp, aynı zamanda küçük yaşta eş olmaya ve ardından da anne olmaya zorlanmaktadır (Unicef, Çocuk Refahı Belgesi,2013:58).

Türkiye'de on altı yaşın altındaki çocuk evlilikleri resmi olarak kayıt altına alınmadığından çocuk evliliklerinin oranı hakkında kesin bilgiler yoktur. Bu nedenle konu ile ilgili sağlıklı bilgiler edinmek için çeşitli kaynaklara başvurulması gerekmektedir (Malatyalı,2014:29). TÜİK 2013 raporuna bakıldığında çocuk evlilik oranlarının düşmesine rağmen kız ve erkek çocukları arasındaki oransal uçurum dikkat çekmektedir (bkz tablo 1).

Tablo 1. Cinsiyete göre evlenen 16-17 yaş grubundaki çocuklar ve toplam içindeki oranı, 2003-2013

YIL	ERKEK	KIZ
2003	% 0,4 (2592)	% 8,1 (45981)
2004	% 0,4 (2236)	%8,0 (49280)
2005	% 0,4 (2168)	%8,1 (51944)
2006	% 0,4 (2270)	%7,9 (50366)
2007	% 0,4 (2315)	%7,9 (50723)
2008	% 0,3 (2279)	%7,7 (49703)
2009	% 0,4 (2214)	%8,1 (47859)
2010	% 0,3 (2072)	%7,8 (45738)

2011	% 0,3 (2000)	%7,2 (42700)
2012	% 0,3 (1860)	%6,7(40428)
2013	% 0,3 (1903)	%6,2 (37481)

(TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2013, s:22)

Bölgelere göre baktığımızda 2013 yılında, İBBS 1. Düzeye göre çocuk yaşta evlenen erkek çocukların toplam içindeki oranı %0,3 olup bölgeler arası çok farklılık göstermemektedir. Fakat kız çocuklarının toplam içindeki oranı bölgeler arasında farklılık göstermektedir. Evlenen kız çocuklarının toplam içindeki oranının en düşük olduğu bölge %2,7 ile İstanbul, en yüksek olduğu bölge ise %11,5 ile Orta Anadolu Bölgesi'dir. Bu bölgeyi %10,9 ile Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi izlemektedir (bkz tablo 2).

Tablo 2. Düzey ve cinsiyete göre 16-17 yaş grubunda evlenen çocuk sayısı ve toplam içindeki oranı, 2013

İBBS 1. Düzey	ERKEK	KIZ
Türkiye	% 0,3 (1866)	% 6,2 (37481)
<i>İstanbul</i>	<i>% 0,1 (2973)</i>	<i>%2,7 (2973)</i>
<i>Batı Marmara</i>	<i>% 0,6 (1208)</i>	%5,4 (1208)
Ege	% 0,2 (3947)	%5,2 (3947)
Doğu Marmara	% 0,3 (2048)	%3,8 (2048)
Batı Anadolu	% 0,3 (3068)	%5,6 (3068)
Akdeniz	% 0,2 (5774)	%7,3 (5774)
<i>Orta Anadolu</i>	% 0,4 (3724)	<i>%11,5 (3724)</i>
Batı Karadeniz	% 0,5 (2305)	%7,0 (2305)

Doğu Karadeniz	% 0,2 (872)	%5,1 (872)
Kuzeydoğu Anadolu	% 0,4 (2073)	%10,9 (2073)
Ortadoğu Anadolu	%0,4 (2888)	%9,0 (2888)
Güneydoğu Anadolu	%0,5 (6601)	%9,5 (6601)

(TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2013, s:23)

Evlenen çocuklar yıl ve İBBS 1. Düzeye göre incelendiğinde (bkz tablo 3) 16-17 yaşta evlenen çocukların en fazla olduğu bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde evlenen erkek çocukların oranı 2009 yılında %19,3 iken 2013 yılında %19,8'e yükselmiştir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde evlenen kız çocukların oranı ise 2009 yılında %14,6 iken 2013 yılında %17,6'ya yükselmiştir. Kız çocuk evliliklerinin en fazla görüldüğü ikinci bölge ise Akdeniz Bölgesi'dir. Akdeniz Bölgesi'nde evlenen kız çocuklarının oranı 2009 yılında %14,8 iken 2013 yılında %15,4'e yükseldiği görülmektedir.

Tablo 3. İBBS 1. Düzeye göre 2009 ve 2013 Yıllarında Evlenen Kız ve Erkek Çocukların Oranı

İBBS 1. Düzey	ERKEK		KIZ	
	2009	2013	2009	2013
Türkiye	% 100,0	% 100,0	% 100,0	% 100,0
İstanbul	% 6,5	% 8,1	% 8,1	% 7,9
Batı Marmara	% 5,5	% 5,3	% 3,3	% 3
Ege	% 11,6	% 10,0	% 10,9	% 10,5
Doğu Marmara	% 7	% 8,2	% 5,6	% 5,5
Batı Anadolu	% 7,9	% 7,4	% 8,5	% 8,2
Akdeniz	% 8,2	% 9,3	% 14,8	% 15,4
Orta Anadolu	% 6,9	% 6,8	% 10,8	% 9,9

Batı Karadeniz	% 11,1	%9,2	%8,4	% 6,1
Doğu Karadeniz	% 2,4	%2,3	%3,1	%2,3
Kuzeydoğu Anadolu	% 3,2	%4,4	%4,7	%5,5
<i>Ortadoğu Anadolu</i>	%10,5	%7,6	%7,2	%7,7
<i>Güneydoğu Anadolu</i>	%19,3	%19,8	%14,6	%17,6

(TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2013, s:24)

Hukuki Açıdan Çocuk Evlilikler için Uluslararası Durum:

Çocuk Hakları Sözleşmesi (20 Kasım 1989): Türkiye’inde imzaladığı sözleşmenin 1. maddesinde 18 yaşın altında herkesin çocuk olduğu kabul edilmiştir (<http://www.unicef.org>, Çocuk haklarına dair sözleşme, 1989:5).

BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (10 Aralık 1948): 16. maddesinde Evlenme sözleşmesi ancak evleneceklerin özgür ve tam iradesiyle yapılır (Moroğlu ve Serin, 2014:14).

BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) (18 Aralık 1979): Sözleşmenin 1 inci maddesine göre; “kadınlara karşı ayırım deyimi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.” (<http://www.unicef.org>, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 1979). Sözleşmede ayrıca “Taraflar devletler kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayırımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın-erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır, Evlenmede erkeklerle eşit hak sağlanacaktır; Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı verilecektir; Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dâhil tüm önlemler alınacaktır.” gibi maddeler bulunmaktadır (<http://www.unicef.org>, Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, 1979). Sözleşme maddelerinde de görüleceği gibi çocuk

evlilikleri kesinlikle reddedilmiştir. CEDAW’da bireyin en erken evlenme yaşını 18 olarak belirtmektedir (Aydemir, 2011:33).

Pekin Deklarasyonu (4. Dünya Kadın Konferansı) (4-15 Eylül 1995): Kız çocuklarının güçlendirilmesi, ayrımcılıkları kaldırılması, eğitim, sağlık, beceri kazandırma yönünde desteklenmesi, erken yaşta evliliklerin önlenmesi konularında stratejik hedefler belirlenmiştir.

BM Bin Yıl Kalkınma Hedefleri (Eylül 2000): Hedefler arasında kadını güçlendirmek, toplumsal cinsiyet eşitliği, herkes için ilköğretimi sağlamak yer almıştır. Ülkemizde hedeflere ulaşmak için yasal düzenlemeler yapılsa da bin yıl kalkınma hedeflerine ulaşamamıştır (Moroğlu ve Serin, 2014:14).

Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD+20) ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (1994 Kahire): Cinsel sağlık ve üreme sağlığının, cinsel haklar ve üreme haklarının ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin gençlerin ve ergenlerin hakları ve güçlendirilmesinin sürdürülebilir bir kalkınmanın merkezine yerleştirilmesi gerektiğini kabul etmiştir (Moroğlu ve Serin, 2014:14).

Dünya Kız Çocukları Günü: BM genel kurulu 2012 yılından itibaren 11 ekim’lerin dünya kız çocukları günü olarak kabul edilmesine karar vermiştir. Amaç kız çocuklarının çocuk haklarından eşit düzeyde yararlanması için kız çocuklarının desteklenmesi, güçlendirilmesi, yatırım yapılması, kendilerini etkileyecek kararlarda katılımlarının sağlanmasıdır.

Avrupa konseyi İstanbul sözleşmesi (Mayıs 2011). Sözleşmeyi imzalayan ilk ülke Türkiye’dir. Sözleşmeyi imzalayan devletler çocuk evliliklerini ve zorla gerçekleştirilen evlilikleri önlemek; bu evliliklerin geçersiz kılınmasını ve suç olmasını sağlayacak hukuki ve diğer tedbirleri almakla yükümlüdür (Moroğlu ve Serin, 2014:15).

Tüm mevcut anlaşmaların sonucu: İmzalar çok uygulama yok.

Hukuki Açıdan Çocuk Evlilikler için Ulusal Durum:

Türk Medeni Kanunu: 124. maddesinde evlilik yaşının erkek ve kadın için 17 yaşın doldurulması; olağanüstü durumlarda ise hakim 16 yaşını doldurmuş kişilerin evlenmesine izin verebileceği koşuluna bağlanmıştır. Yine medeni kanunun 11. maddesinde erginlik 18 yaşın doldurulmasıyla başlar denilmiştir. Medeni kanunun 12. maddesinde ise 15 yaşını dolduran küçük kendi isteği veya velisinin rızasıyla ergin kılınabilir denmiştir.

Çocuk Koruma Kanunu: Kanun 18 yaşını doldurmamış kişiyi çocuk olarak kabul eder.

Türk Ceza Kanunu: 103. maddede 15 yaşını tamamlamamış olan çocuklara karşı gerçekleştirilen hertürlü cinsel davranış çocukların cinsel istismarı suçu sayılmıştır.

104. maddede 15 yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi şikayet üzerine cezalandırılır (Moroğlu ve Serin, 2014:17).

Dolayısıyla burada ortaya yasalar arası bir çelişki ortaya çıkıyor. Medeni Kanuna Göre 17 yaşını doldurmamış kızlar, Çocuk Koruma Kanunu'na göre 18 yaşını doldurmamış kızlar Ceza Kanunu'na göre ise 15 yaşını doldurmamış kızlar çocuk gelin sayılmaktadır. Kanunlardaki bu çelişki çocuk gelinlere karşı verilen mücadele için giderilmesi gereken öncelikli durumdur (Düzen N, Atalay Z,2013:2).

Anayasa: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na baktığımızda öncelikle karşımıza “eşitlik ilkesi” çıkmaktadır. Anayasanın 10. maddesi “Kanun önünde eşitlik” konusuna değinmiştir. 2004 tarihinde yürürlüğe giren değişiklikle “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” hükmü eklenmiştir. 42. madde de “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz...” “İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır...” “Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar...”denmiştir (Aydemir, 2011:36).

4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun: Çocuk gelinler sorunu söz konusu olduğunda Ailenin Korunmasına Dair Kanun koruyucu tedbirleriyle ön planda değildir. Erken evliliklerin büyük çoğunluğunun resmi nikâhsız olması, bunun en büyük sebebidir. Dolayısıyla erken evlilik mağdurları bu kanunun getirdiği koruyucu tedbirlerden faydalanamamaktadırlar. Kanunun uygulanmasında da problemler görülmektedir. Hâkimler arasında kanunun uygulamalarında bir standart bulunmamaktadır. Bazı hakimler kanunu sadece resmi evlilikler söz konusu olduğunda uygularken, bazıları kanunu uygulamak için resmi evlilik şartı aramayarak gayri resmi evliliklerde de Koruma Kanunu'nu uygulamaktadır (Aydemir, 2011:41).

Dünya'da Mevcut Durum:

Avusturya'da evlilik yaşı 18 fakat evleneceklerden biri 18 yaşından küçük, 16 yaşından büyükse aile mahkemesine başvurup muafakat izni alabilir. Kişinin zorla evlendirilmesine katkısı olan kişilere 6 aydan 5 yıla kadar hapis cezası veriliyor. Yabancılar oturma yasasında aile birleşimi yaşı 21'e çıkarılmıştır. Kadın danışma merkezleri 18 yaşından küçük mağdurları yasal olarak bildirmek zorundadır. Avusturya'daki 9 eyaletin 5'inde göçmenler için danışma

merkezi yok, dolayısıyla bu eyaletlerdeki kadın mağdurlar destek alamıyor. Eşlerden biri tehdit veya baskıyla evliliğe zorlanmış ve yeterli delil varsa mahkeme tarafından evlilik sona erdiriliyor (Çıtak, 2010:36).

Almanya’da çocuk ve gençleri korumak ve sosyal ve psikolojik gelişiminin desteklenmesi için Çocuk ve Gençlik Koruma Yasası bulunmaktadır. Zorla evlendirme girişimlerinde de adı geçen koruma yasaları devreye girmektedir. Zorla evlendirilme riski altındaki 18 yaşından küçük bir çocuğun ilgili kurumlara başvurması halinde, yetkililer öncelikle aile ve çocuk arasındaki çatışmayı çözüme girişiminde bulunarak evliliğin olmaması gerektiğine ikna etmeye çalışmaktadırlar. Sorunun çözülememesi halinde ya da sonradan yeniden nüksetmesi durumunda Gençlik Müdürlüğü, çocuğun refahının ve sağlıklı gelişiminin tehlike altında olduğuna karar verdiği takdirde çocuğu ailesinden alarak güvenli bir ortamda yetişmesini sağlamakla yükümlüdür. Reşit olmayan çocuğu evlendirmeye çalışan ve yetkili kurumların tüm girişimleri ve yardım taleplerine karşın bunları kabul etmeyerek tavrında ısrarcı olan aileye karşı Gençlik Müdürlüğü Aile Mahkemelerine başvurarak yasal süreci başlatabilmektedir. Ayrıca birçok eyalette genç kız sığınma evleri bulunmaktadır. Bu evlerde barınma ve psikolojik destek verilir. Evlerin adresleri medya-kamuya açık değildir. Başvuruları sağlamak içinse broşürler iletişim adresleri yayınlanır. Birebir görüşmek istemeyenler için telefon veya online danışma servisleri vardır. töre-namus cinayeti riski olanlarda tüm bilgiler farklı kurumlara aktarılırken kaldığı yerin adresinin gizli kalması gerektiği kurumlara bildirilmelidir (Dağlı,2010:38).

İngiltere’de 18 yaş altı bireylerin evlenebilmesi için ebeveyn rızası gerekiyor. 2005 yılında zorla evlilik birimi kurulmuş. 2007’de yürürlüğe giren zorla evlilik yasası mahkemeye olayı geniş bir biçimde inceleme yetkisi verirken, her aileye sivil görevliler tahsis ediyor. Birini evliliğe zorlayan kişi için 2 yıla kadar hapis istenebiliyor. Ülke dışına götürülerek zorla evlendirilme durumları için pek çok sivil toplum örgütü çalışıyor (Dönmez, 2010:43).

Norveç’de Zorla ve erken evliliklere karşı 1998 ve 2000 de eylem planları oluşturulmuştur. Yasada zorla evlilik yasaklanıyor ve bu suç için 6 yıla kadar hapis cezası öngörülüyor. 16-19 yaş arası gençlerin ve ailelerinin bilgilendirilmesi için asistanlar tahsil edilmesi hükümetin planlarında yer almaktadır (Dönmez, 2010:46).

Finlandiya’da içişleri ve dışişleri bakanlıklarıyla ortak çalışan Zorla Evlilik Birimi var. Okul açılmadan önce gençlere bilgi ve destek verecek şekilde öğretmenlerin eğitimi gerçekleştiriliyor. Aynı zamanda sabah 9 akşam 5 hizmet veren yardım hattı mevcut. Adalet

Bakanlığı'nın öngöreceği özel şartlar dışında 18 yaşından küçük bir Finlandiya yurttaşı evlenemiyor (Dönmez, 2010:47).

Srilanka'da ülkedeki tüm evlilikler kayıt altına alınıyor ve evlenen kişilere rızaları olup olmadığı soruluyor. Mahkemeler kayıt altına alınmamış aileler tarafından ayarlanan evlilikleri geçersiz sayıyor. Bu yapılan yenilikler İslam hukukunda bulunan evliliğin eşlerin rızası alınarak yapılması gerektiği ifadesine dayanıyor (Taş, 2010:48).

Pakistan'da devlet erkek çocuklara insan hakları ve çocuk hakları eğitimi veriyor. Eğitimi alan çocuklar yaşadıkları yerlere dönerek çevresindekilere kız çocuklarında eğitimin önemi hakkında bilgi veriyor (Taş, 2010:48).

Bangladeş'de devlet 1990'da ücretsiz okul ve ders kitapları sağlayarak, ailelere kız çocukları çalışmadığı sürece maaş bağladı. Bu programda ayrıca kız çocuklarının 18 yaşından önce evlendirilmeyeceklerine dair anlaşma imzalıyor (Taş, 2010:49).

Etiyopya'da Erken evliliğin zararları hakkında bilgilendiren kulüpler kurulmuş. Yerel 'evliliği iptal etme komiteleri' bulunuyor (Taş, 2010:49).

Nijer ve Benin'de UNİCEF destekli komiteler mevcut. Benin'deki köy komiteleri güvenlik güçleri ve yerel medya ile işbirliği yapıyor. Bu komiteye gelen ihbar ve başvurular güvenlik güçlerine iletiliyor. Evlendirilen çocuğun babası ve evleneceği kişi tutuklanıyor. Komitenin çabaları radyo ile halka aktarılıyor (Taş,2010:49).

Neden Erken ve Zorla Evlilikler?

Sosyo-demografik, kültürel ve ekonomik nedenler: Ailelerindeki eğitim durumu ve gelir düzeyi düşük olan kız çocuklarının erken yaşta evlendirilme riskinin yüksek olduğu bildirilmektedir (Özcebe ve Biçer, 2013:89). Çocuğa dair araştırmalar gerçekleştiren Plan Örgütü'nün çeşitli ülkelerde çocuğa dair yaptığı araştırma raporlarından biri olan, İngiltere'de yapılan araştırma sonucu sundukları "Breaking Vows: Early and Forced Marriage and Girls' Education" isimli raporda, ülkelerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile çocuk gelinlere rastlanma oranları arasındaki doğrudan bağ ortaya konulmuştur (<http://www.plan-uk.org>). Bazı ailelerde kız çocukları ekonomik bir yük olarak görülmektedir. Kimi zaman sofradan bir tabağın eksilmesi fikri dahi aileler için küçük yaşta evlilikleri teşvik edici bir unsur olabilmektedir. Ayrıca kızlar evlendirilirken başlık parası adı altında kendilerine biçilen değer karşılığında ailelerine kazanç sağlamaktadırlar. Hem üzerlerindeki ekonomik yükü hafifletmek hem de başlık parası yoluyla aileye gelir getirmek için aileler kızlarını çocuk yaşta evlendirmektedirler (Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması, 2011:75). Diğer sosyo-kültürel

faktörler olarak mahalle baskıları, rol modelleri, aile içi cinsel saldırılar, evlilik dışı gebelikler (ya da bunun olabileceği –namus- korkusu) gibi sebepler gelmektedir. Kız çocuklarının bir an önce evlendirilmesiyle başına gelebilecek cinsel taciz ya da evlilik dışı ilişkiler gibi durumlardan korunacağı düşünülmektedir (Aydemir, 2011:19). Aslında akademisyen-aktivist Gülnur Elçik “Bu topraklarda; bencilce bir hezeyanla mürüvvet görelim diye, ne olduğunu bilmeden nesillerdir koruyageldiğimiz ve onun için insan kesmeyi onurlu bir şey sandığımız ‘namus’ yerinde dursun diye, soframızdan bir tabak eksilsin de eksik eteği kocası doyursun diye evlendiririz çocuklarımızı” söylemiyle çocuk evliliklerinin kültürel ve ekonomik nedenlerini özetlemiştir (Doğan,2011,154).

Hukuki Çelişkiler: İlk olarak çocuk evliliklerinin kanunlar tarafından engellenmesi gerekmektedir ancak konu ile ilgili kanun maddelerindeki uyumsuzluk göze çarpmaktadır (Malatyalı,2014:29). Türk Medeni Kanunu’na göre “Onbeş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir.” İfadesi ve “Erkek ve kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli şartlarda erkek ve kadının evlenmesine izin verebilir.” İfadeleri yer almaktadır. Türk Ceza Kanunu’nda ise 15 yaşından küçük çocuklara ister rızayla isterse cebir, tehdit ve hileyle gerçekleştirilen cinsel istismar suçu 3 yıldan 8 yıla kadar hapis cezası olduğu ibaresi geçmektedir. Çocuk Koruma Kanunu’na göre ise 18 yaşını doldurmamış kişiyi çocuk olarak kabul eder. Dolayısıyla burada ortaya yasalar arası bir çelişki ortaya çıkıyor. Medeni Kanuna Göre 17 yaşını doldurmamış kızlar, Çocuk Koruma Kanunu’na göre 18 yaşını doldurmamış kızlar Ceza Kanunu’na göre ise 15 yaşını doldurmamış kızlar çocuk gelin sayılmaktadır. Okuduğumuz diğer kaynaklarda da ifade edildiği gibi kanunlardaki bu çelişki çocuk gelinlere karşı verilen mücadele için giderilmesi gereken öncelikli durumdur (Düzen N, Atalay Z,2013:2).

Doğal felaketler ve savaşlar: Erken evliliklerin en yoğun görüldüğü bölgelerde farklılaşan nedenlerden biri de meydana gelen savaşlar ya dadoğal felaketlerdir. Kenya’da yaşanan kıtlık, Afganistan’da yaşanan savaş ve kuraklık ve Endonezya’da yaşanan tsunami gibi doğal afetler de erken evliliklerin ortaya çıkmasında etkili olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Endonezya’daki tsunami sonrası eşleri ölen ve küçük yaşta kız çocuklarıyla evlenmeye başlayan erkekler için “*tsunami dulu*” gibi kavramlar dahi üretilmiştir. Uluslararası Kadın Araştırmaları Merkezi (ICRW) eski aktivistlerinden Sreela Das Gupta, arkadaşlarına, bir babanın sinirle Bir çalışana “Kızımın daha geç yaşta evlenmesine izin verirsem, onu koruma sorumluluğunu alacak mısınız?” dediğini belirtiyor. Babanın tepki gösterdiği çalışanın gelip

“Kızı 14 yaşında tecavüze uğrarsa ona ne diyeceğim” diyerek içinde bulunduğu çaresizliği ve yanıtını veremeyecekleri birçok soruyla karşı karşıya olduklarını vurguluyor (Aydemir,2011:19).

Ülkemizdeki durumda çok farklı değil Kumalık müessesesi hiç masum değil. Paran yoksa kızını ver deniliyor. Suriyeli kadınların çoğu, mağduriyetleri yüzünden evlendiriliyor. Savastan kaçan ailelerin maddi durumu çok kötü, ne evleri var, ne isleri... Aileler, "Kızların basına bir şey gelecek" endisesiyle, Türkiyeli "kismet"lere evet demeyi tercih ediyor. Bunu bilenler maalesef durumu istismar ediyor. Urfa, sığınmacıların en yoğun yaşadığı kent. Kadın Yaşam Evi Derneği'nden Emine Hanim, sosyolojik sorunların çok olduğunu anlatıyor: "Arap kadınların psikolojik durumu iyi değil. Çekeslilik çok arttı. Kadınlar kaygılı, niye geldiler diyorlar, istemiyorlar. Evlilikten öte, pazar olumsuz durumda... Urfa'da aleni bir şekilde para karşılığında yapılıyor." Türkiyeli erkeklerin Suriyeli kadınlarla evliliğe heveslenmesinin nedeni, düşünün "az masraflı" olması. Farklı kaynaklar, işin ekonomik boyutunu doğruluyor: İki yıl önce 10 bin TL'ye el sıkışılırken, şimdilerde 1.000-2000 TL arasında pazarlık yapıldığı telaffuz ediliyor. [Güneydoğu](#) illerinde "başlık parası" adıyla 3 ila 5 bin TL'ye anlaşılıyor. Bir esnafın deyişiyle: "Patatesin kilosu 2 olan da var, 5 de..." Peki "patates" in değeri neye göre belirleniyor? "Yaşına veya güzelliğine göre değişir" deniyor. Ne yazık ki "yaş" kriteri, "çocuk gelin"lerin sayısının artması demek... (<http://www.milliyet.com.tr/suriyelilerle-evlilik-ticarete/gundem/detay/1827612/default.htm>). Benzer şekilde Kaptanoğlu ve Ergöçmen'nin çalışmasında da Kadınların anadillerinin Kürtçe ya da Arapça başta olmak üzere Türkçe dışındaki dillerden biri olması çocuk gelin olma riskini az da olsa artıran faktörler arasında gösterilmiştir. Kentlerde yaşayan ve anadili Arapça ya da diğer diller olan kadınların erken evlilik riskinin 1,3 kat fazla olduğu bildirilmiştir (Kaptanoğlu ve Ergöçmen,2012:147).

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği: Korumacı cinsiyetçilikte bir yandan kadına onun temiz, saf olması gerektiği idealleri koyulurken diğer yandan kadın zayıf ve güçsüz kabul edilir. Kadın zayıf olduğundan saflığını (bekaretini/namusunu) koruyamaz bu nedenle onun erkekler tarafından korunması gerekir (Glick ve Fiske, 2001:110). Korumacı cinsiyetçilik düzeyi arttıkça kadınların evlilik öncesi cinsellik yaşayan kadınlara yönelik bakışının olumsuzlaştığı bildirilmektedir (Sakallı ve Glick, 2003:298). Ülkemizde toplumdaki cinsiyet ayrımcılığını artıran ve kızların evlenmekten başka çıkış yolu olmadığını vurgulayan çokça deyim ve telkinler de dikkat çekiyor: 'Erken evlenen döl alır, erkek kalkan yol alır.', 'Demir tavında dilber çağında.', 'On beşindeki kız ya erdedir ya yerde.' Gibi (Düzen N, Atalay Z,2013:3).

Çocuk Algısı: Erken evliliğin sürekliliğine sebep olan ve uygulamanın görüldüğü ülkelere yönelik yapılan analizlerde ortaya çıkan bir diğer sebep de bireyin “çocuk” sayılmasına dair algıdır. “Genç nüfusu ve özellikle eğitim çağındaki çocukları etkileyen bu sosyal sorun, toplum nezdinde ne ölçüde bir problem olarak algılanmaktadır?” sorusunun bu noktada cevaplanması gerekmektedir (Aydemir,2011:22). Kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi çocuğa yönelik cinsel istismarı içermektedir. Küçük yaşta maruz kalınan cinsel istismarın bireyin yaşamının sonraki gelişim dönemlerinde olumsuz etkilerinin olabileceği bilinmektedir (Taner ve Gökler, 2004:85). Bir süredir devam eden bir tartışma da çocuk gelin mi pedofili mi tartışmasıdır. Tartışmaya çeşitli biçimlerde dahil olan kişiler ve kurumlar arasında farklılıklar olmakla birlikte, bir taraf “çocuk gelin” kavramına karşı çıkmakta ve çocuk yaşta zorla evlendirmelerin “pedofili” olarak tanımlanması gerektiğini söylemekte, böylece “çocuk gelin” kavramının çocuk yaşta zorla evlilikleri normalleştirici ve meşrulaştırıcı etkisinin azaltılabileceğini savunmaktadır. Diğer taraf ise pedofili kavramının bireyselleştirici ve patolojikleştirici etkisinin sorunun toplumsallığının göz ardı edilmesine neden olduğunu savunmaktadır (Büken,2014:1).

Erken ve Zorla Evliliklerin Sonuçları:

- . İnsan hakları ihlali (çoğu zaman kendi rızası olmadan)
- Çocuk olma hakkının ihlali
- Çocukluğun, ergenliğin ve kişisel özgürlüklerin yok sayılması
- . Fiziksel olarak evliliğe ve çocuk doğurmaya hazır değil
- Doğumda ölmese bile idrar/dışkı kaçırmayla sonlanan obstetrik fistül gibi kronik komplikasyonlar sık
- Cinsel yolla bulaşan hastalıklar açısından riskli
- Erken ve sık gebelikler
- İstenmeyen gebelikler ve düşükler
- Gebelik hipertansiyonu,
- Sefalopelvik uyumsuzluk.
- Doğum sırasında anne ölüm riski yüksek
- Düşük doğum ağırlıklı bebek
- Anemi ve malnutrisyon

- Perinatal mortalite
- Eğitim ve sosyal gelişimden yoksunluk, okulu bırakma
- Ekonomik olarak bağımlı, işsizlik ve aile gelirine katkıda bulunamama
- Bilişsel ve psikolojik olarak evliliğe ve ocuk doğurmaya hazır değil
- Aile içi şiddet sık
- Fiziksel ve cinsel şiddete maruziyet
- Sosyal destekten yoksun
- Evde tek başına, mutsuz, kendine güveni olmayan kadın ve anneler
- Ayrıca Binyıl hedeflerine ulaşmayı engellemektedir:
- Aşırı yoksulluk ve açlığın yok edilmesi
- Evrensel ilköğretim
- Cinsiyet eşitliği ve kadınların glendirilmesi
- ocuk lm oranlarının azaltılması
- Anne sağlığının iyileştirilmesi
- HIV/AIDS, sıtma ve diğer cinsel yolla bulaşan hastalıklar

. Toplum kadınların ve onların çocuklarının entelektüel ve finansal olarak katkısından yoksun, yoksulluk döngüsünün devamı, daha çok ocuk ancak gelir yok

- Eğitimsiz, genç annelerin çocukları da daha eğitimsiz oluyor, kısıtlı imkanlar
- Erkekler zerine ekonomik sorumluluk yükü, onlar da eğitimden mahrum
- Cinsiyet eşitimsizliği, kadınların tüm özgürlüklerinin elinden alınarak gszleştirilmesi,toplumsal izolasyon
- ocuk lm oranlarında artış
- Anne sağlığının bozulması
- Cinsel yolla bulaşan hastalıklarda artış (**Boran, Gökçay, Devocioğlu, Eren, 2013:60, Başer,2004:52, Aydemir, 2011:25-30).**

Erken ve zorla evlilikler için zm nerileri neler olabilir?

Uluslararası Kadın Araştırmaları Merkezi (International Center for Research on Women (ICRW) erken evliliklerin engellenmesine yönelik 5 ana amaç belirlemiştir. Bunlar: Kız çocuklarının bilgi, beceri ve destek ağlarıyla güçlendirilmesi, ebeveyn ve toplumun eğitilmesi ve harekete geçirilmesi, kız çocukları için örgün eğitim kalitesi ve erişebilirliğin artırılması, kız çocukları ve aileleri için ekonomik desteğin sunulması, yasal çerçevenin etkinleştirilmesi'dir:

<http://www.icrw.org/files/publications/Solutions-to-End-Child-Marriage.pdf>).

Kanunlarda ortak bir çocuk tanımına yer verilmelidir. 18 yaşına kadar herkesin çocuk olduğu kabul edilmelidir. Evlilik yaşı 18 yaşın doldurulması koşuluna bağlanmalıdır. Cinsel istismar mağduru yaşı 15 yaştan 18 yaşa çıkarılmalıdır. Uluslararası imzalanan sözleşmeler yerine getirilip getirilmediği izlenmeli ve uygulanması için destek verilmelidir. Çocuğa karşı işlenen cezalarda indirim yapılmamalıdır (Moroğlu ve Serin, 2014:19). Gelişmiş ülkelerin konu ile nasıl mücadele ettiğine dair bilgiler edinilebilir (Malatyalı, 2014:35). Çok yönlü bir sorun olan erken ve zorla evliliklerin hangi alanlarla ilişkili olduğu belirlenmeli ve bu alanlar odak alınarak çalışılmalıdır (Aydemir, 2011:45). Konu ile ilgili üzerinde durulması belki de en önemli nokta, bu evliliklerin toplumda 'normal' kabul edilmesidir. Bu evlilikler bir suç, hastalık veya insan hakları ihlali olarak görülmediğinden bu tür evlilikleri engelleme gereksinimi de duyulmamaktadır. Bu evliliklere yönelik 'normal' algısının değiştirilmesi için toplumu bilinçlendirme projelerinin yürütülmesi sorunun çözümünde etkili olabilir. Bu bağlamda eğitim, sağlık ve adalet çalışanları ile birlikte ailelere ve çocuklara yönelik bilinçlendirme eğitimleri düzenlenebilir (Malatyalı, 2014:35). Erken evlilik gibi uygulamaların çok görüldüğü bölgelerde siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda çok yönlü reform ve yatırımların yapılması, mücadele yöntemlerinin çok daha etkin olması noktasında büyük önem arz etmektedir. Sorun sadece sosyo-kültürel bir sorun değil aynı zamanda yoksullukla mücadele ve cinsel eğitimsizlik sorunudur. Sorun ailelerin refah düzeyleri arttırılmadan ve sosyal devlet anlayışı egemen kılınmadan sadece gönüllü kuruluşların yürüttükleri sınırlı projelerle halledilemez. Projelerin devlet projesi niteliğinde olması da önemlidir. Bu yönde kararlı bir devlet politikası uygulanmadıkça olumlu sonuç elde edilemeyecek ve Türkiye gelecek yıllarda da toplumsal cinsiyet eşitliği açısından dünya sıralamasında en gerilerde yer almaya devam edecektir (Moroğlu ve Serin, 2014:20).

Kamu spotları ile medyada çocuk evliliklerinin zararı konusunda bilinç yükseltici düzenli yayınlar yapılmalıdır (Moroğlu ve Serin, 2014:20). Örgün eğitim alan çocuklar için erken yaşta evlenmenin sakıncalarının, anne çocuk sağlığı ve üreme sağlığının anlatıldığı konular

müfredata eklenmelidir. Sosyal mobilizasyon ve din görevlileriyle işbirliği, toplum liderleri ve toplum tabanlı sivil toplum kuruluşlarının işbirliği de çözüm için önem teşkil etmektedir Sosyal psikologlar, antropologlar, sosyologlar, sosyal hizmet uzmanları amaca uygun olarak geliştirilecek bir program dâhilinde az gelişmiş ve gelişmekte olan yörelerde örgütlü bir biçimde istihdam edilmeli. Doktor, öğretmen ve hemşirelere hizmet içi eğitim verilmelidir(Aydemir,2011:46).

Son Söz

Siirt'in Pervari İlçesi Yapraktepe Köyü'ne "berdel" usulüyle gelin giden, 14 yaşında canına kıydığı söylenen ancak ölümü şüpheli bulunan Kader'den söz ediyoruz.

12'inde kadın ve 13'ünde anne olan Kader'den...

Otopsi raporunda *"148 santimetre boyunda, 15-16 yaşlarında ve 50-60 kilogram ağırlığında cesette otopsi sırasında 1 plastik tapa ve 14 saçma tanesi elde edildi. Kişinin ölümünün av tüfeği saçma taneleri toplu girişi sonucu gelişen iç organ harabiyeti, iskelet kemik kırıkları, büyük damar yaralanması, iç kanama ve dış kanama sonucu meydana geldiği anlaşılmıştır."* Yazan kader'den...

Hatırlayalım Kader'in dramını yeniden ve unutturmayalım, unutturmayalım ki yeni kaderler kaderlerine terk edilsinler... (Büken,2014:1).

KAYNAKLAR

- 1.AydemirE, "Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler", USAK,Ankara,s:1-36,2011.
- 2.Başer M. "Adölesan Cinselliği ve Gebelik", C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2000, 4 (1),s.50-54
- 3.Boran P, Gökçay G, Devicioğlu E, Eren T,"Çocuk Gelinler" Marmara Medical Journal,2013,s.58-62
- 4.Büken N.Ö."Çocuk Gelinler mi?"Sağlığın Sesi,2014,s.1-4.
- 5.Çıtak T, Zorla Evlilik Avusturyada'da Sorun, Uçan Haber Dergisi,2010, Sayı.26, s. 36.
- 6.Dağlı Ö, Almanya'nın Zorla Evliliklere Karşı Mücadelesi, Uçan Haber Dergisi, 2010, Sayı.26, s. 38.
- 7.Doğan S, "Küçük Yaşta Evlilik Büyük Geliyor!", National Geographic Türkiye, Haziran 2011, s.154.

8. Dönmez C, İngiltere’de Hükümet Soruna El Attı, Uçan Haber Dergisi, 2010, Sayı.26, s. 43.
9. Dönmez C, Norveç’te Göçmen Aileler çocuklarını Evliliğe Zorluyor, Uçan Haber Dergisi, 2010, Sayı.26, s. 46
10. Dönmez C, Finlandiya’da Zorla Evlilik Birimi Var, Uçan Haber Dergisi, 2010, Sayı.26, s. 46.
11. Glick P, Fiske S T. (2001). An Ambivalent Alliance: Hostile And Benevolent Sexism As Complementary Justifications For Gender İnequality. American Psychologist, 56(2),s:109-118.
12. Kaptanoğlu İ, Ergöçmen B,” Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol” Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 2012, s.129-161.
13. Malatyalı M.K, Türkiye’de ‘Çocuk Gelin’ Sorunu, Nesne Dergisi, 2(3), s.27-38, 2014.
14. Malhotra A, Warner A, McGonagle A, Lee-Rife S. Solutions to End Child Marriage, What The Evidence Shows. International Center for Research on Women 2011. <http://www.icrw.org/files/publications/Solutions-to-End-Child-Marriage.pdf> (erişim 14.01.2013).
15. Moroğlu N, Serin F. Çocuk Gelinler, CM Basım Yayın, İstanbul, 2014:14-19.
16. Özcebe H. Biçer B, Önemli Bir Kız Çocuk Ve Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler, Türk Pediatri Arşivi Dergisi, 2013, s.86-93.
17. Sakallı N. ve Glick P. (2003). Ambivalent Sexism And Attitudes Toward Women Who Engage İn Premarital Sex İn Turkey. Journal of Sex Research, 40(3), s.296-302.
18. Taner, Y. ve Gökler, B. (2004). Çocuk İstismar Ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. Hacettepe Tıp Dergisi, 35, s. 82-86.
19. Taş B , Dünya Erken Evliliklerle Nasıl Mücadele ediyor?, Uçan Haber Dergisi, 2010, Sayı.26, s. 48-49.
20. Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı - Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2011, s:75.
21. <http://www.unicef.org/turkey/pdf/cr23.pdf>. Çocuk haklarına dair sözleşme. Birleşmiş milletler genel kurulu 20 Kasım 1989. s:5(erişim tarihi:14.02.2015).
22. <http://www.unicankara.org.gov.tr/v2/pages/posts/unfpa-dünya-nüfusunun-durumu-raporu-2013-581?s:10>.

(erişim tarihi:14.02.2015).

23.http://www.unicef.org/media/files/Child_Marriage_Report_7_17_LR..pdf. 2013. (erişim tarihi:14.02.2015).

24.<http://www.unicef.org.tr/bilgimerkezidetay.aspx?id=76>. Çocuk Refahı belgesi 2013. s: (erişim tarihi:14.02.2015).

25.http://www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ID=11&KITAP_ID=269. TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2013:22-24, (erişim tarihi:14.02.2015).

26.http://www.unicef.org/turkey/pdf/_gion_sekiz.pdf> Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, UNICEF, <http://www.unicef.org/turkey/pdf/_gion_sekiz.pdf>, (erişim tarihi:14.02.2015).

27.<http://www.myweb.sabanciuniv.edu/bac/files/2013/10/ön-rapor.docx>. Düzen N, Atalay Z, Türkiye'deki Erken Yaşta Evliliklerin Farklı Bakış Açılarında Bakılarak Değerlendirilmeyi ve Varolan Çözüm Önerilerini Geliştirmeyi Amaçlayan Özgür Proje, 2013:2 (erişim tarihi:14.02.2015).

28.<http://www.plan-uk.org/resources/documents/Breaking-Vows-Early-and-Forced-Marriage-and-Girls-Education/>(erişim tarihi:14.02.2015).

29.<http://www.milliyet.com.tr/suriyelilerle-evlilik-ticarete/gundem/detay/1827612/default.htm>(erişim tarihi:14.02.2015).

KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN TOPLUM TARAFINDAN ALGILANMASI
VIOLENCE AGAINST WOMEN WAS COMPREHENDED BY SOCIETY

Öğr. Gör. Figen DIĞIN,

Kırklareli Üniversitesi,
Sağlık Yüksekokulu, Ebelik Bölümü

fgndgn2013@gmail.com

Öğr. Gör. Zülfiye BIKMAZ,

Kırklareli Üniversitesi,
Sağlık Yüksekokulu, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Bölümü

zbkmaz@hotmail.com & zbkmaz@gmail.com

Selahattin SEVİM,

Kırklareli Üniversitesi,
Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Lisans Öğrencisi

Seyit DAĞ,

Kırklareli Üniversitesi,
Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Lisans Öğrencisi

Yakup BOZAT,

Kırklareli Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZET

Amaç: Bu araştırmanın amacı toplumun kadına yönelik şiddetin nedenleri olarak neleri gördüğü, kadına uygulanan şiddet hakkında düşüncelerini ve şiddete maruz kalan kadınların nerelere başvurmaları gerektiği konusundaki bilgi ve görüşlerini belirlemektir.

Yöntem: Tanımlayıcı tipte planlanan çalışma Kasım-Aralık 2014' te uygulanmıştır. Çalışmanın örneklemini farklı illerde yaşayan, olasılıksız örnekleme yöntemi ile seçilen ve

çalışmaya katılmayı kabul eden bireyler oluşturmuştur. Verileri toplamak için kişilere ‘Kadına yönelik şiddetin nedenleri nelerdir?’, ‘Kadına yönelik şiddetin haklı sayılabilecek bir tarafı var mıdır?’ ve ‘Şiddete uğrayan kadın sizce nerelere başvurabilir’ soruları sorularak, verdikleri cevaplar kayıt altına alınmıştır.

Bulgular: Bu çalışmaya 29 kadın ve 31 erkek olmak üzere toplam 60 kişi katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması $35,2 \pm 14,1$ ’dir. Çalışma kapsamında yapılan röportajlarda ‘Kadına yönelik şiddetin nedenleri nelerdir?’ sorusuna verilen cevaplar arasında aldatma, geçim sıkıntısı, eğitimsizlik, kültürel özellikler, erkeğin psikolojik sorunları, kadınlardan kaynaklanan sorunlar, ailenin gelenek ve görenekleri, erkeğin kadını küçük görmesi, erkek egemen bir toplumumuzun olması, kadının maddi olarak üst olduğu durumlar gibi görüşler yer almıştır.

Çalışmaya katılanlara ‘Şiddete uğrayan kadın sizce nerelere başvurabilir’ sorusu sorulduğunda kadınlar emniyete, anne-babasına, savcılığa, sağlık kurumlarına ve kadın sığınma evlerine başvurabileceğini söylemiştir.

Kadına yönelik şiddetin haklı sayılabilecek bir tarafı var mıdır? sorusu sorulduğunda araştırmaya katılan kadınların tamamı ve erkeklerin çoğunluğu ‘hayır’ yanıtını vermiştir. Diğer erkek katılımcılar ise kadına uygulanan şiddetin namus durumunda haklı sayılabileceğini ifade etmiştir.

Sonuç: Her ne sebeple olursa olsun kadına yönelik şiddet davranışlarının kabul edilemeyeceği konusunda aile, eğitim ve medya kurumlarının kendi üzerine düşen görevleri yerine getirmesi ve şiddet mağdurlarının korunması ve sosyal yaşamlarını idame edebilmeleri için ulaşılabilir ve etkin hizmet alabilecekleri örgütlenmenin oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, Kadına Yönelik Şiddet, Aile İçi Şiddet, Şiddet Algısı.

ABSTRACT

Purpose: The aim of this study was what was seen as the causes of violence against women in society, ideas and information about violence against women and their views on the need to apply where women's exposure to violence to determine.

Methods: This study that was planned descriptive was applied in November-December 2014. The study sample was created individuals who agreed to participate and living in different cities and was selected by sampling method. 'What are the causes of violence against women?', 'Is there right side of violence against women can be considered justified?' where do

you think the women exposed to violence may apply to? questions was asked to participant for collect data and recorded their answers.

Findings: 60 people, including 29 women, 31 men participated in study. The mean age participant was $35,2 \pm 14,1$. In interviews, commit adultery, lack of livelihood, lack of education, cultural characteristics, men's psychological problems, problems arising from the women, family traditions and customs, underestimation of women by men, male-dominated society, material superiority of women, such opinions were taken in study for 'What are the causes of violence against women?'

When participants were asked 'where do you think the women exposed to violence may apply to?' they said, they could apply to securing, mother-father, the prosecutor's Office, health institutions and women's shelters.

When participants were asked 'Is there right side of violence against women can be considered justified?' all women in study and most of men answered as 'no'. Another male participant expressed, violence against women can be considered justified for honor.

Conculution: Each whatever reason, family, education and media organizations have to fulfill their duties about not acceptable of violent acts against women and the protection of victims of violence, Establishing the organization to be able to maintain their social life, get accessible and active ministration is suggested.

Key words: Violence, Violence Against Women, Domestic Violence, Perception Of Violence

GİRİŞ

Günümüz dünyasında çağdaş ve cahiliye dönemi tutum ve davranışların aynı anda aynı coğrafyalarda sürdürüldüğü bir dönem geçirmekteyiz. Çeşitli hak ve özgürlüklerin suistimal edildiği bu süreçte Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Kuruluş Sözleşmesi'nde şöyle denilmektedir: "Erişilebilir en yüksek sağlık standardına ulaşmak, herhangi bir ırk, din, siyasal görüş, ekonomik ya da toplumsal koşul ayrımı yapılmaksızın her insanın temel haklarından biridir." Kadına yönelik şiddet dünyada en yaygın, ancak en az tanımlanmış insan hakları ihlalidir.

DSÖ 'şiddet'i şu şekilde tanımlamaktadır: "Fiziksel güç ya da kuvvetin, amaçlı bir şekilde kendine, başkasına, bir gruba ya da topluluğa karşı fiziksel zarara ya da fiziksel zararlarla sonuçlanma ihtimalini artırmasına, psikolojik zarara, ölüme, gelişim sorunlarına ya da

yoksunluğa neden olacak şekilde tehdit edici biçimde ya da gerçekten kullanılmasıdır” (Dünya Sağlık Örgütü, 2002:4).

Şiddetin sözlük anlamı bile, ne denli yaygın bir kullanım alanı olduğunu göstermektedir: “Sertlik, katı ve kaba davranış, bedene zor uygulama, bedensel zedelenmeye neden olma, kişisel özgürlüğü zor yoluyla kısıtlama, büyük güç, haşinlik, rahatça gelişmesini ya da tamamlanmasını engellemek üzere bazı doğal süreçlere, alışkanlıklara yersiz kısıtlamalar getirme...” Şiddetin yol açtığı zarar-kişisel ya da toplumsal-kimi zaman tarihte örneklerini görebildiğimiz biçimde “yok etme” sonucuna varabilir. Şiddeti genelde algılandığı gibi yalnızca “fiziksel zarar” ile açıklamak yeterli değildir. Ruhsal anlamda da bireyde ya da toplumsal boyutta değişken sürelerde, hatta kalıcı etkileri olabilir (Atman, 2003).

Şiddetin biçimlerine göre gözden geçirilmesinde, fiziksel, duygusal-psikolojik, sözel, cinsel, ekonomik ve daha pek çok davranış, şiddet biçimleri olarak karşımıza çıkar. Genel bir sınıflama ile; kişinin kendine uyguladığı şiddet, kişiler arası şiddet (aile içi şiddet), örgütlü (organize) şiddet (savaşlar) şiddet tiplerini oluştururlar (Atman, 2003).

İnsanlık tarihiyle birlikte ortaya çıkmış olan şiddet olgusu, birçok bireysel ve toplumsal öge ile birlikte karmaşık bir yapı ortaya koymaktadır. Bu nedenle şiddet olgusunu tanımlamak ve ortaya çıkarmak da kolay olmamaktadır (Kocacık, 2001).

“4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu ve Pekin Deklarasyonu”nda kadına yönelik şiddet, genel bir bakış açısıyla, şöyle sıralanmıştır:

- Dayak dâhil aile içinde meydana gelen fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet evdeki kız çocuklarının cinsel istismarı, çeyizle bağlantılı şiddet, evlilikte tecavüz, kadının cinsel organına zarar verme ve diğer geleneksel uygulamalar, nikâh dışı şiddet ve istismarla bağlantılı şiddet;
- Tecavüz, cinsel taciz, işyerinde, eğitim kurumlarında ve başka yerlerde sarkıntılık ve cinsel zorlama dâhil toplum içinde meydana gelen fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet, kadınların alınıp satılması ve fahişeliğe zorlanması;
- Nerede olursa olsun, devletin yürüttüğü ve göz yumduğu fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddet.
- Kadınlara yönelik şiddetin diğer türleri arasında, silahlı çatışma durumlarında kadınların insan haklarının ihlal edilmesi, özellikle cinayet, sistematik tecavüz, cinsel kölelik ve gebeliğe zorlama vardır.

- Kadınlara yönelik şiddet hareketleri, aynı zamanda zorla kısırlaştırma ve düşüğe zorlama, kontraseptiflerin zorla/baskıyla uygulanması kız bebeklerin öldürülmesi ve doğum öncesi cinsiyet seçimini de kapsamaktadır (ICPD 1994).

Şiddet her toplumda ve her dönemde varolmuş ve varolacak bir sosyal olgudur. Kadınların fiziksel istismarı ise binlerce yıl öncesine dek uzanmaktadır. Arkeologlar erkek mumyaların kemiklerinde % 9-20 kırığa rastlarken kadın mumyalarda bu oranın % 30-50 olduğunu bildirmişlerdir. Bu kırıklar savaştan çok bireysel şiddete bağlı olduğu düşünülen kafa kırıklarıdır (Erbek,2004)

Kadına yönelik şiddet, cinsiyet ayrımcılığına dayalı bir insan hakları ihlalidir. Kadına yönelik şiddet öncelikli bir sağlık sorunudur. Bu tanımlama ve yaklaşımlar günümüzde yaygın olarak kabul görmektedir. Ancak kısa zaman öncesine kadar tartışılmış, bu yaklaşım ve çözümler için olumsuz kritikler ileri sürülmüştür. Kadına yönelik her türlü şiddetin cinsiyet ayrımcılığına dayandığı ve kadının insan haklarının ihlali olduğu günümüzde yaygın olarak benimsenmektedir (Salaçin, 2009).

Yaşamımızın hemen hemen her alanında karşımıza çıkan şiddet, çığ gibi giderek büyüyen ve önüne geçilemeyen bir şekilde birçoğumuzun hayatını, fiziksel ve ruhsal sağlığını, huzurunu ve mutluluğunu etkileyen gizli bir tehlike olarak varlığını sürdürmeye devam ediyor. Tehlikenin büyüklüğünü kavrayabilmek adına yılda 1.6 milyondan fazla sayıda insanın şiddet yüzünden hayatını kaybettiğini vurgulamak büyük bir önem teşkil ediyor (Dünya Sağlık Örgütü, 2002).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) aile içi şiddeti; kendini aile olarak tanımlamış bir grup içerisinde zorlamak, aşağılamak, cezalandırmak, güç göstermek, öfke, gerginlik boşaltmak amacıyla bir bireyden diğerine yöneltilen şiddet davranışı olarak tanımlar. Şiddet genellikle aile içinde güçlü olanın zayıf olana karşı işlediği suçtur. İnsanlar sıklıkla farklı bireylerden çok, kendi evlerinde ve diğer aile üyelerinden biri tarafından şiddete maruz kalmaktadırlar(Güler, Tel ve Tuncay 2005; Köse ve Beşer 2007).

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2002 raporuna göre, dünya genelinde toplum içinde yapılan 48 araştırmada kadınların %10-69'unun eşleri veya partnerleri tarafından hayatlarında en az bir kez fiziksel şiddete maruz kaldığı saptanmıştır (Krug,2002). Kadına şiddet ırk, coğrafya, gelişmişlik düzeyi, eğitim düzeyi farkı olmaksızın dünyada yaygın olarak görülen bir olgudur. ABD'de kadınların %22,1'i hayatlarında bir kez, eş, partner ya da birlikte yaşadığı birey tarafından şiddete uğradı belirtilmektedir (U.S. Department of Justice, 2000). DSÖ 15 şehir ve

10 ülkeyi içerisine alan araştırmasında kadınların yaşamları boyunca eş ya da partneri tarafından fiziksel veya cinsel ya da her ikisinin birlikte olduğu şiddetle karşılaşma sıklığı %15 ile %71 arasında olduğunu belirtmektedir(WHO, 2005).

Aile içi şiddet ile ilgili oranların buzdüğünün üstünü gösterdiği, konunun hassasiyeti sebebiyle kadınların yaşadıkları şiddeti ifade etmedikleri ileri sürülmektedir. Bu nedenle cinsiyet temelli şiddetin anlaşılması ve mevcut veya geçmişte şiddet hikayesi olan kadınlara ilişkin vakaların doğru bir şekilde yönlendirilmesi, sağlık çalışanları için temel işlevlerden olmaktadır (WHO,2005).

Aile içinde en yaygın yaşanan ve kolay tanımlanan şiddet türü olan fiziksel şiddet, kaba kuvvetin bir korkutma, sindirme ve yaptırım aracı olarak kullanılmasıdır. İtmek, tokat atmak, ısırarak, boğmaya çalışmak, tekmelemek, yumruklamak, eşya fırlatmak, fiziksel kuvvet kullanarak evden çıkmasına veya eve girmesine engel olmak, bıçak veya silah gibi aletlerle tehdit etmek, işkence yapmak gibi fiziksel gücün kullanıldığı durumları kapsamaktadır (Çetiner,2006)

Kadına yönelik aile içi şiddetin sıklığı ve dünyadaki yaygınlığını da göz önüne alarak ülkemizde ciddi sağlık sonuçları doğuran hatta ölümlerle sonuçlanan olguların tartışıldığı çalışmalar yer almaktadır (Salaçin, 2009).

Türkiye genelinde 56 ilden 1800 evli kadınla yapılmış ‘Kadına Yönelik Şiddet’ isimli çalışmada ise eşinden en az bir kez fiziksel şiddet gören kadınların oranı %35 olarak saptanmıştır(Altınay, Arat 2007).

Türkiye’de de yüzyıllar boyunca, erkeğin eşini ya da kızını dövmesi, erkeğin hakkı ve hatta ‘görevi’ olarak kabul edilmiş,”kızını dövmeyen dizini döver” yaklaşımı ile adeta desteklenmiştir. Kadına yönelik şiddetin geçmişi çok eski iken Türkiye’de konu hakkında yapılan bilimsel çalışmalar son elli yılı kapsamaktadır (Vatandaş 2003). En çok aile içinde kocanın karısına uyguladığı şiddet hakkında araştırmalar yapılmıştır.

YÖNTEM

Tanımlayıcı tipte planlanan çalışma Kasım-Aralık 2014’te uygulanmıştır. Çalışmanın örneklemini farklı illerde (Şanlıurfa, Kırklareli, Adıyaman, Bartın, Bolu, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Gaziantep, Mardin, İstanbul, Kahramanmaraş, Kayseri, Kırıkkale, Kocaeli, Mersin, Ordu, Samsun, Sivas, Tokat, Zonguldak, Adana, Aydın, Antalya, Bursa, Eskişehir, Giresun, İzmir, Iğdır, Kars, Muğla) yaşayan,olasılıksız örnekleme yöntemi ile seçilen ve

çalışmaya katılmayı kabul eden bireyler oluşturmuştur. Veriler yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanılmıştır. Verilerin analizinde ortalama, yüzde, frekans ve nitel çözümleme teknikleri kullanılmıştır.

Araştırmada verileri toplamak için kişilere ‘Kadına yönelik şiddetin nedenleri nelerdir?’, ‘Kadına yönelik şiddetin haklı sayılabilecek bir tarafı var mıdır?’ ve ‘Şiddete uğrayan kadın sizce nerelere başvurabilir’ soruları yöneltilmiştir.

Görüşme öncesi bireylere, görüşmenin neden yapıldığı, sonuçlarının ne amaçla kullanılacağı hakkında bilgi verilmiştir. Kabul eden bireylerle görüşmeler yapılmış ve görüşmeler video ile kayıt altına alınmıştır.

BULGULAR

Bu çalışmaya 29 kadın ve 31 erkek olmak üzere toplam 60 kişi katılmıştır. Katılımcıların yaş ortalaması $35,2 \pm 14,1$ ’dir.

Kadına şiddetin nedenleri arasında erkeğin psikolojik durumu ve psikolojik sorunları olduğunu düşünenler katılımcıların %20’sini (n:12) oluşturmaktadır. Katılımcıların ifadeleri; “.....psikolojik sorunların da etkisiyle bu durumlarla karşılaşabiliyoruz”(Bolu,K9). “psikolojik bir sorunu olduğu için, ya da çok yoğun stresli bir ortamda çalışıyorsa bunu evindeki eşine lanse edebilir”(Samsun,K18). “Bunu daha çok ben o anki insanların psikolojik durumlarına bağlıyorum”(Sivas,E15). “... erkeğin herhangi bir psikolojik hastalığı varsa ondan dolayı şiddet uygular” (Kars,E20). “Psikolojik olarak sağlıklarının iyi olmadığını düşünüyorum. Bu yüzden şiddet uyguladıklarını düşünüyorum” (Bursa,K26).

Şiddet uygulama sebepleri arasında psikolojik faktörlerin olduğunu ifade eden katılımcılar, bunun iş yaşantısında yaşanan stres, şiddetin ortaya çıktığı şartların ortaya çıkardığı bir gerilim ya da ruhsal bir patolojinin varlığı üzerinde durmaktadırlar.

Kültürün etkisi, aile içerisindeki yaşantılar ve aile eğitiminin kadına şiddetin sebepleri arasında olduğunu düşünenler katılımcıların %15’ini (n:9) oluşturmaktadır. “....aile içinde verilen eğitimin eksikliğinden kaynaklanıyor” (Kırklareli,K2). “ Erkek egemen bir toplum olmaktan kaynaklanıyor, eğitimsizlikte var ve birde aileden görülen gelenek ve görenekler onlara göre hareket ediyorlar”(Kırklareli,E3). “aileden öyle gördüğü için .....yani yetiştirilme eksikliği”(Çorum,K10). “aileden kaynaklanıyor, ailede baba anneye şiddet uyguluyorsa çocukta bunu çok doğal karşılıyor, doğal karşıladığı içinde yaş ilerledikçe evde kız kardeş varsa ilk önce kız kardeştan başlıyor şiddete ondan sonra yaş ilerledikçe kız arkadaşı oluyor kız arkadaşı üzerinde uyguluyor, evlendiği zaman karısına şiddet uyguluyor.

Biraz aile terbiyesi, biraz görgü, çevre, kendini geliştirme, ama neresinden bakarsan bak pasif erkek, kişiliği oturmamış erkek her daim kadına şiddet uygular” (İstanbul,K14). “Şimdi erkeklerin şiddet uygulaması anne babadan gördüğünü, kendisi de çocuklarına evlendiği zaman eşine şiddet uyguluyor” (İstanbul,E26). “.....yetiştikleri kültürden etkilenecek oluşan karakteristik özelliklerini kadının üzerinde hakim kılmak için şiddete başvururlar” (Bartın,K8). “Erkekler kadına öncelikle yetiştirilirken yaşamış oldukları travmalardan dolayı şiddet uyguladıklarını düşünüyorum. Yani nasıl? Anne yetiştirirken sürekli çocuğunu egemen olarak yetiştiriyor, erkek egemen olarak” (Tokat,K19).”Rol modeli olarak aldıkları babasında annesine yönelik şiddet görmüş olabilir. Küçükken şiddete maruz kalmış olabilir.....”(Eskişehir,K23). “Ama bazı yörelerde kadına evde her işi görececek bir hizmetli gözü ile bakıldığı için ve yapacağı bu hizmette eksiklik görüldüğünde erkekler tarafından şiddet uygulanır” (Kahramanmaraş,E11).

Şiddet uygulayan erkeklerin, çocukluk döneminde yaşadıkları ve gözlemledikleri şiddetin kendisi için bir rol model olduğu ve şiddet uygulamanın doğal, hatta gerekli olduğu düşüncesinin yerleştiği görüşü katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Sosyalleşmenin ilk olarak ailede başladığı ve aile içerisindeki davranışların gözlem ve taklit yoluyla öğrenildiği bir gerçektir. Sosyal öğrenme ve gözleme dayalı öğrenme teorileri göz önüne alındığında, aile içi şiddet ortamında büyümenin bireyin ruh sağlığı üzerine olumsuz etkilerini olduğu dolayısıyla toplumun şiddete yönelik bakış açısının etkilendiği söylenebilir.

Kadına şiddetin eğitim seviyesi ile ilişkilendirenler katılımcıların %16,6’sını (n:10) oluşturmaktadır. “.....erkeklerin eğitim seviyelerinin düşüklüğünden kaynaklı, ... hem de eğitim seviyesi açısından yetersiz kaldığı için. Erkeklerde çoğu zaman yani fazla eğitim gerekli....”(Bolu,K9). “cahil oldukları için eğitimsiz oldukları için” (Erzurum,K13). “.....erkeğin eğitimsiz olmasından dolayı.....”(Kars,E20). “.....eğitimin daha çok düşük olduğu yerlerde şiddet uygulama ihtiyacı erkekler duyabilir” (Bartın,E23).

Kadına şiddet uygulamanın nedenleri arasında aldatma, namussuz ve yüz kızartıcı davranışlarda bulunmanın olduğunu düşünenlerin oranı %10 (n:6)’dur. “Ama aldatma önemlidir, eğer eşini yatakta bulmadıkça şiddet uygulanmaz ama başka bir durum varsa yani şiddet uygulamıyorum diyen erkekte herhalde yalan söyler.....bu sevgili içinde geçerlidir. Bence yani eş için de geçerlidir tek faktör namustur. Namusa herhangi bir müdahale olmadıkça şiddete karşıyım ama namus raya giriyorsa ve kadında bilerek ve isteyerek yapıyorsa sıkıntıdır. Şiddet uygulanabilir Zaten erkekte kendini kontrol edemez ve şiddet uygular”(Kırklareli,E5). “Özellikle namusu için yani. Namusu için döversin de öldürürsün de

senin namusundur sonuçta .hani başkalarının da senin namusuna laf getiriyor olmasından, o şekilde ondan dolayı” (Diyarbakır,E25).”Kadınların suçlarından dolayı. Aldatma.....”(Kırklareli,E1). “....arada kadın olursa aldatma olursa.....”(Kırklareli,K5). “Erkekler kadına yönelik şiddeti eğer eşi kendisine karşı herhangi bir yüz kızartıcı bir suçla karşısına çıkıyorsa....”(Adıyaman,E6).

İfadeler göz önüne alındığında kadınların yaşam hakkını bile tehdit edici bir duruma getiren namus kavramının, toplumumuz açısından kırmızı bir çizgi olduğu görülüyor.

Şiddetin sebepleri arasında para, geçim sıkıntısı ve maddi durumu görenlerin oranı %16,7 (n:10)’dir. “Şöyle söyleyeyim birinci derecede gerçekten parasızlık. Bakın maddiyat çok çok önemli. Eğer bir evde hani diyorlar ya parasız saadet olur mu? Gerçekten olmuyor. Mesela çok mutlusunuzdur ama evinize gittiğinizde sobanız yanmıyor, paranız yok alacak kömür odun. Isınamıyorsunuz. Yandaki arkadaşınız partilere gidiyor siz gidemiyorsunuz, yanınızdaki arkadaşınız güveç yiyor ama siz patates yiyorsunuz. Hani mesela bunun gibi şeyler mutlaka ve mutlaka şiddete kadar gidebilir ve şiddetin ikinci bir çözümü işsizlik. Bu erkek tarafına düştüğü için erkek çalışmak, evine bakmakla yükümlü hisseder her zaman. Bu hissi çalışacağı iş zamanında iş bulamadığı için mutlaka ve mutlaka psikolojik olarak ya eşinde bulur şiddeti ya dışarda bulur, ya da mutlaka birisinde bulur. Mutlaka şiddeti çıkarır içerisinden.” (Aydın,E18). “bazı erkeler çalışmayıp, iş yapmayınca şiddet uyguluyor. Para gelmeyince, karı para isteyince ne olacak şiddet uygulayacak. Geçimsizlik yüzünden. Para yüzünden. Genellikle para olursa herşey de olur.” (İstanbul,K28).

Çağımızda yaşamın idame ettirilebilmesi için olmazsa olmazlar arasında yer alan paranın aile saadeti için de gerekli olduğu yukarıdaki ifadelerden de anlaşılmaktadır. Ülkenin ekonomik koşullarına medyanın ve modern dünyanın insanlara empoze ettiği aşırı ve gereksiz tüketim anlayışı eklendiğinde çözümü güç olaylara sebebiyet verebilmektedir.

Şiddetin fiziksel olarak güçlü olmak, gücü yetmek, kadın üzerinde otorite oluşturmak, üstünlük kurmak ve baskın olmak gibi sebepler ile ilişkilendirenlerin oranı %25 (n:15)’tir. “....neden güçlü her zaman zayıfı döver. Kadında fiziksel olarak güçsüz olduğu için diğer anlamlarda güçlüdür ama fiziksel açıdan erkeklerden güçsüz oldukları için kadın tartışmaz her daim erkek kadını ezer. Dışarıda eziliyorsa içeride kadını ezer” (İstanbul,K14). “Erkeklerin kadına yönelik şiddetteki artış sebebine bakıldığı zaman erkeğin kendi gücünü, kendi otoritesini, kadın üzerinde göstermek adına bunu yaptığını düşünüyorum” (Antalya,E17). “Mesela erkek dışarıda bir şeye sinirlendiği zaman ve gücünü yettiremeyeceği bir durum olduğu zaman, gücünü yettirebileceği kadın olduğunu düşünerek ona bir şiddet

uygulayabilir. Bunun haklı bir tarafı yok. Yani zayıf bir erkek bunu yapabilir ancak” (Samsun,E31). “Çünkü erkekler kadınlar üzerindeki otoritelerini sağlayabilmek için şiddete başvurur”(Şanlıurfa,E22). “Üzerinde baskınlık kurmak için, herhangi bir başka sebebi? Yok başka sebebi olmaz zaten inanmıyorum böyle şeylere üzerinde baskı kurup istediklerini yaptırabilmek için”(Çorum,E7). “.....ya da güç gösterisi için şiddete yöneliyor olabilir” (Eskişehir,K23). “Karakteri zayıf olan erkekler kendilerinden daha güçsüz bayanlara şiddet uygularlar herhangi bir konuda anlaşamadıklarında direk şiddete başvururlar” (Erzurum,K12). “Çocuklukta öğretilen güçlü erkek modeli, baskın erkeğin baskın olma halinden tutunda.....bi erkeğin başka mecralarda gösteremediği güveni ya da yeterliliği belki işte sadece fiziksel gücü yettiği için kadına yansıtıyor olabilir” (Tokat,E16).

Ailede erkek çocukların yetiştirilmesinde erkeğin erk, güç sahibi olduğu konusunda eğilimler, toplumda yaygın olan katı, güçlü ve son sözü söyleyen baba modeli erkek ve kadınların aile içerisinde güç edinmeye yönelik davranışlara yönelmektedir.

Özgüven eksikliğinin kadına yönelik şiddetin sebepleri arasında yer aldığını düşünen katılımcıların oranı %10(n:6)’dır. “Şiddeti kim uygular kendine güvenmeyen, öz güveni olmayan bu tür insanlar şiddet uygularlar” (İstanbul,E26). “.....bir kadına demeyeyimde bir varlığa şiddet uyguluyorsa bunun tek bir sebebi vardır bu da kendisine olan güveninin olmayışıdır. Özgüven eksikliğidir ve kendini kabullendirme çabasıdır.”(Diyarbakır,K11). “Özgüvenin eksik olması, kadına uyguladığı şiddet ile kendisini güçlü zannediyor, çok bir şey yaptığını zannediyor” (Gaziantep,K27). “kendine güveni zayıf olduğundan dolayı uygular, kendini yetersiz bulduğu zaman uygular, dürtülerini kontrol edemiyorsa şiddet uygulayabilir” (Ordu,K17).

Kadına şiddet göstermenin kaynağı olarak ego tatmini olduğu düşünenlerin oranı %6,7(n:4)’tür. “Egolarını tatmin etmek için ve kendi güçlerini ön plana çıkarmak için” (Bursa,K22). “Bence egolarını tatmin etmek için şiddet uygularlar ve bazı kadınlar erkeğin kuyruğuna bastıklarında erkeler tepki olarak şiddetle cevap verirler buna” (Kırklareli,K3). “Çözüm her zaman diyalog yolu konuşma yolu olmalı. Bazı erkekler bu yolu tercih etmeyip her zaman egolarını tatmin etmek için şiddete başvuruyorlar, ama kesinlikle kadına şiddet uygulanmamalı”(İğdır,E19). “Kendi egolarını tatmin etmek için uygularlar ve kendi güç gösterilerini kadınlar üzerinde denemeye çalışırlar çünkü daha farklı bir şekilde kendilerini kanıtlayamadıkları için böyle bir yola başvuruyorlar diye düşünüyorum” (İzmir,K25).

Erkeğin sözünü dinlemeyen kadınların şiddetin oluşumunda etken olduğu görüşünde olanların oranı %6,7(n:4)’tür. “.....birde kadın kocasını hiç dinlemezse” (Kırklareli,K5). “....kadınlar

kocasına ya karşı geliyordur.....”(Gaziantep,E9). “Erkekler evde benim sözüm olsun, kadınlarda benim sözüm olsun, bencillikten birbirine girerler” (Kocaeli,E13).

Cinselliğin kadına uygulanan şiddetin sebepleri arasında yer aldığını düşünenlerin görüşleri; *“Ayrıca cinsel bakımdan kendine güvenemeyen erkeklerde bu konuda ki korkularını saklamak, yetersizliklerini göstermemek için şiddet uygulayabilirler” (Ordu,K17). “Yani Erkeklerin Kadınlar cinsel hayatı bu kadar irdelemeyebilir ama erkekler için cinsel hayat ileri derecede önemli bir konu. Çünkü erkeler bir ilişkiye girdikten sonra yarım saat,45 dakika sonra tekrar yeni bir ilişki için gözlerini dışarılarda gezdirebilecek kapasiteye sahip oldukları için bu yedisinde neyse yetmişin de de bu şekildedir. Hani bu kadınlarda böyle olmayabilir ama erkelerde bir tane nefis var onu da zaten tutamıyoruz. Hani böyle bir şey özelliğimiz var. Bunun nedeniyle bundan dolayı kadına şiddet uygulanıyor. Yani Tamamen bence hani bunun belkide bilimsel açıklamaları da vardır. Erkeğin bir kadına şiddet uygulaması artık ondan soğuyup nefret etmesidir. Yani onunla herhangi bir birliktelik yaşayamadığından dolayıdır” (Bolu,E24).*

Kadına uygulanan şiddetin altında evde büyüklerin olması, kadınların mevki olarak üstün olması, erkeklerin aciz, zavallı, psikopat ve şerefsiz olmaları gibi tanımlamalarda bulunan katılımcılar da olmuştur.

Kadına yönelik şiddetin haklı sayılabilecek bir tarafı var mıdır? sorusu sorulduğunda araştırmaya katılan kadınların tamamı ve erkelerin çoğunluğu ‘hayır’ yanıtını vermiştir.

Kadına yönelik şiddetin haklı olduğu durumların da var olabileceğini düşünenlerin görüşleri arasında; *“Kadına yönelik şiddetin haklı yani sadece bir konuda haklı yanı olduğunu düşünüyorum oda eğer insanlar bu dünyada sadece namusu için yaşarlar namusunu zedeleyecek namusuna laf getirecek yüz kızartıcı bir suçtan dolayı eşinin karşısına çıktığı zaman şiddet uygulaması doğrudur” (Adıyaman,E6). “Neden ileri gelebilir belki kadın eşine karşı geliyordur, ondan da kaynaklanır gardaş, yani haklı yönü de var haksız yönü de var. Erkek içki içiyordur, kumar oynuyordur, gelir eşine şiddet uygular o yanlış ona karşıyım” (Gaziantep,E9). “Yani haklı yanı namustur”(Diyarbakır,E25).*

Şiddete maruz kalan kadın nerelere başvurabilir? sorusuna emniyet ve polis (n:13), anne-baba ve büyükler (n:8), savcılık (n:4), sağlık kuruluşları (n:2), jandarma (n:4), valilik (n:2), mor çatı (n:2), kolluk güçleri (n:1), ALO 183 (n:3), avukat (n:1), konuk ve sığınma evleri (n:6) şeklinde cevaplar gelmiştir. Soruyla ilişkili bazı görüşler; *“Aileme başvururum, dayılarıma (gülüyor), devletin bu konuda pek yeterli korumayı sağladığını düşünmüyorum” (Adana,K21).*

“Polise gideceğim diyeceğim ama poliste yardımcı olmuyor yani günümüz Türkiye’sinde. Kadınların işi zor....” (İzmir,K25). *“Şiddete maruz kalındığında başvurulacak yerleri biliyorum ama yeterli olduğunu düşünmüyorum aktif olarak çalıştıklarını düşünmüyorum”* (Kırklareli,K2). *“Önce ailemin yanına giderim, ondan sonra müracat edilecek gerekli yerlere giderim kadın sığınma evleri varsa da ben tasvip edermiyim etmem”* (Çorum,K10).

“Annem 12 sene şiddet gördüm karşınızda şiddet gören bir bayanla konuşuyorsunuz. Zaten eşimi o yüzden boşadım... Ama 12 sene şiddet gördüm hiç kimseye söyleyemedim, neden söyleyemedim çünkü hep suçu kendimde aradım. Acaba ben bir hata yapıyorum da hani anneye söyleyemedim, kız kardeşim vardı kız kardeşime söyleyemedim” (İstanbul,K14) şeklinde görüşünü ifade eden katılımcıda olduğu gibi şiddete maruz kalan kadının herhangi bir girişimde bulunması için belirli bir süre daha içinde bulunduğu zor koşullarda kalabilmesi de söz konusudur.

TARTIŞMA

Araştırmaya katılan erkek ve kadınların hemen hemen hepsi şiddet denildiğinde öncelikle fiziksel şiddet olarak algıladıkları, şiddetin psikolojik, cinsel, sözel ve ekonomik türlerine bazı katılımcıların değindiği gözlemlenmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda şiddetin sebepleri arasında kültür, ekonomik koşullar, eğitim seviyesi, psikolojik sorunlar, kişilik özellikleri gibi faktörlerin etkin olduğu bulunmuş, bu sonuçlar Erdoğan ve ark. (2009) çalışmasıyla paralellik göstermektedir (Erdoğan, Aktaş, Onat Bayram, 2009).

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2008 sonuçları, 2013 verileri ile karşılaştırıldığında fiziksel şiddet yaşanmasına ilişkin en az bir nedeni kabul eden kadınların oranı %25’ten %13’e düştüğü görülmüştür. Çalışmamızda katılımcı olan bayanların tamamı şiddet için haklı bir neden kabul etmemektedir. Araştırmamız sistematik bir evren veya örneklem üzerinde olmamış bir çalışma grubu üzerinde yürütülmemiş olmasından dolayı çıkan bu sonuç çalışma grubuna özgü özel durumlara ilişkin fikir sahibi olmamızı sağlamıştır.

Türkiye’de Başbakanlık Kadın Statüsü Genel müdürlüğü (KSGM) Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Raporu’nda(2009) kadının eğitim seviyesi arttıkça şiddet görme oranının düştüğü, lise ve üzeri eğitim alan her 10 kadından 3’ünün şiddete maruz kaldığı yönündeki sonucuna ulaşılmış. Çalışmamızda *“....Bu ne okumuşluğu ile eş değer ne okumamışlığı fark etmiyor. Ben size birşey daha söyleyeyim yapılan araştırmalarda şiddet gören kadınlar en fazla okuyan kadınlar....”* (İstanbul,K14) şeklinde görüşün raporla uyumlu olduğu görülmektedir. Bu konuda TNSA 2013 verileri eğitimi olmayan veya ilkokulu bitirmemiş kadınların fiziksel

şiddete maruz kalınmasına ilişkin araştırmada belirtilen durumlardan en az birini doğru bulması lise ve üzeri eğitime sahip kadınlara göre 8 kat daha fazla olduğunu göstermiştir (TNSA, 2014). Çanakkale il merkezindeki sağlık ocaklarına başvuran kadınlar üzerinde yapılan bir çalışmada ise fiziksel şiddete maruz kalma en fazla ilkokul mezunu, en az ise okur-yazar olmayan kadınların olduğu bulunmuştur (Tanrıverdi, Şıpkın, 2008).

Ankara’da birinci basamak sağlık kuruluşlarına başvuran evli kadınlar arasında yapıla bir çalışmada aile içinde maruz kaldıkları ekonomik, kontrol davranışları, duygusal, fiziksel ve cinsel şiddetin oranı sırasıyla %60,4, %59,6, %39,7, % 29,9ve %31,3(Akar ve ark. 2010). “.....paran varsa biraz kadın kendine hakim ama paran gene hiç yoksa erkek baskısı altına alıyor”(Kırklareli,K7). “Kadınların şiddet görmesinin bir sebebi de tamamen bir erkeğe bağlı kalmasından dolayıdır. Kadınların kendi ayakları üzerinde durabilme yeteneği olsaydı veya kendi iş becerileri kendi iş kollarının üzerinde durmuş olsalardı bir erkekten şiddet görmez hatta kendi ayakları üzerinde durabileceği gibi.....” (Bolu,E24).

TNSA 2013 raporunda kadınların %25’inin evlendiklerinde işten ayrıldıklarını göstermektedir. Çalışmada bayanlara çalışmama sebepleri sorulduğunda kadınların yüzde 22’si ev kadını olmak, yüzde 19’u çocuk bakmak veyüzde 15’i eşlerinin ya da ailelerinin çalışmalarına izin vermediğini ifade ettikleri görülmektedir (TNSA,2014).

Kendi ailelerinde şiddete tanık olan kadınların tanık olmayan kadınlara oranla daha fazla şiddete maruz kaldıkları sonucuna ulaşan Başbakanlık KSGM (2009) raporuyla paralellik gösteren çalışma bulgularımızda erkek ve kadınların çocukluk döneminde aile içi şiddeti gözlemliyor olmaları yetişkinlik döneminde şiddete maruz kalmak ve uygulamak boyutun etken olduğu görüşü mevcuttur. Bir çalışmada, şiddetin uygulandığı evlerde büyüyen çocukların %74’ünün büyüdüklerinde eşlerine yönelik şiddet uyguladıkları saptanmıştır (Aktaran Okan İbiloğlu, 2012).

Kadının şiddet ile karşı karşıya kaldıklarında müracat edebilecekleri kuruluşlar ile ilgili soruya verilen cevaplar bakıldığında Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önleme Projesi çerçevesinde basılan Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabında da yer alan kurum ve kuruluşlar hakkında genel bir bilgiye sahip oldukları görüldü. Bu kurum ve kuruluşlar;

- İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri
- ALO 183 Aile, Kadın, Çocuk ve Özürlü Sosyal Hizmet Danışma Hattı
- Sağlık Kuruluşları

- Polis Merkezleri, Jandarma Karakolları
- Cumhuriyet Savcılıkları
- Belediye Kadın Danışma Merkezleri
- Baroların Kadın Danışma Merkezleri ve Adli Yardım Kurulları
- Kadın Sivil toplum Kuruluşları' dır.

“Elimden geldiğimde evimde oturacağım kendi çabamla, idare edeceğim. Bazı erkeklerde mesela anlayış göstermiyorlar, o zaman babamın evine gidicem.....” (Mardin,K29). Katılımcının bu görüşe sahip olması bu kurum ve kuruluşların tek başına varlıklarının yeterli olmadığı bu konuda yeterli bilinçlendirmenin yapılması ve toplumsal desteğin sağlanmasının gerekli olduğunu düşündürmektedir. Şiddet mağdurlarının korunması ve sosyal yaşamlarını idame edebilmeleri için ulaşılabilir ve etkin hizmet alabilecekleri örgütlenmenin oluşturulması önerilmektedir.

Görüşmelerin birçoğunda olduğu gibi kadına yönelik şiddetin önlenmesinde eğitimin gerekli olduğu görülmektedir. Bu eğitimlerin örgün ve yaygın eğitim kurumları ile informal süreçleri de içerisine alacak şekilde aile, akran grubu ve medyayla işbirliği ile planlanması önerilmektedir. Eğitimlerin algı, tutum ve davranış boyutlarının hepsine hitap edecek şekilde örgütlenmesi, toplumumuzda hakim olan güçlü olanın hukuksuz davranışlarının yanına kar kaldığı ezberinin bozulmasına yönelik uygulamaları da içermelidir.

Erkek evlat sahibi kadınların maruz kaldıkları aile içi şiddet deneyimleri sebebi ile çocuklarına farklı rol model biçimleri ve bu doğrultuda yetiştirmeleri, evde çocuğun olgunlaşması ve sorumluluklarının farkında olması için gerekli deneyimleri yaşatmamaları önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Aile içerisinde işlerin sürdürülmesinde cinsiyetlerin eşit sorumluluk sahibi olduğu, çocukluk çağından itibaren yerleştirilmesi gereken davranışlar arasındadır. Keza aile birliğinin sürdürülmesi için gerekli maddi kaynakları temin konusunda da eşit olduğu vurgulanmalı, kültürün erkeğin üzerine yüklediği aileyi geçindirme sorumluluğunun da cinsiyetler arasında paylaşılması gerekmektedir.

Kadınların ekonomik faaliyetler içerisinde daha faal olmasını sağlamak için politiko/legal düzenlemelerde kadına pozitif ayrımcılık yapılması, kadının ekonomik bağımlılığını ortadan kaldıracı bir adım olacağı düşünülmektedir. Kendi ayakları üzerinde duran kadının aile birliğinin kurulma ve sürdürülme aşamalarında daha mantıklı kararlar almasına ve ekonomik bağımlılığa temellendirmemiş evlilikler yapmasını sağlayacaktır. Bu durumda maddiyatla ilişkilendirilen şiddet türlerinin azaltılmasına katkı sağlayacaktır.

Şiddet oluşumun sebep olan psikolojik faktörlerin etkisinin azaltılmasına yönelik Toplum Ruh Sağlığı Merkezlerinin ve diğer ilgili kuruluşların aktif adımlar atması ve bulunduğu yerleşim yerlerinde uygun faaliyetlerle psikolojik sağaltım ve stres yönetiminin sağlanması önerilmektedir.

Özgecan'a ithafen...

KAYNAKLAR

1. Altınay A, Arat Y. Kadına Yönelik Şiddet. 2007 Available at: <http://research.sabanciuniv.edu/7029/1/TurkiyedeKadinaYonelikSiddet.pdf> (Erişim tarihi 13.02. 2015).
2. Akar T, Aksakal F N, Demirel B, Durukan E, Özkan S (2010). ThePrevalence of DomesticViolenceAgainstWomenAmong a GroupWomen; Ankara, Turkey. Journal of FamilyViolance. 25 (5): 449-460.
3. Atman ÜC, Kadına Yönelik Şiddet; Cinsel Taciz / Irza Geçme, Kadına Yönelik Şiddet Ve Hekimlik Sempozyumu, Sted, 2003, cilt 12, sayı 9, s:333
4. Çetiner G. Aile içi şiddet yaşayan kadınlarda cinsel sorunlar ve intihar olasılığı (tez). Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2006.
5. Erbek E, Eradamlar N, Beştepe E, Akar H, Alpkan L. Kadına yönelik fiziksel ve cinsel şiddet; üç grup evli çiftte karşılaştırmalı bir çalışma. Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi 2004;17(4):196-204.
6. Erdoğan, S., Aktaş, A., Onat Bayram, G. (2009). Sığınma evinde yaşayan bir grup kadının şiddet deneyimleri ve baş etme yaklaşımları: Niteliksel bir çalışma. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* [Bağlantıda]. 6(1): 807-824. Erişim: <http://www.insanbilimleri.com>.
7. Güler N, Tel H, Tuncay F Ö (2005). Kadının aile içinde yaşanan şiddete bakışı. C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi, 27 (2): 51-56.
8. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014), “2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)”.Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, T.C. Kalkınma Bakanlığı ve TÜBİTAK, Ankara,Türkiye.
9. ICPD (International Conference on Populationand Development) (Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı). Programme of Action of the International Conference On Populationand Development, Cairo, 5-13 September 1994.
10. Kocacık, F.,(2001) Şiddet Olgusu Üzerine, C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı.

11. Köse A, Beşer A (2007). Kadının değiştirilebilir yazgısı “Şiddet”. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 10 (4): 114 -121.
12. Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA. World report on violenceandhealth. Geneva: World HealthOrganization, 2002 <http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/9241545615.pdf> (Erişim tarihi 15.02.2015).
13. Okan İbiloğlu, A (2012). Aile İçi Şiddet. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-CurrentApproaches in Psychiatry 2012; 4(2):204-222doi:10.5455.
14. Salaçin S, Ergöner A.T, Uyaniker Z.D, Kadına Yönelik Şiddet, Klinik Gelişim, 2009, Http://Www.Klinikgelisim.Org.Tr/Eskisayi/Klinik_2009_22/15.Pdf, Erişim Tarihi:28.02.2015
15. SilentWitnessNationalWitnessInitiative. Statistics on domesticviolence: a nationalcrisis, 2001. <http://www.silentwitness.net/sub/violences.htm> (accessed in Feb 1, 2012).
16. Tanrıverdi G, Şıpkın S (2008). Çanakkale'de Sağlık Ocaklarına Başvuran Kadınların EğitimDurumunun Şiddet Görme Düzeyine Etkisi. Fırat Tıp Dergisi,13(3): 183-187.
17. T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2009). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet.
18. T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) (2009).Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi.
19. U.S. Department of Justice (2000). “*Full Report of thePrevalence, Incidence,andConsequences ofViolenceAgainstWomen*”.
20. Vatandaş C (2003). Aile ve Şiddet: Türkiye’de Eşler Arası Şiddet.1.Baskı, Ankara, Uyum Ajans.
21. WHO DepartmentOf Gender, WomenAndHealth, FamilyAndCommunityHealth. AdressingViolenceAgainstWomenAndAchievingTheMillenniumGoals. Geneva:WorldHealthOrganization; 2005.
22. World HealthOrganization (2005). WHO Multi-countryStudy on Women’sHealthandDomesticViolenceagainstWomen. WHO Library Cataloguing-in-Publication Data.
23. WHO (Dünya Sağlık Örgütü) (2002). World Report on Violence and Health, Geneva, Erişim Tarihi:28.02.2015,http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/wrvh1/en/.

**DİCLE ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN NAMUS ADINA KADINA
UYGULANAN ŞİDDETE İLİŞKİN TUTUMLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
AN EVALUATION ON THE ATTITUDES OF DICLE UNIVERSITY STUDENTS
TOWARDS THE VIOLENCE CRIMES COMMITTED AGAINST WOMEN IN THE
NAME OF HONOR**

Yrd. Doç. Dr. P. Gamze ERTEN BUCAKTEPE,

Dicle Üniversitesi

Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (DÜKSAM)

pagaerten@hotmail.com & pagaer@yahoo.com

Prof. Dr. Nuriye METE,

Dicle Üniversitesi

Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (DÜKSAM)

nuriyemete@gmail.com

ÖZET

Giriş ve Amaç

Şiddet, bir kişi veya topluluğun başka bir kişi veya topluluk üzerinde güç, üstünlük kazanmak için uyguladığı ve uygulanan tarafta fiziksel veya psikolojik etkilere neden olan her türlü (fiziksel, sözel, duygusal, ekonomik, cinsel) davranış, yaptırımdır. Bu güne kadar şiddetin nedeni ve nasılı üzerinde çok durulmuş ancak önleyebilmek için gösterilen tüm çabalar sonuçsuz kalmıştır. Bunlardan biri de kadına uygulanan aile içi şiddettir.

Şiddet içeren davranışların kültürel zeminine baktığımızda sıklıkla namus adına işlenen cinayetleri görmekteyiz. Namus, kadının uymakla yükümlü olduğu cinsel içerikli davranışlara atfedilmiş, gelenek ve göreneklerden kaynaklanan bir kavramdır. Namusa zarar gelmesi, şerefın yani toplumsal itibarın zedelenmesi olarak algılanmakta, bu da töre gereği namus adına kadına şiddet uygulanmasına hatta kadının öldürülmesine yol açmaktadır ki bu tutum insan haklarının en büyük ihlallerinden biridir. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı- Töre ve Namus Cinayetleri Raporuna (2008) göre ülkemizde her yıl 200'ü aşkın kadın bu cinayetlere kurban gitmektedir. Bu sayının sadece belirlenebilen ve ölümle sonuçlandığı için kayıt altına

alınabilmiş kısmı olduğunu düşünürsek, buz dağının çok büyük bir bölümünün sosyal, kültürel nedenlerden ötürü su yüzüne çıkmadığını tasavvur edebiliriz. Ülkemizde son dönemlerde Kadın Hakları kapsamında yapılan mevzuat iyileştirmeleri, eğitim ve bilinçlendirme çabalarına rağmen töre ve namus cinayetlerinin hala görülüyor olması olayın kültürel boyutunun ötesinde ekonomik, sosyal hatta psikolojik yönlerinin de olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda amacımız üniversite öğrencilerimizin namus adına kadına uygulanan şiddet hakkındaki tutumlarını öğrenmek, sosyoekonomik ve kültürel düzeylerinin tutumlarını ne kadar etkilediğini araştırmaktır.

Materyal ve Metod

Bu araştırma Dicle Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (DÜKSAM) tarafından 15 Şubat-31 Mart 2014 tarihleri arasında yapılmıştır. Öğrenci örnekleme tabakalı rastgele örnekleme yöntemi ile-fakülte, sınıf ve cinsiyet düzeyinde- oluşturulmuş ve 2370 üniversitemiz öğrencisi çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmada sosyo-ekonomik kültürel özelliklerin sorgulandığı bir form ile Işık ve Sakallı-Uğurlu'nun üniversite öğrencilerinde geçerlilik ve güvenilirliği yapılmış ve cronbach alfa katsayısı 0.91 olarak bulunmuş 14 cümleden oluşan "Namus Adına Kadına Uygulanan Şiddete İlişkin Tutumlar Ölçeği" kullanılmıştır.

Bulgular

Öğrencilerin %45.9'u kız (n=1088), %54.1'i erkektir (n=1282), yaş ortalamaları 22.4±3.3'tür. Öğrencilerin %56.4'ünün (n=1361), akrabaların ve ailenin kadın namusu ile ilgili cezalar vermesine kızdığı; %56.6'sının (n=1340) ne yapmış olursa olsun namus adına bir kadının şiddete maruz kalmaması gerektiğini düşündüğü tespit edilmiştir. Aile şerefının korunması adına namusu kirlenmiş bir kadının öldürülmesi görüşüne %84.3 (n=1997) öğrenci katılmamaktadır; ayrıca namus uğruna kadınların öldürülmesine karşı olanların oranı da %67.2'dir (n=1592). Öğrencilerin %66.5'i (n=1588) namusu neden göstererek kadına zarar verenleri kınadıklarını belirtmişlerdir. Erkeklerin namus adına kadına uygulanan şiddet tutumu skorlarının daha yüksek olduğu; şiddete tanık olmuş olmakla şiddet görmüş olmanın namus adına kadına uygulanan şiddet tutumu ile istatistiksel olarak anlamlılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Sonuç

Çalışmamız, üniversitemizin töre-namus cinayetlerinin daha sık görülen bir bölgede yer aldığı da göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde, artık ülkemizde de namus adına kadına uygulanan şiddetle ilgili tutumların değişmeye başladığını göstermektedir. Çalışmaya katılanların üniversite öğrencileri olduğundan yola çıkarak eğitimin tutumları etkilemekte ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurgulamak isteriz.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, namus, namus adına uygulanan şiddet, kadın

Introduction and Aim

Violence is any act or exercise of power (i.e. physical, verbal, emotional, sexual) causing physical or psychological damage performed by a person or community to exert power over other people or communities. To date, many studies have focused on the causes and methods of violence; however, all the attempts to prevent violence have turned out to be fruitless. Domestic violence is one of the most studied forms of violence.

In cultural terms, the most common form of behaviors involving violence is honor killing. In this form of violence, honor is a notion deriving from customs and traditions and mostly attributed to the sexual code of conduct which must be obeyed by women. If, in any case, the honor is stained, the dignity –or social prestige– is perceived to be harmed, causing violence against the woman or even her death as per the customs, which is one of the major breaches of human rights. According to the 2008 Honor Killings Report by the Prime Ministry Human Rights Presidency, more than 200 women in our country fall victim to honor killings each year. Considering that this figure only involves the victims that are officially detected or the ones that end up with death, it is wise to assert that many more victims go unnoticed mainly because of social and cultural constraints. Moreover, despite recent statutory amendments and awareness-raising campaigns, honor killings remain a serious problem in our country, which implies that this problem is a multifaceted issue involving not only cultural aspects but also economic, social, and even psychological aspects.

Thus, the aim of this study was to analyze the attitudes of the students majoring at our university towards the crimes committed against women in the name of honor and also to investigate the extent of the effect of their socioeconomic and cultural levels on their attitudes.

Materials and Methods

The survey was conducted by Dicle University Women's Problems Research and Application Center between February 15 and March 31, 2014. Using the stratified random sampling method, the samples were stratified based on their faculties/schools, grades, and genders, and a total of 2370 students were included into the study. Data collection was achieved by using the 14-item "Attitudes towards the Violence Committed against Women Scale", which is a valid and reliable scale with a Cronbach alpha of 0.91 developed by Isik and Sakalli-Ugurlu.

Results

The 2370 students comprised 1088 (45.9%) female and 1282 (54.1%) male students with a mean age of 22.4±3.3 years. The results revealed that 56.4% (n=1361) of the participants were furious at the punishments given to women by their relatives or their own family members and 56.6% (n=1340) of them stated that women should not be subjected to violence in the name of honor by any means no matter what act they have been doing. Moreover, 84.3% (n=1997) of them objected to the view that a woman who has committed shameful acts should be killed in order to preserve the dignity of the family, 67.2% (n=1592) of them showed disapproval for the killings committed in the name of honor, and 66.5% (1588) of them condemned the people who harm the women under the pretext of honor. It was also revealed that the male participants had higher scores in the attitudes towards the violence committed against women in the name of honor, and both witnessing and being subjected to violence established a significant correlation with the attitudes towards the violence committed against women in the name of honor.

Conclusion

The present study indicated that the attitudes towards the violence committed against women in the name of honor have started to change in our country, even in this region where honor killings are highly rife. It was also revealed that the educational levels of the participants were highly effective on their attitudes.

Key Words: Violence, honor, honor crimes, woman

GİRİŞ

Şiddet, bir kişi veya topluluğun başka bir kişi veya topluluk üzerinde güç, üstünlük kazanmak için uyguladığı ve uygulanan tarafta fiziksel veya psikolojik etkilere neden olan her türlü (fiziksel, sözel, duygusal, ekonomik, cinsel) davranış, yaptırımdır. Şiddet gerek Türkiye'de

gerekse dünyada yaygın olarak görülen çok önemli toplumsal bir sorundur. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından şiddet, "fiziksel baskı veya gücün kasıtlı olarak bir tehdit ya da gerçek olarak bir kişiye veya bir başkasına, hatta bir grup ya da topluluğa karşı uygulanması, ve bu maruziyetin yaralanma, ölüm ve psikolojik hasara yol açması ve/veya açma olasılığının bulunması durumu" olarak tanımlanmıştır (WHO, 1996). Kadına yönelik şiddet ise, temel insan hakları ve özgürlükleri ihlali olup kadınlarla erkekler arasında eşit olmayan güç ilişkilerinin sonucu olarak ortaya çıkan bir sorundur. Kadına yönelik şiddet Birleşmiş Milletlerin 2003 yılı Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi'nde "ister kamusal isterse özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik acı veya ıstırap veren ya da verebilecek olan cinsiyete dayalı bir eylem, uygulama veya bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu güne kadar şiddetin nedeni ve nasıl üzerinde çok durulmuş ancak önleyebilmek için gösterilen tüm çabalar sonuçsuz kalmıştır. Bunlardan biri de kadına uygulanan aile içi şiddettir. Kadına yönelik şiddet, aile içi şiddet olarak çok sık görülmektedir. DSÖ verilerine göre tüm dünyada kadınların %35'i eş veya yakınlarından fiziksel veya cinsel şiddet görmektedir. Bu oran düşük gelirli Afrika ülkelerinde %47'ye çıkmakta ancak yüksek gelirli ülkelerde %32'lerden aşağı inmemektedir (WHO, 2013).

Türkiye'de ise Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün 2008 verilerine göre kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde fiziksel veya cinsel şiddete maruz kalma oranı %41.9 olup en sık görüldüğü yerlerden biri de Güneydoğu Anadolu'dur. Gazi Üniversitesi'nin Ankara'da yaptığı bir anket çalışmasında da bu oran son derece yüksek olarak (%77.9) tespit edilmiştir (Akar, 2010:449-460).

Kadına yönelik şiddet sadece fiziksel şiddet olarak değil psikolojik, sözel, ekonomik ve cinsel şiddet olarak da görülebilir. Ülkemizde, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995), ailelerin %34'ünde fiziksel şiddet, %53'ünde sözel şiddet olduğunu ve çocukların %46'sının fiziksel şiddet gördüğünü bildirmiştir. Ülkemizde 2005 yılında yapılan ulusal araştırmada ise yaşamının herhangi bir döneminde kadına yönelik uygulanmış olan fiziksel şiddet %39, cinsel şiddet %15, duygusal şiddet %40 ve ekonomik şiddet te çalışmasına engel olma %37, ev içi harcama yapmama %8, gelirini elinden alma ise %4 oranında tespit edilmiştir (Kardam, 2005).

Şiddet içeren davranışları etkileyen faktörleri anlamak, şiddeti ve oluşturduğu yıkımı azaltmak için esas teşkil etmektedir (Walker, 2013:113-123). Ülkemizde kadınların şiddete maruz kalmalarının önemli bir nedenini namus ve namusla ilişkili durumlar oluşturmaktadır.

Birçok ülkede namus kavramı kadın ve erkekler için iyi ahlaklılık, bütünlük, doğruluk, dürüstlük ve olumlu davranışlar olarak ele alınır (Sakallı-Uğurlu, 2013:76-91; Vandello ve Cohen, 2003:997-1010). Şiddet içeren davranışların kültürel zeminine baktığımızda da sıklıkla namus adına işlenen cinayetleri görmekteyiz.

Namus, kadının uymakla yükümlü olduğu cinsel içerikli davranışlara atfedilmiş, gelenek ve göreneklerden kaynaklanan bir kavramdır (Bilgili, 2011:66-72). Namusa zarar gelmesi, şerefın yani toplumsal itibarın zedelenmesi olarak algılanmakta, bu da töre gereği namus adına kadına şiddet uygulanmasına hatta kadının öldürülmesine yol açmaktadır ki bu tutum insan haklarının en büyük ihlallerinden biridir. Töre ise geleneksel ve ataerkil toplumsal yapıdaki bireylerin çoğunun edindikleri alışkanlıklar ve ahlak biçimidir. Töre ve Namus cinayetleri ise “bazı ailelerin veya erkeklerin, duygu ve bedenleri üzerinde belirleyici hakka sahip olduklarına inandıkları aile üyesi kadın, kız, kardeş, eş ve hatta yakın akrabalarından birini, kendi iradesi veya iradesi dışında karşı cinsle yaşadığı bir olay veya ilişkiyi, ailenin veya bulunduğu toplumsal çevrenin egemen gelenek veya törel değerlerine aykırı sayarak, namus ve şereflerine leke sürüldüğü gerekçesiyle aile meclisi kararı veya aile büyüklerinden birinin ya da bunlardan bağımsız olarak erkeğin (istisna durumlarda kadın akrabasının) karar vererek öldürmesi"dir. Erkek açısından namus genel olarak dürüstlük, işinde güvenilir olma ve ailesinin şerefini-iffetini koruma anlamında algılanırken, kadın için daha çok kadının bakirelik ve cinsel saflığı üzerinden kurgulanmaktadır (Işık, 2009:16-24).

Bir kadının namuslu biri olabilmesi için yalnızca evlilik olmadan cinsellik yaşamaması değil, yaşam biçimine dikkat etmesi ve davranışlarını kontrol etmesi ve namusunu koruması gerekmektedir. Bu nedenle namuslu kadın denilen kişiden evlenmeden önce cinsel ilişki yaşamamasının yanında aynı zamanda, flört etmemesi, giyim kuşam tarzına dikkat etmesi, adaplı olması, yabancı erkeklerle bir arada bulunmaması, gezip tozmaması, şen şakrak olmaması, ulu orta yerde kahkahalar atmaması gibi davranışlar da beklenir (Arın, 2001:21-50).

Sakallı-Uğurlu (2013), Türkiye’deki namus sisteminde ailelerinin namusunu korumada hem erkekler hem de kadınların sorumlu tutulduğunu, kadının her türlü davranışının erkeğin namusunu da belirlediğini bildirmektedir. Buna göre bir kadın toplumun koymuş olduğu namus standartlarına uymayarak namusunu koruyamaz ise kadın ve aile toplumda zor duruma düşer, namusun lekelendiği düşünülür ve aile utanç taşır. Namusa zarar gelmesi, şerefın yani toplumsal itibarın zedelenmesi olarak algılanmakta, bu da töre gereği namus adına kadına şiddet uygulanmasına hatta kadının öldürülmesine yol açabilmektedir (Sakallı-Uğurlu, 2013:

76-91, Leung ve Cohen, 2011:507-526). Kadına uygulanan şiddet dünyanın her yerinde görülse de töre-namus adına gerçekleştirilen cinayetler daha çok ataerkil geleneklere sahip Ortadoğu-Kuzey Afrika ülkeleri ile Pakistan, Bangladeş, Hindistan gibi ülkelerde görülmektedir. Bu bölgelerde yaşayan kişiler namus adına uygulanan her türlü şiddeti törenin bir gereği olarak gördüğünden normal karşılamakta, hatta teşvik bile etmektedir (Kulczycki, 2011:1442-1464).

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın (2008) töre ve namus cinayetleri raporuna göre, namus cinayetlerinde ön plana çıkan sebeplere bakıldığında evlilik dışı ilişki, evlilik dışı cinsel ilişkide bulunma, tecavüze uğrama, tecavüz sonucu hamile kalma, poligami tarzı evlilikten kaynaklanan sorunlar, aldatma ve erkeğe yönelik sosyo-kültürel baskılar gibi nedenler olduğu görülmektedir. Bu tür davranışların gözlenmesi halinde kadınlar, fiziksel şiddet, sözel şiddet, zorla evlilik, bakire olmayan gelinin ailesine iade edilmesi, zorla bekaret testi, kaçan kadının kendi ailesi tarafından kocaya teslim edilmesi, kadını intihara zorlama veya öldürme gibi eylemlerle karşı karşıya bırakabilmektedir (Tezcan, 1999; Uluslar arası Af Örgütü, 2004).

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı-Töre ve Namus Cinayetleri Raporuna (2008) göre ülkemizde her yıl yaklaşık 200'ü aşkın insan bu cinayetlere kurban gitmektedir. Bu sayının sadece belirlenebilen ve ölümlle sonuçlandığı için kayıt altına alınabilmiş kısmı olduğunu düşünürsek, buz dağının çok büyük bir bölümünün sosyal, kültürel nedenlerden ötürü su yüzüne çıkmadığını tasavvur edebiliriz.

Sev'er ve Yurdakul (2001) sonuç itibariyle ister Bangladeş'te ve Hindistan'da asit fırlatma veya "mutfak ölümleri", Çin'de kız infantların öldürülmesi olsun; ister Bosna ve Kosova'da tecavüz et ve öldür furyası veya Kuzey Amerika da dahil dünyanın her bir köşesinde eş cinayetleri olsun kadın cinayetlerinin tüm dünyada meydana geldiğini vurgulamışlardır. Bu bağlamda çok kapsamlı ve acil önlemlerin alınması gerekmektedir.

Ülkemizde son dönemlerde Kadın Hakları kapsamında yapılan mevzuat iyileştirmeleri, eğitim ve bilinçlendirme çabalarına rağmen töre ve namus cinayetlerinin hala görülüyor olması olayın kültürel boyutunun ötesinde ekonomik, sosyal, hatta psikolojik yönlerinin de olduğunu ortaya koymaktadır (<http://www.turkhukusitesi.com/showthread.php?t=8905>). Bu da gösteriyor ki bu alandaki algı ve tutumlarımızı değiştirmedikçe sorunu çözemeyeceğiz. Algı ve tutumları değiştirmek ancak zamanla, sistematik ve kapsamlı girişimlerle, kararlılıkla mümkün olacaktır. Bu nedenle devlet, sivil toplum kuruluşları, medya, meslek örgütleri yanında biz üniversitelere de büyük sorumluluklar düşmektedir. İşte bu bağlamda tüm

dünyada toplumsal bir yara olan kadına yönelik namus adına uygulanan şiddet sorununa bir çözüm getirmenin yolu, kişilerin, özellikle de gençlerin tutumlarını öğrenip değerlendirmek ve gelecekteki planları buna göre yapmaktır.

Dicle Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (DÜKSAM) olarak bu çalışmadaki amacımız üniversite öğrencilerimizin şiddet, namus ve namus adına kadına uygulanan şiddet hakkındaki tutumlarını öğrenmek, buna sosyoekonomik düzeylerinin, aile yapılarının, ebeveynlerinin eğitim durumunun ve kendilerinin şiddete maruz kalma veya tanık olma durumlarının tutumlarını ne kadar etkilediğini araştırmaktır. Böylece yöremizde sık görülen töre ve namus cinayetlerinin temelinde var olan tutumları değerlendirip, çözüm planlarını bu değerlendirmeleri esas alıp yapmanın daha gerçekçi olacağı kanaatindeyiz.

MATERYAL VE METOD

Bu araştırma Dicle Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi (DÜKSAM) tarafından 15 Şubat-31 Mart 2014 tarihleri arasında Dicle Üniversitesi öğrencileri arasında yapılmıştır. Öğrenci örnekleme, tabakalı rastgele örnekleme yöntemi ile-fakülte, sınıf ve cinsiyet düzeyinde-oluşturulmuş ve 2370 öğrenci çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmanın etik kurul onayı Dicle Üniversitesi Tıp Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik araştırmalar Etik Kurulu tarafından verilmiş ve her katılımcı çalışma hakkında bilgilendirildikten sonra kabul edenlerden gönüllü onam formu alınmıştır. Çalışmada sosyo-ekonomik kültürel özelliklerin sorgulandığı bir form ile Işık ve Sakallı-Uğurlu'nun (2009) üniversite öğrencilerinde geçerlilik ve güvenilirliği yapılmış, cronbach alfa katsayısı 0.91 olarak bulunmuş, 14 cümleden oluşan, 1'den 6'ya kadar numaralandırılmış Likert tipi "Namus Adına Kadına Uygulanan Şiddete İlişkin Tutumlar Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçekte 1 "hiç katılmıyorum"u, 6 "tamamen katılıyorum"u belirtmektedir; öğrencilerin net görüşünü alabilmek için "kararsızım" ifadesi kullanılmamıştır. Ölçekten alınan puanın yükselmesi namus adına uygulanan şiddete ilişkin tutumun olumlandığını göstermektedir.

Araştırma verilerimizin istatistiksel değerlendirmesinde IBM SPSS 21.0 for windows istatistik paket programı kullanılmıştır. Ölçümsel değişkenler ortalama $\pm$ standart sapma (SD) ile, kategorik değişkenler sayı ve yüzde (%) ile sunulmuştur. Verilerin normal dağılıma uyup uymadığına bakılmış ve normal dağılım göstermeyen; ikiden çok seçenekli gruplamaların karşılaştırmasında Kruskal Wallis H Testi kullanılmıştır. İki seçenekli gruplamaların karşılaştırılmasında ise Mann Whitney U Testi kullanılmıştır. Nitel değişkenlerin gruplararası karşılaştırılmasında Chi-kare (χ^2) testi kullanılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkiyi

belirlemek için Spearman's rho korelasyon analizi yapılmıştır. Hipotezler çift yönlü olup, $p \leq 0.05$ ise istatistiksel olarak anlamlı sonuç kabul edilmiştir.

BULGULAR

2370 kişi çalışmaya katılmayı kabul etmiştir. Öğrencilerin %45.9'u kız (n=1088), %54.1'i erkektir (n=1282). Katılımcıların yaş ortalamaları 22.4 ± 3.3 , median değeri 22 (min 17-max 56) olarak bulunmuştur. Öğrencilerin sosyodemografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Öğrencilerin sosyodemografik özellikleri

		Sayı	Yüzde (%)
Cinsiyet	<i>Kız</i>	1088	45.9
	<i>Erkek</i>	1282	54.1
Sınıf	<i>1</i>	693	29.2
	<i>2</i>	661	27.9
	<i>3</i>	466	19.7
	<i>4</i>	506	21.4
	<i>5</i>	32	1.4
	<i>6</i>	12	0.5
Fakülteler	<i>Diş</i>	40	1.7
	<i>Eğitim</i>	420	17.7
	<i>İlahiyat</i>	326	13.8
	<i>Tıp</i>	82	3.5
	<i>Ziraat</i>	78	3.3

	<i>Adalet</i>	11	0.5
	<i>Sağlık Hizmetleri</i>	55	2.3
	<i>Teknik bilimler</i>	188	7.9
	<i>Sosyal Bilimler</i>	107	4.5
	<i>Tarım</i>	66	2.8
	<i>Sağlık</i>	45	1.9
	<i>Fen</i>	106	4.5
	<i>Beden Eğitimi</i>	95	4.0
	<i>Konservatuar</i>	27	1.1
	<i>Edebiyat</i>	256	10.8
	<i>Eczacılık</i>	4	0.2
	<i>Hukuk</i>	79	3.3
	<i>İktisat</i>	129	5.4
	<i>Mimarlık</i>	54	2.3
	<i>Mühendislik</i>	180	7.6
	<i>Veteriner</i>	22	0.9
Toplam		2370	100

Öğrencilerin %56.4'ünün (n=1361), akrabaların ve ailenin kadın namusu ile ilgili cezalar vermesine kızdığı; %56.6'sının (n=1340) ne yapmış olursa olsun namus adına bir kadının şiddete maruz kalmaması gerektiğini düşündüğü tespit edilmiştir. Aile şerefının korunması adına namusu kirlenmiş bir kadının öldürülmesi görüşüne %84.3 (n=1997) öğrenci katılmamaktadır; ayrıca namus uğruna kadınların öldürülmesine karşı olanların oranı da

%67.2'dir (n=1592). Öğrencilerin %66.5'i (n=1588) namusu neden göstererek kadına zarar verenleri kınadıklarını belirtmişlerdir.

Cinsiyetle namus adına kadına uygulanan şiddet tutumu arasındaki fark anlamlı olarak bulunmuş ($p<0.0001$); erkeklerin tutum skorlarının daha yüksek olduğu gösterilmiştir. Fakülte ile namus adına kadına uygulanan şiddet tutumu arasında ($p=0.053$) ve öğrencilerin sınıfı ile tutumu arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p=0.348$).

Şehir ve ilçe ile köy kökenli olmak arasında namus adına kadına uygulanan şiddet tutumu arasında anlamlı fark bulunmuştur ($p=0.006$). Köy kökenlilerde namus adına kadına uygulanan şiddet tutum skorlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Aile tipi ve geliri ile namus adına kadına uygulanan şiddet tutumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0.0001$). Geniş ailede yaşayanların ve geliri 850 TL ve altı olanların tutum skorları daha yüksek tespit edilmiştir. Gelirlerinin %69.5 oranında 1500 TL ve altında olması da dikkat çekicidir. Anne eğitiminin tutumla anlamlı ilişki gösterdiği ($p=0.003$); anneleri ilkököl ve altı öğrenim düzeyine sahip olanların ölçek puanlarının diğer gruplardan, orta ve lise eğitim düzeyine sahip olanların puanlarının da daha üst düzeyde eğitim almış olanlarıkinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Anne eğitimi azaldıkça ölçekten alınan puanlar artmaktadır. Öğrencilerin annelerinin %95.9'unun ev hanımı olduğu tespit edilmiştir. Baba eğitimi ile de tutum arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0.0001$); baba eğitimi ortaokul ve üstünde olanların ölçek puanları, ilkököl ve altında olanlarıkinden daha düşük olarak tespit edilmiştir. Ailelerin sosyodemografik özellikleri Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Ailelerin Sosyoekonomik Durumu

		Sayı	Yüzde (%)
Aile Tipi	<i>Çekirdek</i>	1671	70.5
	<i>Geniş</i>	667	28.1
	<i>Ayrı</i>	32	1.4
Baba Öğrenim Durumu	<i>Okur yazar değil</i>	267	11.3
	<i>Okur yazar</i>	358	15.1

	<i>İlkokul</i>	793	33.5
	<i>ortaokul</i>	297	12.5
	<i>Lise</i>	396	16.7
	<i>Üniversite</i>	235	9.9
	<i>Yüksek lisans</i>	15	0.6
	<i>Doktora</i>	9	0.4
Anne Öğrenim Durumu	<i>Okur yazar değil</i>	1231	51.9
	<i>Okur yazar</i>	381	16.1
	<i>İlkokul</i>	488	20.6
	<i>Ortaokul</i>	120	5.1
	<i>Lise</i>	109	4.6
	<i>Üniversite</i>	39	1.6
	<i>Yüksek lisans</i>	1	<0.004
	<i>Doktora</i>	1	<0.004
Aile Geliri	<i>< 850 TL</i>	685	28.9
	<i>850-1500 TL</i>	962	40.6
	<i>1501-3000 TL</i>	558	23.6
	<i>> 3000 TL</i>	164	6.9
Ailede Mahkumiyet (namus nedenli)	<i>Hayır</i>	2336	98.6
	<i>Evet</i>	34	1.4

Memleket	<i>İl</i>	757	31.9
	<i>ilçe</i>	528	22.3
	Köy	1085	45.8
Toplam		2370	100

Şiddete tanık olmakla namus adına kadına uygulanan şiddet tutumu arasında anlamlılık bulunmuştur ($p < 0.0001$) ancak aralarında korelasyon bulunmamıştır ($r = 0.32$, $p = 0.130$). Şiddet görmeye namus adına kadına uygulanan şiddet tutumu arasında da anlamlılık bulunmuştur ($p < 0.0001$) ancak aralarında korelasyon bulunmamıştır ($r = 0.005$, $p = 0.827$). Öğrencilerin şiddete tanık olma ve maruziyet durumları Tablo 3'te gösterilmiştir. Öğrencilerin ailelerinde namus cinayetinden hüküm giyme oranı %1.4 ($n = 34$) olarak tespit edilmiştir.

Tablo 3: Öğrencilerin Şiddete Tanık Olma ve Maruziyet Durumları

		Sayı	Yüzde (%)
Şiddete Tanık Olma	<i>Evet</i>	984	41.5
	<i>Hayır</i>	1386	58.5
	<i>Toplam</i>	2370	100
Tanık Olunan Şiddet Tipleri*	<i>Fiziksel</i>	491	20.7
	<i>Sözel</i>	727	30.7
	<i>Duygusal</i>	430	18.1
	<i>Ekonomik</i>	197	8.3
	<i>Cinsel</i>	14	0.6
Şiddete Maruziyet	<i>Evet</i>	953	40.2
	<i>Hayır</i>	1417	59.8

	<i>Toplam</i>	2370	100
Maruz Kalınan Şiddet Tipleri*	<i>Fiziksel</i>	531	22.4
	<i>Sözel</i>	652	27.5
	<i>Duygusal</i>	438	18.5
	<i>Ekonomik</i>	140	5.9
	<i>Cinsel</i>	13	0.5

*Bir öğrenci birden fazla şık işaretleyebilmiştir.

TARTIŞMA

Bulgularımız, öğrencilerin daha çok ilçe ve köylerden geldiğini, gelir düzeylerinin yüksek olmadığını ve şiddet görme ile şiddete tanık olma oranlarının yüksek olduğunu göstermektedir. Töre-namus cinayetlerinin daha çok bu profildeki kişiler tarafından onaylandığı literatürde de belirtilse de öğrencilerimizin namus gerekçesi ile kadınların öldürülmesine yüksek oranda karşı olduklarını belirlemiş olmak dikkat çekici ve sevindiricidir. Her ne kadar geleneksel aile yapısına sahip olsalar da, almakta oldukları eğitimin tutumlarını değiştirmiş olabileceğini düşünmekteyiz. Öğrencilerin tutumlarının belirleyicilerinin aile tipleri, aile gelirleri, köy veya kent kökenli olmaları ile anne ve baba eğitim durumları olması ve şiddete tanık olma, şiddet görme ile bağlantı saptanması şaşırtıcı değildir fakat aradaki ilişkilerin istatistiksel olarak çok anlamlı bulunması kayda değerdir. Ebeveyn eğitimi ile saptanmış bu yakın ilişki, üzerinde özellikle durulması gereken bir konudur; anne eğitiminin yani kız çocuklarının eğitiminin toplumların tutumlarını yönlendirmede ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Toplumların eğitim seviyesinin yükseltilmesi sosyal cinsiyet rolleri bakımından modern bir perspektif sağlayabilmekte ve sosyal cinsiyet eşitliğini ve adaleti kadınların lehine belirleyici faktör durumuna getirebilmektedir (Adana, 2011:519-526).

Ne var ki yine de erkeklerin ve şiddete bir şekilde maruz kalanların namus adına şiddete daha olumlu bakmaları da düşündürücüdür ve aslında bizlere çok şey anlatmaktadır. Cinsiyeti doğa, sosyal cinsiyeti de kültür belirler. Bu bağlamda sosyal hayatta erkeğe kadından daha fazla değer veren eşitliksiz bir model vardır (Adana, 2011:519-526). Bu model özellikle iş, evlilik ve ailede dominanttır. Bu durum insanların değer yargılarını ve dolayısıyla tutumlarını

şekillendirmektedir. Üniversite öğrencilerinin namus algılarını inceledikleri çalışmalarında Gürsoy ve Arslan Özkan (2014), erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre, imam hatip lisesi mezunlarının diğer lise mezunlarına göre ve anne-baba eğitim düzeyi düşük olanların yüksek olanlara göre daha geleneksel tutuma sahip olduklarını belirlemişler ve öğrencilerin bakış açılarının daha ayrıntılı değerlendirilebilmesi için daha kapsamlı nitel araştırmalara ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır. Benzer şekilde Ürdün'de adolesanların namus cinayetleri hakkında tutumlarının incelendiği bir çalışmada erkeklerin %40'ının, kızların ise %20'sinin ailenin namusunu lekeleyen kız kardeşin, kızın veya eşin öldürülmesi gerektiğini savunduğu belirtilmiş ve bunu savunanların daha çok kolektivist, ataerkil dünya görüşüne sahip, kadın namusuna çok önem veren, daha önce kendisi de şiddet görmüş, şiddeti meşru, yerinde davranış olarak algılayan kişiler olduğu, %61'inin ailelerinin düşük eğitilmiş ve %21'inin ise üniversite dereceli olduğu tespit edilmiştir (Eisner M, 2013:405-417).

İslamabad'da da 18 yaş ve üstü 630 yetişkin üzerinde uygulanan bir ankette ise katılımcıların %57.1'i namus adına kadının öldürülmesinin doğru olduğunu belirtmişlerdir (Shaikh, 2010:38-41). Ülkemizde ise Kars'ta yapılan ve erkek üniversite öğrencilerinin sosyal cinsiyet rolleri haklarındaki görüşlerinin değerlendirildiği bir çalışmada öğrencilerin %44.8'inin namus cinayetlerini onayladığı görülmüş, %37.1'inin gerektiği durumlarda bir kocanın karısını dövebileceğini, %25'inin de bir kadının istemese de kocası ile cinsel ilişkiye girmesi gerektiğini savunduğu, ayrıca %52.6'sının yaşamlarının herhangi bir döneminde aileleri içinde şiddete tanık oldukları tespit edilmiştir. Hayatlarının herhangi bir bölümünde şiddete maruz kalan veya tanık olanların yukarıdaki fikirleri daha fazla savunduğu da özellikle bildirilmiştir. Kadının görevinin ev işi yapmak, çocuk doğurup bakmak, yaşlılarla ilgilenmek olduğunu düşünen kişilerin de kadına şiddet uygulanmasını destekledikleri belirtilmiştir (Adana, 2011:519-526).

Kardam (2005), yaklaşımların, kişilerin köy veya kent kökenli oluşları, eğitimleri, ne türlü bir çevrede yaşadıklarına bağlı olduğunu belirtmiş, namusa aykırı bir davranışın kadınlarda ve erkeklerde farklı uygulamalara ve sonuçlara yol açtığını, işlenen cinayetlere de daha farklı bir gözle bakılıp haklı görülmelerine yol açtığını vurgulamıştır. Bu duruma özellikle karşı çıkanların daha çok kadınlar, özellikle de meslek sahibi, eğitilmiş kadınlar olduğunu bildirmesi, çalışmamızdaki kız öğrencilerin tutumları ile paralellik göstermektedir (Kardam, 2005).

Bulut (2008), medya ve üniversite öğrencilerinde törenin algılanışını değerlendirdiği çalışmasında öğrencilerden "töre" denilince akıllarına gelen ilk beş kavramı belirtmelerini

istemiş, %55.6 oranında akıllarına ilk gelen kavram "cinayet" olmuştur. Bunu "Doğu-Güneydoğu", "gelenek", "kadın", "kan davası", "kural", "namus", "cehalet, baskı" izlemiştir. Bu durum törenin doğu bölgelerimiz, kadın ve namus ile ilişkilendirildiğini, töreye karşı tutumun çok da olumlu olmadığını göstermektedir. Bulut ayrıca sorunun sadece bir bölgeyi kapsamadığını, tüm dünyayı ilgilendirdiğini; bir kültür, değer yargıları bütünü ve eğitim sorunu olduğunu vurgulamıştır. Sorun toplumsal değerler, kadına karşı şiddet ve hukuk ekseninde ele alınmak suretiyle yeniden yorumlanmaya ve irdelenmeye ihtiyaç duyacak kadar karmaşıktır. (Bağlı, 2012). Nasrullah ve arkadaşları (2009) Pakistan'da namus cinayetlerinin epidemiyolojik modellerini incelemiş, namus cinayetlerinin daha çok Müslüman ülkelerde görülmesine karşın kendi çalışmalarında Hıristiyan ve Hindu azınlıklarda da gözlemlenmiş olduğunu ve bu fenomenin sadece dinle sınırlı olmadığını, kültürel normları da yansıttığını, etkin korunma yöntemlerinin geliştirilebilmesi için olayın çok boyutlu olarak ele alınması gerektiğini vurgulamıştır. Bunda üniversitelerin büyük sorumluluklar alması gerektiğini düşünmekteyiz.

Çetin de (2012) Türkiye'de kadına yönelik artan şiddetin başlıca sebebinin toplumsal yapıda geleneksellik ile modernliğin arasındaki çelişkilerin bugün ailelerin yaşamlarında daha hissedilir ve daha görünür hale gelmiş olmasıyla ilişkilendirmiştir; verili iktidarını korumaya çalışan, onu sürdürmeye gayret eden erkek ile bireysel ve toplumsal kimliği için mücadele eden, kendi iradesini ortaya koymaya çalışan, bu anlamda ona biçilen geleneksel kalıbı kırmaya çalışan kadın arasında devam eden bir mücadele kaynaklı olduğunu savunmuştur. Arkasında geleneksel sosyal yapıya dayanan güçlü bir toplumsal baskı olduğunu, bu tür baskıya neden olan zihniyetin ise başta erkekler olmak üzere toplumun pek çok üyesi tarafından desteklendiğini; erkek rolünün değişiminin gerektiğini belirtmiştir (Çetin, 2012:5-11). Türkiye'de namus cinayeti işleyen mahkûmlarla yaptığı görüşmelerde Bağlı (2012), mahkûmların büyük bir kısmının olayı içselleştirdiklerini görmüş ve konunun birçok disiplinin kesiştiği bir alanı kapsadığını, değişik açılardan ele alınmayı gerektirdiğini bildirmiştir. Yine Bağlı (2012) olayda eğitimin rolünün olmasına rağmen sadece eğitimle açıklanamayacağını, eğitimden çok değerlerle ilgili bir sorun olduğunu vurgulamıştır.

Sonuç olarak oldukça karmaşık komponentler içeren bu durumu önce daha iyi anlamak, çözüm yollarını sonra belirlemek gerekmektedir. Bunda aydınlarımıza ve eğitimcilerimize büyük sorumluluklar düşmektedir. Bağlı'nın da (2012) belirttiği gibi konunun sosyolojik, antropolojik ve hukuki arka planında hangi inançlar ve düşüncelerin olduğu dikkatli bir biçimde irdelenmeli ve araştırılmalıdır. Doğu toplumları ile batı toplumlarının konuyu farklı

biçimlerde ele aldığı açıktır ancak unutmamak gerekir ki hiçbir gerekçe kişilerin cinayet işlemesini haklı gösteremez ve bir başkasının yaşama hakkının elinden alınmasını mazur gösteremez (Bağlı, 2012:446-458). Bu bağlamda üniversitemiz öğrencilerinin görüşleri, törenamus cinayetlerinin daha sık görülen bir bölgede yer aldığımız da göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde, artık ülkemizde de namus adına kadına uygulanan şiddetle ilgili tutumların değişmeye başladığını göstermektedir. Çalışmamız, eğitimin tutumları etkilemekte ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bu değişimde aldıkları eğitimin katkısı büyüktür ancak tutumların davranışa dönüşümünde değer yargılarının (toplumsal ve bireysel yargılar) da büyük rolü olduğu unutulmamalıdır. Değer yargılarının gelişimi ise oldukça karmaşık bileşenleri içerdiği gibi kişisel farklılıklar da gösterir, bu yüzden de değişimi çok yavaş ve zordur ama imkânsız değildir. İşe önce eğitimin başlaması sorunu tamamıyla çözemesi de en azından bir adım ileri gitmemizi sağlayacaktır, zaman içinde değer yargılarını da etkileyebilecektir. Kim bilir, belki de kelebek etkisi gibi bu konuda gösterilen ufak çabalar bir gün birleşip kanat çırpışların fırtınaya dönüşmesini sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Adana F, Arslantaş H, Ergin F et al. (2011) Views of male university students about social gender roles; an example from East of Turkey. *J Fam Violence*, 26:519-526.

Akar T, Aksakal FN, Demirel B et al. (2010) The prevalence of domestic violence against women among a group woman: Ankara, Turkey. *J Fam Viol*, 25, 449-460.

Arın C. (2001) Femicide in the Name of Honor in Turkey. *Violence Against Women*, 7, 21-50.

Bağlı M. (2012) Törenin cinayeti cinayetin töresi. *Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu, 27-28 Nisan, Ankara*. Bildiri Kitabı. Cilt 1, 446-458.

Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995) Aile içi şiddetin sebep ve sonuçları. Aile Araştırma Kurumu Yayınları. Ankara.

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (2008). 2007 töre ve namus cinayetleri raporu. <http://www.ihb.gov.tr/dosyagoster.ashx?id=17>.

Bilgili N, Vural G. (2011) Kadına yönelik şiddetin en ağır biçimi: Namus Cinayetleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14(1), 66-72.

Bulut M. (2008) Bir sosyal temsil araştırması: Medyada ve üniversite öğrencilerinde "töre"nin algılanışı. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 63-78.

Çetin İ. (2012) Bir Bataklık olarak "Namusun Temizlenmesi" mefhumu. Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu, 27-28 Nisan, Ankara. Bildiri Kitabı. Cilt 1, 5-11.

Eisner M, Ghuneim L. (2013) Honor killing attitudes amongst adolescents in Amman, Jordan. *Aggr Behav*, 39:405-417.

Gürsoy E, Arslan Özkan H. (2014) Türkiye'de üniversite öğrencilerinin kadına ilişkin "namus" algısı. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 5(3):149-159.

Işık R, Sakallı-Uğurlu N. (2009) Namus ve namus adına kadına uygulanan şiddete ilişkin tutumlar ölçeklerinin öğrenci örneklemiyle geliştirilmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, Aralık, 12(24), 16-24.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) (2008) Türkiye’de Kadına Yönelik Aile içi Şiddet Araştırması.

Kardam F. (2005) Türkiye’de Namus Cinayetlerinin Dinamikleri: eylem programı için öneriler sonuç raporu. Ankara: BM-Nüfus Fonu, Nüfus Bilim Derneği ve BM-Kalkınma Programı, <http://www.undp.org.tr/traboutusdocuments/namuscinayetleri.pdf>

Kulczycki A, Windle S. (2011) Honor killings in the Middle East and North Africa: A systematic review of the literature. *Violence Against Women*, 17(11), 1442-1464.

Leung AK, Cohen D. (2011) Within-and between-culture variation: Individual differences and the cultural logic of honor, face, and dignity cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 100, 507-526.

Nasrullah M, Haqqi S, Cummings KJ. (2009) The Epidemiological patterns of honor killing of women in Pakistan. *European Journal of Public Health*, 19(2), 193-197.

Report on Global and Regional Estimates of Violence Against Women. WHO 2013. (WHO reference number: 97892 4 156462 5)

Sakallı Uğurlu N, Akbaş G. (2013) Namus kültürlerinde “Namus” ve “Namus adına Kadına Şiddet” Sosyal Psikolojik Açıklamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 6, 76-91.

Sev'er A, Yurdakul G. (2001) Culture of Honor, Culture of Change. *Violence Against Women*, 7(9), 964-998.

Shaikh MA, Shaikh IA, Kamal A, Masood S. (2010) Attitudes about honor killing among men and women-perspective from Islamabad. *J Ayub Med Coll Abbotabad*, Jul-Sep, 22(3), 38-41.

Tezcan, M. (1999). Ülkemizde aile içi töre ya da namus cinayetleri. T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü içinde (21-27). Ankara: T. C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü.

Uluslararası Af Örgütü (2004). Turkey: Women confronting family violence. <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR44/013/2004>

UN General Assembly, “Resolutions 58/147 Elimination of Domestic Violence against Women (A/RES/58/147, of 22 December 2003)”, <http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N03/503/40/PDF/N0350340.pdf?OpenElement>

Vandello JA, Cohen, D. (2003). Male honor and female fidelity: Implicit cultural scripts that perpetuate domestic violence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 997-1010.

Walker J, Bowes N. (2013) The evaluation of violent thinking in adult offenders and non-offenders using the Maudsley Violence Questionnaire. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 23, 113-123.

World Health Organization. Report of the WHO global consultation on violence and health, Geneva, 2–3 December 1996. Unpublished report.

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ŞİDDET EĞİLİMLERİ VE TOPLUMSAL
CİNSİYETE BAKIŞ AÇILARI**
*OF UNIVERSITY STUDENTS PERSPECTIVES ON VIOLENCE TRENDS AND
GENDER ROLES*

Öğr. Gör. Handan ÖZCAN,

Gümüşhane Üniversitesi,

Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

hndnozcn@hotmail.com

Doç. Dr. Nevin HOTUN ŞAHİN,

İstanbul Üniversitesi,

Florence Nigthingale Hemşirelik Yüksekokulu

Burak Çağrı AĞÇAY,

Gümüşhane Üniversitesi,

Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik 4. Sınıf Öğrenci

Dila HANBAY,

Gümüşhane Üniversitesi,

Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik 4. Sınıf Öğrenci

Zeynep TAŞ,

Gümüşhane Üniversitesi,

Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik 4. Sınıf Öğrenci

ÖZET

Araştırma, üniversite öğrencilerinin şiddet eğilimlerini ve toplumsal cinsiyete bakış açılarını belirlemek amacıyla düzenlenmiştir.

Araştırma örneklemini; Sağlık Yüksekokulu bölümlerinde okuyan 181 kız, 137 erkek olmak üzere, toplam 318 öğrenci oluşturmaktadır. Kurum izni alındıktan sonra, bütün sınıflara ulaşılmış olup, basit tesadüfü sayılar tablosu kullanılarak veriler toplanmıştır. Örneklemini

oluşturan üniversite öğrencilerine “Kişisel Bilgi Formu”, “Şiddet Eğilim Ölçeği (ŞEÖ)” ve “Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Ölçeği (TCRTÖ)” uygulanmıştır.

Araştırmadan elde edilen veriler üzerinde; frekans, yüzde, bağımsız gruplar için t testi, Kruskal-Wallis, Mann Whitney U ve Korelasyon analizi yapılmıştır.

TCRTÖ alınan toplam puan ortalaması 112.04 ± 12.54 'dür. Kız öğrenciler daha fazla eşitlikçi tutuma sahipken, erkek öğrenciler ise geleneksel cinsiyet rolüne sahiptir. Öğrencilerin şiddete eğilim puan ortalaması 40.58 ± 9.11 'dir. Öğrencilerden erkek olanlarda, kendisini agresif olarak tanımlayanlarda, babası çalışmayanlarda, sigara ve alkol kullananlarda şiddet eğilimleri daha fazladır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Şiddet, Üniversite Öğrencileri

ABSTRACT

The study, was conducted to determine the violent tendencies of college students and gender perspectives.

The sample of the research consisted of a total of 318, be on the point of being 181 girls and 137 men, study at School of Health Sciences department. After obtaining permission institutions, has reached all classes, data were collected using a simple coincidence of numbers table. Sample of university students constitute "Personal Information Form", "Violence Tendency Scale (VTS)" and "Gender Roles Attitude Scale (GRAS)" was applied.

On the data obtained from the study; frequency, percentage, t-test for independent groups, Kruskal-Wallis, Mann-Whitney U and correlation analyzes were performed.

The mean total score of GRAS was 112.04 ± 12.54 received. Female students are more egalitarian attitudes, whereas, while boys have the traditional gender role. The average score of the students was 40.58 ± 9.11 violent tendencies. In which male students, those who identify themselves as aggressive father in working, violence is more likely in smokers and alcohol.

GİRİŞ

Bireyin kadın ya da erkek olarak gösterdiği genetik, fizyolojik ve biyolojik özelliklere “cinsiyet” (seks) denilmektedir. “Toplumsal cinsiyet” (gender) ise; kadının ve erkeğin toplum tarafından belirlenen rollerini ve sorumluluklarını ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet biyolojik farklılıklardan dolayı değil, kadın ve erkek olarak toplumun bizi nasıl gördüğü, nasıl

algıladığı ve nasıl davranmamızı beklediği ile ilgili bir kavramdır (Eveline ve Bacchi 2005). Kadının evde çocuklarına bakması, çamaşır, bulaşık vb. işlerle ilgilenmesi; erkeğin iş yaşamında yer alması, evin maddi giderlerini karşılaması toplumsal cinsiyet rollerine örnek verilebilir (Özdemir 2010).

Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınlar ile erkeklerin toplumdaki imkânlardan eşit şekilde yararlanmaları, hakların kullanımında cinsiyetlerinden ötürü bireylerin farklı muameleler görmemeleri ve hayatın her alanında fiili eşitliğin sağlanmasıdır (Turan ve Şen 2014). Toplumsal cinsiyetin getirdiği roller dinamiktir, içeriği zamana ve yere göre değişmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü 2008).

Avrupa Birliği'nin önemli bir birimi olan Avrupa Komisyonu, toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve programlara dahil edilmesi stratejisini, sadece belirli alanlarda kadına yardım etmek için tedbirler almak olarak değil, bütün politikalarda toplumsal cinsiyet eşitliğine ulaşmayı amaç edinerek, cinsiyet perspektifi ile olası sonuçlarla birlikte planları ele almak olarak tanımlamaktadır (Mósesdóttir 2011). Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yasalar oldukça liberal kabul edilse de, ataerkil ideoloji toplumsal hayatın birçok noktasında egemenliğini sürdürmektedir (TNSA 213).

Şiddet, çeşitli nedenleri, farklı boyutları olan toplumsal bir olgudur ve şiddetin görülmediği bir toplum yoktur. Fakat dikkat çekici olan, şiddetin bir türünün bazı toplumlarda yaygın olmasına rağmen, bazı toplumlarda ise ya hiç görülmemesi ya da istisna düzeyinde yaşanmasıdır. Son yıllarda, Türkiye'de aile içinde şiddet, ABD ve Avrupa'da ise tanımadığı kişilere yönelik toplu katliam olayları yaşanmaktadır. Her iki durumda da şiddet ortak payda olmasına rağmen, şiddetin gerçekleştirilme biçimi ve sonuçları farklıdır (Yazıcı 2013). Örneğin, Çin ve Japonya'da fiziksel istismara nadir olarak rastlandığı, çünkü dayanın bu ülkelerde çocuk yetiştirme yöntemleri arasında yaygın olmadığı, oysa ABD'de çeşitli istismar türleri arasında ilk olarak dikkati çeken ve incelemeye girişilen istismar biçiminin fiziksel şiddet olduğu belirtilmektedir (Ayan 2007).

Şiddet, her ne kadar günümüzün önemli toplumsal problemlerinden biri olsa da kaynağı ve varlığı çok eskilere (savaşlar, cadı avları, toplu kıyımlar vb.) dayanmaktadır. Tek bir nedene dayanmayan, hem bireysel hem de toplumsal nedenlerle ortaya çıkan şiddet, en çok kadınları ve çocukları hedef almaktadır. Toplumsal boyutta çok sık karşılaştığımız şiddet olgusu, kendini farklı biçimlerde ve derecelerde göstermektedir. Darp etme, dövme, aşağılama, taciz ve tecavüz etme hatta ölüme kadar vardırılan şiddet, insanlık adına bir hak ihlali olarak ortada durmaktadır (Gökkaya 2011).

Her yıl dünyada iki milyondan fazla kişinin şiddet nedeniyle yaralandığı, hem fiziksel hem de duygusal kalıcı sakatlıklar yaşadığı belirtilmektedir (WHO 2002, Gelbal 2006). Türkiye’de ise yapılan birçok çalışma (Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırması Komisyonu 2007, Kavakcıklı 2000, Gelbal 2006) şiddetin giderek arttığını gösterse de, ülke genelini temsil edecek verilere ulaşamamıştır. Diğer taraftan şiddet daha çok aile içi şiddet kapsamında incelenmektedir (Ayan 2007, Özgür ve ark 2007). Oysa şiddet olayları bugün sıklıkla, ergenler arasında özellikle de okullarda yaşanmaktadır. Şiddetin, dünyada (Yell ve Rozaski 2000, WHO 2002) ve ülkemizde (Gelbal 2006, Kepenkçi ve Çingir 2005), giderek artış gösterdiği ve bu artışın kaygı verici boyutlara ulaştığı bilinmektedir.

Erkek ve kadın arasında gündeme gelen şiddette eşitsizlik önemli bir rol oynamaktadır (Council Of Europe 2004). Erkeklerde kadına yönelik şiddet konusunda algı değişimi, toplumda kadının konumunun belirlenmesinde ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında büyük önem taşır. 2010 yılında yapılan ‘Türkiye’de Aile Değerleri Araştırması’ çalışmasına göre Türkiye’de erkekler kadınlara oranla daha fazla geleneksel rolleri benimsemektedir (KSGM 2010-2). Şiddet genellikle bir erkek hareketidir. Kaufman “erkek kaynaklı şiddetin yedi farklı özelliğini” şu şekilde sıralamaktadır. Ataerkil yapı, ayrıcalıklı olma hissi, müsaade etme (izin verme), erkeklerin güçlü olduğu çelişkisi, erkeklerin psikoloj zırhı (duygusal bir mesafe koyma), korku ve acıyı bastırma ile geçmiş deneyimlerdir (Demir ve Nam 2014, Kaufman 1999).

Sosyal değişimlerle birlikte toplumun kadına bakışı değiştirilmeye çalışılmalıdır. Sadece erkeğin bakışı değil, kadının da bakışında değişim şarttır. Özellikle toplumsal hayata kadının katılımına ve yaşadığı sorunların azalmasında, erkeğin katılımı ve desteği gerekmektedir. Çünkü cinsler arası eşitliğin bir tarafında kadın diğer bir tarafında da erkek vardır (KSGM 2010-3).

Bu araştırma üniversite öğrencilerinin, şiddet eğilimlerini ve toplumsal cinsiyete bakış açılarını belirlemek amacıyla düzenlenmiştir.

MATERYAL ve METOD

Çalışma, üniversite öğrencilerinin şiddet eğilimleri ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları; cinsiyet, gelir durumu, anne-baba eğitim düzeyleri, aile içi şiddete maruz kalma ve aile içi şiddete şahit olma durumu gibi çeşitli değişkenler açısından ele alınmıştır. Araştırmanın evrenini Gümüşhane Üniversitesinde okuyan Sağlık Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma örneklemini ise Sağlık Yüksekokulunda; Hemşirelik, Beslenme ve

Diyetetik, Acil Yardım ve Afet Yönetimi, İş Sağlığı ve Güvenliği, Sağlık Yönetimi ve Sosyal Hizmetler bölümlerinde okuyan 181 kız, 137 erkek olmak üzere toplam 318 öğrenci oluşturmaktadır (%95 güven aralığında). Örneklem seçiminde; araştırmanın evrenini oluşturacak bölümlerden tabakalı örnekleme yöntemi ile her bölümden kaç kız, kaç erkek öğrencinin örnekleme alınacağı belirlenmiştir. Kurum izni alındıktan sonra, bütün sınıflara ulaşılmış olup, basit tesadüfî sayılar tablosu kullanılarak seçilen öğrencilere, gönüllük esasına dayalı olarak anket uygulanmıştır. Öğrencilerin dersleri başlamadan önce çalışma hakkında bilgi verilmiş, sonrasında veriler toplanmıştır. Örnekleme oluşturan üniversite öğrencilerine “Kişisel Bilgi Formu”, “Şiddet Eğilim Ölçeği (ŞEÖ)” ve “Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Ölçeği (TCRTÖ)” uygulanmıştır.

Şiddet Eğilim Ölçeği (ŞEÖ): Göka, Bayat ve Türkçapar (1995) tarafından geliştirilen ölçeğin amacı orta öğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin saldırganlık ve şiddet eğilimlerini belirlemektir. Ölçek T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu'nun “Aile İçinde ve Toplumsal Alanda Şiddet” (1998) konulu araştırmasında, yeniden düzenlenmiş ve kapsam geçerliliği sağlanmıştır. Ölçek 4'lü Likert şeklindedir. Ölçekten elde edilecek en yüksek puan “80”, en düşük puan “1”dir. Yüksek puan, öğrencilerin saldırganlık ve şiddet eğilimlerinin fazla olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin ölçekten aldıkları puanlara göre, 1-20 arası puan “çok az”, 21-40 arası puan “az”, 41-60 arası puan “fazla” ve 61-80 arası puan “çok fazla” şiddet eğilimi olarak değerlendirilmiştir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu 1998).

Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutum Ölçeği (TCRTÖ): Toplumsal cinsiyet rolleri tutum algısını değerlendirmek için geçerlilik çalışması Zeyneloğlu (2008) tarafından geliştirilen ve bireylerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını ölçek kullanılmıştır. Ölçek, 38 madde ve beş alt boyut içermektedir. Alt boyutları; eşitçilik cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolü, evlilikte cinsiyet rolü, kadın cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolünden oluşmaktadır. 5'li likert tipindeki bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan ‘190’; en düşük puan ise ‘38’ olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınan en yüksek değer öğrencinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin ‘eşitlikçi tutuma sahip’ olduğunu, en düşük değer ise; öğrencinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin ‘geleneksel tutuma sahip olduğunu’ göstermektedir.

Araştırmadan elde edilen veriler üzerinde; frekans, yüzde, bağımsız gruplar için t testi, Kruskal-Wallis, Mann Whitney U ve Korelasyon analizleri yapılmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin yaş ortalaması 17.00 ± 1.53 (min:17.00, max:29.00)'dir. Katılımcıların %78.6'sı çekirdek, %21.4'i ise geniş aile yapısına sahiptir. Annelerinin %90.6'sı ev hanımı, %6.9'u çalışıyor, babalarının %36.8'i memur-işçi, %32.7'si serbest çalışmaktadır. Öğrencilerin %43.4'ü devlet yurdunda, %32.7'si ev arkadaşları ile birlikte kalmakta; %15.7'si sigara, %6.9'u da alkol kullanmaktadır.

Katılımcıların bazı sosyo demografik özellikleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: Öğrencilerin bazı sosyo- demografik özellikleri (n:318)

Sosyo-Demografik Özellikler	n	%
Cinsiyet Durumu		
Kadın	181	56.9
Erkek	137	43.1
Yaşamının geçtiği yer		
Köy-kasaba	63	19.8
İlçe	115	36.2
İl merkezi	140	44.0
Okunan bölüm		
Hemşirelik	71	22.3
Beslenme ve diyetetik	47	14.8
Sağlık yönetimi	98	30.8
Acil afet acil yardım	32	10.1
İş sağlığı ve güvenliği	35	11.0
Sosyal hizmet	35	11.0
Gelir durumu		
Gelir giderden fazla	39	12.3
Gelir gidere eşit	180	56.6

Gelir giderden az	99	31.3
Annenin eğitim durumu		
Okur yazar değil	35	11.0
İlköğretim	202	63.5
Ortaöğretim-lise	71	22.3
Üniversite	10	3.1
Babanın eğitim durumu		
Okur yazar değil	7	2.2
İlköğretim	132	41.5
Ortaöğretim-lise	144	45.3
Üniversite	35	11.0
Kardeş Sayısı		
1-2 kardeş	64	20,1
3 kardeş	106	33,3
4 kardeş	61	19,2
5 ve üzeri kardeş sayısı	87	27,4

Öğrencilerin %56.9'u kız, %44'ü il merkezinde yaşamakta ve %56.6'sı gelirinin giderine eşit olduğunu belirtmiştir. Annelerinin %63.5'i ilköğretim, babalarının %45.3'ü ortaöğretim ve lise mezunudur (Tablo 1).

Katılımcıların %78.6'sı çekirdek, %21.4'i ise geniş aile yapısına sahiptir. Annelerinin %90.6'sı ev hanımı, %6.9'u çalışıyor, babalarının %36.8'i memur-işçi, %32.7'si serbest çalışmaktadır. Öğrencilerin %43.4'ü devlet yurdunda, %32.7'si ev arkadaşları ile birlikte kalmakta; %15.7'si sigara, %6.9'u da alkol kullanmaktadır.

Öğrencilerin okudukları bölümü seçme sebepleri arasında; kolay iş bulma (%47.2), puanına göre tercih yapma (%22), sağlık problemi yaşayan bireylere yardım etmeyi isteme (%17.9) ve aile isteği (%7.5) yer almaktadır.

Öğrencilerin %48.4'ü kendisini neşeli, %40.3'ü kendine güvenen, %22.3'ü stresli, %33.3'ü sevecen, %15.7'si agresif olarak tanımlamıştır. Katılımcıların %31.4'ü yarışma, %32.1'i müzik/eğlence, %29.6'sı spor, %25.8'i haber, %19.2'si macera/polisiye, %9.4'ü tartışma programlarını izlemeyi tercih etmektedirler. Öğrencilerin %84'ü sosyal etkinliklere katılmaktadır. Sosyal etkinliklerden %25.1'i gezi, %23.1'i eğlence, %24.7'si kültürel, %22.7'si spor, %3.7'si siyasi programlara katılmaktadır.

Öğrencilerin %24.1'i (n:68) şiddete tanık olduğunu, %9.4'ü (n:30) ise şiddete maruz kaldığını belirtmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin TCRTÖ ve alt boyutlarından aldıkları puan ortalamalarının dağılımı

TCRTÖ alt boyutları	n	ort±ss	min	max
Eşitlikçi cinsiyet rolü	318	33.24±5.51	8	40
Evlilikte cinsiyet rolü	318	17.12±4.46	8	38
Geleneksel cinsiyet rolü	318	23.48±6.17	9	40
Kadın cinsiyet rolü	318	24.66±3.83	14	36
Erkek cinsiyet rolü	318	13.50±4.84	6	30
TCRTÖ Toplam Puanı	318	112.04±12.54	84	153

TCRTÖ alınan toplam puan ortalaması 112.04±12.54'dür. Öğrencilerin TCRTÖ'nün "eşitlikçi cinsiyet rolü" alt boyutundan alabilecekleri maksimum puan "40" dır. Bu değer, öğrencinin eşitlikçi cinsiyet rolüne ilişkin, eşitlikçi tutuma sahip olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin TCRTÖ'nün "erkek cinsiyet rolü" alt boyutundan alabilecekleri minimum puan ise "8" dir. Bu değer ise, öğrencinin erkek cinsiyet rolüne ilişkin geleneksel tutuma sahip olduğunu göstermektedir. Bulgularda öğrencilerin eşitlikçi cinsiyet rolünde eşitlikçi tutuma, erkek cinsiyet rolü ve evlilikte cinsiyet rolünde ise geleneksel tutuma sahip oldukları görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 3. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre TCRTÖ alt puan ortalamalarının karşılaştırılması

TCRTÖ alt boyutları	Kız (n: 181)	Erkek (n: 137)	*U	p
	ort	ort		
Eşitlikçi cinsiyet rolü	34.99±5.02	30.94±5.30	6577.00	0.000
Evlilikte cinsiyet rolü	15.62±3.98	19.11±4.28	6080.50	0.000
Geleneksel cinsiyet rolü	21.22±5.45	26.48±5.78	6122.50	0.000
Kadın cinsiyet rolü	24.79±3.97	24.50±3.65	12260.50	0.865
Erkek cinsiyet rolü	12.19±4.22	15.24±5.07	7821.00	0.000
TCRTÖ Toplam Puanı	108.86±11.96	116.24±12.10	9043.00	0.000

*Mann Whitney U Testi

Öğrencilerin cinsiyetleri ile TCRTÖ puanlarının karşılaştırılması sonucunda, kız öğrencilerin daha fazla eşitlikçi tutuma sahip oldukları görülmektedir. Yapılan istatistiksel analizde ise kız ve erkek öğrencilerin TCRTÖ puanları arasında ileri derecede anlamlı bir fark bulunmuştur (Tablo 3).

Öğrencilerin yaşamlarının uzun süre geçtiği yer ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutum puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (KW:0.814, p:0.367).

Öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puan ortalaması 40.58±9.11 (min:21, max:67) bulunmuştur. Kendisini agresif olarak tanımlayan ve tanımlamayan öğrenciler arasında şiddet eğilim puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur (U:5357.00, p:0.024). Öğrencilerin okudukları sınıflar (KW:3.069, p:0.381), yaşamlarının uzun süre geçtiği yer (KW:0.569, p:0.752) ve gelir durumu (KW:3.916, p:0.141) ile şiddet eğilimleri arasında yapılan istatistiksel analizlerde anlamlı bir fark bulunmamıştır. Babanın çalışma durumu ile şiddet eğilim puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamasına (KW:1.579, p:0.454) rağmen babanın çalışmadığı grup öğrencileri arasında şiddet eğilim puanları daha yüksektir (42.37±8.75).

Tablo 4. Öğrencilerin cinsiyet durumları ile ŞEÖ puanının değerlendirilmesi

Cinsiyet	n	ort±ss	*U	p
Kız	181	38.63±8.20	9043.00	0.00
Erkek	137	43.16±9.62		

Yaşamın uzun süre geçtiği yer	n	ort±ss	*KW	p
Köy-kasaba	63	39.93±8.67		
İlçe	115	40.31±9.20	0.569	0.752
İl merkezi	140	41.10±9.26		

*Mann Whitney U Testi, &Kruskall Wallis Testi

Öğrencilerin gelir durumları ile şiddet eğilim puanlarının karşılaştırılması arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (KW:3.916, p: 0.141, Tablo 4). Erkek öğrencilerde şiddet eğilimi fazla görülmektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin alkol ve sigara kullanımı ile ŞEÖ puanlarının değerlendirilmesi

Sigara kullanma durumu	n	ort±ss	*KW	p
Evet	50	46.40±11.10	4295.00	0.00
Hayır	268	39.50±8.27		
Alkol kullanma durumu	n	ort±ss	*KW	p
Evet	22	47.95±10.30	1813.50	0.001
Hayır	296	40.04±8.79		

&Kruskall Wallis Testi

Öğrencilerin alkol ve sigara kullanımı ile şiddet eğilimlerinin değerlendirilmesi sonucunda, arada istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (p<0.005). Madde kullananlarda şiddete eğilim daha fazla görülmektedir (Tablo 5).

Öğrencilerin şiddete maruz kalma durumları ile şiddet eğilimleri arasında anlamlı bir fark bulunmazken, öğrencilerin şiddete tanık olma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (U: 7015.50, p: 0.027).

Tablo 6. Öğrencilerin şiddet eğilim ve toplumsal cinsiyet puanlarının karşılaştırılması

Değişkenler	Eşitçilik	Kadın	Evlilik	Geleneksel	Erkek	TCRT Ö Toplam	ŞEÖ Toplam
Eşitçilik	r	0.109	-.491**	-.405**	-.491**	-.135*	-.153**

	p	0.053	0.00	0.00	0.00	0.016	0.006
Kadın	r	0.109	0.130*	0.203**	0.070	0.478**	0.132*
	p	0.053	0.021	0.00	0.212	0.00	0.018
Evlilikte	r	-.491**	0.130*	0.539**	0.555*	0.642**	0.227**
	p	0.00	0.021	0.00	*	0.00	0.00
Geleneksel	r	-.405**	0.203*	0.539**	0.573*	0.768**	0.276**
	p	0.00	*	0.00	*	0.00	0.00
Erkek	r	-.491**	0.070	0.555**	0.573**	0.667**	0.205**
	p	0.00	0.212	0.00	0.00	0.00	0.00
TCRTÖ Toplam	r	-.135*	0.487*	0.642**	0.768**	0.667*	0.265**
	p	0.016	*	0.00	0.00	*	0.00
ŞEÖ Toplam	r	-.153**	0.132*	0.227**	0.276**	0.205*	0.265**
	p	0.006	0.018	0.00	0.00	*	0.00
					0.00		

r:Korelasyon Analizi, *Yüksek ilişki, ** Çok yüksek ilişki

Öğrencilerin şiddet eğilimleri ve toplumsal cinsiyet rolleri toplam puanlarının karşılaştırılması sonucunda; eşitçilik cinsiyet rolü ile şiddet eğilim toplam puanı arasında negatif yönde çok yüksek bir ilişki varken, şiddet eğilim ve kadın cinsiyet rolü arasında yüksek bir ilişki vardır. Erkek cinsiyet rolü, evlilikte cinsiyet rolü ve geleneksel cinsiyet rolü ile şiddet eğilimleri arasında pozitif yönde yüksek bir ilişki vardır (Tablo 6).

TARTIŞMA

Literatürde “toplumsal cinsiyet eşitliği” yasalar önünde kadın ve erkeğe eşit davranılması, aile ve toplum içinde kadın ve erkeğin kaynaklardan, fırsatlardan ve hizmetlerden eşit olarak yararlanmaları olarak tanımlanmaktadır (WHO, 1998; Demirel, 2007).

Çalışmadaki erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre geleneksel cinsiyet rolüne sahip oldukları belirlenmiştir. Bulgularda öğrencilerin eşitlikçi cinsiyet rolünde eşitlikçi tutuma, erkek cinsiyet rolü ve evlilikte cinsiyet rolünde ise geleneksel tutuma sahip oldukları bulunmuştur. Zeyneloğlu (2008) tarafından yapılan çalışmada da yurtda yaşayan öğrencilerin evlilikte

cinsiyet rolü, geleneksel cinsiyet rolü ve erkek cinsiyet rolü boyutlarına ilişkin daha geleneksel tutuma sahip oldukları bulunmuştur. Ayrıca Vefikuluçay ve arkadaşlarının (2007) Kafkas Üniversitesi'nde lisans öğrenimi gören son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açılarını belirledikleri çalışmaya göre, çalışma yaşamına ilişkin aynı önermelerde erkek öğrencilerin geleneksel bakış açısına sahip oldukları belirlenmiştir. Bu bulgular araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Erkeklerin geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine sahip olmalarının nedeni, bu yargıların kendi yararlarına olmasına ve bu durumun toplum tarafından destek görmesine bağlı olabilir (Yılmaz ve ark 2009).

Kadınların ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili düşüncelerin belirlenmesi amacıyla yapılan çalışmalar sonucunda kadınların erkeklere göre daha fazla eşitlikçi rolleri benimsedikleri bulunmuştur (Burt ve Scott 2002, Khalid ve Frieze 2004, Kodan 2013, Stewart ve ark 2004, Wilde ve Diekmann 2005). Çalışmada kız öğrencilerin daha fazla eşitlikçi tutuma sahip oldukları saptanmıştır (34.99±5.02). Bunun sebebi, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin değişikliklere kadınların daha hızlı uyum sağlamaları ve eşitlikçi rollere erkeklere göre daha pozitif tutum sergilemesi ile açıklanabilir (Scott ve ark 1996, O'Sullivan, 2012).

Çalışmada öğrenciler %24.1'i (n:68) şiddete tanık olduğunu, %9.4'ü (n:30) ise şiddete maruz kaldığını belirtmişlerdir. Öğrencilerin şiddet eğilim düzeyi puan ortalaması 40.58±9.11 (min:21, max:67) bulunmuştur. Özgür ve ark (2011) yaptıkları çalışmada ise öğrencilerin %10.3'ü şiddete maruz kalmış, şiddet eğilim düzeyi puan ortalamasını 44.08±12.48 (max:80) olarak belirtmişlerdir. Değerlendirildiğinde öğrencilerin şiddet eğilim düzeyleri benzerlik göstermekle beraber yüksek orandadır. Çalışmada erkek öğrencilerin, kız öğrencilere göre şiddet eğilim puanları daha yüksektir. Çalışmalarla benzerlik gösteren çalışmalar mevcuttur (Özgür ve ark 2011, Campbell 2006, Kotan 2013). Erkeklerin kızlara göre daha fazla şiddet eğilimi göstermeleri, toplumun erkeklere yüklemiş olduğu rollerle ilgili olabilir. Ancak Yakut (2012) tarafından yapılan çalışma sonucunda elde edilen veriler, cinsiyete göre şiddet eğilimleri arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermektedir.

Toplumda erkek çocuğa verilen önemin ve gösterilen hoşgörünün, ergenlik döneminde çocuğun başkaldırı davranışları nedeniyle daha fazla şiddet yaşamasına ve sorunlar karşısında şiddeti deneyimleme eğilimlerinin daha fazla olması ile açıklanabilir. Özgür ve ark (2007) tarafından yapılan çalışmada da hem annelerin hem babaların, erkek çocuklarını kız çocuklarına göre daha fazla cezalandırdıkları saptanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, babanın çalışma durumu ile şiddet eğilimleri, Özgür ve ark (2011) yaptığı çalışma ile benzer sonuçlar göstermektedir (42.37 ± 8.75). Babası çalışmayan öğrencilerde, şiddet eğilimleri daha yüksektir.

Araştırmada öğrencilerin şiddet eğilimleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Kodan'ın (2013) yapmış olduğu çalışmada ise, öğrencilerin şiddet eğilimleri ile toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar arasında ters yönde anlamlı bir ilişki bildirmiştir.

Sonuç

Öğrencilerden; erkek olanlarda, kendisini agresif olarak tanımlayanlarda, babası çalışmayanlarda, sigara ve alkol kullananlarda şiddet eğilimleri daha fazladır. Erkek öğrencilerde geleneksel cinsiyet rolü, kızlarda ise eşitlikçi cinsiyet rolü daha fazladır.

Şiddet eğilimi yüksek öğrencilere yönelik, öfke kontrolü, stresle başa çıkma stratejileri gibi çalışmalar yapılmasına ve bu amaçla gençlerde şiddet eğilimi düzeyinin belirlenmesine gereksinim olduğu düşünülmektedir.

Toplumda yaşanan tüm toplumsal statü eşitsizliklerinin olumsuz sonuçları, en çok kadınları etkilemektedir. Kadının toplumsal statüsü ile doğrudan ilgili olan bu durum, kadınların her alandaki insan haklarından, erkeklerle eşit ölçüde yararlanmalarını engellemektedir. Bu nedenle, kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliklerin önlenmesi son derece önemlidir. Bunun için üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının belirlenmesi, üniversite eğitiminin içeriğine toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin eşitlikçi bakış açısı bilincinin vurgulanması önemlidir. Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik düzenlenecek eğitim programları ile gençler bilinçlendirilerek, eşitlikçi tutum ve bakış açısı kazanmaları sağlanmış olur.

KAYNAKLAR

1. Turan H, Şen ML. Büyükşehir Belediyelerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Algısı: Stratejik Planlar Üzerine Bir Araştırma. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2014;16(1):47-66.
2. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı, Ankara, 2008a
3. Mósesdóttir L. Gender (In)equalities in the Knowledge Society. Gender, Work and Organization, 2011;18(1):30-47.

4. Eveline J, Carol B. “What Are We Mainstreaming When We Mainstream Gender?”, *Mainstreaming Politics: Gendering Practices and Feminist Theory*, Published in Adelaide by, South Australia, 2005.
5. Özdemir M. Türkiye’deki reklâmlarda toplumsal cinsiyet ve sunumu. *Millî Folklor*, 2010;22(88):101-11.
6. Demir SA, Nam D. Kadına yönelik aile içi şiddeti önlemede erkeğin rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2014;19(3):211-27.
7. Yazıcı M. Toplumsal değişim durumunun şiddet biçimiyle ilişkisi: ABD/Avrupa-Türkiye karşılaştırılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 2013;12(46):350-69.
8. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Aile içinde ve toplumsal alanda şiddet. *Bilim Serisi: 113*. Ankara: Başbakanlık Basımevi; 1998.
9. WHO. World report on violence and health. Geneva: 2002:1-46.
10. Gelbal S. Okullarda şiddetin önlenmesi, mevcut uygulamalar ve sonuçları. *Türk Eğitim Derneği Kitapçığı*. Ankara, 2006:28-31.
11. Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırması Komisyonu. Türkiye’de ortaöğretime devam eden öğrencilerde ve ceza ve infaz kurumlarında bulunan tutuklu ve hükümlü çocuklarda şiddet ve bunu etkileyen etkenlerin saptanması. *Araştırma Raporu*. Ankara: 2007;19(22):56-8.
12. Kavacıklı F, Evrukan M, Aytekin T, Kaplan M ve ark. Aile içi şiddetin sebep ve sonuçları (Aralık 1993-Aralık 1994). 2. Basım. Ankara: Bizim Büro Basımevi; 2000:18-195.
13. Ayan S. Aile içi şiddete uğrayan çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2007;8:206-14.
14. Özgür G, Baysan-Arabacı L, Aycan Z. 10-15 yaş grubundaki çocukların fiziksel ve duygusal istismar durumlarının incelenmesi. *Hemşirelik Forumu Ocak-Şubat/Mart-Nisan 2007*;(Birleştirilmiş İki Sayı):59-65.
15. Özgür G, Yörükoğlu G, Arabacı LB. Lise Öğrencilerinin Şiddet Algıları, Şiddet Eğilim Düzeyleri ve Etkileyen Faktörler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi* 2011;2(2):53-60.
16. Ayan S. Aile içinde şiddete uğraya çocukların saldırganlık eğilimleri. *Anatolian Journal of Psychiatry*. 2007;8:206-14.
17. Zeyneloğlu S, Terzioğlu F. Toplumsal cinsiyet rolleri tutum ölçeğinin geliştirilmesi ve psikometrik özellikleri. *Hacettepe üniversitesi, eğitim fakültesi dergisi*. 2011;40:409-20.

18. Council of Europe. Gender Mainstreaming Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices, Directorate General of Human Rights, Strasbourg, 2004.
19. KSGM (2010-2). Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması, Ankara.
20. KSGM (2010-3). Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeğin Katılımı, Ankara.
21. KSGM, (2012). Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015, Ankara.
22. Kaufman M. (1999). “The Seven P’s Of Men’s Violence”, 2012. <http://www.michaelkaufman.com/1999/the-7-ps-of-mens-violence>.
23. İnanç B, Atıcı M, Bilgin M. Gelişim Psikolojisi. Adana: Nobel Yayınevi, 2005.
24. Haskan Ö, Yıldırım İ. Şiddet eğilim ölçeğinin geliştirilmesi. Eğitim ve Bilim. 2012;37(16):165-178.
25. Gökkaya VB. Kadına Yönelik Ekonomik Şiddet: Sivas İli (Cumhuriyet Üniversitesi) Örneği. Journal of World of Turks, (2011);3(3):129-145.
26. World Health Organization. 1998. Gender and health, Technical paper. Switzerland, pp. 5-20.
27. Vefikuluçay D, Demirel S, Taşkın L, Eroğlu K. Kafkas Üniversitesi son sınıf öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 2007;14(2):12–27.
28. Akın A, Demirel S, Toplumsal cinsiyet kavramı ve sağlığa etkileri. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi Halk Sağlığı Özel Eki 2003;25(4):73-83.
29. Yılmaz DV, Zeyneloğlu S, Kocagöz S, Kısa S, Taşkın L, Eroğlu K. Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. 2009;1(6):775-94.
30. Kağıtçıbaşı Ç, Kansu A, Cinsiyet Rollerinin Sosyalleşmesi ve Aile Dinamiği: Kuşaklararası Bir Karşılaştırma, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Aile Yazıları, 1991;5(3):79-93.
31. Burt K, Scott J. Parent And Adolescent Gender Role Attitudes İn 1990’s Great Britain, Sex Roles, 2002;46(7/8):239-245.
32. Khalid, R. ve Hanon Frieze, I. (2004). Measuring perceptions of gender roles: the IAWS for Pakistanis and U.S. immigrant populations. Sex Roles, 51(5/6), 293-300.
33. Kodan S. Evli bireylerin evlilik kalitesi toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam doyumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2013.

34. Kodan S. Üniversite ğrencilerinin Şiddet Eğilimlerinin ve Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. Nesne Psikoloji Dergisi (NPD), 2013;1(2): 21-43.
35. Stewart TL, Knippenberg M, Lippman MW, Hermsen B, Joly J, Harris KR. The influence of attitudes toward women on the relative individuation of women and men in the Netherlands. *Psychology of Women Quarterly*, 2004;28:240-245.
36. Wilde A, Diekmann AB. Cross-cultural similarities and differences in dynamic stereotypes: a comparison between Germany and the United States. *Psychology of Women Quarterly*, 2005;29:188-196.
37. Scott J, Alwin DF, Braun M. Generational Changes In Gender Role Attitudes: Britain In A Cross-National Perspective. *Sociology*, 1996;30:471-92.
38. O'Sullivan S. All changed, changed alterly!? Gender roles attitudes and the feminisation of the Irish labour force. *Women's Studies International Forum*, 2012; 35:223-232.
39. KaėıtıbaŐı , Kansu A. Cinsiyet Rollerinin Sosyalleşmesi ve Aile Dinamiği: Kuşaklararası Bir Karşılaştırma, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Aile Yazıları, 1991;5(3):79-93.
40. Campbell A. Sex differences in direct aggression: What are the psychological mediators? *Aggression and Violent Behavior*, 2006; 11(3): 237-264.
41. Yakut S. Lise ğrencilerinde dindarlık ve Şiddet eğilimi ilişkisi. Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, 2012.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇOCUKLUK ÇAĞINDA AİLE İÇİ ŞİDDETE MARUZİYETLERİ VE BAKIŞ AÇILARI

Öğr. Gör. Handan ÖZCAN,

Gümüşhane Üniversitesi,

Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu

hndnozcn@hotmail.com

Doç. Dr. Nevin HOTUN ŞAHİN,

İstanbul Üniversitesi,

Florence Nigthingale Hemşirelik Yüksekokulu

Yasin ERDOĞAN,

Gümüşhane Üniversitesi,

Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik 4. Sınıf Öğrenci

Büşra GÜVEN,

Gümüşhane Üniversitesi,

Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik 4. Sınıf Öğrenci

Tuğba GÖKÇE,

Gümüşhane Üniversitesi,

Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik 4. Sınıf Öğrenci

ÖZET

Aile içi şiddet, bir aile bireyinin bir diğer aile bireyi tarafından kötü muameleye maruz bırakılması şeklinde tanımlanır. Aile içi şiddetin toplumda yaygın olmasıyla birlikte, her 20 saniyede bir, aile içi şiddet durumu gerçekleşmektedir. Çalışmadaki amacımız, üniversite öğrencilerinin aile içi şiddete maruziyetleri ve bakış açılarını belirlemektir.

Araştırma; Gümüşhane Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu'nda okuyan, 374 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara "Kişisel Bilgi Formu", 'Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ)' ve 'Aile İçi Şiddet Tutum Ölçeği (AİŞTÖ)' uygulanmıştır. Veriler frekans, t testi ve ANOVA testi ile değerlendirilmiştir.

Öğrencilerin %25.6'sı aile içi şiddete tanık olduğunu, %14.6'sı aile içi şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Katılımcıların %54.2'si bağırma, %36'sı başkaları ile kıyaslanma gibi sözel şiddete maruz kalmış, %19.9'una tokat atılmış, %12.3'ünün özel yaşamına müdahale edilmiştir. Öğrencilerin ÇÖYÖ puan ortalaması 66.05±13.12, aile içi şiddet tutum ölçek puan ortalaması 25.50±7.55'dir. Gelir durumu, anne ve babanın eğitim durumuna göre ÇÖYÖ alt grupları arasında anlamlı farklar bulunmuştur. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre AİŞTÖ puanı arasında anlamlı bir fark bulunmuştur.

Ailelerin eğitim düzeyi ile çocuk istismarı konusunda yakın bir ilişki söz konusudur. Eğitim düzeyi düşük ailelerde şiddete maruz kalma oranı yüksektir. Çalışmada ayrıca gelir düzeyi düşük ailelerde çocuk istismar vakaları yüksek bulunmuştur. Aile içi şiddet tutumu, erkek öğrencilerde daha yüksektir.

Sağlıklı aile ortamları oluşturabilmek adına sorunlu ailelere profesyonel yardım sağlanması gerekmektedir. Toplum düzeyinde kamusal alanlar olan okullara, işyerlerine ya da yakın çevreye yönelilmeli, cinsiyetler arasındaki farklılıklar ve bunlardan doğabilecek olumsuz durumlar üzerinde durulmalı, aile içi şiddete sebep olabilecek kültürel, sosyal, ve ekonomik etmenleri değiştirebilme amacıyla harekete geçilmelidir.

Anahtar kelimeler: Aile İçi Şiddet, Üniversite Öğrencileri, İstismar

ABSTRACT

Domestic violence is defined as exposure to ill-treatment by the other family members of a family. Domestic violence is common in society, every 20 seconds in a domestic violence case is realized. Our aim is to identify students and perspectives of domestic exposure to violence.

The research was carried out a total of 374 students at Gümüşhane University, Vocational School of Health Services. Participants was applied 'Personal Information Form', 'Childhood Traumatic Experience Scale (CTES)' and 'Domestic Violence Attitude Scale (DVAS). Datas evaluated on the frequency, t test and ANOVA test.

25.6% of students have witnessed domestic violence, reported that 14.6% are exposed to domestic violence. 54.2% of the participants shouting, verbal abuse such as being exposed to 36% compared with the others, laid slap to 19.9% have been interference with the private life of 12.3%. The mean score of 66.05±13.12 CTES students, domestic violence, with a mean of 25.50±7.55 attitude scores. Income level, significant differences between mothers and fathers

CTES subgroups according to the educational level was found. Students according to gender was a significant difference between DVAS.

A close relationship is concerned with the level of education of parents about child abuse. The education level is high at low exposure to family violence. The study also found a high incidence of child abuse in families with low income levels. Attitude of domestic violence is higher in boys.

In order to create a healthy family environment is necessary to provide professional assistance to troubled families. Community level to the schools in public spaces, workplaces or the immediate environment is turning up, the differences between the sexes, and should focus on the negative situations that may arise from these family that could lead to violence cultural, social, and action must be taken in order to change the economic factors.

Keywords: Domestic Violence, University Students, Abuse

GİRİŞ

Aile içi şiddet, bir aile bireyinin bir diğer aile bireyi tarafından kötü muameleye maruz bırakılması şeklinde tanımlanır (Yıldırım 1998). Şiddete yönelten sebepler çok çeşitli olmakla birlikte, literatürde genel kabul gören sınıflandırmaya göre şiddet; “fiziksel şiddet, cinsel şiddet, psikolojik (duygusal) şiddet ve ekonomik şiddet” olarak ayrılmaktadır.

Aile içi şiddetin toplumda yaygın olmasıyla birlikte, her 20 saniyede bir aile içi şiddet durumu gerçekleşmektedir (Stanko 2000). Aile içi şiddet olaylarının %70’inin yaralanmayla sonuçlandığı bildirilmektedir (Kershaw 2000). Gelişmekte olan ülkelerde, evli kadınların %20-50’si eşleri tarafından fiziksel şiddete maruz kalmaktadırlar (Krug 2002). Aile içi şiddetin kadının fiziksel ve psikolojik sağlığı ve sosyal yaşantısı üzerinde birçok olumsuz sonuca yol açabileceği bilinmektedir (Damka, 2009; Yeniocak, 2011).

Ülke genelinde, TNSA-2008’den bu yana geçen sürede, fiziksel şiddet yaşanmasına ilişkin en az bir nedeni kabul eden kadınların oranı, yüzde 25’ten yüzde 13’e düşmüştür (TNSA 2013).

Naçar ve arkadaşlarının yaptığı çalışmada, Araştırma grubunda, aile içi şiddeti onaylama oranı %52.1, ve şiddet oranı %49.9 olarak bulunmuştur. Anne babasından şiddet gören erkek, eşine ve çocuklarına; anne babasından şiddet gören kadın da çocuklarına daha fazla oranda şiddet uygulamaktadır (Naçar 2009). Aile içi şiddete uğrayan kadınların çocukları da daha fazla oranda hasta olmaktadır (Karamaği 2007).

Kimi zaman bir insan hakkı ihlali (Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü BKSGM, 2012a:2) kimi zaman bir sağlık sorunu (Yaman Efe ve Ayaz, 2010) kimi zaman sosyal bir sorun (Dursun, 2008:3) olarak algılansa da aile içi şiddet ve aile fertlerine kötü muamele ciddi bir sorundur.

Page ve İnce'nin yapmış oldukları çalışmada, aile içi risk faktörlerini şu şekilde gruplandırmışlardır. Çocukluk çağında aile içi şiddete maruz kalma ve tanık olma, sosyoekonomik ve sosyokültürel etmenler, yaş farkı, sosyal destek, dini etkenler ve psikolojik etmenlerdir (Page ve İnce 2008).

Temiz'in yaptığı çalışmada Sıklıkla göz ardı edilen bir gerçek olan aile içi şiddet psikiyatrik hastalığı olan kadınlar arasında yaygındır. Aile içi şiddete maruz kalma, travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) ve intihar girişimi ile ilişkili bulunmuştur (Temiz 2014).

Vahip (2006) tarafından yapılan araştırma sonucu da çocuklukta fiziksel şiddet öyküsü ile kendi çocuğunu kötüye kullanma arasında anlamlı ilişki olduğunu desteklemiştir. Altınay ve Arat'ın (2007) Türkiye'de aile içi şiddet konusunda 56 ilden toplam

1800 kadınla yaptıkları çalışmada, araştırmaya katılan her üç kadından birinin eşinden dayak yediğini, yükseköğrenim görmüş altı erkekten birinin eşine fiziksel şiddet uyguladığını ve şiddete maruz kalanların yarısının bu durumdan daha önce kimseye bahsetmedikleri belirtilmiştir.

Aile içi şiddet olayları toplumumuzda çok fazla görülmektedir. Bu çalışmadaki amacımız, üniversite öğrencilerinin çocukluk çağında yaşadıkları örselenme yaşantıları ve aile içi şiddete bakış açılarını belirlemektir.

MATERYAL ve METOD

Çalışmada öğrencilerin, aile içi şiddete maruz kalma ve bakış açıları ile cinsiyet, gelir durumu, anne-babanın eğitim düzeyleri ve meslek durumları, aile yapısı, alışkanlıkları, maruz kaldıkları şiddet durumları değerlendirilmiştir. Araştırmanın evrenini Gümüşhane Üniversitesinde okuyan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma örneklemini ise Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulunda; Çocuk Gelişimi, Tıbbi Laboratuvar, İlk ve Acil Yardım ve Yaşlı Bakım bölümlerinde okuyan 236 kadın, 138 erkek olmak üzere toplam 374 öğrenci oluşturmaktadır (% 95 güven aralığı). Kurum izni alındıktan sonra, bütün sınıflara ulaşılmış olup, basit rastgele yöntemi ile seçilen öğrencilere gönüllük esasına dayalı olarak anket uygulanmıştır. Öğrencilerin dersleri başlamadan önce çalışma hakkında bilgi verilmiş, sonrasında veriler toplanmıştır. Örnekleme oluşturan üniversite

öğrencilerine “Kişisel Bilgi Formu”, ‘Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği (ÇÖYÖ)’ ve ‘Aile İçi Şiddet Tutum Ölçeği (AIŞTÖ)’ uygulanmıştır. ÇÖYÖ, Bernstein ve arkadaşları (1994) tarafından, 18 yaşından önceki örselenme yaşantılarını taramaya yönelik geliştirilmiş olup, 40 maddelik 5’li likert tipi bir ölçektir. Üç alt puan ortalaması (fizikse, cinsel, duygusal istismar) bulunmaktadır. AIŞTÖ Şahin ve Dişsiz (2009) tarafından geçerlilik ve güvenilirliği yapılmış olup, 13 maddelik 5’li liket tipi bir ölçektir. Elde edilen veriler istatistik paket programı (SPSS 15.0) kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuçların değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistikler yanı sıra karşılaştırılmasında ANOVA ve t Testleri kullanılmıştır. Sonuçlar % 95’lik güven aralığında, $p<0.05$ anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

BULGULAR

Öğrencilerin yaş ortalaması 19.66 ± 2.02 (min:15.00, max:37.00)’dir. Katılımcıların bazı sosyo demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Öğrencilerin bazı sosyo- demografik özellikleri

Sosyo-Demografik Özellikler	n	%
Cinsiyet Durumu *(n:367)		
Kadın	274	74.7
Erkek	93	25.3
Yaşamının geçtiği yer *(n:366)		
Köy-kasaba	97	26.5
İlçe	145	39.6
İl merkezi	124	33.9
Yaşadığı coğrafi bölge *(n:366)		
Ege	16	4.4
Marmara	24	6.6
İç Anadolu	42	11.5
Karadeniz	157	42.9
Akdeniz	36	9.8

Doğu Anadolu	48	13.1
Güneydoğu Anadolu	43	11.7
Gelir durumu *(n:367)		
Gelir giderden fazla	42	11.4
Gelir gidere eşit	186	50.7
Gelir giderden az	139	37.9
Annenin eğitim durumu *(n:367)		
Okur yazar-ilkokul	254	69.2
Ortaokul	63	17.2
Lise-üniversite	50	13.6
Babanın eğitim durumu *(n:367)		
Okur yazar-ilkokul	169	46.0
Ortaokul	99	27.0
Lise-üniversite	99	27.0
Kardeş Sayısı *(n:367)		
1-2 kardeş	77	21.0
3 kardeş	117	31.9
4 kardeş	77	21.0
5 ve üzeri kardeş sayısı	96	26.2

*Yanıt verenler

Öğrencilerin %76'sı çekirdek, %1.1'i ise parçalanmış aile yapısına sahiptir. Annelerinin %93.2'si ev hanımı, %6.8'i çalışıyor, babalarının %29'u işçi, %7.7'si çalışmıyordur. Öğrencilerin %31.9'u devlet yurdunda, %29.2'si ev arkadaşları ile birlikte kalmakta; %19.3'ü sigara, %5.2'side alkol kullanmaktadır.

Tablo 2. Öğrenciler ailelerini tanımlama durumları

Aile Tanımı	n	%
Evimizde herkes birbiri ile tartışıp kavga eder.	24	6.5
Evde içki içen kişi vardır.	8	2.2
Evde uyuşturucu madde kullanan kişi vardır.	0	.0
Evde bedensel özürlü olan kişi vardır.	7	1.9
Evde fiziksel şiddet uygulayan kişi vardır.	5	1.4
Evde taciz uygulayan biri vardır.	5	1.4
Evimiz çok kalabalık.	0	.0
Evde herhangi bir suçtan ceza almış kişi vardır.	29	7.9
Evimiz çok huzurludur.	2	0.5
	253	68.9
	288	78.5

*Birden fazla yanıt verilmiştir.

Öğrencilerin %78.5'i evlerinde herkesin birbirine sevgi ile yaklaştığını belirtmiştir (Tablo 2). Problem yaşadıkları zaman ilk önce anneleri ile paylaşanlar %49, kimseyle paylaşmayanlar ise (%13.9)'dur.

Öğrencilerin %25.6'sı (n:93) aile içi şiddete tanık olduğunu, %14.6'sı (n:53) aile içi şiddete maruz kaldığını, %32.7'si (n:118) kardeşine sözlü ya da fiziksel şiddet uyguladığını belirtmiştir. Öğrencilerin fiziksel, sözel, toplumsal ilişkileri sınırlayıcı ve ekonomik şiddete maruz kalma durumları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin şiddete maruz kalma durumları*

Fiziksel Şiddet	n	%	Sözel Şiddet	n	%
Tokat atıldı.	73	19.	Bağırın oldu	19	54.
İtildim	35	9	Küçük düşürücü lakap takıldı	9	2
Yumruk atıldı	11	9.5	Sık sık eleştirildim	28	7.6
Tekme atıldı	11	3.0	Toplum içinde aşağılandım	67	18.
Sert cisim ile vuruldu	12	3.0	Küfredildi	7	3
	0	3.3		23	1.9

Bıçak/ silah ile yaralandım.	2	.0	Sık sık azarlandım	38	6.3
Boğmaya kalkan oldu		0.5	Başkalarıyla kıyaslandım	13	10.
			Yapabileceğimden fazlası istendi	2	4
			Kendimle ilgili karar almam engellendi	42	36.
			Tehdit edildim	41	0
				14	11.
				4	
				11.	
				2	
				3.8	
Toplumsal ilişkileri	n	%	Ekonomik Şiddet	n	%
Sınırlayıcı Şiddet					
Arkadaşlarımla görüşmem yasaklandı	33	9.0	İstemediğim halde çalışmam engellendi	9	2.5
Özel yaşamıma müdahale edildi	45	12.	İstemediğim halde çalıştırıldım	8	2.2
Telefon görüşmelerim kontrol edildi	42	3	Kazancıma el konuldu	10	2.7
Bir yere gittiğimde takip edildi	11.	11.	Temel ihtiyaçlarım karşılanmadı	4	1.1
Töre ve namus nedeniyle baskı yapıldı	18	4	Evin ihtiyaçları karşılanmadı	10	2.7
	3	4.9	Para, tehdit aracı olarak kullanıldı		
		0.8			

*Birden çok yanıt vermişlerdir.

Katılımcıların %54.2'si bağırma, %36'sı başkaları ile kıyaslanma gibi sözel şiddete maruz kalmıştır. Öğrencilerin %19.9'una tokat atılmış, %12.3'ünün özel yaşamına müdahale edilmiştir (Tablo 3).

Öğrencilere, aile içi şiddet olaylarının fazla görülme sebepleri sorulmuş ve şu yanıtlar alınmıştır; iletişim problemleri ve ilişkilerdeki yetersizlik (%25.6), eğitim yetersizliği (%24.1), sosyo-ekonomik durumun yetersiz olması (20.3), toplumun kültürel yapısı (%4.9), alkol ve madde bağımlılığı (%4.9) gibi sebepler belirtilmiştir.

Öğrencilerin toplumda aile içi şiddet olaylarının nasıl azaltılabileceğine dair görüşleri ise şöyledir; eğitim seviyesinin artırılması ve toplumun bilinçlendirilmesi (%47.7), iletişim ve

sevgi bağının güçlendirilmesi (%12.5), ekonominin geliştirilmesi (%5.2), psikolojik danışmanlık birimlerinin kurulması (aile hekimliği gibi) (%4.6)' dır. Ayrıca öfke kontrolü eğitimlerinin yapılması, kadınların toplumsal ve sosyal gücünün artırılması, caydırıcı cezaların getirilmesi, medyada şiddet içerikli yayınların azaltılması gibi durumlarda belirtilmiştir.

Tablo4. Öğrencilerin gelir durumlarına göre ÇÖYÖ alt puan ortalamalarının değerlendirilmesi

	Gelir durumu	n	ort±ss	*t	p
Fiziksel istismar	Gelir gidere eşit	186	20.31±4.46	16.681	0.00
	Gelir giderden az	139	22.71±6.83		
Duygusal istismar	Gelir gidere eşit	186	38.27±7.34	3.54	0.060
	Gelir giderden az	139	40.95±8.76		
Cinsel istismar	Gelir gidere eşit	186	5.20±0.87	10.16	0.002
	Gelir giderden az	139	5.41±1.45		
ÇÖYÖ Toplam	Gelir gidere eşit	186	63.30±11.26	6.40	0.012
	Gelir giderden az	139	68.90±14.22		

*t testi

Tablo 4'de görüldüğü üzere, örnekleme oluşturan öğrencilerin gelir durumlarına göre, Örselemiş Çocukluk Yaşantıları Ölçeği'nin fiziksel ve cinsel istismar alt grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p < 0.005$). Gelir durumunu giderlerinden az olduğunu belirten öğrencilerde, istismar oranı daha yüksek bulunmuştur. Gelir durumunun giderlerinden fazla olduğunu belirten öğrenci sayısı 2 olduğu için değerlendirilmeye alınmamıştır.

Öğrencilerin yaşamlarının uzun süre geçtiği yer, cinsiyet durumları ve kardeş sayılarına göre ÇÖYÖ alt gruplarının değerlendirilmesi arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p < 0.005$).

Tablo5. Öğrencilerin anne ve baba eğitim durumlarına göre ÇÖYÖ alt puan ortalamalarının değerlendirilmesi

	Babanın eğitim durumu	n	ort±ss	*t	p
Fiziksel istismar	İlkokul	169	22.18±6.14	3.187	0.042
	Orta öğretim	99	21.20±5.51		
	Lise ve üniversite	99	20.39±5.07		
Duygusal istismar	İlkokul	169	40.59±7.96	3.135	0.045
	Orta öğretim	99	39.38±8.83		
	Lise ve üniversite	99	38.02±7.78		
Cinsel istismar	İlkokul	169	5.36±1.30	0.033	0.968
	Orta öğretim	99	5.32±1.15		
	Lise ve üniversite	99	5.33±1.26		
ÇÖYÖ Toplam	İlkokul	169	68.32±12.78	5.69	0.004
	Orta öğretim	99	65.35±13.54		
	Lise ve üniversite	99	62.88±12.67		
	Annenin eğitim durumu	n	ort±ss	*t	p
Fiziksel istismar	İlkokul	254	21.72±5.74	1.628	0.198
	Orta öğretim	63	20.26±4.73		
	Lise ve üniversite	50	21.44±6.70		
Duygusal istismar	İlkokul	169	40.48±8.08	5.780	0.003
	Orta öğretim	99	38.23±8.77		
	Lise ve üniversite	99	36.62±7.29		
Cinsel istismar	İlkokul	169	5.33±1.23	1.288	0.277
	Orta öğretim	99	5.20±0.96		
	Lise ve üniversite	99	5.58±1.57		

ÇÖYÖ Toplam	İlkokul	169	67.42±12.79	4.559	0.011
	Orta öğretim	99	63.20±12.04		
	Lise ve üniversite	99	62.72±15.07		

*t: t Testi

Öğrencilerin babalarının eğitim durumları ile fiziksel, duygusal istismar ve toplam ÇÖYÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark vardır. Eğitim seviyesi arttıkça istismar puan ortalamaları da düşmektedir (Tablo 5). Öğrencilerin annelerinin eğitim durumları ile duygusal istismar ve toplam ÇÖYÖ puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark vardır. Eğitim seviyesi arttıkça istismar puan ortalamaları da düşmektedir (Tablo 5).

Öğrencilerin ÇÖYÖ puan ortalaması 66.05±13.12, aile içi şiddet tutum ölçek puan ortalaması 25.50±7.55 bulunmuştur.

Tablo 6. Öğrencilerin cinsiyet, kardeş sayısı ve yaşamlarının uzun süre geçtiği yere göre AİŞTÖ puanlarının değerlendirilmesi

Cinsiyet durumu	n	ort±ss	*t	p
Erkek	93	27.81±8.67	6.061	0.014
Kız	274	24.72±6.97		
Kardeş sayısı	n	ort±ss	&F	p
1-2 kardeş	77	24.06±6.92	1.529	0.207
3 kardeş	117	25.36±7.19		
4 kardeş	77	26.10±8.12		
5 kardeş ve üstü	96	26.36±7.91		
Yaşamın uzun süre geçtiği yer	n	ort±ss	&F	p
Köy-kasaba	97	25.45±6.89	0.025	0.975
İlçe	145	25.48±7.93		
İl merkezi	124	25.66±7.60		

*t:T Testi, &F: ANOVA Testi

Öğrencilerin cinsiyet durumlarına göre AİŞTÖ puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (t:6.061, p:0.014). Öğrencilerin kardeş sayısı ve yaşamlarının uzun süre geçtiği yer ile AİŞTÖ puanları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo 6). Katılımcıların anne ve baba eğitim durumları ile AİŞTÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (F:1.460, p:0.234, F:1.298, p:0.274).

Tablo 7. AİŞTÖ ve ÇÖYÖ puanlarının değerlendirilmesi

		Fiziksel istismar	Duygusal istismar	Cinsel istismar	ÇÖYÖ Toplam
AİŞTÖ	r	0.188**	0.164**	0.190**	0.227**
	p	0.000	0.002	0.000	0.000

*r: Korelasyon Testi

Öğrencilerin aile içi şiddet eğilimleri ile çocuk örselenme puanlarının karşılaştırılması sonucunda; pozitif yönde yüksek bir ilişki bulunmuştur.

TARTIŞMA

Aile içi şiddet bireyde fiziksel, ruhsal sorunlara, üretkenlik kaybına, birey ve ailenin yaşam kalitesinin düşmesine, aile bütünlüğünün bozulmasına, tedavi harcamalarının artmasına, aile ve toplum sağlığının bozulmasına neden olmaktadır (WHO 2007).

Literatür incelemelerinde aile içi şiddet oranları farklılık göstermesine rağmen genelde yüksek oranda görülmektedir. Yaptığımız çalışmada en yaygın görülen şiddet türü, sözeldir. Öğrencilerin %54.2'si kendisine bağırdığını, %36'sı başkaları ile kıyaslandığını belirtmiştir. Bu oran, Erzurum'da %75,3, Malatya'da %55,2 olarak bildirilmiştir (Turhan 2006, Kurçer 1999).

Aile içi şiddet; yaş, eğitim, din, sosyo-ekonomik statü, etnik ve kültürel kimlik gözetmeksizin her sosyal grup içerisinde görülebilir. Birleşmiş Milletler verilerine göre dünyada her üç kadından biri ömründe en az bir kez fiziki şiddete maruz kalmaktadır. Aile içi şiddet sonuçları itibarıyla sadece mağdurları değil tüm toplumu etkileyen bir sorundur (Gül, 2013). Öğrencilerin %25.6'sı (n:93) aile içi şiddete tanık olduğunu, %14.6'sı (n:53) aile içi şiddete

maruz kaldığını, %32.7'si (n:118) kardeşine sözlü ya da fiziksel şiddet uyguladığını belirtmiştir.

Eğitim düzeyinde yükselme ile birlikte şiddet oranında azalma görülmektedir. Aile içi şiddet uygulayıcısının alkol ve madde kullanımı, işsiz olması ya da düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip olması, şiddet ortamında yetişmesi, aile içi şiddet yönünden göz önünde bulundurulması gereken risk faktörlerindedir (Dixon ve Browne 2003). Çalışmada öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyleri arttıkça, ÇÖYÖ puan ortalamaları azalmaktadır. Gelirleri giderlerinden az olan öğrencilerin, gelirleri giderlerine eşit olan öğrencilere göre ÇÖYÖ puan ortalamaları daha yüksek bulunmuştur.

Çalışmada öğrencilerin ÇÖYÖ puan ortalaması 66.05 ± 13.12 'dir. Zeren ve arkadaşlarının çalışmasında, ÇÖYÖ puan ortalamaları 62.4; Aslan ve Alparslan'ın yaptıkları çalışmada 64.2; Bostancı ve ark çalışmasında 100.6 olarak bulunmuştur. Çalışmada öğrencilerin cinsiyetlerine göre örülenme yaşantıları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bostan'cı ile çalışma bulgularımız benzerdir. Fakat Honkong'ta yüksekokul öğrencileri arasında yapılan bir çalışmada cinsel istismar (Tang 2002) ve Amerika'da kolej öğrencilerinde yapılan bir çalışmada da duygusal istismar kız çocuklarında daha yüksek (Garcia ve ark 2002), Zeren ve ark yaptığı çalışmada ise kız çocuklarında cinsel istismar erkeklerden daha düşük bulunmuştur (Zeren ve ark 2012).

Yapılan araştırmalara göre çocukların üçte ikisi özellikle duygusal şiddete maruz kalmaktadır. Duygusal şiddet çocuğun ruhunda derin yaralar açmakta, etkisi fiziksel şiddetin etkisinden daha uzun süre devam etmektedir (McGee, 2003; Gül ve Güneş, 2009). Ülkemizde çocuk istismarı konusunda yapılan araştırmalarda, duygusal istismarın (%78) ilk sırada olduğu belirtilmektedir (Bahar ve ark 2009). Zoroğlu ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada sıklık açısından ilk sırada duygusal istismarın, daha sonra fiziksel ve cinsel istismarın geldiğini bildirmişlerdir. Zeren ve ark çalışmalarında da olguların sıklıkla duygusal istismara uğradığı tespit edilmiştir. Çalışmada da öğrencilerin en fazla uğradıkları istismar duygusal olup onu fiziksel istismar takip etmektedir.

Öğrencilerin aile içi şiddet tutum ölçek (AİŞTÖ) puan ortalaması 25.50 ± 7.55 bulunmuştur. Öğrencilerin cinsiyet durumlarına göre AİŞTÖ puan ortalaması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmasına rağmen, diğer özelliklerine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Erkeklerde AİŞTÖ puan ortalaması daha yüksektir.

SONUÇ

Her 20 saniyede bir aile içi şiddet durumunun gerçekleştiği bildirilmiş olmakla beraber, toplumlarda yaygın olarak görülmektedir. Aile içinde şiddete uğrayan kadın çocuğuna; şiddete tanık olan çocukta, ilerde kendi çocuğuna şiddet uygulamaktadır.

Ailelerin eğitim düzeyi ile çocuk istismarı konusunda yakın bir ilişki söz konusudur. Eğitim düzeyi düşük ailelerde şiddete maruz kalma oranı yüksektir. Ailenin öğrenim durumu, çocuk ile iletişimin sağlıklı kurulabilmesinde önemli bir etkidir. Çalışmada ayrıca gelir düzeyi düşük ailelerde çocuk istismar vakaları yüksek bulunmuştur.

Aile içi şiddetin azaltılması için öğrencilerin görüşleri; eğitim seviyesinin artırılması ve toplumun bilinçlendirilmesi, iletişim ve sevgi bağının güçlendirilmesi, ekonominin geliştirilmesi, psikolojik danışmanlık birimlerinin kurulması (aile hekimliği gibi), stresle başa çıkma ve öfke kontrolü eğitimlerinin yapılması, kadınların toplumsal ve sosyal gücünün artırılması, caydırıcı cezaların getirilmesi, medyada şiddet içerikli yayınların azaltılması gibi durumlar belirtilmiştir.

Çalışmada öğrencilerin cinsiyetlerine göre örselenme yaşantıları arasında anlamlı bir fark bulunmamasına rağmen, aile içi şiddet tutumu, erkek öğrencilerde yüksek bulunmuştur.

Aile içi şiddet olayları; sosyal, ekonomik ve kişisel problemler gibi birden çok etmene müdahale etmeyi gerektirebilir. Bireysel seviyede karşılaşılan risk etmenleri dikkate alınırken, aynı zamanda ilişkisel düzeyde de girişimlerde bulunulmalıdır. Sağlıklı aile ortamları oluşturabilmek adına sorunlu ailelere profesyonel yardım sağlanması gerekmektedir. Toplum ve topluluk düzeyinde ise kamusal alanlar olan okullara, işyerlerine ya da yakın çevreye yönlendirilmeli, cinsiyetler arasındaki farklılıklar ve bunlardan doğabilecek olumsuz durumlar üzerinde durulmalı, aile içi şiddete sebep olabilecek kültürel, sosyal, ve ekonomik etmenleri değiştirebilme amacıyla harekete geçilmelidir. Sivil toplum kuruluşları, okul psikolojik danışmanları ve diğer uygulamacılar tarafından koruyucu, önleyici ve müdahale edici programlar hazırlanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Altınay AG, Arat Y. Türkiye’de kadına yönelik şiddet araştırma raporu, TÜBİTAK, Ankara, 2007.
2. Aslan SH, Alparslan ZN. Çocukluk Örselenme Yaşantıları Ölçeği’nin Bir Üniversite Öğrencisi Örneğinde Geçerlik, Güvenirlik ve Faktör Yapısı. Türk Psikiyatri Dergisi 1999;10(2):275-85.

3. Bahar G, Savaş HA, Bahar A. Çocuk istismarı ve ihmali: Bir gözden geçirme. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi 2009;4(12):51-65.
4. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü BKSGM. (2012). Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı, www.aileicisiddet.net, (Erişim tarihi: 12.06.12).
5. Bostancı N, Albayrak B, Bakoğlu İ, ve ark. Üniversite Öğrencilerinde Çocukluk Çağı Travmalarının Depresif Belirtileri Üzerine Etkisi. New Symposium Journal 2006;44(2): 189-95.
6. Celal Çalikuşu, Şahap Erkoç. Yataklı Psikiyatri Servisinde Tedavisi Süren Kadın Hastalarda Aile İçi Şiddetin Hastalık Tanıları ve Hastalık Süreciyle İlişkisi. Nöropsikiyatri Arşivi 2014;51:1-10
7. Damka Z. Sığınma evinde kalan şiddet mağduru kadınlar: Anksiyete duyarlılığı, travmaya bağlı suçluluk, travma sonrası stres bozukluğu ve psikolojik belirtiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.
8. Demirel Özsoy S, Eşel E. İntihar (Özkıyım). Anadolu Psikiyatri Dergisi 2003;4:175-185.
9. Dixon Louise, Browne K. The heterogeneity of spouse abuse: a review. Aggression And Violent Behavior. 2003;8:107-30.
10. Dursun Çiler. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. 2008. www.aileicisiddet.net, (Erişim tarihi: 12.06.12).
11. Garcia J, Adams J, Friedman L, East P. Links between past abuse, suicide ideation, and sexual orientation among San Diego college students. J Am Coll Health 2002;51(1): 9-14.
12. Gül, Serdar Kenan ve Güneş, İsmail Dinçer. Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi, 2009;11(1):79-101
13. Gül, Serdar Kenan. Aile İçi Şiddet ve Polis, Polis Akademisi Yayınları, Ankara, 2013. http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/wrvh1/en/.
14. Karamagi CA, Tumwine JK, Tylleskar T, Heggenhougen K. Intimate partner violence and infant morbidity: evidence of an association from a population-based study in eastern Uganda in 2003. BMC Pediatr. 2007;7:34.

15. Kershaw C, Tseloni A. Predicting crime rates, fear and disorder based on area information: evidence from the 2000 British Crime Survey. *International Review of Victimology* 2005;12:293-311.
16. Krug EG. Violence by intimate partners. In: Krug EG, Dahlberg LL, Mercy JA, Zwi AB, Lozano R, eds. *World Report on Violence and Health*. Geneva. WHO, 2002:87-123.
17. Kurçer MA, Güneş G, Genç M. Malatya’da sosyoekonomik düzeyleri farklı iki ayrı bölgede yaşayan evli kadınlara yönelik aile içi şiddet ve etkileyen faktörler. *Sağlık ve Toplum*. 1999;9:34-37.
18. McGee Caroline. *Childhood Experiences of Domestic Violence*, London: Jessica Kingley Publisher, 2003.
19. Meltem Temiz, Emrem Beştepe, Özlem Yıldız, Suat Küçükgöncü, Ayla Yazıcı,
20. Naçar M, Baykan Z, Poyrazoğlu S, Çetinkaya F. Kayseri İlinde İki Sağlık Ocağı Bölgesi’nde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. *TAF Prev Med Bull* 2009;8(2):131-138
21. Page AZ, İnce M. Aile içi şiddet konusunda bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, Aralık 2008;11(22):81-94.
22. Polat O. *Çocuk ve Şiddet*. İstanbul, Der Yayınları, 2001.
23. Stanko E. The Day to Count: A snapshot of the Impact of Domestic Violence in the UK. *Criminal Justice* 2000;1:2.
24. Tang CS. Childhood experiences of sexual abuse among Hong Kong Chinese college students. *Child Abuse & Neglect* 2002;26(1):23-37.
25. TC Sağlık Bakanlığı. *Türkiye Nüfus ve sağlık araştırması (TNSA)*. Ankara, 2013
26. Temiz M, Beştepe E, Yıldız Ö, Küçükgöncü S, Yazıcı A, Çalığışu C, Erkoç Ş. Yataklı Psikiyatri Servisinde Tedavisi Süren Kadın Hastalarda Aile İçi Şiddetin Hastalık Tanıları ve Hastalık Süreciyle İlişkisi. *Nöropsikiyatri Arşivi* 2014;51:1-10
27. Turhan E, Güraksın A, İnandı T. Erzurum’da kadına yönelik aile içi şiddet. *Sağlık ve Toplum* 2006;16(3):24-30.
28. Vahip I. Evdeki şiddet ve gelişimsel boyutu: Farklı bir açıdan bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*. 2006;17(2):107-14.
29. WHO. *World Report on Violence and Health*, Geneva, 2002. Erişim: 28 Aralık 2014
30. Yaman Efe, Şengül ve Ayaz, Sultan. “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Kadınların Aile İçi Şiddete Bakışı”. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2010;11:23- 29.
31. Yargıç İ, Ersoy E, Oflaz SB. Çocukluk çağı travmalarının intihar girişimi ve kendine zarar verme davranışı ile ilişkisi. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2012;13:277-284

32. Yargıç Lİ, Tutkun H, Şar V. Çocukluk çağı travmatik yaşantıları ve erişkinde dissosiyatif belirtiler. 3P Dergisi 1994;2:338-347.
33. Yeniocak, N. Şiddet bağlamında incelenen üç kadın grubunun başa çıkma biçimleri ve bu bağlamda çocuklarında algıladıkları sorunlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi, Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı, Ankara, 2011.
34. Yıldırım A. Sıradan Şiddet: Türkiye'ye özgü olmayan bir sorun: Kadına ve Çocuğa Yönelik Şiddetin Toplumsal Kaynakları. İstanbul: Boyut Matbaacılık, 1998.
35. Zeren C, Yengil E, Çelikel A, Arık A, Arslan M. Üniversite öğrencilerinde çocukluk çağı istismarı sıklığı. Dicle Tıp Dergisi. 2012;39(4):536-541
36. Zoroğlu SS, Tüzün Ü, Şar V, ve ark. Çocukluk Dönemi İstismar ve İhmalinin Olası Sonuçları. Anadolu Psikiyatri Dergisi 2001;2(2):69-78.

**TÜRKİYE’DE YAŞAM HAKKI EKSENİNDE KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE
KADIN CİNAYETLERİ**
*VIOLENCE AGAINST WOMEN AND HOMICIDES OF WOMEN IN TURKEY IN
TERMS OF THE RIGHT TO LIFE*

Arş. Gör. İnci ÇOBAN İNCE,

Dokuz Eylül Üniversitesi,

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

Kamu Yönetimi Bölümü

inci.coban@deu.edu.tr

Arş. Gör. Dr. Aslı YÖNTEN,

Ondokuz Mayıs Üniversitesi,

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü

yonten.asli@hotmail.com

ÖZET

İnsan hakları en genel ifade ile insanın sırf insan olması nedeniyle sahip olduğu hakların bütününe ifade etmektedir. İnsanın sırf insan olmak vasfından dolayı doğuştan sahip olduğu hak ve hürriyetlerin varlığı ve bu hak ve hürriyetlere dokunulamayacağı, “doğal hukuk” ve “toplum sözleşmesi” varsayımlarına dayanan temel bir düşünceye dayanmaktadır. Yaşam hakkı ise, hiç şüphesiz, dokunulmayacak haklar içinde en önemlisidir.

Kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri dünya genelinde en yaygın insan hakları ihlallerinden biridir. Özellikle son dönemlerde hemen hemen her gün tecavüz, cinayet ve şiddet içeren birçok vaka gazetelerde ve televizyonlarda yer almaktadır. Oysa ki ulusal ve uluslararası mevzuatta insan haklarını korumaya yönelik çeşitli mekanizmalar aracılığıyla alınmaya çalışılan önlemler şiddet verilerini azaltsa da, her yıl çok sayıda kadın cinayeti işlenmeye devam etmektedir. Bu durum kadına yönelik şiddetin azaltılmasına ilişkin geliştirilen mekanizmaların, kadın cinayetlerinin önüne geçme noktasındaki etkinliğinin

tartışmalı olduğunu göstermektedir. Zira dünyanın birçok yerinde olduğu gibi Türkiye’de de kadınlar şiddete maruz kalmaya devam etmekte ve kadın cinayetlerinin sayısı artmaktadır. Burada altı çizilmesi gereken en önemli husus, herkesin yaşam hakkına doğuştan ve sadece insan olma vasfıyla sahip olduğu gerçeğidir. Bu açıdan bakıldığında kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetlerinin oldukça önem taşıyan hak ihlalleri oldukları açıkça ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın konusu, kadına yönelik şiddetin en ağır sonucu olarak ortaya çıkan kadın cinayetlerinin yaşam hakkı ekseninde ele alınmasıdır. Çalışmada ayrıca, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kadın cinayetleri konusundaki mevcut durumun Türkiye örneğiyle karşılaştırılarak konuya ilişkin genel bir çerçeve çizilmesi hedeflenmektedir. Çalışma yerli ve yabancı literatür taramasına dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yaşam Hakkı, Kadın, Kadına Yönelik Şiddet, Kadın Cinayetleri.

ABSTRACT

Human rights in the most general term are the whole of rights possessed by a person simply because he or she is a human being. The existence of rights and liberties that a person obtains from birth simply from the characteristic of being human and the fact that these rights and liberties are untouchable are founded on the assumptions of “natural law” and “social contract”. The right to life then is, undoubtedly, the most critical among untouchable rights.

Women homicides and violence against women is one of the widespread human rights infringements worldwide. Especially nowadays many incidents which include rape, homicide and violence take their places in newspapers and on television nearly every day. Yet, although measures trying to be taken through various mechanisms in national and international regulations to protect human rights decrease the violence data, many women are murdered each year. This situation shows that how effective the mechanisms developed to decrease violence against women are in terms of preventing murders of women is controversial. It follows that in Turkey, as in many parts of the world, women continue to be exposed to violence and the number of murdered women increases. The most important point to be underlined here is the fact that everyone possesses the right to life from birth just because they are human beings. From this point of view it is clearly evident that women homicides and violence against women are quite serious infringements of rights.

The topic of this study is to address women homicides which emerge as the most severe consequences of violence against women in terms of the right to life. This study also aims to draw up the general framework of this subject by comparing the current situation on women

homicides in developed and developing countries, with the example of Turkey. The study is based on a survey of domestic and foreign literature.

Key Words: The Right to Life, Women, Violence Against Women, Women Homicides.

GİRİŞ

Hak hukuken korunan ve hak sahibinin iradesi ile yararlanan menfaatlerdir. Bu açıdan hak, hukuk tarafından korunan bir çıkarıdır ve hak, sahibine bu korunmadan yararlanma yetkisi vermektedir (Bilgili ve Demirkapı, 2012: 101). Dolayısıyla kişi açısından herhangi bir zorunluluğun söz konusu olması kişiyi hak sahibi olarak nitelendirmeyeceği gibi, kişiye fiilen bir talep etme yetkisinin var olmadığı durumda da haktan söz etmek mümkün değildir (Erdoğan, 2010: 141). Buradan hareketle, öncelikle belirtilmesi gerekir ki insan hakkı da bir haktır. Öyle ki koruduğu temel değer bakımından ki bu temel değer insanın değeridir, önceliğe ve üstünlüğe sahiptir. Dolayısıyla net bir ifadeyle söylemek gerekirse, insan hakkı kişinin salt insan olma vasfından kaynaklı olarak sahip olduğu hakları ifade etmektedir. Bu hakların bir anlam ifade edebilmesi için de hukukileşmesi gerekmektedir (Erdoğan, 2010: 144). Böylelikle insan hakları, hukuk tarafından korunan ve güvence altına alınan beşeri ayrıcalıklar olarak nitelendirilebilir (Kaboğlu, 2002: 15). Hem anayasa hem de uluslararası hukuk kavramı olarak nitelendirilebilecek insan hakları kavramı gerek insanların sahip olduğu hakların devlet organlarına karşı korunmasını gerekse insan kişiliğinin geliştirilmesini ifade etmesi bakımından oldukça geniş kapsamlıdır. (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2011: 3).

İnsan haklarının tarihinin Eski Yunan'a ve Eski Roma'ya kadar uzanan bir geçmişi vardır. Daha sonraki tarihsel sürecin her döneminde de insan haklarına yönelik düşüncelerin ortaya atıldığı görülmektedir (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2011: 4). Fakat insanın salt insan olmak vasfıyla doğuştan bazı hak ve özgürlüklere sahip olduğu ve bu hak ve özgürlüklere devletin dokunamayacağı temelinde şekillenen düşüncenin sistem halinde "insan hakları doktrini" olarak ortaya çıkması 17. yüzyılda gerçekleşmiştir (Kapani, 1993: 30). Söz gelimi bu yüzyılda Locke mutlakiyetçi görüşlere karşı insanların doğal olarak eşit ve özgür olduğu görüşünü savunmuştur (Göze, 2005: 154-155). 18. yüzyıla gelindiğinde doğal hukuk ve kutsallık bağlamında bireycilik temelinde şekillenen 1776 Amerikan ve 1789 Fransız Bildirgeleri ile hukuksal özgürlükler dönemi başlamıştır (Kaboğlu, 1992: 122). Özellikle "insan hakları" kavramını ilk kullanan resmi belge olması nedeniyle insan hakları adına bir dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi tarihsel bir önem taşımaktadır (Şenel, 1996: 143).

İnsan hakları esas olarak 20. yüzyılda sistematik bir biçimde hukuksal alanda düzenlenmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında insan hakları düşüncesi güç kazanarak uluslararası alana taşınmıştır. Zira 10 Aralık 1948’de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirisi içerdiği oldukça geniş insan hakları listesinin de etkisiyle anayasaların insan haklarını tanıma eğilimi de yaygınlık kazanmıştır (Erdoğan, 2007: 96-97). Aynı zamanda Evrensel Bildiri, tarafları açısından hukuksal bağlayıcı olmasıyla birlikte ulusal düzeyde hakların kullanılmasını denetleyen bir mekanizma oluşturarak uluslararası düzeyde insan haklarını korumayı amaçlayan ilk uluslararası belge olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine de öncülük etmiştir (Gomien, 2008: 14).

İnsan haklarının tanınması ve korunması anayasal demokratik sistemin asli bir unsurudur. Net bir ifade ile amaç devletin kişiler lehine sınırlandırılmasıdır. Dolayısıyla insan haklarına dayanan talepler devlete karşı ileri sürülür. Nitekim insan hakları doktrini devletin bu amaçlar doğrultusunda şekillenmesini amaçlamaktadır. Buradan hareketle kişilerin devletten kaynaklanmayan hak ihlalleri esas olarak “hukuk ve düzen”in sağlanması ile ilgilidir. Bu noktada devlete düşen rol insan haklarını güvence altına almak ve özel kişi veya gruplardan doğabilecek insan hakları ihlallerinin ortaya çıkmasına engel oluşturmaktır (Erdoğan, 2010: 139-140).

Tarihsel süreç içerisinde üzerinde fikir üretilen ve insana sıkı sıkıya bağlı olduğu temelinde şekillenen insan haklarının bir anlam ifade edebilmesi için öncelikli koşul hak sahibinin hayatta olması ve bu durumun muhafaza edilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla bu nokta yaşam hakkı öne çıkmakta ve temel insan hakları arasında ilk sıraya oturmaktadır.

1. YAŞAM HAKKI

Yaşama, insanın temel bir hakkı olarak, varlığının ve fiziki devamlılığının öncelikli koşuludur. İnsanın sahip olduğu hakların ilki “insanoğlunun üstün hakkı” olarak yaşama hakkına saygı diğer tüm hakların kullanılması için vazgeçilmezdir. Yaşam hakkı kamu otoriteleri tarafından veya onların izni ile kişinin hayatına son verilemeyeceğini ifade ederken, kişinin yaşamına yönelik tehlike ve risklere karşı da yine kamu otoriteleri tarafından korunma hakkını ifade etmektedir²²⁰ (Kaboğlu, 2002: 272). Dolayısıyla yaşam hakkı en temel ve mutlak bir haktır. Asli bir hak olarak yaşam hakkının karşısında diğer bütün haklar tali konumdadır. Diğer hakların varlığı ve kullanımı yaşam hakkına bağlıdır (Çiftçioğlu, 2012:

---

²²⁰ Mustafa Erdoğan yaşam hakkının bu şekilde tanımlanması durumunda yaşam hakkını sosyal güvenliğin bazı türlerinden ayırmayı zorlaştıracığını ifade etmektedir. Bkz. Mustafa Erdoğan, İnsan Hakları, 2007, s. 142.

138). Nitekim keyfi olarak yaşam hakkından mahrum bırakılan bir kişinin diğer bütün hakları anlamsızlaşacaktır (Korff, 2006: 6).

Hukuk alanı içinde kişiler “bireysel kişilik hakları” olarak somutlaşan temel haklara sahiptir. Bu hakların öncelikli gereği ise, insanın biyolojik, fiziki, maddi, somut bir varlık halinde düşünülmesinden kaynaklı bir bütün olarak “beden bütünlüğü” içinde var olmasıdır. Hukuk alanı içinde kişilerin “beden bütünlüğü” içinde var olmasının temel ögesi ise, kişilerin yaşam ve sağlığını sürdürebilmesidir. Bu noktada öne çıkan vurgu kişilerin yaşam hakkıdır. Bu sayede yaşam hakkı gerek yasal gerekse sahip olduğu önem ve nitelik bakımından temel hakların en başında yer almaktadır (Savcı, 1980: 6-7). Nitekim yaşam hakkı Amerikan Bağımsızlık Bildirisi ile Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi’nden günümüze uzanan süreçte evrensel olarak tanınan insan haklarının başında gelmektedir (Erdoğan, 2007: 141).

Yaşam hakkının kişinin en temel ve asli hakkı olması yaşam hakkını gerek anayasal ölçekte gerekse uluslararası alanda öncelikli konuma getirmiş ve bu alanlarda çeşitli düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmıştır. Zira ülkeler anayasalarında yaşam hakkını güvence altına alırken, yaşam hakkı özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası alanda ortaya çıkan sözleşmelerin vazgeçilmez öncelikli maddesi olmuştur.

1.1.Uluslararası Belgelerde Yaşam Hakkı

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası alanda barış ve güvenliği ve insan haklarını korumak için 26 Haziran 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler Antlaşması aralarında Türkiye’nin de bulunduğu 50 devlet tarafından imzalanmıştır. Antlaşmanın çeşitli maddelerinde insan hak ve özgürlüklerine saygı duyulması vurgulanmış, fakat insan haklarının kapsamı konusunda detaya girilmemiştir. Bu nedenle uluslararası alanda insan hak ve özgürlükleri konusunda ortak bir değerler sistemi oluşturmak ve böylece Birleşmiş Milletler Antlaşmasında yer alan ilke ve amaçları da açıklığa kavuşturmak adına 10 Aralık 1948 tarihinde İnsan Hakları Evrensel Bildirisi kabul ve ilan edilmiştir²²¹ (Reisoğlu, 2001: 8). Öncelikle belirtilmesi gerekir ki, Bildiri uluslararası alanda ve devletler açısından moral değere sahiptir. Hukuki bağlayıcılığı bulunmamakla birlikte “insanoğlunun haklarını ilan eden özgürlük şartı” olarak nitelenen Bildirinin etkisi gerek uluslararası alanda gerekse devletler açısından oldukça geniş çaplı olmuştur (Kaboğlu, 2002: 199). Dolayısıyla tarihi ve manevi olarak büyük bir değer taşıyan Evrensel Bildiri, ülkelerin insan hak ve özgürlüklerine inançlarını belirtmeleri ve bu hak ve özgürlükleri yüksek ideal değerler olarak kabul etmeleri

²²¹ Türkiye İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ni 6 Nisan 1949 tarihinde onaylamıştır. Söz konusu bildiri 27.05.1949 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

açısından önemli bir dönüm noktasıdır (Kapani,1993: 62-63). Evrensel Bildiri’de özgürlüklere paralel bir şekilde haklar tek tek düzenlenmiştir. (Bielefeldt, 2008: 277). Buna göre Evrensel Bildirinin 3. maddesinde düzenlenen yaşam hakkı, “Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.” şeklinde ifade edilmiştir (Aybay, 2006: 13).

Birleşmiş Milletler bünyesinde yürürlüğe konan 16 Aralık 1966 tarihinde kabul edilip 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe giren Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme²²² yaşam hakkı “Her insanın yaşama hakkı vardır...” şeklinde belirtilmiştir (Reisoğlu, 2001: 14).

Avrupa Konseyi üyeleri tarafından 4 Kasım 1950 tarihinde insan haklarının uluslararası düzeyde fiilen korunması adına oldukça önemli bir adım olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi imzalanmıştır²²³ (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2011: 10). Sözleşmenin 2.maddesi yaşam hakkını düzenlemiştir. Bu sözleşmeye göre yaşam hakkı “Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır...” şeklinde ifade edilmiştir²²⁴ (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2011: 155).

Daha önce de belirttiğimiz gibi, hiç şüphesiz insan haklarının korunması düşüncesinin çıkış noktası yaşam hakkının güvence altına alınmasıdır. Çünkü yaşam hakkı hak ve özgürlüklerden yararlanabilmenin asli şartıdır. Dolayısıyla gerek Evrensel Bildiri, gerek Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, gerekse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde yaşam hakkının herkesin hakkı olduğu vurgusu öncelikli olarak ifade edilmiştir (Reisoğlu, 2001: 37).

1.2.Türk Anayasal Sisteminde Temel Bir Hak Olarak Yaşam Hakkı

1924 Anayasası ile 18. yüzyıl anlayışına göre kısa bir biçimde sayılan temel hak ve özgürlükler 1961 Anayasası ile geniş bir düzenleme alanında anayasada yer edinmiştir²²⁵ (Gözübüyük, 2011: 84). 1961 Anayasası’ndan sona kabul edilen 1982 Anayasası da temel hak ve özgürlükleri düzenlemiş ve ilke olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınan hak ve özgürlükleri esas almıştır (Gözübüyük, 2011: 207). Dolayısıyla her iki

²²² Türkiye bu sözleşmeyi 14.08. 2000 tarihinde imzalamıştır.

²²³ Türkiye bu sözleşmeyi 18.05.1954 tarihinde onaylamıştır.

²²⁴ “Herkesin yaşam hakkı yasanın koruması altındadır. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırdığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın yerine getirilmesi dışında hiç kimse kasden öldürülemez. Öldürme, aşağıdaki durumlardan birinde kuvvete başvurunun mutlak surette gerekli olduğu haller sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlali suretiyle yapılmış sayılmaz:

- a) Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunması için;
- b) Usulüne uygun olarak yakalamak veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önlemek için;
- c) Ayaklanma veya isyanın, yasaya uygun olarak bastırılması için.”

²²⁵ 1961 Anayasası temel hak ve özgürlükleri kişi hakları, sosyal ve iktisadi haklar, siyasal haklar olmak üzere üç grupta, ortak kuralları da genel hükümler altında toplamıştır.

anayasada, aralarında anlayış farkı olduğu belirtilse de, temel hak ve özgürlükler anayasal güvence altına alınmıştır. Fakat temel hak ve özgürlükler adına oraya çıkan tartışma anayasalarda güvence altına alınmış olan hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına yöneliktir. Sınırsız ya da sınırlanamayan hak ve özgürlüklerin olup olmadığı tartışmanın bir boyutunu oluştururken, sınırlamanın sınırının belirlenmesi ise tartışmanın ikinci boyutunu oluşturmaktadır. Bu noktada anayasalar, parlamentonun yetkisinde olan hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması hususunda sınırlamanın ölçütlerini belirlemektedirler (Çavuşoğlu, 1997, 76-78). Nitekim 1961 Anayasası ile temel hak ve özgürlüklerin yasa ile ve özlere dokunulmadan, eşitlik ilkesi çerçevesinde sınırlanabileceği hüküm altına alınırken (Gözübüyük, 2011: 84), 1982 Anayasası'nın 13. maddesi ile de temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına yönelik ölçütler belirtilmiştir. Buna göre, sınırlamalar anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve laik cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olmaz.

Bu noktada temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına ilişkin Anayasa Mahkemesi'nin vermiş olduğu kararlar da önem taşımaktadır. Zira hakkın özüne yapmış olduğu vurgu dolayısıyla Anayasa Mahkemesi'nin "...Kişinin sahip olduğu dokunulmaz, vazgeçilmez, devredilmez, temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunulup tümüyle kullanılamaz hale getiren kısıtlamalar, demokratik toplum düzeni gerekleriyle uyum içinde sayılamaz..." (E. 1985/8, K. 1986/27, K.T. 26.11.1986) şeklinde hüküm içeren kararı oldukça önemlidir. Anayasa Mahkemesi vermiş olduğu başka bir kararında ise "...İtiraz konusu kuralı, amaç ve sınırlama orantısının korunmasıyla ilgili "ölçülülük" temel ilkesinin alt ilkeleri olan yasal önlemin sınırlama amacına ulaşmaya elverişli olup olmadığını saptamaya yönelik "elverişlilik" sınırlayıcı önlemin sınırlama amacına ulaşma bakımından zorunlu olup olmadığını arayan "zorunluluk-gereklilik", ayrıca amaç ve aracın ölçüsüz bir oranı kapsayıp kapsamadığını, bu yolla ölçüsüz bir yükümlülük getirip getirmediğini belirleyen "oranlılık" ilkeleriyle çatışan bir sınırlama sayan görüşler bu nedenlerle yerinde bulunmamıştır" (E. 1988/50, K. 1989/27, K.T. 23.06.1989) hükmü ile temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında ölçülülük ilkesine vurgu yapmıştır.

Öte yandan, anayasanın 90. maddesi²²⁶ ile temel hak ve özgürlükler noktasında yasalar ile usulüne uygun yürürlüğe girmiş temel hak ve özgürlüklere ilişkin antlaşmaların aynı konuda

---

²²⁶ "...Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek: 7.5.2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı

farklı hükümler içermesi bir uyuşmazlık ortaya çıkarırsa, milletlerarası antlaşmaların hükümlerinin esas alınacağı belirtilmiştir.

Buradan hareketle, temel hak ve özgürlükleri anayasal güvence altına alan söz konusu anayasalar elbette ki en temel hak olan yaşam hakkını da anayasal güvence altına almıştır. Nitekim 1961 Anayasası yaşam hakkını “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına ve hürriyetine sahiptir...” şeklinde hüküm altına alınmıştır²²⁷ (Aktan, 2000: 663-664). 1982 Anayasası’nda yaşam hakkı 1961 Anayasası’ndakine benzer bir şekilde ifade edilmiştir. Buna göre 1982 Anayasası’nda yaşam hakkı “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir... ” şeklinde hüküm altına alınmıştır²²⁸ (Gözübüyük, 2011: 228).

Görüldüğü gibi yaşam hakkı gerek 1961 Anayasasında gerekse 1982 Anayasasında herkes için tanınan bir hak olarak yerini almıştır. Dolayısıyla denilebilir ki, “Her kişinin yaşama hakkının kanun tarafından korunduğu” düşüncesi devlete bir yandan isteyerek ölüme neden olmaktan kaçınma yükümlülüğü yüklerken, diğer yandan da kişinin yaşamını korumak adına zorunlu önlemler alma yükümlülüğü de yüklemektedir. Bu sayede devlet yaşam hakkını korumaya yönelik olarak aktif ve pasif olmak üzere çifte bir rol üstlenir (Kaboğlu, 2002: 272). Nitekim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi birçok kararında bu noktanın altını çizmiştir. Söz konusu Mahkeme, öncelikle devletlere kişileri öldürmeme yükümünü yüklerken, daha sonra da devletlerin kişinin hayatını, ölümlerle sonuçlanabilecek eylemlere karşı korumak adına önlemler alması gerektiğini belirtmiştir²²⁹ (Gözübüyük ve Gölcüklü, 2011: 160). Bu doğrultuda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Türkiye’yi ilgilendiren vermiş olduğu bir kararında “...devletin temel görevi, kişi hayatına yönelik eylemleri caydırıcı somut bir ceza

---

hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.” (md.90)

²²⁷ “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirme haklarına ve hürriyetine sahiptir.

Kişi dokunulmazlığı ve hürriyeti kanunun açıkça gösterdiği hallerde, usulüne verilmiş hakim kararı olmadıkça kayıtlanamaz.

Kimseye eziyet ve işkence yapılamaz.

İnsan haysiyeti ile bağdaşmayan ceza konulamaz.” (md. 14)

²²⁸ “ Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetine bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.

Meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri, birinci fıkra hükmü dışındadır.”

²²⁹ Mahkeme bir kararında “Kişinin teröristler tarafından öldürülmüş olması devletin hayatı koruma yükümüne istisna teşkil etmez.” hükmünü dile getirmiştir.

mevzuatı oluşturmak ve ihlalleri caydırmak, önlemek ve cezalandırmak için oluşturulan uygulama mekanizmasına dayanarak yaşam hakkını güvenceye almaktır. Bu hüküm ayrıca, belirli bazı koşullarda devletlere, başkalarının suç unsuru teşkil eden tutumları nedeniyle yaşamı tehdit altında olan kişileri korumak üzere önleyici tedbirler almak yönünde pozitif bir yükümlülük de getirmektedir...” (Opuz / Türkiye, 2009: 22).

Dolayısıyla yaşam hakkı anayasamızda yer alan temel bir hak olmakla birlikte, gerek Anayasa Mahkemesi gerekse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarında hassasiyet içinde yer bulmuştur. Fakat tüm bu koruma mekanizmalarına bir paradoks oluşturacak şekilde dünya genelinde ve özellikle Türkiye’de kadın cinayetleri oldukça yaygın olarak görülmeye devam etmektedir.

2. YAŞAM HAKKINA BİR PARADOKS OLARAK KADIN CİNAYETLERİ

2.1. Dünyada Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın Cinayetleri

Şiddet, kelime anlamıyla bir hareketin, bir gücün derecesi, sertlik, hız, karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, kaba güç, duygu veya davranışta aşırılık olarak tanımlanmaktadır (TDK,http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54e73794d6e855.87050307, 19.02.2015). Dünya Sağlık Örgütü tarafından şiddet, kendine karşı, başka bir kişi veya bir grup veya topluluğa karşı, tehdit, fiziksel güç, kasıtlı güç kullanımı ya da yaralama, ölüm, psikolojik zarar, yoksunluk olarak tanımlanmıştır (Violence, <http://www.who.int/topics/violence/en/>, 10.02.2015). Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda 20 Aralık 1993 tarihinde oylamaya başvurulmadan kabul edilen “Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Bildirge”de kadına yönelik şiddet, ister kamusal ister özel hayatta olsun tehdit etme, zorlama veya özgürlükten keyfi olarak yoksun bırakma dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel veya psikolojik zarar veya acı verme sonucu doğuran veya bu sonucu doğurması muhtemel olan, cinsiyete dayalı her türlü şiddet eylemi olarak tanımlanmıştır (Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Bildirge, http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/Books/khuku/kadinlara_karsi_siddet/siddet_kadinlara_yonelik_siddetin_ortadan_kaldirilmasina_dai.pdf, 19.02.2015).

Şiddetin temel nedenleri arasında, ailevi ve toplumsal sorunlar, madde bağımlılığı, ataerkil düzen, kamusal ve siyasi haklar eksikliği, şiddetle mücadelede yasal eksiklikler olarak sıralanabilir. Kadınların aile içinde yaşadığı şiddetin çeşitleri şu şekilde özetlenebilir: Yetersiz fiziksel ve duygusal ilgi olan ihmal, anlayış, sevgi ve sempati görememek, duygusal psikolojik şiddet, tehdit, aşağılama, küçümseme, sindirme, bezdirme vb.den oluşan

sözel şiddet, itip kakma, tokatlama, yaralama, dövme, yakma vb.den meydana gelen fiziksel şiddet, fiziksel şiddetin bir üst boyutu olan ensest, tecavüz ve fahişeliğe zorlanma gibi çeşitleri bulunan cinsel şiddettir (Çaytaş, 2015). Dünya sağlık örgütü, fiziksel şiddetin derecesini orta ve ağır olmak üzere iki grup altında tanımlamaktadır. ‘Tokat, itme, tartaklama’ orta derece, ‘vurma, tekmeleme, boğazını sıkma, bıçak ya da silah kullanma’ ise ağır derecede fiziksel şiddet olarak tanımlanmıştır (Beşli, 2015). Kadına uygulanan şiddeti hazırlayan ve pekiştiren nedenler arasında kültürel etkenler, ekonomik etkenler, yasal etkenler ve politik etkenler sıralanmaktadır (Sertkaya, 2015).

Şiddet olgusunun tarihçesine bakıldığında, yapılan bir araştırmanın bulgularına göre arkeologlar kadınların fiziksel şiddet yaşamalarının kökenini 3000 yıl öncesine götürmektedir. Buluntular erkek mumyaların kemiklerinde %9-20 kırığa rastlanırken, kadın mumyalarda bu oranın %30-50 olduğunu göstermiştir. Eski Roma yazıtlarında erkekler kendilerinden izinsiz oyunlara katıldıkları, zina yaptıkları için eşlerini cezalandırmak, boşamak ve öldürmek hakkına sahip olduğu yazılmaktadır (Dişsiz, Şahin, 2015).

Dünyada kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleriyle ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde, Avrupa Birliği (AB) Temel Haklar Ajansı’nın 28 AB ülkesinde (Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Almanya, Danimarka, Estonya, Yunanistan, İspanya, Finlandiya, Fransa, Macaristan, İrlanda, İtalya, Litvanya, Lüksemburg, Hırvatistan, Letonya, Malta, Hollanda, Polonya, Portekiz, Romanya, İsveç, Slovenya, Slovakya, İngiltere) 18-72 yaş arası 42000 kadınla yaptığı araştırma raporunda AB ülkelerinde 15 yaşından itibaren her üç kadından birinin fiziksel ve cinsel şiddete maruz kaldığı yer almaktadır. Rapora göre kadına şiddetin en yüksek olduğu ülkeler sırasıyla Danimarka (%52), Finlandiya (%47), İsveç (%46), Hollanda (%45), Fransa (%44)’tır. En az şiddet gören ülke ise % 19 oranıyla Polonya’dır. AB ortalaması ise %33’tür. (Violence Against Women: An EU-wide Survey Main Results, 2014: 7, 21). Rapor, AB ülkelerinde de kadına yönelik şiddetin ne derece yaygın olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Amerikan polis teşkilatının uluslararası ülkelerle işbirliği sonucunda yaptığı bir başka araştırmada, Orta Amerika ülkelerinin dünyada kadın cinayetleri açısından başta geldiğini açıklamıştır. Cinsiyet ayrımı; El Salvador, Honduras ve Guatemala gibi ülkelerde genç kadınlar arasında önde gelen ölüm nedenidir. Çete savaşlarının yaşandığı bu ülkelerde genç kadınlar aşık olduğu çete üyeleri yüzünden sokak ortasında infaz edilmektedir. Guatemala City’de öldürülen kadınlar çöplüklere atılmaktadır. El Salvador’da ise her 100000 kadından 12’si cinayete maruz kalmaktadır (Orta Amerika’da Kadın Cinayetleri, 2015).

Dünyada kadın cinayetleri ile ilgili bölgelere göre 2012 yılı sayısal verilerine bakıldığında, yakın eş ve aile üyelerinden biri tarafından öldürülen kadın sayısı Afrika'da 13400, Amerika'da 6900, Asya'da 19700, Avrupa'da 3300 ve Okyanusya'da 200 kişidir. Cinsiyet dağılımı olarak Afrika'da kadınların % 42, erkeklerin % 5'i, Amerika'da kadınların % 38'i, erkeklerin % 5'i, Asya'da kadınların % 55'i, erkeklerin %6'sı, Avrupa'da kadınların % 55'i, erkeklerin % 18'i, Okyanusya'da kadınların % 73'ü, erkeklerin %26'sı, genel toplama bakıldığında ise, kadınların %47'si, erkeklerin % 6'sı yakın eş ve aile üyelerinden biri tarafından öldürülmüştür²³⁰ (Global Study on Homicide 2013: 52-53).

2.2. Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın Cinayetleri

Kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri sorunu, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de en önemli toplumsal sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Türkiye'de 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da kadına yönelik şiddet, "kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve Kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranışı" ifade eder şeklinde tanımlanmıştır (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-16.htm>, 12.02.2015).

Türkiye'de Sağlık Bakanlığı tarafından, kadına yönelik şiddet olaylarının haritası çıkarılmıştır²³¹. Buna göre, 2013 yılında kadına yönelik 12 bin 946 şiddet olayı gerçekleşirken, şiddet 1213 vaka ile en çok İzmir'de yaşanmıştır. İzmir'i, 828 vaka ile Bursa, 809 vaka ile Ankara, 735 vaka ile de Tekirdağ takip etmiştir. Kadına yönelik şiddetin daha çok olduğu düşünülen doğu ve güneydoğuda şiddet vakalarının düşük olduğu gözlenmiştir. Muş, 1 vaka ile kadına yönelik şiddetin en az yaşandığı il oldu. Bitlis 2 ve Ağrı 3 vaka ile Muş'u takip etmiştir. Doğu ve güneydoğudaki rakamların düşük olması, kadına yönelik şiddetin resmi kayıtlara yansıtılmadığı konusunu gündeme getirmiştir. İstanbul ise kadına yönelik şiddette 396 vaka ile sıralamanın sonlarına doğru yer almıştır (Kadına Yönelik Şiddetin Haritası, 2015).

Türkiye'de kadın cinayetleriyle ilgili verilere bakıldığında ise, Adalet Bakanlığı'nın yapmış olduğu açıklamalar kadın cinayetlerinin 2002 ile 2009 yılları arasında yüzde 1400 artış

²³⁰ Araştırma, Afrika'da 4, Amerika'da 15, Asya'da 9, Avrupa'da 21, Okyanusya'da 3 ülkeyi kapsamaktadır.

²³¹ Şekil 1'de Kadına Yönelik Şiddetin Haritası yer almaktadır.

göstermektedir. Resmi kayıtlara göre²³² 2002 yılında 66 kadın, 2003 yılında 83 kadın, 2004 yılında 164 kadın, 2005 yılında 317 kadın, 2006 yılında 663 kadın, 2007 yılında 1011 kadın, 2008 yılında 806 kadın ve 2009 yılında 953 kadın öldürülmüştür (Milliyet,<http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&KategoriID=24&ArticleID=1159501&Date=08.11.2009&b=7%20ayda%20953%20kadın%20olduruldu>, 27.02.2015).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın resmi verilerine göre²³³, 2009 yılında 171 kadın, 2010 yılında 177 kadın, 2011 yılında 163 kadın, 2012 yılında 155 kadın öldürülmüştür (TBMM Yazılı Soru Önergesi Cevabı, 2013).

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu tarafından açıklanan verilere göre, 2013 yılında 237, 2014 yılında ise 294 kadın öldürülmüştür. Tablo 1 ve Tablo 2'de 2013 ve 2014 yıllarına ait Türkiye'de kadın cinayetlerinin sayısı, kadınların öldürülme nedenleri, öldürülme yöntemleri, kimler tarafından öldürüldüğü ve en çok cinayetin işlendiği illere ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Tablo 1'e bakıldığında, 2013 yılında Türkiye'de toplam 237 kadın öldürülmüştür. Boşanma/ayrılık % 30'luk oranla cinayet nedenlerinin başında yer almaktadır. % 26'lık oranla kadınların kendi hayatlarına ilişkin bir karar vermesi ikinci sırada yer almaktadır. Öldürülme yöntemlerinden ateşli silah % 50'lik oranla ilk sıradadır. Kadınlar en çok eşleri tarafından öldürülmektedir. Oranı % 44'tür. Kadın cinayetinin en çok işlendiği iller arasında % 37'lik oranla İstanbul yer almaktadır.

Tablo 1: Türkiye'de Kadın Cinayetlerine İlişkin 2013 Verileri

Yıl	Hayatı Sonlandırılan Kadın Sayısı
2013	237
Kadınların Öldürülme Nedenleri	2013 Yılı Oransal Ortalaması (%)
Boşanma/Ayrılık	30

²³² Van milletvekili Fatma Kurtulan tarafından verilen soru önergesi dönemin adalet bakanı Sadullah Ergin tarafından yazılı bir şekilde cevaplandırılmıştır. Ayrıca söz konusu veriler Kars milletvekili Mülkiye Birtane'nin 20.01.2012 tarihli yazılı soru önergesinde de (2004'de 128 kadın olarak) yer almaktadır. Bkz. <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-3307s.pdf>

²³³ İstanbul milletvekili Sabahat Akkiray tarafından verilen yazılı soru önergesine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından cevap verilmiştir.

Kıskançlık	13
Kadının Kendi Hayatına Dair Karar Vermesi	26
Reddetme	6
Başka Bir Kadının Hayatını Kurtarmak	2
Ekonomik	7
Şüpheli Ölüm	1
Bilinmiyor	15
Kadınların Öldürülme Yöntemleri	2013 Yılı Oransal Ortalaması (%)
Kesici Alet	32
Ateşli silah	50
Darp Edilerek	10
Boğularak	7
Yakılarak	1
Kadınlar Kim Tarafından Öldürüldü?	2013 Yılı Oransal Ortalaması (%)
Kocası	44
Eski Kocası	7
Babası	2,5
Bilinmiyor	7
Damadı	3
Oğlu	3

Tanıdığı Biri	9
Tanımadığı Biri	2,5
Erkek Arkadaşı	11
Eski Erkek Arkadaşı	5
Akrabası	3
Abisi	2
Şüpheli Ölüm	1
En Çok Cinayet İşlenen İlk Beş İl	Hayatı Sonlandırılan Kadın Kardeşlerimiz
İstanbul	37
İzmir	17
Diyarbakır	13
Antalya	12
Gaziantep	9

Kaynak: Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu
<http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/906/2013-yilinda-237-kadin-kardesimiz-olduruldu,10.02.2015>.

Türkiye’de 2014 yılındaki kadın cinayetlerine ilişkin sayısal verilere bakıldığında, 2014 yılında Türkiye’de toplam 294 kadın hayatını kaybetmiştir. Öldürülme nedenlerinin başında % 47’lik bir oranla kadının hayatına dair bir karar vermek istemesi yer almaktadır. % 25’le bunu ayrılık/boşanma izlemektedir. Kadınların öldürülme yöntemleri arasında ateşli silah % 43’lük oranla ilk sırada yer almaktadır. Kadınların kimlerin öldürdüğü konusunda ise, kadının eşi % 40’lık oranla ilk sıradadır.

Tablo 2: Türkiye’de Kadın Cinayetlerine İlişkin 2014 Verileri

Yıl	Hayatı Sonlandırılan Kadın Sayısı
-----	-----------------------------------

2014	294
Kadınların Öldürülme Nedenleri	2014 Yılı Oransal Ortalaması (%)
Ayrılık/boşanma	25
Bilinmiyor	18
Ekonomik sebepler	10
Kadının hayatına dair bir karar vermek istemesi	47
Kadınların Öldürülme Yöntemleri	2014 Yılı Oransal Ortalaması (%)
Kesici Alet	35
Ateşli silah	43
Diğer	15
Darp Edilerek	7
Kadınlar Kim Tarafından Öldürüldü?	2014 Yılı Oransal Ortalaması (%)
Koca	40
Eski kocası	7
Akrabası	26
Erkek Arkadaşı	13
Tanıdığı Biri	14
En çok cinayet işlenen iller	
İstanbul	50
Adana	15

Gaziantep	14
Ankara	9
İzmir	9

Kaynak: Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/1878/2014-yili-kadin-cinayeti-gercekleri,10.02.2015>).

SONUÇ

İnsan hakları, insanlığın mücadelesinin bir ürünüdür. Tarihsel süreç içerisinde insan hakları adına yaşanan dönüşümler insan hakları anlayışını bugünkü konumuna getirmiştir. Özellikle 17. ve 18. yüzyıllarda yaşanan gelişmeler insan hakları tarihi açısından oldukça önem taşımaktadır. Günümüzde ise gerek ulusal gerekse uluslararası düzenlemeler neticesinde insan hakları koruma altına alınmıştır.

İnsan haklarının ihlal edilmesiyle ise, şiddet unsuru ortaya çıkmaktadır. Geçmişten günümüze insan haklarının ihlalini önlemeye yönelik birçok mücadele verilmiş olmasına rağmen, yine de şiddetin önüne geçmek mümkün olmamaktadır. Hatta kadına yönelik şiddet söz konusu olduğunda yapılan araştırmalar göstermektedir ki, gün geçtikçe şiddet olayları artış göstermektedir. Elbette bu durum sadece Türkiye için geçerli değildir. Dünyanın birçok ülkesinde, kadınlar şiddet görmekte ve şiddetin en son aşaması olarak da öldürülmektedir.

Yapılan çalışmalar ve edinilen veriler göstermektedir ki, kadınlar çoğunlukla eş, eski eş, erkek kardeş, baba, erkek arkadaşı tarafından şiddet görmekte ve öldürülmektedir. Bu noktada yapılması gereken vurgu kadınların yaşam hakkıdır. Öyle ki, bu hak uluslararası alanda kabul edilen en temel hak olmakla birlikte anayasamızda da yer alan en temel haktır. Bir kişinin yaşam hakkı sonlandırıldığında sahip olduğu diğer haklar anlamsızlaşmaktadır. Bu noktada kadın cinayetlerine söz konusu olan kadınların maruz bırakıldığı durumun korkunç sonucu daha iyi anlaşılmaktadır.

Konumuz açısından değinme fırsatını bulamamış olsak da belirtilmelidir ki Türkiye uluslararası alanda insan haklarına ve özelde kadın haklarına, kadınların erkeklerle eşitliğine vurgu yapan çok sayıda sözleşmeye taraftır ve anayasal sistemini de buna paralel bir şekilde

şekillendirmiştir. Fakat kadına yönelik şiddet ve kadın cinayetleri noktasında veriler bu duruma bir paradoks oluşturur şekilde oldukça yüksektir.

Türkiye’deki kadın cinayetlerine ilişkin derlenmiş verilerin azlığı, konunun derinliğini ortaya koymaya engel olsa da, yıllar itibariyle kadın cinayetlerinde artış olmaya devam etmiştir. Aile içinde kadına yönelik şiddetin psikolojik şiddet, cinsel şiddet, ekonomik şiddet ve fiziksel şiddet olmak üzere çeşitli görünümleri arasında kadın cinayetleri, insan haklarının olmazsa olmazı arasında yer alan yaşam hakkına oluşturduğu paradoksla, kadın sorunu olmasının çok ötesinde toplumsal bir sorun olmaya devam etmektedir. Unutulmamalıdır ki, kadınlara yönelik şiddet ve kadın cinayetleri ayrımcılık temelinde şekillenmiş en büyük insan hakları ihlalidir.

KAYNAKÇA

AKTAN, Coşkun Can, VURAL, İstiklal Yaşar ve AKTAN, Tülay, “*Haklar ve Özgürlükler Antolojisi*”, (Ed. Coşkun Can AKTAN), Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Ankara 2000.

AYBAY, Rona, *Açıklamalı İnsan Hakları Evrensel Bildirisi*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2006.

BEŞLİ, Gizem Merve, “*Kadına Yönelik Şiddet ve Kadın Cinayetleri*”, <http://hgwgs.org/2014/03/kadina-yonelik-siddet-ve-kadin-cinayetleri-bildirisi/>, 15.02.2015.

BIELEFELDT, Heiner “*Demokratik Hukuk Devletinde Özgürlük ve Güvenlik*”, Hukuk Devleti Bir İlke Siyasi Bir İdea (Ed. Ali Rıza ÇOBAN, Bilal CANATAN, Adnan KÜÇÜK), Adres Yayınları, Ankara 2008, 271-291.

BİLGİLİ, Fatih ve DEMİRKAPI, Ertan, *Hukukun Temel Kavramları*, , Dora Yayınları, Bursa, 2012.

ÇAVUŞOĞLU, Naz, *Anayasa Notları*, Beta Yayım, İstanbul, 1997.

ÇAYTAŞ, Cezayir, “*Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet ve Müdahale Sürecinde Sosyal Hizmet Uzmanlarının Rollerini*”, http://www.academia.edu/10100875/T%C3%9CRK%C4%B0YE_DE_KADINA_Y%C3%96NEL%C4%B0K_%C5%9E%C4%B0DDET_VE_M%C3%9CDAHALE_S%C3%9CRECIN_DE_SOSYAL_HIZMET_UZMANLARININ_ROLLERINI, 12.02.2015

ÇİFTÇİOĞLU, Cengiz Topel, “*Yaşama Hakkı*”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2012, 137-168.

DİŞSİZ, Melike, ŞAHİN, Nevin Hotun, “*Evrensel Bir Kadın Sağlığı Sorunu: Kadına Yönelik Şiddet*”, http://hemsireliknew.maltepe.edu.tr/dergiler/cilt1sayi1agustos2008/cilt1sayi1a2008/50_58.pdf, 12.02.2015.

ERDOĞAN, Mustafa, *Anayasal Demokrasi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2010.

ERDOĞAN, Mustafa, *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Yayınevi, Ankara 2007.

Global Study on Homicide 2013, United Nations Office on Drugs and Crime, http://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/2014_GLOBAL_HOMICIDE_BOOK_web.pdf, 15.02.2015.

GOMIEN, Donna, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, (Çev. Serkan CENGİZ ve Utku KILINÇ), İzmir Barosu Yayınları, İzmir, 2008.

GÖZE, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Basım, İstanbul 2005.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, *Açıklamalı Türk Anayasaları 1876, 1921, 1924, 1961, 1982 Yapılışları, özellikleri ve yapılan değişiklikler*, Turhan Kitabevi, Ankara 2011.

GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref ve GÖLCÜKLÜ, Feyyaz, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İnceleme ve Yargılama Yöntemi*, Turhan Kitabevi, Ankara 2011.

KABOĞLU, İbrahim Ö., *İnsan Haklarının Gelişmeci Özelliği ve Anayasa Yargısı (İnsan Hakları Evrensel Bildirisinden Günümüze)*, Anayasa Yargısı Dergisi, 1992, Cilt:9, 121-136.

KABOĞLU, İbrahim Ö., *Özgürlükler Hukuku*, İmge Kitabevi, Ankara 2002.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2013, <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/906/2013-yilinda-237-kadin-kardesimiz-olduruldu>, 10.02.2015.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2014, <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/1878/2014-yili-kadin-cinayeti-gercekleri>, 10.02.2015.

Kadına Yönelik Şiddetin Haritası, <https://kaderankara.wordpress.com/author/kaderankara/>, 20.02.2015.

Kadınlara Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılmasına Yönelik Bildirge, http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/Books/khuku/kadinlara_karsi_siddet/siddet_kadinlara_yonelik_siddetin_ortadan_kaldirilmasina_dai.pdf, 19.02.2015.

KAPANİ, Münci, *Kamu Hürriyetleri*, Yetkin Yayınları, Ankara 1993.

KORFF, Douwe, *Yaşam Hakkı*, Avrupa Konseyi İnsan Hakları El Kitabı, Belçika, 2006.

Milliyet, <http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&KategoriID=24&ArticleID=1159501&Date=08.11.2009&b=7%20ayda%20953%20kadin%20olduruld%20u> 27.02.2015

Opuz / Türkiye Kararı 9.6.2009, <http://www.yargitay.gov.tr/aihm/upload/33401-02.pdf>, 20.02.2015.

Orta Amerika'da Kadın Cinayetleri, <http://www.ensonhaber.com/galeri/dunyada-en-cok-kadin-cinayetleri-orta-amerikada-yasaniyor/paylas>, 21.02.2015.

REİSOĞLU, Safa, *Uluslararası Boyutlarıyla İnsan Hakları*, Beta Bası, İstanbul 2001.

Resmi Gazete, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-16.htm>, 12.02.2015.

SAVCI, Bahri, *Yaşam Hakkı ve Boyutları*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1980.

SERTKAYA, Kübra, “*Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Yürütülen Çalışmalar*”, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, http://www.csqb.gov.tr/csqbPortal/ShowDoc/WLP+Repository/per/dosyalar/duyurular/kadin_siddet, 18.02.2015.

ŞENEL, Alaeddin, *İnsanlık Tarihi Boyunca İnsan Hakları Demokrasi İlişkisi*, İzmir Barosu İnsan Hakları Hukuku ve Hukuk Araştırmaları Merkezi Yayını, İzmir 1996.

TBMM Yazılı Soru Önergesi Cevabı, 2013 <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-13861sgc.pdf>, 28.02.2015

TBMM Yazılı Soru Önergesi Cevabı, <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/7/7-3307s.pdf>, 28.02.2015

TDK, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54e73794d6e855.87050307, 19.02.2015.

Violence Against Women: An EU-wide Survey Main Results, European Union Agency For Fundamental Rights, Luxemburg: Publication Office of the EU, 2014, <http://static.rasset.ie/documents/news/violence-against-women-an-eu-wide-survey.pdf>, 20.02.2015.

Violence, <http://www.who.int/topics/violence/en/>, 10.02.2015.

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN AİLE İÇİ ŞİDDETE VE KADINA
BAKIŞLARININ ARAŞTIRILMASI VE SOSYAL DESTEĞİN AİLE İÇİ ŞİDDETİ
ÖNLEMEKTEKİ ROLÜ**

Dr. Nuray MERCAN,

Dumlupınar Üniversitesi

nuraymercan26@gmail.com

Yrd. Doç. Dr. Fatma KARADAĞ BAŞAR,

Dumlupınar Üniversitesi

fkkaradag@yahoo.com

ÖZET

Aile içi şiddetin algılanması ve tanımlanması her zaman toplumun ve bireylerin kültürel değerleri üzerinde şekillenmektedir. Bu yüzden, şiddet kullanımı toplumun benimsediği ve meşru gördüğü bir amaç için gündeme geldiğinde, o davranışın şiddet olarak algılanıp tanımlanması da güç olmaktadır. Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin aile içi şiddete bakış açılarını sosyal desteğin şiddeti engellemede ne kadar önemli olduğunu göstermektir. Aile içinde yaşanan bir durum ailede yaşayan kişilerin hayatlarını mutlaka bir şekilde etkilemektedir. Bu araştırmayla aile içi şiddetin üniversite gençleri tarafından algılanması nasıldır? Gençler, ailelerinden ve arkadaşlarından ne derecede sosyal destek almaktadırlar? Sorularına cevap aranacaktır. Bu amaca yönelik olarak; anket yöntemi aracılığıyla 303 adet ebelik ve hemşirelik öğrencilerine aile içi şiddet ve sosyal destek anketi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda Üniversite öğrencilerinin kadına bakışı 5 tam puan üzerinden “Kocanın karısını dövmesi dinsel inanca uygundur.” Sorusuna 1,3 ortalama ile cevap vermişlerdir. “Kadının şiddeti hak ettiği bazı durumlar olabilir.” Sorusuna 1,6 ortalama ile cevap vermişlerdir. “Aile içi şiddet sadece kadına yöneliktir.” Sorusuna 2,09 aritmetik ortalama ile cevap vermişlerdir. Üniversite öğrencilerinin şiddeti olağanlaştırma, nedenleştirme ve saklama görüşleri kadın ve erkek olma durumlarına anlamlı bir farklılık

göstermektedir. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilerine göre şiddeti olağanlaştırma, nedenleştirme ve saklama aritmetik puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Üniversite öğrencilerinden beş kardeşi olanların daha az kardeşi olanlara göre şiddeti saklama aritmetik ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Babasının ve annesinin eğitim düzeyi düşük olan üniversite öğrencilerinin eğitim düzeyi yüksek olanlara göre şiddeti nedenleştirme ve saklama aritmetik ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Yapılan korelasyon analizinde üniversite öğrencilerinin aile desteği ve arkadaş desteği arttıkça şiddeti olağanlaştırma, nedenleştirme ve saklamalarının azaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Aile içi şiddet, sosyal destek.

GİRİŞ

Aile içi şiddetin bir insan hakları ihlali olduğu göz önünde bulundurularak şiddet uygulayanlara ve şiddet mağdurlarına bu açıdan bakılması gerekir. Aile içi şiddet olaylarını anlamak ve çözüm yolları üretmek için çok çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Araştırmacılar ve kamu politikalarını oluşturmakla görevli olan yetkililer, aile içi şiddeti pek çok nedene bağlamışlardır. Aile içi şiddet ile ilgili yapılan bilimsel araştırmalar aile içi şiddeti tek bir nedene bağlamanın yanlış olacağını özellikle belirtmektedirler (Kargın ve Baltacı, 2012: 55).

Şiddet ve kültürel faktörlerin etkisi ile kadınların şiddete verdikleri tepkiler ve ebeveynlik rollerini nasıl etkilediğinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak için, daha önce kötü muamelede bulunan ebeveynler ve çocuklarıyla olan ilişkileri hakkında yapılan çalışmaların ayrıntılı irdelenmesi gerekmektedir (İbiloğlu, 2012). Sosyal desteğe ilişkin üzerinde tam anlamıyla görüş birliği sağlanmış bir tanım bulunmamakla birlikte; ait olma, sevgi, takdir ve kendini gerçekleştirme gibi temel gereksinimlerin başka bireylerle (aile, arkadaş v.b.) kurduğu etkileşimle karşılanması olarak tanımlanabilir (Aksüllü ve Doğan, 2004). Başkaları ile etkileşime girme sağlıklı yaşam tarzının bir parçasıdır. Sosyal destek temel sosyal gereksinimleri karşılar, fiziksel ve psikolojik sağlığı olumlu yönde etkiler (Akın ve Emiroğlu, 2006). Sosyal desteğin sağlığı farklı yönlerde etkilediği belirtilmektedir. Bu etkiler; a) Düşünce, duygu ve davranışları sağlığı geliştirecek yönde düzenlemek, b) Genç bireyin sağlığa ilişkin bir anlam oluşturmasına yardımcı olmak şeklinde sıralanmaktadır (Gökler, 2007).

Bu çalışmada öncelikle aile içi şiddetten ve kadına bakıştan bahsedilecek daha sonra sosyal destek anlatılarak yapılan araştırmanın bulgularına geçilecektir.

1. AİLE İÇİ ŞİDDET ve KADINA BAKIŞ

Akers'e (2000) göre, aile içi şiddet sadece vücuttaki kimyasal dengesizlikten, alkol, uyuşturucu, depresyon ya da benzer nedenlerden meydana gelmez. Ailenin diğer üyelerini kontrol etme isteği, aile içi şiddetin temel nedenlerinin en başında gelir. Geçmişte aile içi şiddet olaylarına maruz kalanlar ve şahit olan çocuklar gelecekte aile içi şiddet olaylarına daha fazla karışma ihtimali taşırlar. Şiddete maruz kalan ya da şiddete şahit olan çocuklar şiddetin aile içinde kabul edilebilir, sorun çözmede ve başkalarının davranışlarını değiştirmede etkili bir metot olduğunu öğrenir.

Aile içi şiddet, konuyla ilgili uzmanlar arasında bile gizli ve dirençli bir aile sorunu olarak kabul edilmektedir (Stark, 1985, 148). Kadın haklarının ağır derecede ihlal edilmesi konusu ile başarılı bir şekilde mücadele etmek için, aile içi şiddetin toplum tarafından reddedilmesi ve profesyoneller arasında bu duruma karşı tutumların kesin bir dille sergilenmesi gereklidir. Ayrıca, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı ve kadının aile içindeki geleneksel rolü hakkındaki kavramlar, kadınların eğitim ve istihdam olanaklarından daha az yararlanabilmesini ve sonuç olarak onların ekonomik, toplumsal ve siyasi katılımlarının daha düşük olmasını yol açmaktadır (Widom, 1989: 25).

Aile içi şiddete yönelik yapılan araştırmalarda çok farklı istatistikler göze çarpmaktadır. Bu farklılığın nedenleri, şiddet görenlerin gizlemesi, şiddet olarak algılayamaması ya da hayatın rutini olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Aile içi şiddetin özellikle aile yaşantısının bir parçası olarak görülmesi ve kuşaktan kuşağa geçmesi sadece şiddeti göreni değil, şiddet ortamında büyüyen çocukları da olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Çocuklukta aile içinde yaşanan şiddete maruz kalan ya da tanık olan çocuklarla ilgili yaşanan olumsuzlukları içeren araştırmalar mevcuttur (Sharma 2005, Riggs vd., 2000, Ateah ve Durrant, 2005, Ulutaşdemir, 2000). Vahip ve Doğanavşargil (2006)'in yaptığı araştırmada, eşler arasında yaşanan şiddete tanık olan çocukların yarısı şiddete fiilen müdahale ettikleri, doğrudan şiddete maruz kalmaları bile çocukluk çağı travmaları yaşadıkları saptanmıştır (Bayındır, 2010: 2).

Aile içi şiddet temelinde sanıldığı gibi kadının fiziksel olarak zayıflığı değil, ekonomik ve toplumsal anlamda güçsüzlüğü vardır. Aile içi şiddetin genellikle mağduru olan ve korunması gereken kadına yönelik şiddet, genel olarak toplumların erkek egemen yapısından kaynaklanmaktadır. Kadınlar çeşitli nedenlerden dolayı sözel, fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddete maruz kalmaktadır. Yapılan çalışmalarda; düşük sosyoekonomik düzey, çocukken tanık olunan şiddet, şehirde yaşamak, kadının erkekten fazla gelir kazanması, kadının şiddeti sadece fiziksel olarak algılaması, işsizlik, sağlık güvencesinin bulunmaması, plansız gebelik, çocuk sayısının fazla oluşu, şiddet içerikli film ve dizilerin izlenmesi; birlikte

olduğu kişinin ailesi ile birlikte yaşama, eşin alkol kullanımı gibi faktörler nedeni ile kadına uygulanan şiddetin arttığı belirtilmektedir (Kanbay vd, 2012).

Aile içinde kadına yönelik şiddetin olduğu durumlarda şüphesiz kadının fiziksel ve ruhsal sağlığı bu durumdan önemli ölçüde olumsuz olarak etkilenmektedir. şiddet uygulanan kadınların %24'ü fiziksel yada cinsel şiddet sonucu yaralandığını, %33'ü intihar etmeyi düşündüğünü ve %12'si teşebbüs ettiğini belirtmiştir. Annenin yanı sıra çocuklar da evdeki bu durumdan olumsuz yönde etkilenmektedir. Aile içi şiddet yaşayan annelerin çocukları arasında hırçınlaşarak ağlama %59, çekingen/içine kapanık olma %56, anneye ve diğer çocuklara karşı saldırgan olma %38, sık sık kabus görme %33 ve yatağını ıslatma %28 olarak bulunurken, şiddet görmeyen annelerin çocuklarında bu yüzdeler sırasıyla %36, %43, %20, %20 ve %18'dir. (Özcebe vd, 2013).

2. SOSYAL DESTEK

Sosyal destek, bireyin ortak bir yükümlülüğü paylaşan bir topluluğa ait olduğuna, bu topluluk tarafından ilgi gördüğüne, sevildiğine ve sayıldığına inanmasına neden olan bilgi olarak tanımlanmaktadır (Cobb, 1995: 379). Bir başka tanımda sosyal destek, stresle başa çıkma aracı olarak ele alınmakta ve bireyin stresli bir durumda kullandığı 'sosyal sermaye' olarak tanımlanmaktadır (Thoits, 1995: 64). Stres ve tükenmişlik araştırmalarında genellikle sosyal desteğin iki yönünün ele alındığı görülmektedir: Sosyal destek türleri ve kaynakları (Fenlason ve Beehr, 1994: 158). Bireye sağladığı fayda açasından sosyal desteğin dört türde gerçekteşebileceği belirtilmektedir. Bunlar: duygusal destek, pratik yardım desteği (araçsal destek), bilgi desteği ve değerleme- geri bildirim desteğidir (Himle vd., 1991).

Sosyal destek, kuramsal olarak üç farklı kaynaktan; arkadaşlar, aile ve birey için anlamlı diğer kişilerden (akraba, komşu v.b) elde edilmektedir (Çeçen, 2008). Kriz ve duygusal gerginlik durumlarında bireyler, doğal yardımcı olarak görülen aile üyeleri ve arkadaşlarına dayanma gereksinimi duyarlar. Bu formal olmayan yardımcıların oluşturduğu destek ağı bireyin uyum süreci ve sağlığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Çakır ve Palabıyıkouğlu, 1997; Yılmaz, Yılmaz ve Karaca, 2008). Yapılan çok sayıda araştırma sosyal destek sisteminin bireyin sosyolojik ve psikolojik sorunlarının çözümlü, önlenmesi ve tedavisinde, zorlanmalı durumlarla başa çıkabilmesinde güçlü bir kaynak olduğunu ortaya koymuştur (Eker, vd., 2001).

3. ARAşTIRMAYA YÖNELİK METODOLOJİ

Araştırmanın metodoloji kısmında amacı önemi ve yöntemi bulguları ve sonuçları anlatılacaktır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Üniversite öğrencilerinin aile içi şiddete ve kadına bakış açılarını öğrenmek ve sosyal desteğin şiddeti engellemede ne kadar önemli olduğunu göstermek amacıyla yapılmıştır.

Bu araştırma, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Sağlık Yüksekokulu ebelik ve hemşirelik öğrencilerinin algıladıkları sosyal destek (ASD) ve aile içi şiddet ile ilişkili faktörleri incelemek amacıyla planlanmış ve uygulanmıştır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

12 maddelik 7 basamaklı bir ölçek olan çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği aile, arkadaşlar ve özel bir insan olmak üzere üç farklı boyuttan oluşan ölçek kullanılmıştır (Eker vd., 2001). 20 maddelik aile içi şiddet ölçeği ölçekler beşli likert tipindedir sırasıyla “şiddeti olağanlaştırma”, “şiddeti genelleştirme” “şiddeti nedenselleştirme”, “şiddeti saklama” olarak adlandırılan boyutlardan oluşmuştur. Araştırmada bu ölçek kullanılmıştır (Şahin ve Dişsiz, 2009)

3.3. Araştırmanın Bulguları

Bu kısımda araştırmanın örnekleme ile ilgili demografik değişkenler, araştırmanın modeli, hipotezleri ve anketin güvenilirlik tablosu ile araştırmaya katılan çalışanlardan anket yoluyla elde edilen veriler, alt problemlerin çözümlenmesi için gerekli istatistiksel işlemler ve yorumlar yer almaktadır.

3.3.1. Araştırmanın Örnekleme ile İlgili Demografik Değişkenler

Araştırmanın örneklemini meydana getiren Dumlupınar Üniversitesi Sağlık yüksekokulu ebelik ve hemşirelik öğrencilerinin demografik değişkenlerine göre genel dağılımı aşağıda Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo1: Araştırmaya İlişkin Demografik Değişkenler

YAŞ DEĞİŞKENİ			AİLENİN GELİR DURUMU		
	F	%		f	%
18 yaş altı	5	1,7	1.000 TL'nin	62	20,5

altında

18-20	164	54,1	1.001- 1.500 TL	99	32,7
21-22	116	38,3	1.501-2000 TL	63	20,8
23-25	13	4,3	2.001- 2.500 TL	42	13,9
26-28	1	,3	2.500 TL ve üzeri	37	12,2
29 ve üstü	4	1,3	Total	303	100,0
Total	303	100,0			

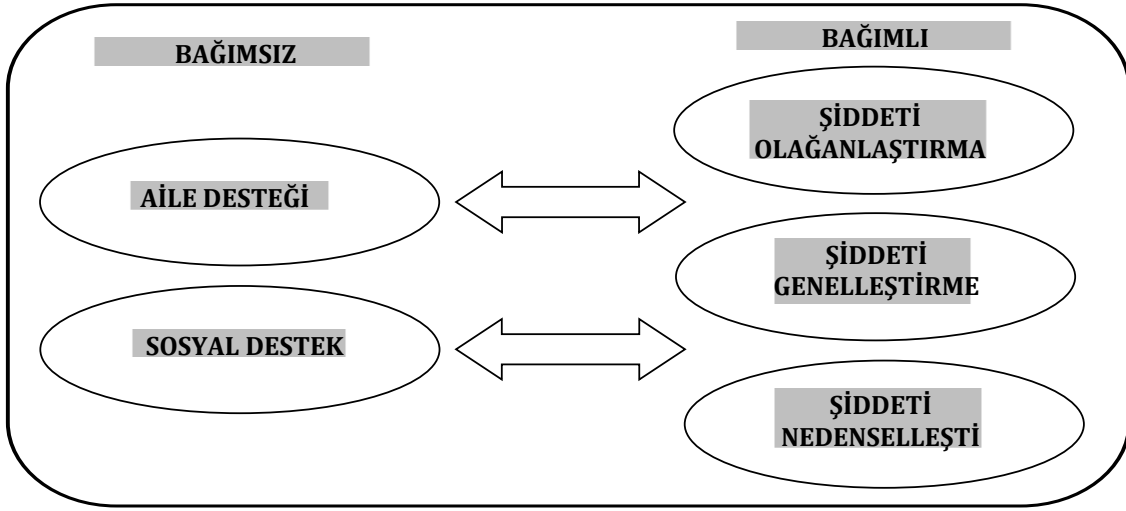
MEDENİ DURUM			OKUDUĞU SINIF		
EVLİ	12	4,0	1.SINIF	65	21,5
BEKAR	291	96,0	2.SINIF	54	17,8
Total	303	100,0	3.SINIF	151	49,8
			4.SINIF	33	10,9
CİNSİYET			Total	303	100,0
KADIN	268	88,4			
ERKEK	35	11,6	KARDEŞ SAYISI		
Total	303	100,0	Bir	13	4,3
OKUDUĞU BÖLÜM			İki	84	iki
EBELİK	164	54,1	kardeşim yok	12	4,0

HEMŞİRELİK	139	45,9	Üç	98	32,3
Total	303	100,0	Dört	35	11,6
			Beş	25	8,3
			Total	303	100,0

BABANIN EĞİTİM DURUMU			ANNENİN EĞİTİM DURUMU		
okuma yazma	4	1,3	okuma yazma	12	4,0
bilmiyor			bilmiyor		
İlköğretim	7	2,3	İlköğretim	21	6,9
Lise	163	53,8	Lise	214	70,6
ÜNİVERSİTE	95	31,4	ÜNİVERSİTE	51	16,8
YLİSANS	34	11,2	YLİSANS	5	1,7
Total	303	100,0	Total	303	100,0

ANNE ÇALIŞMA DURUMU			ANNE BABA BİRLİKTE Mİ		
EVET	47	15,5	EVET	277	91,4
HAYIR	256	84,5	HAYIR	26	8,6
TOPLAM	303	100,0	TOPLAM	303	100,0

3.3.2. Araştırmanın Modeli

3.3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri aşağıda sıralanmıştır:

H11: Üniversite öğrencilerinin şiddeti saklama ve kardeş sayısı alt boyut puan ortalamaları farklılaşmaktadır.

H12: Üniversite öğrencilerinin şiddeti nedenleştirme ve babanın eğitim durumu puan ortalamaları farklılaşmaktadır.

H13: Üniversite öğrencilerinin şiddeti saklama ve babanın eğitim durumu puan ortalamaları farklılaşmaktadır.

H13: Üniversite öğrencilerinin şiddeti nedenleştirme ve annenin eğitim durumu puan ortalamaları farklılaşmaktadır.

H14: Üniversite öğrencilerinin şiddeti saklama ve annenin eğitim durumu puan ortalamaları farklılaşmaktadır.

H15: Şiddeti olağanlaştırma ile aile ve arkadaş desteği arasında istatistiksel açıdan negatif bir ilişki vardır.

H16: Şiddeti genelleştirme ile aile ve arkadaş desteği arasında istatistiksel açıdan negatif bir ilişki vardır.

H17: Şiddeti saklama ile aile desteği arasında istatistiksel açıdan negatif bir ilişki vardır.

H18: Üniversite öğrencilerinin şiddeti olağanlaştırma, nedenleştirme ve saklama görüşleri kadın ve erkek olma durumlarına anlamlı bir farklılık göstermektedir.

3.3.4. Anketin Güvenilirliği

Tablo-2: Anketlerin İç Tutarlılığı

Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
AİLE İÇİ ŞİDDET ÖLÇEĞİ	15	0,80
Şiddeti	5	,732
Olağanlaştırma		
Şiddeti	4	,725
Genelleştirme		
Şiddeti	4	,768
Genelleştirme		
Şiddeti	2	,779
Saklama		
Ölçek	Madde Sayısı	Cronbach's Alpha
SOSYAL DESTEK ÖLÇEĞİ	12	,796
AİLE DESTEĞİ	4	,706
ARKADAŞ DESTEĞİ	4	,641
ÖZEL BİR İNSAN DESTEĞİ	4	,838

3.3.5. Aile İçi Şiddet ve Kadına Bakış Anket Sorularının Aritmetik Ortalamaları

Aile İçi Şiddet Ve Kadına Bakış Anket Soruları ARİTMETİK ORTALAMALARI	
Kocanın karısını dövmesi dinsel inanca uygundur.	1,389 4
Kadının şiddeti hak ettiği bazı durumlar olabilir.	1,670 0
Evde okulda disiplini sağlamak için şiddet kullanılabilir.	1,521 5
Aile bireylerinin sevgi ve bağlılığı öylesine fazladır ki aile içi şiddet önemli bir zarar vermez.	1,640 3
Erkekler doğası gereği saldırgandır.	2,409 2
Aile içi şiddet sadece fiziksel olduğu zaman şiddettir.	1,686 5
Şiddetten sonra özür dilenirse her şey unutulur.	1,739 3
Aile içi şiddet sadece kadına yöneliktir.	2,095 7
Aile içi şiddetin nedeni sadece alkoldür.	1,864 7
Kızgınlık kontrol edilemezse şiddete yol açar.	3,161 7
Aile içi şiddet sadece yoksul ve eğitimsiz ailelerde görülür.	1,996 7
Aile içi şiddet aile içinde kalmalıdır.	2,174

	9
	2,184
Aile içi şiddete dışarıdan müdahil (karışmak) olmak uygun değildir.	8

SOSYAL DESTEK ANKET SORULARI ARİTMETİK ORTALAMALARI

Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.	4,8845
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.	4,9307
Ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana gerçekten yardımcı olmaya çalışır.	5,8746
İhtiyacım olan duygusal yardımı ve desteği ailemden (örneğin, annemden, babamdan, eşimden, çocuklarımdan, kardeşlerimden) alırım.	5,6766
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve beni gerçekten rahatlatan bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.	4,9736
Arkadaşlarım bana gerçekten yardımcı olmaya çalışırlar.	5,5149
İşler kötü gittiğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.	5,2937
Sorunlarımı ailemle (örneğin, annemle, babamla, eşimle, çocuklarımla, kardeşlerimle) konuşabilirim.	5,6172
Sevinç ve kederlerimi paylaşabileceğim arkadaşlarım var.	5,7096
Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve duygularıma önem veren bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.	5,0693
Kararlarımı vermede ailem (örneğin, annem, babam, eşim, çocuklarım, kardeşlerim) bana yardımcı olmaya isteklidir.	5,7657

Ailem ve arkadaşlarım dışında olan ve ihtiyacım olduğunda yanımda olan bir insan (örneğin, flört, nişanlı, sözlü, akraba, komşu, doktor) var.

5,6106

3.3.6. Analiz Sonuçları

Tablo- 3: Üniversite Öğrencilerinin Şiddeti Olağanlaştırma, Genelleştirme, Nedenleştirme Ve Şiddeti Saklama Görüşlerinin Cinsiyet Durumlarına Göre Ttesti Analizi Sonuçları

	CİNSİYET	N	Mean	F	Sig.
ŞİDDETİ	Kadın	268	1,6425	30,930	,000
	Erkek	35	2,3657		
OLAĞANLAŞTIRMA	Kadın	268	1,7662	9,672	,002
	Erkek	35	2,4095		
ŞİDDETİ	Kadın	268	2,2973	10,750	,001
	Erkek	35	2,6762		
NEDENSELLEŞTİRME	Kadın	268	2,0989	4,364	,038
	Erkek	35	2,8000		
ŞİDDETİ	Kadın	268	2,0989	4,364	,038
	Erkek	35	2,8000		
SAKLAMA	Kadın	268	2,0989	4,364	,038
	Erkek	35	2,8000		

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin şiddeti olağanlaştırma, nedenleştirme ve saklama görüşleri kadın ve erkek olma durumlarına anlamlı bir farklılık göstermektedir. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilerine göre şiddeti olağanlaştırma, nedenleştirme ve saklama aritmetik puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Tablo- 4: Üniversite Öğrencilerinin Şiddeti Saklama Görüşlerinin Kardeş Sayıları Durumlarına Göre Anova Analizi Sonuçları

Kardeş	N	Mean	F	Sig.
--------	---	------	---	------

sayısı					
ŞİDDETİ SAKLAMA	kardeşim yok	12	1,5417	2,361	,040
	Üç	98	1,9796		
	Dört	35	2,1571		
	İki	120	2,2958		
	Bir	13	2,3462		
	Beş	25	2,6600		

Tablo 4 incelendiğinde araştırma grubundaki üniversite öğrencilerinin şiddeti saklama ve kardeş sayısı alt boyut puan ortalamalarının farklılaşp farklılaşmadığı Anova testi ile sınınmış, elde edilen F değeri $p < .05$ düzeyinde farklılaşmanın anlamlı olduğunu göstermiştir. Farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Scheffe testi sonucunda beş kardeşi olanların daha az kardeşi olanlara göre şiddeti saklama aritmetik ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo- 5: Üniversite Öğrencilerinin Şiddeti Nedenselleştirme Görüşlerinin Babaların Eğitim Durumlarına Göre Anova Analizi Sonuçları

		Babaların	N	Mean		
		Eğitim			F	Sig.
		Durumu				
ŞİDDETİ NEDENSELLEŞTİRME	Lise	163	2,2658	2,805		,026
	Üniversite	95	2,3053			
	Yüksek lisans	34	2,5980			
	ilköğretim	7	2,8571			
	okuma	4	3,1667			

	yazma bilmiyor				
--	-------------------	--	--	--	--

Tablo 5 incelendiğinde araştırma grubundaki üniversite öğrencilerinin şiddeti nedenleştirme ve babanın eğitim durumu puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığı Anova testi ile sınılanmış, elde edilen F değeri $p < .05$ düzeyinde farklılaşmanın anlamlı olduğunu göstermiştir. Farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Scheffe testi sonucunda babanın eğitim düzeyi düşük olan üniversite öğrencilerinin eğitim düzeyi yüksek olanlara göre şiddeti nedenleştirme aritmetik ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo- 6: Üniversite Öğrencilerinin Şiddeti Saklama Görüşlerinin Babaların Eğitim Durumlarına Göre Anova Analizi Sonuçları

	Babaların Eğitim Durumu	N	Mean	F	Sig.
ŞİDDETİ SAKLAMA	Üniversite	95	2,0789	2,805	,026
	Lise	163	2,1196		
	Ylisans	34	2,3824		
	ilköğretim	7	3,2143		
	okuma yazma bilmiyor	4	3,5000		

Tablo 6 incelendiğinde araştırma grubundaki üniversite öğrencilerinin şiddeti saklama ve babanın eğitim durumu puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığı Anova testi ile sınılanmış, elde edilen F değeri $p < .05$ düzeyinde farklılaşmanın anlamlı olduğunu göstermiştir. Farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Scheffe testi sonucunda babanın eğitim düzeyi düşük olan üniversite öğrencilerinin eğitim düzeyi yüksek olanlara göre şiddeti saklama aritmetik ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo- 7: Üniversite Öğrencilerinin Şiddeti Saklama Görüşlerinin Annenin Eğitim Durumlarına Göre Anova Analizi Sonuçları

	Annenin Eğitim Durumu	N	Mean	F	Sig.
ŞİDDETİ SAKLAMA	Ylisans	5	1,4000	2,925	,021
	ilköğretim	21	1,8333		
	Üniversite	51	2,0098		
	Lise	214	2,2243		
	okuma yazma bilmiyor	12	3,0417		

Tablo 7 incelendiğinde araştırma grubundaki üniversite öğrencilerinin şiddeti saklama ve annenin eğitim durumu puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığı Anova testi ile sınanmış, elde edilen F değeri $p < .05$ düzeyinde farklılaşmanın anlamlı olduğunu göstermiştir. Farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Scheffe testi sonucunda annenin eğitim düzeyi düşük olan üniversite öğrencilerinin eğitim düzeyi yüksek olanlara göre şiddeti saklama aritmetik ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo- 8: Üniversite Öğrencilerinin Şiddeti Nedenleştirme Görüşlerinin Annenin Eğitim Durumlarına Göre Anova Analizi Sonuçları

	Annenin Eğitim Durumu	N	Mean	F	Sig.
ŞİDDETİ NEDENLEŞTİRME	ilköğretim	21	2,2063	3,249	,012
	Lise	214	2,2726		
	Ylisans	5	2,3333		

	Üniversite	51	2,5163		
	okuma yazma bilmiyor	12	3,0556		

Tablo 8 incelendiğinde araştırma grubundaki üniversite öğrencilerinin şiddeti nedenleştirme ve annenin eğitim durumu puan ortalamalarının farklılaşıp farklılaşmadığı Anova testi ile sınanmış, elde edilen F değeri $p < .05$ düzeyinde farklılaşmanın anlamlı olduğunu göstermiştir. Farklılaşmanın kaynağının belirlenmesi amacıyla yapılan Scheffe testi sonucunda annesinin eğitim düzeyi düşük olan üniversite öğrencilerinin eğitim düzeyi yüksek olanlara göre şiddeti nedenleştirme aritmetik ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur.

Tablo-9: Şiddeti Olağanlaştırma, Şiddeti Genelleştirme, Şiddeti Saklama Algısı İle Aile desteği ve Arkadaş Desteği Arasındaki Korelasyon Analizleri

		AİLE DESTEĞİ	ARKADAŞ DESTEĞİ
ŞİDDETİ OLAĞANLAŞTI RMA	Pearson	-,141*	-,153**
	Correlation		
	Sig. (2-tailed)	,014	,007
	N	303	303
ŞİDDETİ GENELLEŞTİR ME	Pearson	-,140*	-,190**
	Correlation		
	Sig. (2-tailed)	,015	,001
	N	303	303
ŞİDDETİ	Pearson	-,145*	
	Correlation		

SAKLAMA	Sig. (2-tailed)	,012
	N	303

Pearson Correlation (Korelasyon) ve Sig. (Anlamlılık)

** . Korelasyon, $r=0,01$ seviyesinde anlamlı (çift yönlü)

* . Korelasyon, $r=0,05$ seviyesinde anlamlı (çift yönlü)

Tablo 9 incelendiğinde **şiddeti olağanlaştırma** ile **aile desteği** arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında istatistiksel açıdan negatif bir ilişki saptanmıştır ($r= , -,141^{**} p<.01$).

Şiddeti olağanlaştırma ile **arkadaş desteği** arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında istatistiksel açıdan negatif bir ilişki saptanmıştır ($r= , -,153^{**} p<.01$).

Şiddeti genelleştirme ile **aile desteği** arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında istatistiksel açıdan negatif bir ilişki saptanmıştır ($r= , - ,140^{**} p<.01$).

Şiddeti genelleştirme ile **arkadaş desteği** arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında istatistiksel açıdan negatif bir ilişki saptanmıştır ($r= , -,190^{**} p<.01$).

Şiddeti saklama ile **aile desteği** arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere yapılan korelasyon analizi sonucunda, puanlar arasında istatistiksel açıdan negatif bir ilişki saptanmıştır ($r= , - ,145^{**} p<.01$).

SONUÇ

Sosyalizasyon sürecinde çok önemli bir yeri olan aile, aile bireylerinin duygusal, fiziksel, mesleki ve sosyal gelişimi için çok önemli bir yerdedir. Dolayısıyla aile içinde var olan bir durum, o ailenin her üyesini bir şekilde etkilemektedir. Çünkü bir yaklaşıma göre aile içindeki üyelerin her davranışının aile sistemi içinde bir yeri ve önemi vardır. Öfke duygusunun yoğun olarak uygulandığı ve bu duygunun yanlış yollarla gösterildiği bir ailede şiddet unsuru normal

karşılabilir, ailenin fertleri problem çözmede şiddeti kullanabilirler. Bu noktada sosyal destek özellikle aile ve arkadaş ortamı şiddetin algılanmasında ve önlenmesinde çok önemlidir. Sosyal desteğin olduğu ortamda şüphesiz şiddet daha az yaşanacaktır.

Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin şiddeti olağanlaştırma görüşleri kadın ve erkek olma durumlarına anlamlı bir farklılık göstermektedir. Erkek öğrencilerin kadın öğrencilerine göre şiddeti olağanlaştırma, nedenleştirme ve saklama aritmetik puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Üniversite öğrencilerinden beş kardeşi olanların daha az kardeşi olanlara göre şiddeti saklama aritmetik ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Babasının ve annesinin eğitim düzeyi düşük olan üniversite öğrencilerinin eğitim düzeyi yüksek olanlara göre şiddeti nedenleştirme ve saklama aritmetik ortalamaları anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Yapılan korelasyon analizinde üniversite öğrencilerinin aile desteği ve arkadaş desteği arttıkça şiddeti olağanlaştırma, nedenleştirme ve saklamalarının azaldığı görülmüştür. Araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin kadına bakışı 5 tam puan üzerinden “*Kocanın karısını dövmesi dinsel inanca uygundur.*” Sorusuna 1,3 ortalama ile cevap vermişlerdir. “*Kadının şiddeti hak ettiği bazı durumlar olabilir.*” Sorusuna 1,6 ortalama ile cevap vermişlerdir. “*Aile içi şiddet sadece kadına yöneliktir.*” Sorusuna 2,09 aritmetik ortalama ile cevap vermişlerdir.

Aile içi şiddet meydana getirdiği sosyal ve hukuki sonuçları itibarıyla insanlığın karşı karşıya olduğu çok önemli bir sorundur. Olayın ne kadar önemli olduğunu ifade etmek için gerek ulusal gerekse uluslar arası yazılarda kadına ve diğer aile fertlerine karşı işlenen ve şiddet içeren tüm müdahalelerin aynı zamanda bir insan hakları ihlali olduğu vurgulanmaktadır. Aile içi şiddet özellikle kadını ve çocuğu etkilemektedir. Sosyal desteğin hem ailesel hem arkadaşsal hem de özel bir insandan gelmesi şiddetin azalmasını sağlayacak ve şiddetin saklanması, genelleştirilmesini ve nedenselleştirilmesini engelleyecektir.

KAYNAKÇA

Akın, B. Emiroğlu, O. (2006). “Evde Yaşayan Yaşlılarda Sosyal Destek Yapısı, Sağlık Durumu Ve Yeti Yitimi İlişkisi”, *Turkish Journal of Geriatrics*, 9 (3),170-176.

Aksüllü, N. ve Doğan, S. (2004). “Huzurevinde ve Evde Yaşayan Yaşlılarda Algılanan Sosyal Destek Etkenleri İle Depresyon Arasındaki İlişki”, *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 5, 76-84.

Ateah C. A. Durrant J. E. (2005). “Maternal Use Of Physical Punishment in Response To Child Misbehavior: Implications For Child Abuse Prevention”. *Child Abuse Negl*; 29, 169-185.

- Bayındır, N. (2010). “Aile İçinde Yaşanan Şiddete Karşı Çocuğun Gösterdiği Tepkiler” Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2 Sayı: 2 2010-Bahar (s. 1-9)
- Çakır, Y.ve Palabıykoğlu, R. (1997). “Gençlerde Sosyal Destek Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması”, *Kriz Dergisi*, (1), 15- 24.
- Cobb, S. (1995). “Social Support as a Moderator of Life Stress” Toward an Integrated Medicine, Classics From Psychosomatic Medicine 1959-1979, American Psychiatric Press, Inc., USA:377-398.
- Çeçen, A. (2008).” Öğrencilerin Cinsiyetlerine ve Ana Baba Tutum Algılarına Göre Yalnızlık Ve Sosyal Destek Düzeylerinin İncelenmesi”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6 (3), 415-431.
- Eker, D. ve Arkar, H. (1995). “Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği”. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10, 45- 55.
- Fenlason, K.J. Beehr, T.A. (1994) “Social Support and Occupational Stress:Effects of Talking to Others” *Journal of Organizational Behavior*, 15:57-175.
- Özcebe, H. Sutay Y. Taşcene, H. A.Türkyılmaz, S. (2013). “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Konusunda İlköğretim İkinci Kademe ve Lise Öğrencilerinin Tutumları Ankara, Erzurum Ve Aydın” İllerinde Niteliksel Bir Araştırma”*Nüfus Bilim Derneği Ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu*, Kasım.
- Himle, D.P. Jayaratne, S. ve Thyness, P. (1991), “Buffering Effects of Four Social Support Types on Burnout among Social Workers” *Social Work Research & Abstracts*, 27(1):22-28.
- İbiloğlu, A. (2012). “Aile İçi Şiddet”, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*; 4(2):204-222 doi:10.5455/cap.20120413
- Gökler, I. (2007). “Çocuk Ve Ergenler İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği Türkçe Formunun Uyarılama Çalışması: Faktör Yapısı, Geçerlilik Ve Güvenirliği”, *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14 (2), 90-99.
- Özgentürk, İ. Karğın, V. Baltacı, H., (2012). “Aile İçi Şiddet ve Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi” *Polis Bilimleri Dergisi* Cilt:14 (4), ss.55-77.
- Şahin N. Dişsiz M. (2009). “Sağlık Çalışanlarında Aile İçi Şiddete Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:6 Sayı:2 Yıl:2009.

- Kanbay, Y. Işık, E. Yavuzaslan, M. Keleş, S.(2012). “Hemşirelik Öğrencilerinin Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle İlgili Görüş Ve Tutumlarının Belirlenmesi” *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2012;1(2)
- Yılmaz, E. Yılmaz, E. Karaca, F. (2008). “Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Destek ve Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi”, *Genel Tıp Dergisi*, 18 (2), 71-79.
- Riggs D. Caulfield M. Street A. (2000). “Risk For Domestic Violence: Factors Associated With Perpetration and Victimization”. *J. Clin Psychol*, 56, 1289-1316.
- Stark, E., Flitcraft A. (1985). “Women-Battering, Child Abuse and Social Heredity: What is the Relationship?” *Sociol Rev Monogr* , 31:147-171.
- Sharma B. R, (2005). “Social Etiology of Violence Against Women in India” *Soc Sci J*; 42, 375-389.
- Thoits, P. A. (1982) “Conceptual, Methodological, and Theoretical Problems in Studying Social Support as a Buffer Against Life Stress” *Journal of Health and Social Behavior*, 23(2):145-159.
- Ulutaşdemir, N. (2002). “Kadına Yönelik Şiddet”. *Sağlık ve Toplum*, 12(4), 15-20.
- Widom, C.S. (1989). “Does violence beget violence? A critical examination of the literature”. *Psychol Bull* 1989; 106:3-28.

G - KADIN VE EĞİTİM / WOMEN AND EDUCATION

ATTITUDES OF NURSING STUDENTS TOWARDS GENDER ROLES IN TURKEY

Yrd. Doç. Dr. Fatma KARADAĞ BAŞAR,

Dumlupınar Üniversitesi

fkkaradag@yahoo.com

Doç. Dr. Nurdan DEMİRCİ,

Marmara University,

Health of Science Faculty, Department Nursing

nurdandemirci@yahoo.com

SUMMARY

This research was carried out cross-sectionally to determine the attitudes of fourth grade students in nursing departments of universities in Turkey towards gender roles and the factors effecting these attitudes. The population of the research was composed of 6427 fourth-grade students in nursing departments of universities in Turkey and the sampling was composed of 1165 students chosen by dividing them into 12 categories according to 2008 Turkish Population and Health Research (TNSA). A questionnaire form and “A Scale for Attitudes towards Gender Roles (TCRTÖ)” developed by Zeyneloğlu for Turkish society in 2008 were used as data gathering instruments, which were applied to 907 accessible students between September 2011- January 2012. It was determined that the students had an equalitarian attitude towards the following sub-dimensions with TCRTÖ total score mean 144.71 ± 19.53 ; towards equalitarian gender role with score mean 34.48 ± 4.68 , female gender role with score mean 25.54 ± 5.69 , gender role in marriage with score mean 34.85 ± 4.42 , traditional gender role with score mean 26.95 ± 5.58 and male gender role with score mean 22.89 ± 3.86 . A statistically significant difference was found between TCRTÖ total score means, which determine the attitudes of students towards gender roles, and their university, age, gender,

how long they had been living in their current location, the number of siblings, the family type, the education of the parents, the professions of the parents, ($p<0.05$).As a result of a multiple linear regression analysis conducted to determine the factors affecting the students' attitudes, it was found that the factors were as follows in order of priorities: gender, how long they had been living in their current location, the education of the mother, the number of siblings, the family type and the education of the father.

Key Words: Gender roles, Nursing students, Turkey

ÖZET

Araştırma, Türkiye genelindeki üniversitelerde hemşirelik lisans eğitimi veren bölümlerin dördüncü sınıfında öğrenim gören öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını ve bu tutumlarını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla kesitsel olarak yapılmıştır. Araştırmanın evrenini, Türkiye’de dört yıllık hemşirelik lisans eğitimi veren fakülte ve yüksekokulların son sınıfında öğrenim gören 6427 öğrenci, örneklemini ise Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2008’e göre 12 tabakaya ayrılarak seçilen 1165 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak anket formu ve Zeyneloğlu tarafından 2008 yılında geliştirilen “Toplumsal Cinsiyet Rollerine Tutum Ölçeği (TCRTÖ) kullanılmıştır. Veri toplama araçları; ulaşılabilen 907 öğrenciye Eylül 2011- Ocak 2012 tarihleri arasında uygulanmıştır. Araştırmada öğrencilerin TCRTÖ toplam (puan ortalaması 144.71 ± 19.53) ve “eşitlikçi cinsiyet rolü” (puan ortalaması 34.48 ± 4.68), “kadın cinsiyet rolü” (puan ortalaması 25.54 ± 5.69), “evlilikte cinsiyet rolü” (puan ortalaması 34.85 ± 4.42), “geleneksel cinsiyet rolü” (puan ortalaması 26.95 ± 5.58) ve “erkek cinsiyet rolü” (puan ortalaması 22.89 ± 3.86) alt boyutlarına ilişkin eşitlikçi tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Öğrencilerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarını belirleyen TCRTÖ toplam puan ortalamaları ile, öğrenim gördükleri üniversite, yaş, cinsiyet, yaşadıkları yerde geçirilen süre, kardeş sayısı, aile tipi, anne-baba eğitim durumu, anne çalışma durumu, arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($p<0.05$). Öğrencilerin tutumlarını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonucunda, etkileyen faktörlerin önem sırasına göre cinsiyet, yaşadığı yerde geçirilen süre, anne eğitim durumu, kardeş sayısı, aile tipi ve baba eğitim durumu olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik öğrencileri, Toplumsal cinsiyet rolleri, Türkiye

Introduction

In terms of template ideas of the female and the male roles; gender rollers have been classified

as traditional and equalitarian roles. The roles attributed to women in traditional roles consists of non-equalitarian responsibilities such as being responsible for house work and being inactive in business life. The roles attributed to men are; being responsible for looking after household and being the householder. The equalitarian roles have been specified sharing the family, business, marriage, social and educational responsibilities equally (Kimberly and Mahaffy, 2002; Mostafa, 2003; HÜKSAM, 2003) In literature, in the development of attitudes concerning to gender roles; it has been specified that factors such as family, family type, family structure, the educational level of parents, the mother working, siblings and friend groups, learning circumstance, media are effective (Burt and Scott, 2002; Zeyneloğlu, 2008).

This is the case in Turkey. Turkey is a middle income country, and has a traditional structure in gender roles. In studies carried out in Turkey determining the ideas concerning to traditional gender roles of university students; it has been determined that male students have a more traditional perspective concerning to gender roles than female students (Vefikuluçay et al., 2007).

Women in Turkey have less education, join in less labour, achieve less income due to inequality in gender roles. By adding the social pressure, the inequality in gender roles cause unsoundness either directly or indirectly. The social inequality in gender roles mostly effects women's reproductive health.

Nurses have a big role in raising awareness of the community concerning to inequality in gender roles. Nurses are individuals that have important responsibilities in embracing the society by forming the stereotypes and attitudes equally concerning to gender roles. Because one of the basic aims of nursing is to give education and consulting service on subjects needed by the individual, family and society. In this respect, nurses play a critical role in gaining an equalitarian perspective concerning to gender roles. Besides, nurses having the same perspective concerning to gender roles show importance in the individual's they serve with the same perspective. Therefore, the attitudes of the students of the Department of Nursing concerning to gender roles are utterly important.

There has been studies done on nurses in different cities of Turkey, but no study has been done in Turkey general. Our study involves Turkey country-wide, and has importance in terms of the attitudes of their gender roles of all the nurses in Turkey. Besides, these roles carried to women and men in the society will be meaningful for students to expose their ideas

about gender roles by researching what it means to university students in universities aiming to educate intellectuals.

Research Questions

1. Do average “The Attitude Scale of Gender Roles” (TCRTÖ) scores concerning to gender roles show difference according to female and male students?
2. Do average “The Attitude Scale of Gender Roles” (TCRTÖ) scores concerning to gender roles show difference according to the student’s socio-demographic and familial features?
3. Which factors effect the average “The Attitude Scale of Gender Roles” (TCRTÖ) scores concerning to gender roles?

Methods

Design and Sample

The research has been carried out segmentally in determining the factors effecting the attitudes of the fourth-grade students studying at universities around Turkey giving undergraduate nursing education concerning to gender roles. The system of the research composes of 6427 students studying at 4-year-nursing departments giving undergraduate education of 84 faculties and colleges in Turkey. The importance of the sampling of the research has been found 1080 by using “The Sampling Width Formula For The Known Number Of Individual In The System” for both genders. After the sampling being calculated, the Graded Sampling Method has been used to generalize the research results all around Turkey. According to The 2008 Turkish Population and Health Research (TNSA), Turkey has been divided into 12 regions. For this reason, every region has been categorized as 12 regions. “The Categorized Random Sampling Method”, the number of the students to be included in the sampling has been determined by the Categorized Random Sampling Method comparative to the importance (Sümbüloğlu 2002).

The faculties and colleges to be taken in the sampling from every category has been chosen randomly by using number chart. As it is aimed to attain all the fourth-grade students in the faculties and colleges determined for the sampling, all the class has been included in the sampling and the sample number has been determined as 1165.

The names of the faculties and colleges forming the sampling of the research and the number of the students taken are featured in Table 1. However, the research has been achieved with

907 students as students removed from the study because of refusing, discounting, leaving the school, freezing their registration and being absent during the application.

Table I– The Faculties and Colleges Taken in the Sampling of the Research

REGIONS	FACULTIES AND COLLEGES	NUMBER OF STUDENTS TAKEN IN THE SAMPLING	NUMBER OF STUDENTS REACHED	PERCENTAGE OF STUDENTS REACHED	NUMBER OF STUDENTS REFUSING THE APPLICATION
1. Istanbul	MARMARA ÜNİVERSİTESİ FACULTY OF HEALTH SCIENCE	100	74	74	26
2. West Marmara	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ ÇANAKKALE COLLEGE OF HEALTH	50	37	74	13
3. Aegean	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ KÜTAHYA COLLEGE OF HEALTH	120	119	99.1	1
	UŞAK ÜNİVERSİTESİ	70	58	82.8	12

	COLLEGE OF HEALTH				
4. East Marmara	ESKİŞEHİR ÜNİVERSİTESİ COLLEGE OF HEALTH	80	56	70	24
5. West Anatolia	*GAZİ ÜNİVERSİTESİ COLLEGE OF NURSİNG	90	64	71.1	26
6. Mediterranean	MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ COLLEGE OF HEALTH	120	91	75.8	29
7. Mid- Anatolia	**ERCİYES ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK COLLEGE OF HEALTH	70	52	74.2	18
8. West Black Sea	ZONGULDAK KARAEMLAS ÜNİVERSİTESİ ZONGULDAK COLLEGE OF HEALTH	100	95	75.8	5
9. East	*GİRESUN	50	48	96	2

Black Sea	ÜNİVERSİTESİ COLLEGE OF HEALTH				
10. North-East Anatolia	***ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ COLLEGE OF NURSİNG	115	55	47.8	60
11.Middle- East Anatolia	İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ MALATYA COLLEGE OF HEALTH	100	87	87	13
12. South-East Anatolia	***GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ GAZİANTEP COLLEGE OF HEALTH	100	71	71	29
Total		1165	907	77.8	258

*Has been a Faculty of Health Science in 2008

**Has been a Faculty of Health Science in 2010

***Has been a Faculty of Health Science in 2009

Instruments

In the research, to capture data, the scaling instrument named “The Attitude Scale of Gender Roles” (TCRTÖ) developed by Zeyneloğlu S. for Turkish society and the questionnaire form developed in the direction of literature information by the researcher has been used.

1. Questionnaire Form

The questionnaire composes of questions believed to effect the attitudes of the students and their parents concerning to their socio-demographic and social life features and the student's gender roles.

2. "The Attitude Scale Of Gender Roles" (TCRTÖ)

To determine the attitudes concerning to the gender roles of university students, the scaling instrument named The Attitude Scale of Gender Roles with cronbach alpha value 0.92 developed in 2007 by Zeyneloğlu S. has been used. The cronbach alpha value have been found 0.90 in our study.

The replies to TCRTÖ, used in the research has been evaluated on the total scores of every section. The scale composes of 38 questions. The sections in the scale are evaluated by a likert type scale with the options "I definitely do not agree", "I do not agree", "I am uncertain", "I agree", "I completely agree". In the scale, it has been graded that the students completely to agree with equalitarian attitude sentences concerning to gender roles, get "5" scores, if the agree they get "4" scores, if they are uncertain they get "3" scores, if they do not agree they get "2" scores and if they definitely do not agree they get "1" score. The traditional attitude sentences concerning to the gender roles are completely vice versa to the grading stated above and it has been graded as "1" score if they definitely agree, "2" scores if they agree, "3" scores if they are uncertain, "4" scores if they do not agree, "5" scores if they do not definitely agree. The maximum scores to be got from the scale with this form grading is 190. The minimum score is 38. The high rates got from the scale show that the student has an equalitarian attitude concerning to gender roles and the low rates show that the student has a traditional attitude concerning to gender roles. In the scale, the gender roles are examined in five sub-dimensions such as equalitarian gender role, female gender role, gender role in marriage, traditional gender role, male gender role. According to this; the maximum scores that dimensions of equalitarian gender role, female gender role, gender role in marriage and traditional gender role can get is 40, the minimum score is 8. The maximum score that dimensions of male gender role can get is 30, the minimum is 6.

Data Collection

The data capturing instruments have been applied to all the 907 fourth-grade students studying in the Department of Nursing at faculties/colleges included in the sampling between the dates 19th of September 2011 – 11th of January 2012. Before the research for applying data capturing instruments, a scale using permit, ethical comittee permit and a written permit

has been take from the university rectorships. Yet, by explaining the aim of the research, oral and written permits have been taken by stating them that participation completely abides to the basis of volunteering and may recede from the research any time they wish to.

Statistical Analysis

The dates gained have been evaluated in a computer program SPSS for Windows 16 (Statistical Package for Social Sciences). In the attitudes that may effect in data analyzing concerning to some independent variables concerning to the student's socio-demographic and gender roles, and in analyzing the rates of the total TRCRTÖ scores and average scores got in sub-dimensions; number, percentage, average and standard devotion have been used. In analyzing the reallion with the factors of the total scores got from TCRTÖ and average scores got from sub-dimensions considered may effect the attitudes concerning to gender roles.

In analyzing the reallion with factors considered by using Oneway Anova, Tukey HSD, Tukey HDS Post-hoc, Posthoc scheffe, Independent-t and Multi linear regression analysis tests, may effect the attitudes concerning to gender roles with the total scores they get from TCTRÖ and average scores they get from sub-dimensions.

Results

Participants

72.2% of the participants are girls, 87.8% are between the age of 21-24, 40.9% have three or more siblings and 86.1% have a nuclear family. It has also been determined that 46.1% of the students have lived in a province the furthest until they have graduated from primary school. Besides, 89.0% of their mother's are not working and 3,3% of them are university graduates. 14.9% of the father's are university graduates.

Descriptive Statistics

Table 2 – The Distribution of the Average Scores of TCRTÖ Total Scores and Sub-Dimensions by Students According to the Gender

Scale sub-Dimensions	Gender	n	X ± SS	t	p
Equalitarian Gender role	Females	655	35.67 ± 3.87	11.889	<0.001
	Males	252	31.39 ± 5.18		
Female Gender Role	Females	655	27.12 ± 4.87	14.088	<0.001

	Males	252	21.44 ± 5.64		
Gender Roles in Marriage	Females	655	36.26 ± 3.03	14.347	<0.001
	Males	252	31.19 ± 5.29		
Traditional Gender Role	Females	655	28.57 ± 4.74	14.988	<0.001
	Males	252	22.75 ± 5.42		
Male Gender Role	Females	655	23.73 ± 3.28	9.972	<0.001
	Males	252	20.70 ± 4.38		
Total TRCTÖ Score	Females	655	151.35 ± 14.59	17.127	<0.001
	Males	252	127.47 ± 20.20		

t= Independent Samples T Test

In Table 2, the distribution of the average scores of TCRTÖ total scores and sub-dimensions by students according to the gender role has been given. The total TCRTÖ average score of female students concerning to gender roles is “151.35 ± 14.59”, and the total TCRTÖ average score of male students concerning to gender roles is “127.47 ± 20.20”.

Regression

Table 3 – Regression analysis for variables predicting TCRTÖ(N=907)

Variable	Total TCRTÖ Scores				
	B	SE	Beta	t	p
Age	.048	.398	.003	.120	.905
Gender	-22.437	1.242	-.515	-18.060	<0.001
Number of Siblings	-1.523	.713	-.064	-2.136	.033
Family Type	-3.498	1.652	-.058	-2.118	.034
Place and Period Where Lived	.248	.098	.069	2.525	.012

Educational Status of Mother	1.391	.565	.086	2.461	.014
Educational Status of Father	.944	.477	.061	1.981	.048
Status of Mother's Profession	2.911	1.810	.047	1.608	.108
*Abstract of Model					F: 58.691
p<0.001					
R Square: .343		Adjusted R Square: 0.337		Std. Error:	
15.89305					

In Table.3, when the effect of student's age, gender, number of siblings, family type, place and period where they live, educational level of the mother and father and of mother's profession status variable on the total TCRTÖ average scores is examined with multiple regression analysis, it is determined that it explains 34.3% of the total variance. According to this regression group, it has been determined; that female students according to male students, students living in nuclear families according to students living in big families, students with their mother working according to students with their mother not working have more equalitarian attitudes. Besides, as the age and number of siblings of the students decrease, as the period where they live increases and as the educational level of the mother and father increases, it has been stated that they have more equalitarian attitude concerning to gender roles.

When the standardized regression factor has been examined (Beta = β), the variables effecting the total TCRTÖ average scores in order of importance are gender, place and period of where they live, the educational status of the mother, the number of siblings, family type and the educational status of the father.

Discussion

The research has been planned in order to determine the attitudes and factors effecting the attitudes concerning to student's gender roles whom study in the fourth-grade of universities giving nursing education generally in Turkey. In our study, it has been determined that female and male students have equalitarian attitudes (TCRTÖ Average Score 144.71) concerning to

gender roles. This result is important in respect of the student's dealing with patients having an equalitarian idea in the future .

Studies on the nursing students carried out by Zeyneloğlu (2008) has stated that the students embrace (Total TCRTÖ Average Scores 102) equalitarian roles in respect of gender roles. Atış (2010) has discovered that fourth-grade nursing students have equalitarian roles (Total TCRTÖ Average Scores 157.14) concerning to their gender roles. In literature, as a result of studies done on university students, it has been stated that female and male student's embrace equalitarian roles in respect of gender roles (Kulik, 1999; Kimberly and Mahaffy, 2002; Stewart et al., 2004). The result of our study show similarity with the result of the present research.

In our study; the attitudes of gender roles such as equalitarian gender role, female gender role, marital gender role, traditional gender role and male gender role have been examined in their sub-dimensions. It has been stated that students have equalitarian attitudes concerning to sub-dimensions of equalitarian, female, marital, traditional and male gender roles. The average scores of student's equalitarian gender role has been stated as 34.48 ± 4.68 as female gender role has been stated 25.54 ± 5.69 , marital gender role stated as 34.85 ± 4.42 , traditional gender role stated as 26.95 ± 5.58 and male gender role stated has been stated as 22.98 ± 3.86 . In our study, when the average score of the other sub-dimensions except the dimensions of male gender role is evaluated over 40 scores, it is seen that the student's female gender role and traditional gender role average scores are lower than the equalitarian gender role and the marital gender role average scores. Atış (2010) has also stated that female gender role and traditional gender role average scores are lower than the average scores of equalitarian and marital gender roles. In Zeyneloğlu (2008)'s studies, it has been stated that the average score median of female gender role is lower than equalitarian gender role and it shows similarities with the results of our study. No matter how equalitarian the gender roles are, the reality of the traditional template judgement stil continuing can't be ignored.

In our study, it is a positive progress for the students having equalitarian attitudes in the scale generally and sub-dimensions. Besides, aiming to educate intellectuals in equalitarian attitudes concerning to gender roles is joyful.

In literature, it is emphasized that the importance of determining the attitudes of student's concerning to gender roles is primary to provide then earning an equalitarian perspective concerning to gender roles. Besides, it is stated that determining the factors effecting their attitudes concerning to their gender roles is an important effect. (Atış, 2010).

In our study, it has been determined that one of the factors effecting the attitudes concerning to gender role is the university where students are educated. According to Bryant (2003)'s study on university students of the first and fourth grade in order to state the differences in the attitudes of their gender roles, it is determined that their traditional thoughts have decreased at the end of their studies. Besides, in Salguero et al. (2008) studies, it has been stated that university life is effective on individual's having an equalitarian attitude concerning to gender roles. Similar results have been reached in other studies in literature (Myer and Both, 2002; Kulik, 2002). In our study, when the average scores are examined concerning to gender roles, differences according to regions have been seen. The social structure of the city and university life can be considered effective in changes in gender role attitudes according to regions.

The attitude of the individual's concerning to gender roles show changes according to the gender. In recent studies, while girls have more equalitarian attitudes than boys, it has been seen that boys have more traditional attitudes. (Kulik 1999; Tu and Chang, 2000; Kimberly and Mahaffy, 2002; Read, 2003; Mostafa, 2003; Bryant, 2003; Khalid and Frieze, 2004; Zhang, 2006; Carter et al., 2009). In our study, in the scale in general and all sub-dimensions, the girls' scores are higher than the boys' and a result can be reached such as girls are more equalitarian than boys. In terms of this result, an answer has been found to the research queastion: **“Do TCRTÖ average scores change according to female and male students concerning to gender roles?”**. In studies of Frieze et al. (2003) on university students in the USA, Slovenia and Croatia, it has been determined that female students are more equalitarian than male students. Similar results have been found in studies of Mensch et al. (2003) in Egypt, Zhang (2006) in China, Manganaro and Alozie (2011) in Afghanistan. In studies carried out in our country, it has been stated that boys have more traditioanal attitudes than girls and it shows similarities with the results of our study (Vefikuluçay et al., 2007; Adana et al., 2011). Men having more traditional perspective, effects women's status negatively in the society concerning to gender roles. Therefore, women have not reached the desired status in society and have remained behind men. However, for providing affluence and peace in the world, achieving a sustainable development and increasing women's social status in society, it is necessary to provide women participating equally with men in every field of the social life.

One of the factors effecting the attitudes of students concerning to gender roles is age. In our study, as the age of the students increase generally in the sclae and five sub-dimensions, it has been stated that their attitudes have changed negatively concerning to gender roles. In the

studies of Elamin ve Omair (2010), Lee (2007), Zhang (2006) ve Zeyneloğlu (2008), it is stated that young people have more equalitarian attitudes than the elder. In literature, in other studies stated, a meaningful relation has been found between age and gender roles and our results show similarity with the literature (Spence and Hahn, 1997; Fan and Marini, 2000; Mostafa, 2003; Inglehart and Norris, 2003, Zhang, 2006; Manganaro and Alozie, 2011)

It also has been seen that in the formation of attitudes the period spent in the place lived is effective concerning to gender roles. In our study, as the period spent in the place lived increases, the students get more equalitarian concerning to their gender roles. This can be considered as the individual's adaptation and approach to the environmental conditions. In the study of Gürsoy (2009) about student's concept of virtue concerning to women has shown no difference in attitude scores until primary school. In literature, no studies have been encountered in examining attitudes of students according to the place and period they have lived concerning to gender roles.

One of the other factor effecting their attitudes concerning to gender roles is sibling and friend groups. The siblings assume an important role in gender development as parents do. It is considered occuring in two ways. Firstly, the siblings can be a role model as same as their parents, secondly, they can be a source od social comparing (Mc Hale et al., 1999). In our study, it is stated that as the number of the siblings decrease, the student's attitudes get more equalitarian concerning to gender roles. In Atış (2010)'s and In Gürsoy (2009)'s study, it is stated that as the number of siblings increase, the student's scores decrease concerning to gender roles. In families having many siblings, traditional attitudes are layed out in distributing the sources. In our study, student's getting more traditional with many siblings are considered being effective by laying out traditional attitudes in distributing the present sources and internalizing it.

The urban family in Turkey has a nuclear structure. The father's authority in the family is dominant. However, today, as a natural result of economical development and urbanization, the intense social changing process in distributing traditional mission has changed or modernized the attitudes concerning to roles unique to women and men. In our study, it is seen that students living in nuclear families have more equalitarian attitudes than students living in big families concerning to their gender roles. Individuals of big families laying out a more traditional attitude can be considered as internalizing the traditional roles due to responsibilities such as women dependent to the family, childbirth and supplying household needs.

One of the factors that effect the attitudes of children concerning to gender roles is the educational level of their mother and father (Read, 2003; McHale et al., 2003). In studies, as the education level of the mother and father's increase, it has been discovered that they have more equalitarian attitudes concerning to gender roles.(Mostafa, 2003; Shu and Xiaoling, 2004; Tu and Liao, 2005; Lee, 2007; Zeyneloğlu, 2008; Atış, 2010; Elamin and Omair, 2010). In our study, as the educational level of the mother and father increases, it is stated that the student's attitudes get equalitarian in increasing rates concerning to their gender roles. This state may have caused the student's to reflect their equalitarian attitudes by embracing their mother and father as a role model concerning to gender roles.

In researches, it is stated that child girl and boys with their mother working have more equalitarian attitudes because they constantly observe their mother working in a job as thier father do, and their father dealing with childcare and household work as their mother do concerning to gender roles (Zeyneloğlu, 2008). In our study, it is stated that student's whose mother works have more equalitarian attitudes than the ones whose mother do not work. This result can be paraphrased as the mother forming a model excluding the traditional female gender role by working ot the home in changing their attitudes in an equalitarian way concerning to their gender roles. **According to the results stated above, the answer to the research question “Do student's TCRTÖ average scores change according to their socio-demographic and familial features concerning to gender roles?” has been found.**

When the effects of variables on the TCRTÖ average scores of the age, gender, period lived in one place, educational status of mother, number of siblings, family type and educational status of the father concerning to the gender roles of the students are examined with a multi regreition analysis, a meaningful difference has been seen statistically in variables of gender, period lived in one place, educational status of mother, number of siblings, family type and educational status of the father ($p < 0.001$). **According to this result, an answer has been found to the research question: “Which factors most effect the TCRTÖ average scores concerning to gender roles of the students?”**. In literature, in studies, the attitudes are effected by gender, educational status of the mother and father, number of siblings and family type concerning to gender roles and it shoes similarity with the results of our studies. (Antill et al., 2003; Fortin, 2005; Zhang, 2006; Vefikuluçay et al., 2007; Zeyneloğlu, 2008; Marks et al., 2009; Elamin and Omair, 2010; Manganaro and Alozie, 2011; Axinn et al., 2011).

Conclusion

As a result, in our study, it has been stated that students generally in the scale and all sub-dimensions have an equalitarian attitude. Besides, it is stated that students' attitudes change according to their socio-demographic features and the factors that effect attitudes are gender, period in the place lived, status of mother's education, number of siblings, family type, and father's educational status concerning to gender roles.

Recommendations

- To provide the parents to get conscious of organized educational programs concerning to gender roles; to develop thier awareness concerning to gender roles, to provide them gaining an equalitarian perspective and attitude.
- To increase employment in professional lives of women.
- Especially providing students firstly with the education of awareness with big families and having siblings of three or more.
- Educating boys with the consciousness of gender equality and educating them with awareness.
- To carry out studies that compare the effects of gender roles on nursing students concerning to the first and fourth grade students' gender roles.
- Carrying out qualitative studies to get a detailed opinion of the subject from the students by interviewing comrehensively.

ACKNOWLEDGEMENT

This research has been supported by a Project prepared by the Research Fund of Gender Roles and Women Studies Research and Administration Institution (KOÇ – KAM) of the Koç University.

References

- Adana, F. Arslantaş, H. Ergin, F. Biçer, N. Kıranşal, N. Şahin, S. (2011). *“Views of Male University Students About Social Gender Roles; An Example From East of Turkey”*, J Fam Vio, 26,519–526.
- Antill, J.K. Cunningham, J.D. Cotton, S. (2003). *“Gender–Role Attitudes In Middle Childhood: In What Ways Do Parents Influence Their Children”?* Australian Journal of Psychology, 55,148–153. doi:10.1080/0004953042000298602.

Atış, F.(2010). *“Attitude of Determine 1st and 4th Class of Midwifery/Nursing Students’ Regarding to Gender Roles”*, Masters Degree Thesis. Çukurova Üniversitesi Health Sciences Institute. Adana.

Axinn, W.G. Demarco, L.Y. Ro, M.C. (2011). *“Gender Double Standarts In Parenting Attitudes”*, Social Science Research, 40,417-432 doi: 10.1016/j.ssresearch.2010.08.010

Bryant, A.N. (2003). *“Changes In Attitudes Toward Women's Roles: Predicting Gender-Role Traditionalism Among College Students”*, Sex Roles, 48(3),131-142. doi :10.1023/A:1022451205292.

Burt, K. Scott, J. (2002). *“Parent And Adolescent Gender Role Attitudes In 1990’s Great Britain”*, Sex Roles, 46(7/8),239-245. doi:10.1023/A:1019919331967.

Carter, J.S. Corra, M. Carter, S.K. (2009). *“The Interaction Of Race And Gender: Changing Gender Role Attitudes 1974-2006”*, Social Science Quarterly, 90(1),197-202. doi: 10.1111/j.1540-6237.2009.00611.x

Elamin, A.M. Omair, K. (2010). *“Males’ Attitudes Towards Working Females In Saudi Arabia”*, Personnel Review, 39 (6),746-766. doi: 10.1108/00483481011075594.

Fan, L.P. Marini, M.M. (2000). *“Influences Of Gender–Role Attitudes During The Transition to Adulthood”*, Social Science Research, 29, 258–283. doi:10.1006/ssre.1999.0669

Fortin, N.M. (2005). *“Gender Role Attitudes And The Labour-Market Outcomes Of Women Across OECD Countries”*, Oxford Review of Economic Policy, 21(3),416-438. doi: 10.1093/oxrep/gri024.

Frieze, I.E. Ferligoj, A. Kogovsek, T. Renner, T. Horvat, J. Sarlija, N. (2003). *“Gender-Role Attitudes In University Students In the United States, Slovenia and Croatia”*, Psychology of Women Quarterly, 27,256-261.doi:10.1111/1471-6402.00105.

Gürsoy, E. (2009). *“Attitude of Senior Undergraduate Students Toward Honor Perception Attributed to Women: Case Study in Ankara”*. Marmara University Ph.D. Thesis, İstanbul.

Inglehart, R. Norris, P. (2003). *“The True Clash of Civilizations”*, Foreign Policy, 135,62-7.

- Khalid, R. Frieze, I.H. (2004). *“Measuring Perceptions Of Gender Roles: The LAWS for Pakistanis and U.S. Immigrant Populations”*, Sex Roles, 51(5-6),293-300. doi:10.1023/B:SERS.0000046613.99273.22
- Kimberly, A. Mahaffy, K. (2002). *“The Gendering Of Adolescents’ Childbearing And Educational Plans: Reciprocal Effects And The Influence Of Social Context”*, Sex Roles, 46 (11/12),403-417. doi:10.1023/A:1020413630553
- Kulik, L. (1999). *“Gendered Personality Disposition And Gender Role Attitudes Among Israeli Students”*, The Journal of Social Psychology, 139(6),736-747.
- Kulik, L. (2002). *“The Impact Of Social Background On Gender-Role Ideology”*, Journal of Family Issues, 23, 53–73. doi:10.1177/0192513X02023001003.
- Kulik, L. (2005). *“Predicting Gender Role Stereotypes Among Adolescents In Israel: The Impact Of Background Variables, Personality Traits, And Parental Factors”*, Journal of Youth Studies, 8,111-129 .
- Lee, B.S. (2007). *“Women’s Gender Role Attitudes: Association Of Demographic Characteristics, Work Related Factors And Life satisfaction”*, Master of Science (Psychology).
- Manganaro, L.L. Alozie, N.O. (2011). *“Gender Role Attitudes: Who Supports Expanded Rights For Women In Afghanistan? ”*, Sex Roles, 64,516–529. doi:10.1007/s11199-011-9931-6
- Marks, J.L. Lam, C.B. McHale, S.M. (2009). *“Family Patterns Of Gender Role Attitudes”*, Sex Roles, 61,221–234.
- McHale, S.M. Crouter, A.C. Whitenon, S. (2003). *“The Family Context Of Gender Development In Childhood And Adolescence”*, Social Development. 12(1),125-148.
- Mensch, B.S. Ibrahim, B.L. Lee, S.M. Gibaly, O.E. (2003). *“Gender Role Attitudes Among Egyptian Adolescents”*, Studies in Family Planning. 34(1),8-18. doi: 10.1111/j.1728-4465.2003.00008.x
- Mostafa, M.M. (2003). *“Attitudes Towards Women Who Work In Egypt”*, Gender in Management 18,5/6 ABI/INFORM Complete.
- Myer, S. Both, A. (2002). *“Forerunners Of Change In Nontraditional Gender Ideology”*, Social Psychology Quarterly. 65,18–37.

- Read, J.G. (2003). *“The Sources Of Gender Role Attitudes Among Christian and Muslim Arab-American Women”*, Sociology of Religion. 64,207–222.
- Salguero, A.C. Garcia Martinez, J.M.A. Monteoliva, A. (2008). *“Differences Between And Within Genders In Gender Role Orientation According To Age And Level Of Education”*, Sex Roles.58,535-548. doi:10.1007/s11199-007-9354-6
- Shu, X. (2004). *“Education And Gender Egalitarianism: The Case Of China”*, Sociology of Education. 77,311-336.
- Spence, J.T. Hahn, E.D. (1997). *“The Attitudes Toward Women Scale And Attitude Change In College Students”*, Psychology of Women Quarterly, 21,17-34. doi:10.1111/j.1471-6402.1997.tb00098.x.
- Stewart, T.L. Knippenberg, M. Lippman, M.W. Hermsen, B. Joly, J. Harris, K.R. (2004). *“The Influence Of Attitudes Toward Women On The Relative Individuation Of Women And Men In The Netherlands”*, Psychology of Women Quarterly, 28, 240-245. doi: 10.1111/j.1471-6402.2004.00141.x.
- Sümbüloğlu, V. Sümbüloğlu, K. (2002). *Biyoistatistik. [Biostatistics]*, Ankara, Hatipoğlu Yayınevi.
- Tu, S. Chang, Y. (2000). *“Women’s And Men’s Gender Role Attitudes in Coastal China and Taiwan”*, Paper presented at the East Asian Labor Markets Conference, Seoul, Korea. Retrieved from [http:// survey.sinica.edu.tw/pdf/osr-asr200206.pdf](http://survey.sinica.edu.tw/pdf/osr-asr200206.pdf).
- Tu, S.H. Liao, P.S. (2005). *“Gender Differences In Gender–Role Attitudes: A Comparative Analysis of Taiwan and Coastal China”*, Journal of Comparative Family Studies, 36, 545–566.
- Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA) 2008 [The 2008 Turkish Population and Health Research (TNSA)]. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- Vefikuluçay, D. Demirel, S. Taşkın, L. Eroğlu, K. (2007). *“Kafkas Üniversitesi Son Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Bakış Açıları [Perceptions of and views on genderroles of senior students enrolled at Kafkas University] ”*, Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 14(2),12-27.
- Zeyneloğlu, S. (2008). *“Attitudes of Nursing Students Enrolled at Universities In Ankara Towards Gender Roles”*, Hacettepe University Institute of Health Sciences, Women Health and Diseases Nursing Program, Ph.D. Thesis, Ankara Health Sciences Institute. Ankara.

Zhang, N. (2006). “*Gender Role Egalitarian Attitudes Among Chinese College Students*”,
Sex Roles, 55,545-553. doi:10.1007/s11199-006-9108-x.

ÇEVİRİDE CİNSİYET VEYA ÇEVİRİDE KADINA BAKIŞ

Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK,

Sakarya Üniversitesi

Çeviribilim Bölümü

ozturk@sakarya.edu.tr

Ebru AK,

Sakarya University

PhD, Translation Studies

ak_e@ibu.edu.tr

ÖZET

Cinsiyet kadını kamusal ve özel hayatta sınıflandırmanın bir unsuru olarak anlaşıldı ve çalışma ve iş hayatını etkileyen bir fenomen olarak tanımlandı. Bu bağlamda medyadaki, yönetimdeki ve iş hayatındaki kadın figürleri bir araç olarak kullanıldı. Yapılan araştırmalarda kadınların akademik ve kamusal yaşamdan dışlandığı ortaya çıkıyordu. Bu sonuç feminist düşüncenin ve kadın hakları savunucularının harekete geçmelerini sağladı.

Bu süreçte çeviri uygulamasında kadının bilinçlenmesi, sosyal klişeler, dil kullanımları, politik, kültürel farklılıklar gibi, çeviride etik konular hakkında sorunların da ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır. Bu bilinç kadın çevirmenler tarafından yapılan çevirilerde de kültürel içeriğin öneminin altını çiziyordu.

Kadın hakları savunucularından daha çok feminist hareketten kaynaklanan görüşler, toplumun hemen hemen her kesiminde, ataerkil bir yaklaşımın, kadınları öteleyen bir tutumun varlığını savunmuşlardır. Kadınlar tarafından başlatılan, ataerkil toplum baskısından kurtulma savaşının etkisinin en çok hissedildiği alanlar ise dil edebiyat ve çeviri olmuştur. Feminizmin çeviriye yansımaları edebi metinlerde olduğu kadar dini metinlerde de görülmüştür ve görülmeye de devam etmektedir.

Çalışmanın son kısmı Feminist çeviriye yöneltilen eleştirilere ayrılmıştır. Eleştiriler feminist çevirinin kendi içerisinden ve dışarıdan şeklinde gruplandırılmıştır.

Bu çalışmanın amacı kadın-erkek olgusuna bir de çeviri penceresinden bakmak ve çeviri eylemi ve feminizm etkileşimini çok yönlü olarak değerlendirmektir.

SUMMARY

Gender was understood as an element to classify woman in public and private life and it is described as a phenomenon affecting the academic and work life. In this context, female figures in media, and business life were used as a means of governing. Studies revealed that women were excluded from academic and public life. These results stimulated feminist thought and women's rights advocates to take an action.

In this process, it can be said that raising awareness of women has created an environment for the emergence of questions about ethical issues in translation related with language forms, political and cultural differences. Thanks to the translations produced by female translators, this awareness has highlighted the importance of cultural content.

Women rights defenders and opinions emerging from mostly feminist thought and movement has declared that almost every segment of life, there is a patriarchal approach that depends on

excluding women from life and making them invisible. This struggle was mostly felt in literature and translation fields. Reflections of feminism were seen in religious texts as well as literary texts and it is clear that the effect of feminism will continue on those fields.

The last part of the study includes criticisms towards feminist translation. reviews that are made inside and outside of the feminist translation are mentioned.

The purpose of the study is to evaluate gender issues in terms of translation studies and to provide a point of view about the interaction among gender, language, feminism and translation.

Giriş

İnsanların bireysel ve toplumsal yaşantılarına yön veren en önemli unsur cinsiyet olarak düşünülmektedir. Bu ayrıştırma kullanılan dil dahil pek çok alanda kendini hissettirmiştir ve hissettirmeye de devam edecektir. Cinsiyet sadece biyolojik olarak farklı olmak demek değildir; cinsiyet ya da toplumsal cinsiyet toplumun kendi eliyle yapılandığı cinsiyeti ifade etmektedir. Beauvoir'e göre insan sosyalleşme sürecinde kadın kimliğinin dayattıklarıyla her an başa çıkmak zorunda kalmakta ve yaşantısını da bu şekilde şekillendirmektedir ya da yaşantısı onun dışında olan ve söz geçirip güç yetiremediği bir kuvvet tarafından bu şekilde şekillendirilmektedir.

Kadınların bastırılan, ezilen ve görmezden gelinen olmaktan kurtulma çabaları yazın alanında da var olmuştur ve var olmaya da devam edecektir. Feminist kuramın oluşumu birey ve toplum hattında devam etmektedir ve kadın hareketi ve kadın araştırmaları geleneğinde yer almaktadır. Feminizm ve çeviri birlikteliği yapıbozum ile birlikte çok daha rahat okunabilir. Yapıbozumcu feminizm kadınların mutlak konumunu sorgulamak istemektedir. Derrida metinlerin de kendi içlerinde sürekli bir dönüşüm yaşadıklarını ifade etmiş ve bu da metinlerden çıkarılacak anlamlar her zaman belirgindir ve asla değişmezler ilkesini çürütmeyi amaçlamıştır. Feminist çeviride önemsenen deneysel metinler üretilirken çevirmenin bilinçli, yaratıcı olması ve alışılmışın dışında davranabilme kararında olması gerekli görülen bir özelliktir. Deneysel çalışmalarda genellikle dişil yazma yöntemi tercih edilir: dişil sembolü olarak "a" yerine "e" harfinin tercih edilmesi bu yöntemlerden sadece bir tanesidir. (Stolze,2013:241-242).

Cinsiyetin dil ve çeviri ile olan bağlantısı oldukça bilinen ve artık günümüz çevirmenleri ve yazarlarınca önemsenen bir konudur. Bu çalışmanın amacı aslında kendisi başlı başına bir ideoloji ifadesi olan çeviri eyleminin feminizmle olan birlikteliğini görünür kılabilmektir.

Feminist çevirinin önemseydiği konular kadın yazarlar ve onların eserlerinin çevrilmesi, bu süreçte izlenen yollar, karşılaştırmalı metin çözümlemeleriyle kadın yazarlar ve onlardan çevrilmiş eserler feminist yorumla bambaşka şeyler ifade edebilmektedir.

Çeviri bir iletişim aracı olarak düşünöldüğünde çevirmen de buna aracı olan kişidir. Bu aracılık bir uzmanlık gerektirir. Feminist çeviri tüm bu özelliklere bir yenisini daha katar ve feminist çevirmen aynı zamanda ataerkil düzene karşı çıkan, kadını ve eserlerini görünür kılan ve kadınların sesini duyurandır şeklindeki düşünceleri yürütölen araştırmalarla ve çeviri metinlerle göstermeye çalışır.

Feminist çeviri dini metin çevirileri üzerinde de etkin olarak görüş bildirmekten çekinmemiştir. Bu alanda özellikle İncil çevirilerine feminist çeviriyle birlikte yeni bir bakış açısı eklenmiştir demek yanlış olmayacaktır.

Feminist çeviriye yöneltölen eleştiriler de çalışmanın sonunda belirtilerek feminizm ve çeviri birlikteliğinin geldiği noktanın daha saydam bir şekilde kavranması sağlanmaya çalışılmıştır. Feminist çeviriye gelen eleştiriler dini metin çevirilerindeki kelime türetilişlerinin hitap ettiğö kitlenin azlığı ve anlaşılabilirliği tahrip etmenin yanı sıra feminist çeviriye gelen bir diğöer eleştiri de çevirilerin yoğun olarak küresel dilde yapılmasıdır. Spivak (1993:371; aktaran Munday,2010:132) batı feminizmini ve yayın dünyasını “çeviri politikalarının” İngilizce ve diğöer sömürgeci öлке dillerine öncelik verdiğöi gerekçesiyle eleştirmiştir.

Bu çalışmanın amacı kadınların yazın dünyasındaki var oluşlarının kitlelere ulaşmasını sağlayan feminizm hareketi ve ondan beslenerek güçlenen feminist çevirinin geldiğöi yeri, ona yöneltölen eleştirilerle birlikte ifade ederek bir değerlendirme yapmaktır.

1. Cinsiyet ve Dil

Cinsiyet hayatın her alanında oldukça baskın ve ayrıştırmacı olan bir kavramdır. Kadın ve erkek cinsi pek çok disiplinin odak noktasıdır. İnsanlık tarihi kadar eski olan ayrımın sonuçlarını yine bu ayrım bizzat kendisi görünür kılmıştır.

Cinsiyet kavramı tartışılırken beraberinde toplumsal cinsiyet kavramını da getirdi. Amerika’da bu terimin ödünç alındığı alanlar yine erkeklerin koyduğö kurallardan oluşöan dilbilim alanı ve sosyoloji olmuştur. Feministler toplumsal cinsiyet kavramına fiziksel farklılıklar penceresinden değıil toplum içerisinde yarattığı fark penceresinden bakmayı tercih ettiler. Toplumsal cinsiyetin belirleyicileri kültür ve toplum olduğö için birey ırk, toplumsal sınıf, statü ve etnik grup kapsamında değerlendirildi. Bu noktadan hareketle toplumsal

cinsiyetin genel anlamda kimlik politikalarını, özel anlamda da kadın kimliğini/kimliklerini yarattığı söylenebilir. (Scott, 2013:126-127).

Lynne Segal toplumsal cinsiyet kavramının çok da eskilere dayanmadığını belirterek tarihi 1968'e dayandırır. Bu kavramı ilk ortaya atan Robert Stoller'dir ve amacı toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetten farklı olduğunu göstermektir (Millet,1987:54-55;aktaran Segal,1992:98).

Toplumsal cinsiyet ve kadının toplum içindeki yeri söz konusu olduğunda bu konuyu feminizmden bağımsız ele almak neredeyse imkansız hale gelmektedir. Feministler farklılık üzerinde kafa yorarken post yapısalcılığı benimsemişlerdir. "Farklılık dilbilimsel anlamlandırma teorilerinin temelidir".(Scott,2013:129). Toplumsal cinsiyet tartışmalarının pek çok disiplinde yapılır olması bir anlamda feminizmin de kendi yolunu bulmasına bir araç olmuştur demek yanlış olmayacaktır.

Feminizm kavramının ilk ortaya çıkışı pek çok kaynakta 1872'de Alexandre Dumasfils'e dayandırılmaktadır. (Özçelik, 2003:5)Fakat teolojik ve felsefi araştırmalar farklı dinlerde farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Teolojik olarak yüzeysel bir okuma yapıldığında Hıristiyan ve Yahudilere göre feminizmin atası, Hz. Adem'in ilk eşidir ve yaşantıda kendisi de söz sahibi olmak ister. Kabul edilmeyince isyan eder. Bu isyanı sebebiyle lanetlenmiş ve cennetten kovulmuş iddiasıdır. (Carvalho, 2009).

Atina sitesinin ünlü filozofu Platon hocasından esinlenir ve şölen adlı kitabında hocası Sokrates'in bütün her şeyi öğrendiği bilge kadını övmesinden esinlenir ve kadınlarla erkeklerin eşit olarak eğitim görmeleri gerektiğini söyler fakat "kadın bir işte erkek kadar olamaz" cümlesini de eklemekten geri kalmaz (Arat,2010:30). Yine de Platon'u ilk feministlerdendir şeklinde nitelendirenler var çünkü "mayalarında altın bulunan" kadınların toplum hayatında etkin olabileceklerini savunmuştur. İki cins arasında süregelen bu kabullenme çekişmesi, kadınların her alanda ayrıştırılması ve alt sınıf olarak görülmesi çağlar boyunca aktarılan gelen bir olgudur. Bilinçaltına yerleşmiştir ve bugün cinsiyet ve bilinçaltı arasındaki ilişki üzerine de yazılmış çok sayıda kitap mevcuttur. Bu sebeptendir ki feminizmin çok sayıda disiplinle kol koladır. Feminizm kadının toplumda hak ettiği yere kavuşması, hayat pastasından eşit pay alabilme ve üretirken de emeğinin karşılığını alabilme mücadelesi olarak ortaya çıktığı için özellikle sosyoloji ile olan bağı kaçınılmazdır.

Kadınların yazın hayatında hep var olduğunun görülmesi çok da eskilere dayanmaz. Kadın ve erkeğin bir toplumdaki yerini evrensel kültürün ve yerel kültürün birlikte belirlediği bilinmektedir. Toplumsal normlar hayatın her alanında belirleyici iken dil kullanımı da

şüphesiz ki normlara göre şekillenmektedir. Dil kullanımının yanında herhangi bir dilde bir eser üretmek söz konusu olduğunda, kadın yazarların görünürlüğü yine çok da eskilere dayanmamaktadır. Onlar hep varlardı fakat erkek egemen dünyada eserleri ve çeviri çalışmaları ile gündeme gelmeleri çok uzun zaman almıştır.

Dil kullanımının erkekler ve kadınlar arasında farklılık gösterdiği gerek yazın alanında gerek se dilbilim alanında sıkça incelenen bir konu olmuştur. Kadınların erkeklerden farklı olan düşünce tarzlarının onların dil kullanımlarında da fark yarattığı Alman dilbilimciler tarafından ifade edilmiştir. Dilde var olan erkek odaklı ifadelerin yazında da görüldüğü belirtilmiştir. Feminist yazına dayanan araştırmalar belirtmiştir ki kadınlar farklı duygu ve düşünce tarzlarıyla ürettikleri eserlerin ortaya çıkması 18.yüzyıldadır (Köksal ve Yücel, 2012:144).

2. Feminizm ve Dil

Nesnel bir örnekleme yapılacak olursa dil, yaşamın biriktiği kocaman bir sürahidir. İçine zaman akar ve doldukça yine zamana boşaltır kendini. İnsanlar dil içinde yaşar ve dili yaşatırlar. Feminizmin vardığı en göze çarpan sonuç kadınların erkeklerce üretilmiş bir dil içinde yaşamaya mecbur edilmeleridir. Kadınların sessizliğini onlar adına onlar hakkında konuşarak aktaran hep bir erkek dili vardır (Parla ve Irzık, 2011:8).

Feminizm ve dil arasında Fransız feministlerinin kurduğu bağ oldukça önemlidir. 1968'de Amerika'da yaşanan kadın hareketi çok büyük yankı bulur ve Batı Avrupa, Kanada ve Avustralya'yı hareketlendirir. Bunun üzerine çeşitli ülkelerde toplumsal düzene karşı kadın hakkını savunmayı hedefleyen çeşitli kadın dernekleri kurulur. Bu dernek ve kadın hareketleri elbette ki yazılı ürünlerin çoğalmasını pekiştirir. Fransız feminist yazarlardan Cixous ve Irigaray'a göre erkek egemen söylemle uğraşmak vakit kaybıdır, kadınlar toplumsal olarak belirlenmiş kimlik imajlarını yıkmak yerine yapıcı bir yazın biçimi geliştirip özgürce kendi dillerini kullanmalıdırlar. Bir yerlerde kadına özgü bir dil vardır ve erkek baskısına karşı çıkmak için en uygun araç ta dildir (Parla, 1994: 111-112).

Odağa kadını aldığımızda feminizm ve dil üzerine yürütülen çalışmaların hangi sorulara göre temellendirildiğini Flatow şu şekilde ifade etmiştir:

Kadınlar dili nasıl kullanır?

Onların dil kullanımları erkeklerin dil kullanımından farklı mıdır?

Kadınlar erkeklerin taşıdığı iletişim rollerinden farklı iletişim rolleri taşırlar mı?

Cinsiyet farkları dil içinde nasıl şekillenir ve pekiştirilir?

Güç dil vasıtasıyla nasıl artırılır ya da azaltılır? (Flatow,1997:8)

Yazın söz konusu olduğunda değişik feminist yaklaşımlar kültür tarafından sınırları çizilmiş kadın ve erkek rollerinin yazınsal metinlere yansımalarını odağa taşır ve sanat yapıtının rollere göre çizilmiş çerçevesini sorgularlar (Parla ve Irzık,2011:7).

Feminist yazın eleştirisine Amerika açısından bakıldığında kadının okur ve yazar olarak yaşantısına yapılan vurgu görülür. Fransa'daki feministlerse daha soyut ve kuram bağlantılı konularla ilgilenmişlerdir. Beauvoir ve Millet gibi yazarların benimsedikleri bu yaklaşıma bakıldığında erkek yazarların kadını nasıl ele aldığına dair saptamalar göze çarpar. Kadını yazar olarak ele alan feminist eleştirinin kabul görmesi Wirginia Wolf'un " A room of One's Own) ile olmuştur (Moran, 1994:228-236).

Feminist eleştirmenler edebiyata iki pencereden bakmışlardır: okur olarak kadına yönelik ve de yazar olarak kadına yönelik. Okur olarak kadına yönelik eleştiride okur olarak kadının okuduğu yapıtı farklı yorumlayacağı ortaya çıkmıştır. Erkek yazarların yapıtlarına kadın olarak bakmak ve onları incelemek önemli bir boyuttur.

Yazar olarak kadına yönelik eleştiriye de ikiye ayırmak mümkündür çünkü yaklaşımlarının farklı olduğunu ifade ediyor Moran(1994). İlki edebiyat tarihindeki kadın yazarları inceleyen türdür. İkincisi ise kadın söyleminin oluşturulması, daha doğru bir ifadeyle bunun olabilirliğini araştırmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi yazar olarak kadına yönelmenin en önemli örneği olarak Wolf sayılmaktadır. Yine aynı kategori için Austen, Bronte, Eliot ve Christina Rosetti sayılabilir.

Yazar olarak kadına dönük eleştirmenin ikinci boyutu ise bir kadın söylemi oluşturmaktır. Bunun öncüleri arasında Helene Cixous, Luce Irigaray, Julia Kristeva, Monique Witting gibi feministler sayılabilir. Bu kuramcılar özellikle Derida ve Lcan'a dayanarak görüşlerini temellendirmeye çalışırlar. Kadının farklılığını öne çıkarmak için kadına özgü bir söylem yaratmaktır. Bir başka deyişle "kadınlığın kuramını oluşturmaktır amaç"(Moran,1994:259).

3. Feminizm ve Çeviri

Feminizm ve yazın dediğimizde feminizm fikrinin ve feminist yazın gelişiminde çeviri hep "birlikte anılmıştır" demek yanlış olmayacaktır. Sherry Simon, "Gender in Translation" kitabında Kanada'daki 1970'li ve 80'li yıllardaki feminizm hareketini besleyen damarın çeviri olduğunu ifade etmiştir. Feminist yazının ortaya çıkmasıyla yazının etkili aktarımı konusunda

çeviri önem kazanır. Bu boyutta çevirmenler kültürel tartışmalarda kendi bakış açılarını ortaya koymaktan kaçınmazlar ve hem kültür aktarımı hem de kültürlerarası iletişimde yeni boyutların varlığını ortaya koyarlar.

Bir edebi eser tek başına var olamaz. Onun var olmasına ve sınırların ve zamanın ötesine geçmesine çevirmenler, editörler, eleştirmenler ve yayıncılar katkıda bulunur. Çeviri bir yeniden yazma eylemi olarak tanımlandığında, eserleri bir dilden ötekine çevrilmiş yazarlar için yepyeni bir kültürde yeni bir imaj oluşur. Çeviriyi etkileyen unsurlar arasında eser tercihi, çevirmenin kimliği, çeviri stratejisi, yazar hakkında üretilen metinler ya da yazarla birlikte çalışarak üst metinler üretmek sayılabilir. Hedef kültürün sosyo- kültürel bağlamı üretilen eserin şekillenmesinde oldukça önemlidir. Bu bağlam çeviri eserin erek kültürde nasıl algılandığını da gösterir (Koş,2008:59).

Çevirmen kimliği ve çeviri arasındaki ilişki düşünüldüğünde cinsiyet kavramı yine belirgindir. Kadın çevirmenler kendilerinin ötekileştirildiği yazının farkına vardıldıktan sonra bu yazını çevirme nedenlerini sorgulamışlardır. Kendilerine ait olanı ve onlarda var olanı yansıtır yaşatabildikleri feminist yazını keşfetmeleri de bu şekildedir. (Simon:1996;aktaran Özçelik,2003:viii).

Bu bakış açısını Skopos kuramıyla da desteklemek mümkündür. Çeviri de bir eylem olduğuna göre ve her eylem gibi bir amaç için yapılmaktaysa Vermeer'in de savunduğu gibi çevirmenin niyeti, çeviri metnin amacı ve çevirinin işlevi şeklinde bu görüş temellendirilebilir(Yazıcı, 2010:147). Feministlere göre, çevirmenin niyeti kadını ve kadın yazarı görünür kılmak çevirinin işlevi ise feminizmin sesini duyurmak olarak en basit şekilde özetlenebilir.

Çeviri ve kadın konusu hep eleştirilmiştir. Çeviribilimde klasikleşmiş olan “ çeviri kadın gibidir, sadık olanı güzel olmaz; güzel olanı da sadık değildir” şeklindeki ifade bile çevirmen ve kadın eşleştirmesindeki cinsiyetçiliğin varlığını ifade etmek için yeterlidir. Buradan hareketle (Simon,1996:3), bu türdeki tüm söylemlere bakıldığında sadakat konusunda kadınlara olduğu gibi çevirmene de kuşkuyla bakıldığını söylemektedir.

Feminist çeviride sadakat yazara da okura da değildir. Burada sadakat yazar ve çevirmenin beraber yürüttükleri yazma projesine yöneliktir. Bu pencereden bakıldığında feminist çevirinin eşdeğerlik ilkelerini sarstığı düşünülebilir fakat feminizm bir ideoloji ise, buradaki amaç bu ideoloji doğrultusunda hareket ederek görünmez kılınan yazarı, yapıtı ve elbette ki kadını görünür kılmaktır. Venuti (1995) “Çevirmenin Görünmezliği” başlıklı çalışmasında

baskın ideolojiye bir karşı çıkış olarak çevirmenin görünür olmasını savunur. Ancak bu şekilde esere, döneme ve yazara bir katkıda bulunulacağını ifade eder.

Feminist çeviriyi görünür kılan bir diğer unsur da feminist eleştiridir. Feminist eleştirinin gelişimi kadın edebiyatının gelişmesiyle paralellik gösterir. Feminist eleştirinin akademik çevrelerde kabul görüşü, ikinci dalga feminizm olmuştur. 1980’lerde Jane Gallop bu görünürlüğün çok daha geç olduğunu kitabında ifade etmiştir. Feminist eleştirinin ilk modern yapıtı Virginia Woolf’un “Kendine Ait Bir Oda” isimli eseridir. Bu kitap, kadının toplumsal, edebi ve kültürel açıdan farklı olduğunu en açık ve zincirleri kırarak ve kadını özgürleştirerek ele alır. Feminist eleştirinin önemseydiği konular şu noktalara değinmektedir: Erkekler tarafından üretilmiş metinlerde kadınlar eril normlarla nasıl ifade ve temsil edilmişlerdir? Kadın yazarlar neden görünmezdir ve onları görünmez kılan unsurlar nelerdir? Feminist eleştiriyle birlikte gelişen feminist okur kavramı ve onun yarattığı sorunlar nelerdir? Feminist eleştiri yeni bir okuma ve yazma eyleminin gerçekleşmesine yardımcı olmakta ise feminist yazın okurlarına düşen görevler nelerdir? (Humm,1994:18-26)

Bu bağlamda “feminist çeviri ne yapar?” sorusuna yine Moran’dan bir tespitle cevap vermek mümkündür. Feminist çeviri “kadının tek işlevi anneliktir. Kadın doğa gibi doğurgandır fakat kültürü erkek üretir” gibi söylemleri sorgular. Feminist çeviri dilsel stratejiler aracılığıyla kadınların yazın dünyasından ve genel olarak sosyal yaşamdan ne şekilde ve ne ölçüde dışlandıklarını araştırmakta ve kadının ötekileştirildiği alanda yeniden var olması, her yönüyle görünür olmasının yollarını araştırmaktadır. (Moran,1994:228).Bu söylemler ve iddialar, araştırılması gereken sorunlardır. Bu görev, daha çok feminist yazar ve çevirmenlere düşmektedir.

Feminist çeviri, kadın doğurgandır, doğa gibidir fakat kültürü üreten erkektir görüşünü yıkarak kadınları ve çeviriyi kültür üretiminde öteleyen anlayışı eleştirmeyi ve bunu da dilin cinsiyeti baz alan kalıplarını sorgulayarak yapmayı önceler. Bu yönden bakıldığında feminist çevirinin çeviride eşdeğerliği arka plana attığı yaygın bir söylemdir fakat feminist çeviri bir yeniden yazma eylemi olarak özel bir amaca hizmet etmektedir. Orta Çağ Avrupa’sında kadınların yazın dünyasına girebilmeleri çeviri sayesinde olmuştur. Kadına yönelik her türlü baskının yaşandığı Victoria dönemi İngiltere’sinde kadınların yazın dünyasına girerek var olabilmeleri ve varlıklarını sürdürebilmelerinin en önemli vasıtası yine çeviridir. Kadınlar o dönemlerde çevirmenliği yazara çıraklık yapma olarak görmüşler ve kendilerini en azından bu şekilde ifade edebildiklerini gördükçe çeviri yaygınlaşmıştır.

Çeviri bir ideolojinin ifade edilmesinin en önemli ve etkin yollarından bir tanesidir. Kadınlar çeviri sayesinde politik görüşlerini ifade edebilme fırsatı bulmuşlardır. 19. yüzyılda kadınlar seslerini duyurmak, politik görüşlerini dillendirmek amacıyla ihtiyaç duydukları iletişim yollarını oluşturmak ve yazınsal yeteneklerini geliştirmek için çeviri yapmışlardır. 19. ve 20. yüzyıl modernizmine yön veren Fransızca, Almanca, Rusça yazılmış eserlerin bir çoğu, kadınlar tarafından çevrilmiştir. Çevirinin fikirlerin oluşmasında ve aktarılmasında öncü olması kadınların bu eylemi sahiplenmesiyle gerçekleşmiştir. (Simon, 1996:1-4).

Çeviri eylemi söz konusu olduğunda ideoloji oldukça önemli bir kavram haline gelmektedir. Aslında ideolojiye nesnellikten uzaklaşma şeklinde bir anlam yüklemektense bugün ideoloji belirli bir grubun paylaştığı değerler ve inançlar bütünüdür şeklinde tanımlanmaktadır. Bir çevirmenin ideolojisi ise onun dünyayı algılama ve ifade etme biçimidir (Cronin,2000:696; aktaran Castro,2009:3). Castro (2009:3)'ya göre bu noktadan hareketle feminizm ve çeviri yakınlaştığında çeviribilim sadakat ve eşdeğerlik tartışmalarını yeni bir bakış açısıyla sonlandırmış ve kültür ve ideoloji konularına odaklanmıştır.

Feminist çevirmen çeviri eylemiyle çıkış metnini yeniden yazar ve bunu kendi ideolojisi doğrultusunda yapar. Yeniden yazılmış eserleri incelemek – çeviri eseri- aynı zamanda dönemin tarihine, toplumsal güç unsurlarına, baskın kültürüne ve hatta edebiyatına bakabilmek ve anlamak demektir.(Lefevre, 1992:1-9). Fransız feministleri Cixous ve Irigaray da kadının görünürlüğü uğruna standart dili manipüle etmekten kaçınmamışlardır. Bu yazarlar standart dili ve yazım şekillerini manipüle ederek kadının görünür hale getirmek isterler. Bu bakımdan bu iki Fransız feminist yazara ait eserlerin çevrilmesi oldukça zordur. Zorluk Fransızca ve Türkçe 'deki kelime ve dilbilgisi farklarından kaynaklanır. Burada çevirmen, yazarın amacını gerçekleştirebilmesini sağlayabilmek için dil oyunları başvurmaktadır.

Feminist çeviri dini metinlerin kadın yorumuyla tekrar çevrilmesini de ele almaktadır. İncil'in feminist çevirileri metnin içeriğinden çok bu içeriğin ifade edilmesindeki dil kullanımları ve kelime tercihlerine odaklanmıştır. Flatow, (1997:53) Haugerud'dan bir örnek vererek onun kadınları dışlamamak adına çevirisinde “*man ve mankind*” kelimelerini kullanmaktan kaçındığını belirtir. Yine İncil çevirilerinde “*brother or king*” kelimeleri yerine “*sisters or brothers*” ya da “*ruler*” gibi daha genel kelimeler tercih edilmiştir. Aynı kaynakta ifade edildiği üzere Haugerud “he” zamirini kullanmaktan kaçınmış onun yerine God [*The Mother*] and “*father*” ifadelerini tercih etmiştir. Köşeli parantezi eklemeyi vurgulamak ve belirginleştirmek için kullanmıştır.

Amerikalı çeviribilimci ve kutsal metin çevirileri uzmanı Eugene Nida, İncil çevirilerindeki bu dilbilimsel değişiklikleri uygulanabilir bulmadığını ifade etmektedir. Ona göre Tanrı için “mother and father” ifadesinin kullanılması Tanrı ve Meryem arasında karışıklığa sebep olmaktadır. Nida’ya göre buradaki problem dilsel bir problem olmanın ötesinde kültürel bir problemdir. Erkek egemen İncil çevirilerinin yeniden okunması boyutunda feminist çevirinin önerisi ise, İncil çevirilerinin ataerkil kilise ve toplum tarafından empoze edilmiş abartılardan kurtarılması gereğidir.

Feminist çevirinin önemseydiği bir diğer konu da cinsiyet ayrımı içermeyen bir dilin feminist dilbilimce geliştirilmiş ve üretilmiş kurallarının kullanılarak özellikle hukuk metinlerinde kullanılmasıdır. Bu talep büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir . (Samel,1995; aktaran Stolze,2013:247).

4. Feminist Çeviriyi Eleştirenler

İncil çevirileri için yukarıda Nida’nın eleştirileri kısaca belirtilmiştir. Aynı şekilde sadece kutsal metinler için değil genel anlamda feminist çeviri çalışmalarına da eleştiriler yöneltilmiştir. Bu eleştiriler iki grupta incelenebilir:

a. Feminist hareket dışından gelen eleştiriler

İlk gruptaki eleştirilerin öncüsü Nida’dır. Nida ’nın “*cinsiyet ayrımının olmadığı anlayışına temel oluşturacak herhangi bir bilişsel model yoktur*” şeklindeki görüşü biyolojik cinsiyet ayrımını ve ondan kaynaklanan dil kullanımlarındaki farklılıkların doğal olduğunu destekler niteliktedir. Bu sav feminist eylemin esaslarından biri olan dil reformuna karşı olarak öne sürülmüştür (Flatow,1997:79-80).

Bir diğer eleştiri New York’da yayınlanan bir Hintli Kadın Yazarlar Antolojisi üzerinden yapılmıştır. Bu antolojide farklı dini ve etnik gruplara mensup kadınların İngilizce olarak ürettikleri eserler yer almıştır. Antolojideki çalışmalar arasında M.Ö 600’e ait eserler de 20. Yüzyıla ait eserler de bulunmaktadır. Bu antolojideki üst metinler oldukça kıymetlidir fakat Gayatri Spivak’ın eleştirisi de oldukça çarpıcıdır. Spivak (1992:189), eğer bir edebi eser Antik-Roma uygarlığından gelmeyen insanlarca üretilmişse o eserin küresel dünyada hiçbir anlam ifade etmediğini ifade etmiştir. Bu tespit küresel ya da egemen kültürün dayattıklarının düşündürmesiyle oldukça büyük yankı bulmuştur.

b. Feminist hareket içinden gelen eleştiriler

Feminist çeviri hareketinin dışında olanların yanında bu hareketin savunucuları da öz eleştiride bulunmuşlardır. Bu bağlamda Felski, feminist yazın için deneysel çalışmaları-sözcük üretme- eleştirmiştir. Feminist çeviri çalışmalarında sözcük türetmeye odaklanmak yerine üretilmiş eserin ve yazarın görünürlüğü için çaba harcamayı daha faydalı gördüğünün altını çizmiştir. Dünyanın farklı yerlerindeki farklı etnik ve sosyal gruplara ait kadınlara ait biyografi, tarih ya da deneyimlerin kaleme alınmasının desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Felski'ye göre bu tür eserler sosyal bir hareketin şahididir ve kapsama alanı daha geniş olacaktır (Felski 1989:9;aktaran Flatow,1997:80).

Flatow, Gilliam'a da yer vererek ve onun eleştirisinin de yine kelime üretimine dayanan deneysel feminist çalışmaların kaynak metni daha da anlaşılabilir kılacağına dayandığını ifade etmektedir. Kelime oyunları ve sesletime dayalı çağrışımların anlamı gölgede bırakacağını altını çizmektedir. Gilliam'a göre bu tür çevirilerin bir anlam ifade ettiği insan sayısı oldukça azdır, buna ek olarak bu tür çevirileri de yapacak çevirmenlerin iki dilli olmaları gerektiğini belirtir.

Feminist çeviriye gelen eleştiriler,okuyucudan çok şey beklenmesi perspektifinde değerlendirildiğinde çok da yersiz gibi görünmemektedir. Hem deneysel feminist çeviri çalışmalarının hem de politik yönü olan feminist çevirilerin kadın yazar ve çevirmenleri öncelendiği göz önüne alındığında iki yaklaşımın birbirini dengelediği görülmektedir (Flatow1997:81).

Sonuç

Dil ve toplum arasında karşılıklı ve daimi bir ilişki vardır. Toplumların dil kullanımları ve kelime tercihleri o toplumdaki sosyal yapının da belirleyicisi olmaktadır. Bu noktadan hareketle dili toplumun meydana getirdiği bir ürün olarak nitelendirmek çok da yanlış olmayacaktır. Cinsiyete ve cinsiyet ayrımına dayanan sözcükler de yine toplum tarafında inşa edilir.

Sözcükler bu iki cinsi sadece biyolojik olarak ayırtmakla kalmaz, dille örülen toplum yapısı kadın ve erkeğin toplumda var oluşuyla da ilgili bazı ayırtmalar ortaya çıkarır. Bu ayrımlar toplumsal cinsiyet olarak tanımlanmış ve toplumsal cinsiyetin kadın ve erkeğin toplumsal rolleri nedeniyle ortaya çıkmış bir ifade olduğu belirtilmiştir.

Çeviri insanların birbirlerine seslerini duyurabilmeleri için en önemli yoldur. Feminizm de çeviriler sayesinde hızla dünyaya yayılmış ve kitleleri etrafında birleştirebilmiştir. Simon (1996) çevirmenleri “*yazınsal aktivistler*” olarak tanımlamış ve bu tanımla çeviri eyleminin

feminizm ve kadın hakları boyutundaki öneminin altını çeviri ve aktivistlik ikilemesi ile çizmek istemiştir.

Kadın çalışmaları alanı tam da bu noktada oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Kadın çalışmaları ve çeviribilim arasındaki ilişki bu çalışmada ifade edilmeye çalışılmış ve bu sayede de feminizm, kadın hareketleri ve kadınların görünürlüğünde çevirinin rolü ve önemi belirtilmiştir. Lawrence Venuti'nin de ifade ettiği gibi bir çevirinin stratejilerini çevirmenin bir yapıtı çevirme kararı ve yapıta yönelik benimsediği çeviri yöntemi belirler (Venuti,1998:240). Tam da bu noktada devreye çevirmenin kararı girer. Feminist çeviri çalışmalarının çıkış noktası olarak çevirmenlerin biraz daha sınırlandırdığımızda kadın çevirmenlerin erkeklerin kaleme aldıkları eserleri neden çevirdiklerini sorgulamaları önemli bir etken olmuştur. (Simon, 1996:vii).

Feminist çeviri söylemine yönelik eleştiriler yoğun olarak deneysel olarak yeniden yazılmış eserlerin erkek kültürde yeterince anlaşılıp anlaşılamayacağıdır. Bir diğer eleştiri ise sömürgecilik sonrası dönemde bir baskın kültürün -farklılıkları yutan bir kültürün- varlığı ve bu baskın kültürce dayatılan İngilizcedir.

Stolze, Afrikalı-Amerikalı kadınlar ve üçüncü dünya ülkeleri kadınları tarafından öne sürülen eleştiriye ise şu şekilde ifade etmektedir:

“ Feminizmde cinsiyet, merkezi çözümleme kategorisini oluşturarak (ırkçılık ve sınıf ayrımı gibi) diğer erk ilişkileri ihmal edilmektedir” (Stolze,2013:248). Bu kadınların beklentisi çevirinin özgürleştirici ve çığılığı duyurucu etkisinin sadece belirli bir grup kadını değil herkesi kapsamasıdır. Benzer şekilde Spivak'da üçüncü dünya ülkelerindeki kadın yaşantılarının konu edildiği eserlerin İngilizceye çevrilmesini eleştirmiştir. Bu gruba giren çeviri eserlerinin politik gücü zayıf olan birey ve kültürlerin kimliklerini silikleştireceğini ifade etmiştir. Çünkü kaynak metinde yer alan Avrupa merkezli görüş ve düşünceler çeviriye de yansımış, böylece üçüncü dünya ülke kadınlarının yaşantılarının yanlı biçimde aktarılmış olması çevirilere de yansımıştır.

Feminist çeviride dişil yazma gayretlerinin ötesine geçilerek erkek egemen toplumca görünmemesi arzulanan kadın yazarların ve çevirmenlerin gün ışığına çıkarılması amacıyla Michaela Wolf'un önderliğinde Graz Üniversitesi Mütercim-Tercümanlık bölümünde 1999 yılında bir araştırma projesi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmayla Feminist çeviri boyutunda kayda değer sayıda çeviri ve belge incelenmiştir (Stolze,2013: 244). Feminizm özgürleşme

hareketi olarak bütün dünyada giderek daha fazla kabul görürken kadın hareketleri, kadın yaşantıları ve bunları konu eden yazın türleri merak edilir ve ilgiyle karşılanır olmuştur.

Feminizm ve kadın hareketleri bağlamında üretilen yazına olan ilgi, giderek artmaktadır. Feminizm ve onunla gelen özgürlük ve haklar görüşü İslam ülkeleri de dahil olmak üzere batılı olmayan kültürlerde de önemsenmekte ve yazarlar bu bağlamda eserler kaleme almaktadırlar. Kadınların ve kadın yazarların daha görünür olmaları, bunun yanında Batı'nın dışındaki kültürlerin ve o kültüre ait kadın yaşantılarının varlığının daha çok bilinir ve okunur olması için çevirmenlere önemli görevler düşmektedir. Çeviri bir tercihtir ilkesinden hareketle batının üçüncü dünya diye nitelendirdiği ülkelere ait eserlerin daha çok çevrilmesi onların da görünür olmalarına büyük ölçüde katkıda bulunacaktır. Bu noktadan hareketle, yayınevlerinin de duyarlılığına ihtiyaç duyulacağını altını çizmek gerekmektedir.

Kaynakça

Arat, N. (2010) *Feminizmin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.

Carvalho, D. (2009) *Woman Has Two Faces: Re-examining Eve and Lilith in Jewish Feminist Thought*. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi* University of Denver.

Castro, O. (2009) “(Re)examining Horizons in Feminist Translation Studies: Towards a Third Wave?” *MonTI* 1(2009) S.59-86.

Humm, M. (1994) *Feminist Edebiyat Eleştirisi*, (Yay. Haz., G. Bakay) İstanbul: Say Yayınları

Koş, A. (2008) “*Analysis of the paratexts of Simone de Beauvoir's works in Turkish*”. Anthony Pym & Alexander Perekrestenko, eds *Translation Research Projects 1*. Tarragona: Intercultural Studies Group. 59-68.

Lefevre, A. (1992) *Rewriting manipulation of Literary Fame*. Routledge.

Moran, B. (1994) *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: Cem Yayınları

Munday, J. (2010) *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London: Routledge.

Özçelik, N. (2003). Türkiye’de Yayın politikaları ve Feminizm. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi* Yıldız Teknik Üniversitesi, SBE.

Parla, J.(1994). Kadın Eleştirisi Neyi Gerçekleştirdi?, *Defter*, Bahar 1994, Yıl:7, Sayı:21, 100-112.

- Parla, J, Irzık,S.(2011). *Kadınlar Dile Düşünce- Edebiyat ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul:İletişim Yayınları
- Scott, J. (2013). *Feminist Tarihin Peşinde*,İstanbul:bgst Yayınları
- Segal, L. (1992) *Ağır Çekim*. (Çev., V. Ersoy), İstanbul:Ayrıntı Yayınları
- Simon, S. (1996) *Gender in Translation. Cultural Identity and the Politics of Transmission*, London, Routledge.
- Spivak, G. (1992). *The politics of Translation*. (Ed.Barret ve Anne Philips), Standford:Standford University Press.
- Stolze, R. (2013) *Çeviri Kuramları* , (6.Baskıdan Çev., E.Durukan) Sakarya:Değişim Yayınları
- Venuti, L. (1995) *The Translator's Invisibility*. New York: Routledge
- Venuti, L. (1998) *Strategies of Translation*. Encyclopedia of Translation Studies, London ve New york: Routledge.
- Von Flatow, L. (1997) *Translation and Gender: Translating in the Era of Feminism*. Manchester: St Jerome Publishing.
- Yazıcı, M. (2010) *Çeviribilmin Temle Kavram ve Kuramları*, İstanbul: Multilingual
- Yücel, F.,Sevdiye Köksal “Çeviride Cinsiyetin İzdüşümü: Bachmann'ın Undine Geht Çevirileri” Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,S.2(2012) 143-148

EK 1/ APPENDIX 1: KONGRE ORGANİZASYON PARTNERLERİ / CONGRESS

ORGANIZATION PARTNERS

İstanbul Aydın Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi (İAÜTAM)

İstanbul Aydın Üniversitesi Kadın Araştırmaları Koordinatörlüğü (İAÜKAK)

İstanbul Aydın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (İAÜSBUI)

Avrasya Üniversiteler Birliği (EURAS)

İstanbul Aydın Üniversitesi Uluslararası Akademik İlişkiler Koordinatörlüğü (İAÜUAİK)

KONGRE ONUR KOMİTESİ / CONGRESS HONOR COMMITTEES

Dr. Sare DAVUTOĞLU (Onur Konuğu, T.C. Başbakanı'nın Sayın Eşleri)

Doç. Dr. Ayşenur İSLAM (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı)

Çiğdem

Temel KARADENİZ (Küçükçekmece Belediye Başkanı)

Dr. Mustafa AYDIN (İAÜ, Mütevelli Heyeti Başkanı)

Dr. Fatih AYDIN (İAÜ, Mütevelli Heyet Başkan Vekili)

Prof. Dr. Yedigâr İZMİRLİ (İAÜ, Rektör)

KONGRE ORGANİZASYON KOMİTESİ / CONGRESS ORGANIZATION COMMITTEES

Kongre Genel Koordinatörü: Öğr. Gör. Zeynep Banu DALAMAN (İAÜ Türkiye Araştırmaları Merkezi Başkanı, İAÜ Kadın Araştırmaları Koordinatörlüğü Direktörü ve Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Böl. Öğr. Gör.)

Handan TEZKANLI (Avrasya Üniversiteler Birliği Genel Koordinatörü)

H. Fehmi BÜYÜKBAYRAM (İAÜ, Genel Sekreter)

Kongre Sekreteryası / Congress Secretariat:

S. Selin DEMİREL (İAÜTAM ve İAÜKAK)

Miraç ŞAHİN (EURAS)

İpek ÇALIŞIR (EURAS)

Dilara BASKIN (İAÜUAİK)

KONGRE ORGANİZASYON KURULU / CONGRESS ORGANIZATION BOARD

- Prof. Dr. Celal Nazım İREM (İAÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı)
- Prof. Dr. Enver BOZKURT (İAÜ, Hukuk Fakültesi Dekanı)
- Prof. Dr. Mehmet GÜRTEKİN (İAÜ, Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanı)
- Prof. Dr. A. Sedat AYBAR (İAÜ Ekonomi ve Finans Bölümü Başkanı)
- Prof. Dr. Bülent TEKİNSOY (İAÜ Tıbbi Görüntüleme Teknikleri Bölüm Başkanı)
- Prof. Dr. Erden ÜNLÜ (İAÜ Sosyal Hizmetler Bölümü Öğretim Üyesi)
- Prof. Dr. Ercan EYÜBOĞLU (İAÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı)
- Prof. Dr. Gülümser ÜNKAYA (İAÜ Muhasebe ve Finans Yönetimi Bölüm Başkanı)
- Prof. Dr. Güneri AKALIN (İAÜ Ekonomi ve Finans Bölümü Öğretim Üyesi)
- Doç. Dr. Türkay BULUT (İAÜ, Fen- Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dil ve Edebiyatı Bölümü)
- Doç. Dr. Ebru CEYLAN (İAÜ, Hukuk Fakültesi, Hukuk Bölümü)
- Yrd. Doç. Dr. Gökçen ÇATLI (İAÜ, Engelsiz Yaşam Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü)
- Yrd. Doç. Dr. Özüm Sezin UZUN (İAÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekan Yar.)
- Yrd. Doç. Dr. Ebru Özlem GÜVEN (İAÜ, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Dekan Yardımcısı, Uluslararası Akademik Koordinatör)
- Yrd. Doç. Dr. Gökhan DUMAN (İAÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)
- Yrd. Doç. Dr. Gülay UĞUR GÖKSEL (İAÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)
- Yrd. Doç. Dr. Hakan İŞÖZEN (İAÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü)
- Öğr. Gör. Eylül ÇULFAZ (İAÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)
- Öğr. Gör. Leyla CESARET (İAÜ, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu)
- Öğr. Gör. Tuba YILMAZ (İAÜ, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu)
- Öğr. Gör. Zeynep Feride OLCAZ (İAÜ, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu)
- Öğr. Gör. Dr. Neşe SAĞLAM (İAÜ, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu)
- Öğr. Gör. Özgenur Reyhan GÜLER (İAÜ, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu)
- Bülent AKARCALI (İAÜ, Mütevelli Heyeti Başkan Danışmanı)
- Hicret TOPRAK (Türkiye Diyanet Vakfı KAGEM Başkanı)

KONGRE BİLİMSEL DANIŞMA KURULU / CONGRESS SCIENTIFIC ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Aynur AYDIN (Şişli Meslek Yüksekokulu Müdürü)

Prof. Dr. Ayşe SAKTANBER (Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü Başkanı)

Prof. Dr. Akile GÜRSOY (Yeditepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Antropoloji Bölüm Başkanı)

Prof. Dr. Ercan EYÜBOĞLU (İAÜ, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı)

Prof. Dr. Fatmagül BERKTAY (İstanbul Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Öğretim Üyesi)

Prof. Dr. Gönül DİNÇ HORASAN (Celal Bayar Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Merkezi Müdürü)

Prof. Dr. Gülden AYMAN (İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü)

Prof. Dr. Hilal ELVER (BM Gıda Hakkı Özel Raportörü)

Prof. Dr. Kıymet ÇALIYURT (Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Muhasebe ve Finansman Anabilim Başkanı)

Prof. Dr. Nilüfer NARLI (Bahçeşehir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölüm Başkanı)

Prof. Dr. Nuriye METE (Dicle Üniversitesi, Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü)

Prof. Dr. Ömer ÇAHA (Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)

Prof. Dr. Ömer ÖZYILMAZ (İAÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölüm Başkanı)

Prof. Dr. Yıldız ECEVİT (Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü)

Doç. Dr. Gülbu TANRIVERDİ (Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Kadın Çalışmaları ve Araştırma Uygulama Merkezi Müdürü)

Doç. Dr. Ebru CEYLAN (İAÜ, Hukuk Fakültesi, Hukuk Bölümü)

Doç. Dr. İhsan YILMAZ (Fatih Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)

Doç. Dr. İncilay CANGÖZ (Anadolu Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkez Müdürü)

Doç. Dr. İpek MERÇİL (Galatasaray Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü)

Doç. Dr. Mary Lou O'NEİL ŞİMSEK (Kadir Has Üniversitesi Kadın Araştırmaları Merkezi Müdürü)

Doç. Dr. Sevgi UÇAN ÇUBUKÇU (İstanbul Üniversitesi, Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü)

Doç. Dr. Zeynep KARAHAN USLU (T.C. Şanlıurfa Milletvekili)

Yrd. Doç. Dr. Nazife AYDINOĞLU (İzmir Üniversitesi Kadın Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü)

Dr. Gönül TOL (Washington Ortadoğu Enstitüsü)

Kader SEVİNÇ (Johns Hopkins Üniversitesi SAIS)

Humaira WAKILI (Yarının Gençliği Organizasyonu, Filistin Ülke Direktörü)

Öğr. Gör. Zeynep Banu DALAMAN (İAÜ Türkiye Araştırmaları Merkezi Başkanı, İAÜ Kadın Araştırmaları Koordinatörü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü)

EK 2/ APPENDIX 2: KONGRE PROGRAMI / CONGRESS AGENDA

APRIL 16, 2015 / THURSDAY

10.00 – 10.30 / OPENING CEREMONY (A CONFERENCE HALL)

Prof. Dr. Yedigâr İZMİRLİ - Rector of Istanbul Aydın University

Dr. Mustafa AYDIN – Chairman of Board of Trustees of Istanbul Aydın University

Temel KARADENİZ – Mayor of Kucukcekmece

Feyzullah KIYIKLIK – Member of Parliament of Istanbul, Turkey

Çiğdem ERDOĞAN ATABEK - Deputy Minister of Turkish Ministry of Family and Social Policies

10.30 – 12.00 / PLENARY SESSION (A BLOCK CONFERENCE HALL)

“Women’s Rights in a Globalizing World”

Zeynep Banu DALAMAN – IAU Coordinator of Women Studies, Moderator

Prof. Dr. Hilal ELVER – UN Special Rapporteur on The Right to Food

Ayla KERİMOĞLU – President of Hazar Education, Cultur and Solidarity Association

12.00 – 12.15 / PRESENTING PLAQUE & PHOTO

12.15 – 13.30 / LUNCH

13.30 – 15.00 / 1. SESSION

A BLOCK CONFERENCE HALL

WOMEN & POLITICAL LIFE

SESSION MODERATOR: BÜLENT AKARCALI (CONSULTANT OF CHAIRMAN OF THE BOARD OF TRUSTEES OF IAU)

1. Judy Tzu - Chun Wu, PROF. OF ASIAN AMERICAN STUDIES AND HISTORY AT THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA, IRVINE (BEGINNING 2015)

“THE U.S. CONGRESSIONAL WOMEN’S TOUR OF CHINA: WOMEN’S INTERNATIONALISM AND COLD WAR DIPLOMACY”

Presentation Language: English

2. Nicole DETRAZ, PH.D., DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE, UNIVERSITY OF MEMPHIS, INTERIM DIRECTOR - INTERNATIONAL STUDIES PROGRAM
“WOMEN’S ENVIRONMENTAL INSECURITY: ASSESSING ENVIRONMENTAL CHANGE AND GENDER”

Presentation Language: English

3. Rachel PIERCE, LECTURER, GOTHENBURG UNIVERSITY

“THE PERSONAL IS POLITICAL: WORK, POLITICS, AND FEMINISM ON CAPITOL HILL, 1960 – 1980”

Presentation Language: English

4. Senem ERTAN, PH.D., SOCIAL SCIENCES UNIVERSITY OF ANKARA, POLITICAL SCIENCE

“GEOGRAPHICAL DIFFUSION THEORY AND EFFECTIVE GENDER QUOTA ADOPTION”

Presentation Language: English

A 801 LECTURE HALL

WOMEN & POLITICAL LIFE

SESSION MODERATOR: HİCRET TOPRAK (PRESIDENT OF TURKEY RELIGIOUS FOUNDATION – CENTER FOR WOMEN, FAMILY AND YOUTH - KAGEM)

1. Candan ÖZTÜRK, ASSOC. PROF., ISTANBUL SABAHATTİN ZAİM UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCE, DEPARTMENT OF NURSING

Özlem MERT, ASST. PROF., ISTANBUL SABAHATTİN ZAİM UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCE, DEPARTMENT OF NURSING

Semra AYDIN AVŞAR, SPECIALIST, DISTRICT GOVERNORSHIP OF KUCUKCEKMECE

“VIEW TOWOMENHEALTH POLICIES OF TWO REPRESENTED PARTIES IN THE ASSEMBLY FROM THE 2011 DECLARATIONS OF ELECTION”

Presentation Language: Turkish

2. İbrahimova Gülzar İSAXAN, DOCTOR OF POLITICAL SCIENCE, ANAS, INSTITUTE OF HUMAN RIGHTS, HEAD OF DEPARTMENT

“AZERBAIJAN WOMEN IN POLITICAL LIFE”

Presentation Language: Turkish

3. Maide GÖK, ASST. PROF., BİNGÖL UNIVERSITY, DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

“INSTITUTIONALIZATION OF WOMEN’S MOVEMENT AND EFFECTS ON PARTICIPATION IN POLITICAL LIFE OF WOMEN OF THIS INSTITUTIONALIZATION ”

Presentation Language: Turkish

4. Murat AKTAŞ, ASSOC. PROF., MUŞ ALPARSLAN UNIVERSITY, FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, HEAD OF DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

“WOMEN’S POLITICAL REPRESENTATION IN TURKISH POLITICAL LIFE”

Presentation Language: Turkish

A 802 LECTURE HALL

WOMEN & ECONOMY / EMPLOYMENT

SESSION MODERATOR: PROF. DR. GÜNERİ AKALIN (IAU, FACULTY MEMBER OF DEPARTMENT OF ECONOMY AND FINANCE)

1. Burcu ALAÇAM, RESEARCH ASSIST., ISTANBUL UNIVERSITY, FLORENCE NIGHTINGALE VOCATIONAL NURSING SCHOOL & Serap ALTUNTAŞ, ASSOC. PROF. DR., ATATÜRK UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCE

“CAREER BARRIERS OF WOMEN NURSE ACADEMICIANS”

Presentation Language: Turkish

2. Gonca YILDIRIM, ASSIST. PROF. DR., IAU ANATOLIAN BİL VOCATIONAL SCHOOL, PROGRAMME OF PUBLIC RELATIONS AND ADVERTISING

“THE POSITIONING OF FEMALE IDENTITY IN PUBLIC RELATIONS OCCUPATION”

Presentation Language: Turkish

3. Gökçe BAYINDIR GOULARAS, ASST. PROF., YEDİTEPE UNIVERSITY, INTERNATIONAL RELATIONS (FRENCH) & Nihan KOCAMAN, PROJECT ASSISTANT, GRADUATE STUDENT, YEDİTEPE UNIVERSITY

“MIGRATION AND WOMEN: IMPACT OF INTERNAL MIGRATION ON THE SOCIO-ECONOMICAL STATUS OF WOMEN”

Presentation Language: Turkish

4. Seçil ULUFER, LECTURER, ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, HEAD OF DEPARTMENT OF CIVIL AVIATION AND CABIN SERVICES

“PROBLEMS OF AIR HOSTESS IN THE CONTEXT OF MOBBING”

Presentation Language: Turkish

A 803 LECTURE HALL

WOMEN & POLITICAL LIFE, WOMEN & ECONOMY / EMPLOYMENT, WOMEN & VIOLENCE

SESSION MODERATOR: PROF. DR. ERCAN EYÜBOĞLU (IAU, HEAD OF DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS)

1. Ahsen SAÇLI, ASSIST. PROF., ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY, FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, PUBLIC ADMINISTRATION, DEPARTMENT OF URBANIZATION AND ENVIRONMENTAL ISSUES & Aslı ARSLAN, ASSIST. PROF., FIRAT UNIVERSITY, FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION, DEPARTMENT OF POLITICAL AND SOCIAL SCIENCES & İlke BEZEN AYDOĞDU, ASSIST. PROF., FIRAT UNIVERSITY, FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION, DEPARTMENT OF URBANIZATION AND ENVIRONMENTAL ISSUES

“HISTORICAL PROCESS OF UNITED NATIONS’ ROLE AND PRACTICES IN WOMEN AND ENVIRONMENT RELATION”

Presentation Language: Turkish

2. Aslı ARSLAN, ASSIST. PROF., FIRAT UNIVERSITY, FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION, DEPARTMENT OF POLITICAL AND SOCIAL SCIENCES

“WITHDRAWN MASS OF WESTERN POLITICAL THOUGHTS: WOMEN”

Presentation Language: Turkish

3. Figen DIĞIN, LECTURER., KIRKLARELİ UNIVERSITY, SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF MIDWIFERY & Zülfiye BIKMAZ, LECTURER, KIRKLARELİ UNIVERSITY, VOCATIONAL SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF

MANAGEMENT OF HEALTH INSTITUTIONS & Selahattin SEVİM, KIRKLARELİ UNIVERSITY, VOCATIONAL SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF NURSING, UNDERGRADUATE STUDENT & Seyit DAĞ, KIRKLARELİ UNIVERSITY, VOCATIONAL SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF NURSING, UNDERGRADUATE STUDENT & Yakup BOZAT, KIRKLARELİ UNIVERSITY, INSTITUTE OF HEALTH SCIENCES , DEPARTMENT OF PUBLIC HEALTH, GRADUATE STUDENT

“VIOLENCE AGAINST WOMEN WAS COMPREHENDED BY SOCIETY”

Presentation Language: Turkish

4. Gökçen ÇATLI ÖZEN, ASST. PROF., ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, FACULTY OF LITERATURE, DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

“ALEVI WOMAN IDENTITY IN CEM HOUSE”

Presentation Language: Turkish

15.30 – 17.00 / 2. SESSION

A CONFERENCE HALL

WOMEN & POLITICAL LIFE, WOMEN & VIOLENCE, WOMEN & WAR

SESSION MODERATOR: ASSIST. PROF. GÖKHAN DUMAN (IAU, FACULTY MEMBER OF DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS)

1. Can ZEYREK, ASST. PROF., GEDİZ UNIVERSITY, FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

“FROM “ETHNIC CLEANSING” TO “CULTURAL CLEANSING” – SEXUAL VIOLENCE IN CIVIL WARS AND THE ETHNICIZATION OF SOCIETY AND POLITICS”

Presentation Language: English

2. Handan ÖZCAN, LECTURER, GÜMÜŞHANE UNIVERSITY, VOCATIONAL SCHOOL OF HEALTH SERVICE & Nevin HOTUN ŞAHİN, ASSOC. PROF., İSTANBUL UNIVERSITY, FLORENCE NIGHTINGALE VOCATIONAL SCHOOL OF NURSING & Yasin ERDOĞAN, GÜMÜŞHANE UNIVERSITY, VOCATIONAL SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF NURSING, SENIOR STUDENT & Büşra GÜVEN, GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ, SAĞLIK YÜKSEKOKULU, HEMŞİRELİK

**BÖLÜMÜ, SENIOR STUDENT & Tuğba GÖKÇE, GÜMÜŞHANE UNIVERSITY,
VOCATIONAL SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF NURSING, SENIOR
STUDENT**

*“PERSPECTIVES AND EXPOSURES OF UNIVERSITY STUDENTS TO DOMESTIC
VIOLENCE IN CHILDHOOD”*

Presentation Language: Turkish

**3. Kifayat Jabi Gizi AGHAYEVA, ASSOC. PROF., AZERBAIJAN UNIVERSITY OF
LANGUAGES, REGIONAL STUDIES DEPARTMENT, AZERBAIJAN, BAKU**

“WARTIME SEXUAL VIOLENCE: CRIME AGAINST HUMANITY”

Presentation Language: English

**4. Susanne KRANZ, ASST. PROF. OF HISTORY, ZAYED UNIVERSITY,
DEPARTMENT OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES, DUBAI, UAE**

*“EAST GERMAN WOMEN AND MOVEMENT POLITICS BEFORE AND AFTER
COMMUNISM”*

Presentation Language: English

A 801 LECTURE HALL

WOMEN & POLITICAL LIFE

***SESSION MODERATOR: Asst. Prof. Hakan İŞÖZEN (IAU, DEPARTMENT OF
PSYCHOLOGY)***

**1. Cemile ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ, ASST. PROF., TRAKYA UNIVERSITY, FACULTY
OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, DEPARTMENT OF
PUBLIC ADMINISTRATION, DEPARTMENT OF POLITICS AND SOCIAL
SCIENCES**

“WOMEN’S MOVEMENT IN EDİRNE, ITS ORGANIZATION AND SOCIAL ROOTS”

Presentation Language: Turkish

**2. Şahide AĞAOĞLU, FOUNDER MEMBER OF ADVISORY ASSOCIATION OF
EDİRNE WOMEN’S CENTER (EKAME-DER), MEMBER OF EXECUTIVE
COUNCIL & Cemile ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ, ASST. PROF., TRAKYA UNIVERSITY,
FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, DEPARTMENT
OF PUBLIC ADMINISTRATION, DEPARTMENT OF POLITICS AND SOCIAL
SCIENCES**

“THE STORY OF A WOMEN ORGANIZATION IN EDİRNE (ADVISORY ASSOCIATION OF

EDIRNE WOMEN'S CENTER)

Presentation Language: Turkish

3. Yasemin YÜCE TAR, ASST. PROF., 19 MAYIS UNIVERSITY, FACULTY OF ARTS AND SCIENCES, DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

“CURRENTLY ELECTED AND CANDIDATE WOMAN NEIGHBORHOOD OFFICERS OF SAMSUN PROVINCE: IS THE LAST PLACE NOT TO FALL OUT OF POLITICS?”

Presentation Language: Turkish

4. Zeynep Banu DALAMAN, LECTURER, ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, CENTER FOR STUDIES ON TURKEY & WOMEN STUDIES, FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS

“FROM THE PERSPECTIVE OF ARAB SPRING TRANSPARENT CEILING EFFECT IN WOMEN'S POLITICAL LIVES”

Presentation Language: Turkish

A 802 LECTURE HALL

WOMEN AND ECONOMY / EMPLOYMENT, WOMEN & LAW

SESSION MODERATOR: PROF. A. SEDAT AYBAR (IAU, DEPARTMENT OF HEAD OF ECONOMY AND FINANCE)

1. Aysel GÜNDOĞDU, ASST. PROF., HALIÇ UNIVERSITY, BANKING AND INSURANCE PROGRAM

“PATRIARCHAL ECONOMY MANAGEMENT IN TURKEY”

Presentation Language: Turkish

2. Defne ERZENE BÜRGİN, ASST. PROF., HEAD OF DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION, MEMBER OF BOARD OF CENTER FOR WOMEN STUDIES, İZMİR UNIVERSITY

“WHY WOMEN EMPLOYMENT RATES DECREASE IN TURKEY? A COMPARISON WITH EU COUNTRIES”

Presentation Language: Turkish

3. Fatma Özlem TEZCEK, ASST. PROF., ORDU UNIVERSITY, ÜNYE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, DEPARTMENT OF ECONOMICS & Özlem POLAT, GRADUATE STUDENT, ORDU UNIVERSITY, INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE, DEPARTMENT OF ECONOMICS

“HOME BASED WORKING WOMEN IN PATRIARCHAL CAPITALIST SOCIETIES: THE TURKISH CASE”

Presentation Language: Turkish

4. Güliz ONAT, ASSOC. PROF., ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, HEALTH SCIENCES FACULTY, HEAD OF NURSING DEPARTMENT & Dilek COŞKUNER POTUR, DR., MARMARA UNIVERSITY, HEALTH SCIENCES FACULTY, NURSING DEPARTMENT

“COMPARISON OF TREATMENT RIGHTS OF CHILDLESS WOMEN IN OUR COUNTRY WITH OTHER COUNTRIES”

Presentation Language: Turkish

5. Nevriye ALTUNTUĞ, ASST. PROF., SÜLEYMAN DEMİREL UNIVERSITY, İMYO, MARKETING AND PUBLIC RELATIONS

“AN ANTHROPOLOGICAL APPROACH TO STRUCTURALIZATION OF GENDER INEQUALITY AND TRANSFORMATION OF THIS STRUCTURE INTO A REALM OF CONSUMPTION THROUGH MARKETING”

Presentation Language: Turkish

A 803 LECTURE HALL

WOMEN & VIOLENCE, WOMEN & HEALTH / ABORTION POLITICS

SESSION MODERATOR: PROF. MEHMET GÜRTEKİN (IAU, DEAN OF FACULTY OF HEALTH SCIENCES)

1. Ayşegül DURMAZ, DR., DUMLUPINAR UNIVERSITY, SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF MIDWIFERY & Çiğdem GÜN, DR., MARMARA UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF NURSING

“VIOLENCE IN INTERFILE COUPLES: GENDER PERSPECTIVE”

Presentation Language: Turkish

2. Edagül TÜRKER, DOCTORAL STUDENT, EASTERN MEDITERRANEAN UNIVERSITY, DEPARTMENT OF INTERNATIONAL RELATIONS

“VIEW ON ABORTION POLITICS IN TURKEY FROM REPUBLIC PERIOD TO NOW: CHANGING POLICIES AND EXPRESSIONS”

Presentation Language: Turkish

3. Handan ÖZCAN, LECTURER, GÜMÜŞHANE UNIVERSITY, VOCATIONAL SCHOOL OF HEALTH SERVICES & Nevin HOTUN ŞAHİN, ASSOC. PROF., ISTANBUL UNIVERSITY, FLORENCE NIGHTINGALE SCHOOL OF NURSING & Burak Çağrı AĞÇAY, GÜMÜŞHANE UNIVERSITY, VOCATIONAL SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF NURSING, SENIOR STUDENT & Dila HANBAY, GÜMÜŞHANE UNIVERSITY, VOCATIONAL SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF NURSING, SENIOR STUDENT & Zeynep TAŞ, GÜMÜŞHANE UNIVERSITY, VOCATIONAL SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF NURSING, SENIOR STUDENT

“PROPENSITIES FOR VIOLENCE OF UNIVERSITY STUDENTS AND VIEW ON GENDER MAINSTREAMING”

Presentation Language: Turkish

4. P. Gamze ERTEN BUCAKTEPE, ASST. PROF., DİCLE UNIVERSITY WOMEN’S STUDIES AND RESEARCH CENTER (DÜKSAM) & Nuriye METE, PROF. DR., DİCLE UNIVERSITY WOMEN’S STUDIES AND RESEARCH CENTER (DÜKSAM)
“AN EVALUATION ON THE ATTITUDES OF DICLE UNIVERSITY STUDENTS TOWARDS THE VIOLENCE CRIMES COMMITTED AGAINST WOMEN IN THE NAME OF HONOR”

Presentation Language: Turkish

5. Yıldı Arzu ABA, ASSIST. PROF., ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, HEALTH SCIENCES FACULTY, NURSING DEPARTMENT & Gökhan ABA, ASST. PROF., ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF HEALTH INSTITUTIONS MANAGEMENT & Şirin ÖZKAN, DR., GENERAL SECRETARIAT OF KOCAELI ASSOCIATION OF PUBLIC HOSPITALS, PROJECT COORDINATION UNIT

“REFLECTIONS OF ABORTION POLICIES ON WOMAN HEALTH”

Presentation Language: Turkish

APRIL 17, 2015 / FRIDAY

10.30 – 12.00 / 3. SESSION

A CONFERENCE HALL

WOMEN & POLITICAL LIFE, WOMEN & ECONOMY / EMPLOYMENT

SESSION MODERATOR: ASST. PROF. NECMİYE KARATAŞ (IAU, DIRECTOR OF ENGLISH PREPARATION SCHOOL)

1. Christine SCHEIDEGGER, PH.D., SWITZERLAND, BERN,

“INSTITUTIONAL INSPIRATIONS: WOMEN’S POLICY AGENCIES IN TURKEY AND ITS NEIGHBOURS”

Presentation Language: English

2. David MOKAM, ASSOC. PROF., UNIVERSITY OF NGAOUNDERE, DEPARTMENT OF HISTORY, CAMEROON

“FAVOURING WOMEN PRESENCE IN CAMEROONIAN PARLIAMENT FROM 1960 TO 2014: BETWEEN LEGISLATION AND REALITIES”

Presentation Language: English

3. Rabia SERT, LECTURER, NIĞDE UNIVERSITY, NIĞDE ZÜBEYDE HANIM, SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF NURSING & Yasemin URGANCI, LECTURER, NIĞDE UNIVERSITY

“WOMEN AND POVERTY”

Presentation Language: Turkish

4. Sarwat VIQAR, CONCORDIA UNIVERSITY, PH. D. CANDIDATE, ANTHROPOLOGY/HISTORY, MONTREAL, CANADA & Nausheen. H. ANWAR, ASST. PROF. OF URBAN STUDIES AT INSTITUTE OF BUSINESS ADMINISTRATION, KARACHI

“GENDER, POLITICS AND POWER IN URBAN PAKISTAN”

Presentation Language: English

13.30 – 15.00 / 4. SESSION

A BLOCK CONFERENCE HALL

WOMEN & LAW, WOMEN & ECONOMY / EMPLOYMENT

SESSION MODERATOR: PROF. ENVER BOZKURT (IAU, DEAN OF FACULTY OF LAW)

1. Abbasova Sevinj ZAKİR, ASSOC. PROF., NAKHCHIVAN STATE UNIVERSITY, DOCTOR OF PHILOSOPHY ON HISTORY

“FORMATION OF THE INSTITUTIONAL FRAMEWORK OF THE STATE POLICY REGARDING WOMEN IN THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN IN THE CONTEXT OF

BUILDING THE RULE OF LAW (1998 - 2003)”

Presentation Language: English

**2. Abbasova Sevinj ZAKİR, ASSOC. PROF., NAKHCHIVAN STATE UNIVERSITY,
DOCTOR OF PHILOSOPHY ON HISTORY**

“GENDER ASPECTS OF THE LEGAL CODES OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN”

Presentation Language: English

**3. Ebru CEYLAN, ASSOC. PROF., ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, FACULTY OF
LAW, DEPARTMENT OF CIVIL LAW**

*“DOMESTIC VIOLENCE IN TURKISH LAW AND NEW REGULATIONS ABOUT
PREVENTING VIOLENCE TO WOMEN”*

Presentation Language: Turkish

**4. Yoana PAVLOVA, PH.D., DEPARTMENT OF MANAGEMENT, TECHNICAL
UNIVERSITY, BULGARIA**

“WORKING MOTHER: MISSION POSSIBLE”

Presentation Language: English

A 801 LECTURE HALL

WOMEN AND HEALTH / ABORTION POLITICS

**SESSION MODERATOR: PROF. BÜLENT TEKİNSOY (IAU, DEPARTMENT OF
HEAD OF MEDICAL IMAGING TECHNIQUES)**

**1. Ayşegül DURMAZ, DR., DUMLUPINAR UNIVERSITY, SCHOOL OF HEALTH,
DEPARTMENT OF MIDWIFERY & Çiğdem GÜN, DR., MARMARA UNIVERSITY,
FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF NURSING**

“ASSESSMENT OF WOMEN’S GENITAL HYGIENE HABITS”

Presentation Language: Turkish

**2. Çiğdem GÜN, DR., MARMARA UNIVERSITY, HEALTH OF SCIENCE
FACULTY, DEPARTMENT NURSING & Nurdan DEMİRCİ, ASSOC. PROF.,
MARMARA UNIVERSITY, HEALTH OF SCIENCE FACULTY, DEPARTMENT
NURSING & Mustafa OTRAR, ASST. PROF., MARMARA UNIVERSITY,
ATATÜRK FACULTY OF EDUCATION**

“DEVELOPMENT OF THE EFFECTS OF DYSMENORRHEA SCALE”

Presentation Language: Turkish

3. Hacer ATAMAN, DR., PROF. MAZHAR OSMAN PSYCHIATRIC TRAINING AND RESEARCH HOSPITAL, DIRECTOR OF QUALITY MANAGEMENT & Nuran KÖMÜRCÜ, PROF., MARMARA UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF NURSING

“ADOLESCENCE PERIOD OF RISKY BEHAVIOUR AND POLITICS”

Presentation Language: Turkish

4. Yıldı Arzu ABA, ASST. PROF., ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF NURSING & Nuran KÖMÜRCÜ, PROF., MARMARA UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF NURSING

“SEXUAL BEHAVIOUR IN ADOLESCENTS, SEXUAL HEALTH PROBLEMS AND PREVENTIVE POLICIES”

Presentation Language: Turkish

A 802 LECTURE HALL

WOMEN & VIOLENCE

SESSION MODERATOR: ASSIST. PROF. GÜLAY UĞUR GÖKSEL (IAU, FACULTY MEMBER OF DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS)

1. Aylin GÖRGÜN BARAN, PROF., HACETTEPE UNIVERSITY, FACULTY OF LITERATURE, LECTURER IN DEPARTMENT OF SOCIOLOGY & Birsen ŞAHİN KÜTÜK, ASSOC. PROF., HACETTEPE UNIVERSITY, FACULTY OF LITERATURE, HEAD OF DEPARTMENT OF SOCIOLOGY & Dicle S. MAYBEK, SPECIALIST, HACETTEPE UNIVERSITY, FACULTY OF LITERATURE, DOCTORAL STUDENT IN THE DEPARTMENT OF SOCIOLOGY

“PERCEPTION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IN THE CONSTRUCTION PATRIARCHY”

Presentation Language: Turkish

2. Çiğdem GÜN, DR., MARMARA UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF NURSING & Dilek COŞKUNER POTUR, DR., MARMARA UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF NURSING & Nurdan DEMİRCİ, ASSOC. PROF., MARMARA UNIVERSITY,

FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF NURSING

“CHILD BRIDES AS A DIFFERENT DIMENSION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN: EFFECTS ON WOMEN’S HEALTH AND PREVENTION”

Presentation Language: Turkish

3. İnci Çoban İNCE, RA, DOKUZ EYLÜL UNIVERSITY, FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, DEPARTMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION & Aslı YÖNTEN, DR., ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY, FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND PUBLIC ADMINISTRATION

“VIOLENCE AGAINST WOMEN AND HOMICIDES OF WOMEN IN TURKEY IN TERMS OF THE RIGHT TO LIFE”

Presentation Language: Turkish

4. Nuray MERCAN, DR. LECTURER, DUMLUPINAR UNIVERSITY, DEPARTMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION & Fatma KARADAĞ BAŞAR, ASST. PROF., DUMLUPINAR UNIVERSITY, SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF NURSING, LECTURER

“INVESTIGATION OF VIEW OF UNIVERSITY STUDENTS ON DOMESTIC VIOLENCE AND WOMEN AND ROLE OF SOCIAL SUPPORT ON PREVENTING DOMESTIC VIOLENCE”

Presentation Language: Turkish

15.30 – 17.00 / 5. SESSION

A CONFERENCE HALL

WOMEN & EDUCATION, WOMEN & POLITICAL LIFE

SESSION MODERATOR: ASSOC. PROF. TÜRKAY BULUT (IAU, HEAD OF DEPARTMENT OF ENGLISH LANGUAGE AND LITERATURE)

1. Fatma KARADAĞ BAŞAR, ASST. PROF., DUMLUPINAR UNIVERSITY, SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF NURSING, LECTURER & Nurdan DEMİRCİ, ASSOC. PROF., MARMARA UNIVERSITY, HEALTH OF SCIENCE FACULTY, DEPARTMENT NURSING

“ATTITUDES OF NURSING STUDENTS TOWARDS GENDER ROLES IN TURKEY”

Presentation Language: English

2. Iryna PETRENKO, PROF., POLTAVA UNIVERSITY, OF ECONOMICS AND TRADE, UKRAINE

“FAMOUS UKRAINIAN HISTORIAN: VERA ZHUK (1928 - 2008)”

Presentation Language: English

3. İlyas ÖZTÜRK, PROF., SAKARYA UNIVERSITY, DEPARTMENT OF SCIENCE OF TRANSLATION & Ebru AK, LECTURER, SAKARYA UNIVERSITY TRANSLATION STUDIES

“GENDER IN TRANSLATION OR VIEW ON WOMEN IN TRANSLATION”

Presentation Language: Turkish

4. Nuray MERCAN, LECTURER, DUMLUPINAR UNIVERSITY, DEPARTMENT OF BUSINESS ADMINISTRATION & Fatma KARADAĞ BAŞAR, ASSIST. PROF., DUMLUPINAR UNIVERSITY, SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF NURSING & Nezire Derya ERGUN ÖZLER, ASST. PROF., DUMLUPINAR UNIVERSITY, HEAD OF DEPARTMENT OF HUMAN RESOURCES MANAGEMENT

“UNIVERSITY STUDENTS OF THE IMPACT OF GENDER DEMOCRACY AND RATES PLEASANT THOUGHTS”

Presentation Language: Turkish

A 801 LECTURE HALL

WOMEN & ECONOMY / EMPLOYMENT, WOMEN & LAW

SESSION MODERATOR: PROF. GÜLÜMSER ÜNKAYA (IAU, HEAD OF DEPARTMENT OF ACCOUNTING AND FINANCIAL MANAGEMENT)

1. Çiğdem GÜN, DR., MARMARA UNIVERSITY, FACUTLY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF NURSING & & Nurdan DEMİRCİ, ASSOC. PROF., MARMARA UNIVERSITY, HEALTH OF SCIENCE FACULTY, DEPARTMENT NURSING & Dilek COŞKUNER POTUR, DR., MARMARA UNIVERSITY, HEALTH SCIENCES FACULTY, NURSING DEPARTMENT & Yeliz DOĞAN MERİH, DR., ZEYNEP KAMIL MATERNITY AND CHILDREN’S HOSPITAL & Güliz ONAT, ASSOC. PROF., ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, HEALTH SCIENCES FACULTY, HEAD OF NURSING DEPARTMENT

“ARE PRIVACY RIGHTS AND THE RIGHT TO BE INFORMED OF WOMEN WHO GAVE

BIRTH RESPECTED?"

Presentation Language: Turkish

2. Demet ONUR, DOCTORAL STUDENT, TRAKYA UNIVERSITY, FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, DEPARTMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION

"AN INVISIBLE FACT IN THE CITIES: WOMEN POVERTY"

Presentation Language: Turkish

3. Neşe SAĞLAM, DR., IAU ANATOLIA BIL VOCATIONAL SCHOOL, PROGRAM OF LOCAL ADMINISTRATION

"THE CONSEQUENCES OF WOMEN'S PART – TIME WORK IN REGARD TO WORKING LIFE"

Presentation Language: Turkish

4. Yavuz Kağan YASIM, LECTURER, ORDU UNIVERSITY, VOCATIONAL SCHOOL OF FATSA, DOCTORATE STUDENT AT SAKARYA UNIVERSITY & Adem UĞUR, PROF., SAKARYA UNIVERSITY, FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, DEPARTMENT OF LABOUR ECONOMICS AND INDUSTRIAL RELATIONS

"IMPACT ON WORK FAMILY CONFLICT OF WOMEN BANKER OF DEMOGRAPHIC QUALIFICATIONS IN ORDU CITY"

Presentation Language: Turkish

A 802 LECTURE HALL

WOMEN & HEALTH / ABORTION POLITICS

SESSION MODERATOR: PROF. ERDEN ÜNLÜ (IAU, FACULTY MEMBER OF DEPARTMENT OF SOCIAL SERVICES)

1. Çağla YİĞİTBAŞ, ASST. PROF., GÜMÜŞHANE UNIVERSITY, SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF NURSING

"ALEXITHYMIA AMONG WOMEN OVER 65"

Presentation Language: Turkish

2. Çiğdem GÜN, DR., MARMARA UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF NURSING & Ayşegül DURMAZ, DR., DÜMLUPINAR UNIVERSITY, SCHOOL OF HEALTH, DEPARTMENT OF

MIDWIFERY

“SEXUAL COUNSELING NEEDS IN INTERFILE INDIVIDUALS: SHOULD COUNSELING BE WOMAN-CENTERED?”

Presentation Language: Turkish

3. Gökhan ABA, ASST. PROF., ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF HEALTH INSTITUTONS MANAGEMENT

“INTERNATIONAL INEQUALITIES IN INDICATORS OF WOMEN’S HEALTH”

Presentation Language: Turkish

4. Gökhan ABA, ASST. PROF, ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF HEALTH INSTITUTONS MANAGEMENT & Nevzat BİLGİN, ASST. PROF., ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF HEALTH INSTITUTONS MANAGEMENT & Tülin KÖSE, ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF HEALTH INSTITUTONS MANAGEMENT, UNDERGRADUATE STUDENT & Zeynep TAŞKIRAN, ISTANBUL AYDIN UNIVERSITY, FACULTY OF HEALTH SCIENCES, DEPARTMENT OF HEALTH INSTITUTONS MANAGEMENT, UNDERGRADUATE STUDENT

“A STUDY OF THE VIEWS OF WOMEN AUDIENCE ON HEALTH – BASED PROGRAMS ON TV”

Presentation Language: Turkish

17.00 CLOSING

EK 3 / APPENDIX 3: CONGRESS PHOTOS / KONGRE FOTOĞRAFLARI

